

18
Αββ. Αθ.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΚΡΑΤΙΚΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜ. ΒΕΡΟΙΑΣ

ΕΚ ΔΩΡΕΑΣ

ΙΑΤΡΟΥ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΤΣΟΥΓΓΕΛΗ

Εν Βεροιά τη 19

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΒΕΡΟΙΑΣ

+200

Αριθ. ελ.

525345

ΔΩΡΕΑ

Τζούλη

φραγνυασι' 8. 7.
1876.

Ηλίας Λεω Αντωνίου Α. Τσιντσερ.

2018

Μείνα 10/5/937

Handwritten signature or initials.

Handwritten number 41.

Η
ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ

ΜΕΤΑ

ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ,

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ

ΥΠΟ

ΘΕΟΚΛΗΤΟΥ ΦΑΡΜΑΚΙΔΟΥ.

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ω Ν

ΤΟ

ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΓΓΕΛΟΥ ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΔΟΝ ΕΡΜΟΥ ΠΑΡΑ ΤΗ ΚΑΠΝΙΚΑΡΕΑ

1842.

Αρ. Εισ. 375

GRYER-00140

Δημοσία Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΕΥΘΥΜΙΟΥ ΤΟΥ ΖΙΓΑΒΗΝΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΕΙΣ ΤΑ

ΤΕΣΣΑΡΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ.

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ω Ν

ΤΟ

ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΓΓΕΛΟΥ ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΔΩΝ ΕΡΜΟΥ ΠΑΡΑ ΤΗ ΚΑΙΝΙΚΑΡΕΑ

1842.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

1990年12月

6324

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ.

ΟΤΙ ἡ μελέτη τῶν ἱερῶν Γραφῶν εἶναι τόσο ἀναγκαῖα εἰς τὸν χριστιανὸν, ὅσον αὐτὴ ἡ ὕλική τροφή εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐν γένει, δὲν ὑπάρχει, νομίζομεν, χριστιανός, ὅστις ἀμφιβάλλει περὶ τοῦτου. Καὶ τί λέγομεν, ἀναγκαῖα; εἶναι τόσο ἀναγκαιοτέρα ἐκείνης, ὅση τιμιωτέρα τοῦ σώματος εἶναι ἡ ψυχὴ, εἰς σωτηρίαν τῆς ὁποίας ἀποβλέπει αὕτη. Οἱ θεοὶ τῆς ἐκκλησίας Πατέρες τόσο ἀκριβῶς ἐγνώρισαν τὴν ἀνάγκην τῆς ἀδιαλείπτου ἀναγνώσεως καὶ μελέτης τῶν ἱερῶν Γραφῶν, ὥστε δὲν ἔπαυον ζῶντες ἀπὸ τοῦ νὰ συνιστῶσιν αὐτὴν μετὰ πολλῆς σπουδῆς εἰς τοὺς συγχρόνους τῶν χριστιανούς, καὶ δὲν παύουσιν ἔως σήμερον ἀπὸ τοῦ νὰ προτρέπωσιν ἡμᾶς τοὺς νῦν ζῶντας εἰς αὐτὴν διὰ τῶν ἀθανάτων αὐτῶν συγγραμμάτων. Βιβλίον ὅλον ἐδυνάμεθα νὰ συντάξωμεν ἐκ τῶν προτροπῶν τούτων, ἐὰν ἐνομίζομεν τοῦτο ἀναγκαῖον. Ἄπειρον ἐθεώρουν οἱ θεοὶ Πατέρες τὸν καρπὸν τῆς ἀναγνώσεως καὶ μελέτης τῶν ἱερῶν Γραφῶν, καὶ ἄπειρος εἶναι τῶνόντι. Μεγίστην ἐθεώρουν βλάβην τὴν ἔλλειψιν αὐτῆς, καὶ μεγίστη εἶναι τῶνόντι. «Μεγάλη,» λέγει ὁ θεὸς Χρυσόστομος (Ὁμ. Γ'. εἰς τὸν Λάζαρον), «μεγάλη ἀσφάλεια πρὸς τὸ μὴ ἁμαρτάνειν, τῶν Γραφῶν ἡ ἀνάγνωσις· μέγας κρημνὸς καὶ βάραθρον βαθύ, τῶν Γραφῶν ἡ

» ἄγνοια· μεγάλη προδοσία σωτηρίας, τὸ μὴδὲν ἀπὸ τῶν θείων
 » εἰδέναι νόμων. Τοῦτο καὶ αἱρέσεις ἔτεκε· τοῦτο καὶ βίον διε-
 » φθαρμένον εἰσήγαγε· τοῦτο τὰ ἄνω κατὰ πεποίηκεν. Ἀμή-
 » χανον γὰρ, ἀμήχανον, ἄκαρπον ἀναχωρῆσαι τινα συνεχῶς ἀνα-
 » γνώσεως ἀπολαμβάνοντα μετ' ἐπιστάσις. » Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς
 ἀλλαχοῦ (Ἐν τῇ ὑποθέσει τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς) « Ἐν-
 » τεῦθεν τὰ μυρία ἐφύη κακά, ἀπὸ τῆς τῶν Γραφῶν ἀγνοίας·
 » ἐντεῦθεν ἡ πολλὴ τῶν αἱρέσεων ἐβλάστησε λύμη· ἐντεῦθεν
 » οἱ ἡμελημένοι βίοι· ἐντεῦθεν οἱ ἀκερδεῖς πόνοι. Ὡς περ γὰρ
 » οἱ τοῦ φωτὸς ἀπεστερημένοι· τούτου οὐκ ἂν ὀρθᾶ βαδίσαιεν·
 » οὕτως οἱ πρὸς τὴν ἀκτὶνα τῶν θείων μὴ βλέποντες Γραφῶν,
 » πολλὰ ἀναγκάζονται καὶ συνεχῶς ἀμαρτάνειν, ἅτε δὴ ἐν σκό-
 » τει χαλεπωτάτῃ βαδίζοντες. » Καὶ δὲν εἶναι ὑπερβολὴ ὃ, τι
 λέγει ὁ αὐτὸς θεὸς Πατὴρ περὶ τῆς ἀναγνώσεως καὶ μελέτης
 τῶν ἱερῶν Γραφῶν· « Οὐ γὰρ ἔστι, οὐκ ἔστι τιτὰ σωθῆναι
 » μὴ συνεχῶς ἀναγνώσεως ἀπολαμβάνοντα πνευματικῆς. » (Ὁμ.
 Γ', εἰς τὸν Λάζαρον). Καὶ ὅμως κἀνὲν ἄλλῳ σύγγραμμά δὲν
 ἀναγινώσκειται παρὰ τῶν τέκνων τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν ἀνατο-
 λικῆς ἐκκλησίας τόσῳ σπανιώτερον, ὅσον τὰ βιβλία ἐκεῖνα,
 τὰ ὅποια ἔπρεπε νὰ ᾔναι καθ' ἐκάστην ἡμέραν εἰς τὰς χεῖρας
 αὐτῶν. Καὶ μόνος ὁ λαϊκὸς ἄνθρωπος δεικνύει τοιαύτην καὶ
 τοσαύτην ἀμέλειαν καὶ ἀδιαφορίαν πρὸς τὴν ψυχωσωτήριον τῶν
 ἱερῶν Γραφῶν ἀνάγνωσιν; Δὲν δεικνύει τοιαύτην καὶ τοσαύ-
 τὴν καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις καὶ ἐξ οὗ φέρεται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ
 τοῦ Χριστοῦ χαρακτῆρος ἔργον κύριον ὄφειλε νὰ ἔχῃ τὴν ἀνά-
 γνωσιν καὶ μελέτην ταύτην; Καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος, εἰς τὸν ὅποιον
 οἱ ἱεροὶ Κανόνες ἐπιβάλλουσιν ὡς ἱερὸν καθήκον τὴν ἀδιάλει-
 πτον τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην· διότι ὀφεί-
 λει « ἐν πάσῃ μὲν ἡμέρᾳ, ἐξαιρέτως δὲ ἐν ταῖς κυριακαῖς, πάντα
 » τὸν κλῆρον καὶ τὸν λαὸν ἐκδιδάσκειν τοὺς τῆς εὐσεβείας λό-
 » γους, ἐκ τῆς θείας Γραφῆς ἀναλεγόμενον τὰ τῆς ἀληθείας

«νοήματα τε καὶ κρίματα;» (Καν. ΙΘ' τῆς ς' οἰκουμ. Συνό-
 δου). Καὶ τίς ἄρά γε ὁ λόγος τῆς ἀσυγχωρήτου ταύτης ἀμε-
 λείας καὶ ἀδιαφορίας; Ἡ ἑλλειψις τῶν ἀντιτύπων τῶν ἱερῶν
 Γραφῶν; Ἀλλ' ἀπ' αὐτῶν γέμει ἀπό τινος χρόνου ὁ κόσμος
 ὅλος. Ἡ βαρεῖα τιμὴ τῆς ὠνῆς; Ἀλλ' αὕτη τὴν σήμερον εἶναι
 ἐλαφροτάτη. Ἡ δυσκαταληψία τῶν ἀναγινωσκομένων; Ἀλλὰ
 δὲν εἶναι τόσον δύσκολος ἡ καταλήψις τῶν ἱερῶν Γραφῶν, καὶ
 μάλιστα ἡ τῆς καινῆς Διαθήκης, εἰς τὸν συνεχῶς καὶ εὐλα-
 βῶς αὐτὰς ἀναγινώσκοντα καὶ μελετῶντα. «Διὰ τοῦτο, λέγει
 » ὁ θεὸς Χρυσόστομος (Ὁμ. Γ'. εἰς τὸν Λάζαρον), διὰ τοῦτο
 » ἡ τοῦ Πνεύματος ὠκονόμησε χάρις τελώνας, καὶ ἀλιέας, καὶ
 » σκηνοποιούς, καὶ ποιμένας, καὶ αἰπόλους, καὶ ἰδιώτας, καὶ
 » ἀγραμμάτους ταῦτα συνθεῖναι τὰ βιβλία, ἵνα μηδεὶς τῶν
 » ἰδιωτῶν εἰς ταύτην ἔχῃ καταφεύγειν τὴν πρόφασιν, ἵνα πᾶ-
 » σιν εὐσύνοπτα ᾗ τὰ λεγόμενα ἵνα καὶ ὁ χειροτέχνης, καὶ ὁ
 » οἰκέτης, καὶ ἡ χήρα γυνή, καὶ ὁ πάντων ἀνθρώπων ἀμαθέ-
 » στατος, κερδάνῃ τι καὶ ὠφεληθῇ παρὰ τῆς ἀναγνώσεως. —
 » Σαφῆ γὰρ καὶ δῆλα τὰ παρ' αὐτῶν κατέσκησαν ἅπανσι,
 » ἅτε κοινοὶ τῆς οἰκουμένης ὄντες διδάσκαλοι, ἵνα ἕκαστος
 » καὶ δι' ἑαυτοῦ μαρθάνειν δύνηται ἐκ τῆς ἀναγνώσεως μό-
 » ρης τῶν λεγομένων. — — Τίνι γὰρ οὐκ ἔστι δῆλα τὰ
 » τῶν εὐαγγελίων ἅπαντα; Τίς δὲ ἀκούων, ὅτι Μακάριοι οἱ
 » πρᾶεῖς, Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρ-
 »δίᾳ, καὶ ὅσα τοιαῦτα, διδασκάλου δεήσεται, ὥς τι μαθεῖν τῶν
 » λεγομένων;» «Οἱ ἱεροὶ, λέγει καὶ ὁ μαθητὴς καὶ μιμητὴς
 » τοῦ Χρυσοστόμου Ἰσιδώρος ὁ Πηλουσιώτης (Βιβλ. Δ'. Ἐπιστ.
 » ιγ'), οἱ ἱεροὶ καὶ οὐράνιοι χρησμοί, ἐπειδὴ πρὸς ὠφέλειαν πά-
 » σης τῆς ἀνθρωπότητος ἐρρέθησαν καὶ ἐγράφησαν, τῇ σαφη-
 » νείᾳ ἐκράθησαν. Πάντες οἱ γεωργαῖς καὶ τέχναῖς, καὶ ταῖς
 » ἄλλαις ἀσχολίαις τοῦ βίου σχολάζοντες, ὠφελοῦνται ἐκ τῆς
 » σαφηνείας, καὶ τὸ πρέπον, καὶ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ συμφέρον

(TOM. Α'.)

6

» ἐν ἀκαριαίᾳ καιροῦ ῥοπῇ μανθάνοντες. » Καὶ ὅ,τι λέγουσιν οἱ δύο οὗτοι, τοῦτ' αὐτὸ λέγει καὶ ἅπας τῶν ἁγίων Πατέρων ὁ χορὸς. Ἄν λοιπὸν ταῦτα ἦναι ὁ λόγος τῆς ἀμελείας καὶ ἀδιαφορίας ταύτης, ὁ λόγος αὐτὸς εἶναι τῶντι ἄλλος.

Ἀλλὰ διὰ ν' ἀφαιρεθῇ ἐκ μέσου πᾶσα πρόφασις παράλογος, ἔγνωμεν νὰ συνδράμωμεν, τὸ κατὰ δύναμιν, εἰς τὴν εὐκολωτέραν κτῆσιν καὶ κατὰληψιν τῆς καινῆς Διαθήκης. Ἐλλόγιμοι κληρικοὶ, συνιστῶντες τὴν ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην τῶν ἱερῶν Γραφῶν εἰς πάντα χριστιανόν, ἐξέφρασαν κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους γνώμην, ὅτι αὕτη πρέπει νὰ γίνηται εἰς τὸ πρωτότυπον ἑλληνικὸν κείμενον, ὁδηγουμένου τοῦ ἀναγνώστου εἰς τὴν ὀρθὴν αὐτῶν κατὰληψιν ἀπὸ τῶν ἐρμηνειῶν καὶ ἐξηγήσεων τῶν θεοφόρων τῆς ἐκκλησίας Πατέρων. Ἀναγνωρίζοντες δὲ καὶ ἡμεῖς τὴν ἐκ τῶν τοιούτων ἐρμηνειῶν καὶ ἐξηγήσεων προερχομένην εἰς τὸν ἀναγνώστην τῶν ἱερῶν Γραφῶν μεγάλην ὠφέλειαν, καὶ σύμφωνοι κατὰ πάντα πρὸς τὴν γνώμην ταύτην, ἔγνωμεν ν' ἀναδεχθῶμεν τὴν ἐκδοσιν τῆς καινῆς Διαθήκης μετὰ τοιούτων ὑπομνημάτων, καὶ αὐτῶν εἰς τὸ πρωτότυπον ἐκδεδομένων. Καὶ σκεφθέντες πολὺ εἰς τὸ προκείμενον, εὐλογον ἐκρίναμεν νὰ πράξωμεν ὅ,τι, ὥς δὲν ἠμφιβάλλομεν, ἤθελεν ἐγκριθῇ παρὰ πάντων ὡς χρήσιμον καὶ ὠφέλιμον.

Ἀπὸ τοῦ ἑκτοῦ αἰῶνος, ἀντὶ πρωτοτύπων ἐρμηνευτῶν καὶ ἐξηγητῶν τῶν ἱερῶν Γραφῶν, ἀνεφάνησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὥς γνωστὸν εἰς τοὺς εἰδήμονας τῆς χριστιανικῆς φιλολογίας, συλλογεῖς ἢ ἐρανισταὶ ἐκ τῶν ἐρμηνειῶν καὶ ἐξηγήσεων τῶν πρὸ αὐτῶν ἀκμασάντων ἐνδόξων ἐρμηνευτῶν καὶ ἐξηγητῶν καὶ τοιαῦται συλλογαὶ ἢ ἐπιτομαὶ ἢ σειραὶ συνετάχθησαν παρὰ διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν καὶ εἰς τὴν παλαιὰν καὶ εἰς τὴν νέαν Διαθήκην, καὶ πολλαὶ τούτων σώζονται ἕως σήμερον, αἱ μὲν ἐκδεδομέναι, αἱ δ' ἀνέκδοτοι ἔτι καίμεναι εἰς τὰς πλουσίας τῆς Εὐρώπης βιβλιοθήκας. Ἄν ὅχι ὅλως τοιοῦτοι

σειρογράφοι κατὰ τὴν κυριωτέραν τοῦ ὀνόματος σημασίαν, συλλογεῖς ὅμως ἢ ἐρηνισταὶ εἶναι, ὡς οἱ ἴδιοι ὁμολογοῦσι, καὶ ὁ κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα ἀκμάσας ἐπίσκοπος Τρίκκης τῆς Θεσσαλίας Οἰκουμένιος, ὁ κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ἀκμάσας ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας Θεοφύλακτος, καὶ κατὰ τὸν ΙΒ' ὁ μοναχὸς Εὐθύμιος ὁ Ζιγαβηνός. Καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι συνέγραψαν ὑπομνήματα εἰς τὴν καινὴν Διαθήκην· ἀλλὰ τὰ ὑπομνήματα ταῦτα εἶναι κυρίως ἐρηνισμένα ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν πρὸ αὐτῶν ἀκμασάντων θείων τῆς ἐκκλησίας Πατέρων, καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ τῶντι καὶ ἀληθῶς χρυσοῦ τὴν γλῶσσαν Ἰωάννου. Πλὴν καίτοι κυριωτέρως συλλογεῖς ἢ ἐρηνισταὶ οἱ εἰρημνοί, ἐξέφρασαν ὅμως ἐν πολλοῖς καὶ ἰδίαις αὐτῶν γνώμας, καὶ γνώμας ἐπιτυχεῖς κατὰ τὴν κρίσιν τῶν ἀρμοδίων κριτῶν. Τὸ ἔργον αὐτῶν ἀπεδείχθη ἐκ τῆς πείρας χρησιμώτατον καὶ ὠφελιμώτατον· διότι ἀντὶ πολυτόμων συγγραμμάτων ἔχει τις πρόχειρον ἐπιτομὴν αὐτῶν, περιέχουσαν ἀληθῶς ὅσα συντείνουσιν εἰς ἀκριβεστέραν τῆς καινῆς Διαθήκης κατάληψιν. Ἐν τοῖς συγγραμμασιν ἄρα τούτων λαλοῦσι κυρίως αὐτοὶ οἱ ἐνδοξότεροι καὶ ἐγκριτότεροι τῶν θείων τῆς ἐκκλησίας Πατέρων· διότι ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν εἶναι ταῦτα συνεβραχυμένα. Ὅτι δὲ τοιαῦτα ὄντα εἶναι χρησιμώτατα καὶ ὠφελιμώτατα, κρίνομεν περιττὸν νὰ τὸ εἴπωμεν ἡμεῖς· ἀλλὰ καίτοι τοιαῦτα, εἶναι εἰς ἡμᾶς, ὑπὲρ ὧν κυρίως ἐγράφησαν, τόσον σπάνια, ὥστε καταντῶσιν ὅλως ἄγνωστα, καὶ ἐκ τούτου ἀνοφελῆ.

Τὴν ἑλλειψιν λοιπὸν τῶν ὑπομνημάτων εἰς τὴν καινὴν Διαθήκην θέλοντες νὰ θεραπεύσωμεν ἐκ τοῦ προχείρου, εὐλογον ἐκρίναμεν νὰ ἐκδώσωμεν τὴν εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια ἐρμηνείαν Εὐθυμίου τοῦ Ζιγαβηνοῦ (I), τὴν εἰς τὰς Πράξεις τῶν

(1) Ὁ Εὐθύμιος· ἀρμάνευσε καὶ τὰς ἐπιστολάς τοῦ Παύλου καὶ τὰς καθολικάς (Φαβρικ. Ἑλλαν. Βιβλ. Τομ. VIII. Σελ. 344. 345)· ἀλλ' ἢ ἐρμηνεύει αὐτὰς

ἀποστόλων, εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Παύλου καὶ εἰς τὰς καθολικὰς ἐξηγήσιν τοῦ Οἰκουμενίου, καὶ εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωάννου τὸ ὑπόμνημα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας Ἀρέθου, διὰ τὰ συμπληρωθῆ οὕτως ἐν ὅλον ὑπόμνημα εἰς ὅλην τὴν καινὴν Διαθήκην, ἀναβάλλοντες εἰς ἄλλον καιρὸν τὴν ἐκδοσιν τῶν ἐρμηνειῶν τοῦ Θεοφυλάκτου. Νομίζομεν δὲ ὅτι διὰ τοῦ ἔργου τούτου ἐκπληροῦμεν τὰς εὐχὰς τῶν τοιαύτας ἐρμηνείας εἰς κατάληψιν τῆς καινῆς Διαθήκης συστησάντων ἑλλογίμων κληρικῶν. Ἀλλὰ τὴν εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια ἐρμηνείαν Εὐθυμίου τοῦ Ζιγαβηνοῦ, κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1792 ἐν Λιψία παρὰ τοῦ Γερμανοῦ Χ. Φ. Ματθαίου γενομένην ἐκδοσιν αὐτῆς, ὡς κατωτέρω ῥηθήσεται, ἐκδιδόντες πρῶτον, εὐλογονοῦμεν τὰ εἰπωμεν ὀλίγα περὶ τοῦ συγγραφέως καὶ περὶ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ.

Ὁ συγγραφεὺς τῆς ἐρμηνείας ταύτης ὀνομάζεται Εὐθύμιος· ἀλλὰ τὸ ἐπωνύμιον αὐτοῦ γράφεται διαφόρως. Παρὰ τισι μὲν τῶν χειρογράφων τῶν εἰς αὐτὸν ἀποδιδιομένων συγγραμμάτων εὐρίσκεται τὸ ἐπωνύμιον Ζιγαβηνός ἢ Ζυγαβηνός γεγραμμένον· παρὰ τισι δὲ, Ζιγαδηνός ἢ Ζυγαδηνός. Κατὰ ταῦτα καὶ ἐν τοῖς ἐκδεδωμένοις αὐτοῦ συγγράμμασιν, ἡ ὅπου ἀλλαχού γίνεται λόγος περὶ αὐτοῦ, ποτὲ μὲν γράφεται Ζιγαβηνός ἢ Ζυγαβηνός, ποτὲ δὲ Ζιγαδηνός ἢ Ζυγαδηνός ὁ Εὐθύμιος. Ὁ Γερμανὸς ἐκδότης τῆς εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια ἐρμηνείας αὐτοῦ, ἐξετάζων καὶ τὴν γραφὴν τοῦ ὀνόματος, λέγει εἰς τὸ τέλος, ὅτι εἶναι ἀμφίβολον, ἂν Ζυγαδηνός, ἢ Ζιγαδηνός, ἢ Ζιγαβηνός ἐπωνομάζετο ὁ Εὐθύμιος. Εὐρίσκει δὲ ἐν τῷ μεταξὺ ὀρθότερον τὸ Ζυγαδηνός, ὡς γράφεται τὸ ὄνομα καὶ παρὰ τῇ Ἀννῇ Κομνηνῇ ἐν Ἀλεξ. Βιβλ. ΙΕ', ἕως οὗ παραβληθῶσι καὶ

κρύπτεται εἰσὶν εἰς τὰς βιβλιοθήκας τῆς Εὐρώπης ἀνέκδοτος. Πόσον λυπηρὸν εἶναι εἰς ἡμᾶς ἡ στερὰ αὕτη!

ἐξετασθῶσι καὶ κατὰ τοῦτο περισσότερα χειρόγραφα. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ ὁ αὐτὸς ἐκδότης, ἂν καὶ ἐγκρίνη ἐν τῷ μεταξὺ ὀρθότερον τὸ Ζυγαδηνὸς, γράφει ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ συγγράμματος *Ζιγαδηνὸς*, καὶ οὕτω γράφεται καὶ παρὰ πολλῶν νεωτέρων τ' ὄνομα, παρεδέχθημεν αὐτὸ καὶ ἡμεῖς.

Εὐθύμιος λοιπὸν ὁ Ζιγαδηνὸς, Κωνσταντινουπολίτης ἕως τὴν πατρίδα, ἦτον μοναχὸς, καὶ ἔζη ἐν μοναστηρίῳ τινι τῆς Θεοτόκου ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἡκμαζε δὲ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ ἦτον παρ' αὐτῷ ἐν πολλῇ εὐνοίᾳ. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐτελεύτησεν ἐν ἔτει 1118, καὶ ὁ Εὐθύ-
 ἔζη ἔτι καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ. Ἐτελεύτησεν ἄρα μετὰ τὸν αὐτοκράτορα· ἀλλ' ἄγνωστον ἐν ποίῳ ἔτει, καθὼς ἄγνωστον καὶ ἐν ποίῳ ἔτει ἐγεννήθη.

Ὁ Εὐθύμιος εἶχεν ἀληθινὴν παιδείαν· ἦτον θεολόγος ἄριστος, καὶ ἄριστα ἐξησκημένος εἰς τὴν ἐξήγησιν καὶ ἐρμηνείαν τῶν ἱερῶν Γραφῶν, ὡς μαρτυροῦσιν αὐτὰ αὐτοῦ τὰ συγγράμματα, ἐκδεδομένα καὶ ἀνέκδοτα, καὶ ὁμολογοῦσι καὶ αὐτοὶ οἱ νεώτεροι. Ἡ σύγχρονος αὐτοῦ Ἄννα Κομνηνὴ καλεῖ αὐτὸν ἄνδρα «*γραμματικῆς*» εἰς ἄκρον ἐλληλακότα, καὶ ῥητορικῆς οὐκ ἀμελέτητον ὄντα, καὶ «*τὸ δόγμα*» ὡς ἄλλός τις ἐπιστάμενον. «*Τοιοῦτον δὲ ὄντα τὸν Εὐθύμιον, ἐπέταξεν αὐτὸν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος, νὰ ἐκθέσῃ καὶ ἀνατρέψῃ ἀπάσας τὰς αἱρέσεις, καὶ τὴν κατ' ἐκείνους τοὺς χρό-
 νους ἀναφανείσαν ἐν Θράκῃ αἵρεσιν τῶν Βογομίλων, ὡς ἱστορεῖ αὐτὴ ἡ ἔλλογιμωτάτη τοῦ αὐτοκράτορος θυγάτηρ ἐν Ἀλεξ. Βιβλ. ΙΕ'.*» Παρὰπέμπω, λέγει, τοὺς βουλομένους τὴν ὅλην αἵ-
 «*ρεσιν τῶν Βογομίλων διαγνῶναι εἰς τὸ οὕτω καλούμενον Βι-
 «*βλίον Δογματικῆ Παροπλῆα*, ἐξ ἐπιταγῆς τοῦμοῦ πατρὸς
 «*συντεθεῖσαν. Καὶ γὰρ μοναχόν τινα Ζυγαδηνὸν καλούμενον,
 «*γνώστον μὲν τῇ δεσποίνῃ καὶ πρὸς μητρὸς ἐμῇ μάμμη, καὶ
 «*πᾶσι τοῖς τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου, γραμματικῆς δὲ εἰς
 «*ἄκρον ἐλληλακότα, καὶ ῥητορικῆς οὐκ ἀμελέτητον ὄντα, καὶ*****

« τὸ δόγμα ὡς ἄλλός τις ἐπιστάμενον· τοῦτον ὁ αὐτοκράτωρ
 « μεταπεμφόμενος ἐπέταξεν ἀπάσας τὰς αἵρέσεις ἐκθέσθαι,
 « ἐκάστην ἰδίᾳ, καὶ ἐφ' ἐκάστη τὰς τῶν ἁγίων Πατέρων ἀνα-
 « τροπὰς ἐγγράψασθαι, καὶ αὐτῶν δὴ τῶν Βογομίλων τὴν αἵ-
 « ρεσιν.— Ταύτην τὴν βιβλίον Δογματικὴν Παραπλίαν ὁ
 « αὐτοκράτωρ ὠνόμασε. Μίχρι τοῦ νῦν οὕτω προσαγορεύεται
 « τὰ βιβλία (α). »

Κατ' ἐπιταγὴν λοιπὸν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ
 συνέταξεν ὁ Εὐθύμιος τὴν Δογματικὴν Πανοπλίαν. Δὲν εἰρη-
 ἀπίθανον, ὅτι κατ' ἐπιταγὴν αὐτοῦ συνέταξε καὶ τὴν εἰς τὰ
 τέσσαρα Εὐαγγέλια ἐρμηνείαν, ὡς εἰκάζει καὶ ὁ Γερμανὸς ἐκ-
 δότης. Τῆς γνώμης ταύτης εἶναι καὶ ὁ Ἀθηνῶν Μελέτιος (β).
 Ἐρανίσατο δὲ αὐτὴν ὁ Εὐθύμιος ἐκ τῶν ἐρμηνειῶν καὶ διαφο-
 ρῶν μὲν ἄλλων Πατέρων τῆς ἐκκλησίας, ἐξαιρέτως δὲ τοῦ ἐν
 ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ὡς καὶ ὁ ἴδι-
 ος λέγει ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ
 Εὐθύμιος δὲν εἶναι ἀπλοῦς ἐρανιστής· ὡς εἰς ἄκρον εἰς τὴν ἐξή-
 γησιν καὶ ἐρμηνείαν τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἐξησκημένος, συνεισφέ-
 ρει καὶ αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ πολὺ μέρος, καὶ πανταχοῦ δεικνύει
 ἀκριθεῖ γραφικὴν γνῶσιν καὶ κρίσιν ὀρθὴν καὶ ποῦ μὲν διορθό-
 νει ἄλλους ἐρμηνευτάς, ποῦ δὲ ἀναπτύσσει σαφέστερον καὶ
 πλατύτερον τὰ παρ' ἄλλοις συνεπτυγμένως ἢ ἀσαφῶς πῶς ἐκ-
 φρασμένα. Πανταχοῦ δὲ τῆς ἐρμηνείας ἀναζητεῖ καὶ εὕρισκει
 τὴν κυρίαν λέξιν, καὶ ἐκφράζει τὴν ὀρθὴν ἔννοιαν, ὡς δὴλον
 ἐκ τῆς ἀναγνώσεως αὐτοῦ τοῦ συγγράμματος.

Ἡ εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια ἐρμηνεία τοῦ Εὐθυμίου ἐτιμα-

(α) Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἐξεδόθη ἑλληνιστὶ ἐν Τεργεβούστῳ κατὰ τὴν Βλαχίαν
 ἐν ἔτει (1710), λατινιστὶ πρότερον ἐκδομένον ἐν Ἑνετίᾳ κατὰ τὸ 1555 ἔτος.

(β) « Εὐθύμιος ὁ Ζυχαδηνός, ἀνὴρ ἐν λόγοις παιδείας διάσημος. — Ἐγραψε
 δὲ γλαφυράτατα σχόλια εἰς τὴν θείαν Γραφὴν — κατὰ προσταγὴν Ἀλεξίου τοῦ
 Κομνηνοῦ αὐτοκράτορος. » Ἑκκλ. Ἱστορ. Τεμ. Γ'. Σελ. 14.

το πολὺ παρά τε τῶν συγχρόνων αὐτοῦ καὶ παρά τῶν μεταγενεστέρων, καὶ ἐπαινεῖται μέγας παρά πάντων τῶν νεωτέρων ἀλλογενῶν καὶ ἑτεροδόξων κριτικῶν. Αἱ περὶ αὐτῆς μετ' ἐπαίνων παρά πολλῶν ἐλλογίμων ἀνδρῶν γινόμεναι κρίσεις παρεκίνησαν καὶ τὸν Ματθαῖον εἰς ἐκδοσιν αὐτῆς. Παραλείπομεν πολλοὺς τῶν ἐπαινετῶν τοῦ Εὐθυμίου καὶ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος συγγράμματος αὐτοῦ, καὶ φέρομεν ἐνταῦθα τέσσαρας μόνον. Ὁ Βαρώνιος ὀνομάζει τὸν συγγραφεὰ ἀκριβεστάτον τῶν *Ιερῶν Γραφῶν ἑρμηνεῦτην*, *accuratissimum Scripturarum interpretem*. Ὁ κριτικώτατος Γάλλος Ῥιχάρδος Σίμων ἐν τῇ αὐτοῦ κριτικῇ ἱστορίᾳ τῶν κυριωτέρων ὑπομνηματιστῶν τῆς καὶ νῆς Διαθήκης (α) προσιμαίζεται εἰς τὴν κρίσιν τῆς ἑρμηνείας τοῦ Εὐθυμίου οὕτως· « Ὅλῃγοι Ἕλληνες ὑπομνηματισταὶ ἤρμηνευσαν τὸ καίμενον τῶν Εὐαγγελίων μετὰ τόσης ἀκριβείας καὶ κρίσεως, μεθ' ὅσης ὁ συγγραφεὺς ὁ κοινῶς Εὐθύμιος ὀνομαζόμενος, » « *Ο Εὐθύμιος, λέγει ὁ Μαλδονάτος, "Ἕλληνα συγγραφεύς, καὶ εἰς τὴν παρατήρησιν τῶν κυρίων σημασιῶν τῶν λέξεων ἐπιμελέστατος.* » Ἐξερευνᾷ μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας τὴν κατὰ γράμμα ἔννοιαν καὶ τὴν κυρίαν τῶν λέξεων σημασίαν κ. τ. λ. (β). » Ὁ Α. Φαβρίκιος ὀνομάζει ἐν τῇ ἐλληνικῇ αὐτοῦ Βιβλιοθήκῃ τὸ σύγγραμμα τοῦτο τοῦ Εὐθυμίου *σύγγραμμα ἐξαίρετον*, *eximium opus*. Ὁ δὲ ἐκδότης αὐτοῦ Ματθαίος πλέκει ἐν τῷ προλόγῳ λαμπρὰν ἐγκώμιον εἰς τὸν

(α) Richard Simon Histoire critique des principaux commentateurs du Nouveau Testament. A Rotterdam chez Reinier Leers. 1693.

(β) « Il y a peu des Commentateurs Grecs qui aient interprété le texte des Evangiles avec autant d'exactitude et de jugement, que l'auteur qu'on nomme ordinairement Euthymius. Graecus auctor, dit Maldonat (1), Euthymius, et in verborum proprietatibus observandis diligentissimus. Il recherche avec beaucoup de soin le sens literal, et la signification propre des mots, etc.

(1) Comment. in Matth. Cap. XVII. vers. 8.

συγγραφέα. « Μετὰ τόσας, λέγει, λαμπροτάτας ἀνδρῶν ἐξόχων περὶ τοῦ συγγραφέως τῶν ὑπομνημάτων τούτων κρίσεις, δι' ὧν ὁμολογοῦνται αὐτῷ κυριοlogία, ἐπιστήμη, ἐπιμέλεια, καὶ ἀγρίνοια, περιττὸν νομίζεται τὸ νῦν εἶπω ἐγὼ πολλὰ εἰς ἔπαινον αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ μόνον προσθέτω, ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν παρέδραμεν ἀνερμήνευτον καὶ ἀνεξήγητον μηδεμίαν, ἢ γοῦν ὀλιγωτάτας τῶν ἱερῶν Γραφῶν λέξεις, αἱ ὁποῖαι ἀπαντῶνται εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια ἢ ὀλιγώτερον ἑλληνικαὶ ἢ ἀσφαεῖς, δι' ἄλλων λέξεων σαφεστέρων καὶ πιθανωτέρων. Παρατηρεῖ καὶ σημειώνει εὐστοχώτατα τὸν εἰρμὸν καὶ σύνδεσμον τοῦ λόγου καὶ τῶν διηγήσεων καὶ ἐκάστου ἰδίως καὶ περισσοτέρων ὁμοῦ εὐαγγελιστῶν· διαλύει εὐκόλως καὶ εὐφυῶς τὴν διαφωνίαν. Ἀλλ' ἂν καὶ ὀφείλῃ πολλὰ εἰς τὸν Χρυσόστομον, τὸν πρῶτιστον τῶν ἀρχαίων ἐρμηνευτῶν, καὶ σχεδὸν μόνον· ἂν καὶ ἔλαβε πολλὰ καὶ ἐκ πολλῶν ἄλλων· διότι φαίνεται ὅτι ἐσυμβουλευθὴ ὅλους τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἐρμηνευτάς· φαίνονται ὅμως ὅσα συνεισνήεσκον καὶ ἡ ἐπιστήμη, ἡ σπουδὴ καὶ ἡ εὐφυΐα αὐτοῦ. » Καὶ τοιαῦτα μὲν αἱ κρίσεις τῶν ξένων.

Ἀλλὰ τὸ πόσον ἀξιόλογον σύγγραμμα τοῦτο τοῦ Εὐθυμίου ἐκρύπτετο ἐν χειρογράφοις εἰς τὰς βιβλιοθήκας τῆς Εὐρώπης. Πρῶτος ὁ Ἰσπανὸς Ἰωάννης ὁ Ἐντένιος ἐξήγαγεν αὐτὸ εἰς φῶς διὰ τοῦ τύπου ἐκ χειρογράφου, τὸ ὅποιον εὗρηκεν εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ κατὰ τὸ βασιλείου τῆς Καστέλλης ἐν Ἰσπανίᾳ κοινοβίου τῆς Θεοτόκου. Ἀλλ' ὁ Ἐντένιος ἐξέδωκε διὰ τοῦ τύπου ἐν ἔτει 1544 ἐν Λουανίῳ (Louanium, Loewen, Louvain) τὴν λατινικὴν μόνον τοῦ συγγράμματος μετάφρασιν, ὅχι δὲ καὶ τὸ πρωτότυπον ἑλληνικὸν κείμενον. Τοῦτο ἐξεδόθη πρῶτον καὶ μόνον ἐν ἔτει 1792 ἐν Λιψίᾳ· φέρει δὲ ἐπιγραφὴν·

Euthymii Zigabeni Commentarius in quatuor Evangelia graece et latine, textum graecum nunquam antea editum, ad fidem duorum

codicum membranaceorum bibliothecarum SS. Synodi Mosquensis, auctoris aetate scriptorum, diligenter recensuit, et repetita versione Latina Ioannis Hentenii suisque adjectis animadversionibus edidit Christianus Frider. Matthaei, collegiorum imperialium Rossicorum assessor, et academiae Vitemberg. graecc. litt. professor. Lipsiae, 1792.

Πρώτος λοιπὸν ὁ Χ. Φ. Ματθαίης ἐξέδωκε τὸ πρωτότυπον ἑλληνικὸν κείμενον διὰ τοῦ τύπου, καὶ ἐξέδωκεν αὐτὸ ἐκ δύο χειρογράφων, ἐπὶ περγαμνῆς γεγραμμένων ἀμφοτέρων κατ' αὐτοῦς τοῦ συγγραφέως τοὺς χρόνους, καὶ ἀρχαιοτέρων τοῦ χειρογράφου τοῦ Ἐντενίου. Τῶν χειρογράφων τούτων τὸ μὲν εὑρίσκεται εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ τυπογραφείου τῆς ἱερᾶς Ῥωσσικῆς Συνόδου ἐν Μόσχᾳ ὑπ' ἀριθ. I, εἰς φύλλον γεγραμμένον, καὶ περιέχον φύλλα 274· τὸ δέ, εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῆς βιβλιοθήκην αὐτόθι ὑπ' ἀριθ. XLIX, εἰς φύλλον καὶ αὐτὸ γεγραμμένον, καὶ περιέχον φύλλα 410. Τὸ πρῶτον σημειοῦται παρὰ τοῦ ἐκδότου διὰ τοῦ στοιχείου Α, καὶ τὸ δεύτερον διὰ τοῦ Β, καὶ ὑπὸ τὰ στοιχεῖα ταῦτα φέρονται καὶ εἰς τὴν παρ' ἡμῶν γινομένην ἔκδοσιν τῆς εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια ἐρμηνείας τοῦ Εὐθυμίου ἐν ταῖς ὑπὸ τὸ κείμενον γινομέναις σημειώσεσιν.

Τὸ χειρόγραφον Β ὑπερέχει τοῦ Α· διότι ἐγένετο παρ' ἀνθρώπου προσεκτικωτέρου καὶ πιστοτέρου. Ὁ Γερμανὸς ἐκδότης ἀναφέρει ὑπὸ τὸ κείμενον τὰς διαφορὰς ἀναγνώσεις τῶν δύο χειρογράφων. Ἐκ τούτων παρεδέχθημεν ὀλίγας τινας, ἐκεῖνας δηλαδὴ, τὰς ὁποίας ἐκρίναμεν γνώσεως ἀξίας. Παρεδράμομεν δὲ τὰς ἄλλας, ὡς μηδὲν συντελοῦσας πρὸς τὴν κυρίως ἐκδίδονται τὰ ὑπομνήματα ταῦτα σκοπόν. Ὑποσημειώνει προσέτι ὁ ἐκδότης καὶ τὰς ἄλλας αὐτῶν διαφορὰς, καὶ ταύτας ἐφυλάξαμεν καὶ ἡμεῖς.

Παρ' ἀμφοτέροις δὲ τοῖς χειρογράφοις εὐρίσκονται γεγραμμένα ἐν τῷ περισελιδίῳ παρὰ τῶν αὐτῶν γραφένων πολλὰ σχόλια. Ἐφυλάχθησαν καὶ ταῦτα εἰς τὴν νέαν ταύτην ἐκδοσιν, καὶ ἐν αἷς ἐξεδόθησαν τὸ πρῶτον τόποις, καὶ ὡς ἐξεδόθησαν, ἤτοι περικεκλεισμένα [], ὑποσημειούμενου ἐν ταύτῃ καὶ τοῦ παρὰ τίνι τῶν δύο χειρογράφων ἀναγινώσκεται ἕκαστον αὐτῶν.

Ὁ ἐκδότης φέρει καὶ τινὰ σχόλια, τὰ ὅποια αὐτὸς μὲν δὲν εὑρηκε παρ' οἷς ἐμειταχειρίσθη χειρογράφοις, εὐρίσκονται δὲ ταῦτα ἐν τῷ χειρογράφῳ τοῦ Ἐντείου· καὶ τὰ μὲν αὐτῶν ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας, τὰ δὲ ἐξ ἄλλων, ὡς ὑποσημειοῦνται καὶ ταῦτα ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις.

Ἐκ τούτων δῆλον γίνεται, ὅτι ἡ παρ' ἡμῶν γινομένη ἐκδοσις τῆς εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγελία ἐρμηνείας τοῦ Εὐθυμίου εἶναι κυρίως ἀπλὴ μετατύπωσις τοῦ πρωτατύπου ἐλληνικοῦ κειμένου, ἐκδεδωμένου ἐκ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἀνωτέρω χειρογράφων. Ἀλλ' ἂν παρὰ τοῦ Ματθαίου ἐξεδόθη διὰ τοῦ τύπου τὸ σύγγραμμα τοῦ Εὐθυμίου περιεργείας χάριν, διότι ἐποθεῖτο παρὰ πολλῶν· παρ' ἡμῶν ἐκδίδεται πρὸς τὴν κυρίως ἔγραψεν ὁ μακάριος Εὐθύμιος σκοπόν, καὶ ὑπὲρ ὧν ἔγραψεν. Ἀλλ' ἂν νέα χειρόγραφα δὲν εἶχομεν νὰ παραβάλωμεν πρὸς τὸ ἐκδεδωμένον κείμενον διὰ τοὺς κριτικούς· ἐπειδὴ ἡμῶς ἡ νέα αὕτη ἐκδοσις δὲν γίνεται διὰ τούτους, ἐδυνάμεθα τοῦλάχιστον νὰ προσθῶμεν πολλὰς σημειώσεις σαφηνιστικὰς. Ἀλλ' ἀπέσχομεν καὶ τούτων διὰ λόγους, τοὺς ὁποίους κρίνομεν περιττὸν νὰ ἐκθῶμεν ἐνταῦθα. Καὶ ἐκ τῶν σημειώσεων τοῦ πρώτου ἐκδότου ἐκείνας μόνον παρεδέχθημεν, τὰς ὑποίας ἐκρίναμεν ἀναγκαίας. Ὅτι τὸ σύγγραμμα τοῦτο θέλει ὠφελήσει τὰ μέγιστα, περὶ τούτου δὲν ἔχομεν κάμμιαν ἀμφιβολίαν. Ἄν δὲν ἤμεθα περὶ τούτου τόσους πεπεισμένοι, δὲν ἠθέλαμεν ἐπιχειρήσει νέαν αὐτοῦ ἐκδοσιν διὰ τὰ τέκνα τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Διὰ τοῦ στόματος τοῦ Εὐθυμίου λαλοῦσιν, ὡς

εἵπομεν καὶ ἀνωτέρω, οἱ μεγάλοι τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἑρμηνευταί, οἱ Ἀθανάσιοι, οἱ Βασίλειοι, οἱ Γρηγόριοι, οἱ Κύριλλοι, οἱ Χρυσόστομοι· καὶ οἱ θεοὶ οὗτοι τῆς ἐκκλησίας Πατέρες ἔγραψαν πρὸς ἡθικὴν ὠφέλειαν ὄχι μόνον τῶν συγχρόνων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν τῶν νῦν ζώντων. Κανχώμεθα τοιούτους ἔχοντες πατέρας. Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ μόνη ἡ καύχησις· ἀπαιτεῖται καὶ συνεχὴς τῶν ἀθανάτων αὐτῶν συγγραμμάτων ἀνάγνωσις. Ἐκ τῶν ἑρμηνειῶν αὐτῶν μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ ἀκριβείας ἐρασιμμένην προσφέρει ὁ μακάριος Εὐθύμιος πρὸς πάντας τὴν εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια ἀρίστην ἑρμηνείαν.

Τὸ κείμενον τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων ἐξεδόθη κατὰ τὸ κείμενον τοῦ Εὐθυμίου, κατὰ τὸ παρὰ τοῦ αἰοδίου ἱερομάρτυρος Κυρίλλου, πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἐγκεκριμένον ἐν τῇ κατὰ τὴν Μόσχαν ἐν ἔτει αὐτῇ γενομένη ἐκδόσει τῆς καινῆς Διαθήκης, καὶ κατὰ τὸ παρὰ τοῦ ἐκδότου τῆς εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια ἑρμηνείας τοῦ Εὐθυμίου ἐν ἔτει αὐτῇ ἐν Οὐίτεμβέργῃ ἐκδεδομένον (α).

Εἰς τὴν κατὰ τὸν τύπον διόρθωσιν καὶ τοῦ θείου κειμένου καὶ τῆς ἑρμηνείας προσέσχομεν παραπολύ· ἀλλ' ὅσον καὶ ἂν προσέσχομεν, ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ διέφυγον τὴν προσοχὴν ἡμῶν τυπογραφικὰ σφάλματα. Ζητοῦμεν συγγνώμην διὰ ταῦτα παρὰ τῶν ἐπιεικῶν ἀναγνωστῶν, ἐνθυμουμένων τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

Πεποιθότες, ὅτι ὁ ὑπὲρ τῆς ἱερωτάτης ἡμῶν πίστεως ζῆλος καὶ ἡ εὐσέβεια δὲν συνίστανται εἰς μόνους τοὺς λόγους, δὲν

(α) Novum Testamentum graece, ad codices Mosquenses utriusque Bibliothecae SS. Synodi et tabularii imperialis --- adhibitis Patrum Graecorum lectionibus --- edidit Christianus Frid. de Matthaei, collegiorum imperialium Rossicorum assessor et professor Wittenbergensis. Wittenbergae, anno MDCCCIII. Καθιερωμένον τῷ αἰοδίῳ ἀποκράτορι Ἀλεξάνδρῳ.

ἀμφιβάλλομεν, ὅτι τὸ ἔργον ἡμῶν θέλει εὐρεῖ παρ' ἅπασιν τοῖς τέκνοις τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, κληρικοῖς καὶ λαϊκοῖς, ἀρίστην ὑποδοχὴν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Ἐκαστος ἡμῶν γνωρίζει τὴν μεγίστην ἀνάγκην τῶν τοιούτων συγγραμμάτων καὶ πάντοτε μὲν, μάλιστα δὲ κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους. Συνεισφέρομεν ἡμεῖς τὸ μέρος ἡμῶν· ἀλλ' ὀφείλει καὶ ἕκαστος ὀρθόδοξος χριστιανὸς νὰ συνεισφέρει τὸ ἑαυτοῦ μέρος, ἐὰν τῶντι θέλῃ τὴν ψυχικὴν αὐτοῦ ὠφέλειαν, καὶ τῶντι αἰσθάνηται ἐν ἑαυτῷ ἀληθινὴν φιλοτιμίαν.

Ἐν Ἀθήναις 1842 Ἰουνίου 1.

ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ ΦΑΡΜΑΚΙΔΗΣ.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Α

Τ Ο Υ

Κ Α Τ Α Μ Α Τ Θ Α Ι Ο Ν

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ (Ι).

α) γενεαλογικὸς πίναξ 1. α.

Σελ.

Α. Περὶ τῶν μάγων. (Cap. II, 1.)	21
Β. Περὶ τῶν ἀναιρεθέντων παιδῶν. (II, 16.)	35
35 Γ. Πρῶτος Ἰωάννης ἐκήρυξε βασιλείαν οὐρανῶν (III, 1.)	40
42 Δ. Περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ σωτῆρος. (IV, 17.)	64
52 Ε. Περὶ τῶν μακαρισμῶν. (V, 1.) Λου. ιζ.	69
Ζ. Περὶ τοῦ λεπροῦ (VIII, 1.) Mr. δ. Λου. ιβ.	147
Ζ. Περὶ τοῦ ἑκατοντάρχου. (VIII, 5.) Ιω. ς.	150
Η. Περὶ τῆς πενθερᾶς Πέτρου. (VIII, 14.) Mr. β. Λου. θ.	156
Θ. Περὶ τῶν ἰαθέντων ἀπὸ ποικίλων νόσων. (VIII, 16.) Mr. γ. Λου. ι.	157
Ι. Περὶ τοῦ μὴ ἐπιτρεπομένου ἀκολουθεῖν. (VIII, 19.) Λου. λγ.	159
ΙΑ. Περὶ τῆς ἐπιτιμῆσεως τῶν ὑδάτων. (VIII, 23.) Mr. ι. Λου. κγ.	161
ΙΒ. Περὶ τῶν δύο δαιμονιζομένων. (VIII, 28.) Mr. ια. Λου. κδ.	164
9 ΙΓ. Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ. (IX, 2.) Mr. ε. Λου. ιγ. Ιω. ζ.	169

(1) Ἐπειδὴ ὁ συγγραφεὺς φυλάττει ἄλλην παρὰ τὴν κοινῶς παραδεδεγμένην εἰς κεφάλαια διάνεσιν τοῦ θείου κειμένου, ἐφυλάξαμεν καὶ τὰς δύο, τὴν μὲν διὰ τῶν ἑλληνικῶν στοιχείων Α, Β', κ. τ. ἐξ., τὴν δὲ διὰ τῶν λατινικῶν ἀριθμητικῶν σημείων Ι, ΙΙ, κ. τ. λ. σημειουμένην.

	ΙΑ. Περὶ Ματθαίου τοῦ τελώνου. (ΙΧ, 9.) Μρ. τ. Λου. ιδ.	173
9	ΙΕ. Περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγώγου. (ΙΧ, 28.) Μρ. ιβ. Λου. κα.	180
	Ις. Περὶ τῆς αἰμορροούσης. (ΙΧ, 20.) Μρ. ιγ. Λου. κς.	182
	ΙΖ. Περὶ τῶν δύο τυφλῶν. (ΙΧ, 27.)	183
	ΙΗ. Περὶ τοῦ δαιμονιζομένου κωφοῦ. (ΙΧ, 32.) . .	186
10	ΙΘ. Περὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἐκλογῆς. (Χ, 1.) Μρ. η. καὶ ιδ. Λου. ις. καὶ κζ.	189
10	Κ. Περὶ τῶν ἀποσταλέντων παρὰ Ἰωάννου. (ΧΙ, 2.) Λου. κ.	213
12	ΚΑ. Περὶ τοῦ ξηρὰν ἔχοντος τὴν χεῖρα. (ΧΙΙ, 10.) Μρ. ζ. Λου. ιε.	234
	ΚΒ. Περὶ τοῦ δαιμονιζομένου τυφλοῦ καὶ κωφοῦ. (ΧΙΙ, 22.) Λου. λθ.	241
	ΚΓ. Περὶ τῶν αἰτούντων σημεῖον. (ΧΙΙ, 38.) Λου. μα.	250
13	ΚΔ. Περὶ τῶν παραβολῶν. (ΧΙΙΙ, 2.) Μρ. θ. Λου. κβ. καὶ μθ.	259
14	ΚΕ. Περὶ Ἰωάννου καὶ Ἡρώδου. (ΧΙΥ, 1.) Μρ. ιε.	287
	Κς. Περὶ τῶν πέντε ἄρτων. (ΧΙΥ, 15.) Μρ. ις. Λου. κη. Ιω. η.	294
	ΚΖ. Περὶ τοῦ ἐν θαλάσῃ περιπάτου. (ΧΙΥ, 22.) Μρ. ιζ. Ιω. θ.	298
15	ΚΗ. Περὶ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ θεοῦ. (ΧΥ, 1.) Μρ. ιη.	304
	ΚΘ. Περὶ τῆς Χαναναίας. (ΧΥ, 21.) Μρ. ιθ. . . .	312
	Λ. Περὶ τῶν θεραπευθέντων ὄχλων (ΧΥ, 30.) . .	317
	ΛΑ. Περὶ τῶν ἐπὶ τὰ ἄρτων. (ΧΥ, 32.) Μρ. κκ. . .	319
16	ΛΒ. Περὶ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων. (ΧΥΙ, 5.) Μρ. κβ. Λου. μδ.	324
	ΛΓ. Περὶ τῆς ἐν Καισαρείᾳ ἐπερωτήσεως (ΧΥΙ, 13.) Μρ. κδ. Λου. κθ.	327
17	ΛΔ. Περὶ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ. (ΧΥΙΙ, 1.) Μρ. κε. Λου. λ.	338
	ΛΕ. Περὶ τοῦ σεληνιαζομένου. (ΧΥΙΙ, 14.) Μρ. κς. Λου. λα.	349
	Λς. Περὶ τῶν αἰτούντων τὰ δίδραχμα. (ΧΥΙΙ, 24.)	354

18	ΑΖ. Περὶ τῶν λεγόντων, Τίς μερίζων. (XVIII, 1.) Mr. κζ. Λου. λζ.	357
	ΑΗ. Περὶ τῶν ἐκατὸν πενήτων. (XVIII, 12.)	363
	ΑΘ. Περὶ τοῦ ἀφείλοντος τὰ μύρια τέλαντα. (XVIII, 3.)	369
19	Μ. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων, Εἰ ἔξοστιν ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα (XIX, 3.) Mr. κη.	374
	ΜΑ. Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος τὸν Ἰησοῦν πλουσίου. (XIX, 16.) Mr. κθ. Λου. ξγ.	382
20	ΜΒ. Περὶ τῶν μισθουμένων ἐργατῶν. (XX, 1.)	391
	ΜΓ. Περὶ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου. (XX, 20.) Mr. λ.	398
	ΜΔ. Περὶ τῶν δύο τυφλῶν. (XX, 29.) Mr. λα. Λου. ξδ.	405
	ΜΕ. Περὶ τῆς ὄνου καὶ τοῦ πώλου. (XXI, 1.) Mr. λβ. Λου. ξη. Ιω. ιδ.	407
21	Μς. Περὶ τῶν τυφλῶν καὶ χωλῶν. (XXI, 14.)	414
	ΜΖ. Περὶ τῆς ξηρανθείσης συκῆς. (XXI, 18.) Mr. λγ.	416
	ΜΗ. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν Κύριον ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων. (XXI, 23.) Mr. λε. Λου. ξθ.	418
	ΜΘ. Περὶ τῶν δύο υἱῶν παραβολῆς. (XXI, 28.)	420
	Ν. Περὶ τοῦ ἀμπελῶνος παραβολῆς. (XXI, 33.) Mr. λς. Λου. υ.	422
22	ΝΑ. Περὶ τῶν καλουμένων εἰς τὸν γάμον. (XXII, 1.) Λου. νδ.	428
	ΝΒ. Περὶ τοῦ κήνου. (XXII, 15.) Mr. λζ. Λου. οα.	434
	ΝΓ. Περὶ τῶν Σαδδουκαίων. (XX, 23.) Mr. λη. Λου. οβ.	437
	ΝΔ. Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος νομικοῦ. (XXII, 34.) Mr. λθ. Λου. λε.	442
	ΝΕ. Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐπερωτήσεως πρὸς τοὺς Φαρισαίους. (XXII, 41.) Mr. μ. Λου. ογ.	444
23	Νς. Περὶ τοῦ ταλαισμοῦ τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων. (XXIII, 13.) Λου. μγ.	450
24	ΝΖ. Περὶ τῆς συντελείας. (XXIV, 3.) Mr. μδ. Λου. οε.	461
	ΝΗ. Περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας. (XXIV, 36.) Mr. μγ.	480
25	ΝΘ. Περὶ τῶν δέκα παρθένων. (XXV, 1.)	487
	Ξ. Περὶ τῶν τὰ τέλαντα λαβόντων. (XXV, 14.)	491
	ΞΑ. Περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ. (XXV, 31.)	495

26	ΞΒ. Περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν Κύριον μύρω. (XXVI, 6.) Μρ. μδ. Λου. κα. Ιω. ιβ.	502
	ΞΓ. Περὶ τῆς ἐτοιμασίας τοῦ Πάσχα. (XXVI, 17.) Μρ. με. Λου. ος.	508
	ΞΔ. Περὶ τοῦ μυστικοῦ δείπνου. (XXVI, 26.) Μρ. μς. Λου. ος.	518
	ΞΕ. Περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ Ἰησοῦ. (XXVI, 46.) Μρ. μς.	538
	Ξς. Περὶ τῆς ἀρνήσεως τοῦ Πέτρου. (XXVI, 69.) Μρ. μζ. Λου. οη.	551
17	ΞΖ. Περὶ τῆς Ἰούδα μεταμελείας. (XXVII, 3.)	555
	ΞΗ. Περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ. (XXVII, 57.) Μρ. μη. Λου. πβ. Ιω. ιη.	586

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΤΟΥ

ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ,

ΦΙΛΟΠΟΝΩΣ ΕΡΑΝΙΣΘΕΙΣΑ,

ΜΑΛΙΣΤΑ ΜΕΝ ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΞΗΓΗΣΕΩΣ

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ,

ΕΠΙ ΔΕ ΚΑΙ ΑΠΟ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΑΛΛΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ, ΣΥΝΕΙΣΕΝΕΓ-

ΚΟΝΤΟΣ ΤΙΝΑ ΚΑΙ ΤΟΥ ΤΑΥΤΗΝ ΕΡΑΝΙΣΑΜΕΝΟΥ. ΑΜΗΝ.

ΠΡΩΤΟΝ μὲν ἀγαθὸν ἦν, μὴ δεῖσθαι ἡμᾶς τῆς ἀπὸ τῶν γραμμάτων βοηθείας, ἀλλ' αὐτὰ παρέχεσθαι βίον καθαρὸν, ὥς τε τὰς ἡμετέρας καρδίας ἀντὶ βιβλίων γίνεσθαι· καὶ καθάπερ ταῦτα διὰ μέλανος, οὕτω ταύτας διὰ πνεύματος ἐγγεγράφθαι. Ἐπεὶ δὲ ταύτην διεκρουσάμεθα τὴν χάριν, φέρε, καὶ τὸν δευτερον ἀσπασώμεθα πλοῦν, καὶ τοῖς γράμμασιν εἰς δεῖον χρησώμεθα. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ, τῷ Νῶε καὶ τῷ Ἀβραάμ· καὶ τοῖς ἐγγόνοις τοῖς ἐκείνου, καὶ τῷ Ἰωβ, καὶ τῷ Μωϋσῇ, οὐ διὰ γραμμάτων ὁ θεὸς, ἀλλὰ δι' ἑαυτοῦ διελέγετο, καθαρὰν εὐρίσκων αὐτῶν τὴν διάνοιαν. Ἐπεὶ δὲ εἰς αὐτὸν τὸν τῆς κακίας ἐνέπεσε πυθμένα πᾶς ὁ τῶν Ἑβραίων δῆμος· τότε λοιπὸν πλάκες, καὶ γράμματα, καὶ ἡ διὰ τούτων ὑπόμνησις. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἐν τῇ Καινῇ τοῦτο συμβὰν ἴδοι τις ἂν. Οὐδὲ γὰρ τοῖς ἀποστόλοις ἔδωκε τι γραπτὸν ὁ θεός· ἀλλ' ἀντὶ γραμμάτων τὴν τοῦ Πνεύματος αὐτοῖς ἐπηγγείλατο δώσειν χάριν. Ἐκεῖνος γὰρ ἡμᾶς (α) ἀναμνήσει, φησί, πάντα. Καὶ

(α) Ἰωάν. 14', 26.

(TOM. Α'.)

ἵνα μάθῃς, ὅτι τοῦτο πολὺ ἄμεινον ἦν, ἄκουσον, διὰ τοῦ προφήτου τί φησι· Διαθήσομαι (α) ὑμῖν διαθήκην καιρὴν, διδοὺς νόμους μου εἰς διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας γράψω αὐτούς· καὶ, "Εσονται (β) πάντες διδακτοὶ θεοῦ. Καὶ ὁ Παῦλος δὲ, ταύτην ἐνδεικνύμενος τὴν ὑπεροχὴν, ἔλεγεν (γ) εἰληφέναι νόμον, οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίναις, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίνας. Ἐπεὶ δὲ, χρόνου προϊόντος, ἐξώκειλαν, οἱ μὲν δογματῶν ἕνεκεν, οἱ δὲ βίου καὶ τρόπου, ἐδέησε πάλιν τῆς ἀπὸ τῶν γραμμάτων ὑπομνήσεως. Ἐνόησον οὖν, ἡλίκον ἐστὶ κακὸν, τοὺς οὕτω καθαρῶς ὀφείλοντας ζῆν, ὥς μὴ δεῖσθαι γραμματῶν, ἀλλ' ἀντὶ βιβλίων παρέχειν τὰς καρδίας τῷ πνεύματι, ἐπειδὴ τὴν τιμὴν ἀπωλέσαμεν ἐκείνην, καὶ κατέστημεν εἰς τὴν τούτων χρεῖαν, μὴδὲ τῷ δευτέρῳ κεχρησθαι φαρμάκῳ, ἀλλ' εἰκὴ καὶ μάτην περιορᾶν κείμενα τὰ γράμματα. Ὅπερ ἵνα μὴ γένηται, φέρε, προσέχωμεν (δ) τοῖς γεγραμμένοις, καὶ φιλοπονώτερον ἐξετάζωμεν τὴν ἐκάστου δύναμιν, ὥστε καὶ πλουτοῦν ὀρθῶν δογματῶν ἐντεῦθεν ἀποθησαυρίζειν, καὶ συλλέγειν πολιτείας ὑγιоῦς ὑποδείγματα.

Διὰ τί δὲ, δώδεκα τῶν ἀπυστόλων ὄντων, δύο μόνοι γράρουν εἰς αὐτῶν εὐαγγέλια, Ματθαῖος καὶ Ἰωάννης; (οἱ γὰρ ἕτεροι δύο ἀκόλουθοι μᾶλλον ἦσαν· Μάρκος μὲν, Πέτρου Παύλου δὲ, Λουκᾶς.) Διότι οὐδὲν ἐπιούουν πρὸς φιλοτιμίαν, ἀλλὰ πάντα πρὸς χρεῖαν. Τὸν μὲν γὰρ Ματθαῖον οἱ ἐξ Ἰουδαίων πιστεύσαντες παρεκάλεσαν ἔγγραφον αὐτοῖς ἀφείναι τὴν τοῦ κηρύγματος ἱστορίαν, ἣν πρότερον διὰ γλώττης αὐτοὺς ἐδίδαξε· τὸν δὲ Μάρκον ὁμοίως οἱ ἐν Αἰγύπτῳ μαθητευθέντες αὐτῷ. Καὶ ὁ Λουκᾶς δὲ τέθεικε τὴν αἰτίαν τῆς γραφῆς τοῦ εὐαγγε-

(α) Περμ. ΔΗ', 31. 33.

(β) Ησ. ΝΔ', 13.

(γ) Β' Κορ. Γ', 3.

(δ) Ὁ Χρυσόστομος προτίθησιν ἐνταῦθα, μὴ τὰ ἀκριβεῖς. Τομ. Ζ'. Σελ. 2.
Ἐκδ. Μοντεφαλκωνίου.

λίου, ἀπολογησάμενος πρὸς τὸν Θεόφιλον, ὅτι δι' ἀσφάλειαν αὐτοῦ τοῦτο συνέγραψε. Φησὶ γάρ (α)· *Ἰνα ἐπιγνῶς, περὶ ὧν κατηχήθης λόγων, τὴν ἀσφάλειαν.* Ὁ δὲ Ἰωάννης, ἐντυχὼν τοῖς τούτων εὐαγγελίοις, καὶ ἰδὼν, ὅτι καὶ οἱ τρεῖς τῶ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Σωτῆρος ἐνδιέτριψαν μάλιστα λόγῳ, καὶ λοιπὸν ἔμελλον ἀποσιωπηθῆναι τὰ περὶ τῆς Θεότητος αὐτοῦ δόγματα, τοῦ Χριστοῦ κινήσαντος αὐτόν, ἤλθεν ἐπὶ τὴν τοῦ εὐαγγελίου συγγραφὴν. Διὸ καὶ ἐκ προσιμίων περὶ αὐτῶν διαλέγεται. Διὰ ταῦτα γάρ καὶ τὸ πᾶν βιβλίον συνέθηκε. Σὺ δὲ θαύμασον, πῶς μῆτε κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν τὰ εὐαγγέλια συγγράψαντες, μῆτε κατὰ τὸν αὐτὸν τόπον, μῆτε κοινολογησάμενοι πρὸς ἀλλήλους, ὅμως, ὥσπερ ἀφ' ἐνὸς στόματος, οἱ τέσσαρες φθέγγονται, ἔν γε τοῖς καιροῖς καὶ συνεκτικοῖς τῆς πίστεως δόγμασι, καὶ πολλὴν ἐπιδείκνυνται περὶ ταῦτα τὴν συμφωνίαν, οἷον, ὅτι ὁ Θεὸς γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ὅτι ἐκ Παρθένου γεγέννηται, καὶ ὅτι θαύματα πεποίηκε, καὶ ὅτι σωτηριῳδεις δέδωκεν ἐντολάς, καὶ ὅτι ἐσταυρώθη, καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἀνέστη, καὶ ὅτι ἀνῆλθε, καὶ ὅτι μέλλει κρίναι πάντας, καὶ ὅτι μονογενὴς ἐστὶν υἱὸς, καὶ ὅτι ὁμοούσιος καὶ ὁμοδύναμος καὶ ὁμότιμος τῷ πατρὶ, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Εἰ δέ τι καὶ περὶ τὰ μὴ ἀναγκαῖα διαφωνεῖν ἔδοξαν, μᾶλλον ἢ δοκοῦσα αὕτη διαφωνία, μεγίστη γίνεται τῆς ἀληθείας ἀπόδειξις, καὶ πάσης αὐτοὺς ὑποψίας ἀπαλλάττει. Εἰ γὰρ πάντα μέχρι καιροῦ καὶ τόπου καὶ ῥημάτων συνεφώνησαν, οὐδεὶς ἂν ἐπίστευσεν, ὅτι μὴ, συνελθόντες ἀλλήλοις, ἀπὸ κοινῆς συνθήκης ἔγραψαν, ἅπερ ἔγραψαν. Διαφωνίαν δὲ νῦν φαμέν, οὐ τὴν ἐναντιοφωνίαν· οὐδὲ γὰρ ἠναντιώθησαν ἀλλήλοις μέχρι καὶ τοῦ τυχόντος· ἀλλὰ τὴν ἀλλοιοφωνίαν. Ἐν τισὶ γὰρ ὁ μὲν, τόδε τὸ θαῦμα τέθεικεν, ὁ δὲ, τόδε· καὶ ὁ μὲν, τόνδε τὸν τόπον, ὁ δὲ, τόνδε· καὶ ὁ μὲν, τήνδε τὴν λέξιν, ὁ δὲ, τήνδε, περὶ

(α) Δευκ. Α, 4.

ὧν ἐροῦμεν ἐν τοῖς προσήκουσι τόποις, καὶ προδήλως ἀποδείξομεν, ὅτι οὐδ' ὅλως ἠναντιώθησαν. Ἄλλο γὰρ ἐστὶν ἐναντίως εἰπεῖν, καὶ ἄλλο ἐτέρως εἰπεῖν.

Ἐγραψε δὲ πρῶτος ὁ Ματθαῖος τὸ προκείμενον εὐαγγέλιον, μετὰ ὁκτὼ ἔτη τῆς τοῦ Σωτῆρος ἀναλήψεως· ἔγραψε δὲ τοῦτο πρὸς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων πιστεύσαντας, ὡς προσέφημεν, ἐβραϊκῇ συνθήκῃ χρυσάμενος· ὕστερον δὲ μεθρμηνεύθη πρὸς τὴν ἡμετέραν διάλεκτον· * (μετέφρασε (1) δὲ τοῦτο Ἰωάννης ἀπὸ τῆς ἐβραϊδος γλώττης εἰς τὴν ἐλληνίδα, ὡς λέγουσι·) Μάρκος δὲ, μετὰ δέκα ἔτη τῆς ἀναλήψεως, παρὰ τοῦ Πέτρου διδαχθεὶς· Λουκᾶς δὲ, μετὰ πεντεκαίδεκα· Ἰωάννης δὲ ὁ θεολογικώτατος, μετὰ τριάκοντα δύο *.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ.

Ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς *Εὐαγγέλιον* οἱ εὐαγγελισταὶ τὴν διήγησιν ὠνόμασαν· καὶ μαρτυρεῖ Λουκᾶς εἰρηκώς, « Ἐπειδὴ περ (α) πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων. » *Εὐαγγέλιον* δὲ ταύτην κελήκασιν· διότι ἀγαθὰ μνηύει τοῖς ἀνθρώποις, οἷον, θεοῦ ἐνανθρώπησιν, ἀνθρώπου θέωσιν, δαιμόνων κατάλυσιν, ἀμαρτημάτων λύσιν, ἀναγέννησιν, υἰοθεσίαν καὶ κληρονομίαν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. *Εὐαγγελιστὰι* δὲ εἰσὶν, οὐχ οἱ τέσσαρες οὗτοι μόνον, ἀλλὰ σύμπαντες οἱ ἀπόστολοι, περὶ ὧν κοινῇ προανεφώνησεν Ἡσαΐας (β), « Ὡς ὥραϊοι, λέγων, οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην, τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθὰ. » ἀλλ' οἱ τέσσαρες μὲν ἰδίως εὐαγγελιστὰι κελήνται, ὡς ἐγγράφως περὶ πάντων διηγησάμενοι καὶ ἱστορήσαντες· οἱ δ' ἄλλοι πάντες, ὡς ἀγράφως τοῦτο ποιήσαντες.

(1) Τὰ μεταξὺ τῶν δύο ἀντερίστων κείμενα ἀναγινώσκονται παρὰ τῷ Α ἐν τῷ περιελιδίῳ.

(α) Λουκ. Α', 1.

(β) Ἠσ. ΝΒ', 7.

ΚΕΦ. Ι, 1. Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Γένεσιν ἐνταῦθα, τὴν γέννησιν ἐνόησεν ὁ Χρυσόστομος Ἰωάννης (Ι)· ἡ γὰρ γένεσις, καθολικὴ λέξις οὖσα, σημαίνει καὶ ταύτην. Τινὲς δὲ φασιν ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς ὑπερφυῶς γεννηθεὶς ἐκ Παρθένου, τὴν κατὰ φύσιν γέννησιν ἐκαινοτόμησε, λοιπὸν καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐκαινοτόμησε τὸ κατὰ φύσιν ὄνομα τῆς γεννήσεως, γένεσιν αὐτὴν καλέσας.

Τὸ δὲ Ἰησοῦς ὄνομα, ἐβραϊκὸν μὲν ἐστὶ, σημαίνει δὲ τὸν Σωτῆρα· «αὐτὸς (α) γὰρ σώσει, φησί, τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν.» Ἵνα δὲ μὴ πλανηθῇς περὶ τὴν ὁμωνυμίαν, Ἰησοῦν ἀκούσας· γέγονε γὰρ καὶ ἄλλος Ἰησοῦς, ὁ τοῦ Ναυῆ· οὐκ εἶπεν Ἰησοῦ μόνον, ἀλλὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διαστέλλων ἀπ' ἐκείνου τοῦτον. Ἀπορήσει δ' ἂν τις, ὅτι, καὶ μὴν ἡ βίβλος αὕτη οὐκ ἔστι μόνης τῆς γεννήσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὅλης αὐτοῦ τῆς οἰκονομίας καὶ πολιτείας. Λύομεν δὲ τὴν ἀπορίαν, ὅτι τὸ κεφάλαιον ὅλης τῆς οἰκονομίας καὶ πολιτείας, καὶ ἀρχὴ καὶ ρίζα τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἡ γέννησις ἦν. Τοῦτο γὰρ ἐκπλήξεως γέμει καὶ φρίκης, καὶ ὑπὲρ ἐλπίδα πᾶσαν καὶ προσδοκίαν ἐστὶ τὸ γενέσθαι τὸν θεὸν ἄνθρωπον. Τούτου γὰρ γενομένου, τὰ μετὰ τοῦτο πάντα κατ' ἀκολουθίαν καὶ λόγον ἔπονται. Λοιπὸν οὖν ἀπὸ τοῦ κυριωτέρου μέρους, *Βίβλος γενέσεως*, ὅλον τὸ βιβλίον ἐκάλεσεν. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Μωϋσῆς, *Βίβλος* (β) γενέσεως οὐρανοῦ καὶ γῆς, τὸ πρῶτον αὐτοῦ βιβλίον ὠνόμασε, καίτοι οὐ περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἐν μέσῳ πάντων διαλεχθεὶς.

[Ἢ, (2) ἐπεὶ ὁ Χριστὸς καὶ ὑπὲρ φύσιν ἐγεννήθη, ὡς ἀνευ σπέρματος, καὶ ὡς ἐκ παρθένου, καὶ κατὰ φύσιν, ὡς ἐκ γυναι-

(1) Τομ. Ζ'. Σελ. 20. C. Σελ. 21. A.

(α) Ματθ. Α', 21.

(β) Γενεσ. Β', 4. καὶ ἀλλὰ γὰρ.

(2) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῇ περιτελειᾷ παρὰ τῷ Α'.

κός, καὶ ὡς μετὰ θηλῆς· ἄνω (α) μὲν εἶπε γενέσεως, τὸ ὑπὲρ φύσιν αἰνιττόμενος· κάτω δὲ, Τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, φησίν, ἢ γέννησις οὕτως ἦν (β), τὸ κατὰ φύσιν δηλῶν. Τινὲς δὲ εἶπον γένεσιν Ἰησοῦ, τὴν εἰς τὸν κόσμον παραγωγὴν αὐτοῦ, οἶον, πῶς γέγονεν.]

1. Υἱοῦ Δαυὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ.

Υἱὸν μὲν τοῦ Δαυὶδ, τὸν Χριστὸν ἐκάλεσεν· υἱὸν δὲ τοῦ Ἀβραάμ, τὸν Δαυὶδ, ἀνάγων τὰς διανοίας τῶν ἀκρατῶν εἰς μνήμην τῶν ἐπαγγελιῶν. Πάλαι γὰρ ὁ θεὸς ἐπηγγείλατο καὶ τῷ Ἀβραάμ, καὶ τῷ Δαυὶδ, ἀναστήσειν ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτῶν τὸν Χριστόν. Ἐξ Ἰουδαίων γὰρ ὄντες οἱ ἀκραταί, καθὰ προειρήκαμεν, ἐγνώριζον ταύτας (1). Πρῶτον δὲ τὸν Δαυὶδ τέθεικεν, ὅτι ἐν τοῖς ἀπάντων ἐφέρετο στόμασιν, ὡς προφῆτις μέγας, καὶ ὡς βασιλεὺς ἐνδοξότατος, καὶ ὡς οὐ πάλαι τετελευτηκώς. Ὁ γὰρ Ἀβραάμ, εἰ καὶ αὐτὸς ἐπίσημος ἦν, ὡς πατριάρχης, ἀλλ' οὐδὲν πάλαι θανὼν, οὐ τοσαύτης μνήμης ἤξιωτο. Εἰ γὰρ καὶ ἀμφοτέροις ἐπηγγείλατο ὁ θεός, ἀλλ' ὁμῶς ἐκεῖνο μὲν, ὡς παλαιὸν, ἐσιγᾶτο· τοῦτο δὲ, ὡς νεώτατον, ὑπὸ πάντων περιεφέρετο. Διὸ καὶ ἔλεγον· Οὐκ ἐκ τοῦ σπέρματος Δαυὶδ (γ), καὶ ἀπὸ Βηθλεὲμ τῆς κώμης, ὅπου ἦν ὁ Δαυὶδ, ἔρχεται ὁ Χριστός· Καὶ οὐδεὶς αὐτὸν υἱὸν Ἀβραάμ, ἀλλὰ πάντες υἱὸν Δαυὶδ ἐκάλουν. Οὕτω γοῦν ἀπὸ τοῦ γνωριμωτέρου μᾶλλον ἀρξάμενος, ἐπὶ τὸν παλαιότερον ἀνῆλθεν.

Ἀλλὰ Ματθαῖος μὲν πρὸς τοὺς ἐκ περιτομῆς γράφων, οὐκ ἀνωτέρω τοῦ Ἀβραάμ ἀνήγαγε τὴν γενεαλογίαν, ἀλλ' ἀπὸ τούτου ἀρξάμενος, κατήλθεν ἄχρις αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, δεικνύων μόνον ὅτι ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ καὶ Δαυὶδ αὐτὸς ἐβλάστησε,

(α) Ματθ. Α', 1.

(β) Ματθ. Α', 18.

(1) τὰς ἐπαγγελίας.

(γ) Ἰωάν. Ζ', 42.

κατὰ τὰς πρὸς ἐκείνους ἐπαγγελίας· οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀνέπαυε τοὺς ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότας, ὥς τὸ μαθεῖν, ὅτι ἐκ σπέρματος Ἀβραὰμ καὶ Δαυὶδ ἦν ὁ Χριστός, ὡς ἐκείθεν αὐτὸν αἰε προσδοκῶντας· ὁ δὲ Λουκᾶς, ἅτε, διὰ μέσου τοῦ Θεοφίλου, κοινῇ πᾶσι πιστοῖς διαλεγόμενος, ὁλοτελῇ ποιῶται τὴν γενεαλογίαν, κάτωθεν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ μᾶλλον ἀρξάμενος, καὶ ἀναβὰς ἄχρι τοῦ Ἀδάμ, ἵνα δείξῃ, πόσαις τε γενεαῖς ἀφειστήκει τοῦ παλαιοῦ ὁ νέος Ἀδάμ, καὶ πόσων γενεῶν ἐβαπτίσεν ἡ ἁμαρτία. Ἡ διαφορὰ τοίνυν τῶν ἀποδεδειγμένων πραγμάτων, διαφορὰν ἐποίησε καὶ τῶν ἀποδείξεων· ὁ μὲν γὰρ Ματθαῖος ἀναγκαίως τοῦ Ἀβραὰμ ἐπιμνησθεὶς, εἰκότως ἀπὸ τούτου κάτεισιν ἐπὶ τὸν γενεαλογούμενον Χριστόν· ὁ δὲ Λουκᾶς, μὴ ἐλθὼν εἰς χρεῖαν τῆς τοιαύτης μνήμης τοῦ Ἀβραὰμ, ἀναγκαίως ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ἀρξάμενος, ἀνεπόδισε (1). Σύνθετος δὲ τοῖς Ἑβραίοις καὶ τὸ κατὰ ἀναποδισμόν γενεαλογεῖν.

2. Ἀβραὰμ ἐγέννησε τὸν Ἰσαὰκ· Ἰσαὰκ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ· Ἰακώβ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰούδαν, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ.

Εθος ἦν, δι' ἀρρένων ποιεῖσθαι τὰς γενεαλογίας. Ὁ ἀνὴρ γὰρ σπείρει, καὶ οὗτος ἐστὶν ἀρχὴ μὲν καὶ ρίζα τοῦ τέκνου, κεφαλὴ δὲ τῆς γυναικός· ἡ δὲ γυνή, ἐκτρέφουσα καὶ θάλλουσα καὶ συναύξουσα τὸ σπέρμα, βοηθὸς δέδοται τῷ ἀνδρί. Τὸν Ἰούδαν δὲ παρέλαβεν ἀπὸ τῶν ἄλλων υἱῶν τοῦ Ἰακώβ, καίτοι μὴ πρωτότοκον ὄντα, ὅτι ἐκ τῆς φυλῆς αὐτοῦ κατήγετο ὁ Χριστός. Ἐπεὶ δὲ ἐν ταῖς γενεαλογίαις, εἰς ἀφ' ἐκάστου διάδοχος αἰε τίθεται, παρατηρητέον, ἔνθα παραλαμβάνονται πλείους, ὅτι οὐ μᾶτην ἡ τῶν πλείωνων προσθήκη γέγονεν, ἀλλ' αἰτία τις ἐστὶν αὐτῆς. Αὐτίκα γὰρ τῶν ἀδελφῶν ἐμνημόνευσε τοῦ Ἰούδα· διότι ἐν ἔθνος

(1) Περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος κατὰ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν τὸ ἀναποδίζειν εἶπε καὶ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός· Σολ., 236, καὶ εἰς τοῦτο φαίνεται ὅτι ἀπέβλεπεν ὁ Εὐθύμιος. Καὶ αὐτῷ ἀναγινώσκεται «νέος καὶ παλαιός Ἀδάμ.»

ἔστι τὸ Ἰσραηλιτικόν, εἰς δώδεκα ρίζας ἀναφερόμενον, αἵτι-
νές εἰσιν οἱ δώδεκα υἱοὶ τοῦ Ἰακώβ· καὶ δοκοῦσι καὶ αὐτοὶ
πρόγονοι χρηματίζεσθαι τοῦ Χριστοῦ, ὡς τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ γένους
ὄντες φύλαρχοι, ἐξ οὗ ὁ Χριστὸς ἐβλάστησεν.

[Ἀβραὰμ (1) ἐρμηνεύεται, πατὴρ ἔθνων· Ἰσαὰκ δὲ, χαρὰ,
γέλως.]

3. Ἰούδας δὲ ἐγέννησε τὸν Φαρὲς καὶ τὸν Ζαρά ἐκ
τῆς Θάμαρ·

Ο Ἰούδας, τέταρτος μὲν ἦν υἱὸς τοῦ Ἰακώβ· ἔλαβε (α) δὲ τὴν
Θάμαρ νύμφην εἰς τὸν πρῶτον ἑαυτοῦ υἱὸν [τὸν (2) ἥρ·] τού-
του δὲ τελευτήσαντος ἀπαιδός, ἔξευξεν αὐτὴν τῷ δευτέρῳ
[Αὐνάν·] καὶ τούτου δὲ ὁμοίως ἀποθανόντος, ὑπέσχετο καὶ
τὸν τρίτον αὐτῇ συνάψαι [Σηλώμ·] φοβηθεὶς δὲ, μὴ καὶ οὗτος
εὐθὺς ἀποθάνῃ, τὸν γάμον ὑπερετίθετο. Ἡ δὲ νύμφη, λίαν ἐπι-
θυμοῦσα σπέρμα λαβεῖν ἀπὸ τοῦ ἀβραμιαίου γένους, ὡς λαμπροῦ
καὶ περιβοήτου, ἐπεὶ τὸν πενθερόν Ἰούδαν ὑπερτιθέμενον ἔγνω,
κατασφίζεται τοῦτον· καὶ περιθεμένη σχῆμα πόρνης, ἐκάθι-
σε πρὸς ταῖς πύλαις τῆς πόλεως ἐγκαλυψαμένη. Θεασάμενος
δὲ ταύτην Ἰούδας, καὶ ἀγνοήσας, εἰσῆλθε πρὸς αὐτήν, ὡς εἰς
πόρνην, καὶ συμφθαρὲς, ἔγκυον διδύμων τέκνων ἐποίησε.
Παραγενομένων δὲ τῶν ὠδίνων, ἐπεὶ τὸν Φαρὲς καὶ τὸν Ζαρά
τίκτειν ἔμελλεν, ἐξήνεγκε πρῶτος ὁ Ζαρά τὴν χεῖρα· εἴτα ἡ
μαῖα θεασαμένη τοῦτο, καὶ βουλευθεῖσα γνώριμον ποιῆσαι τὸν
πρωτότοκον, κοκκίνῳ τὴν ἐξενεχθεῖσαν ἔδρασε χεῖρα· ὡς δὲ ἐδέ-
θη, συνέστειλεν αὐτὴν τὸ παιδίον· συσταλείσης δὲ, προῦλθεν
ὁ Φαρὲς, εἴτα ὁ Ζαρά. Ἡ μὲν οὖν ἱστορία τοιαύτη. Ἦν δὲ
εἰκὸς, τὸν Φαρὲς παραλαβεῖν μόνον εἰς γενεαλογίαν, ὡς δι'
αὐτοῦ βαδίζοντος τοῦ γένους ἐπὶ τὸν Δαυίδ· νῦν δὲ καὶ τὸν

(1) Ταῦτα ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

(α) Ἡ διήγησις ἐν Γενίᾳ. ΑΗ'. 18. καὶ ΚΘ', 35.

(2) Τὰ περὶ περιθεμένης εὐρίσκαται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

Ζαρά τέθεικεν, ὡς τύπον τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ· ὁ γὰρ Φαρὲς τύπος ἦν τοῦ ἑβραϊκοῦ. Καθάπερ γὰρ ὁ Ζαρά, πρῶτος ἐξενεγκὼν τὴν χεῖρα, συνέστειλε ταύτην, εἴτα ἐξολισθήσαντος τοῦ Φαρὲς, τότε καὶ αὐτὸς ἐξῆλθεν ὀλοτελῶς· οὕτω καὶ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας, μέρος μὲν ἐφάνη ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀβραάμ, εἴτα συσταθέντος, ἦλθεν ἡ νομικὴ, καὶ μετὰ ταύτην ἐξέλαμψεν ἐντελῶς ἡ εὐαγγελικὴ. Ὅρα, ὅτι οὐ μάλιστα ὁ Ζαρά παρλείπεται (1).

Λοιπὸν οὖν, οὐδὲ τῆς Θάμαρ ἀκαίρως ἐμνημόνευσεν, οὐδὲ τῶν ἄλλων τριῶν γυναικῶν μετὰ τοῦτο. Ἀλλ' ἐπεὶ ἡ μὲν Θάμαρ ἀθεμιτόγαμος ἦν, ὡς τῷ πενθερῷ μιγείσας, πόρνη δὲ ἡ Ράαχ, ἡ δὲ Ρούθ, ἀλλόφυλος· ἡ δὲ τοῦ Οὐρίου Βηρσαβέε (2), μοιχαλὶς, ὡς αἱ κατ' αὐτάς ἱστορίαι διδάσκουσιν, ἤγαγε τὰς τοιαύτας γυναῖκας εἰς μέσον, ἵνα δείξῃ, ὅτι οὐκ ἐπηρεχέτο ὁ Χριστὸς ἀπὸ τοιούτων προγόνων καταγόμενος, ὧν ὁ μὲν ἐξ ἀθεμιτογαμίας ἦν, ὁ δὲ, ἐκ πορνείας, ὁ δὲ, ἐξ ἀλλοφύλου μητρὸς, ὁ δὲ, ἀπὸ μοιχαλίδος. Οὐδὲν γὰρ βλάπτει τὸν ἐνάρετον ἡ τῶν προγόνων αὐτοῦ παρανομία. Πᾶς γὰρ ἀπὸ τῶν οἰκείων πράξειον, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων κρίνεται καλὸς ἢ φαῦλος. Καὶ γὰρ καὶ διὰ τοῦτο ἦλθεν ὁ Χριστὸς, οὐχ ἵνα φύγῃ τὰ ἡμέτερα ὀνειδῆ, ἀλλ' ἵνα δέξηται ταῦτα, καὶ ἀνέλῃ διὰ τῶν ἑαυτοῦ ἀρετῶν. Ὡς ἰατρὸς γὰρ, οὐχ ὡς κριτὴς, παραγέγονε. Μία μὲν οὖν αὕτη αἰτία. Δευτέρως δὲ ὅτι, ἐπειδὴ Ἰουδαῖοι τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς ἀμελοῦντες, μέγα ἐπὶ τοῖς προγόνοις ἐκόμπαζον, τὴν εὐγένειαν ἐκείνων ἄνω καὶ κάτω περιφέροντες, κατασέλλει τὸ φύσημα τούτων, δεικνύων, ὅτι ἀκείνοι ἐκ παρανόμων γάμων ἐγένοντο. Αὐτίκα γὰρ ὁ πατριάρχης αὐτῶν καὶ ὁμώνυμος Ἰούδας, ἐξ ἀθεμιτογαμίας τὸν πρόγονον αὐτῶν Φαρὲς

(1) Ἐν τῷ περιτλιδίῳ παρὰ τῷ Α. ἀντιγινώσκονται καὶ ταῦτα, εἰς τὰ ὀνόματα Ζαρά καὶ Φαρὲς ἀναφερόμενα. «Ζαρά ἐστὶν ἀνατολή· Φαρὲς δὲ, μεριμνῶς ἢ διακοπῆς. Ὅθεν καὶ οἱ Φαρισαῖοι, παρὰ τὸ μερίζειν ἑαυτοὺς τῆς τῶν πολλῶν ἐπιμιξίας.»

(2) Βηθσαβέε. Β' Παροι. 14', 3.

καὶ τὸν Ζαρά ἀπεγέννησε. Καὶ ὁ περιβόητος δὲ Δαυὶδ, ἐκ
μοιχείας τὸν Σολομῶντα. Καὶ λοιπὸν μάτην ἐπὶ τοῖς προγόνοις
μεγαλαυχοῦσιν. Οἶμαι γὰρ διὰ τὴν αἰτίαν μᾶλλον ταύτην
μνημονευθῆναι καὶ τοὺς ἀδελφοὺς τοῦ Ἰούδα· οἱ τέσσαρες γὰρ
αὐτῶν ἀπὸ δουλίδων τῷ Ἰακώβ ἐγεννήθησαν, καὶ ὅμως οὐκ
ἔβλαψεν οὐδένα τούτων ἢ τοῦ γένους διαφορά. Πάντες γὰρ
ὁμοίως ἐγένοντο καὶ πατριάρχαι, καὶ φύλαρχοι. Τρίτη δὲ
αἰτία, ὅτι αἱ γυναῖκες ἐκεῖναι τύπος ἦσαν τῆς ἐξ ἔθνων ἐκκλη-
σίας. Ὡς περὶ γὰρ ἐκεῖνας, διάφοροις ἁμαρτήμασιν ὑποκειμέναις,
οἱ δηλωθέντες ἄνδρες ἡγάγοντο, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς τὴν ἀν-
θρωπίνην φύσιν, διάφοροις ἁμαρτήμασιν ὑποπεσοῦσαν, ἡρμόσα-
το ἑαυτῷ· καὶ ὥς περ τὸ γένος τῶν τοιούτων γυναικῶν οὐκ
ἀπηξίωσεν, οὕτως οὐδὲ τὴν τῆς ἐκκλησίας νόμφευσιν. Ἄμα δὲ
καὶ διδασκόμεθα διὰ τῶν τοιούτων, μὴ ἐπὶ ταῖς τῶν προγό-
νων ἁμαρτίαις, ἀλλ' ἐπὶ ταῖς οἰκείαις αἰσχύνεσθαι, μηδὲ μέγα
φρονεῖν ἐπὶ προγόνοις, ἀλλ' οἰκείας ἐπιμελεῖσθαι ἀρετῆς, μηδὲ
φραυλίζειν τοὺς ἀπὸ διαβεβλημένων γάμων ἐναρέτους γεγενη-
μένους, μηδὲ παρωθεῖσθαι τοὺς ἐκ διαφορῶν ἁμαρτημάτων τῇ
πίστει προσερχομένους.

3. Φαρὲς δὲ ἐγέννησε τὸν Ἑσρώμ· Ἑσρώμ δὲ ἐγέν-
4 νησε τὸν Ἀράμ· Ἀράμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀμιναδάβ·
Ἀμιναδάβ δὲ ἐγέννησε τὸν Ναασσών· Ναασσών δὲ
5 ἐγέννησε τὸν Σαλμών· Σαλμών δὲ ἐγέννησε τὸν
Βοὺζ ἐκ τῆς Ῥαχάβ· Βοὺζ δὲ ἐγέννησε τὸν Ὠβὴδ
6 ἐκ τῆς Ῥούθ· Ὠβὴδ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰεσσαί· Ἰεσ-
σαι δὲ ἐγέννησε τὸν Δαυὶδ τὸν βασιλέα· Δαυὶδ δὲ
ὁ βασιλεὺς ἐγέννησε τὸν Σολομῶντα ἐκ τῆς τοῦ
7 Οὐρίου· Σολομών δὲ ἐγέννησε τὸν Ῥοβοάμ· Ῥο-
βοάμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀβιά· Ἀβιά δὲ ἐγέννησε
8 τὸν Ἀσά· Ἀσά δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰωσαφάτ· Ἰωσα-
φάτ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰωράμ· Ἰωράμ δὲ ἐγέννησε

- 9 τὸν Ὀζίαν. Ὀζίας δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰωάθαμ· Ἰωάθαμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀχαζ· Ἀχαζ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἑζεκίαν· Ἑζεκίας δὲ ἐγέννησε τὸν Μανασσῆ· Μανασσῆς δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀμών· Ἀμών δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰωσίαν· Ἰωσίας δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰεχονίαν καὶ τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος.

Η μὲν τετάρτη βίβλος τῶν Βασιλειῶν καὶ ἡ δευτέρα τῶν Παραλειπομένων (α) τρεῖς υἱοὺς ἱστοροῦσι τοῦ Ἰωσίου, τὸν Ἰωάχαζ καὶ τὸν Ἰωακείμ, ὃς καὶ Ἑλιακείμ ἐκαλεῖτο, καὶ τὸν Σεδεκίαν, ὃς καὶ Ματθανίας (β) ἐλέγετο, ἐνὸς δὲ τούτων, τοῦ Ἰωακείμ (Γ), ἀπογεννηθῆναι τὸν Ἰεχονίαν· ἡ δὲ τοῦ Ἑσδρα (δ) βίβλος, τὸν Ἰεχονίαν, υἱὸν εἶναι τοῦ Ἰωσίου φησίν, ὥσπερ καὶ ὁ παρὼν εὐαγγελιστής. Τί οὖν ἐροῦμεν; Ὅτι ἂν ἐκεῖναι εἶπον Ἰωάχαζ, τοῦτον αὐτὴ φησὶν Ἰεχονίαν· διώνυμος γὰρ ἦν, ὥσπερ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ. Καὶ γὰρ, ὅπερ ἔφασαν ἐκεῖναι παράσημα τοῦ Ἰωάχαζ, ταῦτα εἶρκεν ἀπαρλλάκτως ἡ τοῦ Ἑσδρα βίβλος πάντα ἐπὶ τῷ Ἰεχονίᾳ, ὅτι τε μητέρα εἶχε τὴν Ἀμιτὰδ (ε), θυγατέρα Ἰερემίου, καὶ ὅτι εἴκοσι καὶ τριῶν ἐτῶν ἐβασίλευσε, καὶ ὅτι τρεῖς μόνους μῆνας βασιλεύσας, ἐξεβλήθη παρὰ τοῦ Φαραῶ, βασιλέως Αἰγύπτου, καὶ κατήχθη δοῦλος εἰς Αἴγυπτον.

Ὡστε λοιπὸν ἕτερος Ἰεχονίας ἦν, ὁ υἱὸς Ἰωακείμ, οὗτινος οὐδὲ ἀδελφούς οὐδεμίαν βίβλος ἀνέγραψεν. Εἰκὸς δὲ, μετὰ τὸ κατατροπωθῆναι τοὺς Αἰγυπτίους ὑπὸ Ναβουχοδονόσορ, βασιλέως Βαβυλῶνος, μετενεχθῆναι καὶ τὸν Ἰεχονίαν εἰς Βαβυλῶνα (ς) καὶ ἐν ταύτῃ γεννησάι τὸν Σαλαθιήλ. Ἰωσίας δέ,

(α) Α' Βασίλ. ΚΓ', Β' Παραλ. Ας'.

(β) Α' Βασίλ. ΚΔ', 17.

(γ) Ἰωάχαζ παρὰ τῷ Α.

(δ) Ἀναφέρεται, ὡς φαίνεται, εἰς Α' Ἑσδρα Α', 32.

(ε) Γράφεται καὶ Ἀμιτάλ.

(ς) Β' Παραλ. Ας', 9. 10.

φησιν, ἐγέννησε τὸν Ἰεχορίαν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος. Καὶ μὴν πρὸ τῆς εἰς Βαβυλῶνα μετοικεσίας τῶν Ἰουδαίων τούτους ὁ Ἰωσίας ἐγέννησε. Αὐτοὶ οὖν τὸ, ἐπὶ τῆς μετοικεσίας, ἀντὶ τοῦ, πλησίον τοῦ καιροῦ τῆς μετοικεσίας. Ἐμνημόνευσε δὲ καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ· διότι καὶ αὐτοὶ πάντες ἀμοιβαδὸν ἐβασίλευσαν, καὶ μετεωκίσθησαν καὶ οὗτοι ὑπὸ Ναβουχοδονόσορ αἰχμαλώτοι εἰς Βαβυλῶνα.

[Τί δὲ δέποτε (1) κατὰ τὴν μέσσην ταύτην μερίδα τρεῖς παρέλιπε βασιλεῖς, τὸν τε τοῦ Ἰωράμ υἱόν, Ὁχοζίαν, καὶ τὸν τοῦ Ὁχοζίου υἱόν, Ἰωᾶς, καὶ τὸν τοῦ Ἰωᾶς υἱόν, Ἀμεσίαν (2); Ἀμεσίας γὰρ ἐγέννησε τὸν Ἀζαρίαν, κατὰ τὴν τετάρτην τῶν Βασιλειῶν βίβλον, θν' Ὁζίαν (3) ἡ δευτέρα τῶν Παραλειπομένων ὠνόμασε· διώνυμος γὰρ ἦν. Πῶς οὖν ὁ Ματθαῖος φησιν, ὅτι Ἰωράμ ἐγέννησε τὸν Ὁζίαν; Ἄλλ' ὅτι μὲν Ἰωράμ ἐγέννησε τὸν Ὁζίαν, ἀπόγονον αὐτοῦ, δῆλον· διὰ τίνα δὲ λόγον οἱ τρεῖς παρετάθησαν, ὡς εἴρηται, βασιλεῖς, οὐδεὶς πω μέχρι καὶ νῦν εἶπε. Πάνυ γὰρ ἄπορος ὁ λόγος τοῖς γε κατὰ τῆς ἡμετέρας γενεάς, ὅτι μηδὲ τῶν πρὸ ἡμῶν τις ἔλυσε τὸ ζητούμενον.]

12. Μετὰ δὲ τὴν μετοικεσίαν Βαβυλῶνος, Ἰεχο-
νίας ἐγέννησε τὸν Σαλαθιήλ. Σαλαθιήλ δὲ ἐγέν-
13 νησε τὸν Ζοροβάβελ. Ζοροβάβελ δὲ ἐγέννησε τὸν
Ἀβιοῦδ· Ἀβιοῦδ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἐλιακεῖμ· Ἐλια-
14 κεῖμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀζώρ. Ἀζώρ δὲ ἐγέννησε τὸν
Σαδὼκ· Σαδὼκ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀχεῖμ· Ἀχεῖμ δὲ
15 ἐγέννησε τὸν Ἐλιούδ· Ἐλιούδ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἐ-
λεάζαρ· Ἐλεάζαρ δὲ ἐγέννησε τὸν Ματθάν· Ματ-
16 θάν δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ. Ἰακώβ δὲ ἐγέννησε

(1) Τὰ παρενταχθέντα ἀναγινώσκονται ἐν τῇ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Δ.

(2) Κοινῶς γράφεται Ἀμασίας. Δ' Βασιλ. 1Δ', 1.

(3) Β' Παρ. λ. Κς', 1. Δ' Βασιλ. 1Δ', 21.

τὸν Ἰωσήφ, τὸν ἄνδρα Μαρίας, ἐξ ἧς ἐγεννήθη Ἰησοῦς ὁ λεγόμενος Χριστός.

Καταντήσας εἰς τὸν Ἰωσήφ, οὐκ ἔστησε μέχρι τούτου τὸν λόγον, ἀλλὰ προσέθηκεν, ὅτι τὸν ἄνδρα Μαρίας, διδάσκων, ὅτι διὰ ταύτην αὐτὸν ἐγενεαλόγησεν. Ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἦν ἔθος γενεαλογεῖσθαι γυναῖκας, ἐσπούδασεν, ἵνα καὶ τὸ ἔθος φυλάξῃ, καὶ τρόπον ἕτερον ἀποδείξῃ τὸν Χριστὸν ἐκ γένους τοῦ Ἀβραάμ καὶ τοῦ Δαυὶδ καταγόμενον. Διὸ καὶ γενεαλογήσας τὸν μνηστῆρα τῆς Θεομήτορος, διὰ τούτου τὸ σπουδαζόμενον ἀπέδειξεν. Ἐπεὶ γὰρ ὁ Ἰωσήφ ἐκ τοῦ γένους ἐκείνων ἀπεδείχθη, πρόδηλον, ὅτι ἐκείθεν καὶ ἡ Θεοτόκος κατήγετο. Οὐ γὰρ ἐξῆν ἐτέρωθεν ἄγεσθαι μνηστὴν, ἀλλ' ἢ ἐκ τῆς ἑαυτοῦ φυλῆς, καὶ τῆς αὐτῆς πατρίδος, εἴτουν συγγενείας. Ἄνδρα δὲ αὐτῆς εἶπε τὸν Ἰωσήφ, ὡς μνηστῆρα. Καὶ γὰρ καὶ γυναῖκα ταύτην αὐτοῦ καλεῖ προῖων, ὡς μνηστὴν. Οὕτω γὰρ ἦν ἔθος καλεῖσθαι καὶ πρὸ τῆς συναφείας.

17 Πᾶσαι οὖν αἱ γενεαὶ ἀπὸ Ἀβραάμ ἕως Δαυὶδ, γενεαὶ δεκατέσσαρες· καὶ ἀπὸ Δαυὶδ ἕως τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος, γενεαὶ δεκατέσσαρες· καὶ ἀπὸ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος ἕως τοῦ Χριστοῦ, γενεαὶ δεκατέσσαρες.

Εἰς τρεῖς μερίδας διέτλε τὰς γενεὰς ἀπύσας, εἰκότως· τρεῖς γὰρ πολιτεῖται τούτων ἐγένοντο. Ἀπὸ μὲν γὰρ Ἀβραάμ ἕως Δαυὶδ, μετὰ Μαυσεία καὶ Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυῆ, ὑπὸ τῶν κριτῶν ἡγεμονεύοντο· ἀπὸ δὲ τοῦ Δαυὶδ ἕως τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος, ὑπὸ βασιλέων ἰθύνοντο· ἀπὸ δὲ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος ἕως τοῦ Χριστοῦ, ὑπὸ ἀρχιερέων ἐκυβερνῶντο. Ἐλθόντος δὲ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθῶς κριτοῦ καὶ βασιλέως καὶ ἀρχιερέως, ἐπαύθησαν αἱ δηλωθεῖσαι πολιτεῖται. Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, πῶς ἐν τῇ τρίτῃ μερίδι δώδεκα πρόσωπα θεῖς, δεκα-

τέσσαρς ταῦτα γενεάς ἐκάλεσε; Διότι καὶ τὸν χρόνον τῆς μετοικεσίας (1) ἐν τάξει τέθεικε γενεάς, καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν, ὡς ὁ μέγας φησὶ Χρυσόστομος.

18. Τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γέννησις οὕτως ἦν.

Οὕτως, ὡς εἰπεῖν μέλλει, ἡγουν ἀπόκειται (2).

18. Μνηστευθείσης γὰρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῷ Ἰωσήφ, πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτοὺς, εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου.

Πρὸ τοῦ συνελθεῖν αὐτοὺς εἰς συνάφειαν. Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι πρὸ τοῦ ἐλθεῖν αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ· ἔνδον γὰρ ἦν. Ἔθος γὰρ τοῖς πολλοῖς, παρ' ἑαυτοῖς ἔχειν τὰς μνηστὰς δι' ἀσφάλειαν. Εὐρέθη δὲ εἶπε, διὰ τὸ ἀπροσδόκητον. Ἐπεὶ δὲ εἶρηκεν, ὅτι εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα, ἵνα μὴ θρονηθῇ (3) τις, ἀκούσας τοῦτο μόνον, ἐθεράπευσε τὸν λόγον, προσθεῖς, ὅτι ἐκ Πνεύματος ἁγίου.

Καὶ τίνος ἔνεκεν οὐ γέγονεν ἔγκυος πρὸ τῆς μνηστείας; Ἵνα μὴ ἀποθάνῃ, ὡς ὑποπτευθεῖσα διαφθαρῆναι. Τίνα γὰρ ἂν ἐπεισεν, ὅτι οὐχ ὠμίλησεν ἀνδρί; Διὰ τοῦτο τοίνυν μετὰ τὴν μνηστείαν, καὶ ἔνδον τῆς οἰκίας αὐτοῦ, ἐγκυμονεῖ, ἵνα νομισθῇ συλλαβεῖν ἐξ αὐτοῦ, καὶ οὕτω διαδράσῃ τὸν κίνδυνον, καὶ ἵνα σχῇ τοῦτον χορηγόν τε τῶν ἀναγκαίων καὶ κηδεμόνα, καὶ μάλιστα παρὰ τὸν καιρὸν τῆς εἰς Αἴγυπτον φυγῆς.

Σὺ δὲ μὴ ζητήσης, πῶς συνέλαβε, μηδὲ περιεργάσῃ, πῶς διεπλάσθη τὸ ἔμβρυον. Τοῦτο γὰρ οὔτε ὁ εὐαγγελιστὴς ἐδίδαξεν, οὔτε πρὸ αὐτοῦ ὁ ἄγγελος, ὁ εὐαγγελιστάμενος τῇ Θεοτόκῳ τὴν σύλληψιν. Ἠγνόησαν γὰρ τοῦτο καὶ αὐτοὶ, διὰ τὸ

(1) Παρὰ τῷ Χρυσόστομῳ Τόμ. Ζ'. Σελ. 45. Β. ὑπάρχει, αἰχμαλωσίας.

(2) Τὸ, ἡγουν ἀπόκειται, παραλείπεται παρὰ τῷ Α. Προτιμότερον δὲ τὸ, ὑπόκειται.

(3) Θ ο ρ υ θ η θ λέγεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπὶ τῶν τριούτων.

εἶναι πᾶσιν ἀκατάληπτον, καὶ μόνη τῇ μακαρίᾳ Τριάδι γινώριμον. Τοῦτο δὲ γίνωσκε μόνον, ὅτι σεσάρκωται ὁ υἱός, εὐδοκία τοῦ πατρὸς, καὶ συνεργία τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

19. Ἰωσήφ δὲ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, δίκαιος ὢν, καὶ μὴ θέλων αὐτὴν παραδειγματίσαι, ἐβουλήθη λάθρα ἀπολῦσαι αὐτήν.

Δίκαιος λέγεται μὲν, καὶ ὁ μισῶν τὴν πλεονεξίαν, λέγεται δὲ, καὶ ὁ καθόλου ἐνάρετος, ὥσπερ καὶ νῦν ὁ Ἰωσήφ, δίκαιος εἶναι μαρτυρηθεὶς, διὰ τε τὰς ἄλλας αὐτοῦ ἀρετὰς, καὶ διὰ τὴν πραότητα καὶ ἀγαθωσύνην. Παραδειγματίσαι δὲ ἐλέγετο, ὅταν ἀνὴρ παρὰ τὸ συνέδριον ᾗγε τὴν ὑποπτευομένην, καὶ κατηγορεῖ αὐτῆς, καὶ οὕτως αὐτὴν φανερώς ἀπέλυεν ἀπὸ τῆς οἰκίας αὐτοῦ. Ὅπερ μὴ θέλων ποιῆσαι ὁ Ἰωσήφ, ἐβουλήθη λάθρα ἀπολῦσαι αὐτήν, ἵνα καὶ αὐτὸς ἀνεύθυνος ἀπὸ τοῦ νόμου μείνῃ, τοῦ κελεύοντος, ἀπολύειν τὰς κυούσας ἐτέρωθεν, κακίην ἀπαθῇ κακῶν συντηρήσῃ, μὴ δημοσιεύσας τὸ γεγονός.

20. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἐνθυμηθέντος, ἰδοὺ, ἄγγελος Κυρίου κατ' ὄναρ ἐφάνη αὐτῷ·

Οὐρα πράότητος ὑπερβολὴν! Οὐ μόνον γὰρ οὐκ ἐξεῖπεν ἐτέρῳ περὶ τοῦ πράγματος, ἀλλ' οὐδὲ αὐτῇ τῇ ὑποπτευομένῃ· ἀλλὰ καθ' ἑαυτὸν ἐνεθυμήθη, λάθρα ἀπολῦσαι αὐτήν. Καὶ διὰ τί μὴ, πρὸ τοῦ ἐξογκωθῆναι τὴν γαστέρα αὐτῆς, ὁ ἄγγελος εἶπε τῷ Ἰωσήφ τὰ περὶ τῆς ἀσπόρου συλλήψεως; Διότι ἐμελλεν ἀπιστεῖσθαι, διὰ τὸ παράδοξον. Δοιπὸν οὖν, ὁρωμένου τοῦ πράγματος, μηνύει, καὶ πείθει ῥᾶδιον. Καὶ διὰ τί μὴ ἡ Παρθένος τῷ Ἰωσήφ ἀνήγγειλε, προδιδαχθεῖσα ταῦτα παρὰ τοῦ Γαβριὴλ; Διότι ἐγίνωσκεν, ὡς οὐ πιστευθήσεται, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ παροξυνεῖ, ὡς ἐπιχειροῦσα συσκιάζειν τὸ πεπλημμελημένον. Καὶ διὰ τί μὴ καὶ τῇ Παρθένῳ, μετὰ τὸν ὄγκον τῆς γαστρὸς, ἐμήνυσεν ὁ ἄγγελος τὴν ἐκ Πνεύματος ἁγίου σύλλη-

ψιν; Διότι, εἰ μὴ προμεμάθηκε τοῦτο, ἔμελλεν ἐν θορύβῳ εἶναι καὶ παραχῆ, καὶ ἐπὶ βρόχον ἐλθεῖν, εὖ εἰδυῖα, ὥς οὐκ ἂν ποτε πείσῃ τινά, λέγουσα, μὴ ὁμιλῆσαι ἀνδρί. Διὰ τοῦτο, τῇ μὲν Παρθένῳ, πρὸ τῆς συλλήψεως, ὁ ἄγγελος διαλέγεται· τῷ δὲ Ἰωσήφ, ἐν τῷ καιρῷ τῶν ὠδίνων.

Καὶ ὁ μὲν Ματθαῖος περὶ τοῦ ἀγγέλου τοῦ ἐπιστάντος τῷ Ἰωσήφ ἀνέγραψεν· ὁ δὲ Λουκᾶς περὶ τοῦ εὐαγγελισσαμένου τῇ Παρθένῳ τὴν θείαν σύλληψιν. Ἀμφοτέρω γὰρ γεγόνασιν. Καὶ διὰ τί κατ' ὄναρ αὐτῷ φαίνεται ὁ ἄγγελος, καὶ μὴ φανερώς, ὥσπερ καὶ τῇ Παρθένῳ; Διότι ἡ μὲν Παρθένος ἔχρηζε φανεράς ὕψεως, διὰ τὸ παράδοξον τοῦ μηνύματος· ὁ δὲ Ἰωσήφ, βλέπων μὲν καὶ τὸν ὄγκον τῆς γαστρὸς, γινώσκων δὲ καὶ τὸν βίον τῆς Παρθένου καθαρὸν τε καὶ ἀνεπίληπτον, εὐχερέστερον ἔμελλε πιστεύειν. Ἄλλως τε δὲ, καὶ ὡς εὖ εἰδὼς διακρίνειν ὀνείρους, ἐν ὀνείρῳ βλέπει τὸν ἄγγελον.

20. Λέγων· Ἰωσήφ, υἱὸς Δαυὶδ, μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν Μαριάμ τὴν γυναῖκά σου.

Ἰὼν Δαυὶδ αὐτὸν ἐκάλεσεν, ἀνάγων τὴν διάνοιαν αὐτοῦ ἐπὶ τὸν Δαυὶδ, ἀφ' οὗ προσεδόκων Ἰουδαῖοι τὸν Χριστὸν ἕσεσθαι. Εἰπὼν δὲ, μὴ φοβηθῇς, ἀνεκάλυψεν αὐτῷ τὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ μυστήριον. Ἐφοβεῖτο γὰρ κατέχειν τὴν Θεοτόκον, μὴ προσκρούσῃ τῷ θεῷ, μοιχαλίδα κατέχων παρὰ τὸν νόμον. Τί δέ ἐστι τὸ παραλαβεῖν; Ἐνδον κατέχειν παρ' ἑαυτοῦ, λαβεῖν αἰθίς. Ἢδη γὰρ αὐτῷ κατὰ διάνοιαν ἀπολέλυτο. Παραλαβεῖν δὲ οὐκ εἰς γάμον, ἀλλ' εἰς φυλακὴν. Τὴν γυναῖκά σου δὲ εἴ-
πε, κἀντεῦθεν πληροφορῶν αὐτὸν, ὅτι οὐκ ὠμίλησεν ἀνδρί.

20. Τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν, ἐκ Πνεύματος ἑστὶν ἁγίου.

Τὸ ἐν αὐτῇ διαπλασθὲν. Γεννηθὲν γὰρ εἶπεν, ἵνα μάθωμεν, ὅτι οὐ κατὰ μικρὸν ἐμορφώθη, νόμῳ σπέρματος, ἀλλ' εὐθύς,

ἔσον εἰς μόρφωσιν, τέλειον διεπλάσθη. Ὅρα δέ, πῶς πρότερον ἀνέμνησεν αὐτὸν τῆς ἐκ Δαυὶδ προσδοκίας, ἔπειτα ἐξεκάλυψεν αὐτῷ τὸν ἀπόρρητον φόβον τῆς καρδίας, καὶ ὁ ἐξουλήθη, εἴτα ἐδίδαξεν, ὅτι καθαρῶς μνηστὴ ἐστὶν αὐτοῦ, καὶ τότε τὸ κεφάλαιον ἐπήνεγκεν, ὅτι ἐκ Πνεύματος ἐστὶν ἁγίου, ἵνα εὐπαράδεκτον οὕτω γένηται.

[Τὸ (1) ἐκ τιος, ἢ γεννητικῶς, κατὰ τὸ, Ἐγὼ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθον (α)· ἢ δημιουργικῶς, κατὰ τὸ, Εἰς Θεὸς ὁ πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα (β)· ἢ φυσικῶς, ὡς ἡ ἐνέργεια ἐκ τοῦ ἐνεργοῦντος. Τὸ τοίνυν ἐν τῇ Παρθένῳ γεννηθὲν, οὔτε γεννητικῶς ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ὅτι τὸ γεννηθὲν σάρξ· οὔτε φυσικῶς· ὅτι τὸ πνεῦμα ἀσώματον. Λειπόμενον οὖν ἐστὶν, ἐξ αὐτοῦ εἶναι, ὡς δημιουργημα, καὶ κτίσμα αὐτοῦ].

21 Τέξεται δὲ υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ
ΙΗΣΟΥΝ· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ
τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν.

Σὺ τοῦτον καλέσεις Ἰησοῦν, ὡς νόμῳ πατὴρ, εἰ καὶ μὴ φύσει, καὶ τὰ (2) πατὴρ ἐπιδείξῃ περὶ αὐτὸν, εἰ καὶ μὴ σὸν ἐστὶ γέννημα. Διὰ τοῦτο γὰρ τὸ μὲν ὄνομα αὐτοῦ ἀνωθεν ἐκόμισα, σὺ δὲ τοῦτο ἐπιθήσεις αὐτῷ. Ἐπεὶ δὲ τὸ Ἰησοῦς ὄνομα, Σωτῆρα σημαίνει, δείκνυσιν ὅτι δικαίως οὕτω κληθήσεται. Αὐτὸς γὰρ σώσει, φησί, τὸν λαὸν αὐτοῦ, οὐκ ἀπὸ πολεμίων αἰσθητῶν, ἀλλ', ὁ πολλῷ μείζον ἦν, ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, ὅπερ οὐδεὶς ἀνθρώπων ποτὲ πεποίηκεν. Ὡς εἶναι κἀντεῦθεν γνωριμον, ὅτι θεὸς ἐστὶν ὁ τικτόμενος. Λαὸν δὲ αὐτοῦ φησί, κατὰ μὲν τὴν πρόχειρον γνῶσιν, τοὺς Ἰουδαίους, ἐξ ὧν ἀνιέβλαστησε·

(1) Τὰ παρενθετιμμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

(α) Ἰωάν. Η', 42.

(β) Α' Κορ. Η', 6.

(2) Ὁ Χρυσόστομος παρεντίθει καὶ τὸ, τοῦ. Τόμ. Ζ'. Σελ. 53. Α.

κατὰ δὲ τὴν βαθυτέραν, πάντας τοὺς αὐτῷ πιστευόντας, καὶ βασιλέα τοῦτον ἑαυτοῖς ἐπιγραφόμενους.

22 (Τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ προφήτου,

Ὁ ἄγγελος καὶ τοῦτο φησί. Τοῦτο δὲ ὅλον, τὸ τηλικούτον, φημι δὴ τὸ ἐγκυμονῆσαι τὴν Παρθένον ἐκ Πνεύματος ἁγίου. Εἴτα παράγει μαρτυρίαν, διὰ τοῦ προφήτου μὲν Ἡσαΐου ῥηθεῖσαν, οὐκ αὐτοῦ δὲ οὖσαν, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ. Τὸ ῥηθὲν γάρ, φησιν, ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ προφήτου.

23. Λέγοντος· « Ἰδοῦ, ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει.

Ἐνταῦθα κακουργοῦσιν Ἰουδαῖοι, προβαλλόμενοι τινὰς ἐρμηνευτάς, γράψαντας, Ἰδοῦ ἡ νεᾶνις. Πρὸς οὓς φαμέν, ὅτι μᾶλλον τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐρμηνευτῶν τὸ ἀξιοπιστότερον οἱ Ἑβδομήκοντα ἔχουσιν, οὐ μόνον διὰ τὸ πλήθος καὶ τὴν συμφωνίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν χρόνον. Οὗτοι μὲν γὰρ πρὸ ἑκατὸν ἢ καὶ πλείονων ἐτῶν τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐρμηνεύσαντες, πάσης εἰσὶν ὑποψίας ἀπηλλαγμένοι· οἱ δὲ γράψαντες τὸ, Ἰδοῦ ἡ νεᾶνις, μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Χριστοῦ ἐρμηνεύσαντες, ἀπεχθεῖα μᾶλλον, ὡς Ἑβραῖοι, συνεσκίασαν τὴν ἀλήθειαν. Ἄλλως τε δὲ, καὶ τὸ τῆς νεανιότητος ὄνομα ἐπὶ τῆς παρθενίας ἢ Γραφῇ τίθησι. Καὶ γὰρ περὶ κόρης ἐπιβουλευομένης διαλεγομένη φησίν, Ἐὰν φωτῆσῃ ἡ νεᾶνις (α), τουτέστιν, ἡ παρθένος. Εἰ δὲ κατ' αὐτοὺς νεᾶνις, ἡ γεγαμημένη ἐστὶ, τί καινὸν, τὸ τὴν γεγαμημένην ἐγκυμονῆσαι καὶ τεκεῖν; Ὁ γὰρ προφήτης πρῶτον εἶπεν, Ἰδοῦ, δώσει Κύριος ὑμῖν σημεῖον (β)· εἴτα ἐπήγαγεν, Ἰδοῦ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει. Σημεῖον δὲ ἐστὶ τὸ ὑπὲρ τὴν φύσιν, ἀλλ' οὐ τὸ κατὰ φύσιν.

(α) Δευτερ. ΚΒ', 27.

(β) Ἠσ. Ζ', 14.

23 Καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐ-
τοῦ Ἑμμανουήλ· » ὃ ἐστὶ μεθερμηνεύμενον, Μεθ'
ἡμῶν ὁ Θεός.)

Καλέσουσι, τίνες; ὅσοι δηλαδὴ πιστεύουσιν εἰς αὐτόν. Καὶ μὴν, οὐδεὶς αὐτὸν Ἑμμανουήλ ὠνόμασεν. Ὀνομασι μὲν, οὐδεὶς· πραγματικῶς δέ, πάντες. Οἱ γὰρ πιστεύοντες, ὅτι ὁ διαλεγόμενος αὐτοῖς, οὗτός ἐστι Θεός, ἀφ' ὧν οὕτως ἐπίστευον, συνωμολόγουν, ὅτι Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, εἶπουν συναναστρέφεται ἡμῖν, ὡς ἄνθρωπος. Τοῦτο δέ ἐστι τὸ Ἑμμανουήλ. Ἔθος δέ, καὶ ἑτέρως πολλάκις ταῖς προφήταις κλήσεις ὀνομάζειν, τὰς ἀποδησομένας πράξεις. Καὶ γὰρ τοῦτ' ἐν παιδίῳ ἐν ἄλλαις ὁ προφήτης ἐπιτρέπεται καλέσαι, Ταχέως σκύλευσον, ὀξέως προνόμυσον (α)· οὐχ ὡς οὕτω κληθέντος ὀνομαστί, ἀλλ' ὡς αὐτίκα τὸν διάβολον κατατροπωσαμένου καὶ σκυλεύσαντος, οὗς εἶχεν ἐκεῖνος αἰχμαλώτους, καὶ προνομύσαντος, εἶπουν, διαρπάσαντος τὰ σκεύη τὰ τὴν πονηρίαν αὐτοῦ δεξάμενα, φημί δὴ, τελώνας καὶ πόρνas καὶ ληστὰς καὶ τοὺς ἐξ ἔθνων. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα εὐρήσομεν.

24 Διεγερθεὶς δὲ ὁ Ἰωσήφ ἀπὸ τοῦ ὕπνου, ἐποίη-
25 σεν ὡς προσέταξεν αὐτῷ ὁ ἄγγελος Κυρίου· καὶ παρέλαβε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ.

Διὰ τί τῷ ἐνυπνίῳ ῥᾶον ἐπίστευσε περὶ τηλικούτου πράγματος; Διότι ὁ φανείς ἄγγελος ἀνεκάλυψεν αὐτῷ τὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐνθύμημα. Συνῆκε γὰρ, ὅτι ὄντως παρὰ Θεοῦ ἦκεν ὁ φανείς. Μόνος γὰρ ὁ Θεός οἶδε τὰ τῶν καρδιῶν ἐνθυμήματα. Ἐπεὶ δὲ ἀνέμνησεν αὐτὸν καὶ τῆς Ἡσαΐου προφητείας, ἐτι μᾶλλον εἰς πληροφρίαν ἐβεβαιώθη.

(α) Ἦσ. Η', 2.

25 Καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον.

Τὸ, ἕως, ἐνταῦθα τέθεικεν, οὐχ ἵνα ὑποπτεύσῃς, ὅτι μετὰ ταῦτα ἔγνω αὐτήν· ἀλλ' ἐπεὶ ἐκ πορνείας (α) γεγεννησθαι τὸν Χριστὸν ἐφλύαρον Ἰουδαῖοι, πρὸς τὴν βλάβημον ὑπόληψιν αὐτῶν ἰστάμενος ὁ εὐαγγελιστὴς, περὶ μόνου τοῦ μέχρι τῆς αὐτοῦ γεννήσεως ἐπληρόφορησε χρόνου, τὸ δὲ μετὰ ταῦτα, σοὶ κατέλιπε συλλογίζεσθαι. Πῶς γὰρ ἂν ἐπεχείρησεν, ἡ καὶ ὅλως ἐνεθυμήθη γινῶναι τὴν συλλαβοῦσαν ἐκ Πνεύματος ἁγίου, καὶ τοιοῦτον δοχεῖον γεγεννημένην; Γνωσκὶ δὲ ἐνταῦθα τὴν συνάφειαν εὐφρῶως ἐκάλεσεν. Ἀλλὰ καὶ ἰδιωματὶ ἐστὶ τῆς Γραφῆς τὸ τὴν λέξιν πολλάκις, τὴν, ἕως, μὴ ἐπὶ περιωρισμένου τιθέναι χρόνου, ὡς τὸ ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ. Καὶ οὐκ ἐπέστρεψεν ὁ κόραξ, ἕως οὗ ἐξηράνθη ἡ γῆ (β). οὔτε γὰρ μετὰ ταῦτα ἐπέστρεψε. Καὶ αἰθίς· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου (γ). καίτοι, καὶ μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῶν ἐχθρῶν, ὁμοίως ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ καθεδεῖται. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα πολλαχοῦ κείμενα. Πρωτότοκον δὲ λέγει νῦν, οὐ τὸν πρῶτον ἐν ἀδελφοῖς, ἀλλὰ τὸν καὶ πρῶτον, καὶ μόνον. Ἔστι γάρ τι καὶ τοιοῦτον εἶδος ἐν ταῖς σημασίαις τοῦ πρωτοτόκου. Καὶ γὰρ πρῶτόν ἐστιν, ὅτε τὸν μόνον ἡ Γραφή καλεῖ· ὡς τὸ· Ἐγὼ εἰμι θεὸς πρῶτος, καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔστιν ἕτερος (δ). Ἐγὼ εἰμι θεὸς πρῶτος, καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔστιν ἕτερος (δ).

[Τέσσαρα δὲ (Ι) παρὰ τῇ θεῇ Γραφῇ τοῦ πρωτοτόκου τὰ σημαίνόμενα. Δηλοῖ γὰρ τὸν πρῶτον τεχθέντα ἐν ἀδελφοῖς, ὡς ὁ Ῥουβείμ λέγεται πρωτότοκος ἐν υἱοῖς Ἰακώβ (ε). Ἔτι δὲ

(α) Τοῦτο ἀναφέρεται, ὡς φαίνεται, εἰς Ἰωάν. Η', 41.

(β) Γενεσ. Η', 7.

(γ) Ψαλ. ΡΘ', 1.

(δ) Ἠσ. ΜΔ', 6.

(Ι) Ταῦτα ἐν τῇ περιειλιδίῳ παρὰ τῷ Α.

(ε) Γενεσ. ΑΕ', 23.

καὶ τὸν πρῶτον καὶ μόνον τεχθέντα, ὡς ἐπὶ τοῦ προκειμένου ῥητοῦ. Πρὸς δὲ τούτοις, καὶ τὸν ἐξαίρετον καὶ τίμιον ὡς τό· Καὶ ἐκκλησία πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς (α). Ἐπὶ πᾶσι δὲ, καὶ τὸν ἀπλῶς προόντα, ὡς τό· Πρωτότοκος πάσης κτίσεως (β), τουτέστι, πρὸ πάσης κτίσεως ὧν.]

25. Καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν.

Ἐκάλεσεν αὐτὸ ὁ Ἰωσήφ, ὡς ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ ἀγγέλου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Περὶ τῶν μάγων.

ΚΕΦ. ΙΙ, Ι. Τοῦ δὲ Ἰησοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, ἐν ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως, ἰδοὺ μάγοι ἀπὸ ἀνατολῶν παρεγένοντο εἰς Ἱεροσόλυμα.

Τίνος ἔνεκεν, καὶ τὸν τόπον λέγει, καὶ τὸν χρόνον, καὶ τὸ τοῦ Ἡρώδου ἀξίωμα; Τὸν μὲν τόπον, ἵνα δείξῃ, ὅτι πεπλήρωται ἡ τοῦ Μιχαίου προφητεία, εἰρηκότος· Καὶ σὺ Βηθλεὲμ, γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἰ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα. Ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραὴλ (γ)· τὸν δὲ χρόνον, ἵνα διδάξῃ, ὅτι ὁμοίως ἐπληρώθη καὶ ἡ προφητεία τοῦ Ἰακώβ (δ), εἰπόντος· Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ, ὃ ἀπόκειται. Τοῦ Χριστοῦ γὰρ γεννηθῆναι μέλλοντος, ἐξέλιπεν ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ λοιπὸν ἤρξα

(α) Ἑβρ. ΙΒ΄, 23.

(β) Κολοσ. Α΄, 15.

(γ) Μιχ. Ε΄, 2.

(δ) Γενεσ. ΜΘ΄, 10.

τῶν Ἰουδαίων Ἡρώδης ὁ Ἰδουμαῖος, ἀλλόφυλος. Τὰ δὲ ἀξίωμα τοῦ Ἡρώδου· διότι καὶ ἕτερος γέγονεν Ἡρώδης, ὁ τετράρχης, ὁ τὸν Ἡρόδωμον ἀνελών.

Οὗτοι δὲ οἱ μάγοι, Πέρσαι ἦσαν. Οἱ Πέρσαι γὰρ μάλιστα τῶν ἄλλων ἤσκουν τὰ μαγικά. Ὅρα δὲ, ὅπως ἐκ προσιμίων ἀνοίγεται τοῖς ἔθνεσι θύρα πίστεως, εἰς αἰσχύνην τῶν Ἰουδαίων. Ἐπεὶ γὰρ τῶν προφητῶν ἀκούοντες προαναφωνούντων τὴν Χριστοῦ παρουσίαν, οὐ σφόδρα προσεῖχον, ὠκονομήθη, βαρβάρους ἔλθειν, καὶ τούτους μάγους, καὶ ἐκ χώρας μακρᾶς, καὶ διδάξαι αὐτοὺς, ὃ παρὰ τῶν προφητῶν μαθεῖν οὐκ ἠνέσχοντο, ἵνα, εἰ φιλονεικήσουσιν ἔτι, πάσης ἀπολογίας ὧσιν ἐστερημένοι. Τί γὰρ ἂν καὶ δύναιτο λέγειν, ὅταν μάγοι μὲν ἀπὸ ὄψεως ἐνὸς ἀστέρος πιστεύσωσιν, αὐτοὶ δὲ μηδὲ τοῖς τοσούτοις προφήταις ἀνέχωνται πιστεῦειν;

2 Λέγοντες· Ποῦ ἐστὶν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; Εἶδομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ ἤλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ.

Καὶ πόθεν ἔγνωσαν, ὅτι ὁ ἀστὴρ ἐκεῖνος βασιλεὺς Ἰουδαίων ἐδήλου γέννησιν; Ἐκ τοῦ γένους τοῦ ἀστραλόγου Βαλαάμ καταγόμενοι, καὶ τὴν ἐκείνου μετιόντες ἐπιστήμην, εὗρισκον αὐτὸν προσηρηκότα ὅτι, *Ἀνατελεῖ ἀστὴρ ἐξ Ἰακώβ, καὶ ἀναστήσεται ἄνθρωπος ἐξ Ἰσραὴλ* (α). Καὶ λοιπὸν ἀπὸ τῆς τοιαύτης προφητείας ἐγίνωσκον, ὅτι βλαστῆσαι μέλλει ἐξ Ἰουδαίων βασιλεὺς, δίκην ἀστέρος ὑψηλὸς καὶ λαμπρότατος. Καὶ λοιπὸν ἕκτοτε παρετήρουν τοὺς ἀστέρας. Τηνικαῦτα δὲ τὸν ἀσυνήθη τοῦτον καὶ καινοφανῆ θεασάμενοι, μηδὲν μελλήσαντες ἤλθου προσκυνῆσαι τῷ γεννηθέντι, θέλοντες ἐκ πρώτης ἡλικίας αὐτῷ φίλιαν καταβαλέσθαι, καὶ ἵνα, γνόντες, τίς τε εἴη, καὶ ἐν ποίᾳ πόλει γεγέννηται, αὐξάνοντι, φίλῳ χρήσωνται. Ἀλλὰ μέ-

(α) Ἀριθ. ΚΔ', 17.

χρι μὲν Παλαιστίνης ὑπὸ τοῦ ἀστέρος ὠδηγοῦντο· τοῖς ἱεροσολύμοις δὲ πλησιάσαντες, οὐκέτι τοῦτον εἶδον. Τοῦτο δὲ γέγονεν, ἵνα, τὸν ὁδηγὸν ἀπολέσαντες, ἀναγκασθῶσιν ἐρωτῆσαι, καὶ οὕτω γένηται κατὰ δῆλον Ἰουδαίοις, ὅτι γεγέννηται ὁ Χριστός, ὡς μὴ δύνασθαι αὐτοὺς ἐς ὕστερον λέγειν, ὅτι οὐκ οἶδμεν, εἰ γεγέννηται. Ἐμήνυσε δὲ τὸν Χριστὸν ἀστήρ, ἵνα καὶ ἡ τοῦ Βαλαάμ προφητεία πληρωθῇ. Ἐπεὶ γὰρ οἱ προφῆται, τοῖς Ἰουδαίοις περὶ τοῦ Χριστοῦ προμηνύοντες, οὐκ ἔμελλον πείθειν, λοιπὸν τοῖς ἔθνεσιν ἀστήρ μηνύει τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης, ἐκ τῆς γῆς ἀνατέλλοντα. Οὔτε γὰρ προφῆτην, οὔτε ἄγγελον ᾗδεισαν, ἵνα δι' αὐτῶν ἐλχυσθῶσι. Μόνοι δὲ τὸν ἀστέρα τοῦτον παρεσημείωσαντο Πέρσαι, ὡς μόνοι περὶ τὴν ὀξυτέραν ἀστρολογίαν ἐκ νεότητος ἀσχολούμενοι. Οὐ πάντες δὲ οἱ Πέρσαι, ὅτι οὐδὲ πάντες ἦσαν ὀξεῖς, οὐδὲ ἔμελλον ὁμοίως πιστεῦναι.

Πρὸς δὲ τοὺς προβαλλομένους τὸν ἀστέρα τοῦτον εἰς συνηγορίαν τῆς γενεθλιαλογίας, ῥητέον, ὅτι οὐκ ἦν οὗτος φύσει ἀστήρ, ἀλλ' ὅψει μόνον ἀστήρ, καὶ ὡς ἀληθῶς θεῖα τις δύναμις, εἰς ταύτην μετασχηματισθεῖσα τὴν ὄψιν. Καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ πολλῶν. Πρῶτον μὲν, ἀπὸ τῆς πορείας. Παντὸς γὰρ ἀστέρος ἐξ ἀνατολῆς εἰς δύσιν βαδίζοντος, οὗτος μόνος ἐξ ἀρκτου πρὸς μεσημβρίαν ἐφέρετο. Τοιαύτην γὰρ ἔλαχε θέσιν ἡ Παλαιστίνη πρὸς τὴν Περσίδα. Δεύτερον δὲ, ἀπὸ τῆς λαμπρότητος. Οὐδενὸς γὰρ ἀστέρος ἐν ἡμέρᾳ φαίνομένου, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἡλιακῆς λαμπρότητος, τοῦτον μόνον, ἐν ἡμέρᾳ φαίνομενον, οὐκ ἡδύνατο ὁ ἥλιος ἀποκρύπτειν. Τρίτον, ἀπὸ τοῦ φαίνεσθαι κατὰ λόγον, καὶ πάλιν κρύπτεσθαι. Μέχρι μὲν γὰρ Παλαιστίνης ἐφαίνετο ὁδηγῶν αὐτούς· ἐπεὶ δὲ τῶν ἱεροσολύμων ἐπέβησαν, ἔκρυψεν ἑαυτόν· εἴτα πάλιν ἐξελθοῦσιν αὐτοῖς ἀπὸ τῶν ἱεροσολύμων ἐπεφάνη, καὶ βαδίζόντων μὲν προηγείτο, ἱσμενῶν δὲ περιέμενε, πρὸς τὴν χρεῖαν αὐτῶν τὴν ἑαυτοῦ ποιούμενος κίνησιν. Τέταρτον, ἀπὸ τοῦ βαδίζειν πρόσγεια. Οὐ γὰρ ἂν

ἔδειξε τὸ σπήλαιον (1), εἰ παραπλησίως τοῖς ἄλλοις ἄστρασιν ὑψηλὸς ἐφέρετο· οὗτος δὲ, ἐλθὼν ἔστη ἐπάνω, οὗ ἦν τὸ παιδίον.

3 Ἀκούσας δὲ Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς ἐταράχθη, καὶ πᾶσα Ἱεροσόλυμα μετ' αὐτοῦ.

Ο μὲν Ἡρώδης ἐταράχθη, δειλιάσας περὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ τε καὶ τῶν παιδῶν αὐτοῦ. Πᾶσα δὲ ἡ πόλις, ἡ καλουμένη Ἱεροσόλυμα, διὰ τί τετάρachται; καίτοι χαίρειν αὐτὴν ἔδει μᾶλλον, ὅτι ἐγεννήθη αὐτοῖς βασιλεὺς, ὃν οἱ προφῆται πάλαι προκατήγγειλαν σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἐγκαλλωπιζέσθαι (2) ὡς συγγενεῖς, ὅτι εὐθὺς ἐκ σπαργάνων τοῦς Πέρσας εἴλκυσεν εἰς προσκύνησιν. Ἀλλ' ἡ βασκανία τετύφλωκεν αὐτοὺς, καὶ εὐθὺς ἀκούσαντες ἐταράχθησαν, ὥσπερ δεδακότες, μήποτε σωτηρίας τύχωσιν. Ἀλλὰ Πέρσαι μὲν, ἄλλογενεῖς ὄντες, οὐ μόνον οὐκ ἐφθόνησαν τῷ γεννηθέντι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης μέχρι τῆς Βηθλεὲμ ἦλθον δι' αὐτόν· Ἰουδαῖοι δὲ, συγγενεῖς τυγχάνοντες, καὶ ἐφθόνησαν αὐτῷ τῆς δόξης, εἰ μέλλοι μέγας ἔσεσθαι, καὶ τὴν Βηθλεὲμ ἐγγὺς ἔχοντες, οὐκ ἀπῆλθον. Οὕτω καὶ φθονεροὶ ἦσαν καὶ ὀκνηροί!

4 Καὶ συναγαγὼν πάντας τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς τοῦ λαοῦ, ἐπυνθάνετο παρ' αὐτῶν, ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται.

Καὶ μὴν οἱ μάγοι οὐκ εἶπον, ὅτι τὸν Χριστὸν ζητοῦσι. Πῶς οὖν ὁ Ἡρώδης περὶ τοῦ Χριστοῦ ἐρωτᾷ; Διότι πάλαι ᾔκουεν, ὅτι μέλλει γεννηθῆναι ὁ Χριστὸς βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ εὐθὺς ἀκούσας, ὅτι βασιλεὺς ἐγεννήθη ἐν Ἰουδαίᾳ, καὶ ὅτι ἀσὴρ τοῦτον Πέρσαις ἐμήνυσε, συνῆκεν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ λεγόμενος

(1) Τὴν καλύβην περὶ τῷ Χρυσοστόμῳ. Τόμ. 2'. Σελ. 88. C. "13. καὶ κατωτέρω στιχ. 11.

(2) Αὐτοὺς ἔδει.

Χριστός, καὶ συγκαλεῖ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς γραμματεῖς, ὡς τὰς προφητικὰς βίβλους καὶ ῥήσεις διὰ στόματος ἔχοντας, καὶ διερωτᾷ, *Ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται*, τουτέστιν, Ἐν ποίῳ τόπῳ τῆς γῆς εὐρίσκεται, ὅτι γεννᾶται· οἱ δὲ καὶ τὸν τόπον λέγουσι, καὶ μάρτυρα παράγουσι τὸν προφήτην. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ὀνομαστὶ Χριστὸν τὸν Χριστὸν φανερώτερον τῶν ἄλλων προφητῶν ὁ Δανιὴλ ἀνέγραψεν.

5 Οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ· Ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας·
6 οὕτω γὰρ γέγραπται διὰ τοῦ προφήτου· «Καὶ σὺ Βηθλεὲμ, γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου, τὸν Ἰσραήλ.»

Μιχαίου μὲν ἡ προφητεία, καθὼς ἀνωτέρω δεδηλώκαμεν· ἀπαγγέλλουσι δὲ αὐτὴν κατ' ἐπιτομὴν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς. Ὅρα δὲ, ὅποια περὶ τῆς Βηθλεὲμ διὰ τοῦ προφήτου προανεφώνησεν ὁ θεός. Ὅτι εἰ καὶ τὸ φαινόμενον εὐτελὲς εἶ· ἀλλὰ γε τὸ νοούμενον οὐκ ἐλαχίστη τις ὑπάρχεις ἐν ὅλαις ταῖς ἡγεμονίαις τῆς τοῦ Ἰούδα φυλῆς. Ἐκάστη γὰρ φυλὴ διαφόρους εἶχεν ἡγεμονίας ἐν ταῖς οἰκείαις πόλεσι. Καὶ ὄντως ὀνομαστοτάτη γέγονε μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ Σωτῆρος. Ἐκάστοτε γὰρ ἐκ περάτων τῆς οἰκουμένης ἔρχονται ταύτην ὁφόμενοι, καὶ προσκυνήσοντες τὸν τόπον, ἔνθα ὁ Χριστὸς γεγέννηται. Εἶτα τίθησι καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐνδοξότητος· ὅτι ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται, εἶπουν βλαστήσει, ἡγούμενος. Ἠγούμενος δὲ καὶ ποιμένα ἐκάλεσε, τὸν βασιλέα. Ὁ γὰρ Χριστὸς ἦν μὲν βασιλεὺς, καὶ ὡς θεός· Ἡ βασιλεία γὰρ, φησιν, ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου (α). ἦν δὲ καὶ ὡς ἄνθρωπος· εἶχε γὰρ ἔργα βασιλείως, τὸ νομοθετεῖν τοῖς ὑπηκόοις αὐτοῦ, τὸ ρυθμίζειν,

(α) Ἰωάν. ιη', 36.

τὸ περιέπειν, τὸ ὑπεραποθνήσκειν αὐτῶν, ἃ μάλιστα χαρκτηρίζουσι τὸν ἀληθῆ βασιλέα· τὸ γὰρ διάδημα καὶ ἡ πορφυρίς, καὶ τὰ τοιαῦτα, τύφου μᾶλλον καὶ ἀλαζονείας εἰσὶ.

Καὶ πῶς εἶπεν αὐτόν, ποιμένα τοῦ Ἰσραὴλ; (σύμπασαν γὰρ τὴν οἰκουμένην ἐποίμανε). Πῶς; Ἵνα μὴ σκανδαλισθῶσιν Ἰουδαῖοι, ὥς μηδέν τι πλεον τῶν ἄλλων ἔχοντες, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον ἔχωσιν ἀφορμὴν οἰκειώσεως· ἐπεὶ καὶ ἐξ αὐτῶν ἐβλάστησας, καὶ παρ' αὐτοῖς ἐγεννήθη. Εἰ δέ τις εἶποι· Καὶ πῶς οὐκ ἐποίμανεν αὐτούς; οὗτοι γὰρ εἰσιν Ἰσραὴλ· ἀκούσει, ὅτι καὶ τοῦτο πεποίηκεν. Ὅσοι γὰρ ἐξ αὐτῶν ἐπίστευσαν, ἐποίμανε τούτους. Ἄλλως τε δέ, Ἰσραὴλ ἐστὶ, πᾶς εἰδὼς θεόν. Ἰσραὴλ γὰρ ἐρμηνεύεται, Ὁρῶν θεόν. Φησὶ γὰρ ὁ Παῦλος (α). Ὅτι οὐ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ. Εἰ δέ μὴ πάντας τοὺς Ἑβραίους ἐποίμανεν, ἐκείνων ἐστὶ τὸ ἔγκλημα, μὴ θελησάντων ὑπὲρ αὐτοῦ ποιμαίνεσθαι. Εἶρηκε γάρ· Οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ (β). Καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς δὲ φησιν Ἰωάννης· ὅτι Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον (γ).

Κάνταῦθα δὲ κακουργοῦσιν Ἰουδαῖοι λέγοντες, ὅτι περὶ τοῦ Ζοροβάβελ εἶπε ταῦτα ἡ προφητεία. Πρὸς οὓς φαμέν, ὅτι καὶ μὴν ὁ Ζοροβάβελ οὐκ ἐν Βηθλεὲμ, ἀλλ' ἐν Βαβυλῶνι γεγέννηται. Σὺ δὲ θαύμασον τὴν οἰκονομίαν τοῦ θεοῦ, πῶς παρεσκεύασεν ὑπὸ μὲν τῶν μάγων διδαχθῆναι τοὺς Ἰουδαίους, ὅτι καὶ ἀστὴρ τὸν Χριστὸν ἐκήρυξεν, ὑπὸ δὲ τῶν Ἰουδαίων τοὺς μάγους, ὅτι καὶ προφῆται τοῦτον προκατήγγειλαν.

7 Τότε Ἡρώδης λάθρα καλέσας τοὺς μάγους, ἤκρί-

(α) Ῥωμ. Θ', 6.

(β) Ματθ. ΙΕ', 24.

(γ) Ἰωάν. Α', 11.

ἔωσε παρ' αὐτῶν τὸν χρόνον τοῦ φαινομένου ἀστέρος.

Διὰ τί λάθρα τούτους ἐκάλεσε; Διότι ὑπώπτευε τοὺς Ἰουδαίους, ὡς συγγενεῖς τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἤθελεν ἀκοῦειν αὐτοὺς, ἀ ἐμελλεν ἐρωτῆσαι καὶ παραγγεῖλαι, μήποτε νοήσαντες, ὅτι ἐπιβουλεύει αὐτῷ, διασώσωσιν αὐτόν, ὡς ἰδιον βασιλέα. Ἡκρίβωσε δὲ, ἀντὶ τοῦ ἀκριβῶς ἔμαθεν. Ἡκρίβωσε δὲ τὸν χρόνον τοῦ ἀστέρος, ὅτε ἐφάνη αὐτοῖς, ἵνα ἐκείθεν ἀριθμήσῃ τὸν χρόνον τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως. Προσεδόκησε γάρ, ὅτι, ὅτε οὗτος ἐφάνη, τότε πάντως ἐγεννήθη καὶ ὁ Χριστός.

8 Καὶ πέμψας αὐτοὺς εἰς Βηθλεὲμ, εἶπε· Πορευθέντες ἀκριβῶς ἐξετάσατε περὶ τοῦ παιδίου· ἐπὰν δὲ εὔρητε, ἀπαγγεῖλατέ μοι, ὅπως καὶ γὰρ ἐλθὼν προσκυνήσω αὐτῷ.

Οὐρα τὸν δόλον τοῦ Ἡρώδου, καὶ διάσχυε τὴν ἀνοιαν αὐτοῦ! Εἰ μὲν γὰρ ἀληθῶς ἐμελλεν αὐτῷ προσκυνῆσαι, διὰ τί λάθρα τοῦτο παρήγγειλεν; εἰ δὲ ἀνελεῖν αὐτόν ἐβούλετο, πῶς οὐ συνείδεν, ὅτι ἐκ τοῦ λάθρα παραγγέλλειν, εἰς ὑποψίαν δόλου τούτους ἐνίσχισεν; Πρῶτον δὲ ἠκρίβωσε περὶ τοῦ ἀστέρος, καὶ τότε παρήγγειλεν, ἵνα, εἰ μὴ δηλώσουσιν αὐτῷ, περὶ οὗ παρήγγειλεν, ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦ ἀστέρος δυνήθῃ θηρᾶσαι τὸν ἐπιβουλεύμενον. Ἄλλ', ὦ θεομάχε! φαίην ἂν πρὸς αὐτόν. Πῶς ἐπιχειρεῖς ἀνελεῖν τὸν ἀνάλωτον; πῶς οὐ συνήκας, ὅτι θν προφῆται πάλαι κατήγγειλαν, καὶ ἀστήρ ἐμήνυσε, καὶ μάγοι προσκυνεῖν ἐπείγονται, τούτου περιγενέσθαι παντελῶς ἀδύνατον;

9 Οἱ δὲ ἀκούσαντες τοῦ βασιλέως, ἐπορεύθησαν καὶ, ἰδοὺ, ὁ ἀστήρ, ὃν εἶδον ἐν τῇ ἀνατολῇ, προῆγεν αὐτοὺς, ἕως ἐλθὼν ἔστη ἐπάνω, οὗ ἦν τὸ παιδίον.

Ἐπεὶ τὸ χωρίον ἔμαθον, τίνος ἔνεκεν ὁ ἀστήρ πάλιν ἐφάνη αὐτοῖς; ἵνα ὑποδείξῃ τὸ παιδίον. Πῶς γὰρ ἂν ἐπέγνωσαν

αὐτὸ ἐν καλύβῃ γεγεννημένον, καὶ μήτε μητέρα ἔχον λαμπράν; Διὰ τοῦτο τοίνυν ἔλθῶν ἔστη ἐπάνω, ὅπου ἦν τὸ πατρίον, δεικνύων, ὅτι θεῖόν ἐστι τὸ γεννηθέν.

10 Ἰδόντες δὲ τὸν ἄστέρα, ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην σφόδρα.

Ἐχάρησαν, ὡς εὐρόντες τὸν ἀψευδέστατον ὁδηγόν. Ἐπληροφορήθησαν γὰρ λοιπόν, ὅτι καὶ τὸ ζητούμενον εὐρήσουσιν.

11 Καὶ ἐλθόντες εἰς τὴν οἰκίαν, εὗρον τὸ παιδίον μετὰ Μαρίας τῆς μητρὸς αὐτοῦ.

Οἰκίαν ἐνταῦθα, τὴν καλύβην εἰρηκέν, ἣν ὁ Λουκᾶς (α) κατὰλυμα εἶπεν. Οἰκία μὲν γάρ ἦν, διὰ τὸ ὅπως δῆποτε αἰκεῖσθαι· κατὰλυμα δὲ, ὡς καταγωγὴ τῶν εἰσερχομένων. Καταλύειν γὰρ λέγομεν καὶ τὸ καταστηνοῦν. Πάντων γὰρ τῶν ἐν Δαυὶδ καταγομένων συνδεδραμηκότων εἰς τὴν πόλιν αὐτοῦ, τὴν Βηθλέেম, διὰ τὴν παρὰ Καίσαρος ἀπογραφὴν, ὡς (β) ὁ Λουκᾶς ιστόρησεν, οὐχ εὗρον ἐλεύθερον (γ) οἶκον ξενίας οἱ περὶ τὴν Παρθένον διὸ καὶ εἰς καλύβην τινὰ κατέλυσαν, ἐν ᾗ φάτνη ἀλόγων ἦν. Αὐτίκα δὲ γεννήσασα τὸν Χριστὸν ἡ Παρθένος, ἐπεὶ οὐκ ἦν τόπος ἄλλος ἐν τῷ καταλύματι ἐκείνῳ, σπαργανώσασα ἀνέκλινε τὸ βρέφος ἐν τῇ φάτνῃ, κατὰ τὸν Λουκᾶν (γ). Εἶτα, καθὼς φησιν ὁ Χρυσόστομος (δ), ἀνείλετο τοῦτο, καὶ ἐπὶ τῶν γονάτων εἶχεν, ὅτε οἱ μάγοι εἰσήεσαν. Οὐδὲ γὰρ ἐν ὁδύναις ἦν, ὡς αἱ ἄλλαι μητέρες· διότι οὐκ ἐξ ἀνδρὸς ἐγέννησεν.

11 Καὶ πεσόντες προσεκύνησαν αὐτῷ· καὶ ἀνοίξαντες

(α) Λουκ. Β', 7.

(β) Λουκ. Β', 1.

(γ) ἔτοιμον, σχολάζοντα.

(δ) Λουκ. Β', 7.

(ε) Τόμ. Ζ'. Σελ. 118. Β.

τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν, προσήνεγκαν αὐτῷ δῶρα,
χρυσὸν, καὶ λίθον, καὶ σμύρναν.

Καὶ πῶς ἐπέσθην, ὅτι οὗτός ἐστιν, οὐδὲν μέγα περὶ αὐτὸν ὀρῶντες, ἀλλὰ καλύβην, καὶ μητέρα πενιχράν, καὶ τὸ παιδίον εὐτελῶς ἐσπαργαγωγμένον; Πῶς; Πρῶτα μὲν, ἀπὸ τοῦ ἐφίστα-
μένου ἀστέρος, ἔπειτα δὲ καὶ θεία τις ἔλλαμψις ἐπληροφόρησε τὰς ψυχὰς αὐτῶν. Καὶ τοῦτο δῆλον, ἀφ' ὧν προσήνεγκαν δώ-
ρων. Σύμβολον γάρ, ὁ μὲν χρυσὸς, βασιλείας· χρυσὸν γὰρ οἱ ὑπῆκοι τοῖς βασιλεῦσι δασμοφοροῦσιν· ὁ δὲ λίθον, θεότητος· λίθον γὰρ τῷ θεῷ ἐθυμιᾶτο· ἡ δὲ σμύρνα, νεκρώσεως· ταύτη γὰρ οἱ πάλαι τοὺς νεκροὺς ἤλειπον, χάριν τοῦ μὴ σῆπθαι, μηδὲ ὄξειν. Ἐδειξαν οὖν, ἀφ' ὧν προσήγαγον, ὅτι τὸ φαινό-
μενον τοῦτο πᾶν, καὶ βασιλεύς ἐστι, καὶ θεός, καὶ νεκρω-
θήσεται, ὡς ἄνθρωπος, διὰ τοὺς ἀνθρώπους.

Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρως εἰπεῖν, ὅτι, ἐπεὶ οἱ βασιλεῖς Βαβυλῶνος τὴν Ἱερουσαλὴμ πάλαι πολιορκήσαντες, τὰ τε θεία κειμήλια ἀπεσύλυσαν, καὶ τὰς θυσίας ἐπαυσαν, καὶ τὸν λαὸν κατέσφα-
ξαν· ἡ δὲ τῆς Βαβυλῶνος βασιλεία μετὰ καὶ τῶν χρημάτων εἰς τοὺς Πέρσας μετέπεσε· κομίζουσι λοιπὸν οἱ Πέρσαι, διάδο-
χοι τῶν Βαβυλωνίων γεγονότες, τῷ δεσπότη τῷ ἀτιμασθέντος τότε ναοῦ χρυσὸν μὲν, ἀντὶ τῶν ἀφαιρεθέντων χρυσῶν κειμη-
λίων· λίθον δὲ, ἀντὶ τῶν θυσιῶν· σμύρναν δὲ, ὑπὲρ τῶν κατασπαγόντων.

Σὺ δὲ γίνωσκε, ὅτι, ὥσπερ οἱ μάγοι, εἰ μὴ πόρρω τῆς ἑαυτῶν ἐγένοντο γῆς, οὐκ ἂν εἶδον τὸν Χριστόν· οὕτως οὐδὲ αὐτός τοῦτον ἴδης, εἰ μὴ πόρρω τῶν γῆινων σχέσεων ἀπα-
στῆς. Ἄφες καὶ σὺ τὸν ἐπίβουλον βασιλεῖα, καὶ τὴν ταραττομένην πόλιν, λέγω δὴ τὸν ἐνεδρεύοντα κοσμοκράτορα, καὶ τὴν πο-
λιτικὴν τύρβην, καὶ σπεῦσον ἐπὶ τὸν Χριστόν. Κἂν μάγος περίεργος εἴης, κἂν ποιμὴν ἀπλοῦς, οὐδὲν σε κωλύσει τοῦτο,

μόνον ἔαν, ἄξιον σεαυτὸν τοιαύτης θέας ἀπεργασάμενος, ἐπὶ τῷ προσκυνῆσαι ἥκης, καὶ μὴ ἐπὶ τῷ ἀτιμάσαι. Καὶ γὰρ ἀτιμάζει τὸν Χριστὸν ὁ ἀναξίως αὐτοῦ μεταλαμβάνων. Καὶ προσάγαγε αὐτῷ ἀντὶ μὲν χρυσοῦ, λαμπρότητα καθαρῶν πράξεων καὶ τιμίων λόγων· ἀντὶ δὲ λιθάνου, προσευχήν· Κατευθυνθήτω γάρ, φησιν, ἡ προσευχή μου, ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου (α)· ἀντὶ δὲ σμύρνης, νέκρωσιν παθῶν, ἥτις μάλιστα συν-
 ἔχει τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς, καὶ εὐωδίας ἐμπύπλησι.

Σκοπεῖ δὲ, ὅτι τῶν μάγων ἐλθόντων εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ περὶ τοῦ ἀστέρους εἰπόντων, εὐθὺς ἐθορυβήθη πᾶσα ἡ πόλις, καὶ ὁ προφήτης εἰς μέσον ἦγετο, καὶ ὁ τοῦ τόκου τόπος ἐφανεροῦτο, καὶ ἄλλα τινα ἐγίνετο, τὰ κατὰ τοὺς ἀγραυλοῦντας ποιμένας, τὰ κατὰ τοὺς αἰνοῦντας τὸν θεὸν ἀγγέλους, τὰ κατὰ τὸν Συμεὼν, τὰ κατὰ τὴν Ἄνναν, ἅπερ ὁ Λουκᾶς (β) ἀνέγραψε. Ταῦτα δὲ πάντα ἐτελεῖτο, ἵνα, καθὼς προειρηκάμεν, μὴ δύνωνται λέγειν ἐς ὕστερον Ἰουδαῖοι, ὅτι οὐκ ἔγνωσαν, πό-
 τε γεγέννηται. Καὶ γάρ, ὡς φησιν ὁ Χρυσόστομος (ι), ἄχρι συμπληρώσεως τῶν ἡμερῶν τοῦ καθαρισμοῦ, τουτέστιν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας, ἐν Βηθλεὲμ ἦν τὸ παιδίον. Καὶ εἰ μὴ ἐκόν-
 τες ἐκώφευον καὶ ἔμυον πρὸς τὰ λεγόμενα καὶ ὁρώμενα, πάντως ἀνείσθληθον εἰς Βηθλεὲμ, καὶ εἶδον αὐτό. Νῦν δὲ, Πέρσαι μὲν ἀπὸ περάτων τῆς οἰκουμένης ἦλθον ἕως τῆς Βηθλεὲμ, Ἑβραῖοι δὲ παρακαθήμενοι τῇ Βηθλεὲμ, οὐκ ἠθέλησαν εἰσελθεῖν εἰς αὐτήν, οὐδὲ ἰδεῖν τὰ παρὰ τῶν ὁρώντων θρυλλο-
 μενα. Καὶ γὰρ καὶ οἱ ποιμένες πᾶσιν, οἷς ἐνετύγχανον, ἀνήγγελον, ἃ εἶδον, ὡς εἴρηκεν ὁ Λουκᾶς (γ). Οἱ μὲν τοι Πέρσαι,

(α) Ψαλμ. ΡΜ', 2.

(β) Λουκ. Β', 8 καὶ Εξ'ς.

(ι) Τομ. Ζ'. Σελ. 103. Β.

(γ) Λουκ. Β', 18.

πρὸ τοῦ δήμου τῶν Ἑβραίων ἰδόντες τὸν Χριστὸν, ἐσήμεναν, ὡς ἐν συμβόλοις, ὅτι τὰ ἔθνη πρὸ τοῦ δήμου τῶν Ἑβραίων ἐπιγινώσκονται αὐτόν. Ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε πρὸς Ἰουδαίους· ὅτι Ὑμεῖς ἀναγκαῖον ἦν πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Κυρίου· ἐπειδὴ δὲ ἀναξίως ἑαυτοὺς ἐκρίνατε, ἰδοὺ, στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη (α).

12 Καὶ χρηματισθέντες κατ' ὄναρ, μὴ ἀνακάμψαι πρὸς Ἡρώδην, δι' ἄλλης ὁδοῦ ἀνεχώρησαν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν.

Πρὸ μὲν τοῦ ἰδεῖν τὸ παιδίον, ἀστήρ αὐτοὺς ὠδήγει· μετὰ δὲ τὸ ἰδεῖν, ἄγγελος αὐτοῖς λοιπὸν, ὡς ἀγιασθεῖσιν, ὁμιλεῖ. Χρηματισθέντες δὲ, ἀντὶ τοῦ παραγγελθέντες. Ἀνεχώρησαν δὲ εὐπειθῶς, ὡς πιστοὶ, καὶ ἀπῆλθον εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, ἐσόμενοι διδάσκαλοι τῶν γεγεννημένων, καὶ οὐκ ἀνέκαμψαν πρὸς Ἡρώδην, ἵνα συνήσῃ, ὅτι μάτην ἐπιβουλεύει, καὶ παυθῇ τῆς ἐπιχειρήσεως.

13 Ἀναχωρησάντων δὲ αὐτῶν, ἰδοὺ, ἄγγελος Κυρίου φαίνεται κατ' ὄναρ τῷ Ἰωσήφ, λέγων· Ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον.

Πληρωθεῖσιν τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν τοῦ καθαρισμοῦ, ὡς φησιν (β) ὁ Λουκᾶς, ἀνήγαγον τὸν Ἰησοῦν εἰς Ἱεροσόλυμα, παραστῆσαι τῷ Κυρίῳ, καθὼς γέγραπται ἐν νόμῳ Κυρίου. Καὶ (γ) ὡς ἐτέλεσαν ἅπαντα τὰ κατὰ τὸν νόμον Κυρίου, ὑπέστρεψαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν Ναζαρέτ. Καὶ λοιπὸν εὐθὺς ἄγγελος φαίνεται τῷ Ἰωσήφ κατ'

(α) Πραξ. ιγ', 46.

(β) Λουκ. β', 22.

(γ) Λουκ. β', 39.

ἄνθρωπος, κελεύων φυγεῖν αὐτοὺς εἰς Αἴγυπτον. Ἄ τοῖνον, ὡς φιλοσύντομος, παρῆκεν ὁ Ματθαῖος, ταῦτα, ὡς ἀκριβῆς, ὁ Λουκᾶς ἀνέγραψεν.

Καὶ διὰ τί οὐκ ἔμεινεν ὁ Χριστὸς ἀνάλωτος ἐν τῇ Ναζαρέτ; Διότι, εἰ τοῦτο γέγονεν, ἔλεγον ἂν τινες ἰσχυρῶς, ὅτι κατὰ φαντασίαν ἐνηνθρώπησε, μὴ ὑποκείμενος ἀνθρωπίνους πάθεσι. Καὶ μὴν τοὺς ἐν Βηθλεὲμ καὶ τοῖς ὁρίοις αὐτῆς παῖδας ἀνείλεν Ἡρώδης, οὐ μὴν τοὺς ἐν Ναζαρέτ· ἀλλὰ προσγίνωσκεν ὁ θεός, ὅτι μένων ἐν Ναζαρέτ καταμνησθῆσεται τῷ Ἡρώδῃ διὸ καὶ ἀπὸ ταύτης φεύγειν προσέταξεν. Εἰς Αἴγυπτον δὲ πέμπεται, ἅμα μὲν διὰ τὴν αἰτίαν, ἣν εἶπεν ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι «ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ προφήτου, λέγοντος· Ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου·» ἅμα δὲ, ἐπειδὴ ἡ Βαβυλὼν καὶ ἡ Αἴγυπτος μάλιστα τῆς οἰκουμένης ἀπάσης τῇ φλογὶ τῆς ἀσεβείας ἦσαν ἐκκεκαυμέναι, τῇ μὲν τοὺς μάγους ἀπέστειλε, τῆς δὲ αὐτὸς ἐπέβη, βουλούμενος ἀμφοτέρους διορθώσασθαι. Διδάσκει δὲ ἡμᾶς ἐντετυθεῖν, καὶ ὅτι χρὴ τὸν πιστὸν εὐθὺς ἐκ προσιμίων πειρασμοὺς προσδοκᾶν. Ὅρα οὖν αὐτὸν ἐκ σπαργάνων ἐπιβουλεύμενον καὶ φεύγοντα πρὸς τὴν ὑπερορίαν· φεύγει δὲ καὶ ἡ μήτηρ καὶ ὁ Ἰωσήφ. Καὶ οἱ μάγοι δὲ ἐν τάξει φυγάδων λεληθότως ἀνεχώρησαν. Καὶ μυρίους ἅπαντες (1) ὑπέστησαν πειρασμοὺς, ἵνα, ὅταν καὶ σὺ διακονῇς πνευματικῷ πράγματι, καὶ περιπίπτῃς πειρασμοῖς, ἔχῃς ὑπόδειγμα, καὶ μὴ δυσφορῇς, ἀλλὰ γινώσκῃς, ὅτι πειρασμοὶ τοῖς ἀγαθοῖς πράγμασι συγκεκλήρωνται, τοῦ διαβόλου μὲν εἰς ἐμπόδιον αὐτοὺς ἐπεγείροντος, τοῦ Θεοῦ δὲ παραχωροῦντος, εἰς δοκίμιον τῶν ἀγαπώντων αὐτόν.

Καὶ βλέπε παράδοξον! Παλισιστίνῃ μὲν ἐπιβουλεύει, Αἴγυ-

(1) Ἐλλείπει τι ἐνταῦθα, οἶον, οἱ δίκαιοι, οἱ ἅγιοι, οἱ πιστοί, ἢ τοιούτων τι.

πτως δὲ σώζει τὸν φεύγοντα· ἵνα μάθῃς, ὅτι ὁ θεὸς τοῖς ἐπι-
πόνοις τὰ ἡδέα συνέζευξε, καὶ ἀμφοτέρωθεν ὑφαίνεται τῶν
ἀγίων ὁ βίος· ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα γέγονε. Πρῶτον, ὑποψία περὶ
τὴν Παρθένον, εἶτα, μετὰ τὸν τόκον, χαρὰ, πάλιν φυγὴ εἰς
Αἴγυπτον, εἶτα ἐκεῖθεν ἀνάκλησις, αὖθις φόβος, διὰ τὸν Ἀρ-
χέλαον, ἔπειτα ἐν τῇ Ναζαρέτ ἄνεσις. Οὕτω γὰρ ἦν τοῦ θαυ-
ματοργεῖν καιρὸς. Εἰ γὰρ ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐπεδείξατο θαύ-
ματα, οὐκ ἂν ἐπιστεύθη γεγονέναι ἄνθρωπος, ὡς προσέφημεν.
Διὰ τοῦτο κήσῃς ἐννεάμηνος, καὶ γέννησις, καὶ γαλακτοτρο-
φία, καὶ τὰ ἐξῆς, ἵνα διὰ πάντων εὐπαράδεκτος ἡ ἐνανθρώ-
πησις αὐτοῦ γένηται. Οὐκ ἔτι δὲ ὁ ἄγγελος ὀνομάζει τὴν
Παρθένον γυναῖκα τοῦ Ἰωσήφ, ἀλλὰ μητέρα τοῦ παιδίου. Ἐλύ-
θη γὰρ ἤδη ἡ ὑποψία, καὶ πεπληροφόρητο λοιπὸν Ἰωσήφ, ὅτι
θεὸς ἐστὶν ὁ τόκος. Εἰπὼν δὲ, ὅτι φεῦγε εἰς Αἴγυπτον, οὐκ
ἐπηγγέλματο συνοδεύειν αὐτοῖς, αἰνιττόμενος, ὅτι μέγαν
ἔχουσι συνοδοιπὸρον τὸ παιδίον, ὃ καὶ εἰς Αἴγυπτον ὑπερορι-
σθὲν, δέδωκε τοῖς Αἰγυπτίοις ἀφορμὴν οἰκειώσεως. Ὑστερον
γὰρ ἅπαντες οὗτοι δεξάμενοι τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου, μέγα
ἐφρόνουν ἐπὶ τῷ ὑποδέξασθαι φεύγοντα τὸν Κύριον.

13 Καὶ ἴσθι ἐκεῖ ἕως ἂν εἴπω σοι· μέλλει γὰρ Ἡρώ-
δης ζητεῖν τὸ παιδίον, τοῦ ἀπολέσαι αὐτό.

Ἰσθι ἐκεῖ, ἀντὶ τοῦ, οἶκει, διάτριβε. Ταῦτα δὲ ἀκούσας Ἰω-
σήφ, οὐκ ἐσκανδαλίσθη. Συνῆκε γὰρ, ὅτι, ἐπεὶ ἄγγελοι διακο-
νοῦσιν εἰς τὰ κατὰ τὸ παιδίον, οἰκονομικῶς πάντα γίνεται,
καὶ οὐ χρὴ περιεργάζεσθαι, οὐδὲ ἀντιλέγειν, ἀλλ' εὐπειθῶς
εἰκεῖν, οἷς ἂν ὁ θεὸς κελεύῃ.

14 Ὁ δὲ ἐγερθεὶς παρέλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέ-
ρα αὐτοῦ νυκτὸς, καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Αἴγυπτον.

15 Καὶ ἦν ἐκεῖ ἕως τῆς τελευτῆς Ἡρώδου· ἵνα πλη-
(TOM. A.)

ρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ προφήτου, λέγοντος· « Ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου. »

Τὸ δέ, Ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου, περὶ τῆς ἀνακλήσεως ἐαυτῶν Ἰουδαῖοι ῥηθῆναι λέγουσι. Πρὸς οὗς (1) φαμέν, ὅτι καὶ τοῦτο προφητείας νόμος ἐστὶ, τὸ πολλὰ πολλάκις ῥηθῆναι μὲν ἐπ' ἄλλων, πληρωθῆναι δὲ ἐφ' ἑτέρων· ὡς τὸ ἐπὶ τοῦ Συμεὼν καὶ τοῦ Λευὶ ῥηθὲν, ὅτι Διαμεριῶ αὐτοὺς ἐν Ἰακώβ, καὶ διασπερῶ αὐτοὺς ἐν Ἰσραήλ (α)· καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἐκγόνων αὐτῶν ἐξέβη. Καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ Ἰακώβ δὲ εἰρημένον, ὅτι Γίνου κύριος τοῦ ἀδελφοῦ σου, καὶ προσκυνησάτωσάν σε οἱ υἱοὶ τοῦ πατρὸς σου (β), οὐκ ἐπ' αὐτοῦ τέλος ἔσχε· (πῶς γάρ; τοῦ δεδοικότες καὶ τρέμοντος καὶ μυριάκις προσκυνοῦντος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν Ἡσαΰ)· ἀλλ' ἐπὶ τὸν ἐκγόνων αὐτοῦ. Καὶ τὸ παρὰ τοῦ Νῶε δὲ λεχθὲν ἐπὶ τοῦ Χαναάν, ἐπὶ τῶν ἐκγόνων αὐτοῦ πεπλήρωται. Οὕτω δὴ κἀνταῦθα λέγομεν. Τίς γὰρ ἀληθέστερος υἱὸς Θεοῦ; ὁ τὸν μόσχον προσκυνήσας, καὶ τελεσθεὶς (2) τῷ Βεελφεγῶρ, καὶ θύσας τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ καὶ τὰς θυγατέρας τοῖς δαιμονίοις, ἢ ὁ φύσει υἱὸς καὶ ὁμότιμος τῷ γεγεννηκότι;

[Τοῦτο (3) τοῦ Ἰωὴλ μὲν ἐστίν, ὡς ὁ Νύσσης λέγει· ἐν πολλοῖς δὲ τῶν ἀντιγράφων οὐχ εὑρηται, παρ' Ἰουδαίων ἐκβληθὲν, μετὰ τὸ εὐαγγέλιον.]

(1) Ἰδ. Χρυσός. Τομ. Ζ'. Σελ. 124. B. C.

(α) Γενεσ. ΜΟ', 7.

(β) Γενεσ. ΚΖ', 29.

(2) Χρυσός. Τομ. Ζ'. Σελ. 125. Α. τῷ Βεελφεγῶρ τελούμενος. Καὶ Σελ. 162 Α. τῷ Βεελφεγῶρ ἐτελέσθησαν.

(3) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιειλιδίῳ παρὰ τῷ Α.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'. 5/1/57

Περὶ τῶν ἀναιρεθέντων παίδων.

16 Τότε Ἡρώδης ἰδὼν, ὅτι ἐνεπαίχθη ὑπὸ τῶν μάγων, ἐθυμώθη λίαν·

Τότε· τότε; Μεθό δηλαδή οἱ περὶ τὸν Ἰησοῦν ἔφυγον εἰς Αἴγυπτον. Ἄχρι γὰρ τότε περὶ φροντίδας ἑτέρας ὁ Ἡρώδης ἀσχολούμενος, οἷα τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καὶ τῶν παίδων συσκευασμένων ἐπιβουλὴν κατ' αὐτοῦ, τῶν μάγων ἐπελάθετο, κατὰ θείαν πρόνοιαν, ἵνα διασωθῇ εἰς Αἴγυπτον τὸ παιδίον. Οἱ μὲν οὖν μάγοι, τῷ ἄγγέλῳ πεισθέντες, ἀνεχώρησαν· οὗτος δὲ ὑπέλαβεν, ὅτι ἐνέπαιξαν αὐτῷ, μὴ μνηύσαντες, ὡς ὑπέσχοντο. Ἔδει δὲ, μὴ θυμωθῆναι, ἀλλὰ φοβηθῆναι, καὶ συνιδεῖν, ὅτι μάτην σπεύδει. Καὶ γὰρ καὶ πρότερον ἤκουσε παρὰ μὲν τῶν μάγων, ὅτι ἄστηρ τὸν γεννηθέντα μεμήνυκε· παρὰ δὲ τῶν ἀρχιερέων καὶ γραμματέων, ὅτι προφῆται περὶ αὐτοῦ προανεφώνησαν· ὁ δὲ μάλισα μαίνεται, ἵνα δειχθῇ τέλεον ἡ πονηρία καὶ ἄνοια αὐτοῦ.

16 Καὶ ἀποστείλας ἀνείλε πάντας τοὺς παῖδας τοὺς ἐν Βηθλεὲμ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ὀρίοις αὐτῆς, ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω, κατὰ τὸν χρόνον, ὃν ἠκρίβωσε παρὰ τῶν μάγων.

Ἐντεῦθεν ὁρμώμενοί τινες εἶπον, δύο ἐνιαυτῶν εἶναι τὸν Χριστόν, ὁπνίκα ὑπὸ τῶν μάγων προσεκυνήθη. Φανῆναι μὲν γὰρ τὸν ἄστρα ἅμα τῇ γεννήσει αὐτοῦ, τοὺς δύο δὲ ἐνιαυτοὺς ἀναλωθῆναι κατὰ τὴν τῶν μάγων ὁδοιπορίαν. Ὁ δὲ Χρυσόστομος (I) ἐπιστομίζει τοὺς οὕτω λέγοντας. Πῶς γὰρ ἦν εἰκὸς, διετῇ χρόνον αὐτοὺς ὁδεύειν, εἰ καὶ δι' ἔθνων καὶ τόπων ἀσυνήθων

(1) Τομ. Ζ'. Σελ. 108. Α.

ἐβάδιζον; Τίνος δὲ καὶ χάριν οἱ περὶ τὸν Χριστὸν δύο ἐνιαυτούς ἐμελλον ἐνδύμεῖν τῇ Βηθλεὲμ, μετὰ τὴν ἀπογραφὴν, ἧς χάριν ἤλθον ἐκεῖ; Ἀλλὰ φανῆναι μὲν τὸν ἀστέρα πρὸ (Ι) χρόνου, δι' ὅσου ἐμελλον ὁδεύοντες φθάσαι, καὶ ἐπιστῆναι αὐτίκα γεννηθέντι τῷ Χριστῷ. Διὰ τοῦτο γὰρ προέλαβεν ὁ ἀστὴρ, ἵνα φθάσαντες εὕρωσιν αὐτὸν ἐν σπαργάνοις. Τοῦτο γὰρ ἦν τὸ παράδοξον. Ἦτο ἀδύνατον, εἴτε οὗτοι πρὸ τῶν ποιμένων, εἴτε πρὸ τούτων οἱ ποιμένες εἶδον τὸν Χριστόν. Ὁπότερον γὰρ ἂν εἴποις, ἀκινδύνως ἔρεῖς.

Εἰ δὲ ἀπὸ διετούς καὶ κατωτέρω τοὺς παῖδας ὁ Ἡρώδης ἀναιρεῖ, μὴ θαυμάσης. Ὑπώπτεισε γὰρ, μὴ εὐθὺς ὀραθῆναι τὸν ἀστέρα τῷ μάγῳ, ἀλλ' ἴσως προλαβεῖν, καὶ διὰ τοῦτο, ἀσφαλείας ἕνεκεν, ἐπλάτυνέ τε τὸν καιρὸν, καὶ μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Βηθλεὲμ τὸν φόνον ἐξέτεινεν, ἵνα συγκλείσῃ πανταχόθεν τὸ θήραμα, καὶ τῷ πλήθει τῶν ἀναιρουμένων συνανέλῃ καὶ τὸν Χριστόν. Καὶ τοὺς μὲν διεταῖς ἀναιρεῖ, ἵνα ἔχῃ πλάτος ὁ χρόνος, καθὼς εἰρήκαμεν· τοὺς κατωτέρω δὲ φονεύει, κατὰ τὸν χρόνον, ὃν ἠκρίβωσε παρὰ τῶν μάγων. Ἦτο καὶ τὸν χρόνον, ὃν ἔμαθε παρὰ τῶν μάγων, ἐτήρησε, καὶ πλάτος ἕτερον αὐτὸς προσέθηκε. Λοιπὸν οὖν τὸ, Κατὰ τὸν χρόνον, ὃν ἠκρίβωσε παρὰ τῶν μάγων, μὴ πρὸς τὸ, ἀπὸ διετούς, νοήσης, ἀλλὰ πρὸς τὸ, κατωτέρω, σύνταξον. Χρὴ γὰρ μετὰ τὸ, ἀπὸ διετούς, γί-
ζειν, εἴτα τὸ ἐξῆς ὅλον ἀναγινώσκειν. Εἰ γὰρ, ὡς φασιν, ἔμαθε παρὰ τῶν μάγων διετὴ πληρωθῆναι χρόνον, οὐκ ἂν ἀνέειλε τοὺς κατωτέρω.

Ἀποροῦσι δέ τινες, διὰ τί, τοῦ Χριστοῦ φυγαδευθέντος, πε-
ριώφθησαν οἱ παῖδες ἀδίκως ἀντ' αὐτοῦ κατασφαττόμενοι;
Πρὸς οὓς λέγομεν, ὅτι πολλοὶ μὲν οἱ ἀδικοῦντες, οὐδεὶς δὲ ὁ

(1) Παρὰ τῷ Χρυσοστόμῳ προστίθεται καὶ τὸ, πολλοῦ, Παρὰ δὲ τῷ Εὐθυμίῳ ἴσως, τόσου.

ἀδικούμενος. Πᾶς γὰρ ἀδικεῖσθαι δοκῶν, ἡ διὰ λύσιν οἰκείων ἀμαρτημάτων πάσχει κακῶς, καὶ οὐκ ἀδικεῖται, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον εὐεργετεῖται· ἢ δι' ἀφορμὴν στεφάνων, καὶ ὁμοίως εὐεργετεῖται, προσκαίρου κακοπαθείας αἰωνίαν ἀνάπαυσιν ἀντικομιζόμενος· καὶ ὁ μὲν ἀδικῶν, ἀδικεῖ· ὁ δὲ κακῶς πάσχων, οὐκ ἀδικεῖται. Ἐπεὶ τοίνυν οἱ παῖδες οὗτοι διὰ λύσιν οἰκείων ἀμαρτημάτων οὐκ ἀνῆρέθησαν, πρόδηλον, ὅτι δι' ἀφορμὴν στεφάνων πεπόνθασιν, καὶ οὐκ ἡδικήθησαν. Ἰσως δὲ καὶ οὐδ' ἔμελλον ἀποβῆναι χρηστοί. Εἰ γὰρ τοὺς ἀμαρτάνοντας οὐκ ἐκκόπτει πολλάκις ἀπὸ τῆς ζωῆς ὁ θεός, ἀναμένων τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν, πολλῶ μᾶλλον οὐκ ἀνῆρριζοτόμησε τοὺς μελλοντας ἔσεσθαι μεγάλους εἰς ἀρετὴν. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ ὁ παιδοκτόνος Ἡρώδης δίκην ἔδωκε τῆς τοιαύτης μαιφρονίας, πικρῶ θανάτῳ καταλύσας τὸν βίον, ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ (1).

- 17 Τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν ὑπὸ Ἰερεμίου τοῦ προ-
18 φήτου, λέγοντος· «Φωνὴ ἐν Ῥαμᾷ ἠκούσθη,
θρήνος καὶ κλαυθμὸς καὶ ὄδυρμος πολὺς· Ῥαχὴλ
κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς· καὶ οὐκ ἤθελε παρακλη-
θῆναι, ὅτι οὐκ εἰσί.»

Ἐνθα φησὶν, ὅτι τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν, δείκνυσιν, ὅτι τοῦτο γέγονε, προειδόμενος τοῦ Θεοῦ, καὶ προαναφωνήσαντος αὐτὸ διὰ τοῦ προφήτου, καὶ συγχωρήσαντος γενέσθαι δι' οἰκονομίαν. Ῥαμὰ μὲν οὖν, ὄνομα ἦν τόπου, ἐν Βηθλεέμ· Ῥαχὴλ δὲ, τὴν Βηθλεέμ. ὠνόμασεν, ἀπὸ Ῥαχὴλ, τῆς γυναικὸς Ἰακώβ, ταφείσης ἐν Βηθλεέμ. Εἰπὼν δὲ, ὅτι φωνὴ ἐν Ῥαμᾷ ἠκούσθη, ἐφερμηνεύει, τίς ἦν ἡ φωνή, ὅτι θρήνος καὶ τὰ ἑξῆς, διὰ τὴν ὠμοτάτην ἀνάγκην τῶν παιδίων. Καὶ οὐκ ἤθε-

(1) Ἰώσηπος ἐν Ἰουδ. πολ., Βιβλ. Α'. Κεφ. κα'. Σελ. 772. F.

λεν ἡ Βηθλεὲμ παρηγορηθῆναι· διότι οὐκ εἰσὶ τὰ παιδιά αὐ-
τῆς, τουτέστιν οὐ ζῶσιν. Ἐντεῦθεν δὲ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ πά-
θους ἐνέφηγεν.

- 19 Τελευτήσαντος δὲ τοῦ Ἡρώδου, ἰδοὺ ἄγγελος
Κυρίου κατ' ὄναρ φαίνεται τῷ Ἰωσήφ ἐν Αἰγύπτῳ,
20 λέγων· Ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μη-
τέρα αὐτοῦ, καὶ πορεύου εἰς γῆν Ἰσραὴλ· τεθνή-
κασι γὰρ οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου.

Τῇν Ἰσραὴλ ἀπλῶς εἶπε τὴν Παλαιστίνην· ζητοῦντας δὲ
τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου, τοῦ ἐξᾶραι αὐτήν, καὶ διαζεύξαι τοῦ
σώματος, φησί, τοὺς περὶ τὸν Ἡρώδην.

† Πικράν (1) τελευτὴν ἔσχεν ὁ Ἡρώδης, πυρετῷ καὶ δυσεν-
τερίᾳ, καὶ κνησμῷ καὶ ὄγκῳ ποδῶν, καὶ σήψει τοῦ αἰδοίου
σκώληκας γεννώσῃ, καὶ δυσπνοιᾳ, καὶ τρόμῳ, καὶ σπασμῷ τῶν
μελῶν, ἀπορρήξας τὴν πονηράν ψυχὴν.

- 21 Ὁ δὲ ἐγερθεὶς παρέλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μη-
22 τέρα αὐτοῦ, καὶ ἦλθεν εἰς γῆν Ἰσραὴλ. Ἀκούσας
δὲ, ὅτι Ἀρχέλαος βασιλεύει ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας ἀντὶ
Ἡρώδου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἐφοβήθη ἐκεῖ ἀπελθεῖν·

Ἐβούλετο μὲν κατοικῆσαι ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Ἰουδαίας· χώραι
γὰρ ἦσαν τῆς Παλαιστίνης ἥτε Ἰουδαία καὶ ἡ Γαλιλαία· διὰ
δὲ τὸν Ἀρχέλαον ἐφοβήθη ἐκεῖ ἀπελθεῖν, μήποτε καὶ αὐτὸς
μιμησῇται τὸν πατέρα. Οὐ γὰρ εἰδικῶς ἐσήμανεν ὁ ἄγγελος
τὸν τόπον τῆς κατοικίας, ἵνα ἔχοι θαρρῆν.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι τοῦ παιδοκτόνου Ἡρώδου τελευτῇ-

(1) Ταῦτα εὗρκεν ὁ Ἐνένιος ἐν τῷ περισελιδίῳ τοῦ ἑαυτοῦ χειρογράφου·
ἀλλ' οὔτε παρὰ τῷ Α οὔτε παρὰ τῷ Β εὗρίσκονται, καὶ μετηνέχθησαν ἐν ταῦθα
ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου. Ἰδ' Θεοφυλ. Σελ. 16. Β. Ἐκδ. Παρις. τοῦ 1631.

σαντος, τοῖς προκριθεῖσι τέσσαρσι τούτου παισὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ διεῖλεν ὁ Καῖσαρ Αὐγουστος. Καὶ τῷ μὲν Ἀρχελάφ, τὴν Ἰουδαίαν χώραν ἀπένειμε, τοῖς ἄλλοις δὲ τὰς ἄλλας μερίδας, ὡς φησὶν ὁ Λουκᾶς (α). Ὀνόμασε δὲ αὐτοὺς βασιλεῖς *Τετράρχας*· διότι ἕκαστος τετάρτης μερίδος ἤρχεν. Εἰ δὲ ὁ Λουκᾶς τὸν Πόντιον Πιλάτον ἡγεμονεύειν τῆς Ἰουδαίας ἀνέγραφεν, οὐδὲν καινόν. Ὑστερον γάρ, Ἀρχελάου τῆς βασιλείας ἐκπεσόντος ἐκ κατηγορίας, οὐκέτι βασιλεὺς, ἀλλ' ἐπίτροπος, εἶττον ἡγεμὼν, τῆς Ἰουδαίας ὁ Πιλάτος ὑπὸ Τιβερίου Καίσαρος ἀπὸ Ρώμης ἐξαπεστάλη.

22 Χρηματισθεὶς δὲ κατ' ὄναρ, ἀνεχώρησεν εἰς τὰ
23 μέρη τῆς Γαλιλαίας. Καὶ ἐλθὼν κατώκησεν εἰς
πόλιν λεγομένην Ναζαρέτ·

Καὶ μὴν, εἰ τὴν Ἰουδαίαν ἐφοβήθη δι' Ἀρχέλαον, ἔδει φοβηθῆναι καὶ τὴν Γαλιλαίαν διὰ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἡρώδην, τετραρχοῦντα αὐτῆς, ὡς φησι Λουκᾶς. Ἀλλ' ἡ Βηθλεὲμ ἦν ὑποπτος, ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ κειμένη.

23 Ὅπως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τῶν προφητῶν, ὅτι
Ναζωραῖος κληθήσεται.

Καὶ ποῖοι προφῆται τοῦτο εἶπον, μὴ ζητήσης· οὐχ εὐρήσεις γάρ· διότι πολλὰ τῶν προφητικῶν βιβλίων ἀπώλοντο, τὰ μὲν, ἐν ταῖς αἰχμαλωσίαις, τὰ δὲ, καὶ ἐξ ἀμελείας τῶν Ἑβραίων, τινὰ δὲ, καὶ ἐκ κακουργίας.

(α) Λουκ. Γ', 1.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Πρῶτος Ἰωάννης ἐκήρυξε βασιλείαν
οὐρανῶν.

Κεφ. ΙΙΙ, 1. Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις παραγί-
νεται Ἰωάννης ὁ βαπτιστής, κηρύσσων ἐν τῇ ἐρήμῳ
τῆς Ἰουδαίας·

Ἐν ποίαις ἡμέραις; οὐ γάρ, ὅποτε παῖς ὦν ὁ Ἰησοῦς, εἰς
Ναζαρέτ ἦλθεν ἐξ Αἰγύπτου, ἀλλ' ἐν τῷ τριακοστῷ αὐτοῦ
πάντως ἔτει, καθὼς ιστορεῖ Λουκᾶς (α). Ἀλλ' ἔθος ἐστὶ τῇ
Γραφῇ τὸ, Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἀκωλύτως (1) λέγειν,
ἐφ' οὗ ἂν ἐβελήσῃ χρόνου, δηλούσῃ μόνον τὸν καιρὸν ἐκεῖνον,
ἐν ᾧ γέγονεν, ἃ διηγήσασθαι βούλεται, καθάπερ καὶ νῦν ὁ εὐαγ-
γελιστὴς ἐποίησε, τὰ ἐν μέσῳ παραδραμῶν.

Καὶ διὰ τί μετὰ τριακοστὸν ἔτος ὁ Χριστὸς ἦλθεν ἐπὶ τὸ
βάπτισμα; Διότι ἡ ἡλικία αὕτη στερεοῦ καὶ καθεστηκότος
ἐστὶ φρονήματος. Ἐπεὶ γὰρ ἔμελλε μεταποιεῖν μὲν τὸν πα-
λαιὸν νόμον, νομοθετεῖν δὲ τὸν νέον, τὸ δὲ μεταποιεῖν καὶ νο-
μοθετεῖν τοιούτου δεῖται φρονήματος, ἀνέμεινε ταύτην τὴν ἡλι-
κίαν. Διελθὼν γὰρ πρότερον τὰς ἐπισφαλεῖς ἡλικίας, λέγω δὴ
τὴν παιδικήν, ἐν ᾗ πολὺ τὸ ἀνόητον, καὶ τὴν μεираκιώδη,
ἐν ᾗ σφοδρὸν τὸ φιλήδονον, καὶ τὴν νεανικὴν, ἐν ᾗ λίαν τὸ
φιλοχρήματον, ἐν τῇ ἀνδρικῇ, κατὰ τε σῶμα καὶ φρόνημα,
λοιπὸν ἦλθεν ἐπὶ τὸ βάπτισμα, ἵνα, ἀπὸ τούτου ἀναδειχθεὶς,
ἐντεῦθεν ἄρξῃται τοῦ διδάσκειν καὶ σημεῖα ποιεῖν. Διὰ τοῦτο
γὰρ τότε καὶ ὁ Ἰωάννης ὑπὸ Θεοῦ πέμπεται πρὸς τὸν Ἰορδᾶ-

(α) Λουκ. Γ', 23.

(1) Οὕτω καὶ ἐν τοῖς δυοῖ χειρογράφοις· ἀλλ' ἔθος, ἀπολύτως.

νην κηρύσσων βάπτισμα, ἵνα διὰ τὸ βάπτισμα συνδράμωσι πολλοί, καὶ ἐπιστάς ὁ Χριστὸς μέσον πολλῶν μαρτυρηθῇ, κάτωθεν μὲν παρὰ Ἰωάννου, ἀνωθεν δὲ παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἐντεῦθεν ἐπισπασάμενος αὐτοὺς ἄρξῃται μυσταγωγεῖν καὶ θρυματουργεῖν.

Καὶ πόθεν ὁ Ἰωάννης παραγέγονεν; Ἀπὸ τῆς ἐνδοτέρας ἐρήμου. Φησὶ γὰρ ὁ Λουκᾶς, ὅτι Ἐγένετο ῥῆμα θεοῦ ἐπὶ Ἰωάννην τὸν τοῦ Ζαχαρίου υἱὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ. Καὶ ἦλθεν εἰς τὴν περιχώρον τοῦ Ἰορδάνου (α). Ταύτην τοίνυν τὴν περιχώρον ὁ Ματθαῖος ἔρημον τῆς Ἰουδαίας ὠνόμασε. Δύο γὰρ νοοῦμεν ἐρήμους· μίαν μὲν τὴν ἐνδοτέραν, ἀφ' ἧς ἦλθε· δευτέραν δὲ, τὴν παρὰ (Γ) τὸν Ἰορδάνην, ἐφ' ἣν ἐξῆλθεν.

2. Καὶ λέγων· Μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Μετανοεῖτέ, φησιν, ἐφ' οἷς ἡμαρτήκατε. ἤγγικε γὰρ ὁ Χριστός, ὅπισω μου ἐρχόμενος· τοῦτον γὰρ νῦν ὀνομάζει βασιλείαν οὐρανῶν, ὡς βασιλεῖα οὐράνιον, κατὰ τὴν θεότητα, ὃς εὐρίσκων ἡμᾶς μετανοοῦντας, δωρήσεται ἅφεισιν τῶν ἡμαρτημένων (2).

Ἡ βασιλείαν οὐρανῶν λέγει τὴν πολιτείαν τῶν ἀγγέλων, ἣν ὁ Χριστὸς ὅσον οὐπω νομοθετεῖν ἔμελλε διὰ τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν. Λέγεται δὲ βασιλεία οὐρανῶν καὶ ἡ ἀπολαυσὶς τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀγαθῶν. Δηλοῖ δὲ καὶ ἄλλα πλεονα τὸ ὄνομα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, πολυτήμαντον ὄν, ὡς προϊόντες εὐρήσομεν.

3. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ ῥηθεὶς ὑπὸ Ἡσαίου τοῦ προφήτου, λέγοντος· «Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ·

(α) Λουκ. Γ', 2. 3.

(1) Περὶ τῶν, παρὰ τῷ Α.

(2) Τῶν ἡμαρτημάτων, παρὰ τῷ Α.

Ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου· εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ. »

Τὸ, φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἑλλειπτικόν ἐστι. Νοεῖται γὰρ, ὅτι φωνὴ ἐξακούεται μοι ἀνδρὸς βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, δηλαδὴ τῇ παρὰ τὸν Ἰορδάνην· βοῶντος δὲ ταῦτα· Ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁδὸν δὲ Κυρίου καὶ τρίβους αὐτοῦ καλεῖ τὰς ψυχάς, ὧν ἐπιβαίνειν ἐμελλεν ὁ λόγος τοῦ εὐαγγελίου, ἃς καὶ προτρέπεται ἐτοιμάζειν, ἵγουν καθαίρειν, τῷ ἐργαλείῳ τῆς μετανοίας ἀνασπῶντας μὲν τὰς ἀκάνθας τῶν παθῶν, ἐκρίπτοντας δὲ τοὺς λίθους τῆς ἁμαρτίας, καὶ οὕτως εὐθείας καὶ ὁμαλὰς αὐτὰς ἀπεργάζεσθαι πρὸς ὑποδοχὴν αὐτοῦ.

4 Αὐτὸς δὲ ὁ Ἰωάννης εἶχε τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἀπὸ τριχῶν καμήλου, καὶ ζώνην δερματίνην περὶ τὴν ὀσφῦν αὐτοῦ· ἡ δὲ τροφή αὐτοῦ ἦν ἀκρίδες καὶ μέλι ἄγριον.

Εμνημόνευσε καὶ τῆς στολῆς, καὶ τῆς τροφῆς αὐτοῦ, δεικνύων τὸ λιτὸν καὶ σκεδῖον αὐτῶν, καὶ διδάσκων, μικρὰ μὲν φροντίζειν τοῦ σώματος, καταφρονεῖν δὲ τῆς πολυτελείας. Μὴ ζητήσης δέ, τίς ὕφηνεν αὐτῷ τὸ ἔνδυμα, ἢ πόθεν ἔσχε τὴν ζώνην· ἐπεὶ θαυμασιώτερον μᾶλλον, πῶς ἐν ἐρήμῳ νηπιόθεν ἀέρος ἀνωμαλίαις μετὰ τοιαύτης ἡλικίας ἐπάλασε· γίνωσκε δὲ μόνον, ὅτι κατὰ θεῖαν πρόνοιαν ἐκεῖνά τε ἐκτίησάτο, καὶ διήρκει ταλαιπωρούμενος (1).

Ἀκρίδας δέ, τινὲς μὲν ἀκρέμονας βοτανῶν εἶναι εἶπον, τινὲς δέ, βοτάνην ἀκρίδα καλουμένην· ἄλλοι δὲ τὸ ζῶον αὐτό. Φασι γάρ, μέχρι καὶ σήμερον ἐν τοῖς μέρεσιν ἐκείναις πολλοὺς ἐσθιειν αὐτὸ τεταριχυμένον· καὶ γὰρ μετὰ τῶν καθαρῶν ζώων

(1) T. 2, διαρκῶς ἐνεκαυτερεῖ τῇ ταλαιπωρίᾳ καὶ σκληραγωγίᾳ.

καὶ τοῦτο τάξει τὸν νομοθέτην· ἔχειν δὲ δυσώδη καὶ πονηρὰν γεῦσιν. Κρεῖττον δὲ τὸ πρῶτον. *Μέλι* δὲ ἄγριον, τὸ ἐν ταῖς τῶν πετρῶν σχισμαῖς ὑπὸ τῶν ἀγρίων μελισσῶν γεωργούμενον, πικρὸν καὶ ἀηδὲς ὄν.

†† Εἰς (1) μετάνοιαν παρεκάλει καὶ ἀπὸ τοῦ σχήματος· πενθικὴν γὰρ εἶχε τὴν στολήν. Λέγουσι δὲ, τὴν κάμηλον μεταξὺ εἶναι καθαρῷ καὶ μὴ· καθὼ μὲν γὰρ μηρυκίζει, καθαρὸν ἔστι· καθὼ δὲ οὐκ ἔστι δίχληλον κατὰ τοὺς ὄνυχας, οὐκ ἔστι καθαρὸν. Ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ Ἰωάννης, τὸν τε καθαρὸν δοκοῦντα λαόν, τὸν ἰουδαϊκόν, καὶ τὸν ἀκάθαρτον, τὸν ἐθνικόν, προσήγε τῷ θεῷ, διὰ τοῦτο ἐφόρει τὰς τρίχας τῆς καμήλου.

†† Πάντες οἱ ἅγιοι ἐζωσμένοι εἰσάγονται παρὰ τῇ Γραφῇ, ὡς αἱ ἐν ἔργῳ ὄντες· οἱ γὰρ ἀμελεῖς καὶ τρυφήλοι οὐ ζώνουνται· ἢ ὅτι ἐνέκρωσαν τὰ πάθη τῆς ἐπιθυμίας. Τὸ γὰρ δέρμα νεκροῦ ζώου ἐστὶ μέρος.

- 5 Τότε ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν Ἱεροσόλυμα, καὶ
 πᾶσα ἡ Ἰουδαία, καὶ πᾶσα ἡ περιχώρος τοῦ
 6 Ἰορδάνου. Καὶ ἐβαπτίζοντο ἐν τῷ Ἰορδάνῳ ὑπ'
 αὐτοῦ, ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν.

Ἀνεπτέρωσε γὰρ ἅπαντας, πρῶτον μὲν, ἡ τοῦ βαπτίζοντος ὑπόληψις· ἀρχιερέως γὰρ ἦν υἱός, καὶ ἄρτι πρῶτον ἐκ τῆς ἐρήμου κατέβη, πολλὰς ἀρετὰς ἐπικομιζόμενος, καὶ ἀπὸ μόνης ὄψεως πολλὴν ἀπήστραπτεν εὐλάβειαν· δεῦτερον δὲ, ἡ τοῦ κηρύγματος καινοφάνεια· βασιλείαν γὰρ οὐρανῶν κατήγγειλε, περὶ ἧς τότε πρῶτον ἤκουον· τρίτον δὲ καὶ πλεῖον, ὁ προφήτης Ἠσαΐας τὸ, *Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ*, περὶ αὐτοῦ προαναφωνήσας.

(1) Ταῦτα εὗρηκαν ὁ Ἐντίνιος ἐν τῷ περιελιδίῳ τοῦ ἑαυτοῦ χειρογράφου· δὲν εὗρισκονταὶ δὲ οὔτε παρὰ τῷ Α οὔτε παρὰ τῷ Β. Μετηνέχθησαν δ' ἐνταῦθα ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου. Σελ. 17. 18.

Καὶ πῶς οὐδεὶς τῶν εὐαγγελιστῶν ἀνέγραψεν, ὅτι ὁ Ἰωάννης ἐβόησε πρὸς τοὺς ὄχλους, 'Ετοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, ὥς ὁ προφῆτης περὶ αὐτοῦ φησὶ; Ῥητῶς μὲν οὐδεὶς ἀνέγραψε τοῦτο· εἰκὸς δὲ βοῆσαι μὲν αὐτὸν καὶ τοῦτο, μὴ ἀναγραφῆναι δὲ, ὥς ἔξωθεν νοούμενον. Ἄλλως τε δὲ τὸ, μετανοεῖτε, καὶ τὸ, ποιήσατε καρποὺς ἁγίους τῆς μετανοίας, ἴσα εἰς τῷ, ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου. Ἐτοιμασία γὰρ καὶ ἀνακαθαρσις τῆς δηλωθείσης ὁδοῦ ἢ μετάνοια, καὶ ἡ καρποφορία τῶν ἀρετῶν.

Ἐξεπορεύετο δὲ πρὸς αὐτὸν Ἱεροσόλυμα ἡ πόλις, εἶτουν οἱ Ἱεροσολυμίται· οὕτω γὰρ εἶπεν ὁ Μάρκος (α). Ὅποιαν δὲ δύναμιν εἶχε τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου, καὶ τίνα διαφορὰν πρὸς τὸ βάπτισμα τὸ νομοθετηθὲν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, ἀκριβῶς εὐρήσεις ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ κατὰ Μάρκον εὐαγγελίου. Ἐπιτηδειότερον γὰρ ἦν, ἐν ἐκείνῃ ταύτῃ ἐρμηνευθῆναι, ἔνθα κεῖται τό· Καὶ κηρύσσω βάπτισμα μετανοίας εἰς ἅρρεσιν ἁμαρτιῶν (β).

7 Ἰδὼν δὲ πολλοὺς τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων ἐρχομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς· Γεννήματα ἐχιδνῶν! Τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς;

Τὸ γένος τῶν Ἰουδαίων καλεῖται διαφόροις ὀνόμασι. Λέγονται γὰρ Ἑβραῖοι μὲν, ἀπὸ τοῦ Ἑβερ, ὡς κεχρημένοι τῇ διαλέκτῳ αὐτοῦ· μόνου γὰρ ἐκείνου τὴν γλῶσσαν ἀσύγχυτον διετήρησεν ὁ θεός, μὴ θελήσαντος κοινωνῆσαι τοῖς τὸν πύργον τῆς Χαλάνης οἰκοδομοῦσι (1)· πρόγονος δὲ ἦν οὗτος τοῦ Ἀβραάμ· Ἰσραηλῆται δὲ, ἀπὸ τοῦ Ἰακώβ, ὃς, ἰδὼν ἐν τῇ κλίμακί τὸν Θεόν, ἐπωνομάσθη καὶ Ἰσραήλ· τὸ γὰρ Ἰσραήλ, Ὁρῶν θεόν,

(α) Μάρκ. Α', 5.

(β) Μάρκ. Α', 4.

(1) Ἀναφέρεται εἰς Γενέτ. ΙΔ.

ἑρμηνεύεται. Ἰουδαῖοι δέ, ἀπὸ τοῦ Δαυὶδ· ὃν ἐκ τῆς Ἰουδα φυλῆς ἐπιλεξάμενος ὁ θεὸς εἰς τὴν βασιλείαν, καὶ τοῖς ἀπ' αὐτοῦ καταγομένοις τὸ βασιλεύειν ἀποκληρώσας, ὀνομαστήν ἄγαν τὴν φυλὴν ταύτην, ὡς τοῦ λοιποῦ βασιλικὴν, ἐποίησεν, ὥστε καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἄλλων φυλῶν χρόνῳ ὕστερον Ἰουδαίους κοινῶς ἀπὸ ταύτης λέγεσθαι.

Τούτων οὕτως εὐκρινεθέντων, εἰπεῖν χρὴ καὶ περὶ τῶν προκειμένων δύο Ἰουδαϊκῶν αἵρέσεων. Οἱ Σαδδουκαῖοι, τᾶλλα μὲν Ἰουδαῖοι ἦσαν, Πνεῦμα δὲ ἅγιον καὶ ἀγγέλους καὶ νεκρῶν ἀνάστασιν ἀρίετούσι, καὶ οὐδ' ὅλως εἶναι φασιν. Οἱ Φαρισαῖοι δέ, καὶ αὐτοὶ τᾶλλα μὲν Ἰουδαῖοι, εἶχον δὲ περιττάς τινας παρατηρήσεις, οἷον νηστεῖαν δις τῆς ἐβδομάδος, ἀποδεκατώσεις τῆς οὐσίας εἰς τοὺς πένητας, βαπτισμούς καὶ καθαρισμούς ξεστῶν καὶ πινάκων καὶ ποτηρίων, καὶ τοιαῦτα ἕτερα ἔθη. Ὡς περ δὲ οἱ γραμματεῖς, εἶπουν οἱ νομικοὶ καὶ διδάσκαλοι, διαφορώτεροι τῶν ἄλλων ἦσαν, οὕτω δὴ καὶ οἱ Φαρισαῖοι καὶ Σαδδουκαῖοι μέγα ἐφρόνουν, ὡς περιττώτεροι τῶν ἄλλων.

Τούτους προσιόντας ἰδὼν ὁ Ἰωάννης, καὶ ἐπιγνοὺς αὐτοὺς, τοῦτο μὲν, ἐκ τῆς ἐνοικούσης αὐτῷ θείας χάριτος, τοῦτο δέ, καὶ ἐκ τῶν παρασῆμων τῆς στολῆς καὶ τοῦ σχήματος, παρρησιαστικώτερον αὐτοῖς διαλέγεται. Καὶ γὰρ ἐθάρρει τῷ ἀποστείλαντι αὐτόν. Μίγνυσι δὲ τῇ αὐστηρίᾳ τῶν ἐλέγχων καὶ ἔπαινων, ἵνα τῇ μὲν ταπεινωθῶσι, τῷ δὲ παρηγορηθῶσιν. Ἥλεγχε μὲν γὰρ αὐτοὺς, γεννήματα ἐχιδνῶν, τούτους προσαγορεύσας. Ὡς περ γὰρ τὰ γεννήματα τῶν ἐχιδνῶν ἀποκτείνουσι τὰς ἐαυτῶν μητέρας, διαβιβρώσκοντα τὰς τούτων γαστέρας ἐν τῷ κήσασθαι· οὕτω δὴ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τοὺς πνευματικούς αὐτῶν πατέρας, τοὺς προφῆτας, ἀπέκτεινον. Ἐπήνεσε δὲ αὐτοὺς, εἰπὼν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν συγγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; Ἐνέσπρη γὰρ, ὅτι οὐδεὶς ἄλλος (Γ), εἰ μὴ ἡ σύνεσις αὐτῶν.

(1) ἰπείδειε δηλαδὴ.

Μέλλουσαν δὲ ὀργὴν λέγει, ἣ τὴν ἀπὸ Ῥωμαίων ἐν τῇ πολιορκίᾳ, ἣ τὴν ἀπὸ θεοῦ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἣν ἔφευγον ἐρχόμενοι εἰς μετάνοιαν. Προηγουμένως μὲν οὖν πρὸς τοὺς Φαρισαίους καὶ Σαδδουκαίους ἀπέτεινε τὸν λόγον, ὡς δοκοῦντας φρονιμωτέρους· διὰ μέσου δὲ αὐτῶν ἔλεγε ταῦτα πρὸς τοὺς μέλλοντας εἰς Χριστὸν πιστεῦειν, οἱ πάντως καὶ τὴν δηλωθεῖσαν ὀργὴν ἔμελλον ἐκφυγεῖν. Εἰ δὲ ὁ Λουκᾶς φησὶν, ὅτι ἔλεγε ταῦτα (α) τοῖς ἐκπορευομένοις ὄχλοις βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ, μὴ ταραχθῆς. Εἰκὸς γάρ, δις ταῦτα τὸν Ἰωάννην εἰπεῖν, νῦν μὲν τούτοις, νῦν δὲ ἐκείνοις. Ἐκπλήττεται δὲ ὁ Ἰωάννης τὴν ἀθρόαν αὐτῶν μεταβολὴν, πῶς, προφητοκτόνοι ὄντες, οὐκ ἀναιροῦσι καὶ αὐτὸν, ἀλλ' ἔρχονται εἰς μετάνοιαν.

8. Ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας.

Ἐπεὶ τοίνυν μετανοεῖτε, γινώσκετε, ὅτι οὐκ ἀρκεῖ μόνον τὸ φυγεῖν τὴν κακίαν, ἀλλὰ χρὴ καὶ ἀρετὴν ἐπιδείξασθαι. Ἐκκλῆρον γάρ, φησὶν, ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιήσον ἀγαθόν (β).

9. Καὶ μὴ δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς· Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ.

Μὴ δόξητε, ἀντὶ τοῦ, μὴ θελήσητε. Παραινεῖ δὲ, μὴ λέγειν ἐν ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς, ὅτι πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν εἰς ἀρετὴν τὸ ἀπ' ἐκείνου κατάγεσθαι. Οὐ χρὴ γάρ, μέγα φρονοῦντας ἐπὶ ταῖς τῶν προγόνων ἀρεταῖς, αὐτοὺς ἀμελεῖν οἰκείων κατωρθωμάτων.

9. Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι δύναται ὁ θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ.

Μὴ νομίσητε, φησὶν, ὅτι, ἐὰν ὑμεῖς ἀπόλησθε, ὡς ἄκαρποι

(α) Λουκ. Γ', 7.

(β) Ψαλμ. 115.

ἀρετῆς, οὐκέτι ἔξει τέκνα ὁ Ἄβραάμ. Δύναται γὰρ ὁ θεὸς ἐκ τῶν ἀψύχων τούτων λίθων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἄβραάμ. Καὶ γὰρ καὶ τὸν Ἰσαὰκ ἐκ τῆς ἀψύχου καὶ λιθώδους μήτρας τῆς Σάρρας ἤγειρεν αὐτῷ. Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρως εἰπεῖν· Μὴ κομπάζετε ἐπὶ τῷ ἔχειν ρίζαν γένους τὸν Ἄβραάμ. Τοῦτο γὰρ οὐχ ὑμέτερόν ἐστι κατόρθωμα, ἀλλὰ θεοῦ δῶρον, ὃς δύναται μὴ μόνον ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν φαινομένων τούτων λίθων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἄβραάμ, οἳ παντοδύναμος.

Τινὲς δὲ φασι, τοὺς ἐξ ἔθνων πεπιστευκότας αἰνιττεσθαι τὸν λόγον, οἱ πεπωρωμένοι, καὶ ἀνάσθητοι ὄντες τῆς ἀληθείας πρότερον, διὰ τῆς πίστεως υἱοθετήθησαν ὕστερον. Ἄλλοι δὲ λέγουσι, παραδηλοῦσθαι τοὺς ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους τοῦ Σωτῆρος, ἀπὸ τοῦ σχίζεσθαι τὰς πέτρας, διὰ πίστεως υἱοθετηθέντας. Καὶ οὗτοι δὲ, καὶ κεῖνοι τῷ Ἄβραάμ υἱοθετήθησαν, ὡς τοῦ κατ' αὐτὸν αἰωνίου κλήρου μεταλαχόντες. Κυρίως γὰρ τέκνα τοῦ Ἄβραάμ εἰσιν, οἱ τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ μιμούμενοι, καὶ τῆς αὐτῆς αὐτῷ καταξιούμενοι μερίδος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, καὶ ἐξ Ἰουδαίων εἶεν, καὶ ἐξ ἔθνων. Μείζων γὰρ ἢ ἐξ ἀρετῆς συγγένεια τῆς ἐξ αἵματος οἰκειώσεως, ὅσον καὶ ἡ ψυχὴ τιμιωτέρα τοῦ σώματος.

10. Ἦδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ρίζαν τῶν δένδρων κεῖται· πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλόν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται.

Φοβήσας δὲ αὐτοὺς, ὡς ἀποπεσσομένους τοῦ γένους τοῦ Ἀβραάμ, εἰ μὴ προσέχοιεν, ἐπιτείνει τὸν φόβον ἔτι. Οὐ μόνον γὰρ, φησὶν, ἀποπεσεῖσθε τοῦ τοιοῦτου γένους, ἀλλ', ὡς ἀνάτοισι λαιπὸν, ταχέως ἀποκοπέντες τῆς ἐνταῦθα ζωῆς, καὶ ἐκεῖ τιμωρηθήσεσθε. Ἀξίνην μὲν γὰρ τροπικῶς ὠνόμασε τὸν θάνατον· δένδρα δὲ, τοὺς ἀνθρώπους· ρίζαν δὲ αὐτῶν, τὴν ζωὴν· πῦρ δὲ εἶπε, τὸ τῆς γεέννης.

Τινές δὲ *ρίζαν* μὲν ἡρμήνευσαν, τὸν Ἀβραάμ, *δένδρα* δὲ, τούτους τοὺς ἀναβλαστήσαντας ἐξ αὐτοῦ Ἰουδαίους, *ἀξίην* δὲ, τὸν Χριστόν, ὃς ἔμελλεν ἀποτεμεῖν μὲν αὐτοὺς, μένοντας ἀκάρπους εἰς τὴν πίστιν τοῦ εὐαγγελίου, ἐγκεντρίσαι δὲ τοὺς ἐξ ἐθνῶν. Οὕτως οὖν κατασείσας αὐτῶν τὸ φρόνημα, καὶ μαλάξας τῆς τούτων καρδίας τὸ σκληρόν, τῷ φόβῳ τῆς ἐκπτώσεως τοῦ γένους Ἀβραάμ, καὶ τῇ ἐκτομῇ, καὶ τῷ πυρὶ, λοιπὸν εἰσάγει τὸν περὶ τοῦ Χριστοῦ λόγον, μετὰ πολλῆς τῆς ὑπεροχῆς, ἵνα φανέντι προσδράμωσιν αὐτῷ.

[*Ἀξίην* μὲν (1), ἡ εὐαγγελικὴ τομῇ, ἐκτέμνουσα τοὺς ἀκάρπους εἰς ἀρετὰς καὶ πίστιν Ἰουδαίους ἀπὸ τοῦ νόμου, οὐ μὴν ἐκρίζουσα *ρίζαν* γὰρ αὐτῶν ὁ νόμος, ᾧ ἀντ' ἐκείνων οἱ πιστεύσαντες ἐγκεντρίζονται· *δένδρα* δὲ οἱ Ἰσραηλιταί.]

11 Ἐγὼ μὲν βαπτίζω ὑμᾶς ἐν ὕδατι, εἰς μετάνοιαν· ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἰσχυρότερός μου ἐστίν, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς τὰ ὑποδήματα βαστάσαι· αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ.

Εἰς μετάνοιαν, ἀντὶ τοῦ, διὰ τὴν μετάνοιαν. Ἐξομολογούμενους γὰρ αὐτοὺς, εἶπουν μετανοοῦντας, ἐβάπτιζε, διότι μετενόησαν. Καὶ ἦν τὸ τοιοῦτον βάπτισμα, ἀποδείξις μετανοίας. Ὅπισω δὲ αὐτοῦ ἐρχόμενον λέγει τὸν Ἰησοῦν, οὗ ἔμπροσθεν αὐτὸς κατεσκεύαζε τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, βοῶν, Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, ὡς ἠνωτέρω ἐξηγησάμεθα. Ἰσχυρότερον δὲ αὐτὸν εἶρηκεν, ὡς ἠνωμένον θεότητι. Τὸ δὲ, Οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς τὰ ὑποδήματα βαστάσαι, τὴν υπερβάλλουσαν ὑπεροχὴν (2) τοῦ κηρυττομένου παρίστησι. Λέγει γὰρ, ὅτι οὐδὲ εἰς τοὺς ἐσχάτους αὐτοῦ δούλους ταγῆναι δύναμαι, διὰ τὸ μέγεθος τῆς

(1) Ταῦτα ἐν τῷ περιελίξῳ παρὰ τῷ Α.

(2) Ἀρχὴν, ἀντὶ τοῦ, ὑπεροχὴν, παρὰ τῷ Α.

ἠνωμένης αὐτῷ θεότητος. Τοῖς γὰρ ἐσχάτοις οἰκέταις ἐπιτέ-
τραπται ἡ τοιαύτη ὑπηρεσία.

Οἱ δὲ λοιποὶ εὐαγγελισταὶ (α), λέγειν τὸν ἱμάντα τῶν ὑπο-
δημάτων αὐτοῦ, εἶπον, ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι καὶ ἀμφοτέρω ὁ
Ἰωάννης εἶπε, νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκεῖνο. Εἰπὼν δὲ, ὅτι
αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ, ἐδήλωσε καὶ τὴν τοῦ
δεσποτικοῦ βαπτίσματος ὑπεροχὴν. Τὸ μὲν ἑμὸν, φησι, βάπτι-
σμα ἀποχὴν ἁμαρτιῶν ἐνεργεῖ, τὸ δὲ τούτου, μετοχὴν Πνεύ-
ματος ἁγίου παρέχει. Ματθαῖος μὲν οὖν καὶ (β) Μάρκος καὶ
(γ) Ἰωάννης εἶπον, ὅτι ἐν Πνεύματι ἁγίῳ· Λουκᾶς δὲ, ὅτι
ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ (δ). Καὶ δῆλον πάλιν, ὅτι καὶ
τοῦτο, καλεῖται εἶρηκεν ὁ βαπτιστής, ἐν διαφόροις καιροῖς. Ἐμ-
φαίνει δὲ ὁ λόγος προηγουμένως μὲν τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος,
ἐν εἶδει πυρίνων γλωσσῶν, ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους ἀάθοδον·
τηνικαῦτα γὰρ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ ἐβαπτίσθησαν·
ἔπειτα δὲ καὶ τὸ νομοθετηθὲν ὑπὸ Χριστοῦ βάπτισμα. Καὶ
γὰρ ἐφίπταται παντὶ βαπτιζομένῳ Πνεῦμα ἅγιον, οὐ μόνον
ἁγιάζον, ἀλλὰ καὶ ὡς πῦρ ἀοράτως ἀναλίσκον τὸν ῥύπον τῆς
ψυχῆς αὐτοῦ. Οὐκ εἰμὶ δὲ ἱκανός, ἀντὶ τοῦ, οὐκ εἰμὶ ἄξιος.
Οὕτω γὰρ ἔγραψεν ὁ Ἰωάννης (ε).

[Αὐτὸς (Ι) ὑμᾶς βαπτίσει. Τῇ μεταφορᾷ τῆς λέξεως τὸ
δαψιλὲς τῆς χάριτος ἐμφαίνει ὁ βαπτιστής, καὶ τῇ ἐπεξηγήσει
τοῦ πυρὸς πάλιν, τὸ σφοδρὸν καὶ ἀκάθεκτον τῆς χάριτος ἐν-
δείκνυται.]

(α) Μαρκ. Α', 7. Λουκ. Γ', 16. Ἰωάν. Α', 27.

(β) Μαρκ. Α', 8,

(γ) Ἰωάν. Α', 33.

(δ) Λουκ. Γ', 16.

(ε) Ἰωάν. Α', 27.

(Ι) Τὰ παρατηρηθέντα εὐρίσκονται παρὰ τῷ Α, ἐν τῷ περιελιθίῳ παραλεί-
πονται δὲ παρὰ τῷ Β.

12 Οὐδὲ τὸ πύρον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἄλωνα αὐτοῦ, καὶ συνάξει τὸν σῖτον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀποθήκην, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσθέστω.

Ἐκ τούτων παριστᾷ, ὅτι καὶ κριτὴς ἐστὶν οὗτος τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Καὶ ἄλωνα μὲν ὀνομάζει, τὴν πάνδημον ἐκκλησίαν τῆς οἰκουμένης, εἰς ἣν πάντες οἱ γεωργηθέντες ὑπὸ τῆς δεσποτικῆς ἐπιμελείας συνάγονται· πύρον δὲ, τὴν δικαίαν αὐτοῦ κρίσιν, ἥτις τοὺς μὲν παντὶ ἀνέμῳ τῆς ἀμαρτίας ριπιζομένους, ὡς ἀχυρώδεις, ἐκδίδωσι πυρὶ ἀσθέστω τῆς γενένης, τοὺς δὲ βάρος ἔχοντας ἀρετῆς, συλλέγει εἰς τὴν ἀποθήκην τῶν οὐρανίων σικηνῶν.

Νῦν μὲν γάρ, ὡς ἐν ἄλῳ, ἀναμιξὺς ὁ σῖτος καὶ τὸ ἄχυρον· τότε δὲ, πολλὴ ἔσται ἡ διάκρισις, ὅτε μέλλει ὁ σῖτος εἰς τὴν ἀποθήκην συγκομισθῆναι. Ἐν τῇ χειρὶ δὲ αὐτοῦ εἶπε, διὰ τὸ εἶναι πρόχειρον καὶ ἔτοιμον εἰς τὸ διακρίναι. Ὅρα δὲ, ὅτι μετὰ τὸ βαπτίζειν ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ, διακαθαίρει τὴν ἄλωνα, ἵνα μὴ μετὰ τὸ βάπτισμα ῥαθυμῆσῃ.

13 Τότε παραγίνεται ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην πρὸς τὸν Ἰωάννην, τοῦ βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ.

Μετὰ τῶν δούλων ὁ δεσπότης· ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν, ἵνα μετανοήσωσι, παρεγίνοντο· οὗτος δὲ, ἵνα ἀναδειχθῇ τῷ λαῷ. Οὕτω γάρ καὶ ὁ Ἰωάννης εἶπεν, ὅτι Ἴνα φανερωθῇ τῷ Ἰσραὴλ (α).

14 Ὁ δὲ Ἰωάννης διεκώλυεν αὐτόν, λέγων· Ἐγὼ χρεῖαν

(α) Ἰωάν. Α', 31.

ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρὸς με;

Εἰπω, τίς ἦν, ὑπὸ τοῦ ἐνοικούντος αὐτῷ θεοῦ Πνεύματος. Φησὶ γὰρ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, ὅτι *Βλέπει ὁ Ἰωάννης τὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον πρὸς αὐτόν, καὶ λέγει· "Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἶρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, καὶ τὰ ἐξῆς (α).* Νῦν δὲ διεκώλυεν αὐτόν, λέγων· Ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι· ἐγὼ ὁ ὑπεύθυνος ἁμαρτίαις, ὑπὸ τοῦ ἀναμαρτήτου, ὁ βαπτίζων ἐν ψιλῷ ὕδατι, ὑπὸ τοῦ βαπτίζοντος ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ, ὁ δοῦλος, ὑπὸ τοῦ δεσπότου, ὁ ἄνθρωπος, ὑπὸ τοῦ θεοῦ· καὶ σὺ λοιπὸν ἀνάπαλιν ἔρχῃ πρὸς με; Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι κατ' ἐρώτησιν ἀναγινώσκουσι τὸ, καὶ σὺ ἔρχῃ πρὸς με; Ὁ θεολόγος δὲ Γρηγόριος κατὰ ἀπόφασιν, ὡς προφητεύσαντος, ὅτι ἀκολουθήσεις μοι ἀναιρουμένῳ, τουτέστιν ἀναιρεθῆσθαι καὶ σὺ.

15 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπε πρὸς αὐτόν· Ἄφες ἄρτι.

Παραχώρησον τόγε νῦν ἔχον, μὴ (Γ) προβαλλόμενος εἰς παραιτήσιν τὰ τῆς ἐμῆς ἀναμαρτησίας καὶ θεότητος· νῦν γὰρ οὐκ ἔστι τούτων καιρὸς· ἀλλ' οἰκονομικῶς ὑπὸ σοῦ βαπτίζομαι. Ὡςπερ γὰρ διὰ τοὺς ἀνθρώπους γέγονα ἄνθρωπος, ἵνα ὡς ἄνθρωπος καταβάλῃ τὸν καταβαλύντα αὐτοὺς διάβολον· οὕτω δι' αὐτοὺς, ὡς αὐτοὶ, βαπτίζομαι, ἵνα ἐνθάψω τοῖς ὕδασι τὸν ῥύπον τῶν μελλόντων ἀναγεννηθῆναι δι' ὕδατος καὶ πνεύματος. Ἄμα δὲ καὶ ἕτερόν τι οἰκονομῶ, τὸ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἀναδειχθῆναι με τῷ λαῷ.

15 Οὕτω γὰρ πρέπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην.

Οὕτως ἀρμόζει μοι, πληρῶσαι πᾶσαν ἐντολὴν θεοῦ. Δικαιο-

(α) Ἰωάν. 1, 29.

(1) Τὸ μῶριον, μὴ, προστέθη, ὡς ἀπαιτούσης αὐτὸ τῆς ἐννοίας.

σύνην γὰρ νῦν, τὴν ἐντολὴν (1) τοῦ θεοῦ λέγει. Πάσας τὰς ἐντολάς, φησιν, ἐξεπλήρωσα, ὅσας ὁ νόμος ἐκέλευσεν· αὕτη δὲ μόνη ὑπελείφθη, ἡ περὶ τοῦ βαπτισθῆναι. Λοιπὸν οὖν οὕτω πρέπει μοι πληρῶσαι πᾶσαν ἐντολὴν, ἡγουν, διὰ τοῦ βαπτισθῆναι· ἵνα, ἐπεὶ ὁ παλαιὸς Ἀδὰμ τὴν μίαν ἐντολὴν οὐκ ἐπλήρωσεν, ἐγὼ λοιπὸν, ὁ νέος Ἀδὰμ, ἀντ' αὐτοῦ πληρῶσω πάσας, καὶ ἀναπληρῶσω τὸ ἐκείνου ὑστέρημα· καὶ ἥς ἐκεῖνος πάλαι καταδίκης τοῖς ἐξ αὐτοῦ μετέδωκε, ταύτης ἐγὼ νῦν ἀπαλλάξω τοὺς ἐξ ἐμοῦ. Ἐντολὴ δὲ ἦν Θεοῦ, καὶ τὸ Ἰωάννου βάπτισμα. Εἶρηκε γὰρ αὐτός, ὅτι Ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπε, καὶ τὰ ἐξῆς (α).

16. Τότε ἀφίησιν αὐτόν. Καὶ βαπτισθεὶς ὁ Ἰησοῦς ἀνέβη εὐθὺς ἀπὸ τοῦ ὕδατος.

Φασὶ τινες, ὅτι ἕκαστον τῶν βαπτιζομένων, χαλῶν ὁ Βαπτιστὴς ἄχρι τραχήλου, κατεῖχεν αὐτόν, ἕως ἂν ἐξομολογήσαιο τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ, καὶ τότε ἀφεθεὶς ἀνέδυνεν ἀπὸ τοῦ ὕδατος· ὁ δὲ Χριστὸς, μὴ ἔχων ἁμαρτίαν, οὐκ ἐνεβράδυνε τῷ ὕδατι, καὶ τούτου χάριν (2) εἶπεῖν τὸν εὐαγγελιστὴν, ὅτι εὐθὺς ἀνέβη ἀπὸ τοῦ ὕδατος.

16. Καὶ ἰδοὺ ἀνέωχθησαν αὐτῷ οἱ οὐρανοί, καὶ εἶδε τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ καταβαῖνον ὥσερ περιστερὰν,

17. καὶ ἐρχόμενον ἐπ' αὐτόν. Καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν, λέγουσα· Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα.

Ἡ μὲν παρακοὴ τοῦ πάλαι Ἀδὰμ ἀπέκλεισεν ἡμῖν τὸν παρά-

(1) Παρὰ τῷ Χρυσοστόμῳ Τόμ. Ζ'. Σελ. 140. Β. τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐντολῶν.

(2) Ἰωάν. Α', 33.

(2) Ἀπὸ κοινοῦ τὰ, φασίν.

δαισον, ἡ δ' ὑπακοή τοῦ νέου, ἡνοιξε τοὺς οὐρανοὺς, περιποιησαμένου ἡμῖν ἀπόλαυσιν μεζόνα τῆς ἀπολωλύιας. Ὅρα δὲ, πῶς ὁ Χριστὸς ἀναδείκνυται τῷ λαῷ λαμπρῶς τε καὶ μεγαλοπρεπῶς. Ἐπεὶ γὰρ ὁ Ἰωάννης προεῖπε περὶ αὐτοῦ τοῖς ὄχλοις, καὶ ἡμέρα τούτῃ προσεῖχον, ὥς εἶδον καὶ αὐτὸν βαπτιζόμενον, ὡς ἓνα τῶν πολλῶν, ἐσχανδαλίσθησαν. Καὶ λοιπὸν ἀνοίγονται μὲν οἱ οὐρανοί, δεικνύοντες, ὅτι ἐξ αὐτῶν κατῆλθε καὶ ἡ περυστέρᾳ, καὶ ἡ φωνή· κάτεισι δὲ ἡ μὲν φωνή, ἵνα μάθωσιν οἱ παρόντες, τίς ἐστὶν ὁ βαπτιζόμενος· ἡ δὲ περυστέρᾳ, ἵνα ἐλκύσῃ τὴν φωνὴν ἐπ' αὐτὸν, καὶ μὴ νομίσωσιν, ὅτι περὶ Ἰωάννου μαρτυρεῖ ἡ φωνή. Καὶ ὁ μὲν πατὴρ ἄνωθεν ἐμαρτύρησε περὶ τοῦ υἱοῦ, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατέβη ἐπ' αὐτὸν, ἀντὶ δακτύλου δεικνύον, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ μαρτυρούμενος. Ἐρ εἶδει δὲ περυστέρᾳ· διότι τουτὶ τὸ ζῶον ἐκ φύσεως μιμήματα ἔχει τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Φιλάνθρωπον γὰρ ἐστι καὶ ἀνεξίκακον· ἀποστερούμενον γὰρ τῶν νεοσσῶν ὑπομένει, καὶ οὐδὲν ἥττον τοὺς ἀποστεροῦντας προσίσταται. Καὶ καθαρῶτατόν ἐστι, καὶ τῇ εὐωδίᾳ χαίρει.

Ἄμα δὲ ταύτης τῆς περυστέρᾳ τύπος ἦν ἐκείνη ἡ τῷ Νῶε τοῦ κατακλυσμοῦ τὴν λύσιν εὐαγγελισαμένη. Ὡς περ γὰρ τότε κατακλυσμός ἦν ἐξ ὕδατος· οὕτω καὶ νῦν ἐξ ἁμαρτίας· καὶ ὥς περ ἐκείνη εὐηγγελίσατο τὴν κόπασιν ἐκείνου τοῦ κατακλυσμοῦ· οὕτω καὶ αὕτη τοῦ παρόντος. Ἠνεψύχθησαν δὲ οἱ οὐρανοί, καὶ κατῆλθεν ἐπὶ τὸν βαπτιζόμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα μάθωμεν, ὅτι ἐπὶ παντός ἀνθρώπου βαπτιζομένου ἀνοίγονται μὲν οἱ οὐρανοί, καλοῦντες αὐτὸν εἰς τὴν ἄνω κατοικίαν· ἐπιφοιτᾷ δὲ τούτῳ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Εἰ δὲ μὴ τοῖς αἰσθητοῖς ταῦτα ἐλέπομεν ὀφθαλμοῖς, μὴ ἀπιστήσῃς. Τὰ σημεῖα γὰρ οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις. Ἡμῖν δὲ ἀρκεῖ ἡ πίστις ἀντὶ σημεῖων.

Σὺ δὲ προσεπιθεώρησον ὅτι, ὥς περ ἐπὶ τοῦ πάσχα ἐν μιᾷ

τραπέζῃ πεπλήρωκε μὲν καὶ ἔπαυσε τὸ ἰουδαϊκὸν πάσχα, ἀρχὴν δὲ τῷ οἰκίῳ δέδωκεν· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, ἐν ἐνὶ ποταμῷ καὶ ἄμφω πεποίηκεν. Ἦτε γὰρ ἀνοιγίς τῶν οὐρανῶν, καὶ ἡ ἐπιφοίτησις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ χριστιανικοῦ βαπτίσματος ἦσαν προχαράγματα. Τί δέ ἐστι τὸ, ἐν ᾧ εὐδόκησα; Ἀντὶ τοῦ, ᾧ ἔπαυσαυομαι· ἢ, ἐπειδὴ, γεννηθέντος αὐτοῦ, οἱ ἄγγελοι ὕμνουν λέγοντες, (α) Δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία· εὐδοκία δέ ἐστιν, ἡ ἀγαθὴ θέλησις· ἀγαθὴ δὲ θέλησις ἦν, τὸ σωθῆναι τοὺς ἀνθρώπους· νῦν εἶπεν, ὅτι οὗτός ἐστιν, ἐν ᾧ τὰ ἀγαθὰ ἠθέλησα, ταυτέστι δι' οὗ ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων.

Περὶ τοῦ εὐδοκίᾳ τοῦ
ΚΕΦ. IV, 1. Τότε ὁ Ἰησοῦς ἀνήχθη εἰς τὴν ἔρημον
 ὑπὸ τοῦ πνεύματος, πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου.

Ἐπειδὴ, ὡς ἄνθρωπος, πάντα πρὸς διδασκαλίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἔπραττε καὶ ὑπέμενεν, ἐκδίδωσιν ἑαυτὸν μετὰ τὸ βάπτισμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἄγεται, πρὸς τὸ ἂν ἐκεῖνο κελεύθῃ. Καὶ ἀνάγεται εἰς τὴν ἔρημον, ἐπὶ τῷ πολεμηθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ἵνα καὶ σὺ μετὰ τὸ βάπτισμα μὴκέτι σεαυτὸν ἄγῃς, ἀλλὰ ἄγῃ μᾶλλον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, καὶ ἵνα, μετὰ τὸ βάπτισμα περιπίπτων πειρασμοῖς, μὴ παύσῃ. Διὰ τοῦτο γὰρ ὠπλίσθης, ἵνα πολεμήῃς. Ὅθεν οὐδὲ κωλύει τοὺς πειρασμοὺς ἐπιόντας ὁ θεός. Πρῶτον μὲν, ἵνα γνῶς τὴν δύναμιν τῆς περιτεθείσης σοι πανοπλίας· ἔπειτα, ἵνα μάθῃς πολεμεῖν· εἴτα, ἵνα γένη δόκιμος· εἴθ' οὕτως, ἵνα μὴ ὑψηλοφρονῇς· ἐπὶ δὲ τούτοις, ἵνα εἰδῇς, ὅτι μέγαν ἐνεπιστεύθης θησαυρόν. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν προσέβαλε μάτην ὁ ἐχθρός. Ἐνθα γὰρ ἴδῃ πλοῦτον, ἐκεῖ παρατάσσεται.

Ανήχθη δὲ εἰς ἔρημον ἄβατον, ὃ δηλῶν ὁ Μάρκος, εἶρη-

(1) Λουκ. Β', 14.

κεν (α), ὅτι Καὶ ἦν ἐκεῖ μετὰ τῶν θηρίων, ἐνθα καὶ μάλλον ὁ πόλεμος. Τότε γὰρ ἐπιτίθεται μάλλον ὁ διάβολος, ὅταν ἴδῃ μεμονωμένον τὸν ἄνθρωπον, καὶ παρακλήσεως πάσης ἐστει-
ρμένον.

2 Καὶ νηστεύσας ἡμέρας τεσσαράκοντα καὶ νύκτας
τεσσαράκοντα, ὕστερον ἐπείνασε.

Ἐνήστευσε πρῶτον, διδάσκων ὅτι μέγα προπύργιον ἡ νηστεία τοῖς ἀνταγωνιζομένοις τῇ δαίμονι· οὐχ ὑπερέβη δὲ τὸ μέτρον, ὁ ἐνήστευσε πρὸ αὐτοῦ Ἡλίας, καὶ πρὸ ἐκείνου Μωϋσῆς, ἵνα μὴ ὑπερελάσας τὴν δύναμιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀπιστηθῇ, ὅτι ἀνθρωπὸς ἐστίν. Ὅθεν ὕστερον ἐπείνασε, βεβαιῶν, ὅτι ἀν-
θρωπὸς ἐστίν. Ἴδιον γὰρ ἀνθρώπου τὸ ἐκ νηστείας πεινᾶν. Περιττὸν δὲ δοκεῖ τὸ περὶ τῶν νυκτῶν. Οἶμαι δὲ διὰ τὰς νηστείας τῶν Ἑβραίων τοῦτο προστεθῆναι, οἱ τὰς ἡμέρας νη-
στεύοντες, ἐν ταῖς νυξὶν ἐσθίουσιν. Ὁ δὲ Μάρκος καὶ ὁ Λουκᾶς παρῆσαν τὰς νύκτας, ὡς νοουμένως.

3 Καὶ προσελθὼν αὐτῷ ὁ πειράζων εἶπεν· Εἰ υἱὸς
εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπέ, ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι
γένωνται.

Ο δὲ Μάρκος καὶ ὁ Λουκᾶς εἶπον, ὅτι καὶ ἐν ταῖς τεσσαρά-
κοντα ἡμέραις ἦν πειραζόμενος (β)· ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι ἐν
ἐκείναις μὲν πόρρωθεν αὐτὸν ἐπείραζε δι' ὕπνου, δι' ἀκηδίας,
διὰ δειλίας καὶ τῶν τοιούτων· ἐπεὶ δὲ ἔγνω τοῦτον πεινά-
σαντα, λοιπὸν προσῆλθεν ἐγγύς, καὶ φανερώς αὐτῷ προσέβαλ-
λει διὰ τοῦ ἐπιτηδείου τῇ πείνῃ πάθους, λέγων δὴ, τῆς γα-
στριμαργίας. Καὶ σκόπει, τί ποιεῖ. Ἦκουσε καὶ παρὰ τοῦ

(α) Μάρκ. Α', 13.

(β) Μάρκ. Α', 13. Λουκ. Δ', 2.

Ἰωάννου, καὶ παρὰ τῆς κατενεχθείσης ἄνωθεν φωνῆς, ὅτι οὗτος υἱὸς ἐστὶ τοῦ θεοῦ, καὶ ἀγνοῶν, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐννηθρῶπησεν· ἔλαθε γὰρ αὐτὸν ἡ ἀπόρρητος αὐτοῦ ἐνανθρωπήσις· ὑπέλαβεν, ὅτι ἄνθρωπος ὢν, υἱοθετήθη τῷ θεῷ διὰ τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ. Καὶ λοιπὸν ἐφθόνησεν αὐτῷ τῆς τηλικαύτης τιμῆς, ὥσπερ καὶ τῷ παλαιῷ Ἀδὰμ, καὶ ἔσπευσεν ἐκβαλεῖν καὶ τοῦτον ταύτης, ὡς ἐκείνον ἐκείνης.

Διὸ καὶ προσελθὼν ἐγγύς, πρώτην προσάγει παῖραν, τὴν γαστριμαργίαν, δι' ἧς εἶλε καὶ τὸν πρῶτον Ἀδὰμ· καὶ ἐπεὶ οὐδαμοῦ βρωσὶς ἦν, διὰ τὴν ἄγαν ἐρημίαν, ἐγίνωσκε δὲ τῇ πεινῇ τὸν ἄρτον εἶναι κατάλληλον, αὐτὸς μὲν οὐ προσφέρει· διότι οὐκ ἔμελλεν αὐτὸν παρὰ τοῦ πολεμίου λαβεῖν ὁ Χριστός· ἐπιτάττει δὲ αὐτῷ, ποιῆσαι τοὺς ὑποδεικνυμένους λίθους, ἄρτους· καὶ ἵνα μὴ νοήσῃ τὴν ἐπιβουλήν ὁ Χριστός, ὅρα μηχανὴν καὶ πονηρίαν ὑπερβολήν! Οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, ὅτι Ποίησον τοὺς λίθους ἄρτους, ἀλλὰ προέταξε τὸ, *Εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, ἵνα δόξῃ, ὅτι πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ εἶναι αὐτὸν υἱὸν θεοῦ ζητεῖ γενέσθαι τὴν μεταποίησιν τῶν λίθων εἰς ἄρτους.* Ὡς το γὰρ, ὅτι παρακινισθήσεται τῷ λόγῳ, καθάπερ ὀνειδισθεὶς ἐπὶ τῷ μὴ εἶναι υἱὸς θεοῦ, καὶ ἀγνοῶν τὸν δόλον, μεταβαλεῖ τοὺς λίθους εἰς ἄρτους, ὡς ἔχων ἐκ θεοῦ δύναμιν, καὶ λοιπὸν, ἰδὼν αὐτοὺς, πάνυ πεινῶν, ἡττηθήσεται τῆς γαστροῦς. Ἀλλ' οὐκ ἔλαθε τὸν δρασσόμενον τοὺς σφοῦς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν (α).

4 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε· Γέγραπται· « Οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος θεοῦ. »

Συνεῖς τὴν πανουργίαν αὐτοῦ, τὸ μὲν ἐπιζητηθὲν σημεῖον οὐκ ἐπύλησε· διότι τὰ σημεῖα δι' ὠφέλειαν τῶν ὁρώντων εἴωθε

(α) Ἰωβ Ε', 15. Α' Κορ. Γ', 19.

γίνεσθαι· ὁ δὲ διάβολος οὐδὲν ἐμελλεν ἐντεῦθεν ὠφεληθῆναι· καὶ γὰρ ὕστερον, ἰδὼν πάντα, ὅσα ἐποίησεν ὁ Χριστὸς, οὐδὲν μετεβλήθη· πρὸς δὲ τὸν κεκρυμμένον αὐτοῦ σκοπὸν ἀπολογεῖται, καὶ ἀπὸ τῆς ἐν τῇ βίβλῳ τοῦ Δευτερονομίου (α) γραφῆς ἐπιστομίζει αὐτὸν, ὥσανει λέγων, Τί μοι ποιεῖν ἄρτους ἐκ λίθων ἐπιτάττεις; Πάντως διὰ τὴν συνέχουσάν με πείναν, ἵνα φανέντων δελεασθῶ; Ἀλλ' οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἔστι καὶ ἕτερος τρόπος τροφῆς. Καὶ γὰρ πᾶν ῥῆμα, ἐκπορευόμενον διὰ στόματος θεοῦ ἐπὶ τὸν πεινῶντα, δίκην τροφῆς συνέχει τὴν ζωὴν αὐτοῦ, καὶ ἀρκεῖ αὐτῷ. Οὕτω μακροθύμως ἀπεκρούσατο τὴν μηχανὴν τῆς γαστριμαργίας. Ἀπαρτήρητον (1) δὲ τὸ, τὸν Ματθαῖον μὲν λίθους εἰπεῖν πληθυντικῶς, τὸν δὲ Λουκᾶν (β), λίθον ἐνικῶς. Πολλαχοῦ γὰρ τῶν εὐαγγελιστῶν τοιαύτας εὐρήσεις ἀβλαβεῖς ἀδιαφορίας.

†† Ἀπὸ (2) τῆς Παλαιᾶς ἐστὶν ἡ μαρτυρία. Μωϋσέως γὰρ ὁ λόγος. Καὶ γὰρ καὶ οἱ Ἑβραῖοι τῇ μάννᾳ ἐτράφησαν, οὐκ ἄρτῳ ὄντι, ἀλλὰ διὰ ῥήματος θεοῦ πᾶσαν χρεῖαν τῶν Ἑβραίων πληροῦντι, καὶ πάντα γινόμενῳ, ὅσα ἂν φαγεῖν τις ἐπεθύμει· εἴτε γὰρ ἰχθύας, εἴτε ὠοῦ, εἴτε τυροῦ ἐπεθύμει ὁ Ἰουδαῖος, τοιαύτην γεῦσιν παρεῖχεν αὐτῷ τὸ μάννα.

5 Τότε παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν.

Παραλαμβάνει, ἀντὶ τοῦ, παραλαβὼν ἄγει. Καὶ γὰρ ἀφήκε τὸν ἑχθρόν ἄγειν αὐτόν, ὅπου θέλει, καὶ πολεμεῖν, ὡς εὐόλεται, ἵνα πανταχόθεν ἡττηθεῖς, μόνος δραπέτευση. Ἄγλαυ

(α) Δευτερ. Η', 3.

(1) Τ. α. μὴ δίδόν παρκτηρήσεως ἀκριβοστέρας.

(β) Λουκ. Δ', 3.

(2) Παρ' οὐδατέρῳ τῶν δύο χειρογράφων ταῦτα· ἐλήφθησαν δ' ἐκ τοῦ Θεοφύλιχτου, Σελ. 22.

δὲ πόλιν λέγει τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡς τῷ θεῷ ἀφωρισμένην, καὶ διὰ τοῦτο σεβασμίαν· ἢ ὡς τὸν ἅγιον ναὸν ἔχουσαν.

5 Καὶ ἔστησιν αὐτὸν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ.

Τὸ πτερύγιον οἰκοδόμημα ἦν ὑψηλὸν ἄγαν, παρωκοδομημένον τῇ πλευρᾷ τοῦ ἱεροῦ, ἥτοι τοῦ ναοῦ.

6 Καὶ λέγει αὐτῷ· Εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, βάλε σεαυτὸν κάτω· γέγραπται γάρ· «Ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, καὶ ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσί σε, μήποτε προσκόψῃς πρὸς λίθον τὸν πόδα σου.»

Ἡττηθεὶς τὴν πρώτην πείραν, ἐπὶ δεύτερον ἀγῶνα χωρεῖ, καὶ διὰ κενοδοξίας ἐλεῖν αὐτὸν ἐπιχειρεῖ. Διὸ καὶ ἐπιτάττει, κατακρημνίσαι ἑαυτὸν καὶ διασωθῆναι. Ἵνα δὲ παρακνίσῃ πάλιν αὐτὸν, πάλιν προτάττει τὸ, Εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, ὡς ἂν δόξῃ πάλιν ζητεῖν καὶ τοῦτο τὸ σημεῖον, εἰς ἀπόδειξιν τοῦ εἶναι αὐτὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἅτε τοῦ προτέρου μὴ γεγονότος. Ὡς το γάρ, ὅτι ἔξω πεισθήσεται, εἰ καὶ μὴ δι' ἕτερον, ἀλλὰ γε διὰ τοὺς μέλλοντας αὐτὸν ὁρᾶν οὕτω τερατουργοῦντα· πολλοὶ γὰρ ἦσαν τότε κάτω παρόντες· καὶ λοιπὸν περιπεσεῖται τῷ ὑραπλωθέντι δικτύῳ τῆς κενοδοξίας, ὡς τοῦ ἐπαινεθῆναι παρ' αὐτῶν ἐνεκεν κάτω βαλὼν ἑαυτόν. Ἐφέλκεται δὲ τοῦτον καὶ ἀπὸ τῆς θαυτικῆς γραφῆς, ἵνα δόξῃ καὶ αὐτὸς ἀπὸ γραφῆς πείθειν ἀξιολπίστως· ἀλλ' οὐδ' ἐνταῦθα λείληθε κακουργῶν.

7 Ἐφ' αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Πάλιν γέγραπται· «Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν θεόν σου.»

Γέγραπται ἐν τῷ Δευτερονομίῳ (α) καὶ τοῦτο. Ἐκπειράζει δὲ τὸν θεὸν ὁ, μηδεμιᾶς ἀνάγκης ἐπικειμένης, ἐπιρρίπτων ἑαυτὸν εἰς προφανῆ κίνδυνον, ἐν τῷ θαρρῆν τῷ θεῷ.

(α) Δευτερ. 5^ε, 16.

8 Πάλιν παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς ὄρος
 ὑψηλὸν λίαν, καὶ δείκνυσιν αὐτῷ πάσας τὰς βα-
 9 σιλείας τοῦ κόσμου καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν, καὶ
 λέγει αὐτῷ· Ταῦτα πάντα σοι δώσω, ἐὰν πεσὼν
 προσκυνήσῃς μοι.

Περὶ τὸν ἦν, ἀναγραφῆναι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ὄρους· ποία γὰρ
 ἐκεῖθεν ὠφέλεια; Τέως δ' οὖν ἀποτυχὼν καὶ τῆς δευτέρας
 προσβολῆς ὁ ἐχθρὸς καὶ εἰς τρίτην παρασκευάζεται, τὴν διὰ φι-
 λαργυρίας, ἣν καὶ τελευταίαν ἐτήρησεν, ὡς χαλεπωτέραν, καὶ
 ἀνάγει αὐτὸν εἰς ὄρος ὑψηλότερον, καὶ τῷ δακτύλῳ δείκνυσιν
 αὐτῷ, ἐν στιγμῇ χρόνου (α), καθὼς προσέβηκεν ὁ Λουκᾶς, που-
 τέστιν ἐν βραχεὶ καιρῷ, τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης, ἐν οἷς ἔκειντο
 αἱ βασιλείαι τοῦ κόσμου, λέγων· ἐν τούτῳ μὲν τῷ μέρει
 κεῖται ἡ βασιλεία τῶν Ῥωμαίων, ἐν τούτῳ δὲ, ἡ τῶν Περσῶν,
 ἐν ἐκείνῳ δὲ, ἡ τῶν Ἀσσυρίων, καὶ τὰ ἐξῆς ὁμοίως· καὶ ὅτι ἡ
 μὲν ἔχει δόξαν ἐπὶ τοῖςδε τοῖς εἵδεσιν (1), ἡ δὲ, ἐπὶ τοῖςδε,
 καὶ ἄλλῃ, ἐπ' ἄλλοις, καὶ ἀπλῶς πάντα καταλέγει. Βῆτα
 φησὶ, Ταῦτα πάντα σοι δώσω, δηλαδὴ τὰ τῶν βασιλειῶν τοῦ
 κόσμου, ἐὰν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι. Πῶς, ὦ δόλιε, τὰ τοσαῦ-
 τα καὶ τοιαῦτα προσκυνήματος ἐνός ἀπεμπολεῖς; Πάντως,
 ἵνα, τῇ εὐκολίᾳ τοῦ ἐπιτάγματος ἀπατήσας, περιπείρῃς αὐτὸν
 τῷ ἀγρίστῳ τῆς φιλαργυρίας, ὡς ἔρωτι τοῦ κτήσασθαι τὸν
 πλοῦτον τῶν βασιλειῶν προσκυνήσαντά σε. Πλατύτερον δὲ φη-
 σιν ὁ Λουκᾶς, ὅτι εἶπεν αὐτῷ ὁ διάβολος, Σοὶ δώσω τὴν
 ἐξουσίαν ταύτην ἅπασαν, καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν· ὅτι ἐμοὶ
 παραδεδόται, καὶ ὃ ἐὰν θέλω δίδωμι αὐτήν. Σὺ οὖν ἐὰν
 προσκυνήσῃς ἐνώπιόν μου, ἔσται σου πᾶσα (β). Ὁ μὲν οὖν

(α) Λουκ. Δ', 5.

(1) Νοεῖται, τῶν χρημάτων καὶ πραγμάτων.

(β) Λουκ. Δ', 6, 7.

Ματθαῖος ταῦτα παρέλειψεν, ὡς οὐκ ἀναγκαῖα· ὁ δὲ Λουκᾶς προσέθηκεν αὐτὰ, ὡς τινικαὶ ῥηθέντα. Πολλὰς δὲ τοιαύτας παραλείψεις καὶ προσθήκας ἐν τοῖς εὐαγγελισταῖς εὐρήσεις, καὶ ἐπὶ πασῶν ἔχε λύσιν τὰς δηλωθείσας αἰτίας.

[Ἡ (1) χρονικὴ στιγμή τῆς ἀστρονομίας, οὐ πᾶν τι βραχὺ διάστημα κέκτεται. Ἦρκει οὖν εἰς μόνον τὸ δεῖξαι τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης, ἐν οἷς ἔκειντο αἱ βασιλεῖαι, καὶ εἰς τὸ εἰπεῖν ὅλην γὰρ τῆς δόξης αὐτῶν.]

10 Τότε λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ὑπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ· γέγραπται γάρ· «Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις.»

Καὶ τοῦτο ἐν τῷ Δευτερονόμιῳ (α) γέγραπται. Σκόπει δὲ, ὅτι ἐπὶ μὲν τοῖς προλαβοῦσι πειρασμοῖς μακροθύμως ἀπεκρίνετο· ὅτε δὲ εἶδεν αὐτὸν τὴν τοῦ Θεοῦ προσκύνησιν εἰς ἑαυτὸν ἀναισχύντως ἔλκοντα, καὶ Θεοῦ τιμὴν ἀπαιτοῦντα, τότε ἐπετίμησεν αὐτῷ εἰπὼν, Ὑπαγε (2) σατανᾶ, τοῦτέστιν, ἀναχώρει ἀντικείμενε. Ὁ δὲ Λουκᾶς (β), Ὑπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ, ἔγραψεν, ὅστις ἀφανίσθητι. Ὁ γὰρ ὀπίσω τινὸς γενόμενος, οὐ φαίνεται αὐτῷ. Οὐκ ἠνέσχετο δὲ ἐλέγξει αὐτὸν ψευδόμενον, ὅτι ὁ κόσμος αὐτῷ παραδέδοται, ἀλλὰ πάλιν ἀπὸ τῆς Γραφῆς αὐτὸν καταίσχύνει. Καὶ λοιπὸν μάλιστα τῷ πονηρῷ γέγονεν ἡ ἐπιτίμησις. Οὐκέτι γὰρ ἐκατέρησεν.

(1) Ταῦτα ἀναγκάσιονται καὶ ἐν τοῖς δυοῖν χειρογράφοις ἐν τῷ περιελιγμένῳ, καὶ ἀναφέρονται εἰς τὸ παρὰ τῷ Λουκᾷ, ἐν στιγμῇ χρόνου, περὶ οὗ ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ.

(α) Δευτερ. 5', 12.

(2) Ὁ Χρυσόστομος Τετμ. Ζ'. Σελ. 172. Α. Β. τὸ χωρίον τοῦτο ἐρμηνεύων δις ἔχει τὸ, ὀπίσω μου. Ὁ δὲ Εὐθύμιος ἀνέγνωτε παρὰ τῷ Ματθαίῳ μόνον, Ὑπαγε σατανᾶ, καὶ τοῦτο ἐρμηνεύει· τὸ δὲ, ὀπίσω μου, θεωρεῖ ὡς μόνον τοῦ Λουκᾶ ἴδιον.

(β) Λουκ. 4', 8.

Καὶ διὰ τί Ματθαῖος μὲν τελευταῖον ἔγραψε τὸν πειρασμὸν τῆς φιλαργυρίας, ὁ δὲ Λουκᾶς μᾶλλον τὸν τῆς κενοδοξίας; Διότι Ματθαῖος μὲν καὶ τῆς τάξεως τῶν πειρασμῶν ἐφρόντισε· Λουκᾶς δὲ μόνως τῆς διηγήσεως αὐτῶν. Τί οὖν ἀπὸ τῶν πειρασμῶν τοῦ Σωτῆρος παιδευόμεθα; Τὸ μὴ πείθεσθαι τῷ ἐχθρῷ μηδέποτε, μηδὲ εἰ χρήσιμα καὶ ἀναγκαῖα ἐπιτάττει· σάνει μὲν γὰρ τῷ χρηστῷ, τελευτᾷ δὲ εἰς πονηρόν· τὸ μὴ διὰ λιμὸν ἢ τοιαύτην ἄλλην ἀνάγκην ποιεῖν θέλημα τοῦ δαίμονος, ἀλλὰ καταφεύγειν ἐπὶ τὸν θεόν· τὸ μὴ ἐκπειράζειν τὸν θεόν, καὶ τὸ μὴ προσέχειν τῷ διαβόλῳ σημεῖα ζητοῦντι. Δόλον γὰρ τούτοις ἐναποκρύψας αἰτεῖ. Τινὲς δὲ φασὶ τὸν διάβολον ὑποδείξει τῷ Χριστῷ πάσας τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν, οὐ κατ' αἴσθησιν τοπικῶς, ἀλλὰ κατὰ διάνοιαν ὑπογραφικῶς. Τοῦτο δὲ εἶπον, διὰ τὸ ἐν στιγμῇ χρόνου ταῦτας ὑποδείξει.

II. Τότε ἀφίησιν αὐτὸν ὁ διάβολος.

Ο δὲ Λουκᾶς ἔγραψεν, ὅτι Καὶ συντελέσας πάντα πειρασμὸν ὁ διάβολος, ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ ἄχρι καιροῦ (α). Καὶ φαίνεται, ὅτι οἱ ἀπαριθμηθέντες τρεῖς πειρασμοὶ, κεφάλαια πάντων εἰς τῶν πειρασμῶν. Ἐκ τούτων γὰρ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἀπογεννῶνται, καὶ ὁ τὰ πάθη ταῦτα νικήσας, ἔχει κατὰ πάντων τὰ νικητήρια. Τὸ δὲ, ἄχρι καιροῦ, σημαίνει, ὅτι μέχρι τῆς παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἐπιβουλῆς. Τότε γὰρ πάλιν προσέβαλεν, οὐ δι' αὐτοῦ, ἀλλὰ διὰ τῶν Ἰουδαίων, ὡς δι' ὀργάνων τινῶν.

†† Τοὺς τρεῖς (1) πειρασμοὺς ἐνίκησεν ὁ Κύριος, τὸν τῆς γαστριμαργίας, τὸν τῆς κενοδοξίας καὶ τὸν τῆς φιλοχρηματίας, ἔχων φιλοπλουτίας. Οὗτοι γὰρ εἰσιν οἱ ἄρχοντες τῶν

(α) Λουκ. Δ', 13.

(1) Ταῦτα δὲν εὕρισκονται παρ' αὐτετέρῳ τῶν δύο χειρογράφων· ἐλήφθησαν δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ· Ὑλάκτιου. Σελ. 23. B.

παθῶν. Τούτους οὖν νικήσας, καὶ τοὺς ἄλλους πολλῶ μᾶλλον. Ὁθεν ὁ Λουκᾶς φησὶν (α), ὅτι πάντα πειρασμὸν ἐτέλεσεν. Ὅτι δὲ ἄγγελοι διακονοῦσιν αὐτῷ, δείκνυσιν, ὅτι καὶ ἡμῖν μετὰ τὴν νίκην ἄγγελοι ὑπηρετοῦσι. Πάντα γὰρ δι' ἡμᾶς καὶ ποιεῖ καὶ δείκνυσιν ὁ Χριστὸς· ἐπεὶ αὐτῷ, ὡς θεῷ, αἰεὶ οἱ ἄγγελοι ὑπουργοῦσιν.

11 Καὶ ἰδοὺ, ἄγγελοι προσήλθον, καὶ διηκόνουν αὐτῷ.

Οτε μὲν οἱ ἀγῶνες ἦσαν, οὐκ εἶασεν αὐτοὺς φαίνεσθαι, ἵνα μὴ ἀπολέσῃ τὴν ἄγραν (1). ὅτε δὲ τὸν ἀνταγωνιστὴν ἐνίκησε κατὰ κράτος, καὶ φυγεῖν παρεσκεύασε, τότε φαίνονται λοιπὸν, ἵνα μάθῃς, ὅτι καὶ σὲ μετὰ πάς κατ' ἐκείνου νίκας, ἄγγελοι δέξονται καὶ δορυφορήσουσιν.

12. Ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς, ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

Ἀκούσας, ὅτι παρεδόθη εἰς τὸ δεσμωτήριον ὑπὸ Ἡρώδου τοῦ τετράρχου, καθὼς ἔρεῖ προῖών.

Ἀνεχώρησε δὲ, παιδεύων ἡμᾶς φεύγειν τοὺς πειρασμούς. Οὐκ ἔστι γὰρ ἔγκλημα, τὸ μὴ ἐπιβρίπτειν ἑαυτὸν εἰς κίνδυνον, ἀλλὰ τὸ ἐμπεσόντα μὴ στῆναι γενναίως. Εἰς τὴν Γαλιλαίαν δὲ ἀπεισιν, ἅμα μὲν, ἵνα πληρωθῇ ἡ περὶ αὐτῆς προφητεία, ὡς ῥηθήσεται· ἅμα δὲ, ἵνα ἐκεῖθεν ἀλιεύσῃ τοὺς ἀλιεῖς, λέγω δὴ τοὺς ἀποστόλους. Ἐκεῖ γὰρ διέτριβον. Καὶ γὰρ καὶ οἱ ἄγγελοι ὕστερον, εἰς οὐρανὸν ἀναλαμβανομένου τοῦ Χριστοῦ, Γαλιλαίους αὐτοὺς ἐκάλεσαν, εἰπόντες, ὅτι Ἄνδρες (6) Γαλιλαῖοι, τί ἐστήκατε ἐμβλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν;

(α) Λουκ. Δ', 13.

(1) Χρυσόστομος Τόμ. Ζ'. Σελ. 172. Ε. «ἦντε μὴ ταύτη σοθῆσαι τὴν ἄγραν.» Ἐννοεῖ δὲ ἄγραν τὴν παρὰ τοῦ διαβόλου προσαγομένην.

(6) Πραξ. Α', 11.

13. Καὶ καταλιπὼν τὴν Ναζαρέτ, ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς Καπερναοὺμ τὴν παραθαλασσίαν, ἐν ὁρίοις Ζαβουλὼν καὶ Νεφθαλείμ.

Καταλιπὼν, ἀντὶ τοῦ, παραδραμῶν. Τότε γὰρ οὐκ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ναζαρέτ.

- 14 Ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου,
15 λέγοντος· «Γῆ Ζαβουλὼν καὶ γῆ Νεφθαλείμ, ὁδὸν θαλάσσης, πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν· ὁ λαὸς, ὁ καθημένος ἐν σκότει, εἶδε φῶς μέγα· καὶ τοῖς καθημένοις ἐν χώρα καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς.»

Ἡ Γαλιλαία, χώρα μὲν ἦν τῆς Παλαιστίνης, ὡς προειρήκαμεν· ἐκκληροδοτήθη δὲ πάλαι ταῖς δυσὶ φυλαῖς, τῇ τοῦ Ζαβουλὼν, καὶ τῇ τοῦ Νεφθαλείμ· μέρος δὲ αὐτῆς ἔθνη κατῴκουν ἄλλοφυλα. Καὶ δοκεῖ μὲν ἡ τῶν προφητικῶν τούτων ῥητῶν σύνταξις δυσχερὴς, διὰ τε τὸ ἐλλείπειν τινὰ, καὶ διὰ τὸ ἀγνωεῖσθαι τὴν ἔννοιαν αὐτῶν· ἐγὼ δὲ ταύτην ἀπὸ τῆς προφητικῆς βίβλου διαγινούς, ἔγνων, πῶς χρὴ ταῦτα συντάττειν. Προσθήκει γὰρ οὕτως· Ὡ γῆ τοῦ Ζαβουλὼν, καὶ ὦ γῆ τοῦ Νεφθαλείμ· λέγει δὲ τὴν Γαλιλαίαν, ὡς εἴρηται· καὶ, ὦ οἱ κατὰ τὴν ὁδὸν τῆς θαλάσσης, τουτέστιν, οἱ παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας οἰκοῦντες· καὶ, ὦ οἱ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, καὶ, ὦ Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν· ἐκάλεσε δὲ Γαλιλαίαν τῶν ἐθνῶν, τὸ μέρος τῆς Γαλιλαίας, ὃ τὰ ἔθνη κατῴκουν· εἵτα, ἐπισυνάψας πάντας τοὺς ἐν τοῖς δηλωθεῖσι τόποις, εὐηγγελίσαστο τὰ σωτήρια, εἰπὼν· Ὁ λαὸς ὁ καθημένος ἐν σκότει, ἴδε φῶς μέγα, καὶ τὰ ἔξῃς. Καὶ σκότος μὲν ὠνόμασε, τὴν πλάνην· ἐπλανῶντο γὰρ Ἰουδαῖοι μὲν, περὶ τὰς γραφάς· τὰ ἔθνη δὲ περὶ τὸ σέβας·

φῶς δὲ μέγα, τὸν Χριστὸν, ὃς ἀλλαχοῦ (α) φῶς ἀληθινὸν προσσηγόμενται. Καὶ γὰρ αὐτὸς τούτους ἐξήγαγεν ἐκ τῆς πλάνης, δίκην φωτὸς αὐτοῖς ἐπιλάμπας. Εἴτα πάλιν ἐφηρμήνευσε τὸ τοιοῦτον σκότος, χώραν θανάτου καὶ σκιάς θανάτου τοῦτο καλέσας. Ὡςπερ γὰρ τοῦ σωματικοῦ θανάτου χώρα καὶ σκιά ὁ τάφος ἐστὶ· χώρα μὲν, ὡς τόπος· σκιά δὲ, ὡς σκότος· σκότος γὰρ ἡ σκιά· οὕτω καὶ τοῦ ψυχικοῦ θανάτου χώρα καὶ σκιά, ἡ πλάνη ἐκείνη ἦν· χώρα μὲν, ὡς τρόπον τάφου συνέχουσα τοὺς ἐμπεπτωκότας αὐτῇ νεκρωμένους εἰς αἴσθησιν ἀληθείας· σκιά δὲ, ὡς σκοτίζουσα αὐτούς. Εἰ δὲ μὴ ἀκέραια τὰ προφητικά τέθεικε ῥητά, μὴ θανατώσης. Χρὴ γὰρ καθολικῶς γινώσκειν, ὅτι οἱ εὐαγγελισταὶ ποτὲ μὲν ἀκεραίων τῶν ῥητῶν ἀπομνημονεύουσι, ποτὲ δὲ, ἐπιτέμνουσιν αὐτά, ποτὲ δὲ, τὴν μὲν τῶν ῥητῶν διάνοιαν ὁλόκληρον ἀποσώζουσι, λέξεις δὲ τινὰς ἀπαρτηρήτως ὑπαλλάττουσιν, ὅταν οὐδὲν τι μέλλοι τῷ λόγῳ τοῦτο λυμαίνεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Σωτῆρος.

17 Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς κηρύσσειν, καὶ λέγειν· Μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Τοῦτο πρὸ τοῦ Σωτῆρος ὁ Ἰωάννης ἐκήρυξεν. Ἀρχεται δὲ καὶ ὁ Χριστὸς ἐντεῦθεν, ἵνα δείξῃ, ὅτι προοίμιον αὐτοῦ ἦν ὁ Ἰωάννης, καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν οὗτος ἐναντίος ἐκείνῳ. Καὶ γὰρ ἔδει

(α) Ἰωάν. Α', θ.

πρῶτον ἄλλον μαρτυρῆσαι περὶ αὐτοῦ, καὶ τότε αὐτὸν ἐλθεῖν. Τινὲς δὲ λέγουσιν, ὅτι δοκεῖ μὲν ὁ Χριστὸς τὰ αὐτὰ τῷ Ἰωάννῃ κηρύσσειν, οἷον τὸ, μετανοεῖτε, καὶ τὸ, ἡγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, οὐκ ἔστι δέ· ὁ μὲν γὰρ Ἰωάννης, μετανοεῖτε, ἔλεγεν, ἐφ' οἷς ἡμαρτήκατε· ὁ δὲ Χριστὸς, μετανοεῖτε, ἀντὶ τοῦ, μεταβάλλεσθε ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς ἐπὶ τὴν Καινὴν. Καὶ παράγουσι μάρτυρα τὸν Μάρκον (α), προσθέντα τὸ, Καὶ πιστεύετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης, φασί, βασιλείαν οὐρανῶν, τὸν Χριστὸν ὠνόμασεν· ὁ δὲ Χριστὸς, τὴν οὐράνιον καὶ ἀγγελικὴν πολιτείαν, ἣν αὐτὸς ἐμελλε νομοθετεῖν, ὡς προειρήκαμεν. Ὁ μὲντοι Μάρκος, ἀντὶ τοῦ, βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, εἶπε (β)· καὶ νοεῖται ἔτι, ὅτι ἡγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ἵνα βασιλεύσῃ τῶν πιστευόντων. Τῶν μὲν γὰρ ἀπίστων φύσει ἐστὶ βασιλεὺς ὁ υἱὸς καὶ λόγος· τῶν δὲ πιστευόντων, καὶ φύσει καὶ προαιρέσει, ἐκουσίως δεχομένων τὸ ὑπ' αὐτοῦ βασιλεύεσθαι.

- 18 Περιπατῶν δὲ ὁ Ἰησοῦς παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας, εἶδε δύο ἀδελφοὺς, Σίμωνα τὸν λεγόμενον Πέτρον, καὶ Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, βάλλοντας ἀμφίβληστρον εἰς τὴν θάλασσαν· (ἡ-
19 σαν γὰρ ἁλιεῖς). Καὶ λέγει αὐτοῖς· Δεῦτε ὀπίσω
20 μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων. Οἱ δὲ εὐθέως ἀφέντες τὰ δίκτυα, ἠκολούθησαν αὐτῷ.

Ματθαῖος μὲν ἐνταῦθά φησιν, ὅτι μετὰ τὸ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην, ἠκολούθησαν οὗτοι τῷ Ἰησοῦ· ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης (γ) μᾶλλον, ὅτι πρὸ τοῦ παραδοθῆναι. Καὶ Ματ-

(α) Μαρκ. Α', 15.

(β) Μαρκ. Α', 15.

(γ) Ἰωαν. Α', 35. καὶ ἐξῆς.

θαῖος μὲν εἶπεν, ὅτι καὶ ἀμφοτέρους ὁ Ἰησοῦς ἐκάλεσεν· ὁ δὲ Ἰωάννης, ὅτι τὸν μὲν Ἀνδρέαν, ὁ Ἰησοῦς, τὸν δὲ Πέτρον, ὁ Ἀνδρέας. Ὁθεν φανερόν, ὅτι δευτέρα αὕτη ἡ κλῆσις ἦν. Καὶ γὰρ ἀκολουθήσαντες αὐτῷ, πρὸ τοῦ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην, ἐπανῆλθον πάλιν εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα, καὶ τὴν προτέραν τέχνην μετεχειρίζοντο, ἅτε τὸν μὲν Ἰωάννην ἰδόντες παραδοθέντα, τὸν δὲ Ἰησοῦν ἀναχωρήσαντα. Λοιπὸν οὖν ὁ Χριστὸς, ἐνδoύς αὐταῖς τὸ πρῶτον, ἔρχεται πάλιν ἀνακτησόμενος, καὶ κελεύει ἀκολουθεῖν, ἵνα, ἀνθ' ὧν εἶχον διχτύων, λαβόντες παρ' αὐτοῦ τὴν λογικὴν σαγήνην, καὶ βάλλοντες εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ βίου, τοὺς ἀνθρώπους θηρεύσωσιν, ἀντὶ τῶν ἰχθύων. Σκόπει δὲ, πῶς εὐθέως ὑπήκουσαν, καὶ ἀφῆκαν, ἃ εἶχον, μηδέν τι προφασισάμενοι. Καὶ γὰρ οὕτως ὁ Χριστὸς βοῦλεται, παντὸς ἀναγκαίου προτιμᾶν τὸ ἀκολουθεῖν αὐτῷ. Δεῦτε δὲ ὀπίσω μου, εἶπεν, ἀντὶ τοῦ, ἀκολουθήσατέ μοι.

[Ἀδελφοὶ (Γ) δύο, γεγόνασιν πρώτη κλῆσις τῷ Χριστῷ, διδάσκοντι καὶ διὰ τούτου τὸ προσήκειν ἀδελφικῶς πολιτεύεσθαι, καὶ ἀδελφὰ φρονεῖν, τοὺς μαθητευομένους αὐτῷ].

- 21 Καὶ προβάς ἐκεῖθεν, εἶδεν ἄλλους δύο ἀδελφούς, Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ζεβεδαίου, καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῷ πλοίῳ μετὰ Ζεβεδαίου τοῦ πατρὸς αὐτῶν, καταρτίζοντας τὰ δίκτυα αὐτῶν·
22 καὶ ἐκάλεσεν αὐτούς. Οἱ δὲ εὐθέως ἀφέντες τὸ πλοῖον καὶ τὸν πατέρα αὐτῶν, ἠκολούθησαν αὐτῷ.

Ορα καὶ τὴν τούτων πίστιν, δι' ἣν καὶ τοῦ πατρὸς καταφρόνησαν. Χρὴ γὰρ καὶ τῶν γονέων προτιμᾶν τὸν Χριστόν. Οὐ μικρὰ δὲ ἀπόδειξις τῆς ἀρετῆς αὐτῶν, τὸ πενίαν φέρειν

(1) Τὰ παρε/τεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

εὐκόλως, καὶ τὸ ἀπὸ τῶν οἰκείων τρέφεσθαι χειρῶν, καὶ τὸ συνδεδέσθαι ἀλλήλοις, καὶ τὸ τὸν πατέρα μεθ' ἑαυτῶν ἔχειν καὶ θεραπεύειν. Εἰκὸς δὲ, καὶ τούτους ἀκούσαι παρὰ Πέτρου καὶ Ἀνδρέου, ὅτι ὑπέσχετο ποιῆσαι τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ, ἀλιεῖς ἀνθρώπων.

23 Καὶ περιῆγεν ὅλην τὴν Γαλιλαίαν ὁ Ἰησοῦς, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν.

Περιῆγεν, ἀντὶ τοῦ, περιῆρχετο. Ἐν ταῖς συναγωγαῖς δὲ ἐδίδασκε· τοῦτο μὲν, ἵνα πλείονας ἐφελκύσῃται· τοῦτο δὲ, ἵνα μηδεὶς ἔχοι λέγειν, ὅτι λάθρα διδάσκων τοὺς ἀμαθεῖς, ἐξαπατᾷ τούτους, μὴ θαρρῶν ἐν πλῆθει διδάσκειν.

23 Καὶ κηρύσσω τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας.

Ο δὲ Μάρκος (α), τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, ἔγραψεν. Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ ἡ καινὴ Διαθήκη, ὡς περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ διαλαμβάνουσα, ἢ ὡς εἰσάγουσα εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ τοὺς πειθομένους αὐτῇ.

23 Καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ.

Νόσος μὲν ἐστίν, ἡ χρονία παρατροπὴ τῆς τοῦ σώματος ἕξεως· μαλακία δὲ, ἀρχὴ χαυνώσεως σώματος, προάγγελος νόσου. Ἀλλ' οὕτω μὲν ἐπὶ σώματος· ἐπὶ δὲ ψυχῆς, νόσος μὲν, ἀμαρτίας ἐνέργεια· μαλακία δὲ, χαύνωσις λογισμοῦ, πρὸς συγκατάθεσιν ἐνεργείας.

24 Καὶ ἀπῆλθεν ἡ ἀκοή αὐτοῦ εἰς ὅλην τὴν Συρίαν.

Ο δὲ Μάρκος εἶπεν, Ἐξῆλθε δὲ ἡ ἀκοή αὐτοῦ εὐθὺς εἰς ὅλην τὴν περίχωρον τῆς Γαλιλαίας (β). Ὁ δὲ Λουκᾶς, Καὶ

(α) Μαρκ. Α', 14.

(β) Μαρκ. Α', 28.

ἐξεπορεύετο ἦχος περὶ αὐτοῦ εἰς πάντα τόπον τῆς περιχώρου (α). Ἀκοὴν δὲ καὶ ἦχον, τὴν περὶ αὐτοῦ φήμην λέγουσιν. Ἦν δὲ εἶπε Συρίαν ὁ Ματθαῖος, ταύτην εἶπον οἱ ἄλλοι περίχωρον τῆς Γαλιλαίας. Ἀπῆλθε δὲ ἡ περὶ αὐτοῦ ἀκοή· διότι τοιαῦτα ἐδίδασκεν, οἷα οὐδέποτε ἤκουσαν, καὶ ὅτι τοὺς λόγους ἐβεβαίουν τοῖς θαύμασι, καὶ ὅτι ἐξουσιαστικῶς καὶ ἐδίδασκε, καὶ ἐθαυματούργει, ὡς εὐρήσεις φανερώτερον ἐν τῷ Μάρκῳ.

24 Καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας, ποικίλαις νόσοις καὶ βασάνοις συνεχομένους, καὶ δαιμονιζομένους, καὶ σελήνιαζομένους, καὶ παραλυτικούς· καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς.

Μετὰ τὸ, ποικίλαις νόσοις, στικτέον τελείαν. Βασάνους δὲ λέγει, τὰς ἀπὸ τῶν νόσων ὀδύνας· ὁ δὲ σελήνιασμός, πάθος ἐστὶν ἀπὸ σπηληπότητος χυμῶν συνιστάμενος. Ἐπεὶ γὰρ ἡ σελήνη, πλησιφαῆς γινομένη, φύσιν ἔχει, διὰ τῆς ἐκείθεν πεμπομένης αὐγῆς ἀνασχεῖν τὰς ἐν τοῖς σώμασιν ὑγρότητας, ταρασσονται τηνικαῦτα καὶ οὗτοι, καὶ λοιπὸν ἐξ αὐτῶν ἀτμός δριμύς καὶ πονηρὸς ἀναφερόμενος, σπαράσσει τὸν ἐγκέφαλον, καὶ διαστρέφει τὸν ἄνθρωπον. Διότι δὲ ταῦτα πάσχουσιν ὑπὸ σελήνης, λέγεται σελήνιασμός. Διὰ τί δὲ παρ' οὐδενὸς τούτων πρὸ τῆς θεραπείας οὐκ ἐπέζητησε πίστις, ὡς παρὰ πολλῶν ἄλλων ὕστερον; Διότι οὕτω τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως ἀπόδειξιν σαφῆ δέδωκεν. Ἄλλως τε δὲ, αὐτὸ τοῦτο, τὸ προσιέναι καὶ προσάγειν, οὐ τῆς τυχούσης πίστεως ἦν.

25 Καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας καὶ Δεκαπόλεως, καὶ Ἱεροσολύμων καὶ Ἰουδαίας, καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου.

Καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου δηλαδὴ, τοῦ πέραν τοῦ Ἰορδάνου.

(α) Λουκ. Δ', 37.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Περὶ τῶν μακαρισμῶν.

ΚΕΦ. V, 1. Ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος.

[Εἰς (1)] ὄρος ἀναβὰς ἐξέθετο τοὺς μακαρισμοὺς ὁ Κύριος, διδάσκων κἀντεῦθεν, ὅτι χρὴ τὸν μακαρισμοῦ τυχεῖν ἐφιέμενον ἀποστῆναι τῶν χαμαιζήλων, καὶ πρὸς τὰ ὑψηλότερα μετεωρισθῆναι.]

Ἀνέβη δὲ εἰς τὸ ὄρος τὸ πλησίον, ἅμα μὲν ἐκκλίνων τοὺς ἐν μέσῳ θορύβους, ἅμα δὲ καὶ ἀπερίσπαστον τὴν διδασκαλίαν ποιήσασθαι βουλόμενος. Μετέβη γὰρ ἀπὸ τῆς θεραπείας τῶν σωματίων ἐπὶ τὴν ἰατροίαν τῶν ψυχῶν. Οὕτω γὰρ αἰεὶ ποιῶν διετέλει, μεταβαίνων ἀπ' ἐκείνης ἐπὶ ταύτην, καὶ αὖθις ἀπὸ ταύτης ἐπ' ἐκείνην, καὶ ποικίλῃν παρεχόμενος τὴν ὠφέλειαν.

1 Καὶ καθίσαντος αὐτοῦ, προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

Συνανῆλθον μὲν καὶ οἱ ὄχλοι, προσῆλθον δὲ οἱ μαθηταί, ὡς οἰκείωτερον αὐτῷ διακείμενοι, θέλοντες διδασκῆσθαι τι παρ' αὐτοῦ.

2 Καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, ἐδίδασκεν αὐτούς.

Τίνος ἕνεκεν εἶπεν, ὅτι Καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ; Διότι καὶ μὴ ἀνοίγων αὐτὸ ἐδίδασκεν αὐτούς, ἀφ' ὧν ἔπραττε. Πρὸς μὲν οὖν τοὺς μαθητὰς ἀποτείνει τοὺς λόγους, ἵνα ἀνεπαχθῇ δόξη τοῖς ὄχλοις, κοινούς δὲ αὐτοὺς ποιεῖται πρὸς πάντας ἀνθρώπους καὶ καθολικούς.

(1) Τὰ παρενθεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Δ.

3 Λέγων· Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι· ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Οὐκ εἶπεν, οἱ πτωχοὶ τοῖς χρήμασι, ἀλλ', οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, τούτεστιν οἱ ταπεινοὶ τῇ προαιρέσει καὶ τῇ ψυχῇ (1). ταῦτα νῦν πνεῦμα ὀνομάσας. Οὐ γὰρ ὁ ἐκ περιστάσεως τινος ταπεινός, οὗτος μακαριστός· διότι οὐδὲν τῶν ἀπροαιρέτων μακαριστόν. Πᾶσα γὰρ ἀρετὴ τῷ ἐκουσίῳ χαρακτηρίζεται. Πτωχὸν δὲ ἐνταῦθα, τὸν ταπεινὸν ἐκάλεσεν, ἀπὸ τοῦ κατεπτηγέ-
ναι, ὅ ἐστι περσβεῆσθαι. Ὁ γὰρ ταπεινόφρων αἰεὶ φοβεῖται τὸν θεόν, ὥς μηδέποτε εὐαρεστήσας αὐτῷ. Σκόπει δὲ, ὅποιον θε-
μέλιον τῆς διδασκαλίας κατεβάλετο. Ἐπεὶ γὰρ ἡ ὑψηλοφρο-
σύνη τὸν τε διάβολον κατέβαλε, καὶ τὸν πρωτόπλαστον ἐξέ-
βαλεν, οἷηθέντα θεὸν ἔσεσθαι μετὰ τὴν τοῦ ξύλου βρώσιν, καὶ
ρίζα καὶ πηγὴ τῶν κακῶν ἀπάντων. γέγονεν αὕτη, ἀντίπαλον
αὐτῇ κατασκευάζει φάρμακον, τὴν ταπεινοφροσύνην, καὶ ῥίζαν
ταύτην καὶ κρηπίδα τῶν ἀρετῶν ὑποτίθουσιν, ἧς ὑποσπασθείσης
ἅπαντα τάλλα, καὶ εἰ μέχρι τοῦ οὐρανοῦ φθάνουσιν, ὑπόσφον-
ται καὶ καταπίπτουσιν, ὥς ἐπὶ τοῦ Φαρισαίου.

Κατάλληλον δὲ καὶ τὸ ταύτης ἔπαθλον. Ἀντὶ γὰρ τῆς ἄκρας
ἀτιμίας, ἄκρα τιμῇ, καὶ ἧς οὐκ ἔστιν εὑρεῖν ἐπέκεινα. Ἐν τά-
ξει δὲ μακαρισμοῦ τὰς ἐντολὰς ταύτας εἰσήγαγεν, ἀνεπαχθέ-
στερον τὸν λόγον ποιῶν. Ἐδεῖ γὰρ ἐν ἀρχῇ πρῶτον αὐτοῖς
ὁμιλῆσαι, καὶ οὕτως ἡρέμα προβαίνειν εἰς τὸ ἐπιτάττειν.

†† Τίνος ἕνεκεν (2) οὐκ εἶπεν, οἱ ταπεινοί, ἀλλ' οἱ πτωχοί;
Ὅτι τοῦτο ἐκείνου πλεον. Καὶ γὰρ πολλοὶ τῆς ταπεινοφροσύνης
οἱ τρόποι· καὶ ὁ μὲν ἐστὶ ταπεινός συμμέτρως· ὁ δὲ, μεθ' ὑπερ-

(1) τῇ ψυχῇ καὶ τῇ προαιρέσει, παρὰ τῷ Α.

(2) Τὸ σχόλιον τοῦτο δὲν εὐρίσκεται παρ' οὐδετέρῳ τῶν δύο χειρογράφων. Βέ-
ληπται δὲ ἐκ τοῦ Χρυσοστόμου Τομ. Ζ'. Σελ. 185. Ε. 186. Α.

βολῆς ἀπάσης. Ταύτην καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ (α) ἐπαινεῖ λέγων·
Καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ θεὸς οὐκ
ἐξουδενώσει.

4 Μακάριοι οἱ πενθοῦντες· ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται.

Ἐπεὶ πάντες ὑπελάμβανον μακαρίους μὲν, τοὺς ἐν χαρᾷ, ἀθλί-
 ους δὲ, τοὺς ἐν θλίψει, πρὸρρίζον ἀνασπᾶ τὴν τοιαύτην ὑπό-
 ληψιν, τούναντίον ὑποτιθέμενος. Πενθοῦντας δὲ λέγει, οὐ
 τοὺς ἀπλῶς πενθοῦντας, ἀλλὰ τοὺς ὑπὲρ ἀμαρτημάτων. Τὸ
 γὰρ ὑπὲρ βιωτικοῦ πράγματος πενθεῖν, ἄθλιον καὶ κεκολυ-
 μένον. Φησὶ γὰρ ὁ Παῦλος, ὅτι Ἡ μὲν τοῦ κόσμου λύπη, θά-
 ρατον κατεργάζεται· ἡ δὲ κατὰ θεοῦ, μετάνοιαν εἰς σωτη-
 ρίαν ἀμεταμέλητον (ε). Καὶ πῶς ὁ Παῦλος πάλιν εἶπε, Χαί-
 ρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε (γ); Διότι κακεῖνος τὴν ἐκ τοῦ πέν-
 θους λέγει χαράν. Ἔχει γὰρ τοῦτο χάριν συγκεκληρωμένην.
 Καθάπερ γὰρ, ὑετοῦ σφοδροῦ καταρράγέντος, εὐδία γίνεσθαι
 εἴωθεν, οὕτω καὶ, δακρύων κατενεχθέντων, γαλήνη καὶ χαρὰ
 τῇ ψυχῇ ἐγγίνεται.

Βούλεται δὲ νῦν ὁ λόγος πενθεῖν ἡμᾶς μὴ μόνον ὑπὲρ τῶν
 οἰκείων ἀμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἀλλοτρίων, οἷα ἦν
 ἡ ψυχὴ Μωϋσέως, καὶ Δαυὶδ, καὶ Παύλου, καὶ τῶν τοιούτων.
Παρακληθήσονται δὲ, ἤγουν εὐφρανθήσονται. Παῦ; Καὶ ἐν-
 ταῦθα καὶ ἐκεῖ· ἐνταῦθα μὲν, τῇ ἐλπίδι τῆς ἀπολυτρώσεως
 αὐτῶν· ἐκεῖ δὲ, οὐ μόνον τῇ ἀφ᾽ ἑσέι τούτων, ἀλλὰ καὶ τῇ μα-
 καρίότητι.

†† Εἰ γὰρ (I) οἱ παῖδας καὶ γυναῖκας ἀποθανόντας θρηνοῦν-

(α) Ψαλμ. Ν', 19.

(ε) Β' Κορ. Ζ', 10.

(γ) Φιλιπ. Δ', 4.

(I) Τὸ σχῆμα τοῦτο δὲν εὐρίσκεται παρ' οὐδετέρῳ τῶν δύο χειρογράφων εἰλη-
 πται δὲ καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ Χρυσοστόμου. Τόμ. Ζ'. Σελ. 187. D

τες, οὐ χρημάτων, οὐ σωμάτων ἐρῶσιν, οὐδὲ κατ' ἐκείνον τῆς ὁδύνης τὸν καιρὸν ἄλλου τινὸς ἐφίενται, οὐχ ὕβρεσι παροξύνονται, οὐχ ὑπὸ ἄλλου πολιορκοῦνται τινος πάθους· πόσῳ μᾶλλον οἱ τὰ ἁμαρτήματα πενθοῦντες τὰ ἑαυτῶν, ὡς πενθεῖν ἄξιον;

5 Μακάριοι οἱ πραεῖς· ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν.

Ἐπεὶ πάλαι τοῖς ἀνθρώποις περισπούδαστος ἦν ἡ κληρονομία τῆς γῆς, τίθησι καὶ ταύτην ἑπαθλον ἀρετῆς. Καὶ τινὲς μὲν γῆν νοτήν ἐν οὐρανῷ λέγουσιν· ὁ δὲ Χρυσόστομος φησὶ (1), ὅτι καὶ αἰσθητὸν τέθεικεν ἑπαθλον, διὰ τοὺς παχυτέρους, τοὺς τὰ αἰσθητὰ πρὸ τῶν νοητῶν ζητοῦντας. Εἶωθε γὰρ δι' ὅλου τοῦ εὐαγγελίου προτρέπειν εἰς ἀρετὴν, ποτὲ μὲν, ἀπὸ τῶν μελόντων, ποτὲ δὲ, ἀπὸ τῶν παρόντων, καὶ οὔτε, ὅταν νοητὰ ἑπαθλα τίθησιν, ἀποστερεῖ τῶν αἰσθητῶν, οὔτε, ὅταν αἰσθητὰ, ἀφαιρεῖται τὰ νοητά. Ζητεῖτε (α) γάρ, φησι, τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν. Καὶ αὖθις· Οὐδεὶς ἐστίν, ὃς ἀφῆκεν οἶκον ἢ γονεῖς, καὶ τὰ ἐξῆς, ὃς οὐ μὴ ὑπολάβῃ πολλαπλασίονα ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ, καὶ ἐν τῷ αἰῶνι τῷ μέλλοντι ζωὴν αἰώνιον (β).

†† Πραεῖς (2) λέγονται, οὐχ οἱ μηδόλως ὀργιζόμενοι· οἱ τοιοῦτοι γὰρ ἀναίσθητοι· ἀλλ' οἱ θυμὸν μὲν ἔχοντες, κρατοῦντες δὲ, καὶ ὅτε δεῖ ὀργιζόμενοι, ὡς καὶ Δαυὶδ εἶπεν· Ὀργίσεσθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε (γ).

(1) Τόμ. Ζ' Σελ. 188. C.

(α) Ματθ. ζ', 32.

(β) Λουκ. ΙΗ', 29. 30.

(2) Ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου. Σελ. 26. C.

(γ) Ψαλμ. Δ', 5.

6 Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην· ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται.

Ἐπεὶ μέλλει περὶ ἐλεημοσύνης εἰπεῖν, προαναιρεῖ τὴν πλεονεξίαν, ἵνα καθαρὸς ὁ ἔλεος γίνηται. Ἡ δικαιοσύνη γὰρ ἀντίπαλός ἐστι τῇ πλεονεξίᾳ. Οἱ πεινῶντες δὲ καὶ διψῶντες εἰπεν, ἀντι τοῦ, οἱ σφοδρὰ ἐπιθυμοῦντες· ἵνα ὁ σφοδρὸς ἔρως τῆς πλεονεξίας, ἐπὶ τὴν δικαιοσύνην μεταστὰς, ἀνέλῃ ἐκείνην. Χορτασθήσονται δὲ, παντὸς ἀγαθοῦ.

†† Ἐπειδὴ (1) οἱ πλεονέκται δοκοῦσιν εὐποροὶ εἶναι καὶ χορτάζεσθαι· διὰ τοῦτο φησιν, ὅτι οἱ δίκαιοι μᾶλλον χορτασθήσονται.

7 Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες· ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται.

Παρά τοῦ θεοῦ, δηλονότι· πλὴν οὐ τοσοῦτον, ὅσον ἠλέησαν. Ὅση γάρ ἐστι διαφορὰ πονηρίας καὶ ἀγαθότητος, ἢ μᾶλλον, ὅση ἀνθρώπου καὶ θεοῦ, τοσαύτη καὶ ἀνθρωπίνης καὶ θείας ἐλεημοσύνης.

†† Οὐχί (2) διὰ χρημάτων μόνον ἐστὶν ἔλεειν, ἀλλὰ καὶ λόγου· κἂν μὴδὲν ἔχῃς, διὰ δακρύων. Ποικίλος γὰρ ὁ τῆς ἐλεημοσύνης τρόπος, καὶ πλατεῖα αὕτη ἡ ἐντολή. Ἐλεηθήσονται δὲ ἐνταῦθα μὲν, παρὰ ἀνθρώπων· ἐκεῖ δὲ, παρὰ τοῦ θεοῦ.

8 Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ· ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται.

Καθαροὺς τῇ καρδίᾳ νόει, τοὺς μὴδὲν τι πονηρὸν ἑαυτοῖς συνειδόμενους, ἢ τοὺς φυλάσσοντας τὴν καρδίαν ἀμόλυντον ἀπὸ τῶν ἡδυπαθειῶν, ὅπερ ὁ Παῦλος ἁγιασμὸν ἐκάλεσεν, εἰπὼν· *Εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων, καὶ τὸν ἁγιασμὸν, οὗ χω-*

(1) Καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου. Σελ. 26. D.

(2) Θεοφυλάκτος Σελ. 26. E. καὶ Χρυσόστομος Τομ. Ζ'. Σελ. 189. D.

ρίς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον. (α) Ὁμολογῶνται δὲ τὸν θεόν, ὡς δυνατὸν ἀνθρωπίνῃ φύσει. Τέθεικε δὲ τὸν μακαρισμὸν τοῦτον μετὰ τὸν τῆς ἐλεημοσύνης· διότι πολλοὶ δικαιοσύνην καὶ ἐλεημοσύνην κατορθοῦντες, ἡττῶνται τῆς ἡδυπαθείας, καὶ δεικνύουσιν, ὅτι οὐκ ἀκούουσιν ἐκεῖναι μόναι αἱ ἀρεταί.

†† Καθαροὶ (1) τῇ καρδίᾳ εἰσὶν οἱ σώφρονες. Τοῦ ἁγιασμοῦ γὰρ, ἥτοι τῆς σωτηροσύνης χωρὶς, οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον (β). Ὡς περ γὰρ τὸ κάτοπτρον, εἰν ἡ καθαρὸν, τότε δέχεται τὰς ἐμφάσεις· οὕτω καὶ ἡ καθαρὰ ψυχὴ δέχεται ὅψιν θεοῦ.

9 Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί· ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ θεοῦ κληθῶσονται.

Οἱ μὴ μόνον αὐτοὶ μὴ στασιάζοντες, ἀλλὰ καὶ ἐτέρους στασιάζοντας συνάγοντες εἰς εἰρήνην. Υἱοὶ δὲ θεοῦ κληθῶσονται, ὡς μιμησάμενοι τὸν μονογενῆ υἱὸν αὐτοῦ· ὃ γέγονεν ἔργον, συναγαγεῖν τὰ διειστώτα, καὶ καταλλάξαι τὰ ἐκπεπολεμημένα. Εἴη δ' ἂν μεμακαρισμένος εἰρηνοποιὸς, καὶ ὁ εἰρηνεύσας τὸ θέλημα τῆς ἰδίας σαρκὸς μετὰ τοῦ θελήματος τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ ὑποτάξας τὸ χεῖρον τῷ κρείττονι.

†† Οὐ μόνον (2) οἱ εἰρηνεύοντες αὐτοὶ πρὸς πάντας, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐτέρους στασιάζοντας καταλλάσσοντες. Εἰρηνοποιοὶ δὲ εἰσὶ καὶ οἱ διὰ διδασκαλίας τοὺς ἐχθροὺς τοῦ θεοῦ ἐπιστρέφοντες. Υἱοὶ δὲ θεοῦ οἱ τοιοῦτοι· καὶ γὰρ καὶ ὁ μονογενὴς κατήλλαξεν ἡμᾶς τῷ θεῷ.

(α) Ἐβρ. IB', 14.

(1) Ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου. Σελ. 26. E.

(β) Ἐβρ. IB', 14.

(2) Ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου. Σελ. 27. A.

10 Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης· ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Τοῦτο εἶπεν, ἵνα μὴ νομίσῃς, ὅτι πανταχοῦ καλὸν ἡ εἰρήνη. Δικαιοσύνην δὲ νῦν, καθόλου πᾶσαν ἀρετὴν ὠνόμασεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τούτου τοῦ κατορθώματος ἔπαθλον τέθεικε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, μὴ δυσχεράνης ἐπὶ τοῖς ἄλλοις ἔχουσιν ἔπαθλον. Εἰ γὰρ καὶ διάφοροι δοκοῦσιν αἱ ῥηθεῖσαι ἀμοιβαὶ διὰ τὴν ἐτερότητα τῶν ὀνομάτων, ἀλλ' οὖν πᾶσαι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν αἰνίσκονται. Πάντες γὰρ οἱ τούτων ἀξιωθέντες, καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἀπολαύσουσι· διὸ καὶ πάντες μακάριοι ὠνομάσθησαν.

[Βασιλείαν (1) τῶν οὐρανῶν, οἱ μὲν λέγουσι, τὴν ἐν οὐρανοῖς διαγωγὴν, οἱ δὲ, τὴν ἰσάγγελον ἐν οὐρανοῖς κατὰστασιν, οἱ δὲ, τὸ εἶδος τῆς θεϊκῆς ὡραιότητος τῶν φορεσάντων τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου, ἥτις δίδεται κατὰ τὸ ποιοῦν τε καὶ ποσὸν τῆς ἐν ἑκάστῳ δικαιοσύνης, οἱ δὲ, τὴν κατὰ χάριν μετὰδοσιν τῶν φυσικῶς προσάντων τῷ θεῷ ἀγαθῶν. Τῶν τεσσάρων δὲ, τὸ τρίτον καὶ τὸ τέταρτον, καὶ βασιλείαν τοῦ θεοῦ λέγουσιν.]

†† Οὐ μόνον (2) οἱ μάρτυρες διώκονται, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἕνεκεν τοῦ βοηθεῖν τοῖς ἀδικουμένοις, καὶ πάσης ἀπλῶς ἀρετῆς. Δικαιοσύνη γάρ, ἡ πᾶσα ἀρετή. Ἐπεὶ καὶ κλέπται καὶ φονεῖς διώκονται, ἀλλ' οὐ μακάριοι.

11 Μακάριοί ἐστε, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι,

(1) Ταῦτα καὶ παρὰ τοῖς δυοῖ χειρογράφοις ἐν τῇ περιελιδίῳ.

(2) Τὸ σχέλιον τοῦτο εὗρηκεν ὁ Ἰντένιος ἐν τῇ περιελιδίῳ τοῦ ἑαυτοῦ χειρογράφου· δὲν εὕρεται δὲ οὔτε παρὰ τῷ Α, οὔτε παρὰ τῷ Β, καὶ ἐλήφθη ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου Σελ. 27. Β.

καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν, ψευδόμενοι, ἔνεκεν ἐμοῦ.

Ινα μὴ ὑπολάβῃς, ὅτι τὸ ἀπλῶς πονηροῖς ῥήμασι βάλλεσθαι μακάριον, δύο προσέθηκε διορισμούς, τὸ, ψευδῇ τὰ λεγόμενα εἶναι, καὶ διὰ τὸν Χριστὸν ταῦτα λέγεσθαι. Εἰ γὰρ μὴ ταῦτα οὕτως ἔχει, μάλλον ἄθλιος ὁ κακῶς ἀκούων. Τί τῶν ῥηθειῶν τούτων παραινέσεων παραδοξότερον γένοιτ' ἂν, ὅταν τὰ πᾶσι φευκτὰ, πᾶσι ποθεινὰ γίνηται, διὰ τὴν τῶν ἐπάθλων μεγαλειότητα; Ὁ δὲ καὶ φορτικὰ, καὶ ἐναντία τῇ μέχρι τότε συνηθείᾳ τῶν ἀνθρώπων δογματίσας, ὅμως καὶ ἔπεισε, καὶ πείθει σχεδὸν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην.

12 **Χ**αίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε· ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολλὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε πάντες οἱ ὀνειδιζόμενοι, καὶ διωκόμενοι, καὶ κακῶς ἀκούοντες, ὡς εἴρηται. Εἰπὼν δὲ, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολλὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐπήγαγε καὶ ἑτέραν παράκλησιν.

†† Τὸ γὰρ (1) ὑπομεῖναι ὀνειδος, μέγα καὶ χαλεπώτατον. Διὸ καὶ ὁ Ἰῶβ, τοὺς ἄλλους ὑπομείνας πειρασμούς, τότε μάλιστα ἐταράχθη, ὅτε ὀνειδίζον αὐτῷ οἱ ἄλλοι φίλοι, ὡς δι' ἁμαρτίας πάσχοντι.

12 Οὕτω γὰρ ἐδίδωξαν τοὺς προφῆτας τοὺς πρὸ ὑμῶν.

Εντεῦθεν φανερόν, ὅτι τὸ, μακάριοί ἐστε, καὶ τὰ ἐξῆς, ἰδίως πρὸς τοὺς μαθητὰς εἴρηκε· διὰ μέσου δὲ αὐτῶν, καὶ πρὸς ἅπαντας, ὅσοι μέλλουσι μιμεῖσθαι τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. Οὕτω γὰρ ἐδίδωξάν, φησι, τοὺς προφῆτας τοὺς πρὸ ὑμῶν. Πῶς

(1) Ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου, Σελ. 27. C.

οὕτως; Ὁνειδίζοντες δηλονότι, καὶ διώκοντες, καὶ λέγοντες πᾶν πονηρὸν ῥῆμα κατ' αὐτῶν ψευδόμενοι, ἔνεκεν τοῦ θεοῦ. Ὡςπερ γὰρ ὑμεῖς παρ' ἐμοῦ ἀποσταλήσεσθε, κηρύξοντες, ὅσα ἐντελοῦμαι· οὕτω δὴ καὶ οἱ παρὰ τοῦ θεοῦ ἀπεστάλησαν. Εἰπὼν δὲ, ὅτι τοὺς προφῆτας τοὺς πρὸ ὑμῶν, ἐνέφηγεν, ὅτι καὶ οὗτοι προφητεύουσιν. Εἰ τοίνυν ἐκείνοις οὐκ ἦν ἐπίφογον, τὸ πάσχειν διὰ θεὸν, πάντως οὐδ' ὑμῖν. Οὕτω τοῖς προφῆταις παριστάσας αὐτοὺς, ἀνέστησεν αὐτῶν τὰ φρονήματα.

Βλέπε δὲ, μετὰ πόσας ἐντολάς τὸν μακαρισμὸν τοῦ διωγμοῦ τοῦ ἔνεκεν δικαιοσύνης, καὶ τὸν τοῦ ὀνειδισμοῦ, καὶ τῆς διώξεως, καὶ τῆς κακολογίας τέθεικε, δηλῶν, ὅτι χρὴ πάσαις ταῖς προλαβούσαις ἐντολαῖς συγκεκροτῆσθαι τὸν εἰς τούτους τοὺς ἀγῶνας ἀποδύμενον. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τάξει τινὶ χρησάμενος χρυσῇ ἡμῖν σειρὰν ὕφηνεν. Ὁ μὲν γὰρ ταπεινός, καὶ τὰ οἰκτεῖα πενθήσει παραπτώματα· ὁ δὲ ταῦτα πενθῶν, καὶ πρὸς ἑαί· ὁ δὲ πρὸς, πάντως ἔσαι καὶ δίκαιος· ὁ δὲ δίκαιος, καὶ ἐλεήσει· ὁ δὲ ταῦτα πάντα κατορθώσας, καὶ καθαρὸς ἔσαι τῇ καρδίᾳ· ὁ δὲ τοιοῦτος, καὶ εἰρηνοποιός· ὁ δὲ μέχρι τούτου προκόψας, καὶ πρὸς κινδύνους παρατάσσεται, καὶ τὰ ἐξῆς ὑποστήσεται μεγαλοψύχως. Παραινέσας τοίνυν, ἃ προσῆκεν, ἀναπαύει πάλιν αὐτοὺς τοῖς ἐγκωμίοις.

13 Ὑμεῖς ἐστε τὸ ἅλας τῆς γῆς.

Ἦν ἐνταῦθα τοὺς ἀνθρώπους ἐκάλεσεν, ὡς ἐκ γῆς πλασθέντας. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Οἱ ἄνθρωποι πάντες σεσῆ-
πασι ταῖς ἀμαρτίαις, διαφθαρέντες ὑπὸ τῆς ὑγρότητος τῶν παθῶν. Ὑμεῖς οὖν, ἐκλεγέντες παρ' ἐμοῦ πρὸς ἰατρείαν τῆς παγκοσμίου ταύτης σηπεδόνος, ἐστὲ τὸ ἅλας τῶν ἀνθρώπων, δύναμιν λογικὴν ἐξ ἐμοῦ λαμβάνοντες στύφειν (1) αὐτοὺς καὶ

(1) Τὸ, στύφειν, δὲν ἐξαργεῖται τόσον ὀρθῶς ἀπὸ τοῦ, δύναμιν, καὶ πρέπει νὰ προστεθῇ ἢ τὸ, τοῦ, ἢ τὸ, ὥστε.

ἐπισφίγγειν, καὶ ἀποκτείνειν μὲν τοὺς ἀσώτους σκώληκας, φημι δὴ τοὺς ἐμπαθεῖς λογισμοὺς, ἀπαλλάττειν δὲ τῆς δυσωδίας τῶν ἀμαρτημάτων.

†† Οἱ μὲν προφῆται (1) εἰς ἓν ἔθνος ἀπεστάλησαν· ὑμεῖς δὲ τῆς γῆς ἀπάτης ἐστὲ τὸ ἅλας, διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν ἐλέγχων στύφοντες τοὺς χαύνους, ἵνα μὴ γεννήσωσι τοὺς ἀτελευτήτους σκώληκας. Ὅστε μὴ ἀποβάλλητε τὴν στυφνότητα τῶν ἐλέγχων, καὶ ὀνειδίζησθε, καὶ διώκησθε. Διὸ φησιν· Ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀλισθήσεται; Εἰς οὐδὲν ἰσχύει ἔτι, εἰ μὴ βληθῆναι ἔξω, καὶ καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Ὁ γὰρ διδάσκαλος ἐὰν μωρανθῇ, τουτέστιν, εἰ οὐκ ἐλέγχει καὶ στύφει, ἀλλὰ χαυνωθῇ, ἐν τίνι ἀλισθήσεται, τουτέστι, διορθωθήσεται; Ἀπὸ τότε οὖν ἔξω ῥίπτεται τοῦ διδασκαλικοῦ ἀξιώματος καὶ καταπατεῖται, τουτέστι, καταφρονεῖται.

13 Ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀλισθήσεται;

Μωρία ἁλατός ἐστιν, ἡ ἀσθένεια τῆς ποιότητος αὐτοῦ. Λέγει τοίνυν, ὅτι βλέπετε, οἷαν διακονίαν ἐγχειρίζεσθαι μέλλετε, καὶ ἀγωνίζεσθε, μὴ χαυνωθῆναι διωγμοῖς, ἢ ὀνειδισμοῖς, ἢ κακολογίαις, ὡς προδεδήλωται, μηδ' ἀποβαλεῖν τὴν ὠφέλιμον ποιότητα. Ἐὰν γὰρ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀλισθήσεται; τουτέστιν, ἐὰν ὑμεῖς χαυνωθῆτε, ἢ τὴν ὠφέλιμον ποιότητα ἀποβάλλητε, ἐν τίνι ἑτέρῳ ἁλατι ἀλισθήσεσθε, εἴτουν ἀρτυθήσεσθε; ὡς ὁ Μάρκος (α) εἶπεν. Ὑμεῖς γὰρ ἐστὲ τὸ ἐκλεγέν ἅλας, καὶ οὐχ ὑπολείπεται ἕτερον. Ὅσα τοίνυν προεκήρυξε πάντων εἰς τὴν τοιαύτην διακονίαν, τοσούτω προσέχειν ὀφεί-

(1) Τὸ σλόγιον τοῦτο ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου Σελ. 27. Ε.

(α) Μαρκ. Θ', 50. — Ὁ Μάρκος ἔχει, ἀρτύσετε· ὁ δὲ ὑπομνηματιστὴς μετέλλαξε τὸν χρόνον πρὸς τὸ παρὰ τῷ Ματθαίῳ.

λατε, ἵνα μὴ καὶ τῆς ἑαυτῶν χαυνότητος, καὶ ἀνενεργησίας, καὶ τῆς τῶν σεσημμένων, ὡς εἴρηται, ἀπωλείας ἀπαιτηθῇτε δίκην.

13 Εἰς οὐδέν ἰσχύει ἔτι, εἰ μὴ βληθῆναι ἔξω, καὶ καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων.

Εἰς οὐδέν ἔτι χρησιμεύει, μωρανθὲν τὸ δηλωθὲν ἄλλας, εἰ μὴ εἰς τὸ ριφῆναι ἔξω τῆς δεισποτικῆς αὐλῆς, καὶ καταπατεῖσθαι, ὃ ἔστι καταφρονεῖσθαι παρὰ τῶν ἀνθρώπων.

14 Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου.

Κόσμοι πάλιν, τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ εἶπεν ἀνθρώπους, ὧν σκοτισθέντων τῷ ζόφῳ τῆς πλάνης, ὑμεῖς, φησὶν, ἐξελέγητε εἶναι φῶς αὐτῶν, ὥστε φωτίζειν τὰ ὄμματα τῶν ψυχῶν αὐτῶν, φωτὶ διδασκαλίας καὶ φωτὶ γνώσεως, χειραγωγεῖν αὐτοὺς ἐπὶ τὴν ὁρθὴν τρίβον τῆς εὐσεβείας. Δύο τοίνυν διακονίας ἐνεχειρίσθησαν, τὸ ἀλλεῖν, καὶ τὸ φωτίζειν. Δεῖ γὰρ πρῶτον ἀπαλλαγῆναι τῆς σπηεδόνας, εἶτα συνετισθῆναι.

14 Οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη.

Διὰ ταύτης τῆς παραβολῆς, καὶ τῆς μετὰ ταύτην, εἰς ἀκρίβειαν, καὶ ἀσφάλειαν βίου τούτου ἐνάγει, καὶ ἐναγωνίους εἶναι κελεύει, ὡς ὑπὸ τοῖς ἀπάντων ὀφθαλμοῖς τοῦ λοιποῦ κειμένους, καὶ ἐν μέσῳ τῷ θεάτρῳ τῆς οἰκουμένης ἀγωνιζομένους. Οὐ δύναται, φησι, πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη, οὐδὲ ὑμεῖς δύνασθε κρυβῆναι, ἐπὶ τοῦ ὕψους τῆς διδασκαλίας τεθέντες. Λοιπὸν οὖν προσέχετε, πῶς πολιτεύεσθε, καὶ γίνεσθε τοῖς ἀποβλέπουσιν εἰς ὑμᾶς κάλλιστον ἀρχέτυπον καὶ βίου καὶ λόγου.

15 Οὐδὲ καίουσι λύχνον, καὶ τιθέασιν αὐτὸν ὑπὸ τὸν μῶδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ.

Οὐδ' ἀνάπτουσι τινας λύχνον, καὶ τὰ ἐξῆς. Λοιπὸν οὖν

οὐδ' ἐγὼ, ἀνάψας ὑμᾶς φωτὶ θεογνωσίας, βούλομαι ὑμᾶς κρύπτεσθαι· ἀλλ' ἰδοὺ τίθημι ὑμᾶς ἐπὶ τὴν λυχνίαν, λέγω δὴ, ἐπὶ τὸν ὑψηλὸν τόπον τῆς διδασκαλίας, ὥστε φωτίζειν πάντας τοὺς ἐν τῇ οἰκουμένῃ.

16 Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

[Λαμψάτω (1) οὖν εἰπὼν, οὐ κελεύει θεατροῖζειν τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ἐργάζεσθαι αὐτήν, εἰωθυῖαν ἀφ' ἑαυτῆς λάμπειν, καὶ ἑαυτὴν δημοσιεύειν κατὰ τὴν τοῦ μύρου φύσιν.] Διὰ τοῦτο δὲ λαμψάτω ἡ καθαρότης τοῦ βίου καὶ λόγου ὑμῶν ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, οὐχ ἕνεκεν ἀνθρωπαρεσκείας, ἀλλ' ἵνα ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, τὰ ἐν πράξεσι καὶ λόγοις, καὶ μιμήσονται ταῦτα. Ἔτι δὲ καὶ ἵνα δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἥτοι τὸν θεόν, ᾧ τινι διὰ πίστεως υἱοθετήθητε, υἱοὶ μὲν αὐτοῦ, ἀδελφοὶ δὲ ἐμοῦ γενόμενοι. Ἰμνήσουσι γὰρ αὐτὸν, ὡς τοιαύτην ἐντειλάμενον πολιτεῖαν. Καὶ μὴν αὐτὸς ταύτην ἐντείλατο· ἀλλ' εἴωθε τὰ ἑαυτοῦ κατορθώματα τῷ πατρὶ πολλάκις ἀνατιθέναι, ὡς προϊόντες εὐρήσομεν, τιμῶν ὡς πατέρα, καὶ ἅμα δεικνύων, ὅτι ἔν εἰσιν, ὥσπερ τῇ φύσει, οὕτω καὶ τῷ θελήματι.

[Ἰμῶν, (2) φησὶν, ἐργαζομένων τὰ καλὰ, λαμψάτω τὸ ἀπ' αὐτῶν φῶς ὑμῶν, ὃ καὶ, μηδενὸς δημοσιεύοντος, εἴωθεν αὐτὸ ἑαυτὸ θριαμβεύειν, ἀποπαλλόμενον τῶν καλῶν.]

17 Μὴ νομίσητε, ὅτι ἤλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἢ

(1) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περισελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

(2) Τὰ παρεντεθειμένα εὐρίσκονται παρ' ἀμφοτέρους τοῖς χειρογράφοις ἐν τῷ περισελιδίῳ.

τοὺς προφῆτας· οὐκ ἤλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι.

Ἐπειδὴ μελίζονα τῶν παλαιῶν παραγγελμάτων ἐμελλε νομοθετεῖν, λέγων· Ἠκούσατε (α), ὅτι ἐβρέθη τοῖς ἀρχαίοις· Οὐ φονεύσεις· ὅς δ' ἂν φονεύσῃ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ θείας τινὸς καὶ οὐρανίου πολιτείας ἐβούλετο τεμεῖν ὁδόν, ἵνα μὴ τινες, διὰ τὸ ξενίζον, ὑπολάβωσιν, ὅτι ἀναιρῶν τὰ παλαιὰ, νομοθετεῖ νέα, καὶ νομίσωσιν αὐτὸν ἀντίθεον, προθεραπεύει τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν.

Ἀλλὰ, πῶς ἐπλήρωσε τὸν νόμον καὶ τοὺς προφῆτας, ἴδωμεν. Τοὺς προφῆτας μὲν ἐπλήρωσε, πληρώσας ἔργοις πάντα, ὅσα περὶ αὐτοῦ προσφήτευσαν· διὸ καὶ καθ' ἕκαστον τῶν προφητευθέντων προσεβλήκαν οἱ εὐαγγελισταὶ τὸ, Ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ προφήτου· τὸν δὲ νόμον, ἐνὶ μὲν τρόπῳ πεπλήρωκεν, ἐν τῷ μηδὲν νόμιμον παραβῆναι· εἴρηκε γὰρ πρὸς τὸν Ἰωάννην, ὅτι Οὕτω (β) πρέπον ἐστὶν ἡμῖν, πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην· ἐτέρῳ δὲ, ἐν τῷ προσθεῖναι αὐτῷ τὰ λείποντα, ὃ καὶ μάλλον ἐνταῦθα νοεῖν ἀρμόδιον. Τοῦ νόμου γὰρ τὰ τέλη τῶν ἀμαρτημάτων κωλύοντος, ὁ Χριστὸς καὶ τὰς ἀρχὰς ἐκώλυσεν. Ὁ φόνος μὲν γὰρ καρπὸς ἐστὶν ἀμαρτίας· ῥίζα δὲ ταύτης ἡ ὀργή· καὶ εἰ μὴ τις ἀνέλῃ τὴν ῥίζαν, ἔστιν ὅτε καρποφορήσει. Δέδεικται τοίνυν, ὅτι ἐλλιπὴς ἦν ἡ περὶ τοῦ μὴ φονεύειν ἐντολή· ἀνεπλήρωσε δὲ ταύτην ὁ Χριστὸς, ἐντειλάμενος μὴ ὀργίζεσθαι. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐντολῶν εὐρήσεις προΐων.

(α) Ματθ. Ε', 21. 22.

(β) Ματθ. Γ', 15.

Καὶ διὰ τί ἀτελής ἦν ὁ παλαιὸς νόμος; Διότι σκληροτράχηλοι ἦσαν οἱ Ἑβραῖοι, καὶ οὐκ ἠνείχοντο ζυγὸν βαρύν. Τοῖνυν ἐκείνους μὲν ὡς νηπίους εἰς ἀρετὴν, γάλα ἐπότισεν· ἡμῖν δὲ, ὡς ἀνδράσι, προσήγαγε στερεὰν τροφήν.

Καὶ πῶς ὁ Χριστὸς εἶρηκεν ἀλλαχοῦ (α), ὅτι Ὁ ζυγός μου χρηστός, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν; Διότι ἐλαφρύνει τοῦτον ἡ τῶν πόνων ἀντίδοσις, καὶ ἡ μεγαλειότης τῶν ἐπαθλῶν. Ὁ νόμος μὲν γὰρ τοῖς κατορθοῦσιν αὐτόν, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς ἐπηγγείλατο δώσειν· ὁ δὲ Χριστὸς, τὰ ἀγαθὰ τοῦ οὐρανοῦ.

[Ἄλλως (1) τε, οὐ κατέλυσεν, ἀλλ' ἐπλήρωσε τὸν παλαιὸν νόμον ὁ Χριστὸς· οὐδὲ γὰρ ἀντέκειτο τῷ εὐαγγελίῳ, μᾶλλον μὲν οὖν ὁδὸς ἦν οὗτος ἐπὶ τὸ εὐαγγέλιον, καὶ προκήρυξις αὐτοῦ, καὶ σκιά, καὶ τύπος· ἐλθόντος δὲ τοῦ εὐαγγελίου, ἐπληρώθη οὗτος, καὶ πέπαυται, ὡς νύξ, ἡμέρας φανείσης, ὡς σκιά, χρωμάτων ἐπιβληθέντων. Ἔδει γὰρ τὸν παιδαγωγὸν (2) τῷ διδασκάλῳ παραχωρῆσαι.

Καὶ ἄλλως δὲ πεπλήρωκεν ὁ Χριστὸς τὸν νόμον, τὰ διατάγματα τούτου φυλάξας, καὶ πέπαυκε, διὰ τοῦ τελείου τὸ ἀτελές ἀποκρύψας. Ὅθεν οὐκ ἀντίκεινται τοῖς τοῦ νόμου τὰ τοῦ εὐαγγελίου, ἀλλὰ συμφωνοῦσιν· ὁ μὲν γὰρ προτέλειον ἦν, τὸ δὲ, τελειότης.]

18 Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ἰῶτα ἐν ἧ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γέννηται.

Τὸ, ἀμὴν, ἐπὶ ῥήμα ἐστι βεβαιωτικόν, ἀντὶ τοῦ, ἀληθῶς· ἡ δὲ

(α) Ματθ. 1Α', 30.

(1) Τὰ παρανταθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

(2) Ἀναφέρεται εἰς τὸ Γαλατ. Γ', 24.

τῶν ἐφεξῆς ῥητῶν διάνοια, τοιαύτη ἐστίν, ὅτι ἕως ἂν ὁ κόσμος διαμένη· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ· οὐ μὴ παρέλθῃ ἀτέλεστον οὐδὲ τὸ εὐτελέστατον ἐπίταγμα τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα τὰ νόμιμα γένηται, ἥτοι πληρωθῇ ἔργοις παρ' ἐμοῦ. Διὰ γὰρ τοῦ ἰῶτα καὶ τῆς κεραίας τὸ εὐτελέστατον ἐδήλωσεν· ἐν γὰρ ταῖς γραμμαῖς ταῦτά εἰσιν εὐτελέστατα, ὡς εὐχερέστερον τῶν ἄλλων ἐγχαρασσόμενα. Ἔστι δὲ τὸ μὲν ἰῶτα, γραμμὴ ὀρθή· ἡ δὲ κεραία, γραμμὴ πλαγία. Σχῆμα δέ ἐστι βεβαιώσεως τὸ λέγειν, ὅτι ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, οὐ μὴ ἐάσω τόδε. Εἴρηκε δὲ τοῦτο ὁ Χριστὸς, βεβαιῶν, ὅτι οὐ μεταποιεῖ τὸν νόμον, ὡς μὴ δυνάμενος ποιεῖν, ἃ ἐκείνος ἐντέλλεται· καὶ γὰρ μέχρι θανάτου τοῦτον ἐξετέλει.

19 Ὅς ἐὰν οὖν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, καὶ διδάξῃ οὕτω τοὺς ἀνθρώπους, ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

[Τῶν (1) μικροτέρων, ἵνα μὴ λέγω τῶν μειζόνων.]

Ἐπεὶ περ δὲ ἀπῆλλαξεν ἑαυτὸν τῆς πονηρᾶς υποψίας, λοιπὸν ἐκφοβεῖ, καὶ ἀπειλὴν τίθησι μεγίστην, ὑπὲρ τῆς μελλούσης νομοθεσίας αὐτοῦ. Ὅστις ἀθετήσῃ, φησί, μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων, ὧν μέλλω νομοθετῆσαι, καὶ μὴ μόνον ἀθετήσῃ, ἀλλὰ καὶ ἐτέροις ὑπόδειγμα τοιοῦτον γένηται· — ἐλαχίστος δὲ ταύτας ἐκάλεσε, τοῦτο μὲν, μετριοφρονῶν, τοῦτο δὲ, ἵνα μὴ ἐπαίρωνται οἱ κατορθοῦντες αὐτάς· ἅμα δὲ καὶ παιδεύων ἡμᾶς, ἐξευτελίζει τὰ οἰκτεῖα, ἐπεὶ μεγάλαί εἰσὶ καὶ ὑψηλαί· — ὁ τοιοῦτος οὖν ἐλάχιστος κληθήσεται, τοῦτέστιν, ἔσχατος πάντων, φαυλότατος, ἀπερρίμμενος, ὃ ἐστίν, εἰς τὴν κόλασιν ἐμβληθήσεται. Βασιλείαν δὲ τῶν οὐρανῶν νῦν, τὴν δευτέραν

(1) Τὰ παρενθεθειμένα ἀναγινώσκονται παρὰ τῷ Δ ἐν τῷ περιελθόντι.

παρουσίαν αὐτοῦ φησὶν, ἐν ᾗ βασιλεὺς οὗτος ἀπάντων ἀναφανήσεται.

19 Ὃς δ' ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

Ορα, πῶς εἶπεν, ὅτι χρὴ πρῶτον ποιεῖν, εἴτα διδάσκειν, καὶ μὴ μόνον ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ διδάσκειν. Ὡς περ γὰρ μεμπτόν, τὸ μὴ ποιεῖν μὲν, διδάσκειν δέ· οὕτω πάλιν ἀτελὲς τὸ ποιεῖν μὲν, μὴ διδάσκειν δέ. Τελεία δὲ ἀρετὴ, τὸ μὴ μόνον ἑαυτῷ χρησιμεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἑτέροις. Σὺ δὲ οὐκ ἂν ὀρθῶς διδάξῃς, ὃ μὴ πεποίηκας, οὐδ' εὐχερῶς πείσῃς ἕτερον ποιεῖν, ὃ μὴ σὺ πεποίηκας. Ἀκούσεις γὰρ, Ἰατρὲ θεράπευσον σεαυτόν. (α)

20 Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεῖον τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οὐ ποιοῦσιν, ἀλλὰ μόνον διδάσκουσιν, ἀντιφθεγγόμενον τῇ διδασκαλίᾳ τὸν βίον ἔχοντες· ὑμεῖς δὲ καὶ ποιεῖν, καὶ διδάσκειν ὀφείλετε, ἵνα συνάδωσι τὰ ἔργα τοῖς λόγοις. Ἡ καὶ ἐτέρως τοῦτο νοήσεις, ὅτι Ἐκεῖνοι μὲν τὰ τέλη τῶν ἁμαρτημάτων φυλάττουσιν· ὑμεῖς δὲ καὶ τὰς ἀρχὰς φυλάττειν ὀφείλετε, εἴγε γραμματεῖς καὶ φαρισαίους ἐνταῦθα τοὺς κατορθοῦντας, καὶ οὐ τοὺς παρανομοῦντας λάβοις. Δικαιοσύνην δὲ εἶπεν ἀπλῶς πᾶσαν ἀρετὴν.

Ὅρα δὲ, ὅπως καὶ διὰ τῶν παρόντων ῥημάτων, καὶ διὰ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων, οὐ διαβάλλει τὴν παλαιὰν νομοθεσίαν, ἀλλ' ἐπιτείνει μᾶλλον αὐτήν. Καὶ εἰ ἀδιάβλητός ἐστι, διὰ τί οὐ σώζει τοὺς μετερχομένους αὐτήν; Μέχρι μὲν τῆς τοῦ

(α) Λουκ. Δ', 23.

Χριστοῦ παρουσίας ἔσωζε τοὺς ἀκριβεῖς φύλακας αὐτῆς, μετὰ τοῦτο δὲ, τῆς νηπιότητος εἰς ἀνδρότητα προκοψάσης, καὶ πολλῆς χάριτος δοθείσης τοῖς ἀνθρώποις, καὶ μεγίστων ἐπάθλων προτεθέντων εἰς ἀμοιβὴν τῶν κατορθωμάτων (οὐκέτι γὰρ κληρονομία γῆς, καὶ τῶν ἐκ γῆς ἀγαθῶν, οὐδὲ πολυπαιδία καὶ γῆρας καὶ νῆκαι κατ' ἐχθρῶν, ἀλλ' οὐρανοῦ κληρονομία καὶ τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν, καὶ υἰοθεσία θεοῦ, καὶ ἀδελφότης πρὸς τὸν μονογενῆ, καὶ νῆκαι κατὰ δαιμόνων, καὶ κοινωνία βασιλείας ἀτελευτήτου)· εἰκότως καὶ μεγάλους ἀγῶνας ἀπαιτοῦνται πάντες οἱ τῶν τοιούτων ἐπάθλων τυχεῖν μέλλοντες, καὶ αἶους ὑποτίθενται αἱ ἐντολαὶ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ καὶ τὰ δηλωθέντα ἐπαθλα ἐπαγγεилаμένου. Τὰ γὰρ μεγέθη τῶν ἀγώνων, πρὸς τὰ μεγέθη τῶν ἐπάθλων ἐνομοθέτησεν.

21 Ἦκούσατε, ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις· «Οὐ φονεύσεις· ὃς δ' ἂν φονεύσῃ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει.»

22 Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει.

[Τῆς (1) βίβλου τῆς Ἐξόδου· Οὐ φονεύσεις (α). Καὶ μετὰ πολλὰ, Ἐὰν (β) πατάξῃ τις τινα, θανάτῳ θανατούσθω, καὶ τὰ ἐξῆς.]

Προσπαλύνας τὰς καρδίας αὐτῶν ἐν τοῖς μακαρισμοῖς, καὶ παραθηξας εἰς ἀρετὴν, ἄπτεται λοιπὸν καὶ μειζόνων ἐντολῶν. Ἀπὸ τῶν φυσικωτέρων δὲ ἄρχεται παθῶν, θυμοῦ, λέγω, καὶ ἐπιθυμίας. Καὶ πρῶτον μὲν περὶ τοῦ θυμοῦ διαλέγεται, εἴτα διαλαμβάνει καὶ περὶ τῆς ἐπιθυμίας.

(1) Τὰ παρενθεσμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῇ περιελίδι πρ' ἀμφοτέροις τοῖς χειρογράφοις.

(α) Ἐξοδ. Κ', 13.

(β) Ἐξοδ. ΚΑ', 12.

Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, διὰ τί μὴ ἤρξατο ἀπὸ τῆς ἐν τῷ νόμῳ πρώτης κειμένης ἐντολῆς; Διότι, περὶ τῆς θεότητος οὖσαν, ἔδει καὶ αὐτὴν ἀναπληρῶσαι, καὶ προσθεῖναι φανερώς περὶ τῆς ἑαυτοῦ θεότητος· οὕτω δὲ καιρὸς ἦν. Εἰ γὰρ καὶ μετὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰ σημεῖα, δαιμονῶντα αὐτὸν ἐκάλουν καί-
τοι μηδὲν περὶ αὐτῆς φανερόν εἰπόντα· τί οὐκ ἂν καὶ εἶπον, καὶ ἐποίησαν, εἰ πρὸ τούτων ἀπάντων ἐπεχείρησέ τι τοιοῦτον φθέγγασθαι; Καὶ διὰ τί μὴ φανερώς ἔλεγεν, ὅτι θεὸς ἐστι; Διότι θορυβεῖν ἔμελλε τοὺς ἀκροατάς. Εἰ γὰρ οἱ μαθηταί, συν-
όντες αὐτῷ, καὶ καθ' ἑκάστην διδασκόμενοι, καὶ θαυματουργοῦντα βλέποντες, καὶ τῶν ἀπορρήτων κοινωνοῦντες, καὶ δύνα-
μιν παρ' αὐτοῦ τοσαύτην λαβόντες, ὥς καὶ νεκροὺς ἀνίσταν (1), οὐκ ἠδύναντο πάντα βαστάζειν πρὸ τῆς ἐπιδημίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος· πῶς δὴ μὴ ἀσύνετος, καὶ τοσαύτης ἀρετῆς ἀπο-
λιμπανόμενος, ἔμελλε μὴ ταραχθῆναι, καὶ μὴ μάλιστα νομίσαι τοῦτον ἀντίθεον, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ τιμὴν ἀναισχύντως σφετε-
ριζόμενον; Διὰ τοῦτο σοφῶς τε καὶ οἰκονομικῶς, ποτὲ μὲν, Θεοπρεπεῖς ἐργαζόμενος παραδοξοποιᾷς, ταύτας ἀφίησι κη-
ρύττειν, ὅτι θεὸς ἐστι· ποτὲ δὲ, παρακρινᾷ καὶ ῥήματα ταῖς λόγοις, ἐμφαντικὰ τῆς αὐτοῦ θεότητος.* Ἐκ τοῦ φανεροῦ δὲ, καὶ ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ταπεινὰ περὶ ἑαυτοῦ φθέγγεται, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀκροατῶν. Ἐγίνωσκε γάρ, ὅτι τὰ ἔργα τοῦτον (2) φανερώσουσιν, ἃ οὐδεὶς ἄλλος ἐποίησεν. Ἀλαζονικὸν γάρ, τὸ περὶ ἑαυτοῦ τινα μέγала λέγειν, καὶ ὑποπτον.

Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανελθόντες, θεασώμεθα, πῶς οὐ καταλύει τὸν νόμον, ἀλλὰ μᾶλλον ἀναπληροῖ, ὥς ἐλλιπῶς ἔχοντα. Φησὶ γάρ, ὅτι ἐλέχθη παρὰ τοῦ νομοθέτου πρὸς τοὺς ἀρχαίους Ἑβραίους, ὅτι Οὐ φονεύσεις ὁμόφυλον, ὃ ἄνθρωπος·

(1) Ταῦτα ἀναφέρονται εἰς Ματθ. Ι, 8.

(2) Προτιμότερον τὸ, αὐτὸ ν, ὥς φαίνεται ὅτι ἀνέγνωσε καὶ ὁ Ἐντένιος.

ὅς δ' ἂν φονεύσῃ, ὑπεύθυνος ἔσται τῇ κατακρίσει, εἰς τὸ δοῦναι δίκην ἀξίαν τοῦ φόνου. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι Πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ μάτην, ἀκαίρως· ταῦτα γὰρ δηλοῖ τὸ, εἰκῇ· ἔνοχος ἔσται τῇ κατακρίσει. Προσθεῖς δὲ τὸ, εἰκῇ, οὐκ ἀνείλε παντάπασι τὴν ὀργήν, ἀλλὰ μόνην τὴν ἀκαιρον ἐξέβαλεν· ἡ γὰρ εὐκαιρος, ὠφέλιμος. Ἔστι δὲ εὐκαιρος ὀργή, ἡ γινομένη κατὰ τῶν πολιτευομένων ἐναντίως τῶν ἐντολῶν τοῦ θεοῦ, ὅταν μὴ πρὸς ἐκδίκησιν ἡμετέραν, ἀλλὰ πρὸς ὠφέλειαν τῶν κακῶς βιούντων ἐξ ἀγάπης καὶ φιλαδελφίας ὀργιζόμεθα, μετὰ τῆς προσηκούσης εὐσχημοσύνης. Ὁργίζεσθε (α) γάρ, φησι, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε, τουτέστι, μὴ ἐν τῷ ὀργίζεσθαι πταίετε, κακῶς χρώμενοι τῇ ὀργῇ. Ἀδελφοὺς δὲ ἡμᾶς ἀλλήλων ἐκάλεσεν, ὡς τὸν αὐτὸν ἔχοντας θεὸν, καὶ τὸν αὐτὸν προπάτορα, καὶ τὴν αὐτὴν φύσιν, καὶ τὴν αὐτὴν πίσιν, καὶ τὰς αὐτὰς ἐντολάς, καὶ τὰς αὐτὰς ἐπαγγελίας τῶν ἐπαθλῶν. Εἶδες, τί προσέταξε. Τοῦ φόνου τὴν ρίζαν ἐξέκοψεν· ὁ γὰρ μὴ οὕτως ὀργιζόμενος, οὐχ ἤξει ποτὲ πρὸς φόνον, ὥσπερ οὐδ' ὁ ρίζαν ἐκκόπτων, ἑάσει κλάδον φῦναι ποτε.

22 Ὅς δ' ἂν εἴπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ῥακά, ἔνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ.

Ἀνωτέρω μὲν, τὸν φιλῶς ὀργιζόμενον κατέκρινεν· ἐνταῦθα δὲ, τὸν καὶ μέχρι λόγου προϊόντα. Τὸ ῥακά δὲ, ἐβραϊκὴ ἐστὶ φωνή, δηλοῦσα τὸ, Σὺ. Ἐπεὶ γὰρ ὀργιζόμενός τις κατὰ τινος οὐκ ἀξιοῖ καλέσαι τοῦτον ἐξ ὀνόματος, ὡς ἀνάξιον ὀνόματος· ἀντὶ ὀνόματος δὲ τὸ Σὺ τίθῃσιν, εἰς ἐνδειγμα τῆς ὀργῆς καὶ βδελύξεως· κατέκρινε καὶ τοῦτον, ὡς τὴν κοινὴν φύσιν βδελυσσόμενον, καὶ ἔνοχον αὐτὸν τῷ συνεδρίῳ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ κατέστησεν, εἰς τὸ παρ' αὐτῶν ἐπιτιμηθῆναι.

(α) Ἑβρ. Δ', 26.

22 "Ὁς δ' ἂν εἴπῃ, μωρὲ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός.

Τοῦτον μεγάλως κατέκρινεν, ὡς ἀφαιρούμενον ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τὴν φρόνησιν, καθ' ἣν τῶν ἀλόγων διαφέρομεν, ἢ μᾶλλον, ὡς εἰς τὴν πίστιν ὑβρίζοντα. Εἰ γὰρ ὁ πιστὸς ἀδελφός, μωρός ἔστιν, ὡς οὗτός φησι, μωρὰ καὶ ἡ πίστις αὐτοῦ.

Ἐνταῦθα δὲ πρῶτον ἐξέφηνε τὸ ὄνομα τῆς γέεννης τοῦ πυρός. Γέενναν δὲ καλεῖσθαι ταύτην φασίν, οἱ μὲν, ὡς αἰεὶ γεννῶσαν τὸ πῦρ· οἱ δὲ, ἐβραϊκὸν ὄνομα ταῦτο λέγουσι, δηλοῦν τὴν τοιαύτην κόλασιν. Εἰ τοίνυν τὰς δοκούσας παρ' ἡμῖν ἐλαφράς ὑβρεῖς οὕτως ἐκόλασε, ποίας ἐσμέν ἄξιοι καταδίκης, οἱ τὰς βαρείας κατὰ τῶν ἀδελφῶν ἀπειδῶς ἐκχέοντες; Ἐκόλασεν οὖν τὰς δοκούσας ἐλαφράς, διὰ τὰς βαρείας· ἵνα ταύτας φοβεράς κρίνοντες, ἐκείνας φοβερωτέρας νομίζωμεν. Ἄλλως τε καὶ, διότι τοῖς ὀργιζομένοις οὐ μόνον αἱ μεγάλαι ὑβρεῖς, ἀλλὰ καὶ αἱ μικραὶ, φόνους ἐξαρτύουσι πολλάκις, δίκην σπινθήρος ἐξάπτουσαι τὴν ὀργήν.

23 Ἐὰν οὖν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καχεῖ μνησθῆς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει

24 τί κατὰ σοῦ· ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὑπαγε, πρῶτον διαλλαγῇ τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου.

Πάντα, ὅσα τε ἀνωτέρω εἶπε, καὶ ὅσα νῦν λέγει, καὶ ὅσα μετὰ τοῦτο ἐρεῖ, ὑπὲρ ἀγάπης εἰσὶν, ἣν μάλιστα περὶ πολλοῦ τίθεται, καὶ διαφερόντως ἐπαινεῖ, ὡς ἐν πολλοῖς προβαίνοντες εὐρήσομεν. Θεὸς γὰρ ὦν, ἀγαπῶν ἡμᾶς, ἐνηνθρώπησε, καὶ πάντα πέπονθεν, ἵνα καὶ ἡμεῖς τὸν θεόν τε καὶ ἑαυτοὺς ἀγαπῶμεν, καὶ διὰ τῆς ἀγάπης συνδεθῶμεν ἀλλήλοις, καὶ

γενώμεθα ἐν σώμα, κεφαλὴν ἔχοντες αὐτὸν τὸν Χριστόν. Διὰ καὶ πρῶτον τὰ νεῦρα τῆς μάχης ὑποτέμνων, τὰ λυμαντικά τῆς ἀγάπης ἀπέλανε. Καὶ ὅρα φιλανθρωπίας ὑπερβολὴν! Καταφρονεῖ τῆς εἰς αὐτὸν τιμῆς, ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν ἀδελφὸν ἀγάπης, μονονουχί λέγων: Ἐγκοπτέσθω ἡ ἐμὴ λατρεία, ἵνα σὺ δι-αλλαγῇς πρὸς τὸν ἀδελφόν σου. Καὶ γὰρ θυσία ἐστὶ καὶ ἡ πρὸς τὸν ἀδελφὸν καταλλαγή, καὶ χωρὶς ταύτης οὐδὲ ἐκεί-νιν προσδέχεται.

Λοιπὸν οὖν, κἂν ὕμνον προσάγῃς θεῷ, κἂν εὐχὴν· καὶ ταῦ-τα γὰρ θυσία ἐστὶ· κἂν ὅτιοῦν ἕτερον, μὴ ἀκατάλλακτος ταῦ-τα προσαγάγῃς, εἰδὼς, ὅτι οὐδὲν προσδέξεται τούτων, εἰ μὴ πρῶτον διαλλαγῇς. Ἀδιορίστως δὲ καὶ πρὸς τὸν ἀδικήσαντα ὁ λόγος, καὶ πρὸς τὸν κακῶς πεπονθότα· καὶ εἰ μὲν κακῶς πέπονθας, ἄφες αὐτῷ τὴν ἀδικίαν, καὶ συγγνωμόνησον· εἰ δὲ ἠδίκησας, θεράπευσον τὴν ἀδικίαν, καὶ μηδὲν ἐλλείψῃς, ὅσα πρὸς καταλλαγὴν φέρουσιν. Ἐδίδαξε τοίνυν, ὅτι οὐ ἡ θυσία δι' ἔχθραν ἀπρόσδεκτος, τούτου καὶ ὁ βίος ἅπας βδελυκτός ἐστὶ τῷ θεῷ.

- 25 Ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου ταχύ, ἕως ὅτου εἴ
ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ· μήποτε σε παραδῶ ὁ ἀντί-
δικος τῷ κριτῇ, καὶ ὁ κριτὴς σε παραδῶ τῷ ὑπη-
26 ρέτῃ, καὶ εἰς φυλακὴν βληθήσῃ. Ἀμὴν λέγω σοί,
οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν, ἕως ἂν ἀποδῷς τὸν ἔσχα-
τον κοδράντην.

Ὡςπερ εἴωθε προτρέπειν εἰς ἀρετὴν, οὐ μόνον ἀπὸ τῶν μελ-
λόντων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων, καθὼς ἐν τοῖς μακα-
ρισμοῖς εἰρήκαμεν· οὕτω πάλιν εἴωθεν ἀποτρέπειν τῆς κακίας,
οὐ μόνον ἀπὸ τῶν μελλόντων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων.
Ἀποτρέψας γὰρ τῆς ἔχθρας διὰ τῆς μελλούσης γεέννης, νῦν
ἀποτρέπει ταύτης καὶ φοβεῖ, καὶ διὰ τοῦ παρόντος κριτοῦ,

καὶ τῶν καθ' ἐκάστην γινομένων. Φησὶν οὖν ὅτι, καὶ ἐὰν εἰς δικαστήριον ἐλκυσθῇς, ἵσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου, τουτέστι, γενοῦ εὖνους αὐτῷ καὶ φίλος, ἐν ὅσῳ τυγχάνεις ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ, τῇ πρὸς τὸν δικαστὴν φερούσῃ, ὅ ἐστι, πρὸ τοῦ ἐλθεῖν εἰς τὸν δικαστὴν. Ἐξέστι γάρ σοι τηνικαῦτα καταλαγῆναι, χρήματα καταβαλλομένων, ἅπερ ὁ Λουκᾶς (α) ἐργασίαν ἐκάλεσεν, ὡς ἐργαζόμενα, ὃ βουλόμεθα, καὶ ἀνύοντα τὸ σπουδαζόμενον. Κρεῖσσον γὰρ ζημιωθῆναι, ἢ δικασθῆναι. Ζημιωθείς μὲν γὰρ διὰ τὴν ἀγάπην, τρία κερδανεῖς κάλλιστα, τὸ μὴ ἐμβληθῆναι τῇ φυλακῇ, τὸ μὴ ζημιωθῆναι τὰ ἔσχατα, καὶ τὸ καταλλαγῆναι τῷ ἐχθρῷ· δικασθείς δὲ, τρία τούναντίον ὑποστήσῃ τὰ κάκιστα, τὸ ἐμβληθῆναι τῇ φυλακῇ, τὸ ἀποδοῦναι τὸν ἔσχατον κοδράντην· ὄντινα ἔσχατον λεπτόν εἶπεν ὁ Λουκᾶς (β), τουτέστι καὶ τὸ λεπτότατον εἶδος, ὃν δοῦναι κατεδικάσθης· καὶ τρίτον, τὸ μηδὲ οὕτω καταλλαγῆναι. Εἰκὸς γὰρ, τὸν ἀντίδικον ὅπωςδὴποτε περιγενέσθαι σου. Εἰσὶ δὲ τινες ἀναγωγικῶς ἐρμηνεύοντες τὰ ρηθέντα, ὅπερ ὁ Χρυσόστομος (γ) ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐκ ἀπεδέξατο.

[*Ἀντιδικόν* (2) τινες, τὸ συνειδὸς λέγουσιν, ὡς ἀντικείμενον ἀεὶ τῷ πονηρῷ θελήματι, καὶ κατηγοροῦν τοῦ ποιοῦντος τὸ κακόν· ὁδὸν δὲ, τὸν παρόντα βίον, ᾧ χρὴ εὖνοεῖν, ἡγουν πείθεσθαι, τὰ μὲν καλὰ ἐπιτρέποντι, τῶν δὲ κακῶν ἀποτρέποντι.]

27 Ἠκούσατε, ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις· «Οὐ μοι-
28 χεύσεις.» Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ βλέπων

(α) Λουκ. ΙΒ', 58.

(β) Λουκ. ΙΒ'. 59.

(γ) Τομ. Ζ'. Σελ. 219. C.

(2) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται παρ' ἀμφοτέροις τοῖς χειρογράφοις ἐν τῷ περιελιδίῳ.

γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἥδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ.

Καὶ ἐν τῷ νόμῳ μετὰ τὸ, *Οὐ φονεύσεις, τὸ, Οὐ μοιχεύσεις*, καίτοι. Λοιπὸν οὖν ἀπαρτίσας τὴν προτέραν ἐντολὴν, καὶ ἐπὶ τὴν μετ' ἐκείνην πρῶσι, καὶ τὸν θυμὸν ῥυθμίσας, παιδαγωγεῖ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν. Ὡς περ δὲ ἐπὶ τῆς προτέρας ἐντολῆς, προσθεὶς τὸ, *εἰκῇ*, διέστειλε τὴν εὐκαιρὸν ὀργὴν ἀπὸ τῆς ἀκαίρου· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῆς παρούσης, τὸ, *πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι*, προσθεὶς, διέστειλε τὴν ἀπαθῆ ὄψιν ἀπὸ τῆς ἐμπαθοῦς. Οὐκ εἶπε γὰρ, ὅτι, ὁ βλέπων, ἀπλῶς, ἀλλ', ὁ βλέπων πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, τουτέστιν, ὁ βλέπων περιέργως, ὁ βλέπων ἐμπαθῶς, ὥστε ἐπιθυμῆσαι συνουσίας. Ὁ τοιοῦτος γὰρ ἥδη τοῦ πάθους ἐνέπλησε τὴν καρδίαν ἑαυτοῦ, καὶ λοιπὸν τῇ προαιρέσει ἐμοίχευσεν. Ἡ, ὁ διὰ τοῦτο βλέπων, ἵνα ἐπιθυμήσῃ. Ὁ τοιοῦτος γὰρ ἐζήτησε τὸ πάθος, καὶ νῦτομολῆσε πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ προδεδώκεν ἑαυτὸν τῷ πάθει, καὶ εἰ καὶ μὴ τῷ σώματι ἤψατο τῆς γυναικὸς, ἀλλὰ γε τῇ προαιρέσει. Ὁ δὲ κατὰ πάροδον βλέπων, ἢ κατὰ τινα χρεῖαν ἄλλην, ἀνέγκλητος. Γυναῖκα δὲ νῦν λέγει, καὶ τὴν ἐξευγμένην ἀνδρὶ, καὶ τὴν ἀπολελυμένην, καὶ τὴν παρθένον.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι τὰ τοιαῦτα παραγγέλματα, εἰ καὶ πρὸς ἄνδρας ἀποτείνεσθαι δοκοῦσιν, ἀλλὰ γε καὶ πρὸς γυναῖκας ὁρῶσιν. Ὁ γὰρ ἀνὴρ κεφαλὴ τῆς γυναικὸς ἐστὶ· τῇ δὲ κεφαλῇ καὶ τὰ μέλη ἡνῶνται. Ἐκόλασε τοίνυν τὴν περιέργον θέαν· διότι ἐκ ταύτης καταρρεῖ πάθος ἐπὶ τὴν καρδίαν· αὕτη δὲ παθοῦσα, παροξύνει τὸ σῶμα πρὸς συνουσίαν. Προανείλεν οὖν τὴν ῥίξαν, ἵνα μὴ κλάδος φυεῖς ἐνέγκῃ καρπὸν.

- 29 Εἰ δὲ ὁ ὀφθαλμὸς σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτόν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ· συμφέρει γάρ σοι, ἵνα ἀπόληται ἐν τῶν μελῶν σου, καὶ μὴ ὅλον τὸ

30 σῶμά σου βληθῇ εἰς γέενναν. Καὶ εἰ ἡ δεξιὰ σου χεὶρ σκανδαλίζει σε, ἔκκοψον αὐτήν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ· συμφέρει γάρ σοι, ἵνα ἀπόληται ἐν τῶν μελῶν σου, καὶ μὴ ὅλον τὸ σῶμά σου βληθῇ εἰς γέενναν.

Οὐ περὶ μελῶν σώματός φησιν· ἀνέγκλητα γὰρ τὰ μέλη τοῦ σώματος· ὑπὸ τῆς ψυχῆς ἄγονται, καὶ πρὸς ὃ ἂν αὕτη κελεύσῃ κινούνται· ἀλλ' ὀφθαλμοὶ μὲν δεξιὸν καλεῖ, τὸν δίκην ὀφθαλμοῦ στεργόμενον δεξιὸν φίλον· χεῖρα δὲ δεξιάν, τὸν δίκην χειρὸς χρησιμεύοντα δεξιὸν ὑπηρέτην, καὶ εἴτε ἄνδρες εἶεν, εἴτε γυναῖκες. Λέγει τοίνυν ὅτι, ἐὰν οἱ τοιοῦτοι σκανδαλίζωσὶ σε πρὸς ἐμπάθειαν, μηδὲ τούτων φείσῃ· ἀλλ' ἔκκοψον αὐτοὺς τῆς πρὸς σέ σχέσεως, καὶ ῥίψον πόρῳ σου. Καὶ οὐκ εἶπε κόψον, ἀλλ' ἔκκοψον, τὴν παντελῇ διάζευξιν ἐμφήνας. Καὶ εἰπὼν ἔκκοψον, οὐκ ἔστι μέχρι τούτου· ἀλλ' ἐπέτεινε τὸν λόγον, προσθεὶς τὸ, Καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ, ἵνα μὴ πλησίον τυγχάνων αὐτοῖς οἰκειωθῇ. Ἐπεὶ δὲ ἀποτόμως ἐκέλευσεν, ἔδειξε λοιπὸν τὸ ἐντεῦθεν κέρδος, ἀπὸ τοῦ συμφέροντος.

31 Ἐρρέθη δὲ, ὅτι «ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, 32 δότω αὐτῇ ἀποστάσιον». Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχᾶσθαι· καὶ ὃς ἐὰν ἀπολελυμένην γαμήσῃ, μοιχᾶται.

Ἰδοὺ καὶ ἕτερον εἶδος μοιχείας δείκνυσι. Νόμος γὰρ ἦν παλαιὸς κελεύων τὸν ὁπωσδήποτε μισοῦντα τὴν ἰδίαν γυναῖκα, μὴ κατέχειν, ἀλλ' ἐκβάλλειν αὐτήν, δόντα αὐτῇ ἀποστάσιον, ὃ ἔστιν ἔγγραφον ἀπολύσεως, καὶ ἐκβάλλειν μὲν αὐτήν, ἵνα μὴ φόνος γένηται· δυσκατάλλακτοι γὰρ ἦσαν Ἰουδαῖοι, οὐ πρὸς τὰς γαμετὰς μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ τέκνα· διὸ καὶ ὁ Χρι-

πρὸς εἶρηκε πρὸς αὐτοὺς ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ κεφαλαίῳ (α), ὅτι Μωϋσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ἡμῶν ἐπέτρεψεν ἡμῖν ἀπολῦσαι τὰς γυναῖκας ἡμῶν διδόναι δὲ ἀποστάσιον, ἵνα μετὰ τοῦτο, γαμηθείσης αὐτῆς ἐτέρῳ ἀνδρὶ, μὴ δυνηθῇ, ὥς οἰκείας γυναικὸς, πάλιν ἐπιλαμβάνεσθαι, καὶ γίνωνται συγχύσεις καὶ στάσεις ἐντεῦθεν.

Ὁ δὲ Χριστὸς νῦν, ἡμερωτέρους αὐτοὺς διὰ τῶν προλαβόντων λόγων καταστήσας, κελεύει, μὴ ἀπολύειν τὴν γυναῖκα, παρεκτὸς λόγου πορνείας, τουτέστι, δίχα αἰτίας πορνείας πορνεύειν ἐνταῦθα, τὴν μοιχείαν ὀνομάσας· ἀλλὰ μὴδ' ἀπολειυμένην ὑφ' ἐτέρου ἀνδρὸς γαμεῖν. Δίχα γὰρ λόγου πορνείας ὁ μὲν ἀπολύσας τὴν ἑαυτοῦ, ποιεῖ αὐτὴν μοιχεύειν, συμπλεκομένην ἐτέρῳ ἀνδρὶ· ὁ δὲ γαμήσας ἀπολειυμένην ὑφ' ἐτέρου, μοιχεύει τὴν ἀλλοτρίαν. Ταῦτα δὲ νομοθετήσας, σώφρονα καὶ τὴν γυναῖκα πεποίηκεν. Ἀκούσασα γὰρ, ὅτι ἀπολυθεῖσαν αὐτὴν οὐδεὶς γαμήσει, σέβξει τὸν οἰκεῖον ἄνδρα, καὶ θεραπεύσει. Οὕτω μοιχείας ὑποβαλὼν ἐγκλήματι καὶ τὸν ἀλόγως ἐκβάλλοντα τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, καὶ τὸν γαμοῦντα τὴν ἀπολειυμένην ἐτέρῳ, ἐπέσφιξε τὴν εἰρήνην τῶν συζύγων, καὶ τὸ, μὴ μοιχεύειν, μᾶλλον ἐπέτεινεν. Ὁ γὰρ μὴ ἐκβάλλων, ἀλλὰ σέβγων τὴν ἑαυτοῦ, οὐκ ἂν ἐπιθυμήσῃ τῆς ἀλλοτρίας· καὶ ὁ κωλυόμενος γαμεῖν τὴν ἀπολειυμένην ἐτέρῳ, οὐκ ἂν ἀπολύσῃ τὴν ἑαυτοῦ.

33 Πάλιν ἠκούσατε, ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις· «Οὐκ ἐπιорκήσεις, ἀποδώσεις δὲ τῷ Κυρίῳ τοὺς ὅρκους 34 σου». Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ὁμόσαι ὅλως.

Ὁ μὲν παλαιὸς νόμος φησὶν, ὅτι Οὐκ ἐπιорκήσεις, προσεγγέχης δὲ τῷ θεῷ τοὺς ὅρκους σου· τοῦτο δὲ εἶπε, φόβον τοῦ μὴ ἐπιорκήσαι ἐπικρεμαννὺς τῷ ὁμνούντι, γινώσκοντι, ὅτι

(α) Μκθ. 10', s.

ὁ Θεὸς αὐτὸς δέχεται τὸν ὄρκον, ὁ πάντα γινώσκων· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, Μὴ ὀμόσαι ὅλως. Ὁ μὲν γὰρ εὐορκῶν, ἴσως ἐπιорκήσει ποτέ, τῇ συνηθείᾳ τοῦ ὀμνύειν· ὁ δὲ μηδέποτε ὀμνύων, οὐκ ἐπιорκήσει ποτέ. Ἄλλως τε δὲ, καὶ τὸ μὲν ὀμνύοντα μὴ ἐπιорκεῖν, εὐσέβειαν εἰς Θεὸν ἐπαίδευε· τὸ δὲ μὴ ὀμνύειν ὅλως, ἐπιτείνει μάλιστα τὴν εὐσέβειαν· ἀκχεῖνο μὲν τῆς μέσης καὶ ἀτελοῦς ἦν φιλοσοφίας· τοῦτο δὲ τῆς ἄκρας καὶ τελείας ἐστίν.

[Τὸ μὲν (1), Οὐκ ἐπιорκήσεις, γέγραπται ἐν τῇ βίβλῳ τῆς Ἐξόδου (α)· τὸ δὲ, Ἀποδώσεις τῷ Κυρίῳ τοὺς ὄρκους σου, ἐν τῇ βίβλῳ τοῦ Δευτερονομίου (β), πλὴν δι' ἐτέρων λέξεων· καὶ Τῷ ὀνόματι Κυρίου ὀμῇ (2). Τοῦτο δὲ προσέταξεν, ἵνα μὴ κατὰ τῶν ψευδωνύμων Θεῶν ὀμνύσιν.

Τὸ, Μὴ ὀμόσαι, καὶ τὸ μὴ ἀπαιτῆσαι ὄρκον συνεισάγει. Ὁ γὰρ σὺ φεύγεις, πῶς ἐπάξεις τῷ ἀδελφῷ σου, εἴπερ φιλάδελφος εἶ, καὶ οὐ φιλοχρήματος ;]

34 Μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅτι θρόνος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ·
35 μήτε ἐν τῇ γῇ, ὅτι ὑποπόδιόν ἐστι τῶν ποδῶν αὐτοῦ· μήτε εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅτι πόλις ἐστὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως.

Ἴνα μὴ νομίσωσιν, ὅτι μόνον τὸ κατὰ Θεοῦ ὀμνύειν ἐκώλυσε, λέγω δὴ τὸ, Μὰ τὸν Θεόν, προστίθῃσι λοιπὸν καὶ ἄλλα εἶδη τῶν ὄρκων, ἐν οἷς Ἰουδαῖοι τηνικαῦτα ὤμνουν. Ὁ γὰρ κατὰ τούτων ὀμνύων, ὀμνύει πάλιν κατὰ τοῦ Θεοῦ, τοῦ πληροῦντος αὐτὰ, καὶ δεσπόζοντος αὐτῶν. Τίμια γὰρ ταῦτα οὐ δι' ἑαυτὰ, ἀλλὰ δι' αὐτόν. Προφητικὸν δὲ, 'Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ

(1) Τὰ παρενθεθειμένα ἀναγινώσκονται παρὰ τῷ Α ἐν τῷ περιελίδῳ.

(α) Ἐξοδ. Κ', 7.

(β) Δευτερ. ΚΓ', 21—23.

(2) Γνωστὸν, ὅτι ταῦτα δὲν εὕρισκονται αὐτολεξεῖ ἐν τῇ Π. Δ.

δὲ γῇ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου· (α) δηλοῦν ὅτι ὁ θεὸς τὰ πάντα πληροῖ. Φησὶ γάρ· Οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ (β); Δαυϊτικὸν δὲ, Ἡ πόλις τοῦ βασιλείου τοῦ μεγάλου (γ).

36 Μήτε ἐν τῇ κεφαλῇ σου ὁμόσῃς, ὅτι οὐ δύνασαι μίαν τρίχα λευκὴν ἢ μέλαιναν ποιῆσαι.

Μηδὲ τὸν εὐτελέστατον, καὶ διὰ τοῦτο προχειρότατον ὅρκον ὁμόσῃς, φησὶ δὴ, τὸν κατὰ τῆς ἰδίας κεφαλῆς, ἵνα μὴ καὶ εἰς μείζονα προβῇς. Ἄλλως τε δὲ, καὶ αὕτη κτίσιμα, καὶ κτήμα θεοῦ ἐστί, καὶ πάλιν κατὰ τοῦ θεοῦ, τοῦ ἐξουσιάζοντος αὐτῆς, γίνεται ὁ ὅρκος. Εἰ γὰρ καὶ σὴ ἐστί, ἀλλ' οὐ σὸν ποίημα· καὶ δῆλον, ἀπὸ τοῦ μὴ δύνασθαι σε μίαν τρίχα ποιῆσαι λευκὴν ἢ μέλαιναν.

37 Ἔστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν· Ναὶ ναὶ, Οὐ οὐ· τὸ δὲ περισσὸν τούτων, ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστίν.

Ἔστω, φησὶν, ὁ λόγος ὑμῶν, ὁ βεβαιωτικός, ὅτε μὲν κατατίθεσθε, Ναὶ· ὅτε δὲ ἀρνεῖσθε, Οὐ· καὶ τούτοις μόνοις εἰς βεβαίωσιν ἀντὶ ὅρκων χρήσασθε, καὶ μηδὲν πλεον τοῦ Ναὶ καὶ Οὐ. Περισσὸν δὲ τούτων λέγει, τὸν ὅρκον. Καὶ εἰ ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστὶν ὁ ὅρκος, πῶς ὁ παλαιὸς νόμος αὐτὸν ἐπέτρεψε; Διότι καὶ αἱ ζωοθυσίαι ἐκ τοῦ πονηροῦ μὲν ἦσαν, καὶ τῆς εἰδωλικῆς πλάνης ἐτύγχανον, ἐπέτρεψε δὲ ὁμοῦς αὐτάς ὁ νόμος τηνικαῦτα, διὰ τὴν τῶν Ἑβραίων ἀσθένειαν, οἰκονομίᾳ σοφῇ. Ἐπεὶ γὰρ λαίμαργοι μὲν ὄντες, ἠγάπων τὸ ζωοθυτεῖν· ἀπειθεῖς δὲ τυγχάνοντες, ἐφίλουν τὸν ὅρκον, ἵνα λοιπὸν μήτε τοῖς

(α) Ἡσ. Ξς', 1.

(β) Ἱερ. ΚΓ', 24.

(γ) Ψαλμ. ΜΖ', 3.

ειδώλοις θύωσι, μήτε κατὰ εἰδώλων ὁμνύωσι, συνεχώρησε μὲν καὶ τὸ θύειν, καὶ τὸ ὁμνύειν, καὶ εἴ τι τοιοῦτον· ἐπὶ τὸν Θεὸν δὲ πάντα μετέστησεν. Ἐμελλε γάρ, καιροῦ καλοῦντος, ἐκκόψαι καὶ ταῦτα, δι' ὑψηλοτέρας νομοθεσίας. Ἐπεὶ καὶ τὰ θηλάζειν, νηπίοις μὲν λυσιτελές, ἀνδράσι δὲ καὶ λίαν ἀνεπιτήδειον, καὶ διὰ τοῦτο νηπιάζουσι μὲν τοῦτο παραχωροῦμεν, ἀνδρουμένους δὲ λοιπὸν ἀπάγομεν αὐτοῦ καὶ κωλύομεν. Τί οὖν; Ἐάν τις ὄρκον ἀπαιτῇ καὶ καταναγκάζῃ, ἔστω σοι τῆς ἀνάγκης ταύτης ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος ἀναγκαιότερος, καὶ πάντα παθεῖν ἰλοῦ μάλλον, ἢ παραβῆναι τὴν ἐντολήν. Καὶ γὰρ ἐπὶ πάσης ἐντολῆς πολλάκις ἀπαντήσεται σοι βία, καὶ βιωτικὸς κίνδυνος, καὶ εἰ μὴ πανταχοῦ βιαιοτέραν νομίσης τὴν θείαν ἐντολήν, οἰχίσονται σοι πᾶσαι κεναὶ καὶ ἀπρακτοί. Προῦν γὰρ εἶπεν ὁ Κύριος, ὅτι (α) βιαστή ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, καὶ βιασταὶ ἀρπάζουσιν αὐτήν.

38 Ἠκούσατε, ὅτι ἐρρέθη· «Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ,
39 καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος». Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ.

Τινὲς μέμφονται τῷ παλαιῷ νόμῳ, κελεύοντι ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος ἐκβάλλειν, καὶ ἀσυμπαθῶς κατὰ τοῦ ἐκβαλόντος ὀφθαλμὸν ἢ ὀδόντα τινὸς τὴν ταυτοπαθειαν ἀποφνημαμένῳ. Ἔστι δὲ μάλιστα φιλόανθρωπος οὗτος ὁ νόμος. Τοῦτο γὰρ ἐκέλευσεν, ἵνα φόβῳ τῆς ταυτοπαθείας μὴ τοὺς ἀλλήλων ἐκκόπτωσιν ὀφθαλμούς καὶ ὀδόντας οἱ τότε ἄνθρωποι, σφόδρα λυττῶντες εἰς τὰς κατ' ἀλλήλων πληγὰς. Ὁ δὲ Χριστὸς φιλεθρώποτερον νομοθετῶν, οὐκ ἐκ τῆς ταυτοπαθείας ἀνεχρίτισε τὰ τοιαῦτα, ἀλλ' ἐκ τῆς μελλούσης κολάσεως. Εἰρηκῶς γὰρ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν, ὅτι «Ὁς δ' ἄν

(α) Ματθ. ΙΑ', 12.

εἶπε τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, μωρὲ, ἐνοχος ἔσται εἰς τὴν γένεσιν τοῦ πυρός (α), δέδωκε νοεῖν, ὅτι ὁ πλήξας μεῖζον τιμωρηθήσεται, ὁ δὲ πηρώσας, ἔτι πλείον. Ὅθεν ἐκέλευσε μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ. Πονηρὸν δὲ νῦν, τινὲς μὲν, τὸν πλήξαντα εἶπον· ὁ δὲ Χρυσόστομος (1) τὸν διάβολον εἶρηκε. Τοῦτο δὲ εἶπεν ὁ Χριστὸς, διδάσκων, ὅτι ἐκείνου παροξύναντος, ταῦτα ἐτολμήθη, καὶ ἐπὶ τοῦτον μεθιστάς τὸν θυμὸν τοῦ πεπονθότος, ἀγριούμενον κατὰ τοῦ τολμήσαντος. Τί οὖν; οὐ δεῖ ἀντιστῆναι τῷ διαβόλῳ; Ναί· ἀλλὰ μὴ ἐν τῷ ἀμύνεσθαι τὸν ἀδελφόν· ταύτην γὰρ τὴν ἀντίστασιν ἐκώλυσεν· ἀλλ' ἐν τῷ μακροθυμεῖν τε καὶ ὑπομένειν. Οὐ γὰρ θυμῷ σθένυνται θυμοί, ὥσπερ οὐδὲ πυρὶ, πῦρ· ἀλλὰ τὰ ἐναντία γίνονται τῶν ἐναντίων ἰάματα.

39 Ἀλλ' ὅστις σε ῥαπίσει ἐπὶ τὴν δεξιάν σου σιαγónα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην.

Κελεύει, μὴ μόνον μὴ ἀμύνεσθαι, ἀλλὰ καὶ μάλλον ἐμπαρέχειν ἑαυτὸν τῷ παίοντι, καὶ διὰ τῆς ἀνεξικακίας καὶ μεγαλοφυχίας ἀναστέλλειν αὐτόν. Βλέπων γὰρ ταῦτα ἐκεῖνος, οὐ μόνον οὐκ ἐπάξει πληγὴν δευτέραν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ πρώτῃ μεταμελήσεται, καὶ καταλλαγήσεται· ἀντιδρῶντος δὲ σου, μάλλον ἐξαφθήσεται καὶ ἀγριωθήσεται.

Καὶ διὰ τί, πολλῶν ὄντων μελῶν τοῦ σώματος, περὶ μόνου τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ τοῦ ὀδόντος διελαβεν ὁ νόμος; Διότι κατὰ τούτων μάλιστα τῶν μερῶν εἰώθασιν ἐπάγειν τὰς πληγὰς οἱ μαχόμενοι, ὡς ἀφυλάκτων, καὶ προχείρων, καὶ ῥᾳδίως τραυματιζομένων. Ὁ δ' ἐπὶ τούτοις νόμος, καὶ ἐπὶ πάντα τὰ λοιπὰ ἐκτείνεται μέλη. Καὶ ἡ δεξιὰ δὲ σιαγὼν πρόχειρος εἰς ὕβριν, ἐπιτηδειότερον ἐμπίπτουσα τῇ δεξιᾷ χειρὶ τοῦ ὑβρίζοντος· καὶ ἡ ἐπὶ ταύτῃ ἐντολὴ καὶ ἐπὶ τὰ λοιπὰ ὁμοίως διήκει.

(α) Ματθ. Ε', 22.

(1) Τομ. Ζ'. Σιλ. 234. Ε.

(TOM. Α'.)

40 Καὶ τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι, καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον.

Βούλεται σε τὴν ἀνεξικακίαν καὶ μεγαλοψυχίαν ταύτην, μὴ μόνον ἐπὶ πληγῶν καὶ ὕβρεων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ κτημάτων καὶ χρημάτων παρέχεσθαι. Ὁ γὰρ περὶ τοῦ χιτῶνος λόγος, ὡς προχείρου εἰς τὸ ἀφαιρεῖσθαι, καὶ ἐπὶ ταῦτα διήκει. Φησὶ γάρ, ὅτι *Τῷ θέλοντί σοι δικάσασθαι, καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον*, καὶ νίκησον τὴν αὐτοῦ πλεονεξίαν, μὴ μόνον τῇ ἐκουσίᾳ παραχωρήσει τοῦ ἀπαιτουμένου, ἀλλὰ καὶ τῇ προσθήκῃ τοῦ μὴ ἀπαιτουμένου. Τοῦτο γὰρ σου ποιοῦντος, ἢ καταλείψει τὸ ἀπαιτούμενον, αἰδεσθεὶς τὴν τηλικαύτην σου φιλοσοφίαν, ἢ τὸ ἀπαιτούμενον μόνον λαβὼν, οὐκ ἄφεται μὲν τοῦ μὴ ἀπαιτουμένου, καταγνώσεται δὲ πολλὰ τῆς ἑαυτοῦ πλεονεξίας. Καὶ εἰ μὲν μὴ συνδικασθῇς αὐτῷ, ἀλλὰ θώσῃς, τὸ σεαυτοῦ συμφέρον μόνον ἐποίησας· εἰ δὲ προσθήσῃς, κάκεινου τὴν ψυχὴν ὠφέλησας, καὶ διπλοῦν ἀγαθὸν κατώρθωσας, αὐτός τε δικαστηρίων ἀπαλλαγείς, καὶ τὸν πλεονέκτην ἐντρέψας.

Ἱμάτιον μὲν οὖν ἐστὶ, τὸ παρ' ἡμῖν ἐπανωφόριον· χιτῶν δὲ, τὸ ἔνδον. Ἀδιαφόρως δὲ πολλάκις λέγεται καὶ ὁ χιτῶν, ἱμάτιον, καὶ τὸ ἱμάτιον, χιτῶν. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ πάντα χιτῶνες, καὶ πάντα ἱμάτια. Εἰ δὲ ὁ Λουκᾶς φησὶν (α), ὅτι *Ἀπὸ τοῦ αἵροντός σου τὸ ἱμάτιον, καὶ τὸν χιτῶνα μὴ κωλύσης*, οὐκ ἐστὶν ἐναντιολογία. Καὶ ἄμφω γὰρ τὰ ῥητὰ εἶπεν ὁ Χριστὸς, ἐκεῖνο μὲν, ἐπὶ τοῦ ὅρους, τὸ δὲ παρὰ τῷ Λουκᾷ, ἐπὶ τόπου πεδινοῦ. Τί οὖν; γυμνὸν δεῖ περιέναι; Μέγα μὲν οὖν, τὸ δι' ὠφέλειαν τοῦ ἀδελφοῦ περιέναι γυμνόν· οὐκ ἂν δὲ εἰς τοσαύτην ἐκεῖνος ἀπανθρωπίαν ἐλάσῃ, δυσωπηθεῖς, ὡς εἴρηται, τὴν σὴν μεγαλοψυχίαν.

(α) Λουκ. ε', 29.

41 Καὶ ὅστις ⁴⁰σε ἄγγαρεύσει μίλιον ἐν, ὑπάγε μετ' αὐτοῦ, ⁴¹διὰ

Ὁ μὲν παλαιὸς νόμος περὶ μόνου τοῦ βαρυτέρου εἵδους τῆς κακώσεως διαλαβὼν, τὰ ἐλαφρὰ παρέδραμεν· ὁ δὲ Χριστὸς καὶ περὶ τούτων ἐνομοθέτησεν, ἀρξάμενος μὲν ἀπὸ τοῦ βαρυτέρου, καταλήξας δὲ εἰς τὸ ἐλαφρότερον. Βαρύτερον μὲν γὰρ τῶν ἄλλων, ἡ τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ τοῦ ὀδόντος ἔκκοπή· τοῦ μὲν, ὀδηγοῦντος, τοῦ δὲ, τῇ τροφῇ διακονοῦντος· εἶτα ἡ κατὰ τῆς σιαγόνος ὕβρις, ὡς ἐπονειδιστοτάτη· ἔπειτα ἡ τοῦ χιτῶνος ἀφαίρεσις· ἐλαφρότερον δὲ τούτων, ἡ ἀγγαρεία. Ὡς περ δὲ ἐπὶ τῶν ἄλλων εἰδῶν τῆς κακώσεως, μετὰ προσθήκης φιλοσοφεῖν ἐκέλευσεν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἀγγαρείας, καὶ ὑπερβῆναι τὴν ἄδικον τοῦ κακῶς ποιοῦντος ἐπιθυμίαν, καὶ πλεόν παθεῖν, ἢ ἐκεῖνος ποιῆσαι βούλεται. Εἶδες ἐν σώματι παθητῶν φυτεομένην ἀπάθειαν; Κατενόησας ἀγγελικὴν πολιτείαν, ἐν ἀνθρώποις κατασπειρομένην; Τὸ γὰρ μὴ ἐπιθυμεῖν ἐμπαθῶς, μηδὲ θυμοῦσθαι κατὰ πάθος, τῆς οὐρανίου πολιτείας εἰσιν, ἃ διὰ τῶν εἰρημένων ἐντολῶν ἐνομοθέτησεν ὁ Χριστός. Ἐν μὲν γὰρ τῷ κελεῦσαι, μὴ ὀργίζεσθαι τῷ ἀδελφῷ εἰκῇ, μηδὲ λέγειν αὐτῷ βραχὰ, μηδὲ ὀνομάζειν τοῦτον μωρόν, μηδὲ προσάγειν θεῷ τὸ δῶρον πρὸ τῆς εἰς (I) τὸν ἀδελφὸν διαλλαγῆς, καὶ εὐνοεῖν τῷ ἀντιδίκῳ, τὰ νεῦρα τοῦ ἐμπαθοῦς ἐξέκοψε θυμοῦ· ἐν δὲ τῷ προστάξει, μὴ βλέπειν ἀκολάστοις ὀφθαλμοῖς γυναῖκα, καὶ ἀπορρίπτει τὸν σκανδαλίζοντα καὶ τὴν σκανδαλίζουσαν, καὶ μὴ ἀπολύειν ἀλόγως τὴν ἰδίαν γυναῖκα, μηδὲ γάμειν ἀποτελυμένην ἑτέρῳ, τῆς ἐμπαθοῦς ἐπιθυμίας ἀνέσπασε τὰς ρίζας. Καὶ πάλιν ἐν μὲν τῷ ἐπιτάξει, μὴ ὀμνύειν ὅλως, τὴν περὶ τὰ χρήματα καὶ κτήματα ἐπιθυμίαν ἐξήλασεν· ἐν δὲ

(1) Συνηθέστερον, πρὸς.

τῷ ἐντελεσθαι, μὴ ἀνθίστασθαι τῷ πονηρῷ, καὶ στρέφειν καὶ τὴν ἄλλην σιαγόνα, καὶ ἀφιέναι καὶ τὸ ἱμάτιον, καὶ ὑπάγειν μίλια δύο, τὸν εἰς τὸ ἀμύνασθαι θυμὸν κατέστειλεν.

42 Τῷ αἰτοῦντί σε δίδου.

Οτε δὲ ἴστατο ἐπὶ τόπου πεδινοῦ διδάσκων, φανερώτερον εἶπεν, ὅτι *Παρτὶ τῷ αἰτοῦντί σε δίδου*, ὡς ὁ Λουκᾶς ἔγραψε (α). Κελεύει δὲ, μὴ διακρίναι τὸν ἄξιον ἀπὸ τοῦ ἀναξίου. Ἐν ὅσῳ γὰρ αἰτεῖ, δεόμενός ἐστιν, οἷος ἂν καὶ εἴη. Ἐπεὶ καὶ ὁ Θεὸς πάντα τὰ πρὸς σύστασιν τῆς ζωῆς πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμοίως ἀνῆκεν, ἀγαθοῖς τε καὶ πονηροῖς, πιστοῖς τε καὶ ἀπίστοις.

42 Καὶ τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ δανείσασθαι μὴ ἀποστραφῆς.

Νῦν μὲν, δίχα τόκου δανείζειν ἐντελείλατο· ὅτε δὲ, ὡς ἔφαμεν, ἐδίδασκεν ἐπὶ τόπου πεδινοῦ, προσέταξε, μηδὲ τὸ δανειζόμενον ἀπαιτεῖν. Ἐὰν γὰρ δανείζητέ, φησι (β), παρ' ὧν ἐλπίζετε ἀπολαβεῖν, ποία ὑμῶν χάρις ἐστίν; ὡς εἶναι τὸ μὲν, πρὸς ἀτελεστέρους, τὸ δὲ, πρὸς τελειοτέρους.

43 Ἦκούσατε, ὅτι ἐρρήθη· «Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου, καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου». Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεάζοντων ὑμᾶς καὶ διωκόντων ὑμᾶς.

Καταμαράνας, ὡς εἴρηται, τὸν θυμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ παντὸς τοιοῦτου πάθους ἀπαλλάξας τὸν πειθόμενον, λοιπὸν

(α) Λουκ. 5', 30.

(β) Λουκ. 5', 34.

ἐκέλευσε καὶ εὐεργετεῖν, ἐν τῷ διδόναι τοῖς αἰτοῦσι, καὶ δα-
νειζειν τοῖς χρεΐζουσιν. Εἴτα, προΐων, ἀνήγαγεν εἰς τὴν ἄκραν
ἀρετὴν. Κορωνίς γάρ καὶ κορυφὴ πάσης ἀρετῆς, τὸ ἀγαπᾶν
τοὺς ἐχθροὺς, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἀγαπᾶν δὲ αὐτοὺς, οὐ καθό εἰσιν
ἐχθροί, ἀλλὰ καθό εἰσιν ἄνθρωποι. Καὶ μὴ μόνον ἀγαπᾶν,
ἀλλὰ καὶ ὑπερεῦχεσθαι. Τῷ δὲ ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθροὺς ἔπεται
καὶ τᾶλλα, λέγω δὴ τὸ εὐλογεῖν τοὺς καταρωμένους, καὶ
καλῶς ποιεῖν τοῖς μισοῦσι, καὶ εὐχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐπηρεα-
ζόντων. Ταῦτα γὰρ ἡ τελεία ἀγάπη. Σκόπει δὲ καὶ τὸ ἔπα-
θλον τῆς τηλικαύτης ἀρετῆς, ὡς μέγιστον. Ἐπεὶ γὰρ τὸ τοιοῦ-
τον κατόρθωμα μεῖζον ἢν παντός, τίθησιν αὐτῷ καὶ τὸν μι-
σθὸν μεῖζονα παντός. Φησὶ γάρ·

45 Ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐ-
ρανοῖς· ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς
καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους.

Πατὴρ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν ὁ θεός, ὡς ποιητὴς αὐτῶν·
(πατέρας γὰρ λέγομεν, καὶ τοὺς ἔργων τινῶν ποιητάς)· ἔτι
δὲ καὶ ὡς κηδεμὼν καὶ προνοητὴς αὐτῶν· ἰδίον γὰρ πατὴρ
κηδεσθαι καὶ προνοεῖσθαι τοῦ οἰκείου παιδός· υἱοὶ δὲ τοῦ θεοῦ
γίνονται, οἱ ὁμοιοῦμενοι αὐτῷ δι' ἀρετῆς, καθόσον ἐστὶν ἀν-
θρώπῳ δυνατόν· ἰδίον γὰρ υἱοῦ ὁμοιοῦσθαι τῷ οἰκίῳ πατρί.
Ὅπως, φησὶ, γένησθε υἱοὶ τοῦ θεοῦ, οὐ φύσει, ἀλλ' ὁμοιώσει,
διὰ τοῦ ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν· ἐπεὶ περ ἐκεῖνος, ὑπὸ τῶν
πονηρῶν καὶ τῶν ἀδίκων βλασφημίαις, ὡς βέλεσι, βαλλόμε-
νος, καὶ ὑβριζόμενος, καὶ τῆς οἰκείας τιμῆς ἀποστερούμενος,
ὅμως ἀγαπῶν αὐτοὺς, ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονη-
ροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπίσης ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδί-
κους. Ἀλλὰ σὺ μὲν, παρὰ τῶν ὁμοδούλων πάσχεις κακῶς·
ἐκεῖνος δὲ, παρὰ τῶν δούλων. Καὶ σὺ μὲν, ὀλίγα καὶ μικρὰ
τούτους εὐεργετήσεις· ἐκεῖνος δὲ πολλὰ καὶ μεγάλα. Καὶ ὅμως

δίδωσί σοι ὅμοιον αὐτῷ διὰ τῆς τοιαύτης μιμήσεως γενέσθαι, καὶ υἱὸν αὐτοῦ ὀνομάζεσθαι.

Διὰ μέντοι τοῦ ἡλίου καὶ τῆς βροχῆς πάντα τὰ πρὸς ζωὴν ἐπιτήδεια δεδήλωκε. Διὰ τούτων γὰρ πάντα τὰ ἐκ γῆς γεννῶνται, καὶ τρέφονται, καὶ αὖξονται, καὶ τελειοῦνται.

Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρως εἰπεῖν. Ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ θεοῦ, ἐν τῷ ὁμοιωθῆναι τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ὃς μυρία δεινὰ παρὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ παθὼν, ἡγάπα αὐτοὺς καὶ εὐηργέτει, διδάσκων καὶ ἰώμενος, καὶ τέλος ὑπ' αὐτῶν σταυρωθεὶς, ἤχητο ὑπὲρ αὐτῶν, λέγων (α). Πάτερ, ἄφεε αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασιν, τί ποιοῦσι. Βούλεται σε τοίνυν ὁ Χριστὸς τοῖς φίλοις μὲν διαλλάττεσθαι. Ὑπαγε (β) γάρ, φησι, πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου· τοὺς ἐχθροὺς δὲ ἀγαπᾶν, καὶ εὐχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς προεῖρηται.

46 Ἐὰν γὰρ ἀγαπήσῃτε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, τίνα μισθὸν ἔχετε; Οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι τὸ αὐτὸ ποιοῦσι; Καὶ ἐὰν ἀσπάσῃσθε τοὺς ἀδελφοὺς ὑμῶν μόνον, τί περισσὸν ποιεῖτε; Οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι οὕτω ποιοῦσιν;

Οὐκ ἔστιν ἀρετὴ τὸ ἀγαπᾶν τὸν ἀγαπῶντα, ἀλλὰ φύσει ἀκολουθία. Καὶ γὰρ καὶ οἱ τελῶναι τοῦτο ποιοῦσι, παρ' οἷς οὐδὲ ἔχνος ἀρετῆς. Τελῶναι δὲ εἰσιν, οἱ φορολόγοι καὶ οἱ κομμερκιάριοι. Σφόδρα δὲ διεβάλλοντο τὰ τοιαῦτα ἐπιτηδεύματα, ὡς ἄδικα καὶ πλεονεκτικὰ καὶ ἀσυμπαθῆ. Ἐπεὶ, καὶ ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ πεδινοῦ τόπου διδασκαλίᾳ, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, οἱ τελῶναι, οἱ ἁμαρτωλοὶ (γ) εἶπεν. Ὅταν δὲ μὴδὲ τοὺς ἀγα-

(α) Λουκ. ΚΓ', 34.

(β) Ματθ. Ε', 24.

(γ) Λουκ. ε', 32,

πάντας αγαπῶμεν, ἐν τῷ φθονεῖν εὐδοκίμουσιν αὐτοῖς, τίνας οὐκ ἂν εἴημεν ἄξιοι κατακρίσεως, οἱ περισταίειν τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων ἐν δικαιοσύνῃ κεκλεισμένοι, ἐλλείποντες καὶ τῶν παρ' ἐκείναις διαβεβλημένων τελωνῶν;

48 Ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὥσπερ ὁ πατήρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστιν.

Οἱ μὲν αγαπῶντες τοὺς αγαπῶντας αὐτοὺς, ἀτελεῖς εἰσιν εἰς ἀγάπην· οἱ δὲ τοὺς ἐχθροὺς, οὗτοι τέλειοι.

ΚΕΦ. VI, 1. Προσέχετε τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς· εἰ δὲ μήγε, μισθὸν οὐκ ἔχετε παρὰ τῷ πατρὶ ὑμῶν τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Φυτεύσας ἤδη τὰς ἀρετάς, λοιπὸν ἀναίρει καὶ τὸ παραφυόμενον καὶ ἐνοχλοῦν αὐταῖς πάθος, λέγω δὴ τὴν κενοδοξίαν, ἣν καὶ, μετὰ τὸ φυτεῦσαι τὰ κατορθώματα, ἀνασπᾷ· διότι οὐ πρὸ τούτων, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα παραφύεται. Κενοδοξία γὰρ τὸ πρὸς ἐπίδειξιν ἀνθρώπων κατορθοῦν τι. Καὶ ὅρα, πόθεν ἄρχεται διώκειν αὐτήν· ἀπὸ τῆς ἐλεημοσύνης, καὶ τῆς εὐχῆς, καὶ τῆς νηστείας· διότι τούτοις μάλιστα τοῖς κατορθώμασιν ἐμφιλοχωρεῖ. Ὁ γοῦν φαρισαῖος προσήύχετό τε, κενοδόξως ἐπιδεικνύμενος τῷ τελῶνι, καὶ κομπᾶζων ἔλεγε· *Νηστεύω δις τῆς ἐβδομάδος* (1), *ἀποδεκατῶ μου πάντα τὰ ὑπάρχοντα* (α).

Προσέχετε δὲ εἶπεν, ἐμφαίνων, ὅτι τὸ θηρίον τοῦτο λεηλότως παρεισδύεται, δίκην κλέπτου. Εἰπὼν δὲ, *Προσέχετε, τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, οὐκ ἔστω μέχρι τούτου, ἵνα μὴ, διὰ τὸ βλέπειν τινὰς, παρα-*

(1) Ἑρμηνεία τοῦ ὀνόματος σάββατόν. Οὕτω φέρεται καὶ παρὰ Χρυσόστομον Τόμ. Ζ'. Σελ. 352. Α.

(α) Λουκ. ΙΗ', 12.

δράμης τὸν δεόμενον· ἀλλὰ προσέθηκε, πρὸς τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς· λέγων, Προσέχετε, μὴ διὰ τοῦτο ποιεῖν αὐτὴν ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, διὰ τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς. Εἰ γὰρ μὴ διὰ τοῦτο ταύτην ποιήσητε, οὐδὲν κωλύει καὶ ἔμπροσθεν αὐτῶν ταύτην ποιεῖν. Ὁ σκοπὸς γὰρ αὐτῆς ἐξετάζεται, οὐχ ὁ τρόπος. Ἔστι γὰρ καὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων ποιοῦντα, μὴ ποιεῖν πρὸς ἐπίδειξιν, ὅταν τις διὰ μόνην ποιῇ συμπάθειαν· καὶ μὴ ἔμπροσθεν αὐτῶν ποιοῦντα, ποιεῖν πρὸς ἐπίδειξιν, ὅταν μὴ διὰ ταύτην (1) ποιῇ, ἀλλὰ διὰ τὸ κηρυχθῆναι ὑπὸ τοῦ ἐλεηθέντος.

Μισθὸν δέ, φησιν, οὐκ ἔχετε παρὰ τῷ θεῷ· διότι παρὰ ἀνθρώποις ἐζητήσατε μισθὸν τῆς τοιαύτης ἐλεημοσύνης, τὸν ὑπὲρ ταύτης ἔπαινον. Συνεχῶς δὲ τίθησιν ἐν τοῖς λόγοις τὸν πατέρα, τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐντρέπων αὐτούς, ὅτι, πατέρα ἔχοντες οὐράνιον, γῆϊνα φρονοῦσι, καὶ ἅμα παραθήγων εἰς τὸ πολιτεύεσθαι ἀξίως τοιούτου πατρός.

2 Ὅταν οὖν ποιῇς ἐλεημοσύνην, μὴ σαλπίσσης ἔμπροσθέν σου, ὥσπερ οἱ ὑποκριταὶ ποιοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς ρύμαις, ὅπως δοξασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν.

Ἐπιτείνει τὴν ἀποτροπὴν τῆς πρὸς ἐπίδειξιν ἐλεημοσύνης. *Μὴ σαλπίσης* δέ, ἀντὶ τοῦ, μὴ δημοσιεύσης, πρὸς τὸ γνωσθῆναι ταῖς ἀνθρώποις. Οἱ γὰρ σαλπίζοντες, πρὸς τὸ ἀκουσθῆναι τῷ πλήθει σαλπίζουσι. Φασὶ δὲ τινες, ὅτι οἱ ὑποκριταὶ τότε, διὰ σάλπιγγος συνεχάλουν τοὺς δεομένους. Ὑποκριτῆς δέ ἐστιν, ὁ ἕτερον μὲν ὢν, ἕτερον δὲ φαινόμενος, δι' ἀνθρωπίνην ἀρέσκειαν. Κάκεινων γὰρ, τὸ μὲν προσωπεῖον ἐλεη-

(1) Ἦν συμπάθειαν δηλαδὴ.

μοσύνης ἦν· τὸ δὲ πρόσωπον, δοξομανίας. *Ἀπέχουσι* δέ, ἀν-
τι τοῦ, ἔχουσι.

3 Σοῦ δὲ ποιούντος ἐλεημοσύνην, μὴ γνῶτω ἡ ἀρι-
4 στερά σου, τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου· ὅπως ἦ σου ἡ
ἐλεημοσύνη ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέ-
πων ἐν τῷ κρυπτῷ, αὐτὸς ἀποδώσει σοι ἐν τῷ
φανερῷ.

Εἰπὼν, πῶς δεῖ μὴ ποιεῖν, λοιπὸν λέγει, καὶ πῶς δεῖ ποιεῖν.
Ἐνταῦθα δέ, διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, τοὺς ἐγγυτάτω καὶ
οἰκειοτάτους ἠνίξατο. Οὐδὲν γάρ σοι τῆς χειρὸς σου ἐγγύτερόν
τε καὶ οἰκειότερον. Μὴδὲ οὗτοί, φησι, γνότωσαν τῆς δεξιᾶς
σου τὴν ἐλεημοσύνην. Ἡ καὶ καθ' ὑπερβολὴν ὁ λόγος, ὅτι
καὶ αὐτὴν λαθέτω ἡ δεξιὰ τὴν ἀριστεράν, δι' οὗ δηλοῦται τὸ
δεῖν λίαν λανθάνειν.

[Καὶ (1) καθ' ἕτερον δὲ λόγον. *Δεξιὰ* μὲν, ἡ ἀρετὴ, ἀρι-
στερά δέ, ἡ κακία. Μὴ γνῶτω οὖν ἡ κακία τὴν πράξιν τῆς
ἀρετῆς, δι' ἐπιμιξίας, ἀλλ' ἀμιγρὲς ἐνεργείσθω τὸ καλόν.]

Τὸ δὲ ἐξῆς προσέθηκε, διδάσκων, ὅτι τε τὸν θεὸν ἔχεις
συνίστορα, τὸν δίκην πατὴρ χαίροντα βλέπειν τὰ σὰ κατορ-
θώματα, καὶ ὅτι οὐκ ἀπολέσεις, ἀ δίδως, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ
πάντως ἀπολήψῃ τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλεημοσύνης μισθόν. Οὐκ εἶπε
δὲ, πόθεν χρὴ ποιεῖν ἐλεημοσύνην, οἷον ὅτι ἀπὸ δικαίων πό-
ρων· πᾶσι γὰρ τοῦτο γνώριμον ἦν· ἄλλως τε καὶ ἀνωτέρω, τοὺς
πεινῶντας καὶ διψῶντας τὴν δικαιοσύνην ἐμακάρισεν (α).

5 Καὶ ὅταν προσεύχῃ, οὐκ ἔσῃ ὥσπερ οἱ ὑποκριταί·
ὅτι φιλοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς γω-
νίαις τῶν πλατειῶν ἐστῶτες προσεύχεσθαι, ὅπως

(1) Τὰ παρενθετικὰ ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Λ.

(α) Ματθ. Ε', α.

ἂν φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν.

Στενωποὶ μὲν εἰσιν, αἱ στεναὶ ὁδοί, δι' ὧν ὀλίγοι βαδίζουσιν, ἃς ἡμεῖς ἐμβόλους καλυῖμεν· πλατεῖαι δὲ, αἱ λεωφόροι, δι' ὧν πολλοὶ ἅμα βαίνειν δύνανται, ἃς ἡμεῖς ἐξαέρους λέγομεν, ὡς ὑπαίθρους.

6 Σὺ δὲ ὅταν προσεύχῃ, εἰσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου, καὶ κλείσας τὴν θύραν σου, πρόσευξαι τῷ πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ.

Ομοίως κἀνταῦθα εἰπὼν, πῶς δεῖ μὴ ποιεῖν, λέγει, καὶ πῶς δεῖ ποιεῖν, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ πολλαχῶς τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ κέχρηται. Τῷ πατρὶ σου δὲ, τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀντὶ τοῦ, τῷ ἀοράτῳ. Πάλιν δὲ προσέθηκεν, ὅτι ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ, δηλῶν, ὅτι εἰ ζητεῖς θεατὰς, ἔχεις ἀντὶ πάντων αὐτῶν τὸν θεόν· εἰ δὲ καὶ ἀνθρώπους θέλεις θεωροῦς, ἔξεις καὶ τούτους ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀναρρήσεώς τε καὶ μισθαποδοσίας, καὶ οὐ πολλοὺς, ἀλλὰ πάντας, καὶ οὐκ ἀνθρώπους μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλους, καὶ ἀρχαγγέλους, καὶ πάσας τὰς ἐπουρανίους δυνάμεις. Νῦν γάρ, εἰ φανεροῖς τὰ κατορθώματά σου, καὶ τὸν ἀπὸ θεοῦ μισθὸν ἀπολεῖς, καὶ οἱ ἄνθρωποι καταγινώσκονται σου, ὡς κενοδόξου. Ὁταν οὖν ἔξεστι, καὶ μισθὸν τῶν κατορθωμάτων λαβεῖν, καὶ ἀνακηρυχθῆναι ἐν τῷ φανερῷ, ἐνώπιον τοσούτων, ἀναμείναντα μικρὸν, πῶς οὐ παντάπασιν ἀλόγιστον καὶ μωρὸν, ἀμφοτέρων τούτων ἐκπεσεῖν, καὶ τοῦ θεάτρου ἐκείνου τὸ παρὸν ἀλλάξασθαι θέατρον;

Ἐξή δ' ἂν κατὰ τὸν τῆς ἀναγωγῆς λόγον ταμιεῖον μὲν, ὁ νοῦς, τὸ ἀλλότιστον οἶκημα τῶν νοημάτων· θύραι δὲ, τὰ αἰ-

σθητήρια, ὀφθαλμοί, ἀκοὴ καὶ τὰ λοιπὰ, δι' ὧν εἰσερχόμενος ὁ πονηρὸς λογισμὸς συλᾷ τὸν πλοῦτον τῆς ἀρετῆς.

Τί οὖν; ἐν ἐκκλησίᾳ οὐ δεῖ προσεύχεσθαι; Σφόδρα μὲν· ἀλλὰ μὴ, ὅπως φανῆς τοῖς ἀνθρώποις· τοῦτο γὰρ τῶν ὑποκριτῶν κατηγόρησεν· ἀλλ' ὅπως ἴλειων σεαυτῷ τὸν θεὸν ποιήσης. Ἔστι γὰρ καὶ ἐν μέσῳ πολλῶν προσευχόμενόν τινα, μὴ ἁμαρτάνειν, ὅταν μὴ πρὸς ἐπίδειξιν προσεύχεται· καὶ ἐν ταμίῳ κεκλεισμένῳ προσευχόμενον, ἁμαρτάνειν, ὅταν τούναντίον ποιῇ. Πανταχοῦ γὰρ ὁ θεὸς τὸν σκοπὸν ἐξετάζει τοῦ γινόμενου. Ὑποκριτὰς δὲ καὶ τούτους ἐκάλεσεν, ὡς σχῆμα μὲν ἔχοντας προσευχομένου, γνώμην δὲ δοξομανοῦς.

7 Προσευχόμενοι δὲ μὴ βαττολογήσητε, ὥσπερ οἱ ἐθνικοί.

Βαττολογία μὲν λέγει, τὴν περὶ τῶν μὴ προσηκόντων αἰτησιν· οἷον περὶ πλούτου, περὶ δόξης, περὶ δυναστείας, καὶ τῶν τοιούτων, ὅσα οὔτε ψυχὴν ὠφελοῦσιν, οὔτε σώματι πρὸς σύστασιν εἰσιν ἀναγκαῖα· ἐθνικοὺς δὲ φησι, τοὺς ἀπίστους. Ἐπεὶ δὲ οὗτοι οὐ μόνον αἰτοῦσι, περὶ τῶν μὴ προσηκόντων, ἀλλὰ καὶ, μακρὰς ποιούμενοι τὰς ἐπὶ τοῖς τοιούτοις αἰτήσεις, δοκοῦσι πείθειν, ἐν τῷ μακρολογεῖν, διαβάλλει τὴν τοιαύτην αὐτῶν ὑπόληψιν εἰρηκώς·

7 Δοκοῦσι γὰρ, ὅτι ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται.

Δοκοῦσι μὲν, οὐκ ὁρθῶς δέ.

8 Μὴ οὖν ὁμοιωθῆτε αὐτοῖς· οἷδε γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὧν χρεῖαν ἔχετε, πρὸ τοῦ ὑμᾶς αἰτῆσαι αὐτόν.

Οἷδε, τίνων χρῆζετε, καὶ πρὸ τοῦ αἰτῆσαι αὐτόν ὅλως περὶ τίνος. Καὶ λοιπὸν, οὐ χρὴ αἰτεῖν τὰ μὴ χρειώδη, μηδ' ἀναγκαῖα, καθὼς εἰρήκαμεν, ὅπερ ἔστι βαττολογία· ἐπεὶ καὶ πα-

τὴν δυσχεραίνει κατὰ παίδων αἰτούντων τὰ μὴ προσήκοντα. Καὶ εἰ οἶδεν, ὧν χρῆζομεν, διὰ τί ὅλως περὶ τούτων αἰτοῦμεν αὐτόν; Πάντως οὐχ ἵνα διδάξωμεν, ἀλλ' ἵνα δεῖξωμεν, ὅτι αὐτὸν ἔχομεν καὶ τροφέα καὶ δεσπότην, καὶ ἵνα, ἀναρτῶντες μό-
νου αὐτοῦ τὴν ἐλπίδα τῆς προνοίας καὶ σωτηρίας ἡμῶν, ἐπι-
κάμπωμεν εὐχερέστερον.

ὣς μὲν γὰρ πατήρ, καὶ οἶδεν, ὧν χρῆζομεν, καὶ ἔτοιμός ἐστι
παρέχειν τὰ χρειώδη· ζητεῖ δὲ ὅμως καὶ τὴν παρ' ἡμῶν αἴτη-
σιν, διὰ τὰς δηλωθείσας αἰτίας. Ταῦτα διδάξας, παραδίδωσι
καὶ τύπον εὐχῆς, οὐχ ἵνα ταύτην μόνην τὴν εὐχὴν εὐχώμεθα,
ἀλλ' ἵνα ταύτην ἔχοντες πηγὴν εὐχῆς, ἐκ ταύτης ἀρρώμεθα
τὰς ἐννοίας τῶν εὐχῶν.

9 Οὕτως οὖν προσεύχεσθε ὑμεῖς·

Πῶς ;

9 Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Ἐκάστην λέξιν ἐξεταστέον. Κελεύει γὰρ λέγειν, τὸ Πάτερ
μὲν, ἵνα μιμησκόμεθα (1) τῆς ἀνωθεν εὐγενείας, καὶ οἷας
δωρεᾶς ἡξιώθημεν, υἱοθετηθέντες τῷ Θεῷ, καὶ ἵνα ἀξίως πα-
τρός τοιούτου πολιτευώμεθα· ὁ γὰρ φαύλως μὲν βιῶν, πατέρα
δὲ ἑαυτοῦ τὸν θεὸν ὀνομάζων, καταψεύδεται καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ
ἑαυτοῦ. Τὸ δὲ ἡμῶν, ἵνα γινώσκωμεν, ὅτι ἀδελφοὶ ἀλλήλων
οἱ πιστοὶ πάντες ἐσμέν, κοινῶς υἱοθετηθέντες τῷ ἐνὶ καὶ μό-
νῳ Θεῷ, καὶ ἵνα τοῦτο συνεχῶς ὁμολογοῦντες, μὴ κατεπι-
ρώμεθα τῶν ταπεινῶν, μηδὲ ὅλως ἐναντίον τι κατὰ τῶν ἀδελ-
φῶν ἡμῶν ἢ μελετῶμεν, ἢ λέγωμεν, ἢ διαπραττώμεθα, καὶ
ἵνα κοινῶς ὑπὲρ ἀλλήλων εὐχώμεθα.

Τὸ δὲ, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἵνα πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀεὶ βλέ-

(1) ἵνα ἀν μιμησκόμεθα, παρὰ τῷ Α.

πωμεν, πατρίδα τοῦτον ἡμῶν ἀκούοντες, μᾶλλον δὲ αὐτοὶ τοῦτο λέγοντες, καὶ ἵνα τῶν γηίνων καταφρονῶμεν, ἐκεῖ σπεύδοντες ἀναβῆναι διὰ τῆς τῶν ἀρετῶν κλίμακος, ὅπου ὁ πατήρ ἡμῶν ἐστίν. Ἐν οὐρανῷ δὲ τὸν θεὸν εἶναι λέγοντες, οὐκ ἐν οὐρανῷ αὐτὸν συγκλείοντες περιγράφομεν· ἀχώρητος γὰρ ἐστὶ καὶ ἀπερίγραπτος· ἀλλὰ πανταχοῦ μὲν εἶναι λέγεται ὁ θεός, μάλιστα δὲ ἐν τόποις ἁγίοις, διὰ τὸ μᾶλλον αὐτοὺς εἶναι δεκτικούς αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο τοίνυν ἐν τῷ οὐρανῷ λέγομεν εἶναι τὸν θεόν· διότι καθαρώτατος ὁ τόπος ἐκεῖνος, καὶ διότι ἐν αὐτῷ εἰσὶν αἱ αὔλαι δυνάμεις, καὶ οἱ δῆμοι τῶν ἁγίων, οἷς ἐπαναπαύεται.

[Ὁ (I) μὲν Χρυσόστομος πρὸς τὸν υἱὸν ἀναφέρεισθαι τὴν παραδοθεῖσαν ταύτην ὅλην προσευχὴν ἐνέφηνε. Λέγεται γὰρ καὶ οὗτος πατήρ ἡμῶν, ὡς δημιουργός, καὶ κηδεμών, καὶ προνοητής, καὶ διδάσκαλος. Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν λόγον λέγοιτ' ἂν πατήρ ἡμῶν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Λοιπὸν οὖν καὶ εἰδικῶς πρὸς ἕκαστον τούτων ἀναχθεῖν ἂν, καὶ κοινῶς πρὸς τὴν ἐν τούτοις μίαν θεότητα.]

9 Ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου.

Ἀγιασθήτω, ἀντὶ τοῦ, δοξασθήτω. Ἡμῶν γὰρ πολιτευομένων ἐναρέτως, δοξάζεται παρὰ τῶν ὁρώντων ὁ θεός. Λαμπάτω (α) γάρ, φησί, τὸ φῶς ἡμῶν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἡμῶν ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Δεδοξασμένον οὖν ὑπάρχον τὸ ὄνομά σου, δοξασθήτω καὶ διὰ τῆς πολιτείας ἡμῶν.

10 Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου.

Βασιλείαν δὲ νῦν, τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν φησὶν, ὡς

(1) Τὰ παρενθετιμμένα φέρονται ἐν τῇ περισσιδίῳ παρὰ τῷ Λ.

(α) Ματθ. Ε', 16.

μετὰ πολλῆς δόξης ἐσομένην. Τοῦτο δὲ προσέταξεν αἰτεῖν, ἵνα γινώσκοντες, ὅπερ αἰτοῦμεν, ἐμπαράσκειμι πρὸς ὑπαντήν αὐτοῦ διὰ παντός εἶημεν. Ἐμπαράσκειμι γάρ τὸ ζητεῖν ἐλθεῖν τὸν δικαστὴν.

Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρως εἰπεῖν, ὅτι Ἐλθέτω ἐφ' ἡμᾶς ἡ βασιλεία σου, τουτέστι, βασιλευθείημεν ὑπὸ σοῦ, καὶ μὴ ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ σὺ πείσαις καὶ ὑποτάξαις ἡμᾶς τοῖς σοῖς προστάγμασι, καὶ μὴ ἐκεῖνος.

10 Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, παρὰ τῶν ἀνθρώπων, ὡς γίνεται ἐν οὐρανῷ, παρὰ τῶν ἀγγέλων, περὶ ὧν εἶπεν ὁ Δαυὶδ (α). Λειτουργοὶ αὐτοῦ, ποιοῦντες τὸ θέλημα αὐτοῦ. Θέλημα δὲ θεοῦ, αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ. Εὐκτικὸν δὲ καὶ τὸ, ἀγιασθήτω, καὶ τὸ, γενηθήτω. Εὐχόμεθα γὰρ ταῦτα, διὰ τὸ χρῆζειν πρὸς ταῦτα καὶ τῆς παρὰ θεοῦ βοηθείας. Καὶ τὰ λοιπὰ δὲ ῥήματα, εὐκτικά εἰσιν, εἰ καὶ προστακτικά δοκοῦσι.

11 Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον.

Εἰδὼς, τὴν μὲν ἀγγελικὴν φύσιν ἀπροσδεῇ τροφῆς, τὴν ἀνθρωπίνην δὲ ταύτης ἐπιδεῇ, προσέταξεν αἰτεῖσθαι τὸ ἀναγκαῖον τῆς φύσεως. Ἄρτον δὲ ἡμῶν εἶπεν, ἀντὶ τοῦ, τὸν δι' ἡμᾶς γενόμενον. Ἐπιούσιον δὲ προσηγόρευσε, τὸν ἐπὶ τῇ οὐσίᾳ καὶ ὑπάρξει καὶ συστάσει τοῦ σώματος ἐπιτηδεῖον· ἢ κατὰ τὸν Χρυσόστομον (1), ἐπιούσιον εἶπε, τὸν ἐφήμερον· ἔω γὰρ ὀνομάζομεν τὴν ἡμέραν (2). Προσέθηκε δὲ καὶ τὸ σήμε-

(α) Ψαλμ. PB', 21.

(1) Τομ. Ζ'. Σελ. 251. D. Σελ. 252. A.

(2) Τὸ ὅποιον προσθέτει ἐνταῦθα ὁ Εὐθύμιος « ἔω γὰρ ὀνομάζομεν τὴν ἡμέραν » δὲν ἔχει καμμίαν ἐννοιαν. Τὸ ἐπιούσιον δὲν συντίθεται ἀπὸ τῆς Ἐπί καὶ τοῦ ἔως. Ὁ Ὁριγένης ἐν τῷ Περὶ εὐχῆς λέγει περὶ τοῦ ὀνόματος τούτου

ροσ, φανερώτερον ἀπάγων ἡμᾶς τοῦ μὴ φροντίζειν περαιτέρω. Βούλεται γὰρ, τοὺς πιστοὺς ἐν ταῖς εὐχαῖς ἄρτον μόνον αἰτεῖν, καὶ τοῦτον σήμερον μόνον, καὶ μὴ μεριμνᾶν περὶ τῆς ἐπιούσης ἡμέρας· διότι οὐκ οἶδαμεν, εἰ καὶ ἐν αὐτῇ ζήσομεν. Καὶ λοιπὸν περιττόν ἐστι μεριμνᾶν περὶ ἡμέρας, ἥς, οὐκ οἶδαμεν, εἰ θάσομεν τὸ διάστημα. Τοῦτο δὲ καὶ προῖων διὰ πλειόνων λόγων ἐπέταξε, λέγων· *Μὴ (α) μεριμνήσητε εἰς τὴν αὔριον*. Οὕτω γὰρ ἂν εὐσταλεῖς ἐσόμεθα, ὀλίγα μὲν ὑπεύκοντες τῷ ἀναγκασμῷ τῆς φύσεως, τᾶλλα δὲ τρεπόμενοι πρὸς ἐργασίαν πνευματικὴν.

[Εἰκὸς δὲ (I), καὶ τὸν τῆς ψυχῆς ἄρτον αἰτεῖν. Χρῆζει γὰρ καὶ αὕτη τροφῆς ἐπιουσίου, λέγω δὴ τῆς ἀνωθεν ἐλλάμψεως, καὶ ἐπιχορηγίας τῆς θείας γνώσεως.]

12 Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὥς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν.

Επιστάμενος τὸ πρὸς ἁμαρτίαν εὐόλισθον τῆς φύσεως ἡμῶν, καὶ προγινώσκων, ὅτι καὶ μετὰ τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας ἁμαρτήσομεν, κελεύει παρακαλεῖν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων, ὅπερ ὀφειλήματα ὠνόμασεν. Ὁφείλημα γὰρ καὶ τὸ ἁμάρτημα, ὥς καὶ αὐτὸ ποιοῦν ὑπεύθυνον τὸν ἄνθρωπον, ὥσπερ καὶ

« Πρῶτον δὲ τοῦτ' ἰστέον, ὅτι ἡ λῆξις ἡ ἐπιούσης πρὸς οὐδενὶ τῶν Ἑλλήνων οὔτε τῶν σοφῶν ὠνόμασται, οὔτε ἐν τῇ τῶν ἰδικῶν συνηθείᾳ τίτριπται· ἀλλ' εἴκοι πεπλάσθαι ὑπὸ τῶν εὐαγγελιστῶν. » Πέπλασται δὲ κατὰ τὸ περιούσιος. Ἀλλὰ καθὼς τοῦτο σημαίνει τὸ πολὺ, τὸ πλῆθος, τὸ περισσόν, τὸ ἄφθονον, κατὰ τοὺς λεξικογράφους, ἔπατα δὲ καὶ τὸ ἐξαίρετον, οὕτω καὶ τὸ ἐπιούσιος σημαίνει τὸ ἱκανὸς, τ. ε. ἐπαρκὲς, χρειώδης. Ὁ Θεοφύλακτος εἰς Ματθ. 5', 11 « Ἐπιούσιον, τὸν ἐπὶ τῇ οὐσίᾳ καὶ συστάσει ἡμῶν αὐτάρκη. »

(α) Ματθ. 5', 34.

(1) Τὰ παρενθεσμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῇ περιελίδι παρὰ τοῦ Α. Παρὰ δὲ τοῦ Β εὐρίσκονται ἐν τῇ τέλει τῆς ἐρμηνείας τοῦ 51. 10 μετὰ τὸ, καὶ μὴ ἐκείνος. Κατεχωρίσθησαν δὲ ἐνταῦθα κατὰ τὸν Ἐντίνιον.

τὸ χρέος. Παρακαλοῦντες δὲ ὑπὲρ ἀφέσεως αὐτῶν, ἀναμιμνησκόμεθα τε αὐτῶν, καὶ ταπεινούμενοι συντριβόμεθα. Διδάσκει δὲ καὶ τρόπον, δι' οὗ κάμψαι δυνησόμεθα τὸν Θεόν, φημι δὴ τὸ καὶ ἡμᾶς συγχωρεῖν τοῖς ἁμαρτάνουσιν εἰς ἡμᾶς· τούτους γὰρ ὀφειλέτας εἶπε· καὶ τοῦτο προβάλλεσθαι, ἀντὶ πάσης ἐκετηρίας, ὡς ἐξέλεσθαι ἡμᾶς δυνάμενον. Διὸ καὶ μετὰ τὸ πληρῶσαι τὴν διδασκαλίαν τῆς εὐχῆς, πάλιν ἐπαναλαμβάνει τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον. Νῦν δὲ τοῦτο προσέθηκε τῇ εὐχῇ, ἵνα τοῦτο καθ' ἐκάστην πρὸς Θεὸν λέγοντες, ἀνάγκην ἔχομεν συγχωρεῖν τοῖς πταίοιςιν εἰς ἡμᾶς, φοβούμενοι, μὴ κατακριθῶμεν, ὡς ψευδόμενοι, πρὸς ἀπάτην τοῦ Θεοῦ.

13 Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν.

Πειρασμός ἐστι, πᾶς ἄγων, ἐξ ἐπηρείας τοῦ δαίμονος ὅπως δῆποτε ἡμῖν προσαγόμενος, δι' οὗ δοκιμάζεται ἡ ἀνδρεία τῆς ψυχῆς ἡμῶν. Παιδεύει τοίνυν ἡμᾶς ὁ λόγος, μὴ θαρρεῖν ἑαυτοῖς, μηδ' ἐπιπηδᾶν τοῖς πειρασμοῖς ὑπὸ θρασύτητος. Τὸ γὰρ εὐχεσθαι, μὴ εἰσενεχθῆναι εἰς πειρασμόν, ταῦτά τε παιδεύει, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἡμᾶς ἄγει τῆς ἀσθενείας ἡμῶν, καὶ μετριοφροσύνην ἐντίθησι. Καὶ μὴν ὁ Θεὸς οὐδένα πειράζει, καθὼς φησιν Ἰάκωβος ὁ ἀπόστολος (α). Πῶς οὖν εἶπε, *Μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν*; Τὸ, *μὴ εἰσενέγκῃς*, ἀντὶ τοῦ, *μὴ παραχωρήσης εἰσενεχθῆναι*. Ἰδίωμα δὲ τοῦτο τῆς Γραφῆς. Ἐν τῷ παραχωρεῖν γὰρ, αὐτὸς εἰσάγειν δοκεῖ. Πᾶς μὲν γὰρ πειρασμός ὑπὸ τοῦ διαβόλου προσάγεται, οὐχ ἄπτεται δὲ τινος ἀνθρώπου, εἰ μὴ παραχωρήσῃ ὁ Θεός. Οὐδὲ γὰρ χοίρους βλάψαι δύναται, μὴ παραχωροῦντος αὐτοῦ· καὶ τοῦτο προϊόντες εὐρύσομεν φανερώτερον. Παραχωρεῖ δὲ πολλάκις ἐπάγεσθαι ἡμῖν τοὺς πειρασμούς, ἢ πρὸς κάθαρσιν (1) τῶν ἁμαρτιῶν

(α) 1ακ. Α', 13.

(1) πρὸς καθάρσιν, πρὸς τῷ Λ.

ἡμῶν, ἢ πρὸς φανέρωσιν τῆς ψυχικῆς ἀνδρείας ἡμῶν, ὡς ἡ κατὰ τὸν Ἰωβ ἐδίδαξεν ἱστορία. Κελεύει οὖν, εὐχεσθαι μὲν, μὴ εἰσενεχθῆναι εἰς πειρασμόν, διὰ τὰς ἀνωτέρω ῥηθείας αἰτίας· αὐτὸς δὲ, οἰκονόμος ὢν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, ποτὲ μὲν παραχωρεῖ, ποτὲ δὲ κωλύει, πρὸς τὸ συμφέρον ἐκάτερα. Διὰ τοῦτο, μὴ ἐπαγομένων μὲν τῶν πειρασμῶν, παραιτητέον αὐτούς· ἐπαγομένων δὲ, ἀνδριστέον, ἵνα καὶ τὸ μέτριον, καὶ τὸ γενναῖον ἐπιδειξώμεθα.

13 Ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Πονηρὸν ἐνταῦθα, τὸν διάβολον ὠνόμασεν, οὐχ, ὡς φύσει πονηρὸν, ἀλλ' ὡς προαιρέσει. Κατ' ἐξαιρέτον δὲ πονηρὸν αὐτὸν ἐκάλεσεν, ὡς καθ' ὑπερβολὴν πονηρὸν. Ἐπιτάξας δὲ ἡμῖν εὐχεσθῆαι ῥυθῆναι ἀπ' αὐτοῦ, ἔδειξεν, ὅτι ἀσπονδὸν καὶ βαρύντατον ἔχει καθ' ἡμῶν πόλεμον, καὶ χρεία τῆς ἀνωθεν συμμάχιας. Εὐχεσθαι δὲ ῥυθῆναι ἀπ' αὐτοῦ μόνου διωρίσατο, διδάσκων, ὅτι μόνος οὗτος κακοῦ παντὸς αἰτίας ἐστι, καὶ ὅτι πρὸς μόνον τοῦτον ἐχθραίνειν χρὴ, καὶ μὴ πρὸς τοὺς ἐξ ἀφροσύνης πειθομένους αὐτῷ, καὶ βλέποντας ἡμᾶς, οὐδ' μᾶλλον ἐλεεῖν προσήκον, ὡς ἡττηθέντας αὐτοῦ.

[Ἔτι (Γ) καὶ τοῦ ἁγίου Μαζιμου εἰς τὸ, Ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου καὶ τὰ ἐξῆς. Ὅνομα μὲν οὖν τοῦ πατρός, ὁ υἱός. Καθάπερ γὰρ τὸ ὄνομα δηλωτικόν ἐστι τῆς φύσεως, ἥς ἐστιν ὄνομα· οὕτω καὶ ὁ υἱὸς δηλωτικὸς τοῦ πατρός. Βασιλεία δὲ, τὸ ἅγιον Πνεῦμα, διὰ τὸν πλοῦτον τῶν θείων χαρισμάτων. Ἐπεὶ δὲ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ ἐστὶν ἡμῶν, ἀγιαζομένων ἡμῶν, τῶν μελῶν αὐτοῦ, δι' ἀγνείας, αὐτὸς ἀγιάζεται, καὶ ἀγιασθεῖσιν ἐπιφοιτᾷ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Θέλημα δὲ τοῦ πατρός ἐν οὐρανοῖς, ἡ λογικὴ τῶν ἐπουρανίων τάξεων λατρεία. Εἴρηκε

(1) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγνωσθῶνται ἐν τῇ περιελίδι παρὰ τῷ Α.

γὰρ καὶ πρὸς τὸν Δαυΐδ· Τί (α) γάρ μοι ὑπάρχει ἐν τῷ οὐρανῷ παρὰ τῶν ἀγγέλων; οὐδὲν ἕτερον, πλὴν τῆς λογικῆς λατρείας δηλονότι· καὶ παρὰ σοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τί ἠθέλησα ἐπὶ τῆς γῆς; οὐδὲν ἕτερον ἢ ταύτην. Αὕτη γὰρ τὸ ἀναγκαῖον καὶ προηγούμενον. Λογικὴ δὲ λατρεία κυρίως, τὸ τείνειν τὸν νοῦν πρὸς τὸν θεόν, τῷ τε κατὰ παθῶν καὶ δαιμόνων θυμῷ νευρούμενον, καὶ τῇ ἐπιθυμίᾳ τῶν ἄνω πυρούμενον. Ὁ δ' ἄρτος ἡμῶν διπλοῦς· ὁ μὲν, τῇ οὐσίᾳ τῆς ψυχῆς ἐπιτήδειος, ὁ γνωστικός, ὅστις ἐπιγορηγεῖται κατὰ τὴν τῶν δεχομένων δύναμιν· ὁ δὲ, τῇ οὐσίᾳ τοῦ σώματος ἀρμόδιος, ὁ αἰσθητός· καὶ ὁ μὲν, ἄνωθεν, ὁ δὲ, κάτωθεν παρεχόμενος. Καὶ ὁ πειρασμός δὲ διττός, ὁ μὲν, ἐνέθδονος, ὁ δὲ, ἐνόθδονος· καὶ ὁ μὲν, ἐκούσιος καὶ γεννήτωρ παθῶν, ὁ δὲ, ἀκούσιος, καὶ ἀναίρετός παθῶν. Τὸν μὲν οὖν ἐκούσιον φεύγειν χρή· τὸν δ' ἀκούσιον ἀπεύχεσθαι μὲν διὰ τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν, ἐπελθόντα δὲ ὑπομένειν γενναίως, ὡς καθαρτήριον. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλο πειρασμῶν εἶδος, τὸ δακιμαστήριον. Ἀπὸ τοῦ πονηροῦ δὲ, ἢ τοῦ δαίμονος, ἢ τοῦ πράγματος.]

13 Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δυνάμεις, καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Ἀχροτελεύτιον τῆς εὐχῆς, εὐγνωμοσύνη τῶν εὐχομένων, καὶ εὐφημία τοῦ θεοῦ. Νοεῖται γὰρ, πληρωθῆτσαν, ἃ ἠυξάμεθα· διότι σὺ βασιλεὺς ἡμῶν, καὶ δυνατὸς εἰς ἅπαν, καὶ δεδοξασμένος αἰεὶ. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, εἰς τοὺς αἰῶνας. Περὶ δὲ τοῦ, ἀμήν, ἀνωτέρω εἴρηται.

14 Ἐὰν γὰρ ἀφήτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος·

(α) Ψαλμ. ΟΒ', 25.

15 Ἐὰν δὲ μὴ ἀφήτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν.

Ἐπανελάθεν, ὡς εἰρήκαμεν, τὸν περὶ τούτου λόγον, καὶ πλάτνει τοῦτον, δεικνύς, ὅτι περισπούδαστόν ἐστι θεῶ τὸ τοιοῦτον ἔργον. Καὶ ὅρα μοι φιλανθρωπίας ὑπερβολήν! Ἡμᾶς ποιεῖ κυρίους τῆς τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῶν ἀφέσεως. Ἀλλ' ἴσως ἐρεῖς, ὅτι Πολλὰ καὶ μεγάλα πεπλημμελέηκεν ὁ ἀδικήσας· ἀλλὰ σὺ πλείονα καὶ μείζονα· καὶ ὁ μὲν εἰς τὸν ὁμόδουλον, σὺ δὲ εἰς τὸν δεσπότην· καὶ σὺ μὲν, δεόμενος ἀφέσεως, ἀφήσεις· ὁ δὲ θεὸς μὴ δεόμενος. Εἰ τοίνυν ἀφήσεις, σεαυτὸν ἡλευθέρωσας· ἔσθεις μὲν γὰρ τὸν θυμὸν, ἀπῆλασας δὲ τὴν μνησικακίαν, εἰσήγαγες δὲ τὴν φιλανθρωπίαν, ἰλέωσας δὲ τὸν θεόν, ἐπραγματεύσω δὲ τὴν οἰκίαν ἄφεςιν.

16 Ὅταν δὲ νηστεύητε, μὴ γίνεσθε ὥσπερ οἱ ὑποκριταί, σκυθρωποί· ἀφανίζουσι γὰρ τὰ πρόσωπα αὐτῶν, ὅπως φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις νηστεύοντες.

Νηστεύοντες, μὴ ἐπιτηδεύετε τὴν σκυθρωπότητα, καθάπερ οἱ σπουδάζοντες ὡχρίαν δι' ἀνθρωπίνην ἀρέσκειαν. Ἀφανίζουσι γὰρ οὗτοι τὸ φυσικὸν εἶδος, διὰ τῆς ἐπιπλάστου ὡχρότητας.

16 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν.

Εἴρηται ἡμῖν ἀνωτέρω περὶ τούτου. (τίχ. 2.)

17 Σὺ δὲ νηστεύων, ἀλειψαί σου τὴν κεφαλὴν, καὶ τὸ πρόσωπόν σου νίψαι.

Ὅσπερ, ὅτε εἶπεν· (α) Εἰ δὲ ὁ ὀφθαλμὸς σου ὁ δεξιὸς σκαρδαλλίζει σε, ἔξελε αὐτόν· καὶ εἰ ἡ δεξιὰ σου χεὶρ σκαρ-

(α) Ματθ. Ε', 29, 30.

δαμίζει σέ, ἔκκοψον αὐτήν· οὐ περὶ ἀκρωτηριασμοῦ τοῦ σώματος ἔλεγεν, ὡς ἐν ἐκείνοις τοῖς ῥητοῖς ἡρμηνεύσαμεν· οὕτως οὐδὲ νῦν ἀπλῶς ἀλείφεσθαι καὶ νίπτεσθαι κελεύει· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς τοῦτο πεποίηκε, νηστεύσας ἡμέρας τεσσαράκοντα· ἀλλὰ διὰ τούτων ἑτερόν τι παραινεῖ, λέγω δὴ, τὸ συγκαλύπτειν τὴν ἀπὸ τῆς νηστείας στυγνότητα, ἐν τῷ φαίνεσθαι φαιδρὸν καὶ χαρίεντα. Ἐπεὶ γὰρ παρὰ τοῖς παλαιοῖς σημεῖον χαρᾶς ἦν, τὸ ἀλείφεσθαι μὲν ἐλαίῳ τὴν κεφαλὴν, νίπτεσθαι δὲ ὕδατι τὸ πρόσωπον· λοιπὸν καὶ αὐτὸς διὰ τοῦ σημείου τῆς χαρᾶς παραινεῖ χαίρειν ἐν τῷ νηστεύειν, ἵνα καὶ τοὺς ἀνθρώπους διαλάβῃ, καὶ τὸν πόνον τῆς νηστείας κουφίσῃ, τῆς ἡδονῆς τὴν ὁδύνην ὑφαιρουμένης.

Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον. Πίαινε μὲν τὸν ἐν τῇ κεφαλῇ σου νοῦν, τῷ ἐλαίῳ τῆς ἐλεημοσύνης· νίψαι δὲ τὸ πρόσωπόν σου, τῷ ὕδατι τῶν δακρύων. Καὶ ἐν πολλοῖς δὲ ἄλλοις δι' ἑτέρων ἑτερα παραινεῖ, παιδεύων ἡμᾶς, μὴ τῷ φαινομένῳ μόνῳ τῶν ἐντολῶν αἰεὶ προσέχειν, ἀλλὰ καὶ τὰς διανοίας αὐτῶν ἀκριβολογεῖν.

18 Ὅπως μὴ φανῇς τοῖς ἀνθρώποις νηστεύων, ἀλλὰ τῷ πατρί σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ.

Τὸ γὰρ θεατρίζειν τοῖς ἀνθρώποις τὴν ἀπὸ τῆς νηστείας κακουχίαν, φιλοδοξίαν ἔργον ἐστί. Περὶ δὲ τῶν ἐξῆς ἀνωτέρω εἴρηται.

19 Μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπου σῆς καὶ βρῶσις ἀφανίζει, καὶ ὅπου κλέπται διορύσσουσιν καὶ κλέπτουσιν. Θησαυρίζετε δὲ ὑμῖν θησαυροὺς ἐν οὐρανῷ, ὅπου οὔτε σῆς οὔτε βρῶσις ἀφανίζει,

καὶ ὅπου κλέπται οὐ διορύσσουσιν οὐδὲ κλέπτουσιν.

[Σῆς (1) μὲν καὶ βρῶσις νοσῖντ' ἄν, καὶ ἡ ἐντικτομένη τῇ ψυχῇ οἴησις, βιβρώσκουσα λαθραίως τὰ, ἐφ' οἷς συνέστη, κα-
λά· κλέπται δὲ διορύσσοντες, οἱ ἐξώθεν ἐπιεσερχόμενοι ἔπαινοι,
διορύσσοντες τὰ κοῦφα φρονήματα, καὶ συλῶντες τὸν ἐναποτε-
θησαυρισμένον πλοῦτον τῆς ἀρετῆς.]

Ἐκβαλὼν δὲ ἤδη τὸ τῆς κενοδοξίας νόσημα, λοιπὸν εὐκαί-
ρως περὶ ἀκτημοσύνης νομοθετεῖ. Καὶ γὰρ οὐδὲν οὕτω παρα-
σκευάζει χρημάτων ἔρᾳν, ὡς ἡ κενοδοξία. Διὰ ταύτην γὰρ
καὶ τὰς τῶν ἀνδραπόδων ἀγέλας, καὶ τὸν ἔσμὸν τῶν εὐνοό-
χων, καὶ τοὺς χρυσοφοροῦντας ἵππους, καὶ τὰς ἀργυρᾶς τρα-
πέζας, καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν φαντασίαν (2) ἐπινοοῦσιν οἱ
ἄνθρωποι, οὐ κατὰ χρεῖαν, ἀλλὰ δι' ἐπίδειξιν.

Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἦν εὐπαράδεκτον, τὸ ἀθρόον παραινέσαι περὶ
τῆς ὑπεροψίας τῶν χρημάτων, σοφώτατα κατεμήρισε τὸν περὶ
ταύτης λόγον. Καὶ πρῶτον μὲν εἶπε· Μακάριοι (α) οἱ ἐλεή-
μονες· ἔπειτα· Ἰσθι (β) εὐροῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου· εἶτα· Ἐάν-
τις (γ) σοι θείῃη κριθῆναι, καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, δὸς
αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον· τελευταῖον δὲ, τὸ μείζον ἐκείνων πάν-
των ἐπήγαγεν. Ἐν ἐκείνοις μὲν γὰρ καὶ ἐλευομένου ἐμνήσθη,
καὶ ἀντιδίκου, καὶ κριθῆναί σοι μέλλοντος· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν
τοιούτων θείς, αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν ἐνομοθέτησε τὴν τῶν χρημά-
των ὑπεροψίαν, δεικνύς, ὅτι οὐ δι' ἐκείνους τοσοῦτον, ὅσον
διὰ σέ ταῦτα προσέταξεν, ἵνα, καὶ μὴδεὶς ἐκείνων ἐνοχλῇ,

(1) Τὰ παρενθετιμμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῇ περιελείδῳ παρὰ τῷ Α.

(2) Συχνάκις καὶ παρὰ τῷ Χρυσόστομῳ ἡ φαντασία κατ' αὐτὴν τὴν
σημασίαν, ὡς Τόμ. Ζ'. Σελ. 144. C. 151. E. Τόμ. Η'. Σελ. 163. C. Παρ. β.
καὶ Πραξ. ΚΕ', 23.

(α) Ματθ. Ε', 7.

(β) Ματθ. Ε', 25.

(γ) Ματθ. Ε', 40.

σὺ καταφρονῇς τῶν ὄντων, καὶ διανέμῃς αὐτὰ τοῖς πένησιν.

Ὡστε δὲ ῥᾶπον πεῖσαι, διδάσκει τὴν τε βλάβην τοῦ θησαυρίζειν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὴν ὠφέλειαν τοῦ θησαυρίζειν ἐν οὐρανῷ. Ἔστι δὲ σῆς μὲν ὁ ἐγγεννώμενος πολλοῖς τῶν χρημάτων σκώληξ· βρωσὶς δὲ, ἡ σῆψις καὶ ἰώσεις καὶ καθ' ἑαυτὴν τοιαύτη διαφορά. Τί οὖν; τὸ χρυσίον σῆς ἀφανίζει; Εἰ καὶ μὴ σῆς, ἀλλὰ κλέπται. Τί δέ; πάντες συλῶνται; Εἰ καὶ μὴ πάντες, ἀλλ' οἱ πλείους. Ἀδελφον δὲ, τίνες ἄσυλοι μενοῦσι. Τὰ γοῦν διανεμόμενα τοῖς πένησι, πῶς θησαυρίζονται ἐν τῷ οὐρανῷ; Πῶς; Ἐν τῷ ταμιεύεσθαι ἐκεῖ τὰς ἀντιδόσεις τούτων καὶ τὰς ἀμοιβάς, αἱ συλλεγόμεναι καὶ θησαυριζόμεναι φυλάττονται ἀσφαλῶς.

Εἶτα ἐπάγει καὶ ἕτερον λογισμόν, πείθων καὶ ἀπὸ τούτου μάλιστα.

21 Ὅπου γάρ ἐστιν ὁ θησαυρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ ἔσται καὶ ἡ καρδία ὑμῶν.

Καρδίαν ἐνταῦθα, τὸν νοῦν ἐκάλεσε. Λέγει δὲ, ὅτι καὶ εἰ μηδὲν τούτων γένηται, πάντως, ὅπου ἐστὶν ὁ θησαυρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ ἔσται καὶ ὁ νοῦς ὑμῶν. Καὶ οὐ μικρὰ τοῦτο βλάβη τῆς ψυχῆς, τὸ προσηλωθῆαι τὸν νοῦν αὐτῆς ἐκεῖ, μεριμνῶντα διόλου περὶ τῆς τοῦ θησαυροῦ φυλακῆς, καὶ τῇ τοιαύτῃ τυραννίδι καταδεδουλωμένον, καὶ μὴ τολμῶντα μεταβῆναι πρὸς ἑτέραν ἔννοιαν.

22 Ὁ λύχνος τοῦ σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμός. Ἐὰν οὖν ὁ ὀφθαλμός σου ἀπλοῦς ᾖ, ὅλον τὸ σῶμά σου

23 φωτεινὸν ἔσται· ἐὰν δὲ ὁ ὀφθαλμός σου πονηρὸς ᾖ, ὅλον τὸ σῶμά σου σκοτεινὸν ἔσται.

Λύχνος ἐστίν, ὁ φωστήρ. Εἰπὼν δὲ περὶ τῆς ἀγενοῦς δουλείας τοῦ νοῦ, ὅς ἐστιν ὀφθαλμός τῆς ψυχῆς, βούλεται δεῖξαι

φανερώτερον, ὅτι ἡ τοιαύτη δουλεία τοῦ νοῦ, λύμη τῆς ψυχῆς ἐστίν. Λαμβάνει δὲ παράδειγμα τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ σώματος, καὶ ἀπὸ τούτου δίδωσι καὶ τὰ ἐκείνου νοεῖν.

Παρατηρητέον δὲ νῦν, ὅτι ἀπλοῦν μὲν λέγει, τὸν ὑγιᾶ· πορηρόν δὲ, τὸν νοσερόν. Φησὶ δὲ, ὅτι Ἐὰν μὲν ὁ ὀφθαλμὸς σου ὑγιὴς εἴη, ὅλον τὸ σῶμά σου φωτισμένον ἔσται, φωτιζόμενον ὑπὸ τοῦ οἰκείου φωταγωγοῦ· ἐὰν δὲ ὁ ὀφθαλμὸς σου νοσερὸς εἴη, ὅλον τὸ σῶμά σου ἐσκοτισμένον ἔσται, μὴ φωτιζόμενον ὑπ' αὐτοῦ. Οὕτω τοίνυν καὶ ὁ ὀφθαλμὸς τῆς ψυχῆς, ὁ νοῦς, δουλεύων τῇ φροντίδι τοῦ κατορωρυγμένου θησαυροῦ, νοσερὸς ἐστι· νόσος γὰρ ἡ τοιαύτη φροντίς· καὶ λοιπὸν, ἐσκοτίζεται ἡ ψυχὴ.

23 Εἰ οὖν τὸ φῶς τὸ ἐν σοί, σκότος ἐστὶ, τὸ σκότος πόσον;

Εἰ οὖν τὸ φῶς τὸ ἐν σοί, ὃ ἐστὶν ὁ νοῦς, ὁ δωρηθεὶς εἰς τὸ φωτίζειν καὶ ὁδηγεῖν τὴν ψυχὴν, σκότος ἐστὶ, τουτέστιν, ἐσκοτίζεται, λοιπὸν τὸ σκότος, τὸ ἀπὸ τῶν παθῶν, πόσον ἔσται, εἰς τὸ σκοτίζειν τὴν ψυχὴν, σκοτισθέντος τοῦ ἀνατέλλοντος αὐτῇ φωτός;

24 Οὐδεὶς δύναται δυσεὶ κυρίοις δουλεύειν· ἢ γὰρ τὸν ἓνα μισήσει, καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει· ἢ τοῦ ἐνὸς ἀνθέξεται, καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει.

Ἐπι καὶ ἕτερον ἐπάγει λογισμὸν φοβερώτερον, εἰς ἰσχυροτέραν ἀποτροπὴν τῆς φιλοχρηματίας, δεικνύων, ὅτι αὕτη καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δουλείας ἡμᾶς ἐκβάλλει, καὶ τῷ πλούτῳ καταδουλοῖ. Ἀπλῶς δὲ, καὶ ἀνωνύμως, δύο κυρίους λέγει, πρῶτον, ἵνα λάβῃ συνομολογοῦντας τοὺς ἀκροατὰς τῇ ἀληθείᾳ τοῦ λεχθέντος· εἶτα τίθησιν ὀνομαστὶ καὶ αὐτοὺς, περὶ ὧν ὁ λόγος. Δύο δὲ κυρίους φησὶν, ἐναντία ἐπιτάττοντας. Ἀνθέξεται δὲ, ἀντὶ τοῦ ὑπακούσει.

24 Οὐ δύνασθε θεῷ δουλεῦν καὶ μαμωνᾶ.

Ἰδοὺ καὶ ὀνομαστὶ τοὺς ῥηθέντας δύο κυρίους ἐδήλωσε. *Μαμωνᾶς* δὲ παρ' Ἑβραίοις, ὁ πλοῦτος, ὃν καὶ κύριον προσηγόρευσε, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ὑπ' αὐτοῦ κυριευμένων. Τί οὖν; Οὐχ ὁ Ἀβραάμ πλούσιος ἦν; οὐχ ὁ Ἰωβ καὶ οἱ κατ' ἐκείνους; Ναί· πλούσιοι μὲν ἦσαν, ἀλλ' οὐ τῷ πλούτῳ ἐδούλευον· ἀλλ' ἐκυρίευσον αὐτοὶ τοῦτου, καὶ εἰς τοὺς δεομένους αὐτὸν ἀνήλυσκον.

Οὐ δύνασθε δὲ Θεῷ δουλεῦν καὶ *Μαμωνᾶ*. διότι ὁ μὲν Θεὸς ἐπιτάττει, μὴ μόνον ἀπέχεσθαι τῶν ἁλλοτρίων, ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκείων μεταδιδόναι· ὁ δὲ *Μαμωνᾶς* τὸνναντίον, μὴ μόνον μὴ μεταδιδόναι τῶν οἰκείων, ἀλλὰ μηδὲ τῶν ἁλλοτρίων ἀπέχεσθαι· καὶ ὁ μὲν (1) κρατεῖν γαστρός, ὁ δὲ ἐφίεναι γαστρί· καὶ ὁ μὲν σωφρονεῖν, ὁ δὲ πορνεύειν καὶ τὰ τοιαῦτα.

25 Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν· Μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τί φάγητε καὶ τί πίητε· μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν, τί ἐνδύσθηθε·

Ἀποστήσας τοῦ θησαυρίζειν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πείσας διανέμειν τὰ προσόντα, διδάσκει λοιπὸν, μηδὲ περὶ τῆς ἀναγκαίας χρείας μεριμνᾶν. Φησὶ γάρ, *Μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν*, τουτέστι, μὴ μεριμνᾶτε διὰ τὴν ψυχὴν ὑμῶν, τί φάγητε ἢ τί πίητε. Εἰ γὰρ καὶ ἡ ψυχὴ οὔτε ἐσθίει, οὔτε πίνει· ἀλλ' οὖν διὰ τὴν ψυχὴν ἐσθίουσι καὶ πίνουνσι οἱ ἄνθρωποι, μὴ δυναμένην ἐνοικεῖν σώματι μῆτε τρεφομένῳ, μῆτε πίνοντι, μέχρις ἂν καὶ τοῦτο ἀφθαρτισθῇ.

[Καὶ (2) καθ' ἕτερον δὲ τρόπον ἐρμηνευτέον, ὅτι, ἐπεὶ ποτὲ μὲν ἐν τῇ ψυχῇ μεριμνῶσιν οἱ ἄνθρωποι, ὅτε κατὰ νοῦν μόνον

(1) ἀπὸ κοινοῦ τὸ, ἐπιτάττει.

(2) Τὰ παρενθεθελμένα ἀναγνωσκονται ἐν τῷ περιεληλυθῶτι παρὰ τὸ Α.

φροντίζουσι, ποτὲ δὲ ἐν τῷ σώματι, ὅτε κατατείνουσι (1) τοῦτο πρὸς κτῆσιν τοῦ σπουδαζομένου, καὶ ταύτης κακείνης τῆς μερίμνης ἀπάγων αὐτοὺς ὁ Κύριος, εἶπε, *Μὴ μεριμνᾶτε, μήτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, μήτε τῷ σώματι, περὶ βρώσεως, καὶ πόσεως, καὶ ἐνδύματος.*]

25 Οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλεῖον ἐστὶ τῆς τροφῆς, καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος;

Τοῦτο εἶπε δηλῶν, ὅτι ὁ τὸ πλεῖον δοὺς ἡμῖν, καὶ τὸ ἔλαττον δώσει. *Πλεῖον* δὲ, τὸ μείζον λέγει.

26 Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπεύρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας· καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά.

Ἰνα μὴ τις εἴπῃ, ὅτι Καὶ πῶς ἄρα ζησόμεθα, μὴ μεριμνῶντες περὶ τῶν ἀναγκαίων; λύει τὴν τοιαύτην ἀντίθεσιν ἀπὸ τοῦ παραδείγματος τῶν πετεινῶν, ἃ μὴ μεριμνῶντα τρέφει ὁ θεός. Δυνάμενος δὲ ἐξ ἀνθρώπων ἐνεγκεῖν τὸ παράδειγμα, καὶ εἰπεῖν τὸν Ἥλιαν, καὶ τὸν Ἰωάννην, καὶ τοὺς κατ' αὐτοὺς, ὅσοι μὴδὲν τοιοῦτον ἐμερίμνησαν· τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίησεν, ἀπὸ τῶν πετεινῶν δὲ μᾶλλον ἐπεστόμισε τὴν εἰρημένην ἀντίθεσιν, ἐντρεπτικώτερον καθαψάμενος, καὶ περιελὼν πᾶσαν πρόφασιν. Καὶ γὰρ καὶ ἡ παλαιὰ Γραφή, βουλομένη σφοδρότερον καθιεσθαι τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὴν μέλισσαν αὐτοὺς πέμπει, καὶ πρὸς τὸν μύρμηκα, καὶ πρὸς ἄλλα ζῶα. Τὰ μὲν οὖν πετεινὰ, μείναντα, ὡς ἐξ ἀρχῆς ἐγένοντο, εὐποροῦσι καὶ τῆς κατὰ φύσιν τροφῆς· ὁ δὲ ἄνθρωπος, ἐκτραπείς ἐστέρηται. Πλὴν ἅπερ ἡ ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἀλλοτρίωσις ἀφεῖλε, ταῦτα πάλιν ἡ πρὸς αὐτὸν

(1) ἀμέτρον φιλοπονίαν, κατατρώχουσι.

οἰκείως ἀποδίδωσι. Διὰ τοῦτο προσέταξε, μὴ μεριμνᾶν περὶ τούτων, ἀλλὰ περὶ τοῦ οἰκειωθῆναι θεῷ.

26 Οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν;

Οὐχ ὑμεῖς κρείττους κατὰ πολὺ τῶν πετεινῶν ἐστε; Καὶ εἰ τὰ χεῖρονα τρέφει ὁ θεός, πολλῷ μᾶλλον τοὺς κρείττονας. Ὁ γὰρ διαπλάσας ἡμῖν σῶμα, δεόμενον τροφῆς, παρέξει πάντως καὶ τὴν τροφήν αὐτοῦ. Τί οὖν; Οὐ δεῖ σπεῖρειν; Οὐκ εἶπε, Μὴ σπείρετε, ἀλλὰ Μὴ μεριμνᾶτε. Τῶν τελείων μὲν γὰρ τὸ μὴδὲ σπεῖρειν, ἀλλ' ἐργάζεσθαι μόνην τὴν βρωσιν τὴν μὴ ἀπολλυμένην, λέγω δὴ τὰς ἀρετάς, ὡς οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ μιμησάμενοι τὸν θίον αὐτῶν, καὶ ζητεῖν ἀπὸ τοῦ θεοῦ τὴν τροφήν. Τὸν ἄρτον (α) γὰρ, φησί, τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον· τῶν μέσων δὲ, τὸ σπεῖρειν μὲν, μὴ φροντίζειν δὲ, πῶς ἂν φύσῃ τὸ σπέρμα, καὶ (Ι) καταταίνειν ἑαυτοὺς ὅλους εἰς τὰς τοιαύτας μερίμνας, ὡς διὰ ταύτας ἀμελεῖν τῆς ψυχῆς. Διὰ τοῦτο τοίνυν τὸ σπεῖρειν οὔτε ἐκώλυσεν, οὔτε ἐπέτρεψεν, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἐκάστου προαιρέσει τοῦτο καταλείπειν. Εἰ γὰρ καὶ περὶ τῶν πετεινῶν εἶπεν, ὅτι οὐ σπεύρουσιν, ἀλλ' οὐκ εἶπε τοῦτο, κωλύων τὸ σπεῖρειν, ἀλλὰ μόνον δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι ὁ θεὸς τρέφει αὐτά.

Τί γοῦν ὠφελήσεις, οὕτως ἐπιτεταμένως μεριμνῶν; Κἂν γὰρ μυρία σπουδᾶς, οὐ δώσεις ὑετὸν, οὐδὲ ἥλιον, οὐδὲ πνοὰς ἀνέμων, οἷς ὁ σπόρος καρπογονεῖ. Ταῦτα γὰρ ὁ θεὸς μόνος δίδωσιν. Οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ πόματος, καὶ ἐπὶ ἐνδύματος, καὶ τῶν τοιούτων.

Καὶ πῶς δύναται τις ζῆν, μὴ μεριμνῶν τὰ τοιαῦτα; Πῶς ἢς ἔζων οἱ δηλωθέντες ἅγιοι. Μὴδὲ γὰρ τὴν ἑαυτῶν ἀσθενεῖαν ποιῶμεν ἀδυναμίαν τῆς ἐντολῆς. Οὐδὲν γὰρ ἀδύνατον ὁ θεὸς ἐπέταξεν· οἶδε γὰρ τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως, οὐ

(α) Ματθ. ε', 11.

(1) Ἀντὶ τοῦ, καὶ, προτιμότερον τὸ, μὴδὲ, ἢ ἀπὸ κοινοῦ τὸ, μὴ.

μόνον ὡς δημιουργὸς αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑποδὺς αὐτήν. Ἀλλ' ἐκείνοις μὲν εὐχερῆς ἦν ἡ ἐντολή, ὡς χωρισθεῖσι κόσμου καὶ πάσης σωματικῆς σχέσεως· ἡμῖν δὲ ἀδύνατος φαίνεται, διὰ τὸ μὴ ἀποσπασθῆναι αὐτῶν. Τρέφει δὲ τὰ πετεινὰ ὁ θεός, ἐνθους αὐτοῖς γινώσιν, πόθεν συλλέξωσι τὴν τροφήν.

27 Τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύναται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἕνα;

Οὐδεῖς! Ὡσπερ οὖν ἀδύνατον, κατορθωθῆναι τοῦτο διὰ σπουδῆς ἡμετέρας· οὕτω καὶ τὸ συναγαγεῖν τροφήν, εἰ μὴ ὁ θεὸς ἐπινεύσῃ. Κὰν γὰρ μυρία σπουδάσωμεν, οὐδὲν ἀνύσομεν, δίχα τῆς προνοίας αὐτοῦ.

[Καὶ (1) μὴν οὐδὲ σπιθαμὴν, οὐδὲ δάκτυλον. Λοιπὸν οὖν πῆχυν εἶπε· διότι κυρίως μέτρον τῶν ἡλικιῶν ὁ πῆχυσ ἐστι.]

28 Καὶ περὶ ἐνδύματος τί μεριμνᾶτε; Καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ, πῶς αὐξάνει· οὐ κοπιᾷ, οὐδὲ νήθει.

Κρίνα νῦν, πάντα τὰ ἄνθη ὠνόμασε· καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι ὡς *er* (α) τούτων. Ὅντος δὲ τοῦ λόγου περὶ ἐνδύματος, πῶς λέγει περὶ αὐξήσεως; Διότι τὸ, αὐξάνει, πρὸς τὰ πέταλα αὐτῶν εἴρηκεν, ἅτινα ἔνδυμα ἐκάστω τούτων ἐστὶ. Καταμάθετε, λέγων, τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ, πῶς αὐξάνουσι κατὰ τὰ πέταλα, ἅπερ ὅσον αὐξάνει, τοσοῦτον ὠραΐζει.

29 Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι οὐδὲ Σολομὼν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ

30 αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἐν τούτων. Εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ, σήμερον ὄντα, καὶ αὔριον εἰς κλί-

(1) Τὰ παραρτηθεῖμένα ἀναγινώσκονται παρὰ τῷ Α ἐν τῷ περιελιδίῳ.

(α) Ματθ. 5, 29.

θανον βαλλόμενον, ὁ θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσιν, οὐ πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς,

Διὰ τί οὐκ ἀπὸ τῶν πετεινῶν πάλιν ἤγαγε παράδειγμα, ἥ καὶ ἀπὸ ζώων ἄλλων; (εἶχε γὰρ εἰπεῖν πολλὰ κεκαλλωπισμένα καὶ ὠραιότατα). Διότι θούλεται κἀνταῦθα δεῖξαι τὴν τε εὐτέλειαν τοῦ χόρτου τοῦ καλλωπισθέντος οὕτως ἐκ θεοῦ, καὶ τὴν ὠραιότητα τοῦ δοθέντος κάλλους τῷ οὕτως εὐτελεστάτῳ χόρτῳ. Σκόπει γάρ, ὅτι τὴν μὲν εὐτέλειαν τῶν κρίνων ἐπιτείνων, χόρτον αὐτὰ προϊὼν ἐκάλεσε· καὶ ἔτι μᾶλλον, σήμερον ὄντα καὶ αὔριον εἰς κλίβαρον βαλλόμενον, ἃ καὶ ἄμφω πρὸς ἐπίτασιν τῆς εὐτελείας εἴρηται· τὴν δὲ ὠραιότητα τοῦ κάλλους αὐτῶν ὁμοίως ἐπιτείνων, οὐκ εἶπεν ἅπλως, ὅτι ἀμφιέννυσιν, ἀλλ' ὅτι οὕτως ἀμφιέννυσιν. Τὸ γὰρ, οὕτως, ἐνταῦθα ἐπίτασιν ἐμφανίζει τῆς ὠραιότητος.

Τὸν Σολομῶντα δὲ τέθεικεν, ὡς φιλόκαλον, καὶ σοφὸν ἐπινοεῖσθαι καλλωπισμούς. Κλίβαρος δέ ἐστι, τὸ ὀπτανεῖον τῶν ἄρτων· τὸ δὲ, ὑμᾶς, ἐμφαντικὸν τιμῆς νόησον. Φησὶ γὰρ ἐρωτηματικῶς, ὅτι Οὐ πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς, τὸ τίμιον αὐτοῦ κτήμα; οἷς σῶμα καὶ ψυχὴν καὶ νοῦν ἐχαρίσατο, δι' οὓς τὸν κόσμον ἐποίησε, δι' οὓς προφῆτας ἔπεμψε, δι' οὓς καὶ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν ἐξέδωκεν;

30 Ὁλιγόπιστοι;

Ἐπιπληκτικόν ἐστι τοῦτο. Καὶ γὰρ ἀποδείξας, ὃ ἐθούλετο, λοιπὸν ἐπιπλήττει αὐτοὺς, ὀλιγοπίστους ὀνομάζων, ὡς μὴ πιστεύοντας ἀδιστακτως, ὅτι φροντίζει αὐτῶν ὁ θεός, καὶ διὰ τοῦτο μεριμνῶντας. Οὕτως ἐπιπλήξας, ἐντρέπει τούτους, καὶ εὐπειθεστέρους ποιεῖ. Ἐπαίδευσεν δὲ διὰ τοῦ ῥηθέντος παραδείγματος, καὶ τὸ μὴ μέγα φρονεῖν ἐπὶ τῇ πολυτελείᾳ τῶν ἱματίων, ὧν ὠραιότερα καὶ καλλίονα τὰ ἄνθη τοῦ χόρτου. Ὅσπερ δὲ ἀνωτέρω περὶ τῶν πετεινῶν εἰπὼν, ὅτι οὐ σπεύρουσιν,

οὐκ ἐκώλυσε τὸ σπείρειν, ὡς ἐκείσε εἰρήκαμεν· οὕτως οὐδ' ἐν-
ταῦθα τὸ κοπιᾶν καὶ νήθειν ἐκώλυσεν, ἀλλ' εἶπεν οὕτω, δεῖξαι
μόνον θέλων, ὅτι ὁ θεὸς αὐτὰ ἀμφιέννυσιν.

Καὶ διὰ τί τοσοῦτον κάλλος τοῖς ἄνθεσι περιτέθεικε; Διότι
βούλεται σε καὶ ἀπὸ τούτου μαθεῖναι τὸ μέγεθος τῆς αὐτοῦ
σοφίας καὶ δυνάμεως. Εἰ τοίνυν τὰ διὰ σέ γεγόμενα κρίνα
φιλοτίμως ἐνέδυσσε, πῶς οὐκ ἐνδύσει μάλιστα σε, δι' ὃν ἐκεῖνα
πεποιήκει; Δημιουργὸς δὲ καὶ προνοητὴς πάντων αὐτὸς ὢν,
ὅμως τῷ πατρὶ τὴν δημιουργίαν καὶ πρόνοιαν πάντων ἀνατί-
θῃσι, δεικνύων τε ἐντεῦθεν τὸ πρὸς αὐτὸν ὁμόγνωμόν τε καὶ
ὁμοδύναμον, καὶ διότι οὕτω καιρὸς ἦν, ἐκκαλύψει φανερώς
περὶ τῆς ἑαυτοῦ θεότητος, ὡς ἡρμηνεύσαμεν ἐξηγουμένοι τὸ,
Ἦκούσατε, ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις· Οὐ φορεύσεις,

31 Μὴ οὖν μεριμνήσητε, λέγοντες· Τί φάγωμεν, ἢ
τί πίνωμεν, ἢ τί περιβαλώμεθα;

Ἐπαναλαμβάνει πάλιν τὸν περὶ τοῦ μὴ μεριμνᾶν λόγον, διὰ τὸ
τῆς μερίμνης βίαιόν τε καὶ δυσαπάλλακτον. Σὺ δὲ ἐνόησον,
ὅτι οἱ κελευσθέντες μὴδὲ περὶ τῶν ἀναγκαίων μεριμνᾶν, τίνα
συγγνώμην ἔχομεν, μεριμνῶντες καὶ περὶ τῶν οὐκ ἀναγκαίων;

32 Πάντα γὰρ ταῦτα τὰ ἔθνη ἐπιζητεῖ.

Τὸ, ἐπιζητεῖ, ἀντὶ τοῦ, μεριμνῶσι, νόησον. Τὰ ἔθνη γὰρ,
ἀλόγων δίκην, πρὸς μόνην βλέπουσι τὴν φιληδονίαν. Ὅταν
δὲ μὴδὲ τῶν ἐθνικῶν ὑπερτερῶμεν, οἱ τῶν γραμματέων καὶ
φαρισαίων ὑπερτερεῖν ταῖς ἀρεταῖς κεκελευσμένοι, ποίας οὐκ
ἂν εἴημεν κολάσεως ἄξιοι;

32 Οἶδε γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος, ὅτι χρῆζετε
τούτων ἀπάντων.

Καθαψάμενος αὐτῶν ἱκανῶς, παραθαρρύνει πάλιν ἐτέρωθεν.
Ἔργον γὰρ διδασκάλου καὶ ἐπιπλήττειν, ἐν οἷς χρῆ, καὶ πα-

ρακαλεῖν, καὶ ἀμφοτέρωθεν διεγείρειν. Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι *Οἶδεν ὁ θεός*, ἀλλ' ὅτι *Οἶδεν ὁ πατὴρ ὑμῶν*, ὥστε μάλιστα θαρρῆεν αὐτοὺς. Ἐπεὶ γὰρ πατὴρ ἐστὶ, καὶ πατὴρ τοιοῦτος, οὐ δυνήσεται περιθδεῖν τοὺς υἱοὺς ἐνδεία τῶν ἀναγκαίων διαφθειρόμενους, ἅπουγε οὐδὲ ἀνθρώπινοι πατέρες τοῦτο ὑπομένουσι. Καὶ ἐπεὶ οἶδεν, ὅτι *χρηζετε τούτων πάντων*, δώσει πάντως. Οὐ γὰρ περιττὸν τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν καὶ ἐνδιδύσκεσθαι, ἵνα καὶ παρίδῃ· ἀλλὰ χρήσιμα τῷ σώματι, καὶ ἀναγκαῖα τῇ τούτου φύσει. Ἦστε, ὃ νομίζεις αἴτιον εἶναί σοι τῆς μερίμνης, τοῦτο μᾶλλον ἐστὶν αἴτιον τῆς ἀμεριμνίας. Ἐπεὶ γὰρ ἀναγκαῖα ταῦτα, διὰ τοῦτο μάλιστα χρή θαρρῆεν. Ποῖος γὰρ πατὴρ ἀνέξεται μηδὲ τὰ ἀναγκαῖα χορηγεῖν τοῖς παισίν;

33 Ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ· καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν.

Πρῶτον, ἀντὶ τοῦ, πρὸ τῶν ἀναγκαίων τοῦ σώματος, ἢ ἀντὶ τοῦ, ἐξαιρέτως, καὶ μάλιστα. *Βασιλείαν* δὲ θεοῦ λέγει νῦν, τὴν ἀπόλαυσιν τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν· *δικαιοσύνην* δὲ αὐτοῦ, τὴν δικαίωσιν τὴν παρ' αὐτοῦ, ἵνα δικαιοσύη ὑμᾶς αὐτός. Ἡ τὴν κατόρθωσιν τῆς δικαιοσύνης, ἥτοι τῆς καθόλου ἀρετῆς, δι' ἣν δίκαιοι γινόμεθα. Εἰ γὰρ περὶ τούτων αἰτεῖτε, ὄντων ἀναγκαίων τῆς ψυχῆς, ταῦτά τε δώσει, καὶ προσθήσει καὶ τὰ ἀναγκαῖα τοῦ σώματος. Καὶ γὰρ καὶ ὀπίσω, ἐν οἷς ἐδίδαξε, πῶς δεῖ εὐχεσθαι, πρῶτον μὲν εἶπε λέγειν, (α) *Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου· γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς*· ἔπειτα δὲ, *τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον*. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο γεγόναμεν, ἵνα ἐσθίωμεν, καὶ πίνω-

(α) Ματθ. ζ', 9—11.

μεν, καὶ ἐνδυνάμεθα, ἀλλ' ἵνα εὐαρεστήσαντες αὐτῷ, τῶν αἰωνίων ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν.

Διὸ τοῦτο μάλιστα χρὴ ζητεῖν καὶ ὑπὲρ τούτου μᾶλλον αἰτεῖν. Τοῦτο μὲν γὰρ ἐὰν μὴ ζητῶμεν, οὐ δώσει· τὰ δ' ἀναγκαῖα τοῦ σώματος, καὶ αἰτοῦντες, καὶ μὴ αἰτοῦντες λαμβάνομεν, διὰ τὴν σύστασιν τοῦ σώματος, ὡς καὶ τὰ ἄπιστα ἔθνη. Διὰ τοῦτο γὰρ εἶπεν, ὅτι προστεθήσεται. Ἰστε οὐχ ὑπὲρ τούτου χρὴ μεριμνᾶν, ὃ καὶ μὴ μεριμνῶντες λαμβάνομεν, ἀλλ' ὑπὲρ ἐκείνου. Καὶ εἰ τὰ ἀναγκαῖα τοῦ σώματος παρέχει, καὶ μὴ αἰτούντων ἡμῶν, διὰ τί προσέταξε ζητεῖν τὸν ἄρτον τὸν ἐπιούσιον; Πάντως, ἵνα διὰ τῆς τοιαύτης αἰτήσεως ὁμολογῶμεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ τρέφων ἡμᾶς, καὶ οὐχ ἡ σπουδὴ ἡμῶν· καὶ ἵνα τοῦτο οὕτως ὁμολογοῦντες, οἰκειότεροι γινώμεθα διὰ τὴν εὐγνωμοσύνην.

34 Μὴ οὖν μεριμνήσητε εἰς τὴν αὔριον· ἡ γὰρ αὔριον μεριμνήσει τὰ ἑαυτῆς.

Οπίσω εἰπὼν ἀπλῶς, ὅτι μὴ μεριμνήσητε, ἐδόκει παντελῶς ἐκκόπτειν τὴν μέριμναν τῶν ἀναγκαιῶν τοῦ σώματος. Λοιπὸν οὖν ἐνταῦθα διδάσκει φανερώτερον, ὅτι τὴν μὲν ἐπὶ τῇ ἐνεστώσῃ ἡμέρᾳ συγχωρεῖ, ὡς ἀναγκαίαν, διὰ τὴν ἀσθενείαν τοῦ σώματος· τὴν δὲ τῆς αὔριον ἀπαγορεύει, ὡς περιττήν. Ἡ γὰρ αὔριον ἡμέρα ἔξει καὶ αὐτὴ πάλιν τὴν μέριμναν τῶν ἑαυτῆς, ἥγουν, ὧν ἐν αὐτῇ χρῆζει ὁ ἄνθρωπος. Τινὲς δὲ φασιν, ὅπισω μὲν παντελῶς ἐκκόψαι τὴν μέριμναν, διὰ τοὺς δυνατούς· ἐνταῦθα δὲ, συγχωρῆσαι τὴν τῆς ἐνεστώσης ἡμέρας, διὰ τοὺς ἀσθενεστέρους.

34 Ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς.

Κακίαν ἐνταῦθα λέγει, τὴν μέριμναν, τὸν κόπον, τὰς ἐπιγινομένας ἐκάστοτε συμφοράς, ἅπερ ἀρκοῦσιν αὐτῇ, καὶ οὐ χρὴ

προσθεῖναι καὶ τὴν μέριμναν τῆς αὐρίου, καὶ καταβαρύνειν αὐτὴν, ὥς μὴ δύνασθαι χρησιμεύειν ἡμῖν εἰς ἐργασίαν πνευματικὴν. Κακία γὰρ λέγεται, οὐ μόνον ἡ πονηρία, ἀλλὰ καὶ τὰ ῥηθέντα. Καὶ γὰρ καὶ ἐν ἄλλοις εἴρηται κακία, ἡ θεήλατος ὀργὴ καὶ μᾶστιξ. Οὐκ (α) ἔστι γάρ, φησι, κακία ἐν πόλει, ἢν Κύριος οὐκ ἐποίησε. Καὶ αὖθις· Ἐγὼ, φησι, (β) ποιῶν εἰρηρῆν καὶ κτίζων κακά, ἀντὶ τοῦ λιμὸς καὶ λοιμοὺς, καὶ τὰ τοιαῦτα. Καὶ γὰρ εἰώθαμεν κακά ὀνομάζειν, καὶ τὰ λυπηρὰ καὶ κακωτικά.

ΚΕΦ. VII, 1 Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε.

[Φησὶν **Ι**) ὁ Χρυσόστομος ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς, ὅτι τὸ Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε, περὶ βίου ἐστίν, οὐ περὶ πίστεως. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ, Πάντα (γ), ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε. Τὸ γὰρ ποιεῖν, ἔργων ἐστίν, ἀλλ' οὐ πίστεως.]

Κρίσιν δὲ ἐνταῦθα, τὴν κατάκρισιν νόησον. Ταύτην γὰρ ἐφερμηνεύων ὁ Λουκᾶς εἶπε· Μὴ (δ) καταδικάζετε, καὶ οὐ μὴ καταδικασθῆτε. Καὶ εἰ μὴ καταδικάζει τις τὸν ἁμαρτάνοντα, οἷον ἄρχων μὲν τὸν ἀρχόμενον, πατὴρ δὲ τὸν υἱόν, δεσπότης δὲ τὸν δοῦλον, ἐπιδώσει πάντως ἡ κακία, καὶ ἔσται σύγχυσις. Ἀλλ' οὐ περὶ ταύτης τῆς κατακρίσεως λέγει νῦν, τῆς φιλαγάθου καὶ διορθωτικῆς· προῖόν γὰρ ἐνετείλατο, καὶ ἐλέγχειν οὕτω, καὶ δεσμεῖν· Ὅπως (ε) γὰρ, φησι, καὶ ἐλεγεῖν αὐτόν·

(α) Ἀμὼς Γ', 6.

(β) Ἡσ. ΜΕ', 7.

(γ) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελίξῳ παρὰ τῷ Δ.

(δ) Ματθ. ΚΓ', 3.

(ε) Λουκ. ς', 37.

(ε) Ματθ. ΙΗ', 15.

καὶ αὖθις (α). "Ὅσα ἂν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ· νῦν δὲ ὁ λόγος οὐ πρὸς τοὺς ἄρχοντας ἐστίν, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἀρχομένους, παραινῶν, μὴ ἀντὶ τοῦ βλέπειν τὰ οἰκεῖα, καὶ καταδικάζειν ἑαυτοὺς, ὅρῃν τὰ ἀλλότρια, καὶ κατακρίνειν ἐτέρους.

Φησὶ γὰρ καὶ Παῦλος ὁ ἀπόστολος, ὅτι Εἰ (β) ἐκρινόμεν ἑαυτοὺς, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα. Ἐστὶ δὲ ὁ λόγος καὶ πρὸς τοὺς μεγάλαια μὲν ἁμαρτάνοντας, κατακρίνοντας δὲ τοὺς μικρὰ σφαλλομένους. Λέγει γὰρ ἐφεξῆς· Τί βλέπετε (γ) τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατανοεῖς; Ἔστι δὲ κάρφος, ἀπόσπασμα ξύλου βραχύτατον.

2 Ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε·

Ἐν ᾗτινι καταδίκη καταδικάζεις τὸν ἀδελφόν, ἐν ταύτῃ κριθήσῃ καὶ σὺ, τουτέστιν, εἰ τὸ λεπτόν αὐτοῦ σφάλμα πολυπραγμονηθῇσονται καὶ κατακριθήσονται ἐν καιρῷ τῆς φοβερᾶς κρίσεως.

2 Καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, μετρηθήσεται ὑμῖν.

Καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ ἀκριβείας μετρεῖς αὐτῷ τὴν πολιτείαν, οἶον, ὅτι τόσον ὥφειλε προσέχειν (Γ)· ἐν τούτῳ μετρηθήσεται καὶ σοὶ ἡ σὴ πολιτεία. Δηλοῖ δὲ ὁ λόγος, ὅτι ὅσην ἀκριβείαν ἀπαιτεῖς αὐτόν, τοσαύτην ἀπαιτηθήσῃ καὶ σὺ παρὰ τοῦ θεοῦ. Χρὴ δὲ προσέχειν, ὅτι, ὥσπερ ἐὰν ἡμεῖς ἀφίωμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν, ἀφίησι καὶ ὁ θεὸς ἡμῖν· οὕτως ἐὰν ἡμεῖς οὐ κατα-

(α) Ματθ. ΙΗ', 18.

(β) Α' Κορ. ΙΑ', 31.

(γ) Ματθ. Ζ', 3.

(Γ) πρὸς τὴν αὐτοῦ πολιτείαν καὶ τὸν βίον.

κρίνωμεν τὸν ἀδελφόν, οὐδὲ ὁ θεὸς ἡμᾶς. Ἢ θαυμαστῆς ἐντολῶν δυάδος, ῥαδιῶν μὲν εἰς τὸ κατορθωθῆναι, μεγάλης δὲ σωτηρίας προξένων!

Τί οὖν; ἐὰν ὁ ἀδελφὸς πορνεύῃ, ἢ τοιοῦτον ἄλλό τι πλημμελῇ; Πότερον οὐ διορθώσω τοῦτον, ἀλλὰ σιγήσω; Διορθώσον μὲν ἱατρικῶς, ὡς ἀδελφόν· μὴ κατάκρινε δὲ ἀπεχθῶς, ὡς μεμισημένον. Οὐ γὰρ εἶπε, *Μὴ παύσης ἁμαρτάνοντα· ἀλλὰ Μὴ κρίνης*. Φησὶ γάρ καὶ Παῦλος· *Σὺ τίς εἶ (α) ὁ κρίνων ἄλλότριον οἰκέτην;* τῷ ἰδίῳ κυρίῳ στήκει ἢ πλῖπτε. Καὶ πάλιν· *Σὺ (β) δὲ τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου;* ἢ καὶ σὺ, τί ἐξουθενεῖς τὸν ἀδελφόν σου; Καὶ ὄντως τὸ κατακρίνειν τὸν μὴ ὑπεζούσιον, ψυχῆς ἐστὶ φαρισαϊκῆς, καὶ δικαιοσύνης ἑαυτῆν.

3 Τί δὲ βλέπεις τὸ κάρφος, τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατανοεῖς;

Διὰ τοῦ κάρφους μὲν, τὸ ἐλάχιστον ἁμάρτημα ἐνέφηνε· διὰ τῆς δοκοῦ δὲ, τὸ μέγιστον. Εὐλόγον γὰρ ἐπιμίμηκες ἡ δοκός. Λέγει δὲ, ὅτι Διὰ τί τὸ μὲν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐλαφρότατον σφάλμα βλέπεις ὀξέως· τὸ δὲ ἐν τῇ σῇ βαρύτατον, οὐχ ὀρεῖ; Πᾶς γὰρ τὰ ἑαυτοῦ μᾶλλον οἶδεν, ἢ τὰ ἐτέρου, καὶ τὰ μεῖζω βλέπει μᾶλλον, ἢ τὰ ἐλάττω.

4 Ἡ πῶς ἐρεῖς τῷ ἀδελφῷ σου· Ἄφες ἐκβάλω τὸ κάρφος ἀπὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου· καὶ ἰδοῦ, ἡ δοκὸς ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου;

Ἡ πῶς ἐπιχειρήσεις ἱατρεῦσαι αὐτόν, αὐτὸς μάλιστα δεόμενος ἱατροῦ; Ἰδοῦ γὰρ ἡ δοκὸς ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου ἐστίν.

(α) Ῥωμ. ΙΔ, 4.

(β) Ῥωμ. ΙΔ', 10.

5 Ὑποκριτὰ! ἔκβαλε πρῶτον τὴν δοχὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ τότε διαβλέψεις ἐκβαλεῖν τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου.

Ὑποκριτῶν τὸν τοιοῦτον ὠνόμασεν, ὡς ἱατροῦ μὲν τάξιν ἀρπάζοντα, νοσοῦντος δὲ τόπον ἐπέχοντα· ἢ ὡς προφάσει μὲν διορθώσεως τὸ ἀλλότριον σφάλμα πολυπραγμονοῦντα, σκοπῶ δὲ κατακρίσεως τοῦτο ποιοῦντα. Εἰ γὰρ κηδόμενος τοῦ ἀδελφοῦ σου τοῦτο ποιεῖς, πρῶτον κήδου σεαυτοῦ, μεῖζον ἐκείνου πλημμελήσας· εἰ δὲ σεαυτοῦ καταφρονεῖς, πρόδηλον, ὡς οὐδ' ἐκείνον φιλεῖς. Πᾶς γὰρ ἑαυτὸν φιλεῖ μᾶλλον, ἢ τὸν ἀδελφόν. Καὶ λοιπὸν οὐ διορθούμενος, ἀλλὰ κατακρίνων ἐκπομπεύεις (1). Ὅρα; οὐκ ἐκώλυσε θεραπεύειν ἐτέρους, εἰ τούτου πάντως ἐπιθυμεῖς· ἀλλ' ἐκέλευσε θεραπεύειν σεαυτὸν πρὸ ἐκείνων. Χρὴ γὰρ τὸν ἱατρὸν ὑγιαίνειν. Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα νενομοθέτηκεν, οὐκ ἀνατρέπων, ὡς εἴρηται, τὸ διορθοῦν ἀλλήλους· ἀλλ' ἀναστέλλων τὸ τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων ἀμελεῖν. Διπλῇ γὰρ καταδίκη, τὸ τὸν μεγάλους ἀτοπήμασιν ὑπεύθυνον ἐξετάζειν τὰ ἐτέρων ἐλάχιστα.

6 Μὴ δῶτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσί, μηδὲ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων.

Ἅγιον καὶ μαργαρίτας ὠνόμασε τὸ μυστήριον τῆς πίστεως ἡμῶν· ἅγιον μὲν, ὡς θεῖον· μαργαρίτας δὲ, διὰ τὰ ἐν αὐτῷ τίμια δόγματα. Καὶ πάλιν, κύνας μὲν καὶ χοίρους ἐκάλεσε, τοὺς ἀνιάτους ἐν δυσσεβείᾳ· κύνας μὲν, ὡς καθυλακτοῦντας τοῦ Χριστοῦ· χοίρους δὲ, ὡς τῷ βορβόρῳ τῶν παθῶν ἐγκαλινδομένους. Κελεῖται τοίνυν, μὴ παραδιδόναι τοῖς τοιοῦτοις τὸ μυστήριον τῶν δογμάτων τῆς πίστεως. Μὴ βάλητε δὲ,

(1) Νόει, τὰ σφάλματα τοῦ ἀδελφοῦ σου.

ἀντὶ τοῦ, Μὴ παραθῆσθε (1). ἀνάξιοι γὰρ εἰσι τοιαύτης ἱεροῦς ἀκροάσεως. Εἴτα προστίθῃσι καὶ αἰτίαν.

6 Μήποτε καταπατήσωσιν αὐτοὺς ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν, καὶ στραφέντες ῥήξωσιν ὑμᾶς.

Κρεῖττόν ἐστιν, ἀγνοηθῆναι ταῦτα παρ' αὐτῶν, ἢ γνωρισθῆναι, μήποτε ὑποκριθέντες ἐπιείκειαν, καὶ μαθόντες αὐτὰ παρ' ἡμῶν, ἐμπαροινήσωσιν αὐτοῖς καὶ διασύρωσι· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ καταπατήσωσι· πόδας δὲ αὐτῶν λέγει, τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν, δι' ἧς θαδίζουσιν εἰς ἀπώλειαν. Εἴτα στραφέντες ἀπὸ τῆς ἐπιπλάστου ἐπιεικείας εἰς φανεράν ἐναντίωσιν, ῥήξωσιν ὑμᾶς, τουτέστι προσβάλωσιν, ἀντιστῶσι. Μὴ δυνάμενοι γὰρ θεοπρεπῶς νοεῖν τὰ θεῖα δόγματα, προσάπτουσιν αὐτοῖς ἐμπάθειαν· κἀντεῦθεν ὕπλιζόμενοι, κωμωδοῦσι μὲν αὐτὰ, προσάρασσουσι δὲ ἡμῖν.

7 Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· ζητεῖτε, καὶ εὕρήσετε· κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν.

Ἐπειδὴ μέγαλα τινὰ καὶ θαυμαστά προσέταξε, πάντων μὲν τῶν παθῶν ἀνωτέρους γίνεσθαι τοὺς μαθητάς, ὁμοιοῦσθαι δὲ τῷ θεῷ, διακρίνειν δὲ τοὺς ἀναξίους, ἵνα μὴ δόξη χαλεπὰ τὰ προστάγματα, τέθεικε μὲν ἱκανοὺς λογισμοὺς, πείθοντας, ὅτι ῥάδια ταῦτα· μάλιστα δὲ προσέθηκε τὴν κορωνίδα τῆς εὐκολίας, φημὶ δὴ, τὴν ἀπὸ τῶν εὐχῶν συμμαχίαν.

Χρὴ γὰρ μὴ μόνον σπουδάζειν τοὺς ἀγωνιζομένους, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνωθεν ἐπικαλεῖσθαι βοήθειαν· καὶ πάντως ἤξει, καὶ παρέσται, καὶ συνεφάψεται, καὶ πάντα ποιήσει ῥάδια. Διὰ τοῦτο καὶ αἰτεῖν ἐκέλευσε, καὶ τὴν δόσιν ὑπέσχετο. Πλὴν μὴ

(1) Η, μὴ παρῆσθε· διότι οὐδεμία χρεία τοῦ μέσου. Οὕτω, τὸ παρῆσθε, συμφωνεῖ τῷ, ἐλάητε.

ἀπλῶς αἰτεῖν, ἀλλὰ μετ' ἐπιμονῆς καὶ εὐτονίας· τοῦτο γὰρ ὅλοι τὸ, ζητεῖτε· καὶ μὴ μόνον μετ' ἐπιμονῆς καὶ εὐτονίας, ἀλλὰ καὶ μετὰ θερμότητος καὶ σφοδρότητος· τοῦτο γὰρ βούλεται τὸ, κρούετε.

8. Πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει· καὶ ὁ ζητῶν εὐρίσκει· καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγέσεται.

Ταῦτα δὲ προσέθηκεν, εἰς βεβαίωσιν τῆς ὑποσχέσεως, ἵνα, εἰ μὴ παραυτίκα λάβῃς, μὴ ἀποστῇς, ἀλλ' ἐπιμείνῃς καὶ θερμανθῇς. Διὰ τοῦτο γὰρ αἰτοῦντος (1), οὐκ εὐθὺς δίδωσιν, ἵνα ζητήσῃς· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ εὐθέως ἀνοίγει τὴν θύραν, ἵνα κρούσῃς. Ἐπὶ μὲν γὰρ ἀνθρώπων, ἐὰν ἐπιμείνῃς ἐγκείμενος ταῖς αἰτήσεσι, παροργίζεις αὐτούς· ἐπὶ δὲ τοῦ θεοῦ, μᾶλλον παραπικράνεις αὐτὸν, ἐὰν μὴ τοῦτο ποιῇς. Δοκιμάζει γὰρ σου τὴν εὐτονίαν καὶ τὴν σφοδρότητα, καὶ βούλεται σε αἰτεῖν ἐπιμόνως ἅμα καὶ θερμῶς, καὶ πάντως δίδωσιν. Ὁ γὰρ αἰτήσας καὶ μὴ λαβὼν, ἢ ἀναξίως ᾔτησεν, ἢ οὐκ ἐπέμεινεν, ἢ χλιαρῶς ᾔτησε. Δεῖ γὰρ συνδραμεῖν τὰ τρία.

[Ὁ (2) χωρὶς πάθους αἰτῶν ἐν τῇ πρακτικῇ φιλοσοφίᾳ, λαμβάνει χάριν δυνάμεως εἰς πράξιν τῶν ἐντολῶν· καὶ ὁ ζητῶν ἀπαθῶς ἐν τῇ φυσικῇ θεωρίᾳ, εὐρήσει τὴν ἐν τοῖς οὐσιν ἀλήθειαν· καὶ τῷ κρούοντι ἀπαθῶς τὴν θύραν τῆς γνώσεως ἐν τῇ θεολογικῇ μυσταγωγίᾳ, ἀνοιγέσεται ἡ γνώσις τῶν ἀποκρύφων μυστηρίων. Ὁ δὲ μετὰ τινος πάθους αἰτῶν ἢ ζητῶν ἢ κρούων, οὐκ ἐπιτεύξεται. Αἰτεῖτε (α) γὰρ, φησι, καὶ οὐ λαμβάνατε· διότι κακῶς αἰτεῖσθε.]

9 Ἡ τίς ἐστὶν ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃν ἐὰν αἰτήσῃ ὁ

(1) σου ὁπλᾶδι.

(2) Τὰ παρενθεταῖα ἀναγινώσκονται παρὰ τῷ Α ἐν τῷ περισιλλίῳ.

(α) Ἰακ. Δ', 3.

10 υἱὸς αὐτοῦ ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ; καὶ εἰς ἡμέραν αἰτήσῃ, μὴ ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ;

Τίθησι πάλιν λογισμὸν ἀνθρωπίνου πράγματος, καὶ ἀπὸ παραδείγματος ἐνάγει τὸν ἀκρατὴν εἰς τὸ θαρρῆν, περὶ ὧν εἴρηκε. Χρὴ δὲ τὸν αἰτοῦντα, καὶ υἱὸν εἶναι, καὶ αἰτεῖν, ἅπερ τῷ πατρὶ μὲν πρέπει δοῦναι, τῷ υἱῷ δὲ συμφέρει λαβεῖν.

11 Εἰ οὖν ὑμεῖς, πονηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσω μᾶλλον ὁ πατήρ ὑμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν;

Πονηροὺς αὐτοὺς εἶπεν, οὐ διαβάλλων τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς ἀγαθότητος τοῦ θεοῦ· ἡ γὰρ ἀνθρωπίνη ἀγαθότης, πρὸς τὴν θείαν, κακία δοκεῖ, καὶ τοσοῦτον ἀμφοῖν τὸ διάφορον, ὅσον ἀνθρώπου πρὸς θεόν. Ὅρα δὲ, πῶς ποτὲ μὲν προτρέπεται ἐργάζεσθαι τὴν ἀρετὴν, ποτὲ δὲ παραινεῖ εὐχεσθαι· καὶ νῦν μὲν ἀπ' ἐκείνου πρὸς τοῦτο μεταβαίνει· νῦν δὲ ἀπὸ τούτου πρὸς ἐκεῖνο μεταχωρεῖ. Τοῦτο δὲ ποιεῖ, διδάσκων, ὅτι οὔτε τῇ οἰκείᾳ σπουδῇ προσήκει μόνῃ θαρρῆν, οὔτε μόνῃ τῇ εὐχῇ πάλιν, ἀλλὰ καὶ τὰ παρ' ἐαυτῶν συνεισφέρειν, καὶ τὴν ἄνωθεν ἐπικαλεῖσθαι βοήθειαν. Δι' ἀλλήλων γὰρ ταῦτα συμμαχοῦμενα κατορθοῦνται.

12 Πάντα οὖν, ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς.

Ὅσα περὶ ἀγάπης προλαβὼν ἐνομοθέτησε, πάντα νῦν ἐν τῷ βραχεῖ τούτῳ λόγῳ ἀνεκεφαλαίωσατο, καὶ συντόμως ἐδίδαξε πρᾶγμα ῥάδιόν τε καὶ δικαιοτάτον, εἰπὼν, ὅτι Πάντα, ὅσα ἂν θέλητε, ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς. Οὕτω δὲ αὐτοῖς ταῦτα ποιεῖτε, ὡς θέλετε ἐκείνους

ταῦτα ποιεῖν ὑμῖν, ὅπερ ταυτόν ἐστι τῷ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον, ὡς ἑαυτόν. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν·

12 Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται.

Οὕτω (1) διαλαμβάνει καὶ ὁ παλαιὸς νόμος, καὶ οἱ προφῆται. Ὁ μὲν γὰρ νόμος φησὶν, *Ἀγαπήσεις (α) τὸν πλησίον σου, ὡς σεαυτόν*. οἱ προφῆται δὲ πάλιν πολλὰ περὶ φιλαδελφίας τοῖς Ἰουδαίοις παρήνεσαν. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν νομικὸν ὕστερον ὁ Χριστὸς, ἐπερωτήσαντα, *Ποία (β) ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ*, ἀποκριθεὶς, περὶ τε τῆς εἰς θεὸν ἀγάπης, καὶ περὶ τῆς εἰς τὸν πλησίον, ἐπήνεγκεν· ὅτι *Ἐν ταύταις ταῖς δυοῖν ἐντολαῖς ὁ νόμος ὅλος καὶ οἱ προφῆται κρέμονται*, τούτεστι, τῶν δύο τούτων μᾶλλον ἐκκρέμονται, περὶ τῶν δύο τούτων διαφερόντως διαλαμβάνουσι, καὶ προηγούμενον σκοπὸν ἔχουσι διδάξαι τοὺς ἀνθρώπους ἀγαπᾶν μὲν τὸν θεόν, ἐν τῷ εὐσεβεῖν ἀγαπᾶν δὲ καὶ ἀλλήλους, ἐν τῷ μὴ ἀδικεῖν τὸν πλησίον.

Ἔστι δὲ καὶ ἐτέρως εἰπεῖν, ὅτι ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται τὰς δύο ἐντολάς ταύτας κέκτνται ῥίζαν καὶ αἰτίαν καὶ ἀφορμὴν.

13 Εἰσελθετε διὰ τῆς στενῆς πόλης·

Στεγὴν πόλιν καλεῖ τὴν ἀσκησιν τῶν ἀρετῶν· *πόλιν* μὲν, ὡς εἰσάγουσαν εἰς τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον· *στεγὴν* δὲ, ὡς παρασκευάζουσαν τοὺς εἰσερχομένους πονεῖν καὶ ἰδρῶν καὶ θλί-

(1) Ἀντὶ τοῦ, Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ νόμος, ἀναγινώσκεται ἐν πολλοῖς, καὶ μάλιστα δοκιμωτάτοις, χειρογράφοις, Οὕτως, καὶ τὴν ἀνάγκωσιν ταύτην φυλάττει καὶ ἑρμηνεύει καὶ ὁ Εὐδύμιος. Τὸ κῆρος αὐτοῦ εἶναι τόσω ἰσχυρότερον ἐνταῦθα, καθότι ὁ Εὐδύμιος διαφωνεῖ κατὰ τοῦτο πρὸς τὸν ἀκολουθεῖ Χρυσόστομον, παρ' ᾧ ἀναγινώσκεται, Οὗτος. Τόμ. Ζ'. Σελ. 291. Β. Τόμ. Η'. Σελ. 451, Ε.

(α) Λευϊτ. ΙΘ', 18.

(β) Ματθ. ΚΒ', 36—40.

βεσθαι, μέχρις ἂν διέλθωσι, καὶ ὡς μὴ χωροῦσαν τοὺς παγεῖς ταῖς ἁμαρτίαις, διὰ τὴν λεπτότητα τῆς ἀκριβείας αὐτῆς, ἕως ἂν ἀπόθωνται τὸ πάχος τῆς ἁμαρτίας.

13 Ὅτι πλατεῖα ἡ πύλη, καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοὶ εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς.

Πάλιν ὠνόμασε πύλην καὶ ὁδόν, τὴν φιληδονίαν· πύλην μὲν καὶ ὁδόν, ὡς ἀπάγουσαν εἰς τὴν κόλασιν· ταύτην γὰρ νῦν ἀπώλειαν λέγει· πλατεῖαν δὲ καὶ εὐρύχωρον, ὡς μηδένα πόνον παρέχουσαν τοῖς εἰσερχομένοις δι' αὐτῆς, διὰ τὸ ἀόριστον αὐτῆς καὶ ἄνετον καὶ ἀπαρατήρητον.

14 Τί στενὴ ἡ πύλη, καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν!

Τὸ, τί, ἀντὶ τοῦ, πάνυ (1). Μεγαλύνει γὰρ τὴν στενότητα καὶ τὸ θλιβερόν αὐτῆς, ἵνα προμαθόντες αὐτὰ διεγερθῶμεν εἰς ἀγῶνας, καὶ παρασκευασθῶμεν εἰς ὑπομονὴν καὶ καρτερίαν τῶν πόνων. Τὸ γὰρ προεγνωσμένον καὶ προσδεδοκημένον λυπηρόν, εὐχερέστερον καὶ κουφότερον εἴωθε προσπίπτειν. Βουλόμενος μὲν οὖν ἐναγωνίους καὶ καρτερικούς εἶναι τοὺς μαθητάς, ἐδήλωσε τὸ στενόχωρον καὶ ἐπώδυνον τῆς εἰρημένης ὁδοῦ.

Παραμυθούμενος δὲ τὴν ἐντεῦθεν κακοπάθειαν, καὶ κουφίζων τὸ ἐπίπανον αὐτῆς, ἐδίδαξε, ποῦ ἀπάγει, ὅτι εἰς τὴν ζωὴν, δηλαδὴ τὴν αἰώνιον· ἵνα, ὅταν βλέπων εἰς τοὺς πόνους, ἱλιγγιᾷς, ἀποβλέψας εἰς τὸ τέλος αὐτῶν, παροξυνθῇς, ταῖς τῆς ἀντιδόσεως ἐλπίσι νευρούμενος. Οὐ μικρὰ δὲ παρηγορία, καὶ τὸ καλέσαι ταύτην πύλην καὶ ὁδόν. Καὶ ἄμφω γὰρ παροδευόμενα, καὶ οὐ μόνιμα.

(1) Τί. Καλὴ ἡ λέξις, ἀντὶ τοῦ, λίαν. Σουίδας.

14 Καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὐρίσκοντες αὐτήν.

Εκεῖ μὲν πολλοί, διὰ τὸ ἡδὺ καὶ ἄπονον· ἐνταῦθα δὲ ὀλίγοι, διὰ τὸ πικρὸν καὶ ἐπίμοχθον. Προσῆκει δὲ γινώσκειν, ὅτι νῦν μὲν στενήν καὶ τεθλιμμένην τὴν πύλην καὶ τὴν ὁδὸν τῆς αἰωνίου ζωῆς εἶρηκε, διὰ τὴν πρόσκαιρον αὐτῆς κακοπάθειαν· ἀλλαχοῦ δὲ (α) χρηστὸν λέγει τὸν ζυγὸν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ καὶ τὸ φορτίον τῶν ἐπιταγμάτων αὐτοῦ ἐλαφρόν, διὰ τὴν χαρὰν τῆς ἐλπίδος τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν. Ἡ ἀρετὴ γὰρ βαρεῖα μὲν ἐστὶ, διὰ τὸ ἐπαχθές τῶν πόνων· ἐλαφρὰ δὲ, διὰ τὴν ἀντίδοσιν, καὶ τὴν αἰσθησιν τῆς δριμύτητος πραύνει καὶ λειαίνει ἡ προσδοκία τῆς μελλούσης χαρᾶς.

15 Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δὲ εἰσι λύκοι ἄρπαγες.

Εἰπὼν περὶ τῆς ὁδοῦ, προστίθησι καὶ περὶ τῶν ἐπιβουλεύοντων κατὰ τὴν ὁδόν, ἵνα προσεκτικώτεροι καὶ νηφαλεώτεροι ᾖμεν. Ἀλλ' ὑπίσω μὲν περὶ κυνῶν καὶ χοίρων ἐδίδαξεν· ἐνταῦθα δὲ ἕτερον εἶδος χαλεπώτερον εἰσάγει, τὸ τῶν λύκων, τῶν ἐπικεκαλυμμένων ταῖς τῶν προβάτων δοραῖς· ὅσον ἐκεῖνοι μὲν, φανεροὶ εἰσιν, οὗτοι δὲ κρυπτοὶ καὶ λανθάνοντες.

Φασὶ δὲ τινες, τούτους εἶναι τερατολόγους καὶ ἀθέους τινὰς ἀνθρώπους, περιιόντας καὶ ἀποπλανῶντας πολλούς· ὀνομασθῆναι δὲ ψευδοπροφήτας μὲν, ὡς ὑποκρινομένους καὶ προλέγειν τὰ μέλλοντα· ἔρχομένους δὲ ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ὡς, ἐν σχήματι προβάτων λογικῶν, ταῖς τοῦ Χριστοῦ ποίμναις προσερχομένους· λύκους δὲ ἄρπαγας, ὡς ἡρέμα καὶ λεληθότως τὰς ψυχὰς τῶν ἀπλουστέρων ἐξαπατῶντας, καὶ ὑφαρπάζοντας εἰς ἀπώλειαν.

(α) Μαθ. ΙΔ, 30.

Ὁ δὲ Χρυσόστομος (1) τούτους λέγει χριστιανοὺς, βίον μὲν ἔχοντας πονηρὸν καὶ βλαβερὸν, ὑποκρινομένους δὲ ἀκακίαν καὶ εὐλάβειαν, ὧν αἱ ὁμιλίαι φθείρουσιν ἥθη χρηστά. Ἐμφαίνων δὲ τὸ διάφορον τούτων τε καὶ τῶν προειρημένων κυνῶν καὶ χοίρων ὁ Χριστός, ἐκείνοις μὲν, μὴ καταπιστεύειν μυστικὰ δόγματα προσέταξεν· ἀπὸ τούτων δὲ προσέχειν, ὥς μὴ μεταλαβείν λύμης, ὡς ἀπὸ θηρίων ἰοδόλων. Ἵνα δὲ μὴ θορυβηθῶσιν οἱ ἀκροαταὶ διὰ τὸ δυσδιάγνωστον τῶν τοιούτων ἀνθρώπων, διδάσκει, καὶ πῶς αὐτοὺς ἐπιγνώσονται, λέγων·

16 Ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς.

Εἰ καὶ δοκοῦσί, φησι, λανθάνειν, ἀλλ' ὁμῶς ῥαδίως ἐλεγχθήσονται. Τοιαύτη γὰρ ἡ ὁδός, ἣν ἐκέλευσα βαδίζειν τοὺς ἑμοὺς μαθητάς, ἐπίπονος καὶ δυσπρόσιτος, ὥς μὴ δύνασθαι τοὺς ὑποκριτὰς βαδίζειν δι' αὐτῆς. Ὡς περ γὰρ τὸ ἀγαθὸν δένδρον, εἴτουν, τὸ εὐγενές, οὐκ ἐκ τῶν ἀνθέων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν καρπῶν γνωρίζεται· οὕτως ἄρα καὶ τούτους, οὐκ ἐκ τῶν λόγων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἔργων ἐπιγνωσόμεθα. Περὶ ὧν καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἔλεγεν, *ὅτι τῇ χρηστολογίᾳ ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων* (α). Εἴτε τίθησι καὶ λογισμὸν, ἀπὸ παραδείγματος, εἰς εὐχερεστέραν αὐτῶν διάγνωσιν.

16 Μήτι συλλέγουσιν ἀπὸ ἀκανθῶν σταφυλὴν, ἢ ἀπὸ τριβόλων σῦκα;

Μή τι, ἀντὶ τοῦ, ἄρα, ἐρωτηματικῶς. Λέγει γὰρ, ὅτι Ἄρα τρυγῶσιν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ ἀκανθῶν σταφυλὴν, καὶ τὰ ἐξῆς. Εἶδος δὲ ἀκάνθης ἐστὶ, καὶ ἡ τρίβος.

17 Οὕτω πᾶν δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖ·

(1) Τσμ. Ζ'. Σελ. 293. Β.

(α) Ῥωμ. ΙΣ', 18.

τὸ δὲ σαπρὸν δένδρον καρποὺς πονηροὺς ποιεῖ.
 Ερωτήσας πρᾶγμα παρὰ φύσιν, καὶ διὰ τοῦτο ἀδύνατον, ἐπάγει, ὅτι, ὥσπερ ἐκεῖνο γενέσθαι οὐκ ἐνδέχεται, διὰ τὸ εἶναι τὰς μὲν ἀκάνθας καὶ τριβόλους σαπράς, ὅ ἐστιν, ἀχρήστους εἰς καρποφορίαν ἐδώδιμον· τὴν δὲ σταφυλὴν καὶ τὰ σύκα πρὸς βρώσιν ἐπιτήδεια· οὕτω καὶ πᾶν δένδρον ἀγαθόν, καρποὺς καλοὺς ποιεῖ, καὶ τὰ ἐξῆς. Σαπρὸν γὰρ λέγεται, οὐ μόνον τὸ σεσημμένον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀχρηστον. Λέγει δὲ νῦν δένδρα σαπρά, τοὺς προσηρημένους ὑποκριτάς, ὧν οἱ καρπαί, τουτέστιν, αἱ πράξεις ἄξιαι τῆς αὐτῶν σαπρίας.

18 Οὐ δύναται δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν, οὐδὲ δένδρον σαπρὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖν.

Ἰνα μὴ ὑπολάβῃ τις, ὅτι δύναται τὸ ἀγαθὸν δένδρον καὶ καρποὺς πονηροὺς, ἡγουν, ἀχρήστους ποιεῖν, καὶ τὸ σαπρὸν καλοὺς, ἀποφαίνεται, ὅτι οὐ δύναται.

Καὶ πῶς ὁ μὲν Δαυὶδ, ἀγαθὸν δένδρον ὦν, καρποὺς πονηρῶς ἐποίησε, μοιχεῖν καὶ φόνον; ὁ δὲ Παῦλος, δένδρον σαπρὸν ὑπάρχων, καλοὺς καρποὺς ἤνεγκε, σκεῦος ἐκλογῆς τῷ Χριστῷ γενόμενος; Πῶς; Διότι μετεβλήθησαν, ὁ μὲν, ἀπὸ τῆς ἀρετῆς εἰς κακίαν· ὁ δὲ, ἀπὸ τῆς κακίας εἰς ἀρετὴν. Ἔως δ' ἂν ἐνέμενον, ὁ Δαυὶδ μὲν τῇ ἀρετῇ, ὁ δὲ Παῦλος τῇ κακίᾳ, οὐκ ἠδύναντο καρποὺς τοιούτους ποιεῖν. Ὡστε τὸ ἀδύνατον ἐπὶ τῶν ἀμεταβλήτων εἴρηκε.

19 Πᾶν δένδρον, μὴ ποιῶν καρπὸν καλόν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται.

Επειδὴ κολάζειν μὲν αὐτοὺς οὐ προσέταξε, προσέχειν δὲ μόνον ἀπ' αὐτῶν, ἐπῆρτησε τούτοις τὴν ἀφειδεστάτην ἐκτομὴν τῆς ἐνταῦθα ζωῆς, καὶ τὴν τοῦ ἀσβέσου πυρὸς κόλασιν, ὁμοῦ τοὺς μὲν ἐπηρεαζομένους ὑπ' αὐτῶν παραμυθούμενος, ἐκείνους δὲ ἐκφοβῶν.

20 Ἄραγε ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς·

Τοῦτ' ἐστὶν τὸ, ἄρα, ἀποδεικτικόν ἐστιν, ἀντὶ τοῦ, πάντως. Θεὶς γὰρ λογισμοὺς παραδειγμάτων, καὶ ἀποδείξας, ὅτι ἐπιγνώσκονται τοὺς τοιοῦτους, ἐπάγει, ὅτι πάντως, ὡς ἀποδεδεικται, ἐπιγνώσεσθε αὐτούς, ἀπὸ τῶν φάύλων πράξεων αὐτῶν.

21 Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι· Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς,

Οὐρα τὶ λέγει νῦν, ὅτι οὐ πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ εἰσελεύσεται εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν, εἰμὴ καὶ ποιεῖ, ἃ λέγω· οὕτω γὰρ προσέθηκεν (α) ὁ Λουκᾶς. Οὔτε γὰρ πίστις μόνον ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν, εἰ μὴ καὶ βίος ἄξιος τῆς πίστεως πρόσσεστιν, οὔτε βίος μόνον ἐνάρετος, εἰ μὴ καὶ πίστιν πλουτεῖ. Προσῆκει δὲ ἀμφοτέρω συζευχθῆναι, καὶ μὴ ἀπολειφθῆναι θατέρου θάτερον· τὸ γὰρ ὀνομάζειν αὐτὸν Κύριον, πίστεως μόνης ἐστὶ. Καὶ πῶς οὐκ εἶπεν, Ἄλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τὸ ἐμόν; Διὰ τὸ τιμᾶν τὸν πατέρα, καὶ διὰ τὸ μὴ ἕτερον εἶναι τὸ τοῦ πατρὸς θέλημα, παρὰ τὸ τοῦ υἱοῦ· θέλημα δὲ τοῦ πατρὸς, αἱ ἐντολαὶ τοῦ υἱοῦ.

22 Πολλοὶ ἐροῦσί μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· Κύριε, Κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι προεφητεύσαμεν, καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν, καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν; Καὶ τότε ὁμολογήσω αὐτοῖς· Ὅτι οὐδέποτε ἐγνων ὑμᾶς· ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν.

Ὅτι μὲν κόλασις ἐκδέξεται τοὺς ἁμαρτωλοὺς, προλαβὼν

(α) Λουκ. γ', 46.

ἐδίδαξε· νῦν δὲ λέγει, καὶ τίς ἔσται ὁ κολάζων, ὅτι αὐτός. Εἰπὼν δέ, ὅτι οὐ πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, εἰ μὴ καὶ βίου κρείττονος ἐπιμελήσεται· παραδοξότερον ἔτι φησὶν, ὅτι οὐδὲ οἱ σημεῖα καὶ θαύματα ποιῶντες ἀξιωθήσονται τῆς τοιαύτης βασιλείας, ἐὰν ἀνάξιον βίον ἔχωσιν. Ἰδοὺ γὰρ καὶ οὗτοι, πολλὰ τοιαῦτα ποιήσαντες, ὁμῶς ἀποπεμφθήσονται, διὰ τὸν ἡμελημένον βίον αὐτῶν. Πολλοί, φησὶν, ἐκπίπτοντες ἐροῦσί μοι τάδε καὶ τάδε. Ἡμέραν οὖν ἐκείνην εἶπε τὴν τῆς κρίσεως, ὡς ἐγνωσμένην καὶ προσδεδοκημένην· *δυνάμεις δὲ ὠνόμασε, τὰ σημεῖα καὶ τὰ θαύματα*. Τὸ δέ, ὁμολογήσω αὐτοῖς, ἀντὶ τοῦ, ἀποκριθῆσομαι.

Καὶ ἐπειδὴ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ πάντα ἐποιοῦν, πῶς ἄγνοεῖ αὐτούς; Διότι βίον εἶχον ἐναντίον. Χρὴ γὰρ γινώσκειν, ὅτι διττὴ ἔστιν ἡ γνῶσις παρὰ τῷ θεῷ· ἡ μὲν, κατὰ φύσιν, καθ' ἣν οἶδε πάντα, ὡς παντεπόπτης, καὶ ὡς πάντα εἰδώς, πρὶν γενέσεως αὐτῶν· ἡ δὲ, κατ' οἰκείωσιν, καθ' ἣν οἶδε μόνους τοὺς δικαίους. Ὅτι φησὶ, *Γινώσκει (α) Κύριος ὁδὸν δικαίων καὶ, Γινώσκει (β) Κύριος ἰὰς ὁδοὺς τῶν ἀμώμων· καὶ, Ἔγνω (γ) Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ*. Τοὺς δὲ βίον ἔχοντας διεφθαρμένον, ἄγνοεῖν προσποιεῖται, ὡς πολιτευσάμενους ἀναξίως τῆς αὐτοῦ γνώσεως.

Καὶ ἐτέρως δέ, ἀρνεῖται αὐτούς, ὡς ἀρνησαμένους αὐτὸν τοῖς ἔργοις. Εἰρηκε γὰρ διὰ τοῦ προφήτου, ὅτι *‘Ο λαὸς (δ) οὗτος τοῖς χεῖλεσί με τιμᾷ, τῇ δὲ καρδίᾳ πόρρῳ ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ*. Ὁ γὰρ ἀθετῶν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, αὐτὸν ἀθετεῖ· διὸ καὶ ἀθετεῖται δικαίως.

(α) Ψαλμ. Α', 6.

(β) Ψαλμ. Λδ', 18.

(γ) Β' Τιμ. Β', 19.

(δ) Ήσ. Κθ', 13.

Καὶ ἐπεὶ ἀνάξιοι ἦσαν, πῶς ἐνήργησεν εἰς αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Πάντως διὰ δύο ταῦτα, ἵνα δὲ (1) ἡ φιλοτιμία τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ δειχθεῖη, χεομένη καὶ εἰς τοὺς ἀναξίους· καὶ ἵνα ἕτεροι δι' αὐτῶν ὠφεληθῶσιν, ὅσοι τε παρ' αὐτῶν ἐθεραπεύοντο, καὶ ὅσοι βλέποντες τὰς τοιαύτας θαυματουργίας, ἐπίστευον τῷ Χριστῷ. Οὐ γὰρ οὖν θαυμάζειν αὐτοὺς θαυματουργοῦντας· οὐδὲν γὰρ παρ' ἑαυτῶν εἰσήμεναι· ἀλλὰ τὸν Θεόν, τὸν δεδοκότα, τοιούτοις οὖσιν αὐτοῖς, τὴν χάριν. Τοιοῦτός ἦν ὁ τὰ δαιμόνια ἐκβάλλων, καὶ μὴ ὢν μετ' αὐτοῦ. Τοιοῦτος ἦν καὶ ὁ προδότης Ἰούδας. Ἀνάξιοι γὰρ ὄντες, ἔλαβον χαρίσματα. Καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ δὲ εἰς πολλοὺς ἀναξίους ἡ θεία χάρις ἐνήργησεν, ἵνα δι' αὐτῶν ἄλλους εὐεργετήσῃ. Ἀλλ' οὗτοι μὲν πάντες πίστιν τέως εἶχον, εἰ καὶ βίου ἦσαν κατεγνωσμένου. Βαλαάμ δὲ, καὶ πίστεως καὶ πολιτείας ἀρίστης ἀλλότριος ὢν, προεφήτευσεν. Καὶ τῷ Φαραὼ δὲ, καὶ τῷ Ναβουχοδονόσορ, καὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ Βαλτάσαρ, ἀσεβέσι καὶ παρανομωτάτοις οὖσιν, ἔδειξεν ὁ Θεὸς τὰ μέλλοντα διὰ τὴν ἐτέρων οἰκονομίαν. Καὶ τί λέγω περὶ ἀνθρώπων; Εἰς τὴν ὄνον τοῦ Βαλαάμ ἡ χάρις τὰ ἑαυτῆς ἐπεδείξατο, φωνὴν ἀνθρωπίνην αὐτῇ δωρησαμένη, πρὸς τὸ συνετίσαι τὸν ἐπιβάτην αὐτῆς.

Ἐπεὶ τοίνυν, ὀρθοῦ βίου μὴ παρόντος, οὔτε πίστιν, οὔτε θαύματα σώζειν δύνανται, βίου μᾶλλον ἐπιμελητέον ἡμῖν· τὰ δὲ θαύματα, παρεχόμενα μὲν, ἀποδεκτέον, μὴ παρεχομένων δὲ, μὴ ἀθυμητέον. Ὁ γὰρ ἐνάρετος, καὶ μὴ θαυματουργῶν, οὐδὲν ἐντεῦθεν ἡλάττωται. Καὶ γὰρ ὁ μὲν ἀγαθὸς βίος, πάντως σώζει τὸν πιστόν· τὰ θαύματα δὲ οὐ πάντως· καὶ τοῦ μὲν ἐναρέτου βίου ἀμοιβὰς ἡμῖν χρεωστὲί Θεός· τῶν δὲ θαυμάτων ἡμεῖς μᾶλλον αὐτῷ. Τὰς αἰτίας δὲ, δι' ἃς οὔτε πᾶσι τοῖς ἁγίοις παρέχει τὴν χάριν τῶν θαυμάτων ὁ Θεός, οὔτε

(1) Προτιμότερον τὸ, τ ε, ἀντὶ τοῦ, δέ.

πᾶσι τοῖς ἀναξίοις, μόνος αὐτὸς οἶδεν ὀρθῶς, ὃ πάντα κατὰ λόγον ποιῶν.

24 Πᾶς οὖν ὅστις ἀκούει μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ ποιεῖ αὐτοὺς, ὁμοιώσω αὐτὸν ἀνδρὶ φρονίμῳ.

Ἀπαρτίσας τὴν διδασκαλίαν, λοιπὸν παραθαρρύνει τοὺς μαθητάς, εἰς τὸ βαδίσαι τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδὸν, ὑπισχνόμενος γενέσθαι αὐτοῖς ἀρκούσαν ἀσφάλειαν, τὴν φυλακὴν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ. Πᾶς, φησὶν, ὃ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους, ἥτοι τὰς ἐντολάς, ἃς ἐπέταξα. Τινὰ μὲν οὖν τῶν ἀντιγράφων, ὁμοιωθήσεται, γράφουσι (1)* καλὸν δὲ καὶ τὸ, ὁμοιώσω. Χωρὶς γὰρ τῆς αὐτοῦ βοηθείας, οὐδεὶς οὐδὲν κατορθοῖ. Εἴτα τίθησι καὶ τὰ ἔργα τοῦ φρονίμου.

24 Ὅστις ὠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν.

Οἰκίαν μὲν ὀνομάζει, τὸν νοερὸν οἶκον τῆς ψυχῆς, τὸν ἐκ διαφόρων ἀρετῶν οἰκοδομούμενον· πέτραν δὲ, τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ· αἵτινες ἐδράζουσι καὶ στερεοῦσι τὰ ἐπιμαρτυρημένα, καὶ πάσαις προσβολαῖς πειρασμῶν ἀπερίτρεπτα φυλάττουσι, πείθουσαι καταφρονεῖν πάσης ἐπηρείας καὶ παντοίας

(1) Παρὰ τῷ Χρυσόστομῳ δις, ὁμοιωθήσεται, γράφεται. Τομ. Ζ'. Σελ. 301. D. ὁμοιώσω δὲ παρὰ τῷ Θεοφύλακτῳ. Σελ. 41. C. D. Ἡ ἀνάγνωσις, ὁμοιώσω, ὡς δοκιμωτέρα, εἶναι ἢ κοινοτέρα. Συνάπτομεν δὲ ἐνταῦθα καὶ σχολίων τοῦ Φωτίου ἀνεκδοτῶν, ἐν ᾧ ἡ ἀνάγνωσις, ὁμοιώσω, ἐρμηνεύεται. «Σημειῶσαι, ὅτι τὸ μὲν γενέσθαι φρόνιμον, οὐκ ἔστιν ἄνευ τῆς τοῦ θεοῦ συνεργείας καὶ ἐπιτηνοίας. Διὸ φησιν· ὁμοιώσω αὐτὸν ἀνδρὶ φρονίμῳ, ἀντὶ τοῦ, συναντιλήψομαι καὶ συνεργήσω εἰς τὸ τὰ παρ' αὐτοῦ οἰκοδομηθέντα μὴ διαπεσεῖν, μηδὲ διεφθαρῆναι. Ἐπὶ δὲ τῷ μωρῷ οὐκέτι ὁμοιώσω, ἀλλ' ὁμοιωθήσεται, οἷον, αὐτὸς ἐαυτῷ αἴτιος ἔστω τῆς ὀρθότητος καὶ τιμωρίας, ὅτι δέον ἀρετὴν διώκοντα τῆς τοῦ θεοῦ βασιλείας ἐπιτυχεῖν, αὐτὸς δὲ κακίαν μετιών, ἐντὸς ἐαυτοῦ ποιεῖ τῆς κολάσεως. Οὕτως ἡ μὲν τῶν ἀρετῶν κτῆσις, ἡμετέρας σπουδῇ καὶ τῇ τοῦ θεοῦ κατορθούται χάριτι· ἡ δὲ τῆς κακίας πράξις, γνώμης μοχθηρίας καὶ προαιρέσεως παράτροπῃ ἐπιγίνεται.»

ἐπαγωγῆς (1) καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου, καὶ μὴ ἐνδιδόναι μηδενὶ τῶν βλαβερῶν.

25 Καὶ κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἤλθον οἱ ποταμοὶ, καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι, καὶ προσέπεσον τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ· καὶ οὐκ ἔπεσε· τεθεμελίωτο γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν.

Αἰσθητῶς μὲν, διὰ τῆς βροχῆς, καὶ τῶν ποταμῶν, καὶ τῶν ἀνέμων, τοὺς ποικίλους πειρασμοὺς ἐδήλωσεν· ἀναγωγικῶς δὲ νοοῦμεν βροχὴν μὲν, τοὺς ἐμπαθεῖς λογισμοὺς, οὓς ἐνσταλάζουσι ταῖς ψυχαῖς· οἱ δαίμονες· ποταμοὺς δὲ, τὰ πάθη, κατασφύροντα πρὸς ἀπώλειαν· ἀνέμους δὲ, τοὺς δαίμονας, πνεύματα πονηρίας (κ) ὀνομαζομένους.

Εἴτε οὖν αἰσθητοὺς, εἴτε νοητοὺς πειρασμοὺς εἵπομεν, πάντες ὅσοι προσπίπτοντες τῇ δηλωθείσῃ οἰκίᾳ, εἴτουν, προσκρούοντες καὶ προσβάλλοντες, οὐ δύνανται καταβαλεῖν καὶ διαλῦσαι τὴν οἰκοδομὴν αὐτῆς· διότι τεθεμελίωται στερεῶς ἐπὶ πέτρᾳ, ἥγουν, ἐπὶ ἀσφάλειαν, ὡς εἴρηται.

Καὶ ὅρα μοι τοὺς ἀποστόλους εὐθέως, ἐφ' οὓς πολλοὶ μὲν ἐπιβουλαὶ χεῖνται, μυρίοι δὲ χειμῶνες συμφορῶν καταρράγέντες, οὐκ ἔσχυσαν περιτρέψαι τὸν πύργον τῆς ψυχῆς αὐτῶν, ἀλλὰ, τῶν σωμάτων αὐτοῖς διαφθειρομένων, μεμενῆκασιν τὰς γνώμας ἀνάλωτοι καὶ ἀήττητοι.

26 Καὶ πᾶς ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ μὴ ποιῶν αὐτοὺς, ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ μωρῷ.

Ἐπειδὴ τινες τῶν ἀκροατῶν ἔμελλον ἐπαινεῖν μὲν τὰ εἰρημένα, μὴ ποιεῖν δὲ αὐτά, προκαταλαμβάνων ἐκφοβεῖ τούτους

(1) Τὸ, Ἐπαγωγὴ, ἐξηγιᾶται παρὰ τῶν γραμματικῶν, συμφορὰ, πειρασμός· τὸ ὅπως οὖν κακῶς ἐπαγόμενον. Ἡούλιος. Εὐρίσκειται οὕτω συχνάκις παρὰ τοῖς Ο'.

(κ) Ἐφεσ. τ'· 12. ὅπου γράφεται, πνευματικά.

διὰ παραβολῆς. Ἔργα δὲ φρονίμου καὶ μωροῦ θείς, τοῦ μὲν συνετά, τοῦ δὲ μάταια, ἀμφοτέρωθεν κατασκευάζει τοῖς μαθηταῖς τὴν σωτηρίαν, διὰ τε τοῦ ζήλου τῆς συνέσεως καὶ τοῦ μίσους τῆς ματαιοπονίας. Τοῦτο δὲ πολλάκις ποιεῖ, προτρέπων εἰς ἀρετὴν, ἀπὸ τε μιμήσεως τῶν καλῶν, καὶ ἀπὸ μίσους τῶν χειρόνων.

- 26 Ὅστις ὠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἄμμον·
27 Καὶ κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἤλθον οἱ ποταμοί, καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι, καὶ προσέκοψαν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ· καὶ ἔπεσε·

Δικαίως μωρὸν αὐτὸν ἐκάλεσε. Τί γὰρ ἀνοητότερον τοῦ κτίζοντος οἰκίαν ἐπὶ τὴν ἄμμον, καὶ τὸν μὲν πόνον ὑπομένοντος, τῆς δὲ ἐντεῦθεν ἀπολαύσεως ἀποστερουμένου; Τοῦτο δὲ βούλεται νῦν εἰπεῖν, ὅτι Πᾶς ὁ μαθὼν τὰς ἐντολάς μου, καὶ μὴ ἐπὶ ταύταις, ὡς ἐπὶ θεμελίῳ στερέῳ, τὰς ἑαυτοῦ πράξεις οἰκοδομῶν, τουτέστι, μὴ ὡς αὗται παραινοῦσι πολιτευόμενος, ἀλλ' ἐτέραν ὁδὸν βαδίζων, μωρὸς ἐστὶ, μάτην κάμων· παντοίοις γὰρ πειρασμοῖς ἐν καιρῷ περιστάσεως εὐάλωτος γίνεται. Ἐπεὶ δὲ ὁ τοιοῦτος δι' οὐδὲν ἕτερον παρατρέχει τὰς τοῦ Σωτῆρος ἐντολάς, ἢ διὰ μάνην τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδὸν αὐτῶν, εἴη ἄν ἄμμος, ἢ φιληδονία, ἐφ' ἣν οἰκοδομεῖ τὴν ἑαυτοῦ πολιτείαν· διὸ καὶ πειρασμοῦ προσβάλλοντος, πίπτει εἰς ἄρνησιν, μὴ φέρων τὴν πικρίαν, οἷα μὴ συνειθισμένος πόνοις καὶ σκληραγωγαῖς.

- 27 Καὶ ἦν ἡ πτώσις αὐτῆς μεγάλη.

Πάντως μεγάλη! Καὶ γὰρ οὐκ ἀπὸ δόξης πέπτωκεν, οὐδ' ἀπὸ πλούτου καὶ τοιαύτης ἄλλης ἀνθρωπίνης εὐμερίας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως. Ὁ μὲν γὰρ ἄπιστος, οὐ πίπτει· κεῖται γὰρ διὰ παντός ἐν τῷ βόθρῳ τῆς πλάνης· ὁ δὲ

(TOM. A')

ταύτης ὑπεραρθεῖς, καὶ ἀναχθεῖς ἐπὶ τὸ τῆς πίστεως ὕψος, εἴτα μετακλιθεῖς, οὗτος πίπτει, καὶ ἐκπίπτει τῆς αἰωνίου ζωῆς.

28. Καὶ ἐγένετο, ὅτε συνετέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτους, ἐξεπλήρσοντο οἱ ὄχλοι ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ.

Ἔθος ἐστὶν Ἑβραίοις, ἐν ταῖς ἀρχαῖς πολλάκις τῶν διηγήσεων ἀπλῶς τιθέναι τὸ, ἐγένετο. Σὺ δέ μοι θαύμασον τὸ φιλήκoon τῶν ὄχλων, καὶ τὸ καρτερικὸν ἐν ταῖς ἀκροάσεσιν. Ἄχρι γὰρ συνεπλήρωσε τοὺς λόγους τῆς διδασκαλίας, παρέμενον ἡδέως ἀκούοντες. Ἐξεπλήρσοντο δέ, ὡς ἐλεύθεροι φθόνου καὶ πονηρίας. Εἴτα λέγει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐκπλήξεως.

29 Ἦν γὰρ διδάσκων αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων, καὶ οὐχ ὡς οἱ γραμματεῖς.

Ἦν διδάσκων μετὰ παρρησίας, καὶ οὐ μεθ' ὑποστολῆς, ὡς οἱ γραμματεῖς. Ἡ διότι οἱ γραμματεῖς μὲν εἰς τὸν νόμον, καὶ εἰς τοὺς προφῆτας ἀνέφερον, ἃ ἐδίδασκον· οἷον ὅτι ὁ νόμος κελεύει τάδε, καὶ οἱ προφῆται τάδε φασίν· ὁ δὲ Χριστὸς ἀφ' ἑαυτοῦ, κατ' ἐξουσίαν ἐδίδασκε, καὶ ἐνομοθέτει, καὶ συνεχῶς προσετίθει τὸ, Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· καὶ ὡς κριτῆς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, τοῖς μὲν ἀγαθοῖς ἐπηγγέλλετο σωτηρίαν· τοῖς πονηροῖς δὲ ἠπειλεῖ κόλασιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

Περὶ τοῦ λεπροῦ.

ΚΕΦ. VIII, 1. Καταβάντι δὲ αὐτῷ ἀπὸ τοῦ ὄρους,
ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί.

Ἀπὸ τῆς διδασκαλίας ἐπὶ τὰ θαύματα μεταβαίνει. Ἐπεὶ γὰρ, ὡς ἐξουσίαν ἔχων ἐδίδασκεν, ἵνα μὴ νομισθῇ κομπάζειν καὶ ἀλαζονεύεσθαι, δείκνυσι τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ καὶ ἐν τοῖς ἔργοις, καὶ βεβαιοῖ τοὺς λόγους ἀπὸ τῶν πράξεων. Σκοπεῖ δὲ καὶ τὴν τῶν ὄχλων εὐγνωμοσύνην, ὅτι αὐτοὶ μὲν, ψιλοὺς λόγους ἐνω-
τισάμενοι, καὶ ἐθαύμασαν καὶ ἐπίεσθησαν καὶ ἠκολούθησαν· οἱ ἄρχοντες δὲ αὐτῶν καὶ οἱ γραμματεῖς, καὶ τῶν σημείων ἀνα-
κρηπτόντων τὴν αὐτοῦ δύναμιν, ἐσκανδαλίζοντο καὶ ἠγρί-
αινον.

2 Καὶ ἰδοὺ, λεπρὸς ἔλθὼν προσεκύνη αὐτῷ, λέγων·
Κύριε, ἐὰν θέλῃς, δύνασαι με καθαρίσαι.

Οὐκ εἶπεν, Ἐὰν παρακαλέσῃς τὸν θεόν, ἀλλ' Ἐὰν θέλῃς, ὅπερ ἀπόδειξις ἐστὶν ἀδιστακτοῦ πίστεως. Μαθὼν γὰρ περὶ τῆς διδασκαλίας καὶ δυνάμεως αὐτοῦ, ἐπίστευσεν, ὅτι θεὸς οὗτός ἐστι παντοδύναμος· διὸ καὶ μετὰ θερμότητος προσῆλθεν. Ὁ μὲν γὰρ Ματθαῖος ἀπλῶς εἶπεν, ὅτι προσεκύρει· ὁ δὲ Μάρκος φανερώτερον, ὅτι (α) γονυπετῶν ἦν· καὶ ὁ Λουκᾶς δὲ, ὁμοίως· ὅτι πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον ἐδεήθη αὐτοῦ (β).

3 Καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἥψατο αὐτοῦ ὁ Ἰησοῦς,

(α) Μαρκ. Α', 40.

(β) Λουκ. Ε', 12.

λέγων· Θέλω, καθαρίσθητι. Καὶ εὐθέως ἐκαθαρίσθη αὐτοῦ ἡ λέπρα.

Βουλόμενος ἐπιβεβαιῶσαι μὲν καὶ τοῦ λεπροῦ τὴν διάγνωσιν, ὅτι ὀρθῶς ὑπέλαβεν, εἶναι αὐτὸν θεὸν πάντα δυνάμενον· ἐπιδείξαι δὲ καὶ τοῖς ὄχλοις τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ, καθὼς εἰρήκαμεν· εἶπε, **Θέλω, καθαρίσθητι.** Ἐνταῦθα δὲ, τὸ μὲν, **θέλω,** φιλανθρωπίας ἐστὶν ἀπόδειξις· τὸ δὲ, **καθαρίσθητι,** δυνάμεως.

Καὶ ἐπεὶ λόγῳ ἰάσατο τοῦτον, τίνος ἔνεκεν ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἤψατο αὐτοῦ; Διότι νόμος ἦν, κωλύων ἅπτεσθαι λεπροῦ. Δείξαι δὲ βουλόμενος ὁ Χριστὸς, ὅτι ὡς θεὸς ὑπέρκειται τοῦ νόμου· κατὰ γὰρ τῶν ψιλῶν ἀνθρώπων οὗτος νενομόθητο· θαρράλῶς ἤψατο, καὶ οὐδεὶς ἀντείπεν ἀπὸ τῶν ὄχλων· πεπληροφόρητο γὰρ ἐκ τῶν προλαβόντων, ὅτι κατὰ λόγον πάντα ποιεῖ· καὶ ἅμα ἐδίδαξε, μὴ βδελύττεσθαι τὴν σωματικὴν λέπραν τῶν ὁμοφύλων. Χρὴ γὰρ μόνην φοβεῖσθαι τὴν ψυχικὴν, ἥτις ἐστὶν ἡ ἁμαρτία. Καὶ γὰρ οὐ μόνον οὐ μέλαθεν ἀκαθαρσίας ἡ τούτου χεῖρ, ἀψαμένη τοῦ λεπροῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐκαθάρισε τοῦτο. Ἐπεὶ τοίνυν καὶ τῷ κάλλει τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἡ λέπρα τῆς ἁμαρτίας ἐλυμνήνατο, προσέλθωμεν τῷ λόγῳ τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀψάμενος ἡμῶν καθαρίσει ταύτην.

4 Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ὅρα, μηδενὶ εἴπης.

Παρήγγειλεν αὐτῷ σιγᾶν, αὐτὸς τε φεύγων τὸν παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἔπαινον, καὶ παιδεύων τοὺς εὐεργετούντας, μισεῖν τὸ φιλότιμον. Καὶ τοι σαφῶς ἐγίνωσκεν, ὅτι οὐ σιγήσει, ἀλλὰ καὶ τρανῶς ἀνακηρύξει τὸν εὐεργέτην· ὅμως τὸ οἰκεῖον ποιεῖ καὶ παραγγέλλει. Χρὴ γὰρ τὸν μὲν εὐεργετοῦντα παραγγέλλειν σιγᾶν, διὰ μετριοφροσύνην· τὸν δὲ εὐεργετούμενον κηρύττειν, δι' εὐγνωμοσύνην·

4 Ἀλλὰ ὕπαγε, σεαυτὸν δεῖξον τῷ ἱερεῖ, καὶ προσέ-
νεγκε τὸ δῶρον, ὃ προσέταξε Μωϋσῆς.

Ἐκέλευεν ὁ νόμος, τὸν καθαρισθέντα λεπρὸν μὴ τοῖς ἑαυτοῦ πιστεύειν ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ τοῖς τοῦ ἱερέως ἀναθεῖναι τὴν κρί-
σιν τοῦ καθαρισμοῦ· καὶ μὴ πρότερον ἀναμιγῆναι τοῖς καθα-
ροῖς, εἰ μὴ ἐμφανισθῇ τούτῳ, καὶ παρὰ τούτου λογισθῇ κα-
θαρός· εἴτα προσάγειν δῶρον ὑπὲρ ἐξιλασμοῦ, καθὼς ἐν τῇ βί-
βλῳ τοῦ Λευϊτικοῦ (α) γέγραπται. Πῶς οὖν εἶπεν, ὅτι ὁ προσ-
έταξε Μωϋσῆς; ὁ θεὸς γὰρ τοῦτο προσέταξε. Διότι νομοθέ-
της λέγεται καὶ ὁ Μωϋσῆς, ὡς γράψας, ὅσα ὁ θεὸς ἐνομοθέ-
τησε. Τὴν μὲν οὖν θεραπείαν αὐτὸς εἰργάσατο, τὴν δοκιμα-
σίαν δὲ ταύτης τῷ ἱερεῖ παρέπεμψεν, ἵνα μὴ δόξῃ τὸ τῶν ἱε-
ρέων ὑφαρπάζειν ἀξίωμα·

4 Εἰς μαρτύριον αὐτοῖς.

Εἰς ἔλεγχον αὐτῶν, φημί δὴ, τῶν ἱερέων. *Μαρτύριον* γὰρ
νῦν, τὸν ἔλεγχον λέγει. Ἐπεὶ γὰρ οὗτοι παράνομον αὐτὸν
ὠνόμαζαν, παρήνεσε τῷ καθαρισθέντι λεπρῷ τηρῆσαι τὸν νό-
μον, καὶ ποιῆσαι, ὅσα ἐκεῖνος προσέταξε. Τοῦτο δὲ παρήνεσεν
εἰς ἔλεγχον αὐτῶν. Πῶς γὰρ ἂν παρήνεσε τηρῆσαι τὸν νόμον,
εἰ παράνομος ἦν;

Χρὴ δὲ παρατρεῖν, πῶς ποτὲ μὲν παραλύει τὸν νόμον, ὁδο-
ποιῶν τῇ μετὰ θάνατον αὐτοῦ φιλοσοφίᾳ καὶ πολιτείᾳ τῶν
χριστιανῶν, καὶ προοιμιαζόμενος τὴν ἐπὶ ταύτης ἀνάπαυσιν τοῦ
παλαιοῦ καὶ γεγρακτότος νόμου· ποτὲ δὲ φυλάττει τοῦτον,
συγκαταβαίνων τῇ ἀσθενείᾳ τῶν Ἰουδαίων, ἵνα μὴ σκανδαλίσῃ
αὐτούς.

(α) Λευϊτ. ΙΔ'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Περὶ τοῦ ἑκατονταρχοῦ.

5 Εἰσελθόντι δὲ αὐτῷ εἰς Καπερναοὺμ, προσήλ-
6 θεν αὐτῷ ἑκατόνταρχος, παρακαλῶν αὐτὸν, καὶ
λέγων· Κύριε, ὁ παῖς μου βέβληται ἐν τῇ οἰκίᾳ
παραλυτικός, δεινῶς βασανιζόμενος.

Βέβληται, ἀντὶ τοῦ, ἔρριπται.

7 Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἐγὼ ἐλθὼν θεραπεύ-
σω αὐτόν.

Διὰ τί μὴ κληθεὶς εἰς τὴν οἰκίαν, αὐτεπάγγελτος ἐλθεῖν λέγει;
Διότι προέγνω αὐτὸν πεπιστευκότα, ὅτι Θεός ἐστι, καὶ λοιπὸν
ἠθέλησε τὴν πολλὴν αὐτοῦ πίστιν ἐκκαλυφθῆναι καὶ τοῖς ἀ-
κολουθοῦσι, καὶ πρόσχες τοῖς ἐξῆς.

8 Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἑκατόνταρχος ἔφη· Κύριε, οὐκ
εἰμὶ ἱκανός, ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰσεέλθῃς·
ἀλλὰ μόνον εἰπέ λόγῳ, καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου.

Οὐκ εἰμὶ, φησὶν, ἄξιος, διὰ τὸ εἶναί με Θεόν· ἀλλ' ὡς παν-
τοδύναμος, εἰπέ ἐν λόγῳ ψιλοῦ, ὃ βούλει, καὶ αὐτίκα ὁ λόγος
ἔργον γενήσεται. Ὁρᾷς μέγεθος πίστεως; Διὰ τοῦτο τοῖνον ὁ
Χριστὸς εἶπεν, ὅτι Ἐγὼ ἐλθὼν θεραπεύσω αὐτόν, ἵνα εἴπῃ
ὁ ἑκατόνταρχος, ὅτι Οὐκ εἰμὶ ἄξιος, καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ οὕτω
φανερωθῇ πᾶσιν ἡ πολλὴ πίστις αὐτοῦ. Εἰ γὰρ μὴ ὁ Χριστὸς
ἐκεῖνο εἶπεν, οὐκ ἂν ὁ ἑκατόνταρχος τοῦτο εἴρηκε, καὶ πάντως
ἔλαθεν ἂν τοὺς ἐπομένους ἡ τοσαύτη τοῦ ἀνδρὸς πίστις. Σκό-
πει δὲ καὶ τὰ ἐφεξῆς τοῦ ἑκατοντάρχου ῥήματα, κατασκευά-
ζοντα, ὅτι καὶ ἐκ ψιλοῦ λόγου δύναται.

- 9 Καὶ γὰρ ἐγὼ ἄνθρωπός εἰμι ὑπὸ ἐξουσίαν, ἔχων ὑπ' ἐμαυτὸν στρατιώτας· καὶ λέγω τούτῳ· Πορευθήτι, καὶ πορεύεται· καὶ ἄλλῳ· Ἐρχου, καὶ ἔρχεται· καὶ τῷ δούλῳ μου· Ποίησον τοῦτο, καὶ ποιεῖ.

Ἀπὸ τοῦ καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματος κατασκευάζει, ὅτι καὶ λόγῳ μόνῳ δύναται. Εἰρηκῶς γὰρ, ὅτι Εἰπέ λόγῳ, προσεπηγάγεν, ὅτι, Καὶ γὰρ ἐγὼ ἄνθρωπός εἰμι ὑπὸ ἐξουσίαν, τοῦ στρατηγοῦ, ἔχων ὑπ' ἐμαυτὸν στρατιώτας καὶ δούλους, καὶ ὃ λέγω ἐκάστῳ, ἀναντιρρήτως τοῦτο ποιεῖ. Ταῦτα δὲ εἰπὼν, ἐνέσφηεν, ὅτι ἐὰν ἐγὼ ἄνθρωπος ὑπεξούσιος, διὰ τὴν ὀλίγην ὑπεροχὴν τῆς ἀρχῆς, λόγῳ μόνῳ δύναμαι· πολλῷ μᾶλλον σὺ, θεὸς ὢν παντεξούσιος καὶ πανυπέροχος. Καὶ λοιπὸν, εἰ μὲν εἶπης πορευθῆναι τὸν θάνατον, πορευθήσεται, εἰ δὲ ἔλθεῖν, ἐλεύσεται. Καὶ γὰρ οὐχ ἀπλῶς ἐστὶν ὑπήκοος, ἀλλὰ καὶ δοῦλος, ὃ μείζονός ἐστιν ὑπακοῆς.

- 10 Ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς, ἐθαύμασε, καὶ εἶπε τοῖς ἀκολουθοῦσιν· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ τοσαύτην πίστιν εὔρον!

Εθαύμασεν· ὅτι μὴ ὢν Ἰσραηλίτης, μὴδὲ τὰς περὶ αὐτοῦ γραφὰς τῶν Ἰουδαίων εἰδὼς, ὁχδῶς ἐπίστευσε· καὶ οὐ μόνον ἐθαύμασεν, ἀλλὰ καὶ ἀνεκήρυξε τὴν πίστιν αὐτοῦ, ἵνα καὶ ἄλλοι τοῦτον ζηλώσωσιν. Οὐδὲ ἐν τοῖς Ἰσραηλίταις, φησὶν, εὔρον τοσαύτην πίστιν, τοῖς ἀναγινώσκουσιν ἐκαστοτε τὰς περὶ ἐμοῦ μαρτυρίας τῶν γραφῶν. Προσέφηται δὲ ἡμῖν, ὅτι τὸ, Ἀμὴν λέγω, ἀντὶ τοῦ, ἀληθῶς καὶ βεβαίως λέγω, τίθεται, καὶ οὐκ ἔτι χρὴ τοῦτα διερμηνεύειν.

- 11 Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι πολλοὶ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν

ἤξουσιν, καὶ ἀνακληθήσονται μετὰ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

Πολλοὶ τοιοῦτοι, τουτέστιν, ἐξ ἐθνῶν. Διὰ δὲ τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως, πάντα τόπον τῆς οἰκουμένης ἐδήλωσεν. "Ἦξουσιν δὲ πρὸς με, διὰ πίστεως. *Ἀνακληθήσονται* δέ, ἀντὶ τοῦ, ἀναπαύσονται. Τὸν Ἀβραάμ δὲ εἰς τὸ μέσον ἤγαγεν, ἵνα μάλιστα καθάψῃται τῶν Ἰουδαίων, ὡς υἱοθετῶν αὐτῷ τοὺς ἐξ ἐθνῶν. *Κόλπους* δὲ τοῦ Ἀβραάμ ὠνόμασε, τὴν ἀνάπαυσιν καὶ ἀπόλαυσιν τῶν δικαίων, καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς κοινωνίαν καὶ συνδιαγωγὴν, ἥτις ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Ἐπειδὴ γὰρ ἐπίστευον ἐν ἀπορρήτοις ἀγαθοῖς διάγειν τὸν Ἀβραάμ, ἀντὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, τοὺς *κόλπους* τοῦ Ἀβραάμ ἐθῆκε (1), διὰ τὸ γνωριμώτερον. Ἄμα δὲ καὶ, ἵνα μὴ δόξῃ ἐναντίος τῇ παλαιᾷ πολιτείᾳ τῶν φιλαρέτων ἀνδρῶν. Ὁ γὰρ οὕτω θαυμάζων τὸν Ἀβραάμ, ὡς καὶ τοὺς ἐκείνου κόλπους, ἀνάπαυσιν αἰώνιον ὀνομάζειν, ἐκτὸς γίνεται τοιαύτης ὑπονοίας.

[Φασὶ (2) δέ τινες, ὅτι καθάπερ τινὰ πελάγη τῶν θαλασσῶν, κόλποι τοιοῦδε ἢ τοιοῦδε ὀνομάσθησαν· οὕτως ἄρα καὶ τὰ πελάγη τῶν ἀπολαύσεων, ἐν αἷς ἐστὶν ὁ Ἀβραάμ, *κόλποι* τοῦ Ἀβραάμ ἐκλήθησαν. Ὡς ἐπισημότερου δὲ πάντων παρ'

(1) Ἐκ τῆς ἐρμηνείας ταύτης ὁρῶν γίνεται, ὅτι ὁ Εὐθύμιος δὲν ἔδωκε πολλὴν προσοχὴν εἰς τὸ κείμενον τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου ἐνταῦθα. Ἀντὶ τοῦ, ἀνακληθήσονται μετὰ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, γράφει, ἀνακληθήσονται εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ, καὶ παραλείπει τὸ, καὶ Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ. Τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐθυμίου ἔχει καὶ ὁ Χρυσόστομος. Τομ. Ζ', Σελ. 209. C. 361. D. Ἀλλὰ παρὰ τοῦτο ὑπάρχει τὸ, καὶ Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ. Ὁ Θεοφύλακτος δὲν μεταβάλλει τι ἐν τῷ κειμένῳ· ἀλλ' ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ περὶ μόνου τοῦ Ἀβραάμ λαλεῖ. Σελ. 43.

(2) Τὰ πρηνεθετημένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

Ἑβραίοις ὄντος τοῦ Ἀβραάμ, ἰδικῶς τοῦ Ἀβραάμ τούτου ὡνόμασεν.]

12 Οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐκκληθήσονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

Βασιλείαν νῦν, τὸν θεὸν νοοῦμεν· υἱοὺς δὲ αὐτοῦ, τοὺς Ἰσραηλίτας. Υἱὸς γὰρ (α), φησι, πρωτότοκός μου Ἰσραήλ. Ἡ βασιλείαν μὲν, τὴν αἰώνιον ἀνάπαυσιν· υἱοὺς δὲ αὐτῆς, νῦν κληθῆναι τοὺς Ἰουδαίους, ὡς προσδοκῶντας τοῦτο, διὰ τὸ εἶναι σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ. Οἱ δοκοῦντες δέ, φησιν, εἶναι υἱοὶ τῆς βασιλείας, ἐκκληθήσονται διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν. Τὸ δέ, ἐκκληθήσονται, ἀντὶ τοῦ, ἀπελαθήσονται. Σκότος δὲ τὸ ἐξώτερον, τόπος ἐστὶ κολάσεως χαλεπωτάτης.

Ταῦτα δὲ εἶπε καταστέλλων μὲν καὶ τὸν τύπον τῶν Ἰουδαίων, ἀλαζονευομένων ἐπὶ τῷ εἶναι γένος τοῦ Ἀβραάμ· παρηγορῶν δὲ καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν, καὶ πρὸς τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ἐφελκόμενος. Ἠκολούθουν γὰρ αὐτῷ πολλοὶ καὶ ἀπὸ τῶν ἐξ ἐθνῶν, διὰ τὰ σημεῖα. Καὶ τούτοις δέ, κακένοις πλέκει τὴν ὠφέλειαν, ἵνα μὴτε οὗτοι θαρρῶσιν ἐστῶτες, μὴτε ἐκεῖνοι ἀπογινώσκωσιν, ὡς κείμενοι.

Θεώρησον δὲ, ὅτι ὁ μὲν ἑκατόνταρχος λόγον ἐζήτησεν· ὁ δὲ λεπρὸς, θέλημα μόνον, θ μετῴον ἐστιν εἰς πίστιν. Πῶς οὖν ἐθαυμάσθη μᾶλλον ὁ ἑκατόνταρχος; Διότι ὁ μὲν λεπρὸς, Ἰουδαῖος ὢν, ἔμπειρος ἦν τῶν περὶ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρουσῶν βίβλων, καὶ πολλὴν ἐντεῦθεν εἶχεν εὐχέρειαν εἰς τὸ πιστεῦσαι· ὁ δὲ ἑκατόνταρχος, ἐθνικὸς ὑπάρχων, παντελῶς ἀμύητος τούτων ἦν, καὶ οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν ὠδηγήθη πρὸς τὴν πίστιν, ἢ ἀπὸ μόνης γνώμης ὀρθῆς· διὸ καὶ ὑπερετέθη τῶν πε-

(α) Ἐξοδ. Δ', 22.

στευσάντων ἐξ Ἰσραήλ. Ἐπεὶ δὲ τὸ περὶ τῆς ἀντισαγωγῆς τῶν ἐξ ἐθνῶν, καὶ ἀποβολῆς τῶν Ἰουδαίων, ἀπόφασις ἦν, βεβαιοῖ τοῦτο διὰ σημείου. Σκόπει γάρ.

13 Καὶ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τῷ ἑκατοντάρχῳ· Ὕπαγε, καὶ ὥς ἐπίστευσας γενηθήτω σοι.

Ἐδειξεν ὁ Χριστὸς ἐντεῦθεν, ὅτι μεγάλα συμβάλλεται πρὸς θαυματουργίαν ἡ πίστις τοῦ θεομένου αὐτῆς. Ὡς ἐπίστευσάς, φησι, γενηθήτω σοι, τουτέστιν, ἐπεὶ περ ἐπίστευσας, δύνασθαι με, καὶ μὴ ἐλθόντα εἰς τὸν οἶκόν σου, θεραπεῦσαι τὸν πάσχοντα, γενηθήτω οὕτως.

13 Καὶ ἰάθη ὁ παῖς αὐτοῦ ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ.

Ὅσπερ ἐπὶ τοῦ λεπροῦ εἶπεν ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι εὐθέως ἐκαθαρίσθη· οὕτω καὶ νῦν, ὅτι ἰάθη ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ. Ταῦτα δὲ προσέθηκεν, εἰς αὐξήσιν τῶν θαυμάτων. Οὐ μόνον γὰρ ἐτέλει παράδοξα, ἀλλὰ καὶ ἐν βραχυτάτῃ καιροῦ ῥοπῇ τὴν οἰκίαν δύναμιν ἐπεδείκνυτο. Φασὶ δὲ τινες, ἕτερον εἶναι τὸν ἑκατόνταρχον τοῦτον, καὶ ἕτερον τὸν παρὰ τῷ Λουκᾷ (α) μνημονεύμενον. Τούτου μὲν γάρ, παῖς ἦν παραλελυμένος· ἐκείνου δὲ, δοῦλος. Καὶ οὗτος μὲν ἦλθε πρὸς τὸν Χριστόν· ἐκεῖνος δὲ ἐπεμψε, πρῶτον μὲν πρεσβυτέρους τῶν Ἰουδαίων, εἶτα φίλους αὐτοῦ. Καὶ οὗτος μὲν οὐ μόνον οὐκ ἐκάλεσε τὸν Χριστόν· εἰς τὴν αὐτοῦ οἰκίαν, ἀλλὰ καὶ βουλούμενον ἐλθεῖν ἐκώλυσεν· ἐκεῖνος δὲ πρῶτον μὲν ἐκάλεσεν αὐτόν διὰ τῶν πρεσβυτέρων, εἶτα διὰ τῶν φίλων ἐκώλυσεν. ἔχοντες δὲ τοιαύτας διαφορὰς, ὅμως ἔχουσι καὶ πολλὰς ὁμοιότητας. Ἐκατόνταρχοι γὰρ ἄμφω, καὶ ἐν Καπερναοὺμ οἰκοῦντες, καὶ ἐπὶ παραλυτικῷ θλιβόμενοι, καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν μετὰ τῶν αὐτῶν λόγων ἐπιδεικνύμενοι.

(α) Λουκ, Ζ', 2 καὶ ἐξῆς.

καὶ τῶν ἔσων ἀξιούμενοι. Φησι δὲ ὁ Χρυσόστομος (1), ὅτι ὁ αὐτός ἐστι καὶ παρὰ τῷ Ματθαίῳ καὶ παρὰ τῷ Λουκᾷ. Καὶ γὰρ ὁ μὲν Λουκᾶς, ἀκριβοῦς ἔνεκεν, πάντα λεπτομερῶς ἀπήγγειλε, πλὴν τῆς τοῦ ἑκατοντάρχου παρουσίας· ὁ δὲ Ματθαῖος, συντομίας χάριν, τὰς μὲν ἀποστολὰς τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν φίλων παρέλιπεν, ὡς οὐκ ἀναγκαίως, μόνην δὲ τὴν πίστιν τοῦ ἑκατοντάρχου, καὶ τὸν διὰ ταύτην ἔπαινον, καὶ τὸ ἐπὶ τῷ παραλυτικῷ θαῦμα σαφῶς ἀνέγραψε.

Χρὴ δὲ διαλύσαι καὶ τὰς δοκούσας, ὡς εἴρηται, διαφοράς. Παῖδα λέγομεν, οὐ μόνον τὸν υἱόν, ἀλλὰ καὶ τὸν δούλον. Εἶχε γάρ, φησι, παῖδας (1) καὶ παιδίσκας, ἀντὶ δούλους καὶ δούλας. Ἐπεὶ δὲ Ματθαῖος μὲν λέγει, παραγενέσθαι τὸν ἑκατόνταρχον πρὸς τὸν Χριστόν· πέμψαι δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ Λουκᾶς πρεσβυτέρους, εἶτα φίλους· χρὴ νοεῖν, ὅτι καὶ τοῦτο ἀκείνῳ γέγονε. Πρῶτον μὲν γὰρ ἔπεμψε τοὺς πρεσβυτέρους, παρακαλῶν αὐτὸν ἐλθεῖν· εἶτα μαθὼν, ὅτι ἔρχεται, καὶ ἑαυτὸν κρίνας ἀνάξιον τῆς ὑποδοχῆς αὐτοῦ, ἐπαπέστειλε τοὺς φίλους, κωλύων αὐτὸν καὶ μηνύων, ὅσα φησὶν ὁ Λουκᾶς· ἔπειτα τοῦ παραλυτικοῦ σφοδρότερον καταταθέντος ταῖς ὁδύναϊς· καὶ γὰρ, ὡς ὁ Λουκᾶς εἶπεν, ἔμελλε τελευτᾶν· μὴ φέρων ὁ ἑκατόνταρχος, ἔδραμε καὶ αὐτός ὀπίσω τῶν φίλων, ἐλπίζων δι' ἑαυτοῦ μᾶλλον ἰκετεῦσαι. Ἐπεὶ δὲ οἱ τε φίλοι ἀπήγγειλαν, ὅσα παρηγγέλθησαν, ὃ, τε Χριστὸς εἶπεν, ὅσα ὁ Λουκᾶς ἔγραψεν· ἐπικατέλαθεν εὐθὺς ὁ ἑκατόνταρχος, καὶ πρὸ τοῦ ἐντυχεῖν τοῖς φίλοις, ἰδὼν τὸν Χριστόν καὶ διαθερμανθεὶς, ἰκετεύσεν αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς, εἰπὼν, Κύριε, ὁ παῖς μου βέβληται ἐν τῇ οἰκίᾳ παραλυτικός, καὶ τὰ ἐξῆς. Εἶτα ὁ Χριστὸς, θέλων ἐπιπλεῖον φανερώσαι τὴν πίστιν αὐτοῦ, ἀπεκρίνατο, Ἐγὼ ἔλθων θερα-

(1) Τομ. 2'. Σελ. 315. D, x, εἴ. 1δ, καὶ Τομ. H'. Σελ. 204. A.

(a) Γενισ. A', 43.

πεύσω αὐτόν. Ἐπειτα πάλιν ὁ ἑκατόνταρχος, Κύριε, οὐκ εἰμι ἱκανός, ἵνα μου ὑπὸ τῇ στέγῃ ἐισέλθῃς, καὶ τὰ λοιπὰ, καθὼς ὁ Ματθαῖος συνεγράψατο. Δῆλον οὖν, ὅτι τὰ μὲν ἄχρι τοῦ ἐλθεῖν τὸν ἑκατόνταρχον, εἶπεν ὁ Λουκᾶς· τὰ δὲ ἐντεῦθεν, ἐδίδασκεν ὁ Ματθαῖος. Καὶ ἐν ἐκείνοις γάρ, καὶ ἐν τούτοις ἡ τε πίστις τοῦ ἑκατοντάρχου δείκνυται, καὶ ἡ θαυματουργία τοῦ Ἰησοῦ. Ἐπεὶ δὲ ὁ Λουκᾶς εἴρηκεν· ὅτι ὑποστρέψαντες οἱ πεμφθέντες, εὗρον τὸν ἀσθενοῦντα δοῦλον ὑγιαίνοντα· χρὴ λογίσασθαι, ὅτι ὁ μὲν ἑκατόνταρχος ἤδη πληροφορίαν περὶ τῆς υγείας αὐτοῦ λαβὼν, σχολαιότερον ἐβιάδιζεν· ἐκεῖνοι δὲ δυσπιστοῦντες προέδραμον, γλιχόμενοι μαθεῖν, εἰ ὑγίανει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Περὶ τῆς πενθερᾶς Πέτρου.

- 14 Καὶ ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν οἰκίαν Πέτρου, εἶδε τὴν πενθεράν αὐτοῦ βεβλημένην καὶ πυρέσσουσαν.
15 Καὶ ἤψατο τῆς χειρὸς αὐτῆς, καὶ ἀφῆκεν αὐτὴν ὁ πυρετός· καὶ ἠγέρθη, καὶ διηκόνει αὐτῷ.

Ο δὲ Μάρκος (α) καὶ ὁ Λουκᾶς (β) εἶπον, καὶ πόθεν ἦλθεν ἐκεῖ, ὅτι ἀπὸ τῆς συναγωγῆς τῶν Ἰουδαίων, ἐν ᾗ ἐδίδασκε, σαββάτου ὄντος. Προσέθηκε δὲ ὁ Μάρκος, ὅτι μετὰ Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου ἦλθεν. Εἰκὸς γάρ, τὸν Πέτρον, μαθόντα τοῦτο, προδραμεῖν. Καὶ Μάρκος μὲν καὶ Λουκᾶς φασίν, ὅτι παρεκάλεσαν αὐτόν οἱ μαθηταὶ περὶ τῆς κατακειμένης· ὁ Ματθαῖος

(α) Μαρκ. Α', 29.

(β) Λουκ. Δ', 38.

δὲ, καὶ τοῦτο εἰσήκουσεν. Οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο διαφωνίας· ἀλλὰ τὸ μὲν ἐκείνων, ἀκριθείας· τὸ δὲ τούτου, συντομίας. Εἰσῆλθε δὲ τροφῆς μεταληψόμενος, ἥδη τοῦ καιροῦ καλοῦντος. Ἐγερθεῖσα γὰρ ἡ κειμένη διηκόνει αὐτῷ.

Σὺ δέ μοι θαύμασον τὴν συγκατάβασιν τοῦ δεσπότου, πῶς οὐκ ἀπηξίωσεν εἰσελθεῖν εἰς φαύλην οἰκίαν ἀλίεως· ἅμα μὲν τιμῶν τὸν μαθητὴν, ἅμα δὲ διδάσκων ἡμᾶς, μὴ κενοδοξεῖν. Ἀψάμενος δὲ τῆς χειρὸς αὐτῆς, οὐ μόνον τὸν πυρετὸν ἔσβεσεν, ἀλλὰ καὶ καθαρὰν εὐθὺς ἀπέδωκεν αὐτῇ τὴν υἰγιάν. Ἠγέρθη γὰρ, καὶ αὐτίκα διηκόνει· καίτοι μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ πυρετοῦ, πολλοῦ δεῖ χρόνου τοῖς κάμνουσιν, ὥστε τὴν προτέραν υἰγιάν ἐπαναλαβεῖν. Καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης δὲ, οὐ μόνον τὴν ζάλην ἔστησεν, ἀλλὰ καὶ τὸν σάλον τῶν κυμάτων ἔπαυσε· καίτοι μετὰ τὴν ζάλην μένει μέχρι πολλοῦ τὰ ὕδατα σαλευόμενα. Οὕτω γὰρ οἶδεν ὁ Χριστὸς ὁμοῦ καὶ τὸ ἐνοχλοῦν δεινὸν λῦειν, καὶ τὴν προτέραν ἀποδιδόναι κατὰ ττασιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Περὶ τῶν λαθόντων ἀπὸ ποικίλων νόσων.

16 Ὁψίας δὲ γενομένης, προσήνεγκαν αὐτῷ δαιμονιζομένους πολλοὺς· καὶ ἐξέβαλε τὰ πνεύματα λόγῳ.

Ὁψίαν, τὸ τέλος τῆς ἡμέρας ὠνόμασε. Διὸ καὶ ὁ Μάρκος καὶ ὁ Λουκᾶς προστεθείκασι, ὅτι, ὅτε ἔδυ ὁ ἥλιος (α), φανερώτερον δηλώσαντες τὸν καιρόν. Ὁ μὲν γὰρ δημῶδες ὄχλος ἀναμείνας τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, διὰ τὴν τοῦ σαββάτου παρατήρησιν, οὕτω τοὺς πάσχοντας προσήγαγεν· οἱ δὲ μαθηταί,

(α) Μαρκ. Α', 32. Λουκ. Δ', 40.

καὶ πρὸ τῆς τοῦ ἡλίου δύσεως παρεκάλεσαν αὐτόν, ἰάσασθαι τὴν πυρέσσουσαν, ἅτε καὶ πρότερον ἰδόντες αὐτὸν ἀπαρατηρήτως ἐν σαββάτῳ θεραπεύοντα, καὶ μεμαθηκότες ἤδη παρ' αὐτοῦ, ποίων μὲν ἔργων ἀπέχεσθαι προσέταξεν ὁ περὶ τῆς ἀργίας τοῦ σαββάτου νόμος, ποῖα δὲ μετιέναι παρεχώρησε.

Παρατήρησον δὲ, πῶς ποτὲ μὲν ἐκτείνων τὴν χεῖρα θεραπέυει· ὡς ἐπὶ τῆς τοῦ Πέτρου πενθερᾶς· ποτὲ δὲ λόγον λέγων· ὡς ἐπὶ τοῦ παιδὸς τοῦ ἑκαταντάρχου, καὶ ἐπὶ τῶν δαιμονιζομένων τούτων· ποτὲ δὲ καὶ ἀμφοτέρω ποιῶν, ὡς ἐπὶ τοῦ λεπροῦ. Δείκνυσι γὰρ, ὅτι παντοδύναμός ἐστι.

16 Καὶ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας ἐθεράπευσεν. Ὁ-
17 πως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου λέγοντος· « Αὐτὸς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε, καὶ τὰς νόσους ἐβάστασεν. »

Ἀσθενείας καὶ νόσους νόει μοι νῦν, τὰς τῶν ἀσθενειῶν καὶ νόσων ὀφειλάς. Τῶν γὰρ ἀσθενειῶν καὶ νόσων ἐλευθερώσας τοὺς πάσχοντας, ἐφ' ἑαυτὸν μετέστησε τὸ χρέος αὐτῶν, λέγω δὴ, τοὺς πόνους καὶ τὸν θάνατον. Διὸ καὶ, πολλοὺς πόνους ὑποστάς ἐν τῷ καιρῷ τοῦ ἀχράντου πάθους, ἀπέθανεν. Ἀλλὰ Ματθαῖος μὲν, περὶ σωματικῶν ἀσθενειῶν καὶ νόσων εἶπε, μεταλαβὼν τὸ ῥητόν· Ἡσαίας δὲ ἀσθενείας καὶ νόσους, τὰς ἁμαρτίας ὠνόμασεν, ἃς ὁ Χριστὸς λαβεῖν καὶ βαστάσαι λέγεται, δίκην θύματος. Τὸ γὰρ εἰς θυσίαν προσαγόμενον ζῶον ὑπὲρ ἁμαρτιῶν τοῦ λαοῦ, τρόπον τινὰ τὰς ἁμαρτίας πάντων εἰς ἑαυτὸ ἐλάβανε καὶ ἐβάσταζε· καὶ τὸν μὲν λαὸν ἡλευθέρου τούτων, αὐτὸ δὲ διὰ ταύτας ἐσφάζετο. Καλῶς δὲ μετέλαβε τὸ προφητικὸν ῥητόν ὁ εὐαγγελιστής. Καὶ γὰρ αἱ πλείους τῶν σωματικῶν ἀσθενειῶν καὶ νόσων ἐξ ἁμαρτιῶν φύονται, καθὼς μαθησόμεθα προβαίνοντες. Καὶ οὐδὲν κωλύει καλεῖν καὶ ταύτας ἁμαρτίας.

18 Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς πολλοὺς ὄχλους περὶ αὐτὸν, ἐκέλευσεν ἀπελθεῖν εἰς τὸ πέραν.

Ἐκέλευσε τοῦτο τοῖς μαθηταῖς, ἅμα μὲν, ἵνα μὴ δόξῃ φιλενδεύτης, ἅμα δὲ θεραπεύων τὸν φθόνον τῶν Ἰουδαίων, ἅμα δὲ καὶ ἡμᾶς παιδεύων, φεύγειν τὸ ἀποβλέπεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

Περὶ τοῦ μὴ ἐπιτρεπομένου ἀκολουθεῖν.

19 Καὶ προσελθὼν εἰς γραμματεὺς, εἶπεν αὐτῷ· Διδάσκαλε, ἀκολουθήσω σοι, ὅπου ἂν ἀπέρχῃ.

Οὗτος ὁ γραμματεὺς, φιλάργυρος ὢν, ὑπώπτευσεν, ὅτι ἀπὸ τῶν θαυμάτων χρήματα πολλὰ συλλέγει ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἤλπισεν, ὅτι, ἐὰν ὡς εἰς τῶν μαθητῶν ἀκολουθήσῃ αὐτῷ, συλλέξει πλοῦτον ἱκανόν. Ὁ δὲ Χριστὸς γινούς, ὃ βούλεται, πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ ἀποκρίνεται. Καὶ ὅρα, τί φησί·

20 Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσι, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις· ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνειν.

Καὶ τῶν ἀλωπέκων, φησί, καὶ τῶν ὀρνέων πενέστερός εἰμι. Οὐδὲ γὰρ ἔχω καταγῶγιον, οὐδ' ὅσον ἀνακλίνειν μόνον τὴν κεφαλὴν. Τοιούτους δὲ βούλομαι, καὶ τοὺς ἐμοὺς ἀκολουθοῦς εἶναι, καὶ λοιπὸν μάτην ὑπέλαβες, καὶ εἰς κενὸν ἤλπισας. Οὕτω διπλῶς αὐτὸν ὠφέλησε, δηλώσας τε, ὅτι οἶδε τὰ ἀπόρρητα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐλέγξας φανερώς, ἀλλ' αὐτῷ μόνῳ τὸν ἐλέγχον ἐμβαλὼν, ὥστε καὶ τὴν αἰσχύνην ἐκφυγεῖν,

καί, εἰ βούλοιντο, διορθωθῆναι. Τοῦτο δὲ εἰπὼν, οὐκ ἐκώλυ-
σεν αὐτὸν ἀκολουθεῖν, ἀλλ' ἐδίδασκεν, ὅτι ἀκολουθῶν, οὐχ εὐ-
ρήσει κέρδος, οἷον ζητεῖ. Λοιπὸν οὖν ἐκεῖνος συνεις, ὅτι διεγνώ-
σθη, καὶ ἀποτυχὼν τοῦ σκοποῦ, σεσίγηκεν.

Τινὲς δὲ φασιν, ὅτι προγινώσκων αὐτὸν ὁ Χριστὸς, οὐ μόνον
φιλαργυρίᾳ δεδουλωμένον, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις πάθεσιν, ἀναγω-
γικῶς ἀπεκρίνατο, ἀλώπεκας καὶ πετεινά, τοὺς δαίμονας ὀνομά-
σας, διὰ τε τὸ δολερὸν αὐτῶν, καὶ διὰ τὸ ἐπιβουλεύειν τοῖς
σπέρμασι καὶ καρποῖς τῆς ἀρετῆς· ὥσανεὶ λέγων, ὅτι οἱ μὲν
δαίμονες ἔχουσιν ἐν σοὶ φωλεοὺς καὶ κατασκηνώσεις· ἐγὼ δὲ
οὐδὲ βραχεῖαν ἀνάπαυσιν εὐρίσκω παρὰ τῇ σῇ ψυχῇ. Φωλεοὶ
δὲ καὶ κατασκηνώσεις τῶν δαιμόνων, τὰ πάθη, οἷς ἐγκρύ-
πτονται καὶ ἐναναπαύονται. Ὡς δὲ ἀνθρώπου καλεῖ ἑαυτὸν,
βεβαιῶν, ὅτι κατὰ ἀλήθειαν σεσάρκωται, καὶ οὐ κατὰ φαν-
τασίαν, ὥς τινες ὑπελάμβανον. Ἄνθρωπον δὲ νῦν λέγει τὴν
μητέρα αὐτοῦ. Ἄνθρωπος γὰρ λέγεται, οὐχ ὁ ἀνὴρ μόνον, ἀλλὰ
καὶ ἡ γυνή.

21 Ἄλλος δὲ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἶπεν αὐτῷ· Κύριε,
ἐπίτρεψόν μοι πρῶτον ἀπελθεῖν, καὶ θάψαι τὸν
πατέρα μου.

Τίς μὲν ἦν οὗτος ὁ μαθητὴς, οὐκ ἐδήλωσεν ὁ εὐαγγελιστής.
Ὅστις δὲ καὶ ἦν, εὐγνωμονέστατος ἦν. Ὁρα γὰρ, ὅτι, καίτοι
τοῦ πράγματος δικαίου καὶ ἀναγκαίου δοκοῦντος, ὅμως αἰτεῖ
περὶ τούτου, μὴ θελήσας ἀπελθεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ. Τὸ δὲ, πρῶτον,
εἶπε, δηλῶν, ὅτι ἔπειτα ἀκολουθήσει πανταχοῦ.

22 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· Ἀκολουθεῖ μοι, καὶ ἄφες
τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς.

Ἐκώλυσε αὐτὸν, οὐ κωλύων τὸ τιμᾶν τοὺς γονεῖς, ἀλλὰ δι-
δάσκων, ὅτι χρὴ τὸν ἐφιέμενον τῶν οὐρανίων, μὴ ὑποστρέφειν

εἰς τὰ γῆινά, μὴδ' ἀπολιμπάνειν μὲν τὰ ζωηρά, παλινδρομεῖν δὲ εἰς τὰ νεκρωτικά, μὴδὲ θεοῦ προτιμᾶν γονεῖς. Ἐγίνωσκε γάρ, ὅτι θάψουσι τοῦτον ἄλλοι, καὶ οὐκ εἰκός, τοῦτον ἀπολειφθῆναι τῶν ἀναγκαιοτέρων. Οἶμαι δὲ, ὅτι καὶ ἄπιστος ἦν ὁ τελευτήσας. Διὸ καὶ εἶπεν, Ἄφες τοὺς νεκροὺς, τουτέστι, παραχώρησον τοῖς νεκρωμένοις εἰς πίστιν, θάψαι τοὺς προσήκοντας αὐτοῖς νεκρούς· ὁ γὰρ νεκρὸς οὗτος, οὐκ ἔστι σὸς νεκρός· διότι οὐκ ἔστι μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου. Σὺ δὲ, εἰ θαυμάζεις, πῶς οὐκ αὐθαίρετως ἀπῆλθεν, ἀλλ' ἠτήσατο, θαύμασον, καὶ πῶς κωλυθεὶς ἔμεινεν. Εἰ δ' ἐκείνον οὐδ' ἐπὶ μικρὸν ἀφῆκεν ὁ Χριστὸς ἀπολειφθῆναι τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, τίνας ἂν εἴημεν ἡμεῖς ἄξιοι, τὸν ἅπαντα χρόνον ἀφιστάμενοι τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Περὶ τῆς ἐπιτιμήσεως τῶν ὑδάτων.

23 Καὶ ἐμβάντι αὐτῷ εἰς τὸ πλοῖον, ἠκολούθησαν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

Τοὺς μὲν ὄχλους παρῆκε, διὰ τὰς προρρήθεισας αἰτίας· τοὺς δὲ μαθητάς παρέλαβε, διὰ τὸ μέλλον ἐν τῇ θαλάσῃ γενέσθαι θαῦμα. Ἐπεὶ γὰρ τῶν ὄχλων εὐεργετουμένων, ἐν τῷ θεραπεύεσθαι τὰς ἀσθενείας καὶ νόσους αὐτῶν, οἱ μαθηταὶ ἐδόκουν μένειν ἀνευεργέτητοι, λοιπὸν εὐεργετεῖ καὶ τούτους, καὶ παρχωρήσας ἐμπεσεῖν αὐτοὺς εἰς κίνδυνον καταποντισμοῦ, παραδόξως ρύεται.

24 Καὶ ἰδοῦ, σεισμὸς μέγας ἐγένετο ἐν τῇ θαλάσῃ.
(TOM. A'.)

ὥστε τὸ πλοῖον καλύπτεσθαι ὑπὸ τῶν κυμάτων.

Οὗτος μὲν σεισμὸν εἶπε· Μάρκος δὲ καὶ Λουκᾶς (α) *λαί-
λαπα ἀνέμου φασίν·* ἔστι δὲ ταυτὸν. Καὶ σεισμὸς γὰρ καὶ
λαίλαψ, ὁ κλύδων ἐκλήθη, διὰ τὸ σείειν καὶ συστρέφειν καὶ
ἀναμοχλεῦν τὰ ὕδατα. Καὶ αὖθις Ματθαῖος μὲν καὶ Μάρ-
κος ἐν θαλάσῃ κλυδωνισθῆναι τὸ πλοῖον λέγουσι· Λουκᾶς
δὲ ἐν λίμνῃ· καὶ οὐκ ἐναντιοφωνοῦσι· τὴν Τιβεριάδα γὰρ καὶ
οὗτοι κακεῖνος δηλοῦσιν, ἥτις φύσει μὲν ἔστι λίμνη, θέσει δὲ
θάλασσα, διὰ τὸ μέγεθος. Ὅθεν καὶ ποτὲ μὲν λίμνην, ποτὲ
δὲ θάλασσαν αὐτὴν ὀνομάζουσιν. Ἐγένετο δὲ ὁ κλύδων, ἵνα
τε συσταλῇ τὸ φρόνημα τῶν μαθητῶν· ἐφαντάσθησαν γὰρ
μεγάλα περὶ ἑαυτῶν, οἷα τῶν μὲν ἄλλων ἀποπεμφθέντων,
αὐτῶν δὲ μόνων συνεισελθόντων τῷ διδασκάλῳ· καὶ ἵνα γυ-
μνασθῶσιν εἰς φόβους κινδύνων, ὡς ἀθλῆται τοῦ κόσμου, καὶ
εἰς χειμῶνας πειρασμῶν, ὡς κυβερνῆται τῆς οἰκουμένης.

24 Αὐτὸς δὲ ἐκάθευδε.

Ο δὲ Μάρκος ἐδήλωσε καὶ τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἀφύπνωσεν. Εἶπε
γὰρ, ὅτι Καὶ ἦν (β) αὐτὸς ἐπὶ τῇ πρύμνῃ ἐπὶ τὸ προσκε-
φάλαιον καθεύδων. Ξύλιον δὲ τοῦτο ἦν, ἐπὶ τῆς πρύμνης
κατεσκευασμένον. Ἐκάθευδε δὲ κατ' οἰκονομίαν, ἵνα σφόδρα
δειλιάσωσιν. Εἰ γὰρ ἦν ἐγρηγορῶς, ἢ οὐκ ἂν ἐδειλιάσαν, ἢ ὀλί-
γον ἂν ἐφοβήθησαν. Ἐδει δὲ αὐτοὺς πολλὴν αἴσθησιν τοῦ φό-
βου λαβεῖν, ἵνα καὶ εἰς πολλὴν αἴσθησιν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως
ἔλθωσι, καὶ λάβωσι πίστιν εἰς αὐτὸν πλείονα.

25 Καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἤγειραν αὐτὸν,
λέγοντες· Κύριε, σῶσον ἡμᾶς, ἀπολλύμεθα.

Ο δὲ Μάρκος (γ), *Διδάσκαλε, οὐ μέλει σοι, ὅτι ἀπολλύ-*

(α) Μαρκ. Δ', 37. Λουκ. Η', 23.

(β) Μαρκ. Δ', 38.

(γ) Μαρκ. Δ', 38.

μεθα; Ὁ δὲ Λουκᾶς (α), *Επιστάτα, ἐπιστάτα, ἀπολλύμεθα*. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν τοῦτο ἔλεγον, οἱ δὲ ἐκεῖνο, καὶ ἄλλοι τὸ ἄλλο, ἢ καὶ πάντα πάντες.

26 Καὶ λέγει αὐτοῖς· Τί δειλοί ἐστε ὀλιγοπίστοι;

Πρῶτον λύει τὴν δειλίαν τῆς ψυχῆς αὐτῶν, δεικνύς, ὅτι τὸν φόβον ἢ τῆς ψυχῆς ἀσθένεια ποιεῖν εἴωθεν· ὀλιγοπιστίαν δὲ τούτοις ὠνείδισεν, ὡς ἀτελεῖ πίστιν εἰς αὐτὸν κεκτημένοις. Ἡλπίζον γάρ, ὅτι δύναται μὲν σῶζειν, ἀλλ' ἐρηγορώς, οὐ μὴν δὴ καὶ καθεύδων· διὸ καὶ ἐγείρουσιν αὐτόν.

26 Τότε ἐγερθεὶς ἐπετίμησε τοῖς ἀνέμοις καὶ τῇ θαλάσῃ· καὶ ἐγένετο γαλήνη μεγάλη.

Επετίμησεν, ἀντὶ τοῦ, ἐπέταξε. Φησὶ γὰρ ὁ Μάρκος, ὅτι Καὶ (β) εἶπε τῇ θαλάσῃ· *Σιώπα, πεφίμωσο*.

27 Οἱ δὲ ἄνθρωποι ἐθαύμασαν, λέγοντες· Ποταπὸς ἐστὶν οὗτος, ὅτι καὶ οἱ ἄνεμοι καὶ ἡ θάλασσα ὑπακούουσιν αὐτῷ;

Ο μὲν Λουκᾶς (γ), τοὺς μαθητὰς εἰπεῖν τοῦτό φησιν· ὁ δὲ Ματθαῖος ἀνθρώπους νῦν, τοὺς ὄχλους λέγει (1), καθὼς φησιν ὁ Χρυσόστομος (2). Καὶ γὰρ εἰκὸς, καὶ τούτους, μαθόντας τοῦτ' ἐπὶ τὸ θαῦμα παρὰ τῶν μαθητῶν, ὁμοίως θαυμάσαι, καὶ ὁμοίως εἰπεῖν. Εἰ δ' οἱ μαθηταί, διὰ τὸ ἀτελεῖς τῆς πίστεως αὐτῶν, ὡς ἄνθρωπον ἔτι τοῦτον ἐθαύμαζον, πολλῶ μᾶλλον οἱ ὄχλοι. Τὸ μὲν γὰρ κεχρῆσθαι πλοῖα πρὸς περαιώσιν, καὶ ὑπνοῦν,

(α) Λουκ. Η', 24.

(β) Μαρκ. Δ', 39.

(γ) Λουκ. Η', 25.

(1) Ἀναγνωστὸν ἴσως οὕτως· ὁ δὲ Ματθαῖος, τοὺς ἀνθρώπους, ἀνθρώπους νῦν τοὺς ὄχλους λέγων.

(2) Τομ. Ζ'. Σελ. 334. Ε.

ἄνθρωπον αὐτὸν ἐκήρυττον· ἡ δὲ τῶν ἀνέμων καὶ τῆς θαλάσσης ὑπακοή, ξένην τινὰ φύσιν τούτῳ προσεμαρτύρει. Διὸ καὶ ἐξαπορούμενοι ἔλεγον, 'Οποῖός ἐστιν οὗτος; Πλεῖον δὲ τῶν προλαβόντων θαυμάτων τὸ παρὸν ἐθαύμασαν· διότι οὐδεὶς ποτε τοιοῦτον εἰργάσατο. Οὔτε γὰρ ἐξέτεινε ῥάβδον, ὡς Μωϋσῆς, οὔτε προσηέχθη τοῖς ὕδασιν, ὡς ἕτεροι, ἀλλὰ κατ' ἐξουσίαν ἐπέταξεν, ὡς δεσπότης δούλοις, καὶ ὡς δημιουργὸς κτίσμασι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Περὶ τῶν δύο δαιμονιζομένων.

28 Καὶ ἐλθόντι αὐτῷ εἰς τὸ πέραν, εἰς τὴν χώραν τῶν Γεργεσηῶν, ὑπήντησαν αὐτῷ δύο δαιμονιζόμενοι.

Τὸ δὲ κατὰ Μάρκον (α) εὐαγγέλιον, ἔτι δὲ καὶ τὸ κατὰ Λουκᾶν, τῶν Γαδαρηνῶν, γράφουσιν. Ἀλλὰ τῇ Τιβεριάδι λίμνῃ ἢ πόλιν Γέργεσα παράκειται, καὶ οὐ τὰ Γάδαρα. Τινὲς δὲ φασιν, διώνυμον εἶναι τὴν τοιαύτην πόλιν, καὶ καλεῖσθαι τοῦτο κάκεινο. Ἀλλὰ Ματθαῖος μὲν δύο δαιμονιζομένους φησὶ, Μάρκος δὲ καὶ Λουκᾶς ἑνὸς ἐμνημόνευσαν, τοῦ μᾶλλον ἐπισημοτέρου, τοῦ λεγομένου *λεγεῶνος*, περὶ οὗ φοβερά πύλλὰ λέγουσιν, ᾧ καὶ ὑπηρετεῖν ὁ ἕτερος ἐδόκει. Καὶ οἱ μὲν διὰ τοῦτο παρῆκαν αὐτὸν, ὁ δὲ Ματθαῖος ἀνέγραψε καὶ τοῦτον, ὡς συνδαιμονιζόμενον.

(α) Μαρκ. Ε', 1. Λουκ. Η', 26,

†† Οὕτε (I) Γαδαρηνῶν, οὔτε Γερασσηνῶν, τὰ ἀκριβῆ ἔχει τῶν ἀντιγράφων, ἀλλὰ Γεργεσηνῶν. Γάδαρα γὰρ πόλις ἐστὶ τῆς Ἰουδαίας· λίμνη δὲ κρημνοῖς παρακειμένη, ἢ θάλασσα, οὐδαμῶς ἐστὶν ἐν αὐτῇ. Καὶ Γέρασα δὲ, τῆς Ἀραβίας ἐστὶ πόλις, οὔτε θάλασσαν, οὔτε λίμνην πλησίον αὐτῆς ἔχουσα· καὶ οὐκ ἂν οὕτω προφανές ψεῦδος καὶ εὐελεγκτον οἱ εὐαγγελισταὶ εἰρήκεσαν, ἄνδρες ἀκριβῶς γινώσκοντες τὰ περὶ τῆς Ἰουδαίας. Γέργεσα τοίνυν ἐστὶν, ἀφ' ἧς Γεργεσαῖοι, πόλις ἀρχαία περὶ τὴν νῦν καλουμένην Τιβεριάδος λίμνην, περὶ ἣν κρημνὸς παρακείμενος τῇ λίμνῃ, ἀφ' οὗ δείκνυται τοὺς χοίρους ὑπὸ τῶν δαιμόνων καταβιβλῆσθαι. Ἐρμηνεύεται δὲ ἡ Γέργεσα, Παροιμία ἐκβεβληκῶτων, ἐπώνυμος οὕσα τάχα προφητικῶς, οὗ περὶ τὸν Σωτῆρα πεποιήκασι, παρακαλέσαντες αὐτὸν μεταβῆναι ἐκ τῶν ὀρίων αὐτῶν οἱ τῶν χοίρων δεσπότηται.

28 Ἐκ τῶν μνημείων ἐξερχόμενοι.

Τοῖς τάφοις οἱ δαίμονες ἐμφιλοχωροῦσιν, ὀλέθριον δόγμα τοῖς ἀνθρώποις ἐνθεῖναι θέλοντες, ὡς ἄρα τῶν τελευταίωντων αἱ ψυχαί, γινόμεναι δαίμονες, παραμένουσι τοῖς μνήμασι τῶν ἰδίων σωμάτων, καὶ κολλῶνται τισιν. Ἀλλ' οὐκ ἂν ποτε πείσωσι τὸν ὀρθόδοξον. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν ἀληθές, οὐκ ἂν βασιλευζόμενος ὁ πλούσιος ἐδεῖτο τοῦ Ἀβραάμ, ἀποστεῖλαι τὸν Ἀβζαρον εἰς τὸν κόσμον, καὶ μηνῦσαι τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ τὰ κατ' αὐτὸν, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ ἐμήνυσεν ἂν αὐτοῖς.

(1) Τὸ σχόλιον τοῦτο ἐξεδόθη ἐκ χειρογράφων παρὰ τοῦ ἐκδότου τῶν ὑπομνημάτων τοῦ Εὐθυμίου ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ ἐν ἔτει 1775 ἐν Μόσχῃ ἐκδοθείσῃ σειρᾷ εἰς τὸν Μάρκον Κεφ. Ε', 1. Τόμ. Α'. Σελ. 82. Ἐκ χειρογράφων τῆς Οὐνιδωδόντης ἀναφέρει αὐτὸ καὶ ὁ Ἄλτερς ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ γενομένῃ ἐκδόσει τῆς κεινῆς Διαθήκης Σελ. 489. ἔχει δὲ αὐτὸ καὶ ὁ Πασσίνος ἐν τῇ εἰς τὸν Μάρκον σειρᾷ. Σελ. 100. Ἐληπτὰ δὲ ἐκ τοῦ Ὁριγένους. Τόμ. Δ'. Σελ. 140.

28 Χαλεποὶ λίαν, ὥστε μὴ ἰσχύειν τινὰ παρελθεῖν διὰ
29 τῆς ὁδοῦ ἐκείνης. Καὶ ἰδοὺ, ἔκραξαν, λέγοντες· Τί
ἡμῖν καὶ σοί, Ἰησοῦ υἱὲ τοῦ Θεοῦ;

Ἐπειδὴ καὶ οἱ μαθηταί, καὶ οἱ ὄχλοι ἀνθρώπων αὐτὸν ἔλεγον,
ἔρχονται λοιπὸν οἱ δαίμονες, ἀνακηρύττοντες τὴν αὐτοῦ θεό-
τητα. Προσβαλούσης γὰρ αὐτῆς τῆς θεϊκῆς ἀκτίνος, εὐθὺς ἐπέ-
γνωσαν αὐτόν· καὶ μὴ φέροντες τὴν ἀοράτως φλογίζουσαν αὐτοὺς
δύναμιν τῆς προσβολῆς, ἔκραξαν, λέγοντες· Τί ἡμῖν καὶ σοί,
τουτέστι, Τίς ἡ ἡμετέρα δύναμις πρὸς τὴν σὴν; σὺ μὲν γὰρ πῦρ
ἄσπεκτον, ἡμεῖς δὲ χόρτος εὐέμπρηστος.

29 Ἦλθες ὧδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς;

Ἐπειδὴ κατέλαβεν αὐτοὺς, τὸ πλάσμα τὸ ἑαυτοῦ (1) παντὶ
τρόπῳ τυραννοῦντας καὶ διαφθείροντας, ἀρνήσασθαι μὲν τὴν
ἁμαρτίαν οὐ δύνανται, προβάλλονται δὲ τινὰ δικαιολογίαν,
ὅτι οὐ νῦν ὀφείλουσι δοῦναι δίκην, ἀλλ' ἐν τῷ καιρῷ τῆς παγ-
κοσμίου κρίσεως, καὶ δεινοπαθοῦντες λέγουσιν· Ἦλθες ὧδε,
τουτέστιν, ἐπὶ τὴν γῆν, βασανίσαι ἡμᾶς πρὸ τοῦ ὀρισμένου
καιροῦ, Καὶ γὰρ ἤκουον παρὰ τῶν προφητῶν, ὅτι ὁ Χριστὸς
μετὰ τὴν τοῦ κόσμου συντέλειαν μέλλει κατελθεῖν εἰς τὴν γῆν,
καὶ κρίναι τὸν κόσμον, καὶ βασανίσαι τοὺς δαίμονας.

30 Ἦν δὲ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἀγέλη χοίρων πολλῶν
31 βοσχομένη. Οἱ δὲ δαίμονες παρεκάλουν αὐτόν, λέ-
γοντες· Εἰ ἐκβάλλεις ἡμᾶς, ἐπίτρεψον ἡμῖν ἀπελθεῖν
εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων.

Μηκέτι δυνάμενοι ἐλάπτειν τοὺς ἀνθρώπους, ἐπὶ τὰ τῶν
ἀνθρώπων (2) ἐτράπησαν, πρὸς ἐνδειξιν, ἧς ἔχουσι καθ' ἡμῶν

(1) Νόει τὸν ἄνθρωπον.

(2) Χρήματα καὶ κτήματα δηλαδή· ἐνταῦθα δὲ τοὺς χοίρους.

μανίας. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον· ἀλλὰ καὶ ἕτερον τι μηχανῶνται, σφόδρα πονηρόν. Μελετῶσι γὰρ ἀνελεῖν τοὺς χοίρων, ἵνα τῇ ζημίᾳ τούτων λυπηθέντες οἱ τῆς ἀγέλης κύριοι, μὴ παραδέξωνται τὸν Ἰησοῦν, καὶ ζημιωθῶσι μάλιστα, μὴ δεξάμενοι τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου. Καὶ γὰρ οὐδ' ἀπελαυνόμενοι παύονται τοῦ βλάπτειν. Τί οὖν ὁ Χριστός;

32 Καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Ὑπάγετε. Οἱ δὲ ἐξελθόντες ἀπῆλθον εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων. Καὶ ἰδοὺ, ὥρμησε πᾶσα ἡ ἀγέλη τῶν χοίρων κατὰ τοῦ κρημενοῦ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἀπέθανον ἐν τοῖς ὕδασι.

Εἰδὼς τὴν πανουργίαν αὐτῶν, καὶ μὴ ἀγνοῶν, ὃ μελετῶσιν, ὅμως ἐπιτρέπει, οὐ χαριζόμενος ἐκείνοις, ἀλλ' οἰκονομῶν ἕτερα. Ἐν μὲν, ἵνα διδάξῃ τοὺς ἀπαλλαγέντας, ὅσους καὶ οἰοὺς εἶχον ἐνοίκους· ἕτερον δέ, ἵνα μάθωσι πάντες, ὅτι οὐδὲ χοίροις ἐπιτηδῆσαι δύνανται, εἰ μὴ παραχωρήσῃ τούτοις αὐτός· τρίτον, ὅτι χαλεπώτερα τῶν χοίρων ἐκείνοις ἂν εἰργάσαντο πάντως, εἰ μὴ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ τυραννεῖν ἀνεχαιτίζοντο παρὰ τοῦ θεοῦ, καὶ οὐ συνεχωροῦντο ποιεῖν, ὅσα βούλονται· παντὶ γὰρ δῆλον, ὅτι τοὺς ἀνθρώπους πλεῖον μισοῦσι τῶν ἀλόγων· ἐπεὶ καὶ τὰ ἄλογα διὰ τοὺς ἀνθρώπους φθείρουσι, σπεύδοντες καὶ διὰ τῆς τούτων ἀπωλείας λυπεῖν αὐτούς· τέταρτον, ἵνα ὁ θάνατος τῶν χοίρων βεβαιώσῃ πάντας, ὅτι ἐξῆλθον οἱ δαίμονες.

Καὶ ὅρα πάνσοφον ἀντιμηχάνημα τοῦ Σωτῆρος! Μελετήσαντες γὰρ βλάψαι, πλεῖον ἐβλάβησαν, καὶ τούταντίον, οὐ βούλοντο, γέγονεν. Ἐξέλαμψε μὲν γὰρ ἡ τοῦ Χριστοῦ δύναμις· ἠλέγχθη δὲ τούτων ἡ ἀσθένεια καὶ ἡ πονηρία. Κατὰ τοῦ κρημενοῦ δὲ ὥρμησεν ἡ ἀγέλη εἰς τὴν θάλασσαν, ἀντὶ τοῦ, διὰ τοῦ κρημενοῦ. Μάρκος δὲ καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν χοίρων ἔγραψεν, ὅτι ἦσαν (α) ὡς δισχιλίοι. Σὺ δὲ μοι νόει καὶ κατὰ

(α) Μαρκ. Ε', 13.

ἀναγωγὴν, ὅτι οἱ δαίμονες ἀπὸ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐκβάλλοντα, λέγω δὴ, τῶν λόγῳ βοηθουμένων· τοῖς δὲ χοίροις ἐφάλλονται, δηλαδή· τοῖς ἀλόγως ἐγκυλιόμενοις τῷ βορβόρῳ τῶν ἡδονῶν, καὶ κατακρημνίζουσιν αὐτοὺς εἰς ἀπώλειαν.

33 Οἱ δὲ βόσκοντες ἔφυγον, καὶ ἀπελθόντες εἰς τὴν πόλιν, ἀπήγγειλαν πάντα.

Ἐφυγον φοβηθέντες, μὴ καὶ αὐτοὺς ἀνέλωσιν οἱ τοὺς χοίρους αὐτῶν ἀνελόντες δαίμονες. Ἀπήγγειλαν δὲ πάντα, δηλαδή· τὰ ῥηθέντα παρὰ τε τῶν δαιμόνων, καὶ παρὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὰ τῆς ἀπωλείας τῶν χοίρων.

33 Καὶ τὰ τῶν δαιμονιζομένων.

Τὰ τῆς μεταβολῆς καὶ εὐκοσμίας αὐτῶν.

34 Καὶ ἰδοὺ, πᾶσα ἡ πόλις ἐξῆλθεν εἰς συνάντησιν τῷ Ἰησοῦ.

Ἦρχετο γὰρ αὐτὸς ἐπὶ τὴν πόλιν. Πᾶσα δὲ ἡ πόλις, ἀντὶ τοῦ, πάντες οἱ πολῖται.

34 Καὶ ἰδόντες αὐτόν, παρεκάλεσαν, ὅπως μεταβῇ ἀπὸ τῶν ὁρίων αὐτῶν.

Λυπηθέντες μὲν, ὡς εἴρηται, καὶ διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν χοίρων, ἔτι δὲ καὶ φοβηθέντες, ὡς ὁ Λουκᾶς εἶπεν (α). ἐδεδοκίμεισαν γὰρ, μήτι κακὸν καὶ εἰς αὐτοὺς οἱ δαίμονες ἐκβληθέντες δράσωσιν. Ὁ δὲ Χριστὸς εὐθὺς ὑπήκουσεν· οὐ γὰρ ἦσαν ἄξιοι τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας· ἅμα δὲ καὶ κατέλιπεν αὐτοῖς διδασκάλους τοὺς ἀπαλλαγέντας τῶν δαιμόνων καὶ τοὺς συβώτας.

Κεφ. IX, 1 Καὶ ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον, διεπέρασε, καὶ ᾤθηεν εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν.

Ἰδίαν πόλιν αὐτοῦ, τὴν Καπερναοὺμ. λέγει. Καὶ γὰρ ἡ μὲν

(α) Λουκ. Η', 35.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ VIII, 33—34. ΚΕΦ. IX, 1—2. 169
Βηθλεὲμ ἤνεγκεν αὐτόν· ἡ δὲ Ναζαρέτ, ἔθρεψεν· ἡ δὲ Καπερ-
ναοὺμ, εἶχεν εἰς τὸ ἐξῆς οἰκοῦντα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ.

2 Καὶ ἰδοὺ, προσέφερον αὐτῷ παραλυτικόν, ἐπὶ κλί-
νης βεβλημένον.

Τὸ, ἰδοὺ, συνεχῶς ἡ ἐβραϊς τίθησι γραφή, ὡς ἰδίωμα, καθά-
περ καὶ πολλὰ ἕτερα. Προσθήκει δὲ εἰπεῖν, ὅτι (Γ) ἕτερός ἐστιν
ὁ παραλυτικός οὗτος, παρὰ τὸν ὑπὸ Ἰωάννου (α) μνημο-
νεύόμενον. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἐν τῇ Βηθεςδαῖ κατέκειτο· οὗτος
δὲ ἐν τῇ Καπερναοὺμ ἦν· καὶ ὁ μὲν τριάκοντα καὶ ὀκτώ εἶ-
χεν ἔτη· περὶ τούτου δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἰστόρηται. Καὶ ὁ μὲν
οὐκ εἶχεν ἄνθρωπον· οὗτος δὲ εἶχε τοὺς βαστάζοντας. Καὶ
τούτῳ μὲν φησιν, Ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου· ἐκεῖνος δὲ,
Θέλεις (β) ὑγιὲς γενέσθαι; Καὶ τὸν μὲν ἐν σαββάτῳ τεθε-
ράπευκε· διὸ καὶ ἐγόγγυζον Ἰουδαῖοι· τοῦτον δὲ κατ' ἄλλην
ἡμέραν· διὸ καὶ ἐτίγησαν.

2 Καὶ ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς τὴν πίστιν αὐτῶν, εἶπε τῷ
παραλυτικῷ· Θάρσει, τέκνον· ἀφέωνταί σοι αἱ ἁ-
μαρτίαι σου.

Ὡς γὰρ ὁ Μάρκος (γ) καὶ ὁ Λουκᾶς εἶπον, μὴ δυνάμενοι

(1) Περὶ τούτου ὁμιλεῖ ὁ Χρυστόστομος, Τομ. Ζ'. Σελ. 342. Β. Τομ. Η'. 211.

(α) Ἰωάν. Ε', 5.

(β) Ἰωάν. Ε', 6.

(γ) Μαρκ. Β' 4. Λουκ. Ε', 19.

εἰσελθεῖν, διὰ τὸ πλῆθος τῶν συλλεγέντων, ἀνῆλθον ἐπὶ τὴν στέγην τῆς οἰκίας, ἐν ᾗ ἐδίδασκεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἀνορύξαντες αὐτήν, ἐχάλασαν δι' αὐτῆς τὸν κράββατον, ἐφ' ᾧ κατέκειτο ὁ παράλυτος· ἃ πάντα μεγάλης πίστεως ἦσαν, ἥτις ἔπεισεν αὐτούς, μὴ ἀπογνῶναι, μηδ' ὑποστρέψαι, ἀλλὰ πάντα ποιῆσαι καὶ παθεῖν, ὑπὲρ τοῦ ἀγαγεῖν αὐτὸν εἰς ὅψιν τοῦ Σωτῆρος, πιστεύοντας, ὅτι αὐτίκα τεύξεται τῆς ἰάσεως. Πίστις δὲ αὐτῶν φησὶν, οὐ μόνον τῶν χαλασάντων, ἀλλὰ καὶ τοῦ χαλασθέντος. Οὐ γὰρ ἂν ἠνέσχετο χαλασθῆναι, εἰ μὴ ἰαθῆναι ἐπίστευεν. Ἰδὼν δὲ ὁ Χριστὸς τὴν τηλικαύτην πίστιν αὐτῶν, πρῶτον μὲν ἀφίησι τῷ νοσοῦντι τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ· μετὰ τοῦτο δὲ θεραπεύει τὸ σῶμα· ἅμα μὲν διδάσκων, ὅτι τὰ πολλὰ τῶν νοσημάτων ἐξ ἁμαρτιῶν φύονται, καὶ χρὴ πρῶτον ἰαθῆναι τὸ αἷτιον· καὶ γὰρ πρὸς τὸν παρὰ τῷ Ἰωάννῃ παραλυτικὸν εἶρηκεν· Ἰδε (α), ὑγιὲς γέγονας· μηκέτι ἁμάρτατε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται· ἅμα δὲ δεικνύων, ὅτι θεὸς ἐστι. Τὸ μὲν γὰρ ἰᾶσθαι σωματικὰς νόσους, καὶ τῶν ἁγίων ἦν· τὸ δὲ ἀφιέναι ἁμαρτίας, μόνου Θεοῦ. Διὸ καὶ οἱ γραμματεῖς ἐθροβήθησαν.

3 Καὶ ἰδοὺ, τινὲς τῶν γραμματέων εἶπον ἐν ἑαυτοῖς· Οὗτος βλασφημεῖ.

Ο δὲ Μάρκος φανερώτερον εἶπεν, ὅτι καὶ (β) *Ἡσάρ τινες τῶν γραμματέων ἐκεῖ καθήμενοι, καὶ διαλογιζόμενοι ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν· Τί οὗτος οὕτω λαλεῖ βλασφημίας; τίς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ ὁ εἰς ὁ θεός;* Ἐσκανδαλίζοντο δὲ ὑπὸ φθόνου καὶ πονηρίας. Καὶ γὰρ πολλάκις αὐτὸν εἶδον ἐξουσιαστικῶς καὶ νόσους φυγαδεύοντα, καὶ δαίμονας ἀπελαύνοντα, καὶ ἀνέμοις καὶ θαλάσσῃ ἐπιτιμῶντα, καὶ πάντα ταῦτα δια-

(α) Ἰωάν. Ε', 14.

(β) Μαρκ. Β', 6. 7.

πραττόμενον ὑπὲρ ἀνθρώπων· ἀλλ' αὐτοὶ τὰ ἴδια πάθη ἐκδικοῦντες, ἐδόκουν τὸν θεὸν ἐκδικεῖν.

4 Καὶ ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν, εἶπεν·
Ἵνατί ὑμεῖς ἐνθυμεῖσθε πονηρὰ ἐν ταῖς καρδίαις
ὑμῶν;

Εἰς ταῦθα καὶ ἕτερον ἀναντίρρητον σημεῖον τῆς ἑαυτοῦ θεότητος δείκνυσι, καὶ τῆς πρὸς τὸν πατέρα ἰσότητος, τὸ γινώσκειν τοὺς διαλογισμοὺς τῶν καρδιῶν αὐτῶν, ὅπερ ὁμοίως ἦν μόνου θεοῦ. Γέγραπται γάρ· Σὺ (α) ἐπίστασαι καρδίας μονώτατος· καὶ πάλιν· Ἐτάλῳ (β) καρδίας καὶ νεφροῦς ὁ θεός· καὶ αὖθις· Ἀνθρώπος (γ) ὄψεται εἰς πρόσωπον· ὁ δὲ θεὸς ὄψεται εἰς καρδίαν. Ἐπεὶ γὰρ ἐκεῖνο, ὡς φανέν αὐτοῖς ἀδύνατον, οὐκ ἐδέξαντο, ἐπάγει τοῦτο λοιπὸν, ὡς ἀναμφίβολον· διὰ τούτου κάκεινο θελαῖων, καὶ τρόπον τινὰ λέγων, Ὅτι ὄντως οὐδεὶς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ εἷς, ὁ βλέπων τὰς ἐνθυμήσεις τῶν ἀνθρώπων.

5 Τί γάρ ἐστιν εὐκοπώτερον; εἰπεῖν· Ἀφεύωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι; ἢ εἰπεῖν· Ἐγείραι καὶ περιπάτει;

Ἐπεὶ βλάσφημος ὑμῖν δοκῶ, φησὶν, ὡς ἀφίεις ἁμαρτίας, καὶ ἴσον ἐμαυτὸν τῷ θεῷ ποιῶν, ἀποκρίθητε· Ποῖόν ἐστιν εὐχερέστερον εἰς πρᾶξιν; πότερον τὸ εἰπεῖν τόδε, ἢ τὸ εἰπεῖν τόδε; Ἦσαν δὲ καὶ ἄμφω τὰ, περὶ ὧν ἡρώτησε, θεῷ μὲν δυνατὰ, ἀνθρώπῳ δὲ ἀδύνατα. Καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀφιέναι ἁμαρτίας, θεοῦ μόνου ἦν· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ κατ' ἐξουσίαν ἐγείραι, καὶ ἀρ-

(α) Β' Παρλ. ζ', 30.

(β) Ψαλμ. Ζ', 10.

(γ) Α' Βασιλ. Ις', 7.

τιῶσαι (1) τὸν παράλυτον. Σιγόντων δὲ αὐτῶν, διὰ τὸ μηδέτερον ἔχειν εἰπεῖν εὐχερέστερον ἑτέρου, φησὶν αὐτός·

6 Ἵνα δὲ εἰδῆτε, ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας·

Ελλειπτικόν ἐστι τοῦτ' ὃ σχῆμα τοῦ λόγου. Λεῖπει γὰρ τὸ, θεωρήσατε. Ἵνα δέ, φησι, γινώτε, ὅτι ὁ φαινόμενος ὑμῖν ἄνθρωπος, ἐξουσίαν ἔχει, ὡς θεός, βλέψατε. Τὸ δέ, ἐπὶ τῆς γῆς, ἀπλῶς πρόσκειται, ἢ ἀντὶ τοῦ, ἐπὶ τῆς ἐν γῇ πολιτείας αὐτοῦ. Ἐλεγε δὲ τοῦτο περὶ ἑαυτοῦ.

6 (Τότε λέγει τῷ παραλυτικῷ·) Ἐγερθεῖς ἄρόν σου
7 τὴν κλίνην, καὶ ὑπάγε εἰς τὸν οἶκόν σου. Καὶ ἐγερθεῖς, ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ.

Ἐπειδὴ τὸ μὲν ἀφιέναι ἁμαρτίας, ἀφανῆ τὴν ἀποδείξιν εἶχε· τὸ δὲ κατ' ἐξουσίαν ἐγείραι τὸν παράλυτον, φανερὰς ἐδεῖται τῆς ἀποδείξεως· ποιεῖται τὴν φανεράν τεκμήριον τῆς ἀράνου, καὶ διὰ ταύτης καὶ περὶ ἐκείνης πληροφορεῖ, ὅτι ὁ τοῦτο δυναθεὶς, δύναται καὶ αὐτοῦ. Πρὸς βεβαίωσιν δὲ τῆς συσφίξεως τοῦ παρειμένου σώματος, ἐκέλευσεν ἄραι τὸν κράββατον, ἵνα μὴ δόξη φαντασία τις τὸ γεγεννημένον. Ἀποστέλλει δὲ αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ· τοῦτο μὲν, ἵνα μὴ παρὼν καὶ δρώμενος ἔπαινον αὐτῷ προξενήσῃ· τοῦτο δὲ καὶ, ἵνα σχῇ μάρτυρας τῆς υἱείας ἀναντιρρήτους, αὐτοὺς τοὺς ἀπαραγοράπτους [καὶ] τῆς νόσου μάρτυρας (2), καὶ ἵνα τούτοις ἀφορμὴ γέννηται πίστεως.

8 Ἰδόντες δὲ οἱ ὄχλοι ἐθαύμασαν, καὶ ἐδόξασαν τὸν

(1) Ἀρτιμελῆ ποιῆσαι, συσφίξαι.

(2) τ. ε. τοὺς οἰκείους καὶ συγγενεῖς.

θεόν, τὸν δόντα ἐξουσίαν τοιαύτην τοῖς ἀνθρώποις.

Ἐθαύμασαν μὲν, ὅτι ὡς θεὸς ἐθαυματουργήσεν· ὅμως ἀνθρώπων αὐτὸν εἶναι ὑπελάμβανον, ἔχοντα ἐξουσίαν ὑπὲρ ἀνθρώπων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

Περὶ Ματθαίου τοῦ τελώνου.

9 Καὶ παράγων ὁ Ἰησοῦς ἐκεῖθεν, εἶδεν ἄνθρωπον καθήμενον ἐπὶ τὸ τελώνιον, Ματθαῖον λεγόμενον· καὶ λέγει αὐτῷ· Ἀκολούθει μοι.

Παράγων, ἀντὶ τοῦ, πορευόμενος. Ὁρα δὲ τὸν εὐαγγελιστὴν, πῶς οὐκ ἐπαισχύνεται τὸν πρότερον ἑαυτοῦ βίον. Ἀλλὰ Μάρκος (α) μὲν καὶ Λουκᾶς, αἰδοῖ τοῦ συμμαθητοῦ, τὸ φανερόν ὄνομα τούτου παρέδραμον, Λευὶν τοῦτον ὀνομάσαντες· ἐκαλεῖτο γὰρ καὶ τοῦτο· αὐτὸς δὲ φανερῶς τελώνην ἑαυτὸν ἀνομολογεῖ· διότι οὐδ' ὁ Χριστὸς ἐπησχύνθη τοῦτον. Ἄμα δὲ καὶ δείκνυσιν ἐντεῦθεν τὴν δύναμιν τοῦ καλέσαντος αὐτὸν εἰς μαθητεῖαν, πῶς ἀνέσπασε τοῦτον εὐχερῶς ἐκ μέσου τοῦ τελωνίου, σφόδρα φιλοκερδοῦς καὶ ἀναιδεστάτης καπηλείας. Τελώνιον γὰρ λέγει τὸ τοῦ κομμερκιαρίου πραιτώριον. Δεῖξας δὲ πρότερον ὁ Χριστὸς, ὅτι δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, τότε καὶ ἐπὶ τὸν τελώνην ἔρχεται, ἵνα μὴ θορυβῶνται τινες, ἐλέποντες αὐτὸν τοῖς μαθηταῖς ἐναρίθμιον· ἀλλ' ἵνα λογιζῶνται, ὅτι ὁ ἐτέρων ἁμαρτήματα λύων, πολλῶ μᾶλλον ἔλυσε τὰ τοῦ μαθητοῦ.

[Ὡς (I) περὶ ἐτέρου δὲ τὰ περὶ ἑαυτοῦ διηγείται, στέργων τὸ ἀκόμψαστον. Μέγα γὰρ ἐποίησεν, εὐθὺς ἀκολουθήσας αὐτῷ.]

(α) Μαρκ. Β', 14. Λουκ. Ε', 27.

(1) Ταῦτα παρ' ὁμοτέροις τοῖς χειρογράφοις ἐν τῇ περιεπιδή.

9 Καὶ ἀναστὰς, ἠκολούθησεν αὐτῷ.

Θαύμασον τὴν τελείαν τοῦ κληθέντος ὑπακοὴν, πῶς οὐ διεσέψατο, πῶς οὐκ ἀνεκoinώσατο περὶ τούτου φίλοις, πῶς οὐ διώκησε τὰ κατὰ τὸν οἶκον καὶ τὴν οὐσίαν· ἀλλ' εὐθέως ἀναστὰς ἠκολούθησε, πάντα μὲν τὸν κόσμον ἀπολιπὼν, μόνην δὲ τὴν γνώμην ἐπαγόμενος παρεσκευασμένην πρὸς τὰ κελευόμενα παρὰ τοῦ καλέσαντος, ὃν τρόπον καὶ οἱ προσκληθέντες.

Ἀλλὰ τίνος ἔνεκεν περὶ Πέτρου μὲν καὶ Ἀνδρέου καὶ Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου καὶ Ματθαίου, οὐ μόνον αὐτὸς ὁ Ματθαῖος, ἀλλὰ καὶ Μάρκος καὶ Λουκᾶς ἔγραψαν, πῶς καὶ τίνα τρόπον ἐκλήθησαν· περὶ δὲ τῶν ἄλλων μαθητῶν οὐδὲν τοιοῦτον ἐδίδαξαν· Διότι μάλιστα τῶν ἄλλων οὗτοι ἦσαν ἐν ἀποβλήτοις ἐπιτηδεύμασιν. Οὔτε γὰρ τελώνου τι χεῖρον, οὔτε ἀλιέως εὐτελέστερον. Διὸ καὶ μᾶλλον οἱ εὐαγγελιστὰι τὸ ἀξιοπίστον ἐν ἅπασιν ἔχουσιν, ὅτι οὐδὲ τὰ δοκοῦντα φέρειν τοῖς μαθηταῖς ὄνειδος παρελίμπανον. Καὶ οὐκ ἐπὶ τῶν μαθητῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ διδασκάλου τοῦτο ποιοῦσιν. Αὐτίκα γοῦν πολλὰ μὲν τῶν θαυμάτων αὐτοῦ παρέδραμον, οὐδὲν δὲ τῶν παθημάτων αὐτοῦ παρέλιπον, δεικνύντες περὶ μὲν τῶν μαθητῶν, ὅπουτοι ὄντες, ὅποίας χάριτος ἠξιώθησαν, περὶ δὲ τοῦ διδασκάλου, ὅποιος ὢν, ὅποια πέπονθε δι' ἡμᾶς.

10 Καὶ ἐγένετο, αὐτοῦ ἀνακειμένου ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ ἰδοὺ, πολλοὶ τελῶναι καὶ ἁμαρτωλοὶ ἐλθόντες, συνάνεσκιντο τῷ Ἰησοῦ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ.

Ἰδὼν ὁ Χριστὸς τὴν εἰλικρινεστάτην ὑπακοὴν τούτου καὶ προθυμίαν, ἐπὶ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ παραγίνεται, τιμῶν τε αὐτὸν καὶ οἰκειούμενος, καὶ παρρησίας μεταδιδούς, καὶ ἵνα καὶ τοῖς ἐκεῖ παράσχῃ τινὰ διόρθωσιν· αὐτὸς δὲ, τοιούτου τυχὼν ἀγαθοῦ, φιλοτιμότερον διεγείρεται, καὶ, καθὼς φησιν ὁ Λουκᾶς,

ἐποίησε (α) δοχὴν μεγάλην αὐτῷ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, τουτέστιν, ὑποδοχὴν, θεραπείαν, ἐστίασιν.

Τελώνας δὲ καὶ ἁμαρτωλούς, τοὺς αὐτοὺς λέγει, πρὸς διασυρμὸν αὐτῶν· διεβέβληντο γάρ, ὡς ἄδικοι καὶ πλεονέκται καὶ ἄρπαγες καὶ ἀσυμπαθεῖς καὶ ἀναιδεῖς· ἢ καὶ ἄλλοι τινὲς ἦσαν, ἵσως ἕτερα μὲν ἐπιτηδεύματα ἔχοντες, τοῖς αὐτοῖς δὲ πάθεσιν ἐνεχόμενοι. Τῷ γὰρ ὁμοίῳ χαίρει τὸ ὅμοιον.

Παρέλαθε γὰρ καὶ τούτους εἰς ἐστίασιν ὁ Ματθαῖος, κοινωνήσοντας αὐτῷ τῆς χαρᾶς, ὡς ὁμοτέχνους καὶ συνήθεις. Ὁ δὲ Χριστὸς ἠνέσχετο καὶ ἀναπεσεῖν καὶ συναναπεσεῖν ταιούτοις, διὰ τὴν μέλλουσαν γενέσθαι τοῖς συνανακειμένοις ὠφέλειαν· καὶ μετέσχε τῶν ἐξ ἀδικίας παρατεθέντων αὐτοῖς· διότι μέγα κέρδος ἐντεῦθεν ἔμελλεν ἔσεσθαι· καὶ οὐκ ἐφρόντισε τῆς παρὰ τῶν πολλῶν μέμψεως, εἰδὼς, ὅτι ὁ ἱατρὸς, ἐὰν μὴ ἀνάσχηται σηπεδόνος, οὐκ ἀπαλλάττει ταύτης τοὺς κάμνοντας· καίτοι σαφῶς ἐγίνωσκεν, ὅτι πονηρὰν ἐντεῦθεν ὑπόληψιν λήψεται, διότι τε πρὸς εὐωχίαν ἦλθε, καὶ διότι πρὸς εὐωχίαν τελώνου, καὶ διότι πολλοῖς τελώναις καὶ ἁμαρτωλοῖς συνανέπεσεν.

Ὅρα γοῦν ὕστερον τοὺς Ἰουδαίους, ὀνειδίζοντας αὐτῷ καὶ λέγοντας· Ἰδοὺ ἄνθρωπος (β) φάγος καὶ οἶνοπότης, φίλος τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν· ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνος ὑπερέωρα τούτων πάντων, ἵνα τὸ σπουδαζόμενον ἀνύσῃ. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι συναναπεσῶν αὐτοῖς, μέγιστον ἤνυσεν, ἀκουσον, τί φησι Ζακχαῖος, ὁ τελώνης. Ἐπειδὴ γὰρ ἤκουσε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, ὅτι Σήμερον ἐν τῷ οἴκῳ σου δεῖ με μεῖναι (γ), πτερωθεὶς ὑπὸ τῆς χαρᾶς, εἶπεν· Ἰδοὺ, τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μοι, Κύριε, δίδωμι πτωχοῖς· καὶ εἴ τινός τι ἐσυκοφάρτησα, ἀποδί-

(α) Λουκ. Ε', 29.

(β) Ματθ. ΙΑ', 19.

(γ) Λουκ. ΙΘ', 5.

μι τετραπλοῦν (α). Εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, *Σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ ἐγένετο* (β).

Καὶ πῶς ὁ Παῦλος λέγει· *Ἐάν τις, ἀδελφὸς δογμαζόμενος, ἢ πόρνος, ἢ πλεονέκτης, τῷ τοιούτῳ μηδὲ συνησθίειν* (γ); Ὁ Παῦλος οὐ πρὸς διδασκάλους, ἀλλὰ πρὸς ἀπλῶς ἀδελφούς τοῦτο παραινεῖ. Ἀλλὰ καὶ περὶ ἀδελφῶν ἐκείνος τοῦτο φησίν· οὗτοι δὲ οἱ τελῶναι καὶ ἁμαρτωλοὶ οὕτω γεγόνασιν ἀδελφοί. Ἀλλὰ καὶ, ὅταν ἐπιμένωσι ταῖς ἁμαρτίαις· οὗτοι δὲ μεταβληθῆναι μᾶλλον ἔμελλον.

11 Καὶ ἰδόντες οἱ Φαρισαῖοι, εἶπον τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Διατί μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίει ὁ διδάσκαλος ὑμῶν;

Μάρκος (δ) δὲ καὶ Λουκᾶς φασίν, ὅτι καὶ οἱ γραμματεῖς τοῦτο μετὰ τῶν φαρισαίων εἶπον.

Ὅρα δὲ, πῶς, ὅτε μὲν οἱ μαθηταὶ δοκοῦσιν ἁμαρτάνειν, τῷ διδασκάλῳ κατ' αὐτῶν λέγουσιν· Ἰδοὺ, οἱ μαθηταὶ σου ποιοῦσιν, ὃ οὐκ ἔξεστι ποιεῖν ἐν σαββάτῳ (ε). ὅτε δὲ ὁ διδάσκαλος, ὡς καὶ νῦν, παρὰ τοῖς μαθηταῖς διαβάλλουσιν αὐτὸν, κακουργοῦντες, ὥστε τὸν χορὸν τῶν μαθητῶν ἀπορρήξαι τοῦ διδασκάλου. Τί οὖν ἡ ἀπειρος σοφία;

12 Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀκούσας, εἶπεν αὐτοῖς· Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἱατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες.

Ἀπὸ κοινοῦ παραδείγματος ἐπεστόμισεν αὐτοὺς, καὶ τὸ ἐγκλημα τοῦτο μᾶλλον εἰς κατόρθωμα περιέτρεψε, δείξας οὐ μόνον

(α) Λουκ· ΙΘ', 8.

(β) Λουκ· ΙΘ, 9.

(γ) Α'. Κορ· Ε', 11.

(δ) Μαρκ. Β', 16. Λουκ, Ε', 30.

(ε) Ματθ. ΙΒ', 2.

ἄμεμπτον, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐπαινετόν. Εἶτα καὶ ἀπὸ γραφῆς προφητικῆς αὐτοὺς ἔπεισεν εἰπών·

13 Πορευθέντες δὲ μάθετε τί ἐστίν· «Ἐλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν» .

Ονειδίζει μὲν αὐτοῖς καὶ ἀμαθίαν τῶν γραφῶν, καταστέλλει δὲ καὶ τὸ φρόνημα τούτων, ἐπαιρομένων ἐπὶ ταῖς θυσίαις. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ὅτι οὐδὲν ἐναντίον τῇ θείᾳ Γραφῇ ποιῶ· καὶ γὰρ ὁ θεὸς εἰπὼν διὰ τοῦ προφήτου, Ἐλεον (α) θέλω, καὶ οὐ θυσίαν, ἔδειξεν, ὅτι κρείττων θυσίας ἐστὶν ὁ ἔλεος. Διὸ καὶ γὰρ ἔλεων τοὺς νοσοῦντας ἐν ἀμαρτίαις, ἐπιδημῶ τούτοις, ὡς ἰατρός, καὶ συναναστρέφομαι, καὶ παντὶ τρόπῳ θεραπεύω.

13 Οὐ γὰρ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλ' ἀμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν.

Οὐκ ἦλθον ἐπιστρέψαι δικαίους· αὐτοὶ γὰρ ἑαυτοῖς ἀρκοῦσιν εἰς σωτηρίαν· ἀλλ' ὁμολογῶ, διὰ μόνους τοὺς ἀμαρτωλοὺς, ἔλθεῖν, δεομένους μετανοίας. Καὶ πῶς ἄρα βδελύζομαι τούτους, δι' οὓς ἐλήλυθα; Φησὶ δὲ ὁ Χρυσόστομος (1), τὸν Χριστὸν τοῦτο κατ' εἰρωγίαν εἰπεῖν, ὅτι Οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, οἱοί ἐστε ὑμεῖς, οἱ δικαιοῦντες ἑαυτούς.

14 Τότε προσέρχονται αὐτῷ οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου, λέγοντες· Διατί ἡμεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι νηστεύομεν πολλὰ, οἱ δὲ μαθηταὶ σου οὐ νηστεύουσι;

Ομοίως καὶ τοῦτο Μάρκος (6) καὶ Λουκᾶς, τοὺς γραμματεῖς

(α) Ὡσπερ ζ', δ.

(1) Τσμ. Ζ'. Σελ. 354. Α'.

(6) Μαρκ. Β', 18. Λουκ. Ε', 33.

(TOM. Α'.)

καὶ φαρισαίους εἰπεῖν, λέγουσιν, ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι πρῶτον μὲν ἐκεῖνοι τοῦτο εἶπον, εἵτα παρώρμησαν καὶ τοὺς τοῦ Βαπτιστοῦ μαθητάς, ὡς διακειμένους καὶ αὐτοὺς πρὸς τὸν Χριστὸν ζηλοτύπως. Καὶ ἐπεὶ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐπεστομίσθησαν, μετέστησαν τὴν μέμφιν ἐπὶ τοὺς μαθητάς αὐτοῦ, καὶ προσελθόντες ἐνεκάλουν κατ' αὐτῶν. Ὁ δὲ ἔλεγον, τοιοῦτον ἦν· Ὅτι εἰ καὶ σύ, ὡς ἱατρός, ταῦτα ποιεῖς, διὰ τί οὐκ ἐπιτάττεις τοῖς μαθηταῖς σου νηστεύειν, καὶ μὴ τρυφᾶν; Ἐαυτοὺς δὲ πρῶτον ἐπαινοῦσι, κομπᾶζοντες, ὅτι νηστεύομεν πολλά· καὶ γὰρ ἐνήστευον, οἱ μὲν, παρὰ Ἰωάννου τοῦτο μαθόντες, οἱ δὲ, παρὰ τοῦ νόμου· εἵτα τοὺς μαθητάς αὐτοῦ διασύρουσι. Καὶ ὅρα τὴν ἐπιείκειαν τοῦ Χριστοῦ, πῶς οὐκ ἤλεγξεν αὐτοὺς ἀλαζόνας, ἀλλὰ διὰ παραβολῆς αὐτοῖς ἀπελογήσατο μεθ' ἱλαρότητος.

15 Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Μὴ δύνανται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος πενθεῖν, ἐφ' ὅσον μετ' αὐτῶν ἐστιν ὁ νυμφίος;

Ἀνω μὲν ἱατρὸν ἑαυτὸν ὠνόμασεν, ἐνταῦθα δὲ νυμφίον· καὶ εἰκότως· ἱατρὸν μὲν, ὡς καθαιρόντα τὰς νασούσας ψυχάς· νυμφίον δὲ, ὡς μνηστευόμενον ταύτας παρθενευούσας. Τῶν δὲ τοῦ νυμφῶνος λέγει, τοὺς οἰκέλους τῆς νυμφεύσεως. Ταῦτα δὲ εἶρηκεν, ἀναμιμνήσκων αὐτοὺς τῶν ῥημάτων τοῦ Ἰωάννου, φήσαντος, ὅτι Ὁ ἔχων τὴν νύμφην, νυμφίος ἐστίν· ὁ δὲ φίλος τοῦ νυμφίου, ὁ ἐστηκὼς καὶ ἀκούων αὐτοῦ, χαρᾷ χαίρει διὰ τὴν φωνὴν τοῦ νυμφίου (α).

Ἔστι δὲ ὁ νοῦς τῶν ῥητῶν τοιοῦτος· Ὅτι παρεγενόμην ἐπὶ τῷ νυμφεύσασθαι καὶ συνάψαι ἑμαυτῷ διὰ πίστεως τὴν ἐκκλησίαν τῶν πιστῶν· ὁ δὲ καιρὸς οὗτος τῆς νυμφεύσεως οὐκ

(α) Ἰωαν. Γ', 29.

ἔστι πένθους καιρὸς, ἀλλὰ χαρᾶς. Καὶ λοιπὸν οὐ δύνανται νηστεύειν οἱ οἰκεῖοι αὐτῆς· θλιβερόν γὰρ τὸ νηστεύειν τοῖς ἀτελῶς ἔτι διακειμένοις· τούτους δὲ χρὴ χαίρειν, ἕως οὗ εἰμὶ μετ' αὐτῶν, συνόντας μοι, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούοντας.

15 Ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι, ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, καὶ τότε νηστεύσουσιν.

Ἐνταῦθα παρεδήλωσεν, ὅτι ἀναιρεθήσεται μὲν αὐτός, αὐτοὶ δὲ μετὰ τοῦτο πολλὰ νηστεύσουσι καὶ κακοπαθήσουσιν.

16 Οὐδεὶς δὲ ἐπιβάλλει ἐπίβλημα ῥάκους ἀγνάφου ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ·

Δεῖξαι θέλων, ὅτι ὡς ἀσθενέσιν ἔτι τοῖς μαθηταῖς οὐκ ἐπιφορτίζει τὸ βάρος τῆς νηστείας, διὰ παραβολῆς τοῦτο δείκνυσι, λέγων· Οὐδεὶς ἰώμενος ἱματίου παλαιοῦ σαθρότητα, ἐπιρράπτει τεμάχιον ῥάκους ἀγνάφου, τουτέστι, καινοῦ, ἐπὶ μέρει παλαιῷ. Εἶτα λέγει καὶ τὴν αἰτίαν.

16 Αἶρει γὰρ τὸ πλήρωμα αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἱματίου, καὶ χεῖρον σχίσμα γίνεται.

Τὸ γὰρ πλήρωμα αὐτοῦ, τουτέστιν, ἡ ὁλότης τοῦ ἀγνάφου ῥάκους, ἰσχυρὰ καὶ βαρεῖα οὖσα, αἶρει καὶ κατασπᾷ μᾶλλον ἀπὸ τοῦ ἱματίου, σαθοῦ τυγχάνοντος, ὅσον ἂν ἐπιλάβῃ· καὶ γίνεται μείζον σχίσμα. Λοιπὸν οὖν, οὐδὲ ἐγὼ νῦν, ἰώμενος τὴν σαθρότητα τῶν μαθητῶν, ἐπιβάλλω ταύτῃ ἰσχυρότητα καὶ βάρος νηστείας, ἵνα μὴ πλεῖον σαθρωθῇ, μὴ δυναμένη βαστάζειν τὸ ἐπιβληθέν· ἀλλὰ συγκαταβαίνω τῇ ἀσθενείᾳ αὐτῶν, μέχρις ἂν διὰ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος ἀνακκαιοσθῶσιν.

17 Οὐδὲ βάλλουσιν οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς παλαιοῦς·

Καὶ ἑτέραν λαμβάνει παραβολὴν, οἶνον νέον λέγων τὴν

αὐστηρίαν καὶ σφοδρότητα τῶν ἐντολῶν· οἶνον μὲν, ὡς εὐφραίνουσαν τὰς τῶν τελείων ψυχάς· γέρον δὲ, ὡς ἀσυνήθη τοῖς ἀγυμνάστοις. Καὶ πάλιν, ἀσχοὺς παλαιοὺς ὀνομάζων τοὺς μαθητάς· ἀσχοὺς μὲν, ὡς χωροῦντας διδασκαλίαν· παλαιοὺς δὲ, ὡς ἀσθενεῖς.

17 Εἰ δὲ μήγε, ῥήγγυνται οἱ ἀσκοί, καὶ ὁ οἶνος ἐκχεῖται, καὶ οἱ ἀσκοὶ ἀπολοῦνται·

Ῥήγγυνται οἱ ἀσκοί, εἴτουν, παραλύονται, μὴ δυνάμενοι φέρειν τὴν ἰσχὺν τοῦ νέου οἴνου, καὶ ὁ οἶνος ἐκχεῖται, μὴ κατασχεθεῖς, καὶ οἱ ἀσκοὶ ἀπολοῦνται, ἄχρηστοι τοῦ λοιποῦ γενόμενοι.

17 Ἀλλὰ βάλλουσιν οἶνον νέον εἰς ἀσχοὺς καινοὺς, καὶ ἀμφοτέρω συντηροῦνται.

Χρὴ γὰρ τὸν ἄριστον οἰκονόμον διακρίνειν καὶ τὴν φύσιν τοῦ οἴνου, καὶ τὴν δύναμιν τῶν ἀσκῶν, καὶ τὸν καιρὸν. Νῦν γὰρ ἔτι παλαιοὶ εἰσὶν οἱ μαθηταί, μήπω ἀνακαινισθέντες. Καὶ ἀλλαγῇ δὲ πρὸς αὐτοὺς εἶπε· Πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι (α). Ἀμφοτέροι δὲ, φησι, συντηροῦνται, ὁ οἶνος δηλαδή, καὶ ὁ ἀσκός, ὁ μὲν βασταζόμενος, ὁ δὲ βαστάζων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγώγου.

18 Ταῦτα αὐτοῦ λαλοῦντος αὐτοῖς, ἰδοὺ, ἄρχων εἰς ἐλθὼν προσεκύνει αὐτῷ λέγων· Ὅτι ἡ θυγάτηρ μου ἄρτι

(α) Ἰωάν. 15', 12.

ἐτελεύτησεν· ἀλλὰ ἐλθὼν, ἐπίθες τὴν χειρὰ σου ἐπ' αὐτήν, καὶ ζήσεται.

Οὗτος ἄρχων ἦν τῆς συναγωγῆς τῶν Ἰουδαίων, Ἰαείρος ὀνομαζόμενος, ὡς λέγουσι (α) Μάρκος καὶ Λουκᾶς. Ἐκπνέουσιν δὲ τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα κατέλιπε. Καὶ γὰρ Μάρκος μὲν φησι, τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι (β) *Τὸ θυγάτριόν μου ἐσχάτως ἔχει*. Λουκᾶς δὲ, ὅτι *Καὶ (γ) αὕτη ἀπέθνησκεν*. Ὡστε τὸ, *Ἄρτι τέθνηκε*, στοχαζόμενος εἶπεν· ὑπέλαβε γὰρ, ὅτι μέχρι τότε πάντως ἂν ἀπέθανεν. Εἰκὺς δὲ, πρῶτον μὲν εἰπεῖν, ὅτι *ἐσχάτως ἔχει*· εἶτα, ὅτι *ἄρτι τέθνηκεν*, εἴτουν, ἕως ἄρτι. Δύο δὲ ἐζήτησεν, ἐλθεῖν τε, καὶ ἐπιθεῖναι τὴν χεῖρα, παχύτερον διακείμενος.

[Ἡ (ι) τοῦ Ἰαείρου θυγάτηρ αἰνίσσεται τὴν ἐκάστου ψυχὴν, ἀποθανοῦσαν τῇ ἀπραξίᾳ τῶν νομικῶν ἐντολῶν, καὶ τῇ ἀνεργησίᾳ τῶν θεῶν προσταγμάτων.]

19 Καὶ ἐγερθεὶς ὁ Ἰησοῦς ἠκολούθησεν αὐτῷ, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

Μάρκος δὲ καὶ Λουκᾶς φασὶν (δ), ὅτι καὶ ὄχλος πολὺς ἠκολούθησε. Καὶ γὰρ οἱ πλείους αὐτῶν σωματικώτερον ζῶντες, οὐχ οὕτω ψυχῆς ὠφέλειαν, ὡς σώματος ἰατροῖαν ἐπεθύμουν ἰδεῖν.

(α) Μαρκ. Ε', 22. Λουκ. Η', 41.

(β) Μαρκ. Ε', 23.

(γ) Λουκ. Η', 42.

(δ) Ταῦτα παρ' ἀμφοτέροις τοῖς χειρογράφοις ἐν τῷ περιελίξῳ.

(ε) Μαρκ. Ε', 24. Λουκ. Η', 42.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣ'.

Περὶ τῆς αἱμορροούσης.

20 Καὶ, ἰδοὺ, γυνή αἱμορροοῦσα δώδεκα ἔτη, προσ-
ελθοῦσα ὅπισθεν, ἤψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου
αὐτοῦ.

Περὶ τοῦ παρόντος κεφαλαίου πλατύτερον καὶ φανερώτερον
ἔγραψεν ὁ Λουκᾶς (α), καὶ ζήτησον παρ' ἐκείνῳ τὴν ἐξήγησιν
τοῦ εἰκοστοῦ ἔκτου κεφαλαίου. Κρασπέδον δέ ἐστι τὸ ἄκρον
τοῦ ἱματίου, ὃ παρὰ τοῖς ποσὶν εἰλούμενον ἐφάπτεται τῆς γῆς
ἐν τῷ βαδίζειν.

21 Ἔλεγε γὰρ ἐν ἑαυτῇ· Ἐάν μόνον ἄψωμαι τοῦ
ἱματίου αὐτοῦ, σωθήσομαι.

Πολλὴν μὲν εἶχε πίστιν· ἐπίστευε γὰρ, ὅτι μόνον ἀψαμένη
τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ σωθήσεται, τουτέστιν,
ὕγιανει· πλὴν ἀτελῇ ταύτῃ εἶχεν. Ὡς το γὰρ λαθεῖν αὐτὸν, ὃς
βλέπει καὶ τὰ ἀφανῆ κινήματα τῆς ψυχῆς.

22 Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐπιστραφεὶς, καὶ ἰδὼν αὐτήν, εἶπε·
Θάρσει, θύγατερ· ἡ πίστις σου σέσωκέ σε.

Ὡς φιλοσύντομος ὁ Ματθαῖος, τὰ ἐν τῷ μέσῳ παρέδραμε,
μόνον ἀπαγγείλας τὸ θαῦμα· ὁ δὲ Λουκᾶς ἅπαντα παρέθηκε
δι' ἀκρίβειαν, καὶ εὐρήσεις ταῦτα ἐν τῷ δηλωθέντι κεφαλαίῳ.

22 Καὶ ἐσώθη ἡ γυνὴ ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης.

Ἐσώθη, ἀντὶ τοῦ, ὕγιανεν. Ἰάθη γὰρ εἶπεν ὁ Λουκᾶς (ε).

(α) Λουκ. Η', 43 καὶ ἐξῆς.

(ε) Λουκ. Η', 47.

Ἀπὸ τῆς ὥρας δὲ, οὐκ ἀφ' ἧς ὁ Χριστὸς εἶπεν αὐτῇ τὸ, Θάρσει, θύγατερ, ἀλλ' ἀφ' ἧς ἤψατο τοῦ κρασπέδου, καθὼς Μάρκος τε καὶ Λουκᾶς ἱστορήσαν (α).

23 Καὶ ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀρχοντος, καὶ ἰδὼν τοὺς αὐλητὰς, καὶ τὸν ὄχλον θορυβούμενον,

24 λέγει αὐτοῖς· Ἀναχωρεῖτε· οὐ γὰρ ἀπέθανε τὸ κοράσιον, ἀλλὰ καθεύδει. Καὶ κατεγέλων αὐτοῦ.

Εἶθός γάρ ἦν ἐν ταῖς τοιαύταις συμφοραῖς αὐλητὰς εἰσάγειν. θρῆνον ἐγείροντας. Τοῦτο δὲ τὸ κεφάλαιον πλατότερον ὁ Μάρκος (β) ἀνέγραψε, καὶ ζήτησον παρ' αὐτῷ τὴν ἐξηγήσιν τοῦ τρισκαιδεκάτου κεφαλαίου.

25 Ὅτε δὲ ἐξεβλήθη ὁ ὄχλος, εἰσελθὼν ἐκράτησε τῆς

26 χειρὸς αὐτῆς· καὶ ἠγέρθη τὸ κοράσιον. Καὶ ἐξηλθεν ἡ φήμη αὕτη εἰς ὅλην τὴν γῆν ἐκείνην.

Περὶ τούτων πάντων εὐρήσεις ἀπαρалаίπτως ἐν τῷ ῥηθέντι τρισκαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Περὶ τῶν δύο τυφλῶν.

27 Καὶ παράγοντι ἐκεῖθεν τῷ Ἰησοῦ, ἠκολούθησαν αὐτῷ δύο τυφλοὶ, κρίζοντες καὶ λέγοντες· Ἐλέησον ἡμᾶς, υἱὲ Δαυὶδ.

Μαθόντες, περὶ ὧν ἐθαυματούργει, καὶ πιστεύσαντες, αὐτόν

(α) Μαρκ. Ε', 20. Λουκ. Η', 44.

(β) Μάρκ. Ε', 35 καὶ ἐξῆς.

εἶναι τὸν προσδοκώμενον Χριστόν, περὶ οὗ πολλάκις ἤκουσαν, ἔρχονται καὶ ἀκολουθοῦσι κράζοντες, Ἐλέησον, ἤγουν, ἴασαι. Τὸν δὲ τοῦ Δαυὶδ τοῦτον λέγουσιν, ὡς ἀκηκόετες ὁμοίως ἐκ γένους Δαυὶδ ἀναβλαστήσειν αὐτόν. Εἰς τιμὴν δὲ αὐτοῦ τοῦτα κράζουσιν· ἐντιμοτάτη γὰρ παρ' Ἰουδαίοις ἦν ἡ τοιαύτη προσήγορία. Καὶ γὰρ, ὅτι μὲν πάντα δύναται, ἐπίστευον· ὅτι δὲ καὶ θεὸς ἐστίν, οὕτω πεπληροφόρητο. Διὸ καὶ ἀνθρωποπρεπῶς αὐτὸν ἐτίμων, ὡς καὶ ἄλλοι πολλοί.

28 Ἐλθόντι δὲ εἰς τὴν οἰκίαν, προσήλθον αὐτῷ οἱ τυφλοί.

Παρείλκυσεν αὐτοὺς ἄχρι τῆς οἰκίας, ἵνα μὴ δόξῃ τοῖς μεμψιμοίροις ἐπιτηδᾶν ταῖς θαυματουργίαις, ὡς φιλόδοξος. Πάντα γὰρ σοφῶς οἰκονομεῖ, περιαιρῶν πᾶσαν ἀφορμὴν μέμψεως. Εἰκὸς δὲ, πιστοῦ τινος εἶναι τὴν οἰκίαν, εἰς ἣν κατήχθη.

28 Καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Πιστεύετε, ὅτι δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι;

Δηλαδὴ, ὃ αἰτεῖσθε. Ἐγίνωσκε μὲν γὰρ, ὅτι πιστεύουσιν, ὅτι δύναται· πῶς γὰρ ἂν ἀκολουθοῦντες παρεκάλουν; Ἐρωτᾷ δὲ ὅμως, ἵνα φανερωθῇ καὶ τούτων ἡ πίστις, καὶ ἐλκυσθῶσι διὰ τούτων καὶ ἕτεροι. Τὰ θαύματα γὰρ οὐ μόνον διὰ τοὺς θεραπευομένους, ἀλλὰ καὶ μάλιστα διὰ τοὺς ὁρῶντας καὶ τοὺς ἀκούοντας εἰργάζετο.

28 Λέγουσιν αὐτῷ· Ναί, Κύριε.

Οὐκ ἔτι τοῦτον υἱὸν τοῦ Δαυὶδ, ἀλλὰ δεσπότην ἀνακηρύττουσιν, ὑπὸ τῆς ἐρωτήσεως αὐτοῦ πτερωθέντες εἰς ὕψος πίστεως.

29 Τότε ᾤψατο τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, λέγων· Κατὰ

30 τὴν πίστιν ὑμῶν γεννηθῆτω ὑμῖν. Καὶ ἀνεώχθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί.

Τῇ πίστει τούτων τὴν θεραπείαν ἀνατίθησιν, ὅπερ εἶωθε πολ-
λαχοῦ ποιεῖν, διερεθίζων, ὡς εἴρηται, καὶ τοὺς ἄλλους εἰς
πίστιν. Ἄπτεται δὲ καὶ τῇ χειρὶ, δεικνύων, ὅτι καὶ ἡ πα-
ναγία αὐτοῦ σὰρξ ζωῆς μεταδίδωσι. Μεγάλη δὲ κατηγορία
τῶν Ἰουδαίων, ὅτι τυφλοὶ μὲν, ἐξ ἀκοῆς μόνης ἐπίστευσαν,
αὐτοὶ δὲ, καὶ τὰ θαύματα βλέποντες, ἠπίστουν.

30 Καὶ ἐνεβριμήσατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, λέγων· Ὁρᾶτε,
μηδεὶς γινωσκέτω.

Ενεβριμήσατο, ἀντὶ τοῦ, αὐστηρῶς ἐνέβλεψε, συνελκύσας τὰς
ὀφρῦς, καὶ ἐπισείσας αὐτοῖς τὴν κεφαλὴν, ὅπερ εἰώθασι ποιεῖν
οἱ ἐξασφαλιζόμενοί τινες περὶ φυλακῆς μυστηρίων.

31 Οἱ δὲ ἐξελθόντες διεφῆμισαν αὐτὸν ἐν ὅλῃ τῇ γῇ
ἐκείνῃ.

Καὶ ἐν τῷ ἑκτῷ κεφαλαίῳ, καθάρισας τὸν λεπρὸν, παρήγγει-
λεν αὐτῷ (α) σιγᾶν, καὶ ζήτησον ἐν τῇ ἐξηγήσει αὐτοῦ τὴν
αἰτίαν, δι' ἣν σιγᾶν ἐπιτάττει, καὶ πῶς ὅλως ἐπιτάττει, γι-
νώσκων, ὅτι οὐ σιγήσει, καὶ τὴν λύσιν ἐκείνην ἐπὶ πάντων ἔχε
τῶν ὁμοίων.

(α) Ματθ. Η', 4.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'.

Περὶ τοῦ δαιμονιζομένου κωφοῦ.

32 Αὐτῶν δὲ ἐξερχομένων, ἰδοὺ, προσήνεγκαν αὐτῷ ἄνθρωπον κωφόν, δαιμονιζόμενον.

Κωφὸν νῦν λέγει, τὸν ἄλαλον. Λέγεται γὰρ κωφός, οὐ μόνον ὁ μὴ ἀκούων, ἀλλὰ καὶ ὁ μὴ λαλῶν.

33 Καὶ ἐκβληθέντος τοῦ δαιμονίου, ἐλάλησεν ὁ κωφός.

Οὐκ ἦν ἐκ φύσεως ἄλαλος, ἀλλ' ὁ δαίμων ἐδῆσε τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ, καὶ πρὸ ταύτης τὴν ψυχὴν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὑφ' ἐτέρων προσάγεται, καὶ οὐκ ἀπαιτεῖται πίστιν. Οὔτε γὰρ λαλῆσαι, οὔτε συνιέναι ἐδύνατο· καὶ τοῦτο γινώσκων ὁ Σωτὴρ, ἐξέβαλεν αὐτίκα τὸν δαίμονα· καὶ ἀπελαθέντος, ἐλύθη μὲν τὰ δεσμὰ, συνῆκε δὲ, καὶ ἐλάλησεν ὁ ἄνθρωπος.

33 Καὶ ἐθαύμασαν οἱ ὄχλοι, λέγοντες· Οὐδέποτε ἐφάνη οὕτως ἐν τῷ Ἰσραὴλ!

Οὐδέποτε ἐφάνη οὕτως, ἀντὶ τοῦ, Οὐδέποτε ἐφάνη τοιαῦτα παράδοξα. Πάντων δὲ τῶν ἀπ' αἰῶνος θαυματουργησάντων ὑπερετίθουν αὐτόν· διότι πᾶν πάθος ἰᾶτο, καὶ ταχύτατα, καὶ κατ' ἐξουσίαν· καὶ ποτὲ μὲν λέγων, ποτὲ δὲ ἀπτόμενος, ποτὲ δὲ καὶ ἀπτόμενος καὶ λέγων, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ὡς ἐβούλετο, διὰ πάντων δεικνὺς τὸ ἑαυτοῦ παντοδύναμον.

34 Οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἔλεγον· Ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια.

Οἱ ὄχλοι μὲν ἐθαύμαζον· οἱ φαρισαῖοι δὲ διέβαλλον αὐτόν,

λέγοντες, ὅτι φίλον ἔχων τὸν ἄρχοντα τῶν δαιμονίων, δι' ἐκείνου ταῦτα διώκει. Καὶ οὐδ' ἥσυχόντο, φλυαροῦντες εὐέλεγκτα. Καὶ γὰρ ὁ τὸν ἄρχοντα τῶν δαιμονίων φίλον ἔχων, φίλα ἐκείνῳ διαπράττεται· φίλον δὲ τῷ δαίμονι, τὸ βλάπτειν αἰετὸς τοὺς ἀνθρώπους, τὸ διδάσκειν πᾶσαν ἀμαρτίαν, τὸ ἀφίσταν πάντας ἀπὸ τοῦ θεοῦ· ὁ δὲ Χριστὸς τάναντία τούτων εἰργάζετο, εὐεργετῶν αἰετὸς ἀνθρώπους, διδάσκων πᾶσαν ἀρετὴν, προσάγων πάντας τῷ θεῷ. Ὅμως οὐ μόνον τούτους οὐκ ἐκόλασεν, ἀλλ' οὐδ' ἠλεγξεν αὐτοὺς, παιδεύων ἡμᾶς, μακροθύμως φέρειν τὰς διαβολὰς, καὶ μᾶλλον εὖ ποιεῖν τοὺς ὑβρίζοντας. Ὅρα γὰρ, τί ἐποίησε.

35 Καὶ περιῆγεν ὁ Ἰησοῦς τὰς πόλεις πάσας καὶ τὰς κώμας, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν, καὶ κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ.

Ταῦτα καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ τετάρτου κεφαλαίου (α) εἶρηκεν ὁ παρὼν εὐαγγελιστὴς, καὶ ἡρμηνεύθησαν ἐν ἐκείνῳ. Ζήτησον δὲ καὶ παρὰ τῷ Μάρκῳ (β) τὸ τέλος τοῦ τρίτου κεφαλαίου αὐτοῦ, καὶ εὐρήσεις διαφορὰν πόλεως καὶ κώμης ἐν τῇ ἐκείνου ἐξηγήσει. Περιήρχετο δὲ τὰς πόλεις πάσας καὶ τὰς κώμας τῶν Ἰουδαίων, ἵνα μηδεὶς αὐτῶν ἔχοι λέγειν, ὅτι πρὸς ἡμᾶς οὐκ ἦλθεν.

36 Ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους, εὐσπλαγχνίσθη περὶ αὐτῶν, ὅτι ἦσαν ἐσκυλμένοι καὶ ἐρρῖμμένοι, ὥσει πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα.

Εσκυλμένοι μὲν, ἀντὶ τοῦ, ἀνεπίστρεπτοι, διὰ τὸ μὴ ἔχειν

(α) Ματθ. Δ', 17.

(β) Μαρκ. Α', 38.

τὸν ἐπιστρέφοντα· ἐρριμμένοι δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἡμελημένοι τέ-
λεον, δίκην ἀπομάντων προβάτων· ὧν τὰ μὲν ἐσκυλται, ἤγουν
πεπλάνηνται τῇδε κακέϊσε· τὰ δὲ ἔρριπται, ἦτοι καταβέ-
βληνται, διὰ τὸ μὴ ἔχειν τὸν ἐπιμελόμενον. Οἱ γὰρ τῶν Ἰου-
δαίων ἄρχοντες οὐ μόνον οὐκ ἐπέστρεφον τοὺς ἀμαρτάνοντας,
οὐδ' ἐπεμελοῦντο τῶν κατεβράχμενων, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτοὶ χει-
ρον τοῦ λαοῦ διέκειντο.

37 Τότε λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Ὁ μὲν θερισμὸς
πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι.

Θερισμὸν μὲν, ἤγουν θέρος, καλεῖ νῦν, τοὺς πιστεῦσαι μὲλ-
λοντας, ὡς ἐτοίμους εἰς τὸ συγκομισθῆναι, διὰ τὸ προσεγκα-
ταςπαρῆναι αὐτοῖς τὴν φήμην τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν θαυ-
μάτων αὐτοῦ. Ἀπῆλθε γάρ, φησιν (α), ἡ ἀκοὴ αὐτοῦ εἰς ὅλην
τὴν Συρίαν· ἐργάτας δὲ, ἦτοι θεριστάς, λέγει τοὺς μαθητάς
αὐτοῦ, οὓς ἐβούλετο πέμψαι πρὸς συγκομιδὴν τῶν τοιούτων
ἀσταχύων. Ἵνα γὰρ μὴ, ἐπισυρόμενος τὰ πλήθη, δόξῃ διὰ
τοῦτο περιέρχεσθαι τὰς πόλεις καὶ κώμας, ἐκπέμπει τοὺς μα-
θητάς ἀνθ' ἑαυτοῦ.

Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρως εἰπεῖν, ὅτι θερισμὸν εἴρηκε, δεικνύων
τὴν εὐχέριαν τῆς τοιαύτης διακονίας, ὡς τοῦ μείζονος πόνου
προλαβόντος καὶ τελεσθέντος ὑπὸ τῶν προφητῶν, οἱ, καθάπερ
τινὰ σπέρματα πίστεως, τοῖς Ἰουδαίοις τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ
προκατεβάλλοντο, ὃ καὶ ἐν τῷ Ἰωάννῃ ἔλεγεν· ὅτι Ἄλλοι κε-
κοπιάκασι, καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν εἰσεληλύθατε (β).

Θερισμὸν δὲ καὶ ἐργάτας νῦν εἰπών, ἀνέμνησεν αὐτοὺς καὶ
τῶν τοῦ Βαπτιστοῦ ῥημάτων. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος, περὶ τοῦ Χρι-

(α) Mz:θ. Δ', 24.

(β) Ἰωαν. Δ', 38.

στοῦ λέγων, γεωργὸν αὐτὸν ἤνιξτο, προμνημονεύσας (γ) πτύου, καὶ ἄλωνος, καὶ σίτου, καὶ ἀχύρου, ὡς ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ προείρηται.

38 Δεήθητε οὖν τοῦ κυρίου τοῦ θερισμοῦ, ὅπως ἐκβάλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ.

Κύριον τοῦ θερισμοῦ, ἑαυτὸν λέγει, ὡς αὐτῷ φυλαττομένου τοῦ τοιοῦτου θέρους, καὶ πρὸς αὐτὸν συγκομισθῆναι μέλλοντος, καὶ ὡς ἐξουσίαν ἔχων τοῦ θερισθῆναι αὐτό. Δεήθητε δὲ εἶπεν, οὐχ ὡς δεόμενος παρακληθῆναι ὑπ' αὐτῶν· τίς γὰρ ἐκείνου φιланθρωπότερος; ἀλλὰ παιδεύων τοὺς μαθητάς, ἵκετεῦειν τὸν θεὸν ὑπὲρ τῶν πεπλανημένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

Περὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἐκλογῆς.

ΚΕΦ. Χ, 1. Καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς δώδεκα μαθητάς αὐτοῦ, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν πνευμάτων ἀκαθάρτων, ὥστε ἐκβάλλειν αὐτὰ, καὶ θεραπεύειν πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν.

Πῶς οὖν, ὀλίγοις οὖσι τοῖς μαθηταῖς, οὐ προσέθηκε καὶ ἑτέρους; Προσέθηκεν αὐτοῖς, ἀλλ' οὐκ εἰς ἀριθμὸν, ἀλλ' εἰς δύναμιν. Ἐδωκε γὰρ, φησιν, αὐτοῖς ἐξουσίαν. Ὡστε καὶ ὀλίγους (1) εἶπεν αὐτοὺς, οὐ κατ' ἑλλειψιν δυνάμεως, ἀλλὰ κατ'

(γ) Ματθ. Γ', 12.

(1) Τὸ, ὀλίγοι, δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ κειμένῳ· καὶ ὁμοῦς οὐκ ἔστι μόνον ὁ Εὐθύμιος, ἀλλὰ καὶ ὁ Θεοφύλακτος φέρουσιν αὐτό, ὡς ἐν τῷ κειμένῳ ὑπάρχον, εἰς Ματθ. Θ', 27, ὡς φαίνεται, ἀφορῶντες.

ἔλλειψιν ἀριθμοῦ. Καὶ τέως αὐτοὺς ἰατροὺς σώμάτων ποιεῖ· μετὰ τοῦτο δὲ καὶ τὸ μεῖζον ἐμπιστεύει, τὴν τῶν ψυχῶν θεραπείαν. Ἐξέβαλλον δὲ τὰ δαιμόνια, καὶ ἰῶντο τὰς νόσους, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ.

2 Τῶν δὲ δώδεκα ἀποστόλων τὰ ὀνόματά ἐστι ταῦτα· πρῶτος, Σίμων ὁ λεγόμενος Πέτρος, καὶ Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ·

Ἐπειδὴ περὶ Πέτρου μὲν, καὶ Ἀνδρέου, καὶ Ἰακώβου, καὶ Ἰωάννου, καὶ ἑαυτοῦ προλαβὼν ἐδίδαξεν, ὅτι ἠκολούθησαν τῷ Χριστῷ· περὶ δὲ τῶν ἄλλων οὐδέν τι φανερόν ἔγραψε· νῦν καταλέγει καὶ τὰ τούτων ὀνόματα, ἵνα τε γνωρίζωμεν αὐτοὺς, καὶ ἵνα διακρίνωμεν τούτους ἀπὸ τῶν ψευδαποστόλων. Ἐγένοντο γὰρ πολλοὶ ψευδαπόστολοι. Τοῦτο δὲ καὶ Μάρκος καὶ Λουκᾶς πεποιήκασιν.

Πρῶτον δὲ τὸν Πέτρον εἶπεν, οὐ μόνον, ὡς πρεσβύτερον Ἀνδρέου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς πάντων διαφορώτερον ἐπὶ σταθερότητι. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς, Πέτρον αὐτὸν ὀνομάσας, εἶπεν· Ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν (α).

Διὰ τί δὲ προσέθηκεν, ὅτι ὁ λεγόμενος Πέτρος; Πάντως ἵνα μάθωμεν, ὅτι τε Σίμων ὠνομάζετο πρότερον, καὶ ἵνα διαστέλλῃ τοῦτον ἀπὸ τοῦ ἑτέρου Σίμωνος, τοῦ προσαγορευομένου Κανανίτου.

2 Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ζεβεδαίου, καὶ Ἰωάννης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ·

Προέταξε τὸν Ἰάκωβον, ὡς τοῦ Ἰωάννου πρεσβυγενέστερον. Κατ' ἀρετὴν γὰρ ὁ Ἰωάννης διέφερε.

(α) Ματθ. Ις', 18.

3 Φίλιππος, καὶ Βαρθολομαῖος·

Οὗτοι μετὰ τοὺς προῤῥηθέντας ἠκολούθησαν τῷ Χριστῷ. Διὸ καὶ οὕτως ἐτάγησαν.

3 Θωμᾶς, καὶ Ματθαῖος ὁ τελώνης.

Μάρκος (α) μὲν καὶ Λουκᾶς τὸν Ματθαῖον προτεθεῖναι τοῦ Θωμᾶ, ὡς πρὸ αὐτοῦ μαθητευθέντα· Ματθαῖος δὲ νῦν μετριοφρονῶν ὑπεβίβασεν ἑαυτὸν· ἐπεὶ καὶ πάλιν τελώνην ἑαυτὸν ἐκάλεσεν, εἰς οἰκείαν ἐξουδένωσιν.

3 Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ἀλφαίου, καὶ Λεββαῖος ὁ ἐπικληθεὶς Θαδδαῖος·

Οὗτος ὁ Ἰάκωβος ἀδελφὸς ἦν τοῦ Ματθαίου. Καὶ γὰρ ὁ Ματθαῖος υἱὸς ἦν τοῦ Ἀλφαίου, οὐ μόνον Ματθαῖος, ἀλλὰ καὶ Λευῖς ὀνομαζόμενος. Εἶδε (β) γάρ, φησι, *Λεὺν τὸν τοῦ Ἀλφαίου, καθήμενον ἐπὶ τῷ τελώνιῳ*. Ὁ δὲ Λουκᾶς (γ), ἀντὶ μὲν τοῦ Θαδδαίου, νῦν Σίμωνα τὸν Ζηλωτὴν, ἦτοι τὸν Κανανίτην, ἔταξεν· ὕστερον δὲ τὸν Θαδδαῖον συνέζευξεν Ἰούδα τῷ Ἰσκαριώτῃ, Ἰούδαν καὶ τοῦτον καλέσας. *Ἰούδα* γάρ, φησιν (δ), *Ἰακώβου καὶ Ἰούδα Ἰσκαριώτη*. Συνέζευξε δὲ τούτους διὰ τὴν ὁμωνυμίαν.

Ὡστε δύο μὲν ἦσαν Σίμωνες· Σίμων ὁ λεγόμενος Πέτρος, καὶ Σίμων ὁ Ζηλωτὴς, ὁ καὶ Κανανίτης· δύο δὲ Ἰάκωβοι· Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ζεβεδαίου, καὶ Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ἀλφαίου· δύο δὲ Ἰούδαι· Ἰούδας ὁ Ἰακώβου, ὁ καὶ Λεββαῖος καὶ Θαδδαῖος, καὶ Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης. Καὶ διὰ τὰς ὁμωνυμίας λοιπὸν προσ-

(α) Μαρκ. Γ', 18. Λουκ. ς', 15.

(β) Μαρκ. Β', 14.

(γ) Λουκ. ς', 15.

(δ) Λουκ. ς', 16.

τιθέασιν οἱ εὐαγγελισταὶ καὶ ἕτερα γνώρισματα πρὸς διαστολὴν αὐτῶν.

Καὶ ἐὰν διὰ τὴν ὁμωνυμίαν Ἰούδαν τὸν Θαδδαῖον Ἰούδα τῷ Ἰσκαριώτῃ συνέζευξεν ὁ Λουκᾶς· πῶς οὐχὶ καὶ τῷ Σίμωνι Πέτρῳ, Σίμωνα τὸν Κανανίτην συνέζευξε; καὶ Ἰακώβῳ τῷ τοῦ Ζεβεδαίου, Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ἀλφαίου; Διότι Πέτρος μὲν μετὰ Ἀνδρέου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, Ἰάκωβος δὲ μετὰ Ἰωάννου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τῷ Χριστῷ ἠκολούθησαν, καὶ ἔδει αὐτοὺς ἅμα πορεύεσθαι, οὐ μόνον ὡς ἀδελφοὺς, ἀλλὰ καὶ ὡς ἅμα ἀκολουθήσαντας. Καὶ διὰ τί μὴ καὶ Ἰάκωβος ὁ Ἀλφαίου τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ Ματθαίῳ συντέτακται; Διότι ὕστερον οὗτος ἠκολούθησεν.

4 Σίμων ὁ Κανανίτης, καὶ Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης, ὁ καὶ παραδοὺς αὐτόν.

Ο προδοὺς αὐτὸν τοῖς ἐπιβουλεύουσιν.

5 Τούτους τοὺς δώδεκα ἀπέστειλεν ὁ Ἰησοῦς, παραγγείλας αὐτοῖς.

Ποίους τούτους; Τοὺς ἀλιεῖς, τοὺς τελῶνας. Πέτρος μὲν γὰρ καὶ Ἀνδρέας, καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης ἀλιεῖς ἦσαν. Ματθαῖος δὲ καὶ Ἰάκωβος, ὁ τοῦ Ἀλφαίου, τελῶναι (1). Ὁ δὲ Λουκᾶς εἶπε καὶ τὸν τόπον, ἐν ᾧ αὐτοὺς εἰς ἀποστολὴν ἀφώρισεν. Εἶρηκε γὰρ, ὅτι *Ἐξῆλθεν εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι* καὶ *ἦν διανυκτερεύων ἐν ταῖς προσευχαῖς* (2) τοῦ θεοῦ. Καὶ ὅτε ἐγένετο ἡμέρα, προσεφώνησε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ· καὶ ἐκλεξάμενος ἀπ' αὐτῶν δώδεκα, οὓς καὶ ἀποστόλους ὠνόμασε,

(1) Τελῶνην ὀνομάζει τὸν Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ἀλφαίου καὶ ὁ Χρυσόστομος (Τομ. Ζ'. Σελ. 369. B.), καὶ ἴσως διότι ἦτον ἀδελφὸς τοῦ Ματθαίου. Κατὰ τὸν Χρυσόστομον εἶπον αὐτὸν τελῶνην καὶ ἄλλοι.

(2) Ἐν τῇ προσευχῇ, παρὰ τῷ Α, ὡς καὶ παρὰ τῷ Λουκᾶ.

καὶ τὰ ἐξῆς (α). Ἀλλ' οὐ τότε τούτους ἀπέστειλε. Μάρκος δὲ φησι (β) καὶ τὸν τρόπον, ὅτι Καὶ ἤρξατο αὐτοὺς ἀποστελλεῖν δύο δύο· πάντως διὰ παρηγορίαν ἀλλήλων.

5 Λέγων· Εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθῃτε, καὶ εἰς πόλιν

6 Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθῃτε· πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ.

Ἐπὶ τὰς τῶν Ἰουδαίων πόλεις καὶ κώμας πρῶτον πέμπει τοὺς μαθητάς, διδασκάλους καὶ ἰατροὺς αὐτοῖς, δεικνύων τὸ πρὸς ἐκείνους ὑπὲρ πάντας φίλτρον, καὶ τὴν ὑπερβολὴν τῆς κηδεμονίας, ὅτι καὶ ὑβριζόμενος ὑπ' αὐτῶν, οὐ μνησικακεῖ τούτοις, ἀλλὰ σπεύδει παντὶ τρόπῳ διορθοῦν καὶ θεραπεύειν αὐτούς. Διὸ καὶ κωλύει μὲν τοὺς ἀπεσταλμένους ἄψασθαι τῆς πρὸς τὰ ἔθνη φερούσης ὁδοῦ· κελεύει δὲ, μὴδὲ τῇ πόλει τῶν Σαμαρειτῶν ἐπιδημῆσαι, κειμένη μεταξὺ τῶν Ἰουδαϊκῶν πόλεων. Καὶ οἱ Σαμαρεῖται γάρ, ἐξ ἡμισείας ἰουδαϊζόντες, ἐναντίως πρὸς τοὺς Ἰουδαίους διέκριντο. Καὶ πανταχόθεν ἐμφράττει τὰ στόματα τῶν ἀχαρίστων, εἰ καὶ, πάντων ὑπ' αὐτοῦ προτιμηθέντες, πάντων μᾶλλον αὐτὸν ἠτίμασαν. Πρόβατα δὲ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ τούτους ὠνόμασεν· εἰκότως· πρόβατα μὲν, ὡς ὑπὸ θεοῦ πάλαι ποιμαινομένους· Ὁ ποιμαίνων γάρ, φησι, τὸν Ἰσραὴλ, πρόσχες· (γ) ἀπολωλότα δὲ, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς ἐσκυλμένους καὶ ἐβρίμμένους, ὡς προεῖρηται· οἴκου δὲ Ἰσραὴλ, ὡς Ἰσραηλίτας. Οὕτω δὲ προσαγορεύσας τοὺς Ἰουδαίους, ἐπράυνε τὸν θυμὸν τῶν μαθητῶν, καὶ σπλάγχνα τούτοις μᾶλλον ἐπιμελείας ἐνέβαλε.

(α) Λουκ. 5', 12-13.

(β) Μαρκ. 5', 7.

(γ) Ψαλμ. 90', 1.

(TOM. Α΄.)

7 Πορευόμενοι δὲ κηρύσσετε, λέγοντες· Ὅτι ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Ἠγγικεν ἡ ἐν οὐρανοῖς ἀπόλαυσις, τουτέστι, παρ' ὑμῖν ἐστίν, ἔάν θελήτε λαβεῖν αὐτήν· λήψετε δὲ αὐτήν, πιστεύοντες καὶ τὰς ἐντολάς φυλάττοντες. Προεῖρηται δὲ διαφόρως περὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ, καὶ χρὴ κακῶς γινώσκειν, καὶ προσαρμύζειν τὸ δοκοῦν προσφύεστερον.

8 Ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, λεπροὺς καθαρίζετε, νεκροὺς ἐγείρετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε· δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε.

Ἐδωκε μὲν αὐτοῖς χάριν ἰαμάτων, ὥστε τοὺς μὴ πειθομένους τῷ κηρύγματι, πείθεσθαι τοῖς θαύμασιν· ἅμα καὶ αὐτοὺς προθυμότερους ποιῶν εἰς τὸ κήρυγμα δι' αὐτῆς. Ἵνα δὲ μὴ ἐπαρῶσιν, ὡς μεγάλα κατορθοῦντες, μηδὲ ζητῶσιν ἀμοιβὰς ὑλικὰς, πρησφαλίζεται τούτους, λέγων· Δωρεὰν ἐλάβετε παρ' ἐμοῦ τὴν χάριν ταύτην τῶν ἰαμάτων, μηδὲν αὐτοὶ πανέσαντες, δωρεὰν δότε ταῦτα τοῖς ἀνθρώποις, μηδὲν ἐπιζητοῦντες βιωτικὸν ἐξ αὐτῶν. Ἐπιτείνων δὲ τὸ ἀδωροδόκητον, κελεύει μηδὲ χάριν τῆς ὁδοῦ τι λαμβάνειν. Φησὶ γάρ·

9 Μὴ κτήσησθε χρυσόν, μηδὲ ἄργυρον, μηδὲ χαλκόν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν·

Ἔθος γὰρ ἦν τοῖς ὁδοιποροῦσι, φασκώλια φέρειν παρηωρημένα ταῖς ζώναις, ἐν οἷς εἶχον τοὺς ὀβολούς. Νομοθετεῖ δὲ τοῖς μαθηταῖς τελείαν ἀκνημοσύνην· πρῶτον μὲν, οὐ μόνον ἀνυπόπτους, ἀλλὰ καὶ θαυμαστούς μᾶλλον αὐτοὺς εἶναι βουλόμενος· οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖ θαυμαστοὺς, ὡς βίος ἄσκειος καὶ ὀλιγαρκής· εἴτα φροντίδος πάσης ἀπαλλάττων τούτους, εἰωθυῖας ἐμποδίζειν πολλάκις· ἔπειτα δεῖξαι θέλων τὴν ἐαυτοῦ δύνα-

μιν ἐπαρκοῦσαν αὐτοῖς εἰς ἅπαντα. Διὸ καὶ ὕστερον ἔλεγεν ὅτι, Ὅτε ὑπέστειλα ὑμᾶς ἄτερ βαλαντίου καὶ πήρας, μὴ τινος ὑστερήσατε (α) ;

[Καὶ (1) μὴν αὐτὸς ἐπεφέρετο γλωσσόκομον, ἀλλ' οὐχ ὡς φιλοκτῆμων, ἀλλ' ὡς οἰκονόμος τῶν ἐμβεβλημένων, ἀποκτώμενος μᾶλλον αὐτὰ πρὸς χρείαν ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν μαθητῶν καὶ τῶν πενήτων.]

10 Μὴ πήραν εἰς ὁδὸν, μηδὲ δύο χιτῶνας, μηδὲ ὑποδήματα, μηδὲ ράβδον.

Ἐπεὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν κατήγγελλον, ἔδει πάντως αὐτοὺς, ὡς ἀγγέλους ἐξ οὐρανοῦ κατιόντας, οὕτω βαδίζειν κούφους καὶ εὐστατεῖς, πάσης μὲν ὑλικῆς φροντίδος ἐλευθέρους, εἰς μόνην δὲ βλέποντας τὴν ἐγχειρισθεῖσαν αὐτοῖς διακονίαν. Πήραν δὲ λέγει τὸ μαρσίπιον, ᾧ ἐκέχρηντο κατὰ τὴν ὁδὸν, ἐμβάλλοντες ἄρτον.

Ἀξίον δὲ ζητῆσαι, πῶς Ματθαῖος μὲν καὶ Λουκᾶς (6) φασι, κελευσθῆναι τούτους, μὴτε ὑποδήματα, μηδὲ ράβδον ἔχειν· ὁ δὲ Μάρκος (γ) λέγει, συγχωρηθῆναι ταῦτα μόνᾳ αὐτοῖς; Τί οὖν ἔστιν εἰπεῖν; Ὅτι πρῶτον μὲν οὕτω προσέταξεν, ὡς Ματθαῖος καὶ Λουκᾶς εἶπον· ὕστερον δὲ παρεχώρησεν αὐτοῖς ὑποδεδέσθαι μόνον σανδάλια καὶ κατέχειν ράβδον, εἰς φυλακὴν τε τῶν ποδῶν καὶ ὑποστηριγμὸν τοῦ σώματος, συγκαταβαίνων τῇ ἀσθενείᾳ αὐτῶν, διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ὁδοιπορίας ταλαιπωρίαν, ὡς ὁ Μάρκος ἔγραψεν. Ἀντὶ δὲ τοῦ, Μὴ κτῆ-

(α) Λουκ. ΚΒ', 35.

(1) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρ' ἀμφοτέρους τοῖς χειρογράφοις.

(6) Λουκ. Θ', 3.

(γ) Μάρκ. 5', 8. 9.

σησθε, *Μὴ αἰρετε*, εἶπεν ὁ Λουκᾶς (α). "ἵνα δὲ μὴ εἴπωσι, Πόθεν οὖν τραφησόμεθα, μηδὲν αἰροντες; φησιν·

10 Ἀξίος γὰρ ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἐστιν.

Οὐ χρεῖα, φησὶν, ὑμῖν ἐφοδίων· ἄξιοι γὰρ ἐστε τρέφεσθαι παρὰ τῶν ὠφελουμένων ὑφ' ὑμῶν, παρ' οἷς ἐργάζεσθε, παρ' οἷς κοπιᾶτε. Τοῦτο γὰρ οὐ δῶρον, ἀλλὰ μισθός ἐστι τῆς ἐργασίας ὑμῶν, καὶ ἀναγκαῖον, ὡς ὀφειλόμενον.

11 Εἰς ἣν δ' ἂν πόλιν ἢ κώμην εἰσέλθητε, ἐξετάσατε, τίς ἐν αὐτῇ ἄξιος ἐστι· καὶ κεῖ μέναιτε, ἕως ἂν ἐξεέλθητε.

Ἴνα μὴ νομίσωσιν, ὅτι τὰς πάντων τῶν ὠφελουμένων θύρας αὐτοῖς ἀνέψξε, κελεύει, παρ' ἐκάστη πόλει καὶ κώμῃ ζητεῖν ἕνα τὸν ἄξιον τῆς ὑποδοχῆς αὐτῶν, ἥγουν τὸν σεμνότερον, τὸν θεοσεβέστερον, καὶ παρ' αὐτῷ μένειν, ἕως ἂν ἐξεέλθωσιν ἐκ τῆς πόλεως, ὥστε μὴ, οἰκίαν ἐξ οἰκίας ἀμειβοντας, λυπεῖν τε τὸν ὑποδεχάμενον, καὶ γαστριμαργίας δόξαν λαμβάνειν.

12 Εἰσερχόμενοι δὲ εἰς τὴν οἰκίαν, ἀσπάσασθε αὐτήν.

Ἀσπάσασθε, ἀντὶ τοῦ, ἐπεύχεσθε εἰρήνην αὐτῇ. Ταῦτα γὰρ ὕστερον καὶ τοῖς ἐβδομήκοντα μαθηταῖς ἐνπειλάμενος εἶπεν, ὅτι *Εἰς ἣν δ' ἂν οἰκίαν εἰσέρχησθε, πρῶτον λέγετε· Εἰρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ* (6)!

13 Καὶ ἐὰν μὲν ἡ ἡ οἰκία ἄξια, ἐλθέτω ἡ εἰρήνη ὑμῶν ἐπ' αὐτήν· ἐὰν δὲ μὴ ἡ ἄξια, ἡ εἰρήνη ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς ἐπιστραφήτω.

Διότι πολλάκις ὁ ὑποδεχόμενος, ὄνομα μὲν εἶχεν ἀξίου, βίον

(α) Λουκ. Θ', 3.

(6) Λουκ. Ι', 5.

δὲ ἀνάξιον, φησὶν, ὅτι Ἐὰν μὲν ἢ ἡ οἰκία (1) αὕτη ἀξία, ἐλθέτω ἐπ' αὐτὴν ἡ δοθεῖσα παρ' ὑμῶν εἰρήνη, τουτέστιν, ἐνεργησάτω εἰς αὐτήν, καὶ ἔστω εἰρήνης ἀπολαύουσα καὶ γαλήνης· ἐὰν δὲ μὴ ἢ ἀξία, ἡ εἰρήνη ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς ἀναστραφῇτω, ἤγουν, μὴδὲν ἐνεργησάτω, ἀλλὰ ταύτην μεθ' ἐαυτῶν λαβόντες ἐξέλθετε.

Σκόπει δὲ, πῶς οὐκ ἔδωκεν αὐτοῖς πρόγνωσιν ἀξίου καὶ ἀναξίου; ἵνα τῷ ἀναγκαιωτάτῳ λειπόμενοι ταπεινοφρονῶσιν, ὡς ἀτελεῖς. Χρὴ δὲ θαυμάζειν, πῶς πάντων γυμνώσας αὐτοὺς, τὰ πάντων αὐτοῖς ἀνῆκε. Τίς γὰρ οὐκ ἂν ἡδέως ἐξενοδόχησε τοὺς οὕτως ἀσκευοὺς καὶ ἀμερίμους, λάμποντας οὐ μόνον ἀπὸ τῶν λόγων καὶ τῶν θαυμάτων, ἀλλὰ καὶ, πρὸ τούτων, ἀπὸ τοῦ βίου;

14 Καὶ ὅς ἐὰν μὴ δέξηται ὑμᾶς, μὴδὲ ἀκούσῃ τοὺς λόγους ὑμῶν, ἐξερχόμενοι τῆς οἰκίας ἢ τῆς πόλεως ἐκεῖνης, ἐκτινάξατε τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν ὑμῶν.

Ο δὲ Μάρκος, φησὶν, Ἐκτινάξατε (α), τὸν χοῦν τὸν ὑποκάτω τῶν ποδῶν ὑμῶν, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς, ἤγουν, εἰς ἐλεγχον αὐτῶν. Ἐδήλου γὰρ ὁ ἐκτιναγμὸς οὗτος, ὅτι οὐ μόνον οὐδὲν ἐκείθεν ἔλαβον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐκείθεν κονιορτὸν ἐκτινάσσουσιν ἀπὸ τῶν ποδῶν αὐτῶν, ὡς καὶ αὐτὸν δι' αὐτοὺς ἀνόσιον.

15 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀνεκτότερον ἔσται γῇ Σοδόμων καὶ Γομορρῶν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει ἐκεῖνῃ.

Διὰ τῆς πόλεως, καὶ τὴν κόμην ἐδήλωσε. Τὰ δὲ Σόδομα

(1) Τὰ, αὕτη, δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ κειμένῳ· ἀγνοεῖ δὲ αὐτὸ καὶ ὁ Χρυσόστομος Τόμ. 2'. Σελ. 371. Ἐτίθη ἄρα ἐξηγήσεως χάριν, ὡς καὶ τὸ ἐπόμενον, δοθεῖσα.

(α) Μαρκ. τ', 11.

καὶ τὰ Γόμορρά, πάλαι πόλεις οὖσαι μεγάλαι καὶ πολυανθρωπόταται, διὰ τὴν ἀσέλγειαν αὐτῶν πανωλεθρία κατετεφρώθησαν οὐρανόθεν κατενεχθέντι πυρί. Καὶ τούτων ἡ θεήλατος αὕτη κόλασις φοβεριώτερα πάσης ἐδόκει πᾶσιν, ἅτε καὶ τῆς γῆς ἐκείνης ἄχρι καὶ νῦν ἐμπεπρησμένης φαινομένης, καὶ κηρυττούσης τὴν οἰκίαν συμφορὰν.

Ἀλλὰ νῦν ὁ Χριστὸς βαρύτερον κολασθήσεσθαι λέγει τοὺς μὴ δεχομένους, μὴδ' ἀκούοντας τοὺς λόγους τῶν ἀποστόλων· διότι τὰ Σόδομα καὶ τὰ Γόμορρά, οὔτε θαύματα εἶδον, ὥς οὔτοι μυρία, οὔτε πρὸς τὴν γῆν αὐτῶν μαθηταὶ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἀπεστάλησαν. Εἰπὼν δὲ, ὅτι Ἐκτεότερον ἔσται γῇ Σοδόμων καὶ Γομορρῶν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἐδήλωσεν, ὅτι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι οἱ Σοδομίται καὶ Γομορρίται τιμωροθήσονται. Κάντεσθαι φανερόν, ὥς τινες ἁμαρτίαι καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ κολάζονται.

Φοβηθῶμεν οὖν καὶ ἡμεῖς τὴν τοιαύτην ἀπειλήν, εἰδότες, ὅτι πᾶς ὁ μὴ φυλάττων, μηδὲ ποιῶν, ἅπερ ἐδίδασκαν οἱ ἀποστολοι, πρόδηλον, ὥς οὐδὲ δέχεται τούτους, οὔτε ἀκούει τοὺς λόγους αὐτῶν. Διὰ τὶ δὲ, ἐνός μὴ δεξαμένου, πᾶσα ἡ πόλις κολασθήσεται; Διότι καὶ οἱ λοιποὶ βλέποντες, οὐκ ἐκώλυσαν αὐτόν. Οἱ γὰρ μὴ παραδεχόμενοι τοὺς ἀποστόλους, δημοσίᾳ τούτους ἀπήλκονον.

16 Ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων·

Θαυρύνας αὐτοὺς, δι' ὧν παρήγγειλε, καὶ στερρόους· καὶ ἀδαμαντίνους ἐργασάμενος, λοιπὸν προλέγει καὶ τὰ συμβησόμενα τούτοις, οὐ μόνον τὰ μικρὸν ὕστερον, ἀλλὰ καὶ τὰ μακρὸν ὕστερον· πρῶτον μὲν, ἵνα μάθωσι τὴν δύναμιν τῆς προγνώσεως αὐτοῦ· δεύτερον δὲ, ἵνα, πάσχοντες, μὴ ὑποπτεύωσι, δι' ἀσθένειαν τοῦ πέμψαντος ταῦτα πάσχειν· τρίτον, ἵνα προακηκούτες,

ὅτι κακοπαθήσουσι, ῥᾶον τότε φέροιεν. Ἰδοὺ, φησιν, ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς, ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων· ἐγὼ ὁ πάντα δυνάμενος, ἀποστέλλω ὑμᾶς, ὥστε δάκνεσθαι ὑμᾶς καὶ σπαράττεσθαι παρὰ τῶν ἐπιβουλεόντων, μὴ ἀμύνεσθαι δέ, μηδ' ἀντιμάχεσθαι ταῖς χερσὶ. Διὰ τί; Διότι μᾶλλον οὕτω νικήσετε καὶ μεταβαλεῖτε τοὺς λύκους εἰς πρόβατα. Πῶς; Τῆς ἐμῆς δυνάμεως τὸ πᾶν κατεργαζομένης, καὶ τῆς ὑμετέρας δὲ πραότητος χαλώσης, ὡς τὰ πολλά, τὸ ἀγριὸν καὶ φονικὸν τῶν ἀπίστων. Οὐ γὰρ θρασύτητι θρασύτης, ἀλλ' ἐπεικειά κατασέλλεσθαι ἐκωθε. Χρὴ γὰρ τὸν ἰατρεύοντα μεμηνότας μακροθύμως φέρειν τὰς παροινίας αὐτῶν, πρὸς μόνην ὀρῶντα τὴν τῆς μανίας ἀπαλλαγὴν. Καὶ ἡμεῖς οὖν, ἐὰν μὴ προβάτων ἡμερότητα πρὸς τὴν ἀγριότητα τῶν ἐπηρεαζόντων ἡμῖν ἐπιδειξώμεθα, πάντως οὐχ ἔξομεν τὴν τοῦ ποιμένου ἡμῶν βοήθειαν. Προβάτων γάρ, οὐ λύκων ἐστὶ ποιμὴν.

16 Γίνεσθε οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστρεφαί.

[Καὶ (1) ἐπὶ τῶν ὄφειν νῦν, καὶ ἐπὶ τοῦ οἰκονόμου τῆς ἀδικίας (α), φρόνησιν νοήσεις τὴν φυλακὴν τοῦ οἰκείου συμφέροντος.]

Βούλεται αὐτοὺς καὶ συνετοὺς εἶναι, πρὸς τὸ μὴ πλήττεσθαι καιρίως, καὶ ἀπονήρους, πρὸς τὸ μὴ μνησικακεῖν. Ἐπεὶ γὰρ φρόνιμός ἐστιν ὁ ὄφις· διότι τυπτόμενος, τὸ μὲν ἄλλο σώμα προίεται, μόνην δὲ φυλάσσει τὴν κεφαλὴν, εἰδώς ἐν ταύτῃ μόνῃ καιρίαν γίνεσθαι τὴν πληγὴν· ἐκέλευσε μιμεῖσθαι τὴν φρόνησιν τῶν ὄφειν, ἐν τῷ τᾶλλα μὲν, καὶ σώματα, καὶ ψυ-

(1) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιετιδίῳ παρ' ἀμφοτέρω; τοῖς χειρογράφοις.

(α) Λουκ. 12', 8.

χὰς, καὶ πάντα προΐεσθαι, μόνῃ δὲ φυλάσσειν τὴν πίστιν, ὡς κεφαλὴν, ἐν ἣ μόνῃ γίνεταί καιρία πληγὴ. Καὶ πάλιν, ἐπεὶ περ αἱ περιστρεφαί, ἀφαιρούμεναι τὰ τέκνα, οὐ μνησικακοῦσι τοῖς ἀφελούσιν, ἀλλὰ καὶ προσίενται τούτους αὖθις, καὶ πολλάκις ἀφέλωσιν, ἐπιτάττει ζηλοῦν καὶ τὴν τούτων ἀκεραιότητα, τουτέστιν, ἀκακίαν, ἐν τῷ μὴ μνησικακεῖν τοῖς ἀδικοῦσιν, ἀλλὰ καὶ προσίεσθαι τούτους καὶ φιλεῖν.

Καὶ ὅρα σοφίαν! Οὐτε γὰρ τὴν φρόνησιν μόνῃ τῶν ὀφειῶν μιμῆσθαι προσέταξεν, οὔτε τὴν ἀκεραιότητα μόνῃ τῶν περιστρεφῶν, ἀλλ' ἐκέρασεν ἀμφοτέρως· διότι μίαν ἀμφοτέρω ποιῶσιν ἀρετὴν. Οὐδὲν γὰρ ὄφελος τῆς τοιαύτης φρονήσεως, ἐὰν ἀπῇ ἡ ἀκεραιότης.

Ἡμεῖς δὲ μιμησώμεθα καὶ ἄλλην φρόνησιν τοῦ ὀφειῶς. Ὡς περ γὰρ ἐκεῖνος, ὅταν γηράσῃ, στενωπὸν τόπων διείρας ἑαυτὸν, ἀποξύνεται τὴν λεγομένην λεβηρίδα, φημί δὴ, τὴν ἐπιδερματίδα, καὶ γίνεταί σθιναρός· οὕτω καὶ αὐτοὶ, γηράσαντες τῇ παλαιότητι τῶν παθῶν, ἐμβάλωμεν ἑαυτοὺς εἰς τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην πολιτείαν, καὶ δι' αὐτῆς ἀποξύσαντες τὸν πεπαλαιωμένον χιτῶνα τῆς ψυχῆς, εὐσθενεῖς γενώμεθα.

Νῦν μὲν οὖν εἰς καλὸν παράδειγμα τοὺς ὀφείας καὶ τὰς περιστρεφὰς ἔλαβεν· ἀλλαχοῦ δὲ μᾶλλον εἰς κακὸν ἐλήφθησαν. Κακίζονται γὰρ Ἰουδαῖοι, ὡς ὀφείας, γεννήματα ἐχιδνῶν· καὶ διαβάλλεται Ἐφραὶμ, ὡς περιστρεφὰς ἄνους (α), οὐκ ἔχουσα καρδίαν. Εἶωθε γὰρ πολλάκις ἡ Γραφὴ διαφόρους εἰκόνας ἐξ ἑνὸς ζώου παριστᾶν, ὅταν ἐκεῖνο καὶ θαυμαστὰ ἔχῃ, καὶ πολλὰ πλεονεκτήματα. Καὶ γὰρ λέων μὲν, καὶ ὁ Χριστὸς, κατὰ τὸ βασιλικὸν καὶ ἄμαχον· Ἀναπεσὼν (β) γάρ, φησιν, ἐκοιμήθη ὡς λέων· λέων δὲ καὶ ὁ δίκαιος, κατὰ τὸ εὐπαρρη-

(α) Ὡς. Ζ', 11.

(β) Γενεσ. ΜΘ', 9.

σταστον· Δίκαιος (α) γάρ, φησιν, ὡς λέων πέποιθε· λέων δὲ καὶ ὁ διάβολος, κατὰ τὸ ἀνήμερον καὶ αἰμοδόρον· Ὡς λέων γάρ, φησι, περιπατεῖ, ζητῶν τίνα καταπῇ (β).

17 Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων· παραδώσουσι γὰρ ὑμᾶς εἰς συνέδρια, καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν μαστιγώσουσιν ὑμᾶς.

Προαναφωνεῖ τούτοις τοὺς μέλλοντας πειρασμοὺς, παραθήγων εἰς τοὺς ἀγῶνας. Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἀντὶ τοῦ, φυλάττεσθε τοὺς ἀνθρώπους, εἴτουν, προσδοκᾶτε δεινὰ ἀπ' αὐτῶν.

18 Καὶ ἐπὶ ἡγεμόνας δὲ καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθε ἐνεκεν ἑμοῦ.

Εἰπὼν, ἃ ὑποστήσονται παρὰ τῶν Ἰουδαίων, λοιπὸν λέγει, καὶ ἃ παρὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν.

18 Εἰς μαρτύριον αὐτοῖς καὶ τοῖς ἔθνεσιν.

Εἰς ἔλεγχον καὶ τῶν Ἰουδαίων, καὶ τῶν ἐθνῶν, ἵνα μὴ δύ-
νωνται λέγειν ὕστερον, ὅτι οὐκ ἤκουσαν τοῦ κηρύγματος. Το-
σοῦτον γὰρ ἀκούουσιν, ὥστε καὶ τοὺς κήρυκας μυρίοις κακοῖς
ὑποβάλεῖν.

19 Ὅταν δὲ παραδιδῶσιν ὑμᾶς, μὴ μεριμνήσητε, πῶς
ἢ τί λαλήσετε·

ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι Καὶ πῶς ἰδιῶται, καὶ ἀγράμματοι,
πεῖσαι δυνατὸς μεθὰ ῥήτορας καὶ φιλοσόφους; προθεραπεύει καὶ
ταύτην αὐτῶν τὴν ἀπορίαν λέγων· Μὴ μεριμνήσητε, πῶς ἢ τί
λαλήσετε.

(α) Παροιμ. ΚΗ, 1.

(β) Ἁ Πέτρ. Ε, 8.

19 Δοθήσεται γὰρ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, τί λαλήσετε.

Δοθήσεται, παρ' ἐμοῦ δηλαδή. Ταῦτα δὲ εἶπεν αὐτοῖς καὶ αὖθις, ἐγγίζοντος τοῦ διὰ σταυροῦ πάθους, ὅτε περὶ τῆς τοῦ κόσμου συντελείας ἠρώτησαν αὐτόν. Φησὶ γὰρ ὁ Λουκᾶς (α), καὶ τηνικαῦτα εἰπεῖν αὐτόν, ὅτι Ἐγὼ δώσω ὑμῖν στόμα καὶ σοφίαν, ἣ οὐ δύνησονται ἀντειπεῖν, οὐδὲ ἀρτιστῆναι πάντες οἱ ἀντικείμενοι ὑμῖν.

20 Οὐ γὰρ ὑμεῖς ἔστε οἱ λαλοῦντες.

Οἱ λαλοῦντες τότε.

20 Ἄλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς ὑμῶν, τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν.

Ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν τότε.

21 Παραδώσει δὲ ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ πατὴρ τέκνον·

Οἱ μὴ πιστεύσαντες, τοὺς πιστεύσαντας.

21 Καὶ ἐπαναστήσονται τέκνα ἐπὶ γονεῖς, καὶ θανάτωσουσιν αὐτούς.

Καὶ οὗτοι ὁμοίως. Διὰ τῶν φιλότατων δὲ τούτων, καὶ τὰς ἄλλας ἐνέφηνε συγγενείας καὶ οικειότητας.

22 Καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομα μου·

Ὑπὸ πάντων, ἀντὶ τοῦ, ὑπὸ τῶν πλειόνων· πολλοὶ γὰρ αὐτοὺς ἠγάπησαν. Ἰδίωμα δὲ καὶ τοῦτο γραφικόν, πάντα λέγειν καὶ τοὺς πλείονας. Ἀνωτέρω δὲ προσθεῖς· ὅτι ἐρε-

(α) Λουκ. ΚΑ', 15.

κεν ἐμοῦ (α), καὶ νῦν δὲ πάλιν· ὅτι διὰ τὸ ὄρομά μου· πολλὴν παράκλησιν καὶ προθυμίαν αὐτοῖς ἐνέβαλε, πεπεισμένοις, ὅτι συμπαρέσται καὶ ἀντιλήψεται τῶν πασχόντων δι' αὐτόν.

22 Ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὕτως σωθήσεται.

Τρία τὸ παρὸν ἐμφαίνει ῥητόν· ὅτι οὐ μόνον χρεῖα τῆς παρ' αὐτοῦ βοήθειας, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτῶν καρτερίας, ἵνα μὴ αὐτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν γίνοντο τὰ κατορθώματα· καὶ ὅτι οὐ χρεὶ ἀποκάμνουν· τί γὰρ ὄφελος ἀρχῆς, οὐκ ἐχούσης τέλος; καὶ ὅτι μέχρι τέλους ζωῆς αὐτῶν παραταθήσεται τὰ δεινά.

Θαυμάσαι δὲ τούτους ἄξιον, πῶς εἰς τοσούτους καὶ τοιούτους κινδύνους ἀποστελλόμενοι, καὶ πᾶσαν μὲν τὴν οἰκουμένην πολεμίαν ἔχειν ἀκούοντες, παρ' ὅλην δὲ πειράζεσθαι τὴν ζῶην, οὐκ ἐδειλίασαν, οὐδ' ἐζήτησαν ἀπαλλαγὴν τῶν δεινῶν; Ἰπῆκουον γάρ, ὡς εὐπειθεῖς τῷ διδασκάλῳ, καὶ ἐθαῤῥουν, ὡς πιστοί, τῇ δυνάμει τοῦ ἀποστέλλοντος. Μεμαθηκότες δὲ καὶ, ὅτι τοσοῦτον ἰσχύσει τὸ κήρυγμα τῆς πίστεως, ὡς διαλύσαι καὶ τὴν ἀδαμαντίνην στοργὴν τῆς φύσεως, καὶ τὰς σχέσεις ἀλλήλαις ἐκπολεμῶσαι, μᾶλλον ἀνηρεθίσθησαν, καὶ νευρωθέντες λοιπὸν ταῖς ἀναμφιβόλοις ἐλπίσι τοῦ κατορθοῦν, ἀπεδύσαντο, δώδεκα μόνον, πρὸς ἅπασαν τὴν οἰκουμένην, ἥτινι συμπαρατάττετο κατ' αὐτῶν καὶ ὁ διάβολος μετὰ τῶν ἀπείρων αὐτοῦ δαιμόνων, καὶ νενικήκασιν, οὐκ ἀνελόντες τοὺς ἐναντίους, ἀλλὰ μεταρρυθμίσαντες, καὶ δαιμόνων ἴσους λαβόντες, ἀγγέλων ἴσους ἐποίησαν.

23 Ὅταν δὲ διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην.

Εἰπὼν τὰ μετὰ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ συμβησόμενα, πάλιν

(α) Ματθ. Ι', 18.

ἤγαγε τὸν λόγον ἐπὶ τὰ πρὸ τοῦ σταυροῦ. Κελεύει δὲ φεύγειν, οὐχ ὡς δειλοὺς, ἀλλ' ὡς διωκομένους. Ὁ δὲ θεολόγος Γρηγόριος ἐρμηνεύων τοῦτό, φησι, ὅτι φειδοὶ τῶν διωκόντων, καὶ τῶν ἀσθενεστέρων· καὶ οὐδὲ μακρὰν φεύγειν, ἀλλ' ἀπὸ ταύτης τῆς πόλεως εἰς ἐκείνην, ἵνα μηδεμίαν παραλείψωσιν, εἰς ἣν οὐκ ἀφίζωνται.

23 Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ τελέσητε τὰς πόλεις τοῦ Ἰσραὴλ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.

Ἔως ἂν ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς. Τοῦτο δὲ πρὸς ψυχαγωγίαν καὶ ἀνάψυξιν αὐτῶν εἶπε, βεβαιῶν, ὅτι θάπτον τούτους καταλάβῃ, πρὸ τοῦ περιελθεῖν αὐτοὺς πάσας τὰς πόλεις τῶν Ἰουδαίων, ἤγουν, πρὸ τοῦ διελθεῖν ὅλην τὴν Παλαιστίνην. Ἦρκει γὰρ, καὶ μόνον ἐπιφανεῖς αὐτοῖς ἀντὶ πάσης παρακλήσεως, οὕτως ἐλαυνόμενοι, ὃ δὴ τότε καὶ πεποίηκεν, ὡς ὑπέσχετο. Ἐπεὶ δὲ καὶ βλασφημεῖσθαι παρὰ τῶν διωκόντων ἔμελλον, καὶ διὰ τοῦτο δάκνυσθαι, παραμυθεῖται καὶ τοῦτο τὸ μέρος, ἀπὸ τοῦ καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματος, εἰπὼν·

24 Οὐκ ἔστι μαθητῆς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον, οὐδὲ δοῦλος ὑπὲρ τὸν κύριον αὐτοῦ.

Ἀπόφασιν μὲν λέγει κοινήν, καὶ πᾶσι γνωρίμων· προσαρμόζει δὲ ταύτῃ τὰ καθ' ἑαυτὸν, ἵνα μηδεὶς ἀντιλέγειν ἔχῃ. Οὐκ ἔστιν ὄντως, οὔτε μαθητῆς κρείττων τοῦ οἰκείου διδασκάλου, οὔτε δοῦλος κρείττων τοῦ κυρίου αὐτοῦ, ἕως ἂν ὁ μὲν εἴῃ μαθητῆς, ὁ δὲ, δοῦλος. Ὑποσημειῖται (1) γὰρ ἔστι καὶ τὸ διδάσκεισθαι καὶ τὸ δουλεύειν, καὶ κατ' αὐτὸ τοῦτο πάντως ὑποβεβήμασι. Λοιπὸν οὖν οὐδ' ὑμεῖς ἔστε ὑπὲρ ἐμέ, τὸν διδάσκαλον ὑμῶν καὶ κύριον.

(1) τ. ε. ἐλάττωσις.

25 Ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ, ἵνα γένηται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ.

Ἀρκεῖ τοῖς μαθηταῖς ὑμῖν εἰς παραμυθίαν, ἵνα γένησθε βλασφημούμενοι, ὡς ἐγὼ ὁ διδάσκαλος ὑμῶν, καὶ μέγα ὑμῖν τὸ, καὶ ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἐξισωθῆναι μοι.

25 Καὶ ὁ δούλος ὡς ὁ κύριος αὐτοῦ.

Ἐλκυστέον καὶ ἐπὶ τὸ ῥητὸν τοῦτο πάλιν τὸ, Ἀρκετόν, ἵνα γένηται.

25 Εἰ τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζεβοῦλ ἐκάλεσαν, πόσω μάλλον τοὺς οἰκιακοὺς αὐτοῦ;

Βεελζεβοῦλ ὠνόμαζον τὸν ἄρχοντα τῶν δαιμονίων. Εἰ δὲ καὶ φανερῶς οὐ γέγραπται, κληθῆναι Βεελζεβοῦλ τὸν Χριστὸν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, ἀλλ' εἰκὸς, καὶ τοῦτο βλασφημηθῆναι κατ' αὐτοῦ. Ἡ καὶ ἐτέρως· κληθῆναι τοῦτο λέγει, διότι φίλον αὐτοῦ τοῦτον ἐκάλουν, λέγοντες, ὅτι Οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν τῷ Βεελζεβοῦλ, ἄρχοντι τῶν δαιμονίων(α), ὡς προϊόντες εὐρήσομεν. Καὶ μὴν πολλὰ καὶ ἄλλα κατεβλάσφημησάν αὐτοῦ· τοῦτο δὲ μόνον τέθεικε νῦν, ὡς χεῖρον τῶν ἄλλων.

26 Μὴ οὖν φοβηθῆτε αὐτούς.

Λοιδοροῦντας καὶ διακωμωδοῦντας.

26 Οὐδὲν γάρ ἐστι κεκαλυμμένον, ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται, καὶ κρυπτὸν, ὃ οὐ γνωσθήσεται.

Λοκεῖ μὲν καθολικὸς ὁ λόγος, ἔστι δὲ ἰδικός· περὶ τῆς ἀρε-

(α) Ματθ. ΙΒ', 24.

τῆς γὰρ λέγει τῶν ἀποστόλων, ὅτι ἀδύνατον κρυβῆναι ταύτην· εἰ γὰρ καὶ νῦν κεκάλυπται, καὶ διὰ τοῦτο λοιδοροῦσιν ὑμᾶς, ἀλλ' ἀποκαλυφθήσεται τῷ χρόνῳ, καὶ λοιπὸν τιμηθήσεσθε παρὰ πάντων. Μὴ οὖν φοβηθῆτε τοὺς νῦν κωμωδῶντας, ἀλλὰ προσδοκᾶτε τοὺς ὑστερον ἐγκωμιάσοντας, μὴδὲ τὰ παρόντα λυπεῖτω μᾶλλον, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα πειθέτω θαρσύν.

27 Ὁ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἵπατε ἐν τῷ φωτί· καὶ ὁ εἰς τὸ οὐς ἀκούετε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωματίων.

Ἀπαλλάξας αὐτοὺς καὶ τῆς ἐπὶ τοῖς ὀνειδέσει λύπης, περὶ τοῦ κηρύγματος διαλέγεται. Καὶ μὴν οὔτε σκότος ἦν, ὅτε ταῦτα ἐλέγετο, οὔτε εἰς τὸ οὐς αὐτοῖς ἔλεγεν· ἀλλ' ἐπειδήπερ ἰδίᾳ καὶ οὐ δημοσίᾳ ταῦτα εἶπε, καὶ μόνοις, καὶ οὐ πᾶσι, φησὶν· ὅτι Ὁ λέγω ὑμῖν ἰδίᾳ, εἵπατε δημοσίᾳ, καὶ ὁ ἀκούσατε μόνοι, κηρύξατε πᾶσιν· ἐν σκοτίᾳ μὲν ὀνομάσας, τὸ κατ' ἰδίαν· εἰς τὸ οὐς δέ, τὸ μόνοις· καὶ αἴθις, ἐν φωτί μὲν, τὸ δημοσίᾳ· ἐπὶ τῶν δωματίων δέ, τὸ πᾶσιν.

28 Καὶ μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτείνοντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτείνει· φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γένει.

Περὶ τῶν ἄλλων δεινῶν προδιαλαβὼν, ὑποκατέβη καὶ εἰς τὸν περὶ τῆς ἀναιρέσεως αὐτῶν λόγον, καὶ προλέγει καὶ ταύτην, καὶ κελεύει καταφρονεῖν αὐτῆς, μὴ φοβῆσθε, λέγων, ἀπὸ τῶν ἀποκτενόντων τὸ σῶμα, τουτέστι, μὴ φοβῆσθε τοὺς ἀποκτείνοντας τὸ σῶμα, μὴδὲ διὰ τοῦτο καταλίπητε τὸ κηρύσσειν, ἀλλὰ φοβήθητε τὸν ἀποστείλαντα ὑμᾶς εἰς τὴν τοιαύτην διακονίαν, καὶ παιεῖτε τὸ κελευσθέν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ, εἰ καὶ τὸ σῶμα ἀποκτείνωσιν, ἀλλ' οὖν οὐ περιγενήσονται καὶ τῆς ψυχῆς· οὗτος δὲ καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα δύναται

ἀπολέσαι ἐν γενέῃῃ, ὃ ἐστὶ κολάσαι. φόβον οὖν ἀπόσασθε φόβῳ, τὸν τῶν ἀνθρώπων τῷ τοῦ θεοῦ, καὶ τὸν ἥττονα τῷ μέizoni. Καὶ ἐτέρωθεν δὲ παραμυθεῖται τούτοις τὴν δειλίαν τῆς ἀναιρέσεως. Καὶ ὅρα, τί φησιν·

29 Οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται; καὶ ἐν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν, ἄνευ τοῦ πατρὸς ὑμῶν.

Τὸ μὲν ἀσσάριον, εἶδος ὀβολοῦ ἐστί. Λέγει δὲ νῦν ὁ Χριστὸς κατ' ἐρώτησιν, ὅτι οὐχὶ τοσοῦτόν εἰσιν εὐτελέστατα τὰ στρουθία, ὡς πωλεῖσθαι δύο τοῦ ἀσσαρίου; καὶ ὅμως οὐδὲ ἐν ἐκ τούτων θηρεύεται χωρὶς τοῦ θεοῦ, οὐχ ὡς συνεργοῦντος, ἀλλ' ὡς παραχωροῦντος.

30 Ὑμῶν δὲ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πᾶσαι ἡριθμημέναι εἰσίν.

Ὑμεῖς δὲ τοσοῦτόν ἐστε τίμιοι, ὥστε καὶ πάσας ὑμῶν τὰς τρίχας ἡριθμημένας εἶναι παρὰ θεοῦ. Δηλοῖ δὲ ἡ ἀπαριθμησις τῶν τριχῶν, τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν, ὅτι λίαν γινώσκεσθε αὐτῷ, καὶ λεπτομερῶς οἶδε πάντα τὰ καθ' ὑμᾶς, διὰ τὴν ἄγαν ὑμῶν οἰκείωσιν. Καὶ εἰ τῶν εὐτελεστάτων στρουθίων οὐδὲν θηρεύεται χωρὶς αὐτοῦ, καθὼς εἴρηται, πολλῷ μᾶλλον ὑμεῖς οἱ τίμιοι οὐκ ἀναιρεθήσεσθε, μὴ παραχωροῦντος αὐτοῦ. Καὶ λοιπὸν οὐ χρεὶ δεδοικέναι.

31 Μὴ οὖν φοβηθῆτε· πολλῶν στρουθίων διαφέρετε ὑμεῖς.

Πολλάκις ἐγκελεύεται τὴν ἀφοβίαν αὐτοῖς, διὰ τὰ μεγέθη τῶν μελλόντων πειρασμῶν.

32 Πᾶς οὖν ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν

33 τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Ὅστις δ' ἂν ἀρνήσῃται με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι αὐτὸν καὶ γὰρ ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

Ὁμολογίαν, τὴν μαρτυρίαν λέγει, παραθίγων αὐτοὺς εἰς τὸ μαρτύριον. Φησὶ γάρ, ὅτι Πᾶς, ὅστις μαρτυρήσει μοι θεότητα ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, μαρτυρήσω αὐτῷ καὶ γὰρ πίστιν ἐνώπιον τοῦ πατρός μου, τουτέστιν, Ὃς ἀνακηρύξει με θεόν, ἀνακηρύξω αὐτὸν καὶ γὰρ πιστόν. Ὅστις δ' ἂν ἀπώσῃται με, ἀπόσωμαι καὶ γὰρ αὐτόν. Τὸ γοῦν, ἐν ἐμοί, ἀντὶ τοῦ, ἐμοί· καὶ τὸ, ἐν αὐτῷ, ἀντὶ τοῦ, αὐτῷ. Ὁ δὲ Χρυσόστομος (1) φησιν, ὅτι οὐκ εἶπεν, Ὅστις ὁμολογήσει ἐμοί, ἀλλ', ἐν ἐμοί, τουτέστιν, ὑπ' ἐμοῦ βοηθούμενος. Ὅθεν ἀκολουθῶς νοοῦμεν καὶ τὸ, Ὁμολογήσω καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ, ἀντὶ τοῦ, ὑπὸ τῆς εὐγνωμοσύνης αὐτοῦ κινούμενος. Ἐπεὶ δὲ ταραχῆς καὶ φόβου μεστὸν ἔμελλε γίνεσθαι τὸ κήρυγμα, προδιαλαμβάνει καὶ περὶ τούτου, λέγων·
34 Μὴ νομίσῃτε, ὅτι ἤλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν· οὐκ ἤλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν.

[**Τοῦ** (2) **Θεολόγου**. Τί δὲ ἡ μάχαιρα; Ἡ τομὴ τοῦ λόγου, ἡ διαιροῦσα τὸ χεῖρον ἀπὸ τοῦ κρείττονος, καὶ διχοτομοῦσα τὸν πιστόν καὶ τὸν ἄπιστον, καὶ ἐπεγείρουσα τὸν υἱόν, καὶ τὴν θυγατέρα, καὶ τὴν νύμφην τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ καὶ τῇ πενθερᾷ, τὰ νέα καὶ πρόσφατα, τοῖς παλαιοῖς καὶ σκιώδεσι.]

Καὶ μὴν ἔλεγον οἱ ἄγγελοι, γεννηθέντος αὐτοῦ, **Δόξα** (α) ἐν ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη. Καὶ οἱ προφῆται δὲ τὴν

(1) Τόμ. Ζ'. Σελ. 392. Ε.

(2) Τὰ παρενθεσμενὰ ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιγμένῳ παρὰ τῷ Α. Ἐληφθὲν δὲ τὸ χωρίον τοῦτο ἐκ τοῦ Εἰς τὰ ἐπιφάνεια λόγου τοῦ Γρηγορίου Σελ. 236.

(α) Λουκ. Β', 14.

εἰρήνην αὐτοῦ πάλαι προκατήγγειλαν. Καὶ αὐτὸς δὲ τοῖς μαθηταῖς προσέταξεν, εἰσερχομένους (α) εἰς ἐκάστην οἰκίαν, εἰρήνην ἐπιλέγειν αὐτῇ. Πῶς οὖν φησὶ νῦν, ὅτι οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην; Διότι ἡ μάχαιρα αὕτη ποιεῖν ἔμελλε τὴν εἰρήνην ἐκείνην, περὶ ἧς εἶπον οἱ τε ἄγγελοι, καὶ πρὸ τούτων οἱ προφῆται. *Μάχαιραν* δὲ λέγει τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην, ὡς διαιροῦσαν τοὺς πιστεύοντας ἀπὸ τῶν μὴ πιστευόντων, ἧς τῇ ἀμάχῳ δυνάμει καὶ αὐτὰ τὰ φίλτατα γένη θάττον διεσπασθησαν ἐκ τῆς ἀλλήλων συναφείας, καὶ εὐχερῶς ἀπεβράγχισαν. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ τὸ σφοδρὸν αὐτῆς καὶ δραστήριον ἐμφαίνων εἶρηκεν, ὅτι (β) *Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν*. Ἐδεῖ γάρ, ἔδει πρῶτον ἀποκοπῆναι τὸ ἀνιάτως ἔχον, εἴτα τὸ λοιπὸν εἰρηνεῦσαι, πρὸς τε ἑαυτὸ, καὶ πρὸς τὸν θεόν. Διὰ τοῦτο τοίνυν οὕτως ἀποτόμως εἶπεν, ἵνα γινώσκοντες ταῦτα, μὴ ταράττωνται. Προσεξαπλοῖ δὲ καὶ ἔτι τὸν περὶ τούτου λόγον, γυμνάζων τὴν ἀκοὴν αὐτῶν τῇ τραχύτητι τῶν ῥημάτων, ἵνα μὴ ἐν τῇ δυσκολίᾳ τῶν πραγμάτων ἰλιγγιάσωσιν.

35 Ἦλθον γὰρ διχάσαι ἄνθρωπον κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ θυγατέρα κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς, καὶ νύμφην κατὰ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς.

[(1) **Μιχαίου.** Θυγάτηρ ἐπαναστήσεται ἐπὶ τὴν μητέρα αὐτῆς, νύμφη ἐπὶ τὴν πενθεράν αὐτῆς· ἐχθροὶ ἀνδρὸς, πάντες οἱ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ.]

Πάλιν διὰ τῶν φιλτάτων τούτων, παντοίαν συγγένειαν ἐνέφηνε. Οἰκειότατα δὲ εἶπεν, ἄνθρωπον μὲν, εἴτουν υἱόν,

(α) Ματθ. Ι', 12.

(β) Λουκ. ΙΒ', 49.

(1) Τὰ περὶ τὴν ἐκείνην ἀναγινώσκονται ἐν τῇ περιλειδίᾳ παρ' ἀμφοτέρω: τοῖς χειρογράφοις.—Μιχ. 2', 6.

διελεῖν κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, θυγατέρα δὲ κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς· φίλτεροι γὰρ υἱὸς μὲν πατρί, θυγάτηρ δὲ μητρὶ, δι' ὁμοιότητα φύσεως. Καὶ τὴν νύμφην δὲ αἰδοῖς ἀρμυδιῶς εἴρηκε διχάσαι κατὰ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς· πολλὴν γὰρ αἰδῶ καὶ τιμὴν καὶ θεραπείαν παρεῖχον αἱ νύμφαι ταῖς πενθεραῖς. Διὰ δὲ τῆς νύμφης ἐδήλωσε καὶ τὸν νυμφίον κατὰ τοῦ πενθεροῦ διχαζόμενον. Ὅπισω μὲν οὖν ἀπλῆν ἀπαρίθμην ἐποίησατο, εἰπὼν, ὅτι Παραδώσει (α) ὑδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ πατὴρ τέκνον· ἐνταῦθα δὲ τρόπον ἕτερον ἀπρηθμήσατο φυσικώτερόν τε καὶ σχετικώτερον. Εἰ δὲ τὸν ἄνθρωπον διχάσει κατὰ τοῦ ὑπερκειμένου πατρὸς αὐτοῦ, πολλῷ μᾶλλον κατὰ τῆς ὑποκειμένης αὐτῷ συζύγου· τοῦ μὲν γὰρ φύσει, τῆς δὲ θέσει τὰ φίλτρον· τιμιώτερον δὲ τὸ φύσει τοῦ θέσει. Λοιπὸν οὖν, ὡς δῆλον, ἀφῆκε τοῦτο νοεῖσθαι. Προῖων δὲ ῥητῶς καὶ περὶ τῶν συζύγων διέξεισι, λέγων, ὅτι Πᾶς ὃς ἀφῆκε οἰκίαν ἢ ἀδελφούς ἢ ἀδελφὰς ἢ πατέρα ἢ μητέρα ἢ γυναικα ἢ τέκνα ἢ ἀγροὺς, ἔνεκεν τοῦ ὀνόματός μου, ἑκατονταπλασίονα λήψεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει (β).

36 Καὶ ἔχθροί τοῦ ἀνθρώπου οἱ οἰκιακοὶ αὐτοῦ.

Τοῦτο προφητικόν ἐστι τὸ ῥητὸν, λεχθὲν πάλαι κατὰ τῶν Ἰουδαίων, ὅτε κατ' ἀλλήλων ἐσχίσθησαν· ὁ δὲ Χριστὸς εὐκλείρως τοῦτο τοῖς προκειμένοις προσήρμοσε, δηλῶν, ὅτι πάντες οἱ οἰκεῖοι τοῦ μέλλοντος πιστεύειν ἔχθροί τούτῳ γενήσονται.

37 Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος· καὶ ὁ φιλῶν υἱὸν ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος.

Κἀνταῦθα περὶ μόνων τῶν ἀνιόντων καὶ κατιόντων ἐφ' ἐκά-

(α) Ματθ. Γ', 21.

(β) Ματθ. ΙΘ', 29.

στην διέλαβεν, ὡς οἰκειότερων. Ὁ φιλῶν, φησιν, αὐτοὺς, ὑπὲρ ἐμέ. Ὅτε μὲν γὰρ εὐσεβοῦσι, καλὸν τὸ φιλεῖν αὐτούς· αἰεὶ δὲ κακὸν τὸ φιλεῖν αὐτοὺς ὑπὲρ τὸν Θεόν.

38 Καὶ ὃς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος.

Σταυρὸν λέγει τὸν πρὸς τὰ βιωτικά θάνατον· διότι θανάσιμον ἦν ὄργανον ὁ σταυρός. Χρὴ γὰρ τὸν ἀκολουθεῖν μέλλοντα τῷ Χριστῷ, νεκρωθῆναι πρὸς τὰς κοσμικὰς ἡδονάς, ὡς ἐκεῖνος. Ἀκολουθεῖ δὲ ὀπίσω αὐτοῦ, πᾶς ὁ βαίνων κατ' ἔχνος τῆς πολιτείας αὐτοῦ.

39 Ὁ εὐρῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσει αὐτήν·

Ὁ εὐρῶν, ἀντὶ τοῦ, ὁ κερδάνας αὐτὴν ἐν καιρῷ μαρτυρίου, καὶ μὴ ἀπολέσας αὐτὴν δι' ἀναιρέσεως, οὗτος ἀπολέσει αὐτήν, ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, τούτέστιν, εἰς κόλασιν ἐμβαλεῖ, ὡς προδεδωκυῖαν τὴν πίστιν.

39 Καὶ ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὐρήσει αὐτήν.

Ὁ δὲ ἀφαιρεθεὶς αὐτὴν δι' ἐμέ παρὰ τῶν ἀπίστων, οὗτος εὐρήσει μᾶλλον αὐτήν, ἥγουν, κερδανεῖ, σώσει. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ἀπάγων μὲν αὐτοὺς τῆς ἀγεννοῦς φιλοψυχίας· παρατηγῶν δὲ ἐπὶ τὸ μαρτύριον. Καὶ ἀλλαγῷ δὲ (ἐν τῷ τριακστῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ) πάλιν, ἑτέρως ὁ Χριστὸς τὸ παρὸν μετεχειρίσατο νόημα. Καὶ πολλάκις ἐπὶ πολλῶν εἴωθε τοῦτο ποιεῖν.

40 Ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται· καὶ ὁ ἐμὲ δεχόμενος, δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με.

Ταῦτα εἶπεν, ἀνοίγων τοῖς μαθηταῖς τὰς οἰκίας τῶν πιστευόντων. Τίς γὰρ οὐκ ἂν ἀσπασίως αὐτοὺς ἐξένισε, μέλλων ὑποδέξασθαι δι' αὐτῶν μὲν τὸν υἱόν, διὰ τοῦ υἱοῦ δὲ, τὸν πατέρα;

41 Ὁ δεχόμενος προφήτην εἰς ὄνομα προφήτου, μισθὸν προφήτου λήψεται· καὶ ὁ δεχόμενος δίκαιον εἰς ὄνομα δικαίου, μισθὸν δικαίου λήψεται.

Καὶ ταῦτα διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν εἶρηκε. Καθολικῶς δὲ πρῶτον ἀποφαίνεται περὶ ἀπλῶς προφήτου, καὶ περὶ ἀπλῶς δικαίου· εἶτα ἐπιφέρει περὶ τῶν μαθητῶν. Λέγει δέ, ὅτι Ὁ ξενίζων προφήτην, ἢ ἀπλῶς δίκαιον, μὴ κατ' ἐπίδειξιν, ἢ τινα τρόπον ἐσχηματισμένον, ἀλλ' εἰς ὄνομα προφήτου, ἢ δικαίου, τουτέστι δι' αὐτὸ τὸ ὀνομάζεσθαι, καὶ εἶναι αὐτοὺς, τὸν μὲν, προφήτην, τὸν δέ, δίκαιον, μισθὸν προφήτου λήψεται. Τοῦτο δὲ διπλῆν ἔχει τὴν ἐρμηνείαν· ἢ ὅτι τῶν ἴσων αὐτοῖς τιμῶν καταξιωθήσεται· μέγα γὰρ καὶ ἡ φιλοξενία, καὶ μᾶλλον ἡ τῶν θεραπόντων τοῦ Θεοῦ· ἢ ὅτι μισθὸν ὑπὲρ τοῦ προφήτου καὶ ὑπὲρ τοῦ δικαίου λήψεται. Περὶ προφήτου δὲ καὶ περὶ δικαίου εἰπὼν, ἔδειξεν, ὅτι οἱ μαθηταί, καὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἔσονται. Ἵνα δὲ μὴ προβάληται τις πενίαν, ὅρα μέχρι πόσου συγκαταβαίνει.

42 Καὶ ὅς ἐάν ποτίσῃ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων ποτήριον ψυχροῦ μόνον, εἰς ὄνομα μαθητοῦ, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ.

Μικροὺς, τοὺς μαθητάς εἶπε, διδάσκων αὐτοὺς μετριοφρονεῖν· ψυχρὸν δέ, τὸ ὕδωρ φησίν. Ὁ Μάρκος γὰρ, ποτήριον ὕδατος, εἶρηκε (α).

ΚΕΦ. XI, 1 Καὶ ἐγένετο, ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς διατάσσειν τοῖς δώδεκα μαθηταῖς αὐτοῦ, μετέβη ἐκεῖθεν, τοῦ διδάσκειν καὶ κηρύσσειν ἐν ταῖς πόλεσιν αὐτῶν.

Διατάσσειν, ἀντὶ τοῦ, παραγγέλλων, ἐντελλόμενος. Μετέβη

(2) Μαρκ. Θ', 41.

δὲ ἐκεῖθεν, ὥστε διδάσκειν καὶ κηρύσσειν ἐν ταῖς πόλεσι τῶν μαθητῶν, ἐξ ὧν ὠρμηντο. [Ἡ (1), αὐτῶν, ἦτοι τῶν Ἰουδαίων.]

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Περὶ τῶν ἀποσταλέντων παρὰ Ἰωάννου.

- 2 Ὁ δὲ Ἰωάννης ἀκούσας ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ τὰ ἔργα τοῦ Χριστοῦ, πέμψας δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ,
3 εἶπεν αὐτῷ· Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν;

Ο δὲ Λουκᾶς (α) φησὶν, ὅτι αὐτοὶ ἀπήγγειλαν τὰ σημεῖα τῷ Ἰωάννῃ, καὶ τότε ἔπεμψε δύο τινὰς ἐξ αὐτῶν, ὅπερ ἐμφαίνει τὴν ζήλοτυπίαν, ἣν εἶχον οὗτοι πρὸς τὸν Χριστόν. Ἐπεμψε δὲ αὐτοὺς ὁ Ἰωάννης, ἐρωτῶν, εἰ αὐτός ἐστιν, ὃν ἔρχεσθαι φασιν αἱ βίβλοι πῶν προφητῶν, οὐχ ὡς ἀγνοῶν· πῶς γάρ; ὁ προκηρύξας αὐτόν, καὶ χερσὶν ἰδίαις βαπτίσας, καὶ τῆς ἀνωθεν περὶ αὐτοῦ μαρτυρίας ἀκούσας, καὶ τὸ θεῖον πνεῦμα καταπτάν ἐπ' αὐτόν, ὥσπερ περιστερὰν, θαυμάμενος; ἀλλ' εἰδὼς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς ζήλοτύπως πρὸς τὸν Χριστόν ἔχοντας. Καὶ γὰρ καὶ πρότερον προσελθόντες εἶπον αὐτῷ, ὅτι Ὁς ἦν μετὰ σοῦ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ᾧ σὺ μεμαρτύρηκας, ἴδε, οὗτος βαπτίζει, καὶ πάντες ἔρχονται πρὸς αὐτόν (6).

ὑπερφιλοῦντες γὰρ τὸν ἴδιον διδάσκαλον, καὶ παραπολαύειν τῆς αὐτοῦ δόξης ἐθέλοντες, ἐδάκνοντο βλέποντες αὐτόν (2) εὐδοκιμοῦντα. Ἐπεὶ δὲ πολλάκις παραινέσας, οὐκ ἔπεισεν αὐτοὺς, λοιπὸν μέλλων τελευτᾶν, δύο τοὺς συνετωπέρους ἐπιλεξάμενος;

(1) Τὰ παρατέθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Β.

(α) Λουκ. 2', 18.

(6) Ἰωαν. 1', 28.

(2) τὸν Χριστόν.

πέμπει τούτους πρὸς τὸν Χριστὸν, προφάσει μὲν ἐρωτήσαντας, εἰ αὐτός ἐστιν ὁ ἐρχόμενος, τῇ δὲ ἀληθείᾳ, ἵνα θεασάμενοι τὰ θαύματα, ἃ ποιεῖ, πεισθῶσι. Καὶ γὰρ τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων μαρτυρίαν πιστοτέραν καὶ ἀνυποποτότεραν ἐγίνωσκε. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς, εἰδὼς ὅτι διὰ τοῦτο μᾶλλον αὐτοὺς ἔπεμψεν ὁ Ἰωάννης, εὐθέως ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐθαυματουργήσῃ πολλὰ, καθὼς φησιν ὁ Λουκᾶς (α). Εἰ γὰρ φανερῶς αὐτοὺς ἔπεμψε θεατὰς, οὐκ ἂν ἀπῆλθον. Διὰ τοῦτο οὖν ἐπλάσατο πρόφασιν ἐρωτήσεως.

- 4 Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς· Πορευθέντες ἀπαγγεῖλατε Ἰωάννῃ, ἃ ἀκούετε καὶ βλέπετε.
5 Τυφλοὶ ἀναβλέπουσι καὶ χωλοὶ περιπατοῦσι, λεπροὶ καθαρίζονται καὶ κωφοὶ ἀκούουσι, νεκροὶ ἐγείρονται καὶ πτωχοὶ εὐαγγελίζονται.

Ορα, πῶς οὐ πρὸς τὴν πεπλανημένην αὐτῶν ἐρώτησιν ἀπεκρίνατο, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀληθῆ αἰτίαν, δι' ἣν ἐπέμψθησαν. Πτωχοὺς δὲ εὐαγγελιζομένους, τοὺς ἀποστόλους ὠνόμασε. Τί γὰρ πενέστερον ἀλιευτικῆς;

- 6 Καὶ μακάριός ἐστιν, ὃς ἐὰν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί.

Τοῦτο προηγουμένως δι' αὐτοὺς εἶπε τοὺς μαθητάς Ἰωάννου, ἀνακαλύπτων αὐτοῖς τὸ τῆς καρδίας αὐτῶν μυστήριον, καὶ δεικνύων, ὅτι οὐ λελήθασιν αὐτόν, σκανδαλιζόμενοι καὶ αὐτοί, διότι μετὰ τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίει. Καὶ γὰρ καὶ φανερῶς (β) πρότερον ἐνεκάλεσαν αὐτῷ γαστριμαργίαν κατὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ὡς ἐν τῷ τεσσαρεσκαίδεκάτῳ κεφαλαίῳ προεῖρηται.

(α) Λουκ. Ζ', 12.

(β) Ματθ. Ε', 14.

7 Τούτων δὲ πορευομένων, ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς λέγειν τοῖς ὄχλοις περὶ Ἰωάννου·

Οὗτοι μὲν βελτιωθέντες, ἀπῆλθον. Διὰ τί δὲ μὴ παρόντων αὐτῶν λέγει περὶ Ἰωάννου; Ἵνα μὴ δόξῃ κολακεῖν αὐτόν.

7 Τί ἐξήλθετε εἰς τὴν ἔρημον θεάσασθαι; κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενον;

Ακούσαντες οἱ ὄχλοι τὴν ἐρώτησιν Ἰωάννου, καὶ ἀγνοήσαντες τὸν σκοπὸν αὐτοῦ, διεθορυβήθησαν, πῶς ὁ τσαῦτα καὶ τηλικαῦτα περὶ αὐτοῦ μαρτυρήσας, ἀμφιβάλλει νῦν, καὶ ὑπώπτεισαν, ὅτι μετεβλήθη. Τοῦτο δὲ γινούς ὁ Χριστὸς, θεραπεύει τὴν τοιαύτην ὑποψίαν. διδάσκων ἅμα, καὶ ὅτι καρδιογνώστης ἐστίν· ἐντρεπτικώτερον δὲ καταπτόμενος αὐτῶν, φησιν· Τί ἐξήλθετε εἰς τὴν ἔρημον θεάσασθαι; κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενον; τουτέστι, κοῦφον καὶ εὐρίπιστον ἄνθρωπον, καὶ δίκην καλάμου τὴν γνώμην εὐμετάτρεπτον, ὡς ὑπολαμβάνετε νῦν, ἢ τοῦναντίον μᾶλλον, σταθερὸν καὶ πέτρας στερρότερον, ὡς ἡ τότε σπουδὴ καὶ συνδρομὴ ὑμῶν ἐμαρτύρει;

8 Ἀλλὰ τί ἐξήλθετε ἰδεῖν; ἄνθρωπον ἐν μαλακοῖς ἱματίοις ἡμφιεσμένον;

Δηλονότι τρυφήν, ἵνα καὶ διὰ τοῦτο δόξῃ χαῖνος καὶ εὐμετάβλητος; ἢ τοῦναντίον μᾶλλον, ἐσκληραγωγημένον, ὡς καὶ ἡ στολὴ τούτου, καὶ ἡ τροφή διεβεβαιώσαντο;

8 Ἰδοῦ, οἱ τὰ μαλακὰ φοροῦντες, ἐν τοῖς οἴκοις τῶν βασιλέων εἰσίν.

Οὗτος δὲ, πρότερον μὲν, ἐν τῇ ἐρήμῳ διητᾶτο, νῦν δὲ, ἐν τῷ δεσποτατρίῳ τετρήσεται. Ἐπεὶ γὰρ τινες μὲν, οἰκοθὲν εἰσι κοῦφοι, τινὲς δὲ, καὶ ὑπὸ τρυφῆς τοῦτο πάσχουσι, τέθεικεν ὁ Χριστὸς καὶ τοῦτο κἀκεῖνο, καὶ ἤλεγξεν, ὡς οὐδέτερόν ἐστι·

περὶ τὸν Ἰωάννην. Εἶτα ἐπιφέρει τὴν ἀληθειαν, καὶ μαρτυρεῖ τῇ ἀληθείᾳ, καὶ πλέκει τῷ Βαπτιστῇ λαμπρὸν ἐγκωμίου στέφανον.

9 Ἀλλὰ τί ἐξήλθετε ἰδεῖν; προφῆτην; Ναί, λέγω ὑμῖν, καὶ περισσότερον προφῆτου!

Περисσότερον, ἀντὶ τοῦ, μεῖζονα. Εἶτα λέγει καὶ κατὰ τί μεῖζονα, ὅτι κατὰ τὸ προπορεύεσθαι πλησίον τῆς παρουσίας αὐτοῦ. Μεῖζονες γὰρ τῶν ἄλλων κηρύκων οἱ προπορευόμενοι πλησίον τοῦ βασιλέως.

[Περисσότερον (1) προφῆτου, ὡς καὶ αὐτὸν ἰδὼν ὀφθαλμοφανῶς τὸν ὑπ' αὐτοῦ προφητευόμενον, ὃν οἱ πρὸ αὐτοῦ προφητὰι αἰνιγματωδῶς ἐθεάσαντο.]

10 Οὗτος γάρ ἐστι, περὶ οὗ γέγραπται· «Ἰδοῦ, ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδὸν σου ἔμπροσθέν σου».

Μετὰ τὴν οἰκείαν μαρτυρίαν, ἐπιφέρει καὶ τὴν προφητικὴν. Ἔστι γὰρ Μαλαχίου τὸ ῥητόν (α)· εἴρηται δέ, ὡς ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ θεοῦ πρὸς τὸν υἱὸν καὶ θεόν. Ἄγγελον δὲ αὐτοῦ, τὸν Ἰωάννην ὃ θεὸς ὠνόμασεν, ἢ ὡς ἀπαγγεῖλαντα τῷ λαῷ τὰ λαληθέντα περὶ τοῦ Χριστοῦ· Ἐγένετο (β) γάρ, φησι, ῥῆμα θεοῦ ἐπὶ Ἰωάννῃ τὸν τοῦ Ζαχαρίου υἱὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἢ ὡς ἀγγελικὸν βίον μετερχόμενον, ἐν τῷ ὑπεραρθῆναι τῶν γηγένων καὶ φρονεῖν οὐράνια. Τὸ δέ, πρὸ προσώπου σου, ἀντὶ τοῦ, ἐνώπιόν σου προσδεύοντα, ὡς οἰκεῖον, ὃς καὶ ἔμπροσθέν σου εὐτρεπίζει τὴν ὁδόν σου. Ὁδὸς δὲ τοῦ Χριστοῦ, αἱ ψυχαὶ

(1) Τὰ παρενταθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περισελιδίῳ παρ' ἀμφοτέρους τοῖς χειρογράφοις.

(α) Μαλαχ. Γ', 1.

(β) Λουκ. Γ', 2.

τῶν ἀνθρώπων, ὧν ἐπιβαίνειν ἔμελλεν ὁ λόγος, ὡς ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ πλατύτερον εἰρήκαμεν. Λέγοιτο δ' ἂν περισσότερος προφήτου, καὶ ὡς τὸν ὑπ' αὐτοῦ προφητευόμενον ἰδὼν, ὡς οὐδεὶς τῶν ἄλλων προφητῶν, καὶ μὴ μόνον ἰδὼν, ἀλλὰ καὶ βαπτίσας.

11 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ ἐγγίγερται ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μείζων Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ.

Οὐ γεγέννηται, φησιν, ἐν τοῖς γεννωμένοις ἐκ γυναικῶν ἀνθρώποις μείζων αὐτοῦ. Τίς γὰρ ἄλλος, ἐν σκότει μῆτρας ἐπικρυπτόμενος, ἐγνώρισε τὸ φῶς ἔλθόν, καὶ τοῦτο τοῖς σκιρτήμασι προσεκύνησεν (α); Οὐδεὶς ἕτερος, εἰμὴ μόνος οὗτος. Μείζων ἄρα πάντων εἰκότως. Καὶ αὖθις, τίς ἐκ βρέφους οὕτω γέγονεν ἐρημικός, καὶ τοιαύτην ἄσκησιν εἴλετο; Τῶν πάντων ὄντων οὐδεὶς. Ἐπαινέσας οὖν τὸν Βαπτιστὴν, ἀπὸ τε τῆς πρὸς αὐτὸν συνδρομῆς τῶν Ἰουδαίων, ἀπὸ τε τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ, καὶ τρίτον ἀπὸ τῆς οἰκείας ψήφου, καὶ τέταρτον ἀπὸ τῆς προφητικῆς μαρτυρίας· καὶ μείζονα μὲν τῶν προφητῶν ἀνακηρύξας αὐτὸν, μείζονα δὲ καθόλου πάντων ἀνθρώπων· θεραπεύει τὴν ὑπερβολὴν τῶν ἐγκωμίων, ἵνα μὴ διὰ ταῦτα μᾶλλον προτιμήσωσιν αὐτὸν τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὅρα, τί φησιν.

11 Ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μείζων αὐτοῦ ἐστίν.

Μικρότερον, ἑαυτὸν λέγει, διὰ τὸ δοκεῖν οὕτω παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις. Μείζονα γὰρ αὐτοῦ τὸν Ἰωάννην ἐνόμιζον, ὡς ἐκ βρέφους ἐρημικόν, καὶ ξένη διαίτη χρώμενον. Τὸν γὰρ Χριστὸν, ὡς κοινῶς διαιτώμενον, ὑπεβίβαζον. Ὁ δὲ μικρότερός, φησιν, ὁ δοκῶν ἐλάττω αὐτοῦ, μείζων αὐτοῦ ἐστίν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ὡς μὴ μόνον ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ θεός.

(α) Λουκ. Α', 41.

12 Ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ἕως ἄρτι, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βιάσται ἀρπάζουσιν αὐτήν.

Ο Χρυσόστομος φησιν (1), ὅτι βασιλείαν οὐρανῶν λέγει νῦν, τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν, ὡς οὖσαν ἀρραβῶνα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, φημί δὴ, τῆς ἀπολαύσεως τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀγαθῶν. Βιάζεται δὲ, ἀντὶ τοῦ, βιαίως ἀρπάζεται παρὰ τῶν ἀνθρώπων, ἐν τῷ βιάζειν ἑαυτοὺς καὶ νικᾶν τὴν ἀνάγκην τῶν οἰωνοδήποτε παθῶν, ἡ καὶ τὴν τυραννίδα τῆς ἀπιστίας. Διὸ καὶ τοῦτο σαφηνίζων ἐπήγαγεν, ὅτι βιάσται ἀρπάζουσιν αὐτήν. Ταύτην δὲ τὴν ἐπαινετὴν βίαν ἄρξασθαι, φησιν, ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ κηρύγματος Ἰωάννου, βοῶντος τῷ λαῷ· Μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Εἴρηκε δὲ τοῦτο νῦν ὁ Χριστὸς, ἅμα μὲν ἐπαινῶν τὸν Ἰωάννην, ὡς αὐτὸν ἐναρξάμενον τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, ἅμα δὲ καὶ παραθήγων τοὺς ἀκούοντας εἰς τὸ καὶ αὐτοὺς ὁμοίως βιάζειν ἑαυτοὺς.

13 Πάντες γὰρ οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος ἕως Ἰωάννου προεφῆτευσαν.

Νόμον λέγει τὴν παλαιὰν νομοθεσίαν. Καὶ γὰρ καὶ ἐν ταύτῃ πολλὰ περὶ Χριστοῦ προεῖρητο, καὶ μᾶλλον ἐν τοῖς περὶ θυσιαῶν νόμοις, τύπον καὶ προμῆνυμα κεκτημένοις τοῦ τυθῆναι μέλλοντος ὑπὲρ τοῦ κόσμου. Φησὶν οὖν, ὅτι Πάντες οἱ προφῆται, οἱ προφητεύσαντες δηλαδὴ περὶ τοῦ μέλλοντος ἔρχεσθαι Χριστοῦ, καὶ ὁ νόμος, ὁ προφητεύσας περὶ τοῦ μέλλοντος θύεσθαι προβάτου καὶ ἀμνοῦ, μέχρις Ἰωάννου τὰς τοιαύτας

(1) Τόμ. Ζ'. Σελ. 417. C « Καὶ γὰρ ὥσπερ, καὶ ἐπείγει λειπὸν αὐτοῦ· καὶ ἐνταῦθεν εἰς τὴν πίστιν τὴν ἑαυτοῦ. » Σκοτεινῶς πως ἄρα λέγει ἐνταῦθα ὁ Χρυσόστομος, ὅτι φέρει αὐτὸν λέγοντα ὁ Εὐθύμιος. Τὸ αὐτὸ χωρίον πραγματεύεται ὁ Χρυσόστομος καὶ Τόμ. Η'. Σελ. 320. C. ἀλλ' αὐτοῦ οὐδεὶς λόγος περὶ πίστεως.

αὐτῶν προφητείας ἐξέτειναν· μέχρι μὲν γὰρ Ἰωάννου προφητεῖαι ἦσαν αὐται· ἐπ' αὐτοῦ δὲ λοιπὸν, οὐκ ἔτι προφητεῖται μεμενή-
κασιν, ἀλλὰ πράγματα γεγονάσι. Καὶ γὰρ αὐτὸς εἶδε τὴν ἔκ-
βασιν τούτων· διὸ καὶ, ἐπιγνούς τὸν Χριστὸν, ἀμνὸν αὐτὸν
προσηγόρευσεν, εἰπὼν· Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν
ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου (α).

Εἶρηκε δὲ τὸν λόγον τοῦτον ὁ Χριστὸς, ἅμα μὲν καὶ ἐντεῦ-
θεν ἐπαινῶν τὸν Ἰωάννην, ὡς πρῶτον ἐπιγνόντα τὴν ἔκβασιν
τῶν τοιούτων προφητειῶν, οἷα καὶ αὐτὸν προφήτην· ἅμα δὲ
καὶ διδάσκων, ὅτι παραγέγονεν ὁ προφητευόμενος, καὶ οὐκ
ἔτι χρὴ προσδοκᾶν ἕτερον.

Ἔστι δὲ καὶ ἄλλη τις ἐξήγησις, ὅτι Πάντες ἀπλῶς οἱ προ-
φῆται καὶ ὁ νόμος τοῦ προφητεύειν ἕως Ἰωάννου προεφῆτευσαν
ἐν Ἰουδαίῳ, καὶ τελευταῖος προφήτης οὗτός ἐστι· τὸ λοιπὸν
δὲ, οὐδεὶς ἕτερος αὐτοῖς προφητεύσει, καὶ χρὴ τούτῳ πείθεσθαι
πάντως, ὡς τελευταίῳ, πολλὰ περὶ ἐμοῦ μαρτυρήσαντι καὶ
νυμφαγωγῆσαντί μοι τὰς ἀπάντων ψυχάς· ἐπεὶ καὶ κατασκευά-
ζειν ἐμπροσθέν μου τὴν ὁδόν μου, Μαλαχίας (β) ὁ προφήτης
εἶπεν αὐτόν.

14 Καὶ εἰ θέλετε δέξασθαι, αὐτός ἐστιν Ἡλίας, ὁ μέλ-
λων ἔρχεσθαι.

Προσδοκῶσιν Ἰουδαῖοι, τότε τὸν Χριστὸν ἔλθειν, ὅταν ἔλθῃν
Ἡλίας προδράμῃ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ἔστι προ-
φητεία Μαλαχίου λέγουσα· Ἀποστελῶ (γ) ὑμῖν Ἡλίαν τὸν
Θεοβίτην, ὃς ἀποκαταστήσει καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱόν.
Καὶ μέλλει μὲν Ἡλίας προδραμεῖν τῆς τοῦ Χριστοῦ παρου-
σίας, ἀλλὰ τῆς δευτέρας· τῆς γὰρ πρώτης ὁ Ἰωάννης προέδρα-

(α) Ἰωάν. Ἀ, 29.

(β) Μαλαχ. Γ', 1.

(γ) Μαλαχ. Δ', 4. 5.

με. Φησὶν οὖν ὁ Χριστὸς, ὅτι Ἐὰν θέλητε δεῖξασθαι, ὃ μέλλω
νῦν εἰπεῖν· ἢ, δεῖξασθαι, ἀντὶ τοῦ, προσέχειν τοῖς πράγμασιν·
αὐτὸς ἐστὶν Ἡλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι· αὐτὸς ἐστίν, ὡς τὴν
αὐτὴν αὐτῷ διακονίαν ἀνῶν. Ὡς περ γὰρ ἐκεῖνος, προτρέχων
τῆς δευτέρας μου παρουσίας, ἐπιστρέψει τὰς καρδίας τῶν τη-
νικαῦτα Ἰουδαίων πρὸς τοὺς ἀποστόλους· πατέρες γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι
τῶν ἀποστόλων· οὕτω καὶ οὗτος, προτρέχων τῆς πρώτης μου
παρουσίας, ἐπιστρέφει τὰς καρδίας τῶν μελλόντων πιστεῦειν
Ἰουδαίων πρὸς ἐμὲ, τὸν υἱὸν αὐτῶν. Κατὰ γὰρ τὴν ἐνανθρῶ-
πησιν ἐξ Ἰουδαίων ὁ Χριστὸς κατήγετο. Καὶ ὥς περ ὁ πρῶτος
Ἡλίας, δεύτερος πρόδρομος λέγεται· οὕτω καὶ ὁ πρῶτος πρό-
δρομος, δεύτερος Ἡλίας προσαγορεύεται, διὰ τὴν, ὡς εἴρηται,
ὁμοίαν διακονίαν.

15 Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

Ὡς τα νοητὰ λέγει νῦν· αἰσθητὰ γὰρ πάντες εἶχον οἱ ἀκροώ-
μενοι. Φησὶ δὲ, ὅτι Ὁ ἔχων ὦτα νοητὰ εἰς τὸ συνιέναι, συνιέτω
τὸ ῥηθὲν, ἤρουν, πῶς ἐστὶν Ἡλίας ὁ Ἰωάννης. Ἐδόκει γὰρ
αἰνίγματι ὅμοιον. Ἀποδείξας μὲν οὖν Ἡλίαν τὸν Ἰωάννην,
συναπέδειξε, καὶ ὅτι παραγέγονεν ὁ Χριστὸς. Εἰπὼν δὲ, ὅτι
Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω, διήγειρεν αὐτοὺς εἰς τὸ ἐρω-
τῆσαι περὶ τοῦ δοκοῦντος αἰνίγματος.

16 Τίτι δὲ ὁμοιώσω τὴν γενεὰν ταύτην;

Ὁ δὲ Λουκᾶς (α), *Τίτι ὁμοιώσω τοὺς ἀνθρώπους τῆς γενεᾶς
ταύτης; Ὁμοιώσω δὲ, ἀντὶ τοῦ, παρεικάσω. Βούλεται δὲ
τὸ δυσάρεστον ἐλέγχει τῶν Ἰουδαίων.*

(α) Λουκ. Ζ', 31.

16 Ὅμοία ἐστὶ παιδίοις ἐν ἀγοραῖς καθημένοις, καὶ προσφωνοῦσι τοῖς ἐταῖροις αὐτῶν·

Παιδίους τοὺς Ἰουδαίους παρείκασε, διὰ τὴν ἀφροσύνην αὐτῶν. Ἀγορὰ δέ ἐστι, τόπος δημόσιος, ἐν ᾧ τὰ πλήθη πανταχόθεν συρρέουσιν, ἐμπορίας χάριν· ἐταῖρους δέ, τουτέστι, φίλους αὐτῶν, λέγει ἑαυτὸν καὶ τὸν Βαπτιστὴν Ἰωάννην, οἷς προσεφώνουν, εἶπουν, συνελάλουν οἱ Ἰουδαῖοι.

17 Καὶ λέγουσιν· Ὑψήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ὥρχήσασθε· ἐθρηνήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ἐκόψασθε.

Καὶ λέγουσι τοῖς δηλωθεῖσι παιδίοις οἱ τοιοῦτοι ἐταῖροι αὐτῶν, ὅτι Ὑψήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ὥρχήσασθε· ἐθρηνήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ἐκόψασθε. Ταῦτα δὲ τοιαύτην ἔχει διάνοιαν· ὅτι Ἐπεδειξάμεθα ὑμῖν πολιτείαν εὐπρόσιτον, καὶ οὐκ ἡρέσθητε· καὶ δυσπρόσιτον, καὶ πάλιν οὐκ ἡρέσθητε. Τὸ μὲν γὰρ αὐλεῖν, εὐπρόσιτον· τὸ δὲ θρηνεῖν, δυσπρόσιτον. Καὶ αὖθις ὁ ὀρχοῦμενός τε αὐλοῦντός τινος ἀρέσκεται, καὶ ὁ κοπτόμενος, εἶπουν κλαίων, θρηνοῦντός τινος ἀρέσκεται. Εἴτα ἐφερμηνεύει τὰ βριθέντα λέγων·

18 Ἦλθε γὰρ Ἰωάννης μήτε ἐσθίων, μήτε πίνων· καὶ

19 λέγουσι· Δαιμόνιον ἔχει. Ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων· καὶ λέγουσιν· Ἰδοὺ, ἀνθρώπος φάγος καὶ οἰνοπότης, τελωνῶν φίλος καὶ ἀμαρτωλῶν.

Η μὲν τοῦ Ἰωάννου δίαιτα, δυσπρόσιτος καὶ τραχεῖα· οὔτε γὰρ ἥσθιεν ἄρτον, οὔτε ἔπινεν οἶνον· ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ, εὐπρόσιτος καὶ ὁμαλή. Τί γάρ; ἥσθιεν ἄρτον, καὶ ἔπινεν οἶνον· καὶ ἦσαν μὲν ἀλλήλαις ἐναντίαι αὗται αἱ δίαιται· οὐδετέρῳ δὲ τῶν οὕτω δικαιτωμένων ἡρέσκοντο· ἀλλὰ τὸν Ἰωάννην μὲν,

διὰ τὴν ἀσιτίαν καὶ αἰνίαν, δαιμόνιον ἔχειν ἔλεγον· τὸν δὲ Χριστὸν, διὰ τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν, φάγον καὶ οἰνοπότην ὠνόμαζον, εἰ καὶ μὴ ῥητῶς τὰς διαβολὰς τούτων ἀνέγραψεν ὁ εὐαγγελιστής, νομίσας ἀρκεῖν τὸν παρόντα λόγον.

Ὡς περ γὰρ δύο θηρευταί, ζῶον δυσθήρατον ἐλεῖν σπεύδοντες, ἐκ δύο μόνων διεξόδων θηρευθῆναι μέλλον, ἐναντίων ἀλλήλαις, ἑκατέραν διεξόδον ἑκάτερος διαλαβὼν, ἐξεναντίας μὲν ἀλλήλοις ἵστανται, τὸ αὐτὸ δὲ ποιῶσιν· οὕτως ὡικονομήθη, τὸν μὲν Ἰωάννην σκληροτέραν ἔχειν ἀγωγὴν, τὸν δὲ Χριστὸν μαλακωτέραν, ἵνα εἴτε τοῦτον, εἴτε ἐκεῖνον ἀποδεξάμενοι, πεισθῶσιν αὐτοῖς, καὶ εἴτε διὰ τούτου, εἴτε δι' ἐκεῖνου θηραθῶσι. Καὶ ἦσαν ἐναντίαι μὲν ἀλλήλαις αἱ ὁδοί· τὸ δὲ ἔργον, ὅμοιον. Ἀλλ' αὐτοί, καθάπερ θηρίον δύστροπον, ἑκατέρους φεύγοντες, ἑκατέρους ἐκάκιζον.

Ἐρωτήσωμεν τοίνυν αὐτούς: Καλὸν ἢ σκληροτέρα πολιτεία; Καὶ πῶς οὐκ ἐπείσθητε τῷ Ἰωάννῃ, τὸν Χριστὸν ὑμῖν ὑποδεικνύοντι; Ἀλλὰ καλὸν ἢ μαλακωτέρα! Καὶ πῶς οὐκ ἐπείσθητε τῷ Χριστῷ, τὴν ὁδὸν ὑμᾶς τῆς σωτηρίας διδάσκοντι;

Διὰ τί δὲ μᾶλλον ὁ Ἰωάννης τὴν σκληροτέραν ἀγωγὴν εἶχε; Διότι ἔδει τὸν μὲν κήρυκα τῆς μετανοίας, σκυθρωπὸν εἶναι, τὸν δὲ δοτῆρα τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, χαρίεντα· καὶ ὅτι ὁ μὲν Ἰωάννης οὐδὲν πλέον ἐπεδείξατο τοῖς Ἰουδαίοις, εἰ μὴ πολιτείαν μόνην· Ἰωάννης (α) γάρ, φησιν, οὐδ' ἐποίησε σημεῖον· ὁ δὲ Χριστὸς καὶ τὴν ἀπὸ τῶν θεοπρεπῶν θαυμάτων μαρτυρίαν ἐκέκτητο.

Ἄλλως τε δὲ, καὶ γινώσκων ἀσθενεῖς τοὺς ἀνθρώπους, συγκατέβαινεν, ἵνα κερδήσῃ μᾶλλον αὐτοὺς ἐντεῦθεν. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τραπέζας τελωνῶν οἰκονομικῶς εἰσῆρχετο, καὶ τοῖς

(α) Ἰωάν. i, 41.

μεμφομένοις ἀπελογεῖτο, τὴν αἰτίαν λέγων· Οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁματωλοὺς εἰς μετάνοιαν (α).

Ἄλλ' οὐδὲ τῆς σκληρᾶς ἡμέλησεν ἀγωγῆς, ἐν τῇ ἐρήμῳ μετὰ τῶν θηρίων οἰκήσας (β), καὶ τεσσαράκοντα νηστεύσας ἡμέρας, ὡς προδεδήλωται. Καὶ εἰς τραπέζας δὲ εἰσιὼν, εὐλαβῶς τε καὶ ἐγκρατῶς καὶ ἁγιοπρεπῶς ἤσθιε καὶ ἔπινε.

19 Καὶ ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς.

Ἐδικαιώθη, ἀντὶ τοῦ, δικαία ἐλογίσθη, τουτέστιν ἐθαυμάσθη ἡ σοφία τοῦ θεοῦ, ἡ οἰκονομήσασα τὸν Ἰωάννην καὶ τὸν Χριστὸν ἐναντίας ὁδοῦς πολιτειῶν ἰέναι διὰ τὴν αὐτὴν ὠφέλειαν τῶν ἀνθρώπων. Ἐθαυμάσθη δὲ ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς, ἥγουν, παρὰ τῶν συνιέντων αὐτὴν· υἱοὶ γὰρ σοφίας, οἱ συνετοί. *Η, ἐδικαιώθη, ἀντὶ τοῦ, δικαία καὶ ἀνέγκλητος ἐλογίσθη, ὡς ποιήσασα πᾶν, ὃ ἔδει, καὶ παντὶ τρόπῳ χρησαμένη πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν.

20 Τότε ἤρξατο ὀνειδίζειν τὰς πόλεις, ἐν αἷς ἐγένοντο αἱ πλεῖσται δυνάμεις αὐτοῦ, ὅτι οὐ μετενόησαν.

Ονειδίζειν, ἀντὶ τοῦ, ταλανίζειν· ὀνειδος γὰρ καὶ ὁ ταλανισμός· δυνάμεις δὲ, τὰ θαύματα λέγει.

21 Οὐαὶ σοι, Χοραζὶν! οὐαὶ σοι, Βησθαῖδά! ὅτι εἰ ἐν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἐγένοντο αἱ δυνάμεις αἱ γενόμεναι ἐν ὑμῖν, πάλαι ἂν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ μετενόησαν.

Τὰ Σόδομα μὲν καὶ Γόμορρα (Ι) τίθησιν, ὡς εἰς ἀσελγειαν ἐπι-

(α) Ματθ. Θ', 13.

(β) Μαρκ. Α', 13.

(1) Τὸ ὄνομα, Γόμορρα, δὲν φέρεται ἐν τῷ κειμένῳ. Πῶς λοιπὸν μένεται καὶ τῆς πόλεως ταύτης ὁ Εὐθύμιος; Ἰσως ἀπὸ τοῦ Ματθ. ι', 15 παρομοίου χωρίου κινούμενος, ἢ διότι καὶ ἀλλαχοῦ ἀναφέρονται συνήθως ὁμοῦ συνημμένα αἱ δύο πόλεις αὗται.

φανέστατα· τὴν Τύρον δὲ καὶ τὴν Σιδῶνα, ὡς εἰς εἰδωλοα-
τρείαν διαβοήτους.

22 Πλὴν λέγω ὑμῖν· Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἀνεκτότερον
ἔσται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ ὑμῖν.

Τὸ, πλὴν, ἀντὶ τοῦ, διὰ τοῦτο. Μιγνύει δὲ τῷ τζλανισμῷ
καὶ ἀπειλῇ, ἵνα ἡ αἰσχυρῶσιν, ἢ φοβηθῶσιν.

23 Καὶ σὺ, Καπερναοὺμ, ἡ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθείσα,
ἕως ἁδου καταβιβασθήσῃ· ὅτι εἰ ἐν Σοδόμοις ἐγέ-
νοντο αἱ δυνάμεις αἱ γενόμεναι ἐν σοί, ἔμειναν ἂν
μέχρι τῆς σήμερον.

Η Καπερναοὺμ, ἐνδοξος γέγονε, διὰ τὸ κατοικεῖν ἐν αὐτῇ τὸν
Χριστὸν, καὶ τὰ πολλὰ τῶν θαυμάτων ἐν αὐτῇ τελέσαι. Φησὶν
οὖν, ὅτι Καὶ σὺ, ἡ μέχρι τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθείσα τῇ δόξῃ, ἕως
ἁδου καταβιβασθήσῃ τῇ ἀδοξίᾳ. Ἐμφαντικὰ δὲ τὸ, μέχρι τοῦ
οὐρανοῦ, καὶ τὸ, ἕως ἁδου· ἐμφαίνουσι γὰρ τὸ μὲν, μέγεθος
δόξης· τὸ δὲ, ἀδοξίας. Αὐξήσεις δὲ κατηγορίας καὶ ἀπόδειξις
κακίας ὑπερβαλούσης, τὸ λέγειν αὐτοὺς μὴ μόνον χεῖρους τῶν
τότε ἀμαρτωλῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν πώποτε γενομένων.

24 Πλὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι γῇ Σοδόμων ἀνεκτότερον
ἔσται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ σοί.

Τὸ μὲν, ὑμῖν, πρὸς τοὺς πολίτας τῆς πόλεως ἐκείνης εἴρη-
ται· τὸ δὲ, σοί, πρὸς τὴν πόλιν.

25 Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν·
Ἐξομολογοῦμαί σοι, πάτερ, κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ
τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συ-
νετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις.

Τὸ τῆς ἀποκρίσεως ὄνομα πολυσήμαντόν ἐστιν. ἵνα γὰρ

εἶπω τὸν διαχωρισμὸν καὶ τὴν διαφόρησιν, κατὰ τοὺς ἱατροὺς, καὶ τὴν εἰς τοῦτο κατὰληξιν, ποτὲ μὲν τόπον ἀρχῆς ἔχει, ὡς τό· Ἀποκριθεὶς (α) ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· Ἐξομολογοῦμαι σοι, πᾶτερ, κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς· περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος· οὐ προηγήσατο γὰρ ἐρώτησις· ποτὲ δὲ, πρὸς ἐρώτησιν ἀποδίδεται, ὡς τό· Ἀποκριθεὶς (β) Σίμων Πέτρος εἶπε· Σὺ εἰ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος· προηγήσατο γὰρ ἐρώτησις· ποτὲ δὲ, λόγου διαδοχὴν δηλοῦ· τῆς γὰρ Χαναanaίας εἰπούσης· Ναί (γ), Κύριε· καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψυχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν· ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῇ· ὦ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις· γεννηθῇ σοι, ὡς θέλεις· ποτὲ δὲ σημαίνει παράκλησιν, ὡς τό· Ἀποκριθεὶς (δ) δὲ ὁ Πέτρος εἶπεν αὐτῷ· [Φράσον (ι) ὑμῖν τὴν παραβολὴν ταύτην· ποτὲ δὲ, περιττὸν τέθειται, ὡς τό· Ἀποκριθεὶς (ε) ὁ Πέτρος εἶπεν αὐτῷ]· Εἰ πάντες σκανδαλισθήσονται ἐν σοὶ, ἐγὼ δὲ οὐδέποτε σκανδαλισθήσομαι· καὶ γὰρ ὁ Μάρκος (ζ) παρέλιπε τὸ, ἀποκριθεὶς, καὶ εἶπεν· Ὁ δὲ Πέτρος ἔφη αὐτῷ· Ἔστι δ' ὅτε δηλοῖ καὶ τὴν ἐρώτησιν, ὡς τό· Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Οὐκ ἐγὼ ὑμᾶς τοὺς δώδεκα ἐξελεξάμην (η)·

Ἐξομολόγησιν δὲ νῦν τὴν εὐχαριστίαν λέγει. Καὶ σοφοὺς μὲν καὶ συνετοὺς, τοὺς οὕτω δοκοῦντας τῷ λαῷ γραμματεῖας καὶ φαρισαίους· ῥηπῖους δὲ, τοὺς ἀποστόλους διὰ τὸ ἀνακον καὶ ἀπόνηρον καὶ ἀφελές. Εὐχαριστῶ σοι, φησὶν, ὅτι ἀπέκρυ-

(α) Ματθ. ΙΑ', 25.

(β) Ματθ. Ις', 16.

(γ) Ματθ. ΙΕ', 27. 28.

(δ) Ματθ. ΙΕ', 15.

(ι) Τὰ παρενθεταῖα ἀναγινώσκονται ἐν τῇ περιελίδι παρὰ τῷ Β.

(ε) Ματθ. Κς', 33.

(ζ) Μάρκ. ΙΑ', 29.

(η) Ἰωάν. ς', 70.

(TOM. Α').

ψας τὰ τῆς πίστεως μυστήρια ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, μὴ θελησάντων ἐπιγνῶναι ταῦτα, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις, τοῖς παραδεξαμένοις αὐτά. Εὐχαριστήσας μὲν οὖν τῷ πατρὶ, ἔδειξεν, ὅτι υἱὸς ἐστὶν αὐτοῦ, καὶ παρ' ἐκείνου ἀπέσταλται· ὑπὲρ τῶν πιστευσάντων δὲ ποιήσας τὴν εὐχαριστίαν, ἐδήλωσεν, ὅτι ἀγάπην ἔχει περὶ αὐτούς. Ταύτην δὲ τὴν εὐχαρίστησαν προσήγαγε τῷ θεῷ καὶ ὑπὲρ τῶν ἐβδωμήκοντα ἀποστόλων, ὅτε ὑπέστρεψαν πρὸς αὐτὸν, ὡς εἶρηκεν ὁ Λουκᾶς (α)

26 Ναί, ὁ πατήρ, ὅτι οὕτως ἐγένετο εὐδοκία ἔμπροσθέν σου!

Ναί, εὐχαριστῶ σοι, ὦ πάτερ, διότι οὕτως ἐγένετο εὐδοκία, ἦγουν, ἀρέσκεια, ἐνώπιόν σου, τουτέστι διότι οὕτως ἠδύνασας, ἀποκρυβῆναι μὲν ταῦτα ἀπὸ τῶν ἀποσεισαμένων αὐτά, ὡς ἀναξίων, ἀποκαλυφθῆναι δὲ ταῦτα τοῖς προσεμεμένοις αὐτά, ὡς ἀξίοις· δίκαιον γὰρ τοῦτό ἐστιν. Ἵνα δὲ μὴ ἀπὸ τοῦ εὐχαριστῆσαι τῷ πατρὶ δόξη τοῖς ἀνθρώποις ἀσθενέστερος αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο τῆς πατρικῆς φύσεως ἀλλότριος, φησί·

27 Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου·

Πάντα, τὰ τοῦ πατρός δηλονότι. Καὶ ἀλλαχοῦ γὰρ φησι· Πάντα (β), ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, ἐμὰ ἐστίν. Ἐὰν δὲ πάντα αὐτῷ παρεδόθη, πάντων ἄρα κύριός ἐστιν· εἰ δὲ πάντων ἐστὶ κύριος, ἴσος ἄρα τῷ πατρὶ ἐστίν.

Τὸ δὲ, παρεδόθη, θεοπρεπῶς νόησον, οὐχ ὅτι μὴ ἔχων ταῦτα πρότερον παρέλαβεν ὕστερον· οὐδὲν γὰρ ἐστὶν αὐτοῦ προγενέστερον, οὐδὲ αὐτὸς ὁ πατήρ, ἀλλ' ἅμα πατήρ καὶ ἅμα υἱός, καὶ ἅμα πάντων κύριοι· ἀλλ' εἰώθεν οἰκονομικῶς λέγειν ταῦτα πολλαχοῦ, τιμῶν τὸν πατέρα. Καὶ ταύτην ἐπὶ τῶν τοιούτων ἔχε τὴν λύσιν.

(α) Λουκ. ι', 21.

(β) Ἰωάν. ις', 15.

27 Καὶ οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱόν, εἰμὴ ὁ πατήρ· οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει, εἰμὴ ὁ υἱός·

Ἐπίγνωσιν, οὐ τὴν ἀπλῶς φησὶν, ἀλλὰ τὴν κατὰ φύσιν αὐτῶν. Ὅτι μὲν γάρ εἰσιν υἱὸς καὶ πατήρ, ἐπιγινώσκωμεν πάντες οἱ πιστευόντες· τίς δὲ κατὰ τὴν φύσιν ἐστὶν ὁ υἱός, καὶ τίς ὁ πατήρ, οὐδεὶς ἐπιγινώσκει. Λέγει γὰρ ὁ Λουκᾶς (α)^{*}· Οὐδεὶς γινώσκει, τίς ἐστὶν ὁ υἱός, εἰ μὴ ὁ πατήρ· καὶ τίς ἐστὶν ὁ πατήρ, εἰ μὴ ὁ υἱός. Τοῦτο δὲ εἶπεν ὁ Χριστός, διδάσκων φανερώτερον τὴν πρὸς τὸν πατέρα ἰσότητά. Εἰ γὰρ μόνοι τῶν πάντων ἴσῃ ἐχουσι τὴν περὶ ἀλλήλων γνῶσιν, ἴσοι ἄρα εἰσίν.

27 Καὶ ὃ ἐάν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι.

Καὶ τοῦτο τὴν ἰσότητα δείκνυσιν. Εἰ γὰρ ἀποκαλύπτει μὲν ὁ πατήρ, ὡς ἀνωτέρω δεδήλωται, ἀποκαλύπτει δὲ καὶ ὁ υἱός, ἴσοι ἄρα εἰσίν. Ἀποκαλύψει δὲ τοῖς ἀξίοις τὴν φύσιν τοῦ πατρὸς, ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. Εἰ δὲ τὴν φύσιν τοῦ πατρὸς ἀποκαλύψει, πάντως καὶ τὴν ἑαυτοῦ, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος· μία γὰρ καὶ ἡ αὐτὴ ἐστὶ τῶν τριῶν· [ἀποκαλύψει (1) δὲ, ὅσον ἐφικτόν.] Εἰπὼν δὲ, ὅτι οὐδεὶς ἐπιγινώσκει, τοὺς κτιστοὺς ἐδήλωσε· τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον, ὡς ἄκτιστον, οὐ συμπεριέλαβεν.

Καὶ διὰ τί μὴ καὶ περὶ τούτου φανερῶς εἴρηκε; Διότι οὕτω καιρὸς ἦν διδάξαι περὶ αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ἔδει πρῶτον τὴν περὶ τοῦ υἱοῦ γνῶσιν ἐνστημανθῆναι ταῖς ψυχαῖς τῶν μαθητῶν, εἴτα καὶ τὰ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος αὐτοῖς ἀποκαλυφθῆναι.

(α) Λουκ. 1', 22.

(1) Τὰ παρατηρούμενα ἀναγινώσκονται ἐν τῇ περιτλιδίᾳ παρ' ἀμφοτέρους τοῖς χειρογράφοις.

28 Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς.

Οἱ κοπιῶντες εἰς τὴν ἐργασίαν τῆς ἁμαρτίας, καὶ πεφορτισμένοι τῷ βάρει ταύτης. Ὁρᾶς, ὅπως ἔδειξε, τὴν ἁμαρτίαν καὶ κόπον καὶ βάρος ἔχουσιν; ἔχει γὰρ, ἔχει κόπον μὲν, πρὸ τοῦ ἀποτελεσθῆναι βάρος δὲ, μετὰ τοῦτο.

Λέγοιτο δ' ἂν καὶ ἐτέρως, ὅτι καὶ οἱ κοπιῶντες εἰς τὰ μάταια, καὶ πεφορτισμένοι ταῖς μερίμναις τούτων. Καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς, ἤγουν ἐλευθερώσω, καὶ τοῦ τοιούτου κόπου καὶ τοῦ τοιούτου βάρους.

29 Ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς.

Ζυγὸν ὠνόμασε τὰς εὐαγγελικὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, διὰ τὸ ἐπικεῖσθαι τρόπον ζυγοῦ τοῖς ὑπερχομένοις αὐτάς, καὶ συνδεῖν αὐτοὺς ἀλλήλοις τε καὶ τῷ ἐλατῆρι Χριστῷ.

39 Καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ.

Πραότῃ νῦν τὴν ταπείνωσιν λέγει· μέρος γὰρ τῆς ταπεινώσεως, ἡ πραότης· διὸ καὶ εἰπὼν, ὅτι πρῶός εἰμι, ἐφηρμήνευσεν, ὅπερ εἶπε, καὶ σκόπει τὴν προσθήκην. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ταπεινὸς μόνον, ἀλλ' ὅτι ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, τουτέστι, ταπεινὸς τῇ ψυχῇ, τῇ προαιρέσει· ἡ γὰρ ἐκ περιστάσεως ταπείνωσις ἄκαρπος, ὡς ἐπιπόλαιός τε καὶ ἀπροαίρετος. Τὴν ταπείνωσιν δὲ πάλιν αὐτοῖς προέτεινεν, ὡς ῥίζαν ἀπάσης ἀρετῆς. Ἐαυτὸν δὲ παράδειγμα προεστήσατο, ποιῶν εὐπαράδεκτον τὸν λόγον.

29 Καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν.

Ο γὰρ ταπεινὸς, πάντα, ὅσα πάσχει, κατὰ λόγον πάσχειν δοκῶν, οὐ ταράσσεται. Τινὲς δὲ, ἀνάπανσιν, τὴν αἰώνιον ἐρμηνεύουσιν.

30 Ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστός, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστιν.

Τὸν ζυγὸν ἐκάλεσε καὶ φορτίον. Ἀλλὰ ζυγὸν μὲν, διὰ τὴν ῥηθεῖσαν αἰτίαν· φορτίον δὲ, διὰ τὸ βαρεῖν πρὸς καιρὸν τοὺς ἀγυμνάστους. Ὅρα δὲ, πῶς καὶ ζυγὸν εἶπε, καὶ χρηστὸν ἐκάλεσε, καὶ φορτίον εἶρηκε, καὶ ἐλαφρὸν προσηγόρευσεν· ἵνα μῆτε ὡς εὐκόλῳ καταφρονήσης, μῆτε ὡς ἐπίπονα φύγῃς. Ζήτηε δὲ καὶ εἰς τὸ πέμπτον κεφάλαιον τὴν ἐξήγησιν τοῦ, *Τὴ σεση- νῇ ἢ πύλῃ, καὶ τεβλυμένη ἢ ὁδὸς ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζώην* (α).

ΚΕΦ. ΧΙΙ, 1 Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἐπορεύθη ὁ Ἰησοῦς τοῖς σάββασιν διὰ τῶν σπορίμων.

Τοῖς σάββασιν, ἀντὶ τοῦ, ἐν ἡμέρᾳ σαββάτων, τουτέστιν, ἐν σαββάτῳ· σπώριμα δὲ λέγει τὰ γήδια, τὰ λῆϊα.

1 Οἱ δὲ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπείνασαν, καὶ ἤρξαντο τίλλειν στάχυν, καὶ ἐσθίειν.

Ο δὲ Μάρκος εἶπεν, ὅτι *Καὶ ἤρξαντο οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὁδὸν ποιεῖν, τίλλοντες τοὺς στάχυν* (β). Ἐπεὶ γὰρ μέσον τῶν σπορίμων διήρχοντο, ἅμα μὲν ἀνέσπων τοὺς στάχυν, ἵνα προβαίνειν ἔχοιεν· ἅμα δὲ ἤσθιον τοὺς ἀνασπασμένους, ψάλλοντες ταῖς χερσίν, ὡς ὁ Λουκᾶς (γ) εἶρηκεν, ὃ ἐστι, τρίβοντες· ἐπείνων γὰρ, οἷα λιμῷ μαχόμενοι· βραχεῖα μὲν γὰρ τοῦ σώματος ἐφρόντιζον· τὸ πᾶν δὲ τῇ ἀκροάσει καὶ προσεδρεῖα τοῦ Σωτῆρος ἔνεμον, καὶ διὰ τοῦτο ἐλίμωττον.

2 Οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἰδόντες, εἶπον αὐτῷ· Ἰδοὺ, οἱ μα-

(α) Ματθ. Ζ', 14.

(β) Μαρκ. Β', 23.

(γ) Λουκ. ζ', 1.

θηταί σου ποιούσιν, ὁ οὐκ ἔξεστι ποιεῖν ἐν σαββάτῳ.

Ο δὲ Λουκᾶς φησὶν, ὅτι ταῖς μαθηταῖς οὗτοι εἶπον· (α) *Τι ποιεῖτε, ὁ οὐκ ἔξεστι ποιεῖν ἐν τοῖς σάββασι*; Καὶ γὰρ καὶ τούτῳ, κἀκεῖναις ταῦτα εἶπον οἱ σμικρολόγοι καὶ μεμψίμοιροι· καὶ περὶ ἐκείνου μὲν εἶρηκεν ὁ Ματθαῖος· περὶ τούτων δὲ ὁ Λουκᾶς καὶ πολλαχοῦ τοιαῦτα πολλάκις εὐρήσεις. Ἐμέμφαντο δὲ τὸ τίλλειν, ὡς ἔργον, οὐ τὸ ἐσθίειν.

3 Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Οὐκ ἀνέγνωτε, τί ἐποίησε Δαυὶδ,
4 ὅτε ἐπεινάσεν αὐτὸς, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ; Πῶς
εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, καὶ τοὺς ἄρτους
τῆς προθέσεως ἔφαγεν, οὓς οὐκ ἐξὸν ἦν αὐτῷ φα-
γεῖν, οὐδὲ ταῖς μετ' αὐτοῦ, εἰ μὴ ταῖς ἱερεῦσι
μόνοις;

Εν τῇ πρώτῃ βίβλῳ τῶν Βασιλειῶν (6) ἱστορεῖται, ὅτι Δαυὶδ ἐπιβουλευθεὶς ὑπὸ Σαοὺλ, τοῦ ἰδίου πενθεροῦ, καὶ φεύγων αὐτόν, ἐπεινάσας, καὶ ἀπελθὼν εἰς Νομβά, πόλιν τῶν ἱερέων τοῦ θεοῦ, προσεποιήσατο παρὰ Σαοὺλ τοῦ βασιλέως ἀποσταλῆναι πρὸς χρεῖαν τινὰ, καὶ ἐζήτησεν ἄρτους, καὶ μὴ εὐρὼν ἄλλους κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον, ἔλαβε παρὰ τοῦ ἱερέως, διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ λιμοῦ, τοὺς τῆς προθέσεως· (ἡ δὲ πρόθεσις, τράπεζα ἦν ἐν τῷ ναῷ, ἐφ' ἧς οἱ ἄρτοι τῆς θυσίας προέκειντο) καὶ λαβὼν ἔφαγεν αὐτὸς, καὶ τὰ μετ' αὐτοῦ παιδάρια. Ἡ μὲν οὖν ἱστορία τοιαύτη.

Τὸ δὲ, *Οὐκ ἐξὸν ἦν*, ἀντὶ τοῦ, Οὐ συγκεχωρημένον ἦν παρὰ τοῦ νόμου. Ταύτην δὲ τὴν ἱστορίαν προεβάλετο τοῖς φαρισαίοις ὁ Χριστὸς, εἰς συνηγορίαν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, δεικνύων, ὅτι συγγνώμης εἰσὶν ἄξιοι, διὰ τὸν λιμόν, δι' ὃν καὶ αὐτὸς ὁ πε-

(α) Λουκ. 5', 2.

(6) Α' Βασιλ. ΚΑ'.

ριώνημος Δαυὶδ ἔλυτε τὸν νόμον τῶν ἄρτων τῆς προθέσεως· καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐπετιμῆθη παρὰ τοῦ τινικαῦτα ἐφημερεύοντος ἱερέως, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον παρ' αὐτοῦ τούτους ἔλαβεν.

5 Ἡ οὐκ ἀνέγνωτε ἐν τῷ νόμῳ, ὅτι τοῖς σάββασιν οἱ ἱερεῖς ἐν τῷ ἱερῷ τὸ σάββατον βεβηλοῦσι, καὶ ἀναίτιοί εἰσι;

Συνεχῶς αὐτοῖς ἐπιλέγει τὸ, *Οὐκ ἀνέγνωτε*, ὀνειδίζων τούτοις ματαιοπονίαν, ὡς μὴ ἐπιγινώσκουσιν, ἃ ἀναγινώσκουσι. Νόμος δὲ ἦν, κελεύων, μὴδὲν ἔργον ἐν σαββάτῳ ποιεῖν· καὶ νόμος πάλιν ἕτερος, ἐπιτρέπων τοῖς ἱερεῦσι θύειν ἐν σαββάτῳ, καὶ διὰ τὴν θυσίαν ξυλοκοπεῖν, καὶ πῦρ ἀνάπτειν, καὶ κρεανομεῖν, καὶ ἄλλά τινα τοιαῦτα ποιεῖν· καὶ ὡς μὲν ὅλως ἐργαζόμενοι, ἐβεβήλουν τὸ σάββατον, εἶπουν, ἐμίλινον· ὡς δὲ ἱερεῖς ἐργαζόμενοι, ἀναίτιοι ἦσαν. Τὴν μὲν οὖν κατὰ τὸν Δαυὶδ ἱστορίαν τέθεικε, συγγνώμης τοὺς μαθητὰς ἀξιῶν, ὡς προέφημεν· τὸ δὲ παρὸν ἔλαβε παράδειγμα, δεικνύων ἐκ περιουσίας, ὅτι παντελῶς εἰσιν ἀναίτιοι.

Καὶ ὅρα ἀπὸ πόσων τοῦτο κατασκευάζει. Πρῶτον, ἀπὸ τοῦ προσώπου· οἱ ἱερεῖς γάρ, φησιν· εἶτα, ἀπὸ τοῦ ναοῦ (1)· ἐν τῷ ἱερῷ γάρ· ἔπειτα, ἀπὸ τοῦ πράγματος· βεβηλοῦσι γάρ· οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἀθετοῦσι τὸ σάββατον, ἀλλὰ τὸ βαρύτερον, ὅτι *βεβηλοῦσιν*· εἶθ' οὕτως ἐπήγαγε τὸ τοῦ λόγου κεφάλαιον, ὅτι καὶ ἀναίτιοί εἰσιν.

Προέταξε μὲν οὖν τὴν εὐχερεστέραν ἀπολογίαν· εἶτα δ' ἐπήγαγε τὴν ἰσχυροτέραν. Ὁ μὲν γὰρ Δαυὶδ, ἀπαξ διὰ περιστάσιν λύσας τὸν περὶ τῶν ἄρτων τῆς προθέσεως νόμον, κατὰ συγγνώμην ἀφείθη τοῦ ἐγκλήματος· οἱ δ' ἱερεῖς, καθ' ἕκαστον σάββατον, δίχα περιστάσεως, λύοντες τὸν τοῦ σαββάτου νόμον, κατὰ νόμον ἀπολέλυνται τῆς παρανομίας.

(1) Ἰσως, ἀπὸ τοῦ τόπου, ὅπου καὶ ἐρρότερον. Οὕτω καὶ παρὰ τῷ ἑντενείῳ.

6 Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι τοῦ ἱεροῦ μείζων ἐστὶν ὧδε.

Αὐτὸς γὰρ ἐνταῦθα πάρεστιν ὁ τοῦ ἱεροῦ δεσπότης· καὶ ἐὰν οἱ τοῦ ἱεροῦ τὸ σάββατον λύοντες, ἀναίτιοι ᾧσι, πολλῶ μᾶλλον οἱ τοῦ δεσπότη τοῦ ἱεροῦ. Ὡς περ γὰρ ἐκεῖνοι δι' αἰτίαν εὐλογον ἀναίτιοί εἰσι· διὰ τὸ θύειν γὰρ καὶ ἱερὰ ἔργα ποιεῖν· οὕτω καὶ οὗτοι. Καὶ γὰρ τοῖς μὲν Ἑβραίοις, διὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν, μίαν ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος ἀπρακτον ἀπεκλήρωσεν ὁ θεός· λέγω δὲ τὸ σάββατον· ὥστε ἐν αὐτῷ τούτους ἀργεῖν μὲν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἔργων, καὶ διαναπαύειν τοὺς ὑπὸ χεῖρα, καὶ τὰ ὑποζύγια· σχολάζειν δὲ τῇ ἀναγνώσει τοῦ νόμου καὶ ταῖς θυσίαις· τοῖς δὲ χριστιανοῖς, ὡς ἰσχυροτέροις, ἅπασαν τὴν ἐβδομάδα σχολάζειν τῇ ἀναγνώσει καὶ ταῖς πνευματικαῖς θυσίαις ἐπέταξε· κακείνους μὲν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐκώλυσεν, ἵνα σχολάζωσι τῇ ἀναγνώσει καὶ ταῖς θυσίαις· τούτους δὲ, σχολάζοντας τοῖς πνευματικοῖς, οὐδ' ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐκώλυσεν. Οὐκ ἔδει γὰρ δεδέσθαι τὰς χεῖρας τοὺς πρὸς μηδὲν φαῦλον ταύτας ἐκτείνοντας, οὐδὲ τὰ μικρὰ παιδεύεσθαι τοὺς τὰ μεγάλα φιλοσοφοῦντας, οὐδὲ τοῖς ἀτελέσιν ἐπίσης πολιτεύεσθαι τοὺς τελείους.

[Τὴν (1) μέντοι κυριακὴν τιμῶμεν κατ' ἐξάρετον, ὡς κύριως καταπαύσιμον, ἐν ᾗ τελείως κατέπαυσεν ἀπὸ τῆς θνητότητος ἡ ἀπαρχὴ τοῦ ἡμετέρου φυράματος, καὶ ἐνεκαίνισεν ἡμῖν τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν ἐν ἀθανασίᾳ ζωὴν.]

7 Εἰ δὲ ἐγνώκειτε, τί ἐστίν· «Ἐλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν·» οὐκ ἂν κατεδικάσατε τοὺς ἀναιτίους.

[Τοῦ (2) προφήτου Ἰσηέ.] Ἐπειδὴ φορτικὸς ἔδοξεν, εἰπὼν,

(1) Ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

(2) Ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Β. — Ὡς ἐς γ', 6.

ὅτι (α) τοῦ ἱεροῦ μείζων ἐστὶν ὧδε, μεθιστᾷ τὸν λόγον ἐπὶ συγγνώμην, ἀλλὰ μετ' ἐπιπλήξεως· πάλιν γὰρ ἄγνοιαν αὐτοῖς ὀνειδίξει τῶν γραφῶν· *Εἰ ἐγνώκετε*, λέγων, τί σημαίνει τὸ προφητικὸν ῥητόν, δι' οὗ ὁ θεὸς τὸν ἔλεον προτετίμηκε τῆς θυσίας, ἡλεήσατε ἂν τοὺς πεινῶντας τοσοῦτον, ὡς ἐσθίειν ἀκατέργαστον σῖτον, καὶ οὐκ ἂν ἐμέμψασθε τούτοις, ἀναιτίοις οὖσιν, εἰ καὶ μὴ δι' ἕτερον, ἀλλὰ γε διὰ τὸν λιμόν. Εἰ γὰρ διὰ θυσίαν λύεται τὸ σάββατον, ὡς προεῖρηται, πολλῷ μᾶλλον δι' ἔλεον. Μείζων γὰρ θυσίας ἡ ἐλεημοσύνη, κατὰ τὴν δηλωθεῖσαν θείαν ἀπόφασιν.

8 Κύριος γάρ ἐστι τοῦ σαββάτου ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.

Πάλιν παρεμφαίνει τὴν ἑαυτοῦ θεότητα. Ποτέ μὲν γὰρ συσκιάζει ταύτην, διὰ τὴν ἀμβλυωπίαν τῶν μεμψιμοίρων· ποτὲ δὲ παρανοοίγει, διὰ τὴν ὀξύωπίαν τῶν ἐπεικιστέρων. Κύριος γάρ, φησιν, ἐστὶ τοῦ σαββάτου ὁ ἐνανθρωπήσας, ὡς ποιητῆς καὶ νομοθέτης αὐτοῦ. Καὶ λοιπὸν, παρόντος ἐμοῦ τοῦ κυρίου, καὶ ἀνεχομένου, μάτην ὑμεῖς τοὺς ἐμοὺς καταδικάζετε.

Ἐν δὲ τῷ κατὰ Μάρκον εὐαγγελίῳ, καὶ ἑτέραν ἀπολογίαν εὑρηται λέγων ὁ Χριστὸς, ὅτι *Τὸ σάββατον* (β) διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ σάββατον, τουτέστιν, ἡ τοῦ σαββάτου ἀργία δι' ὠφέλειαν τοῦ ἀνθρώπου νενομιθέτηται, καὶ οὐ τὸ ἀνάπαλιν. Ἡ, καὶ αὐτὸ τὸ σάββατον, καὶ αἱ πρὸ τούτου ἡμέραι πᾶσαι, δι' ὠφέλειαν τοῦ ἀνθρώπου γηγόνασιν.

Οὐ χρὴ δὲ θαυμάζειν, εἰ τὰ μὲν οὗτος ὁ εὐαγγελιστὴς προστίθῃσι, τὰ δὲ ἐκεῖνος παραλιμπάνει. Καὶ γὰρ οὐχ ἅμα τῷ

(α) Ματθ. IB', 6.

(β) Μαρκ. B', 27.

λέγειν τὸν Χριστὸν, ἔγραφον τὰ εὐαγγέλια, ἵνα καὶ πάντων ὁμοῦ τῶν αὐτοῦ λόγων ἀπομνημονεύειν ἔχοιεν· ἀλλὰ μετὰ πολλοὺς ὕστερον ἐνιαυτούς· καὶ εἰκὸς, ἀνθρώπους ὄντας αὐτοὺς, ἐπιλαθέσθαι τινῶν. Καὶ ταύτην ἔχε τὴν λύσιν ἐπὶ τῶν τοιούτων προσθηκῶν τε καὶ παραλείψεων. Πολλάκις δὲ καὶ διὰ συγτομίαν τινὰ τινες παρελίμπανον· ἔστι δ' ὅτε καὶ ὡς οὐκ ἀναγκαῖα.

9 Καὶ μεταβάς ἐκεῖθεν, ἦλθεν εἰς τὴν συναγωγὴν αὐτῶν.

Ο δὲ Μάρκος (α) εἶπεν, ὅτι Καὶ εἰσῆλθε πάλιν εἰς τὴν συναγωγὴν αὐτῶν· ὁ δὲ Λουκᾶς (β) φανερώτερον εἶρηκεν, ὅτι Ἐγένετο δὲ καὶ ἐν ἐτέρῳ σαββάτῳ εἰσελθεῖν αὐτὸν εἰς τὴν συναγωγὴν, καὶ διδάσκειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Περὶ τοῦ ξηράν ἔχοντος τὴν χεῖρα.

10 Καὶ ἰδοὺ, ἄνθρωπος ἦν τὴν χεῖρα ἔχων ξηράν·

Ο δὲ Λουκᾶς εἶπε, καὶ ποίαν χεῖρα, γράψας, ὅτι Καὶ ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἢ δεξιὰ ἦν ξηρά (γ).

10 Καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν, λέγοντες· Εἰ ἔξεστι τοῖς σάββασιν θεραπεύειν; ἵνα κατηγορήσωσιν αὐτοῦ.

Υποπτεύοντες, ὅτι πάλιν ἐν σαββάτῳ θεραπεύσει τινὰς, προ-

(α) Μάρκ. Γ', 1.

(β) Λουκ. 5', 6.

(γ) Λουκ. 5', 8.

καταλαμβάνουσιν αὐτὸν τῇ ἐρωτήσει, ἵνα ἀποκριθέντος, ὅτι ἔξεστι, λάβωσιν ἀφορμὴν καὶ κατηγορήσωσιν αὐτοῦ λοιπὸν, ὡς παρανόμου, καὶ κωλύσωσιν οὕτω τὴν θεραπείαν, καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς θεραπείας πιστεύειν μέλλοντας. Ἡροῦντα (I) γὰρ φθείρεσθαι ταῖς νόσοις τοὺς ὁμοφύλους ἢ δοξάζεσθαι τὸν Χριστόν.

11 Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Τίς ἔσται ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃς ἔξει πρόβατον ἓν, καὶ ἐὰν ἐμπέσῃ τοῦτο τοῖς σάββασιν εἰς βόθυνον, οὐχὶ κρατήσει αὐτό, καὶ ἐγερεῖ;

Ορα, πῶς συλλογίζεται (2) αὐτοὺς διὰ τοῦ παραδείγματος τούτου, καὶ δείκνυσιν φιλοχρημάτους μᾶλλον ἢ φιланθρώπους, καὶ κτηνῶν μὲν φειδομένους, ἀνθρώπους δὲ οὐκ ἐλεοῦντας. Παρατήρει δὲ καὶ, πῶς ἄλλοτε μὲν ἄλλας ἀπολογίας ποιεῖται περὶ τῆς τοῦ σαββάτου λύσεως· πάσας δὲ καταλλήλους τοῖς πράγμασιν, ἵνα καὶ τὸν νόμον εὐλόγως ἀναπαύσῃ, καὶ μὴ πλῆξῃ τοὺς Ἰουδαίους.

12 Πόσω οὖν διαφέρει ἄνθρωπος προβάτου;

Συνομολογησάντων αὐτῶν διὰ τῆς σιωπῆς· καὶ γὰρ ὁ νόμος ἐπέτρεπεν, ὃ ἡρώτησε, καὶ ἀντειπεῖν οὐκ ἠδύναντο· φησὶν ἀποφαντικῶς (3), ὅτι Πολλῷ τιμιώτερός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος τοῦ προβάτου.

12 Ὡστε ἔξεστι τοῖς σάββασιν καλῶς ποιεῖν.

Διὰ τοῦ κατὰ τὸ πρόβατον παραδείγματος φημύσας αὐ-

(1) Νόει τὸ, μᾶλλον.

(2) συλλογίζεται καὶ δείκνυσιν αὐτοὺς... φιλοχρημάτους μᾶλλον, ὄντας δηλ.

(3) Ἄρα ὁ Εὐθύμιος ἀνέγνωσε κατ' ἀπόφασιν, καὶ οὐχὶ κατ' ἐρώτησιν.

τοὺς, λοιπὸν δ' (1) ἠρωτήθη παρ' αὐτῶν ἀποκρίνεται. Μάρκος (α) δὲ καὶ Λουκᾶς φασιν, ὅτι καὶ ἔστησε τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ μέσον, καὶ ἠρώτησεν αὐτοὺς· *Τί ἐξέστι τοῖς σάββασιν; ἀγαθοποιῆσαι ἢ κακοποιῆσαι;* Μετὰ γὰρ τὸ ἀποκριθῆναι αὐτοῖς, ἔστησεν αὐτὸν εἰς τὸ μέσον, ἵνα ἀπὸ τῆς ἐλευνῆς θέας καταμαλάξῃ τὴν σκληροκαρδίαν αὐτῶν, καὶ πείσῃ τούτους ἀποθέσθαι μὲν τὴν βασκανίαν, συνιδεῖν δὲ, ὅτι καλὸν αἰεὶ, θεραπεύεσθαι τοὺς κακῶς ἔχοντας. Εἶτα ἀντηρώτησε καὶ αὐτὸς αὐτοὺς ἐρώτημα ἄφικτον· οἱ δὲ ἐσιώπων, ἐλεγχομένοι μὲν ὑπὸ τῆς ἀληθείας, ἐθελοκακοῦντες δέ· διὸ καὶ περιεβλέφατο (β) αὐτοὺς μετ' ὀργῆς, καθά φησι Μάρκος, ὥστε ἐντρέφαι, συλλυπούμενος ἐπὶ τῇ πωρώσει τῆς καρδίας αὐτῶν. Πωρωθεῖσα (γ) γὰρ ὑπὸ τοῦ φθόνου, οὔτε ὄψιν ἐλεεινὴν ἐδύσσωπεῖτο, οὔτε λόγον ἀναντίρρητον παρεδέχετο.

13 Τότε λέγει τῷ ἀνθρώπῳ· Ἐκτεινον τὴν χεῖρά σου.
Καὶ ἐξέτεινε· καὶ ἀποκατεστάθη ὑγιής, ὡς ἡ ἄλλη.

Προστάγματι ταύτην ἴσατο, καταπλήττων τε αὐτοὺς, καὶ δεικνύων, ὅτι θεὸς ἐστι. Ξηρὰν δὲ φέρει τὴν δεξιὰν χεῖρα καὶ πᾶς ὁ τὴν δεξιὰν πράξιν μὴ μετεργόμενος, φημι δὴ, τὴν ἀρετὴν.

14 Οἱ δὲ Φαρισαῖοι συμβούλιον ἔλαβον κατ' αὐτοῦ ἐξελόντες, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν.

Συμβούλιον ἔλαβον παρ' ἀλλήλων. Ὁ δὲ Μάρκος (γ) φησὶν, ὅτι μετὰ τῶν Ἡρωδιανῶν τοῦτο ἐβουλευσάντο. Οἱ δὲ Ἡρωδια-

(1) Ἦτοι, πρὸς τὴν ἠρωτήθη.

(α) Μαρκ. Γ', 3. Λουκ. γ', 8.

(β) Μαρκ. Γ', 5.

(γ) Ἡ καρδιά.

(γ) Μαρκ. Γ', 6.

νοί, γένος μὲν ἦσαν Ἰουδαῖοι καὶ αὐτοί, τὸν Ἡρώδην δὲ δια-
 φερόντως ἐτίμων, καὶ αὐτὸν ἔλεγον εἶναι τὸν ὑπὸ τῶν προφη-
 τῶν καταγγελλόμενον Χριστόν. Ἐπεὶ γὰρ τότε προφητεύετο
 ἔλθειν ὁ Χριστός, ὅτε ἐκλείψει ἡγοούμενος Ἰουδαῖος· ἐξέλιπε
 δὲ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Ἡρώδου τοῦ βρεφοκτόνου· πρῶτος γὰρ οὗ-
 τος ἀλλόφυλος Ἰουδαίων ἐβασίλευσεν· ὑπέλαβον, αὐτὸν εἶναι
 τὸν προσδοκώμενον ἥξειν, καὶ συστάντες, ἰδίαν αἵρεσιν ἐποιή-
 σαντο. Διὸ καὶ, ἀπὸ τοῦ σφόδρα φιλεῖν τὸν Ἡρώδην, Ἡρω-
 διαροὶ ἐπωνομάσθησαν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ τῶν Ἡρωδια-
 νῶν· περὶ δὲ τῶν Ἰουδαίων ὁ Λουκᾶς εἶπεν, ὅτι ἐπλήσθησαν
 (α) ἀνοίας, καὶ διελέλουν πρὸς ἀλλήλους, τί ἂν ποιήσειαν τῷ
 Ἰησοῦ. Καὶ γὰρ οὐ μόνον οὐ κατεπλάγησαν, ἀλλὰ καὶ σκο-
 τισθέντες ὑπὸ τῆς βασιλείας, ἐπλήσθησαν ἀσυνεσίας· καὶ πρῶ-
 τα μὲν συνελάλησαν, τί ἂν ποιήσειαν αὐτῷ κακόν, εἴτα συνε-
 βουλεύσαντο ἀνελεῖν αὐτόν.

15 Ὁ δὲ Ἰησοῦς γνοὺς ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν·

Χρὴ γὰρ ἀναχωρεῖν ἀπὸ τῶν πονηρῶν, καὶ μὴ ῥυσκοινδύνως
 ἐφιέναι (1) ταῖς μανίαις αὐτῶν. Ἄμα δὲ καὶ, οὐπω ἐλήλυθεν
 ἡ ὥρα τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καὶ ἔδει πολλοὺς ἔτι θεραπευθῆναι,
 καὶ ἀπολαῦσαι τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ.

15 Καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί· καὶ ἐθερά-

16 πευσεν αὐτοὺς πάντας. Καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς, ἵνα
 μὴ φανερόν αὐτὸν ποιήσωσιν.

Ἐνταῦθα τὸ, ἐπετίμησεν, ἀντὶ τοῦ, παρήγγειλε, καὶ ἐξησα-
 λίσατο. Σκόπει δὲ, πῶς καὶ τῶν νοσούντων ἐπιμελεῖται, καὶ

(α) Λουκ. 5', 11.

(1) ἑαυτόν.

τὸν φθόνον τῶν Ἰουδαίων θεραπεύει, παραγγέλλων, ἵνα μὴ φανερόν αὐτὸν ποιήσωσιν, ὅτι θεραπεύει· τοῦτο γὰρ ἀκούοντες, ἔμελλον ἐπὶ πλεόν ἐξαγριῦσθαι. Ἐπεὶ δὲ ὑπὸ μακροθυμίας πολλῆς ἐποιεῖτο τὴν τοιαύτην παραγγελίαν, αἰρούμενος μάλιστα συγκαλύπτεσθαι τὴν ἑαυτοῦ δόξαν, ὑπὲρ τοῦ μὴ ἐξάπτεσθαι τούτους εἰς πλείονα μανίαν, εἰσάγει τὸν προφήτην ὁ εὐαγγελιστής, προαναφωνοῦντα τὴν τοιαύτην αὐτοῦ μακροθυμίαν καὶ ἀνεξικακίαν, καὶ φησὶν·

17 Ὅπως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαίου τοῦ προφή-
18 του, λέγοντος· «Ἰδοὺ, ὁ παῖς μου, ὃν ἡρέτισα·

Προσώπῳ τοῦ πατρὸς ταῦτά φησιν: Ἰδοὺ, ὁ παῖς μου (α) ὁ μονογενής· ὃν δὲ ἡρέτισα, ἀντὶ τοῦ, ὃν προέκρινα πάντων. Ἐπεὶ δὲ διπλοῦς ἐστὶν ὁ Χριστός· τὸ μὲν, ὁ παῖς μου, δηλω-
τικὸν ἐστὶ τῆς θεότητος· τὸ δὲ, ὃν ἡρέτισα, τῆς ἀνθρωπότη-
τος. Καὶ τὰ ἐξῆς δὲ, τοιαῦτα.

18 Ὁ ἀγαπητός μου, εἰς ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχὴ μου·

Ὅμοιως τὸ μὲν, ὁ ἀγαπητός μου, περὶ τῆς θεότητος εἴρηται· τὸ δὲ, εἰς ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχὴ μου, περὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐστὶ γὰρ ἀγαπητός μὲν, ὡς μονογενής· εἰς αὐτὸν δὲ εὐδόκη-
σεν, ὡς εἰς αὐτὸν ἐπαναπαυόμενος, ἢ ὡς δι' αὐτοῦ τὰ ἀγαθὰ θελήσας, λέγω δὴ, τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων.

Καὶ βαπτίζομένου δὲ αὐτοῦ τοιαύτην ὁ πατὴρ ἄνωθεν ἀφῆ-
κε φωνὴν εἰπών· Οὗτός (β) ἐστὶν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν
ᾧ εὐδόκησα· καὶ τοιαύτην καὶ τὴν ἐξήγησιν ἐποιήσαμεθα.
Καὶ ἀνάγνωθι καλέϊν, καὶ ἐπιγνώσῃ σαφέστερον. Τὸ δὲ, εἰς
ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχὴ μου, ἀντὶ τοῦ, εἰς ὃν εὐδόκησα ἐγώ.

(α) Ἡσ. Κσφ. MB', 1. καὶ ἐξῆς.

(β) Ματθ. Γ', 17.

Πολλὰ δὲ τοιαῦτα ἀνθρωποπρεπεῖ φησὶν ἡ παλαιὰ Γραφή ἐπὶ τοῦ θεοῦ, διὰ τὴν παχύτητα τῆς δικνοίας τῶν Ἑβραίων, ἀχρὴ πάντα θεοπρεπῶς νοεῖν.

18 Θήσω τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν.

Περὶ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος υἱοῦ τοῦτο εἶρηκεν, ὡς περὶ ἀνθρώπου, προκόπτοντος τῇ ἐπιφοιτήσει τοῦ παναγίου Πνεύματος, περὶ οὗ φησὶ καὶ ὁ Δουκᾶς· Τὸ δὲ παιδίον (α) ᾤξανε, καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι, πληρούμενον σοφίας καὶ χάρις θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτό.

18 Καὶ κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγελεῖ.

Κρίσιν λέγει τὸν εὐαγγελικὸν νόμον, ὃν ἐκήρυξε τοῖς ἔθνεσι διὰ τῶν ἀποστόλων· ἢ τὴν δικαιοκρισίαν αὐτοῦ, ὅτι τῶν Ἰουδαίων ἀπωσαμένων αὐτόν, προσελάβετο τὰ ἔθνη. Τοῦτα γὰρ δικαία κρίσις ὄντως ἐστίν, ἵνα μὴ τέλεον ἀπόληται τὸ πλάσμα τῶν χειρῶν αὐτοῦ.

19 Οὐκ ἐρίσει, οὐδὲ κραυγᾶσει, οὐδὲ ἀκούσει τις ἐν ταῖς πλατείαις τὴν φωνὴν αὐτοῦ·

Διὰ ταῦτα τὰ ρητὰ, τὴν ὅλην ἐντέθεικε προφητείαν. Μακρόθυμος γὰρ ὢν καὶ πραότατος, οὐκ ἤριζε πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας, οὐδ' ἐκραύγαζεν ἀδικούμενος, οὐδ' ἐν ταῖς ἀγοραῖς ἐδίδασκεν, ὡς οἱ τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων δόξαν θηρεύοντες· ἀλλ' ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἐν ἐρημίαις καὶ ὄρεσι καὶ αἰγιαλοῖς. Ἐῖτα προφητεύει καὶ περὶ τῆς ἁγαν ἀσθενείας τῶν ἐπιβουλευόντων τῷ παντοδυνάμῳ τούτῳ θεῷ.

20 Κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατεάξει.

Κάλαμον ὠνόμασε τοὺς Ἰουδαίους, ὡς ἀσθενεστάτους πρὸς

(α) Δουκ. Β', 40.

τὴν θείαν καὶ ἄμαχον αὐτοῦ δύναμιν· καὶ οὐδὲ ἀπλῶς κάλαμον, ἀλλὰ συντετριμμένον, πρὸς ἐπίτασιν τῆς ἀσθενείας αὐτῶν. Λέγει δέ, ὅτι δυνάμενος, ὡς κάλαμον συντετριμμένον, εὐκολώτατα διακλᾶσαι αὐτοὺς, ὅμως οὐ ποιήσει τοῦτο, δι' οἰκείαν μακροθυμίαν.

20 Καὶ λῖνον τυφόμενον οὐ σβέσει.

Ενταῦθα δηλοῖ τὸν ἀναπτόμενον θυμὸν τῶν Ἰουδαίων κατὰ τοῦ Σωτῆρος, ὃν καὶ λῖνον τυφόμενον προσηγόρευσεν, ὡς εὐχερῇ πρὸς τὸ σβέννυσθαι, διὰ τὴν ἰσχὺν τοῦ Χριστοῦ, δυνάμενου κατασβέσαι τοῦτον οὕτω ῥαδίως, ὡς ἂν σβέσῃ τις λῖνον τυφόμενον, τουτέστιν, ἀνακαιόμενον. Λῖνον δὲ νῦν νοοῦμεν, τὸ λινοῦν ῥάκος. Ἀλλ' οὐ σβέσει τοῦτον, ἵνα πάθῃ, καὶ ἵνα παθῶν δείξῃ τὴν περὶ ἡμᾶς ὑπερβάλλουσαν ἀγάπην αὐτοῦ.

20 Ἔως ἂν ἐκβάλῃ εἰς νῖκος τὴν κρίσιν.

Ἔως ἂν ἐξερέγκῃ εἰς τέλος τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. Νῖκος μὲν γάρ, τὸ τέλος· κρίσιν δέ, τὴν δικαιοσύνην ὠνόμασεν. Ἔως ἂν πληρώσῃ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, ἕως ἂν ἐπιδείξηται τὰ παρ' ἑαυτοῦ δικαιώματα, τὰ καταδικάζοντα τοὺς Ἰουδαίους, καὶ περιαιροῦντα πᾶσαν αὐτῶν ἀναίσχυντον πρόφασιν. Μετὰ τοῦτο δέ, συντρίψει αὐτοὺς, ὡς σκεύη (α) κεραμέως ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ, τῇ δυναστείᾳ τῶν Ῥωμαίων, Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου, τῶν πολιορκησάντων καὶ ἐξολοθρευσάντων αὐτούς.

21 Καὶ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἔθνη ἐλπιούσιν.

Ἐλπίσουσιν, ὅτι καὶ μόνον ὀνομαζόμενος ἐν πειρασμοῖς ἐξελεῖται τοὺς ἐλπίζοντας ἐπ' αὐτῷ.

(α) ψαλμ. β', 9.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ KB'.

Περὶ τοῦ δαιμονιζομένου τυφλοῦ καὶ κωφοῦ.

22 Τότε προσηγήθη αὐτῷ δαιμονιζόμενος, τυφλὸς καὶ κωφός· καὶ ἐθεράπευσεν αὐτόν, ὥστε τὸν τυφλὸν καὶ κωφὸν καὶ λαλεῖν καὶ βλέπειν.

Τὸ, τότε, ποτὲ μὲν ἀκολουθίαν καὶ τάξιν πραγμάτων σημαίνει, καθάπερ καὶ τὸ, Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ· ποτὲ δὲ καὶ ἄμφω τὸν χρόνον μόνον δηλοῦσι, καθ' ὃν ἐγένοντο τὰ ρηθῆναι μέλλοντα. Κωφὸν δὲ νῦν τὸν ἄλαλον λέγει.

23 Καὶ ἐξίσταντο πάντες οἱ ὄχλοι, καὶ ἔλεγον· Μῆτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς Δαυὶδ;

Ἦκουον γὰρ τῶν προφητῶν καταγγελλόντων ἐκ σπέρματος Δαυὶδ ἤξειν τὸν Χριστόν.

24 Οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἀκούσαντες, εἶπον· Οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν τῷ Βεελζεβοῦλ, ἄρχοντι τῶν δαιμονίων.

Ἐδάνκοντο γὰρ, ζηλοτυποῦντες τὴν δόξαν αὐτοῦ· διὸ καὶ ὑπὸ τῆς ἄγαν βασκανίας οὐκ ἐφείδοντο τῷ Βεελζεβοῦλ ἐπιγραφόμενοι τὰ ἔργα τῆς θείας φύσεως, καὶ λέγοντες· Οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια ἐν οἰκείᾳ δυνάμει, ἀλλ' ἐν τῷ Βεελζεβοῦλ, ἔνοικον καὶ φίλον ἔχων αὐτόν. Καὶ ἀλλαχοῦ γὰρ ἔλεγον, ὅτι Βεελζεβοῦλ ἔχει (α).

(α) Μάρκ. Γ', 22,

(ΤΟΜ. Α΄.)

25 Εἰδὼς δὲ ὁ Ἰησοῦς τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς·

Καθ' ἑαυτοὺς γὰρ τοῦτο ἔλεγον, φοβούμενοι τὸν ὄχλον· αὐτὸς δὲ ἐδημοσίευσεν τὸ τῆς διανοίας αὐτῶν μυστήριον, κἀντεῦθεν δεικνύων, ὅτι θεὸς ἐστίν. Ὅρα δὲ, ὅτι καὶ πρότερον μὲν τοῦτο κατηγορηθεῖς, οὐκ ἐπετίμησεν αὐτοῖς, ἐνδιδούς γινῶναι τὴν αὐτοῦ δύναμιν, ἀπὸ τε τῶν πλειόνων σημείων, ἀπὸ τε τῆς μετὰ τοῦτο διδασκαλίας· ἐπεὶ δὲ ἄλλιν τὸ αὐτὸ λέγοντες ἐπέμενον, οὐδὲν ἐκείθεν βελτιωθέντες, ἐπιτιμᾷ λοιπὸν, καὶ ἐξελέγχει τὴν τούτων ἄνοιαν· μετὰ πραότητος δὲ τοῦτο ποιεῖ, παιδεύων ἡμᾶς πρῶτος ἐλέγχειν τοὺς ἁμαρτάνοντας. Ἀπὸ δὲ τῶν κοινῇ συμβαινόντων ποιεῖται τὸν ἔλεγχον, καὶ παραδείγματα λαμβάνει γνώριμά τε καὶ ὁμολογημένα, καὶ τρία· τὸ μὲν, ἰσχυροτάτης δυνάμεως· τὰ δὲ, μέσης· τὸ δὲ, ἐλαχίστης· βεβαιῶν, ὅτι, κἀν μέγα τι στασιάζῃ πρὸς ἑαυτὸ, κἀν μέσαν, κἀν μικρὸν, ἀπόλλυται.

25 Πᾶσα βασιλεία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς ἐρρημοῦται·
Στασιαζόντων ἀλλήλοις τῶν μερισθέντων.

25 Καὶ πᾶσα πόλις ἢ οἰκία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς,
οὐ σταθήσεται.

Οὐ συστήσεται διὰ τὴν ῥηθεῖσαν αἰτίαν.

26 Καὶ εἰ ὁ σατανᾶς τὸν σατανᾶν ἐκβάλλει, ἐφ' ἑαυτὸν ἐμερίσθη· πῶς οὖν σταθήσεται ἡ βασιλεία αὐτοῦ;

Εἰ ὁ Σατανᾶς, ὁ ἄρχων τῶν δαιμόνων, τὸν ἀπλῶς Σατανᾶν διώκει βικίως· οὐ γὰρ ἂν ἐκὼν ποτε καταλίπη τὸ ἴδιον οἰκητήριον· ἐχθρὸς ἐσται πάντως ὁ διωκόμενος τῷ διώκοντι· καὶ λοιπὸν καθ' ἑαυτοῦ ἐμερίσθη, διαιρεθείσης ἀπ' αὐτοῦ τῆς ὑποταγῆς τῶν δαιμόνων· καὶ πῶς συστήσεται ἡ βασιλεία αὐτοῦ;

ἢ πρὸς αὐτούς; [Ἦστε (Ι), εἶγε τούτων ἄρχων ἐστίν, οὐκ ἂν, ἀπελάσας τούτους, στασιάσῃ πρὸς αὐτούς,] οὐδ' ἂν ἐπικουρήσῃ ἀνθρώπων κατὰ δαίμονος, οὐδ' ἂν γένοιτό ποτε φιλάνθρωπος, ἀνθρωποκτόνος ὢν ἀπ' ἀρχῆς.

27 Καὶ εἰ ἐγὼ ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν;

Μετὰ τὴν πρώτην λύσιν τῆς κατηγορίας, ἐπὶ δευτέραν ἔρχεται σαφεστέραν. Ἐπεὶ γὰρ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ δαίμονας ἐξεβάλλον ἥδη, παρ' αὐτοῦ λαβόντες τὴν ἐξουσίαν, ἀπὸ τούτων ἐλέγχει μᾶλλον τοὺς φαρισαίους, διὰ φθόνον μόνον τοιαῦτα κατηγοροῦντας αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ἐκείνοις οὐδέν τι τοιοῦτον ἐγκαλοῦντες, αὐτοῦ μόνου κατηγοροῦν οὕτως. Υἱοὺς δὲ αὐτῶν, τοὺς ἀποστόλους ὠνόμασε, διὰ τὸ τοὺς φαρισαίους πατέρων τάξιν ἐπέχειν ἐν Ἰουδαίῳ, ἐξ ὧν οἱ ἀπόστολοι κατήγοντο, καὶ διὰ τὸ νεωτέρους ἐκείνων εἶναι τούτους. Ἐρωτᾷ οὖν, *Ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν;* ἄρα ἐν Βεελζεβοὺλ; καὶ πῶς οὐ κατηγορεῖτε καὶ αὐτῶν; Εἰ δὲ ἐν χάριτι θεοῦ, θεὸς ἄρα ἐγώ· ἐν τῷ ἐμῷ γὰρ ὀνόματι τὰ δαιμόνια διώκουσι.

27 Διὰ τοῦτο αὐτοὶ ὑμῶν ἔσονται κριταί.

Διότι τοίνυν ἐκβάλλουσιν καὶ αὐτοὶ δαιμόνια, καὶ οὐκ ἐγκαλοῦνται παρ' ὑμῶν, διὰ τοῦτο αὐτοὶ ὑμῶν ἔσονται κριταί, καὶ κατακρινοῦσιν ἡμᾶς, οὐκ ἐπὶ τοῖς βεβιωμένοις· τοῦτο γὰρ μόνου θεοῦ· ἀλλ' ἐπὶ τῇ βλασφημίᾳ ταύτῃ, ὅτι διὰ φθόνον ἐγκαλεῖτε μόνον ἐμοὶ, ἐκείνους ἀφέντες. Ἡ δὲ διὰ τοῦτο, διότι υἱοὶ ὑμῶν ὄντες, ἐπέγνωσαν τὴν ἀλήθειαν, κατακρινοῦσιν ὑμᾶς τοὺς πατέρας αὐτῶν, μὴ θελήσαντας ἐπιγνῶναι ταύτην.

(1) Τὰ ἐνταῦθα παρεντεθειμένα λείπουσιν ἀπὸ τοῦ Α, καὶ ἴσως διὰ τὸ διττὸν, πρὸς αὐτούς.

28 Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

[*Δάκτυλος (1)* Θεοῦ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τῶν γὰρ ἄλλων εὐαγγελιστῶν εἰπόντων· *Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ὁ Λουκᾶς εἶπεν· Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν δακτύλῳ Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια.*]

Ἀποδείξας, ὅτι οὐκ ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, συναπέδειξεν, ὅτι λοιπὸν ἐν πνεύματι Θεοῦ ταῦτα ἀπελαύνει. Πνεῦμα δὲ Θεοῦ νῦν, τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ φησί. Διὸ καὶ ὁ Λουκᾶς, *Ἐν (α)* δακτύλῳ Θεοῦ, εἶπε, τουτέστιν, ἐν χειρὶ χειρὰ δὲ Θεοῦ, τὴν δύναμιν αὐτοῦ λέγομεν. Εἰ δὲ ἐν δυνάμει Θεῖα, φησὶν, ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ὡς μὴ ψιλὸς ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ υἱὸς Θεοῦ, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ· λέγει δὲ τὴν ἐαυτοῦ, ἦντινα διὰ τοῦ Χριστοῦ ἐρχεσθαι ἐπ' αὐτοὺς προκατήγγειλαν οἱ προφῆται. Μόνου γὰρ Θεοῦ, τὸ ἐν δυνάμει Θεῖα δαίμονας ἐκβάλλειν· οἱ γὰρ ἀπόστολοι, οὐκ ἐν δυνάμει Θεῖα, ἀλλ' ἐν χάριτι Θεῖα τούτους ἐξέβαλλον· οὐ γὰρ ἠδύναντο, ὡς ὁ Θεός, ἀλλὰ χάριν εἶχον ἐκ τοῦ Θεοῦ· ὁ μὲν γὰρ, ἐπιτάγματι μόνῳ τοὺς δαίμονας ἐφυγάδευεν· οἱ δὲ, ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ τούτους ἐξώριζον. Εἰ δὲ ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, διὰ τί ταύτην ἀπωθεῖσθε; διὰ τί τοῖς ὑμέτεροις ἀγαθοῖς πολυμεῖτε; Οὗτος γὰρ ἐκεῖνος ὁ καιρὸς τῆς σωτηρίας ὑμῶν, ὃν πάλαι προσεῖπον οἱ προφῆται.

29 Ἡ πῶς δύναταί τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσαι, ἐὰν μὴ

(1) Τὰ παρενθεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρ' ἀμφοτέροις ταῖς χειρογράφοις. Ἀναφέρονται δὲ εἰς Λουκ. 11, 20.

(α) Λουκ. 11, 20.

πρῶτον δῆσῃ τὸν ἰσχυρόν; καὶ τότε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρπάσει.

Παραδειγματικῶς μὲν ἐξάγει τὸν λόγον· ὑποδηλοῖ δὲ ἰσχυρόν μὲν, τὸν ἄρχοντα τῶν δαιμονίων, οὐχ ὡς ἰσχυρόν τῇ φύσει, ἀλλ' ὡς τυραννοῦντα μέχρι τότε, καὶ καταδυναστεύοντα τῶν ἀσθενούντων ἐκ ῥαθυμίας· σκευὴ δὲ αὐτοῦ, τὰ ὑποτεταγμένα αὐτῷ δαιμόνια, ὡς ὅπλα αὐτοῦ. Σκευὴ γὰρ ὀνομάζονται, καὶ τὰ ὅπλα· διό καὶ ὁ Λουκᾶς, παροπλίαν (α) αὐτοῦ ταῦτα ὠνόμασε, δι' ὧν κατεδουλοῦτο τοὺς ἀθλοὺς ἀνθρώπους. Εἰσάγει δὲ λογισμὸν διὰ τοῦ τοιούτου παραδείγματος ὁ Χριστός, δεικνύοντα, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἔχει φίλον τὸν ἄρχοντα τῶν δαιμονίων, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐδέσμησεν αὐτοῦ τὴν ἰσχύν, ὡς ἐχθιστοῦ. Ἔστι γὰρ ὁ τοῦ λογισμοῦ σκοπός, ὅτι ὥσπερ οὐ δύναται τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ τὰ σκευὴ αὐτοῦ διαρπάσαι, φυλαττόμενα παρ' αὐτοῦ, ἐὰν μὴ πρῶτον δῆσῃ τὸν ἰσχυρόν, οὕτως οὐδ' αὐτὸς διήρπασεν ἂν τὰ δαιμόνια, τοῦτέστι, διεσκόρπισεν, εἰ μὴ πρῶτον ἐδέσμησε τὸν ἄρχοντα τούτων τὸν ἐνισχύοντα αὐτά.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὡς οὐ πάντοτε τὰ παραδείγματα κατὰ πάντα λόγον προσαρμόζουσι ταῖς ὑποθέσεσιν, εἰς ἃς ἐκλαμβάνονται· ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν μόνοις τοῖς καιριωτέροις καὶ κεφαλαιωδεστέροις μέρεσι.

Τινὲς δὲ σκευὴ τῶν δαιμόνων λέγουσιν εἶναι τοὺς δαιμονιζομένους, οὓς ὁ Χριστὸς διήρπασεν ἀπ' αὐτῶν, δῆσας τὰς δυνάμεις αὐτῶν. Εἴεν δ' ἂν σκευὴ τοῦ διαδόλου, καὶ πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὰ τοῦ διαδόλου, καὶ ὑπηρετοῦντες τοῖς αὐτοῦ θελήμασιν.

30 Ὁ μὴ ὦν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστι· καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ, σκορπίζει.

Καὶ δι' ἐτέρου λογισμοῦ βεβαιοῖ, ὅτι μᾶλλον ἐχθιστος αὐτῷ

(α) Λουκ. 11', 22,

ἐστὶν ὁ ἄρχων τῶν δαιμονίων. Ὅτι μὲν γὰρ οὐκ ἔστι μετὰ τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ συνάγει μετ' αὐτοῦ, δῆλον, ἀφ' ὧν ὁ μὲν Χριστὸς, πᾶσάν τε ἀρετὴν διδάσκει, καὶ φιλάνθρωπος ὢν, ἰᾶται τοὺς νοσοῦντας· ὁ δὲ τοῦναντίον, πᾶσάν τε κακίαν διδάσκει, καὶ μισάνθρωπος ὢν, λωβᾶται τοῖς ὑγιαίνουσιν. Εἰ δὲ οὕτε μετ' αὐτοῦ ἐστίν, ἤγουν, οὐχ ὁμολογῶμεν εἰ αὐτῷ, καθὼς ἀποδείκνυται, οὔτε συνάγει μετ' αὐτοῦ πρὸς πίστιν, πάντως κατ' αὐτοῦ ἐστίν, καὶ σκορπίζει, οὗς ὁ Χριστὸς συνάγει, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ. Εἰπὼν δὲ, ὅτι ἡ μὴ ὦν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστίν, καὶ δόξας ἀσαφῶς εἰπεῖν, ἐφηρμήνευσε τὸν λόγον, προσθεὶς, ὅτι καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ, σκορπίζει. Τῷ διαβόλῳ δὲ συνέταξε καὶ τοὺς Ἰουδαίους, κατ' αὐτοῦ τε ὄντας, καὶ σκορπίζοντας, ἃ συνῆγεν, ὅσον τὰ ἐπ' αὐτοῖς.

31 Διὰ τοῦτο.

Διότι τοιαῦτα κατ' ἐμοῦ λέγετε.

31 Λέγω ὑμῖν· Πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις· ἡ δὲ τοῦ πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις.

Οὐχ ἀπλῶς πᾶσαν ἁμαρτίαν καὶ βλασφημίαν λέγει. Διὰ τῶν ἐφεξῆς γὰρ ἐσαφήνισε, ποίαν πᾶσαν λέγει. Φησὶ γάρ·

32 Καὶ ὅς ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὅς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι.

Ὅς μὲν ἂν ἁμάρτη κατὰ τῆς ἀνθρωπότητός μου, φησὶ, τουτέστιν, ὅστις ἂν εἴπῃ βλάσφημον λόγον κατ' αὐτῆς, σκανδαλιζόμενος, ἐφ' οἷς, ὡς ἄνθρωπος, ἐσθίω, καὶ πίνω, καὶ ὑπνῶ, καὶ κοιμῶ, καὶ τᾶλλα, ὅσα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἴδια, ἅπερ ἀνθρωποπρεπῶς, τὰ μὲν ἐνεργῶ, τὰ δὲ πάσχω, βεβαιῶν, ὅτι

κατὰ ἀλήθειαν ἐννηθρώπησα, ὁ τοιαύτος συγγνωσθήσεται πάντως, ὡς οὐκ ἐθελοκακήσας, ἀλλ' ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἀληθείας βλασφημήσας· ὁ δὲ βλέπων τὰς θεοπρεπεῖς μου ἐνεργείας, ἅς μόνος δύναται ποιεῖν ὁ θεός, καὶ τῷ Βεελζεβοὺλ ταύτας ἐπιγραφόμενος, ὡς καὶ ὑμεῖς νῦν, καὶ οὕτω βλασφημῶν κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, ἥτοι κατὰ τῆς θεότητος· ταύτην γὰρ νῦν καλεῖ Πνεῦμα ἅγιον· οὗτος, ὡς ἐθελοκακήσας προδήλως, καὶ ἐν γνώσει καθυβρίζας τὸν θεόν, καὶ ἀναπολόγητα πλημμελήσας, οὐ συγχωρηθήσεται.

Τὸ δὲ, οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι, προσέθηκε, διδάσκων, ὅτι μεγίστη καὶ φοβερωτάτη ἐστὶν ἡ κατὰ τοῦ Θεοῦ βλασφημία, καὶ ὅτι τῶν ἀνθρώπων, οἱ μὲν καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ κολάζονται, ὡς οἱ Σοδομίται καὶ ὡς Ἰουδαῖοι· καὶ περὶ μὲν τῶν Σοδομιτῶν προειρήκαμεν ἐν τῷ ἐνεκακαιδεκάτῃ κεφαλαίῳ· Ἰουδαῖοι δὲ καὶ ἐνταῦθα δίκην ἔδωσαν, ἐλεεινῶς ὑπὸ Ῥωμαίων πολιορκηθέντες, καὶ ἐκεῖ τιμωρηθήσονται χαλεπώτερον· τινὲς δὲ, ἐνταῦθα μόνον κολάζονται, ὡς ὁ πεπορευκὼς παρὰ Κορινθίοις καὶ παραδοθεὶς τῷ Σατανᾷ· τινὲς δὲ, ἐκεῖ μόνον, ὡς ὁ ἀποτηγανιζόμενος ἐν τῇ φλογὶ πλούσιος· τινὲς δὲ, οὔτε ἐνταῦθα, οὔτε ἐκεῖ, ὡς οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ προφῆται, καὶ ὁ Ἰῶβ· ἃ γὰρ ἔπασχον, οὐ τῆς ἐκ Θεοῦ κολάσεως ἦσαν, ἀλλ' ἀγώνων καὶ παλαισμάτων. Ἡ μὲν οὖν ἀπειλή, κατὰ τῶν μενόντων ἀμεταμελήτων· δηλὸν δὲ, ὅτι ταῖς μετανουῶσιν ἀφελήσεται καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ. Πολλοὶ γὰρ τῶν οὕτω τῆνικαῦτα πλημμελησάντων, πιστεύσαντες ὕστερον, πάντα συνεχωρήθησαν.

33 Ἡ ποιήσατε τὸ δένδρον καλόν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ καλόν· ἢ ποιήσατε τὸ δένδρον σαπρὸν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ σαπρὸν· ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκεται.

Ποιήσατε, ἀντὶ τοῦ, εἶπατε. Καταισχύνει δὲ πάλιν ἐτέρως·

αὐτοὺς, ὡς ἀνακόλουθα καὶ παρὰ φύσιν κατηγοροῦντας. Ἐπεὶ γὰρ τὸ μὲν ἀπελαύνεσθαι τοὺς δαίμονας, οὐκ ἐκάνικτον, εἰ καὶ σφόδρα ἡναισχύνουν· τὸν δὲ ἀπελαύνοντα τούτους διέβαλλον, παραδειγματικῶς αὐτοὺς ἐλέγχει, τὸ μὲν ἔργον καλὸν κρίνοντας, τὸν δὲ ἐργαζόμενον, κακόν, ὅπερ ἐστὶν ἐναντιότητος καὶ ἀναισχυντίας.

Καὶ δένδρον μὲν, ἑαυτὸν ὑποφαίνει· καρπὸν δὲ, τὸ ἔργον αὐτοῦ. Δέγει τοίνυν, ὅτι Ἥ εἴπατε τὸν ἐργάτην καλόν, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ καλόν· ἢ τὸν ἐργάτην αὐτοῦ κακόν, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ κακόν. Εἰ γὰρ τὸ ἔργον καλόν, ἄρα καὶ ὁ ἐργάτης αὐτοῦ καλός· ἐκ γὰρ τοῦ ἔργου ὁ ἐργάτης αὐτοῦ γινώσκεται· εἰ μὲν καλοῦ, καλός· εἰ δὲ κακοῦ, κακός. Ἐδίδαξε γὰρ ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ, ὅτι (α) Οὐ δύναται δένδρον ἀγαθόν, καρποῦς πονηροῦς ποιεῖν, οὐδὲ δένδρον σαπρὸν, καρποῦς καλοῦς ποιεῖν.

34 Γεννήματα ἐχιδνῶν! πῶς δύνασθε ἀγαθὰ λαλεῖν, πονηροὶ ὄντες;

Οὐκ ἔστι θαυμαστόν, εἰ τοιαῦτα βλασφημεῖτε. Πονηροὶ γὰρ ὄντες, οὐ δύνασθε ἀγαθὰ λαλεῖν. Εἴτα καὶ φυσιολογικῶς ἀποδείκνυσιν, πῶς οὐ δύνανται.

34 Ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ.

Ἵπερβλυζούσης γὰρ τῆς κακίας ἐν τῇ καρδίᾳ, λοιπὸν ἐξ ἀνάγκης ἀπὸ τοῦ περιττεύοντος ἐκχεῖται κακία, ἥτις ἐστὶ λόγος πονηρός. Καὶ καθάπερ οἱ ἐμοῦντες, παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν βιάζονται ἔνδον κατέχειν ἐκπηδῶντας τοὺς χυμοὺς, ὑπερβλυζόντων δὲ, νικῶνται, καὶ προίενται τοὺς περιττεύοντας· οὕτω

(α) Ματθ. Ζ', 18.

δὴ καὶ οἱ τὰ πονηρὰ βουλευόμενα τρέφοντες. Γεννήματα δὲ ἐχιδνῶν αὐτοὺς προσηγόρευεν, ὡς καὶ ὁ Βαπτιστὴς Ἰωάννης ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ (α). Καὶ ζήτησον τὴν ἐν ἐκείνῳ ἐξήγησιν.

35 Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας ἐκβάλλει τὰ ἀγαθὰ· καὶ ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ ἐκβάλλει πονηρὰ.

Διδάσκει νῦν, ὅτι τὸ ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖν, οὐκ ἐπὶ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων γίνεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν. Καὶ θησαυρὸν μὲν καλεῖ, τὴν βλύσιν καὶ πηγὴν τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς πονηρίας· ἀγαθὰ δὲ καὶ πονηρὰ, τοὺς ἀγαθοὺς λόγους καὶ πονηροὺς.

36 Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι πᾶν ῥῆμα ἀργόν, ὃ ἐὰν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀποδώσουσι περὶ αὐτοῦ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως.

Ἀργὸν μὲν λέγει, τὸ συκοφαντικὸν καὶ μάταιον, ἢ τὸ περὶ τὸν καὶ βλαβερόν· λόγον δὲ, τὴν εὐθύνην καὶ ἀπολογίαν. Οὐ μικρὸν δὲ μέρος διορθώσεως, τὸ μὴ μόνον ἀπολογεῖσθαι καὶ ἐλέγχειν, ἀλλὰ καὶ ἀπειλεῖν, ὃ δὴ πολλαχοῦ ποιεῖ.

37 Ἐκ γὰρ τῶν λόγων σου δικαιωθήσῃ, καὶ ἐκ τῶν λόγων σου καταδικασθήσῃ.

Ἐκ μὲν τῶν ἀγαθῶν, δικαιωθήσῃ· ἐκ δὲ τῶν πονηρῶν, καταδικασθήσῃ.

(α) Ματθ. Γ', 7.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

Περὶ τῶν αἰτούντων σημεῖον.

38 Τότε ἀπεκρίθησάν τινες τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, λέγοντες· Διδάσκαλε, θέλομεν ἀπὸ σοῦ σημεῖον ἰδεῖν.

Οτε θαυμάσαι καὶ ὑποκύβει εἶδει, τότε πάλιν ἀναισχυνοῦσαι καὶ ὃν πρὸ μικροῦ θρασέως ἐκάλουν δαιμονῶντα, νῦν κολακευτικῶς διδάσκαλον ὀνομάζουσι· καὶ μετὰ τοσαῦτα θαύματα, σημεῖον ἰδεῖν αἰτοῦσιν, οὐχ ἵνα πιστεύσωσιν, ἀλλ' ἵνα ἐπιλάβωνται αὐτοῦ. Μὴ δυνάμενοι γὰρ ἀντειπεῖν αὐτῷ, ῥαδίως αὐτοὺς ἐλέγχοντι, πρὸς τὰ ἔργα μεταβαίνουσιν. Ὁ δὲ Λουκᾶς φησὶν, ὅτι (α) ἕτεροι, πειράζοντες, σημεῖον παρ' αὐτοῦ ἐζήτουν ἐξ οὐρανοῦ. Ὑπελάμβανον γὰρ, ὅτι τὰ μὲν ἐπὶ τῆς γῆς σημεῖα γοητεύων ἐπιτελεῖ· ἐξ οὐρανοῦ δὲ οὐκ ἂν δύναίτο ποιῆσαι σημεῖον, μὴ ὦν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Καὶ γὰρ καὶ ἀλλαγῶν ἔλεγον· Οὗτος ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ (β).

39 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς· Γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ·

Όταν μὲν ὕβριζον αὐτόν, διελέγετο (1) μακροθύμως· όταν δὲ ἐκολάκευον, ἀπεκρίνετο τραχέως, ὡς μήτε θυμῷ νικώμενος, μήτε κολακείᾳ μαλακιζόμενος· διασύρει δὲ τούτους, ἀπὸ τῆς τῶν προγόνων αὐτῶν κακίας, ὡς ἄξια ἐκείνων γεννήματα. Καὶ ποτηρὰν μὲν τὴν γεγεὰν τούτων ὠνόμασεν, ὡς ἐκπαλαί ἀπιστον καὶ πειράζουσαν· φησὶ γὰρ ὁ Δαυὶδ· Καὶ (γ) οὐκ ἐπί-

(α) Λουκ. ΙΑ', 16.

(β) Ἰωαν. Θ', 16.

(1) Αὐτοῖς.

(γ) Ψαλμ. ΟΖ', 32.

στευσαν ἐν τοῖς θαυμασίοις αὐτοῦ· καὶ πάλιν· Καὶ (α) ἐπέ-
 ρασαν καὶ παρεπύκρναν τὸν θεὸν τὸν ὑψίστον· μοιχαλίδα
 δὲ, διὰ τὴν τῶν προγόνων αὐτῶν ἐκ θεοῦ ἀποστασίαν, οἵτινες
 ἀποξυγέντες πάλαι τῆς πίστεως τοῦ θεοῦ, ἐκολλήθησαν τῇ
 πίστει τῶν δεινόντων. Μοιχείαν γὰρ ὀνομάζει, καὶ τὴν εἰδω-
 λολατρείαν ἢ παλαιὰ Γραφή· καὶ τοῦτο πολλαχοῦ τῶν προφη-
 τικῶν βίβλων εὐρήσεις.

39 Καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον
 Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου.

Οὐ δοθήσεται αὐτῇ· διότι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ' ἐκ πονηρίας,
 καὶ πειράζουσα σημεῖον ζητεῖ. Τί οὖν; οὐκ ἐποίησεν ἕκτοτε
 σημεῖον; Ἐποίησεν, ἀλλ' οὐ δι' αὐτούς· πεπωρωμένοι γὰρ ἦσαν·
 ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν ἄλλων ὠφέλειαν. Σημεῖον δὲ Ἰωνᾶ τοῦ
 προφήτου λέγει, τὴν μετὰ τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ἐκ
 τοῦ τάφου ἀνάστασιν αὐτοῦ. Προαναφωνεῖ γὰρ ἤδη ταύτην
 τοῖς Ἰουδαίοις· ἵνα ἀναστάντος μνημονεύωσιν, ὅτι προεῖπε τοῦ-
 τοις περὶ αὐτῆς, ἐπισημηνάμενος λεπτομερῶς καὶ τὰς ἡμέρας
 καὶ τὰς νύκτας τῆς ἰδίας ταφῆς. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὕστερον
 ταφέντος αὐτοῦ (β), «συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι
 πρὸς Πιλάτον λέγοντες· Κύριε, ἐμνήσθημεν, ὅτι ὁ πλάνος ἐκεῖ-
 νος εἶπεν ἔτι ζῶν· Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι.» Σημεῖον δὲ
 Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου ταύτην ὀνόμασε, διὰ τὴν ὁμοιότητα, ἣν
 καὶ ἐρμηνεύει, λέγων·

40 Ὡσπερ γὰρ ἦν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς
 ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας· οὕτως ἔσται ὁ υἱὸς τοῦ

(α) Ψαλμ. ΟΖ', 56.

(β) Ματθ. ΚΖ', 62. 63.

ανθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ
τρεῖς νύκτας.

Οὕτως τοῦτο σημεῖον ἦν, καὶ σημεῖον πάντων παραδοξότερον· οὐδενὸς γὰρ οὐδέποτε τοιαύτη γέγονεν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις. Ἐδόθη δὲ τὸ σημεῖον τοῦτο τοῖς ἀπίστοις Ἰουδαίοις, τουτέστιν, ἑτεροαποργήθη παρ' αὐτοῖς, ἵνα πληροφορηθῶσιν, ὅτι θεὸς ἐστι παντοδύναμος· καὶ λοιπὸν, ὡς θεομάχοι, τὸ συνειδὸς ἔξουσι τύπτον καὶ πικρῶς αὐτοὺς βασανίζον, καὶ προανατυποῦν τὰ μέλλοντα καταλαβεῖν τούτους κακὰ. Καρδίαν δὲ γῆς νόει, τὸ βάθος αὐτῆς· ἐν βάθει γὰρ ἦν λελατομημένος ὁ τάφος· τρία δὲ ἡμερονύκτια διήγαγεν ὑπὸ γῆν, ἵνα πιστευθῇ, ὅτι ἀπέθανεν.

† Καρδίαν (Γ) γῆς, τὸν τάφον λέγει.

41 Ἄνδρες Νινευῖται ἀναστήσονται ἐν τῇ κρίσει μετὰ
τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτήν· ὅτι
μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωανᾶ καὶ ἰδοὺ, πλεῖον
Ἰωανᾶ ὧδε.

Ἀμα μὲν, ὡς πάντα εἰδὼς, προλέγει τὸ, καὶ μετὰ τὴν τοιαύ-
την ἀνάστασιν, ἀμετανόητον αὐτῶν· ἅμα δὲ καὶ ἐκφοβεῖ τού-
τους. Ἐπεὶ δὲ εἰσθαμὲν λέγειν, ὅτι ὁ δεῖνα ἐν τῇ μελλούσῃ
κρίσει κατακρινεῖ ἡμᾶς, οὐχ ὡς ἐκείνου κρίνοντος· εἰς γὰρ κρι-
τῆς πάντων, ὁ Χριστὸς· ἀλλ' ὡς τῆς ἐκείνου πράξεως ἐν τῷ
παρεξετάζεσθαι ταῖς ἡμετέραις κατασχυνοῦσης ἡμᾶς· τῇ συνη-
θείᾳ ταύτῃ καὶ ὁ Χριστὸς ἠκολούθησε. Πλεῖον δὲ τοῦ Ἰωανᾶ
ὧδέ, φησι· διότι ὁ μὲν Ἰωανᾶς ἦν δοῦλος, ὁ δὲ Χριστὸς, δε-
σπότης· καὶ ὁ μὲν, ἐκ κήτους ἐξῆλθεν, οὗτος δὲ, ἐξ ἄδου· καὶ ὁ

(1) Τὰς πάντας λέξει· ταύτας μόνος ὁ Ἐνάντιος εὐρηκεν ἐν τῇ περιελίξει τοῦ χειρογράφου αὐτοῦ.

μὲν. ἄκων ἐκήρυξεν, οὗτος δὲ, ἐκὼν· καὶ ὁ μὲν, ξένος ἦν, οὗτος δὲ, συγγενὴς κατὰ σάρκα· καὶ ὁ μὲν, καταστροφὴν ἐκήρυξεν, οὗτος δὲ, βασιλείαν οὐρανῶν· καὶ ὁ μὲν, οὐδὲν σημεῖον ἐποίησεν, οὗτος δὲ, μυρία· καὶ περὶ ἐκείνου μὲν οὐδεὶς προεῖπε, περὶ τούτου δὲ πάντες οἱ προφῆται. Καὶ οἱ μὲν Νινευῖται, βάρβαροι ἐτύγχανον· οἱ δὲ Ἰουδαῖοι, ταῖς θείαις ἦσαν ἐντεθραμμένοι γραφαῖς. Κάκεινοι μὲν οὐδὲν παρὰ τοῦ Ἰωᾶ πλέον ἤκουσαν, εἰ μὴ μόνον, "Ετι (α) τρεῖς ἡμέραι, καὶ ἡ Νινευὶ καταστραφήσεται, καὶ εὐθὺς ἐπίστευσαν αὐτῷ, καὶ μετενόησαν· οὗτοι δὲ παντοῖαν ἠνωτίσθησαν παρὰ τοῦ Χριστοῦ φιλοσοφώτατην διδασκαλίαν, καὶ οὐκ ἐπίστευσαν αὐτῷ. Καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα εὑρομεν ἂν, ἔχοντα τὸ μεῖζον.

42 Βασίλισσα νότου ἐγερθήσεται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινεῖ αὐτήν· ὅτι ἦλθεν ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς ἀκοῦσαι τὴν σοφίαν Σολομῶντος· καὶ ἰδοὺ, πλεῖον Σολομῶντος ὤδε.

Νότος λέγει τὴν χώραν, ἀφ' ἧς ὁ νότος πνέει, λέγω δὴ τὴν Αἰθιοπίαν, ἣν Σαβὰ κέκληκεν ἡ τρίτη (ε) βίβλος τῶν Βασιλειῶν. Κεῖται δὲ ἡ τοιαύτη χώρα ἐν τῷ πέρατι τῆς οἰκουμένης. Πλεῖον δὲ Σολομῶντος ὠδέ, φησι, ὅτι Σολομὼν μὲν, βασιλεὺς ἦν Ἰουδαίας μόνης· ὁ δὲ Χριστὸς, βασιλεὺς οὐρανοῦ καὶ γῆς· καὶ ὁ μὲν, περὶ σοφίας ἀνθρωπίνης αὐτῇ διελέχθη· οὗτος δὲ, περὶ σοφίας θείας ἐποιεῖτο τὰς ὁμιλίας. Οὕτω παραστήσας ἀπὸ συγκρίσεως τὴν ὑπερβολὴν τῆς κακίας αὐτῶν, λοιπὸν προλέγει διὰ παραβολῆς τὰ μέλλοντα καταλαβεῖν αὐτοὺς κακά.

43 "Όταν δὲ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ

(α) Ἰωαν. Γ', 4.

(ε) Γ' Βασιλ. Γ', 1.

· ανθρώπου, διέρχεται δι' ἀνύδρων τόπων, ζητοῦν
· ἀνάπαυσιν, καὶ οὐχ εὕρισκει·

Ἀνύδρους τόπους λέγει τὰς ἐρημίας. Δηλοῖ δὲ τὰς τῶν
ἀγίων ψυχὰς, μηδεμίαν ὑγρότητα πάθους ἔχουσας, ἐρήμους δὲ
καὶ ἀγόνους κακίας ὑπαρχούσας, εἰς ἃς οὐκ ἔχει πάροδον.

44 Τότε λέγει· Ἐπιστρέψω εἰς τὸν οἶκόν μου, ὅθεν
ἐξῆλθον·

Οἶκον αὐτοῦ φησι, τὸν ἄνθρωπον, ἀφ' οὗ ἐξῆλθεν, οὐχ ἐκόν,
ἀλλὰ κελεύσει θεοῦ.

44 Καὶ ἐλθὼν, εὕρισκει σχολάζοντα, σεσαρωμένον, καὶ
κεκοσμημένον·

Τοῦτο λέγει περὶ τῶν ἀπαλλαγέντων μὲν τοῦ δαίμονος, ἐξ
ἀπροσεξίας δὲ καὶ ἀμελείας εὐεπιχειρήτων πάλιν καὶ εὐαλώ-
των τῷ δαίμονι. Εὕρισκει δέ, φησι, τὸν πρότερον οἶκον αὐ-
τοῦ σχολάζοντα καὶ κενὸν ἁγίου Πνεύματος ἢ ἀρετῆς. Ἐτι δὲ
σεσαρωμένον καὶ κεκαθαρμένον, τουτέστιν, ὑπηρεπισμένον εἰς
ὑποδοχὴν αὐτοῦ· ναὶ μὲν, καὶ κεκοσμημένον, ἤγουν, τερπνὸν
αὐτῷ.

45 Τότε πορεύεται, καὶ παραλαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ
ἑπτὰ ἕτερα πνεύματα, πονηρότερα ἑαυτοῦ, καὶ
εἰσελθόντα κατοικεῖ ἐκεῖ·

Πονηρότερα, ἀντὶ τοῦ, ἰσχυρότερα πρὸς τὸ κακοποιεῖν. Δέ-
δοικε γὰρ εἰσελθεῖν, μήποτε, ὥς μόνον καὶ ἀσθενές, πάλιν
ἀπελαθῇ. Ἐπτά δὲ ἀπλῶς, τὰ πολλὰ φασιν οἱ Ἑβραῖοι.

[Ἡ (Ι) πονηρὸν πνεῦμα, παραληπτικὸν τῶν ἑπτὰ πονηρο-

(1) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

τέρων αὐτοῦ πνευμάτων, ἔστιν ὁ λογισμὸς τῆς γαστριμαργίας, ᾧ ἔπεται ὁ τῆς πορνείας, καὶ ὁ τῆς φιλαργυρίας, καὶ ὁ τῆς ὀργῆς, καὶ ὁ τῆς λύπης, καὶ ὁ τῆς ἀκηδίας, καὶ ὁ τῆς κενοδοξίας, καὶ ὁ τῆς ὑπερφηφείας].

45 Καὶ γίνεται τὰ ἔσχατα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου χειρόνα τῶν πρώτων.

Πρότερον μὲν γὰρ ὑφ' ἐνὸς δαίμονος ἐβασανίζετο· ὕστερον δέ, ὑπὸ πολλῶν.

45 Οὕτως ἔσται καὶ τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ πονηρᾷ·

Ὡςπερ οἱ δαιμονῶντές, φησιν, ὅταν ἀπαλλαγῶσι τοῦ δαίμονος, εἰς ἀμελήσωσι, χαλεπωτέραν ὑφίστανται τὴν ἐπῆρειαν· οὕτως ἔσται καὶ τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ ἀπίστῃ καὶ ἀπειθεῖ. Καὶ ὄντως οὕτως αὐτῇ συνέβη! Πρότερον μὲν γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι κατείχοντο δαίμοσιν, εἰδωλολατροῦντες, καὶ θύοντες (1) τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας· ἀπηλλάγησαν δὲ τούτων διὰ τῶν προφητῶν. Ἐπεὶ δὲ ἡμέλησαν τῆς οἰκείας σωτηρίας, καὶ τὸν Σωτῆρα ἑαυτῶν ἀνεῖλον, εὐεπιχείρητοι γεγονάσι τοῖς δαίμοσι πάλιν. Διὸ καὶ μανέντες ἐστασίασαν κατ' ἀλλήλων, καὶ ἐμφυλίων σφαγῶν τὴν Ἱερουσαλήμ ἐνέπλησαν, ὡς Ἰώσηπος ἱστορήσῃ. Καὶ λοιπὸν ἐγένοντο αἱ ἔσχατα συμφοραὶ αὐτῶν βαρύτεραι τῶν πρεσβυτέρων. Τὰ γὰρ ὑπὸ Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου ἐπενεχθέντα αὐτοῖς, πολλῶν χαλεπώτερα τῶν κατ' Αἴγυπτον καὶ κατὰ Βαβυλῶνα καὶ κατὰ Ἀντίοχον.

Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· Ἔσται (α) θλίψις μεγάλη, οἷα οὐδέποτε γέγονεν, οὐδ' οὐ μὴ ἔσται. Διὰ τῆς ῥηθείσης οὖν παραβολῆς καὶ ἡμεῖς μανθάνομεν, ὅτι πᾶς ὁ ἀπαλλαγείς κα-

(1) Παρὰ τῷ Α προστίθεται καὶ, αὐτοῖς.

(α) Ματθ. ΚΔ', 21. — Ἡ διαφορά τοῦ κειμένου ἐκ τοῦ Χρυσοστόμου. Τομ. Ζ', σελ. 462. D.

κοῦ, καὶ μὴ βελτιωθείς, μεγάλην ὑποστήσεται τιμωρίαν, καὶ τῷ μετὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς τυραννοῦσης ἀμαρτίας εὐεπίβατον πάλιν αὐτῇ ἑαυτὸν ποιήσαντι, χαλεπωτέρα τῆς προτέρας καταδίκης ἢ μετὰ τοῦτο. Διὰ ταῦτα γὰρ καὶ πρὸς τὸν παράλυτον εἶπεν ὁ Χριστός· "Ἴδε, ὑγιὲς γέγονας· μηκέτι ἀμάρτανε, ἵνα μὴ χειρόν τί σοι γένηται (α).

- 46 Ἔτι δὲ αὐτοῦ λαλοῦντος τοῖς ὄχλοις, ἰδοῦ, ἡ μήτηρ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ εἰστήκεισαν ἔξω, ζητοῦντες
47 αὐτῷ λαλῆσαι. Εἶπε δέ τις αὐτῷ· Ἴδοῦ, ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἔξω ἐστήκασι, ζητοῦντές σοι λαλῆσαι.

Ἐξω τῆς οἰκίας, ἐν ᾗ ἐδίδασκεν, ἴσταντο· διότι οὐκ ἠδύναντο συντυχεῖν αὐτῷ διὰ τὸν ὄχλον, ὡς ὁ Λουκᾶς (β) εἴρηκεν. Ἀπέστειλαν δὲ πρὸς αὐτὸν, φωνοῦντες αὐτὸν, ὡς ὁ Μάρκος (γ) εἶπεν, ἤγουν, καλοῦντες ἔξω. Ἀδελφοὺς δὲ αὐτοῦ φησι, τοὺς υἱοὺς Ἰωσήφ, διὰ τὸ τὸν πατέρα τούτων μνηστεύσασθαι τὴν τούτου μητέρα.

- 48 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπε τῷ εἰπόντι αὐτῷ· Τίς ἐστιν ἡ μήτηρ μου; καὶ τίνες εἰσὶν οἱ ἀδελφοί μου;

Τοῦτο εἶπεν, οὐκ ἀρνούμενος τὴν ἑαυτοῦ μητέρα· πῶς γάρ; ὁ καὶ κατὰ τὸν τοῦ θανάτου αὐτοῦ καιρὸν πολλὴν αὐτῆς φροντίδα ποιούμενος; οὐδ' αἰσχυρόμενος τὸ ἔχειν αὐτὴν μητέρα· πῶς γάρ; ὁ διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν αἰδῶ μεταβαλὼν εἰς οἶνον τὸ ὕδωρ ἐν Κανᾷ, καὶ ὑποτασσόμενος οὐ ταύτῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ νομισθέντι πατρὶ αὐτοῦ; *Ἡ* γάρ, φησιν (δ) ὑποτασ-

(α) Ἰωαν. Ε', 14.

(β) Λουκ. Η', 19.

(γ) Μάρκ. Γ', 31.

(δ) Λουκ. Β', 51.

σύμενος αὐτοῖς. Εἰ γὰρ ἐμελλεν ἀρνεῖσθαι αὐτήν, ἡ αἰσχύνεσθαι δι' αὐτήν, οὐκ ἂν ὅλως ἐξ αὐτῆς ἐγεννήθη. Ἀλλ' ἐπεὶ τῇ νικαῦτα τὸ πλῆθος ἐδίδασκε, καὶ οὐκ ἦν εἰδός, ἀπολιπεῖν αὐτοὺς καὶ δραμεῖν πρὸς τὴν μητέρα καὶ τοὺς ἀδελφοὺς, λέγει, Τίς τελικαύτη ἐστὶν ἡ μήτηρ μου, καὶ τίνες τηλικούτοί εἰσιν οἱ ἀδελφοί μου, ἵνα διὰ τὴν θεραπείαν αὐτῶν παρίδω τὴν τοῦ τοσούτου πλῆθους ὠφέλειαν; Οὐ φαυλίζων οὖν αὐτοὺς, εἶπε τὸν λόγον τοῦτον, ἀλλὰ διδάσκων, ὅτι προτιμωτέραν κρίνει τῆς τῶν γονέων καὶ συγγενῶν θεραπείας τὴν τῶν ἀπολλυμένων σωτηρίαν. Καὶ οὐδὲν θαυμαστόν· διὰ ταύτην γὰρ καὶ γονεῖς καὶ συγγενεῖς ἔχειν κατεδέξατο.

49 Καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς μαθητάς αὐτοῦ, εἶπεν· Ἰδοὺ, ἡ μήτηρ μου, καὶ οἱ ἀδελφοί μου.

Μητέρα μὲν αὐτοὺς ὠνόμασεν, ὡς ὑποδεχομένους τὸν λόγον τῆς διδασκαλίας ἐν τῇ νοεῇ γαστρὶ τῆς ψυχῆς, καὶ κατὰ τὸν προσήκοντα καιρὸν ἀποτίκτοντας αὐτὸν· ἀδελφούς δὲ, ὡς υἱοθετηθέντας τῷ οὐρανίῳ πατρὶ διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, καὶ γεγονότας συγκληρονόμους τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Εἶτα ἐφερμηνεύει τὸν λόγον.

50 Ὅστις γὰρ ἂν ποιήσῃ τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου, τῷ ἐν οὐρανοῖς, αὐτός μου ἀδελφός, καὶ ἀδελφή, καὶ μήτηρ ἐστίν.

Αὐτός μου καὶ ἀδελφός, καὶ ἀδελφή, καὶ μήτηρ, ἀντὶ τοῦ, Αὐτός μου συγγενὴς καὶ οἰκεῖος, ὡς τὰ αὐτὰ ἐμοὶ ποιῶν· καὶ γὰρ καὶ γὰρ τὸ θέλημα ποιῶ τοῦ πατρός μου. Ἀδελφῆς δὲ ἐμνημόνευσε, διότι καὶ θυγατέρας εἶχεν ὁ Ἰωσήφ· ἡ δὲ διὰ τὰς γυναῖκας, τὰς τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ ποιοῦσας· θέλημα δὲ τοῦ θεοῦ, τὸ φυλάττειν τὰς εὐαγγελικὰς ἐντολάς, καὶ σώζεσθαι. Ὡστε οὐδέ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοί αὐτοῦ ἦσαν ἂν μήτηρ αὐτοῦ καὶ

(ΤΟΜ. Δ').

ἀδελφοὶ αὐτοῦ, εἰ μὴ ἐποιοῦν τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ. Οὐκ ἔστιν οὖν οὐδ' ὁ λόγος οὗτος ἀρνούμενου τὴν κατὰ σάρκα συγγένειαν ἐκείνων· οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅτι Οὐκ (1) εἰσὶν· ἀλλὰ προτιμῶντος τὴν κατ' ἀρετὴν (2), καὶ διδάσκοντος, ὅτι οὐδὲν κέρδος ἐκείνης, μὴ παρούσης καὶ ταύτης.

Εἰ οὖν τὴν Θεοτόκον οὐκ ὠφέλει τὸ γενέσθαι μητέρα θεοῦ, εἰ μὴ ἐνάρετος ἦν, τίνα ἂν ἕτερον ὠφελήσῃ συγγένεια ἁγίου, μὴ ἔχοντα ἀρετὴν; Ἔστι γὰρ καὶ τοὺς συγγενεῖς μὴ λογιζέσθαι συγγενεῖς, καὶ τοὺς μὴ συγγενεῖς λογιζέσθαι συγγενεῖς· ἐκείνο μὲν, δι' ἀνομοιότητα βίου· τοῦτο δὲ, δι' ὁμοιότητα πολιτείας. Διὸ καὶ ἀλλαχοῦ, γυναικὸς τινος εἰπούσας· *Μακρυία* (α) ἡ *κοιλία* ἡ βασιτάσασά σε, καὶ *μαστοί*, οὓς ἐθήλασας· οὐκ ἠρνήσατο, ἀλλ' ὁμοίως εἶπε· *Μακάριοι οἱ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ φυλάσσοντες αὐτόν. Βαβαί* τῆς ἀρετῆς! Εἰς ὅσῃν τιμὴν ἀνάγει τοὺς μετιόντας αὐτήν, συγγενεῖς αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ποιοῦσα!

Φησὶ δὲ ὁ Χρυσόστομος (3), ὡς ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἀνθρώπινόν τι καὶ αὐτὴ τότε παθοῦσα, ἠθέλησεν ἐπιδείξασθαι τοῖς ὄχλοις, οἷαν τιμὴν ἔχει πρὸς αὐτήν ὁ Χριστός. Διὸ καὶ διδάσκοντος αὐτοῦ παραγέγονε, καὶ ἀπέστειλε μετακαλουμένη τοῦτον ἐξω τῆς οἰκίας, ὡς δῆθεν περὶ οἰκιακοῦ πράγματος ἐντυχεῖν αὐτῷ μέλλουσα, καὶ προσεδόκα παραυτίκα τοῦτον ἐξελθεῖν πρὸς αὐτήν, ὡς πρὸς μητέρα, ἀταλιπόντα πάντας. Ὁ δὲ τοῦτο γνούς, ἀντέπραξε μᾶλλον· καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐξῆλθε πρὸς αὐτήν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον, δι' ὧν εἶπε, κατήσχυεν ἡρέμα τὸν φιλόδοξον σκοπὸν αὐτῆς, καὶ τὸ τυραννικὸν πάθος τῆς κενοδοξίας ἀπήλασεν.

(1) συγγενεῖς δηλαδὴ.

(2) συγγένειαν.

(α) Λουκ. ΙΑ', 27. 28.

(3) Τομ. Ζ'. Σελ. 467. C.

ΚΕΦ. ΧΙΠ, 1 Ἐν δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐξελθὼν ὁ Ἰη-
σοῦς ἀπὸ τῆς οἰκίας, ἐκάθητο παρὰ τὴν θάλασσαν·
2 καὶ συνήχθησαν πρὸς αὐτὸν ὄχλοι πολλοί, ὥστε
αὐτὸν εἰς τὸ πλοῖον ἐμβάντα καθῆσθαι·

Ἡ οἰκία, τινὸς ἦν τῶν πιστευσάντων εἰς αὐτόν. Ἐκάθισεν
οὖν παρὰ τὴν θάλασσαν, διὰ τὴν εὐρυχωρίαν τοῦ τόπου· πολ-
λοῦ δὲ πλήθους ἐπισυναχθέντος, εἰσελθὼν εἰς πλοῖον θρμίζόμε-
νον, ἐκάθητο ἀλιεύων τοὺς ἐν τῇ γῇ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

Περὶ τῶν παραβολῶν.

2 Καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν εἰστήκει.

3 Καὶ ἐλάλησεν αὐτοῖς πολλὰ ἐν παραβολαῖς·

Διὰ παραβολῶν ὑφαίνει ταύτην πᾶσαν τὴν ὁμιλίαν, διὰ τὸ
ἀναμεμίσχθαι νῦν μάλιστα τοῖς ὄχλοις πολλοὺς γραμματεῖς καὶ
φαρισαίους, οἷς οὐκ ἐβούλετο γυμνὰ προθεῖναι τὰ τῆς διδα-
σκαλίας μυστήρια, διὰ τὴν ἀνίατον κακίαν αὐτῶν.

3 Λέγων· Ἰδοὺ, ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείρειν.

Ὁ δὲ Λουκᾶς (α) προσέθηκεν, ὅτι τὸν σπόρον αὐτοῦ. Καὶ
σπείρων μὲν ἐστίν, ὁ Χριστὸς διδάσκων· σπόρος δὲ αὐτοῦ, ὁ
λόγος τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. Καὶ ἐξῆλθε μὲν εἰς τὰς πόλεις
καὶ κώμας τῆς Ἰουδαίας, διὰ τὸ σπεῖραι τοῦτον ἐν τῇ νοητῇ
γῇ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν, ἥγουν ἐν τῇ νοῦ τούτων.

(α) Λούκ. Η', 5.

4 Καὶ ἐν τῷ σπείρειν αὐτόν, ἃ μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδόν· καὶ ἤλθε τὰ πετεινὰ, καὶ κατέφαγεν αὐτά.

Ἡρμηνευσεν μὲν ταύτην τε τὴν παραβολὴν καὶ τὰς ἐφεξῆς ὁ Χριστὸς προΐων· ἐροῦμεν δὲ καὶ ἡμεῖς, ὡς δυνατόν. Ὁ δὲ ὠνόμασται νῦν, ὁ ῥάθυμος, ὁ ἐνωτισθεὶς μὲν τὸν λόγον τῆς διδασκαλίας, διὰ ῥαθυμίας δὲ, μὴ κατακρύψας αὐτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καθάπερ ὁδὸς καταπεπατημένη, καὶ διὰ τοῦτο σκληρὰ, φέρων αὐτὸν ἀκροβυσθῶς ἐπικείμενον· πετεινὰ δὲ τοῦ οὐρανοῦ, τὰ ἐν τῷ αἔρι διαιτώμενα δαιμόνια· οὐρανὸν γάρ, καὶ τὸν αἶρα κέκληκεν ἡ Γραφή· ἅτινα ἐπικαταπτάντα αὐτῷ, αἵρουσι τὸ ἐσπαρμένον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ὡς μὴ κατακρυβέν. Κατέφαγε γάρ, ἀντὶ τοῦ, ἀφείλετο καὶ διέφθειρεν.

5 Ἄλλα δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τὰ πετρώδη, ὅπου οὐκ εἶχε γῆν πολλήν· καὶ εὐθέως ἐξανέτειλε, διὰ τὸ μὴ ἔχειν

6 βάθος γῆς. Ἡλίου δὲ ἀνατείλαντος, ἐκαυματίσθη· καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ῥίζαν, ἐξηράνθη.

Πετρώδη μέρος ἐστίν, ὁ μικρόψυχος, ὁ κατακρύψας μὲν τὸ σπαρὲν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, μὴ ἔχων δὲ γῆν πολλήν, ἥτοι, σταθερότητα· παρ' ᾧ τινι ἐξανέτειλε μὲν αὐτίκα ἡ πίστις, μὴπώ ῥιζωθείσα βεβαίως, διὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτὸν, ὡς εἴρηται, σταθερότητα· τοιαῦτα γάρ τὰ ἐν ὀλίγῃ κατακρυπτόμενα γῆ, ταχέως ἐξαντέλλουσιν· ἡλίου δὲ ἀνατείλαντος, λέγω δὴ, πυρώσεως πειρασμοῦ προσβαλούσης, ἐκαυματίσθη καὶ ἐφλογίσθη, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ῥίζαν ἀναψύχουσαν, εἶπουν, ἐδραίωσιν, ἐξηράνθη καὶ προδέδωκε τὴν πίστιν.

7 Ἄλλα δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τὰς ἀκάνθας· καὶ ἀνέβησαν αἱ ἀκανθαι, καὶ ἀπέπνιξαν αὐτά.

Ἀκανθαί εἰσιν, ἡ μέριμνα τοῦ βίου, κεντούσα καὶ γύπτουσα καὶ κατατείνουσα τὴν ψυχὴν· ἔτι δὲ καὶ ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου,

οἷον ἡ τρυφή, ἡ κενοδοξία, ἡ οἷησις, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἅπερ ἅπαντα ἀπάτη μόνον εἰσὶ· δοκοῦσι μὲν γὰρ ἀγαθὰ, οὐκ εἰσὶ δὲ κεντοῦσι δὲ καὶ ταῦτα, δίκην ἀκάνθης, καὶ ἐνοχλοῦσιν. Ἀρέθισαν δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἠϋξήθησαν, ὑπερίσχυσαν.

8 Ἄλλα δὲ ἔπescen ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν·

Ἡ καλὴ ἐστὶ, ψυχὴ ἀγαθὴ καὶ ἐλευθέρᾳ τῶν προαπηριθμημένων παθῶν, καὶ ἐπιτηδεῖα πρὸς καρποφορίαν ἀρετῆς. Ὅρα δὲ, πῶς σπάνια τὰ καλὰ, καὶ ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι. Ἰδοὺ γὰρ μόνον τὸ τέταρτον μέρος τοῦ σπόρου καρποφορεῖ, τὰ τρία δὲ φθιρονται. Καὶ ὁ μὲν σπεύρων, ἐπὶ πάντας σπεύρει, μὴ διακρίνων τοῦτον ἀπ' ἐκείνου· ὁ δὲ σπόρος ἐν ἄλλοις μὲν ἀπώλετο, παρ' ἄλλοις δὲ ἐπολυπλάσιασε· τοῦτο δὲ γέγονεν, οὐ διὰ τὴν τοῦ σπόρου φύσιν· ὁ αὐτὸς γὰρ καὶ ἐπίσης καὶ ἐπὶ πάντας· ἀλλὰ διὰ τὰς ἀνομασίας γνώμας τῶν ἀνθρώπων, εἰς οὓς ὁ σπόρος κατεβλήθη.

Καὶ διὰ τί ἔσπειρεν ἀδιακρίτως ἐπὶ τὴν ὁδὸν, καὶ ἐπὶ τὰ πετρώδη, καὶ ἐπὶ τὰς ἀκάνθας; Διὰ τὴν ὑπερβολὴν πάντως τῆς οἰκείας ἀγαθότητος καὶ δικαιοσύνης, καὶ ἵνα μὴ δύνωνται λέγειν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ὅτι εἰ ἔσπειρε καὶ ἐπ' αὐτοὺς, ἐκαρποφόρησαν ἄν. Ἐγίνωσκε μὲν γὰρ αὐτοὺς ἀκάρπους, ὅμως δὲ τὸ ἑαυτοῦ πεποίηκεν, ὡς φιλόανθρωπος, ἵνα ἔχοι λέγειν· Τί με ἔδει ποιῆσαι, καὶ οὐ πεποίηκα;

Ταύτην δὲ τὴν παραβολὴν εἶπε, παραινῶν διὰ ταύτης τοῖς μαθηταῖς, μὴ ἀποκάμνειν, εἰ πλείους εὐρίσκουσι τῶν σωζομένων τοὺς ἀπολλυμένους, μηδ' ἀφίστασθαι τοῦ σπεύρειν, ἔχοντας ὑπόδειγμα τὸν διδάσκαλον ἑαυτῶν, ὃς, καίτοι προειδὼς τοὺς ἀκάρπους, ὅμως ἔσπειρε καὶ ἐπ' αὐτούς.

8 Καὶ ἐδίδου καρπὸν, ὁ μὲν ἑκατὸν, ὁ δὲ ἐξήκοντα, ὁ δὲ τριάκοντα.

Ὡςπερ διαφέρουσιν ἀλλήλων οἱ ἀπολλύμενοι, οὕτω πάλιν δια-

φέρουσιν ἀλλήλων καὶ οἱ σωζόμενοι. Τρεῖς μὲν γὰρ ἀπληριθμήσατο τάξεις τῶν ἀπολλυμένων, λέγω δὴ, τοὺς ῥαθύμους, τοὺς μικροψύχους, καὶ τοὺς ταῖς μερίμναις τοῦ βίου καὶ τῇ ἀπάτῃ τοῦ πλούτου δορυλεύοντας· τρεῖς δὲ πάλιν τάξεις καὶ τῶν σωζομένων, φημί δέ, τοὺς καρποφοροῦντας ἐν ἑκατὸν, καὶ τοὺς ἐν ἐξήκοντα, καὶ τοὺς ἐν τριάκοντα. Διὰ τῶν ἑκατὸν μὲν γὰρ, ἐδήλωσε τὴν τελείαν καρποφορίαν τῆς ἀρετῆς· διὰ τῶν ἐξήκοντα δέ, τὴν μέσην· διὰ τῶν τριάκοντα δέ, τὴν ὑφειμένην. Τῶν γὰρ τριάκοντα, διπλάσια μὲν τὰ ἐξήκοντα, τριπλάσια δὲ τὰ ἑκατὸν, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ τὰ τριπλάσια, διὰ τὴν ὑπεροχὴν τῆς τελειότητος. Τὸ δέ, ὁ μὲν ἑκατὸν, ἀντὶ τοῦ, ποτὲ μὲν ἑκατὸν, ἐν τούτῳ τῷ ἀνθρώπῳ, ποτὲ δέ, τὰ ἐξῆς, ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ. Ἀποδέχεται δὲ καὶ τοὺς πρώτους, καὶ τοὺς δευτέρους, καὶ τοὺς τρίτους.

Μὴ τοίνυν ἐκ ῥαθυμίας ἀπολέσωμεν τὸν σπόρον, μηδὲ ἐκ μικροψυχίας αὐτὸν προδώσωμεν, μηδὲ ἐκ φροντίδων βιωτικῶν καὶ ἀπάτης τοῦ πλούτου τοῦτον ἐναποπνίξωμεν. Δεῖ γὰρ πρῶτον μὲν ἐγρηγορέναι περὶ τὴν ὑποδοχὴν αὐτοῦ· εἴτα μεγαλοψύχως φέρειν τοὺς πειρασμούς· ἔπειτα πάσης ἀπηλλάχθαι μερίμνης βιωτικῆς καὶ ματαιότητος πλούτου, καὶ οὕτω γίνεσθαι γῆν καλὴν, καὶ διδόναι καρπὸν κατὰ δύναμιν, εἴτε τέλειον, εἴτε μέσον, εἴτε ἐλάττωνα, καὶ μηδενὶ τρόπῳ ἀπόλλυσθαι. Ἐὰν γὰρ τῶν μὲν ἀμελῶμεν, τῶν δὲ ἐπιμελῶμεθα, πάντως ἀπαυλῶμεθα. Ποία γὰρ διαφορὰ, εἰ μὴ διὰ ῥαθυμίας, ἀλλὰ διὰ μικροψυχίας, καὶ εἰ μὴ διὰ μικροψυχίας, ἀλλὰ διὰ μερίμνης καὶ ματαιότητος ἀπολούμεθα;

9 Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

Τοῦτο εἶπε καὶ ἐν τῷ εἰκοστῷ κεφαλαίῳ, καὶ ζήτησεν ἐν ἐκείνῳ τὴν τοῦτου ἐξήγησιν.

10 Καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταί, εἶπον αὐτῷ· Διὰ τί ἐν παραβολαῖς λαλεῖς αὐτοῖς;

Ἰδόντες τοὺς ὄχλους ἀχθόμενους, διὰ τὴν ἀσάφειαν τῶν εἰρημνῶν λόγων, προτῆλθον, ὡς οἰκεῖται, καὶ ὑπὲρ ἐκείνων τοῦτο λέγουσιν.

11 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· Ὅτι ὑμῖν δέδοται γινῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν·

ὑμῖν, τοῖς ὀρθοῖς καὶ βλέπουσι καὶ ἀκούουσι, καὶ διὰ τοῦτο πιστεύουσι. Μυστήρια δὲ, τὰ ἀπόρρητα· τῆς βασιλείας δὲ τῶν οὐρανῶν, ἥτοι, τοῦ βασιλέως τῶν οὐρανῶν· δέδοται δὲ, παρὰ τοῦ Θεοῦ.

11 Ἐκείνοις δὲ οὐ δέδοται.

Τοῖς σκολιᾷ καὶ βλέπουσι καὶ ἀκούουσι, καὶ μὴ πιστεύουσι· λέγει δὲ, τοὺς ἀμεταβλήτους. Τίς γὰρ ὠφέλεια, γινῶναι μὲν, μὴ πιστεῦναι δέ; Ταῦτα δὲ συνάδουσι καὶ οἷς πρότερον ἔλεγεν (α). Ἐξομολογοῦμαι σοι, πάτερ, κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ὑπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ τοῖς ὀρθοῖς.

12 Ὅστις γὰρ ἔχει, δοθήσεται αὐτῷ, καὶ περισσευθήσεται· ὅστις δὲ οὐκ ἔχει, καὶ ὃ ἔχει, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ.

Ὅστις μὲν ἔχει πίστιν, δοθήσεται αὐτῷ γινῶσις τῶν μυστηρίων, καὶ θαυμάσιος· ὅστις δὲ οὐκ ἔχει πίστιν, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ὃ ἔχει παρὰ Θεοῦ δῶρημα. Πᾶς γὰρ δῶρημα ἔχει Θεοῦ, ὁ μὲν τοιόνδε, ὁ δὲ τοιόνδε· καὶ οἱ μὲν παρασκευάσαντες ἑαυτοὺς ἀξίους, οὐ μόνον λαμβάνουσι τὴν τοιαύτην γινῶσιν, ἀλλὰ καὶ θαυμάσιος· οἱ δὲ μὴ οὕτως ἔχοντες, οὐ μόνον οὐ λαμβάνουσι.

(α) Ματθ. ΙΑ, 25.

εάνουσι ταύτην, ἀλλὰ προσαφαιροῦνται, καὶ ἂ προέλαβον χαρίσματα.

13 Διὰ τοῦτο ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λαλῶ, ὅτι βλέποντες οὐ βλέπουσι, καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσιν, οὐδὲ συνιοῦσι.

Διότι, βλέποντες τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς τὰ παρ' ἐμοῦ γινόμενα θαύματα, μύουσι τοὺς τῆς ψυχῆς· καὶ ἀκούοντες τοῖς σωματικοῖς ὡς τοὺς παρ' ἐμοῦ λόγους, μύουσι τοὺς τῆς ψυχῆς, καὶ διὰ τοῦτο πάντως ἀπιστοῦσιν. Ἵνα δὲ γνῶς, ὅτι τύφλωσιν καὶ κώφευσιν, τὴν τῆς ψυχῆς λέγει, ἐπήγαγεν, Οὐδὲ συνιοῦσι· σύνεσις γάρ, τὸ βλέπειν καὶ ἀκούειν κατὰ ψυχὴν. Τοῖς τοιούτοις οὖν δικαίως καὶ οἰκονομικῶς ἐν παραβολαῖς ἐλάλει, ὥστε αὐτοὺς ἀκούειν μὲν, μὴ συνιέναι δέ· καὶ δικαίως μὲν, ὡς διὰ τὴν ἐθελοκαλίαν αὐτῶν ἀναξίους ἀκοῆς γυνῶν μυστηρίων· οἰκονομικῶς δέ, ἵνα μὴ τὴν γνῶσιν τῶν μυστηρίων ἀντιλογίας ὕλην ποιήσαντες, βαρυτέραν ἐπισπάσωνται καταδίκην.

14 Καὶ ἀναπληροῦται αὐτοῖς ἡ προφητεία Ἡσαίου.

Η τοιαύτη προφητεία (α) ἐπληρώθη μὲν ἐκ μέρους, ἐπὶ τῶν πάλαι σκληροκαρδίων Ἰουδαίων· πληροῦται δὲ παντελῶς νῦν, ἐπὶ τούτων. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ ἀναπληροῦται εἶπεν, ἀντὶ τοῦ, παντελῶς πληροῦται· ἢ, ἀναπληροῦται, ἀπλῶς, ἀντὶ τοῦ πληροῦται.

14 Ἡ λέγουσα· « Ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδῃτε.

Ἀκοῇ σωματικῇ ἀκούσετε τοὺς λόγους, καὶ οὐ μὴ συνῆτε τὴν ἀλήθειαν, ὡς ἐθελοκωφοῦντες κατὰ ψυχὴν· καὶ βλέποντες σω-

(α) Ἡσ. Κεφ. ς', σ. 9.

ματικῶς, βλέπετέ τὰ θαύματα, καὶ οὐ μὴ ἴδῃτε τὴν ἀλήθειαν, ὁμοίως ὡς θελοτυφλώττοντες κατὰ ψυχὴν. Ἐἵτα λέγει καὶ τὴν αἰτίαν ὁ προφήτης, δι' ἣν τοῦτο πεπόνθασιν.

15 Ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου.

Ἐπαχύνθη, ἀντὶ τοῦ, ἐσκληρύνθη, ἐπωρώθη τῷ φθόνῳ καὶ ταῖς ἄλλαις κακίαις, καὶ διὰ τοῦτο ἀσυνετοῦσιν.

15 Καὶ τοῖς ὡς βαρέως ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν.

Ὅτα καὶ ὀφθαλμοὺς, τοὺς τῆς ψυχῆς λέγει· βαρέως δὲ ἤκουσαν, ἀντὶ τοῦ, ἐκώφευσαν·

15 Μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τοῖς ὡσὶν ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς. »

[Τὸ (1), μήποτε, νοηθεῖν ἂν, καὶ ἀντὶ τοῦ, ἴσως, ὁποῖόν ἐστι καὶ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ· Ἐν πρώτῳ, φησι, παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους, μήποτε δόξῃ αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐπίγνωσιν εἰς σωτηρίαν (α). Τοῦ γὰρ προφήτου, ὥσπερ λογιζομένου, μάτην εἰς τοιοῦτον λαὸν κηρύξει, ἐπήγαγεν ὁ θεὸς τοῦτι τὸ ῥητόν.]

Δι' ὑπερβολὴν δὲ φθόνου, καὶ τῶν ἄλλων, ὡς εἴρηται, κακίῳν, ἐπωρώθησαν εἰς σύνεσιν, καὶ ἐκώφευσαν μὲν, πρὸς τοὺς ὑπερφυεῖς λόγους, ἐκάμμυσαν δὲ, πρὸς τὰ παράδοξα ἔργα, ὥσπερ δειλιῶντες, μήποτε ἀκούσαντες, καὶ ἰδόντες τὰ παρ' ἐμοῦ, καὶ γνόντες τὸ δέον, ἐπιστρέψωσι πρὸς με, καὶ ἰάσωμαι αὐτοὺς ἀπὸ τῶν πλημμελημάτων αὐτῶν. Ἐκ προσώπου γὰρ τοῦ Χριστοῦ ὁ λόγος. Τοῦτο δὲ προσέθηκε, διασύρων αὐτοὺς εἰς ἐσχάτην ἀνοιαν.

(1) Τὰ παρενθετιμῆνα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

(α) Β' Τιμ. Β', 25.

16 Ὑμῶν δὲ μακάριοι οἱ ὀφθαλμοί, ὅτι βλέπουσι· καὶ τὰ ὦτα ὑμῶν, ὅτι ἀκούει.

Μακάριοι, ὅτι βλέπουσι καὶ ἀκούουσιν ὀρθῶς.

17 Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ὅτι πολλοὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν, ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον· καὶ ἀκοῦσαι, ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν.

Πολλοί, καὶ οὐ πάντες· τινὲς γὰρ ταῦτα καὶ εἶδαν, καὶ ἤκουσαν· ὑπερφυῶς δὲ, ὡς ὁ Ἀβραάμ· καὶ οἱ ἐπιστημότεροι. Ἢ, πολλοί, ἀντὶ τοῦ, πάντες· ὡς τὸ· Καὶ ἐθεράπευσε (α) πολλούς· πάντας γὰρ τότε ἐθεράπευσε. Καὶ πάλιν· Καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλε (β)· πάντα γὰρ τινικαῦτα ἐξέβαλεν. Ἐπεθύμησαν δὲ ἰδεῖν, τὸν θεὸν ἐνανθρωπήσαντα, καὶ τὰ τοῦ Χριστοῦ θαύματα, καὶ ἀκοῦσαι αὐτοῦ διδάσκοντος. Τοὺς προφῆτας δὲ προσηγόρευσε, καὶ δικαίους. Ἢ, δικαίους νόει τοὺς ἄλλους ἁγίους, οἵτινες ἀκούσαντες τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ παρὰ τῶν προφητῶν, ἐπεθύμησαν ἰδεῖν, καὶ ἀκοῦσαι τὰ δηλωθέντα.

18 Ὑμεῖς οὖν ἀκούσατε τὴν παραβολὴν τοῦ σπειρόντος.

Ὑμεῖς, οἱ πιστεύοντες.

19 Παντὸς ἀκούοντος τὸν λόγον τῆς βασιλείας, καὶ μὴ συνιέντος, ἔρχεται ὁ πονηρὸς, καὶ ἀρπάζει τὸ ἐσπαρμένον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ·

Λόγον τῆς βασιλείας φησὶ, τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, ἢ τὸν λόγον τῆς πίστεως· βασιλεία γὰρ, καὶ ἡ πίστις· ὁ γὰρ πιστεύων, βασιλεύει μὲν κατὰ τῶν παθῶν, συμβασιλεύει δὲ τῷ Χριστῷ· μὴ συνιέντος δὲ, ἀντὶ τοῦ, μὴ ἐμβάλλοντος τὸν λόγον εἰς

(α) Μαρκ. Α', 34.

(β) Μαρκ. Α', 34.

τὸ βάθος τῆς καρδίας, ἀλλ' ἀπλῶς αὐτὸν ἐνωτιζόμενον. Πορνή-
ρον δὲ λέγει, τὸν διάβολον, καθὼς ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ
τὴν εὐχὴν ἐρμηνεύοντες παραδεδώκαμεν. Ἀρπάζει δὲ τὸ
ἐσπαρμένον, ὡς ἐπιπολαίως ἀκατάκρυπτον κείμενον.

19 Οὗτός ἐστιν ὁ παρὰ τὴν ὁδὸν σπαρεῖς.

Σπείρεται καὶ ὁ σπόρος, ἤγουν, εἰς γῆν καταβάλλεται· σπεί-
ρεται καὶ ἡ γῆ, τουτέστιν, ὑποδέχεται τὸν σπόρον. Διὸ νῦν
τὸ, σπαρεῖς, οὐκ ἐπὶ τοῦ σπόρου νοοῦμεν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς γῆς·
οἶον, Οὗτός ἐστιν, ἡ κατὰ τὴν ὁδὸν σπαρεῖσα γῆ. Τοῦτο δὲ
καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων.

20 Ὁ δὲ ἐπὶ τὰ πετρώδη σπαρεῖς, οὗτός ἐστιν.

Ἡ δὲ κατὰ τὰ πετρώδη σπαρεῖσα γῆ πάλιν, οὗτός ἐστιν, περὶ
οὗ μέλλει ἐρεῖν.

20 Ὁ τὸν λόγον ἀκούων, καὶ εὐθὺς μετὰ χαρᾶς λαμ-

21 βάνων αὐτόν· οὐκ ἔχει δὲ ρίζαν ἐν ἑαυτῷ, ἀλλὰ
πρόσκαιρός ἐστι.

Προλαβάντες εἰρήκαμεν ρίζαν, τὴν (1) ἐδραίωσιν. Πρόσκαιρον
δὲ λέγει, τὸν εὐμετάτρεπτον, ὅστις καὶ ἐν τῷ διδάσκεισθαι,
εὐθὺς λαμβάνει, καὶ ἐν τῷ πειράζεσθαι, εὐθὺς ἀποβάλλει.

21 Γενομένης δὲ θλίψεως ἡ διωγμοῦ διὰ τὸν λόγον,
εὐθὺς σκανδαλίζεται.

Λόγον νῦν, τὸν τῆς πίστεως λέγει. Ὁ δὲ Λουκᾶς τὴν θλίψιν
καὶ τὸν διωγμὸν, περιληπτικῶς πειρασμὸν (α) προσηγόρευσεν·
ἀντὶ δὲ τούτου, σκανδαλίζονται, ἀφίστανται εἰπεν.

(1) Ἰδ. τὴν ἐρμηνεύσαν ἐν Κεφ. II', 6.

(α) Λουκ. II', 13.

22 Ὁ δὲ εἰς τὰς ἀκάνθας σπαρεῖς, οὗτός ἐστιν.

Η δὲ κατὰ τὰς ἀκάνθας σπαρεῖσα γῆ, οὗτός ἐστιν, ὃν ἐρεῖ.

22 Ὁ τὸν λόγον ἀκούων· καὶ ἡ μέριμνα τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου συμπνίγει τὸν λόγον, καὶ ἄκαρπος γίνεται.

Ο δὲ Μάρκος τῇ ἀπάτῃ προσέθηκεν, ὅτι Καὶ αἱ περὶ τὰ λοιπὰ ἐπιθυμίαι (α), συμπεριλαβὼν πᾶσαν βλαβερὰν ἐπιθυμίαν. Καὶ ὁ Λουκᾶς δὲ ὁμοίως τῇ μερίμνῃ, καὶ τὴν ἡδονὴν συνέζευξε (β). Τοῦ αἰῶνος δὲ τούτου, ἀντὶ τοῦ, τῆς ζωῆς ταύτης. Ἔστι γὰρ καὶ ἄλλος αἰὼν, ἡ μέλλουσα ζωή, ὁ κυρίως αἰὼν, ὡς αὖθις καὶ μηδέποτε περατούμενος.

23 Ὁ δὲ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν σπαρεῖς, οὗτός ἐστιν.

Η δὲ κατὰ τὴν γῆν τὴν καλὴν σπαρεῖσα γῆ, οὗτός ἐστιν, ὁ δηλωθησόμενος.

23 Ὁ τὸν λόγον ἀκούων, καὶ συνιών·

Συνιών, ἤγουν, ἐγκρύπτων τῷ βάθει τῆς καρδίας ἀνεπιβούλευτον. Διὸ καὶ ὁ Μάρκος εἶπεν (γ). *Οἵτινες ἀκούουσι τὸν λόγον καὶ παραδέχονται.* Καὶ ὁ Λουκᾶς δὲ πάλιν. *Οἵτινες (δ) ἐν καρδίᾳ καλῇ καὶ ἀγαθῇ, ἀκούσαντες τὸν λόγον, κατέχουσι. Καρδίαν δὲ τὴν ψυχὴν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ θεία Γραφή προσαγορεύει.*

23 Ὃς δὴ καρποφορεῖ, καὶ ποιεῖ, ὁ μὲν ἑκατὸν, ὁ δὲ ἐξήκοντα, ὁ δὲ τριάκοντα.

Ταῦτα προλαβόντες ἐντελῶς διερμηνεύσαμεν ἀνωτέρω.

(α) Μαρκ. Δ', 19.

(β) Λουκ. Η', 14.

(γ) Μαρκ. Δ', 20.

(δ) Λουκ. Η', 15.

24 Ἀλλήν παραβολὴν παρέθηκεν αὐτοῖς, λέγων·
Ὁμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ σπεί-
ροντι καλὸν σπέρμα ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ.

Βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐαυτὸν ὀνομάζει νῦν, ὅστις ὁμοιώ-
θη ἀνθρώπῳ, ἐνανθρωπήσας. Ἐν ὁμοιώματι (α) γάρ, φησιν,
ἀνθρώπου γενόμενος. Καλὸν δὲ σπέρμα, τρόπον ἕτερον ἐκά-
λεσε τοὺς υἱοὺς τῆς βασιλείας, ὡς αὐτὸς ἡρμήνευσεν, ἐρωτη-
θεὶς παρὰ τῶν μαθητῶν, περὶ ὧν ἐροῦμεν ἐκεῖ γενόμενοι.
Ἄγρος δὲ αὐτοῦ ἐστίν, ὁ κόσμος, ὡς κτίσμα καὶ κτῆμα αὐτοῦ.

25 Ἐν δὲ τῷ καθεύδειν τοὺς ἀνθρώπους, ἦλθεν αὐτοῦ
ὁ ἐχθρὸς, καὶ ἐσπείρε ζιζάνια ἀνὰ μέσον τοῦ σίτου·
καὶ ἀπῆλθεν.

Προαγορεύει διὰ τῆς παραβολῆς ταύτης τὴν δευτέραν ἐπι-
βουλὴν τοῦ διαβόλου. Ὅταν γὰρ ἴδῃ τὴν καλὴν γῆν καρποφο-
ροῦσαν ἐν ἑκατὸν, καὶ ἐν ἑξήκοντα, καὶ ἐν τριάκοντα, μὴ
δυνάμενος λοιπὸν ἢ ἀρπάσαι τὸν σπόρον, ἢ φλογίσαι τὸ βλα-
στήσαν, ἢ ἀποπνίξαι αὐτὸ, δευτέραν μέτεισι μηχανήν· καὶ
ὡς ἐχθρὸς τοῦ γεωργοῦ, σπουδάζει διαφθεῖραι τὸν πόνον αὐτοῦ·
καὶ κοιμωμένων τῶν ἀνθρώπων, ἤγουν, ἀφροντιστούντων
περὶ τὴν φυλακὴν τοῦ ἀγροῦ· (ἐμφαίνει δὲ τοὺς διδασκάλους,
τοὺς φύλακας τῶν ὀρθοδόξων)· ἐνσπείρει ζιζάνια, τούτεστιν,
αἰρετικούς, μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων. Τούτους γὰρ ὠνόμασε σῖτον,
ὡς εὐχρήστους τῷ σπείραντι.

26 Ὅτε δὲ ἐβλάστησεν ὁ χόρτος, καὶ καρπὸν ἐποίησε,
τότε ἐφάνη καὶ τὰ ζιζάνια.

Ὅσπερ οὖν τὰ ζιζάνια ἐοίκασιν μὲν τῷ σίτῳ, κατὰ τὴν καλὰ-
μην· ἀπειοίκασιν δὲ, κατὰ τὸν καρπὸν· εἰς δὲ βλαβερὰ τῷ

(α) Φιλίπ. Β', 7·

σίτῳ· οὕτω καὶ οἱ αἵρετικοί, εἰκόασι μὲν τοῖς ὀρθοδόξοις, κατὰ τὸ σχῆμα· ἀπεοίκασι δὲ κατὰ τὴν ἀρετὴν, ἥτις ἐστὶ καρπός· ἀρετὴ δὲ καὶ καρπός, πρὸ πάντων, ἡ τῶν δογμάτων ἀλήθεια.

Καὶ καθάπερ τὰ ζιζάνια μέχρι μὲν τῆς καρποφορίας λανθάνοντα συναύζονται, τότε δὲ διαγινώσκονται· οὕτως ἄρα καὶ οἱ αἵρετικοί, μέχρι μὲν τοῦ διδάσκειν, λανθάνοντες συνδιάγουσιν· ὅτε δὲ πολλὴν λάβωσι παρρησίαν, τότε τὸν ἰὸν ἐκχέουσι, καὶ διαγινώσκονται. Διὸ καὶ προλαβὼν εἶπεν, ὅτι Ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς (α). Καὶ ἐτέρως δέ· ὅτε μὲν ἔσπειρεν ὁ Χριστός, οὐκ ἐφάνησαν αἵρετικοί· ὅτε δὲ ἠϋξήθησαν οἱ ὀρθόδοξοι, τότε ἀνεφάνησαν.

27 Προσελθόντες δὲ οἱ δοῦλοι τοῦ οἰκοδεσπότου, εἶπον αὐτῷ· Κύριε, οὐχὶ καλὸν σπέρμα ἔσπειρας ἐν τῷ σῷ ἁγρῷ; Πόθεν οὖν ἔχει τὰ ζιζάνια;

Οἰκοδεσπότης μὲν ἐστὶν αὐτός, ὡς τοῦ κόσμου δεσπότης· δούλους δὲ αὐτοῦ ταῦτα λέγοντας πλάττει τοὺς θερμότερους εἰς τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας ζῆλον ὀρθοδόξους, οἱ πολλαῖς ἀγανακτοῦντες ἐξαποροῦνται, πῶς ὁ θεὸς παραχωρεῖ τοιαῦτα φύεσθαι ζιζάνια.

28 Ὁ δὲ ἔφη αὐτοῖς· Ἐχθρὸς ἄνθρωπος τοῦτο ἐποίησεν.

Ἀνθρωπον ὠνόμασε τὸν διάβολον, ὡς οὐδὲν ἀνθρώπου διαφέροντα κατὰ τὸ ἐμπαθὲς καὶ φιλήδονον, καὶ ὡς ἐπίσης ἀνθρώπῳ φιλοσωματοῦντα, καὶ τοῖς γήνιοις ἀναφυρόμενον.

28 Οἱ δὲ δοῦλοι εἶπον αὐτῷ· Θέλεις οὖν ἀπελθόντες συλλέξωμεν αὐτά;

Συλλέξωμεν, ἀνασπῶντες βιαίως, καὶ ξίφεσιν ἐκθερίζοντες·

(2) Ματθ. Ζ', 16.

29 Ὁ δὲ ἔφη· Οὐ· μήποτε, συλλέγοντες τὰ ζιζάνια,
ἐκριζώσητε ἅμα αὐτοῖς τὸν σῖτον.

Ἐκώλυσεν ἀναιρεῖσθαι τοὺς αἰρετικούς, διὰ τὸ μὴ συναναι-
ρεῖσθαι καὶ τοὺς ὀρθοδόξους. Ἐμελλον γὰρ πόλεμοι γίνεσθαι
κατ' ἀλλήλων καὶ σφαγαί.

30 Ἄφετε συναυξάνεσθαι ἀμφοτέρα μέχρι τοῦ θερισμοῦ·

Ἀμφοτέρα, τὰ γένη. Θερισμὸν δὲ λέγει, τὴν τοῦ κόσμου
συντέλειαν. Κελεύει οὖν ἔᾶν ἀμφοτέρα τὰ γένη ζῆν συναυξα-
νόμενα ἐν τῷ κόσμῳ, μέχρι συντελείας· εἰκὸς γάρ, πολλοὺς
τῶν αἰρετικῶν ἄχρι τότε μεταβληθῆναι· οὐ μὴν διὰ τοῦτο (1)
συναυμῖνυσθαι τοῖς αἰρετικοῖς· εὐρύχωρος γὰρ ὁ κόσμος, καὶ
δεῖ αὐτοὺς καθ' ἑαυτοὺς ζῆν, μὴ ἀναιρουμένους μὲν, ἀφαιρου-
μένους δὲ τὸ διδάσκειν καὶ λυμαίνεσθαι τῷ σίτῳ τοῦ σπεί-
ραντος.

30 Καὶ ἐν καιρῷ τοῦ θερισμοῦ ἐρῶ τοῖς θερισταῖς·

Θεριστὰς νῦν ὀνομάζει, τοὺς ἀγγέλους.

30 Συλλέξατε πρῶτον τὰ ζιζάνια.

Θερίσατε (2) τῷ δρεπάνῳ τοῦ θανάτου τὰ εὐρισκόμενα τότε
ζιζάνια. Διὰ τί δὲ πρῶτον; Ἵνα μὴ καὶ οἱ ζῶντες τηλικαῦτα
ὀρθόδοξοι, συνεχθερίζόμενοι τοῖς αἰρετικοῖς ἀναμιξ, πονηρὰς
ἐξουσιν ἐλπίδας.

30 Καὶ δῆσατε αὐτὰ εἰς δεσμάς.

Συνδῆσατε αὐτοὺς ἀλλήλοις. Ἐμφάνει δὲ ὁ λόγος, ὅτι οἱ
κοινωνοὶ τῆς αὐτῆς ἁμαρτίας, κοινωνοὶ καὶ τῆς αὐτῆς κολάσεως
γενήσονται, καὶ ὁμοῦ τὴν τιμωρίαν ὑφ' ἑξουσί.

(1) Νοεῖται, κελεύει.

(2) Παρὰ τῷ Α· Θερίσατε πρῶτον τοῦ θανάτου τῷ δρεπάνῳ τὰ.—Τὸ, πρῶτον,
ιγρήσεις ἄξιον καὶ διὰ τὸ καίμενον τοῦ εὐαγγελίου καὶ διὰ τὴν ἐμπνεσίαν.

30 Πρὸς τὸ κατακαῦσαι αὐτά· τὸν δὲ σῖτον συναγάγετε εἰς τὴν ἀποθήκην μου.

Τὰ παραπλήσια καὶ ὁ Βαπτιστὴς ἠπέλυσεν τοῖς Σαδδουκαίοις καὶ Φαρισαίοις, ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ, εἰπὼν περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι *Καὶ συνάξει τὸν σῖτον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀποθήκην*, τὸ δὲ ἄχρηστον κατακαύσει. *πυρὶ ἀσβέστῳ (α)*. Καὶ ζήτησον ἐν ἐκείνῳ, καὶ εὐρήσεις, τί μὲν λέγει κατὰκαυσιν, τί δὲ ἀποθήκην. Περιττόν γάρ, τὰ ἅπαξ ἐρμηνευθέντα πάλιν ὁμοίως ἐρμηνεύειν.

31 Ἄλλην παραβολὴν παρέθηκεν αὐτοῖς, λέγων· Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν κόκκῳ συνάπεως, ὃν λαβὼν ἄνθρωπος ἔσπειρεν ἐν τῷ ἄγρῳ αὐτοῦ.

[*Κόκκῳ (1)* συνάπεως παρείκασε τὸ κήρυγμα, καὶ διὰ τὸ μικροπρεπὲς καὶ εὐτελὲς τῶν λέξεων, ὃ τοσοῦτον ἠυξήθη, ὥστε τὴν ἀπτιμιζουσαν καὶ δεινὴν συλλογίζεσθαι σοφίαν τῶν Ἑλλήνων ἀποκρυβεῖναι τῷ μεγέθει τοῦ ἀγροικιζομένου εὐαγγελίου.]

Βασιλείαν δὲ τῶν οὐρανῶν λέγει νῦν, τὸν λόγον τῆς πίστεως, ὡς ἄρραβῶνα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ἀπεικάζει δὲ αὐτὸν *κόκκῳ συνάπεως*· διότι βραχὺς μὲν καὶ εὐπερίγραφος σπείρεται, μὴ δυναμένων τῶν μαθητῶν βαστάζειν ἐν ἀρχῇ πλεῖον· καὶ γὰρ καὶ ὁ προφήτης πάλαι, *λόγον (6)* *συντετμημένον* αὐτὸν ἐκάλεσεν· ὅταν δὲ γεωργηθεῖς αὐξήσῃ ταῖς ἀρδεαῖς τοῦ Θεοῦ πνεύματος, ὑπερβάλλει πάντα λόγον, καὶ ὑψηλότερος ὧν φαίνεται. Διὰ δὲ τῆς παραβολῆς ταύτης προαναφωνεῖ τὴν αὐξήσιν τοῦ κηρύγματος. Περὶ δὲ τοῦ σπείροντος ἄνθρώπου, καὶ τοῦ ἀγροῦ, ἐν τῇ πρὸ ταύτης παραβολῇ προδιε-

(α) Ματθ. Γ', 12.

(1) Τὰ παρενθετιμμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

(6) Ἠσ. Γ', 23.

λάβομεν. Ἀγρὸς δὲ, ὁ κόσμος λέγεται, καὶ διὰ τὸ γεωργεῖσθαι ἐν αὐτῷ τὸν λογικὸν σῖτον.

[Ἡ παραβολὴ σημαίνει (1) καὶ τὸ διήγημα, ὡς τὸ, "Ἐθὺς ἡμᾶς εἰς παραβολὴν ἐν τοῖς ἔθνεσι (α)· καὶ τὸν αἰνιγματώδη λόγον, ὡς τὸ, *Νοῆσαι* τε παραβολὴν καὶ σκοτεινὸν λόγον (β)· καὶ τὴν ὁμοίωσιν, ὡς τὰ προκείμενα ταῦτα· καὶ τὴν τροπολογίαν, ὡς τὸ, *Τὶς ἀνθρώπου, εἶπε αὐτοῖς τὴν παραβολὴν ταύτην*· "Ὁ ἀετὸς ὁ μέγας, ὁ μεγαλοπτερυγὸς (γ)· ἀετὸν λέγων τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων. Σημαίνει δὲ καὶ τὸν τύπον, ὡς ὅταν λέγῃ Παῦλος περὶ τοῦ Ἀβραάμ ὅτι τὸν μονογενῆ προσέφερεν, ὁ τὰς ἐπαγγελίας δεξάμενος. "Ὁθεν ἐν παραβολῇ αὐτὸν ἐκομίσαστο (δ), τουτέστιν, ἐν τύπῳ, ἐν εἰκόني].

32 Ὁ μικρότερον μὲν ἐστὶ πάντων τῶν σπερμάτων· ὅταν δὲ αὐξηθῇ, μεῖζον τῶν λαχάνων ἐστί.

Οπερ, σπέρμα δηλονότι, σμικρότατον μὲν ἐστὶ τῇ ποσότητι, μέγιστον δὲ τῇ ποιότητι, εἴτουν, τῇ δυνάμει· διὸ καὶ εἰς μέγας ἐπιδίδωσι. Κατὰ τὴν ὁμοιότητα γοῦν τοῦ σπέρματος τούτου καὶ οἱ μαθηταί, ποιμνιον ὄντες ὀλίγον, εἰς ἄπειρον ἠυξήθησαν.

32 Καὶ γίνεται δένδρον, ὥστε ἐλθεῖν τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατασκηνοῦν ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ.

Ταῦτα εἶπεν εἰς ἔμφασιν τοῦ μεγέθους καὶ τῆς στερεότητος αὐτοῦ. Τινὲς δὲ κλάδους τοῦ λόγου τῆς πίστεως εἶπον τοὺς

(1) Ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Β.

(α) Ψαλμ. ΜΓ', 15.

(β) Παροιμ. Α', 6. ὅπου ἀναγινώσκειται, νοῆσαι τε.

(γ) Ἰεζ. ΙΖ', 2. 3.

(δ) Ἐβρ. ΙΑ', 17. 19.

(TOM. Α'.)

πιστεύοντας ἀνθρώπους, ἐν οἷς κατασκευοῦσι τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ἤγουν, οἱ ἄγγελοι, φυλάττοντες αὐτούς.

Ἔτεροι δὲ φασι, κλάδους μὲν, τὰς ἀρετὰς, ὥς βλαστάνειν εἶωθεν ὁ λόγος τῆς πίστεως· πετεινὰ δὲ, τοὺς ὑπερβαίνοντας τὰ γενηρὰ πράγματα, καὶ τῷ πτερῷ τοῦ νοῦ κουφιζομένους εἰς ὕψος γνώσεως, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἐπειγομένους.

33 Ἄλλην παραβολὴν ἐλάλησεν αὐτοῖς· Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ζύμῃ·

Διὰ μὲν τῆς παραβολῆς τοῦ σινάπεως, τὴν αὔξησιν τῆς πίστεως προηγόρευσε, τὴν διὰ τῆς προσθήκης τῶν ἐκάστοτε πιστευόντων· διὰ δὲ τῆς παραβολῆς τῆς ζύμης, τὴν ἰσχύον αὐτῆς προκηρύττει. Βασιλείαν γὰρ τῶν οὐρανῶν πάλιν τὸν λόγον τῆς πίστεως ὑποληπτέον.

33 Ἦν λαβοῦσα γυνὴ ἐνέκρυψεν εἰς ἀλεύρου σάτα τρία.

Σάτον μὲν ἐστίν, εἶδος μέτρου παρ' Ἑβραίοις· τρία δὲ, τὰ πολλὰ νῦν εἴρηκεν. Εἰώθασι γὰρ πολλάκις διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τριῶν, τὰ πολλὰ σημαίνειν. Καὶ γυνὴ μὲν νοεῖται, ἡ σοφία, ἤγουν, ὁ Χριστὸς, διὰ τὸ γόνιμον καὶ τρώφιμον· γεννᾷ γὰρ τοὺς πιστοὺς διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τρέφει αὐτοὺς τῇ βρώσει τῶν δογματικῶν τῆς πίστεως. Ζύμη δὲ ὁ λόγος τῆς πίστεως παρεκκλίνεται· διότι, καθάπερ ἡ ζύμη, ὀλίγη τις οὔσα, καὶ εἰς πολὺ ἄλευρον ἐγκυβεῖσα, διὰ τῆς ἀναφυράσεως ὅλον τὸ ἄλευρον εἰς ἓν σῶμα συνενοῖ, καὶ εἰς ἕτερον εἶδος, παρ' ὃ πρότερον εἶχε, μεθιστᾷ, καὶ νεκρὸν ὄν, τρόπον τινὰ ζωῆς, καὶ ἀνωβαίνειν παρασκευάζει, δύναμιν ἔχουσα δραστην· οὕτω καὶ ὁ λόγος τῆς πίστεως, ὀλίγος ὢν, ὡς προεῖρηται, τῇ ποσότητι, καὶ ἐγκρυπτόμενος ψυχῇς πολλῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς διδασκαλίας, πάντας εἰς ἓν σῶμα τῆς ἐκκλησίας συνενοῖ, καὶ εἰς ἕτερον εἶδος πολιτείας μεθιστᾷ, καὶ νεκροὺς ὄντας εἰς ἐνέρ-

γειαν ἀρετῆς, ζωῇ πρὸς ἐργασίαν αὐτῆς, καὶ ἄνω βαίνειν πρὸς οὐρανὸν παρασκευάζει, καὶ πάντα ποιεῖ, δύναμιν ἔχων ἄφατον.

33 Ἔως οὗ ἐξυμώθη ὅλον.

Οὐ στήσεται γάρ, ἐγκρυπτόμενος ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων, ἕως οὗ ἐνωθῶσιν εἰς ἓν πάντες, οὓς προώρισεν ἡ πάντων τὰς γνώμας προοινώσκουσα σοφία. Τὰ γὰρ τρία σάτα, εἰ καὶ τῇ ἐμφάσει πλῆθος δηλοῦσιν, ἀλλὰ τῷ ἀριθμῷ πεπερατωμένα τέως εἰσὶ. Πολλὴ οὖν τοῦ κηρύγματος ἡ δύναμις, καὶ τὸ ζυμωθὲν ἅπαξ, ζύμη πάλιν τῷ λοιπῷ μέρει γίνεται. Τινὲς δὲ ἄλευρον μὲν λέγουσι, τοὺς ἀνθρώπους· σάτα δὲ, ἦτοι μέτρα, τρία, τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς Σαμαρείτας, καὶ τοὺς Ἕλληνας.

34 Ταῦτα πάντα ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς ἐν παραβολαῖς τοῖς ὄχλοις, καὶ χωρὶς παραβολῆς οὐκ ἐλάλει αὐ-

35 τοῖς· ὅπως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ προφήτου, λέγοντος· « Ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου· ἐρεύξομαι κεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. »

Χωρὶς παραβολῆς οὐκ ἐλάλει αὐτοῖς, κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον δηλαδὴ· πολλὰ γὰρ πολλάκις ἐλάλησεν αὐτοῖς διόχα παραβολῆς· τότε δὲ διὰ παραβολῶν ἐλάλει αὐτοῖς, ἵνα πληρωθῇ καὶ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ Δαυὶδ. Ἀλλ' ἡ μὲν ἐρμηνεία τῶν Εὐδομήκοντα, φθέγγομαι προβλήματα ἀπ' ἀρχῆς (α), ἔγραψεν· ὁ δὲ τὸ παρὸν εὐαγγέλιον εἰς τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν μεταβαλὼν, Ἐρεύξομαι κεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, εἴρηκε, ταῖς ἑβραϊκαῖς λέξεσι προσχὼν, αἵτινες καὶ ταῦτα ἀκείνῃα δηλοῦσι· καὶ τὸ ἐρεύξομαι γὰρ, τὸ φθέγγομαι σημαίνει. Καὶ προβλήματα ἐκεῖνοι, τὰ αἰνίγματα εἶπον, ὡς καὶ ὁ Ἀκύλας ἐμαρτύρησεν. Αἰνίγματα δὲ εἰσὶ, καὶ αἱ εὐαγγελικαὶ παρα-

(α) Παλμ. ΟΖ', 2.

βολαί. Καθάπερ γάρ τὰ αἰνίγματα κεκρυμμένην ἔχουσι τὴν ἀλήθειαν, οὕτω δὴ καὶ αὐταί. Καὶ τὸ ἀπὸ καταβολῆς δὲ κόσμου, τὸ ἀπ' ἀρχῆς κόσμου δηλοῖ. Ὁ δὲ Μάρκος εἶπεν, ὅτι Καὶ τοιαύταις παραβολαῖς πολλαῖς ἐλάλει αὐτοῖς τὸν λόγον, καθὼς ἠδύνατο ἀκούειν (6), τουτέστι, καθὼς ἦσαν ἄξιοι ἀκούειν οἱ γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι. Ἐπεὶ γὰρ οὐ διὰ τὸ ὠφεληθῆναι ἠκροῶντο, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐπηρεάσαι τοῖς αὐτοῦ λόγοις, ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς ἐλάλησεν, ἵνα καὶ αὐτὸς τὸ οἰκεῖον ἔργον εἴη πληρῶν, καὶ αὐτοὶ μὴ νοοῦντες, ἀ λέγει, μείνωσιν ἄπρακτοι.

36 Τότε ἀφίεις τοὺς ὄχλους, ἦλθεν εἰς τὴν οἰκίαν ὁ Ἰησοῦς.

Εἰς τὴν οἰκίαν, ἐν ᾗ ἐξενοδοχεῖτο.

36 Καὶ προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες· Φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν τῶν ζιζανίων τοῦ ἀγροῦ.

Κατὰ μόνας μετὰ παύρησίας ἐρωτῶσιν, ὡς ἀκούσαντες πρότερον, ὅτι αὐτοῖς δέδοται γινῶναι τὰ μυστήρια. Περὶ μόνης δὲ ταύτης τῆς παραβολῆς ἐρωτῶσιν, ὡς τὰς ἄλλας δύο συνέντες τὴν τε τοῦ σινάπεως, καὶ τὴν τῆς ζύμης, ἅτε σαφεστέρας οὕσας· αὕτη δὲ καὶ φοβεράν εἶχεν ἀπειλὴν ἐπὶ τέλει, θορυβοῦσαν αὐτούς.

37 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς· Ὁ σπείρων τὸ καλὸν σπέρμα, ἔστιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου·

Τὸν ἀνθρώπου, ἑαυτὸν ὀνομάζει, διὰ τὴν φαινομένην ἐνανθρώπησιν αὐτοῦ· καὶ τοῦτο συνεχῶς λέγει, βεβαιῶν, ὅτι κατὰ ἀλήθειαν ἐνανθρώπησε. Καὶ ἔστω σοι τοῦτο τοῦ λοιποῦ γινώριμον.

(α) Μαρκ. Δ', 33.

38 Ὁ δὲ ἄγρὸς, ἔστιν ὁ κόσμος·

Ανωτέρω περὶ τούτου προεῖρηται.

38 Τὸ δὲ καλὸν σπέρμα, οὗτοί εἰσιν·

Τίνες οὗτοι;

38 Οἱ υἱοὶ τῆς βασιλείας·

Υἱοὶ μὲν τῆς βασιλείας λέγονται οἱ ὀρθόδοξοι, ὡς ὑπὸ τοῦ βασιλέως Χριστοῦ σπαρέντες εἰς γεωργίαν ἀρετῆς, καὶ κληρονομεῖν τῆς βασιλείας αὐτοῦ μέλλοντες· υἱοὶ δὲ τοῦ πονηροῦ, οἱ αἰρετικοί, ὡς ὑπὸ τοῦ διαβόλου σπαρέντες εἰς γεωργίαν κακίας, καὶ κληρονομεῖν τοῦ ἡτοιμασμένου αὐτῷ πυρὸς μέλλοντες ὁμοίως.

38 Τὰ δὲ ζιζάνια, εἰσιν οἱ υἱοὶ τοῦ πονηροῦ·

Εἴρηται ἤδη περὶ τούτων.

39 Ὁ δὲ ἐχθρὸς, ὁ σπεύρας αὐτὰ, ἔστιν ὁ διάβολος· ὁ δὲ θερισμὸς, συντέλεια τοῦ αἰῶνός ἐστιν· οἱ δὲ θερισταί, ἄγγελοί εἰσιν.

Καὶ περὶ τούτων προδιελάβομεν. Χρὴ δέ σε μνημονεύειν, ὅτι ἐν τῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ, θερισμὸν μὲν ἐκάλεσε, τοὺς πιστεύσαι μέλλοντας, ὡς ἐτοίμους εἰς τὸ συγκομισθῆναι· θεριστὰς δὲ τοὺς συγκομίζοντας αὐτοὺς ἀποστόλους· ἐν δὲ τῷ παρόντι, θερισμὸν μὲν, τὴν συντέλειαν τοῦ κόσμου, διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἐπικήρου ζωῆς ἐκτομὴν τῶν ἀνθρώπων· θεριστὰς δὲ, τοὺς ἐκτέμνοντας αὐτοὺς ἀπ' αὐτῆς ἀγγέλους. Ὅμοίως δὲ καὶ σπέρμα, ὅπῃ μὲν, τὸν λόγον τῆς πίστεως ὠνόμασεν· ἐν δὲ τῇ προκειμένῃ παραβολῇ, αὐτοὺς τοὺς πιστεύσαντας κατ' ἄλλην καὶ ἄλλην ἔννοϊαν. Ὁ γὰρ πιστεύσας λέγεται μὲν καὶ σῖτος, ὡς καρπὸς τοῦ πρώτου σπέρματος, ἥτοι, τοῦ λόγου τῆς πίστεως· λέγοιτο δ' ἂν καὶ σπέρμα, ὡς καρποφορῶν πάλιν ἕτερον

εἰς πίστιν. Οὐχ ἡρμήνευσε δέ, τίνες μὲν εἰσιν οἱ καθεύδοντες ἄνθρωποι, τίνες δὲ οἱ δοῦλοι τοῦ οἰκοδεσπότου, ἀλλὰ παρῆκεν αὐτοὺς, ἢ ὡς ἐγνωσμένους, ἢ καὶ διδάσκων, ὅτι οὐ χρὴ τὰς παραβολὰς κατὰ ῥῆσιν ἐρμηνεύειν, ὡς φησὶν ὁ Χρυσόστομος (1), ἀλλὰ κατὰ μόνον τὰ ἀναγκαιότερα μέρη, δι' ἃ καὶ παραλαμβάνονται· τᾶλλα γὰρ, διὰ μόνον τὸ πλασθῆναι ταύτας πιθανῶς, συμπαραλαμβάνονται, καὶ λοιπὸν οὐκ ἀκίνδυνον, τὸ καὶ ταῦτα πολυπραγμονεῖν.

40 Ὡς περ οὖν συλλέγεται τὰ ζιζάνια, καὶ πυρὶ κατακαίεται· οὕτως ἔσται ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος τούτου.

Εἶτα λέγει, πῶς ἔσται.

41 Ἀποστελεῖ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ συλλέξουσιν ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα, καὶ τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν.

Βασιλείαν αὐτοῦ φησὶ, τὸν κόσμον, ὡς φύσει βασιλεύων αὐτοῦ, κατὰ τὴν θεότητα, ἢ καὶ ὡς δοθείσης αὐτῷ πάσης ἐξουσίας ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. Σκάνδαλα δὲ καὶ ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν, τοὺς αὐτοὺς ὀνομάζει· συλλέξουσιν δὲ αὐτοὺς, ἀναστάντας ἐκ νεκρῶν ἤδη. Χρὴ γὰρ γινώσκειν, ὅτι ἅμα μὲν τούτοις ἀναστήσονται καὶ αἱ δίκαιοι· πρὶν δὲ τῆς συλλογῆς τούτων ἐκεῖνοι μὲν ἀρπαγῆσονται ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα (α), καθὼς εἶπε Παῦλος· οὗτοι δὲ, κάτω ἀπολειφθέντες, ὡς ἀνάξιοι, μετὰ τὸ κατελθεῖν αὐτὸν συλλεγῆσονται. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκεῖνοι δικαιοθήσονται· εἶτα οὗτοι καταδικασθήσονται. Καὶ λοιπὸν, μετὰ τὰς τριαύτας ἀποφά-

(1) Τομ. Ζ', Σελ. 487. Ε·

(α) Ἀ Θεσσαλ. Δ', 17.

πεις, πρῶτον μὲν οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπελεύσονται εἰς κόλασιν αἰώνιον· εἶτα οἱ δίκαιοι, εἰς ζωὴν αἰώνιον, ὡς ἐν τῷ ἐξηκοστῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ φησίν.

42 Καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός.

Δι' ἑαυτοῦ μὲν σπείρει, δεικνύων, ὅτι οἰκεῖον αὐτοῦ τὸ εὐεργετεῖν· δι' ἑτέρων δὲ κολάζει, παριστῶν, ὅτι ἀλλότριον αὐτοῦ τὸ κολάζειν.

42 Ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὁδόντων.

Ἐκεῖ, ἐν τῇ καμίνῳ τοῦ αἰωνίου πυρός· ἢ ἐν αὐτοῖς. Διὰ δὲ τοῦ κλαυθμοῦ καὶ τοῦ βρυγμοῦ τῶν ὁδόντων, τὴν ἄφρατον ὁδύνην ἐνέφηγε.

43 Τότε οἱ δίκαιοι ἐκλάμπουσιν, ὡς ὁ ἥλιος, ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτῶν.

Καὶ μὴν, τῆς αἰγλῆς τοῦ θεοῦ τότε προσβαλοῦσης αὐτοῖς, μετατυποῦνται πρὸς αὐτὴν, καὶ θεοειδεῖς γίνονται, καὶ ἀκόλουθόν ἐστι, λαμπρότερον ἡλίου λάμπειν αὐτούς. Πῶς οὖν φησίν, ὡς ὁ ἥλιος; Διότι γνωρίμῳ πρὸς αὐτοὺς ἔδει χρῆσθαι παραδείγματι· οὐκ ἦν δὲ οὐδὲν τῶν γνωρίμων αὐτοῖς ἡλίου λαμπρότερον.

43 Ὁ ἔχων ᾧτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

Τοῦτο πολλάκις ἐπιλέγει, παροξύνων αὐτοὺς εἰς τὸ γίνεσθαι διορατικωτέρους.

44 Πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν τῷ ἀγρῷ, ὃν εὐρῶν ἄνθρωπος ἔκρυψε, καὶ ἀπὸ τῆς χαρᾶς αὐτοῦ ὑπάγει, καὶ πάντα, ὅσα ἔχει, πωλεῖ, καὶ ἀγοράζει τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον.

Διὰ τί, τῶν ὅχλων μὴ παρόντων, ἐν παραβολαῖς ἔτι λαλεῖ τοῖς μαθηταῖς; Διότι ἔγνω τούτους σοφώτερους ἤδη γενομένους

ἀπὸ τῶν εἰρημένων, ὡς καὶ συνιέναι δύνασθαι. Διὸ καὶ μετὰ τὸ τέλος τῶν παραβολῶν λέγει αὐτοῖς· *Συνήκατε ταῦτα πάντα; Λέγουσιν αὐτῷ· Ναί, Κύριε (α).*

Ὡσπερ δὲ ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω κειμένων δύο παραβολῶν, τοῦ τε σινάπεως καὶ τῆς ζύμης, βασιλείαν οὐρανῶν ἔλεγε τὸν λόγον τῆς πίστεως· οὕτω καὶ ἐπὶ ταύτης. Ἀπεικάζει δὲ αὐτὸν θησαυρῷ, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ πλοῦτον τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀγρὸς δὲ ἐστίν, ὁ κόσμος, ὡς προδεδήλωται. Μάθε δὲ, ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ μὲν κέκρυπται ἡ πίστις· ἐν τῇ πίστει δὲ, ὁ πλοῦτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Καὶ τὰ μὲν ἄλλα τῆς παραβολῆς ἔα, καθὼς προεῖρηται· σκόπει δὲ, πῶς ὁ εὐρὼν τοῦτον τὸν πλουτίζοντα θησαυρὸν, εἵτουν, ὁ ἐπιγνούς αὐτόν, σπουδάζει· τοῦτο γὰρ ἐμφαίνει τὸ, *Ἵπάγει, καὶ μετὰ χαρᾶς πάντα, ὅσα ἔχει, πωλεῖ, ἵνα μόνον κερδήσῃ τοῦτον.* Καὶ σύνες, ὅτι διδάσκει πάντας ἡ τοιαύτη παραβολή, μὴ μόνον μὴ λυπεῖσθαι προεῖμένους ὑπὲρ τῆς πίστεως πάντα, ὅσα ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ μετὰ χαρᾶς τοῦτα ποιεῖν, καὶ τὴν ἀποβολὴν ταύτην κέρδος ἡγεῖσθαι μέγιστον· καὶ ὅτι ὁ μὴ ἀποβάλλων αὐτά, καὶ ὁ μὴ μετὰ χαρᾶς ἀποβάλλων, οὐ δύναται κερδήσαι τὸν τῆς πίστεως θησαυρὸν. Πάντα δὲ, ὅσα τις ἔχει, νοοῦνται, καὶ τὰ ἐν ἔργῳ, καὶ ἐν λόγῳ, καὶ κατὰ διάνοιαν ἀμαρτήματα, ἅπερ ὁμοίως χρὴ πωλεῖν, ὅ ἐστιν, ἀποκτεῖσθαι.

45 Πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώ-
46 πῳ ἐμπόρῳ, ζητοῦντι καλοὺς μαργαρίτας· ὃς εὐ-
ρὼν ἓνα πολύτιμον μαργαρίτην, ἀπελθὼν πέπρακε
πάντα ὅσα εἶχε, καὶ ἡγόρασεν αὐτόν.

Βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἰδιοτρόπως ἐνταῦθα νοοῦμεν τὴν

(α) Ματθ. ΙΓ', 51.

ἐπιθυμίαν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· καὶ ἄνθρωπον μὲν αὐτὴν εἶπεν, ὡς ἐν ἀνθρώπῳ ἐνεργοῦσαν· ἔμπορον δὲ, ὡς παραματευομένην τὴν ἰδίαν σωτηρίαν. Ὅρα γὰρ, ὅτι εὐροῦσα ἓνα πολύτιμον μαργαρίτην, ὅς ἐστιν ὁ λόγος τῆς πίστεως· ὁ εἷς μὲν, διὰ τὸ εἶναι μίαν τὴν ἀληθῆ πίστιν, καὶ διὰ τὸ μὴ εἶναι τοιοῦτον ἄλλον· πολύτιμος δὲ, ὡς κατὰ πολὺ τίμιος, [καὶ (I) ὡς πολλοῖς ὦν τίμιος,] δηλαδὴ τοῖς εἰδόσιν αὐτόν· ἀπῆλθεν, ὃ δηλοῖ τὴν σπουδὴν, καὶ ἀπεκτήσατο πάντα, ὅσων ἀπῆλαυε πρότερον, καὶ ἐκτήσατο τοῦτον μόνον.

Αἱ δύο δὲ αὗται παραβολαὶ τὰ πλείω ἀλλήλαις εἰκουῖται, βραχεία διαφέρουσιν, ὅτι ἡ μὲν θησαυρὸν, ἡ δὲ μαργαρίτην ὀνομάζει· τὸν λόγον τῆς πίστεως· ὥσπερ ἄρα καὶ αἱ πρὸ τούτων δύο παραβολαί, ἡ μὲν κόκκον σινάπεως, ἡ δὲ ζύμην αὐτὸν ἐκάλεσε· καὶ καθάπερ διὰ τῶν δύο ἐκείνων ἐδήλωσεν ὁ Χριστὸς τὴν αὐξάνειν καὶ τὴν ἰσχύϊν τῆς πίστεως· οὕτω καὶ διὰ τῶν δύο τούτων πάλιν, τὸν πλοῦτον καὶ τὸ ἐξαίρετον αὐτῆς. Αὖξει μὲν γάρ, ὡς κόκκος σινάπεως· ἰσχύει δὲ, ὡς ζύμη· πλουτίζει δὲ, ὡς θησαυρός· ἐξαίρετος δὲ ἐστίν, ὡς διαφορώτατος μαργαρίτης. Τάλλα γὰρ τῆς παραβολῆς οὐ περιεργαστέον ἡμῖν. Ἵνα δὲ μὴ θαρρῶμεν τῇ πίστει μόνῃ, μηδὲ ἀρκεῖν αὐτὴν εἰς σωτηρίαν νομίζωμεν, προστίθῃσι καὶ ἑτέραν παραβολὴν, δι' ἧς μαυθάνομεν, ὅτι οὐ πάντες οἱ πιστεύοντες σώζονται, ἀλλὰ πολλοὶ τούτων ἀπόλλυνται.

[Μαργαρίτης δὲ (2) καὶ ὁ Κύριος κέκληται· διότι τῷ βυθῷ τῆς θεότητος ἡνῶται, καὶ μόνοις τοῖς ἀλιεῦσι καὶ τοῖς αὐτῶν μαθηταῖς ἐγνώρισται].

47 Πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σαγῆνῃ

(1) Τὰ παρενταθειμένα λείπουσιν ἀπὸ τοῦ Α.

(2) Τὰ παρενταθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α. „]

βληθείση εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐκ παντὸς γένους συναγαγούσῃ·

Βασιλείαν τῶν οὐρανῶν αὖθις λέγει τὸν λόγον τῆς πίστεως· θάλασσαν δὲ, τὸν κόσμον, διὰ τὴν πικρίαν καὶ τὰ κύματα τῶν πειρασμῶν· παντοῖα δὲ γένη ἰχθύων, τὰ ποικίλα πλήθη τῶν ἐνδιατιωμένων αὐτῷ ἀνθρώπων, ἀνδρῶν, γυναικῶν, νέων, γερόντων, ἀγάρμων, γεγαμηκότων καὶ τοιούτων ἄλλων, ἧ καὶ τὰ διάφορα ἔθνη.

48 **Η**ν, ὅτε ἐπληρώθη, ἀναβιβάσαντες ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν, καὶ καθίσαντες, συνέλεξαν τὰ καλὰ εἰς ἀγγεῖα, τὰ δὲ σαπρὰ ἔξω ἔβαλον·

Οτε ἐπληρώθη, τουτέστιν, ὅτε πάντες ἐπίστευσαν, οἱ μὲν, ἐκόντες, οἱ δὲ, ἄκοντες· αἰγιαλὸν δὲ νόει, τὸν τόπον, ἐνθα μέλλει κοῖναι ὁ Κύριος· συλλέγοντας δὲ, τοὺς ἀγγέλους· καὶ καλὰ μὲν θηράματα, τοὺς δικαίους· σαπρὰ δὲ, τοὺς πονηροὺς· ἀγγεῖα δὲ, τὰς ἀποκεκληρωμένας τοῖς δικαίοις μονάς. Τάλλα δὲ τῆς παραβολῆς ὁμοίως οὐ πολυπραγμονητέον.

49 Οὕτως ἔσται ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος·

Οὕτως, ὡς ἐρεῖ.

49 Ἐξελεύσονται οἱ ἄγγελοι, καὶ ἀφοριοῦσι τοὺς πονηροὺς ἐκ μέσου τῶν δικαίων· καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

Καὶ μὴν, ἐν τῷ ἐξηκοστῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ φησὶν, ὅτι (α) αὐτὸς ἀφοριεῖ αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων. Τί οὖν ἔστιν εἰπεῖν; Ὅτι αὐτὸς μὲν ἀφοριεῖ αὐτοὺς, τῷ προστάγματι· οἱ δὲ ἄγγελοι ἀφοριοῦσιν αὐτοὺς, τῇ ἐνεργείᾳ, τὸ πρόσταγμα τὸ δεσποτικὸν

(α) Ματθ. ΚΕ', 32.

ὡς ὑπηρεταὶ πράττοντες. *Ἀφορίζειν* δέ ἐστι, τὸ διαχωρίζειν. Ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ τέλει τῆς παραβολῆς εἶπεν, ὅτι τὰ σαπρὰ ἐξω ἐβάλον, ἵνα μὴ ὑπολάβῃ τις, ἀκίνδυνον εἶναι τὴν τοιαύτην ἐξαγωγήν, ἡρμήνευσε ταύτην, εἰρηκῶς, ὅτι καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός, καὶ τὰ ἐξῆς.

51 Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Συνήκατε ταῦτα πάντα;

Τὰ ἀναγκαῖα δηλαδὴ τῶν παραβολῶν; Καὶ μὴν, ὡς θεὸς ἐγίνωσκεν, ὅτι συνήκαν αὐτά. Λοιπὸν οὖν, ὡς ἄνθρωπος τοῦτο ἠρώτησεν.

51 Λέγουσιν αὐτῷ· Ναί, Κύριε. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Διὰ

52 τοῦτο πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ὅμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καιρὰ καὶ παλαιά.

Ομολογησάντων γινῶναι, λέγει παραβολὴν διδάσκουσαν, ὅτι πάντες οἱ γνησίως αὐτῷ μαθητευθέντες πλουτοῦσι γινῶσιν. Πᾶς γάρ, φησι, γραμματεὺς, ἥτοι, σοφός, μαθητευθεὶς τῷ βασιλεῖ τῶν οὐρανῶν, ὅς ἐστιν ὁ Χριστός, πλουτεῖ γινῶσιν· μαθητευθεὶς δὲ αὐτῷ, πρὸ (1) τοῦ σοφισθῆναι δηλονότι· καὶ ἔοικεν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, τουτέστι, πλουσίῳ, ὅστις ἐκβάλλει, ὅτε βούλεται, ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ, καιρὰ καὶ παλαιὰ χρυσία. Νοοῦνται δὲ καιρὰ μὲν, τὰ τῆς νέας Διαθήκης νοήματα· παλαιὰ δὲ, τὰ τῆς παλαιᾶς. Τὸ δὲ, διὰ τοῦτο, οὐκ ἔστι νῦν αἰτιολογικόν, ἀλλὰ βεβαιωτικόν, ἀντὶ τοῦ, ἀληθῶς.

53 Καὶ ἐγένετο, ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τὰς παρα-
54 βολὰς ταύτας, μετῆρεν ἐκεῖθεν. Καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν

(1) ἴσως, πρὸς τὸ σοφισθῆναι.

πατρίδα αὐτοῦ, ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν·

Πατρίδα αὐτοῦ λέγει τὴν Ναζαρέτ, ὡς πατρίδα τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ τοῦ νομιζομένου πατρὸς αὐτοῦ, καὶ ὡς τραφεὶς ἐν αὐτῇ. Φησὶ γὰρ ὁ Λουκᾶς (α), ὅτι *Καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ναζαρέτ, οὗ ἦν τεθραμμένος. Ἐδίδασκε δὲ αὐτοὺς. Τίνας; Δηλαδὴ τοὺς τῆς πατρίδος αὐτοῦ. Τὴν αἰτίαν δέ, δι' ἣν ἐν ταῖς συναγωγαῖς διδάσκει, πραιοιήκαμεν ἐν ἀρχῇ τοῦ τετάρτου κεφαλαίου.*

54 Ὡστε ἐκπλήττεσθαι αὐτοὺς, καὶ λέγειν· Πόθεν τούτῳ ἡ σοφία αὕτη, καὶ αἱ δυνάμεις;

Η σοφία τῶν λόγων, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν λόγων. **Η, δυνάμεις, καλεῖ τὰ θαύματα. Βλέποντες γὰρ αὐτὸν ὑψηλότερα μὲν καὶ πιθανώτερα τῶν πάλαι περιβοήτων ἀνδρῶν διδάσκοντα, μείζονα δὲ θαύματα ποιοῦντα, καὶ ἀγνοοῦντες, ὅτι αὐτὸς ἦν σοφία θεοῦ καὶ δύναμις, ἐθαύμαζον μὲν καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ καὶ τὰ θαύματα· εἰς αὐτὸν δέ, τὸν τοιαῦτα διδάσκοντα καὶ τερατουργοῦντα, ἐσκανδαλίζοντο, δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ διότι γονέων ἦν εὐτελεῶν. Ἄλλ' ὅντως τυφλὸν καὶ ἀνόητον ὁ φθόνος! Ἀφ' ὧν γὰρ ἔδει μᾶλλον θαυμάζειν, καὶ προσκυνεῖν αὐτόν, ὅτι τοιούτων γονέων τοιοῦτος προῆλθεν υἱός, ἀπὸ τούτων εἰς αὐτὸν σκανδαλίζονται.*

55 Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; οὐχὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ λέγεται Μαριάμ, καὶ οἱ ἀδελφοί αὐτοῦ

56 Ἰάκωβος, καὶ Ἰωσῆς, καὶ Σίμων, καὶ Ἰούδας; καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ οὐχὶ πᾶσαι πρὸς ἡμᾶς εἰσι;

Ταυτὶ πάντα κατ' ἐρώτησιν ἀναγνωστέον. Διαποροῦντες γάρ

(α) Λουκ. Δ', 16.

ἔλεγον ταῦτα πρὸς ἀλλήλους. Πρὸς ἡμᾶς δὲ, ἀντὶ τοῦ, παρ' ἡμῖν.

56 Πόθεν οὖν τούτῳ ταῦτα πάντα;

Οὐκ ἀποκρίθη· ἀνοίαν! Λέγουσι γὰρ ὅτι, Ἐπεὶ γονέων εὐτελῶν ἐστὶ, πόθεν ἄλλοθεν τούτῳ ταῦτα πάντα προσεγένοντο; Καὶ μὴν, ὦ μάταιοι, οὐκ ἀπὸ γονέων εὐκλείας, οὐδ' ἀπὸ χρημάτων δαφιλείας, ἢ τοιούτου τινός, ἀλλ' ἐξ ἐναρέτου πολιτείας ἢ γνῶσις καὶ τὰ θαύματα θεόθεν τοῖς ἀξίοις χαρίζονται.

57 Καὶ ἐσκανδαλίζοντο ἐν αὐτῷ.

Ἀντὶ τοῦ, ἐπ' αὐτῷ.

57 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Οὐκ ἔστι προφήτης ἄτιμος, εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ.

Ὁ δὲ Μάρκος εἶπεν (α), ὅτι εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς συγγενέσι, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. Παραδειγματικῶς δὲ ἑαυτὸν ἐδήλωσεν ὁ Χριστός· καὶ, ἐν μὲν τῇ πατρίδι, εἴρηκε, διὰ πᾶσαν τὴν Ναζαρέτ· ἐν δὲ τοῖς συγγενέσι, διὰ τοὺς ὅπως-δήποτε συγγενεῖς αὐτοῦ· ἐν δὲ τῇ οἰκίᾳ, διὰ μόνους τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ. Πάντες γὰρ αὐτοῦ κατεφρόνουν, οἱ μὲν, ὡς συμπατριώτου, οἱ δὲ, ὡς συγγενοῦς, οἱ δὲ, ὡς ἀδελφοῦ. Διὸ καὶ ὑπερφυῶς εὐδοκίμουντος ἐσκανδαλίζοντο ἐπ' αὐτῷ, τουτέστιν, οὐκ ἠδύναντο πιστεῦειν αὐτῷ διὰ τὸν φθόνον, εἰ καὶ οἱ μὲν πλεῖον, οἱ δὲ ἔλαττον ἐφθόνουν. Οὐκ ἔστιν οὖν, φησί, προφήτης ἄτιμος, παρ' οἷς δοκεῖ προφήτης, εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς συγγενέσι, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. Οὗτοι γὰρ, καίτοι προφήτην αὐτὸν εἰδότες, ὁμῶς καταφρονοῦσιν αὐτοῦ, διὰ τε τὴν ῥηθεῖσαν αἰτίαν, καὶ διότι τὰ συνήθη, εὐκα-

(α) Μάρκ. 5', 4.

ταφρόνητα. Ὁ δὲ Λουκᾶς εἶπεν, ὅτι (α) Οὐδεὶς προφήτης δεκτός ἐστιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, δεκτὸν ἀκείνους λέγων, τὸν τίμιον.

58 Καὶ οὐκ ἐποίησεν ἐκεῖ δυνάμεις πολλὰς, διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν.

Δυνάμεις τὰ θαύματα λέγει, ὡς δυνάμεως θείας ἔργα. Καὶ δρα σοφίαν! Ἐποίησε μὲν γὰρ, ἵνα μὴ δύνωνται λέγειν, ὅτι Μισῶν ἡμᾶς, οὐ θεραπεύει τοὺς ἐν ἡμῖν, καὶ ὅτι, εἰ ἐποίησε καὶ παρ' ἡμῖν, ἐπιστεύσαμεν ἂν καὶ ἡμεῖς. Οὐ πολλὰς δὲ, διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν, ὅτι καὶ γινομένων ἠπίστουν ἔτι. Διὸ καὶ ὁ Μάρκος εἶπεν (β), ὅτι Καὶ ἐθαύμαζε διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν, δηλονότι τοσοῦτον ἀναισχυνοῦσαν. Ἀλλ' ὁ μὲν Ματθαῖος φησιν, ὅτι Οὐκ ἐποίησεν ἐκεῖ δυνάμεις πολλὰς· ὁ δὲ Μάρκος, ὅτι Καὶ οὐκ ἠδύνατο ἐκεῖ οὐδεμίαν δύναμιν ποιῆσαι, εἰ μὴ ὀλίγοις ἀρρώστοις ἐπιθεῖς τὰς χεῖρας, ἐθεράπευσεν (γ). Πῶς οὖν εἶπεν, ὅτι οὐκ ἠδύνατο; Διότι ἀδυναμίαν ὀνομάζειν εἰώθαμεν, οὐ μόνον τὴν ἑλλειψιν τῆς δυνάμεως, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐμποδισμὸν τῆς οἴας δὴ τινος αἰτίας, ὥσπερ καὶ νῦν. Ἐνεποδίζε γὰρ αὐτῷ ἡ ἀπιστία τῶν εὐεργετουμένων. Οὐκ ἠδύνατο οὖν, ἀντὶ τοῦ, ἐνεποδίζετο· καὶ οὐκ ἔδει βιαίως εὐεργετεῖν αὐτούς.

(α) Λουκ. Δ', 24.

(β) Μάρκ. ζ', 6.

(γ) Μάρκ. ζ', 5.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

Περὶ Ἰωάννου καὶ Ἡρώδου.

ΚΕΦ. ΧΙΥ. 1 Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἤκουσεν Ἡρώδης
 2 ὁ τετράρχης τὴν ἀκοὴν Ἰησοῦ· καὶ εἶπε τοῖς παισὶν
 αὐτοῦ· Οὗτός ἐστιν Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής· αὐτὸς
 ἡγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν, καὶ διὰ τοῦτο αἱ δυνάμεις
 ἐνεργοῦσιν ἐν αὐτῷ.

Τὰ ὅμοια λέγει καὶ ὁ Μάρκος (α)· ὁ δὲ Λουκᾶς φησιν, ὅτι
 Ἦκουσεν Ἡρώδης ὁ τετράρχης τὰ γινόμενα ὑπ' αὐτοῦ πάν-
 τα· καὶ διηπόρει, διὰ τὸ λέγεσθαι ὑπὸ τινῶν, ὅτι Ἰωάννης
 ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν· ὑπὸ τινῶν δὲ, ὅτι Ἡλίας ἐφάνη· Ἀλ-
 λωρ δὲ, ὅτι προφήτης εἰς τῶν ἀρχαίων ἀρέστη. Καὶ εἶπεν
 Ἡρώδης· Ἰωάννην ἐγὼ ἀπεκεφάλισα· τίς δὲ ἐστὶν οὗτος,
 περὶ οὗ ἐγὼ ἀκούω τοιαῦτα; Καὶ ἐβόησεν ἰδεῖν αὐτόν (β).

Πῶς οὖν Ματθαῖος μὲν καὶ Μάρκος ἔγραψαν, ὅτι διεβέβαιοντο
 Ἡρώδης, αὐτόν εἶναι τὸν Ἰωάννην· ὁ δὲ Λουκᾶς, ὅτι λεγόν-
 των τοῦτό τινων, ὁ Ἡρώδης μᾶλλον εἶπε, μὴ εἶναι τοῦτον;
 Ἰωάννην γάρ, φησιν, ἐγὼ ἀπεκεφάλισα. Καὶ λοιπὸν οὐκ ἔστιν
 Ἰωάννης. Τί οὖν ἐροῦμεν; Ὅτι ὑπολαβὼν, ἐκ νεκρῶν ἀναστή-
 ναι τοῦτον, χαρίσματα θαυμάτων ἐκ θεοῦ λαβόντα διὰ τὴν
 ἀδικίαν αὐτοῦ σφαγὴν, πρὸς μὲν τοὺς τοῦτο λέγοντας, εἶπε,
 μὴ εἶναι τὸν Ἰωάννην, ἵνα μὴ προσδράμωσιν αὐτῷ, καὶ στα-
 σιάσῃ κατ' αὐτοῦ· πρὸς δὲ τοὺς οἰκέτας αὐτοῦ, θαρρεῖ τὸ
 μυστήριον· παῖδας γάρ νῦν, τοὺς οἰκέτας εἶπεν ὁ εὐαγγελι-
 στής· θαρρεῖ δὲ αὐτοῖς τοῦτο, σφόδρα δειλιάσας τοῦτον, ὥς

(α) Μάρκ. γ', 14.

(β) Λουκ. Θ', 7—9.

ισχυρότερον ἤδη γεγεννημένον, καὶ σφοδρότερον αὐτὸν ἐλέγξον-
τα. Καὶ ὅρα θαυμαστόν! Ὁ φονεύσας φοβεῖται τὸν πεφονευμένον.
Τοιοῦτον γὰρ ὁ κακός· φοβεῖται καὶ τοὺς νεκρούς· καὶ τοιοῦτον
ὁ ἐνάρετος, φόβον ἐμποῶν τοῖς ζῶσι καὶ μετὰ θάνατον. Πα-
ρεμπεσούσης δὲ τῆς κατὰ τὸν Ἰωάννην ὑποθέσεως, λοιπὸν ὁ
εὐαγγελιστὴς διηγεῖται, πῶς ἀπέθανεν.

†† Οὗτος (1) ὁ Ἡρώδης, υἱὸς ἦν τοῦ τὰ βρέφη ἐν Βηθλεὲμ
ἀποκτείναντος.

3 Ὁ γὰρ Ἡρώδης, κρατήσας τὸν Ἰωάννην, ἔδρσεν
αὐτὸν, καὶ ἔθετο ἐν φυλακῇ, διὰ Ἡρωδιάδα τὴν
4 γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Ἔλεγε γὰρ
5 αὐτῷ ὁ Ἰωάννης· Οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν αὐτήν. Καὶ
θέλων αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ἐφοβήθη τὸν ὄχλον, ὅτι
ὥς προφήτην αὐτὸν εἶχον.

Ο δὲ Μάρκος εἶπεν, ὅτι ἡ Ἡρωδιάς ἐνεῖχεν αὐτῷ, τουτέ-
στιν, ἐνεκότει αὐτῷ, καὶ ὅτι ἤθελεν αὐτὸν ἀποκτεῖναι· καὶ
οὐκ ἠδύνατο. Εἴτα προσέθηκε καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ δύνασθαι
αὐτὴν ἀνελεῖν αὐτόν. Εἶρηκε γὰρ, ὅτι ὁ Ἡρώδης (α) ἐφοβεῖ-
το τὸν Ἰωάννην, εἰδὼς αὐτὸν ἄνδρα δίκαιον καὶ ἅγιον· καὶ
συνετήρει αὐτόν· καὶ ὅτι ἀκούων αὐτοῦ, πολλὰ ἐποίει, καὶ
ἠδέως αὐτοῦ ἤκουε. Ταῦτα μὲν οὖν ἰστόρησεν ὁ Μάρκος. Εἰ
δὲ εἰδὼς αὐτὸν ὁ Ἡρώδης ἄνδρα δίκαιον καὶ ἅγιον, συνετήρει
αὐτόν, πῶς εἶρηκεν ὁ Ματθαῖος, ὅτι ἤθελε μὲν αὐτὸν ἀποκτεῖ-
ναι, ἐφοβεῖτο δὲ τὸν ὄχλον; Καὶ εἰ πολλὰ ἐποίει, ὥν ὁ Ἰωάν-
νης παρήνει, καὶ εἰ ἠδέως αὐτοῦ ἤκουε παραινούντος, διὰ τί
ἔδρσεν αὐτόν καὶ ἀπέκλεισε; Διότι, ἃ μὲν φησὶν ὁ Μάρκος,
πρῶτον ἐγένοντο· ἃ δὲ φησὶν ὁ Ματθαῖος, ὕστερον ἐπεγένοντο.

(1) Ταῦτα μετὰνέχθησαν ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου Σιλ. 80. B.

(α) Μαρκ. 5, 19.

Πρῶτον γὰρ ἡ μὲν Ἑρωδιάς ἐχάλεπαινε τῷ Ἰωάννῃ, καὶ ᾗθελεν ἀνελεῖν αὐτόν· ὁ δὲ Ἑρώδης οὐ παρεχώρει, γινώσκων αὐτὸν δίκαιον καὶ ἅγιον· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀκούων αὐτοῦ, πολλὰ ἐποίει, καὶ ἡδέως αὐτοῦ ἤκουεν· ἐπεὶ δὲ ἐνέκειτο, σφοδρῶς ἐλέγχων αὐτὸν καὶ διασύρων, λοιπὸν, τοῦτο μὲν, ἐκνικηθεὶς ὑπὸ τῆς λύπης Ἑρώδης, τοῦτο δὲ, καὶ παρὰ τῆς Ἑρωδιάδος ἐκβιασθεὶς, μετέβαλε τὴν αἰδῶ πρὸς ὀργήν, καὶ μὴ πανόμεινον ὅλως, ᾗθελεν αὐτὸν ἀνελεῖν· φοβηθεὶς δὲ τὸν ὄχλον, ἔδησε μὲν αὐτὸν ἀμυνόμενος, ἀπέκλεισε δὲ, ἵνα μὴ περιερχόμενος κωμωδῇ αὐτόν. Ἐπετίμα δὲ αὐτῷ ὁ Ἰωάννης, ὡς παρανόμως ἔχοντι τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, κατὰ δύο αἰτίας· πρῶτον μὲν, ὅτι ζῶντος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ βιαίως ἀφείλετο καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὴν τετραρχίαν· ἔπειτα, ὅτι καὶ θυγατέρα ἔχουσιν ἐξ ἐκείνου, ταύτην ἔγημεν, ἃ καὶ ἄμφω παράνομα. Καὶ γὰρ ὁ νόμος ἐκέλευε μὲν γῆμαι τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ, ἀλλ' οὐκ ἔτι ζῶντος, οὐδὲ παιδίον ἔχουσιν.

- 6 Γενεσίῳν δὲ ἀγομένων τοῦ Ἑρώδου, ὠρχήσατο ἡ
 θυγάτηρ τῆς Ἑρωδιάδος ἐν τῷ μέσῳ· καὶ ἤρесе
 7 τῷ Ἑρώδῃ. Ὅθεν μεθ' ὅρκου ὡμολόγησεν αὐτῇ
 δοῦναι, ὃ ἐὰν αἰτήσῃται.

Ο δὲ Μάρκος φησὶ, Καὶ (α) ὡμολόγησεν αὐτῇ· Ὅτι ὃ ἐὰν με αἰτήσῃς, δώσω σοι, ἕως ἡμῶν τῆς βασιλείας μου. Γενεσίῳν δὲ ἀγομένων, ἀντὶ τοῦ, τελουμένων. Ἔθος γὰρ ἦν τοῖς ἄρχουσιν ἐορτάζειν τὰ οἰκεῖα γενέθλια. Ὁμολόγησιν δὲ νῦν, τὴν ὑπόσχεσιν ὠνόμασεν. Ὡ πολλῆς ἀνόμιαι! Καὶ ὥμωσε δοῦναι, καὶ κυρίαν τῆς αἰτήσεως· τὴν κόρην ἐποίησε, καὶ τὸ

(α) Μαρκ. γ', 23.—Παρὰ τῷ Μάρκῳ ἀναγινώσκεται, Καὶ ὥμωσεν αὐτῇ. Οὕτω καὶ παρὰ τῷ Χρυσόστομῳ Τόμ. Ζ'. Σελ. 497. C. Καὶ παρ' αὐτῷ δὲ τῷ Εὐθυμίῳ εἰς τὸν Μάρκον.

ἤμισυ τῆς βασιλείας αὐτοῦ βραχείας ὀρχήσεως ἀπημπόλησεν!

8 Ἡ δὲ, προβιβασθεῖσα ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτῆς, Δός μοι, φησὶν, ὧδε ἐπὶ πῖνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ.

Προβιβασθεῖσα, ἀντὶ τοῦ, διδαχθεῖσα. Φησὶν οὖν, Δός μοι ὧδε, τουτέστιν, ἐνταῦθα, ἐν τῷ συμποσίῳ. Ὁ δὲ Μάρκος εἰπεῖν αὐτὴν λέγει, ὅτι (α) Θέλω, ἵνα μοι δῶς ἐξ αὐτῆς, ὅ ἐστιν, αὐτίκα, εὐθύς. Καιρὸν γὰρ ἐπιτήδειον ἢ Ἡρωδίας εὐροῦσα, ὡς ἱστορίαις πάλιν ὁ Μάρκος, εἰπὼν· ὅτι Καὶ γενομένης ἡμέρας εὐκαίρου (β)· ἐπεὶ πρὸς αὐτὴν εἰσῆλθεν ἡ θυγάτηρ ἐρωτῶσα, τί αἰτήσεται· παρήγγειλεν αὐτίκα ἐν τῷ συμποσίῳ αἰτῆσαι δοθῆναι αὐτῇ τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου, φοβηθεῖσα μὴ, τοῦ τηνικαῦτα καιροῦ παραδραμόντος, μεταμεληθῇ πάντως ὁ Ἡρώδης, ἀνανήψας τῆς μέθης, ἢ, (1) μὴ καὶ τῶν φίλων τινὲς παρακαλέσαντες (2), ἐλευθερώσωσι τὸν Ἰωάννην.

9 Καὶ ἐλυπήθη ὁ βασιλεὺς·

Ελυπήθη, διότι ἔμελλε μέγαν ἀνελεῖν ἄνδρα, καὶ κινῆσαι πρὸς μῖσος ἑαυτοῦ τὸν ὄχλον.

9 Διὰ δὲ τοὺς ὄρκους καὶ τοὺς συνανακειμένους, ἐκέλευσε δοθῆναι.

Ω γυναικεῖον ἀνδράποδον! Ἐπιорκίας μὲν μάρτυρας ἔχειν ἐδειλίαςας· παρανόμου δὲ σφαγῆς θεατὰς τοσούτους ἔχειν οὐκ ἐφοβήθη; Ἐδεῖ γὰρ σε μὴ προπετῶς ὁμόσαι· ἐπεὶ δὲ ἀπερισκέπτως ὤμοσας, κρεῖττον ἦν ἐπιорκῆσαι. Δύο γὰρ κακῶν τὸ κουφότερον αἰρετώτερον.

(α) Μαρκ. ε', 25.

(β) Μάρκ. ε', 21.

(1) Ἀπὸ κοινοῦ τὸ, φοβηθεῖσα.

(2) τὸν Ἡρώδη.

10 Καὶ πέμψας ἀπεκεφάλισε τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ φυλακῇ.

Πέμψας (α) σπεκουλίτωρα, ἤτοι, δῆμιον, ὡς εἶπεν ὁ Μάρκος, λάβρά τοῦτον ἀνείλεν, ἵνα μὴ καὶ ἀναιρούμενος δημοσιεύῃ τὴν ἀσελγῇ μίξιν αὐτοῦ, καὶ ἵνα μὴ τὸν ὄχλον ἐξηκολούοντα. Ὁ δὲ Θεὸς ἠνέσχετο, ὁμοῦ μὲν, τὸν δίκαιον στεφανῶν μεϊζόνως· ὁμοῦ δὲ, τοῖς ἀδίκως πάσχουσι καταλιμπάνων παραμυθίαν.

11 Καὶ ἠνέχθη ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐπὶ πίνακι.

Ὁ μιαινοῦ συμποσίου καὶ θηριώδους! Πῶς οὐκ ἐλιγγίασαν οἱ συνανακείμενοι θεάσασθαι κεφαλὴν ἀνθρώπου, θερμοῦ σταῆζουσιν αἵματος, ἐπὶ τὴν τράπεζαν αὐτῶν εἰσαγομένην, ὡς ἔδεσμα; πῶς οὐκ ἔφριξαν;

11 Καὶ ἐδόθη τῷ κορασίῳ·

Μισθὸς ἐναγῆς ἀναισχύντου πράξεως! Ὅντως τοιαύτης μητρὸς ἀξία θυγάτηρ! Ἄπαξ γὰρ τὴν παρθενικὴν αἰδῶ πάρωσαμένη, καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς τοσούτων ἀνδρῶν ἀπέμνωσεν ἑαυτὴν θεατρίσασα, καὶ ποικίλως ἀσχημονήσασα (1), ψυχὴν ἀπάνθρωπον ἐκτέθησεν, καὶ κατετόλμησεν ἄψασθαι πίνακος φόνου γέμοντος, καὶ οὐχ ἄψασθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ, καθάπερ τι δῶρον ἡδιστον, διαβαστάσαι, καὶ χαριέντως ἀποκομίσαι τῇ μητρὶ.

11 Καὶ ἤνεγκε τῇ μητρὶ αὐτῆς.

Οὐκ ἤρκετο γὰρ ἡ βδελυρὰ μήτηρ, ἀναιρεθέντος, ἀλλ' ἐδίψα καὶ λαβεῖν εἰς χεῖρας τὴν στυλιτεύουσαν τὴν ἀκολασίαν αὐτῆς κεφαλὴν, ὥστε ἐνυβρίσαι αὐτῇ καὶ ἐπιτωθᾶσαι. Τοιαῦτα εἰσι, αἱ μοιχευόμεναι γυναῖκες, ἀπάντων ἱταμώτεραι καὶ ὀμώτεραι

(α) Μαρκ. 5', 27.

(1) Τῷ τῆς ἐρῆσεως τρυφεροῖς καὶ ἀναιδίσαι σχήματι.

καὶ ἀνοσιώτεραι! Σκόπει δὲ καὶ, ὅσα κακὰ διεπράξατο· κατήσχυε καὶ ἑαυτὴν, καὶ τὸν ἄνδρα αὐτῆς Φίλιππον, καὶ τὸν μοιχὸν Ἡρώδην, καὶ τὴν θυγατέρα· καὶ ἀνείλε μὲν τὸν κατήγορον τῆς μοιχείας, ἵνα μοιχευομένη λανθάνῃ τοὺς τότε μόνον· ἀνελούσα δὲ αὐτὸν, οὐ μόνον οὐκ ἔλαθεν ἐκείνους, ἀλλὰ καὶ τοῖς μεταγενεστέροις ἐδημοσιεύθη, καὶ μέχρι παντὸς ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ δημοσιεύεται.

12 Καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἤραν τὸ σῶμα, καὶ ἔθαψαν αὐτό·

Ο δὲ Μάρκος (α) τὸ πτώμα αὐτοῦ φησὶ, πτώμα, τὸ σῶμα καλέσας, διὰ τὸ πεσεῖν εἰς ἔδαφος μετὰ τὴν ἐκτομὴν τῆς κεφαλῆς.

12 Καὶ ἐλθόντες ἀπήγγειλαν τῷ Ἰησοῦ.

Λοιπὸν ἐνδεικνύμενοι τὴν πρὸς αὐτὸν εὐνοίαν. Ἐκαμψε γὰρ αὐτοὺς μᾶλλον ἢ συμφορά.

13 Καὶ ἀκούσας ὁ Ἰησοῦς, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν ἐν πλοίῳ εἰς ἔρημον τόπον κατ' ἰδίαν·

Ακούσας, ὅτι ἀνῆρέθη ὁ Ἰωάννης· καὶ γὰρ καὶ, ὅτε ἤκουσεν, ὅτι παρεδόθη εἰς τὸ δεσμωτήριον, ἀνεχώρησε· δι' ἣν δὲ αἰτίαν, εἰρήκαμεν ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ· καὶ ἵνα φυλάξῃ ἑαυτὸν εἰς τὸν πρέποντα τοῦ σταυροῦ καιρὸν.

Τινὲς δὲ ἐρμηνεύουσιν, ὅτι ἀκούσας, ὅτι προσεδόκησεν Ἡρώδης τὸν Ἰωάννην αὐτὸν εἶναι· καὶ γὰρ τὴν ἀναίρεσιν αὐτοῦ κατὰ παρενόηκην (Γ) μνημονευθῆναι νῦν, καὶ περατωθῆναι μέχρι τοῦ παρόντος ῥητοῦ τὴν διήγησιν αὐτῆς, εἴτα πάλιν ἀποκαταστήναι τὸν λόγον εἰς τὴν προτέραν ἀκολουθίαν αὐτοῦ.

(α) Μάρκ. γ, 29.

(1) Δηλαδή ἀπὸ στίχου 3 ἔως τέλους τοῦ 12.

Εἰκὸς δὲ αὐτὸν ἀκοῦσαι καὶ ἀμφοτέρω κατὰ τὸν τηλικαῦτα καιρὸν, καὶ ὑποχωρῆσαι δι' ἀμφοτέρω. Καὶ γὰρ καὶ τρίτην αἰτίαν τῆς τοιαύτης ἀναχωρήσεως ὁ Μάρκος ἱστορίσει, τὸ βούλεσθαι διαναπαῦσαι τοὺς μαθητάς, ὑποστρέψαντας ἀπὸ τοῦ κηρύγματος. Εἶρηκε γὰρ οὕτως· «Καὶ (α) συναγονται οἱ ἀπόστολοι πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἀπήγγειλαν αὐτῷ πάντα, καὶ ὅσα ἐποίησαν, καὶ ὅσα ἐδίδασκαν. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Λεῦτε ὑμεῖς αὐτοὶ κατ' ἰδίαν εἰς ἔρημον τόπον, καὶ ἀναπαύεσθε ὀλίγον. Ἦσαν γὰρ οἱ ἐρχόμενοι καὶ οἱ ὑπάγοντες πολλοί· καὶ οὐδὲ φαγεῖν ἠδύκαρουν. Καὶ ἀπῆλθον εἰς ἔρημον τόπον τῷ πλοίῳ κατ' ἰδίαν». Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Μάρκος.

Παραπλήσιον δὲ λέγων καὶ ὁ Λουκᾶς, προστίθῃσι καὶ γνώρισμα τῆς ἐρήμου. Φησὶ γὰρ, ὅτι (β) Καὶ παραλαβὼν αὐτοὺς, ὑπεχώρησε κατ' ἰδίαν εἰς τόπον ἔρημον πόλεως, καλουμένης Βηθσαϊδά. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἀνθρωποπρεπῶς ὁ Χριστὸς καὶ ἀκούει, καὶ ἀναχωρεῖ, καὶ οἰκονομεῖ τὰ καθ' ἑαυτόν. Ἦ· γὰρ θεός, καὶ ἐγίνωσκε πάντα, καὶ οὐκ ἐδεῖτο φυγῆς.

13 Καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι, ἠκολούθησαν αὐτῷ περὶ τῆ ἀπὸ τῶν πόλεων.

Ο δὲ Μάρκος φησὶν, ὅτι Καὶ εἶδον αὐτοὺς ὑπάγοντας (γ). Τινὲς μὲν γὰρ εἶδον αὐτοὺς, τινὲς δὲ ἤκουσαν τοῦτο παρὰ τῶν ἰδόντων, καὶ ἀκολουθοῦσι περὶ πάντες· τοιοῦτον γὰρ ἐστὶ πόθος· πᾶν ἐμπόδιον διακρούεται.

14 Καὶ ἐξελθὼν ὁ Ἰησοῦς, εἶδε πολὺν ὄχλον· καὶ ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτοῖς, καὶ ἐθεράπευσε τοὺς ἀρρώστους αὐτῶν.

Εἶδες τὸν πόθον, ὅρα καὶ τὸν μισθὸν αὐτοῦ. Καὶ οὐκ ἀπαιτεῖ

(α) Μάρκ. γ', 30—32.

(β) Λουκ. θ', 10.

(γ) Μάρκ. γ', 32.

τούτους πίστιν· ἐδείξαν γὰρ ταύτην ἀκολουθοῦντες πεζῇ, δίχα τροφῆς εἰς ἔρημον τόπον. Μάρκος δὲ καὶ Λουκᾶς εἶπον, ὅτι *Καὶ ἤρξατο διδάσκειν αὐτοὺς πολλὰ, καὶ ὅτι ἐλάλει αὐτοῖς περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ (α).*

Πόθεν δὲ ἐξελθὼν ἰάσατο καὶ ἐδίδαξε; Πάντως ἀπὸ τοῦ ὄρους. Φησὶ γὰρ ὁ Ἰωάννης (β), ὅτι « Ἀπῆλθεν ὁ Ἰησοῦς πέραν τῆς θαλάσσης τῆς Γαλιλαίας, τῆς Τιβεριάδος. Καὶ ἠκολούθει αὐτῷ ὄχλος πολλὺς, ὅτι ἐώρων αὐτοῦ τὰ σημεῖα, ἃ ἐποίει ἐπὶ τῶν ἀσθενούντων. Ἀνῆλθε δὲ εἰς τὸ ὄρος ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐκεῖ ἐκάθητο μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. » Προέλαβε γὰρ ἐν πλοίῳ μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ ἀνελθόντες εἰς τὸ ὄρος, διανεπαύοντο. Εἶτα ἐξῆλθε καὶ ἰάσατο καὶ ἐδίδαξεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣ'.

Περὶ τῶν πέντε ἄρτων.

15 Ὁψίας δὲ γενομένης, προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες· Ἑρημὸς ἐστὶν ὁ τόπος, καὶ ἡ ὥρα ἤδη παρήλθεν· ἀπόλυσον τοὺς ὄχλους, ἵνα ἀπελθόντες εἰς τὰς κώμας, ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς βρώματα·

Η μὲν ἡμέρα κλίνειν ἤρξατο (γ), καθὼς εἶπε Λουκᾶς· αὐτοὶ δὲ παρέμενον ἄσιτοι, τοῦ τῆς ἀκροάσεως ἔρωτος νικῶντος τὴν ἀνάγκην τῆς πείνης. Ὁ δὲ Χριστὸς, διὰ τοῦτο βουλόμε-

(α) Μάρκ. τ', 34. Λουκ. Θ', 11.

(β) Ἰωαν. τ', 1—3.

(γ) Λουκ. Θ', 12.

νος θρέψαι παραδόξως αὐτοὺς, ὅμως ἀνέμεινε παρ' ἐτέρων λαβεῖν ἀφορμὴν, ἵνα μὴ δόξη ταῖς θαυματουργαῖς ἐπιτηδῆν· καὶ οὐκ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλαχοῦ τοῦτο διατηρεῖ· καὶ μὴν καί, ἵνα πεινάσαντες πολλὴν αἰσθησιν τοῦ θαύματος λάβωσιν.

16 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν ἀπελθεῖν· δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν.

Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν, ἀντὶ τοῦ, οὐκ ὀφείλουσιν. Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι Ἐγὼ θρέψω αὐτούς· τοῦτο γὰρ ἐδόκει κομμηρόν· ἀλλὰ τοὺς μαθητάς προτρέπεται δοῦναι αὐτοῖς φαγεῖν, ἵνα τούτων προβαλομένων ἀπορίαν, τότε λοιπὸν ἐξ ἀνάγκης αὐτὸς ποιήσῃ τὸ ἑαυτοῦ.

Ἀλλὰ Ματθαῖος μὲν καὶ Μάρκος καὶ Λουκᾶς (α) λέγουσι, παρὰ τῶν μαθητῶν ὑπομνησθῆναι τὸν Χριστὸν περὶ τοῦ ἀπολῦσαι τοὺς ὄχλους, ἵνα ἀγοράτωσι τροφάς· ὁ δὲ Ἰωάννης φησὶ (β), ὅτι «Ἐπάρας ὁ Ἰησοῦς τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ θεασάμενος, ὅτι πολλὸς ὄχλος ἔρχεται πρὸς αὐτόν, λέγει πρὸς τὸν Φίλιππον· Πόθεν ἀγοράσομεν ἄρτους, ἵνα φάγωσιν οὗτοι; (Τοῦτο δὲ ἔλεγε πειράζων αὐτόν· αὐτὸς γὰρ ᾔδει, τί ἐμελλε ποιεῖν.) Ἀπεκρίθη αὐτῷ Φίλιππος· Διακοσίων δηναρίων ἄρτοι οὐκ ἀρκοῦσιν αὐτοῖς· ἵνα ἕκαστος αὐτῶν βραχὺ τι λάβῃ». Ταῦτα μὲν οὖν ἰστορήσεν ὁ Ἰωάννης.

Εἰκὸς δὲ, πρῶτον μὲν ὑπομνησθῆναι παρὰ τῶν μαθητῶν· εἶτα εἰπεῖν αὐτοῖς· Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν ἀπελθεῖν· δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν· ἐπεὶ ἐπάρκει τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ θεάσασθαι πολλὸν ὄχλον ἔτερον ἐρχόμενον, καὶ τότε λοιπὸν ἀνθρωποπρεπῶς πειράσαι τὸν Φίλιππον, εἰτουν, δοκιμάσαι τοῦτον, εἰ

(α) Μάρκ. 5', 25. Λουκ. 8', 12.

(β) Ἰωάν. 5', 5—7.

πιστεύει, δύνασθαι αὐτὸν διαθρέψαι πάντας. Ἐπείραξε δὲ αὐτὸν, ὡς ἀτελέστερον τηνικαῦτα τῶν ἄλλων· ἢ δι' αὐτοῦ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀποτείνεται, πειράζων καὶ τούτους. Δῆλον τοίνυν, ὅτι ἂ μὲν εἶπον οἱ ἄλλοι εὐαγγελισταί, παρέδραμεν ὁ Ἰωάννης· ἂ δὲ παρέδραμον ἐκεῖνοι, ταῦτα οὗτος ἀπήγγειλεν.

17 Οἱ δὲ λέγουσιν αὐτῷ· Οὐκ ἔχομεν ὧδε, εἰ μὴ πέντε ἄρτους καὶ δύο ἰχθύας·

Ἰωάννης δὲ φησι (α), τὸν Ἀνδρέαν εἰπεῖν, ὅτι «Ἔστι παιδάριον ἐν ὧδε, ὃ ἔχει πέντε ἄρτους κριθίνους, καὶ δύο ὀψάρια· ἀλλὰ ταῦτα τί ἐστιν εἰς τοσούτους;» Πάντως δὲ τὸ παιδάριον ἐκεῖνο διεπώλει ταῦτα τοῖς μαθηταῖς· διὸ καὶ, ὡς ἦδη ἔχοντες αὐτὰ, ἀπεκρίθησαν, μὴ ἔχειν ἕτερον, εἰ μὴ ταῦτα μόνον. Οὕτω πάρεργα αὐτοῖς ἦσαν τὰ σωματικὰ, τῶν πνευματικῶν μᾶλλον ἀντεχομένοις. Οἱ δώδεκα γὰρ πέντε μόνοις ἄρτοις ἔμελλον τραφῆναι, καὶ τούτοις κριθίνους.

18 Ὁ δὲ εἶπε· Φέρετέ μοι αὐτοὺς ὧδε.

Αὐτὸς μὲν προσέταξεν ἐνεχθῆναι τοὺς ἄρτους καὶ τοὺς ἰχθύας, διδάσκων, ὅτι χρὴ καὶ αὐτὰ τὰ ὀλίγα παρασχεῖν τοῖς δεομένοις, καὶ προτιμᾶν αὐτούς· αὐτοὶ δὲ, καίτοι πεινῶντες ὁμοίως, καὶ μηδὲν ἕτερον ἔχοντες, ὅμως ἀναντιρρήτως πείθονται.

19 Καὶ κελεύσας τοὺς ὄχλους ἀνακλιθῆναι ἐπὶ τοὺς χόρτους·

Ο δὲ Μάρκος εἶπεν (β), ὅτι Καὶ ἐπέταξεν αὐτοῖς ἀνακλιθῆναι (γ) πάντας, συμπόσια συμπόσια, ἐπὶ τῷ χλωρῷ χόρ-

(α) Ἰωάν. 5', 8. 9.

(β) Μάρκ. 5', 39.

(γ) Παρὰ τῷ Μάρκῳ· Καὶ ἐπέταξεν αὐτοῖς, ἀνακλίνειν πάντας. Τὸ ἀνακλιθῆναι, ἐνταῦθα ἐλήφθη ἐκ τοῦ Ματθαίου.

τῷ. Καὶ ἀρέπεσον πρασιαὶ πρασιαί, ἀνὰ ἑκατόν, καὶ ἀνὰ πεντήκοντα. Συμπόσια συμπόσια λέγων, ἀντὶ τοῦ, συμπόσια διηρημένα, τουτέστι, συναγωγὴν μὲν ἐνταῦθα, συναγωγὴν δὲ ἐκεῖ, συναγωγὴν δὲ ἀλλαχοῦ. Τὸ αὐτὸ δὲ δηλοῖ καὶ τὸ, πρασιαὶ πρασιαί. Εἶεν δ' ἂν καὶ ἑτέρως, συμπόσια μὲν, αἱ κυκλοειδεῖς συναγωγαί· πρασιαὶ δέ, αἱ τετραγωνοειδεῖς. Τοιαῦτα γὰρ αἱ τῶν κήπων πρασιαί. Κλισίας (α) δὲ ὁ Λουκᾶς ἐκάλει τὰ τοιαῦτα, ἀπὸ τοῦ κατὰκλιθῆναι στιγνηδόν.

19 Λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανόν, εὐλόγησε·

Ἀνέβλεψεν εἰς τὸν οὐρανόν, τιμῶν τε τὸν πατέρα, καὶ δεικνύων, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀντίθεος, καὶ διδάσκων, μὴ πρότερον ἅπτεσθαι τραπέζης, ἕως ἂν εὐχαριστήσωμεν τῷ Θεῷ, τῷ χορηγῷ τῆς τροφῆς, καὶ τὴν εὐλογίαν ταύτης οὐρανόθεν ἐλκύσωμεν. Θαυματουργεῖ τοίνυν, ποτὲ μὲν, κατ' ἐξουσίαν, ὡς Θεός, ποτὲ δὲ εὐχόμενος, διὰ τὰς προρρηθείσας αἰτίας, ἵνα μὴ σκανδαλίσῃ τοὺς πονηροὺς.

19 Καὶ κλάσας, ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς τοὺς ἄρτους, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς ὄχλοις·

Ἐδωκε τοῖς μαθηταῖς, τοῦτο μὲν, τιμῶν αὐτοὺς ὡς οἰκιοτέρους, τοῦτο δὲ καὶ, ἵνα μὴ ἐπιλάβωνται τοῦ θαύματος, εἰς ὃ διηκόνησαν αἱ χεῖρες αὐτῶν.

20 Καὶ ἔφαγον πάντες, καὶ ἐχορτάσθησαν·

Χορτάσας αὐτοὺς πρότερον πνευματικῆς τροφῆς, ἐν τῷ διδάσκειν, ὡς εἴρηται, καὶ λαλεῖν περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, νῦν χορτάζει τούτους καὶ σωματικῆς. Καὶ οὐ ταῦτα μόνον,

(α) Λουκ. Θ', 14.

ἀλλὰ παιδεύει αὐτοὺς πολλὰ· ἀπὸ μὲν τῆς ἐπὶ τῷ χόρτῳ κατακλίσεως, ταπεινοφροσύνην· ἀπὸ δὲ τοῦ μηδὲν πλέον ἄρτου καὶ ἰχθύος παρασχεῖν, ἐγκράτειαν· ἀπὸ δὲ τοῦ πᾶσι τὰ αὐτὰ διανεῖμαι, ἰσότητα.

20 Καὶ ἦσαν τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων, δώδεκα κοφίνους πλήρεις·

Τοὺς πέντε ἄρτους κλάσας ἔδωκε, τὰ κλάσματα δὲ τούτων ἐν ταῖς χερσὶ τῶν μαθητῶν ἐπληθύνοντο· καὶ τὸ θαῦμα ξένον. Οὐχ ἴστατο γὰρ μέχρι τοῦ κορεσθῆναι τὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ περισσεύειν ἐξεχεῖτο, καὶ τὸ περισσεῦον, δώδεκα κόφιναι γέμοντες, ἵνα καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι διαβαστάσωσι τοὺς κοφίνους, καὶ ὥσπερ τὰς χεῖρας, οὕτω καὶ τοὺς ὤμους ἔξουσι διακόνους καὶ μάρτυρας τοῦ τοιούτου θαύματος. Ὁ δὲ Μάρκος εἶπεν (α), ὅτι καὶ τοῖς δύο ἰχθύας ἐμέρισεν αὐτοῖς, καὶ ὅτι καὶ ἐκ τούτων ἦσαν περισσεύματα.

21 Οἱ δὲ ἐσθίοντες ἦσαν ἄνδρες ὥσει πενταχισχίλιοι, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων.

Τοῦτο καὶ αὐξήσις ἐστὶ τοῦ θαύματος, καὶ τῶν ὄχλων ἑπαινος, ὅτι μετὰ γυναικῶν καὶ παιδίων προσήδρευον· καὶ ἐπειδὴ πανοικί παρέμειναν, πανοικί καὶ τῆς εὐεργεσίας ἀπῆλυσαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ'.

Περὶ τοῦ ἐν θαλάσῃ περιπάτου.

22 Καὶ εὐθέως ἠνάγκασεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς μαθητὰς αὐ-

(α) Μάρκ. ζ', 41. 43.

τοῦ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν, ἕως οὗ ἀπολύσῃ τοὺς ὄχλους.

Μὴ βουλομένους ἀποσπασθῆναι αὐτοῦ, ἠνάγκασεν αὐτοὺς ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν, ἥτοι, πρυλαμβάνειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν μέρος· προφάσει μὲν, ἵνα αὐτὸς ὑπολειφθεῖς, ἀπολύσῃ τοὺς ὄχλους· τῇ δ' ἀληθείᾳ, ἵνα, μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες τοὺς κοφίλους τῶν κλασμάτων, κατὰ σχολὴν, ἀπόντος αὐτοῦ, περιεργάσωνται τὰ κλάσματα, καὶ βεβαιωθῶσιν, ὅτι οὐ κατὰ φαντασίαν τὸ θαῦμα γέγονε. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐπερίσσευσαν, καὶ ἔδει τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ πληροφορηθῆναι μᾶλλον, ἅτε κοινούς διδασκάλους εἰς τὴν οἰκουμένην εἰσιέναι μέλλοντας. Μία μὲν αὕτη αἰτία τοῦ προπέμψαι τοὺς μαθητὰς.

Δευτέρα δέ, ὅτι ἐβούλετο μόνος εἰς τὸ ὄρος ἀνελθεῖν, ὡς δηλωθήσεται, διδάσκων ἐντεῦθεν, ὅτι χρὴ μήτε ἀναμίγνυσθαι διηνεκῶς τῷ πλῆθει, μήτε φεύγειν αἰεὶ τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἐκάτερον χρησίμως ποιεῖν. Δοιπὸν οὖν καὶ ἡμεῖς, ἀφέντες τὰς πόλεις καὶ τοὺς περισπασμούς αὐτῶν, πεζοὶ καὶ κοῦφοι τῷ Χριστῷ κατακολουθήσωμεν εἰς ἐρημίαν, εἴτουν ἡρεμίαν καὶ ἡσυχίαν, ὑπάγοντι, καὶ παραμείνωμεν αὐτῷ, διδάσκοντι τὰ σωτήρια, ἵνα νηστεύσαντες τῇ ἀποχῇ τῶν παθῶν, ἐμπλησθῶμεν τῆς θείας χάριτος.

23 Καὶ ἀπολύσας τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος κατ' ἰδίαν προσεύξασθαι. Ὁψίας δὲ γενομένης, μόνος ἦν ἐκεῖ·

Χρησίμων γὰρ ταῖς προσευχαῖς καὶ τὸ ὄρος, καὶ ἡ νύξ, καὶ ἡ μόνωσις, ἡσυχίαν καὶ τὸ ἀπερίσπαστον καὶ γαλήνην παρέχοντα.

24 Τὸ δὲ πλοῖον ἤδη μέσον τῆς θαλάσσης ἦν, βασιανίζομενον ὑπὸ τῶν κυμάτων· ἦν γὰρ ἐναντίος ὁ ἄνεμος.

Πάλιν οἱ μαθηταὶ κλυδωνίζονται, καθὼς καὶ τὸ πρότερον.

Ἀλλὰ τότε μὲν, ἀτελεστέροις οὔσι συνῆν καὶ αὐτὸς εἰς παραμυθίαν, εἰ καὶ ἐκάθευδε· νῦν δὲ προκοψάντων ἄπεςτιν, ἵνα, μηδαμῶθεν ἔχοντες παραμυθίαν, καρτερικώτεροι γένωνται.

25 Τετάρτη δὲ φυλακῇ τῆς νυκτὸς ἀπῆλθε πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς, περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης.

Ὁ δὲ Μάρκος εἶρηκεν (α), ὅτι Καὶ εἶδεν αὐτοὺς βασανιζομένους ἐν τῷ ἐλαύρειν· ὁ δὲ Ἰωάννης (β), ὅτι ἤλασαν ὡς σταδίους εἰκοσιπέντε ἢ καὶ τριάκοντα. Στάδιον δὲ ἐστὶ, τόπος ὀργυῶν ἑκατόν. Τετάρτην δὲ φυλακὴν τῆς νυκτὸς ὠνόμασαν οἱ παλαιοὶ νυκτοφύλακες τῶν στρατοπέδων, τὸ τέταρτον μέρος τῆς νυκτὸς, ἥτοι τὰς τελευταίας τρεῖς ὥρας. Ἀφῆκε δὲ τοὺς μαθητὰς ὁ Χριστὸς ἐπὶ τοσοῦτον κλυδωνίζεσθαι, παιδεύων ἐγκατερεῖν τοῖς δεινοῖς, οικονομικῶς ἐπαγομένους, καὶ μὴ ζητεῖν ταχεῖαν ἀπαλλαγὴν· ἔτι δὲ καὶ, ἵνα πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν θάνατον ἔχοντες, εἴτα παραδόξως ῥυσθέντες, ἐπιγνώσιν, ὅτι θεὸς ἐστὶν ὁ τούτους διασωσάμενος. Οὕτω γὰρ τελείαν εἶχον πληροφορίαν. Διὸ καὶ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν προσεκύνησαν αὐτῷ, λέγοντες· Ἀληθῶς θεοῦ υἱὸς εἶ.

26 Καὶ ἰδόντες αὐτὸν οἱ μαθηταὶ ἐπὶ τὴν θάλασσαν περιπατοῦντα, ἐταράχθησαν, λέγοντες· Ὅτι φάντασμα ἐστὶ· καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου ἐκραξαν.

Τὸν ἀπὸ τοῦ κλυδωνος φόβον ἕτερος διαδέχεται (γ)· καὶ οὐκ ἔλυσε τοῦτον, ἕως (δ) ἐβόησαν, ἵνα γυμνασθῶσι φέρειν τὰς διαδοχὰς τῶν πειρασμῶν.

(α) Μαρκ. γ', 48.

(β) Ἰωαν. γ', 19.

(γ) Παρὰ τῷ Α προστίθεται, φέρος.

(δ) ἕως οὗ, παρὰ τῷ Α.

27 Εὐθὺς δὲ ἐλάλησεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, λέγων·
Θαρσεῖτε· ἐγὼ εἰμὶ· μὴ φοβεῖσθε.

Ἐπεὶ οὐκ ἠδύναντο γνωρίσαι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ προσώπου διὰ τὴν νύκτα, λοιπὸν τὴν γνώριμον φωνὴν αὐτοῖς ἐπαφίησι, λύουσας ἀμφοτέρους τοὺς φόβους.

28 Ἀποκριθεὶς δὲ αὐτῷ ὁ Πέτρος, εἶπε· Κύριε, εἰ σύ
29 εἶ, κέλευσόν με πρὸς σέ· ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ ὕδατα. Ὁ
δὲ εἶπεν· Ἐλθέ.

Ἀφικνεῖσθαι πρὸς αὐτὸν ἐπάνω τῶν ὑδάτων ζητεῖ, προφάσει μὲν, εἰς διάπειραν τοῦ γινῶναι ἐντεῦθεν, εἰ αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός· τῇ δ' ἀληθείᾳ, ἐνωτισθεὶς τὴν φωνὴν αὐτοῦ, λίαν ἐχάρη, καὶ διαθερμανθεὶς γλίχεται πρὸ τῶν ἄλλων ἐντυχεῖν αὐτῷ.

29 Καὶ καταβάς ἀπὸ τοῦ πλοίου ὁ Πέτρος, περιεπά-
30 τησεν ἐπὶ τὰ ὕδατα, ἐλθεῖν πρὸς τὸν Ἰησοῦν. Βλέπων δὲ τὸν ἄνεμον ἰσχυρὸν, ἐφοβήθη· καὶ ἀρξάμενος, καταποντίζεσθαι, ἔκραξε, λέγων· Κύριε, σῶσόν με.

Τὴν μὲν θάλασσαν οὐκ ἐδεδιλίασε, καίτοι μαινομένην, ἀλλὰ πιστεύσας τῇ δυνάμει τοῦ κελεύσαντος, θαρράλειως ἐπέβη τῶν κυμάτων, καὶ ὀρθὸς ἐβάδιζε· τὸν ἄνεμον δὲ μᾶλλον ἐφοβήθη, μήποτε περιτρέψῃ αὐτόν. Τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις. Πολλάκις τὰ μεγάλα κατορθοῦσα, μᾶλλον ἐν τοῖς ἐλάττοσιν ἐλέγχεται. Λοιπὸν οὖν, ἀσθενεστάτης τῆς πίστεως, μεθ' ἧς κατετόλμησε τῶν κυμάτων, ἀφῆκεν αὐτὸν ἡ χάρις αὐτῆς, ἡ κομφίζουσα τούτον, καὶ κατεποντίζετο.

31 Εὐθὺς δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἐπελάβετο αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτῷ· Ὁλιγόπιστε, εἰς τί ἐδίστασας;

Ταῦτα ὀνειδίσας αὐτῷ, ἐδείξεν, ὅτι οὐχ ἡ τοῦ ἀνέμου βία

τοῦτον κατέβαλεν, ἀλλ' ἡ ὀλιγοπιστία, τουτέστιν, ἡ ἀσθένεια τῆς ῥηθείας πίστεως. *Ολιγόπιστοι* οὖν αὐτὸν ἐκάλεσεν, ὡς ἀποβαλόντα πολὺ τι μέρος αὐτῆς ἐν τῷ φοβηθῆναι τὸν ἄνεμον. Λέγει τοίνυν αὐτῷ· *Διὰ τί ἐδόξασας;* ἡγουν, διὰ τί πρῶτον μὲν ἐθάύρησας, ὕστερον δὲ ἐδειλίσας; τοῦτο γὰρ ὠνόμασε *δισταγμόν*· ὁ γὰρ ἐνισχύων σε κατὰ τῶν κυμάτων, ἐνίσχυσεν ἄν σε καὶ κατὰ τοῦ ἀνέμου.

32 Καὶ ἐμβάντων αὐτῶν εἰς τὸ πλοῖον, ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος.

Οὐκ εὐθὺς ἔνέβησαν εἰς τὸ πλοῖον, ἀλλὰ καὶ, τοῦ ἀνέμου σφοδρῶς ἐγκειμένου, πολὺ διάστημα περιπάτησαν ἔτι, πρὸς πληροφορίαν τοῦ Πέτρου, καὶ ἔλεγχον τῆς ὀλιγοπιστίας αὐτοῦ. Φησὶ γὰρ ὁ Ἰωάννης (α), ὅτι *ἤθελον λαβεῖν αὐτὸν εἰς τὸ πλοῖον, καὶ εὐθέως τὸ πλοῖον ἐγένετο ἐπὶ τῇ γῇ* (Ι), *εἰς ἣν ὑπῆγον*. Κάντεῦθεν φανερόν, ὅτι πλησίον τῆς γῆς γενομένου τοῦ πλοίου, τότε λοιπὸν ἔνέβησαν εἰς αὐτό.

33 Οἱ δὲ ἐν τῷ πλοίῳ, ἐλθόντες προσεκύνησαν αὐτῷ, λέγοντες· Ἀληθῶς θεοῦ υἱὸς εἶ.

Τὸ μέγεθος τοῦ θαύματος τελειότεραν αὐτοῖς τὴν πίστιν ἐνήθηκε. Τοῦ γὰρ ἐπιτιμᾶν τῇ θαλάσῃ μεῖζον τὸ περιπατεῖν ἐπ' αὐτῆς, καὶ μὴ μόνον αὐτὸν περιπατεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐτέρῳ τοῦτο χαρίζεσθαι· καὶ μὴ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ βίας ἀνέμου κατανιγζούσης, καὶ ἀναμοχλευούσης τὴν θάλασσαν. Ἀλλ' ὁ μὲν παρῶν εὐαγγελιστῆς φησιν, ὅτι κοινῇ πάντες ὡμολόγησαν θεοῦ υἱὸν εἶναι αὐτόν. Ὁ δὲ Μάρκος εἶπεν, ὅτι ἐθαύμασαν μὲν, οὐ

(α) Ἰωαν. 5', 21.

(Ι) Πρὸς τῷ Ἰωάννῃ ἀναγινώσκεται, ἐπὶ τῆς γῆς, καθὼς καὶ παρὰ τῷ Εὐθυμίῳ εἰς τὸν Ἰωάννην. Σημαίνει δὲ ἡ ἐπὶ ἐνταῦθα τὸ πλησίον. Ὁ Χρυσόστομος ἐν μὲν Τόμ. Ζ'. Σελ. 515. C. γράφει, εἰς τὴν γῆν, ἐν δὲ Τόμ. Η'. Σελ. 255. C. ἐγγὺς τῆς γῆς ἐγένετο.

συνῆκαν δέ· λέγει γάρ, ὅτι Καὶ (α) *ἅπαντες ἐκ περισσοῦ ἐν ἑαυτοῖς ἐξίσταντο, καὶ ἐθαύμαζον*. Οὐ γὰρ συνῆκαν ἐπὶ τοῖς ἄρτοις. Ἦν γὰρ αὐτῶν ἡ καρδία πεπωρωμένη. Ἔστι δὲ ὁ νοῦς τῶν ῥητῶν τοιοῦτος, ὅτι ὑπερεξεπλήττοντο αὐτὸν, ὡς ἄνθρωπον τοιαῦτα δυνάμενον· δέον μάλιστα προσκυνεῖν αὐτόν, ὡς θεὸν πάντα δυνάμενον. Ἐμφῆναι δὲ θέλων, ὅτι οὐδ' ἐπὶ τῇ προλαβούσῃ θαυματουργίᾳ τῶν ἄρτων μετέμαθον τὸ δέον, προσέθηκεν, ὅτι οὐ συνῆκαν οὐδὲ ἐπὶ τοῖς ἄρτοις. Ἐπήγαγε δὲ καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ συνιέναι, εἰρηκώς, ὅτι Ἦν ἡ καρδία αὐτῶν πεπωρωμένη.

Λέγομεν δὲ ἡμεῖς, ἅμα μὲν τῷ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον τὸν Ἰησοῦν, συνέβησαν, ἅπερ εἶπεν ὁ Μάρκος· εἶτα λυθείσης τῆς πωρώσεως, λοιπὸν γεγόνασιν, ἅπερ ἰστόρησεν ὁ Ματθαῖος. Χρὴ γὰρ γινώσκειν, ὅτι ποτὲ μὲν ἐκρατεῖτο ἡ καρδία τῶν μαθητῶν, καὶ οὐκ ἠδύναντο συνιέναι, ποτὲ δὲ ἀπελύετο, καὶ συνέσαν· ἐκάτερον δὲ συνέβαινε κατὰ θειοτέραν οἰκονομίαν. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν, ὅταν ἀρχώμεθα καταποντιζέσθαι τῷ κλύδωνι τῶν παθῶν, ἐπικαλεσώμεθα τὸν Ἰησοῦν, καὶ εὐθέως δώσει καὶ ἡμῖν χεῖρα βοηθείας, καὶ ἀνεγκύσει ἡμᾶς.

34 Καὶ διαπεράσαντες, ἦλθον εἰς τὴν γῆν Γεννησαρέτ.

Ο δὲ Μάρκος εἶπεν, ὅτι ἠνάγκασε (ε) τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν εἰς τὸ πέραν πρὸς Βηθσαϊδᾶ· ὁ δὲ Ἰωάννης (γ), ὅτι ἤρχοντο πέραν τῆς θαλάσσης εἰς Καπερναούμ. Εἰσὶ δὲ καὶ ἡ Βηθσαϊδᾶ, καὶ ἡ Καπερναούμ, ἐν τῇ γῇ Γεννησαρέτ· λίμνη δὲ ἡ Γεννησαρέτ, ἠνωμένη τῇ Τιβεριάδι.

(α) Μάρκ. σ', 51.

(ε) Μάρκ. σ', 45.

(γ) Ἰωάν. σ', 17.

35 Καὶ ἐπιγόνοντες αὐτὸν οἱ ἄνδρες τοῦ τόπου ἐκείνου,
ἀπέστειλαν εἰς ὅλην τὴν περίχωρον ἐκείνην· καὶ
προσῆνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχον-
36 τας· καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, ἵνα μόνον ἄψωνται
τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ· καὶ ὅσοι ᾗψαν-
το, διεσιώθησαν.

Εἶδες, πῶς κατὰ μικρὸν οἱ μαθηταὶ προέκοψαν; ὅρα καὶ τὸ
πλῆθος. Οὐκ ἔτι γὰρ αὐτὸν εἰς τὰς οἰκίας ἔλκουσιν, οὐδὲ
χεῖρας ἐπιθεῖναι ζητοῦσιν, οὐδὲ πρόσταγμα διὰ ῥήματος αἰ-
τοῦσιν, ἀλλ' ὑψηλότερον πολλῶ καὶ θεοπρεπέστερον ἐπισπῶνται
τὴν θεραπείαν. Ἡ γὰρ αἰμόρρους πλείονα πίστιν αὐτοῖς ἐνέθηκεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ'.

Περὶ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ θεοῦ.

ΚΕΦ. XV, 1 Τότε προσέρχονται τῷ Ἰησοῦ οἱ ἀπὸ
Ἱεροσολύμων Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, λέγοντες·

2 Διὰ τί οἱ μαθηταί σου παραβαίνουσι τὴν παράδοσιν
τῶν πρεσβυτέρων; οὐ γὰρ νίπτονται τὰς χεῖρας
αὐτῶν, ὅταν ἄρτον ἐσθίωσιν.

Ἐν πάσαις μὲν ταῖς χώραις τῶν δώδεκα φυλῶν ἦσαν γραμ-
ματεῖς καὶ φαρισαῖοι· πονηρότεροι δὲ τῶν ἄλλων ἦσαν οἱ ἀπὸ
Ἱεροσολύμων, ὡς τὴν μητρόπολιν οἰκοῦντες, καὶ διὰ τοῦτο τε-
τυφωμένοι. Θεασάμενοι γὰρ τὴν μεγάλην τοῦ λαοῦ πίστιν,
ἐσπούδασαν ἐλαττώσαι αὐτήν· καὶ τῷ Χριστῷ μὲν οὐδέν τι
μέμψασθαι δύνανται, τῶν μαθητῶν δὲ κατηγοροῦσιν, οὐ πα-
ρνομίαν, ἀλλὰ παράβασιν ἀνθρωπίνου παραγγέλλματος. Τὸ

γάρ μὴ ἐσθίειν πρὸ τοῦ νίψασθαι νόμος οὐ προσέταξε θεῖος, ἀλλ' οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ. Φησὶ γάρ ὁ Μάρκος (α), ὅτι οἱ φαρισαῖοι καὶ πάντες οἱ Ἰουδαῖοι, ἐὰν μὴ πυγμὴ νίψωνται τὰς χεῖρας, οὐκ ἐσθίουσι, κρατοῦντες τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἀπὸ ὕγροῦς, ἐὰν μὴ ραντίσωνται (1), οὐκ ἐσθίουσι. Καὶ ἄλλα πολλὰ ἐστὶν, ἃ παρέλαβον κρατεῖν, βαπτισμοὺς ποτηρίων καὶ ξεστῶν καὶ χαλκίων καὶ κλινῶν. Ταῦτα μὲν, φησιν, ὁ Μάρκος. Ἔστι δὲ πυγμὴ νίπτεσθαι, τὸ νίπτεσθαι μέχρι τοῦ ἀγκῶνος. Ἐβάπτιζον δὲ τὰ ποτήρια καὶ τοὺς ξέστας καὶ τὰ χαλκία καὶ τὰς κλινὰς, ἀγιάζειν οὕτω ταῦτα δοκοῦντες. Καὶ ἄλλα πολλὰ ἐκαινοτόμουν, τὸν μὲν νόμον παραβαίνοντες, τὰ καταγέλαστα δὲ ταῦτα παραφυλάττοντες. Οἱ μαθηταὶ δὲ πολλάκις ἀνίπτοις χερσὶν ἔσθιον, οὐκ ἐπιτηδεύοντες τοῦτο· πῶς γάρ; οἱ μὴδὲν μὴδέποτε τοιοῦτον παρατηροῦντες· ἀλλὰ μόνης τῆς ἀρετῆς φροντίζοντες, τὰ τῆς σωματικῆς χρείας περιεφρόνουν, ὡς μὴδὲν εἰς ψυχὴν δυνάμενον βλάπτειν;

3 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς· Διατί καὶ ὑμεῖς παραβαίνετε τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ, διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν;

Οὐκ εἶπεν, ὅτι Καλῶς ποιοῦσι παραβαίνοντες, ἵνα μὴ δῶ τοῖς Ἰουδαίοις ἀφορμὴν φιλονεικίας· οὐδ' ὅτι Κακῶς ποιοῦσιν, ἵνα μὴ βεβαιώσῃ τὴν ταιαύτην παράδοσιν· οὐδὲ διαβάλλει τοὺς παραδόντας αὐτήν, ἵνα μὴ ὡς ὑβριστὴν τοῦτον ἀποστραφῶσιν· ἀλλ' εὐθὺς ἀντεγκαλεῖ περὶ μείζονος ἁμαρτήματος, δεικνύς, ὅτι τοὺς τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ παραβαίνοντας οὐ χρὴ μέμφεσθαι τοῖς παραβαίνουσιν ἀνθρώπων παράδοσιν. Εἶτα

(α) Μαρκ. 2', 3 — 4.

(1) Παρὰ τῷ Μάρκῳ γράφεται, βαπτίσωνται, ὡς γράφει καὶ ὁ Εὐθύμιος· εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Λουκ. 14, 38.

λέγει, καὶ ποίαν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ παραβαίνουσι, καὶ διὰ ποίαν παράδοσιν αὐτῶν, καὶ εἰς μέσον φέρει μάλιστα τὴν ἐπιπολάζουσαν τότε παρανομίαν.

4 Ὁ γὰρ θεὸς ἐνετείλατο, λέγων· «Τίμα τὸν πατέρα σου, καὶ τὴν μητέρα» καὶ· «Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω.»

Εν τῇ βίβλῳ τῆς Γενέσεως (1) καὶ ἄμφω αὐται αἱ ἐντολαὶ κεῖνται.

5 Ὑμεῖς δὲ λέγετε· Ὃς ἂν εἴπῃ τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ· Δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφελῇθῃς·

Δυσχερὲς ἡ τῶν ῥητῶν τούτων ἔσται σύνταξις, εἰ μὴ προδιηγησόμεθα τὴν ὑπόθεσιν. Οἱ πρεσβύτεροι τῶν Ἰουδαίων ἐπαίδευσαν τοὺς νέους, ἐν προφάσει εὐσεβείας, καταφρονεῖν τῶν γονέων. Εἰ γὰρ τις τῶν γονέων ἐζήτησε λαβεῖν ἀπὸ τῶν τοῦ υἱοῦ, πρόβατον ἢ μόσχον ἢ ἕτερόν τι, παρήγγελλον αὐτοῖς λέγειν, ὅτι Δῶρόν ἐστι τῷ θεῷ, ὃ ἂν ἐξ ἐμοῦ ὠφελῇθῃς, τουτέστιν, Ἀφιέρωται τῷ θεῷ, ὃ ἂν ἐξ ἐμοῦ κερδανῇς. Καὶ οὕτως ἐδίδασκον αὐτοὺς ἀτιμάζειν τοὺς γονεῖς καὶ παρανομεῖν. Ἀτιμία γὰρ τὸ τοὺς παῖδας ἀπατᾶν τοὺς γονεῖς, καὶ παρανομία. Τοὺς τε γὰρ γονεῖς ἀπειστέρουσιν, προφάσει τοῦ θεοῦ, καὶ οὐδὲ τῷ θεῷ προσέφερον. Ἡ μὲν οὖν διήγησις τοιαύτη. Χρὴ δὲ λοιπὸν ἐρμηνεύσαι καὶ τὰ ῥητά. Ὑμεῖς δὲ λέγετε, ἀντὶ τοῦ, ὑμεῖς ἐρμηνεύετε, ὑμεῖς διδάσκετε τὴν ἀπάτην τὸν ἄνθρωπον ἐκείνον, ὃς ἂν εἴπῃ τῷ πατρὶ, ἢ τῇ μητρὶ, ὅτι Δῶρόν ἐστι τῷ θεῷ, ὃ ἂν ἐξ ἐμοῦ ὠφελῇθῃς, εἰπουν, ὃ ἂν ἐξ ἐμοῦ κερδανῇς θέλῃς.

(1) Οὐχὶ τῆς Γενέσεως, ἀλλὰ τῆς Ἐξόδου Κεφ. Κ', 12. ΚΑ', 17. Καὶ ὁ Ἐντένιος τῆς Ἐξόδου ἀνέγνωσεν.

[Τινὲς (1) δὲ ἐλλειπτικῶς τὸ ῥητὸν ἐρμηνεύοντες, φαίν, ὅτι ὁ μὲν θεὸς ἐνετείλατο τάδε καὶ τάδε· ὑμεῖς δὲ, ταῦτα ἀθετοῦντες, λέγετε, ὅτι ὁς ἂν εἴπῃ τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ, *Korban*, ἥτοι, δῶρόν ἐστι τῷ θεῷ τὸ ζητούμενον, ἡλευθέρωται. Τοῦτο γὰρ λέγουσιν ἐλλείπειν, ὡς τοῖς Ἰουδαίοις γνώριμον, πρὸς οὓς εἶρηκε τὸν λόγον.]

5 Καὶ οὐ μὴ τιμήσῃ τὸν πατέρα αὐτοῦ, ἢ τὴν μητέρα αὐτοῦ.

Καὶ ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος, ἀναίσχυντος τοῦ λοιποῦ γενόμενος, οὐκ ἔτι τιμήσει τοὺς γονεῖς αὐτοῦ.

6 Καὶ ἡχυρώσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν.

Προδήλως ἀποδείξας αὐτοὺς παρονομίαις διδασκάλους, ἀπῆλλαξε μέμφεως λοιπὸν καὶ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, μὴ τηροῦντας τὴν παράδοσιν τῶν μὴ τηρούντων τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ.

7 Ὑποκριταί, καλῶς προεφήτευσε περὶ ὑμῶν Ἡσαίας, Ὑποκριτὰς αὐτοὺς εἶπεν, ὡς δοκοῦντας μὲν ἐννόμους, ὄντας δὲ παρανόμους. Ἄγει δὲ τὸν προφήτην (α) εἰς μέσον, πάλαι κατηγοροῦντα αὐτῶν, ἃ νῦν οὗτος κατηγορήσῃ, καὶ δείκνυσιν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ κακῆϊνα δι' ἐκείνου φθελγόμενος.

8 Λέγων· « Ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ τοῖς χεῖλεσί με τιμᾷ· ἡ δὲ καρδία αὐ-

9 τῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. Μάτην δὲ σέβονταί με, διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων. »

Εἰπὼν, ὅτι ἐγγίζει μοι τῷ στόματι, ἐφηρμήνευσε τοῦτο προσθεὶς, ὅτι Καὶ τοῖς χεῖλεσί με τιμᾷ· θεὸν ὁμολογῶν με, καὶ

(1) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περισπλάγι παρὰ τῷ Β.

(α) Ἡσ. ΚΘ', 13.

ποιητήν, καὶ κύριον τοῦ παντός· ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω διέσταται ἀπ' ἐμοῦ, μὴ πλησιάζουσα τοῖς ἐμοῖς θελήμασι. *Μάτηρ* δὲ σέβονταί με, μὴ τὰς ἐμὰς φυλάσσοντες ἐντολάς, ἀλλὰ διδάσκοντες διδασκαλίας, οὕσας ἐντάλματα ἀνθρώπων, καὶ οὐ τοῦ θεοῦ. Φοβηθῶμεν οὖν καὶ ἡμεῖς, ὁ τοῦ Χριστοῦ λαός, μὴ καὶ καθ' ἡμῶν ταῦτα ῥηθῇ.

10 Καὶ προσκαλεσάμενος τὸν ὄχλον, εἶπεν αὐτοῖς·

Εκείνους μὲν ἐπιστομίσας καὶ καταισχύνας ἀφῆκεν, ὡς ἀνιάτους· τρέπει δὲ τὸν λόγον πρὸς τὸν ὄχλον, ὡς ἀξιολογώτερον.

10 Ἀκούετε καὶ συνίετε.

Ακούετε, ὃ ἐρῶ, καὶ γινῶτε αὐτό. Λέγει δὲ τοῦτο, τιμῶν αὐτοὺς, ἵνα εὐπαράδεκτον γένηται τὸ ῥηθισμένον.

11 Οὐ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον·

Κοινοῖ, ἀντὶ τοῦ, μιαίνει. Λέγει τοίνυν, ὅτι Οὐχ ὁ ἀπὸ τῶν ἀνίπτων χειρῶν ῥύπος, μετὰ τῶν βρωμάτων εἰσερχόμενος εἰς τὸ στόμα, μιαίνει τὸν ἄνθρωπον· οὐδὲ γὰρ ἄπτεται τῆς ψυχῆς· μόνον γὰρ μιᾶρὸν ἢ ἁμαρτία, βλάπτουσα τὴν ψυχὴν. Ἡ μὲν οὖν πρόχειρος ἐρμηνεία τοῦ ῥητοῦ τοιαύτη.

Φασὶ δὲ καὶ ἄλλην υποκεκρύφθαι βαθυτέραν, ὅτι οὐδὲν παρὰ θεοῦ γενόμενον, φύσει μιᾶρὸν ἐστί. Φησὶ γὰρ ὁ Μωϋσῆς· Καὶ εἶδεν ὁ θεὸς τὰ πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ, καλὰ λίαν (α). Καὶ λέγουσι διὰ ταύτης τῆς βαθυτέρας τὴν τῶν βρωμάτων ἐκβάλλεσθαι παρατήρησιν, ἣν Ἰουδαῖοι παρεφυλάττοντο. Τοῦ γὰρ περὶ βρωμάτων νόμου συμβολικὴν θεωρίαν ἔχοντος, οἱ Ἰουδαῖοι μηδὲν ὑψηλὸν ἐννοεῖν δυνάμενοι, σωματικῶς πάντα καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ἐξελαμβάνοντο.

(α) Γενεσ. Α', 31.

11 Ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ στόματος, τοῦτο κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον.

Ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ στόματος, πᾶς λόγος· ἀλλὰ περὶ τοῦ πονηροῦ λέγει νῦν, ὅς ἔχει πηγὴν τὴν καρδίαν. Προϊὼν δὲ σαφηνίζει τὰ ἀσαφῶς ἐνταῦθα ῥηθέντα.

12 Τότε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, εἶπον αὐτῷ· Οἶδας, ὅτι οἱ Φαρισαῖοι, ἀκούσαντες τὸν λόγον, ἐσκανδαλίσθησαν;

Ποῖον λόγον; Δηλαδή τὸν λέγοντα, ὅτι *Οὐ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον· ἀνέτρεπε γὰρ τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων.*

13 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπε· Πᾶσα φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκριζωθήσεται.

Φυτεῖαν λέγει νῦν τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων, καὶ τὰ ἐντάλματα τῶν ἀνθρώπων.

14 Ἄφετε αὐτούς·

Ὡς ἀνιάτους. Διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ ἐθεράπευσε τὸ σκάνδαλον αὐτῶν, εἰδὼς αὐτοὺς οὐδὲν ὠφεληθησομένους.

14 Ὅδοιχοὶ εἰσι τυφλοὶ τυφλῶν.

Τυφλοὺς αὐτοὺς φησιν, ὡς πηρωθέντας τὸν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμὸν ὑπὸ τοῦ ῥεύματος τῶν παθῶν, καὶ ὡς μὴ δυναμένους ἐνατενίζειν τῷ φωτὶ τῆς ἀληθείας. Καὶ μὴ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁδηγοὺς ὄντας τῶν πεπηρωμένων ὑπὸ τῆς ἀγνοίας τῶν γραφῶν. Μέγα μὲν γὰρ κακὸν τὸ, τυφλὸν εἶναι τινα· τὸ δὲ καὶ, τυφλὸν ὄντα, ὁδηγεῖν ἕτερον, διπλοῦν ἄρα κακόν.

14 Τυφλὸς δὲ τυφλὸν εἰς ὁδηγῇ, ἀμφοτέροι εἰς βόθυνον πεσοῦνται.

Τοῦτο, σαφές ἐστιν.

15 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος, εἶπεν αὐτῷ· Φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν ταύτην.

Ο δὲ Μάρκος εἶρηκεν (α), ὅτι Καὶ ὅτε εἰσῆλθεν εἰς οἶκον ἀπὸ τοῦ ὄχλου, ἐπηρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ περὶ τῆς παραβολῆς. Τοῦ Πέτρου γὰρ προκαταρξαμένου, καὶ οἱ ἄλλοι συνεπηρώτησαν. Παραβολὴν δὲ καλοῦσιν Ἑβραῖοι, τὸ αἰνίγμα, τὸν σκοτεινὸν λόγον· καὶ ἐπεὶ εἶπεν ὁ Χριστὸς ἀνωτέρω, ὅτι Τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ στόματος, τοῦτο κοιροῖ τὸν ἄνθρωπον· εἶτα, καθά φησι Μάρκος (β), ἐπήγαγεν, ὅτι ὁ ἔχων ὦτα ἀκούει, ἀκούετω· καὶ ἔδοξεν αὐτοῖς ἀσαφὲς ὁ λόγος, παραβολὴν τοῦτον ὀνομάσαντες, ἐρωτῶσι περὶ τούτου.

16 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν· Ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε; Ἀκμὴν, ἀντὶ τοῦ, ἔτι. Κατ' ἐρώτησιν δὲ καὶ τοῦτο καὶ τὰ ἐξῆς.

17 Οὐπω νοεῖτε, ὅτι πᾶν τὸ εἰσπορευόμενον εἰς τὸ στόμα, εἰς τὴν κοιλίαν χωρεῖ, καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται;

Ο δὲ Μάρκος εἰπὼν, ὅτι Καὶ (γ) εἰς τὸν ἀφεδρῶνα ἐκπορεύεται, προσέθηκεν, ὅτι Καθαρίζον πάντα τὰ βρώματα, τουτέστι, καθαρὰ ἀπολιμπάνον. Καὶ γὰρ ὁ δηλωθεὶς ῥύπος ἐξέρχεται εἰς τὸν ἀφεδρῶνα, καθαρὰ ἀφιεῖς ἔνδον πάντα τὰ βρώματα, ὅσα δηλαδὴ παρακατέσχεν ἡ φύσις.

[Ἐδρα (1) μὲν, τὸ μέρος τοῦ σώματος· ἀφεδρῶν δὲ, ὁ κοπρῶν.]

18 Τὰ δὲ ἐκπορευόμενα ἐκ τοῦ στόματος, ἐκ τῆς

(α) Μαρκ. Ζ', 17.

(β) Μαρκ. Ζ', 16.

(γ) Μαρκ. Ζ', 19.

(1) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περισελιδίῳ παρὰ τῷ Β.

καρδίας ἐξέρχεται, κάκεινα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον.

Ἐρχετο γάρ καὶ πρὸς τῷ τέλει τοῦ εἰκοστοῦ δευτέρου κεφαλαίου, ὅτι (α) ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ. Ἐνθυμούμεθα γὰρ πρῶτον ἐν τῇ καρδίᾳ, εἶτα τὸ ἐνθυμηθὲν ἐξάγομεν διὰ τοῦ στόματος· καὶ τὸ μὲν ἔξωθεν εἰσπορευόμενον, ἔξω πάλιν χωρεῖ· τὸ δὲ ἔσωθεν ἐκπορευόμενον, ἔσω πάλιν μένει, καὶ μιάινει.

19 Ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροὶ, φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, κλοπαί, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι.

Ο δὲ Μάρκος (β) πλατύτερον ἀπαριθμεῖται καὶ ἕτερα, πλεονεξίαν, πονηρίαν, δόλον, ἀσέλγειαν, ὀφθαλμὸν πονηρὸν, ὑπερηφανίαν καὶ ἀφροσύνην. Συντόμως δὲ καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, διαλογισμοὶ μὲν εἰσι πονηροὶ, τὰ βλαβερά ἐνθυμήματα· ὁ δὲ φόνος, καὶ ἡ κλοπή, καὶ ἡ ψευδομαρτυρία, καὶ ἡ πλεονεξία, καὶ ὁ δόλος, καὶ ἡ ὑπερηφανία, γνώριμα· μοιχεῖα δὲ ἐστὶ, τὸ εἰς τὴν ὑπανδρὸν ἀπελθεῖν· πορνεία δὲ, τὸ εἰς τὴν μὴ ἔχουσαν ἄνδρα· βλασφημία δὲ, τὸ ὑβρίζειν τὸν θεόν, ἢ ἀχαριστεῖν αὐτῷ ἢ μέμφεσθαι αὐτῷ· ποιηρία δὲ, τὸ μελετᾶν (Γ) κατὰ τινος, ἢ ὑπολαμβάνειν, ἢ μὴ χρῆ περὶ αὐτοῦ· ἀσέλγεια δὲ, ἡ ἀρσενοκοιτία, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἀκόλαστον· ὀφθαλμὸν δὲ πονηρὸν ἐνταῦθα λέγει, τὴν βασκανίαν· ἀφροσύνη δὲ κυρίως, τὸ μὴ εἰδέναι τὸν θεόν· Εἶπε γάρ, φησιν, ἄφρων (γ) ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι θεός. Εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεραι κακίαι μυρία· παρέλιπε δὲ νῦν ταύτας ὁ Χριστὸς, διὰ τὸ ἀρκεῖν τὰ

(α) Ματθ. 1Β', 34.

(β) Μαρκ. Ζ', 22.

(Γ) κακῶς, ὡς καὶ παρὰ τῷ Ἑντενίω, τὸ ὅποιον ἴσως παραλείφθη διὰ τὸ ἱπόμενον, κατὰ.

(γ) Ψαλμ. 1Γ', 1.

ῥηθέντα πρὸς τὴν κἀκείνων διάγνωσιν. Ταῦτα δὲ πάντα ἐκ τῆς καρδίας εἶπεν ἐξέρχεσθαι· διότι τὰς ἀρχὰς ἐξ αὐτῆς ἔχουσιν. Ἀρχαὶ γὰρ τούτων, αἱ ἐνθυμήσεις, ἃς ἡ καρδία πηγάζειν εἴωθεν. Ἐπεὶ δὲ ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχονται, πάντως καὶ ἐκ τοῦ στόματος, ὅταν, ὑπερβλυσάντων (1) ἐν τῇ καρδίᾳ, δίκην πονηροῦ χυμοῦ, τὸ περιττεῦον ἐξεμεθῇναι βιάσῃται.

20 Ταῦτά ἐστι τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον· τὸ δὲ ἀνίπτοις χερσὶ φαγεῖν, οὐ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον.

Μαθόντες ἤδη καὶ ἡμεῖς τὰ μιαίνοντα τὸν ἄνθρωπον, ταύτην ἄρα τὴν ῥυπαρίαν ἀπορρύψωμεν, τὴν κηλιδούσαν τὴν ψυχὴν. Ἐὰν γὰρ ὅλοις ποταμοῖς τὸ σῶμα λούσῃς, οὐδὲν ὄφελος, ἀκαθάρτου μενούσης αὐτῆς, ἥτις ὕδατι δακρύων καὶ καθαρσίοις ἀρετῶν ἀπολούεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ'.

Περὶ τῆς Χαναναίας.

21 Καὶ ἐξελθὼν ἐκεῖθεν ὁ Ἰησοῦς, ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη Τύρου καὶ Σιδῶνος.

Αὗται αἱ πόλεις τῶν Χαναναίων ἦσαν. Πῶς οὖν, τοῖς μαθηταῖς ἐντειλάμενος (α), εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπελθεῖν, αὐτὸς ἀπεισιν; Οὐκ ἀπῆλθε κηρύξων· εἰς τοῦτο γὰρ καὶ τοὺς μαθητὰς ἐκώλυσεν· ἀλλὰ θέλων ἀδειάσαι (2) μικρόν. Διὸ καὶ μετὰ

(1) Νοεῖται τὸ, αὐτῶν.

(α) Ματθ. Ι', 5.

(2) Ἀδειάζειν τὸ ἀδειαν εἶναι, ἐν ἀδείᾳ εἶναι-ζῆν. Ἐνταῦθα δὲ, ἀδειαν πραγματέων, ἀδειαν τοῦ διδάσκειν εἶναι.

τὸ ἀπελθεῖν, ὡς ὁ Μάρκος εἶπεν, εἰσελθὼν εἰς οἰκίαν, οὐδέ-
να ἤθελε γνῶραι καὶ οὐκ ἠδυνήθη λαθεῖν (α).

22 Καὶ ἰδοὺ, γυνὴ Χαναναία, ἀπὸ τῶν ὀρίων ἐκεῖνων
ἔξελθοῦσα, ἐκραύγασεν, αὐτῷ λέγουσα·

Ὁ δὲ Μάρκος φησιν (β), Ἡ δὲ ἡ γυνὴ Ἑλληνίς, Σύρα, Φοι-
νίκισσα τῷ γένει, τουτέστιν, Ἑλληνίς μὲν, τὴν θρησκείαν·
Σύρα δὲ, τῇ διαλέκτῳ· Φοινίκισσα δὲ, τῷ γένει, εἶπουν, τῷ
ἔθνει. Φοίνικες γὰρ οἱ Χαναναῖοι ἔλεγοντο, διὰ τὸ μητρόπολιν
ἔχειν τὴν Φοινίκην. Ἀκούσασα δὲ πάλαι μὲν τὴν φήμην αὐτοῦ,
νῦν δὲ (1), ὅτι ἐπιδεδήμηκεν, ἀνίχνευσεν αὐτόν.

[(2) Συροφοινίκισσά (3) ἐστὶν ἡ ἐκάστου ψυχῇ, ἔχουσα,
καθάπερ θυγατέρα, τὴν διάνοιαν κεκρατημένην τῇ φιλίᾳ τῆς
ὑλης, καὶ διὰ τοῦτο ἐπιληπτευομένην, καὶ διαρρησομένην.]

22 Ἐλέησόν με, Κύριε, υἱὲ Δαυὶδ· ἡ θυγάτηρ μου
κακῶς δαιμονίζεται.

Τὴν θυγατέρα δαιμονιζομένην ἀπολιποῦσα, διὰ τὸ παντελῶς
ἀναισθητεῖν, πρόσεισιν, ἑαυτὴν ἐλεηθῆναι μάλιστα δεομένη,
τὴν αἰσθανομένην τῆς νόσου, καὶ διὰ τοῦτο μυρία πάσχουσαν.
Γιὸν δὲ Δαυὶδ αὐτὸν καλεῖ, διὰ τὸ μαθεῖν, ὅτι ἐκ Δαυὶδ
κατάγει τὸ γένος. Πᾶσι γὰρ ὁ Δαυὶδ ὀνομαστότατος ἦν.
Κακῶς δέ, φησι, δαιμονίζεται, ἀντὶ τοῦ, χαλεπῶς.

23 Ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῇ λόγον.

Ἡ μὲν βοᾷ μεγάλα, τὸν ἐνδομυχοῦντα τῆς καρδίας πόνον
ἐνδεικνυμένη· αὐτὸς δὲ σιγᾷ παντελῶς, ἀναμένων ἀπάσαν

(α) Μαρκ. 2', 24.

(β) Μαρκ. 2', 26.

(1) ἀκούσασα.

(2) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Β.

(3) Οὕτω; ἀναγινώσκουσιν ἄλλοι.

φανερωθῆναι τὴν πίστιν, καὶ ταπεινώσιν, καὶ σύνεσιν αὐτῆς, ὅπερ διαφόρως εἴωθε ποιεῖν ἐν πολλοῖς· ἅμα δὲ καὶ ἀντεπι-
δεικνύμενος Ἰουδαίοις, οἷαν περὶ αὐτοὺς ἔχει διάθεσιν, ὅτι
τοὺς μὲν ἀρρώστους αὐτῶν ἀπαξ αἰτηθεὶς, ἢ οὐδ' ἀπαξ, εὐθὺς
θεραπεύει, τοὺς δὲ τῶν ἐθνῶν οὐχ οὕτως.

23 Καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἡρώτων αὐτὸν,
λέγοντες· Ἀπόλυσον αὐτήν, ὅτι κράζει ὀπισθεν
ἡμῶν.

Ἡρώτων, ἀντὶ τοῦ, παρεκάλουν. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Μάρκος εἴ-
ρηκε περὶ τῆς γυναικὸς (α), ὅτι Καὶ ἡρώτα αὐτὸν, ἵνα τὸ
δαιμόνιον ἐκβάλῃ ἐκ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς, ἥγουν, παρεκά-
λει. Τὸ γὰρ ἑρωτῶ, σημαίνει μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ,
πυνθάνεσθαι· σημαίνει δὲ καὶ τὸ, παρακαλῶ· ὡς τὸ (β), Ἐρω-
τῶ σε, ἔχε με παρητημέρον. Ἔστι δ' ὅτε δηλοῖ καὶ τὸ,
προστάσσω· ὡς τὸ, Ἐμβὰς (γ) δὲ εἰς ἐν τῶν πλοίων, ὃ ἦν
τοῦ Σίμωνος, ἡρώτησεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς γῆς ἐπαγαγεῖν
ὀλίγον. Ὡς διδάσκαλος γὰρ προσέταξεν· ἐπεὶ καὶ μετὰ μι-
κρὸν ἐξουσιαστικῶς εἶπεν, Ἐπαγάγε εἰς τὸ βάθος (δ).

24 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν· Οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς
τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ.

Ἰκανὴ μὲν καὶ ἡ σιωπὴ εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβαλεῖν αὐτήν· ἡ δ' ἀ-
πόκρισις πολλῷ πλεον τὴν ἀπορίαν ἐπέτεινεν· ἀπεκρίθη γὰρ,
ὅτι Οὐκ ἀπεστάλην εἰς ἄλλους, εἰ μὴ εἰς τοὺς Ἰουδαίους· τούτους
γὰρ ὠνόμασε πρόβατα ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ. Ἐπεὶ καὶ
ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῖς ἀποστόλοις οὕτω πάλιν

(α) Μαρκ., Ζ', 26.

(β) Λουκ. ΙΔ', 18.

(γ) Λουκ. Ε', 3.

(δ) Λουκ. Ε', 4.

εἶπε· Πορεύεσθε (α) δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἶκον Ἰσραήλ. Τί οὖν ἡ γυνή; Θεασαμένη παροφθεῖσαν μὲν ἑαυτὴν, ἀποπεμφθέντας δὲ καὶ τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς παρακαλέσαντας, οὐκ ἀπέγνων· πολλὴν γὰρ εἶχε πίστιν καὶ σύνεσιν· ἀλλ' ἀναισχυντεῖ καλὴν ἀναισχυντίαν, καὶ ἀφεῖσα τὸ κρᾶζειν πόρρωθεν, ἐγγὺς ἔρχεται. Ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλ' ὅταν μὴ τύχωμεν, ἀφιστάμεθα, δέον ἐγγύτερον προσελθεῖν, καὶ θερμότερον ἐπικεῖσθαι.

25 Ἡ δὲ ἐλθοῦσα προσεκύνει αὐτῷ, λέγουσα· Κύριε, βοήθει μοι.

Ἀχρι γὰρ τότε, οὐδ' εἰς ὅψιν αὐτοῦ τετόλμηκεν ἐλθεῖν, ἀναξίαν ἑαυτὴν κρίνουσα.

26 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν· Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις.

Ὅσον ἐπέτεινεν ἐκείνη τὴν αἴτησιν, τοσοῦτον καὶ αὐτὸς τὴν παραίτησιν. Ὁ δὲ Μάρκος φησὶν, ὅτι εἶπεν αὐτῇ· Ἀφες (β) πρῶτον χορτασθῆναι τὰ τέκνα. Πανταχόθεν γὰρ ἐδήλου τὴν τῶν Ἰουδαίων οἰκείωσιν, καὶ τὴν εἰς αὐτοὺς ἀγάπην καὶ τιμὴν καὶ κηδεμονίαν. Καὶ τέκνα μὲν αὐτοὺς ὠνόμασεν, ὡς γνησίους καὶ ὡς ἡγαπημένους· κυνάρια δὲ, τὰ ἔθνη, ὡς ἀκάθαρτα, καὶ ὡς μιαιρά· ἄρτον δὲ λέγει, τὴν θεραπείαν, οὐ τὴν σωματικὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχικὴν. Καὶ ὅρα σύνεσιν γυναικός! Δραξαμένη γὰρ τῶν τοῦ Χριστοῦ ῥημάτων, ἀπ' αὐτῶν πλέκει συνηγορίαν ἑαυτῆς.

27 Ἡ δὲ εἶπε· Ναί, Κύριε· καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίει

(α) Ματθ. Ι', 6,

(γ) Μαρκ. Ζ', 27.

ἀπὸ τῶν ψυχίων. τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν.

Ναί, Κύριε, φησιν, ἀληθῶς εἶπας· τέκνα μὲν ἐκεῖνοι· κυνάριον δὲ ἐγώ· καὶ διὰ τοῦτό με χρὴ μᾶλλον ἐλεηθῆναι· καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἀπὸ τῶν ψυχίων ἐσθίει τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν. Ἐπεὶ τοίνυν κυνάριον εἰμι, οὐκ εἰμι αλλοτρία, οὐδὲ κωλύομαι τῶν ψυχίων μετασχεῖν, ὥσπερ οὐδὲ τὰ κυνάρια· ψυχίων νοουμένων, τῶν ἐκ τοῦ παρατυχόντος ἰάσεων. Τὸ μὲν οὖν μὴ ἀποστῆναι, τοσοῦτον ἐξουθενωθεῖσαν, πίστεως ἦν· τὸ δὲ συνομολογῆσαι κυνάριον ἑαυτὴν, ταπεινώσεως· τὸ δ' ἀπὸ τῶν λόγων τοῦ Χριστοῦ κατασκευάσαι συνηγορίαν, συνέσεως. Διὰ ταῦτα τοίνυν ἀνέβāλετο τὴν ἰασιν ὁ Χριστὸς, ἵνα ταῦτα φανερωθῶσιν· ἵνα δείξῃ τὴν ἐν τούτοις φιλοσοφίαν αὐτῆς, ἵνα καταισχυνηθῶσιν Ἰουδαῖοι, τοσοῦτον εἰς πίστιν καὶ ταπεινώσιν καὶ σύνεσιν ἡττώμενοι γυναικὸς ἔθνικῆς· ἵνα ταῦτα βλέποντες οἱ ἀπόστολοι, θαρρῆσῶσιν ὕστερον, ἀποστελλόμενοι πρὸς τὰ ἔθνη. Δοιπὸν οὖν ἀνεκέρυξεν αὐτὴν ὁ Χριστὸς.

28 Τότε ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτῇ· Ω, γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις· γενηθήτω σοι, ὡς θέλεις. Καὶ ἰάθη ἡ θυγάτηρ αὐτῆς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης.

Ο δὲ Μάρκος, εἰπεῖν τὸν Χριστὸν πρὸς αὐτὴν φησιν, ὅτι (α) Διὰ τοῦτον τὸν λόγον ἔπαγε· ἐξελήλυθε τὸ δαιμόνιον ἐκ τῆς θυγατρὸς σου, τουτέστι, διὰ τὸν λόγον, ᾧτινι πρὸς συνηγορίαν ἐχρήσω, συνετῶς ἄγαν. Καὶ γὰρ ὁ Σωτὴρ καὶ τὴν πίστιν αὐτῆς ἐπῆνεσε, καὶ τὴν σύνεσιν. Καὶ διὰ τοῦτο Ματθαῖος μὲν τὸν ἔπαινον τῆς πίστεως αὐτῆς ἔγραψε, Μάρκος δὲ τὸν τῆς συνέσεως.

(α) Μαρκ. 2', 29.

Σὺ δὲ σκόπει, πῶς τῶν ἀποστόλων δεηθέντων ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ μηδὲν ἀνυσάντων, αὐτὴ μᾶλλον ἤνυσε. Διδασκόμεθα γὰρ ἐντεῦθεν, ὅτι ὁ θεὸς βούλεται μᾶλλον ἡμᾶς αὐτοὺς ὑπὲρ ἑαυτῶν ἱκετεύειν. Οἱ μὲν γὰρ μαθηταὶ μείζονα παρρησίαν εἶχον, ἀλλ' ἡ γυνὴ πολλὴν καρτερίαν ἐπεδείξατο. Καὶ ὄντως μέγιστα δύναται προσεδρεῖα παρακλήσεως!

Προετύπου δὲ κατὰ ἀλληγορίαν ἡ Χαναναία αὕτη γυνὴ, τὴν ἐξ ἔθνων ἐκκλησίαν, ἥτις ἕως μὲν ἔμενεν ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς θρησκείας αὐτῆς, εἶχε τὴν θυγατέρα δαιμονιζομένην, ἥγουν, τὴν πρᾶξιν κυριευομένην ὑπὸ δαιμόνων· ἐξεληθοῦσα δὲ τῶν ὁρίων αὐτῆς· Ἐπιλάθου (α) γάρ, φησι, τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου· λόγου ἡξιώθη παρὰ Χριστοῦ, καὶ ἀπηλλαγμένη τῆς δυναστείας των δαιμόνων.

29 Καὶ μεταβάς ἐκεῖθεν ὁ Ἰησοῦς, ἦλθε παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας· καὶ ἀναβάς εἰς τὸ ὄρος, ἐκάθητο ἐκεῖ.

Ποτὲ μὲν, αὐτὸς περιέρχεται θεραπεύων τοὺς κακῶς ἔχοντας, ποτὲ δὲ, κάθηται περιμένων τοὺς χρῆζοντας θεραπείας· ἐκεῖνο μὲν, δι' οἰκείαν ἀγαθότητα, τοῦτο δὲ, δοκιμάζων τὴν πίστιν τῶν καμνόντων. Συνεχῶς δὲ εἰς ὄρος ἀνέεισι, διὰ τὸ ὕψος τῆς ἑαυτοῦ θεότητος, καὶ παιδεύων ἐπαίρεσθαι χαμόθεν τοὺς πλησιάζειν τῷ θεῷ θέλοντας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λ'.

Περὶ τῶν θεραπευθέντων ὄχλων

30 Καὶ προσήλθον αὐτῷ ὄχλοι πολλοί, ἔχοντες μεθ'

(α) Ὡαλμ. ΜΔ', 11.

ἑαυτῶν χωλοὺς, τυφλοὺς, κωφοὺς, κυλλοὺς, καὶ ἑτέρους πολλοὺς·

Κυλλοὶ κυρίως, οἱ ἄχρεις, ὡς ἐν τῷ λζ' Κεφαλαίῳ διαγνωσθήσεται.

30 Καὶ ἐρρίψαν αὐτοὺς παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ· καὶ ἐθεράπευσεν αὐτοὺς.

Ορα, προκόπτουσιν τὴν πίστιν αὐτῶν. Οὐκ ἔτι γὰρ ἄπτονται τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, ἀλλὰ ρίπτονται μόνον πρὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, καὶ παραχρῆμα θεραπεύει αὐτοὺς, οὐχ ὡς πιστοτέρους τῆς Χαναναίας, ἀλλ' ὡς Ἰουδαίους, ἐμφράτων τῶν ἀχαρίστων Ἰουδαίων τὰ στόματα, καὶ ἀποφαίνων αὐτοὺς μείζονος τιμωρίας ἀξίους. Ὁ γὰρ ἀχάριστος, ὅσον εὐεργετῆται μείζον, τοσοῦτον γίνεται μείζονι κολάσει ὑπεύθυνος.

31 Ὡστε τοὺς ὀχλοὺς θαυμάσαι, βλέποντας, κωφοὺς λαλοῦντας, κυλλοὺς ὑγιεῖς, χωλοὺς περιπατοῦντας, καὶ τυφλοὺς βλέποντας·

Εθαύμαζον, διὰ τε τὸ πλῆθος τῶν θεραπευομένων, καὶ διὰ τὸ τάχος τῆς θεραπείας.

31 Καὶ ἐδόξασαν τὸν θεὸν Ἰσραὴλ.

Τὸν θεὸν Ἰσραὴλ, τουτέστι, τὸν τιμώμενον ὑπὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΑ΄.

Περὶ τῶν ἑπτὰ ἄρτων.

32 Ὁ δὲ Ἰησοῦς, προσκαλεσάμενος τοὺς μαθητάς αὐτοῦ, εἶπε· Σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν ὄχλον, ὅτι ἤδη ἡμέρας τρεῖς προσμένουσί μοι, καὶ οὐκ ἔχουσι τί φάγωσι·

Ημέρας τρεῖς, ἀντὶ τοῦ, ἡμέραις τρισὶ. Θαυμαστή δὲ ἡ τοσαύτη τοῦ ὄχλου καρτερία. Διὰ τί δὲ σιγῶσιν οἱ μαθηταί, καὶ οὐχ, ὡς πρότερον, λέγουσιν, *Ἀπόλυσον τὸν ὄχλον*, καὶ ταῦτα τριῶν παρελθουσῶν ἡμερῶν; Διότι ἔβλεπον τοὺς προσκαρτεροῦντας χαίροντας ἐπὶ ταῖς ἀναρρώσεσι τῶν ἀσθενούντων, καὶ οὐδ' ὅλως αἰσθανομένους λιμοῦ.

Ἴσως δὲ καὶ μέχρι τῆς τρίτης ἡμέρας εἶχον ἐφόδια· διὸ καὶ τότε λοιπὸν ἐπὶ τὸ θαῦμα ἔρχεται, ὅτε κατέστησαν ἐν χρεῖᾳ τροφῆς. Τίνος δὲ ἕνεκεν πάλιν αὐτοὺς ἐν ἐρήμῳ τρέφει; Πάντως, ἵνα μὴ ἐκλυθῶσιν ἐν τῇ ὁδῷ, καθὼς αὐτὸς εἶπε προῶν, καὶ ἵνα βεβαιώσῃ τὸ σημεῖον τῶν προλαβόντων πέντε ἄρτων. Διατεθρύλλητο γὰρ παρὰ πᾶσιν, ὡς καινοφανές.

32 Καὶ ἀπολῦσαι αὐτοὺς νήστεις οὐ θέλω, μήποτε ἐκλυθῶσιν ἐν τῇ ὁδῷ.

Ο δὲ Μάρκος προσέθηκε· *Τινὲς (α) γὰρ ἐξ αὐτῶν μακρόθεν ἦκουσιν. Ὁρα δὲ δεσπότης φιλανθρωπίαν! Εἰδὼς γὰρ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν δεομένην τροφῆς, προνοεῖται ταύτης, καὶ μὴ αἰτηθεὶς παρέχει τροφήν. Κοινολογεῖται δὲ πρὸς τοὺς μαθητάς, ἵνα ἀναμνησθέντες τοῦ θαύματος τῶν πέντε ἄρτων.*

(α) Μάρκ. Η', 3.

προσενέγκωσιν αὐτῷ τοὺς ἄρτους, οὓς ἔχουσι, καὶ εἴπωσιν, ὅτι Πλήθυνον καὶ τούτους· ἀλλ' οὐ συνῆκαν ἐκεῖνοι τὴν αἰτίαν τῆς ἐρωτήσεως· διὸ καὶ πάλιν τὰ τῆς ἀπορίας προβάλλονται.

33 Καὶ λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· Πόθεν ἡμῖν ἐν ἐρημίᾳ ἄρτοι τοσοῦτοι, ὥστε χορτάσαι ὄχλον τοσοῦτον;

[**Ερημία** (1) νοθεῖται ἂν ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων, ἢ ὁ κόσμος οὗτος, ἐν ᾧ προσμένουσι τῷ λόγῳ τῆς ἀρετῆς καὶ γνώσεως οἱ διὰ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν κακοπαθοῦντες· ἡμέραι δὲ τρεῖς, αἱ τῆς ψυχῆς τρεῖς δυνάμεις, καθ' ἃς προσμένουσι· τῷ μὲν λόγῳ, ζητοῦντες· τῇ ἐπιθυμίᾳ δέ, ποθοῦντες τὸ ζητούμενον· τῷ θυμῷ δέ, υπεραγωνιζόμενοι τοῦ ποθομένου· ἢ οἱ τρεῖς γενικώτεροι νόμοι, ὁ φυσικὸς, ὁ μωσαϊκὸς, ὁ εὐαγγελικὸς, φωτίζοντες δίκην ἡμέρας, καὶ πρὸς ἐργασίαν τοῦ συμφέροντος διεγείροντες. Οἱ τοίνυν καὶ κατὰ τούτους τοὺς τρεῖς λόγους (2) τῷ θεῷ λόγῳ προσμείναντες, καὶ τοὺς ὑπὲρ ἐκάστου πόνους προθύμως υπομείναντες, οὐκ ἀπολύονται νήστες, ἀλλὰ δέχονται τροφὴν δαψιλῇ καὶ θεῖαν· ὑπὲρ μὲν τοῦ φυσικοῦ νόμου, τὴν ἄπταιστον τῶν κατὰ φύσιν ἐνεργειαν· ὑπὲρ δὲ τοῦ γραπτοῦ, τὴν ἀνενεργησίαν τῶν παρὰ φύσιν παθῶν· ὑπὲρ δὲ τοῦ εὐαγγελικοῦ, τὴν πρὸς αὐτὸν τὸν θεὸν ἔνωσιν καὶ θέωσιν.]

Καὶ πρότερον, καὶ ὕστερον, ἐν ἐρημίᾳ, πόρρω πόλεων καὶ κωμῶν, τὸ θαῦμα τοῦτο ποιεῖ, ἵνα μὴ δόξῃ τοῖς ὄχλοις ἐκ πλησιαζούσης πόλεως ἢ κώμης τὰ βρώματα μετακομίζειν.

34 Καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Πόσους ἄρτους ἔχετε; Οἱ δὲ εἶπον· Ἑπτὰ, καὶ ὀλίγα ἰχθύδια.

Καὶ ἐπὶ τῶν πέντε ἄρτων τοῦτο ἠρώτησεν, ὡς εἶπεν ὁ Λου-

(1) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιγμένῳ παρὰ τῷ Β.

(2) Ἰσως, νόμους, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς πιθανόν.

κᾶς (α)· καὶ οὐδ' οὕτω συνῆκαν. Σὺ δὲ, εἰ καὶ κακίζεις τὴν τοσαύτην πώρωσιν αὐτῶν, ὅτι νεαροῦ ὄντος ἔτι τοῦ προφθασαντος θαύματος, οὕτω ταχέως ἐπελάθοντο· ἀλλὰ θαύμασον τὸ φιλάληθες αὐτῶν, πῶς γράφοντες οὐ κρύπτουσι τὸ οἰκεῖον ἔγκλημα. Ἐννόησον δὲ καὶ, πῶς ἐκυρίευσεν τῆς γαστροῦς ἐν ἐρήμῳ γὰρ ὄντες, καὶ τρεῖς ἡμέρας διατρίβοντες, ἐπτά μόνους ἄρτους ἐπέφεροντο.

35 Καὶ ἐκέλευσε τοῖς ὄχλοις ἀναπεσεῖν ἐπὶ τὴν γῆν.

36 Καὶ λαβὼν τοὺς ἐπτά ἄρτους καὶ τοὺς ἰχθύας, εὐχαριστήσας, ἔκλασε, καὶ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς

37 αὐτοῦ· οἱ δὲ μαθηταὶ τῷ ὄχλῳ. Καὶ ἔφαγον πάντες, καὶ ἐχορτάσθησαν·

Ομοῖα τοῖς προτέροις καὶ λέγει καὶ ποιεῖ, ἵνα πανταχόθεν αὐτοὺς ἀναμνήσῃ τοῦ προτέρου θαύματος.

37 Καὶ ἦραν τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων, ἐπτά σπυ-

38 ρίδας πλήρεις. Οἱ δὲ ἐσθίοντες ἦσαν τετρακισχίλιοι ἄνδρες, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων.

Πῶς ἐκεῖ μὲν δώδεκα κόφινοι ἐπερίσσευσαν, ἐνταῦθα δὲ σπυρίδες ἐπτά, δέον ἐνταῦθα μάλιστα πλεῖον περισσεῦσαι, ἐνθα καὶ πλείονες οἱ ἄρτοι καὶ ἐλάττονες οἱ ἐσθίοντες; Φησὶν ὁ Χρυσόστομος (1), ὅτι αἱ σπυρίδες ἴσως μείζους τῶν κοφίνων ἦσαν. Ἡ καὶ ἐτέρως· ὡκονομήθη τὸ τοιοῦτον, ἵνα ἡ τοιαύτη τῶν περισσευμάτων διαφορὰ καὶ ἀνοικειότης, ἑκατέρου θαύματος μνήμην ἀνεξάλειπτον συντηρήσῃ.

Καὶ τρόπον ἑτερον πάλιν. Ἐκεῖ μὲν τοὺς κοφίνους ἰσαρίθ-

(α) Παρὰ τῷ Λουκᾷ Θ', 15. οὐδὲν τοιοῦτον εὐρίσκεται, ἀλλὰ παρὰ τῷ Μάρκῳ ε', 38. Ὅθεν γραπτέον, Μάρκος, ἀντὶ τοῦ, Λουκάς.

(1) Τόμ. Ζ'. Σελ. 539. Δ.

μοις τοῖς ἀποστόλοις ἐπαύθη· ἐνταῦθα δὲ τὰς σφυρίδας ἰσαριθμοῦς τοῖς ἄρτοις διδάσκων ἐντεῦθεν, ὅτι ῥᾶν αὐτῷ ποιεῖν, οἷα βούλεται.

Χρὴ δὲ λοιπὸν καὶ μυστικώτερον ἐπιθεωρῆσαι, περὶ τε τῶν πεντακισχιλίων ἐκείνων, καὶ περὶ τῶν τετρακισχιλίων τούτων. Πεντακισχιλιοὶ μὲν εἰσιν, οἱ ἀτελέστεροι πρὸς ἀρετὴν· τετρακισχιλιοὶ δὲ, οἱ τελειότεροι. Πολλοὶ μὲν γὰρ καὶ οὗτοι, κακῆνοι· πλείονες δὲ ἀπὸ τῶν ἀτελέστερων τῶν τελειοτέρων. Ἐσθίουσι δὲ κατὰ Χριστὸν, τουτέστι, νοοῦσι πνευματικῶς, οἱ μὲν ἀτελέστεροι, ἐλάττωνα νοήματα, δι' ἀσθένειαν τοῦ νοῦ· οἱ δὲ τελειότεροι, πλείονα, δι' εὐσθένειαν. Περιττεύουσι δὲ, ἀπὸ μὲν τῶν ἀτελεστέρων, πλείονα, δι' ὀλιγοτροφίαν· ἀπὸ δὲ τῶν τελειοτέρων, ἐλάσσονα, διὰ πολυτροφίαν.

Ταῦτα μὲν οὖν εἰρήκαμεν ἡμεῖς ἀπλούστερον καὶ συνοπτικώτερον· ἄλλοι δὲ καθέντες ἑαυτοὺς εἰς λεπτολογίαν, πολλὴν ἐπεσύραντο σμικρολογίαν καὶ ἀηδίαν, οὐκ ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις θεωρήμασιν, ἅπερ ἐκόντες, ὡς ὀχληρὰ, παρατρέχομεν.

39 Καὶ ἀπολύσας τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ πλοῖον.

Οὐκ ἀπῆλθε πεζεύων, ἵνα μὴ ἀκολουθοῦντες δοξάζωσιν αὐτόν.

39 Καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὄρια Μαγδαλά.

Μάρκος δὲ φησιν (α), ὅτι Καὶ εὐθέως ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἦλθεν εἰς τὰ μέρη Δαλμανουθά. Καὶ ἀμφοτέρας γὰρ τὰς ἐπωνυμίας εἶχεν ἡ χώρα ἐκείνη.

ΚΕΦ. XVI, 1 Καὶ προσελθόντες οἱ Φαρισαῖοι καὶ

(α) Μαρκ. Η', 10.

Σαδδουκαῖοι, πειράζοντες ἐπηρώτησαν αὐτὸν, σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπιδείξαι αὐτοῖς.

Ἐπηρώτησαν, ἀντὶ τοῦ, παρεκάλεσαν, ὡς προειρήκαμεν. Σημεῖον δὲ ἐξ οὐρανοῦ ἐζήτουν ἰδεῖν, τερατουργούμενον ἢ περὶ τὸν ἥλιον, ἢ περὶ τὴν σελήνην, ἢ περὶ τοὺς ἀστέρας· ἐζήτουν δὲ τοῦτο, πειράζοντες· οὐ γὰρ, ἵνα πιστεύσωσιν, ἀλλ' ἵνα ἐπιλάβωνται αὐτοῦ, ὡς γόητος. Καὶ ἄλλοι δὲ πρὸ τούτων πειρασταὶ σημεῖον ἐξ οὐρανοῦ ἐζήτησαν ἀπ' αὐτοῦ, ὡς ἐν τῷ εἰκοστῷ τρίτῳ Κεφαλαίῳ προειρήκαμεν. Καὶ ζήτησαν ἐκεῖ καὶ ἄλλην αἰτίαν.

2 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς·

Ὁ δὲ Μάρκος εἶπεν (α), ὅτι Καὶ ἀναστενάξας τῷ πνεύματι αὐτοῦ, λέγει, τουτέστιν, ἀποστενάξας ἀπὸ τοῦ πνεύματος, ἀπὸ τῆς ψυχῆς, ὃ λέγομεν ἡμεῖς, ἀπὸ βάθους, ἀπὸ καρδίας. Γινούς γὰρ αὐτοὺς πειράζοντας, ἀνεστενάξεν ἐπὶ τῇ ἀνιάτῳ πονηρίᾳ αὐτῶν, καὶ εἶπεν αὐτοῖς·

2 Ὁφίας γενομένης, λέγετε· Εὐδία· πυρρᾶζει γὰρ

3 ὁ οὐρανός. Καὶ πρῶί· Σήμερον χειμῶν· πυρρᾶζει γὰρ στυγνάζων ὁ οὐρανός. Ὑποκριταί, τὸ μὲν πρόσωπον τοῦ οὐρανοῦ γινώσκετε διακρίνειν, τὰ δὲ σημεῖα τῶν καιρῶν οὐ δύνασθε;

Ὑποκριτὰς αὐτοὺς ὠνόμασεν, οὐ μόνον ὡς ἄλλα μὲν λέγοντας, ἀλλὰ δὲ φρονούντας, ἀλλὰ καὶ ὡς δοκοῦντας μὲν σοφοὺς, ὄντας δὲ ἀσόφους. Λέγει τοίνυν, ὅτι τὴν μὲν ἐπιφάνειαν τοῦ οὐρανοῦ γινώσκετε διακρίνειν, πότε μὲν εὐδίαν δηλοῖ, πότε δὲ χειμῶνα· τὰ δὲ σημεῖα τῶν καιρῶν οὐ δύνασθε διακρίνειν; Εἰ γὰρ ἦτε σοφοί, ἐγινώσκετε ἂν, ὅτι ταυτὶ μὲν τὰ ἐν τῇ γῇ

(α) Μαρκ. Π', 12.

σημεῖα τοῦ παρόντος εἰσὶ καιροῦ· τὰ δὲ ἐξ οὐρανοῦ σημεῖα, τοῦ καιροῦ τῆς συντελείας εἰσὶ. Τότε (α) γὰρ ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήρῃ οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες πεσοῦνται ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ.

4 Γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ· καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου.

Ταῦτα εἶπεν ἀπαράλλάκτως καὶ ἐν τῷ εἰκοστῷ τρίτῳ Κεφαλαίῳ, καὶ ἡρμηνεύθησαν ἐν ἐκείνῳ. Σὺ δὲ αὐτῶν ὄρα τὴν πύρρῳσιν, ὅτι καὶ τὸν Ἰωνᾶν εἰδότες, καὶ τὰ παρόντα ῥητὰ καὶ πρότερον καὶ νῦν ἀκούσαντες, οὐκ ἠθέλησαν ἐρωτῆσαι, καὶ μαθεῖν, τί ἐστὶ τοῦτο τὸ σημεῖον, ὃ λέγει· πειρασταὶ γὰρ ἦσαν, ὡς εἴρηται. Διὸ καὶ αὐτὸς, ἀφείς αὐτοὺς, ἀνεχώρησεν.

4 Καὶ καταλιπὼν αὐτοὺς, ἀπῆλθε.

Ο δὲ Μάρκος φησὶν, ὅτι Ἐμβὰς πάλιν εἰς πλοῖον, ἀπῆλθεν εἰς τὸ πέραν (β).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΒ΄.

Περὶ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ
Σαδδουκαίων.

5 Καὶ ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸ πέραν, ἐπελάθοντο ἄρτους λαβεῖν.

[Ἀρχοῦντας (ι) αὐτοῖς δηλονότι.]

(α) Ματθ. ΚΔ', 29.

(β) Μαρκ. Η', 13.

(ι) Τὰ παρενθεσιμῆνα παραλείπονται παρὰ τῷ Α.

Ὁ δὲ Μάρκος εἶπεν, ὅτι Καὶ εἰ μὴ ἔρα ἄρτων οὐκ εἶχον
μεθ' ἐαυτῶν ἐν τῷ πλοίῳ (α).

6 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Ὁρᾶτε καὶ προσέχετε
ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων.

Ὁ δὲ Μάρκος εἴρηκεν, ὅτι Καὶ διεστέλλετο αὐτοῖς, λέγων·
Ὁρᾶτε, βλέπετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων, καὶ τῆς ζύ-
μης Ἑρῳδου (β). Διεστέλλετο μὲν οὖν, ἀντὶ τοῦ, παρήγγελ-
λε· τὸ δὲ, ὁρᾶτε, βλέπετε, ἀναδίπλωσις ἐστίν, ἐμφαίνουσα
ἐπίτασιν τῆς παραγγελίας. Ζύμην δὲ λέγει Φαρισαίων καὶ Σαδ-
δουκαίων καὶ Ἑρῳδου, τὴν διδαχὴν τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδ-
δουκαίων καὶ Ἑρῳδιανῶν. Προειρήκαμεν δὲ περὶ μὲν τῶν Φα-
ρισαίων καὶ Σαδδουκαίων ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ· περὶ δὲ τῶν
Ἑρῳδιανῶν ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ. Ζύμην δὲ, τὴν
διδαχὴν αὐτὴν ἐκάλεσεν, ὡς ὁξῶδη καὶ σαπράν.

7 Οἱ δὲ διελογίζοντο ἐν ἑαυτοῖς, λέγοντες· Ὅτι ἄρ-
τους οὐκ ἐλάβομεν.

Ὁ μὲν Χριστὸς ζύμην, τὴν διδαχὴν τῶν εἰρημένων ὀνό-
μασε, καὶ ταύτης ἀπέχεσθαι παρήγγειλεν· οἱ μαθηταὶ δὲ ζύμην,
τοὺς Ἰουδαίους ἄρτους νοήσαντες, καὶ περὶ τῆς ἀποχῆς τού-
των παραγγελθῆναι νομίσαντες, διελογίζοντο ἐν ἑαυτοῖς,
τουτέστιν, ἐθορυβοῦντο, κωλυθέντες μὲν ἀπὸ τῶν Ἰουδαϊκῶν
ἄρτων, ὡς προσεδόκησαν· ἑτέρους δὲ μὴ ἐπιφερόμενοι, λέγον-
τες ἐν μεταμελείᾳ, Ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβομεν ἐκ τῶν ξενοδο-
χοῦντων ἡμᾶς πιστῶν, ἵνα τούτοις τραφῶμεν, εἰσυμβῇ χρονίσει.

Τί οὖν ὁ Χριστὸς, ὁ τὰς διανοίας αὐτῶν εἰδώς; Μέμφεται
αὐτοῖς εἰκότως δι' ἀμφοτέρα, διότι τε προσεδόκησαν παραγ-
γελθῆναι περὶ τῆς τῶν βρωμάτων παρατηρήσεως, ἣν Ἰουδαϊ-

(α) Μαρκ. ιί, 14.

(β) Μαρκ. ιί, 15.

κὴν οὖσαν, αὐτὸς ἐξέβαλεν ἀνωτέρω, ὅτε ἐδίδαξεν, ὅτι Οὐ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον (α)· καὶ διότι περὶ τροφῆς ἐμερίμνησαν, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν τὸν χορηγὸν ἀπάσης τροφῆς.

8 Γνοὺς δὲ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς· Τὶ διαλογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς, ὀλιγόπιστοι, ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβετε ;

Πρῶτον τὴν μέριμναν τῆς τροφῆς αὐτοῖς ὀνειδίζει, λέγων· Τί θορυβεῖσθε, διότι ἄρτους ἐτέρωθεν οὐκ ἐλάβετε ; Ὀλιγόπιστους δὲ πάλιν αὐτοὺς ὀνομάζει, διότι οὐκ ἐπίστευσαν, ὅτι παρ' αὐτοῦ τραφήσονται πάντως, ἀλλ' αὐτοὶ περὶ ἑαυτῶν ἐφρόντιζον.

9 Οὐπὼ νοεῖτε, οὐδὲ μνημονεύετε τοὺς πέντε ἄρτους τῶν πεντακισχιλίων, καὶ πόσους κοφίνους ἐλάβετε ;

10 Οὐδὲ τοὺς ἑπτὰ ἄρτους τῶν τετρακισχιλίων, καὶ πόσας σφυρίδας ἐλάβετε ;

Μάρκος δὲ, βαρύτερον ἐπιτιμῆσαι αὐτοῖς λέγει, προσθεῖς· Ἔτι πεπωρωμένην ἔχετε τὴν καρδίαν ὑμῶν ; Ὁφθαλμοὺς ἔχοντες οὐ βλέπετε ; καὶ ὧτα ἔχοντες οὐκ ἀκούετε (β) ; Οὐ βλέπετέ, φησι, πῶς καὶ πόσους ἐν ἐρημίᾳ τρέφω ; Καὶ οὐκ ἀκούετε, περὶ ὧν διδάσκω ; Καὶ διὰ τί μὴ τότε μᾶλλον ὀνειδίσεν αὐτοῖς, ὅτε εἶπον (γ)· Πόθεν ἡμῖν ἐν ἐρημίᾳ ἄρτοι τοσοῦτοι ; Διότι οὐκ ἦν εἰδὸς, κατασχῆναι τούτους ἐνώπιον πολλῶν· ἅμα δὲ καὶ ἀνέμενε, ἵνα, διπλοῦ τοῦ θαύματος γενομένου, βαρυτέρα καὶ δραστηκωτέρα ἡ κατηγορία γένηται.

11 Πῶς οὐ νοεῖτε, ὅτι οὐ περὶ ἄρτου εἶπον ὑμῖν,

(α) Ματθ. ΙΕ', 11.

(β) Μαρκ. Η', 17. 18.

(γ) Ματθ. ΙΕ', 33.

προσέχειν ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων;

Ἰδοὺ λοιπόν, καὶ τὴν παρατήρησιν τῶν βρωμάτων αὐτοῖς ὀνειδιζει.

12 Τότε συνῆκαν, ὅτι οὐκ εἶπε προσέχειν ἀπὸ τῆς ζύμης τοῦ ἄρτου, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διδαχῆς τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων.

Εἶδες ἀγανάκτησιν ἐπιτεταμένην, ὅρα καὶ τὸν καρπὸν αὐτῆς. Διηγείρε γὰρ αὐτίκα τὴν διάνοιαν αὐτῶν καθεύδουσας, καὶ ση- νῆκαν. Χρὴ γὰρ μὴ πανταχοῦ πρᾶσον εἶναι τὸν διδάσκαλον, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ τραχύνεσθαι· καὶ ποτὲ μὲν, μεταδιδόναι παρρησίας τοῖς μαθηταῖς πρὸς ἀνάκτησιν, ποτὲ δὲ, ἐπιτιμᾶν πρὸς συστολήν· καὶ τῇ τοιαύτῃ ποικιλίᾳ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν οἰκονομεῖν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓ'.

Περὶ τῆς ἐν Καισαρείᾳ ἐπερωτήσεως.

13 Ἐλθὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς εἰς τὰ μέρη Καισαρείας τῆς Φιλίππου, ἠρώτα τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγων· Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι, τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου;

Τὴν Καισάρειαν ταύτην ὁ Φίλιππος ἐπὶ τιμῇ τοῦ Καίσαρος ἔκτισεν. Ἦν δὲ καὶ ἄλλη Καισάρεια, ἡ τοῦ Στράτωνος. Πόρρω δὲ τῶν Ἰουδαίων ἀπαγαγὼν τοὺς μαθητὰς, ἠρώτησεν, ἵνα χωρὶς φόβου μετὰ παρρησίας εἴπωσιν, ὃ ἠρωτήθησαν. Οὐκ ἔρωτᾷ δὲ περὶ τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων· προδήλως γὰρ ἐκείναι τοῦτον ὕβριζον· ἀλλὰ περὶ τοῦ δημώδους ὄχλου, τοῦ

χωρίς φθόνου καὶ πονηρίας (1). Λέγει γὰρ ὁ Ἰωάννης (α), ὅτε
 Καὶ ἐγέρετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν προσευχόμενον κατὰ μόνας,
 συνησαν αὐτῷ οἱ μαθηταί· καὶ ἐπηρώτησεν αὐτοὺς λέγων·
 Τίνα με λέγουσιν οἱ ὄχλοι εἶναι; Ὁ δὲ Μάρκος εἶπεν, ὅτι ἐν
 τῇ ὁδῷ ἐπηρώτησεν αὐτοὺς (6). Εἰκὸς γὰρ, ἐλθόντα εἰς τὰ
 μέρη Καισαρείας, εὔχεσθαι ἅμα καὶ ὁδεύειν.

Τὸν υἱὸν δὲ τοῦ ἀνθρώπου, φησί, τουτέστι, τὸν φαινόμενον
 αὐτοῖς ἄνθρωπον. Ἠρώτησε δὲ, οὐχ ὡς ἀγνοῶν, ἀλλ' οἰκονο-
 μικῶς, ἵνα ὁ Πέτρος εἶπῃ τὸ ἀποκαλυφθὲν αὐτῷ, καὶ ἀποδο-
 κιμασθῶσιν αἱ περὶ αὐτοῦ τῶν ἄλλων πάντων ὑπολήψεις, ὡς
 πεπλανημέναι. Καὶ γὰρ ἐγίνωσκεν, ὅτι ἀπεκάλυψεν ὁ θεὸς
 καὶ πατὴρ τῷ Πέτρῳ περὶ αὐτοῦ, διανοίξας τὸν νοῦν αὐτοῦ.

Σκόπει δὲ, πῶς οὐκ ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος ἠρώτησεν,
 ἀλλὰ μετὰ τὸ ποιῆσαι πολλὰ καὶ μεγάλα σημεῖα, μετὰ τὸ
 διδάξαι περὶ πολλῶν καὶ μεγάλων, μετὰ τὸ παρασχεῖν ἱκα-
 νὰς ἀποδείξεις τῆς ἑαυτοῦ θεότητος, καὶ τῆς πρὸς τὸν πατέ-
 ρα ἰσότητος.

14 Οἱ δὲ εἶπον· Οἱ μὲν, Ἰωάννην τὸν Βαπτιστήν· ἄλ-
 λοι δὲ, Ἡλίαν· ἕτεροι δὲ, Ἰερεμίαν, ἢ ἓνα τῶν
 15 προφητῶν. Λέγει αὐτοῖς· Ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε
 εἶναι;

Ὑμεῖς, φησὶν, οἱ συνόντες μοι διαπαντός, καὶ πολλὴν πεῖραν
 ἔχοντες τῆς ἐμῆς δυνάμεως ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ. Εἰπὼν οὖν
 αὐτοῖς· Ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; δεδήλωκεν, ὅτι
 κακῶς οἱ ὄχλοι λέγουσιν.

(1) Λεῖπει ἐνταῦθα τι, οἷον τὸ κρίνοντος.

(α) Γραπτὸν, Λουκᾶς, ἀντὶ τοῦ, Ἰωάννης. Διότι ὁ Λουκᾶς Θ', 18. λέγει
 ὅ,τι ὁ Εὐδύμης φέρει ἐνταῦθα τὸν Ἰωάννην λέγοντα.

(β) Μαρκ. Η', 27.

16 Ἀποκριθεὶς δὲ Σίμων Πέτρος εἶπε· Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος.

Πάλιν ὁ Πέτρος, ὁ πανταχοῦ θερμὸς, προπηδᾷ, καὶ προλαμβάνει. Τοῦ ζῶντος δὲ εἶπε, διότι γέγραπται περὶ αὐτοῦ· Θεὸς ζῶν (α) ἐγὼ εἰμι· καὶ Ζῶ ἐγὼ (β), λέγει Κύριος· καὶ πολλὰ τοιαῦτα, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν νεκρῶν εἰδώλων.

17 Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτῷ· Μακάριος εἶ, Σίμων βάρ Ἰωνᾶ· ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ πατήρ μου, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Καὶ μὴν καὶ πρότερον, μετὰ τὴν ζάλην, οἱ μαθηταὶ υἱὸν Θεοῦ εἶναι αὐτὸν ὡμολόγησαν, εἰπόντες· Ἀληθὺς (γ) Θεοῦ υἱὸς εἶ· καὶ οὐκ ἐμακαρίσθησαν. Καὶ ἄλλοι δὲ τινες, Θεὸν αὐτὸν ὑπάρχειν ἐπίστευσαν, ὡς προειρήκαμεν· ἀλλ' οὐδένα τούτων ἐμακάρισε. Τί οὖν ἐστὶν εἰπεῖν; Ὅτι πάντες, ὅσοι υἱὸν Θεοῦ εἶναι αὐτὸν ὡμολόγησαν, ἢ Θεὸν ὑπάρχειν ἐπίστευσαν, οὐ φύσει καὶ κυρίως ταῦτα εἶναι αὐτὸν ὑπέλαβον, ἀλλὰ θέσει, καὶ κατὰ προκοπὴν ἀρετῆς, ὡς καὶ πάντας τοὺς ἁγίους· μόνος δὲ ὁ Πέτρος, ἀληθῶς Χριστὸν, καὶ φύσει καὶ κυρίως υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦτον ἐνόησε. Διὸ καὶ θέλων ὁ Χριστὸς δεῖξαι τοῖς μαθηταῖς, ὅτι μόνος οὗτος ὀρθῶς ἔγνω, καὶ ἀπλανῶς ὡμολόγησε, μακαρίζει τοῦτον, ὡς τετυχηκότα περὶ τούτου θείας ἀποκαλύψεως. Σὰρξ γάρ, φησι, καὶ αἷμα, τουτέστιν, ἄνθρωπος, οὐκ ἐμυσταγώγησέ σε τὴν περὶ ἐμοῦ ταύτην ὁμολογίαν, ἀλλ' ὁ πατήρ μου, ὡς ἄξιον τοιαύτης ἀποκαλύψεως. Τὸ δὲ, βάρ, ἐβραϊκὸν μὲν ἐστι, σημαίνει δὲ τὸν υἱόν· υἱὸς γὰρ ἦν ὁ Πέτρος Ἰωνᾶ τινος. Οὕτω γοῦν βεβαιώσας τὸ δόγμα τοῦ Πέτρου, καὶ Θεοδίδακτον ἀποφύνας αὐτὸν, βλέπει, τίνων αὐτὸν ἀξιοῖ.

(α) Ἰησ. Γ', 10.

(β) Ἰεζεκ. III', 3.

(γ) Ματθ. ΙΔ', 33.

18 Καὶ γὰρ ἐγὼ σοὶ λέγω, ὅτι σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν.

Σὺ εἶ Πέτρος, ὡς μέλλων γενέσθαι πέτρα πίστεως, μετὰ τὴν ἄρνησιν, ἢ ὡς ἤδη στερέρος ὢν τῷ φρονήματι. Καὶ λοιπὸν ἐπὶ ταύτῃ τῇ στερεότητι οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, ἥγουν, σὲ θήσω θεμέλιον τῶν πιστευόντων. Ἐκκλησία γὰρ οἱ πιστοί. Εἶπε δὲ τοῦτο διανιστὼν αὐτοῦ τὸ φρόνημα πρὸς ποιμαντικὴν.

18 Καὶ πύλαι ᾗδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς.

Οὐ κατακυριεύσουσι τῆς ἐκκλησίας. Πύλας δὲ ᾗδου λέγει, τὰς παρὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν αἰρετικῶν βλασφημίας, ὡς εἰσαγούσας εἰς κόλασιν αἰώνιων, ἢ τὰς παρ' αὐτῶν τιμωρίας, ὡς εἰσαγούσας εἰς θάνατον τῆς σαρκός. Εἶτα καὶ ἑτέραν λέγει τιμὴν.

19 Καὶ δώσω σοὶ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

Ομολογήσαντος τοῦ Πέτρου, υἱὸν τοῦ θεοῦ γνήσιον εἶναι αὐτόν, δείκνυσιν αὐτῷ λοιπὸν τῆς ἑαυτοῦ θεότητος τὸ ἀξίωμα, λέγων· Οἰκοδομήσω ἐπὶ σοὶ τὴν ἐκκλησίαν μου, καὶ δώσω σοὶ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἥγουν, τὸ εἰσάγειν εἰς αὐτήν· κλειδούχου γὰρ ἔργον τὸ εἰσάγειν.

Καὶ μὴν τὸ δῶρον τοῦτο καὶ τῶν ἄλλων ἀποστολῶν γέγονεν· ἀλλὰ πρῶτον τούτῳ δέδοται· διότι πρῶτος οὗτος υἱὸν τοῦ θεοῦ γνήσιον τὸν Χριστὸν εἶναι ἀνωμολόγησε· διὸ καὶ, μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος, οὗτος ἐδίδασκε πρὸ πάντων μέχρι πολλοῦ, καὶ πολλοὺς εἰσήγαγεν.

19 Καὶ ὁ ἐὰν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ὁ ἐὰν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Καὶ τοῦτο τῆς κλειδουχίας ταύτης ἴδιον· καὶ ᾗσιν μὲν λέγει, τὴν ἀσυγχωρησίαν· λύσιν δὲ, τὴν συγχώρησιν. Ὑπὸ τῆς

ται δέ, ὅ ἂν ἁμάρτημα οὐ συγχωρήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται ἀσυγχώρητον καὶ ἐν οὐρανῷ παρὰ τοῦ θεοῦ· καὶ ὁ ἂν συγχωρήσῃς ἐνταῦθα, ἔσται κακεῖ συγχωρημένον.

Ἀλλὰ Μάρκος (α) μὲν καὶ Λουκᾶς, συντομίας ἔνεκεν, τὴν ἀπόκρισιν τοῦ Πέτρου κατ' ἐπιτομὴν εἰρήκασιν· διὰ καὶ τὸν μακαρισμὸν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἄλλην τιμὴν ἀπεσιώπησαν, ἅμα καὶ ἀφιλότιμον εἰδότες αὐτόν· ὁ δὲ Ματθαῖος, ἀκριβείας χάριν, ταῦτα πάντα ιστόρησεν, ἅμα καὶ τιμῶν τὸν κορυφαῖον.

20 Τότε διεστείλατο τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός.

Ὁ δὲ Μάρκος εἶπεν (α), ὅτι Καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς, ἵνα μηδενὶ λέγωσι περὶ αὐτοῦ· ὁ δὲ Λουκᾶς (β), ὅτι Ἐπιτιμήσας αὐτοῖς, παρήγγειλε μηδενὶ εἰπεῖν τοῦτο. Διεστείλατο μὲν οὖν, ἀντὶ τοῦ, παρήγγειλεν· ἐπετίμησε δὲ, ἀντὶ τοῦ, κατησφάλισατο, ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός, ὁ φύσει υἱὸς δηλαδὴ τοῦ θεοῦ, καθὼς ὁ Πέτρος ὡμολόγησεν.

Ἀναγκαῖον μὲν γὰρ ἦν, ἀποκαλυφθῆναι τοῦτο παρ' αὐτοῦ τοῦ πατρός· βεβαιωθῆναι δὲ παρ' αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ, πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καὶ γνωρισθῆναι μόνοις τοῖς μαθηταῖς, ὡς τελειότεροις τῶν ὄχλων, καὶ ὡς κοινοῖς διδασκάλοις τῆς οἰκουμένης· τοὺς ὄχλους δὲ τοῦτο μαθεῖν, οὐκ ἐβούλετο νῦν, ἄχρι τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως αὐτοῦ, ἵνα μὴ, νῦν μαθόντες, ὅτι φύσει υἱὸς ἐστὶ τοῦ θεοῦ, καὶ φύσει θεός, εἴτα θεασάμενοι τοῦτον ἀτίμως ὑβριζόμενον καὶ δεινὰ πάσχοντα καὶ πικρῶς ἀναιρούμενον, σκανδαλισθῶσι, καὶ εἰς τὴν προτέραν ἀπιστίαν παλινδρομήσωσι, καὶ δυσανάκλητοι γένωνται.

Εἰ γὰρ καὶ τοὺς μαθητάς ἐσκανδάλισε ταῦτα, τοὺς τελειο-

(α) Μαρκ. Η', 29. Λουκ. Θ', 20.

(β) Μαρκ. Η', 30.

(γ) Λουκ. Θ', 21.

τέρους τῶν ὄχλων, καὶ οὐ ταῦτα μόνον ὁρώμενα, ἀλλὰ καὶ οἱ περὶ τούτων λόγοι προμηνυόμενοι· τί οὐκ ἂν ἔπαθον οἱ ἄτελεῖς ὄχλοι, τοιαῦτα βλέποντες, καὶ ἀγνοοῦντες τὸ τοῦ πάθους μυστήριον, ὅπερ καὶ αὐτοῖς τοῖς μαθηταῖς ἔτι δυσπαράδεκτον ἦν; Καὶ οὗτοι γὰρ, ὅτε μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος ἐπεφοίτησεν αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τότε λοιπὸν θείας χάριτος πλησθέντες, καὶ τοὺς ἀνθρωπίνους λογισμοὺς ἀποθέμενοι, συνῆκαν τὰ μυστήρια πάντα, καὶ στερότεροι γεγονάσιν ἀδάμαντος. Ἄχρι δὲ τότε συνεχῶς ἐσκανδάλιζον αὐτοὺς πάντα τὰ ἀνθρωποπρεπῆ τοῦ Χριστοῦ.

Διὰ τοῦτο τοίνυν, ὡς εἴρηται, τότε μὲν οὐκ ἤθελε γινώσθηναι τοῖς ὄχλοις, ὅτι φύσει υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔστι, καὶ φύσει Θεὸς, καὶ διαφόρως τοῦτο παρήγγειλε τοῖς μαθηταῖς· ὅτε δὲ, τῶν σκανδαλιζόντων πάντων τελεσθέντων, ἐμελλὸν λαμπρῶς ἀνακηρύττειν αὐτὸν φύσει Θεὸν ὁ ἥλιος σκοτιζόμενος, τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ῥηγνύμενον, ἡ γῆ σειομένη, αἱ πέτραι σχιζόμεναι, καὶ τὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἐγειρόμενα, καὶ αὐτὸς ἐνδόξως ἐκ νεκρῶν ἀνιστάμενος· τηνικαῦτα γὰρ σαφῶς ἐξέλαμψεν ἡ δύναμις τῆς αὐτοῦ Θεότητος, καὶ ἀναντίρρητος ἦν ἡ ἀπόδειξις. Ἐμελλε δὲ καὶ τὸ πανάγιον Πνεῦμα σύνεσιν ἐμβαλεῖν, οὐ τοῖς μαθηταῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς πιστεύουσι· τότε δὴ τότε λοιπὸν ἐβούλετο δημοσιεῦσθαι πᾶσι καὶ τὸ τῆς Θεότητος, καὶ τοῦ πάθους αὐτοῦ μυστήριον, ἵνα ἀσκανδάλιστον ὀδεύοι τὸ κήρυγμα.

21 Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀπελθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἀρχιερέων καὶ γραμματέων, καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι.

Ἀπὸ τότε, ἀφ' οὗ βεβαίως ἔμαθον οἱ μαθηταί, ὅτι γνήσιος

υἱός ἐστι τοῦ θεοῦ· τὸ λοιπὸν γὰρ ἤρξατο προδεικνύειν (1), τουτέστι, προλέγειν τούτοις, ἃ μέλλει παθεῖν, ἵνα, ταῦτα προγινώσκοντες, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους μὴ σκανδαλισθῶσι, μηδ' ὑπολάβωσιν, ὅτι δι' ἀσθένειαν φύσεως πάσχει. Πῶς γάρ; ὅς καὶ προγινώσκει τοῦτο, καὶ προλέγει, καὶ σπεύδει μᾶλλον παθεῖν;

22 Καὶ προσλαβόμενος αὐτὸν ὁ Πέτρος, ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῷ, λέγων·

Προσλαβόμενος, ἀντὶ τοῦ, παραλαβὼν κατ' ἰδίαν. Ἀκούσας γάρ, ὅτι μέλλει ἀποθανεῖν, ἐβαρυθύμησεν, ἀνάζιον τῆς αὐτοῦ θεότητος τοῦτο νομίσας· διὸ καὶ, ὡς ἤδη παρῆρθεσαν ἀπὸ τοῦ μακαρισθῆναι κτησάμενος, κατ' ἰδίαν ἐπετίμησεν αὐτῷ, εἴτουν ἐρέμψατο.

Χρὴ γὰρ γινώσκειν, ὅτι τὸ, ἐπετίμησε, παρὰ τοῖς εὐαγγελισταῖς, ποτὲ μὲν σημαίνει τὸ, ἐπεστόμισεν, ὡς ἐπὶ τοῦ δαίμονος, τοῦ εἰπόντος εἰδέναι τὸν Χριστὸν, ὅτι ἐστὶν ὁ ἄγιος τοῦ θεοῦ· Ἐπετίμησε (α) γάρ, φησιν, αὐτῷ, τουτέστιν ἐπεστόμισεν αὐτόν· ποτὲ δὲ δηλοῖ τὸ, ἐκαλλῶσεν, ἢ ἐπέταξεν, ὡς τὸ· Ἐπετίμησε τοῖς ἀνέμοις καὶ τῇ θαλάσῃ (β)· ποτὲ δὲ τὸ, κατησφαλλεσθαι, ὡς τὸ· Ἐπετίμησεν (γ) αὐτοῖς, ἵνα μηδεὶ λέγωσι περὶ αὐτοῦ· ποτὲ δὲ τὸ, ἐρέμψατο, ὡς τοῦτο δὴ, περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος· ποτὲ δὲ τὸ, ἐπέπληξεν, ὡς τὸ· Ἐπετίμησε τῷ Πέτρῳ (δ), καθὼς ἐξῆς δηλωθήσεται· ἔστι δὲ ὅτε καὶ τὸ, ἐκώλυσεν (ε), ὡς εὐρήσομεν πρὸς τῷ τέλει τοῦ τεσσαρακοστοῦ Κεφαλαίου.

(1) Ἐν τῷ κειμένῳ ὑπάρχει ἀπλῶς, δεικνύειν, καὶ παρ' αὐτῷ τῷ Εὐθυμίου, ὡς καὶ παρὰ τῷ Χρυσόστομῳ Τομ. Ζ'. Σελ. 549. Ε. 577. C.

(α) Μαρκ. Α', 25,

(β) Ματθ. Η', 26.

(γ) Μαρκ. Η', 30.

(δ) Μαρκ. Η', 33.

(ε) Ματθ. ΙΘ', 13.

22 "Ιλεώς σοι, Κύριε· οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο.

Συμβουλεύων δὴθεν τοῦτό φησιν, ὡς γνήσιος. Τὸ μὲν οὖν, "Ιλεώς σοι, κατὰ συνήθειαν εἴρηκεν· ἔθος γὰρ ἦν, τοῦτο λέγειν τὸν μεμφόμενόν τινι, εἰπόντι (1) παράλογον, οἷον "Ιλεώς σοι θεός εἴη, ἔνεκεν τοῦ τοιούτου λόγου· τὸ δὲ, Οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο, ἀντὶ τοῦ, Μὴ γένοιτό σοι τοῦτο, ὃ λέγεις.

23 Ὁ δὲ στραφεὶς, εἶπε τῷ Πέτρῳ· Ὑπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ.

Μάρκος δὲ φησιν, ὅτι ἐπιστραφεὶς, καὶ ἰδὼν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, ἐπετίμησε τῷ Πέτρῳ (α), ἥγουν, ἐπέπληξε. Καὶ γὰρ ἠθέλησε κάκεινους ἀκοῦσαι τῆς ἐπιπλήξεως, καὶ σωφρονισθῆναι, παθόντας, ὅπερ ὁ Πέτρος. Σατανᾶν δὲ αὐτὸν ὠνόμασεν, ὡς μιμούμενον τὸν Σατανᾶν, ἐν τῷ μὴ θέλῃν ἀναιρεθῆναι τὸν Χριστόν. Καὶ γὰρ οὐδ' ὁ Σατανᾶς ἤθελεν ἀναιρεθῆναι αὐτόν, ἵνα φανῶσι ψευδεῖς αἱ περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ προφητεῖαι, καὶ ἵνα μὴ ὁ θάνατος τῆς τούτου σαρκὸς, θάνατος γένηται τῆς αὐτοῦ δυνάμεως, εἰ καὶ αὐτὸς τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὸν κατὰ τοῦ Σωτῆρος φόνον παρέβηγεν, ὑπὸ τῆς ἑαυτοῦ κακίας νικώμενος.

Ἔστι δὲ καὶ ἐτέρως εἰπεῖν, ὅτι, ἐπεὶ Σατανᾶς μὲν, ὁ ἀντικείμενος ἐρμηνεύεται· Πέτρος δὲ, κωλύων τὸν Χριστόν ἀποθανεῖν, οὐκ ἠκολούθει τῷ θελήματι αὐτοῦ, ἀλλ' ἀντέκειτο, φησὶ πρὸς αὐτόν ὁ Σωτὴρ· Ὑπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ, τουτέστιν, Ἀκολούθει μοι, ἀντικείμενε.

23 Σκάνδαλόν μου εἶ.

Εμπόδιόν μου νῦν ὑπάρχεις, ἀντικείμενος τῷ ἐμῷ θελήματι. Εἴτα λέγει καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἀντέκειτο.

(1) Ἰωῶς λείπει ἐνταῦθα τὸ, τ ι.

(α) Μαρκ. Η', 33.

23 "Οτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων.

Τοῦτό, φησι, πάσχεις, διότι οὐ φρονεῖς θεϊκῶς, ἀλλ' ἀνθρωπίνως. Εἰ μὲν γὰρ ἐφρόνεις θεῖα, ἀνάξιόν μου ἐνόμισας ἂν τὸ μὴ ἀποθανεῖν με ὑπὲρ τοῦ κόσμου· ἐπεὶ δὲ φρονεῖς ἀνθρώπινα, ἀνάξιόν μου κρίνεις μᾶλλον τὸ ἀποθανεῖν με.

Σὺ δέ μοι βλέπε τὸν πρὸ μικροῦ μεγάλα μακαριζόμενον, νῦν μέγала ἐπιπληττόμενον, εἰς καταστολήν τε τῆς παρρησίας αὐτοῦ, καὶ ἵνα μάθῃς τὸ ἀπροσωπόληπτον τοῦ Σωτῆρος. Ὅτε μὲν γὰρ ὀρθῶς εἴρηκεν, ἐμακάρισεν αὐτόν· ὅτε δὲ οὐκ ὀρθῶς εἶπεν, ἐπέπληξε· καὶ ὀρθῶς μὲν εἴρηκεν, ἐν οἷς ἀποκάλυψιν θεόθεν ἐδέξατο· οὐκ ὀρθῶς δὲ εἶπεν, ἐν οἷς οἰκοθεν ἐφθέγγατο.

24 Τότε ὁ Ἰησοῦς εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθείτω μοι.

Μάρκος δὲ καὶ Λουκᾶς (α) φασί, καὶ πρὸς τὸν ὄχλον, καὶ ἀπλῶς πρὸς πάντας ταῦτα εἰπεῖν αὐτόν. Εἶπε δὲ ταῦτα βεβαιῶν, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἔστιν ἀπρεπὲς τὸ ἀποθανεῖν αὐτόν, ἀλλ' οὐδὲ δύναται τις εἶναι αὐτοῦ μαθητῆς, ἂν μὴ καὶ αὐτὸς ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ. Εἴ τις γάρ, φησι, θέλει ὀπίσω μου ἔλθεῖν, ἡγουν ἀκολουθήσασθαι μοι, ὡς μαθητῆς καὶ μιμητῆς, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν, λέγω δὴ, τὸ ἑαυτοῦ θέλημα, τὸ φιλήδονον, τὸ φιλόζωνον, ἢ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα, μὴ φειδόμενος αὐτοῦ κακουχομένου καὶ βασανιζομένου, ἀλλ' ἐκδιδούς αὐτὸ κινδύνοις· καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, ἡγουν βασταζέτω ἐπὶ μνήμης τὴν ἀναίρεσιν ἑαυτοῦ· διὰ τοῦ σταυροῦ γὰρ τὴν ἀναίρεσιν ἐδήλωσε· διότι τότε ἀναιρέσεως ἦν ὄργανον ὁ σταυρός· αἰὶ προσδοκᾷ τὴν σφαγὴν ἑαυτοῦ, πάντοτε ἔτοιμος ἔστω

(α) Μαρκ. Η', 34. Λουκ. Θ', 23.

πρὸς τὸν θάνατον, καὶ καθ' ἑκάστην ἀποθνήσκῃ τῇ προαιρέσει (Ι).

Καὶ ἑτέρως δὲ τὸ παρὸν ἡρμηνεύσαμεν ῥητὸν ἐν τῷ ἑννεακαιδεκάτῳ Κεφαλαίῳ. Σκόπει δὲ, πῶς εἶπεν, *Εἴ τις θέλει, καὶ ἀνὴρ, καὶ γυνή, καὶ ἄρχων, καὶ ἀρχόμενος· καὶ, ἐὰν θέλῃ· οὐδένα γὰρ ἄκοντα καταναγκάζει*. Ἵνα δὲ μὴ νομίσης, ὅτι τὸ κακῶς πάσχειν μόνον ἀρκεῖ· καὶ γὰρ καὶ λησταὶ καὶ τυμβωρύχοι καὶ γόητες καὶ ἄλλοι πονηροὶ πάσχουσι μυρία· προσέθηκεν, ὅτι *Καὶ ἀκολουθεῖτω μοι διδάσκων*, ὅτι χρὴ μὴ μόνον τοιαῦτα πάσχειν, ἀλλὰ καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ, τουτέστι, κατ' ἔχνος βαίνειν τῆς πολιτείας αὐτοῦ.

25 Ὅς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὅς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐνεκεν ἐμοῦ, εὕρησει αὐτήν.

Εἶρκε ταῦτα καὶ ἐν τῷ ἑννεακαιδεκάτῳ Κεφαλαίῳ, καὶ ζήτησαν ἐν ἐκείνῳ τὴν τούτων ἐξήγησιν. Μάρκος δὲ φησιν, *Ἐνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου* (α), τουτέστι, δι' ἐμὲ καὶ διὰ τὴν ἐμὴν διδασκαλίαν.

26 Τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδῇ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ;

Ἀδύνατον μὲν, ἓνα τινὰ τὸν κόσμον ὅλον κερδῆσαι· εἰ δὲ καὶ

(Ι) Παρὰ τῷ Λουκᾷ Θ', 23 μετὰ τὸ «καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ» φέρεται καὶ τὸ «καθ' ἡμέραν», καὶ εἰς τοῦτο ἀναφέρεται τὸ τοῦ Εὐθυμίου «λεῖ προσδοκάτω — τῇ προαιρέσει». Εἰς αὐτὸ καὶ ὁ Χρυσόστομος Τημ. Ζ. Σελ. 557. Β, ἡρμηνεύων τὸ Ματθ. Ις', 24, ἀναφερόμενος λέγει «Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν «ἀπ' ἀρνησάσθω ἑαυτὸν μέχρι θανάτου», ἀλλ' «ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ», τὸν ἐπενείδιστον θάνατον δηλῶν· καὶ ὅτι οὐχ ἁπαλὴ, οὐδὲ δις, ἀλλὰ διὰ παντὸς τοῦ θείου τοῦτο δεῖ ποιεῖν. Διηνεκῶς γάρ, φησι, περίφερε τὸν θάνατον, καὶ καθ' ἡμέραν ἑτοιμος ἔσο πρὸς σφαγὴν.»

(α) Μαρκ. Η', 35.

δυνατὸν ἦν, οὐδὲν ὄφελος· τὰ μὲν γὰρ τοῦ κόσμου πάντα θνητά εἰσιν· ἡ δὲ ψυχὴ ἀθάνατος· καὶ τούτων μὲν ἡ τέρψις πρόσκαιρος· ταύτης δὲ ἡ κόλασις αἰώνιος. Εἵτα αὖξει τὸν φόβον· ἔωθε γὰρ ἐντεῦθεν μᾶλλον βελτιοῦν τοὺς ἀκροατάς.

26 Ἡ τί δώσει ἀνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ;

Εἰ γὰρ οὐδ' ὁ σύμπας κόσμος ἀντάξιός ἐστι ψυχῆς λογικῆς, τί δώσει τις ἀντάλλαγμα, ὥστε ταύτην ἐξελεῖσθαι τῆς αἰωνίου κολάσεως ; Ὅντως οὐδέν. Λοιπὸν οὖν χρὴ πάντων ἀφεμένους τῶν ἄλλων, ταύτης ἐπιμελεῖσθαι μόνης, ἧς ἡ ζημία καιριωτάτη, καὶ ἧς ἀπολογμένης, οὐκ ἔστι δοῦναι ἀντάλλαγμα. Ἵνα δὲ μάθοιεν, ὅτι οὔτε τοῖς ῥαθύμοις ἀτιμώρητον ἔσται τὸ ῥαθυμον, οὔτε τοῖς σπουδαίοις ἀγέραςτον τὸ σπουδαῖον, καὶ ἵνα ἐπὶ πλέον ἐκείνοι μὲν φοβηθῶσιν, οὗτοι δὲ παρηγορηθῶσι, φησί·

27 Μέλλει γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ· καὶ τότε ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὴν πράξιν αὐτοῦ.

Ἄμα ἐνέφηνε, καὶ ὅτι τῆς αὐτῆς τῷ πατρὶ δόξης ἐστίν· ἐν τῇ δόξῃ γάρ, φησι, τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· εἰ δὲ τῆς αὐτῆς δόξης ἐστί, τῆς αὐτῆς ἄρα καὶ οὐσίας ἐστί, καὶ δυνάμεως, καὶ θεότητος. Ἵν γὰρ δόξα ἡ αὐτὴ· τούτων ἄρα καὶ τᾶλλα τὰ αὐτά.

18 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐστώτων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ.

Εἰπὼν περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι μέλλει ἔρχεσθαι ἐν δόξῃ μετὰ δορυφορίας καὶ προπομπῆς τῶν ἀγγέλων, καὶ γνοὺς τοὺς μαθητὰς δυσπιστοῦντας τῷ τοιούτῳ λόγῳ, βεβαιοῖ τοῦτον, προστιθείς,

(TOM. Α΄.)

ὅτι οὐκ εἰς μακράν τινες αὐτῶν ὄφονται τὴν δόξαν αὐτοῦ· ταύτην γὰρ νῦν ὠνόμασε *βασιλείαν*. Ἐδήλου δὲ τὴν λαμπρότητα τῆς μεταμορφώσεως αὐτοῦ, ἣν μετὰ καιρὸν ὀλίγον ἐμελλεν ὑποδείξαι Πέτρῳ, καὶ Ἰακώβῳ, καὶ Ἰωάννῃ. Περὶ τούτων γὰρ εἶπεν, ὅτι *Εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐστῶτων. Βασιλείαν* δὲ αὐτοῦ, ἥγουν, δόξαν, τὴν λαμπρότητα ταύτην ὠνόμασεν, ὡς οὖσαν προμῆνυμα καὶ παράδειγμα τῆς λαμπρότητος ἐκείνης, μεθ' ἧς μέλλει κατελθεῖν ὕστερον, ὅτε ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὴν πράξιν αὐτοῦ. *Ἐρχόμενον* δὲ εἶπεν, ἀντὶ τοῦ, φαινόμενον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΔ'.

Περὶ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ.

ΚΕΦ. XVII, 1 Καὶ μεθ' ἡμέρας ἕξ παραλαμβάνει ὁ Ἰησοῦς τὸν Πέτρον, καὶ Ἰάκωβον, καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ·

Λουκᾶς δὲ, μετὰ ὀκτώ (α), φησιν, οὐκ ἐναντιολογῶν· οὗτος μὲν γὰρ συνηρίθμησε καὶ αὐτὰς τὰς ἡμέρας, καθ' ἣν τε τὰ ῥηθέντα εἶπε τοῖς μαθηταῖς ὁ Χριστὸς, καὶ καθ' ἣν τούτους παρέλαβε· Ματθαῖος δὲ καὶ ἀμφοτέρως ταύτας παραλιπὼν, τὰς μεταξὺ μόνας ἀπηριθμήσατο. Διὰ τί δὲ μόνους τοὺς τρεῖς τούτους παραλαμβάνει, καὶ οὐ νῦν μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλάκις, ὡς προϊόντες εὐρήσομεν; Διότι τῶν ἄλλων μαθητῶν ὑπερεῖχον οὗτοι· Πέτρος μὲν, ἀπὸ τοῦ σφόδρα φιλεῖν αὐτόν, διὰ θερμότητα πίστεως· Ἰωάννης δὲ, ἀπὸ τοῦ σφόδρα φιλεῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ, δι' ὑπερβολὴν ἀρετῶν· Ἰάκωβος δὲ, ἀπὸ τοῦ σφό-

(α) Λουκ. Θ', 28.

ὅρα βαρὺς εἶναι τοῖς Ἰουδαίοις, [ὥς (1) καὶ τὸν Ἡρώδην ὕστερον ἀνελόντα τοῦτον, χάριν μεγίστην ἀπονεῖμαι τοῖς Ἰουδαίοις.]

Σκόπει δὲ, πῶς ὁ Ματθαῖος οὐκ ἀπεκρύφατο τοὺς προτιμηθέντας αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ καὶ Ἰωάννης πολλαχοῦ ποιεῖ, τὰ ἐξαίρετα τοῦ Πέτρου ἐγκώμια φιλαλήθως ἀναγράφων· φθόνου γὰρ ἐκτὸς ἦν ὁ τῶν ἀποστόλων χορός. Διὰ τί δὲ, εἰπὼν ὁ Χριστὸς, *Εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐσώτων*, ἀπεκρύφατο τὰ τούτων ὀνόματα; Διὰ τὸ μὴ λυπῆσαι τοὺς ἄλλους. Καὶ γὰρ ἤλυσαν ἂν, δόξαντες ὡς ἀνάξιοι παρορᾶσθαι.

1 Καὶ ἀναφέρει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν.

Ο δὲ Λουκᾶς εἶπεν, ὅτι *Παραλαβὼν αὐτοὺς, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι (α).*

2 Καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος· τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο λευκὰ ὡς τὸ φῶς.

Αναφέρει μὲν αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλόν, ἵνα γένηται πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἀθέατος· διὰ τοῦτο γὰρ προσέθηκεν, ὅτι κατ' ἰδίαν· οὐδὲν γὰρ ἐποίει πρὸς φιλοτιμίαν, ἀλλὰ πάντα κατὰ χρείαν. Ἄμα δὲ καὶ ἵνα μάθωμεν, ὅτι χρηὶ ὑπεραρθῆναι τῆς γενεᾶς χθαμαλότητος τὸν μέλλοντα θεωρίας θείας ἀξιοθῆναι.

Μετεμορφώθη δὲ, μείναντος μὲν τοῦ σώματος ἐπὶ τοῦ οἰκείου σχήματος· τῆς θεϊκῆς δὲ λαμπρότητος μικρόν τι παραγυμνωθείσης, καὶ καταλαμπρυνάτης τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ τὸ εἶδος τούτου μεταβαλούσης ἐπὶ τὸ θεοειδέστερον. Ἐμπροσθεν δὲ αὐτῶν, ἵνα βλέποντες, πῶς μετεμορφώθη, μὴ ὑπο-

(1) Τὰ παρενθεταίμενα λείπουν ἀπὸ τοῦ χειρογράφου B, καὶ ὅσας διὰ τὴν ἱπανάληψιν τοῦ, τοῖς Ἰουδαίοις.

(α) Λουκ. Θ', 28.

λάβωσιν ἕτερον αὐτὸν εἶναι, καὶ ἵνα μάθωσι, πῶς οὕτω ῥᾶν, ὃ θέλει, δύναται.

Ἐλαμψε δὲ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ὡς ὁ ἥλιος· διότι οὕτως ἔδοξεν αὐτοῖς· ἡ γὰρ λαμπρότης ἐκείνη ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἦν, καὶ θεία τις καὶ ἀπόρρητος. Τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο λευκά, ὡς τὸ φῶς, διαδοθείσης καὶ εἰς αὐτὰ τῆς φωτοχυσίας.

Εἴ τις οὖν καὶ ἡμῶν ἡ ἀγαπήσει τὸν Ἰησοῦν, ὡς Πέτρος· ἡ ἀγαπηθῇ παρ' αὐτοῦ, ὡς Ἰωάννης· ἡ βαρὺς γένηται κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, ὡς Ἰάκωβος· ἐχθροὶ δὲ τούτου καὶ μᾶλλον οἱ δαίμονες· ἀναχθήσεται ὑπ' αὐτοῦ εἰς ὄρος ὑψηλόν, ἤγουν, εἰς ὕψος γνώσεως, καὶ θεωρήσει τὴν δόξαν αὐτοῦ, καθόσον ἐφικτὸν ἀνθρώπῳ, λέγω δὴ, τὰ τοῖς πολλοῖς ἀποκεκρυμμένα καὶ ἀθέατα μυστήρια.

Οὐκ ἄκαιρον δὲ εἰπεῖν, πρόσωπον μὲν τοῦ Ἰησοῦ, τὴν γνώσιν τῶν λόγων αὐτοῦ· ἱμάτια δὲ αὐτοῦ, τὰς λέξεις τῶν λόγων αὐτοῦ, ἃς ἡ ἐγκεκρυμμένη τούτοις γνώσις περιβέβληται, ὡς ἱμάτια· καὶ ὄψεται τὸ μὲν τοιοῦτον πρόσωπον αὐτοῦ λαμπρὸν καὶ φωτίζον τοὺς ἐνατενίζοντας· τὰ δὲ τοιαῦτα πάλιν ἱμάτια αὐτοῦ λευκά, μηδὲν σκοτεινὸν καὶ ἀσαφές ἔχοντα.

3 Καὶ ἰδοὺ, ὠφθῆσαν αὐτοῖς Μωσῆς καὶ Ἡλίας, μετ' αὐτοῦ συλλαλοῦντες.

Διὰ πολλὰς αἰτίας τὸν Μωϋσῆν καὶ τὸν Ἡλίαν παρέστησεν ἑαυτῷ. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ ὄχλοι ἔλεγον, οἱ μὲν, Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν εἶναι αὐτόν· ἄλλοι δὲ, Ἡλίαν· ἕτεροι δὲ, Ἰερεμίαν ἢ ἕνα τῶν προφητῶν τῶν ἀρχαίων· συμπαρέστησεν, ὡς δούλους, τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ λαμπάντων, ἵνα φανῇ τὸ μέσον ἑαυτοῦ τε κακείνων, καὶ πόσον αὐτὸς διαφέρει τούτων. Μία μὲν οὖν αὕτη αἰτία.

Ἐτέρα δὲ πάλιν· Ἐπειδήπερ ἐνεκάλουν αὐτῷ τὸ παραβαίνειν τὸν νόμον, λέγοντες· Οὗτος (α) οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ θεοῦ, ὅτι

(α) Ἰωαν. 9, 16.

τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ· καὶ πάλιν ἐκάλουν αὐτὸν βλάσφημον καὶ σφετεριζόμενον τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ, φάσκοντες· *Περὶ* (α) καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομένη σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, καὶ ὅτι ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν θεόν· παρίστηεν ἑαυτῷ τὸν Μωϋσῆν μὲν, ἵνα δειχθῇ, ὅτι, εἰ παρέβαινε τὸν νόμον, οὐκ ἂν ὁ νομοθέτης δουλοπρεπῶς αὐτῷ παρίστατο· τὸν Ἥλιαν δὲ, ἵνα φανῇ, ὅτι, εἰ βλάσφημος ἦν καὶ τὴν τοῦ θεοῦ δόξαν ἐσφτερίζετο, μὴ προσήκουσαν αὐτῷ, οὐκ ἂν ὁ ὑπὲρ τῆς τοῦ θεοῦ δόξης αἰεὶ ζηλῶν, ὡς δούλος τῷ ἀντιθέῳ παρίστατο.

Καὶ ἄλλη δὲ αὐθις αἰτία, ἵνα γνωρισθῇ, ὅτι κύριός ἐστι καὶ θανάτου καὶ ζωῆς· Μωϋσῆς μὲν γὰρ θανὼν ἦν· Ἥλιος δὲ, ζῶν· καὶ ἵνα, βλέποντες αὐτὸν ὕστερον οἱ μαθηταὶ ἀποθνήσκοντα, νοήσωσιν, ἐκούσιον τὸ τοιούτον πάθος, καὶ λογίζονται, ὅτι οὐκ ἂν ἄκων ἀποθάνοι ὁ ζωῆς καὶ θανάτου κύριος.

Ἔστι δὲ καὶ ἑτέραν εἰπεῖν αἰτίαν, ὅτι διὰ τοὺς μαθητάς παρεστήσεν αὐτοὺς, ἵνα διαναστῶσιν εἰς μίμησιν αὐτῶν. Καὶ γὰρ Μωϋσῆς μὲν, βραδύγλωσσος ἦν· Ἥλιος δὲ, ἀγροικότερον διακείμενος· καὶ ἀκτήμενος ἀμφοτέροι· καὶ ὁμῶς πρὸς τυράννους ἕκαστος αὐτῶν ἐπαρρησιάζατο· Μωϋσῆς μὲν, πρὸς τὸν Φαραῶ· Ἥλιος δὲ, πρὸς τὸν Ἀχάβ· καὶ ὑπὲρ ἀγνωμόνων ἀνθρώπων, καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν εὐεργετουμένων μυρία δεινὰ πεπόνθασιν, καὶ οὐδ' οὕτως ἀπέστησαν τοῦ περιέπειν αὐτούς· καὶ ἵνα ἔτι μιμήσωνται Μωϋσέως μὲν, τὴν ἀνεξικακίαν· Ἥλιοῦ δὲ, τὸν ὑπὲρ τοῦ θεοῦ ζῆλον· ἀμφοτέρων δὲ, τὸ δημαγωγικὸν καὶ φερέπονον. Μυριάκις γὰρ τὸ ἐπ' αὐτοῖς ἀπέθανον ὑπὲρ τῶν ἀρεσκόντων θεῷ, καὶ ὑπὲρ τοῦ δήμου τοῦ ἐμπιστευθέντος αὐτοῖς, καὶ τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀπολέσαντες, εὗρον αὐτάς.

Συνελάλουν δὲ αὐτῷ, δεικνύντες, ὅτι καὶ ὁ διὰ Μωϋσέως νόμος, καὶ ὁ διὰ τῶν προφητῶν λόγος, περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ

(α) Ἰωαν. 1, 33.

συμφώνως αὐτῷ προανεφώνησαν· ὁ μὲν, ἐν τύποις τῶν θουσιῶν· ὁ δὲ, ἐν διαφόροις προρρήσεσιν.

Λουκᾶς δὲ φησιν, ὅτι καὶ οὗτοι ἐν δόξῃ ὤφθησαν (α), εἴτουν, ἐν λαμπρότητι, ἵνα μάθωμεν, ὅτι πάντες οἱ κατὰ θεὸν ζήσαντες τῆς θείας μεταλαμβάνουσι λαμπρότητος. Τί δὲ συνελάλουν αὐτῷ, ἐδίδαξε πάλιν ὁ Λουκᾶς· εἶπε γάρ, ὅτι *Εὐλογον τὴν ἔξοδον αὐτοῦ, ἣν ἔμελλε πληροῦν ἐν Ἱερουσαλὴμ (β)· ἔξοδον ὀνομάσας, τὴν ἀπὸ τῆς ζωῆς ταύτης ἐξέλευσιν καὶ μετάδασιν.*

Τινὰ δὲ τῶν βιβλίων (1) οὐκ ἔξοδον, ἀλλὰ δόξαν γράφουσι· δόξα γὰρ καλεῖται καὶ ὁ σταυρὸς· τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις ἄπασι, ὄνειδος ἦν, ὡς μεγάλων ἐγκλημάτων ἐπιτίμιον· μόνῳ δὲ τῷ Χριστῷ δόξα γέγονεν, ὡς μεγάλης ἀγάπης τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐπιτίμιον. Τίς γὰρ εὐγνώμονα ψυχὴν ἔχων, ἀκούων τὸν ἐπέκεινα πάσης τιμῆς, τηλικαύτην ἀτιμίαν ὑποστάντα διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, οὐ δοξάζει τοῦτον;

Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος λόγος, καθ' ὃν λέγεται δόξα αὐτοῦ, ὁ σταυρὸς, ὃν ἐροῦμεν ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι (2).

Τέως δὲ Μωϋσῆς καὶ Ἡλίας ἔλεγον τὴν ἔξοδον αὐτοῦ, ἢ τὴν δόξαν αὐτοῦ, τούτέστι, περὶ τῆς ἐξόδου αὐτοῦ, ἢ περὶ τῆς δόξης αὐτοῦ, εἴτουν, περὶ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, πῶς ἔμελλε σταυρωθῆναι.

Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, πόθεν οἱ μαθηταὶ μετὰ τσαῦτα ἔτη τὸν

(α) Λουκ. Θ', 31.

(β) Λουκ. Θ', 31.

(1) Ἰδ. Χρυσ. στ. Τομ. Ζ'. Σελ. 587 Α. Σελ. 584. D. Συγκρίσεις οἱ Πατέρες τῆς ἐκκλησίας καλοῦσι τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ δόξαν αὐτοῦ. Στρεφίεται δὲ ἡ ἐρμηνεία αὕτη εἰς Ἑβρ. Β', 9.

(2) Ἐν τοῖς εἰς τὰ Εὐαγγέλια ὑπομνήμασι δὲν λέγει τι τοιοῦτον ὁ Εὐθύμιος· ποῦ δὲ λέγει τοῦτο, ἄδηλον. Ἰσως ἔλεγεν αὐτὸ εἰς τὸ εἰς Ἑβρ. Β', 9. ὑπόμνημα αὐτοῦ.

Μωϋσῆν καὶ τὸν Ἡλίαν ἐγνώρισαν· Οὐ γὰρ ἦσαν παρ' Ἑβραίοις εἰκόνων πίνακες. Φαμέν οὖν, ὅτι ἐν βιβλίοις τινὲς τῶν παλαιότερων Ἑβραίων τὰ εἶδη τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τοῖς μεταγενεστέροις ἀπολελοιπάσιν, ἅπερ ἀναγινώσκοντες, ἐντεῦθεν αὐτοὺς ἐγίνωσκον. Εἰκὸς δὲ, καὶ ἐξ ἀγράφου παραδόσεως μνημονεύεσθαι τὰς ιδέας αὐτῶν. Ἰσως δὲ καὶ ἐξ ἀποκαλύψεως θείας ἐπέγνωσαν αὐτούς.

[Ἡ (1) καὶ ἄλλως· Περὶ τὸν Χριστὸν φαίνονται Μωϋσῆς καὶ Ἡλίας, δηλοῦντες, ὅτι τὰ μυστήρια τῆς τε νομικῆς, τῆς τε προφητικῆς πραγματείας, εἰς τὸν Χριστὸν συναγόνται, καὶ τὰ περὶ αὐτὸν μνηνύουσιν].

4 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπε τῷ Ἰησοῦ· Κύριε, καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὥδε εἶναι· εἰ θέλεις, ποιήσωμεν ὥδε τρεῖς σκηναίς, σοὶ μίαν, καὶ Μωσῇ μίαν, καὶ μίαν Ἡλίᾳ.

Σφόδρα φιλῶν ὁ Πέτρος τὸν διδάσκαλον, καὶ μὴ θέλων, ἀπελθεῖν αὐτὸν εἰς ἱεροσόλυμα, ἵνα μὴ ἀπελθὼν ἐκεῖ πάθῃ, καθὼς προείρηκε, φανερώς μὲν οὐ τολμᾷ κωλύσαι αὐτόν, ἵνα μὴ πάλιν ἐπιτιμηθῇ· θεασάμενος δὲ τὸ ὄρος, πολλὴν ἔχον ἀσφάλειαν, ὡς ἀγνοοῦμενον τοῖς ἐπιβουλεύουσιν· ἅμα δὲ καὶ Μωϋσῆν καὶ Ἡλίαν, ἱκανοὺς ἀμύνειν· ὁ μὲν γὰρ πολλὰ ἔθνη κατηγωνίσαντο· ὁ δὲ πῦρ ἐξ οὐρανοῦ κατήγαγεν ἐπὶ τοὺς πεντηκοντάρχους· συμβουλεύει μένειν ἐκεῖ.

Εἰπὼν δὲ, ὅτι Καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὥδε εἶναι, καὶ γνοὺς ὅτι κακῶς εἶπεν, ὡς ἐξ οἰκείας γνώμης ἀποφηνάμενος, προσέθηκεν, ὅτι Εἰ θέλεις, ποιήσωμεν ὥδε τρεῖς σκηναίς, σοὶ μίαν, καὶ Μωσῇ μίαν, καὶ μίαν Ἡλίᾳ. Τί λέγεις, ὦ Πέτρε; Πρὸ μικροῦ μὲν, γνήσιον υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦτον ὠμολόγησας· νῦν δὲ

(1) Τὰ πρηνεσθαιμένα ἀναγινώσκονταί ἐν τῷ περιστοιχίῳ παρὰ τῷ Β.

μετὰ τῶν δούλων ἀριθμεῖς τὸν δεσπότην, καὶ ὑπὸ τούτων σω-
θῆναι αὐτὸν ἐλπίζεις; Ὅρα, πῶς πρὸ τοῦ σταυροῦ σφόδρα ἄτε-
λεῖς ἦσαν οἱ μαθηταί! Ἄμα δὲ ὁ Πέτρος καὶ διπλοῦν τηνικαῦτα
σάλον τῆς ψυχῆς ὑφιστάμενος, τοῦτο μὲν, ἀπὸ τοῦ ἀγωνιᾶν
ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου, τοῦτο δὲ, ἀπὸ τῆς ὑπερφυοῦς ὀψευς
ἐκείνης, ἐταράχθη καὶ συνεχύθη, καὶ τοιαῦτα ἐφθέγγετο, μὴ
εἰδώς, ὃ λέγει, καθὼς εἶπε Λουκᾶς (α), ὃ ἐστίν, ἀσύνετα
λαλῶν.

Μάρκος δὲ φησιν (β), ὅτι Οὐκ ᾔδει, τί λαλήσει, τουτέστιν
οὐκ ἐγίνωσκε, τί λαλήσει ἕτερον κρεῖττον. Εἶτα προσέθηκε
καὶ αἰτίαν, εἰπὼν (γ)· ὅτι ἦσαν ἔκφοβοι. Λουκᾶς δὲ ἔγραψεν,
ὅτι ἦσαν βεβαρημένοι ὕπνῳ (δ). Ἐξεφοβήθησαν μὲν γάρ,
ιδόντες εἶδος ὑπὲρ ἀνθρώπων· ἐβαρύνθησαν δὲ ὕπνῳ, λέγω δὴ,
κάρφ, τῷ ἀπὸ τῆς λαμπηδόνος· καὶ γὰρ οὐ νύξ ἦν, ἀλλ' ἡμέρα·
τὸ δὲ τῆς λαμπηδόνος ὑπερβάλλον ἐσκοτίσε μὲν τοὺς ὀφθαλ-
μοὺς αὐτῶν· ἐκάρωσε δὲ τὸν νοῦν, ἕως οὗ διαγρηγορήσαν-
τες, ὡς ὁ Λουκᾶς εἴρηκεν, εἴτουν (α), ἀνανήψαντες τοῦ τοιού-
του κάρφου καὶ τῆς σκοτοδίνης, εἶδον, ὡς δυνατόν, τὴν δόξαν
αὐτοῦ. Λοιπὸν δὲ ὁ Πέτρος, ἔτι ἐντεῦθεν συγκεχυμένον ἔχων
τὸν νοῦν, ἀσύνετα παρεφθέγγετο.

[Τρεῖς (ι) σκηναὶ νοηθεῖεν ἂν, αἱ τρεῖς ἑξεῖς τῆς σωτηρίας,
ἥτε τῆς πράξεως, καὶ ἡ τῆς θεωρίας, καὶ ἡ τῆς θεολογίας.
Τῆς μὲν οὖν πράξεως τύπος, ὁ Ἥλιος, ὡς ἀνδρεῖος καὶ σώφρων·
τῆς δὲ θεωρίας, ὁ Μωϋσῆς, ὡς νομ. οθέτης καὶ δικαιοδότης·
τῆς δὲ θεολογίας, ὁ Χριστὸς, ὡς ἐν παντὶ τέλειος. Σκηναὶ δὲ

(α) Λουκ. Θ', 33.

(β) Μαρκ. Θ', 6.

(γ) Μαρκ. Θ', 6.

(δ) Λουκ. Θ', 32.

(ε) Λουκ. Θ', 32.

(ι) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ πρὸς τῷ Β.

αὐται, πρὸς σύγκρισιν τῶν μελλουσῶν λήξω, τῶν ἀσυγκρίτως
χρειϊτόνων.]

5 Ἐπὶ αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδοῦ, νεφέλη φωτεινὴ ἐπε-
σχίασεν αὐτούς· καὶ ἰδοῦ, φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης,

Νεφέλη καὶ φωνή, ἵνα βεβαιωθῶσιν, ὅτι φωνὴ τοῦ θεοῦ ἐστίν.
Μεμαθηκότες γὰρ ἦσαν, ὅτι ὁ θεὸς ἐπὶ νεφέλης ὀχεῖται· Ὁ τι-
θεὶς γάρ, φησι, *ρέφη την ἐπιβασιν αὐτοῦ* (α)· καὶ πολλὰ
τοιαῦτα πολλαχού τῆς Γραφῆς. Σκόπει δέ, πῶς, ὅτε μὲν ἀπει-
λεῖ, σκοτεινὴν δεικνύσι νεφέλην περὶ ἑαυτὸν, ὡς ἐπὶ τοῦ Σινᾶ
(β)· νῦν δὲ διδάξει θέλων, φωτεινὴν αὐτὴν ἔχει.

5 Λέγουσα· «Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν
ᾧ εὐδόκησα·

Ταῦτα καὶ ἐν τῷ τρίτῳ Κεφαλαίῳ, βαπτιζομένου τοῦ Σω-
τῆρος, εἶπεν οὐρανόθεν ὁ πατήρ· ἀλλ' ἐκεῖ μὲν διὰ τὸν περιε-
στώπα ὄχλον· ἐνταῦθα δὲ μάλιστα διὰ τὸν Πέτρον, ὡσανεὶ
λεγοῦσης τῆς φωνῆς τοῦ πατρὸς· Τί δέδοικας, ὦ Πέτρε, περὶ
τοῦ Ἰησοῦ; Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου, καὶ οὐχ ἀπλῶς υἱός, ὡς οἱ
δι' ἀρετῆς υἱοποιούμενοί μοι, ἀλλ' ὁ ἀγαπητός, ἡγουν, ὁ ἐξαί-
ρετος, ὡς μονογενής· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἐν ᾧ εὐδόκησα,
τουτέστιν, ᾧ ἐπαναπαύομαι, ἐφ' ᾧ ἀρέσκομαι, ὡς ὁμογνώμονι
καὶ ἴσῳ ἐμοί. Μὴ τοίνυν φοβού περὶ αὐτοῦ. Ὅσον γὰρ ἂν φιλήσ,
οὐ τοσοῦτον φιλεῖς αὐτόν, ὅσον ἐγώ. Τριπλοῦν γὰρ παρ' ἐμοῦ τὸ
περὶ αὐτόν φιλτρον· φιλῶ γὰρ ὡς υἱόν μου, καὶ ὡς ἀγαπητόν,
καὶ ὡς ἀναπαύοντα καὶ ἀρέσκοντά μοι. Λοιπὸν οὖν, εἰ μὴ τῇ
δυνάμει τούτου θαρρείς· ἀλλὰ γε τῇ ἐμῇ θάρρῃσον. Οὐδεὶς γὰρ
τὸν οὕτω φιλούμενον προῖεται ἀλογίστως.

(α) Ψαλμ. ΡΓ', 3.

(β) Ἐξοδ. ΙΘ', 16.

5 Αὐτοῦ ἀκούετε ».

Τούτῳ πείθεσθε, τούτῳ πιστεύετε, εἴ τι ἂν καὶ λέγῃ καὶ ποιῇ· καὶ εἰ σαυρωθῆναι βουληθῇ, μηδεὶς ἀντιπέσῃ. Ὑμεῖς μὲν γὰρ οὐκ οἴδατε τὸ τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ μυστήριον· αὐτὸς δὲ πᾶν, ὃ λέγει καὶ ποιεῖ, κατὰ γνώμην ἐμήν καὶ λέγει καὶ ποιεῖ. Λοιπὸν οὖν αὐτοῦ ἀκούετε, τὸν μωσαϊκὸν νόμον καὶ τὰς προφητικὰς μυσταγωγίας ἀφέντες· πλήρωμα γὰρ νόμου καὶ προφητῶν, ὁ Χριστὸς· καὶ λοιπὸν ἐκεῖνα πάντα συνετελέσθησαν, ἄχρι τούτου μόνον ἐκτείνόμενα.

6 Καὶ ἀκούσαντες οἱ μαθηταί, ἔπεσον ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν, καὶ ἐφοβήθησαν σφόδρα.

Καὶ μὴν, καὶ πρότερον ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου φωνὴ γέγονε τοιαύτη· καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν, ὅτε καὶ βροντὴν ἔλεγον γεγενῆσθαι (α), καὶ οὐδεὶς οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθε. Πῶς οὖν οὗτοι νῦν ἔπεσον ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν; Διότι καὶ ὕψος ἦν μέγα, καὶ ἐρημία βαθεῖα, καὶ ἡσυχία πολλή, καὶ μεταμόρφωσις γέγονε φρίκης γέμουσα, καὶ φῶς ἐξέλαμψεν ἀκήρατον, καὶ λοιπὸν, τῆς νεφέλης περιταθείσης ἄνωθεν, καὶ ἐπικαταρράγαισθαι τῆς φωνῆς, εἰκότως περιετράπησάν τε καὶ ἐφοβήθησαν.

Ἔστι δὲ καὶ ἐτέρως εἰπεῖν τὸ, ἔπεσον ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν, ἀντὶ τοῦ, προσεκύνησαν (1).

7 Καὶ προσελθὼν ὁ Ἰησοῦς, ἤψατο αὐτῶν, καὶ εἶπεν· Ἐγέρθητε, καὶ μὴ φοβεῖσθε.

Ἠλέησε τὴν ἀσθενείαν αὐτῶν, καὶ ταχέως λύει τὸν φόβον.

8 Ἐπάραντες δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, οὐδένα εἶδον, εἰ μὴ τὸν Ἰησοῦν μόνον.

Ἰνα πληροφορηθῶσιν, ὅτι περὶ αὐτοῦ γέγονεν ἡ φωνή, μόνος λοιπὸν ὁράται αὐτοῖς.

(α) Ἰωαν. ΙΒ', 29,

(1) ἐφοβήθησαν, ἀντὶ τοῦ, προσεκύνησαν, παρὰ τῷ Β.

9 Καὶ καταβαινόντων αὐτῶν ἐκ τοῦ ὄρους, ἐνετείλατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, λέγων· Μηδενὶ εἶπητε τὸ ὄραμα, ἕως οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ.

Ὅσον γὰρ μείζονα ἐλέγοντο περὶ αὐτοῦ, τοσοῦτον δυσπαραδεκτότερα ἐδόχουν. Κελεύει οὖν κρύπτειν παρ' ἑαυτοῖς τὸ θαῦμα τοῦτο· διότι αὐτοὶ τε οὐκ ἔμελλαν πιστευθῆναι, καὶ οἱ Ἰουδαῖοι μᾶλλον ἢ ἡγριώθησαν.

10 Καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες· Τὶ οὖν οἱ γραμματεῖς λέγουσιν, ὅτι Ἡλίαν δεῖ ἔλθεῖν πρῶτον;

Περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ μαθόντες ἀκριβέστερον ἀπὸ τε τῆς ὁμολογίας Πέτρου, ἀπὸ τε τῆς μεταμορφώσεως, καὶ ἀπὸ τῆς ἀνωθεν φωνῆς, ἐρωτῶσιν, ὅτι, Ἐπειδὴ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, διὰ τί οἱ γραμματεῖς λέγουσιν, ὅτι Ἡλίας χρὴ ἔλθεῖν πρὸ τοῦ Χριστοῦ; πῶς οὖν οὐκ ἔλθεν οὗτος πρὸ σοῦ; Τοῦτο μὲν οὖν ἠρώτησαν οἱ μαθηταί.

Προσῆκει δὲ γινώσκειν, ὅτι αἱ Γραφαὶ δύο παρουσίας τοῦ Χριστοῦ λέγουσι, τὴν τε γεγεννημένην καὶ τὴν μέλλουσαν· περὶ ὧν ἀμφοτέρων καὶ ὁ Παῦλος ἐδίδαξε λέγων· περὶ μὲν τῆς πρώτης· Ἐπεφάνη (α) ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σωτήριος· περὶ δὲ τῆς δευτέρας· Προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφύγειαν (1) τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (6).

Καὶ τῆς μὲν πρώτης γέγονε πρόδρομος, ὁ Ἰωάννης· τῆς

(α) ΤΙΤ. Β', 11.

(1) Ὁ Εὐδόκιμος παραλείπει ἐνταῦθα, τῆς ἀδέξης, ὡς καὶ ὁ Χρυσόστομος Τqm. Ζ'. Σελ. 575. D.

(6) ΤΙΤ. Β', 13.

δευτέρας δὲ γενήσεται πρόδρομος, ὁ Ἑλίας. Περὶ ἧς φησὶ Μαλαχίας ὁ προφήτης· Ἀποστελῶ (α) ὑμῖν Ἑλίαν τὸν Θεοσβίτην, ὃς ἀποκαταστήσει καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱόν, τουτέστιν, ὃς ἐπιστρέψει (1) τὰς καρδίας τῶν τηνικαῦτα Ἰουδαίων πρὸς τοὺς ἀποστόλους, ὥστε πεισθῆναι ταῖς διδασκαλίαις αὐτῶν, καὶ πιστεῦσαι τῷ Χριστῷ. Πατέρες γὰρ τῶν ἀποστόλων οἱ Ἰουδαῖοι.

Ἄλλ' οἱ γραμματεῖς τὰς δύο τοῦ Χριστοῦ παρουσίας εἰς μίαν συγχέοντες, καὶ τὴν πρώτην εἰς τὴν δευτέραν συνάγοντες, περὶ τῆς δευτέρας μόνης ἐδίδασκον τὸν λαόν· καὶ διὰ τοῦτο τὸν Χριστὸν οὐκ ἐδέχοντο, λέγοντες· ὅτι τὸν Ἑλίαν χρὴ ἔλθεῖν πρῶτον, εἴτα τὸν Χριστόν. Ἀλλὰ νῦν ὁ Χριστὸς διδάσκει περὶ τῶν δύο σαφῶς. Πρόσχευ γάρ·

11 Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς· Ἑλίας μὲν ἔρχεται πρῶτον, καὶ ἀποκαταστήσει πάντα· λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι Ἑλίας ἤδη ἦλθε, καὶ οὐκ ἐπέγνωσαν αὐτόν.

Ἑλίας μὲν ὁ πρῶτος, ἦγουν ὁ Θεοσβίτης, οὕτω ἦλθεν· ἔρχεται δὲ, κατὰ τὴν δευτέραν μου παρουσίαν, καὶ ἀποκαταστήσει πάντα τὸν πειθόμενον αὐτῷ, τουτέστιν, ἐπιστρέψει καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱόν, ὡς ὁ προφήτης Μαλαχίας φησὶ. Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι Ἑλίας ὁ δεύτερος, εἶπουν ὁ Βαπτιστής, ἤδη ἦλθε κατὰ τὴν πρώτην μου ταύτην παρουσίαν, ὡς αἱ Γραφαὶ φασιν· καὶ οὐκ ἐπέγνωσαν οἱ γραμματεῖς, ὅτι καὶ οὗτος Ἑλίας ἐστίν, οἷα πρόδρομος· οὐκ ἐπέγνωσαν δὲ αὐτόν, ὡς κακῶς νοοῦντες τὰς Γραφάς.

12 Ἄλλ' ἐποίησαν ἐν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν.

Οἱ περὶ τὸν Ἡρώδην δηλονότι. Πολλὰ γὰρ εἰς αὐτὸν ἐποίησαν,

(α) Μαλαχ. Δ', 4. 5.

(1) Ὡς ἐρμηνεύει τὸ, ἀποκαταστήσει, ὁ Λουκᾶς Α', 17.

ξιμβαλόντες εἰς φυλακὴν,, ἀποκεφαλίσαντες, ἐνεγχόντες τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπὶ πίνακος.

12 Οὕτω καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει πάσχειν ὑπ' αὐτῶν.

Οὕτω καὶ αὐτός, ἀγνοούμενος, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐστίν· ἀγνοούμενος δὲ διὰ τὴν κακόνειαν αὐτῶν. Ἀλλὰ πῶς, τῶν νῦν Ἑβραίων μὴ πιστευσάντων τῷ Χριστῷ, οἱ τότε τῷ Ἰησῷ πεισθήσονται; Διότι γνωρίζουσιν αὐτόν, καὶ γινώσκουσιν, ὅτι περὶ αὐτοῦ προεῖπεν ὁ Μαλαχίας· ἅμα δὲ καὶ ὁ τοσοῦτος ἐν τῷ μέσῳ χρόνος, καὶ ἡ τηλικαύτη τοῦ κηρύγματος δύναμις, μαλάξουσι τὴν σκληροκαρδίαν αὐτῶν.

13 Τότε συνήκαν οἱ μαθηταί, ὅτι περὶ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ εἶπεν αὐτοῖς.

Προεῖπε γὰρ αὐτοῖς καὶ ἐν τῷ εἰκοστῷ Κεφαλαίῳ, ὅτι αὐτός ἐστιν Ἰησῆς, ὁ μέλλων ἔρχεσθαι (α).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕ΄

Περὶ τοῦ σεληνιάζομένου.

14 Καὶ ἐλθόντων αὐτῶν πρὸς τὸν ὄχλον, προσῆλθεν

15 αὐτῷ ἄνθρωπος, γονυπετῶν αὐτόν, καὶ λέγων· Κύριε, ἐλέησόν μου τὸν υἱόν· ὅτι σεληνιάζεται, καὶ κακῶς πάσχει.

Περὶ τοῦ σεληνιασμοῦ προσέφηται μὲν καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ Κεφαλαίῳ φυσιολογικώτερον· ἐξηγήσεται δὲ καὶ νῦν ἀκριβέ-

(α) Ματθ. ΙΑ΄, 14.

στερον, ὅτι τῶν δαιμόνων τινὲς παραχωρούμενοι (1) κατὰ τινων ἀνθρώπων, ἐπετῆρουν καιρὸν τινα τῆς σελήνης, καὶ τότε τούτοις ἐπεπῆδων, ἵνα, ὡς τῆς σελήνης αἰτίας δοκούσης, ὁ δημιουργὸς αὐτῆς διαβάληται.

15 Πολλάκις γὰρ πίπτει εἰς τὸ πῦρ, καὶ πολλάκις εἰς τὸ ὕδωρ.

Ωστε, εἰ μὴ καὶ τότε ἡ τοῦ θεοῦ δύναμις τὸν δαίμονα ἀνεχαίτιζε, πάλαι ἂν αὐτὸν διέφθειρε. Μάρκος δέ φησιν (α), ὅτι τὸ ἐν αὐτῷ δαιμόνιον ἄλαλον ἦν καὶ κωφόν, οὐχ ὡς φύσει τοιοῦτον, ἀλλ' ὡς δεσμῆσαν τὴν τοῦ δαιμονιζομένου φωνὴν καὶ ἀκοήν.

16 Καὶ προσήνεγκα αὐτὸν τοῖς μαθηταῖς σου, καὶ οὐκ ἡδυνήθησαν αὐτὸν θεραπεῦσαι.

Οὐκ ἡδυνήθησαν, διὰ τὴν ἀπιστίαν τοῦ προσαγαγόντος· εἰ γὰρ καὶ προσήγαγεν αὐτὸν, ἀλλ' οὐκ ἐπίστευσεν (2) ἀδιστάκτως, ὅτι δύνανται τὸν δαίμονα φυγαδεῦσαι. Τοῦτο δὲ φανερόν ἀπὸ τε τοῦ εἰπεῖν τὸν Χριστὸν, ὃ γενεὰ ἄπιστος· ἀπὸ τε τοῦ εἰπεῖν αὐθις τὸν προσαγαγόντα, *Εἴτι δύνασαι, βοήθησον ἡμῖν· καὶ ἀπὸ τοῦ ἐρωτῆσαι τὸν Χριστὸν, Εἰ δύνασαι πιστεῦσαι, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀποκριθῆναι αὐτόν· Πιστεύω, Κύριε· βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ*. Ταῦτα γὰρ πλατύτερον ὁ Μάρκος ἱστόρησεν.

17 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν· Ὡ γενεὰ ἄπιστος καὶ διεστραμμένη!

Καθολικώτερον ἐπιπλήττει, διὰ τὸ πολλοὺς τῶν Ἰουδαίων ὁμοίως ἀπιστεῖν, καίτοι μυρία τοιαῦτα θεασαμένους, οὐ δι

(1) Ἐπιτίθεται ἐπὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Χρυσόστομος. Τομ. Ζ'. Σελ. 579. Ε. « Ὁ δαίμων ἐπιτίθεται τοῖς ἄλοῦσιν »

(α) Μαρκ. Θ', 17. 25.

(2) ἐπίστευεν, παρὰ τῷ Α.

αὐτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν μαθητῶν θαυματουργηθέντα.
Διεστραμμένη δέ, ἀντὶ τοῦ, σκολιὰ, μὴ νοοῦσα τὸ εὐθές.

17 Ἔως πότε ἔσομαι μεθ' ὑμῶν; ἕως πότε ἀνέξομαι
 ὑμῶν;

Ἀγανακτεῖ, καὶ ζητεῖ τὸν θάνατον, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς
 ἀνιάτους τὴν ἀπιστίαν.

17 Φέρετέ μοι αὐτὸν ᾧδε.

Ἰνα μὴ δόξῃ καὶ αὐτὸς ἀσθενής, ἐκβάλλει τὸ δαιμόνιον· ἀγα-
 γεῖν δὲ τὸν δαιμονῶντα κελεύει, ἵνα φανερὰ ἡ δύναμις αὐτοῦ
 γένηται τοῖς ἀσθενεῖν καὶ αὐτὸν οἰομένοις.

18 Καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς.

Ἐπέταξε. Μάρκος δὲ καὶ Λουκᾶς φασὶν (α), ὅτι ἐπετίμησε
 τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ. Καὶ ἀμφοτέροις γὰρ ἐπέταξε, τῷ
 δαιμονιζομένῳ μὲν, σωφρονεῖν· τῷ δαίμονι δὲ, φυγεῖν.

18 Καὶ ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον· καὶ ἐθερα-
 πεύθη ὁ παῖς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης.

Ταῦτα μὲν σαφῇ. Δαίμονι δὲ ἀλάλῳ καὶ κωφῷ κατέχεται
 καὶ πᾶς ὁ μῆτε λέγων, μῆτε ἀκούων τὰ θεῖα λόγια. Ῥίπτει
 δὲ τοῦτον ὁ δαίμων, ποτὲ μὲν, εἰς τὸ πῦρ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς
 ἐπιθυμίας, ποτὲ δὲ, εἰς τὸ ὕδωρ τῆς ζάλης τῶν ἄλλων παθῶν.

19 Τότε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ κατ'
 ἰδίαν, εἶπον· Διατί ἡμεῖς οὐκ ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν

20 αὐτόν; Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Διὰ τὴν ἀπιστίαν
 ὑμῶν.

Μάρκος δὲ φησιν (α), ὅτι εἰσελθόντα αὐτὸν εἰς οἶκον, ἐπη-

(α) Μαρκ. Θ', 25. Λουκ. Θ', 42.

(6) Μάρκ. Θ', 28.

ρώτησαν. Ἐρωτώσι δὲ, φοβούμενοι, μήποτε ἀπώλεσαν, ἣν ἔλαβον, ἐξουσίαν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων· ὁ δὲ Χριστὸς ἐνώπιον μὲν τοῦ πλήθους τῇ ἀπιστίᾳ τοῦ προσενεγκόντος τὴν αἰτίαν ἐλογίσατο· κατ' ἰδίαν δὲ, τὴν τῶν μαθητῶν ἀπιστίαν αἰτιᾶται. Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι, πρὸ τῆς ἐπιχειρήσεως ἀπιστήσαντες, ὅτι δύνανται τὸν κάμνοντα θεραπεῦσαι· καίτοι πολλοὺς ἄλλους θεραπεύσαντες· λοιπὸν οὐδὲ μετὰ τὴν ἐπιχείρησιν ἠδυνήθησαν. Ἄριστα τοίνυν ἐνώπιον μὲν πολλῶν, τὴν τῶν πολλῶν ἀπιστίαν διέσυρε· κατ' ἰδίαν δὲ, τὴν τῶν ἰδίων. Οὐκ ἦν γὰρ εἰκὸς, ἐπὶ πολλῶν κατασχύνεσθαι τοὺς κοινούς διδασκάλους τῆς οἰκουμένης.

20 Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ· Μετάβηθι ἐντεῦθεν ἐκεῖ, καὶ μεταθήσεται·

Πίστις λέγει νῦν, οὐ τὴν περὶ τοῦ εἶναι αὐτὸν θεόν· ἀλλὰ τὴν περὶ τοῦ ποιεῖν σημεῖα. Φησὶ γάρ· Ἐὰν ἔχητε πίστιν οὕτω δριμεῖαν καὶ σφοδράν καὶ θερμὴν, ὡς κόκκον σινάπεως· τοιαύτης γὰρ ποιότητος οὗτος· πιστεύοντες ἀνεκδοιάσως, ὅτι ποιήσετε σημεῖα, τηλικαύτην ἔξετε δύναμιν, ὡς καὶ αὐτὰ τὰ ὄρη μεθιστᾶν, εἰ βούλεσθε.

Τὸ δὲ τοιαύτην πίστιν ἔχειν τινα, δοκεῖ μὲν εὐχερές· ἔστι δὲ καὶ λίαν ὑψηλόν· γεννᾶται μὲν γὰρ ἐκ παρρησίας τῆς πρὸς τὸν θεόν· ἡ δὲ τοιαύτη παρρησία πάλιν ἐξ εὐαρεστήσεως· μεγάλου δὲ ἀγῶνος τὸ δι' εὐαρεστήσεως κτήσασθαι παρρησίαν πρὸς τὸν θεόν τοιαύτην, ὥστε πιστεύειν βεβαίως, ὅτι δώσει πᾶν τὸ αἰτούμενον. Αἰτεῖτε γάρ, φησι, καὶ δοθήσεται ὑμῖν (α).

Εἰ δὲ μὴ μετέθηκαν ὄρη φανερώς οἱ ἀπόστολοι, μὴ θαυμάσης· οὐ γὰρ ὡς μὴ δυνηθέντες, ἀλλ' ὡς μὴ βουληθέντες, αἶτε

(α) Ματθ. Ζ', 7.

μὴ χρείας τοιαύτης γενομένης αὐτοῖς. Μετὰ τούτους γάρ τινες ἅγιοι, τούτων ἐλάττους πολλῶ, χρείας ἐπιτεθείσης, μετέστησαν ὅρη κατὰ τὴν δεσποτικὴν ἀπόφασιν. Εἴη δ' ἂν ὅρος καὶ ὁ διάβολος, διὰ τὴν ἔπαρσιν τῆς οἰήσεως, ὃν εὐχερῶς οἱ ἅγιοι μετακινούσιν, ὅτε καὶ βούλονται.

20 Καὶ οὐδὲν ἀδυνατήσῃ ὑμῖν.

Οὐ μόνον ὅρη μεταστήσετέ, φησιν, ἀλλὰ καὶ οὐδὲν ἕτερον ἀδύνατον ἔσται ὑμῖν.

21 Τοῦτο δὲ τὸ γένος οὐκ ἐκπορεύεται, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ.

Τὸ γένος τῶν δαιμόνων πάντων, οὐκ ἐκπορεύεται ἑτέρως, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ, οὐ μόνον τοῦ θεραπεύοντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ πάσχοντος, καὶ μᾶλλον τοῦ πάσχοντος. Ἡ μὲν γὰρ προσευχή, σφόδρα φοβερά τῷ δαίμονι· ταύτην δὲ κρατύνει καὶ δυναμοῖ λίαν ἡ νηστεία, μὴ ἐῷσα τὴν πλησμονὴν χαλᾶν τὸν τόνον τοῦ σώματος, μηδὲ τοὺς ἐκ ταύτης ἀτμοὺς ἐνοχλεῖν τῷ ἐγκεφάλῳ, καὶ συγχέειν τὸν νοῦν καὶ λοιπόν, τοῦ σώματος μὲν εὐτονούντος, τοῦ νοῦ δὲ ἀπερισπάστως ἐνεργούντος, σφοδρότερα πυρὸς καὶ φοβερωτέρα παντὸς ἀνείσιν ἢ προσευχή· διὸ χρὴ συνεζευχθαι ταύτας αἰεί.

22 Ἀναστρεφόμενων δὲ αὐτῶν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Μέλλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πα-

23 ραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων· καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτόν· καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθήσεται. Καὶ ἐλυπήθησαν σφόδρα.

Συνεχῶς προλέγει περὶ τῆς ἀναιρέσεως αὐτοῦ τοῖς μαθηταῖς, ἵνα, προγυμνασθέντες τῇ συνεχείᾳ τῆς ὑπομνήσεως, εὐχερῶς αὐτὴν φέροιεν γενομένην. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, διὰ τὴν αἰτίαν, ἣν παραδεδώκαμεν ἐν τῷ τριακοστῷ τρίτῳ Κεφαλαίῳ. Ὅρα

(TOM. A'.)

γοῦν, πῶς, καὶ τοῦ Πέτρου ἐπιτιμηθέντος ἐκεῖ, καὶ τοῦ πα-
τρὸς μετὰ τοῦτο κελεύσαντος, αὐτοῦ ἀκούειν, καὶ τῆς ἀναστά-
σεως μετὰ τρεῖς ἡμέρας ὑποσχεθείσης, οὐδ' οὕτως ἤνεγκαν,
ἀλλ' ἐλυπήθησαν, καὶ οὐδὲ ἀπλῶς, ἀλλὰ σφόδρα.

Τοῦτο δ' ἐγένετο, διὰ τὸ ἀγνοεῖν αὐτοὺς τῶν λεγομένων
τὴν δύναμιν, ὡς Μάρκος καὶ Λουκᾶς εἶπον. Εἶρχε γὰρ ὁ μὲν,
ὅτι ἠγνόουν τὸ ῥῆμα, καὶ ἐφοβοῦντο αὐτὸν ἐπερωτῆσαι (α).
ὁ δὲ, ὅτι καὶ ἦν παρακεκαλυμμένον ἀπ' αὐτῶν, ἵνα μὴ αἰ-
σθῶνται αὐτό (β). Κατὰ θεῖαν γὰρ οἰκονομίαν ἀπεκρύπτετο ἡ
γνώσις τοῦ ῥήματος ἀπ' αὐτῶν, ὡς ἀτελῶν ἔτι, καὶ μὴ δυνα-
μένων ἐφικέσθαι τοῦ ὑπερφυῶς τούτου μυστηρίου.

Καὶ ἂν ἠγνόουν αὐτὸ, πῶς ἐλυπήθησαν σφόδρα; Οὐ τὸ πᾶν
ἠγνόουν, ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐγίνωσκον, διαφό-
ρως ἀκούσαντες, ἐφ' ᾧ καὶ ἐλυπήθησαν σφόδρα· περὶ δὲ τῆς
ἀναστάσεως ἠγνόουν. Πολλάκις γὰρ καὶ περὶ ταύτης ἀκούσαν-
τες, ὅμως οὐκ ἠδύναντο νοεῖν, τί ἐστὶν αὕτη. Φησὶ γὰρ ὁ
Μάρκος ἐν ἄλλοις, ὅτι ἦσαν συζητοῦντες, Τί ἐστὶ τὸ ἐκ νεκ-
ρῶν ἀναστῆναι (γ). Ὑπελάμβανον γὰρ, ὅτι καὶ τοῦτο παραβο-
λή τίς ἐστι. Καὶ γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν διήνοιξεν αὐτῶν
τὸν νοῦν τοῦ συνιέναι περὶ πάντων (δ).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΣ'.

Περὶ τῶν αἰτούντων τὰ δίδραχμα.

24 Ἐλθόντων δὲ αὐτῶν εἰς Καπερναοῦμ, προσήλθον

(α) Μάρκ. Θ', 32.

(β) Λουκ. Θ', 45.

(γ) Μάρκ. Θ', 10.

(δ) Λουκ. ΚΔ', 15.

οἱ τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες τῷ Πέτρῳ, καὶ εἶπον·
 25 Ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὐ τελεῖ τὰ δίδραχμα ; Λέγει·
 Ναί.

Οἱ πρωτότοκοι τῶν Ἑβραίων δίδραχμον ἕκαστος κατ' ἐνιαυ-
 τὸν ἐτέλουν τῷ θεῷ πρὸς εὐχαριστίαν, ἀνθ' ὧν ἐξωλόθρευσε
 πάλαι τὰ τῶν Αἰγυπτίων πρωτότοκα. Ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ Χρι-
 στὸς πρωτότοκος ἦν, αὐτῷ μὲν, οἱ ἐπισυνάγοντες ταῦτα,
 προσελθεῖν ἠυλαβήθησαν, τιμῶντες αὐτόν, διὰ τὰ σημεῖα· τῷ
 Πέτρῳ δὲ λοιπόν, ὡς κορυφαίῳ τῶν μαθητῶν, προσέρχονται,
 καὶ οὐκ ἀπαιτοῦσιν, ἀλλὰ μετὰ πραότητος ἐρωτῶσιν. Ἔστι δὲ
 τὸ δίδραχμον, εἶδος ἀργυρίου.

25 Καὶ ὅτε εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν, προέφθασεν αὐτόν
 ὁ Ἰησοῦς, λέγων· Τί σοι δοκεῖ, Σίμων ; Οἱ βασι-
 λεῖς τῆς γῆς ἀπὸ τίνων λαμβάνουσι τέλη ἢ κῆν-
 στον ; ἀπὸ τῶν υἱῶν αὐτῶν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων ;

Πρὸ τοῦ εἰπεῖν τὸν Πέτρον περὶ τοῦ δίδραχμου, προέλαβεν
 αὐτόν ὁ Χριστὸς, ἐμφαίνων, ὅτι οὐ δεῖται παρ' ἑτέρου μαθεῖν,
 εἰδώς, οὐ τὰ λαλούμενα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐννοούμενα. Διὰ
 παραδείγματος δὲ ἀποδείκνυσιν, ὅτι γνήσιος υἱὸς ὢν τοῦ θεοῦ,
 οὐκ ὀφείλει τελεῖν τῷ πατρὶ τὸ δίδραχμον· οἱ γὰρ βασιλεῖς
 οὐκ ἀπὸ τῶν γνησίων υἱῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων τέλη ἢ
 κῆνσον λαμβάνουσι. Τὸ αὐτὸ δὲ λέγεται καὶ τέλος καὶ κῆν-
 σος· τέλος μὲν, καθ' Ἑλλήνας· κῆνσος δὲ, κατὰ Ῥωμαίους.

26 Λέγει αὐτῷ ὁ Πέτρος· Ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων. Ἐφη
 αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἀραγε ἐλεύθεροί εἰσιν οἱ υἱοί.

Τὸ, ἄρα, ἀντὶ τοῦ, λοιπόν. Ἐλεύθεροι δὲ, τοῦ δοῦναι τέλη ἢ
 κῆνσον.

27 Ἵνα δὲ μὴ σκανδαλίσωμεν αὐτοὺς, πορευθεὶς εἰς τὴν
 θάλασσαν, βάλε ἄγκιστρον, καὶ τὸν ἀναβάντα πρῶ-

τον ιχθύν ἄρον· καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, εὐ-
ρήσεις στατῆρα· ἐκεῖνον λαβὼν, δὸς αὐτοῖς ἀντί-
ἐμοῦ καὶ σοῦ.

Ἀποδείξας πρῶτον, ὅτι αὐτὸς οὐκ ὀφείλει τελέσαι, διὰ τὴν
θεότητα, λοιπὸν κελεύει δοῦναι, διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἵνα
μὴ σκανδαλισθῶσιν, ὡς ἀτιμάζοντος αὐτοῦ τὸν θεόν, ἐν τῷ
μὴ τελεῖν καὶ αὐτὸν τῷ θεῷ τὸ διδραχμον. Ἐκ τῆς θαλάσ-
σης δὲ δίδωσι τὸ τέλος, δεικνύων κἀντεῦθεν, ὅτι θεὸς ὢν,
τῶν ὅλων κυριεύει, καὶ τῆς θαλάσσης, ἥτις τῷ βουλήματι
αὐτοῦ καθυπηρετοῦσα πέμπει τὸν ιχθύν, κομίζοντα τὸ τέλος
ὑπὲρ τοῦ δεσπότου, καὶ οὐχ ὑπὲρ αὐτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ
τοῦ πρώτου τῶν μαθητῶν αὐτοῦ· πρωτότοκος γὰρ καὶ ὁ Πέ-
τρος ἦν.

Καὶ πρότερον μὲν γὰρ τοῦτο (1) διαφόρως ἔδειξεν, ὅτε ἐπε-
τίμησεν αὐτῇ ραινομένη, καὶ ὅτε διὰ ταύτης ἐπέzeugεν, ὡς
διὰ ξηραῶ· καὶ νῦν δὲ πάλιν τρόπον ἕτερον τοῦτο δείκνυσιν, πολ-
λαχόθεν δηλῶν τὴν ὑποταγὴν αὐτῆς. Ἀργυρίου δὲ εἶδος καὶ ὁ
στατῆρ ἦν, δύο διδράχμων ἀντάξιος.

Σκόπει δὲ, πῶς νῦν μὲν, οὐκ ἠβουλήθη σκανδαλίσαι τοὺς
Ἰουδαίους· ἀλλαχοῦ δὲ, κατεφρόνησε τοῦ σκανδάλου τῶν φα-
ρισαίων, ὅτε περὶ τῶν βρωμάτων διελέγετο. Διδάσκει γὰρ,
ὅτι ποτὲ μὲν χρὴ φροντίζειν τοῦ σκανδάλου, ποτὲ δὲ καταφρο-
νεῖν αὐτοῦ, μετὰ διακρίσεως δὲ ποιεῖν καὶ τοῦτο κἀκεῖνο.

[Καθόλου (2) γὰρ, ἐπὶ μὲν τοῖς κατ' ἐντολὴν θεοῦ λεγομέ-
νοις ἢ πραττομένοις χρὴ καταφρονεῖν τοῦ σκανδάλου· ἐπὶ δὲ
τοῖς κατὰ προαίρεσιν ἡμετέραν, προσήκει θεραπεύειν τὸ σκάν-
δαλον, ὡς ὁ μέγας Βασίλειος διέσπειλεν].

(1) Ὅτι κυριεύει καὶ τῆς θαλάσσης.

(2) Τὰ παρεντεθειμένα παραλείπονται παρὰ τῷ Α.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΖ'.

Περὶ τῶν λεγόντων, τίς μείζων.

ΚΕΦ. ΧVIII, Γ Ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ προσήλθον οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ, λέγοντες· Τίς ἄρα μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ;

Ἀνθρώπινόν τι τότε πεπόνθασιν οἱ μαθηταί. Θεασάμενοι γὰρ προτιμηθέντα τὸν Πέτρον· καὶ γὰρ καὶ Ἰάκωβος πρωτότοκος ἦν, καὶ ἕτεροι· ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ὑπὲρ τούτων εἶπεν· ἡλγησαν· καὶ αἰσχύνονται μὲν ὁμολογῆσαι τὸ πάθος, ἀδιορίστως δὲ τὸν διδάσκαλον ἐρωτῶσι, Τίς ἄρα μείζων ἐξ αὐτῶν.

Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερα πολλὰ τὸ πάθος ἀνῆψαν. Καὶ γὰρ καὶ πρότερον ἐμακάρισεν αὐτὸν, καὶ μεγάλη τούτῳ ἐπηγγείλατο, καὶ τὴν ἄλλην δὲ παῖρξάν αὐτοῦ βλέποντες παρεκνίζοντο.

Μάρκος δὲ φησιν, ὅτι πρὸς ἑαυτοὺς διελογίζοντο, τίς μείζων (α). Τούτῳ δὲ συνάδει καὶ ὁ Λουκᾶς (β).

Πρὸ μὲν γὰρ τοῦ ἐντυχεῖν τῷ Πέτρῳ τοὺς τὰ δίδραχμα λαμβάνοντας, διελογίσαντο περὶ τούτου κατὰ τὴν ὁδὸν ἀπλῶς· ἐλθόντες δὲ εἰς Καπερναοὺμ, ἐν ᾗ καὶ τῷ Πέτρῳ προσήλθον οἱ τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες, καὶ ἰδόντες τοῦτον ἔτι προτιμηθέντα, μᾶλλον ἠρεθίσθησαν· καὶ τότε λοιπὸν ἠρώτησαν.

Καὶ δοκοῦσι μὲν ἐρωτῆσαι, περὶ οὗ ἐγίνωσκον· οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο· καὶ γὰρ, ὅτι μὲν ἐπὶ τῆς γῆς ὁ Πέτρος προτετίμηται τούτων, ᾗδεσαν ἐξ ὧν ἔβλεπον· ἐβούλοντο δὲ μαθεῖν, εἰ καὶ

(α) Ὁ Μάρκος Θ', 34. λέγει « πρὸς ἀλλήλους διελέγοντο ». Τὸ δὲ, διελογίζοντο, ἐκ τοῦ Χρυσοστόμου. Τομ. Ζ'. Σελ. 587. Β.

(β) Λουκ. Θ', 46.

ἐν οὐρανῷ προτιμηθήσεται. Ἀλλὰ τότε μὲν ἤλγησαν· τέλειοι δὲ γενόμενοι, τῶν πρωτείων ἀλλήλοις παρεχώρουν.

2 Καὶ προσκαλεσάμενος ὁ Ἰησοῦς παιδίον, ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέσῳ αὐτῶν.

Μάρκος δὲ φησιν (α), ὅτι καὶ ἐναγκαλισάμενος αὐτὸ, εἶπεν αὐτοῖς. Λουκᾶς δὲ, ὅτι ἔστησεν αὐτὸ παρ' ἑαυτῷ (β). Πάντα δὲ γεγόνασιν· πρῶτον μὲν γάρ, ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέσῳ αὐτῶν· εἴτα, παρ' ἑαυτῷ· ἔπειτα, ἐναγκαλίσατο αὐτό. Βούλεται δὲ διὰ τοῦ κατὰ τὸ παιδίον παραδείγματος καταστεῖλαι τὸ πάθος αὐτῶν.

3 Καὶ εἶπεν· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ στραφῇτε, καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία, οὐ μὴ εἰσέλθῃτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Ἰμεῖς μὲν περὶ τοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν πρωτείου πυνθανέσθε· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι, ἐὰν μὴ στραφῇτε ἀπὸ τῆς πονηρίας ἐπὶ τὸ ἀπόνηρον, καὶ γένησθε ἄκακοι, ὡς τὰ παιδία, οὐδὲ εἰσελεύσεσθε ὅλως εἰς αὐτήν.

Τὸ γὰρ παιδίον, ἔστι μὲν ἀπλοῦν, ἀπερίεργον, ἀκενόδοξον, ἄτυφον· ἀπῆλλακται δὲ βασκανίας καὶ ζηλοτυπίας καὶ φιλοπρωτείας καὶ ἔριδος, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἐλευθερόν ἐστι παντὸς προαιρετικοῦ πάθους, οὐκ ἐξ ἀσκήσεως, ἀλλ' ἐξ ἀφειλείας. Ἐἴ τις οὖν ἀπέχεται τῶν προαιρετικῶν παθῶν, γίνεται ὡς τὰ παιδία, κτώμενος δι' ἀσκήσεως, ἅπερ ἔχουσι τὰ παιδία ἐξ ἀφειλείας.

4 Ὅστις οὖν ταπεινώσῃ ἑαυτὸν ὡς τὸ παιδίον τοῦτο, οὗτός ἐστιν ὁ μείζων ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

Οστις λίαν ταπεινώσῃ ἑαυτὸν, ἐχουσίᾳς, ὡς τὸ παιδίον τοῦ-

(α) Μαρκ. Θ', 36.

(β) Λουκ. Θ', 47.

το λίκν τεταπεινῶνται, ἀκουσίως. Χρὴ γὰρ μιμεῖσθαι τὸ παιδίον, ὃ πολλὰς ἔχον, ὡς εἴρηται, ἀρετάς, ἐπ' οὐδεμιᾷ τούτων ἐπαίρεται.

5 Καὶ ὃς ἐὰν δέξηται παιδίον τοιοῦτον ἐν ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται.

Καὶ ὅστις ἂν ξενοδοχήσῃ παιδίον τοιοῦτον ἐν, οἷον εἶπον, ἤρουν, ἓνα τινὰ γενόμενον, ὡς παιδίον τοιοῦτον, λέγω δὴ, ταπεινὸν καὶ εὐτελὴ καὶ ἀπερρίμμενον. Τὸ δὲ, ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἀντὶ τοῦ, δι' ἐμέ, διὰ τὸ εἶναι τὸν τοιοῦτον ἐμόν.

Ὅρα δὲ, πόσον φιλεῖ τὸν τοιοῦτον ὁ τοῦτον γάρ, φησι, δεχόμενος, ἐμὲ δέχεται. Μάρκος δὲ προσέθηκεν, ὅτι Καὶ ὃς ἐὰν ἐμὲ δέξηται, οὐκ ἐμὲ δέχεται, ἀλλὰ τὸν ἀποστείλαντά με (α).

Ἔστι δὲ ὁ νοῦς τῶν ὅλων ῥητῶν τοιοῦτος, ὅτι ὃς ἂν ὑποδέξηται τὸν γενόμενον, ὡς παιδίον, δι' ἐκείνου μὲν, ἐμὲ ὑποδέχεται, δι' ἐμοῦ δὲ, τὸν ἀποστείλαντά με πατέρα μου· ὁ μὲν γὰρ πατὴρ οἰκειοῦται τὴν εἰς ἐμὲ τιμὴν· ἐγὼ δὲ, τὴν εἰς τὸν γενόμενον, ὡς παιδίον.

Τὶ οὖν μακαριώτερον τοιαύτης ὑποδοχῆς, δι' ἧς ὑποδέχεται τις τὴν μακαρίαν Τριάδα; Εἰ γὰρ τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα, πάντως καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον (1)· ἀχώριστος γὰρ ἡ θεία Τριάς. Οὐπω δὲ καιρὸς ἦν τηνικαῦτα διδάξαι καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Τὸ δὲ, οὐκ ἐμὲ δέχεται, κατὰ συνήθειαν λόγου εἴρηται. Καὶ γὰρ πολλάκις εἰώθαμεν λέγειν, ὅτι ὁ ποιεῖς ἐμοὶ οὐκ ἐμοὶ ποιεῖς, ἀλλὰ τῷ θεῷ. Διὸ καὶ ὁ Λουκᾶς (6) τᾶλλα θεῖς, τοῦτο παραλέλοιπεν, ὡς ἰδίωμα.

(α) Μαρκ. Θ', 37.

(1) ὑποδέχεται.

(6) Λουκ. Θ', 48.

6 Ὃς δ' ἂν σκανδαλίσῃ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων, τῶν πιστευόντων εἰς ἐμέ, συμφέρει αὐτῷ, ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικὸς ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης.

Σκανδαλισμὸν ἐνταῦθα, τὴν ἀτιμίαν λέγει. Φησὶ γὰρ, ὅτι, ὥσπερ οἱ τοὺς τοιούτους τιμῶντες, ἐν τῷ ὑποδέχεσθαι αὐτοὺς, δι' ἐμέ, τῆς ἄκρας ἀξιοῦνται μακαριότητος· οὕτω δὲ καὶ οἱ ἀτιμάζοντες αὐτοὺς, ἐν τῷ καταφρονεῖν αὐτῶν, τὴν ἐσχάτην δώσουσι δίκην.

Ἐτα δὲ τῶν μικρῶν τούτων, εἶπουν, τῶν μικρῶν κατὰ τὸ φαινόμενον, τῶν εὐτελῶν· λέγει δὲ περὶ τῶν γενομένων, ὡς τὰ παιδία. Εἰπὼν δὲ, ὅτι συμφέρει αὐτῷ, ἵνα πάθῃ τήνδε τὴν χαλεπὴν τιμωρίαν, ἐνέφηεν, ὅτι χαλεπωτέραν μέλλει παθεῖν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι.

7 Οὐαὶ τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκανδάλων.

Προαναφωνεῖ τὴν ἐσομένην βλάβην ἀπὸ τῶν σκανδάλων, ἵνα, προσδοκῶντες αὐτὰ, νήφωσι διὰ παντός, οὐχ οἱ ἀπόστολοι μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντες.

Καὶ κόσμος μὲν λέγει, τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ· σκάνδαλα δὲ, τὰ ἐμπόδια τῆς ὀρθῆς πολιτείας· ταλανίζει δὲ τὸν κόσμον διὰ τὰ σκάνδαλα, ὡς μέλλοντα πολλὰ παθεῖν ὑπ' αὐτῶν.

7 Ἀνάγκη γάρ ἐστιν ἔλθεῖν τὰ σκάνδαλα·

Πρὸς τοῦτο φασὶ τινες, ὅτι ἔὰν ἀνάγκη ἐστίν, ἔλθεῖν τὰ σκάνδαλα, ἀνάγκη καὶ ἁμαρτάνειν· ἔὰν δὲ ἀνάγκη ἁμαρτάνειν, ἀδίκως ἀπαιτοῦνται δίκην οἱ ἁμαρτάνοντες· τὸ γὰρ ἐξ ἀνάγκης, ἀνεύθυνον. Πρὸς οὓς λέγομεν, ὅτι ἀνάγκη μὲν ἐστίν, ἔλθεῖν τὰ σκάνδαλα, διὰ τὴν ἀνάγκην τῶν δαιμόνων· οὐκ ἀνάγκη δὲ σκανδαλισθῆναι τοὺς σπουδαίους, διὰ τὸ τῆς προαιρέσεως αὐτεξούσιον. Τὸ μὲν γὰρ ἔλθεῖν τὰ σκάνδαλα, οὐκ ἐστίν ἡμέ-

τερον· τὸ δὲ μὴ σκανδαλισθῆναι, πάντως ἡμέτερον. Εἰδὼς οὖν ὁ Χριστὸς, ὅτι πάντως ἐλεύσονται τὰ σκάνδαλα, προλέγει περὶ τούτων, ἵνα προσέχωμεν, ὡς εἴρηται· πλὴν οὐ διὰ τοῦτο ἔρχονται, διότι προεῖπεν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο προεῖπε, διότι ἔρχονται.

7 Πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκεῖνῳ, δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται.

Τὸ σκάνδαλον σπείρεται μὲν παρὰ τοῦ δαίμονος, ὑπ' ἀνθρώπου δὲ τρέφεται καὶ αὖξεται καὶ κομίζεται (1), προαίρεσιν ἔχοντος φαύλην καὶ διεφθαρμένην, ὃν καὶ ταλανίζει νῦν, ὡς ὑπηρετὴν τοῦ δαίμονος. Εἶτα διδάσκει, καὶ πῶς τὰ σκάνδαλα διαφευξόμεθα.

8 Εἰ δὲ ἡ χεὶρ σου ἢ ὁ ποὺς σου σκανδαλίζει σε, ἔκκοψον αὐτά, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ· καλὸν σοι ἐστὶν εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν χωλὸν ἢ κυλλόν, ἢ δύο χεῖρας ἢ δύο πόδας ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον.

Οὐ περὶ μελῶν σώματος, ταῦτά φησιν, ἀλλὰ περὶ συγγενῶν καὶ φίλων καὶ ὑπηρετῶν, οὓς ἐν τάξει μελῶν τοιούτων ἔχομεν, ὡς ἐν τῷ πέμπτῳ Κεφαλαίῳ λεπτομερῶς ἐξηγησάμεθα. Καὶ ἐν ἐκείνῳ γὰρ ταῦτα εἴρηται, καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν ἐξήγησιν. Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν, περὶ ἐμπαθείας ἦν ὁ λόγος· ἐνταῦθα δὲ, περὶ παντοίας βλάβης. Ὅρα δὲ νῦν, ὅτι κυλλὸν, τὸν ἀχειρα λέγει.

9 Καὶ εἰ ὁ ὀφθαλμός σου σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτόν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ· καλὸν σοι ἐστὶ μονόφθαλ-

(1) Κομίζεται εἰς τὸ μέσον, προφέρεται καὶ ἄλλαι προσφίρεται.

μον εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν, ἣ δύο ὀφθαλμοὺς ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός.

Εἴρηται καὶ περὶ τούτων ἐν ἐκείνῳ τῷ Κεφαλαίῳ, καὶ περιττὸν παλλιλογεῖν. Ὅντως οὖν οὐδὲν οὕτω βλαβερόν, ὡς ἡ τῶν πονηρῶν συνουσία. Καὶ, εἰ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων μελῶν πολλάκις ἀποτέμνομέν τινα τούτων, ὅταν αὐτά τε ἀνίατα μένωσι, καὶ τοῖς ἄλλοις λυμαίνωνται· πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ συγγενῶν καὶ φίλων καὶ ὑπηρετῶν τοῦτο χρὴ ποιεῖν, σκανδαλιζόντων, εἴτουν ἐμποδιζόντων ὑμῖν εἰς τὴν ὀρθὴν πολιτείαν. Κρεῖσσον γὰρ χωρὶς αὐτῶν σωθῆναι, ἢ σὺν αὐτοῖς ἀπολέσθαι. Παραινέσας οὖν φεύγειν τοὺς πονηροὺς, κελεύει τιμᾶν τοὺς ἀγαθοὺς. Λέγει γάρ·

10 Ὅρατε, μὴ καταφρονήσητε ἐνὸς τῶν μικρῶν τούτων.

Τῶν δοκούντων μὲν μικρῶν τοῖς ἀνθρώποις, δι' εὐτέλειαν, ὄντων δὲ μεγάλων τῷ θεῷ, δι' ἀρετὴν. Εἰ δ' ἐνὸς τούτων οὐ χρὴ καταφρονεῖν, πρόδηλον, ὡς οὐδὲ δύο πάντως, οὐδὲ πλειόνων. Εἴτα καὶ ἐτέρωθεν αὐτοὺς αἰδεσίμους ποιεῖ.

10 Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διαπαντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

Εντεῦθεν φανερόν, ὅτι ἀγγέλους ἔχουσιν οἱ δίκαιοι φύλακας. Φησὶ γὰρ ὁ Δαυίδ· ὅτι *Παρεμβαλεῖ ἄγγελος Κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ ῥύσεται αὐτούς* (α). Οὓς δὲ φυλάττουσιν ἄγγελοι, τοσαύτην εἰς θεὸν ἔχοντες παρρησίαν, ὡς διὰ παντὸς ἐν οὐρανοῖς ὁρᾶν τὸν θεόν, τούτων ὄντως οὐ χρὴ καταφρονεῖν, εἰ καὶ μὴ διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν, ἀλλὰ γε διὰ τοὺς φύλακας αὐτῶν. Τὸ πρόσωπον δὲ τοῦ πατρός μου, ἀντὶ τοῦ, τὸν πατέρα μου.

(α) Ψαλμ. ΛΓ', 8.

[Βλέπουνσι (1) δὲ αὐτὸν, οὐχ ὥς ἐστι κατ' οὐσίαν· ἀλλ' ὡς ἐφικτὸν αὐτοῖς. Θεὸν (α) γάρ, φησιν, οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, οὐ μόνον ὑλικός, ἀλλ' οὐδ' αἰθερικός.]

Ἐπειτα καὶ ἑτέραν τίθησιν εὐλογωτέραν αἰτίαν, τοῦ μὴ καταφρονεῖν αὐτῶν.

11 Ἦλθε γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου σῶσαι τὸ ἀπολωλός.

Ἦλθον γάρ, φησιν, εἰς τὸν κόσμον, ἡγουν, ἐνηνθρώπησα, ἵνα σώσω αὐτοὺς ἀπολωλότες πρὶν. Καὶ εἰ ἐγὼ τυσοῦτον αὐτῶν ἐφρόντισα, πῶς ὑμεῖς καταφρονήσετε τούτων; Μετέπειτα δὲ λέγει καὶ παραβολὴν ἐμφαίνουσαν τὸ ὑπερέβαλλον τῆς φιλοστοργίας αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΗ'.

Περὶ τῶν ἑκατὸν προβάτων.

12 Τί ὑμῖν δοκεῖ; ἐὰν γένηται τινι ἀνθρώπῳ ἑκατὸν πρόβατα, καὶ πλανηθῇ ἓν ἐξ αὐτῶν· οὐχὶ ἀφείλς τὰ ἐννενηκονταεννέα, ἐπὶ τὰ ὄρη πορευθεὶς, ζητεῖ τὸ πλανώμενον;

Ἀθροῶν μὲν ὑποδηλοῖ ἑαυτὸν, ὡς γενόμενον ἀνθρώπον· ἑκατὸν δὲ πρόβατα, πᾶσαν τὴν λογικὴν κτίσιν, ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων· πρόβατα μὲν, διὰ τε τὴν τούτων ὑποταγὴν, καὶ τὴν ἑαυτοῦ ποιμαντικὴν· ἑκατὸν δὲ, διὰ τὴν τελειότητα τῶν ταγμάτων τῆς λογικῆς ταύτης κτίσεως· τοσαῦτα γάρ εἰσιν, ὅσα χρή· τὸν γὰρ ἑκατὸν ἀριθμὸν ἐπὶ τελειότητος εἶωθε τι-

(1) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῇ περιελίδι παρὰ τῷ Α.

(α) Ἰωαν. Α', 18.

θέναι· καθάπερ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τῆς καρποφορούσης ἐν ἔσχατον, ὡς ἐν τῷ εἰκοστῷ τετάρτῳ Κεφαλαίῳ προεῖρηται.

Πρόβατον δὲ πλατύνμενον, τὸ τάγμα τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἀπορῶαγὲν τῆς ποιμένης τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀκλουθῆσαν ταῖς ἀπατήσασιν δαίμοσιν.

Ὁρῶν δὲ, κατὰ μὲν τινας, ὁ οὐρανός, διὰ τὸ ὕψος, ἐφ' οὗ τὰ ἄλλα τάγματα καταλείλοιπε· κατὰ δέ τινας, ἡ γῆ, διὰ τὸ τοὺς ἀγρίους δαίμονας ἐμφιλοχωρεῖν αὐτῇ, καθάπερ τὰ θηρία τοῖς ὄρεσι, καὶ διὰ τὸ μὴ φέρειν καρπὸν ἡμερον, εὐφραίνοντα τὸν ἡμερον δεσπότην ἡμῶν, ἀλλ' ἄγριον, ἡδύνοντα τὸν ἄγριον σατανᾶν· ἐφ' ᾧ ἐπορεύθη, ζητῶν τὸ πλανώμενον. Εἰ δὲ ἄνθρωπος οὐ περιορᾷ πλανώμενον τὸ ἄλογον πρόβατον· καίτοι πολλὰ ἔχων ἀπλανῆ· πολλῷ μᾶλλον ὁ Θεός, τὸ λογικόν, οὐτινος ὁ ἔλεος πρὸς τὸν ἀνθρώπινον ἔλεον, ὡς ὅλη θάλασσα πρὸς μίαν σταγὸνα ὕδατος.

13 Καὶ ἐὰν γένηται εὐρεῖν αὐτὸ, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι χαίρει ἐπ' αὐτῷ μᾶλλον, ἢ ἐπὶ τοῖς ἐννενηκονταεννέα, τοῖς μὴ πεπλανημένοις.

Οὐ τοσοῦτον γὰρ χαίρομεν, ἐφ' οἷς ἀσφαλῶς ἔχομεν, ὅσον ἐπὶ τῷ μετὰ τὴν ἀπώλειαν εὐρεθέντι· καὶ γὰρ ἐκεῖνα μὲν, αἰεὶ ἔχοντες, οὐ τοσοῦτον αἰσθανόμενα τῆς χαρᾶς· τοῦτο δὲ ἀπολέσαντες, καὶ σφόδρα λυπηθέντες, ὡς ζημιωθέντες, εἶτα εὐρόντες, σφόδρα καὶ χαίρομεν, ὡς κερδήσαντες.

14 Οὕτως οὐκ ἔστι θέλημα ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς ὑμῶν, τοῦ ἐν οὐρανοῖς, ἵνα ἀπόληται εἷς τῶν μικρῶν τούτων.

Οὕτως, ὡς ἐδίδαξεν ἡ παραβολή. Πατέρα δὲ τῶν μαθητῶν, ἑαυτὸν ὀνομάζει νῦν, οὐ μόνον ὡς διδάσκαλον, ἀλλὰ καὶ ὡς δημιουργόν. Χρὴ γὰρ γινώσκειν, ὅτι ποτὲ μὲν, τὸν ἑαυτοῦ πατέρα λέγει πατέρα τῶν μαθητῶν, ποτὲ δὲ, ἑαυτόν.

Ἐμπροσθεν δὲ τοῦ πατρὸς ὑμῶν, ἀντὶ τοῦ, ἐν τῷ πατρὶ ὑμῶν· ἰδίωμα γὰρ καὶ οὗτος ὁ λόγος. Ἀλλὰ πῶς οὐ παρέδωκε γνῶρισμα, δι' οὗ τοὺς τοιούτους μικροὺς ἐμέλλομεν ἐπιγινώσκειν; Ἵνα ἀγνωστῶν τὸν ἄξιον, μηδενὸς καταφρονῶμεν, ἀλλὰ πάντων ἐπιμελώμεθα.

15 Ἐὰν δὲ ἁμαρτήσῃ εἰς σέ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε, καὶ ἔλεγξον αὐτὸν μετὰξὺ σου καὶ αὐτοῦ μόνου.

Ἐπειδὴ σφοδρὸν κατέτεινε λόγον κατὰ τῶν σκανδαλιζόντων, καὶ πανταχόθεν αὐτοὺς ἐφόβησε, λοιπὸν μεταβαίνει καὶ ἐπὶ τοὺς σκανδαλιζομένους, καὶ κελεύει, μὴ ἀμελεῖν τῶν σκανδαλισάντων. Ἀδελφὸν δὲ λέγει, τὸν ὁμόφυλον καὶ ὁμόπιστον· καὶ ἐπειδὴ ὁ σκανδαλίσας οὐκ ἂν εὐχερῶς ἔλθοι πρὸς ἀπολογίαν, ἐρυθριῶν τε καὶ αἰσχυρόμενος τὸν σκανδαλισθέντα, φέρει (1) πρὸς ἐκείνον. Ὑπαγε γάρ, φησι, καὶ ἔλεγξον αὐτὸν, τουτέστιν, ὑπόμνησον, ὅτι ἐσκανδάλισε, δίδαξον, ὅτι ἠδίκησε· πλὴν ἀδελφικῶς τε καὶ διορθωτικῶς, καὶ μὴ ἐχθρωδῶς τε καὶ ἐπιπληκτικῶς. Καὶ ἵνα εὐπαράδεκτος ὁ ἔλεγχος γένοιτο, προτρέπει, μετὰξὺ τῶν δύο μόνον γίνεσθαι τοῦτον, μήποτε δημοσιευθεὶς, ἰταμώτερος γένηται καὶ δυσδιόρθωτος.

15 Ἐὰν σου ἀκούσῃ, ἐκέρδησας τὸν ἀδελφόν σου.

Ἐὰν σοι πεισθῇ διορθουμένῳ, καὶ μετανοήσῃ, καὶ καταγνῶ ἑαυτοῦ, ἐκέρδησας μέγα κέρδος, αὐτὸν τὸν ἀδελφόν σου, τὸ μέρος τὸ σόν· πρῶτον γὰρ ἑξημιῶν τοῦτον, διὰ τοῦ σκανδάλου βληγνόμενον ἀπὸ τῆς ἀδελφικῆς σου συναφείας, ὅπερ μεγάλη ζημία τοῖς ἀληθῶς ἀδελφοῖς.

16 Ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσῃ, παράλαβε μετὰ σοῦ ἓτι ἓνα ἢ

(1) Αὐτὸν, ᾧ, τοῦτον, τ. ε. τὸν σκανδαλισθέντα.

δύο· ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων ἢ τριῶν σταθῇ πᾶν ῥῆμα.

Ἐπειδὴ μόνος ἡτόνησας ἰατρεῦσαι, παράλαβε μετὰ σοῦ ἔτι, μὴ πολλοὺς, ἵνα μὴ πάλιν ἐκεῖνος, δόξας ἐκπομπεύεσθαι, σκληρότερος ἀποβῇ, ἀλλ' ἕνα ἢ δύο βοηθοὺς, ἵνα, εἰ ἐπιμείνῃ, μὴ μαλασσόμενος, ὧσι καὶ μάρτυρες τῆς τε σῆς χρηστότητος, καὶ τῆς ἐκεῖνου σκληρότητος, καὶ ἵνα, κατὰ τὴν τῆς παλαιᾶς νομοθεσίας ἀπόφασιν, ἐπὶ στόματος, ἤγουν, διὰ στόματος, δύο μαρτύρων ἢ τριῶν σταθῇ, τούτέστι, βεβαιωθῇ, πᾶν ῥῆμα, ὃ ἔστιν, ὅτι σὺ τὸ σὺν ἐποιήσας, καὶ οὐδὲν ἐνέλιπες, πρῶτα μὲν μόνος ἀπελθὼν, ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλους συμπαραλαβὼν.

17 Ἐὰν δὲ παρακούσῃ αὐτῶν, εἰπὲ τῇ ἐκκλησίᾳ.

Ἐκκλησίαι· λέγει νῦν, τοὺς προσετώτας τῆς ἐκκλησίας τῶν πιστῶν. Ἀνάγγειλον αὐτοῖς τὰ περὶ αὐτοῦ, ἵσως αὐτοὶ τοῦτ' ἀνταναστήσαντες, αἰδούμενον τὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν.

17 Ἐὰν δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοὶ ὥσπερ ὁ ἐθνικός καὶ ὁ τελώνης.

Ἐστω σοὶ λοιπὸν ἀκοινωνήτος, ὡς ἀνίατος. Τοῖς ἐθνικοῖς δὲ, τοῖς ἀπίστοις, τοὺς τελώνας συνέζευξε, διὰ τὸ φιλοχρήματον καὶ πλεονεκτικόν, καὶ ἀσυμπαθές, καὶ ἄδικον.

Ἀκούσωμεν οἱ τοῖς τοιοῦτοις πάθεσιν ἐνεχόμενοι. Ὅρα δὲ, πόσῃ σπουδῇ ἐπιδείξασθαι προσέταξεν ὑπὲρ τοῦ διορθοῦσθαι τοὺς σκανδαλίσαντας ἡμᾶς· ἡμεῖς δὲ λοιπὸν, οὐδὲ τοὺς ὑφ' ἡμῶν σκανδαλισθέντας θεραπεύειν καταδεχόμεθα. Τί οὖν, τοῦτο μόνον ἔσται κόλασις τῷ ἀνιάτῳ; Οὐχί· ἀλλ' ἄκουε καὶ τῶν ἐξῆς.

18 Ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅσα ἐὰν δῆσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ ὅσα ἐὰν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ.

Κελεύσας, τελευταῖον εἰπεῖν τῇ ἐκκλησίᾳ, δηλαδὴ, τοῖς προε-

ἑώσι τῆς ἐκκλησίας, λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς ἀποτίνεται λέγων·
Ὅσα ἂν δῆσητε ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὰ ἐξῆς. Τοῦτο δὲ καὶ πρὸς
 τὸν Πέτρον εἶπεν, ἐν τῷ τριακοστῷ τρίτῳ Κεφαλαίῳ, καὶ ζή-
 τησον ἐκεῖ τὴν ἐξήγησιν.

Ἔστι δὲ νῦν ἡ διάνοια τοῦ ῥητοῦ τοιαύτη, ὅτι ὁ ἂν ὑμεῖς
 ἐπὶ τῆς γῆς ἀποφῆνησθε, τοῦτο καὶ ὁ θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ κυ-
 ρώσει, κἂν τε ἀνιάτως ἔχοντας ἐκκόψητε τούτους τῆς ἐκκλη-
 σίας, κἂν τε μετανοοῦντας ὕστερον παραδέξῃσθε. Ταῦτα δὲ
 ἠπειλήσεν, ἵνα μὴ ταῦτα γένωνται, ἀλλ' ἵνα, φοβούμενός τις
 καὶ τὴν ἐκπτώσιν τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὴν ψῆφον τοῦ θεοῦ,
 διαλλάττηται. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ πρῶτον, καὶ δεύτερον, καὶ
 τρίτον ἐπέστησε κριτήριον, καὶ τότε πεποίηκεν αὐτὸν ἀπό-
 βλητον, ἵνα, ἐὰν τοῦ πρώτου παρακούσῃ, τῷ δευτέρῳ πεισθῇ,
 ἐὰν δὲ καὶ τοῦτο διαπτύσῃ, τὸ τρίτον φοβηθῇ, ἐὰν δὲ καὶ
 τούτου καταφρονήσῃ, τότε λοιπὸν τὴν ἀποβολὴν ὑποπτήξῃ,
 πικρὰν οὖσαν, εἴτα καὶ τὴν ἀνωθεν ψῆφον, φοβερωτέραν ταύτης
 τυγχάνουσαν, καὶ πάντως διορθωθῇ.

19 Πάλιν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν δύο ὑμῶν συμφωνήσωσιν
 ἐπὶ τῆς γῆς περὶ παντὸς πράγματος, οὗ ἐὰν αἰτή-
 σωνται, γενήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ πατρὸς μου,
 τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

Βαβαί! πόσῃν φροντίδα ποιεῖται τῆς ἀγάπης, πολλαχοῦ τοῦ
 εὐαγγελίου τὸν περὶ ταύτης λόγον ἀνακυκλῶν. Καὶ νῦν γὰρ,
 ἀπειλήσας μεγάλα τοῖς σκανδαλίζουσι, καὶ τοῖς μὴ διορθου-
 μένοις ὑπὸ τῆς τῶν σκανδαλιζομένων σπουδῆς, ἐπαγγέλλεται
 μεγάλα πάλιν τοῖς ἀγαπῶσι, τοῦτο μὲν, διὰ τῆς ἀπειλῆς·
 τοῦτο δὲ, διὰ τῆς ἐπαγγελίας, εἰς ἀγάπην συνάγων τοὺς χρι-
 στιανούς.

Λέγει τοίνυν, ὅτι, *Ἐὰν δύο ὑμῶν, ἐν ἀγάπῃ δηλονότι διά-*
 γόντες, συμφώνως αἰτήσωσι τὸν θεὸν περὶ οἰουδήτινος πράγ-

ματος, εισακουσθήσονται· εἰ δὲ οἱ δύο, πολλῶ μᾶλλον οἱ πλείους. Καὶ πῶς πολλάκις δύο τινές, ἐν ἀγάπῃ ὄντες, καὶ συμφώνως τὸν θεὸν αἰτοῦντες περὶ τινος, οὐκ εἰσακούονται; Διότι οὐκ εἰσὶ κατὰ τοὺς ἀποστόλους. Οὐ γὰρ ἀπλῶς εἶπεν, Ἐὰν δύο συμφωνήσωσιν, ἀλλ' Ἐὰν δύο ὑμῶν, τουτέστι, καθ' ὑμᾶς ἐνᾶρετοι.

Ἡ τοίνυν τὰ παρ' αὐτῶν οὐκ εἰσφέρουσιν, ἢ ἀσύμφορον αἰτοῦσιν, ἢ κατὰ τοῦ λελυπηκότος παρακαλοῦσιν, ἢ ὑπὲρ ἀναξίου δέονται, ἢ πάντως ἑτέρα τις αἰτία πρόσεστι, ποιούσα τὴν ἀποτυχίαν· ὡς οἷγε βίον ἔχοντες ἐνᾶρετον, καὶ ἐν ἀγάπῃ ζῶντες, καὶ συμφώνως αἰτοῦντες, αὐτίκα ἐπιτυχάνουσιν· ἀψευδής γὰρ ὁ ἐπαγγειλάμενος. Καὶ μὴν καὶ εἰς ἐνᾶρετος αἰτῶν εἰσακούεται, ἀλλ' οὐ τοσοῦτον, ὅσον δύο συμφωνοῦντες. Ἐπεὶ δὲ εἶπεν, ὅτι Γενήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ πατρὸς μου, διδάσκει λοιπὸν, ὅτι οὐ μόνος ὁ πατὴρ δίδωσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτός. Διὸ καὶ λέγει·

20 Οὗ γὰρ εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν.

Οὗ, ἀντὶ τοῦ, ὅπου· εἰς τὸ ἐμὸν δὲ ὄνομα, ἀντὶ τοῦ, δι' ἐμὲ, διὰ τὰς ἐμὰς ἐντολάς, καὶ μὴ δι' ἑτέραν αἰτίαν. Ὅπου τοίνυν οὕτω συναχθῶσιν, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν, συνδεσμῶν καὶ φυλάττων αὐτοὺς, καὶ πληρῶν τὰς τούτων αἰτήσεις. Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι ἔσομαι, ἀλλ' ὅτι εἰμὶ αὐτίκα.

Λέγεται δὲ ὁ θεὸς εἶναι μὲν ἐν τούτοις, μὴ εἶναι δ' ἐν ἐκείνοις, οὐχ ὡς περιγράφτος· ἀπερίγραφτος γάρ· ἀλλ' ὡς τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τοῖς ἀξίοις ἐμφιλοχωρούσης.

21 Τότε προσελθὼν αὐτῷ ὁ Πέτρος, εἶπε· Κύριε, ποσάκις ἁμαρτήσῃ εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, καὶ ἀφήσω αὐτῷ;

Τοῦ Κυρίου περὶ ἀγάπης καὶ ἀμνησικαχίας διδάξαντος, ἐρωτᾷ

πάλιν ὁ φιλομαθέστατος Πέτρος, ἀγνοῶν, ὅτι πάντοτε χρὴ συγχωρεῖν τοῖς ἁμαρτάνουσιν.

21 Ἔως ἐπτάκις;

Περὶ τούτου κατὰ προσθήκην ἐρωτᾷ, νομίζων φανῆναι μεγαλοφυχότατος. Τί οὖν ὁ Χριστός;

22 Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Οὐ λέγω σοι, ἕως ἐπτάκις, ἀλλ' ἕως ἐβδομηκοντάκις ἐπτά.

Τὸ, ἐβδομηκοντάκις ἐπτά, φησὶν ὁ Χρυσόστομος (1), ἐνταῦθα μὴ σημαίνειν ἀριθμὸν, ἀλλὰ τὸ ἄμετρον καὶ διηνεκές καὶ αἰεὶ. Καθάπερ γὰρ τὸ μυριάκις, τὸ πολλάκις δηλοῖ παρ' Ἑλλήσιν· οὕτω δὴ καὶ τὸ ἐπτάκις παρ' Ἑβραίοις, καὶ πολλῷ μᾶλλον τὸ ἐβδομηκοντάκις· ἐτι δὲ πλεῖον, τὸ ἐξ ἀμφοῖν συγκείμενον, λέγω δὴ, τὸ ἐβδομηκοντάκις ἐπτά.

Ἐπεὶ τοίνυν ἄμετρα εἰς θεὸν ἁμαρτάνομεν ἡμεῖς, ἄμετρα καὶ συγχωρεῖν τοῖς εἰς ἡμᾶς ἁμαρτάνουσιν ἐκέλευσεν, ἀλλὰ τοῖς αἰεὶ μετανοοῦσιν. Ἐπεὶ, τὸν μὴ μετανοοῦντα μετὰ τρίτην παραίνεσιν, ἀπωθεῖσθαι προσέταξεν, ὡς τὸν ἐθνικὸν καὶ ὡς τὸν τελώνην. Πῶς γὰρ ἂν τις ἀφήσει τῷ μὴ ζητοῦντι ἄφεσιν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΘ'.

Περὶ τοῦ ὀφείλοντος τὰ μύρια τάλαντα.

23 Διὰ τοῦτο ὁμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὃς ἠθέλησε συναῖραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ.

Διὰ τοῦτο ποῖον; Διὰ τὸ χρῆναι πάντοτε συγχωρεῖν τῷ πάντοτε μετανοοῦντι. Βασιλείαι δὲ οὐρανῶν, ἑαυτὸν λέγει νῦν,

(1) Τομ. Ζ'. Σελ. 611, Α.

(TOM. A'.)

ὡς βασιλέα οὐράνιον, καθὼς πολλάκις εἰρήκαμεν. *Συνᾶραι* δὲ *λόγον*, ἀντὶ τοῦ, κινῆσαι λογοθέσιον μέσον τῶν δούλων αὐτοῦ, οἷτινές εἰσιν οἱ ἄνθρωποι. Πλάττει δὲ τὴν παραβολὴν ταύτην, δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι ὁ μὴ συγχωρῶν τῷ εἰς αὐτὸν ἁμαρτάνοντι, ἀποστερεῖ ἑαυτὸν τοῦ παρὰ θεοῦ ἐλέους.

24 Ἀρξαμένου δὲ αὐτοῦ συναίρειν, προσηνέχθη αὐτῷ εἰς ὀφειλέτης μυρίων ταλάντων.

Εἰς δούλος, δηλονότι. Ὅπερ δὲ ἐστὶ παρ' ἡμῖν ἡ λίτρα τοῦ χρυσοῦ, τοῦτο παρὰ τοῖς Ἑβραίοις τὸ τάλαντον. Σταθμὸς γὰρ ἦν νομισμάτων πολυτιμότητος, καὶ τῶν ἄλλων σταθμῶν ὑπερ-κείμενος.

25 Μὴ ἔχοντος δὲ αὐτοῦ ἀποδοῦναι, ἐκέλευσεν αὐτὸν ὁ κύριος αὐτοῦπραθῆναι, καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ τὰ τέκνα, καὶ πάντα ὅσα εἶχε, καὶ ἀποδοθῆναι.

Ἀποδοθῆναι, τὸ χρέος πάντως. Οὐκ ἐξ ὀμότητος δὲ τοῦτο ἐκέλευσεν, ἀλλ' ἐκ συμπαθείας, ἵνα φοβηθεῖς ἐκεῖνος τὴν τοιαύτην ἀπόφασιν, [ἰκετεύσῃ (1), καὶ τύχῃ τῆς ἀφέσεως. Εἰ γὰρ μὴ διὰ τοῦτο τοιαύτην ἐξήνεγκεν ἀπόφασιν,] οὐκ ἂν ἰκετεύσαντι τὸ χρέος ἀφῆκεν.

Καὶ διὰ τί μὴ πρὸ τῆς ἀποφάσεως ἀφῆκε; Διότι ῥαδίως οὕτω συγχωρηθεῖς, οὐκ ἔμελλεν ἐπιγινώσκειν τὸ τῆς χάριτος μέγεθος. Διὰ τοῦτο οὖν εἰς ἀνάγκην μεγάλην αὐτὸν κατέστησεν, ἵνα διαμνημονεύειν ὕστερον ἔχοι, ποίας ἀφείθη καταδίκης, καὶ συμπαθὲς γένηται καὶ αὐτὸς περὶ τὸν ἑαυτοῦ χρεώστην, παιδευθεὶς ἐν ταῖς οἰκείαις συμφοραῖς.

26 Πесὼν οὖν ὁ δούλος προσεκύνει αὐτῷ, λέγων·

Κύριε, μακροθύμησον ἐπ' ἐμοί, καὶ πάντα σοι ἀπο-
27 δωσω. Σπλαγχνισθεὶς δὲ ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκέ-

(1) Τὰ παρεντεθειμένα παραλείπονται παρὰ τῷ Α.

νου, ἀπέλυσεν αὐτόν, καὶ τὸ δάνειον ἀφῆκεν αὐτῷ.

Οὐα φιλανθρωπίας ὑπερβολὴν! Ὁ μὲν γὰρ προθεσμίαν ἐζήτησε μόνον· ὁ δὲ τὸ χρέος ἀφῆκεν αὐτῷ, μεῖζον, οὗ ᾗτησε, δεδωκώς.

† † Ἴδε (I) τὴν τῆς μετανοίας ἰσχύν, καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου! Ἡ μὲν γὰρ μετάνοια ἐποίησε τὸν δούλον πεσεῖν ἀπὸ τῆς κακίας· ὁ γὰρ ἰστάμενος βεβαίως ἐν τῇ κακίᾳ οὐ συγχωρητέος· ἡ δὲ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ συνεχώρησε παντελῶς τὸ δάνειον· καίτοιγε ὁ δούλος οὐ συγχώρησιν παντελεῖ ἐζήτει, ἀλλὰ προθεσμίαν. Μάθανε τοῖνυν, ὅτι ὁ Θεὸς καὶ πλείονα δίδωσιν, ὢν αἰτούμεθα· ἐπεὶ τοσαύτη ἐστὶν ἡ φιλανθρωπία αὐτοῦ, ὥστε καὶ ἐκεῖνο τὸ δοκοῦν σκληρόν, τὸ προστάξαι πωληθῆναι αὐτόν, οὐκ ἀπὸ σκληρότητος εἶπεν, ἀλλ' ἵνα καταπτοήσῃ τὸν δούλον, καὶ πείσῃ αὐτόν πρὸς ἱκετείαν καὶ παράκλησιν ἀποβλέψαι.

28 Ἐξελθὼν δὲ ὁ δούλος ἐκεῖνος, εὔρεν ἓνα τῶν συνδούλων αὐτοῦ, ὃς ὥφειλεν αὐτῷ ἑκατὸν δηνάρια· καὶ κρατήσας αὐτόν ἐπνιγε, λέγων· Ἀπόδος μοι, εἴ τι ὀφείλεις.

Εἶδες δεσπότην φιλανθρωπίαν, ὅρα καὶ δούλου πάλιν ἀπανθρωπίαν. Ἐξελθὼν γὰρ εὐθύς, ἔδειξε τὴν οἰκειαν ἀπῆναιαν, οὐδὲ καιροῦ τινὸς παρελθόντος.

29 Πεσὼν οὖν ὁ σύνδουλος αὐτοῦ εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ, παρεκάλει αὐτόν, λέγων· Μακροθύμησον ἐπ'

30 ἐμοί, καὶ πάντα ἀποδώσω σοι. Ὁ δὲ οὐκ ᾔθελεν· ἀλλ' ἀπελθὼν, ἔβαλεν αὐτόν εἰς φυλακὴν, ἕως οὗ ἀποδοῦν τὸ ὀφειλόμενον.

Οὔτε τὸ σχῆμα τῆς ἱκετηρίας ᾗδέσθη, δι' οὗ καὶ αὐτὸς ἠλεή-

(1) Ταῦτα ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου Σελ. 108. Δὲν εὐρίσκονται δὲ παρ' οὐδετέρου τῶν δύο χειρογράφων.

0η, οὕτε τὸν λόγον ἐδυσωπήθη, δι' οὗ καὶ αὐτὸς ἐσώθη, οὕτε τῆς ἰδίας ἀνεμνήσθη συμφορᾶς, ἀπὸ τῆς ὁμοίας· ἀλλ' ἔμεινε Θηρίου παντὸς ὁμότερος· καίτοιγε, οὐχ ὑπὲρ τῶν ἴσων ἦν ἡ ἱκετηρία· ὁ μὲν γὰρ ὑπὲρ ταλάντων· ὁ δὲ ὑπὲρ δηνάρων παρεκάλει· καὶ ὁ μὲν ὑπὲρ μυρίων· ὁ δὲ ὑπὲρ ἑκατόν· καὶ ὁ μὲν τὸν δεσπότην· ὁ δὲ τὸν ὁμόδουλον· καὶ ὁ μὲν δεσπότης ἅπαν αὐτῷ τὸ τοσοῦτον χρέος ἀφῆκεν· αὐτὸς δὲ οὐδὲ προθεσμίαν μόνον τῷ συνδούλῳ δέδωκεν.

31 Ἰδόντες δὲ οἱ σύνδουλοι αὐτοῦ τὰ γενόμενα, ἐλυπήθησαν σφόδρα· καὶ ἐλθόντες διεσάφησαν τῷ κυρίῳ αὐτῶν πάντα τὰ γενόμενα.

Τὸ ἀσυμπαθὲς γὰρ, οὐ μόνον τῷ θεῷ μισητόν, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἐπιεικέσιν ἀνθρώποις ἀρεστόν.

32 Τότε προσκαλεσάμενος αὐτὸν ὁ κύριος αὐτοῦ, λέγει αὐτῷ· Δοῦλε πονηρὲ, πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἐκεῖ-

33 νην ἀφῆκά σοι, ἐπεὶ παρεκάλεσάς με· οὐκ ἔδει καὶ σὲ ἐλεῆσαι τὸν σύνδουλόν σου, ὥς καὶ ἐγὼ σε ἤλεῃσα;

Ω τῆς πολλῆς ἡμερότητος! Δικαιολογεῖται πρὸς τὸν ἀνάξιον λόγου παντὸς, καὶ μακροθύμως ἐλέγχει τὸν αὐτοκατάκριτον, καὶ δείκνυσιν, ὅτι αὐτὸς ἑαυτῷ καὶ τὴν προτέραν χάριν ἀνέτρεψε, καὶ τὴν μετὰ τοῦτο κόλασιν προὔξενεσε.

Καὶ ὅτε μὲν οὐκ εἶχεν ἀποδοῦναι τὸ χρέος, οὐκ ὠνόμασεν αὐτὸν πονηρὸν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἤλεῃσεν· ὅτε δὲ περὶ τὸν σύνδουλον γέγονεν ἀσυμπαθὲς, τότε καὶ πονηρὸν ὠνόμασε, καὶ ἐκόλασεν.

Ἀκούσωμεν οἱ ἀσυμπαθεῖς καὶ φρίξωμεν, καὶ γινώμεν, ὅτι αὐτοὶ πάντως ἑαυτοὺς καταδικάζομεν, τὸν εἰς ἡμᾶς προγεγεννημένον ἔλεον τοῦ θεοῦ ἀνατρέποντες, καὶ τὴν αἰώνιαν κόλασιν ἐπισπώμενοι.

34 Καὶ ὀργισθεὶς ὁ κύριος αὐτοῦ παρέδωκεν αὐτὸν

τοῖς βασανισταῖς, ἕως οὗ ἀποδῶ πᾶν τὸ ὀφειλόμενον αὐτῷ.

Τοῦτέστι, διηνεκῶς· οὐδέποτε γὰρ λοιπὸν ἀποδώσει. Σὺ δέ, τᾶλλα μὲν τῆς παραβολῆς μὴ περιεργάζου, χάριν πιθανότητος συμπαρηληφθέντα· τοῦτο δὲ μόνον ἐκ ταύτης μάθε σαφῶς, ὅτι τὰ εἰς θεὸν ἁμαρτήματα ἡμῶν μυριοπλάσιά εἰσι τῶν εἰς ἡμᾶς ἁμαρτημάτων τῶν ἀδελφῶν. Καὶ ἕκαστος μὲν ἡμῶν χρωφειλέτης ἐστὶ τῷ θεῷ μυρίων ταλάντων, τοῦτέστιν ὑπεύθυνος πολλοῦ καὶ μεγάλου χρέους· χρεωστοῦμεν γὰρ αὐτῷ πολλὰς καὶ μεγάλας τιμωρίας, ἐπὶ πολλοῖς καὶ μεγάλοις ἁμαρτήμασιν· ἕκαστος δὲ τῶν ἁμαρτανόντων εἰς ἡμᾶς, χρωφειλέτης ἐστὶν ἡμῖν ἑκατὸν δηναρίων, ἥγουν, ὀλίγου καὶ εὐτελοῦς χρέους, πρὸς σύγκρισιν τῶν μυρίων ταλάντων. Καὶ ὅτι οἱ τηλικαῦτα τῷ θεῷ χρεωστοῦντες, ἐὰν φανῶμεν πρὸς τοὺς μικρὰ χρεωστοῦντας ἡμῖν ἀνελεήμονες, ἀνατρέπομεν καὶ ὅσα προσνεχώρησεν ἡμῖν δεηθεῖσι, καὶ λοιπὸν ἀσυμπαθῶς πάντων ἀπαιτούμεθα τὰς εὐθύνας. Ὅρα γὰρ τὰ ἐξῆς.

35 Οὕτω καὶ ὁ πατήρ μου ὁ ἐπουράνιος ποιήσει ὑμῖν, ἐὰν μὴ ἀφῆτε ἕκαστος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν καρδιῶν ὑμῶν τὰ παραπτώματα αὐτῶν.

Διὰ τοῦτον τὸν λόγον συνέθηκε τὴν ὅλην παραβολήν, βεβαιώσας τοῦτον διὰ παραδείγματος, ἵνα μᾶλλον εὐπαράδεκτος γένηται. Ἐν ἀρχῇ μὲν οὖν τῆς παραβολῆς, ἑαυτὸν εἶπε βασιλέα καὶ λογοθέτην· μετὰ (1) τὸ τέλος δὲ ταύτης, τῷ πατρὶ τὴν ἐξουσίαν τῆς κολάσεως ἀνέθηκεν, ἵνα τε μὴ δόξη κομπάζειν αὐτός, καὶ ἅμα δεικνύων, ὅτι μία ἀμφοτέροις ἡ ἐξουσία. Τὸ δὲ, ἀπὸ τῶν καρδιῶν ὑμῶν, ἀντὶ τοῦ, ἐκ καρδίας, καὶ μὴ ἀπὸ στόματος μόνον.

(1) Προτιμώτερον τὸ, κατὰ τὸ τέλος, ἢ, ἐπὶ τὸ τέλος, ἢ, πρὸς τῷ τέλει.

ΚΕΦ. XIX, 1 Καὶ ἐγένετο, ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτους, μετῆρεν ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὄρια τῆς Ἰουδαίας, πέραν τοῦ Ἰορδάνου.

Ηλθεν εἰς τὰ μέρη τῆς Ἰουδαίας· διότι ἤγγιζεν ὁ καιρὸς τοῦ πάθους αὐτοῦ.

2 Καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί· καὶ ἐθεράπευσεν αὐτοὺς ἐκεῖ.

Πάλιν, ὡς πολλάκις ἔφημεν, ἀπὸ τῆς διδασκαλίας ἐπὶ τὰ θαύματα μέτεισι, ποτὲ μὲν ψυχὰς θεραπεύων, ποτὲ δὲ σώματα, καὶ οὐδέποτε (1) ἀμελῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ'.

Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων, Εἰ ἔξεστιν ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα.

3 Καὶ προσῆλθον αὐτῷ οἱ Φαρισαῖοι, πειράζοντες αὐτόν, καὶ λέγοντες αὐτῷ· Εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν;

Πάλιν, ἰδόντες τὰ θαύματα καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ, ἐξεθηριώθησαν· καὶ ἐπεὶ μέμψασθαι τοῖς πράγμασιν οὐκ ἔσχουν, προσέρχονται πειράζοντες ἐν λόγοις, ἐὰν ἄρα δυναθῶσιν ἐπιλαβεῖσθαι αὐτοῦ, καίτοι πολλάκις τοῦτο ποιήσαντες, καὶ πανταχοῦ θαυμασίως ἐπιστομισθέντες. Ἀλλ' ἀνάσχοντον ὄντως ὁ φθόνος, καὶ ἰταμόν! Ἐρωτῶσιν οὖν, *Εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν.* Καὶ ὅρα μοι τὴν πανουργίαν. Ἐπεὶ γὰρ περὶ τούτου τοῦ ζητήματος προλαβὼν ἐδί-

(1) Περιμελῆτέον φαίνεται ἐνταῦθα τὸ, οὐδέτερου.

δαξεν ἐν τῷ πέμπτῳ Κεφαλαίῳ, εἰπὼν, ὅτι Ὁ (α) ἀρ ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχεῖσθαι, καὶ τὰ ἐξῆς ἐνόμισαν, ὅτι ἐπελάθετο τῆς τοιαύτης διδασκαλίας. Διὸ καὶ οὐ λέγουσι, Διὰ τί τόδε ἐδίδας; ἀλλ' ὡς μήπω περὶ τούτου διδάξαντα, κακοήθως ἐρωτῶσιν, ἵνα εἰ μὲν εἶπῃ, ὅτι ἔξεστιν, ἀντιθήσουσιν, ὅτι Καὶ πῶς προλαβὼν ἐδίδας, ὅτι οὐκ ἔξεστιν; Εἰ δὲ εἶπῃ, ὅτι οὐκ ἔξεστιν, ἀντιθήσουσιν αὐτῷ τὸν νόμον. Ζήτησον δὲ ἐν τῷ δηλωθέντι πέμπτῳ κεφαλαίῳ τὴν ἐξήγησιν τοῦ, Ὁ ἀρ ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχεῖσθαι, καὶ μαθήσῃ ῥαδίως ἐκεῖ καὶ τὸν νόμον, καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἐνομοθετήθη. Τί οὖν ὁ τὰς πανουργίας καὶ τὰ σοφίσματα τούτων ἀκριβῶς ἐπιστάμενος;

4 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς· Οὐκ ἀνέγνωτε, ὅτι ὁ ποιήσας ἀπ' ἀρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς;

Αὐτοὺς, δηλαδὴ τοὺς ἀνθρώπους. Τουτί μὲν οὖν τὸ ῥητὸν ἐν τῇ βίβλῳ τῆς Γενέσεως (α) γέγραπται· σὺ δὲ θαύμασον τὴν ἡμερότητα τοῦ δεσπότη, πῶς, γνοὺς, ὅτι πειράζουσιν, οὐκ εἶπε, Τί με πειράζετε, ὅπερ ἐν ἄλλοις εἶρηκε πρὸς αὐτοὺς, οὐδὲ ἐτραχύνθη, καθὼς ἔστιν, ὅτε ποιεῖ. Οὔτε γὰρ πάντοτε ἐλέγχει, ἵνα δείξῃ τὴν ἑαυτοῦ μακροθυμίαν, καὶ ἵνα παιδεύσῃ τοὺς μαθητάς, μακροθύμως φέρειν τὰς παροινίας· οὔτε αἰεὶ μακροθυμεῖ, ἵνα μὴ δόξωσιν οἱ πονηροὶ λανθάνειν αὐτόν, καὶ ἵνα ἀναχαιτίσῃ τὴν πονηρίαν. Καὶ ὅρα σοφίαν! Ἐρωτηθεὶς γάρ, Εἰ ἔξεστιν, οὐκ εὐθέως εἶπεν, ὅτι Οὐκ ἔξεστιν, ἵνα μὴ δῶ τοῦτοις ἀφορμὴν φιλονεικίας καὶ ταραχῆς, ἀλλ' ἐτέρῳ τρόπῳ τοῦτο κατασκευάζει, πιθανῶς πάνυ, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐν ἀρχῇ δημιουρ-

(β) Ματθ. Ε', 32.

(α) Γενεσ. Β', 24.

γίας. Τί οὖν, φησιν; Οὐκ ἀνέγνωτε, ὅτι ὁ ποιήσας ἀπ' ἀρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς; τουτέστιν, ἓνα ἄρσενα καὶ μίαν θῆλειαν, ὥστε τὸν ἓνα τὴν μίαν ἔχειν. Εἰ γὰρ ἐβούλετο, ἓνα ὁ ἄρσεν ταύτην μὲν ἀφήσῃ, ἑτέραν δὲ πάλιν ἀγάγηται, πλείους ἀνέπλασε κατ' ἀρχὰς θηλείας· ἐπεὶ δὲ πλείους οὐκ ἐπλατε, λοιπὸν βούλεται, μὴ ἀπολύειν τὸν ἄνδρα τὴν γυναῖκα αὐτοῦ.

5 Καὶ εἶπεν· « Ἐνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ· καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. »

Δείξας ἀπὸ τῆς δημιουργίας, ὅτι οὐκ ἔξεστιν ἀπολύειν, δεικνύσι τοῦτο καὶ ἀπὸ προστάγματος τοῦ θεοῦ. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἐν μὲν τῇ βίβλῳ τῆς Γενέσεως φαίνεται τοῦ Ἀδάμ. εἶναι τὸ παρὸν ῥητόν, προφητεύοντος περὶ τῆς γυναικός· ἀλλ' ὁ Χριστὸς διδάσκει νῦν, ὅτι τοῦ θεοῦ ἔστι τοῦτο τὸ πρόσταγμα, καὶ οὐ προφητεία τοῦ Ἀδάμ, ὡς δοκεῖ.

[Οὐδὲν (1) δὲ κωλύει, τὸ αὐτὸ ῥητόν καὶ τοῦ Ἀδάμ εἶναι προφητείαν, ἐνηχηθεῖσαν παρὰ τοῦ θεοῦ, καὶ αὖθις τοῦ θεοῦ πρόσταγμα, ῥηθὲν διὰ τοῦ Ἀδάμ· οἷον, Καὶ εἶπεν ὁ Ἀδάμ, ἐνηχηθεῖς παρὰ τοῦ θεοῦ, καὶ πάλιν, Καὶ εἶπεν ὁ θεὸς, λαλήσας διὰ τοῦ Ἀδάμ.]

Φησὶν οὖν, ὅτι Καὶ εἶπεν ὁ δημιουργός· *Ἐνεκεν τούτου*, δηλαδὴ τοῦ πλασθῆναι τὴν γυναῖκα ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ ἀνδρός αὐτῆς, (περὶ τούτου γὰρ ἀνωτέρω τοῦ δηλωθέντος προστάγματος γέγραπται) *καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα*, καὶ τὰ ἐξῆς· *καὶ ἔσονται οἱ δύο σύζυγοι εἰς σάρκα μίαν*, ἔχουν, σῶμα ἓν, διὰ τὸν σύνδεσμον τῆς ἐνώσεως, εἶτουν, διὰ τὴν συναπτικὴν σχέσιν. Ἐπεὶ δὲ ἐν σῶμα τούτους εἶναι προπέταζεν, οὐκ ἔξεστιν ἀπολύειν.

(1) Τὰ παρεντεθειμένα παραλείπονται παρὰ τὸν Α.

6 Ὡστε οὐκ ἔτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ σὰρξ μία.

Αναγνοὺς τοῖς πειρασταῖς τὸ θεῖον πρόσταγμα, ἐφηρημένῃ λοιπόν, ὅτι μετὰ τὴν συνάφειαν ἐν σῶμα οἱ δύο σύζυγοι γίνονται. Βίττα ἐπιφέρει καὶ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην. Λέγει γάρ·

6 Ὁ οὖν ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω.

Ἰδοὺ, τὸ, οὐκ ἔξεστι, συνεπέρανεν ὁμαλῶς τε καὶ πιθανῶς, ὡς εἰρήκαμεν, δεικνύων, ὅτι παρὰ φύσιν καὶ παρὰ νόμον τὸ διελεῖν· παρὰ φύσιν μὲν, ὅτι μία διατέμνεται σὰρξ· παρὰ νόμον δὲ, ὅτι, τοῦ θεοῦ κελεύσαντος ἐν εἶναι, διασπῶνται.

7 Λέγουσιν αὐτῷ· Τί οὖν Μωσῆς ἐνετείλατο δοῦναι βιβλίον ἀποστασίου, καὶ ἀπολῦσαι αὐτήν;

Τί, ἀντὶ τοῦ, διὰ τί, ἢ, ἀντὶ τοῦ, πῶς. Βιβλίον δὲ ἀποστασίου λέγουσι τὸ ἐγγραφον τῆς ἀπολύσεως, ὡς καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ Κεφαλαίῳ προεδιδάξαμεν.

8 Λέγει αὐτοῖς· Ὅτι Μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολῦσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν· ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτω.

Τὴν αἰτίαν εἰς τὴν αὐτῶν περιτρέπει κεφαλὴν, ὅπερ εἴωθε πολλάκις ποιεῖν. Διὰ τὴν σκληροκαρδίαν γάρ, φησιν, ὑμῶν ἐπέτρεψε τοῦτο, κατὰ διαφόρους αἰτίας μισούντων τὰς γαμετάς, καὶ μὴ καταλλαττομένων αὐταῖς. Ἐνομοθέτησε γὰρ ἀπολύναι ταύτας, ἵνα μὴ φονεύωνται. Διὰ τί δὲ βιβλίον ἀποστασίου ἐδίδοδο, προέφημεν σαφῶς ἐν τῷ δηλωθέντι πέμπτῳ Κεφαλαίῳ. Ἀπ' ἀρχῆς δέ, φησιν, οὐ γέγονεν οὕτως· εἰ γὰρ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς ὁ θεὸς ἐβούλετο, οὐκ ἂν ἔπλασεν ἕνα μὲν ἄρσενα, μίαν δὲ θήλειαν, οὐδ' ἂν προσέταξεν εἶναι τοὺς δύο εἰς σὰρκα μίαν.

9 Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι ὅς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, εἰ μὴ ἐπὶ πορνείᾳ, καὶ γαμήσῃ ἄλλην, μοι-

χᾶται· καὶ ὁ ἀπολελυμένην γαμήσας, μοιχᾶται.

Κάντε μὴ ἀπολελυμένην ὑφ' ἑτέρου γαμήσῃ, κάντε ἀπολελυμένην, μοιχεύει. Ταῦτα δὲ πρὸς τοὺς μαθητὰς ῥηθῆναι, φησιν ὁ Μάρκος (α). Ἐρρήθησαν γὰρ πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς φαρισαίους, εἴτα καὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς, ἐν τῇ οἰκίᾳ κατ' ἰδίαν. Εἴρηται δὲ περὶ τούτων καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ Κεφαλαίῳ, καὶ ζήτησον ἑκεῖ τὴν ἐξήγησιν. Μόνην δὲ τὴν πορνευθεῖσαν, ἥτοι, μοιχευθεῖσαν, ἐκέλευσεν ἐκβάλλειν, διὰ τὴν σύγχυσιν τῆς γονῆς, καὶ διὰ τὴν ἀμφιβολίαν τοῦ τεχθισομένου, ὡς πάσης μὲν ἄλλης αἰτίας ἰαθῆναι δυναμένης, ταύτης δὲ μόνης οὐκ ἐπιδεχομένης ἔασιν.

[Νοηθεῖη (1) ἂν καὶ περὶ παρθένου ὁ λόγος.]

10 Λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· Εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς γυναικὸς, οὐ συμφέρει γαμῆσαι.

Νῦν συνῆκαν ἢ πρότερον (2) τὸ βάρος τῆς ἐντολῆς, ἅτε πολυπραγμονηθέντος τοῦ πράγματος (1). Διὸ σφόδρα ἐπαχθεῖς ἔδοξεν αὐτοῖς τὸ ἀνέχεσθαι πικρὰς καὶ πονηρὰς γυναικὸς, καὶ μὴ δύνασθαι ἀπολύειν τὴν θηρίου χαλεπωτέραν. Διὸ καὶ λέγουσιν, Εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς γυναικὸς, τουτέστιν, ἔὰν τοιαύτη ἐστὶν ἡ αἰτία τῆς συζυγίας, ὥστε μὴ χωρίζεσθαι, εἰ μὴ διὰ μόνην μοιχείαν, οὐ συμφέρει τῷ ἀνδρὶ γῆμαι. Πῶς γὰρ ἂν ὑπομείνοι τὰς ἄλλας κακίας τῆς ἀναισχύντου γυναικὸς;

Ἐρμηνεύεται δὲ καὶ ἑτέρως τὸ ῥητὸν, ὅτι Καὶ ἔὰν οὕτως, ὡς ἐκέλευσας, ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνδρὸς μετὰ τῆς γυναικὸς,

(α) Μαρκ. Ι, 11.

(1) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Β.

(2) Μᾶλλον ἢ πρότερον. Τὸ, ἢ πρότερον, ἀναφέρεται εἰς Ματθ. Ε.

(1) Παρὰ τῶν φαρισαίων δηλονότι.

τουτέστιν, ἂν μία μόνη ἔστιν ἡ αἰτία, ἢ μέσον τοῦ ἀνδρός καὶ τῆς γυναίκος, ἢ διαζευγνύουσα, λέγω δὴ, ἢ μοιχεία, οὐ συμφέρει ἐλθεῖν εἰς γάμον.

11 Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον.

Οὐ πάντες παραδέχονται τὸν λόγον τοῦτον, τὸν περὶ τοῦ μὴ γῆμαι, οὐ πάντες βαστάζουσι. Μέγα γὰρ ἡ ἀγαμία, καὶ ὀλίγοις φορητόν.

11 Ἄλλ' οἷς δέδοται.

Εκεῖνοι μόνοι τὸν λόγον τοῦτον παραδέχονται καὶ βαστάζουσιν, οἷς δέδοται τοῦτο τὸ δῶρον παρὰ θεοῦ· δέδοται δὲ, αἰτήσασιν· Αἰτεῖτε (α) γάρ, φησι, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· αἰτήσασι δὲ, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ θερμῶς καὶ ἐπιμόνως, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ὡς χρή. Σημεῖωσαι δὲ, ὅτι θεοῦ δῶρον ἡ παρθενία, διδομένη τοῖς αἰτούσιν, ὡς χρή.

12 Εἰσὶ γὰρ εὐνοῦχοι, οἵτινες ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐγεννήθησαν οὕτω· καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνουχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων· καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Ἐπειδὴ περὶ ἀγαμίας ἐνέπεσε (1) λόγος, διδάσκει λοιπὸν περὶ τῶν ἀγάμων, καὶ ἀπαριθμεῖται τρία ἤδη τῶν εὐνούχων, ὧν τὸ πρῶτον μὲν, ἀδιάβλητόν ἐστι· τὸ δεύτερον δὲ, διαβεβλημένον· τὸ δὲ τρίτον, ἐπαινετόν, οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς, ἵνα τύχωσι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, οὐ ξυρῶ σιδήρου τὰ παιδογόνα μόρια ἐκτεμάντες, ἀλλὰ ξυρῶ σωφροσύνης τὸν οἶστρον

(α) Ματθ. Ζ', 7.

(1) ἐνέπεσον ὁ λόγος, παρὰ τῷ Β.

τῆς ἐπιθυμίας ἀποκόψαντες, καὶ ἔρωτι παρθενίας τὸν ἔρωτα τῆς συνουσίας καταμαράναντες. Ὡν γὰρ τὴν φύσιν ἀνθρωπίνῃ μετέπλασε χεὶρ, καὶ σιδήρος παρεχάραξεν, οὐ τοσοῦτον ἀποδεκτοὶ παρθενεύοντες, ὅσον κατηγορητοὶ, λαγνεύοντες, ὡς τῆς ἀκολασίας νικησάσης καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ σιδήρου βοήθειαν.

[Τοῦ Θεολόγου (I). Οἱ μὲν, ἐκ φύσεως νεύουσι πρὸς τὸ ἀγαθόν· φύσεως δὲ ὅταν εἴπω, οὐκ ἀτιμᾶζω τὴν προαίρεσιν, ἀλλ' ἀμφοτέρω τήν γε πρὸς τὸ καλὸν ἐπιτηδεύουσα, καὶ τὴν εἰς ἔργον ἄγουσαν τὸ ἐκ φύσεως ἐπιτήδειον· οἱ δὲ, ὑπὸ διδασκάλων ἐκτέμνονται τὰ πάθη· οἱ δὲ, δι' ἑαυτῶν ἐκτέμνουσι ταῦτα, διδασκάλων μὲν οὐκ ἐπιτυχόντες, ἑαυτοὺς δὲ διδάξαντες τὰ προσήκοντα, καὶ τὴν τε ρίζαν τῆς κακίας ἐκτεμνόντες, καὶ τὰ ὄργανα τῆς πονηρίας ἐξορίσαντες.]

12 Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω.

Τελευταῖον, ὑποδείξας τοὺς ἀγάμους τοὺς ἐπαινουμένους, καὶ οὕτω τὴν τοιαύτην ἀγαμίαν ἐπαινέσας, καὶ λεληθότως μὲν τοὺς ἀκρατάς εἰς τὸ παρθενεύειν οὕτως ἐκκαλεσάμενος· εἰδὼς δὲ, μέγα τοῦτο καὶ ὀλίγοις αἰρετὸν, καταλιμπάνει τὸ πρᾶγμα τῇ προαίρεσει τῶν ἀνθρώπων. Ὁ δυνάμενος γάρ, φησι, χωρεῖν τοῦτο, [ἢ χωρεῖν (2) εἰς τοῦτο,] χωρεῖτω.

13 Τότε προσηνέχθη αὐτῷ παιδία, ἵνα τὰς χεῖρας ἐπιθῇ αὐτοῖς, καὶ προσεύξῃται· οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπέτιμῃσαν αὐτοῖς.

Βρέφη εἶπεν ὁ Λουκᾶς (α), ἅτινα προσηνέχθησαν μὲν ἐκ πίστεως τῶν γονέων· οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπετίμων τοῖς προσφερόμενοις, ὡς ὁ Μάρκος ἔγραψε (β), τουτέστιν, ἐκώλυον. Εἰκὸς δὲ, καὶ

(1) Γρηγ. Ναζ. Σιλ. 192. 193. Ἀναγινώσκονται δὲ ταῦτα ἐν τῷ περιελιγμένῳ παρὰ τῷ Β.

(2) Παραλείπονται ταῦτα παρὰ τῷ Α.

(α) Λουκ. ΙΗ', 15.

(β) Μαρκ. Ι', 13.

τοῖς παισὶν ἐπιτιμᾶν ἐκώλυον δὲ κακέινους καὶ ταῦτα, τιμῶν-
τες τὸν διδάσκαλον.

14 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν· Ἀφετε τὰ παιδιά, καὶ μὴ κω-
λύετε αὐτὰ ἔλθεῖν πρὸς με· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν
ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Ο δὲ Μάρκος (α) εἶπεν, ὅτι καὶ ἡγανάκτησε κατὰ τῶν κω-
λύόντων. Προσέεται δὲ τὰ παιδιά, δεικνύων μὲν, ὅτι τοὺς
ἀκάκους προσέεται· διδάσκων δὲ καὶ, ὅτι προσήκει καταπα-
τεῖν τὸν ἀπὸ τῆς ὑπεροχῆς τύπον, καὶ προσέσθαι καὶ τοὺς εὐ-
καταφρονήτους. Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι *Τούτων* ἐστὶν ἡ βασιλεία
τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὅτι *Τῶν τοιούτων*, τῶν μιμουμένων τὴν
ἀπλότητα τούτων, περὶ ὧν εἴρηται πλατύτερον ἐν τῷ τριακο-
στῷ ἐβδόμῳ Κεφαλαίῳ.

15 Καὶ ἐπιθείς αὐτοῖς τὰς χεῖρας, ἐπορεύθη ἐκεῖθεν.

Μάρκος δὲ εἶπεν (β), ὅτι Καὶ ἐναγκαλισάμενος αὐτὰ, τι-
θείς τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτὰ, εὐλόγει αὐτά· τοῦτο δὲ ἐποίει,
πληρῶν τὴν αἵτησιν τῶν ταῦτα προσαγαγόντων. Προσηνέχθη-
σαν γάρ, φησιν, αὐτῷ παιδιά, ἵνα τὰς χεῖρας ἐπιθῇ αὐτοῖς,
καὶ προσευξῇται. Ἄμα δὲ πάλιν ἔδειξεν, ὅτι καὶ ἐναγκαλί-
ζεται, καὶ οἰκειοῦται τὸν ἀπόνηρον, καὶ τίθησιν ἐπ' αὐτὸν τὰς
χεῖρας, ἥτοι τὴν φρουρητικὴν ἐαυτοῦ δύναμιν, καὶ εὐλογεῖ καὶ
ἀγιάζει αὐτόν.

(α) Μαρκ. 1', 14.

(β) Μαρκ. 1', 16.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΑ΄.

Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος τὸν Ἰησοῦν
πλουσίου.

16 Καὶ ἰδοὺ, εἷς προσελθὼν, εἶπεν αὐτῷ· Διδάσκαλε ἀγαθὲ, τί ἀγαθὸν ποιήσω, ἵνα ἔχω ζωὴν αἰώνιον;

Ἀρχοντα τοῦτον εἶπεν ὁ Λουκᾶς (α), δηλαδή, τῶν Ἰουδαίων. Οὐκ ἦν δὲ ὑπουργὸς ὁ νεανίσκος οὗτος, ὥς φασί τινες· οὐ γὰρ ἂν ὁ Ἰησοῦς ἐμβλέψας αὐτῷ, ἠγάπησεν αὐτόν, ὡς εἶρηκε Μάρκος (β). Ἀλλὰ τᾶλλα μὲν καλὸς ἦν, καὶ ζωῆς ἐπεθύμει τῆς αἰωνίου· τῆς δὲ φιλαργυρίας ἡ ἄκανθα τὴν λιπαρὰν ἄρουραν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ διελυμήνατο.

17 Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ· Τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἷς, ὁ θεός.

Οὐδεὶς, οὔτε ὑλικός, οὔτε αἰσθητός, ἀγαθός ἐστι κυρίως, εἰ μὴ μόνος ὁ θεός· διότι τῷ θεῷ μὲν, κατὰ φύσιν ἡ ἀγαθότης, καὶ διὰ τοῦτο ἀτρεπτοτάτη· τοῖς ἄλλοις δὲ πᾶσιν, ὁρατοῖς τε καὶ ἀοράτοις, κατὰ προαίρεσιν, καὶ διὰ τοῦτο τρεπτή. Ἐπεὶ τοίνυν οὗτος, ἄνθρωπον ἀπλῶς τὸν Χριστὸν ὑπέλαβεν εἶναι, καὶ ἀγαθὸν αὐτὸν ἐκάλεσεν, οὐχ ὡς θεόν, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπον, (1) ἵνα τῶν παρ' Ἑβραίοις διδασκάλων, πρὸς τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν αὐτοῦ λοιπὸν καὶ αὐτός, ὡς ἄνθρωπος, αὐτῷ διαλέγεται, λέγων· Διὰ τί με λέγεις ἀγαθόν, ἄνθρωπον ὄντα κατὰ τὴν σὴν ὑπόληψιν; Ὡς μὲν γὰρ ἄνθρωπος, οὐκ εἰμὶ ἀγαθός· ὡς δὲ θεός, καὶ μάλα. Μόνος γὰρ κυρίως ἀγαθός ὁ θεός. Τοῦτο δὲ εἰπὼν, οὐ τοὺς ἀνθρώπους ἀπεστέρησε τῆς ἀγαθότητος,

(α) Λουκ. ΙΗ', 18.

(β) Μαρκ. Ι', 21.

(1) Ἀναγκαῖα φαίνεται ἐνταῦθα ἡ προσθήκη τοῦ, καὶ

ἀλλὰ περὶ τῆς κυρίως ἀγαθότητος ἐδίδαξεν· ἅμα δὲ καὶ τὴν κολακείαν ἀπώσατο, καὶ ἐπαίδευσε, μὴ συγκατατίθεσθαι τοῖς ἐπαίνοις.

[Φύσει (1) μὲν ἀγαθός, μόνος ὁ θεός· γνώμῃ δὲ ἀγαθός, μόνος ὁ θεομύμητος.]

17 Εἰ δὲ θέλεις εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζώην, τήρησον τὰς

18 ἐντολάς. Λέγει αὐτῷ· Ποίας;

Οὐχ, ὡς πειράζων, εἶπε, Ποίας· ἀλλ' ἐνόμισε, παρὰ τὰς νομικὰς ἐτέρας εἶναί τινας, τὰς εἰσαγούσας εἰς τὴν τοιαύτην ζώην.

18 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπε· Τό· «Οὐ φονεύσεις· Οὐ μοιχεύ-

19 σεις· Οὐ κλέψεις· Οὐ ψευδομαρτυρήσεις· Τίμα τὸν

πατέρα καὶ τὴν μητέρα» καί· «Ἀγαπήσεις τὸν πλη-

20 σίον σου ὡς σεαυτὸν.» Λέγει αὐτῷ ὁ νεανίσκος· Πάν-

τα ταῦτα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου.

Τὰς κεφαλαιωδестέρας αὐτῷ προτείνει τῶν ἐντολῶν οἰκονομικῶς, ἅμα μὲν τιμῶν αὐτάς, ἅμα δὲ καὶ ἵνα, εἰπόντος αὐτοῦ, ὅτι κατῴρθωσα ταύτας· [τοῦτο (2) γὰρ δηλοῖ τὸ, ἐφυλαξάμην· καὶ ὅτι ἐκ νεότητος· ἐγίνωσκε γὰρ, καὶ ὅτι οὕτως κατῴρθωκε ταύτας,] καὶ ὅτι οὕτως ἀποκριθήσεται· γνωρισθῇ (3) μὲν τοῖς ἀκρωμένοις ἡ φιλάρετος αὐτοῦ πολιτεία· εἶτα λοιπὸν, μίαν αὐτῷ προτείνας τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν· φημί δὴ, τὴν ἀπόκτησιν τοῦ πλούτου· ῥῆον (4) ἐλέγξῃ φιλάργυρον, καὶ οὕτως εὐαφῶρως καὶ ἐναργῶς ὑποδείξῃ τὴν φιλαργυρίαν πάσας λυμαιομένην τὰς ἀρετάς, καὶ λοιπὸν, φανείσης τῆς ἐντεῦθεν ζημίας, φευκτὸν γένηται τὸ τοιοῦτον πάθος.

(1) Ταῦτα ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Β.

(2) Τὰ παρενθετιμμένα λείπουσι παρὰ τῷ Α.

(3) Τὸ, γνωρισθῇ, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοῦ ἀνωτέρω, ἵνα.

(4) Ἀπὸ κινου τοῦ, ἵνα.

Καὶ διὰ τί μὴ προέτεινεν αὐτῷ καὶ τὴν πρώτην καὶ μεγάλην ἐντολήν, τὸ *Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν θεόν σου*; Διότι τὰ μὲν ἄλλα τούτου κατορθώματα κεκρυμμένα ἦσαν· ἡ θεοσέβεια δὲ αὐτοῦ τοῖς πᾶσι γνώριμος ἐτύγγανεν.

Ἀπορήσειε δ' ἄν τις, εἰ αἱ προταθεῖσαι νομικαὶ ἐντολαὶ προξένουν ζωὴν αἰώνιον; Πρὸς δὲ εἵπομαι ἄν, ὅτι προξένουν μὲν, ἀλλ' οὐ τοιαύτην, οἷαν αἱ εὐαγγελικαί. Ζωὴν γὰρ αἰώνιον, τὴν ἐν οὐρανοῖς ἀπόλαυσιν ὑποληπτέον, ἥτις ποικίλη καὶ πολυειδὴς ἐστί. Πολλαὶ γὰρ μοναὶ παρὰ τῷ θεῷ (α).

Ἐπαπορήσει δέ τις, εἰ ἀληθῶς ἔλεγεν ὁ νεανίσκος; ἔχων γὰρ κτήματα πολλὰ, καθὼς δηλωθήσεται, πῶς ἡγάπα τὸν πλησίον, ὡς ἑαυτόν; ἥ γὰρ ἂν ἐμερίσατο ταῦτα πρὸς τοὺς ὀλίγα ἢ οὐδόλως ἔχοντας; Τί οὖν ἐστιν εἰπεῖν; Ὅτι κατάρθωσε καὶ ταύτην τὴν ἐντολήν, ὡς ἐνεχώρει τότε κατορθοῦν αὐτήν. Ἠγάπα μὲν γὰρ τὸν πλησίον, ὡς ἑαυτόν, ἀλλ' ὥστε μὴδὲν βλαβερόν αὐτῷ ἐνδείξασθαι, οὐ μὴν ὥστε καὶ συμμερίσασθαι αὐτῷ τὸν ἴδιον πλοῦτον. Τοῦτο γὰρ ὑψηλόν, καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς χαμαιζηλίας ἀνώτερον.

[Ὡν (Γ) εἶχε χρεῖαν μᾶλλον ὁ τότε καιρός. Αἱ μὲν οὖν ἄλλαι καθ' ἐν μέρος ἐν τῇ Ἐξόδῳ (β) νενομοθέτηνται· τὸ δὲ, Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν, καθ' ἕτερον, καὶ φανερώς οὕτως ἐν τῷ Λευϊτικῷ (γ)· παρέλαβε δὲ καὶ τοῦτο νῦν, ὡς χρειωδέστατον.]

20 Τί ἔτι ὕστερῳ;

Τί λείπομαι; Τοῦτο δὲ εἰπὼν, ἐνέφηγεν, ὅτι μεζονος ἐφίεται ἀρετῆς. Διὸ καὶ, ὡς φησι Μάρκος (δ), ὁ Ἰησοῦς ἐμβλέψας

(α) Ἰωαν. 1Δ', 2.

(1) Ταῦτα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ τοῦ χειρογράφου Β· ἀναφέρονται δὲ εἰς τὸ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐρμηνείας τοῦ προκειμένου εἰρημίνον, Κεφαλαιῶδες ἐρασι-

(β) Ἐξόδ. Κ', 12 καὶ ἑξῆς.

(γ) Λευϊτ. ΙΘ', 18.

(δ) Μαρκ. Ι', 21.

αὐτῷ, ἠγάπησεν αὐτόν, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἐν σοὶ ὑστερεῖ. Λουκάς δὲ εἶπεν (δ), ὅτι Ἐν σοὶ λείπει. Ἐνέβλεψε μὲν γὰρ αὐτῷ ἡμέρον· ἠγάπησεν δὲ αὐτόν, ὡς σφόδρα σωτηρίας ὀρεγόμενον, εἰ καὶ τῇ τυραννίδι τῇ· φιλαργυρίας ἐπεπέδητο. Τί δέ ἐστι τὸ λείπον; Τὸ ἀκολουθῆσαι αὐτῷ. Καὶ ἄκουε.

- 21 Ἐφ' ἧ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὑπάγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς· καὶ ἔξεις θησαυρόν ἐν οὐρανῷ· καὶ δεῦρο, ἀκολούθει μοι.

Ἐπεὶ τὰ ὑπάρχοντα, τούτέστιν, ὁ πλοῦτος, ἐμπόδιον ἦσαν τοῦ ἀκολουθῆσαι, κελεύει ταῦτα πωλῆσαι, καὶ δοῦναι πτωχοῖς. Φησὶν οὖν, Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι· καὶ γὰρ ἀτελεῖς οἱ τὰς νομικὰς κατορθοῦντες ἐντολάς, ἐπεὶ καὶ αὗται ἀτελεῖς διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν Ἰουδαίων. Ἐξεῖς δὲ θησαυρόν εἶπε, παραμυθούμενος τὴν φιλοχρηματίαν αὐτοῦ, καὶ ἐπαγγελλόμενος, ὅτι θησαυρίσει πάλιν· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ κρεῖττον· ἐν οὐρανῷ γάρ· θησαυρόν δὲ ἐν οὐρανῷ λέγει τὴν ἀποκειμένην ἐκεῖ τοῖς ἀξίοις ἀμοιβὴν τῶν κατορθωμάτων. Τὸ δὲ, Δεῦρο ἀκολούθει μοι, ἀντὶ τοῦ, Εὐάδιζε κατ' ἔχνος πῆς ἐμῆς πολιτείας, ἀκολούθει ταῖς ἐμαῖς ἐντολαῖς. Τοῦτο γὰρ σοὶ λείπει, τὰ νομικὰ κατορθώσαντι.

- 22 Ἀκούσας δὲ ὁ νεανίσκος τὸν λόγον, ἀπῆλθε λυπούμενος· ἦν γὰρ ἔχων κτήματα πολλὰ.

Ὅσον εἶχε πολλὰ, τοσοῦτον αὐτοῖς ἐδεδούλωτο· καὶ γὰρ ἡ προσθήκη τοῦ πλούτου προσθήκην ποιεῖ τῆς φιλαργυρίας. Γέγονεν οὖν αἰτία τῆς λύπης καὶ τῆς ἀπειθείας ἡ πολυκτημοσύνη.

- 23 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Ἀμὴν

(δ) Λουκ. ΙΗ', 22.

(TOM. Α').

λέγω ὑμῖν, ὅτι δυσκόλως πλούσιος εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Εἰ δὲ πλούσιος δυσκόλως, πλεονέκτης οὐδ' ὅλως· εἰ γὰρ ὁ μὴ διδοὺς τὰ ἑαυτοῦ, κατακρίνεται· πολλῷ μᾶλλον, ὁ καὶ τὰ ἑτέρων ἀρπάζων.

24 Πάλιν δὲ λέγω ὑμῖν· εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον διὰ τρυπήματος ῥαφίδος διελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ εἰσελθεῖν.

Εἰπὼν τὸ πρᾶγμα δύσκολον, ἔπειτα λέγει τοῦτο καὶ ἀδύνατον· καὶ οὐχ ἀπλῶς ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀδυνάτου ἀδυνατώτερον. Ἀδύνατον μὲν γὰρ τὴν κάμηλον, τὸ ζῶον, διὰ τρυπήματος βελόνης διελθεῖν· ἀδυνατώτερον δὲ τούτου ἐκεῖνο. Κατ' ἐπίτασιν δὲ ὁ λόγος, εἰς φόβον τῶν φιλαργύρων.

Τινὲς δὲ κάμηλόν φασι, σχοινίον παχύτατον πλοίου. Ταῦτα δὲ λέγων ὁ Χριστὸς, οὐ διαβάλλει τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ τὸ δουλοῦσθαι τῷ πλούτῳ. Κάλλιστον δὲ τὸ παράδειγμα· καθάπερ γὰρ τὸ τρύπημα τῆς ῥαφίδος οὐ χωρεῖ τὴν κάμηλον, διὰ τε τὴν ἄγαν ἑαυτοῦ στενότητα, καὶ διὰ τὸν ἄγαν ἐκείνης ὄγκον· οὕτω καὶ ἡ ὁδὸς, ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, οὐ χωρεῖ τὸν πλούσιον, διὰ τε τὴν ἑαυτῆς στενότητα, καὶ διὰ τὸν τούτου ὄγκον. Προσθήκει οὖν ὄγκον ἀποθέσθαι πάντα (α), κατὰ τὸν ἀπόστολον, καὶ λεπυνθῆναι δι' ἐκουσίου πενίας.

25 Ἀκούσαντες δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἐξεπλήσσοντο σφόδρα, λέγοντες· Τίς ἄρα δύναται σωθῆναι;

Εξεπλήσσοντο, ἀντὶ τοῦ, ἐθροισοῦντο· πλὴν οὐχ ὑπὲρ ἑαυτῶν· πένητες γὰρ ἦσαν· ἀλλ' ὑπὲρ τῶν πλουσίων. Ἦρξαντο γὰρ σπλάγχνα διδασκάλων ἀναλαβεῖν, καὶ ὑπερλαβεῖν τῆς ἀπω-

(α) Εἰς. 1B', 1.

λείας τῶν ἀνθρώπων, λέγοντες, Τίς ἄρα τῶν πλουσίων δύναται σωθῆναι;

26 Ἐμβλέψας δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Παρὰ ἀνθρώποις τοῦτο ἀδύνατόν ἐστι, παρὰ δὲ θεῷ πάντα δυνατά ἐστι.

Πρῶτον ἡμέρῳ βλέμματι φρίττουςαν αὐτῶν τὴν διάνοιαν παρηγόρησεν· εἶτα εἶπεν, ὅτι Παρὰ ἀνθρώποις πλουσίοις τοῦτο, δηλαδή τὸ σωθῆναι, ἀδύνατόν ἐστι· δεδωσμημένοι γὰρ ἰσχυρῶς ταῖς σειραῖς τῆς φιλαργυρίας, ἀδυνατοῦσιν ἀφ' ἑαυτῶν μόνων ἐλευθερωθῆναι τῆς τοιαύτης τυραννίδος· ὁ δὲ θεὸς οὐ μόνον σῶσαι τούτους δύναται, ἀλλὰ καὶ πᾶν ἕτερον δύναται· σώσει δὲ τούτους, ἐὰν τὴν παρ' ἑαυτῶν σπουδὴν εἰσφέροντες, καὶ κενοῦντες τὸν πλοῦτον εἰς πένητας, καὶ σθενύνοντες τὸ πῦρ τῆς ἐπιθυμίας τῶν χρημάτων, ἐπικαλέσωνται καὶ τοῦτον ἐπίκουρον καὶ συλλήπτορα τῆς ἐλευθερίας.

Ἐδίδαξε τοίνυν ὁ σύμπας λόγος, ὅτι ἀδύνατον σωθῆναι φιλάργυρον, ἐὰν μὴ τὴν παρ' ἑαυτοῦ σπουδὴν εἰσφέρων, ὡς εἴρηται, σχοίῃ καὶ τὸν θεὸν βοηθὸν τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ τοιοῦτου χαλεπωτάτου πάθους. Φασὶ δὲ τινες, ὅτι ἐὰν πάντα δυνατὰ τῷ θεῷ, δυνατὸν ἄρα τῷ θεῷ καὶ τὸ κακόν. Πρὸς οὗς λέγομεν, ὅτι τὸ κακὸν οὐκ ἔστι δυνάμειος, ἀλλ' ἀδυναμίας. Διὸ καὶ ὁ Δαυὶδ τὰς ἁμαρτίας, ἀσθενείας ὠνόμασεν, εἰπὼν· Ἐπληθύνθησαν αἱ ἀσθένειαι αὐτῶν (α)· καὶ ὁ Παῦλος δὲ φησιν· Ὦντων ἡμῶν ἀσθενῶν (β)· ἤγουν, ἁμαρτωλῶν. Καὶ ἐτέρως δὲ, κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον, ἀρχὴ τοῦ κακοῦ, τὸ ἀμελήσαι τοῦ ἀγαθοῦ· πῶς δ' ἂν ἀμελήσῃ τοῦ ἀγαθοῦ ἡ αὐτοαγαθότης;

27 Τότε ἀποκριθεὶς ὁ Πέτρος, εἶπεν αὐτῷ· Ἰδοὺ, ἡμεῖς

(α) Ψαλμ. ΙΕ', 4.

(β) Γωμ. Ε', 6.

ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολουθήσαμεν σοι· τί ἄρα ἔσται ὑμῖν;

Ποῖα πάντα, ὦ μακάριε Πέτρε; Τὸν κάλαμον, τὸ δίκτυον, τὸ πλοῖον, τὴν ἀλιευτικὴν; Ναί, φησιν, ἃ εἶχον, καὶ ὅσα εἶχον· ἡ προαίρεσίς μου γὰρ ἐντελής. Εἰπόντος οὖν τοῦ Σωτῆρος πρὸς τὸν νεανίσκον· Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὑπάγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ· ἐδειλίασεν ὁ Πέτρος περὶ τε ἑαυτοῦ καὶ περὶ τῶν μαθητῶν, ὡς ἡλαττωμένων, διὰ τὸ μὴ πωλῆσαι τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δοῦναι πτωχοῖς· διὸ καὶ φησιν· Ἴδού ἡμεῖς οὐκ ἐπωλήσαμεν, οὔτε μὴν ἐδώκαμεν πτωχοῖς, ἀλλ' ἀφήκαμεν ἀπλῶς πάντα, ὅσα εἶχομεν, καὶ ἠκολουθήσαμεν σοι· τί ἄρα ἔσται ἡμῖν εἰς ἀμοιβήν;

28 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὑμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι, ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ, ὅταν καθίσῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καθίσεσθε καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνους, κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ.

Παλιγγενεσίᾳ λέγει νῦν, τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, ὡς παλινζωῖαν. Τί οὖν; καθιδοῦνται καὶ οἱ ἀπόστολοι τότε, καὶ κρίνοῦσιν; Οὐδαμῶς· μόνος γὰρ ὁ Χριστὸς καθίσει, καὶ μόνος αὐτὸς κρίνει. Ἀλλὰ διὰ μὲν τῶν δώδεκα θρόνων παρεδῆλωσε τὴν τότε ἀνάπαυσιν, καὶ προτίμησιν τῶν δώδεκα μαθητῶν, καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς βασιλείας αὐτοῦ. *Κρίνοντες* δέ, φησιν, ἀντὶ τοῦ, κατακρίνοντες. Εἶπεν οὖν, ὅτι ἀναπαυθήσεσθε τότε, καὶ προτιμηθήσεσθε, καὶ συμβασιλεύσατέ μοι, κατακρίνοντες τοὺς Ἰσραηλίτας, οὐχ ὡς αὐτοὶ δικάζοντες, ἀλλ' ὥσπερ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ τρίτου Κεφαλαῖο τοὺς Νινευίτας ἔφησε καὶ τὴν βασιλίσσαν τοῦ Νότου κατακρίνειν τὴν γενεὰν ἐκείνην, οὕτω καὶ νῦν αὐτοὺς τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ. Διὰ τοῦτο γὰρ οὐκ εἶπε τὰ

ἔθνη, οὐδὲ τὴν οἰκουμένην, ἀλλὰ μόνους τοὺς Ἰσραηλίτας, τοὺς ὁμοφύλους, τοὺς συγγενεῖς. Κατακρινοῦσι γὰρ αὐτοὺς, οὐχ ὡς δικάζοντες, ὡς εἰρήκαμεν, ἀλλ' ὡς τοῦ δικάζοντος ἀπὸ τῆς τούτων πίστεως καταδικάζοντος αὐτούς· ὅτι τοῖς αὐτοῖς ἐνετράφησαν οὗτοί τε καὶ οἱ νόμοι καὶ ἤθεσι, καὶ ὁμοῦς οὗτοι μὲν ἐπίστευσαν· ἐκεῖνοι δὲ ἠπίστησαν.

Τί δέ, καὶ ὁ Ἰούδας θρόνον ἔξει, καὶ κατακρινεῖ; Οὐχὶ κοινὴ μὲν γὰρ ἡ ἐπαγγελία πρὸς τοὺς δώδεκα μαθητάς, ἵνα μηδ' ἐν ταύτῃ τῶν ἄλλων ὁ Ἰούδας ἐλαττωθῇ· φανυλότητι δὲ ψυχῆς αὐτὸς ἑαυτὸν ταύτης ἀπεστέρησεν. Ἔστι γὰρ νόμος τοῦ θεοῦ παρὰ ἱερεμίου πρὸς Ἰουδαίους ἐκφωνηθεὶς, καὶ λέγων· « Ἐὰν (α) ἐπιστρέψῃ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἀπὸ τῶν κακιῶν αὐτῶν, μετανοήσω καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν κακῶν, ὧν ἐλογισάμην τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς »· εἶτα· « Καὶ ἂν ποιήσωσι τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν μου, τοῦ μὴ ἀκούειν τῆς φωνῆς μου, μετανοήσω καὶ γὰρ περὶ τῶν ἀγαθῶν, ὧν ἐλάλησα τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς. » Τί οὖν φησὶν οὗτος ὁ νόμος; Ὅτι Ἐὰν ἀπειλήσω κακῶσαι σε, καὶ διορθωθῇς, λύσεις μου τὴν ψῆφον· καὶ ἂν ὑπόσχωμαι σοι ἀγαθὰ, καὶ ῥαθυμύνης, λύσεις μου τὴν ἐπαγγελίαν· σὺ γὰρ αἴτιος, ἀνάξιός ταύτης γενόμενος. Μετάνοιαν γὰρ ἐπὶ τοῦ θεοῦ τὴν ἐναλλαγὴν τοῦ σκοποῦ νοοῦμεν, τῆς αἰτίας πάντως ἡμεῖς. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι τοῖς δώδεκα μαθηταῖς συναριθμεῖ καὶ τοὺς ὕστερον ἀντεισαχθέντας εἰς τὸν χρόνον τῶν δώδεκα μαθητῶν, ὡς τὴν αὐτὴν καὶ πίστιν καὶ διακονίαν ἀναδέξασθαι μέλλοντας.

29 Καὶ πᾶς ὃς ἀφῆκεν οἰκίαν, ἢ ἀδελφούς, ἢ ἀδελφάς, ἢ πατέρα, ἢ μητέρα, ἢ γυναῖκα, ἢ τέκνα, ἢ ἀγροὺς, ἔνεκεν τοῦ ὀνόματός μου, ἑκατονταπλασίονα λήψεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει.

Ἦμιν μὲν τοῖς δώδεκα γενήσεται, καθὼς εἴρηκα, καὶ τοῖς

(α) Ἱερμ. ΙΗ', σ. 10.

ἄλλοις δὲ πᾶσι, τοῖς πιστεύουσιν, ἔσται τὰδε καὶ τὰδε. Ματθαῖος μὲν οὖν εἶπεν, ἔρεκεν τοῦ ὀνόματός μου, ἀντὶ τοῦ, δι' ἐμέ· Μάρκος δὲ προσέθηκεν, ὅτι καὶ τοῦ εὐαγγελίου (α), τουτέστι, καὶ διὰ τὸ κήρυγμα. Λουκᾶς δὲ φησιν, ὅτι ἔρεκεν τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ (β), ἡγουν, διὰ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, ἵνα τύχη ταύτης. Ὡσπερ δὲ, ὅταν ἔλεγεν, Ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔνεκεν ἐμοῦ, εὐρήσει αὐτήν, οὐ τοῦτο ἔλεγεν, ἵνα ἀναιρῶμεν ἑαυτοὺς, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς ἡμῶν προτιμῶμεν τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν· οὕτω καὶ νῦν λέγων, Ὁς ἀφῆκε γυναῖκα, οὐχ ἵνα διασπῶμεν ἀπλῶς τοὺς γάμους, τοῦτό φησιν, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτῆς τῆς συζύγου προτιμῶμεν καὶ αὐτὸν, καὶ τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ πάσης ἄλλης συγγενείας καὶ οἰκειότητος.

Μάρκος δὲ καὶ Λουκᾶς (γ) φανερότερον περὶ τούτων ἐκθέμενοι, τὴν ἐκατονταπλασίονα ἀμοιβὴν τῷ καιρῷ τούτῳ ἀποκεκληρωσθαι φασιν, ἡγουν, τῷ νῦν αἰῶνι· τὴν δὲ αἰώνιον ζωὴν, τῷ ἐρχομένῳ, εἴπουν, τῷ μέλλοντι. Ἐκατονταπλασίονα δὲ, ἀντὶ τοῦ, πολλαπλασίονα. Οὕτω γὰρ εἶπεν ὁ Λουκᾶς. Ἀλλὰ πῶς ἂν τις λάβῃ τὴν πολλαπλασίονα ταύτην ἀμοιβὴν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι; Πῶς; Ὡς ἔλαβον οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ μάρτυρες καὶ οἱ δίκαιοι ἅπαντες. Ὅρα γὰρ, ὅτι πάσας τὰς πάντων τῶν πιστῶν οἰκίας ἔσχον ἀναπεπταμένας αὐτοῖς, καὶ ἀδελφοὺς μὲν καὶ ἀδελφὰς ἐκτήσαντο πάντας τοὺς ἀγίους καὶ πάσας τὰς ἀγίας, πατέρας δὲ, πάντας τοὺς στέργοντας καὶ φροντίζοντας καὶ σπλαγχνιζομένους ἐπ' αὐτοῖς· ταῦτα γὰρ ἴδια πατρός· μητέρας δὲ, πάσας τὰς ὁμοίως ἐχούσας· γυναῖκας δὲ, πάσας τὰς διακονούσας καὶ ὑπηρετούσας καὶ ἐπιμελομένας αὐτῶν· ταῦτα γὰρ ἔργα γυναικός· τέκνα δὲ, πάντας τοὺς μαθητάς. Ἀλλὰ καὶ

(α) Μαρκ. I', 29.

(β) Λουκ. III', 29.

(γ) Μαρκ. I', 30. Λουκ. III', 30.

πάντας τοὺς ἀγροὺς τῶν πιστῶν εἶλον εἰς ἐξουσίαν· καὶ τὸ παραδοξότατον, πάντα ταῦτα ἔσχον μετὰ διωγμῶν, ὡς ὁ Μάρκος (α) προσέθηκεν· ὃ ἐστὶ, διωκόμενοι παρὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως. Εἴη δ' ἂν πολλαπλασίον ἀμοιβή, καὶ ἡ χάρις τῶν ἱαμάτων, ἢ τοῦ προβλέπειν τὸ μέλλον, ἢ τοιούτου τινός.

30 Πολλοὶ δὲ ἔσονται πρῶτοι, ἔσχατοι· καὶ ἔσχατοι, πρῶτοι.

Πολλοὶ πρῶτοι δοκῶντες ἐν τῷ παρόντι βίῳ, ἔσονται ἔσχατοι κατὰ τὸν μέλλοντα, καὶ τούναντίον, ἔσχατοι δοκῶντες ἐνταῦθα, ἔσονται πρῶτοι ἐκεῖ. Τοῦτο δὲ εἶρηται μὲν καὶ περὶ πάντων ἀπλῶς, ἵνα μὴτε οἱ κατὰ τὸν παρόντα βίον προτιμώμενοι ἐπαίρωνται, μὴτε οἱ ἐνταῦθα καταφρονούμενοι ἀθυμῶσι· μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς φαρισαίους, καὶ τοὺς τοιούτους, ὁ λόγος ἀποτέταται, (1) τῶν πρωτείων ἰσχυρῶς ἀντιποιουμένους. Ἐπεὶ δὲ οὐ πάντες κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον πιστεύουσιν, ἀλλ' οἱ μὲν, πρῶτον, οἱ δὲ, ὕστερον, τίθησι παραβολὴν παραμυθουμένην τοὺς ὑστεροῦντας, καὶ προθυμίαν αὐτοῖς ἐμβάλλουσαν, ἣν ὁμοῦ πᾶσαν ἀναγκαῖον ἐκθέσθαι πρῶτον, οὕτως ἀπαιτούσης τῆς ἐξηγήσεως αὐτῆς· εἶτα λοιπὸν ὁμοῦ καὶ τὰ δοκῶντα περὶ ταύτης εἰπεῖν· εἰ γὰρ καὶ μακρὰ τίς ἐστιν, ἀλλ' εὐληπτος πέφυκεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ MB'.

Περὶ τῶν μισθουμένων ἐργατῶν,

ΚΕΦ. XX, 1 Ὁμοία γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρά-

(α) Μαρκ. I', 30,

(1) Ἰσως γραπτὴν, τοῦς τῶν

- νων ἀνθρώπων οἰκοδεσπότη, ὅστις ἐξῆλθεν ἅμα
 πρῶτ' μισθώσασθαι ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐ-
 2 τοῦ. Συμφωνήσας δὲ μετὰ τῶν ἐργατῶν ἐκ δηνα-
 ρίου τὴν ἡμέραν, ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὸν
 3 ἀμπελῶνα αὐτοῦ. Καὶ ἐξελθὼν περὶ τὴν τρίτην
 ὥραν, εἶδεν ἄλλους ἐστῶτας ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀργούς·
 4 καὶ εἶπεν· Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπε-
 5 λῶνα· καὶ ὃ ἐὰν ᾖ δίκαιον δώσω ὑμῖν. Οἱ δὲ ἀπηλ-
 θον. Πάλιν ἐξελθὼν περὶ ἕκτην καὶ ἑννάτην ὥραν,
 6 ἐποίησεν ὡσαύτως. Περὶ δὲ τὴν ἐνδεκάτην ὥραν
 ἐξελθὼν, εὗρεν ἄλλους ἐστῶτας ἀργούς, καὶ λέγει
 αὐτοῖς· Τί ὥδε ἐστήκατε ὅλην τὴν ἡμέραν ἀργοί;
 7 Λέγουσιν αὐτῷ· Ὅτι οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο.
 Λέγει αὐτοῖς· Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶ-
 8 να· καὶ ὃ ἐὰν ᾖ δίκαιον, λήψεσθε. Ὁψίας δὲ γε-
 νομένης, λέγει ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος τῷ ἐπιτρό-
 πῳ αὐτοῦ· Κάλεσον τοὺς ἐργάτας, καὶ ἀπόδος
 αὐτοῖς τὸν μισθόν, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἐσχάτων,
 9 ἕως τῶν πρώτων. Καὶ ἐλθόντες οἱ περὶ τὴν ἐνδε-
 10 κάτην ὥραν, ἔλαβον ἀνὰ δηνάριον. Ἐλθόντες δὲ
 οἱ πρῶτοι, ἐνόμισαν, ὅτι πλείονα λήψονται· καὶ
 11 ἔλαβον καὶ αὐτοὶ ἀνὰ δηνάριον. Λαβόντες δὲ
 12 ἐγόγγυζον κατὰ τοῦ οἰκοδεσπότη, λέγοντες· Ὅτι
 οὗτοι οἱ ἔσχατοι μίαν ὥραν ἐποίησαν, καὶ ἴσους
 ἡμῖν αὐτοὺς ἐποίησας, τοῖς βαστάσασιν τὸ βάρος
 13 τῆς ἡμέρας, καὶ τὸν καύσωνα. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς,
 εἶπεν ἐνὶ αὐτῶν· Ἐταῖρε, οὐκ ἄδικῶς σε· οὐχὶ δη-
 14 ναρίου συνεφώνησάς μοι; Ἄρον τὸ σόν, καὶ ὑπα-
 γε· θέλω δὲ τούτῳ τῷ ἐσχάτῳ δοῦναι ὡς καὶ σοί.

15 Ἡ οὐκ ἔξεστί μοι ποιῆσαι ὁ θέλω ἐν τοῖς ἑμοῖς :

Τῆς ὅλης ταύτης παραβολῆς τὰ καίρια μόνον ἐρμηνευτέον, ὡς ὁ Χρυσόστομος (1) ἐπιτρέπει, τᾶλλα δ' οὐ περιεργαστέον, ὡς καὶ ἐν τῷ εἰκοστῷ τετάρτῳ Κεφαλαίῳ προδιελάβομεν. Νοεῖται γὰρ ἐν ταύτῃ βασιλείᾳ μὲν τῶν οὐρανῶν, αὐτὸς ὁ Χριστὸς, καθὼς πολλαχοῦ τῶν παραβολῶν εἰρήκαμεν ἀμπελῶν δὲ αὐτοῦ, αἱ εὐαγγελικαὶ ἐντολαὶ αὐτοῦ ἐργάται δὲ τοῦ τοιούτου ἀμπελῶνος, οἱ ἐργάται τῶν τοιούτων ἐντολῶν ἀνθρώποι· καιρὸς δὲ τῆς ἐργασίας, ὁ παρὼν βίος· πρῶτ' δὲ καὶ τρίτῃ ὥρᾳ καὶ ἕκτῃ καὶ ἐννάτῃ καὶ ἐνδεκάτῃ, αἱ διάφοροι τῶν ἀνθρώπων ἡλικίαι, καθ' ἃς τῇ πίστει προσέρχονται, καὶ εὐδοκίμοῦσι. Πρῶτ' μὲν γὰρ, ἤτοι, πρώτη ὥρᾳ, ἡ ἡλικία τῶν νηπιόθεν κληθέντων εἰς τὰς ῥηθείσας ἐντολάς· τρίτῃ δὲ ὥρᾳ, ἡ ἡλικία τῶν ἐφήβων· ἕκτῃ δὲ, ἡ τῶν ἀνδρῶν· ἐννάτῃ δὲ, ἡ τῶν γερόντων· ἐνδεκάτῃ δὲ, ἡ τῶν βαθυγερόντων, εἴπου, τῶν ἐχόντων βραχὺ λείψανον χρόνου ζωῆς ὑπολειμμένον.

Ἐξῆλθεν οὖν ὁ Χριστὸς εἰς τὴν οἰκουμένην, τοῦτο μὲν, δι' ἑαυτοῦ, τοῦτο δὲ, διὰ τῶν ἀποστόλων, καὶ διὰ τῶν μετ' αὐτοῦ διδασκάλων, μισθώσασθαι ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ, τὸν καρποφοροῦντα βότρυας ἀρετῶν, εὐφραίνοντας τὸν οἰκοδεσπότην, τὸν τῆς οἰκουμένης δεσπότην. Εἰκότως δὲ εἶπε, μισθώσασθαι· μισθὸς γὰρ ἀπόκειται τοῖς ἐργάταις τῶν ἐντολῶν, ἡ ἐκάστου σωτηρία· ταύτην γὰρ νοοῦμεν, δηγᾶσιον. Πλάττει δὲ τοὺς πρώτους ἡ παραβολὴ γυγγύζοντας, καὶ ἐπιστοιμιζομένους, οὐχ ὅτι ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ἔσται φθόνος· εἰ γὰρ καὶ ἐνταῦθα ὄντες οἱ δίκαιοι τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων τιθεῖ-

(1) Τὸ, ἐπιτρέπει, ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ, κελελεύει. Ἡ δὲ ἐρμηνεία τοῦ Χρυσόστομου ἐν Τομ. 2. Σελ. 638. Α. κ. ἐξ. Ἀναφέρεται δι' ἡμῶν ὁ Εὐδοκίμος εἰς τὸ αὐτὸ ἐν τῷ εἰρημένον « Οὐ χρὴ πάντα τὰ ἐν ταῖς παραβολαῖς κατὰ λέξιν περιεργάζεσθαι· ἀλλὰ τὸν σκοπὸν μαθόντας, δι' ὃν συντίθηται, τοῦτον δρίψαι, καὶ μηδὲν πολυπραγμονεῖν περικεῖναι. »

σι, πολλῶ μᾶλλον ἐκεῖ τούτους βλέποντες σωζομένους χαίρουσιν· ἀλλ' ὁ τοιοῦτος ἐσχημάτισται γόγγυσμός, καὶ ἡ ἐπιστόμους, εἰς ἔμφασιν μόνον τῆς τοῦ Θεοῦ περὶ τοὺς ἐσχατον προσερχομένους φιλανθρωπίας, ἵνα θαρρῶσιν, ὡς οὐδὲν ἐμποδίζουσης τῆς ὑστερήσεως, ἐὰν εἰς τὸ ἐξῆς ἐργάζωνται.

Καὶ ἡμεῖς γάρ, ὅταν τινὰ πολλῆς ἀξιώσωμεν τιμῆς, εἴτα βουληθῶμεν ἐμφοῖναι τὴν ταύτης ὑπερβολὴν, εἰθώμεν λέγειν, ὅτι ὁ δεῖνα ἐγόγγυσε διὰ τὴν τσαούτην τιμὴν· τοῦτο δὲ λέγομεν, οὐκ ἐκείνον διαβάλλοντες, ἀλλὰ τοῦτον διεγείροντες εἰς εὐχαριστίαν.

Διὰ τί δὲ οὐχ ὁμοῦ πάντας ἐκάλεσεν εἰς τὸν ἀμπελῶνα; Διότι οὐχ ὁμοῦ πάντας εὔρεν· ἀδύνατον γὰρ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ὡς προειρήκαμεν, καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡλικίαν πάντας προσελθεῖν. Τότε δὲ εὗρίσκει ἕκαστον, ὅταν οὗτος ὑπακούσαι μέλλῃ· φησὶ γάρ ὁ Παῦλος· «Ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου (α)»· τότε δὲ εὐδόκησεν, ὅτε οὗτος ἔμελλεν ὑπακούειν. Ἡ μὲν οὖν παραβολὴ διδάσκει, τοὺς ἐν ἐσχάτῳ γῆρας προσερχομένους μὴ ἀπογινώσκειν, ἀλλὰ γινώσκειν, ὅτι δυνατὸν καὶ ἐν βραχείᾳ σπουδῇ σωθῆναι· τοῦτο γὰρ ὁ ταύτης σκοπός. Χρὴ δὲ ἡμᾶς τὸν σκοπὸν μόνον αὐτῆς δρεψαμένους, τᾶλλα μὴ πολυπραγμανεῖν· τᾶλλα γὰρ πάντα διὰ τὸν σκοπὸν συνετέθησαν, ἵνα πιθανὸς γένηται, καὶ οὐκ ἀκίνδυνον τὸ καὶ περὶ τούτων ζητεῖν, ὡς ὁ Χρυσόστομος ἐν τῷ περὶ παραβολῶν Κεφαλαίῳ παραδέδωκεν (1).

[Νοῦτο (2) δ' ἂν βάρος καὶ καύσων τῆς ἡμέρας, τὸ βάρος τῶν πειρασμῶν καὶ τὸ πῦρ τῶν ἀτιθάσσω ἡδονῶν καὶ ἀγρίων

(α) Γαλ. Α', 15.

(1) Παλλάκις ὁμιλεῖ περὶ τούτων ὁ Χρυσόστομος· ἀλλ' ὁ Εὐθύμιος εἶχεν, ὡς φαίνεται, εἰς τὸν νοῦν ὅ,τι λέγει ὁ Χρυσόστομος Τόμ. Ζ'. Σελ. 487. Ε.

(2) Τὰ παρεντεθειμένα ἀνγινώσκονται παρ' ἀμφοτέροις τοῖς χειρογράφοις ἐν τῷ περιελιδίῳ.

παθῶν, ἀπερ' ἐβάστασαν, εἴτουν, ὑπέμειναν, μὴ ἐνδόντες αὐτοῖς.]

15 Ἡ ὁ ὀφθαλμός σου πονηρός ἐστίν, ὅτι ἐγὼ ἀγαθός εἰμι;

Τὸ, ὅτι, ἀντὶ τοῦ, ἀλλά (1)· λέγει γὰρ, ὅτι Ἐὰν ὁ ὀφθαλμός σου βάσκανός ἐστίν, ἀλλ' οὖν ἐγὼ ἀγαθός εἰμι, σώζων μὲν καὶ σέ, σώζων δὲ καὶ τοῦτον. Σὺ δὲ μὴ θορυβηθῇς ἐντεῦθεν, ὡς ἴσων βραβείων παρεχομένων καὶ τοῖς ἐκ πρώτης ἡλικίας ἀχρι τέλους ἐργασαμένοις τὰς εὐαγγελικὰς ἐντολάς, καὶ τοῖς ἐν ἐσχάτῳ γῆρα εὐαρεστήσαντι. Ἡ παραβολὴ γὰρ μόνον ἐδίδαξεν, ὅτι ἐπίσης σώζονται, οὐ μὴν ὅτι καὶ ἐπίσης δοξάζονται. Σωτηρία μὲν γὰρ, τὸ μὴ ἀπολίσθαι· δοῖα δὲ, τὸ τυχεῖν βραβείων, ἃ διάφορά εἰσι κατὰ ἀναλογίαν διδόμενα τοῖς σωζομένοις.

16 Οὕτως ἔσονται οἱ ἔσχατοι, πρῶτοι· καὶ οἱ πρῶτοι, ἔσχατοι.

Οὐκ ἐκ τῆς παραβολῆς τοῦτο συνεπέραναν· ἀνοίκειον γὰρ· διότι ἐκεῖ μὲν ἴσοι τοῖς πρώτοις οἱ ἔσχατοι· ἐνταῦθα δὲ οἱ ἔσχατοι πρῶτοι· ἀλλ' ἕτερος οὗτος ὁ λόγος, διδάσκων, ὅτι, ὥσπερ ἐκεῖνο γίνεται, τὸ τοῖς ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐργασαμένοις ἴσον μισθὸν λαβεῖν τοὺς ἐν ἐσχάτῳ γῆρα εὐαρεστήσαντας· οὕτως ἄρα καὶ τοῦτο γίνεται, τὸ τοὺς ἐσχάτους πρώτους φανῆναι, καὶ τοὺς πρώτους ἐσχάτους. Εἴεν δ' ἂν οἱ τε χριστιανοὶ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ τῶν πιστῶν οἱ ἐξ ἀρχῆς μὲν ἀμελήσαντες, ὕστερον δὲ σπουδάσαντες, καὶ οἱ ἐν ἀρχῇ μὲν σπουδάσαντες, ὕστερον δὲ ἀμελήσαντες. Οὐ γὰρ ἐπὶ πίστεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ βίου αἱ τοιαῦται μεταβολαί.

(1) Τὴν ἐξηγήσιν ταύτην ἐγέννησεν ἡ ἀνάγνωσις, Εἰ ὁ ὀφθαλμός σου, ἀντὶ τῆς, Ἡ δ—. Παραδεχούσι λοιπὸν τὴν πρώτην ὁ Εὐθύμιος ἐξηγεῖ τὸ, ὅτι, διὰ τοῦ, ἀλλά. Εἰ ἀναγνώσκει καὶ ὁ Χρυσόστομος· ἀλλὰ παρατοίχει ἀνεξήγητον τὸ, Εἰ... ὅτι. Πλὴν ἡ ἀνάγνωσις, Ἡ, εἶναι ὀρθοτέρα.

16 Πολλοὶ γὰρ εἰσὶ κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί.

Πολλοὶ μὲν, οἱ καλούμενοι εἰς τὴν πίστιν· ὀλίγοι δὲ, οἱ εὐ-
αρεστοῦντες.

17 Καὶ ἀναβαίνων ὁ Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα, παρέ-
λαβε τοὺς δώδεκα μαθητάς κατ' ἰδίαν ἐν τῇ ὁδῷ,

18 καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Ἰδοὺ, ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσό-
λυμα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται τοῖς
ἀρχιερεῦσι καὶ γραμματεῦσι· καὶ κατακρινοῦσιν αὐ-
19 τὸν θανάτῳ· καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνε-
σιν εἰς τὸ ἐμπαῖξαι, καὶ μαστιγῶσαι, καὶ σταυρῶσαι·

Ἀνερχόμενος ἐπὶ τὸ πάθος ἤδη, πάλιν προλέγει τοῖς μαθη-
ταῖς τὰ μέλλοντα αὐτῷ συμβαίνειν, ἐν τῷ πυκνῶς ταῦτα
προλέγειν τὸ πολὺ τῆς λύπης αὐτῶν ὑποτεμνόμενος. Κατ' ἰ-
δίαν δὲ αὐτοῖς περὶ τούτων διαλέγεται· διότι οὐκ ἔδει ταῦ-
τα μαθεῖν τοὺς πολλοὺς, ἵνα μὴ σκανδαλισθῶσιν. Εἰ γὰρ
οἱ μαθηταὶ ταῦτα ἀκούοντες ἐθυροδοῦντο, πολλῷ μᾶλλον οἱ
ὄχλοι.

Τί οὖν οὐκ ἐλέχθη περὶ τούτων καὶ πρὸς τοὺς πολλοὺς;
Ἐλέχθη μὲν, ἀλλ' οὐχ οὕτω σαφῶς· «οὕτω γάρ, φησιν, ἔσται
καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας
καὶ τρεῖς νύκτας (α).» Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ τοιαῦτα πρὸς αὐτοὺς
εἶπεν ἀσαφῶς, ὥς προΐόντες εὐρήσομεν. Καὶ ἐπεὶ οὐ συνέεσαν
αὐτά, διὰ τί ὁλως ταῦτα πρὸς αὐτοὺς ἔλεγεν; Ἵνα μετὰ ταῦτα
μαθόντες αὐτὰ γινῶσιν, ὅτι προγινώσκων, ἃ παθεῖν ἐμελλεν,
ἐκὼν ἤλθεν εἰς τὸ παθεῖν.

Ἀλλὰ καὶ τοῖς μαθηταῖς οὐκ ἐξ ἀρχῆς λεπτομερῶς εἶπε πε-
ρὶ τούτων· ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἀμυδρότερον, εἶτα φανερώτερον·
νῦν δὲ, ὅτε λοιπὸν ἐνεγυμνάσθησαν τῇ προσδοκίᾳ τοῦ πάθους·

(α) Ματθ. 16. 40.

λεπτομερέστερον καὶ τὰ ἄλλα προστίθουσιν, ὅτι καὶ παραδώ-
σουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσιν, ἡγουν, τοῖς ἐκ Ῥώμης στρατιώταις
τοῦ ἡγεμονεύοντος ἐν Ἱεροσολύμοις Πιλάτου, καὶ ὅτι ἐμπαί-
ζουσιν οὗτοι αὐτῷ, καὶ μαστιγώσουσι, καὶ σταυρώσουσιν.

19 Καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται.

Εἰπὼν τὰ λυποῦντα, λέγει καὶ τὸ παραμυθούμενον, ἵνα, ὅταν
ἴδωσιν ἐκεῖνα, προσδοκήσωσι καὶ τοῦτο. Λουκᾶς δὲ φησιν (α),
εἰπεῖν πρὸς αὐτοὺς τὸν Χριστὸν, ὅτι Καὶ τελεσθήσεται πάντα
τὰ γεγραμμένα διὰ τῶν προφητῶν τῷ υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου·
καὶ ὅτι (β) *Αὐτοὶ οὐδὲν τούτων συνῆκαν*. Οἱ μὲν γὰρ προ-
φήται λεπτομερῶς περὶ πάντων αὐτοῦ τῶν παθημάτων προεί-
πον· καὶ εἰ μὴ πολὺν ἔμελλον ἀποτείνειν λόγον, πάσας ἀν-
παρεθέμην τὰς περὶ τούτων προφητείας· οἱ δὲ μαθηταὶ οὐδὲν
τούτων, τῶν γεγραμμένων δηλονότι διὰ τῶν προφητῶν, συ-
νῆκαν τότε· ἀλλὰ καὶ ἦν, ὡς ὁ αὐτὸς ἔφη Λουκᾶς, τὸ ῥῆμα
τοῦτο κεκρυμμένον ἀπ' αὐτῶν, ἡγουν, ἀγνοούμενον, λέγω δὴ,
τὰ, Καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται· καὶ οὐκ ἐγίνωσκον τὰ
λεγόμενα (γ) περὶ αὐτοῦ, καθὼς εἰρήκαμεν καὶ ἐν τῷ τέλει
τοῦ τριακοστοῦ πέμπτου Κεφαλαίου.

Προστίθουσι δὲ καὶ ἑτέραν αἰτίαν τῆς τοιαύτης ἀγνοίας
ὁ Χρυσόστομος (1), ὅτι περὶ ἄλλου μὲν ὑφ' ἑτέρου ἀναστάντος
καὶ ἡκουσαν, καὶ εἶδον· περὶ νεκροῦ δὲ ἀναστήσαντος ἑαυτὸν
οὔτε ἡκουσαν, οὔτε εἶδον. Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ μέλλειν ἀναι-
ρεῖσθαι τὸν Χριστὸν, ὅτε μὲν ἀπέβλεπον εἰς τὰς ἀνθρωπο-
πρεπεῖς αὐτοῦ ἐνεργείας, ἐπίστευον τοῦτο, καὶ ἐλυποῦντο· ὅτε
δὲ τὰς θεοπρεπεῖς αὐτοῦ πράξεις ἐλάμβανον εἰς νοῦν, ἠπίσταντο,

(α) Λουκ. ΙΗ', 31.

(β) Λουκ. ΙΗ', 31.

(γ) Λουκ. ΙΗ', 34.

(1) Τριμ. Ζ. Σελ. 611. Ε.

καὶ οὐκ ἐγίνωσκον τὰ λεγόμενα περὶ αὐτοῦ, τουτέστιν, οὐ παρέδεχοντο τοὺς τοιοῦτους περὶ αὐτοῦ λόγους, παραβολὴν τινα καὶ τοὺς νομίζοντες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΓ'.

Περὶ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου.

- 20 Τότε προσήλθεν αὐτῷ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου, μετὰ τῶν υἱῶν αὐτῆς, προσκυνούσα, καὶ αἰτοῦσά
21 τι παρ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ· Τί θέλεις; Λέγει αὐτῷ· Εἰπέ, ἵνα καθίσωσιν οὗτοι οἱ δύο υἱοί μου, εἷς ἐκ δεξιῶν σου, καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων σου, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.

Εν τῷ τεσσαρακοστῷ πρώτῳ Κεφαλαίῳ τοῦ Σωτῆρος εἰπόντος πρὸς τοὺς μαθητάς, ὅτι "Ὅταν καθίσῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνον δόξης αὐτοῦ, καθίσεσθε καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνων (α)· ἀκούσαντες οἱ υἱοὶ τοῦ Ζεβεδαίου, Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, προσεδόκησαν θρόνον δόξης λέγειν, τὸν θρόνον τῆς ἐν Ἱερουσολύμοις βασιλείας· καὶ λοιπὸν ἄρτι πάλιν εἰπόντος, ὅτι "Ἰδοὺ, ἀναβαίνομεν εἰς Ἱερουσόλυμα, καὶ τὰ ἐξῆς· ὅσα μὲν ἐρρήθησαν περὶ τῶν παθημάτων, οὐ παρεδέξαντο, καθὼς ἀνώτερω δεδηλώκαμεν· ἤλπισαν δὲ πλησιάζειν ἤδη τὴν βασιλείαν αὐτοῦ· καὶ γὰρ καὶ τῶν προφητῶν ἤκουον, βασιλεῖα τοῦ Ἰσραὴλ τὸν Χριστὸν κατεπαγγελλόντων· αὐτίκα οὖν ἐάλωσαν ἔρωτι προσδρίας· καὶ ὅτι μὲν προτετίμηνται τῶν ἄλλων, ἐγίνωσκον· ὑψωρῶντο δὲ τὸν Πέτρον. Διὸ καὶ πρῶτα μὲν, ὡς ὁ Μάρκος (β) φησὶν, αὐτοὶ μόνοι προσπορεύονται αὐτῷ, ἤκουον,

(α) Ματθ. 19', 28.

(β) Μαρκ. 1', 35—37.

προσέρχονται, λέγοντες· Διδάσκαλε, θέλομεν, ἵνα, ὃ ἐὰν αἰτήσωμεν, ποιήσης ἡμῖν. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Τί θέλετε ποιῆσαι με ὑμῖν; Οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ· Ἄδς ἡμῖν, ἵνα εἰς ἐκ δεξιῶν σου, καὶ εἰς ἐξ ἐνωτέρων σου καθίσωμεν ἐν τῇ δόξῃ σου. Μὴ τυχόντες δὲ ἀποκρίσεως, διὰ τὸ αἰτεῖν ἀνάξια, παραλαμβάνουσι καὶ τὴν ἑαυτῶν μητέρα πρὸς ἱκετηρίαν. Ἐρωτᾷ δὲ ὁ Χριστὸς πρῶτον μὲν ἐκείνους, εἶτα τὴν μητέρα αὐτῶν ἀνθρωποπρεπῶς· ἅμα δὲ καὶ, ἵνα ἡ ἀπόκρισις αὐτῶν ἐξομολόγησις τρόπον τινὰ γένηται τοῦ πάθους.

22 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· Οὐκ οἶδατε, τί αἰτεῖσθε.

Πρὸς αὐτοὺς ἀποκρίνεται λοιπὸν, ὡς αὐτῶν τὴν μητέρα προσβαλλομένων εἰς τὴν ὑπὲρ αὐτῶν αἴτησιν, καὶ φησιν· Οὐκ οἶδατε, τί αἰτεῖσθε. Τὸ γὰρ καθίσαι τινὰ ἐκ δεξιῶν, ἢ ἐξ ἐνωτέρων, ἐν τῇ βασιλείᾳ μου, μέγα καὶ ὑπὲρ τὴν ἀξίαν, οὐ μόνον τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνω δυνάμεων. Ἡ γὰρ βασιλεία ἡ ἐμὴ, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, καθὼς ὑμεῖς οἴεσθε. Ἐπεὶ δὲ προσεδόκησαν, οὐ μόνον βασιλείας εἶναι τὸν καιρὸν ἐκείνον, ἀλλὰ καὶ ἀναπαύσεως, καὶ τοῦτο διορθοῦται τὸ μέρος, ἐμφαίνων θλίψεως μᾶλλον εἶναι τὸν καιρὸν τούτον καὶ σφαγῆς. Φησὶ γάρ·

22 Δύνασθε ποιεῖν τὸ ποτήριον, ὃ ἐγὼ μέλλω πίνειν, ἢ τὸ βάπτισμα, ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθῆναι;

Ποτήριον, τὸ τοῦ θανάτου λέγει, καὶ βάπτισμα, τὸ δι' αἵματος· τὴν σφαγὴν γὰρ ὀνομάζει καὶ ποτήριον, καὶ βάπτισμα· ποτήριον μὲν, ὡς ἡδέως προσδεχθεῖσαν ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων· βάπτισμα δὲ, ὡς καθάρσιον αὐτῶν. Εἰπὼν δὲ, ὅτι ὃ ἐγὼ πίνω, καὶ ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, παρεδῆλωσεν, ὡς ὃ μὴ κοινωνῶν τοῦ πάθους αὐτοῦ, οὐδὲ τῆς βασιλείας αὐτοῦ κοινωνήσει.

22 Λέγουσιν αὐτῷ· Δυναμέθα.

Πάντα ἐπαγγέλλονται, ποθοῦντες τυχεῖν τῆς αἰτήσεως. Ὁ δὲ Χρυσόστομος (1) φησιν, ὅτι οὐδὲ τὸ ποτήριον καὶ τὸ βάπτισμα νοήσαντες, ἀπὸ τῆς προθυμίας μόνης κατέθεντο. Τί οὖν ὁ Χριστός;

23 Καὶ λέγει αὐτοῖς· Τὸ μὲν ποτήριόν μου πίεσθε, καὶ τὸ βάπτισμα, ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθήσεσθε·

Προεφήτευσεν αὐτοῖς, ὅτι καὶ αὐτοὶ σφαγήσονται, καὶ μαρτυρικοῦ θανάτου καταξιώθησονται. Καὶ περὶ μὲν Ἰακώβου πάντες οἶδασιν, ὅτι ἀνῆρέθη παρὰ Ἡρώδου τοῦ τετράρχου· περὶ δὲ τοῦ Ἰωάννου, ζήτησίς ἐστι παρὰ πολλοῖς· φασὶ γάρ, ὡς, ἐπεὶ ἀψευδὴς ἡ τοῦ Χριστοῦ πρόρρησις, καὶ οὕτω μαρτυρικὸν οὗτος ὑπέστη θάνατον, οὕτω τέθνηκεν, ἀλλ' ἔτι ζῇ, καὶ μέλλει μετὰ Ἐνώχ καὶ Ἰλίου σφαγῆναι κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν. Ὁ δὲ Χρυσόστομος διδάσκει φανερῶς, ὅτι ἀπέθανε, καὶ ὅτι ἐσφάγη· τὸ γὰρ κατ' αὐτὸν εὐαγγέλιον ἐρμηνεύων, ἐν μὲν τῷ δευτέρῳ λόγῳ (2) περὶ αὐτοῦ φησὶν, ὅτι «Τῷ μὲν εὐαγγελίῳ τὴν οἰκουμένην κατέλαβεν ἅπασαν· τῷ δὲ σώματι μέσσην κατέσχε τὴν Ἀσίαν, φημι δὴ, τὴν Ἑφeson· τῇ δὲ ψυχῇ πρὸς τὸν τόπον ἀνέδραμεν ἐκεῖνον, τὸν τοῖς ἁγίοις ἀρμόζοντα.» Ἐν δὲ τῷ πρώτῳ (3) λέγει, ὅτι καὶ τὸ ποτήριον τοῦ Χριστοῦ ἔπιε, καὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ ἔβαπτίσατο· τῇ προαιρέσει γὰρ ἐσφάγη καὶ οὗτος, τὰς μαρτυρικὰς πληγὰς ὑποστάς, καὶ μυρία δεινὰ παθὼν διὰ τὸν Χριστόν. Ἀθλητὴς γὰρ καὶ μάρτυς, οὐ μόνον ὁ βιαίως ἀποθανὼν διὰ τὸν Χριστόν, ἀλλὰ καὶ ὁ μαστιγωθείς καὶ κακοπαθήσας δι' αὐτόν. Εὗρισκόμεν γὰρ καὶ μετὰ τοῦτον πολλοὺς ἀθλήσαντας μὲν, τὴν δὲ ψυχὴν ἐν εἰρήνῃ

(1) Τομ. Ζ'. Σελ. 646. C.

(2) Τομ. Η'. Σελ. 9. C. D.

(3) Τομ. Η'. Σελ. 2. C.

παραβρισμένους θεῶ, καὶ διὰ τοῦτο φήσει τις (1) αὐτοὺς ἐκβε-
βλήσθαι τοῦ μαρτυρικοῦ ἀξιώματος. Ὅτι δὲ τέθνηκεν, αὐτὸς
οὗτός φησιν, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ μὲν λέγων, ὅτι Οὐκ εἶπεν
αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει (α). ἐν δὲ τῇ βίβλῳ
τῆς ἀποκαλύψεως, προσώπων τοῦ Σωτῆρος, ὅτι Καὶ δώσω τοῖς
δουλοῖς μάρτυροί μου, καὶ προφητεῦσουσιν ἡμέρας τόσας (2) πε-
ριβεβ. ἡμέροι σάκκους (β). Οὗτοι δὲ εἰσιν Ἐνώχ καὶ Ἡλίας.

23 Τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐωνύμων μου,
οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται ὑπὸ
τοῦ πατρὸς μου.

Προλαβόντες εἰρήκαμεν, ὅτι τὸ καθίσαι ἐκ δεξιῶν, ἢ ἐξ εὐω-
νύμων αὐτοῦ, ὑπὲρ τὴν ἀξίαν ἔστιν, οὐ μόνον τῶν ἀνθρώπων,
ἀλλὰ καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων· λοιπὸν οὖν οὐδεὶς καθεδεῖται.
Καὶ πῶς ἐνταυθὰ φησιν, ὅτι Οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ'
ἐκείνων ἔστιν, οἷς ἡτοίμασται ὑπὸ τοῦ πατρὸς μου; δείκνυσι
γάρ, ὅτι καθεδοῦνταί τινες. Λέγομεν οὖν, ὡς, ἐπεὶ προεδρίαν
ἐν τοῖς μαθηταῖς ἤτοῦντο, λοιπὸν ὁ Χριστὸς καθέδραν ἐκ δε-
ξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων λέγει τὴν πρώτην τάξιν ἐν αὐτοῖς, ἧς
ἀξιοθήσονται Πέτρος καὶ Παῦλος, οἱ κορυφαῖοι τῶν μαθητῶν,
ὡς πλεῖον τῶν ἄλλων πάντων ἀγωνισάμενοι.

Καὶ πῶς ὁ παντοδύναμος ἀδυνατεῖ δοῦναι ταύτην; Οὐκ
ἔστιν, ὅπερ εἶπεν, ἀδυναμίας, ἀλλὰ δικαιοσύνης. Ἐπεὶ γὰρ χα-
ρίσασθαι αὐτοῖς τὴν προεδρίαν ἤτοῦντο, φησὶν, ὅτι Οὐκ ἔστιν
ἐμὸν τὸ τὴν πρώτην τάξιν χαρίσασθαι· τοῦτο γὰρ νῦν τὸ δοῦ-
ναι σημαίνει· δίκαιος γὰρ εἰμι καὶ ἀπροσωπώληπτος· ἀλλ'
ἐκείνων ἔστιν αὕτη, φησὶν, οἷς ἡτοίμασται ὑπὸ τοῦ πατρὸς

(1) Ἰωαν., οὐδεὶς, ὡς φαίνεται ὅτι ἀνέγνωσε καὶ ὁ Ἐντίνιος.

(α) Ἰωαν. ΚΑ', 23.

(2) Γράφει, τόσας, ὁ Εὐθύμιος, μὴ βίλων ν' ἀναφέρει τὸν ἀριθμὸν.

(β) Ἀποκλ. ΙΑ', 2.

μου· ἡτοίμασται δὲ, τοῖς δικαιοῦμένοις ταύτης τυχεῖν. Οὐ γὰρ μόνον τὸ κοινωεῖν μοι τῆς σφαγῆς προξενεῖ τὴν πρώτην τάξιν, ἀλλὰ τὸ πρωτεῦσαι πάντων καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἀρεταῖς. Ἐντεῦθεν δὲ μάλιστα παρέθηκεν αὐτοὺς. Ὑπὸ τοῦ πατρὸς μου δὲ εἶπεν, ἅμα μὲν τὸν πατέρα τιμῶν, ἅμα δὲ καὶ ἑαυτὸν συνεμφαίνων, ὡς ταυτὸν τῷ πατρὶ δυνάμενον. Ἐγὼ γάρ, φησι, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἑσμεν (α).

24 Καὶ ἀκούσαντες οἱ δέκα, ἠγανάκτησαν περὶ τῶν δύο ἀδελφῶν.

Οἱ δύο μὲν τῶν δέκα μαθητῶν κατεπλήρθησαν· οἱ δέκα δὲ, τοῖς δυοῖ μαθηταῖς ἐφθόνησαν, τῶν πρωτείων ἐφιεμένοις. Οὕτω πάντες ἦσαν ἀτελεῖς, μήπω τοῦ θεοῦ πνεύματος ἐπιφοιτήσαντος αὐτοῖς. Ἀλλ' ὕστερον αὐτοὺς κατὰμαθε, καὶ ὅψει παντὸς πάθους ἀπηλλαγμένους, καὶ ἀλλήλους ἐπαινούντας, καὶ ἀλλήλοις τῶν πρωτείων παραχωροῦντας. Τότε δ' οὖν ἠγανάκτησαν, ἡγουν, ἐδυσφόρησαν. Ὅτε μὲν γὰρ προετίμα τούτους πολλάκις ὁ Χριστὸς, οὐκ ἐδυσφόρησαν, αἰδούμενοι τοῦτον· ὅτε δὲ (1) οἰκοθεν ἠτήσαντο τὴν προεδρίαν, ἠγανάκτησαν, καὶ μάλιστα γνόντες, ὅτι οὐκ εἰσηκούσθησαν. Ἐκ τῆς ἀποκρίσεως γὰρ τοῦ διδασκάλου συνῆκαν καὶ ὁ ἠτήσαντο.

25 Ὁ δὲ Ἰησοῦς, προσκαλεσάμενος αὐτοὺς, εἶπεν·

Ἐπεὶ μόνοι, τῶν ἄλλων ἀπορράγέντες, οἱ δύο προσήγγισαν αὐτῷ, καὶ παρεστῶτες ὡμίλου, προσκαλεῖται καὶ τοὺς ἄλλους· καὶ πρῶτα μὲν, ταρασσομένους αὐτοὺς καταπραύνει, διὰ τοῦ πρὸς ἑαυτὸν καὶ τούτους ἐπιστάσασθαι· εἶτα δὲ φησί·

25 Οἴδατε, ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύου-

(α) Ἰωαν 1', 30.

(1) Ἰωαν, ὅτε δὲ καί.

σιν αὐτῶν, καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσιν αὐ-
26 τῶν. Οὐχ οὕτως δὲ ἔσται ἐν ὑμῖν.

Γνοὺς τοὺς δύο διὰ τοῦτο τὴν προεδρίαν αἰτοῦντας, ἵνα κατάρ-
χωσι τῶν ἄλλων, διασύρει τὸν τοιοῦτον σκοπόν, ὡς ἐθνικόν.
Οἱ ἄρχοντες γὰρ, φησι, τῶν ἐθνῶν, καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῶν,
κατακυριεύουσι καὶ κατεξουσιάζουσι τῶν ἄλλων. [Οὐχ
οὕτω (1) δὲ ἔσται ἐν ὑμῖν, τοῖς ἑμοῖς. Εἴτα διδάσκει, καὶ
πῶς χρὴ κτᾶσθαι τὸ πρωτεῖον καὶ ἄκουε.

26 Ἄλλ' ὅς ἐάν θέλῃ ἐν ὑμῖν μέγας γενέσθαι, ἔστω
27 ὑμῶν διάκονος· καὶ ὅς ἐάν θέλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι
πρῶτος, ἔστω ὑμῶν δοῦλος.

Ὡς περ ἀνωτέρω, ἄρχοντας καὶ μεγάλους τοὺς αὐτοὺς ἔλεγεν·
οὕτω καὶ νῦν, μέγαν καὶ πρῶτον, τὸν αὐτόν. Εἰς ἐπήκουον δὲ
πάντων ταῦτά φησιν, ὡς κοινωφελῇ. Λέγει τοίνυν, ὅτι τὸ μὲν
κατεξουσιάζειν τῶν ἄλλων,] ἐθνικόν ἐστιν· ἐγὼ δὲ νομοθετῶ
ὑμῖν, κτᾶσθαι τὸ πρωτεῖον, ἀπὸ τοῦ διακονεῖν τοῖς ἄλλοις,
καὶ δουλεῖν αὐτοῖς· τὸν γὰρ τοῦτο ποιοῦντα, τοῦτον ἐγὼ
μέγαν καὶ πρῶτον ἀναγορεύω, καὶ οὗτος παρ' ἑμοὶ τὸ πρω-
τεῖον ἔξει. Ἐπειτα καὶ παράδειγμα τίθησιν ἑαυτὸν, οὐ μόνον
διακονοῦντα πᾶσιν, ἀλλὰ καὶ ὑπεραποθνήσκοντα πάντων.

28 Ὡς περ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἤλθε διακονηθῆ-
ναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ
λύτρον ἀντὶ πολλῶν.

Ἔστω, φησὶν, οὗτος τῶν ἄλλων διάκονος καὶ δοῦλος, ὃν τρόπον
ἐγὼ οὐκ ἤλθον εἰς τὸν κόσμον, ἵνα διακονήσωσί μοι τινες. Εἰ
γὰρ καὶ ἡ πενθερὰ τοῦ Πέτρου, καὶ Μάρθα ἡ ἀδελφὴ τοῦ
Λαζάρου, καὶ ἄλλαι γυναῖκες διηκόνουν αὐτῷ, ἀλλ' οὐχ ὡς

(1) Τὰ ἐνταῦθα παρεντεθειμένα λείπουσιν ἀπὸ τοῦ Α, ἐξ ἀμελείας τοῦ
ἀντιγράφου.

χρηζόντι τῆς τούτων διακονίας. Οὐκ ἦλθον οὖν, φησὶν, ἵνα διακονηθῶ παρὰ τινων, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον αὐτὸς διακονήσω τοῖς ἄλλοις, ἐπιμελόμενος καὶ θεραπεύων, τῶν μὲν τὰς ψυχὰς, τῶν δὲ τὰ σώματα, τῶν δὲ καὶ τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα· καὶ, τὸ μείζον τῆς διακονίας καὶ δουλείας, ἵνα δώσω τὴν ψυχὴν μου λύτρον ἀντὶ πολλῶν, δεδουλωμένων τῷ διαβόλῳ.

Πολλοὺς δὲ νῦν, τοὺς πάντας λέγει. Πολλάκις γὰρ ἡ Γραφὴ πολλοὺς, τοὺς πάντας φησὶν. Ὑπὲρ πάντων γὰρ ἔδωκε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ πάντας ἐλυτρώσατο, εἰ καὶ πολλοὶ θέλοντες ἐνέμειναν τῇ δουλείᾳ.

Τίνι δὲ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔδωκε; Τῷ πατρὶ. Ἐφώνησε γὰρ ἀποθνήσκων· Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθωμι τὸ πνεῦμά μου (α). Καὶ μὴν, οὐχ ὑπὸ τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ διαβόλου κατειχόμεθα. Καὶ προσεκτέον τῇ λύσει τῆς ἀπορίας· πᾶν λύτρον, αὐτὸ μὲν, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν πίπτει τοῦ κατέχοντός τινος· τοὺς κατεχομένους δὲ λυτροῦται τῆς ἐκείνου χεῖρός· τὸ δὲ παρὰ τοῦ Χριστοῦ δοθὲν λύτρον, ὡς παντὸς λύτρου διαφερόντως ὑπερφυέστερον, ἐλυτρώσατο μὲν τοὺς κατεχομένους· αὐτὸ δὲ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ κατέχοντος αὐτοὺς οὐκ ἔπρεσε, μὴ δυνηθέντος λαβεῖν αὐτό. Δέδωκε δὲ τῷ πατρὶ ταύτην, ὡς ψυχὴν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Διὸ καὶ, ὡς ἤδη τοῦ λύτρου δοθέντος, εἰ καὶ μὴ τοῦτο λαβεῖν ἴσχυεν ὁ τύραννος, ἐλυτρώθησαν οἱ κατεχόμενοι. Καὶ πῶς ἔδωκε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν; ὡς ἐκουσίως ἐπιδούς ἑαυτὸν εἰς θάνατον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν ἀνθρώπων. Ἀποθανὼν γὰρ καθεῖλεν εὐαφρόμως τὸν τύραννον, ὡς ἀνελόντα τὸν ἀναμάρτητον. Ἀμαρτίας γὰρ ἔστιν ἐπιτίμιον ὁ θάνατος· μόνος δὲ ὁ Χριστὸς ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησε.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι οὐχ ἡ ψυχὴ μόνον τοῦ Χριστοῦ

(α) Λουκ. ΚΓ', 46.

καλεῖται λύτρον ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ. Καὶ λοιπὸν, ἃ νῦν περὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ εἴρηνται, ταῦτα καὶ περὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ λέγονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΔ'.

Περὶ τῶν δύο τυφλῶν.

29 Καὶ ἐκπορευομένων αὐτῶν ἀπὸ Ἱεριχώ, ἠκολού-
30 θησεν αὐτῷ ὄχλος πολὺς. Καὶ ἰδοὺ, δύο τυφλοὶ, καθήμενοι παρὰ τὴν ὁδὸν, ἀκούσαντες ὅτι Ἰησοῦς παράγει, ἔκραξαν, λέγοντες· Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, υἱὸς Δαυὶδ.

Τὰ παραπλήσια γέγραπται, καὶ περὶ τῶν ἐν τῷ ἐπτακαιδεκάτῳ Κεφαλαίῳ δύο τυφλῶν, καὶ ζήτησον ἐν ἐκείνῳ τὴν ἐξήγησιν ἀκριβῶς ἀναγεγραμμένην.

31 Ὁ δὲ ὄχλος ἐπετίμησεν αὐτοῖς, ἵνα σιωπήσωσιν. Ἐπεστόμισεν αὐτοὺς, εἰς τιμὴν τοῦ Ἰησοῦ, ὡς ἐνοχλοῦντας αὐτόν.

31 Οἱ δὲ μεῖζον ἔκραζον, λέγοντες· Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, υἱὸς Δαυὶδ.

Οὐρα καρτερίαν! Τούτους μιμησώμεθα καὶ ἡμεῖς, οἱ πεπρωμένοι τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς, καὶ κράζωμεν πρὸς αὐτὸν ἐξ ὅλης καρδίας· κἂν ὑπὸ τινων ἐμποδισθῶμεν, ἐπιτείνωμεν τὴν δέησιν, καὶ μὴ ἀποστῶμεν, καὶ πάντως κάμψομεν αὐτόν, ὡς καὶ οὗτοι.

32 Καὶ στὰς ὁ Ἰησοῦς ἐφώνησεν αὐτοὺς, καὶ εἶπε·

33 Τί θέλετε ποιήσω ὑμῖν; Λέγουσιν αὐτῷ· Κύριε, ἵνα ἀνοιχθῶσιν ἡμῶν οἱ ὀφθαλμοί.

Ἐρώνησεν, ἀντὶ τοῦ, ἐκάλεσεν. Καὶ τίνο, ἐνεκεν ἐρωτᾶ τοῦ-

τους; ἵνα μὴ νομίσῃ τις, ὅτι ἄλλα βουλομένοις λαβεῖν, ἄλλα δίδωσι. Καὶ πῶς οὐκ ἀπήτησεν αὐτοὺς πίστιν; Διότι πίστεως ἀπόδειξις ἦν ἡ κραυγὴ, καὶ τὸ μὴ ἀπαστῆναι ἐπιστομισθέντας.

34 Σπλαγχνισθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς, ἤψατο τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν· καὶ εὐθέως ἀνέβλεψαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί· καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ.

Οὐ καρτεριοὶ μόνον ἦσαν, ἀλλὰ καὶ εὐγνώμονες. Ἠκολούθησαν γὰρ αὐτῷ, τὴν εὐεργεσίαν ἀμειβόμενοι.

Φασὶ δέ τινες, ἕνα τῶν δύο τούτων τυφλῶν, τὸν ἐπισημότερον, μνημονευθῆναι παρὰ Μάρκῳ (α) μὲν, ἐν τῷ τριακοστῷ πρώτῳ Κεφαλαίῳ τοῦ εὐαγγελίου αὐτοῦ, Βαπτισμαῖον καλούμενον· παρὰ Λουκᾶ (β) δέ, ἐν τῷ ἐξηκοστῷ τετάρτῳ Κεφαλαίῳ τοῦ κατ' αὐτὸν εὐαγγελίου· τὸν ἄλλον δὲ παρασιωπηθῆναι τούτοις, ὡς ὑπερέτην ἐκείνου· καθὰ δὴ καὶ περὶ τῶν δύο δαιμονιζομένων ἐν τῷ δωδεκάτῳ Κεφαλαίῳ προεῖρηται· καὶ τεκμηριοῦνται τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ τὰ αὐτὰ καὶ εἰπεῖν, καὶ ἀκοῦσαι, καὶ ὁμοίως ἀκολουθῆσαι· ἐγὼ δὲ στοχαζόμενος, ἕτερον εἶναι λέγω, παρὰ τοὺς δύο τούτους, τὸν τοῦ Μάρκου, καὶ ἕτερον πάλιν, παρὰ τὸν τοῦ Μάρκου, τὸν τοῦ Λουκᾶ· καὶ γὰρ ὁ μὲν τοῦ Μάρκου καὶ τὸ ἱμάτιον ἐρρίψεν ὑπὸ τῆς ἄγαν σπουδῆς, καὶ χωρὶς ἐπαφῆς τὴν ἱατρίαν ἔλαβεν· ὁ δὲ τοῦ Λουκᾶ, ἐρχομένου μᾶλλον εἰς Ἱεριχὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἐκπορευομένου, τῆς ἰάσεως ἔτυχε. Βεβαιοὶ δέ μοι μάλιστα τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν ὁ Χρυσόστομος (γ), οὐδὲν τι περὶ ἐκείνων ἐπιστημνάμενος, ὡς ἑτέρων ὄντων.

(α) Μαρκ. Ι', 46.

(β) Λουκ. ΙΗ', 35. καὶ ἐξῆς.

(γ) Ὁ Χρυσόστομος, ἐρμηνεύων μόνον ἐν συντόμῳ τὸν Ματθαῖον Τομ. Β'. Σελ. 653. 654, δὲν λέγει τι ἐνταῦθα περὶ τοῦ Μάρκου καὶ τοῦ Λουκᾶ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕ.

Περὶ τῆς ὄνου καὶ τοῦ πώλου

- ΚΕΦ. XXI, 1 Καὶ ὅτε ἤγγισαν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ἦλθον εἰς Βηθφαγῇ πρὸς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, τότε ὁ Ἰησοῦς ἀπέστειλε δύο μαθητάς, λέγων αὐτοῖς·
- 2 Πορεύθητε εἰς τὴν κώμην, τὴν ἀπέναντι ὑμῶν· καὶ εὐθέως εὐρήσετε ὄνον δεδεμένον, καὶ πῶλον μετ' αὐτῆς· λύσαντες ἀγάγετέ μοι. Καὶ εἰάν τις ὑμῖν εἴπῃ τι, ἐρεῖτε· Ὅτι ὁ Κύριος αὐτῶν χρειάν ἔχει· εὐθέως δὲ ἀποστέλλει αὐτούς.

Ἦδη τῆς τελευταίας αὐτοῦ προσεγγίζουσης, ἐξουσιαστικώτερον ἄπτεται τῶν πραγμάτων· καὶ ἐπεὶ προφήτευσεν τὰ κατὰ τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον, λοιπὸν, ὡς κύριος πάντων, κελεύει τοῖς ἀποστελλομένοις εἰπεῖν· Ὅτι ὁ κύριος χρειαν αὐτῶν ἔχει, καὶ μετὰ τὴν χρειαν ἀντιστρέφει αὐτοὺς πρὸς τοὺς κυρίους αὐτῶν. Ἀλλὰ Ματθαῖος μὲν ὄνον καὶ πῶλον λέγει· Μάρκος δὲ πῶλον μόνον. Εὐρήσετε γάρ, φησι, πῶλον δεδεμένον, ἐφ' ὃν οὐδεὶς ἀνθρώπων ἐκάθισεν (α). Ὁμοίως δὲ γράφει καὶ Λουκᾶς (β). Καὶ ὁ Ἰωάννης δὲ τὸν πῶλον τοῦτον, ὀνάριον (γ) ὠνόμασεν, ὡς ὄνον νέον· ἐπεὶ καὶ πῶλος, τὸ τῆς ὄνου πωλάριον. Τί οὖν ἐροῦμεν; Ὅτι καὶ ἀμφοτέρων μὲν ἔσχε χρειάν ὁ Χριστός· ἀλλὰ τοῦ πώλου μὲν εἰς τὸ ἐποχληθῆναι αὐτῷ· τῆς ὄνου δὲ, εἰς τὸ ἀκολουθεῖν τῷ πῶλῳ. Μυστήριον γάρ ἐτέλει προτυποῦν τὰ μέλλοντα· καὶ ἦν ὁ πῶλος μὲν, εἰς τύπον τοῦ ἐξ ἐθνῶν νέου λαοῦ, τοῦ πρὸ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἀγυμνάστου πρὸς τὸν ζυγὸν

(α) Μαρκ. 1Α', 2.

(β) Λουκ. 1Θ', 30.

(γ) Ἰωαν. 1Β', 14.

τοῦ Θεοῦ νόμου τυγχάνοντος, ἐφ' ὃν οὐδεὶς ἀνθρώπων ἐκάθισε, δηλαδὴ, προφήτης ἢ ἀπόστολος· ἡ ὄνος δὲ, εἰς τύπον τοῦ ἐξ Ἰουδαίων παλαιοῦ λαοῦ, τοῦ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ νόμου τελούντος. Καὶ ὁ πῶλος μὲν φέρει τὸν Χριστὸν ἔποχον· ἔπεται δὲ ἡ ὄνος· τοῦ πράγματος διδάσκοντος, ὅτι μετὰ τὸ καθίσται τὸν Χριστὸν ἐπὶ τὰ ἔθνη, καὶ ἐπαναπαύσασθαι αὐτοῖς πιστεῦσαι εἰς αὐτόν, ἀκολουθήσουσι τούτοις καὶ αἱ Ἰουδαῖοι. Λέγει γὰρ καὶ Παῦλος (α), Ὅτι πῶρως ἐφ' Ἰσραὴλ ἀπὸ μέρους γέγονεν, ἄχρις οὗ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ· καὶ τότε πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται. Διὰ τοῦτο τοίνυν Ματθαῖος μὲν, δι' ἀκρίβειαν, καὶ ἀμφοτέρων ἐμνημόνευσε τῶν ὑπόζυγιων· οἱ δ' ἄλλοι, διὰ συντομίαν, τὸν πῶλον μὲν ἀνέγραψαν, ὡς ἐποχῇ αὐτῷ τοῦ Σωτῆρος· τὴν ὄνον δὲ παρσιώπησαν, ὡς ἐπομένην μόνον. Ἐπωχῇ μὲν οὖν τῷ πῶλῳ ὁ Χριστὸς, ἅμα μὲν, ὡς εἴρηται, προτυπῶν τὸ μέλλον, ἅμα δὲ καὶ, ἐπειδὴ συνέβαινεν, ἀσθενεστέρους ὄντας τινάς, ὑπόζυγιον δεῖσθαι, κἀνταῦθα μέτρον ἔθηκε, δεικνύς, ὅτι οὐ χρὴ τὸν αὐτοῦ μαθητὴν ἵππῳ ἢ ἡμιόνῳ κεχρῆσθαι, ἀλλ' ὄνῳ, καὶ πανταχοῦ μόνης τῆς χρείας γίνεσθαι.

4 Τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν

5 διὰ τοῦ προφήτου, λέγοντος· «Εἶπατε τῇ θυγατρὶ Σιών· Ἰδοὺ, ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι πρᾶys, καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὄνον, καὶ πῶλον υἱὸν ὑπόζυγιου.»

Τοῦτο· ποῖον; Τὸ ἀποστεῖλαι τοὺς μαθητάς εἰς τὸ ἀγαγεῖν τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον. Προφήτην δὲ νῦν λέγει, τὸν Ζαχαρίαν (1). Πεπλήρωται μὲν οὖν ἡ τοιαύτη προφητεία· γέγονε δὲ ταύτης ἡ πληρώσις, προφητεία πάλιν ἑτέρου πράγματος, φημὶ δὴ, τῆς πίστεως τῶν ἐθνῶν, ὡς εἰρήκαμεν. Θυγάτηρ

(α) Ῥωμ. ΙΑ', 25.

(1) Ζαχαρ. Θ', 9.

δὲ Σιών, αὐτὴ ἡ Σιών, ὡς υἱὸς ἀνθρώπου, αὐτὸς ὁ ἀν-
 θρωπος· ἰδίωμα γὰρ καὶ τοῦτο τῆς ἐβραϊδος διαλέκτου.
 Καὶ Σιών μὲν ἡ Ἱερουσαλήμ· βασιλεὺς δὲ τῆς Σιών, ὁ
 Χριστός· ταῦτο μὲν, ὡς θεός· ταῦτο δὲ, καὶ ὡς ἐκ βα-
 σιλικῆς ρίζης ἀναβλαστήσας τῆς τοῦ Δαυὶδ· ἔτι δὲ καὶ ὡς
 εὐεργέτης αὐτῆς. Ἐρχεται δὲ πρὸς αὐτὴν πρᾶνι, μῆτε δορυ-
 φόρους ἔχων, μῆτε ξιφηφόρους, μῆτε βαβδούχους, ἀλλὰ πολ-
 λὴν τὴν ἡμερότητα καὶ ἐπιείκειαν ἐπιδεικνύμενος. *Επιβεθῶς*
δὲ ἐπὶ ὄνον καὶ πῶλον, οὐκ ἰδίᾳ καὶ ἰδίᾳ, οὐδ' ὥς ἐν συνωρίδι·
ἀλλ' ὄνον καὶ πῶλον, τὸν πῶλον νόησον· ὄνον μὲν, τῇ φύσει·
πῶλον δὲ, τῇ ἡλικίᾳ. Σὺ δ' ἐρώτησον τὸν Ἰουδαῖον· Πῶτος βα-
σιλεὺς ἦλθεν εἰς Ἱερουσαλήμ. ὄνον καὶ πῶλον ἐποχούμενος· Οὐδένα
γὰρ ἕτερον εἰπεῖν ἂν ἔχοι παρὰ τὸν Χριστόν.

[Καὶ (1) ἄλλως δὲ, *θυγάτηρ τῆς Σιών, Ἱερουσαλήμ, διὰ*
τὸ ταύτην ὑποκεῖσθαι τῷ ὄρει τῷ καλουμένῳ Σιών· λέγεται
δὲ καὶ ἡ Ἱερουσαλήμ. Σιών, ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου ὄρους μεταλα-
χοῦσα τῆς τοιαύτης κλήσεως·]

6 Πορευθέντες δὲ οἱ μαθηταί, καὶ ποιήσαντες καθὼς
 7 προσέταξεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, ἤγαγον τὴν ὄνον
 καὶ τὸν πῶλον.

Μάρκος δὲ λεπτομερῶς ἀπαγγέλλει, τί ἐποίησαν. Λέγει γάρ,
 ὅτι (α) « Ἀπῆλθον, καὶ εὗρον τὸν πῶλον δεδεμένον πρὸς τὴν
 θύραν ἔξω ἐπὶ τοῦ ἀμφοδου· καὶ λύουσιν αὐτόν. Καὶ τινες τῶν
 ἐκεῖ ἐστηκότων ἔλεγον αὐτοῖς· Τί ποιεῖτε λύοντες τὸν πῶλον;
 Οἱ δὲ εἶπον αὐτοῖς, καθὼς ἐνετείλατο ὁ Ἰησοῦς· καὶ ἀρῆξαν
 αὐτούς. » Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Μάρκος, θύραν λέγων τὴν τοῦ οἴκου
 τῶν κυρίων τοῦ πῶλου· *ἀμφοδον* δὲ ἐστίν, ἡ δίοδος.

· Σκόπει δὲ πάντα κατὰ προτύπωσιν. Ὡς περ γὰρ ἡ ὄνος καὶ

(1) Τὰ παρενθεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Β.

(α) Μαρκ. ΙΑ', 4—6.

ὁ πῶλος ἐδίδοντο σχοίνοις ἔξω, ἐπὶ τοῦ ἀμφοδου· οὕτω καὶ ὁ παλαιὸς λαὸς, ὁ ἐξ Ἰουδαίων, καὶ ὁ νέος, ὁ ἐξ ἐθνῶν, δέδενται ταῖς ἀμαρτίαις, ἔξω τῆς ἐκκλησίας, ἐπὶ τοῦ βίου. Τοῦτον γὰρ ἀμφοδὸν νοοῦμεν. Καὶ ὥσπερ ἐκεῖνα τὰ ζῶα λύσαντες οἱ ἀπόστολοι προσάγουσι τῷ Χριστῷ· οὕτω δὴ καὶ τούτους· καὶ ὥσπερ ἐπ' ἐκείνων ἐπεχείρησαν μὲν τινες κωλύσαι, ἤγουν, οἱ κύριοι αὐτῶν, ὡς εἶπε Λουκᾶς (α), ἀκούσαντες δὲ, ὅτι ὁ κύριος αὐτῶν χρεῖαν ἔχει, παρεχώρησαν· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τούτων, ἐπιχειροῦσι μὲν οἱ κυριεύοντες αὐτῶν δαίμονες κωλύσαι, ἀκούσαντες δὲ, ὅτι ὁ θεὸς αὐτῶν χρεῖαν ἔχει, παραχωροῦσι.

7 Καὶ ἐπέθηκαν ἐπάνω αὐτῶν τὰ ἱμάτια αὐτῶν·

Επέθηκαν καὶ ἐπὶ τῆς ὄνου καὶ ἐπὶ τοῦ πώλου, μὴ γινώσκοντες, ἐπὶ τίνος αὐτῶν ὀχληθῆναι βούλεται.

7 Καὶ ἐπεκάλυψεν ἐπάνω αὐτῶν.

Επάνω αὐτῶν, δηλαδή τῶν ἱματίων, τῶν ἐπιτεθέντων τῷ πώλῳ. Εἶεν δ' ἂν ἱμάτια τῶν ἀποστόλων ἀναγωγικῶς, αἱ ἀρεταί, τὰ νοητὰ περιβάλλαια τῆς ψυχῆς, αἷς περιστέλλουσι τοὺς προσαγομένους τῷ Χριστῷ. Λουκᾶς δὲ εἴρηκεν, ὅτι οἱ μαθηταὶ ἐπεβίβασαν τὸν Ἰησοῦν ἐπὶ τὸν πῶλον (β)· οἱ μαθηταὶ γὰρ ἐπιβιβάζουσι τὸν λόγον ἐπὶ τὰ ἔθνη.

8 Ὁ δὲ πλεῖστος ὄχλος ἔστρωσαν ἑαυτῶν τὰ ἱμάτια ἐν τῇ ὁδῷ·

Εδειξαν, ὅτι ὑπὲρ προφῆτην αὐτὸν εἶχον· διὸ καὶ ὑπερβαλλόντως αὐτὸν ἐτίμησαν. Πρὸ ὀλίγου γὰρ τὸν Λάζαρον ἀναστήσας, ὡς ὁ Ἰωάννης φησί, πολλὸ σέβας τούτοις ἐνέβαλε. Ρίψωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς τὸν κόσμον τοῦ σώματος διὰ Χριστὸν, καὶ κοσμήσωμεν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, ρίπτοντες, ἃ περιβεβλήμεθα, χρήματα καὶ πάθη.

(α) Λουκ. ΙΘ', 33. 34.

(β) Λουκ. ΙΘ', 35.

8 Ἄλλοι δὲ ἔκοπτον κλάδους ἀπὸ τῶν δένδρων, καὶ ἑστρώννουν ἐν τῇ ὁδῷ.

Μάρκος (α) δὲ, στοιβάδας εἶπε. Στοιβάς δὲ, ἡ σωρεία τῶν κλάδων. Ἐλαιῶν δὲ ἦσαν οἱ κλάδοι· τὸ γὰρ ὅρος τῶν ἐλαιῶν τινικαῦτα παρήμειβεν.

9 Οἱ δὲ ὄχλοι οἱ προάγοντες καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες, ἔκραζον, λέγοντες· Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαυὶδ·

Τὸ, ὡσαννὰ, ἐβραϊκὸν μὲν ἐστὶ· σημαίνει δὲ, ποτὲ μὲν, ὕμνον, ποτὲ δὲ, σῶσον δὴ. Νῦν οὖν φησὶν, Ὕμνος τῷ υἱῷ Δαυὶδ.

9 Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου·

Τὸ, ἐν ὀνόματι Κυρίου, ἀντὶ τοῦ, παρὰ Κυρίου. Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἀπὸ θεοῦ, εὐλογημένος ὁ πεμφθεὶς ἐκ θεοῦ. Μάρκος δὲ προσέθηκε (β), καὶ Εὐλογημένη ἡ ἐρχομένη βασιλεία ἐν ὀνόματι Κυρίου, τοῦ πατρὸς ἡμῶν Δαυὶδ. Ὑπέλαβον γὰρ, ὅτι ἀνωρθώθη ὁ καταβεβλημένος θρόνος τῆς βασιλείας τοῦ Δαυὶδ. Ὅθεν χαίροντες ἔλεγον, καὶ Εὐλογημένη ἡ ἐρχομένη πάλιν βασιλεία τοῦ προπάτορος ἡμῶν Δαυὶδ. Ἐρχομένη δὲ ἐν ὀνόματι Κυρίου, τοῦτέστιν, ἀπὸ θεοῦ. Ὁ δὲ Ἰωάννης φησὶν· Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ (γ). Πάντα γὰρ εἰκὸς ὑπὸ τῶν ὄχλων τότε ρηθῆναι, τῶν τε προαγόντων, καὶ τῶν ἀκολουθούντων, καὶ τῶν ἐξελθόντων εἰς ὑπάντησιν αὐτοῦ. Νοεῖται δὲ τὸ, ἐν ὀνόματι Κυρίου, καὶ ἀντὶ τοῦ, ἐν δόξῃ Κυρίου, ἐν τάξει βασιλείας.

9 Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις.

Ὕμνος ἐν ὑψίστοις, ὑμνοῦντων καὶ τῶν ὑψίστων δυνάμεων, ἦται, τῶν ἀγγέλων, τὸν θεόν, τὸν πέμψαντα ἡμῖν βασιλέα,

(α) Μάρκ. ΙΑ', 8.

(β) Μάρκ. ΙΑ', 10.

(γ) Ἰωαν. ΙΒ', 13.

καὶ ἀνορθώσαντα τὴν βασιλείαν Δαυίδ. Ὁ δὲ Λουκᾶς, ἀντὶ τοῦ, *Ὡσαννά ἐν τοῖς ὑψίστοις, Δόξα ἐν ὑψίστοις* εἶπεν (α). Οὗτος δὲ ιστορεῖ καὶ περὶ τῶν μαθητῶν, ὅτι ἔλεγον, *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος βασιλεὺς ἐν ὀνόματι Κυρίου· εἰρήνη ἐν οὐρανῷ, καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις* (β). *εἰρήνην*, τὴν χαρὰν ὀνομάσας. Σκόπει δὲ, πῶς ἐν τοιούτῳ κρότῳ, καὶ τοσαύταις κραυγαῖς, ὁ πῶλος, καίτοι παντελῶς ἀδάμαστος ὢν, ὅμως εὐτάκτως ἐφέρετο, προτυπῶν πάντως τὸ καταπειθές τῶν ἔθνων, καὶ τὴν ἀθρόαν αὐτῶν μεταβολὴν εἰς εὐταξίαν.

10 Καὶ εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐσείσθη πᾶσα ἡ πόλις, λέγουσα· Τίς ἐστὶν οὗτος;

Εσείσθη, ἀντὶ τοῦ, ἐταράχθη, θορυβεθεῖσα ἐπὶ τῷ κρότῳ καὶ ταῖς εὐφημαίαις.

11 Οἱ δὲ ὄχλοι ἔλεγον· Οὗτός ἐστιν Ἰησοῦς ὁ προφήτης, ὁ ἀπὸ Ναζαρέτ τῆς Γαλιλαίας.

Εἰ καὶ ὑπὲρ προφήτην αὐτὸν εἶχον, ὅμως προφήτην αὐτὸν ὠνόμαζον, οὐδὲν ὑψηλότερον ἐννοεῖν δυνάμενοι, διὰ τὰ ἀνθρωποπρεπῆ τοῦτου. Λουκᾶς δε φησιν (γ), ὅτι *Καὶ τινες τῶν φαρισαίων ἀπὸ τοῦ ὄχλου εἶπον πρὸς αὐτόν· Διδάσκαλε, ἐπιτίμησον τοῖς μαθηταῖς σου. Καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· Λέγω ὑμῖν, ὅτι ἂν οὗτοι σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κεκράζονται.* Φθονήσαντες γὰρ ἔλεγον, ὅτι Κώλυσον τοὺς μαθητάς σου τοιαῦτα κροτεῖν καὶ εὐφημεῖν σε. Εἰπὼν δὲ, ὅτι ἂν οὗτοι σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κεκράζονται, ἐνέφηεν, ὅτι ἀδύνατον σιωπηθῆναι τὴν δόξαν αὐτοῦ. Λέγοντο δ' ἂν λίθοι καὶ οἱ πιστεύσαντες ἐξ ἔθνων, ὡς ὄντες πρότερον πεπωρωμένοι τὸν νοῦν, καὶ ἀνάσθη-

(α) Λουκ. ΙΘ', 38.

(β) Λουκ. ΙΘ', 38.

(γ) Λουκ. ΙΘ', 39.

τοι θεογνωσίας ἀληθινῆς, οἵτινες, σιωπησάντων τῶν ἀποστόλων τῇ τελευτῇ, λοιπὸν αὐτοὶ κράζουσι κηρύττοντες.

12 Καὶ εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ, καὶ ἐξέβαλε πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν κατέστρεψε, καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλοῦντων τὰς περιστεράς.

Τὰ παραπλήσια καὶ ὁ Ἰωάννης φησὶν· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν κατ' ἀρχὰς τοῦ εὐαγγελίου, Ματθαῖος δὲ καὶ οἱ λοιποὶ πρὸς τῇ τέλει. Δῆλον οὖν, ὅτι δις ταῦτα πεποίηκεν ὁ Χριστὸς, καὶ κατὰ διαφόρους καιροὺς. Καὶ τότε μὲν λέγουσιν Ἰουδαῖοι πρὸς αὐτόν· *Τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν* (α). ἄρτι δὲ σιγῶσιν. Ὅρα δὲ τὴν καταφρόνησιν αὐτῶν· ἐν τῷ ναῷ γὰρ ἐκαπήλευον· καὶ οἱ μὲν, ἐπώλουν τὰ πρὸς θυσίαν ἐπιτήδεια τοῖς χρῆζουσι, πρόβατα, λέγω, καὶ βόας καὶ περιστεράς, ὡς ὁ Ἰωάννης ἐδήλωσε, καὶ εἴ τι τοιοῦτον· οἱ δὲ, ἡγόραζον. *Κολλυβισταὶ* δὲ εἰσιν οἱ τραπέζιται. Καταλλάκτας δὲ τούτους ἀνομάζουσιν οἱ πολλοί. *Κόλλυβες* γάρ, ὁ ὀβολός, καὶ *κολλυβίζω* λέγεται τὸ καταλλάσσω. Εἰσῆλθεν οὖν ὁ Χριστὸς εἰς τὸ ἱερὸν μετὰ παρρησίας, ὡς οἰκοδεσπότης. Ἐξέβαλε δὲ καὶ τοὺς ῥηθέντας, καὶ τὰ ῥηθέντα, τὴν τε κατὰ πάντων ἐξουσίαν, ἣν ὡς θεὸς εἶχε, παραγυμνῶν, καὶ τῇ ἀναμαρτησίᾳ τεθαῤῥκῶς· καὶ τοῦτο μὲν, τῆς εὐχοσμίας τοῦ οἰκείου ναοῦ φροντίζων· τοῦτο δὲ, προδίδων τὴν ἐκβολὴν τῶν δι' αἵματος θυσιῶν· τοῦτο δὲ, καὶ παιδεύων ἡμᾶς, ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας παρρησιάζεσθαι.

13 Καὶ λέγει αὐτοῖς· Γέγραπται· «Ὁ οἶκός μου, οἶκος προσευχῆς κληθήσεται·

Γέγραπται ἐν τῷ προφῆτῃ Ἠσαΐᾳ (β).

(α) Ἰωαν. Β', 18.

(β) Ἠσ. Νε', 7.

13 Ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ἐποιήσατε σπήλαιον ληστῶν. »

Ληστές ὠνόμασε, τοὺς ἐν αὐτῷ καπηλεύοντας, διὰ τὸ ὁμοίως τοῖς λησταῖς φιλοκερδεῖν· οἱ λησταὶ γὰρ φιλοκερδεῖς ἦ διότι τὰ πωλούμενα, ἐξ ἀρπαγῆς καὶ πλεονεξίας ἦσαν. Ἐν τῷ Ἰερεμῳ δὲ γέγραπται· Μὴ σπήλαιον ληστῶν ὁ οἶκός μου ἐστὶ (α) ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΣ'.

Περὶ τῶν τυφλῶν καὶ χωλῶν.

14 Καὶ προσήλθον αὐτῷ τυφλοὶ καὶ χωλοὶ ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς.

Χωλός ἐστι, καὶ πᾶς ὁ μὴ βαίνων ὀρθὰ πρὸς ἀρετὴν· τυφλός ἐστι, καὶ πᾶς ὁ μὴ νοῶν τὸ καλόν.

15 Ἰδόντες δὲ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς τὰ θαυμάσια, ἃ ἐποίησε, καὶ τοὺς παῖδας κράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ λέγοντας· Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαυὶδ· ἡγανάκτησαν·

Ὤκονόμησεν ὁ Θεός, καὶ τοὺς παῖδας ὑμῆσαι αὐτόν, ἵνα πάσης ἀντιλογίας ἀποκλεισθῶσιν Ἰουδαῖοι, βλέποντες τὰ ἔκγονα αὐτῶν, τὰ παρ' αὐτοῖς τρεφόμενα καὶ παιδευόμενα, κινούμενα πρὸς ὕμνον τοῦ Χριστοῦ παραδόξως καὶ ὑπερφυῶς· οἱ δὲ σφοδρότερον μᾶλλον ἀναισχυνοῦσι, καὶ τῷ φθόνῳ διαβήγνυμενοι μαίνονται.

16 Καὶ εἶπον αὐτῷ· Ἀκούεις, τί οὗτοι λέγουσιν;

Ὡ τῆς ἀναιδείας! Τὸν Χριστὸν εἰκός ᾤν εἰπεῖν πρὸς αὐτούς·

(α) Ἰερεμ. Ζ', 11:

Ἀκούετε· τί οὗτοι λέγουσιν, οἱ παῖδες ὑμῶν, οἱ μηδέποτε με
θεασάμενοι;

16 Ὁ δὲ Ἰησοῦς λέγει αὐτοῖς· Ναί·

Ναί, φησιν, ἀκούω. Καὶ ἐπεὶ, ὡς ἔφημεν, σφόδρα ἡναγχύν-
τον, ἐπιπληκτικώτερον κέχρηται τῇ ἀπολογίᾳ λέγων·

16 Οὐδέποτε ἀνέγνωτε· «Ὅτι ἐκ στόματος νηπίων καὶ
θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον;»

Τοῦ Δαυὶδ μὲν τὸ ῥητὸν (α), προεφήτευσε δὲ τὰ τηνικαῦτα
γινόμενα. Ἐκπληκτικώτατον οὖν τὸ τοιοῦτον θαῦμα· τότε γὰρ
πρῶτον χορὸς παιδων ὑπομαζίων τρανῶς ἐφθέγγετο. Οὐδὲ γὰρ
ἀπλῶς ἦσαν παῖδες, ἀλλὰ παῖδες νήπιοι, καὶ θηλάζοντες.
Κατηρτίσω δὲ, ἀντὶ τοῦ, τέλειον ἐποίησας ἐξ ἀτελοῦς στό-
ματος. Καλῶς δὲ εἶπεν, ἐκ στόματος νηπίων· τὸ στόμα γὰρ
ἦν, τῶν νηπίων· τὸ δὲ λεγόμενον, τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, τρα-
ναύσης τὴν ἄωρον γλῶσσαν τῶν θηλαζόντων. Ἐθαυματουργήθη
δὲ τοῦτο καὶ πρὸς παράκλησιν τῶν μαθητῶν, ἵνα θαρρῆσωσιν
ὑπὲρ ἑαυτῶν, ὡς, ὃ τὴν ψελλίζουσαν γλῶσσαν τρανώσας, σο-
φίσει καὶ τὴν ιδιωτείαν αὐτῶν. Ἦν δὲ τοῦτο καὶ τύπος τῶν
ἐθνῶν, ἃ ψελλίζοντα πρὸς θεολογίαν, αἰφνίδιον ἤχησαν τέλειον
καὶ ἐξάκουστον.

17 Καὶ καταλιπὼν αὐτοὺς, ἐξῆλθεν ἔξω τῆς πόλεως
εἰς Βηθανίαν· καὶ ἠύλισθη ἐκεῖ.

Ἐξῆλθε, χαλῶν αὐτοῖς τὸν ὄγκον τοῦ πάθους, καὶ σθενύνων
τὴν πυρκαϊάν τοῦ φθόνου αὐτῶν.

(α) Παλμ. Η'. 3.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΖ΄.

Περὶ τῆς ξηρανθείσης συκῆς.

18 Πρωίας δέ, ἐπανάγων εἰς τὴν πόλιν, ἐπείνασε. Καὶ
 19 ἰδὼν συκὴν μίαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἦλθεν ἐπ' αὐτήν,
 καὶ οὐδὲν εὔρεν ἐν αὐτῇ, εἰ μὴ φύλλα μόνον· καὶ
 λέγει αὐτῇ· Μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γένηται εἰς τὸν
 αἰῶνα. Καὶ ἐξηράνθη παραχρῆμα ἡ συκὴ.

Ἐπεὶ τὴν μὲν ἐνεργητικὴν αὐτοῦ δύναμιν πολλάκις ἐπεδείξατο·
 τὴν δὲ τιμωρητικὴν οὐδ' ἅπαξ, δεῖξαι λοιπὸν καὶ ταύτην βουλή-
 θεις, ἵνα θαρρῆσωσιν οἱ μαθηταὶ κἀντεῦθεν, ὅτι δυνατός ἐστιν
 ἀμύνασθαι τοὺς ἐπιβουλεύοντας Ἰουδαίους, καὶ ὅτι οὐκ ἂν ποτε
 πάθοι, μὴ θέλων, εἰς ἄνθρωπον μὲν οὐκ ἐπιδείκνυται ταύτην,
 ὡς φιλάνθρωπος· εἰς τὸ φυτὸν δέ. Διὸ καὶ σχηματίζεται (1)
 πεινᾶν, καὶ ἔρχεται πρὸς τὴν συκὴν, εἰ ἄρα εὐρήσει τι ἐν αὐτῇ,
 καθὼς εἶπε Μάρκος (α), καίτοι γινώσκων, ὡς οὐχ εὐρήσει. Καὶ
 τοῦτο γὰρ αὐτὸς οὗτος ὁ Μάρκος εἶρηκε, προσθεῖς· ὅτι (β) Οὐκ
 ἦν καιρὸς σύκων. Καὶ ταῦτα πλάττεται κατ' οἰκονομίαν, ἵνα
 εὐαφρόμως ἐπὶ τὴν θαυματουργίαν ἔλθῃ· καὶ λόγῳ μόνῳ ξη-
 ραίνει τὴν συκὴν, καὶ δείκνυσι τὴν τιμωρητικὴν αὐτοῦ
 δύναμιν, ὡς ἦν αὐτῷ σκοπός. Ἐπιδείκνυσι δὲ τὸ ὑγρότε-
 ρον τῶν ἄλλων φυτῶν, ἵνα καὶ μεῖζον τὸ θαῦμα γένη-
 ται. Μὴ τοίνυν ἀκριβοῦς, διὰ τί τετιμώρηται τὸ φυτὸν,
 ἀνάιτιον ὄν· ἀλλὰ μόνον ὅρα τὸ θαῦμα, καὶ θαύμαζε τὸν θαυ-
 ματουργόν. Τετιμώρηται γάρ, οὐχ ὡς ἁμαρτήσαν, ἀλλ' ἵνα
 μάθωσιν οἱ ἀκολουθοῦντες, ὅτι καὶ κολάζειν ὁ Χριστὸς δύναται.

(1) 1δ. καὶ εἰς Ἰωαν. Δ', 7. παρὰ τῷ αὐτῷ Εὐθυμίῳ.

(α) Μαρκ. ΙΑ', 12. 13.

(β) Μαρκ. ΙΑ', 13.

[Συκῆ, (1) φύλλοις κομῶσα μόνοις, ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγῇ, καρπὸν μὲν δικαιοσύνης οὐκ ἔχουσα, μόνην δὲ τὴν τῶν πεπλανημένων ἡθῶν ἐπιδείξιν, ὡς φύλλα, προβαλλομένη. "Η καὶ ἄλλως· ἡ ἐν σκιαῖς καὶ τύποις σωματικοῖς τοῦ νόμου λατρεία, καὶ τὰ Ἰουδαϊκὰ παρατηρήματα.]

20 Καὶ ἰδόντες οἱ μαθηταί, ἐθαύμασαν, λέγοντες· Πῶς παραχρῆμα ἐξηράνθη ἡ συκῆ;

Ἰδόντες, οὐκ αὐτίκα, ἀλλὰ τῇ ἐπαύριον. Λέγει γὰρ ὁ Μάρκος, ὅτι Καὶ ὅτε ὀψὲ ἐγένετο, ἐξεπορεύετο ἔξω τῆς πόλεως. Καὶ πρῶτ' ἀναπορευόμενοι, εἶδον τὴν συκῆν ἐξηραμένην ἐκ ριζῶν. Καὶ ἀναμνησθεὶς ὁ Πέτρος λέγει αὐτῷ· 'Ραββί, ὅ ἐστι, Διδάσκαλε, ἴδε, ἡ συκῆ, ἣν κατηράσω, ἐξήρανται (α). Ἀναμνησθεὶς γὰρ τῆς κατάρας, ἔδειξεν αὐτῷ τὴν συκῆν.

21 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν ἔχητε πίστιν, καὶ μὴ διακριθῆτε, οὐ μόνον τὸ τῆς συκῆς ποιήσετε, ἀλλὰ καὶ τῷ ὄρει τούτῳ εἰπῆτε· Ἀρθῇτι, καὶ βλήθῃτι εἰς τὴν θάλασσαν· γενήσεται.

Τὰ παραπλήσια τούτοις εἶπε καὶ ἐν τῷ τριακιστῷ πέμπτῳ Κεφαλαίῳ, καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν ἐξήγησιν, δι' ἧς γνωίης ἂν καὶ ταῦτα σαφῶς. Μάρκος δὲ φησιν, εἰρηκέναι τὸν Ἰησοῦν, ὅτι (β) Ὅς ἂν εἴπῃ τῷ ὄρει τούτῳ· Ἀρθῇτι, καὶ βλήθῃτι εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ μὴ διακριθῇ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ πιστεύσῃ, ὅτι, ἃ λέγει, γίνεται, ἔσται αὐτῷ, ὃ ἐὰν εἴπῃ. Διακρίσιν γὰρ ἀμφοτέροι, τὸν δισταγμὸν ὀνομάζουσιν. Ὅρος

(1) Τὰ παρανεθεμένα ἀναγινώσκονται παρ' ἀμφοτέρους τοῖς χειρογράφοις ἐν τῷ περισελίδιῳ.

(α) Μαρκ. ΙΑ', 19—21.

(β) Μαρκ. ΙΑ', 23.

δὲ νοεῖται καὶ ὁ διάβολος, διὰ τὴν ἔπαρσιν· θάλασσα δὲ, ἡ ἄβυσσος καὶ τὸ χάος.

22 Καὶ πάντα, ὅσα ἂν αἰτήσητε ἐν τῇ προσευχῇ, πιστεύοντες, λήψεσθε.

Ο δὲ Μάρκος εἶπεν, ὅτι καὶ Πάντα ὅσα ἂν προσευχόμενοι αἰτῆσθε, πιστεύετε, ὅτι λαμβάνετε· καὶ ἔσται ὑμῖν (α). Πάντα δὲ νόει, μὴ ἀπλῶς, ἀλλὰ τὰ ἄξια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΗ΄.

Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν Κύριον
ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων.

23 Καὶ ἐλθόντι αὐτῷ εἰς τὸ ἱερὸν, προσήλθον αὐτῷ διδάσκοντι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ, λέγοντες· Ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; καὶ τίς σοι ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν ταύτην;

Ἐπεὶ τοῖς θαύμασιν οὐκ ἠδύναντο μέμψασθαι, περὶ τῆς ἐκβολῆς ἐγκαλοῦσι τῶν πωλούντων καὶ ἀγοραζόντων ἐν τῷ ἱερῷ, λέγοντες· Ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς, κωλύων, ἅπερ ἡμεῖς οὐκ ἐκωλύσαμεν; καὶ τίς σοι ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν ταύτην τοῦ ἐξωθεῖν, μηδεμίαν ἀρχὴν τοῦ ναοῦ ἐμπιστευμένῳ; Καὶ μὴν καλὸν ἐποίησεν, ἀνακαθάρας τὸ ἱερὸν· ἀλλ' ἡ βασκανία καὶ τοῖς καλοῖς εἴωθεν ἐπηρεάζειν.

24 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς· Ἐρωτήσω ὑμᾶς καὶ γὰρ λόγον ἑνα· ὃν ἐὰν εἴπητέ μοι, καὶ γὰρ
25 ὑμῖν ἐρῶ, ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ· Τὸ βάπτισ-

(α) Μαρκ. 11', 24.

σμα Ἰωάννου πόθεν ἦν; ἐξ οὐρανοῦ ἢ ἐξ ἀνθρώπων;

Ἐξ οὐρανοῦ μὲν, ἀντι τοῦ, ἀνωθεν, ἐκ τοῦ θεοῦ· ἐξ ἀνθρώπων δέ, ἀντι τοῦ, ἐξ ἐντολῆς ἀνθρώπων. Ὅρα δέ, πῶς ἐξ εὐθείας μὲν οὐκ ἀπεκρίθη τούτοις, ἵνα μὴ δόξῃ μεγαλύνειν ἑαυτὸν, καὶ ἵνα μὴ διασύρῃσιν αὐτὸν, ὡς ἀντίθεον. Ἐπεὶ δὲ ὁ βαπτιστὴς Ἰωάννης πολλὰ περὶ τῆς μεγαλειότητος αὐτοῦ μεμαρτύρηκεν, ἐκείθεν αὐτοὺς ἀντεπερωτᾷ, καὶ συνελαύνει πρὸς ἀπορίαν, ἧ καὶ αὐτοὶ γινόντες ἐθορυβήθησαν.

25 Οἱ δὲ διελογίζοντο παρ' ἑαυτοῖς, λέγοντες· Ἐὰν εἴπωμεν, Ἐξ οὐρανοῦ· ἐρεῖ ἡμῖν· Διατί οὖν οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ;

Τοῦτό ἐστιν, ἡ ἀπορία. Εἶπε γὰρ ἂν αὐτοῖς· Διὰ τί οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ, λέγοντι· πολλὰ καὶ μεγάλα περὶ ἑμοῦ; Βί γὰρ ἐπιστεύσατε, οἷς ἔλεγεν, ἐγινώσκετε ἂν, ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ. Δοιπὸν οὖν ἐλέγχεσθε, μάτην ἔχοντες προφήτην τὸν Ἰωάννην, ἀπιστοῦντες αὐτῷ.

26 Ἐὰν δὲ εἴπωμεν, Ἐξ ἀνθρώπων· φοβούμεθα τὸν ὄχλον· πάντες γὰρ ἔχουσι τὸν Ἰωάννην ὡς προφήτην.

Ω τῆς ἀνελευθέρου τῶν ἀθλίων ἀνθρωπαρσεκειας! Τοῦ μὲν θεοῦ καταφρονοῦσι· τοὺς ἀνθρώπους δὲ φοβοῦνται, καὶ πρὸς χάριν αὐτῶν ἅπαντα πράττουσιν.

27 Καὶ ἀποκριθέντες τῷ Ἰησοῦ, εἶπον· Οὐκ οἶδαμεν.
Ἐφη αὐτοῖς καὶ αὐτός· Οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν, ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ.

Εἰδει μὲν αὐτοὺς εἰπεῖν, ὅτι καὶ τὸ βάπτισμα ἐκ θεοῦ ἦν, καὶ ὁ Ἰωάννης ἐκ θεοῦ ἑσταλται· ἐπεὶ δὲ φεύγοντες τὸν ἐλεγχον, ἵνα μὴ ἀπιστοῦντες αὐτῷ φανῶσιν, ἔκρυπτον τὴν ἀλήθειαν, φησίν· Οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν, ἧ βούλεσθε μαθεῖν, οὐ κρύπτω,

ὡς ὑμεῖς, τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἀναξίους τῆς ἀποκρίσεως ὑμᾶς
λογιζόμενος, οὕτω κακουργοῦντας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΘ'.

Περὶ τῶν δύο υἱῶν παραβολῇ.

28 Τί δὲ ὑμῖν δοκεῖ;

Περὶ ὧν ἔρῳ, δηλονότι. Μὴ θελησάντων γὰρ εἰπεῖν, πόθεν
ἦν τὸ βάπτισμα Ἰωάννου, ἵνα μὴ ἐλεγχθῶσιν ἀπιστήσαντες
ἐκείνῳ, βούλεται διὰ παραβολῆς αὐτοὺς ἐμβαλεῖν εἰς τὸ αὐ-
τοὺς καταψηφίσασθαι ἑαυτῶν, ὡς ἀπειθῶν, καὶ λέγει·

28 Ἄνθρωπος εἶχε τέκνα δύο· καὶ προσελθὼν τῷ πρώ-
τῳ, εἶπε· Τέκνον, ὕπαγε, σήμερον ἐργάζου ἐν τῷ

29 ἀμπελῶνί μου. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν· Οὐ θέλω·

30 ὕστερον δὲ μεταμεληθεὶς, ἀπῆλθε. Καὶ προσελθὼν
τῷ δευτέρῳ, εἶπεν ὡσαύτως. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶ-
πεν· Ἐγὼ, κύριε, καὶ οὐκ ἀπῆλθε.

Ἀνθρωποι μὲν ὑποδηλοῖ τὸν θεόν, ὡς φιλόανθρωπον· τέκνα
δὲ αὐτοῦ δύο, τὸν τε λαὸν τῶν ἔθνων, καὶ τὸν τῶν Ἰουδαίων,
ὡς ποιήματα αὐτοῦ. Καὶ ἔστιν ὁ μὴ ὑποσχόμενος μὲν, ἀπελ-
θὼν δὲ, ὁ λαὸς τῶν ἔθνων· ὁ δὲ ὑποσχόμενος μὲν, μὴ ἀπελ-
θὼν δὲ, ὁ λαὸς τῶν Ἰουδαίων. Τὰ ἔθνη μὲν γὰρ οὐχ ὑπέσχοντο
ἀκούσεσθαι τοῦ θεοῦ, καὶ ὁμῶς ὕστερον ὑπήκουσαν πιστεύσαν-
τα τῷ θεῷ καὶ Χριστῷ· οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ὑπέσχοντο, εἰπόντες
ἐν τῇ βίβλῳ τοῦ Δευτερονομίου· Πάντα, ὅσα ἂν εἴπῃ ὁ θεός,
ποιήσομεν, καὶ ἀκουσόμεθα (α)· καὶ ὕστερον παρήκουσαν,
ἀπιστήσαντες τῷ Χριστῷ καὶ θεῷ. Ταῦτα μόνον τῆς παραβο-

(α) Ἐξῆδ. 10', 8.

λῆς ἐκλέγου, καὶ ἐπιγίνωσκε· τὰλλα δὲ πάρες, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων παραβολῶν παρηγγείλαμεν. Ἐπὶ τὸ ἀσαφέστερον γὰρ τινα ταύτης οἰκονομικῶς συνετέθησαν, διὰ τὸ ἀνύποπτον, ἵνα μηδὲν περὶ ἑαυτῶν οἱ Ἰουδαῖοι γνόντες, ὀρθὴν ἐξενέγκωσι τὴν ψῆφον.

31 Τίς ἐκ τῶν δύο ἐποίησε τὸ θέλημα τοῦ πατρός ;
Λέγουσιν αὐτῷ· Ὁ πρῶτος.

Αὐτοὺς ἠνάγκασεν, ὡς εἴρηται, τὴν ψῆφον ἐξαγαγεῖν, ἵνα αὐτοκατάκριτοι γένωνται. Εἴτα μεταβαίνει πρὸς τοὺς τελῶνας καὶ τὰς πόρνas, ἐπὶ πλέον ἐλέγχων αὐτούς.

31 Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ.

Τελῶνας λέγει, τοὺς μετανοήσαντας καὶ βαπτισθέντας, ὅτε ὁ Ἰωάννης ἐκήρυσσε· καὶ πόρνas ὁμοίως. Προάγουσι δὲ, ἀντὶ τοῦ, προλαμβάνουσιν. Εἴτα σαφηνίζει τὸν λόγον, καὶ διδάσκει, πῶς προλαμβάνουσι, λέγων·

32 Ἦλθε γὰρ πρὸς ὑμᾶς Ἰωάννης ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης, καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ· οἱ δὲ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι ἐπίστευσαν αὐτῷ.

Ηλθε πρὸς ὑμᾶς, οὐκ ἐν ἡμελημένῳ βίῳ, ἀλλ' ἐν ὁδῷ ἀρετῆς, ἵνα καὶ ἀξιοπίστος φανῇ, καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ, παραινούντι μετανοεῖν καὶ εὐτρεπίζεσθαι πρὸς ὑποδοχὴν τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ.

32 Ὑμεῖς δὲ ἰδόντες οὐ μετεμελήθητε ὕστερον, τοῦ πιστεῦσαι αὐτῷ.

Ὑμεῖς δὲ, ἰδόντες τοὺς τελῶνας καὶ τὰς πόρνas, πῶς μετεβλήθησαν, ὅτε ὁ Ἰωάννης ἐκήρυσσε, καὶ προέλαβον ὑμᾶς, οὐ μετεβλήθητε, ὥστε πιστεῦσαι αὐτῷ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ν'.

Περὶ τοῦ ἀμπελῶνος παραβολῆς.

33 Ἄλλην παραβολὴν ἀκούσατε· Ἄνθρωπός τις ἦν οἰκοδεσπότης, ὅστις ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκε, καὶ ὥρυξεν ἐν αὐτῷ ληνόν, καὶ ὠκοδόμησε πύργον· καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς, καὶ ἀπεδήμησεν.

*Ἀνθρωπον μὲν ὁμοίως ὑπαινίττεται τὸν θεὸν καὶ πατέρα, διὰ τὸ φιλάνθρωπον, καὶ διὰ τὸ τῆς παραβολῆς ἔθος· ἀμπελῶν δὲ φυτευθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, ὁ Ἰσραηλῆτης λαός, ὃν ἐφύτευσεν ἐν τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας. Φησὶ γάρ ὁ Δαυὶδ (α): "Ἀμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετήρας· ἐξέβαλες ἔθνη, καὶ κατεφύτευσας αὐτήν. Φραγμός δέ, ὁ νόμος, οὐκ ἔων αὐτὸν ἐπιμιγῆναι τοῖς ἔθνεσι. Λέγοιτο δ' ἂν φραγμός, καὶ ἡ παρὰ τοῦ θεοῦ φυλακὴ, φρουροῦσα τοῦτον ἀπὸ πάσης ἐπιβουλῆς τῶν πέραξ ἔθνων· καθ-
εἶλες γάρ, φησι (β), τὸν φραγμὸν αὐτῆς, καὶ τρυγῶσιν αὐτὴν πάντες οἱ παραπορευόμενοι τὴν ὁδόν. Ἀπὸ τοῦ θεοῦ δέ, τὸ θυ-
σιαστήριον, ἐν ᾧ τὸ αἷμα ἐξεχέετο. Πύργος δέ, ὁ ναός, διὰ τὸ τῆς οἰκοδομῆς ὀχυρὸν καὶ ὑψηλόν. Γεωργοὶ δέ, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ· τούτοις γάρ ἐνεπίστευσεν ὁ θεός, ὡς διδασκάλοις, τὸν ἀμπελῶνα τοῦτον. Ἀποδημίαν δὲ τοῦ οἰκοδεσπότης φησὶν ὁ Χρυσόστομος (γ), τὴν μακροθυμίαν, ἐφ' οἷς ἡμάρτανον.*

34 Ὅτε δὲ ἤγγισεν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν, ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ πρὸς τοὺς γεωργοὺς, λαβεῖν

(α) Ψαλμ. 124, 9.

(β) Ψαλμ. 124, 13.

(γ) Τζμ. Ζ'. Σελ. 670. Α.

35 τοὺς καρποὺς αὐτοῦ. Καὶ λαβόντες οἱ γεωργοὶ τοὺς
 δούλους αὐτοῦ, ὃν μὲν ἔδειραν, ὃν δὲ ἀπέκτειναν,
 36 ὃν δὲ ἐλιθοβόλησαν. Πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δο-
 λους, πλείονας τῶν πρώτων· καὶ ἐποίησαν αὐτοῖς
 ὡσαύτως.

Καρποὶ μὲν τοῦ ῥθέντος ἀμπελῶνος, ἡ φυλακὴ τῶν νομικῶν
 ἐντολῶν καὶ αἱ ἀρεταί· δοῦλοι δὲ, οἱ προφῆται, οὓς ἄλλοτε
 ἄλλους ἀποσταλέντας εἰς ἀπαίτησιν τῆς τοιαύτης, ὡς εἴρηται,
 φυλακῆς καὶ τῶν ἀρετῶν, διαφόρως ἐτιμωρήσαντο. Μάρκος δὲ
 καὶ Λουκᾶς (α) τρεῖς ἀποστολάς τῶν προφητῶν ἀνέγραψαν,
 λέγοντες ἀπεστάλθαι πρῶτον, ἓνα δούλον, εἴτα ἕτερον, ἔπει-
 τα τρίτον. Οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο ἐναντιολογία πρὸς τὸν Ματθαῖον.
 Κάκεινος γὰρ διὰ τῶν δύο ἀποστολῶν πάντας συμπεριέλαβε,
 καὶ οὗτοι διὰ τῶν τριῶν ὁμοίως· πλὴν ἐκεῖνος μὲν παχύτερον,
 οὗτοι δὲ λεπτομερέστερον, οἱ καὶ διὰ τοῦ ἐνὸς δούλου πάν-
 τας δηλοῦσι τοὺς τῆς μιᾶς ἀποστολῆς καὶ τοῦ αὐτοῦ καιροῦ.
 Τί δὲ ἔστιν, ὃ φησι Μάρκος περὶ ἐνὸς, ὅτι *Κάκεινον λιθοβο-*
λήσαντες ἐκεφαλαιώσαν (β); Τινὲς μὲν εἶπον, ὅτι *ἐκεφαλαιώ-*
σαν τὴν ὕβριν, ἤγουν, ἐκορύφωσαν· ἐγὼ δὲ οἶμαι τὸ, *ἐκεφα-*
λαιώσαν, ἀντὶ τοῦ, τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ συνέτριψαν.

37 Ὑστερον δὲ ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς τὸν υἱὸν αὐτοῦ,
 λέγων· Ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου.

Τοῦτο εἶπεν, οὐχ ὡς ἀποδησόμενον· ἐγίνωσκε γάρ, ὅτι οὐκ
 ἐντραπήσονται τοῦτον· ἀλλ' ὡς ὀφειλόμενον, ὡσανεὶ λέγων·
 Ὅτι χρὴ αὐτοὺς ἐντραπήναι τὸν υἱόν μου. Λουκᾶς δὲ φησιν, ὅτι
 Εἶπεν (γ) ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος· Τί ποιήσω; πέμψω τὸν
 υἱόν μου τὸν ἀγαπητόν· ἴσως τοῦτον ἰδόντες ἐντραπήσονται.

(α) Μαρκ. ΙΒ', 2. καὶ ἐξῆς. Λουκ. Κ', 10. καὶ ἐξῆς.

(β) Μαρκ. ΙΒ', 4.

(γ) Λουκ. Κ', 13.

Εἶπε δὲ, τί ποιήσω, οὐκ ἐξ ἀπορίας, ἀλλ' ἐκ φιλανθρωπίας, δεικνύων, πόσον κηδεταὶ τῶν ἀχαρίστων, μήπω θέλων κακῶσαι τούτους, ἀλλὰ ζητῶν τρόπον, δι' οὗ τούτους ἀγριωθέντας ἡμερώσει. Καὶ τὸ, ἴσως, δὲ, τὸ εἰκὸς δηλοῖ.

38 Οἱ δὲ γεωργοί, ἰδόντες τὸν υἱὸν, εἶπον ἐν ἑαυτοῖς· Οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος· δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, καὶ κατὰσχωμεν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ.

Σκόπει, πῶς ἀκριβῶς προλέγει τὰ μέλλοντα! Καὶ μὴν, οὐχ ὡς υἱὸν θεοῦ τοῦτον ἀνεῖλον. Οὐκ ἀνεῖλον αὐτόν, ὡς υἱὸν θεοῦ, ἀλλ' ὡς κληρονόμον τοῦ ἀμπελῶνος, ἥγουν, ὡς βασιλέα τοῦ Ἰσραήλ. Βλέποντες γὰρ, ἃ ἑτερατούργει, καὶ ἀκούοντες, ἃ ἐφίλοσόφει, συνήρθοντο μὲν ἐν ἑαυτοῖς, ὅτι αὐτός ἐστιν, ὃν οἱ προφητῆται καταγγέλλουσι βασιλέα τοῦ Ἰσραήλ· ἐκνικηθέντες δὲ τῷ φθόνῳ, καὶ σκοτισθέντες ὑπὸ τῆς βασκανίας, τοῦτο μὲν συνεκάλυψαν, συμβούλιον δὲ ἔλαβον, ἵνα αὐτὸν ἀποκτείνωσι, καὶ λοιπὸν κυριαρχήσωσι τῆς κληρονομίας αὐτοῦ, τουτέστι, τοῦ λαοῦ, μηδὲν εἰς τὸ ἐξῆς ὑποπτεύοντες. Καὶ γὰρ ζῶν, ἤλεγχεν αὐτούς, καὶ ὠνειδίζε, καὶ ἠπεῖλει.

39 Καὶ λαβόντες αὐτόν, ἐξέβαλον ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος, καὶ ἀπέκτειναν.

Ἐξω τῶν ὀρίων τοῦ ἀμπελῶρος, ἥγουν, ἔξω τῆς πόλεως. Ἐξω γὰρ αὐτῆς τοῦτον ἐσταύρωσαν. Μάρκος δὲ φησιν, ὅτι πρῶτον ἀπέκτειναν αὐτόν, εἶτα ἐξέβαλον ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος (α). Τί οὖν ἐροῦμεν; Ὅτι τὸ, ἐξέβαλον ἔξω, καθ' ἕτερον ἐκεῖνος εἶπε σημαίνονμενον, ἀντὶ τοῦ, ἀπεστέρησαν (Ι), ὡς αὐτοῖς ἐδόκει.

(α) Μαρκ. ΙΒ', 8.

(1) τοῦ ἀμπελῶνος δηλαδὴ.

40 Ὅταν οὖν ἔλθῃ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος, τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς ἐκείνοις;

Αὐτοὺς ἔρωτᾷ πάλιν, ἵνα αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν ἐξαγαγόντες κἀνταῦθα τὴν ἀπόφασιν αὐτοκατάκριτοι γένωνται.

41 Λέγουσιν αὐτῷ· Κακοὺς κακῶς ἀπολέσει αὐτούς·

Κακοὺς ὄντας πικρῶς κολάσει αὐτούς.

41 Καὶ τὸν ἀμπελῶνα ἐκδώσεται ἄλλοις γεωργοῖς, οἵτινες ἀποδώσουσιν αὐτῷ τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν.

Ἀκοντες προφητεύουσι καὶ αὐτοὶ τὸ μέλλον. Ἐλθὼν γὰρ ὁ κύριος τοῦ τοιούτου ἀμπελῶνος, ἤγουν, ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν ὁ Χριστὸς, ὁ κληρονόμος, καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὴν ἰδίαν ἐξουσίαν, παρέδωκεν αὐτοὺς τοῖς Ῥωμαίοις εἰς ὄλεθρον καὶ ἀφανισμόν· τὸν δὲ τόπον τοῦ ἀμπελῶνος ἐξέδωκε τοῖς τῶν χριστιανῶν ἐπισκόποις, οἳ καὶ κατὰ τοὺς καιροὺς αὐτῶν, ὅτε δηλαδὴ τὰ χριστιανῶν ἤθουι, διαφερόντως ἐκαρποφόρουν τὰς ἀρετάς. Ἀλλὰ Ματθαῖος μὲν αὐτοὺς λέγει, καθ' ἑαυτῶν τὴν ψῆφον ἐξενεγκεῖν· Μάρκος δὲ καὶ Λουκᾶς (α) φασίν, ὅτι αὐτὸς ἀπεφήνατο κατ' αὐτῶν. Εἰκὸς δὲ, πρῶτον ἐκείνους ἀποφήνασθαι, εἶτα τὸν Χριστὸν εἰπεῖν, ὅπερ ἐκεῖνοι εἶπον, ἐπιβεβαιοῦντα τὸν λόγον αὐτῶν. Ἰδιαιτάτα δὲ Λουκᾶς εἶρηκεν, ὅτι Ἀκούσαντες εἶπον· Μὴ γένοιτο (β). Πρὸ τούτου γὰρ ἀγνοοῦντες, ὅτι περὶ αὐτῶν ἦν ἡ παραβολή, κατεψηφίσαντο ἑαυτῶν· ὥστερον δὲ, ἐπιψηφισαμένου τοῦ Χριστοῦ, συνῆκαν καὶ εἶπον· Μὴ γένοιτο!

42 Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Οὐδέποτε ἀγέγνωτε ἐν ταῖς γραφαῖς· « Λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκο-

(α) Μαρκ. ΙΒ', 9, Λουκ. Κ', 16.

(β) Λουκ. Κ', 16.

δομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας·

Δαυϊτικὴ μὲν ἡ προφητεία (α), δείκνυσι δὲ διὰ ταύτης ὁ Χριστὸς, ὅτι πάντως ἔσται, ἃ εἶπεν, πραγαγεθέντα πάλαι παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Καὶ ἀναιρεθῆται μὲν ἀπ' αὐτῶν· ἀναστὰς δὲ ἐκ νεκρῶν, γενήσεται εἰς κεφαλὴν γωνίας. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Ἐροῦμεν· Τροπικῶς ἡ προφητεία λίθον μὲν ὠνόμασε τὸν Χριστόν· οἰκοδομοῦντας δέ, τοὺς διδασκάλους τῶν Ἰουδαίων, οὓς καὶ γεωργούς ἡ παραβολὴ προσηγόρευεν· ἀπεδοκίμασαν δὲ τὸν τοιοῦτον οὗτοι λίθον, ἤγουν, ἀπώσαντο· πρῶτον μὲν λέγοντες· Οὗτος (β) οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ θεοῦ· καὶ πάλιν· Οὗτος (γ) πλανᾷ τὸν κόσμον (1), καὶ τὰ τοιαῦτα· τελευταῖον δὲ σταυρώσαντες· κεφαλὴ δὲ γωνίας ἐστίν, ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος. Ἐγένετο οὖν εἰς κεφαλὴν γωνίας ὁ Χριστὸς, ἤγουν, ὑπῆρξεν ἀκρογωνιαίος λίθος, ἐν τῷ παρεικάζεσθαι τοιοῦτῳ λίθῳ. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος ἐφ' ἑαυτῷ συνδεῖ τοίχους δύο· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ Χριστὸς, ἐφ' ἑαυτῷ συνδεσμεῖ τοὺς δύο λαοὺς, τὸν τε ἐξ ἐθνῶν καὶ τὸν ἐξ Ἰουδαίων, καὶ συνενοῖ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως. Τινὲς δὲ γωνίαν ἐνόησαν τὴν ἐκκλησίαν, ὡς συνδεσμοῦσαν τοὺς πιστοὺς, ἧς τινος εἰς κεφαλὴν γέγονεν ὁ Χριστὸς, εἶπουν, κεφαλὴ καὶ ἄρχων.

42 Παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν·»

Καὶ τοῦτο μέρος τῆς εἰρημένης προφητείας ἐστὶ, διδάσκον, ὅτι καὶ κατὰ βούλησιν θεοῦ γενήσεται αὕτη ἡ γωνία, τουτέστιν, ἡ συνάφεια τῶν λαῶν, καὶ θαυματοθήσεται παρὰ πάντων,

(α) Ψαλμ. ΠΙΖ', 22.

(β) Ἰωαν. Θ', 16.

(γ) Ἰωαν. Ζ', 12.

(1) ὁ χ. λ. ο. ν., ὁ Χρυσόστομος Τομ. Ζ'. Σελ. 672. Α. «Ο δὲ Εὐδύμιος καὶ ἐν τῷ καιμένῳ τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου γράφει, κόσμον·»

οὐ μόνον, ὡς κεκαλλωπισμένη ταῖς ποικιλίαις τῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ καὶ, ὡς ἰσχυροτέρα πάσης ἐπιβουλῆς.

43 Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνοι ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς.

Βασιλείαν τοῦ θεοῦ λέγει, τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ θεοῦ, ὑφ' ἧς ἐφρουρῶντο· ἔθνος δὲ ποιοῦν τοὺς ἀξίους αὐτῆς καρποὺς, τὸ γένος τῶν χριστιανῶν.

44 Καὶ ὁ πεσὼν ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον, συνθλασθήσεται·

Ὁ προσκόψας αὐτῷ, ἑαυτὸν βλάψει, καὶ οὐκ ἐκείνον, ὃ πεπόνθασιν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ.

44 Ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ, λικμήσει αὐτόν.

Ἐφ' ὃν δ' ἂν βαρῆσῃ (1), ταυτέστιν, ᾧ ἂν ὀργισθῇ, λεπτυνεῖ καὶ διασχυρπῖσει καὶ ἐξολοθρεύσει αὐτόν, ὃ γέγονεν εἰς ἔθλον τὸ γένος τῶν Ἰουδαίων, παραδοθὲν εἰς πολιτοχλίαν τοῖς Ῥωμαῖοις στρατεύμασι.

45 Καὶ ἀκούσαντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι τὰς παραβολὰς αὐτοῦ, ἔγνωσαν, ὅτι περὶ αὐτῶν

46 λέγει. Καὶ ζητοῦντες αὐτόν κρατῆσαι, ἐφοβήθησαν τοὺς ὄχλους· ἐπειδὴ ὡς προφήτην αὐτόν εἶχον.

Πανταχοῦ τοὺς ἀνθρώπους φοβοῦνται, καὶ οὐ τὸν θεόν· ἀλλ' ὁ μὲν Χριστὸς καὶ τὰς παραβολὰς εἶπε, καὶ τὴν προφητείαν ἐπ' ἡγαγεν, ἵνα δειλιάσαντες ἀποσχῶνται τῆς πονηρίας· αὐτοὶ δὲ μᾶλλον ἐζήτησαν ἀνελεῖν αὐτόν. Καὶ μὴν ἐγίνωσκεν, ὡς οὐ μεταβληθήσονται· ἀλλὰ πανταχοῦ τὸ ἑαυτοῦ ποιεῖ, μὴδὲν ἐλλείπων τῶν καθηκόντων.

(1) ἐπιβαρῆσῃ, βαρέως πίση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΑ΄.

Περὶ τῶν καλουμένων εἰς τὸν γάμον.

ΚΕΦ. XXII, 1 Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, πάλιν εἶπεν
2 αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς, λέγων· Ὁμοιώθη ἡ βασι-
λεῖα τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἐποίη-
3 σε γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ· καὶ ἀπέστειλε τοὺς
δούλους αὐτοῦ, καλέσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς
γάμους· καὶ οὐκ ἤθελον ἐλθεῖν.

Η μὲν πρὸ ταύτης παραβολῆ, τὰ μέχρι τοῦ σταυροῦ διέγρα-
ψεν, οἷον τὴν τοῦ θεοῦ πρόνοιαν, ἥ πρὸς Ἰουδαίους ἐκέχρητο,
τὴν τούτων προφητοκτονίαν, καὶ τελευταῖον, τὴν ἀναίρεσιν
τοῦ Σωτῆρος· αὕτη δὲ, ἡ νῦν προκειμένη, τὰ μετὰ τὸν σταυ-
ρὸν προσημáνει· βασιλεῖαν μὲν οὐρανῶν ὀνομάζουσα τὸν
θεὸν καὶ πατέρα· γάμους δὲ, τὴν μυστικὴν συνάφειαν τοῦ
υἱοῦ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῶν πιστῶν. Διττὴν δὲ νοοῦμεν τὴν
τοιαύτην συνάφειαν, τὴν μὲν ἐνταῦθα γινομένην, διὰ πίστεως
καὶ ἀρετῶν, τὴν δὲ ἐκεῖ τελεσθησομένην ὑπερφυέστερον. Γά-
μους δὲ τὸ πρᾶγμα καλεῖ, διὰ τε τὸν αὐτοῦ πόθον, ὃν ἔχει
πρὸς αὐτήν, καὶ διὰ τὴν αὐτῆς χαράν· καὶ γὰρ καὶ ὁ Βαπτι-
στῆς νυμφίον αὐτὸν προσηγόρευσε· δούλους δὲ λέγει, τοὺς
ἀποστόλους, οἵτινες πρῶτον ἐν Ἱεροσολύμοις ἐδίδαξαν· κεκλη-
μένους δὲ, τοὺς Ἰουδαίους, οἱ προεκλήθησαν εἰς τοὺς τοιού-
τους γάμους, πάλαι μὲν ὑπὸ τῶν προφητῶν, ὕστερον δὲ ὑπὸ
τοῦ Βαπτιστοῦ· πρὸς αὐτὸν (Ι) γὰρ αὐτοὺς παρέπεμπον· ἔτι
δὲ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ νυμφίου. Καὶ ὅρα τὴν κακίαν μὲν τῶν
Ἰουδαίων, ἀγαθότητα δὲ τοῦ Σωτῆρος! Ἀνείλον αὐτὸν ἐκείνοι·

(Ι) τὸν Χριστὸν, παρέπεμπον αὐτοὺς, τοὺς Ἰουδαίους, οἱ προφῆται καὶ ὁ Βα-
πτιστής.

ὁ δὲ, καὶ φονεῖς ὄντας αὐτοῦ, πάλιν καλεῖ πρὸς εὐφροσύνην αἰώνιον, οἱ δὲ ἀποπηδῶσι.

4 Πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους, λέγων· Εἴπατε τοῖς κεκλημένοις· Ἴδου, τὸ ἄριστόν μου ἡτοίμασα, οἱ ταῦροί μου καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμένα, καὶ πάντα ἑτοίμα· δεῦτε εἰς τοὺς γάμους.

Προτέρους μὲν δούλους νόει, τοὺς περὶ Πέτρον· ὑστέρους δὲ, τοὺς περὶ Παῦλον· ἄριστον δὲ καὶ ταύρους καὶ σιτιστὰ τεθυμένα, εἶπουν, ὑπηρεπισμένα, εἴρηκε, κατὰ τὸ ἐν τοῖς γάμοις ἔθος. Ἦν δ' ἂν ταῦτα ἐνταῦθα μὲν, ἡ τρυφή τῶν θείων δογμάτων· ἐκεῖ δὲ, ἡ οὐράνιος τρυφή καὶ ἀπόλαυσις. Διὰ δὲ τῶν ταύρων καὶ τῶν σιτιστῶν τὸ φιλότιμον καὶ πολυτελές τῆς εὐωχίας ἐμφαίνεται.

5 Οἱ δὲ, ἀμελήσαντες, ἀπῆλθον· ὁ μὲν, εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν, ὁ δὲ, εἰς τὴν ἐμπορίαν αὐτοῦ.

Καταφρονήσαντες τῆς κλήσεως, ἀπῆλθον εἰς τὰ οἰκεῖα ἔργα, τοιούστιν, εἶχοντο τῶν προτέρων.

6 Οἱ δὲ λοιποὶ, κρατήσαντες τοὺς δούλους αὐτοῦ, ὕβρισαν καὶ ἀπέκτειναν.

Ὡς τῆς ἀναισχυντίας! Οὐ μόνον οὐκ ἦλθον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτοὺς ὕβρισαν καὶ ἀπέκτειναν. Καὶ ἐν μὲν τῇ προλαβούσῃ παραβολῇ, οἱ ἀπαιτοῦντες τοὺς καρποὺς ἐσφάγησαν· ἐν ταύτῃ δὲ, οἱ καλοῦντες εἰς τοὺς γάμους. Τί ταύτης ἴσον τῆς μανίας; ὅσον ὁ βασιλεὺς ἐμακροθύμει καὶ ἐφιλανθρωπεύετο, τοσοῦτον οὗτοι ἐσκληρύνοντο καὶ ἡγρίαινον.

7 Ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς, ὠργίσθη· καὶ πέμψας τὰ στρατεύματα αὐτοῦ, ἀπώλεσε τοὺς φονεῖς ἐκείνους, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐνέπρησε.

Ἴδε κηδεμονίαν καὶ μακροθυμίαν ἄφατον! Ἐφύτευσεν ἀμπελῶ-

να καὶ ἀπῆρτισεν· ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς καὶ ἀπεδήμησεν· ἀπέστειλεν ἐν καιρῷ δούλους ἀπαιτῶν τοὺς καρπούς· τούτων ἀναιρεθέντων, ἀπέστειλεν ἄλλους· καὶ τούτων σφαγέντων, ἔπεμψεν αὐτὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν ἀγαπητόν· καὶ τούτου φονευθέντος, ἠνέσχετο, καὶ μᾶλλον ἀποστείλας δούλους, ἐκάλεσε τοὺς φονεῖς εἰς εὐωχίαν ἀτελεύτητον· οὐκ ᾔθελησαν εἰλθεῖν· πάλιν ἑτέρους ἀπέστειλεν· οἱ δὲ καὶ τούτους ἀνείλον. Τότε λοιπὸν, ὡς ἀνιάτα νοσοῦντας, ἀναιρεῖ, τοὺς παμπονήρους καὶ μιαρούς. Στρατεύματα δὲ αὐτοῦ νύει, τὰ στρατεύματα τῶν Ῥωμαίων· πάντες γὰρ τοῦ θεοῦ εἰσὶ κατὰ τὸν λόγον τῆς δημιουργίας· ἃ, ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου, καὶ τοὺς φονεῖς κατέσφαξαν, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν, τὰ ἱεροσόλυμα, ἐνέπρησαν.

8 Τότε λέγει τοῖς δούλοις αὐτοῦ· Ὁ μὲν γάμος ἑτοιμός ἐστιν, οἱ δὲ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν ἄξιοι.

9 Πορεύεσθε οὖν ἐπὶ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν, καὶ ὅσους ἂν εὔρητε, καλέσατε εἰς τοὺς γάμους.

Διεξόδους τῶν ὁδῶν λέγει, τὰς πόλεις καὶ κώμας τῶν ἐθνῶν· διεξόδους δὲ τῶν ὁδῶν ταύτας ὠνόμασε, δηλῶν τὸ ἀπερρίμμενον τῶν ἐθνῶν· ἐν ταῖς διεξόδοις γὰρ οἱ ἀπερρίμμενοι κατοικοῦσι. Πρῶτον μὲν γὰρ οἱ ἀπόστολοι τοῖς Ἰουδαίοις ἐκήρυσσον, ἔτι παρ' αὐτοῖς ὄντες· ἐπεὶ δὲ ἀπηλαύνοντο, φησὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ Παῦλος· Ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαλῆθῆναι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἀναξίους ἑαυτοὺς ἐκρίνατε, ἰδοὺ, στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη (α).

Καὶ μὴν ἀναστὰς ὁ Χριστὸς ἐκ νεκρῶν, εὐθύς εἰς τὰ ἔθνη τούτους ἐξαπέστειλεν, εἰπὼν· Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη (β). Πῶς οὖν πρῶτον τοῖς Ἰουδαίοις ἐκήρυξαν, γρά-

(α) Πραξ. ΙΓ', 46.—Οὕτως ἀναφέρει τὸ καίμενον τῶν Πράξεων καὶ ὁ Χρυσοστόμος Τομ. Ζ'. Σελ. 681. Β.

(β) Ματθ. ΚΗ', 19.

φει Δουκᾶς ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Πράξεων· ὅτι μέλλων ὁ Χριστὸς ἀναβαίνειν εἰς τὸν οὐρανόν, εἶπε τοῖς ἀποστόλοις (α). *Ἀθήσεθε ὀνταμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς· καὶ ἔσθε μοι μάρτυρες, ἐν τε Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ Σαμαρείᾳ, καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. Ἰδοὺ, δεδήλωκεν, ὅτι ἄρξονται ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ.*

10 Καὶ ἐξεληθόντες οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι εἰς τὰς ὁδοὺς, συνήγαγον πάντας, ὅσους εὗρον, πονηροὺς τε καὶ ἀγαθοὺς·

Πονηροὺς ὀνομάζει, τοὺς κακοήθεις, ἢ τοὺς ἀκρατεῖς ἐν τοῖς πάθεσιν· ἀγαθοὺς δὲ, τοὺς ἀπλοῦς, ἢ τοὺς ἐγκρατεῖς ἐν ταῖς ἀλόγοις ὁρμαῖς, οἷς ὁμοῦ πᾶσιν ἐκήρυξαν οἱ ἀπόστολοι, πάντας ἐπίσης καλοῦντες εἰς τὴν συνάφειαν τοῦ Χριστοῦ, τήν τε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, καὶ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι.

11 Καὶ ἐπλήσθη ὁ γάμος ἀνακειμένων. Εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς θεάσασθαι τοὺς ἀνακειμένους, εἶδεν ἐκεῖ

12 ἄνθρωπον οὐκ ἐνδεδυμένον ἐνδυμα γάμου· καὶ λέγει αὐτῷ· Ἐταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε, μὴ ἔχων ἐνδυμα γάμου;

Εἰπὼν, ὅτι ἐπλήσθη ὁ γάμος, ἤγουν, ὁ νυμφῶν, ἐσήμεναι, ὅτι πολλοὶ εἰσελεύσονται μέχρι τῆς τοῦ κόσμου συντελείας. Ἐν δὲ τῷ ἐφεξῆς τῆς παραβολῆς διδάσκει περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως. Σὺ δὲ μηδὲν πολυπραγμόνει βαθυτέρον, οἷον, τίς ὁ νυμφῶν, καὶ πῶς συνεισῆλθε τοῖς κεκαλλωπισμένοις ὁ ἀκαλλώπιστος, καὶ εἴ τι τοιοῦτον· ἐπικίνδυνος γὰρ ἡ τούτων ἐξέτασις, διὰ τε τὴν ἄβυσσον τῆς θεωρίας αὐτῶν, καὶ διὰ τὴν αὐτονομίαν τῆς παραβολῆς· μόνον δὲ ἐντεῦθεν ἀρῶν τὸ γινώσκειν, ὅτι οὐ χρὴ τίνα θαρρεῖν μόνῳ τῷ ἔλθειν εἰς τοὺς γάμους, εἴτουν,

(α) Πράξ. Α', 8.

μόνη τῇ εἰς Χριστὸν πίστει· ἀλλ', ἐπεὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀπελούσατο (1), δεῖ περιεληθῆναι καὶ ἔνδυμα γαμικόν, ἥτοι, κεκαλλωπισμένον καὶ ἄξιον τῶν μελλόντων γάμων· ἔστι δὲ τοῦτο βίος καθαρὸς καὶ λαμπρὸς, τρόπον χιτῶνος ὑψηλασμένος ἐξ ἀρετῶν.

Ἄνθρωπον μὲν οὖν, οὐκ ἐνδεδυμένον ἔνδυμα γάμου, προσηγόρευσε πάντα ἄνθρωπον ἀναξίως τοῦ γάμου ἐστολισμένον· οὐκ ἔνδυμα δὲ γάμου, βίος ῥυπαρὸς καὶ ἀκάθαρτος. Ἐταῖρον δὲ αὐτὸν εἶπεν, ὡς τέως χριστιανόν, εἰ καὶ ἀναξίως τῆς προσγορίας ταύτης ἐπολιτεύσατο. Καὶ μὴν χάριτι πάντας ἐκάλεσε· πῶς οὖν ἀκριβολογεῖται; Διότι προσήκει τὸν εἰς γάμον κληθέντα, καὶ μάλιστα βασιλικόν, κεκοσμημένον εἰσελθεῖν, καὶ ἀμειψασθαι τὴν χάριν τῆς κλήσεως τῷ καλλωπισμῷ τῆς στολῆς. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν φθαρτῶν γάμων, ἔχοι τίς ἂν ἀπολογίαν καὶ συγγνώμην, διὰ τὸ δυσπόριστον εἶναι τὴν ἀξίαν στολὴν· ἐπὶ δὲ τοῦ ἀφθάρτου τούτου γάμου, πᾶσα περιήρηται πρόφασις· ὁ γὰρ καλλωπισμὸς ἐγγὺς καὶ εὐπόριστος, εἰ μόνον ἀληθῶς αὐτὸν ζητήσομεν (2). Ὅστε δικαίως ἐκβάλλει τὸν ἀκαλλώπιστον, ὡς ῥάθυμον καὶ κάταφρονητὴν. Καθάπερ γὰρ οἱ μὴ ἐλθόντες ὕβρισαν, οὕτω καὶ οἱ εἰσελθόντες ἐρρυπαμμένοι.

† † ῤυπαρὰ (3) γὰρ ἱμάτια φορεῖ, ὁ μὴ ἐνδυσάμενος σπλάγχνα οἰκτερισμῶν, χρηστότητα, φιλαδελφίαν καὶ τὰ ὅμοια.

12 Ὁ δὲ ἐφίμωθη.

Ὡς μὴδὲν ἔχων ἀπολογίσασθαι. Δείκνυσι δὲ ὁ λόγος, ὅτι, καίτοι προδήλου τῆς ἁμαρτίας οὐσης, ὅμως οὐ πρότερον ὁ θεὸς κολάσει, μέχρις ἂν αὐτὸς ὁ ἡμαρτηκὸς ἑαυτὸν καταδικάσῃ. Τὸ γὰρ σιωπᾶν, καὶ μὴ δύνασθαι πῶς ἀποκριθῆναι, καταδίκης ἐστὶ.

(1) τὸν τῶν ἁμαρτιῶν ῥύπον ὅλκαδι.

(2) Ἰσως, ζητήσωμεν.

(3) Ταῦτα δὲν εὐρίσκονται παρ' οὐδετέρῳ τῶν δύο χειρογράφων· καὶ μετῴχθησαν ἑνταῦθα ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου Σελ. 150. E.

13 Τότε εἶπεν ὁ βασιλεὺς τοῖς διακόνοις·

Τοῖς ἀγγέλοις, τοῖς εἰς τὸ κολάζειν ὑπηρετοῦσιν. Ὡς γεγενημένα δὲ λέγει τὰ μέλλοντα, νόμῳ προφητείας.

13 Ἀήσαντες αὐτοῦ πόδας καὶ χεῖρας, ἄρατε αὐτὸν, καὶ ἐκβάλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον·

Δέσιν λέγει τὴν ἐποχὴν τῆς ἐνεργείας τῆς τε διὰ ποδῶν καὶ τῆς διὰ χειρῶν τελουμένης. Τότε γὰρ καταργεῖται πᾶσα τῶν ἁμαρτωλῶν ἐνέργεια, καὶ οὐκέτι λοιπὸν οὐδεμία πράξις εἰς ἐξίλασμόν· ἐργασίας γάρ, φησιν, ὁ παρὼν καιρὸς· ὁ δὲ μέλλων ἀνταποδόσεως. Δεσμοῦνται δὲ πόδες μὲν, οἱ πρὸς ἁμαρτίαν βαδίσαντες· χεῖρες δὲ πάλιν, αἱ παράνομα διαπραξάμεναι.

13 Ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

Ἰνα μὴ νομίσῃ τις, ὅτι σκότος ἀπλῶς ἔστιν ἡ τοιαύτη κόλασις, εἴτουν, στέρησις φωτὸς μόνον, προσέθηκεν, ὅτι Ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων, τὰς ἐν ἐκείνῳ πικράς τε καὶ ἀλγεινάς ὀδύνας ὑποφαίνων. Ἀκούσωμεν καὶ φρίζωμεν, ὅσοι μετὰ τὸ ἀπολούσασθαι διὰ τοῦ θείου βαπτίσματος, ἐν διεσθαρμένῳ βίῳ καταρρύπουμεν τὴν ψυχὴν, ὅτι οὐ μόνον ἐκβλήθησόμεθα τοῦ νυμφῶνος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν χαλεπωτάτην κόλασιν ἀποπεμφθήμεθα. Τοιγαροῦν ἐπιμελητέον τῆς ἐντὸς στολῆς, καὶ μὴ τῆς ἐκτός· ἕως γὰρ ἂν τῆς ἐξω φροντίζωμεν, τῆς ἔνδον οὐ δυνησόμεθα φροντίζειν. Ζητήσῃ δ' ἂν τις, πῶς οὐ τῷ πατρὶ μάλλον, ἀλλὰ τῷ υἱῷ ἡ ἐκκλησία συνάπτεται; Καὶ ἀκούσει πάντως, ὅτι ὁ υἱὸς ἐνανθρωπήσας συνανεστράφη αὐτῇ, καὶ ὅτι τῷ υἱῷ συναπτομένη, καὶ τῷ πατρὶ συνάπτεται· λέγει γάρ ὁ υἱός· Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν (α)· καὶ Ὁ ἑωρακὸς ἐμὲ, εἰώρακε τὸν πατέρα (β).

(α) Ἰωαν. 1', 30.

(β) Ἰωαν. 14', 9.

(TOM. A'.)

14 Πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί.

Τοῦτο εἶπε καὶ ἐν τῷ τέλει τῆς παραβολῆς τῶν μισθουμένων ἐργατῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΒΒ'.

Περὶ τοῦ κήνσου.

15 Τότε πορευθέντες οἱ Φαρισαῖοι, συμβούλιον ἔλαβον, ὅπως αὐτὸν παγιδεύσωσιν ἐν λόγῳ.

Ω τῆς βαθείας πωρώσεως! Οὐδὲν τῶν εἰρημένων ἤψατο τῆς ψυχῆς αὐτῶν· μεθύοντες δὲ τῷ φθόνῳ, τρέπονται πρὸς ἐπιβουλὴν· καὶ ἐπεὶ συλλαβεῖν αὐτὸν οὐκ ἠδύναντο διὰ τὸν ὄχλον, ὡς προδεδήλωται, συσκέπτονται θηρεῦσαι τοῦτον δι' ἐρωτήσεως.

16 Καὶ ἀποστέλλουσιν αὐτῷ τοὺς μαθητάς αὐτῶν μετὰ τῶν Ἑρωδιανῶν, λέγοντες·

Εἰρηται περὶ τῶν Ἑρωδιανῶν ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ Κεφαλαίῳ. Νῦν δὲ φησιν ὁ Χρυσόστομος (1), Ἑρωδιανούς νοεῖσθαι, τοὺς Ἡρώδου στρατιώτας, ἐπιδημοῦντας ἐκεῖ τότε, καὶ συνεξαποσταλέντας ὑπὸ τῶν φαρισαίων ὡς μάρτυρας, εἴ τι κατὰ τοῦ Καίσαρος ἀποκριθεῖη· φίλος γὰρ ἦν ὁ Ἡρώδης τοῦ Καίσαρος. Ὁ δὲ Λουκᾶς φανερώτερον περὶ τῶν ἀποσταλέντων μαθητῶν αὐτῶν ἔγραψεν (α), ἐγκαθέτους αὐτοὺς ὀνομάσας, ἥγουν, ἐνεδρεοῦντας, ἔτι δὲ καὶ ὑποκρινομένους δικαιοσύνην, ἧς ἔνεκεν δῆθεν ἡρώτων, καὶ ὅτι ἀπεστάλησαν, ἵνα ἐπιλάβωται λόγον αὐτοῦ, εἰς τὸ παραδοῦναι αὐτὸν τῇ ἀρχῇ καὶ τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ ἡγεμόνος· ἥλπιζον γὰρ, ὅτι κατὰ τοῦ Καίσαρος ἀποκριθήσεται.

(1) Τομ. Ζ'. Σελ. 687. Α.

(α) Λουκ. Κ', 20.

16 Διδάσκαλε, οἶδαμεν ὅτι ἀληθὴς εἶ.

Οὐρα κολακείαν ἀναίσχυντον, ἥ κέχρηται, χαυνῶσαι τοῦτον βουλόμενοι πρὸς τὸ πάντως ἀποκριθῆναι. Καὶ εἰ ἀληθὴς ἐστὶ, πῶς ἀλλαγῶ λέγετε, ὅτι πλανᾷ τὸν κόσμον; (α)

16 Καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ διδάσκεις·

Καὶ πῶς πάλιν λέγετε, ὅτι *Οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ θεοῦ* (β); *Οδὸν δὲ τοῦ θεοῦ φασί*, τὴν ἀρετὴν, δι' ἧς ὁδεύει τις πρὸς θεόν.

16 Καὶ οὐ μέλλει σοι περὶ οὐδενός· οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων.

Καὶ τοῦτο λέγουσιν, ὑποκινίζοντες αὐτὸν εἰς τὸ μὴ αἰδεσθῆναι τὸν Καίσαρα, μηδὲ διὰ φόβον αὐτοῦ σιγῆσαι πρὸς τὸ ἐπερωτώμενον. Ἀληθῆ μὲν οὖν ἦσαν πάντα, ὅσα προσεμαρτύρησαν αὐτῷ, πλὴν ἄκοντες ὡμολόγησαν ταῦτα, πρὸς κατασκευὴν τῆς ἐπιβουλῆς.

17 Εἰπέ οὖν ὑμῖν, τί σοι δοκεῖ;

Περὶ οὗ δηλονότι μέλλομεν ἐρωτᾶν.

17 Ἐξέσται δοῦναι κῆνσον Καίσαρι, ἢ οὐ;

Κῆνσος, ρωμαϊκὴ μὲν ἐστὶ λέξις, ἐρμηνεύεται δὲ φόρος, ἥτοι, τέλος· τὸ δὲ, *ἔξεσται*, ἀντὶ τοῦ, δυνατόν ἐστιν, εἴτουν, δίκαιόν ἐστι. Πάλαι μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι, φυλάττοντες τοὺς νόμους, πάσης ἀπὸ πλ. αὐτοῦ ἐλευθερίας· ὕστερον δὲ παραβαίνοντες αὐτοὺς, κατεδουλώθησαν Ῥωμαίοις, ὧν ἦρχε Καῖσαρ, καὶ φόρους αὐτοῖς ἐτέλουν. Ἐρωτᾷ δὲ πάνυ κακοῦθως καὶ δολερῶς, ἵνα, ἐὰν μὲν εἴπῃ, ὅτι ἔξεσται, κινήσῃ κατ' αὐτοῦ τοὺς ὄχλους, ὡς συμβουλευόντος δουλεύειν Καίσαρι, καὶ ὑποτάσσοντας ἀνθρώπων τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ· ἐὰν δὲ εἴπῃ, ὅτι οὐκ ἔξεσται, παραδώσουσιν αὐτὸν

(α) Ἰωαν. Ζ', 12.—Καὶ ἐνταῦθα ὁ Χρυσόστομος ἔχει, τὸν ὅχλον. Τόμ. Ζ', σελ. 687. C.

(β) Ἰωαν. Θ', 16.

τῷ ἡγεμόνι, ὡς ἀποστασίαν ἀπὸ Καίσαρος καὶ πόλεμον συμβουλευόντα. Τί οὖν ἡ πηγὴ τῆς γνώσεως;

18 Γινοὺς δὲ ὁ Ἰησοῦς τὴν πονηρίαν αὐτῶν, εἶπε·

Ο μὲν Μάρκος (α) τὴν ὑπόκρισιν φησιν· ὁ δὲ Λουκᾶς, τὴν παρουργίαν (β).

18 Τί με πειράζετε, ὑποκριταί;

Υποκρινόμενοι μὲν ἐρωτᾶν, ἵνα γινῶτε τὸ δίκαιον· οὐρύσσοντες δὲ βόθρους διὰ τῆς ἐρωτήσεως, ἵνα με κατακρημνίσητε. Δεῖξας οὖν, ὅτι οὐκ ἔλαθον αὐτὸν, ὅμως ἀποκρίνεται καὶ πρὸς τὴν ἐρώτησιν. Καὶ σκόπει πῶς;

19 Ἐπιδείξατέ μοι τὸ νόμισμα τοῦ κήνσου.

Παρά δὲ τῷ Μάρκῳ φησὶ, *Φέρετέ μοι δηνάριον, ἵνα ἴδω* (γ). Καὶ παρὰ τῷ Λουκᾷ δὲ ὁμοίως. Νόμισμα γὰρ ἐλέγετο καὶ τὸ δηνάριον. Ἐζήτησε δὲ ἰδεῖν τὸ νόμισμα, ἵνα θαυμάσιως ἀπ' αὐτοῦ τὴν ἀπόκρισιν ἐργάσῃται.

20 Οἱ δὲ προσήνεγκαν αὐτῷ δηνάριον. Καὶ λέγει αὐτοῖς· Τίνος ἡ εἰκὼν αὕτη καὶ ἡ ἐπιγραφή; Λέγουσιν αὐτῷ· Καίσαρος.

Οὐκ ἀγνοῶν ἠρώτησεν· ἀλλ' ἵνα τὴν ἀπόκρισιν αὐτῶν ἀποφασιν οἰκείαν ποιήσῃ.

21 Τότε λέγει αὐτοῖς· Ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος, Καίσαρι·

Επεὶ Καίσαρός ἐστιν, ἀπόδοτε λοιπὸν Καίσαρι τὰ ἴδια. Διὰ τοῦτο γὰρ οὐκ εἶπε, Δότε, ἀλλ', Ἀπόδοτε, ὡς ἐκείνου ὄντα. ἵνα δὲ μὴ εἴπωσιν, ὅτι ἄνθρωποι ἡμᾶς ὑποτάττετε καὶ οὐ θεῷ, ἐπήγαγε·

(α) Μαρκ. ΙΒ', 15·

(β) Λουκ. Κ', 23.

(γ) Μαρκ. ΙΒ', 15. Λουκ. Κ', 24.

21 Καὶ τὰ τοῦ θεοῦ, τῷ θεῷ.

Ἐξέστι γὰρ καὶ ἀνθρώποις ἀπονέμειν τὰ προσήκοντα, καὶ θεῷ τὰ ὀφειλόμενα· τοῖς μὲν, τοὺς φόρους, καὶ εἴ τι τοιοῦτον· τῷ δὲ, τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν φυλακὴν τῶν ἐντολῶν. Λέγοιτο δ' ἂν Καῖσαρ, καὶ ὁ κοσμοκράτωρ διάβολος, ᾧ τινι δέον ἀποδιδόναι τὰ αὐτοῦ, φημι δὴ, πᾶσαν ἐμπάθειαν καὶ κακίαν.

22 Καὶ ἀκούσαντες ἐθαύμασαν· καὶ ἀφέντες αὐτὸν ἀπῆλθον.

Ἐθαύμασαν μὲν, οὐκ ἐπίστευσαν δὲ, ὅ καὶ αὐτὸ μεγάλη τούτων κατηγορία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΓ'.

Περὶ τῶν Σαδδουκαίων.

23 Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ προσῆλθον αὐτῷ Σαδδουκαῖοι, οἱ λέγοντες, μὴ εἶναι ἀνάστασιν·

Ἐῖρηται περὶ τῆς αἵρέσεως τῶν Σαδδουκαίων ἐν τῷ τρίτῳ Κεφαλαίῳ. Οὗτοι δὲ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἠθέτουν, διὰ τὸ μὴ μνημονεύεσθαι ταύτην φανερώς ἐν ταῖς μωσαϊκαῖς γραφαῖς, ὅς δὴ μόνας ἐγίνωσκον, τὰς ἄλλας οὐ παραδεχόμενοι βίβλους. Ἀλλ' ὅ τῆς ἀνοίας! Ἐπιστομισθέντων γὰρ τῶν φαρισαίων, τῶν ἀκριβεστέρων ἐν Ἰουδαίῳ, οἱ καταδεέστεροι τούτων Σαδδουκαῖοι, καθάπερ ἐκ διαδοχῆς, προσβάλλουσι, δέον μάλιστα συσταλῆναι. Ἀλλ' ὄντως ἡ θρασύτης ἀνάσχυον καὶ ἰταμόν καὶ ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦν! Καὶ ἐπεὶ ταῖς προφητικαῖς γραφαῖς φανερώτερον ἐνέκειτο τὸ δόγμα τῆς ἀναστάσεως, ὑπελάμβανον, ἐκεῖνο (1) δογματίζειν τοιοῦτους ἀνίστασθαι τοὺς ἀνθρώπους, οἳ προ τοῦ ἀποθανεῖν ἦσαν, μετὰ τῶν αὐ-

(1) τ. ε. τὸ δόγμα. Ἄρα, δογματίζει τὸ δόγμα.

τῶν σχέσεων καὶ παθῶν. Διὸ καὶ πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ τοιοῦτου δόγματος πλάσαντες οἰκοθεν ὑπόθεσιν προσίσσι.

24 Καὶ ἐπιηρώτησαν αὐτὸν, λέγοντες· Διδάσκαλε, Μωσῆς εἶπεν· «Ἐάν τις ἀποθάνῃ μὴ ἔχων τέκνα, ἐπιγαμβρεύσει ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἀναστήσει σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ.»

Ἐκ μωσαϊκοῦ νόμου τὴν ἀφορμὴν τοῦ πλάσματος λαμβάνουσιν, ὅπως ἀξιόλογον φανείη τὸ ζήτημα. Καὶ γὰρ ἐν τῇ γραφῇ τοῦ Δευτερονομίου (α) παρήγγειλε Μωϋσῆς, ἵνα τὴν γυναῖκα τοῦ τετελευτηκότος ἄπαιδος γαμήσῃ πάλιν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, ἐπιγαμβρεύσει· καὶ ὁ ἂν γεννήσῃ πρῶτον, ὀνομάσῃ τοῦτα τέκνον τοῦ θανόντος ἀδελφοῦ, πρὸς μνημόσυνον ἐκείνου. Ταῦτα μὲν οὖν τοῦ νόμου. Σκόπει δέ, τί οὗτοι κατασκευάζουσιν;

25 Ἦσαν δὲ παρ' ἡμῖν ἑπτὰ ἀδελφοί· καὶ ὁ πρῶτος, γαμήσας, ἐτελεύτησε· καὶ μὴ ἔχων σπέρμα, ἀφῆκε
26 τὴν γυναῖκα αὐτοῦ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ. Ὁμοίως καὶ
27 ὁ δεῦτερος, καὶ ὁ τρίτος, ἕως τῶν ἑπτὰ. Ὑστερον δὲ πάντων ἀπέθανε καὶ ἡ γυνή. Ἐν τῇ οὖν ἀνα-
28 στάσει, τίνος τῶν ἑπτὰ ἔσται γυνή; πάντες γὰρ ἔσχον αὐτήν.

Ἐπτὰ δὲ τούτους ὑποτιθέασιν, ὥστε δοκεῖν ἀπορώτερον τὸ πρόβλημα. Σκοπὸς δὲ τοῖς Σαδδουκαίοις, ἵνα εἴτε ἐνός, εἴτε πάντων ἀποκριθῇ, ταχέως ἀντιθῇσουσιν, ὡς ἐπεὶ γάμοι πάλιν, ἄρα καὶ τεκνογονίαι καὶ παιδοτροφίαι, καὶ πορισμοὶ χρημάτων, καὶ δίκαι, καὶ πόλεμοι, καὶ νόσοι, καὶ θάνατοι πάλιν, καὶ πάντα τὰ τοῦ παρόντος βίου, καὶ οὐκ ἔσται λοιπὸν ὁ βίος ἐκείνος ἕτερος παρὰ τοῦτον· εἰ δ' ὁ αὐτὸς ἔσται, τίνος χάριν ἔσται

(α) Δευτερονομ., ΚΕ', 5.

ἀνάστασις; Ὅστε οὐκ ἔσται ἀνάστασις. Τί οὖν ὁ Χριστός;

[Γυνή (1) μὲν εἴη ἂν, ἡ ἀνθρωπίνη φύσις· ἐπὶ δὲ ἀδελφοί, οἱ κατὰ καιροὺς παρὰ θεοῦ δοθέντες αὐτῇ πρὸς παιδαγωγίαν καὶ γένεσιν καρπῶν δικαιοσύνης νόμοι, οἷς, ὡς ἀνδράσι, κατὰ διαδοχὴν ὁμιλήσασα, παρ' οὐδενός· ἔσχε καρπὸν ἀληθινόν. Ἦν πρῶτος μὲν, ὁ ἐν τῷ παραδείσῳ δοθείς τῷ Ἀδάμ· δεύτερος δὲ, ὁ τῷ αὐτῷ δοθείς αὖθις ἔξω τοῦ παραδείσου, ἐν τάξει ἐπιτιμιῶν· τρίτος, ὁ κατὰ τὴν κιβωτὸν τῷ Νῶε δοθείς· τέταρτος ὁ τῷ Ἀβραάμ· δοθείς, περὶ τῆς περιτομῆς· πέμπτος, ὁ τῷ αὐτῷ πάλιν περὶ τῆς κατὰ τὸν Ἰσαάκ θυσίας· ἕκτος, ὁ κατὰ Μωϋσέα, καὶ ἕβδομος, ὁ διὰ τῶν προφητῶν. Οἱ τοίνυν τὴν ἀνάστασιν ἀθετεῖν διδάσκοντες δαίμονες, ἐρωτῶσι κακοήθως διὰ τῶν λογισμῶν, ὡς εἴπερ νεκρῶν ἀνάστασις ἔσται, κατὰ τίνα τῶν εἰρημένων ἐπὶ νόμων ἡ ἀνθρωπίνη φύσις τότε πολιτευθήσεται; Ἰνα, εἴγε κατὰ τίνα τούτων φῶμεν, ἐπαγάγωσιν, Οὐκοῦν ἄκαρπος ἔσται πάλιν καὶ ματαία ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ, τοῖς προτέροις αὖθις ἐνσχεθεῖσα κακοῖς. Ἀλλ' ὁ ἀληθὴς καὶ σωτήριος τῆς εὐσεβείας λόγος ἐπιστομίζει τούτους, ἐτέραν εἶναι ζῶην μετὰ τὴν ἀνάστασιν διδάσκων. Εἰ δὲ καὶ τὰς ἐπὶ χιλιάδας τῶν ἐτῶν τοῦ παρόντος κόσμου λάβοι τις, ἥτοι τοὺς ἐπὶ αἰῶνας, οἷς ὁμιλήσει τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις, οὐχ ἁμαρτήσῃ τοῦ εἰκότος, ὧν οὐδενός· ἔσται γυνὴ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, τούτων μὲν πέρας λαβόντων, ἐτέρου δὲ ἀτελευτήτου τοῦ ὀγδόου αἰῶνος παραλαμβάνοντος αὐτήν.]

29 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς· Πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς γραφάς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ.

Πλανᾶσθε, ὡς μὴ νοοῦντες τὰς γραφάς τὰς προφητικὰς, αἵτινες οὐ τοιαύτην, οἷαν ὑπολαμβάνετε, δογματίζουσιν ἀνά-

(1) Τὰ ἐν ταύτῃ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιειδίῳ παρὰ τῷ Α, καὶ ἀποδίδονται εἰς τὸν ἅγιον Μάρτυρον.

στασιν. Πλανᾶσθε δὲ καὶ, ὡς μὴ εἰδότες τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ, τὴν ἰσχύουσαν ἀναστήσαι τοὺς νεκροὺς χωρὶς τῶν προτέρων σχέσεων καὶ παθῶν.

30 Ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε ἐγκαμίζονται.

Οὔτε γαμοῦσιν οἱ ἄνδρες, οὔτε ἐγκαμίζονται αἱ γυναῖκες, τουτέστιν, οὐ συνάπτονται ἀνδράσιν, ὡς μὴ οὔσης ἐκεῖ σχέσεως γαμικῆς. Παρὰ δὲ τῷ Λουκᾷ προσέθηκεν (α), ὅτι οὔτε ἀποθαρεῖν ἔτι δύναται· δεικνύων, ὡς ὁ γάμος διὰ τὸν θάνατον γέγονεν, ἀντὶ τῶν τελευτώντων ἐτέρους ὑποβλαστάνων· ὅπου δὲ θάνατος οὐκ ἔστιν, οὐδὲ γάμος λοιπόν.

30 Ἄλλ' ὡς ἄγγελοι τοῦ θεοῦ ἐν οὐρανῷ εἰσι.

Περὶ μόνων τῶν δικαίων ἐνταῦθα λέγει, ὅτι τοῦ λοιποῦ ὡς ἄγγελοι εἰσι, κατὰ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀφιλήδονον, ἔτι δὲ καὶ κατὰ τὸ ἀκήρατον καὶ φωτοειδές. Τὸ δὲ, ὡς ἄγγελοι τοῦ θεοῦ ἐν οὐρανῷ, ἀντὶ τοῦ, ὡς ἄγγελοι τοῦ θεοῦ, οἱ ἐν οὐρανῷ. Οὕτω γὰρ εἶπεν ὁ Μάρκος (β). Λουκᾶς δὲ τὸ μειζόν φησιν, ὅτι Καὶ υἱοὶ εἰσι τοῦ θεοῦ, τῆς ἀναστάσεως υἱοὶ ὄντες (γ), τουτέστιν, ἀναγεννηθέντες διὰ τῆς ἀναστάσεως, ἥτις ἐστὶ παλιγγενεσία. Περὶ τῶν δικαίων γὰρ εἴρηται παρ' αὐτῷ καὶ τὸ, Οἱ δὲ καταξιωθέντες τοῦ αἰῶνος ἐκείνου τυχεῖν, καὶ τῆς ἀναστάσεως τῆς ἐκ νεκρῶν, καὶ τὰ ἐξῆς (δ).

[Ἡ (ι) τῶν ἀγγέλων φύσις, τὴν εἰς ἄρρην καὶ θῆλυ διαίρεσιν οὐκ ἐπιδέχεται· διότι τῆς θνητῆς φύσεως ἡ τοιαύτη

(α) Λουκ. Κ', 36.

(β) Μαρκ. ΙΒ', 25.

(γ) Λουκ. Κ', 36.

(δ) Λουκ. Κ', 35.

(1) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται παρ' ἀμφοτέραις τοῖς χειρογράφοις ἐν τῷ περισιελίδι.

διαίρεσις, οἷα διὰ τῆς τοῦ γάμου παιδοποιίας τὸ διὰ τοῦ θανάτου κενούμενον ἀναπληρούσης.]

31 Περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέγνωτε

32 τὸ ῥηθὲν ὑμῖν ὑπὸ τοῦ θεοῦ, λέγοντος· « Ἐγὼ εἰμι ὁ θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ; »

Ἐπειδὴ περ ἐκεῖνοι τὸν Μωϋσέα προεβάλλοντο, λοιπὸν καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῆς μωσαϊκῆς γραφῆς τούτους ἐπισομίζει. Ἐν τῇ βίβλῳ γὰρ τῆς Ἐξόδου (α) τὰ ῥηθέντα γέγραπται. Καὶ σκόπει τὸν λόγον. Ἐγὼ εἰμι ὁ θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ, οὐ τῶν πάντῃ νεκρῶν· εἰ γὰρ πάντῃ νεκροὶ ἦσαν, εἶπεν· ἂν ὅτι Ἐγὼ ἤμην ὁ θεός· ἐπεὶ δὲ εἶπεν, ὅτι Ἐγὼ εἰμι ὁ θεός, ἐδειξεν, ὅτι τῶν ἀναστῆναι μελλόντων. Ὡς περ γὰρ ὁ Ἀδὰμ, εἰ καὶ ἔζη μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ξύλου ἐκείνου βρωσιν, ἀλλ' οὖν ἐν ἡμέρᾳ ἔφαγε, τέθνηκε τῇ ἀποφάσει τῆς τελευτῆς· οὕτω καὶ οὗτοι, εἰ καὶ ἀπέθανον, ἀλλ' οὖν ἔζων, τῇ ὑποσχέσει τῆς ἀναστάσεως.

32 Οὐκ ἔστιν ὁ θεός, θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων.

Ὁ μὲν γὰρ θεός, ὢν καὶ ζῶν· ὁ δὲ νεκρός, οὐκ ὢν καὶ οὐ ζῶν. Καὶ μὴν ἀλλαχοῦ γέγραπται· Ἰτα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ (β). Ἀλλὰ κακεῖ νεκροὺς νόει, τοὺς ἀναστῆναι μέλλοντας. Ὁ δὲ Λουκᾶς προσέθηκεν, ὅτι πάντες αὐτῷ ζῶσιν (γ), ἡγουν παρ' αὐτῷ.

33 Καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι, ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ.

Οἱ ἀπόνηροι καὶ ἀδέκαστοι ὄχλοι· ὡς δὲ εἶπεν ὁ Λουκᾶς, καὶ τινες (δ) τῶν γραμματέων εἶπον· Διδάσκαλε, καλῶς εἶπας.

(α) Ἐξοδ. Γ', 6.

(β) Ῥωμ. ΙΔ', 9.

(γ) Λουκ. Κ', 38.

(δ) Λουκ. Κ', 39.

Οὔτοι γὰρ ὠμολόγουν μὲν τὴν ἀνάστασιν, ἀλλ' ὅμως ἐθαύμασαν καὶ αὐτοὶ τὴν ἐπιχείρησιν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ, ἐγὼ εἰμι ὁ θεός· οὐκέτι δὲ ἐτόλμων ἐπερωτῆν αὐτὸν οὐδέν (α). Καὶ τοῦτο Λουκᾶς φησὶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΔ'.

Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος νομικοῦ.

- 34 Οἱ δὲ Φαρισαῖοι, ἀκούσαντες ὅτι ἐφίμωσε τοὺς
35 Σαδδουκαίους, συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτό· καὶ ἐπηρώτησεν εἷς ἐξ αὐτῶν νομικός, πειράζων αὐτόν,
36 καὶ λέγων· Διδάσκαλε, ποία ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ;

Ἐπιστομισθέντων ἐκείνων, οὔτοι πάλιν ἐπιτίθενται, καὶ προβάλλονται τὸν νομικόν, οὐ βουλόμενοι μαθεῖν, ἀλλὰ κακοῦργοῦντες. Ἐπεὶ γὰρ πρώτη ἐντολὴ αὕτη ἦν, Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν θεόν σου, καὶ τὰ ἐξῆς, προσεδόκησαν, ὅτι προσθήσει τι καὶ περὶ ἑαυτοῦ, διὰ τὸ λέγειν καὶ ἑαυτὸν θεόν, καὶ παρέξει τούτοις ἀφορμὴν, ὡς βλάσφημος.

- 37 Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔφη αὐτῷ· « Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ
38 ψυχῇ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου. » Αὕτη ἐστὶ
39 πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή. Δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῇ·
« Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. »

Γινὸς τὴν πονηρίαν αὐτῶν, ἀπεκρίθη μὲν ἀνεπιλήπτως ὁ ἐρωτήθη· προσέθηκε δὲ καὶ τὴν δευτέραν ἐντολήν, καθαπτόμενος αὐτῶν διὰ ταύτης, ὡς οὐκ ἀγαπώντων αὐτόν, ἀλλὰ φθονούν-

(α) Λουκ. Κ', 40.

των καὶ ἐπιβουλευόντων, καὶ διὰ τοῦτο καὶ νῦν ἐρωτώντων· εἰ γὰρ ἠγάπων, οὐκ ἂν ἐπείραζον. Ὁμοίαν δὲ τῇ πρώτῃ τὴν δευτέραν εἶπε, κατὰ τὴν μεγαλειότητα· μεγάλη γὰρ καὶ αὕτη, καὶ ἀλληλουχοῦνται καὶ φεράλληλοι εἰσιν αἱ δύο· καὶ γὰρ ὁ μὲν ἀγαπῶν τὸν θεόν, ἀγαπᾷ καὶ τὸν πλησίον, φυλάττων τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ· ὁ δὲ μὴ ἀγαπῶν τὸν πλησίον, οὐδὲ τὸν θεὸν ἀγαπᾷ, παραβαίνων τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ.

[Δευτέρα (1) δὲ, οὐ τῇ τάξει τῆς νομοθεσίας, ἀλλὰ τῇ δυνάμει. Ἐν ἐτέρῳ γὰρ μέρει κεῖται αὕτη ἡ ἐντολή.]

40 Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμονται.

Ἐρρηται περὶ τούτου σαφῶς ἐν τῷ πέμπτῳ Κεφαλαίῳ, καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὸ, Οὕτως γὰρ ἐστὶν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται (α). Ἀλλὰ παρὰ μὲν τῷ Ματθαίῳ πειραστὴς ἐστὶν ὁ νομικός αὗτος, παρὰ δὲ τῷ Μάρκῳ, μᾶλλον ἐπαίνου τετύχηκε. Διὰ τί; Διότι πρῶτον μὲν ἐπείραζεν, ὡς εἶρηται, παρὰ τῶν φαρισαίων ἀποσταλείς· ἐνωτισθεὶς δὲ τὴν ἀπόκρισιν, ἀπεδέξατο ταύτην, καὶ μεταβληθεὶς συνωμολόγησεν, οὕτως ἔχειν, καὶ λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς (β), ἰδὼν αὐτὸν, ὅτι ρουνεχῶς ἀπεκρίθη, εἶπεν αὐτῷ· Οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ· τουτέστιν, ἐγγίξεις τῇ πίστει, τὸν φθόγον ἀποβαλὼν, καὶ τὴν ἀλήθειαν συνομολογῶν· τοῦτο δὲ εἶπε προτρεπόμενος αὐτὸν ἐπὶ τὴν τελείαν πίστιν. Ταῦτα δὲ εὐρήσεις παρὰ τῷ Μάρκῳ.

(1) Ταῦτα ἐν τῷ περιελιδίῳ παρ' ἑμποτέροις τοῖς χειρογράφοις.

(α) Ματθ. Ζ', 12.

(β) Μαρκ. ΙΒ', 34.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΕ΄.

Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐπερωτήσεως πρὸς
τοὺς Φαρισαίους.

- 41 Συνηγμένων δὲ τῶν Φαρισαίων, ἐπηρώτησεν αὐτοὺς
42 ὁ Ἰησοῦς, λέγων· Τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ;
τίνος υἱός ἐστι;

Περὶ τοῦ Χριστοῦ φησὶ, τοῦ καταγελλομένου μὲν ὑπὸ τῶν
προφητῶν, μήπω δὲ παραγεγονότος, ὡς ὑμεῖς λέγετε, προσ-
δοκωμένου δὲ παρ' ὑμῖν. Καὶ ὅρα σοφίαν! Αὐτοὶ μὲν γὰρ ᾤοντο,
προσθήσειν αὐτὸν εἰς τὴν πρώτην ἐντολὴν, ὡς εἴρηται, καὶ περὶ
ἑαυτοῦ τι, πρὸς ἔμφασιν τοῦ καὶ αὐτὸν εἶναι θεόν· αὐτὸς δὲ τοῦτο
μὲν οὐκ ἐποίησεν, ἐκκλίνων τὴν πανουργίαν αὐτῶν, ἰδίᾳ δὲ περὶ
τῆς ἑαυτοῦ θεότητος διαλέγεται, καὶ οὐκ ἐκ τοῦ προφανοῦς, ἀλλὰ
πλαγίως, διὰ τὸ ἀνύποπτον· καὶ τῷ δοκεῖν μὲν, περὶ τοῦ προσ-
δοκωμένου Χριστοῦ καὶ ἐρωτᾷ καὶ ἀποφαίνεται, δεικνύων, ὅτι
Κύριος καὶ θεός ἐστι· τῇ δ' ἀληθείᾳ περὶ ἑαυτοῦ ταῦτα λέγει.

- 42 Λέγουσιν αὐτῷ· Τοῦ Δαυὶδ.

Ἀπὸ τῶν προφητικῶν λόγων τοῦτο ἐγίνωσκον. Ἀπλῶς δὲ
υἱὸν τοῦ Δαυὶδ, εἶπουν, ψιλὸν ἄνθρωπον, τὸν Χριστὸν ὑπε-
λάμβανον, καίτοι τῶν προφητῶν οὐχ ἀπλῶς υἱὸν τοῦ Δαυὶδ,
ἀλλὰ καὶ θεὸν τοῦτον ἀνακηρυττόντων.

- 43 Λέγει αὐτοῖς· Πῶς οὖν Δαυὶδ ἐν πνεύματι Κύριον
44 αὐτὸν καλεῖ, λέγων· «Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου·
Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἃν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου
ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου;»

Ἐν πνεύματι, δηλαδὴ, τῷ ἁγίῳ, καθὼς εἶπε Μάρκος (α),
καὶ οὐκ ἄφ' ἑαυτοῦ.

(α) Μαρκ. ΙΒ', 36.

45 Εἰ οὖν Δαυὶδ καλεῖ αὐτὸν Κύριον, πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἔστι;

Τοῦτο εἶρηκεν, οὐκ ἀναιρῶν τὸ εἶναι υἱὸν αὐτοῦ τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ διελέγχων τὴν ἐσφαλμένην αὐτῶν ὑπόληψιν, ὅτι οὐκ ἔστιν υἱὸς αὐτοῦ τοιοῦτος, οἷον ὑπολαμβάνουσι, τουτέστι, ψιλὸς ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ κύριος αὐτοῦ. Λέγεται γὰρ υἱὸς μὲν αὐτοῦ, ὡς ἐκ τῆς ῥίζης αὐτοῦ βλαστήσας, κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν· κύριος δὲ αὐτοῦ, ὡς θεὸς αὐτοῦ. Τούτῳ μὲν οὖν ἐχρήσατο τῷ δαυιτικῷ ῥητῷ πρὸς ἔλεγχον τῶν φαρισαίων, δεικνύων, ὅτι οὐ μόνον υἱὸς ἐστὶ τοῦ Δαυὶδ, ἀλλὰ καὶ Κύριος αὐτοῦ. Χρὴ δὲ ἡμᾶς ἐρμηνεύσαι καὶ τοῦτο. Φησὶ γὰρ ὁ Δαυὶδ· ὅτι (α) *Ἐλπεν ὁ Κύριος καὶ πατὴρ τῷ Κυρίῳ μου καὶ υἱὸν αὐτοῦ, τῷ Χριστῷ, μετὰ τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνάληψιν, ὅτι Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἤγουν, ἀπόλαυε τῆς ἐμῆς βασιλείας, ὁμόθρονος καὶ ὁμότιμος ἐμοὶ διάγων. Ἐχθροὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ, ἐν μὲν αἰσθητοῖς προηγουμένως Ἰουδαῖοι, εἴτα Ἕλληνες καὶ αἰρετικοί· ἐν δὲ νοητοῖς, οἱ δαίμονες. Ὁ δὲ Μάρκος φησὶν, ὅτι τοῦτο ἔλεγε (β), διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ· καὶ ὅτι ὁ πολλὸς ὄχλος ἤκουεν αὐτοῦ ἡδέως (γ). Εἰκὸς γὰρ, αὐτὸν πρῶτον μὲν ἐπερωτῆσαι περὶ τούτου τοὺς φαρισαίους, εἴτα διδάξαι περὶ τούτου καὶ ἐν τῷ ἱερῷ τὸν ὄχλον.*

46 Καὶ οὐδεὶς ἐδύνατο αὐτῷ ἀποκριθῆναι λόγον· οὐδὲ ἐτόλμησέ τις ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐπερωτῆσαι αὐτὸν οὐκέτι.

Μέλλων γὰρ ἐπὶ τὸν θάνατον ἔλθειν, τὰ τελευταῖα τούτοις διελέχθη, καὶ οὐ μόνον ἐφίμωσεν αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς φόβον αὐτοῖς ἐνέβαλε.

(α) Ψαλμ. ΡΘ', 1.

(β) Μαρκ. ΙΒ, 35.

(γ) Μαρκ. ΙΒ', 37.

ΚΕΦ. XXIII, 1 Τότε ὁ Ἰησοῦς ἐλάλησε τοῖς ὄχλοις
καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ,

Τότε· πότε; ὅτε ἐχαλίνωσε τοὺς πειράζοντας, ὅτε ἔστησεν,
ὥστε (1) μηκέτι τολμᾶν ἐπερωτῆσαι αὐτόν, ὅτε ἀπέδειξεν
αὐτοὺς ἀνίατα νοσοῦντας.

2 Λέγων· Ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ
3 γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι. Πάντα οὖν ὅσα ἂν
εἴπωσιν ὑμῖν τηρεῖν, τηρεῖτε καὶ ποιεῖτε· κατὰ δὲ
τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε·

Τοῦ μωσαϊκοῦ, φησί, θρόνου, τοῦ διδασκαλικοῦ, διάδοχοι
γεγόνασιν. Διὰ τοῦτο πάντα, ὅσα ἂν εἴπωσιν ὑμῖν τηρεῖν,
τηρεῖτε καὶ ποιεῖτε. Οὐ γὰρ τὰ ἑαυτῶν λέγουσιν, ὅτε διδά-
σκουσιν, ἀλλὰ τὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅσα διὰ Μωϋσέως ἐνομοθέ-
τησε. Πάντα δὲ εἰπὼν, οὐ πᾶσαν λέγει τὴν νομοθεσίαν, οἶον
καὶ τὰ περὶ θυσιῶν καὶ τὰ περὶ βρωμάτων, καὶ τὰ τοιαῦτα·
πῶς γάρ, ἂν προλαβὼν ἔπαυσεν; ἀλλὰ πάντα πάντως τὰ δι-
ορθοῦντα ἥθος καὶ βελτιοῦντα τρόπον, καὶ μὴ ἀντιπίπτοντα
τοῖς εὐαγγελικοῖς διατάγμασι. Κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ
ποιεῖτε· ἀνοίκεια γάρ εἰσι ταῖς διδασκαλίαις αὐτῶν, καὶ διε-
φθαρμένα. Ἐδίδαξε τοίνυν, ὅτι οὐ χρὴ κατεξάνιστασθαι τῶν
διδασκάλων, εἰ καὶ φαύλην ἔχουσι πολιτείαν, ἀλλὰ πείθεσθαι
μὲν τῇ διδασκαλίᾳ τούτων, μὴ μιμεῖσθαι δὲ τὸν ἀνάξιον βίον
αὐτῶν. Ἀξιοπίστοι μὲν γάρ εἰσι διδάσκοντες, οὐκ ἀξιοζήλω-
ται δὲ πολιτευόμενοι.

Ἔστι δὲ καὶ ἕτερον εἰπεῖν, ὥς, ἐπεὶ ἔμελλε διὰ φυλακὴν τοῦ
ὄχλου τὰ τελευταῖα προδήλως ἀπελέγχειν τὰς πονηράς πρά-
ξεις αὐτῶν, ἵνα μὲν μὴ τινες οἰηθῶσιν, ὅτι ἔρωτι τῆς ἀρχῆς
αὐτῶν διαβάλλει τούτους, προεθεράπευσε τὴν τοιαύτην ὑπόλη-

(1) Ἀντὶ τοῦ, ὥστε, ἀναγινώσκεται παρὰ τῷ Χρυσόστομῳ Τομ. Ζ'. Σιλ.
700. Ε', εἰς τὸ.

ψιν, εἰπὼν, Πάντα, ὅσα ἐὰν εἰπωσιν ὑμῶν τηρεῖν, τηρεῖτε καὶ ποιεῖτε, εἰ καὶ μὴ διὰ τὸν βίον αὐτῶν, ἀλλάγε διὰ τὸν ἀρχικὸν καὶ διδασκαλικὸν ὁρόνον. Ἵνα δὲ μὴ τινες, πειθόμενοι ταῖς τούτων διδασκαλίαις, ζηλώσωσι καὶ τὸν βίον αὐτῶν, προσέθηκε· Κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε. Καὶ οὕτως ἀνυπόπτον καταστήσας ἑαυτὸν, ἄρχεται τῆς κατηγορίας.

3 Λέγουσι γὰρ, καὶ οὐ ποιοῦσι.

Ἰδε, πόθεν ἄρχεται. Πᾶς μὲν γὰρ παραβαίνων τὸν νόμον, κα-
ταδίκης ἐστὶν ἄξιος· ὁ δὲ διδάσκαλος, τριπλῆς, ὅτι τε παρα-
βαίνει, καὶ ὅτι ὁ καὶ τοὺς ἄλλους ὀφείλων διορθοῦν, καὶ ὅτι
βλάπτει τοὺς μαθητάς.

4 Δεσμεύουσι γὰρ φορτία βαρέα καὶ δυσβάστακτα,
καὶ ἐπιτιθέασιν ἐπὶ τοὺς ὤμους τῶν ἀνθρώπων·

Φορτία μὲν βαρέα καὶ δυσβάστακτα λέγει, τὰ ἀκρότατα
καὶ ἀκριβῆ ἐπιτάγματα τῆς πολιτείας· ὤμους δὲ, τὴν ἐνέρ-
γειαν τῶν ἀνθρώπων. Φαίνεται δὲ, ὅτι καὶ τὰ ὑπὲρ τὸν νόμον
ἐπέταττον.

4 Τῷ δὲ δακτύλῳ αὐτῶν οὐ θέλουσι κινῆσαι αὐτά.

Οὐ μόνον τοῖς ἑαυτῶν ὤμοις οὐ βούλονται βαστάσαι, ἀ τοῖς
ἐτέρων ὤμοις ἐπιφορτίζουσιν, ἵνα καὶ τῷ παραδείγματι προθυ-
ματέρους αὐτοὺς ποιήσωσιν· ἀλλ' οὐδὲ τῷ δακτύλῳ αὐτῶν
θέλουσι κινῆσαι αὐτά, τουτέστιν, οὐδὲ μερικῶς καὶ ἀκροθι-
γῶς ἄψασθαι. Φησὶ γὰρ καὶ ὁ Λουκᾶς (α), ὅτι Ἐγὼ τῶν δα-
κτύλων ὑμῶν (I) οὐ προσψάψετε τοῖς φορτίοις. Καὶ τοῖς
μὲν ὑπηκόοις ἐπιτάττουσιν ἀκρότητα βίου, ἑαυτοῖς δὲ πᾶσαν
ἄδειαν ἐπιτρέπουσι, δεῖον τὸναντίον ποιεῖν· καὶ ἑαυτοὺς μὲν
μᾶλλον κατατείνειν, ἐκείνοις δὲ τὰ πολλὰ συγγνωμονεῖν.

(α) Λουκ. ΙΑ', 46.

(I) αὐτῶν, ἀντὶ τοῦ, ὁμῶν, παρὰ τῷ Λ.

5 Πάντα δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν ποιοῦσι πρὸς τὸ θαυθῆ-
ναι τοῖς ἀνθρώποις.

Πάντα· ποῖα; Τὰ δοκοῦντα αὐτοῖς καλὰ. Παρατήρησον δέ, ὅτι τὰ προῤῥηθέντα μὲν ὁμότητος ἦσαν καὶ ῥαθυμίας ἐγκλήματα· τοῦτο δὲ δοξομανίας διαβολή. Εἶτα δείκνυσιν, ὅτι οὐδ' ἐπὶ μεγά-
λοις φιλοδοξοῦσιν, ἔρημοι κατορθωμάτων ὄντες· ἀλλ' ἐπὶ μικροῖς
τιοὶ καὶ εὐτελέσιν, ὅ καὶ αὐτὸ προσθήκη γίνεται τῆς διαβολῆς.

5 Πλατύνουσι δὲ τὰ φυλακτήρια αὐτῶν, καὶ μεγαλύ-
νουσι τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν.

Ταῦτα μὲν ἦσαν, ἐφ' οἷς ἐκενοδόξουν, ὡς ἐπὶ κατορθώμασι.
Χρὴ δὲ καὶ περὶ τούτων εἰπεῖν. Ἐπεὶ γὰρ συνεχῶς ἐπελανθά-
νοντο τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ, προσέταξεν ὁ Θεὸς ἐγγραφῆναι
ταύτας βιβλιδίοις, καὶ ἐξαρτηθῆναι τῆς χειρὸς τῶν διδασκά-
λων, ὥστε διὰ παντός ὁρᾶσθαι καὶ μνημονεύεσθαι. Καὶ τὰ
τοιαῦτα βιβλίδια ὠνόμαζον *φυλακτήρια*, διὰ τὸ φυλάττειν
καὶ ῥύεσθαι. Καὶ πάλιν, ἵνα μὴ ἐπιλανθάνωνται τῶν ἐντολῶν
τοῦ Θεοῦ, ἐκέλευσε κλῶσμα ὑακίνθινον προσράπτεσθαι τῇ κα-
τὰ τοὺς πόδας ὡς τοῦ ἱματίου αὐτῶν, ἵνα, πάντοτε φαινό-
μενον, ὑπομιμνήσκῃ τούτους τῶν ἐντολῶν. Καὶ τὰ τοιαῦτα
ἐκάλουν *κράσπεδα*. Οἱ γοῦν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι, τῶν
μὲν ἐντολῶν ἡμέλουν, τὰ δὲ τοιαῦτα φυλακτήρια πλατέα κα-
τεσκευάζον ἑαυτοῖς, καὶ τὰ ῥηθέντα κράσπεδα τῶν ἱματίων
αὐτῶν μέγала ἀπῳόρου, ἐναβρυνόμενοι τούτοις καὶ ἀνοήτως
ἐνσεμνυνόμενοι. Ταῦτα δὲ *στολαὶς* ὁ Μάρκος ἐκάλει, εἰπὼν·
*Βλέπετε ἀπὸ τῶν γραμματέων, ἡγουν φυλάττεσθε, τῶν θελό-
των ἐν στολαῖς περιπατεῖν* (α). Ὁμοίως δὲ εἶπε καὶ ὁ Λου-
κᾶς (β). Καὶ οὐκ ἐν τούτοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑτέροις μικροῖς
ἐνόησαν τὴν φιλοδοξίαν. Καὶ ἄκουε.

(α) Μαρκ. ΙΒ', 38.

(β) Λουκ. Κ', 46.

6 Φιλοῦσί τε τὴν πρωτοκλισίαν ἐν τοῖς δείπνοις, καὶ τὰς πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς.

Πρωτοκλισίαν εἶπε καὶ πρωτοκαθεδρίαν· διότι ἐν μὲν τοῖς δείπνοις ἀνεκλίνοντο· ἐν δὲ ταῖς συναγωγαῖς ἐκάθηντο.

7 Καὶ τοὺς ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ραββί, ραββί.

Φιλοῦσι καὶ τοὺς ἀσπασμοὺς, εἴτε τοὺς σωματικούς, εἴτε καὶ τοὺς διὰ προφωνήσεως. Φιλοῦσι καὶ καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων διδάσκαλοι. 'Ραββὶ γὰρ ἑβραϊστὶ, ὁ διδάσκαλος.

8 Ὑμεῖς δὲ μὴ κληθῆτε ραββί· εἰς γὰρ ἐστὶν ὑμῶν ὁ καθηγητὴς, ὁ Χριστός· πάντες δὲ ὑμεῖς, ἀδελφοί ἐστε.

Τὰ μὲν ἄλλα μέχρι τῆς ἐκαίνων κατηγορίας ἔστησεν, ὡς εὐτελῆ καὶ μὴ δεόμενα λόγου πλείονος εἰς διόρθωσιν τὴν δὲ φιλαρχίαν, ὡς πολλῶν αἰτίαν κακῶν, εἰς μέσον ἄγει, καὶ διορθοῦται σπουδαιότερον. Μὴ κληθῆτε δὲ, ἀντὶ τοῦ, μὴ ζητήσητε κληθῆναι. Εἰ γὰρ ἕτεροι τοῦτο καλοῦσιν ὑμᾶς, οὐχ ὑμετέρα τοῦτο κατάγνωσις.

9 Καὶ πατέρα μὴ καλέσητε ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς· εἰς γὰρ ἐστὶν ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Τοῦτο εἶπεν, οὐ κωλύων τὸ καλεῖν πατέρας τοὺς κατὰ σάρκα γεννήτορας, ἢ καὶ κατὰ πνεῦμα· ἀλλ' ἵνα γινώμεν, τίς ἐστὶν ὁ προηγουμένος καὶ πρωταιτίως πατὴρ ἡμῶν. Μόνος γὰρ τοῦτο ἡμῖν ἐστὶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς θεός· οἱ δὲ κατὰ σάρκα καὶ κατὰ πνεῦμα, συναιτιοί εἰσι· μᾶλλον δὲ διάκονοι τῆς γεννήσεως ἡμῶν. Λέγει τοίνυν, ὅτι πατέρα ὑμῶν προηγουμένος καὶ πρωταιτίως μὴ καλέσητε ἐπὶ τῆς γῆς· εἰς γὰρ τοῦτο ἐστὶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὁ ἐν τριάδι προσώπων εἰς θεός.

(TOM. A'.)

10 Μηδὲ κληθῆτε καθηγηταί· εἰς γὰρ ὑμῶν ἐστὶν ὁ καθηγητής, ὁ Χριστός.

Ραβδί καὶ καθηγητής, τὸ αὐτὸ εἰσιν. Ἐπαναλαμβάνει τοῖνον τὸν πρῶτον λόγον, εἰς ἐπίτασιν τῆς ἀποτροπῆς τοῦ τοιούτου κακοῦ. "Ὡσπερ οὖν εἰς καθηγητὴς λεγόμενος, ὁ Χριστός, οὐκ ἐκβάλλει τὸν πατέρα τοῦ λέγεσθαι καθηγητήν· οὕτω καὶ εἰς πατὴρ ἡμῶν λεγόμενος, ὁ πατὴρ, οὐκ ἐκβάλλει τὸν υἱὸν τοῦ λέγεσθαι πατέρα ἡμῶν. Τὸ γὰρ εἰς καὶ εἰς πρὸς ἀντιδιαστολὴν εἴρηται τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀγγέλων.

11 Ὁ δὲ μείζων ὑμῶν, ἔσται ὑμῶν διάκονος.

Ἀπαγορεύσας τὸ χαλεπὸν νόσημα τῆς φιλαρχίας, λοιπὸν διδάσκει, καὶ πῶς ἂν αὐτὸ φύγοιεν, ὅτι διὰ τοῦ διακογεῖν, εἴτουν, ταπεινωθῆναι. Εἵτα λέγει καὶ τῆς ἐπάρσεως τὸ ἔπαθλον, καὶ τῆς ταπεινώσεως, ἵνα τὴν μὲν ῥίπτωσι, τὴν δὲ λαμβάνωσιν.

12 Ὅστις δὲ ὑψώσει ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται· καὶ ὅστις ταπεινώσει ἑαυτὸν, ὑψωθήσεται.

Μέγιστον χρῆμα ἡ ταπεινοφροσύνη· διὸ καὶ πολλάκις περὶ αὐτῆς διαλέγεται, τῇ συνεχείᾳ τῆς ὑπομνήσεως ἐγκαθιδρύων ταύτην ταῖς τῶν μαθητῶν ψυχαῖς. Κελεύει δὲ μὴ μόνον μὴ ἐρᾶν τῶν πρωτείων, ἀλλὰ καὶ μάλιστα μεταδιώκειν τὰ ἔσχατα· τὸ μὲν γὰρ ταπεινοῖ τὸν ἐρώντα, τὸ δὲ ὑψοῖ τὸν μεταδιώκοντα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΣ'.

Περὶ τοῦ ταλανισμοῦ τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων.

13 Οὐαὶ δὲ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί· Καθολικώτερον εἰπεῖν, ὑποκριτὰς ὀνομάζει τούτους, ὡς ὑποκρινομένους εὐλάβειαν καὶ ἀρετὴν.

13 Ὅτι κατεσθίετε τὰς οἰκίας τῶν χρηρῶν.

Αἱ βοηθεῖν ἔδει. Παραβάλλοντες γὰρ αὐταῖς ἐπὶ προστασία, μᾶλλον ἐπέτρισον, τὰς οὐσίας αὐτῶν προσαναλίσκοντες.

13 Καὶ προφάσει μακρὰ προσευχόμενοι·

Καὶ προφάσει τοῦ κατεσθίειν τὰς οἰκίας τῶν χρηρῶν, ἦτοι, τὰ ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν, μακρὰ καὶ ἐπιτεταμένα προσευχόμενοι παρ' αὐταῖς, ὥστε δοκεῖν ἁγίους καὶ θεραπειὰς ἀξίους.

13 Διὰ τοῦτο λήψετε περισσότερον κρίμα.

Διότι προστάται τούτων εἰσερχόμενοι, λυμεῶνες αὐτῶν ἐξέρχεσθε, καὶ διότι πρόφασιν γαστριμαργίας ποιεῖτε τὴν μακρὰν προσευχὴν, διὰ τοῦτο περισσότερον καταδικασθήσεσθε. Κρίμα γὰρ, τὴν καταδίκην φησί. Πᾶς μὲν γὰρ ἁμαρτάνων, τιμωρίας ἀξίος· ὁ δὲ καὶ πρόφασιν ἁμαρτίας τὴν ἀρετὴν ποιῶν, χαλεπώτερον κολασθήσεται. Ταλανίζει δὲ αὐτοὺς καὶ ἀπελέγχει, κατασκευάζων τῷ λαῷ τὸ ἀνεξαπάτητον, ἵνα μὴ διὰ τὴν ἀξίαν αὐτῶν ἔλκωνται πρὸς ζῆλον.

14 Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί· ὅτι κλείετε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων· ὑμεῖς γὰρ οὐκ εἰσέρχεσθε, οὐδὲ τοὺς εἰσερχομένους ἀφίετε εἰσελθεῖν.

Κλείετε, φησι, ταύτην ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅσον πρὸς ὑμᾶς καὶ τοὺς ὑπ' ὑμᾶς, ὡς μήτε αὐτοὶ εἰσερχόμενοι εἰς αὐτήν, διὰ τῆς εἰς ἐμὲ πίστεως, μήτε ἄλλους ἑώντες. Εἰσερχομένους δὲ λέγει, τοὺς ἐπιτηδείους, τοὺς δυναμένους εἰσερχεσθαι. Βαρύτα δὲ τοῦτο κατηγορία· εἰ γὰρ τὸ μηδὲνα ὠφελεῖν, καταδίκην, τὸ καὶ βλάπτειν, ἀσύγνωστον, καὶ ἀνδρὸς λοιμοῦ. Παρὰ δὲ τῷ Λουκᾷ φησιν, ὅτι ἤρατε τὴν κλειδα τῆς γνώσεως (α). οὕτω καλέσαι, τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν, ὡς εἰσάγου-

(α) Λουκ. Ιῆ, 52.

σαν εἰς τὴν γινῶσιν τῶν ὀρθῶν δογμάτων καὶ τῆς ἀπορρήτου σοφίας, ἣν τινα κλεῖδα ἤσαν, ἥγουν, ἀφείλον ἀπὸ τοῦ λαοῦ.

15 Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί· ὅτι περιάγετε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν, ποιῆσαι ἓνα προσήλυτον· καὶ ὅταν γένηται, ποιεῖτε αὐτὸν υἱὸν γεέννης διπλότερον ὑμῶν.

Περιάγετε, ἀντὶ τοῦ, περιέρχεσθε, διατρέχετε. *Προσήλυτον* δὲ ὠνόμασεν ὁ νόμος, τὸν ἐξ εἰδωλολατρείας προσεληλυθότα τῇ θρησκείᾳ τῶν Ἰουδαίων. Λέγει τοίνυν ὁ Χριστὸς, ὅτι μόγις καὶ μετὰ μυρίων πόνων ποιεῖτε ἓνα προσήλυτον, καὶ οὐδ' οὕτως αὐτοῦ φεῖδεσθε. Τοσοῦτόν ἐστε καὶ πρὸς σωτηρίαν τῶν εἰδωλολατρούντων ἄχρηστοι, καὶ πρὸς φυλακὴν τοῦ προσεληλυθότος ῥάθυμοι· μᾶλλον δὲ προδότηι, διχφθείροντες αὐτὸν τῇ κατὰ τὸν βίον ὑμῶν πονηρίᾳ, καὶ ποιοῦντες αὐτὸν υἱὸν γεέννης, τουτέστιν, οἰκεῖον γεέννης καὶ ἄξιον αὐτῆς. *Διπλότερον* δὲ εἶπε· διότι πᾶς ἔχων διδάσκαλον πονηρὸν, οὐ μέχρι τῆς τούτου κακίας ἵσταται· παραδείγματι δὲ τούτῳ χρώμενος ἐπὶ τὸ χεῖρον προβαίνειν εἴωθεν.

16 Οὐαὶ ὑμῖν, ὁδηγοὶ τυφλοί.

Ζήτει ἐν τῷ εἰκοστῷ ὀγδόῳ Κεφαλαίῳ τὴν ἐξήγησιν τοῦ, *Ὅδηγοὶ εἰσι τυφλοὶ τυφλῶν*.

16 Οἱ λέγοντες· Ὃς ἂν ὁμόσῃ ἐν τῷ ναῷ, οὐδὲν ἐστίν· ὃς δ' ἂν ὁμόσῃ ἐν τῷ χρυσῷ τοῦ ναοῦ, ὀφείλει·

Οὐδὲν ἐστι, δηλονότι, τοῦτο· ὀφείλει δὲ, ἀντὶ τοῦ, χρεωστεῖ. Εἰ γάρ τις ὤμοσε δοῦναί τι, εἰ μὲν κατὰ τοῦ ναοῦ ὤμοσεν, ἔλεγον, ὅτι οὐδὲν ἐστι τοῦτο· εἰ δὲ κατὰ τινος χρυσοῦ σκεύους, ἔλεγον, ὅτι χρεωστεῖ. Ταῦτα δὲ ἐδογματίζον ἐξ ἀνοίας· διὸ καὶ σκόπτει τούτους εἰς μωρίαν.

17 Μωροὶ καὶ τυφλοί· τίς γὰρ μείζων ἐστίν; ὁ χρυσός, ἢ ὁ ναός, ὁ ἀγιάζων τὸν χρυσόν;

Τυφλότητα τούτοις ὀνειδίζει, τὴν τῆς ψυχῆς.

18 Καί· Ὃς ἐὰν ὁμόσῃ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, οὐδέν ἐστιν ὅς δ' ἂν ὁμόσῃ ἐν τῷ δώρῳ τῷ ἐπάνω αὐτοῦ, ὀφεί-

19 λει. Μωροὶ καὶ τυφλοί· τί γὰρ μείζον; τὸ δῶρον, ἢ τὸ θυσιαστήριον, τὸ ἀγιάζον τὸ δῶρον;

Θυσιαστήριόν φησιν, ἐφ' οὗ ἔσφαζον τὰ προσαγόμενα θύματα.

20 Ὁ οὖν ὁμόσας ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, ὁμνύει ἐν αὐτῷ,

21 καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἐπάνω αὐτοῦ· καὶ ὁ ὁμόσας ἐν τῷ ναῷ, ὁμνύει ἐν αὐτῷ, καὶ ἐν τῷ κατοικοῦντι

22 αὐτόν· καὶ ὁ ὁμόσας ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁμνύει ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ θεοῦ, καὶ ἐν τῷ καθημένῳ ἐπάνω αὐτοῦ.

Ταῦτά φησιν, οὐχ ὡς ἐπιτρέπων ὁμνύειν· ἐν γὰρ τῷ πέμπτῳ Κεφαλαίῳ παντελῶς τὸν ὅρκον ἐκώλυσεν· ἀλλ' ὡς τῶν Ἰουδαίων ὁμνούντων κατὰ τῶν τοιούτων.

23 Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί· ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύσμον, καὶ τὸ ἄνηθον, καὶ τὸ κύμινον· καὶ ἀφήκατε τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν, καὶ τὸν ἔλεον, καὶ τὴν πίστιν·

Τοῦ νόμου τῷ λαῷ κελεύοντος, δεκάτας παρέχειν πάντων τῶν καρπῶν, αὐτοὶ καὶ περὶ τὰς δεκάτας τοῦ ἡδυσμοῦ καὶ τοῦ ἀνήθου καὶ τοῦ κυμίνου, τῶν εὐτελεσιμάτων, ἡκριβολογοῦντο, προβαλλόμενοι τὸν νόμον. Διασύρει τοίνυν αὐτούς, ὡς περὶ τὰ ἐλάχιστα μὲν τοῦ νόμου παραγγέλματα λίαν ἀκριβολογουμένους, τῶν δὲ μεγάλων ἀμελοῦντας. Κρίσιν δὲ λέγει, τὴν ὑπὲρ τῶν ἀδικουμένων, καὶ ἔλεον, τὸν εἰς τοὺς δεομένους, καὶ πίστιν, τὴν εἰς τὸν θεόν. Ὁ δὲ Λουκᾶς, καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ θεοῦ, φησι (α).

(α) Λουκ. ΙΔ', 42.

†† Δεῖ (1) ἕκαστον τῶν διδασκάλων ἀποδεκατοῦν ἀπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, τουτέστιν, ἀπαιτεῖν ἀπὸ τῶν δέκα αἰσθήσεων, τῶν πέντε σωματικῶν καὶ τῶν πέντε ψυχικῶν, τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον καὶ τὴν πίστιν.

23 Ταῦτα ἔδει ποιῆσαι, κάκεινα μὴ ἀφιέναι.

Ταῦτα προηγουμένως ἔδει κατορθῶσαι, τὰ βαρύτερα, κάκεινα πάλιν, τὰ ἑλαφρά, μὴ παραδραμεῖν, εἰς τὴν ἀκρίβειαν τοῦ νόμου τηρεῖν ἐξουλεσθε.

24 Ὁδηγοὶ τυφλοὶ· οἱ διυλίζοντες τὸν κώνωπα, τὴν δὲ κάμηλον καταπίνοντες.

Οἱ τὰ μικρὰ μὲν πολυπραγμονοῦντες, τὰ μέγιστα δὲ ἀπατηρήτως ἀμαρτάνοντες.

25 Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί· ὅτι καθαρίζετε τὸ ἔξωθεν τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ἐξ ἀρπαγῆς καὶ ἀδικίας.

Τὴν παροψίδα, πίνακος εἶδος εἶναι φασί. Πίνακα γὰρ ταύτην εἶπε καὶ ὁ Λουκᾶς (α) ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ τρίτῳ Κεφαλαίῳ. Αἰνιγματώδης καὶ οὗτος ὁ λόγος, σημαίνων, ὅτι τὰ μὲν σώματα ὑμῶν καθαρίζετε· ταῦτα γὰρ νοεῖται τὸ ἔξω τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος· ἔσω δὲ αἱ ψυχαὶ γέμουσιν ἐξ ἀρπαγῆς καὶ ἀδικίας παθῶν· τουτέστι, τῶν μὲν τοῦ σώματος καθαροῖων φροντίζετε· τῶν δὲ τῆς ψυχῆς ἀμελεῖτε. Ἀδικίαν δὲ νῦν λέγομεν, καὶ πᾶσαν ἀμαρτίαν, ὥσπερ καὶ δικαιοσύνην, ἔστιν ὅτε πᾶσαν ἀρετὴν. Λουκᾶς δὲ φανερώτερον εἶπεν, ὅτι τὸ ἔσωθεν ὑμῶν γέμει ἀρπαγῆς καὶ πορνείας (6).

(1) Ταῦτα πρὸ οὐδετέρου τῶν δύο χειρογράφων μετενήθησαν δ' ἐνταῦθα ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου Σελ. 139. B.

(α) Λουκ. 1Α', 39.

(6) Λουκ. 1Α', 39.

26 Φαρισαῖε τυφλὲ, καθάρισον πρῶτον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς αὐτῶν καθαρόν.

Τῆς μὲν γὰρ ψυχῆς καθαριζομένης, συγκαθαρίζεται καὶ τὸ σῶμα· τοῦ σώματος δὲ καθαριζομένου, οὐ συγκαθαρίζεται καὶ ἡ ψυχὴ. Διὸ προσήκει τὴν ψυχὴν καθαρίζειν, ἵνα γένηται καὶ τὸ σῶμα καθαρόν.

27 Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί· ὅτι παρομοιάζετε τάφοις κεκονιαμένοις, οἵτινες ἔξωθεν μὲν φαίνονται ὡραῖοι, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ὀστέων νεκρῶν, καὶ πάσης ἀκαθαρσίας.

Κοιτάμα (1) μὲν ἔστιν, ἡ τίτανος, ἥ χρίουσι καὶ χρώζουσι τοὺς ταίχους· ἀκαθαρσίαν δὲ λέγει, τὴν σαπρίαν.

28 Οὕτω καὶ ὑμεῖς ἔξωθεν μὲν φαίνεσθε τοῖς ἀνθρώποις δίκαιοι, ἔσωθεν δὲ μεστοὶ ἔστε ὑποκρίσεως καὶ ἀνομίας.

Ὁ δὲ Λουκᾶς εἶπεν (α), ὅτι· Ἐστὲ ὡς τὰ μνημεῖα τὰ ἄδηλα, καὶ οἱ ἄνθρωποι, οἱ περιπατοῦντες ἐπάνω, οὐκ οἶδασιν. Τὰ γὰρ ἀφανῆ μνημεῖα, ἔνδον μὲν γέμονται σαπρίας, ἄνω δὲ φαίνονται γῆ καθαρὰ καὶ λεωφόρος.

29 Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί· ὅτι οἰκοδομεῖτε τοὺς τάφους τῶν προφητῶν, καὶ

30 κοσμεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν δικαίων· καὶ λέγετε· Εἰ ἦμεν ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἂν

(1) Γραπτὸν ἔσας, κονία. Ἡ συλλαβὴ, μα, ἐγεννήθη, ὡς φαίνεται, ἐκ τοῦ ἐπομένου, μίν. Ἄλλο, κονία, καὶ ἄλλο, κονίαμα.

(α) Λουκ. ΙΑ', 44.

ἤμεν κοινωνοὶ αὐτῶν ἐν τῷ αἵματι τῶν προφητῶν.

Οὐαί, φησιν, ὑμῖν, οὐχ ὅτι ταῦτα ποιεῖτε, καὶ ταῦτα λέγετε [καλὰ (1) γὰρ εἰσιν] ἀλλ' ὅτι ταῦτα ποιοῦντες, καὶ ταῦτα λέγοντες, καὶ ἀμφοτέρωθεν κατηγοροῦντες τῆς μισοφονίας τῶν πατέρων ὑμῶν, ἐπὶ ταύτην καὶ αὐτοὶ τρέχετε, σπεύδοντες ἀνελεῖν καὶ ἐμὲ καὶ τοὺς μαθητάς μου· καὶ ὅτι μάτην καὶ ἐν ὑποκρίσει ταῦτα ποιεῖτε καὶ ταῦτα λέγετε. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ μιμεῖσθε τὴν μισοφονίαν τῶν κατηγορουμένων.

31 Ὡστε μαρτυρεῖτε ἑαυτοῖς, ὅτι υἱοὶ ἐστε τῶν φονευσάντων τοὺς προφῆτας.

Ὡστε, ἀφ' ὧν ὁμολογεῖτε τὴν μισοφονίαν τῶν πατέρων ὑμῶν, ἔτι δὲ καὶ, ἀφ' ὧν μιμεῖσθε ταύτην, ἀποδεικνύετε ἑαυτοὺς υἱοὺς τῶν προφητοκτόνων. Λουκᾶς δὲ προσέθηκεν (ε'), ὅτι *Καὶ συνευδοκεῖτε τοῖς ἔργοις τῶν πατέρων ὑμῶν*, τουτέστιν, ἀποδέχεσθε ταῦτα τρόπον τινά, ἅτε διὰ τοῦ κατασκευάζειν τάφους λαμπροὺς τοῖς φονευθεῖσι κηρύττοντες τὴν τόλμην τῶν φονέων, ὅπερ ἐστὶν ἐγκαλλωπιζομένων, καὶ οἷον ἀποδεχομένων αὐτήν. Ἐδοκεῖτε γὰρ ἂν εἰς τιμὴν τῶν φονευθέντων κοσμεῖν τὰ μνημεῖα τούτων, καὶ εἰς κατηγορίαν τῶν πατέρων ὑμῶν τὰ ῥηθέντα λέγειν, εἰ μὴ ἐμιμεῖσθε τὴν μισοφονίαν αὐτῶν.

32 Καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν.

Τὸ μέτρον τῆς κακίας. Οὐκ ἐπιτάττων δὲ τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ προαναφωνῶν τὸ ἐσόμενον.

33 Ὁφείς! γεννήματα ἐχιδνῶν! πῶς φύγητε ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς γενένης;

Οφείς μὲν αὐτοὺς ὠνόμασεν, ὡς πονηροὺς καὶ ἐπιβούλους καὶ λυμαντικούς· γεννήματα δὲ ἐχιδνῶν, ὡς εἰκότας τοῖς πα-

(1) Αἱ τρεῖς αὗται λέξεις παραλείπονται παρὰ τῷ Α.

(α) Λουκ. ΙΑ'. 48.

τράσιν αὐτῶν κατὰ τὸν ἰὸν τῆς κακίας καὶ κατὰ τὸ φονικόν. *Γεννήματα δὲ ἐχιδρῶν, καὶ ὁ Βαπτιστὴς Ἰωάννης αὐτοὺς προσηγόρευεν ἐν τῷ τρίτῳ Κεφαλαίῳ, εἰ καὶ καθ' ἑτέραν ἔνοιναν. Κρίσιν δὲ γεέντης λέγει, τὴν κατακρίσιν καὶ τιμωρίαν τῆς γεέντης, ἥτοι τὴν παραπέμπουσαν εἰς τὴν γέενναν.*

34 Διὰ τοῦτο, ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποστέλλω πρὸς ὑμᾶς προφήτας, καὶ σοφοὺς, καὶ γραμματεῖς· καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενεῖτε καὶ σταυρώσετε, καὶ ἐξ αὐτῶν μαστιγώσετε ἐν ταῖς συναγωγαῖς ὑμῶν, καὶ διώξετε ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν.

Διὰ τοῦτο ποῖον; Διότι μέλλετε πληρῶσαι τὸ μέτρον τῆς κακίας τῶν πατέρων ὑμῶν. Ἀποστέλλω δὲ εἶπε, παραδεικνύων τὸ ἄξιωμα τῆς θεότητος. Προφήτας δὲ, καὶ σοφοὺς, καὶ γραμματεῖς, τοὺς ἀποστόλους φησὶ καὶ τοὺς μετ' ἐκείνους ποιμένας καὶ διδασκάλους τῶν ἐκκλησιῶν, ὡς ἥξιμένους προφητικοῦ χαρίσματος, καὶ ὡς [σεσοφισμένους (1) ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ὡς] τὴν Γραφὴν εἰδότας. Τὸ δὲ, ἐξ αὐτῶν, δηλοῖ, ὅτι οὐ πάντας ἀποκτενοῦσιν, οὐδὲ πάντας μαστιγώσουσιν.

35 Ὅπως ἔλθῃ ἐφ' ὑμᾶς πᾶν αἷμα δίκαιον, ἐκχυνόμενον ἐπὶ τῆς γῆς.

Αἷμα νόει, τὴν καταδίκην τοῦ αἵματος, ἥτοι τοῦ φόνου. Ὅπως ἔλθῃ, φησὶν, ἐφ' ὑμᾶς καταδίκη παντὸς αἵματος δικαίου, ἐκχυνόμενου ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ δὲ Λουκᾶς εἶπεν (α), ὅτι Ἰνρα ἐκζητηθῇ τὸ αἷμα πάντων τῶν προφητῶν, τὸ ἐκχυνόμενον ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης. Διδάσκει δὲ τι φοβερόν ὁ λόγος, ὅτι ὁ γινώσκων τὰς τῶν πεπλημμεληκότων τιμωρίας, [καὶ (2) μιμησάμενος αὐτοὺς, ἐνοχὸς ἐστίν

(1) Ταῦτα παραλείπονται παρὰ τῷ Α.

(α) Λουκ. 11', 50.

(2) Τὰ προνετασμένα λείπουσιν ἀπὸ τοῦ Α.

ἀπαιτηθῆναι πάντων τὰς τιμωρίας,] τουτέστι, δοῦναι ἐφ' ἑκάστη δίκην, ὡς μὴ σωφρονισθεῖς τοῖς παραδείγμασι. Καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτερεῖτέ, φησιν, ὅπως ἀπαιτηθῆτε κόλασιν παντὸς φόβου προτετολημένου κατὰ τῶν δικαίων. Ἦκουσαν γάρ, ὅτι ὁ μὲν Κάϊν ἐπὶ τὰ τιμωριῶν ἦν ἄξιος· ὁ δὲ Λάμεχ, ἐδόδο-μῃκοντάκις ἐπὶ τὰ, διὰ τὸ μὴ σωφρονισθῆναι τῷ παραδείγματι. Τὸ δὲ, ὅπως, καὶ τὸ, ἴσα, οὐκ αἰτιολογικὰ νῦν φασί τινες, ἀλλὰ δηλωτικὰ τοῦ μέλλοντος.

35 Ἀπὸ τοῦ αἵματος Ἄβελ τοῦ δικαίου, ἕως τοῦ αἵματος Ζαχαρίου, υἱοῦ Βαραχίου, ὃν ἐφονεύσατε με-
ταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου.

Εὐκαίρως τοῦ Ἄβελ ἐμνημόνευσε, δεικνύων, ὅτι καὶ ὁ ἐκείνου φόνος διὰ φόβον ἐγένετο. Ζαχαρίαν δὲ, οἱ μὲν λέγουσι τὸν ἓνα τῶν δώδεκα προφητῶν· οἱ δὲ, τὸν καὶ Ἰωδαὲ καλούμε-
νον· ἕτεροι δὲ, τὸν Ἀζαρίαν· οἱ πλείους δὲ, τὸν πατέρα τοῦ Βαπτιστοῦ. Γράφουσι γάρ, ὅτι παρέλαβον ἐξ ἀγράφου παρα-
δόσεως τῶν πατέρων, ὡς ἦν τόπος ἐν τῷ ναῷ ταῖς παρθένοις ἀποτεταγμένος, ἐν ᾧ στᾶσάν ποτε τὴν Θεοτόκον μετὰ τὸν τό-
κον οὐκ ἐξέβαλεν οὗτος, εἰπὼν, ὅτι παρθένος ἐστὶ. Διὸ καὶ ἐφονεύθη μετὰ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ ἔξω θυσιαστηρίου.

36 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἤξει ταῦτα πάντα ἐπὶ τὴν
γενεὰν ταύτην.

Επεὶ τὸν φόβον τῆς γενένης ἐπικρεμάσας αὐτοῖς, οὐ καθίκετο τούτων, διὰ τὸ μέλλειν αὐτήν, ἐκφοβεῖ καὶ κατασφαλίζεται τούτους ἀπὸ τῶν οὐκ εἰς μακρὰν συμφορῶν. Διὸ καὶ διαβεβαιού-
ται, ἤξει ταῦτα πάντα, δηλαδὴ, τὰ τῆς παγγαλέπου τιμω-
ρίας, ἐπὶ τὴν γενεὰν ταύτην, ἡγουν, ἐπ' αὐτοὺς δὴ τούτους. Ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ γάρ καὶ Τίτου κατέλαβον αὐτοὺς τὰ ἐκ ῥω-
μαίων κακὰ.

37 Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφῆτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν.

Πρὸς τὴν πόλιν ἀποστρέψας τὸν λόγον, ταλανίζει ταύτην. Ὁ διπλασιασμὸς δὲ τῆς κλήσεως ἐμφαντικὸς ἐλέους ἐστίν· οἱ κτείνει γὰρ ταύτην, ὡς πάλαι μὲν ἡγαπημένην, νῦν δὲ παθεῖν τὰ ἔσχατα μέλλουσαν, διὰ τὰς παρανομίας τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ. Τὸ δ' ἐξῆς ὀνειδίζει ταύτην, ὡς διαφθείρουσαν τοὺς προφῆτας, οὓς αὐτὸς ἀπέστειλε πρὸς αὐτήν.

37 Ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ἐπισυνάγει ὄρνις τὰ νοσσία ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθελήσατε ;

Ἡ θεία, φησιν, ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου ὑπὸ τὴν ἐμὴν σκέπην, ὅτινα αἱ ἁμαρτίαι διεσκόρπισαν ἀπὸ τῆς θείας ἐπισκοπῆς. Διὰ δὲ τοῦ παραδείγματος τῆς ὀρνίθος, τὸ περὶ τοῦς Ἰουδαίους φιλόστοργον ἑαυτοῦ δείκνυσιν. Τινὲς δὲ νοοῦσι τὸν λόγον περὶ τῶν διεσπαρμένων Ἰουδαίων εἰς διαφόρους χώρας ὑπὸ τῶν προγεγενημένων αἰχμαλωσιῶν. Καὶ οὐκ ἠθελήσατε, μὴ παραδεχόμενοι μὲ, ἀλλὰ διώκοντες καὶ ἀποκτείνειν σπουδάζοντες. Πρὸς τοὺς ἐνοικοῦντας δὲ τῇ πόλει διαλέγεται πάλιν.

38 Ἴδου, ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος.

Ὁ οἶκος ὑμῶν, ἡγοῦν, ὁ ναὸς, ἀφίεται ὑμῖν ἔρημος τῆς ἐνοικουσίας αὐτῷ θείας χάριτος. Οἶκος δὲ αὐτῶν οὗτος, ὡς ἰδρυμένος ἐν τῇ πόλει αὐτῶν.

39 Λέγω γὰρ ὑμῖν· Οὐ μή με ἴδητε ἀπ' ἄρτι, ἕως ἃν εἴπητε· Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.

Καὶ πότε τοῦτο εἴπωσιν; Ἐκόντες μὲν, οὐδέποτε· ἄκοντες δὲ, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας, ὅταν ᾔκη

μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς, ὅταν οὐδὲν αὐτοῖς ὄφελος τῆς ἐπιγνώσεως. Ἐραστοῦ δὲ τὸ, οὐ μὴ με ἴδῃτε ἀπ' ἄρτι, σφόδρα μὲν ἐρῶντος, ἀτιμαζομένου δὲ, καὶ διὰ τοῦτο περιαλγούντος. Ἀπ' ἄρτι δὲ εἰπὼν, οὐ τὴν ὥραν ἐκείνην μόνην ἐδήλωσεν, ἀλλ' ὅλον τὸν ἄχρι τῆς σταυρώσεως καιρὸν, μεθ' ὃν οὐκ ἔτι εἶδον αὐτόν. Εἰ γὰρ καὶ ὤφθη τισὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἀλλ' οὐ τοῖς ἀπίστοις Ἰουδαίοις. Τὸ δὲ, *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου*, δαυϊτικὸν μὲν ἐστίν, ἡρμηνεύθη δὲ ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ πέμπτῳ Κεφαλαίῳ.

ΚΕΦ. XXIV, 1 Καὶ ἐξελθὼν ὁ Ἰησοῦς ἐπορεύετο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ· καὶ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπιδειξαι αὐτῷ τὰς οἰκοδομὰς τοῦ ἱεροῦ.

Ἀκούσαντες, ὅτι Ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος, ἐθαύμασαν, εἰ τοιοῦτος νῆος ἐρημωθήσεται· διὸ καὶ προσῆλθον ἐπιδειξαι αὐτῷ τὰς οἰκοδομὰς τοῦ ἱεροῦ, ὡς θαυμαστάς.

2 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Οὐ βλέπετε πάντα ταῦτα; ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀφεθῇ ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον, ὃς οὐ καταλυθήσεται.

Ἐπειδὴ πρῶτον αὐτοὺς, Οὐ βλέπετε ταῦτα πάντα τὰ θαυμαστά; Εἶτα προαναφωνεῖ τὸν ὄλεθρον αὐτῶν, καὶ οὐκέτι λοιπὸν περὶ ἐρημώσεως, ἀλλὰ περὶ παντελοῦς ἀφανισμοῦ προφητεύει. Μάρκος δὲ φησιν (α), ὅτι Καὶ ἐκπορευομένου αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἱεροῦ, λέγει αὐτῷ εἰς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ· Διδάσκαλε, ἴδε, ποταποὶ λίθοι καὶ ποταπαὶ οἰκοδομαί. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ· Βλέπεις ταύτας τὰς μεγάλας οἰκοδομὰς; οὐ μὴ ἀφεθῇ λίθος ἐπὶ λίθῳ, ὃς οὐ μὴ καταλυθῇ. Ὁ δὲ Λουκᾶς ἔγραψεν (β), ὅτι Καὶ τινῶν λεγόντων περὶ τοῦ ἱεροῦ,

(α) Μαρκ. ΙΓ', 1.

(β) Λουκ. ΚΑ', 5. 6.

ὅτι λίθοις καλοῖς καὶ ἀναθήμασι κεκόσμηται, εἶπε· Ταῦτα, ἂ θεωρεῖτε, ἐλεύσονται ἡμέραι, ἐν αἷς οὐκ ἀφεθήσεται λίθος ἐπὶ λίθῳ, ὃς οὐ καταλυθήσεται. Καὶ γὰρ προσῆλθον μὲν οἱ μαθηταὶ πάντες ἐπιδειξάμενοι αὐτῷ τὰς οἰκοδομὰς· τινῶν δὲ ἐξ αὐτῶν λεγόντων περὶ τοῦ ἱεροῦ καθ' ἑαυτοὺς, ὅτι λίθοις καλοῖς καὶ ἀναθήμασι κεκόσμηται, εἰς τῶν μαθητῶν εἶπε τῷ Χριστῷ· Διδάσκαλε, ἴδε, ποταποὶ λίθοι καὶ ποταπαὶ οἰκοδομαί· ὁ δὲ καὶ πρὸς αὐτὸν, καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους πάντας εἶπεν, ὁ εἶπεν.

Λέγουσι δέ τινες, ὅτι καὶ μὴν ἔν τισι μέρεσιν, ἀφείθη λίθος ἐπὶ λίθῳ, ὃς οὐ κατελύθη. Πρὸς οὗς ἀντιλέγομεν, ὅτι τὰ πεισχυρόντα πάντα, τὰ ἀξιοθαύμαστα, μέχρι θεμελίων κατελύθησαν κατὰ τὴν δεσποτικὴν ἀπόφασιν· ἀλλὰ καὶ, εἴ τι λείψανον ἀφείθη παρὰ Ῥωμαίων, καὶ τοῦτο παρὰ τῶν ὕστερον καταλύεται, πρὸς οἰκοδομὰς ἑτέρας μεταφερόμενον. (1)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΖ'.

Περὶ τῆς συντελείας.

- 3 Καθημένον δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν, προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ κατ' ἰδίαν, λέγοντες· Εἰπέ ἡμῖν, πότε ταῦτα ἔσται, καὶ τί τὸ σημεῖον

(1) Μετὰ δὲ ταῦτα προστίθενται ἐν τῇ περιελίξει τοῦ χειρογράφου Α παρὰ χειρὸς νεωτέρας καὶ τὰ ἐξ ἑς: «Γέγραπται δὲ, ὅτι βασιλευντος Ἰουλιανοῦ τοῦ τριτκατάρτου, καὶ ἀπελθόντος· εἰς Ἀντιόχειαν θύσαι τοῖς εἰδώλοις ἐν τῇ σπηρῇ τοῦ Ἀπόλλωνος, προσῆλθεν αὐτῷ ὁ τῶν Ἰουδαίων λαὸς, θυσιάζοντες αὐτὸν καὶ δαίμονες, ὥπως ἐπιτρέψῃ ἀνεγείρει τὸν ἑαυτῶν ναόν, ὃ καὶ γέγονεν. Ἀρξάντων δὲ τῶν τριτκατάρτων Ἰουδαίων τῶν θεμελίων τῆς οἰκοδομῆς, ὧ τῶν χρημάτων τοῦ. . . . Ἰησοῦ! πῦρ ἐξελθὼν τῶν θεμελίων, ἄρδῃ πάντας κατέκαυσε, τὰ τε θεμέλια καὶ τοῦ; ἐπιχειρήσαντας. » Ταῦτα δὲ διηγούμενοι πολλοὶ συγγραφῆς.

τῆς σῆς παρουσίας, καὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος;

Ο δὲ Μάρκος εἶπε (α) καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐρωτησάντων, ὅτι Πέτρος, καὶ Ἰάκωβος, καὶ Ἰωάννης, καὶ Ἀνδρέας. Προσῆλθον μὲν γὰρ μαθησόμενοι πάντες· ἠρώτησαν δὲ οἱ τέσσαρες, ὡς πλείονα παρῆρσίαν ἔχοντες. Ἐρωτῶσι δὲ, γλιχόμενοι μαθεῖν οὐ τοσοῦτον περὶ τοῦ ἀφανισμοῦ τοῦ ναοῦ, ὅσον περὶ τοῦ καιροῦ τῆς δευτέρας παρουσίας αὐτοῦ. Διὸ καὶ κατ' ἰδίαν προσῆλθον, ἵνα μὴ τοῦτο ταῖς Ἰουδαίαις ἔκπυστον γένηται. Ἀλλὰ Ματθαῖος μὲν φησιν αὐτοὺς, δύο ταῦτα ἐρωτῆσαι, *Πότε ταῦτα ἔσται, δηλαδή, τὰ τοῦ (Ι) ναοῦ τῆς καταστροφῆς, καὶ Τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας, καὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος.* Ὁ δὲ Μάρκος, ἐν εἶναι λέγει τὸ ἐρώτημα, περὶ τοῦ ναοῦ μόνον· ἔγραψε γὰρ (β), *Εἰπέ ἡμῖν, πότε ταῦτα ἔσται, καὶ τί τὸ σημεῖον, διὰ τὰ μέλη ταῦτα πάντα συγτελεῖσθαι.* Παράπλησίως δὲ λέγει καὶ ὁ Λουκᾶς (γ). Τί οὖν ἔστιν εἰπεῖν; Ὅτι μία μὲν ἦν ἡ ἐρώτησις, ὡς ἔγραψαν Μάρκος καὶ Λουκᾶς· σκοπὸς δὲ τοῖς μαθηταῖς περὶ τῶν δύο τούτων μαθεῖν, τῆς τε τοῦ ναοῦ καταστροφῆς, καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ δευτέρας παρουσίας· ὑπολαμβάνοντες γὰρ, ὅτι ἅμα τὰ δύο γενήσονται, μίαν περὶ τῶν δύο τῆν ἐρώτησιν ἐποιήσαντο· Ματθαῖος δὲ σαφηνίζων τὸν σκοπὸν αὐτῶν, διεῖλεν αὐτὴν εἰς τὰ δύο.

4 Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς· Βλέπετε,
5 μὴ τις ὑμᾶς πλανήσῃ. Πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, λέγοντες· Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστός· καὶ πολλοὺς πλανήσουσι.

Οὐδὲν πρὸς τὰς ἐρωτήσεις ἀπεκρίθη ταύτας, ἀλλὰ πρότερον

(α) Μαρκ. ΙΓ', 3.

(1) Προτιμότερον τὸ τὰ τῆς τοῦ ναοῦ—

(β) Μαρκ. ΙΓ', 4.

(γ) Λουκ. ΚΑ', 7.

ἐκεῖνα λέγει τούτοις, ἃ πρῶτα τούτους ἔδει μαθεῖν, ὡς πρὸ ἐκείνων ἀπαντῆσαι μέλλοντα. Λουκᾶς δέ φησι· *Βλέπετε (α), μὴ πλανηθῆτε. Πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου λέγοντες· "Οτι ἐγὼ εἰμι, καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε. Μὴ οὖν πορευθῆται ὀπίσω αὐτῶν. Ἐλεύσονται, φησι, τῷ ὀνόματί μου χρώμενοι πρὸς ἀπάτην τῶν πειθομένων αὐτοῖς, καὶ λέγοντες ἕκαστος, ὅτι ἐγὼ εἰμι, τουτέστιν, ὁ Χριστὸς, καὶ ὅτι ὁ καιρὸς ἤγγικεν, ὁ τῆς δευτέρας μου δηλονότι παρουσίας. Μὴ οὖν ἀκολουθήσητε αὐτοῖς, ἤγουν, τινὲ αὐτῶν. Ὁ δὲ Μάρκος εἶπεν (β), ὅτι καὶ πολλοὺς πλανήσουσιν. Ἐγένοντο δὲ τοιοῦτοι πλάνοι Σίμων καὶ Μένανδρος (γ), οἱ Σαμαρεῖται, καὶ ἕτεροι.*

6 Μελλήσετε δὲ ἀκούειν πολέμους, καὶ ἀκοὰς πολέμων.

Πολέμους λέγει, τοὺς κατὰ τῶν Ἱεροσολύμων ἀκοὰς δὲ *πολέμων*, τὰς τῶν πρὸς τὰς ἄλλας πόλεις τῶν Ἰουδαίων, οὓς Ἰωσήπος ἱστορεῖ γενέσθαι πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ. Καὶ γὰρ τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος ἀντήρε, καὶ οὐκ ἀπεδίδου τοὺς φόρους· Ῥωμαῖοι δέ, μὴ ἐνεγκόντες τὴν ὕβριν, ἐπεστράτευσαν αὐτοῖς.

6 Ὅρατε, μὴ θροεῖσθε· δεῖ γὰρ πάντα γενέσθαι· ἀλλ' οὕτω ἐστὶ τὸ τέλος.

Μὴ πτυηθῆτέ, φησιν, ὡς τοῦ κηρύγματος ὑπὸ τῆς ἀκαταστασίας καὶ ταραχῆς διακοπησομένου· μέλλουσι γὰρ πάντα τὰ τῶν πολέμων τούτων γενέσθαι, μηδὲν αὐτὸ βλάπτοντα· ἢ, μὴ πτοηθῆτε, ὡς ἥδη τοῦ τέλους ἐπιστάντος, ἤγουν, τοῦ ὀλέθρου τοῦ ναοῦ καὶ τῆς πόλεως· δεῖ γὰρ πάντα ταῦτα γενέσθαι, ἀλλ' οὕτω τὸ τέλος, εἴπουν ὁ ὀλέθρος αὐτῶν· ὕστερον γὰρ

(α) Λουκ. ΚΑ', 8.

(β) Μαρκ. ΙΓ', 6.

(γ) Περὶ ἀμφοτέρων Ἰουστίνος ὁ μάρτυς Σελ. 69. D. E.

ἐάλωσαν τὰ Ἱεροσόλυμα. Φησὶ δὲ ὁ Χρυσόστομος (1), ὅτι οἱ μὲν μαθηταὶ περὶ τῆς παγγαλέπου τιμωρίας τῶν Ἰουδαίων ἀνωτέρω μαθόντες, ὡς περὶ ἀλλοτρίας συμφορᾶς, ἀφροντίστως διέκειντο, καὶ μόνον τινικαῦτα δίχα θορύβων ὠνειροπόλουν τὰ τῆς Χριστοῦ δευτέρας παρουσίας ἀγαθὰ, δι' ἃ καὶ τὴν ἐρώτησιν προσήγαγον. Ὁ δὲ Χριστὸς πάλιν ἐπίποννα (2) τούτοις προμηνύει, ποιῶν αὐτοὺς ἐναγωνίους, καὶ διπλῇ νήφειν κελεύων, ὡς μήτε ὑπὸ τῶν πλάνων ἀπατηθῆναι, μήτε ὑπὸ τῆς ἀκοῆς τῶν πολέμων θρονηθῆναι. Διπλοῦν γὰρ εἶναι τὸν πόλεμον, ἀπὸ τε τῶν πλάνων, ἀπὸ τε τῶν Ῥωμαίων, καὶ πολλὴν καὶ ποικίλην τὴν ζάλην, καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτός.

7 Ἐγερθήσεται γὰρ ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν.

Τὰ ἔθνη τὰ συμμαχοῦντα Ῥωμαίοις, ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συμμαχοῦντα Ἰουδαίοις, καὶ αἱ βασιλεῖαι, αἱ συναιρόμεναι Ῥωμαίοις, ἐπὶ τὰς συναιρομένας Ἰουδαίους· καὶ διὰ τοῦτο ἰσχυροὶ γενήσονται τούτων πόλεμοι.

7 Καὶ ἔσονται λιμοὶ καὶ λοιμοί, καὶ σεισμοὶ κατὰ τόπους.

Κατὰ τόπους τῶν Ἰουδαίων. Παρὰ τῷ Λουκᾷ δὲ πρόσκειται, ὅτι φόβητρά τε καὶ σημεῖα μεγάλα ἀπ' οὐρανοῦ ἔσται (α), ἵνα γινώσκῃ Ἰουδαῖοι θεομηνίαν εἶναι τὰ γινόμενα, καὶ συνῶσιν, ὅτι διὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀναίρεσιν ταῦτα πάσχουσι.

8 Πάντα δὲ ταῦτα ἀρχὴ ὠδίνων.

Ἀρχὴ τῶν κακῶν, προσήμια τῶν συμφορῶν, τῶν τοῖς Ἰουδαίοις ἐπερχομένων.

(1) Τομ. Ζ'. Σελ. 723. D.

(2) Ὁ Χρυσόστομος ἔχει, χαλῖπρά.

(α) Λουκ. ΚΑ', 11.

9 Τότε παριδώσουσιν ὑμᾶς εἰς θλίψιν.

Τότε· πότε; Πρὸ τῆς ἀποστασίας· εἰς ἐκεῖνον γὰρ τὸν καιρὸν μετήγαγε τὸν λόγον, 8 καὶ Λουκᾶς ἐδήλωσεν εἰπὼν (6), ὅτι Πρὸ τούτων πάντων ἐπιβαλοῦσιν ἐφ' ὑμᾶς τὰς χεῖρας αὐτῶν, καὶ διώξουσιν, παραδιδόντες εἰς συναγωγὰς καὶ φυλακὰς, ἀγομένους ἐπὶ βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνας, ἕσκεν τοῦ ὀνόματός μου. Πολλὰ γὰρ τότε δεινὰ, μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάληψιν, οἱ Ἰουδαῖοι τοῖς ἀποστόλοις ἐπήγαγον· ποτὲ μὲν, τοῖς ἀρχισυναγώγοις παραδιδόντες εἰς κάκωσιν, ποτὲ δὲ ἐπὶ βασιλεῖς ἄγοντες, οἷον ἐπὶ Ἡρώδην καὶ Ἀγρίππαν [καὶ (1) τοὺς τοιούτους,] καὶ ἐπὶ τοὺς ἡγεμόνας καὶ στρατηγοὺς τῶν πόλεων, καὶ τοὺς ἀνθυπάτους καὶ πολιτάρχας, ὡς ἡ βίβλος τῶν ἀποστολικῶν Πράξεων ἱστορεῖ.

9 Καὶ ἀποκτενοῦσιν ὑμᾶς·

Τοῦτο λέγει πρὸς μόνους τοὺς ἀναιρεθῆναι μέλλοντας διὰ τῆς τῶν Ἰουδαίων κακεντρεχείας, οἷος ἦν Στέφανος, καὶ Ἰάκωβος, ὁ ἀδελφὸς Ἰωάννου, καὶ εἴ τις ἕτερος.

9 Καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν, διὰ τὸ ὄνομά μου.

ὑπὸ γονέων, ὑπὸ συγγενῶν, ὑπὸ φίλων, ὑπὸ ὁμοφύλων, ὑπὸ οἰκείων, ὑπὸ ξένων, ὑπὸ ἀρχόντων, ὑπὸ ἀρχομένων, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ὑπὸ πάντων τῶν ἄλλοτρίων τοῦ κηρύγματος. Προειπὼν δὲ τὰ σκυθρωπὰ, λοιπὸν ἐπήγαγε καὶ τὴν παραμυθίαν, ὅτι δι' ἐμέ. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, διὰ τὸ ὄνομά μου. Καὶ ὄντως μεγάλη ταῖς μαθηταῖς ἦν παραμυθία τὸ πάσχειν δι' αὐτόν!

10 Καὶ τότε σκανδαλισθήσονται πολλοί.

Ἰποπτοι ἔσονται πρὸς ἀλλήλους, διὰ τὴν διαφορὰν τῆς πίστεως, ἤγουν, οἱ μὴ πιστεύοντες πρὸς τοὺς πιστεύοντας.

(α) ΛΟΥΚ. ΚΑ', 12.

(1) Λί τρεῖς αὐτὰι λέξεις λείπουσιν ἀπὸ τοῦ Α.

(TOM. Α΄.)

10 Καὶ ἀλλήλους παραδώσουσι, καὶ μισήσουσιν ἀλλήλους.

Μάρκος δὲ φανερώτερον εἶπεν (α), ὅτι Παραδώσει ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ πατὴρ τέκνον· καὶ ἐπαραστήσονται τέκνα ἐπὶ γονεῖς, καὶ θανατώσουσιν αὐτούς. Εἰκὸς γάρ, πάντα γενέσθαι, εἰ καὶ μὴ περὶ πάντων λεπτομερῶς ἡ βίβλος διαλαμβάνει τῶν Πράξεων. Καὶ ὁ Λουκᾶς δὲ φησιν (β), ὅτι Παραδοθήσεσθε καὶ ὑπὸ γονέων, καὶ συγγενῶν, καὶ φίλων, καὶ ἀδελφῶν, καὶ θανατώσουσιν ἐξ ὑμῶν. Προεῖπε γὰρ τοῖς μαθηταῖς ὁ Χριστὸς καὶ τουτὶ τὸ πάντων δεινότατον, ὅτι καὶ ὑπὸ τῶν οἰκιοτάτων πολεμιθῇσονται, ἵνα προμαθόντες ἐτοιμασθῶσιν εἰς ὑπομονήν, καὶ λοιπὸν κουφότερον τὸ δεινὸν ἐνέγκοιεν. Ταῦτα δὲ πάντα προεῖπεν αὐτοῖς καὶ ἐν τῷ ἑνεακαιδεκάτῳ Κεφαλαίῳ, καὶ ζήτησον καθεὶ τὴν περὶ τούτων ἐξήγησιν.

11 Καὶ πολλοὶ ψευδοπροφητῆται ἐγερθήσονται, καὶ πλανήσουσι πολλούς.

Ἀνωτέρω μὲν, περὶ τῶν ὑποκρινομένων τὸν Χριστὸν εἶπεν· ἐνταῦθα δὲ λέγει, περὶ τῶν ὑποκρινομένων προφητεῦειν. Πολλοὶ γὰρ τοιοῦτοι τότε γεγόνασιν, ἀρχὴν ἔτι τοῦ κηρύγματος ἔχοντος.

12 Καὶ διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, φυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν.

Καὶ τοῦτο χαλεπώτατον, ὅτι οὐδὲ τὴν ἀπὸ τῆς ἀγάπης παρὰ μυσθίαν ἔξουσι. Τινὲς δὲ ἀγάπην ἐνταῦθα, τὴν φιλοξενίαν ὠνόμασαν· ἕτεροι δὲ, τὴν συμπάθειαν. Ὅρα, πόσα δεινὰ προεῖπεν αὐτοῖς, παραθήγων εἰς πάντα, καὶ στομῶν εἰς εὐψυχίαν, καὶ ταῖς ἐπιρρώσεσιν ἀδαμαντίνους ἀπεργαζόμενος.

(α) Μαρκ. ιΓ', 12.

(β) Λουκ. ΚΔ', 16.

13 Ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται.

Εἴρηται καὶ τοῦτο ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ Κεφαλαίῳ, καὶ διηρημένον πάντῳ σαφῶς ἐκεῖ.

14 Καὶ κηρυχθήσεται τοῦτο τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ.

Εντεῦθεν ἔδειξεν, ὅτι οὐδὲν τῶν δεινῶν περιγενήσεται τοῦ κηρύγματος, καὶ πολλὴν οὕτω τοῖς κήρυξι παραμυθίαν ἐπέβαλε, πληροφορηθεῖσιν, ὅτι οὐδὲν αὐτοῖς ἐμποδίζει, ἐὰν μόνον ᾧσι καρτερικοί. Μάρκος δὲ φανερώτερον εἶπεν (α), ὅτι Καὶ εἰς πάντα τὰ ἔθνη δεῖ πρῶτον κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον.

14 Εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι·

Εἰς ἑλεγχον, εἰς κατηγορίαν τῶν μὴ πιστευσάντων, ἵνα μὴ δύνωνται λέγειν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ὅτι οὐκ ἤκουσαν τοῦ κηρύγματος. Εἴρηται δὲ καὶ τοῦτο ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ Κεφαλαίῳ.

14 Καὶ τότε ἥξει τὸ τέλος.

Τὸ τέλος τοῦ ναοῦ, καὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ὡς προέφημεν. Λέγει τοίνυν, ὅτι μετὰ τὸ γενέσθαι τὰ ρηθέντα πάντα, καὶ μετὰ τὸ κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ, τότε ἥξει τοῖς Ἰουδαίοις ὁ παντελὴς ὀλεθρος. Ὅτι δὲ πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐκηρύχθη τὸ εὐαγγέλιον εἰς ὅλον τὸν κόσμον, εἶρηκεν ὁ Παῦλος (β), ὅτι Ἔστι καρποφορούμενον καὶ αὐξανόμενον ἐν πάσῃ τῇ γῇ ὑπὸ οὐρανὸν (1). Εἰ γὰρ αὐτὸς ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἰσπανίαν ἐκήρυξεν, ἐγνόησαν καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων, ἄχρι πόσου διέδραμον. Διὰ τοῦτο δὲ μετὰ τὸ κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον πανταχοῦ τῆς οἰκου-

(α) Μαρκ. II*, 10.

(β) Κολοσ. Α', σ. 23.

(1) Ὁ Χρυσόστομος πραγματεύεται τοῦτο Τερμ. Ζ'. Σελ. 725. D., καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον φέρει τὰ ρητὰ τοῦ Παύλου, 1δ. καὶ Θεοφύλ. Σελ. 143. E.

μένης ἀπόλλυνται τὰ ἱεροσόλυμα, ἵνα μηδὲ σκιὰν ἀπολογίας ἔχωσιν Ἰουδαῖοι, τοσαύτην ἰδόντες τὴν δύναμιν τοῦ κηρύγματος, ὡς ἐν βραχεὶ πᾶσαν ἐπιδραμεῖν τὴν οἰκουμένην, καὶ πανταχοῦ λάμψαι, καὶ μεμενηκότες ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀπιστίας καὶ ἀγνωμοσύνης.

15 Ὅταν οὖν ἴδῃτε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ῥηθὲν διὰ Δανιήλ τοῦ προφήτου, ἐστὼς ἐν τόπῳ ἀγίῳ* (ὁ ἀναγινώσκων νοεῖτω*)

Βδέλυγμα νῦν λέγει, τὸν ἀνδριάντα τοῦ Τίτου, ὃν, ἐλὼν τὴν πόλιν, ἔστησεν ἐν τοῖς ἀδύτοις τοῦ ναοῦ. Βδελύγματα γὰρ ὁ νόμος ὠνόμαζε τὰ τοιαῦτα ἀφομοιώματα. Τῆς ἐρημώσεως δὲ τοῦτο κέκληκε· διότι, ἐρημουμένου τοῦ ναοῦ καὶ τῆς πόλεως, ἔστη τοῦτο· ἢ διότι τοῦ ἐρημώσαντος αὐτὰ ἦν ἡ εἰκὼν. Τὸ δὲ, ὅταν ἴδῃτε, δοκεῖ μὲν ῥηθῆναι πρὸς τοὺς ἀποστόλους· φέρεται δὲ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ἵνα μάθωσιν, ὅτι οὐκ εἰς μακράν, ἀλλὰ ζώντων αὐτῶν, τὸ βδέλυγμα στήσεται. Οἱ ἀπόστολοι γὰρ ἔφθασαν προαποθανόντες οἱ πλείους, καὶ ὅσοι δὲ περιλειφθῆσαν, ἐν ἄλλοις τηνικαῦτα μέρεισι τῆς οἰκουμένης διέτριβον. Παρέπεμψε δὲ αὐτοὺς ἐπὶ τὸν Δανιήλ, προφητεύσαντα περὶ τοῦ τοιοῦτου βδελύγματος (α), καὶ τοῦ ὀλέθρου. Τότε, φησὶν, ὁ ἀναγινώσκων τὴν βίβλον τοῦ Δανιήλ, νοεῖτω ἐπιστάντα τὸν ὄλεθρον. Ὁ δὲ Λουκᾶς ἕτερον σημειῶν φησιν (β), ὅτι Ὅταν ἴδῃτε κυκλουμένην ὑπὸ στρατοπέδῳ τὴν Ἱερουσαλήμ, τότε γινώτε, ὅτι ἤκειν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς. Φαίνεται οὖν, ὅτι καὶ ἀμφοτέρω εἶπεν ὁ Χριστός.

16 Τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, φευγέτωσαν ἐπὶ τὰ ὄρη·
Εἰπὼν περὶ τῶν κακῶν τῶν καταληψομένων τὰ ἱεροσόλυμα,

(α) Δαν. Θ', 27.

(β) Λουκ. ΚΑ', 20.

ναὶ μὴν καὶ περὶ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων πειρασμῶν τῶν ἀποστόλων, ἔτι δὲ καὶ περὶ τῆς εὐδοώσεως τοῦ κηρύγματος, ὅτι ἀνεμποδίστως πᾶσαν ἐπιδραμεῖται τὴν οἰκουμένην, λέγει πάλιν περὶ τῶν ἰουδαϊκῶν συμφορῶν, δεικνύων, ὅτι, ὅταν αὐτὸς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ πανταχοῦ δοξάζωνται, τότε οὗτοι πανταχόθεν διαφθεύονται. Διὰ δὲ τῶν δοκούντων μικρῶν ἐμφαίνει τὸ τῶν πληγῶν ἐκείνων ἀφόρητον. Σκόπει γάρ. Τότε, φησὶν, ὅταν τὸ βδέλυγμα στῇ, οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ἔνθα τὰ Ἱεροσόλυμα, *φρυγέτωσαν ἐπὶ τὰ ὄρη*, μηδεμίαν ἐλπίδα σωτηρίας ἀπὸ τοῦ προσμένειν ἔχοντες· οὐκ ἔσται γὰρ ἀνάκλησις ὅλως, οὐδὲ μεταβολὴ τοῦ κακοῦ. Διόπερ ἀγαπητὸν, τὸ καὶ γυνῶν τῷ σώματι φεύγειν ἀμεταστρεπτί.

17 Ὁ ἐπὶ τοῦ δώματος, μὴ καταβαινέτω ἄραί τι ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ.

Διὰ τὸν ἀφύλακτον κάτω κίνδυνον, ἵνα μὴ ἐμπεσὼν, ἀπόληται.

18 Καὶ ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ, μὴ ἐπιστρεφάτω ὀπίσω ἄραι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ.

Εἰ γὰρ οἱ ἐν τῇ πόλει φεύγουσι τὸν ἔνδον ὄλεθρον, πολλῷ μᾶλλον οἱ ἐν τοῖς ἀγροῖς. Παρὰ δὲ τῷ Λουκᾷ λέγει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς σφοδρότητος τῶν πληγῶν, ὅτι ἡμέραι ἐκδικήσεως αὐταὶ εἰσι, τοῦ πλησθῆναι πάντα τὰ γεγραμμένα (α), δηλαδή, ἐν ταῖς βίβλοις τοῦ τε Δανιὴλ, καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν, περὶ τῆς τοιαύτης ἀλώσεως. Ἡμέραι δὲ ἐκδικήσεως τοῦ δεσποτικοῦ φόνου. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν καθ' ἱστορίαν.

Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, τουτέστιν, οἱ ἐν τῇ εὐσεβείᾳ· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ τῆς Ἰουδαίας ὄνομα· *φρυγέτωσαν ἐπὶ τὰ ὄρη*· λέγω δὴ, ἐπὶ τὴν ὑψηλὴν βοήθειαν τοῦ θεοῦ, ἢ ἐπὶ τὰ ὕψη τῶν ἀρετῶν· ὁ ἐπὶ τοῦ δώματος δὲ, ἡγουν,

(α) Λουκ. ΚΑ', 22.

ὁ τῆς κάτω διατριβῆς ὑπεραρθεῖς καὶ ὑψηλὸς τῷ βίῳ γενόμενος, μὴ καταβαινέτω ἄραι τὰ ἐκ τοῦ κόσμου πάθη, ἅπερ ἀπολέλοιπε· καὶ ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ δέ, εἴτουν, ὁ ἐν τῷ ἀναχωρημένῳ βίῳ, μὴ ἐπιστρεφάτω ἄραι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἅπερ εἰσὶ, τὰ περιβόλαια τῶν ἁμαρτιῶν, ἃ πάλαι ἀπεδύσατο.

19 Οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις καὶ ταῖς θηλαζούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις.

Τῶν μὲν, διὰ τὸν ἐντὸς φόρτον· τῶν δὲ, διὰ τὸν ἐκτὸς, αὐθυναμένων εὐκόλως φυγεῖν· αἱ μὲν γὰρ βεβάρηνται τῷ ἄχθει τῶν ἐμβρύων· αἱ δὲ, τῷ φορτίῳ τῶν θηλαζόντων. Χρημάτων μὲν γὰρ καὶ ἱματίων κατατρονῆσαι ῥάδιον, διὰ σωτηρίαν· γενέσθαι δὲ τὴν ἔγκυον κόφην, καὶ ἀπορρίψαι τὴν θηλαζούσαν, ὃ θηλάζει, παντελῶς ἀδύνατον, διὰ τὸν δεσμὸν τῆς φύσεως. Οὐαὶ τοίνυν αὐταῖς, εὐπετῶς καταλαμβανομέναις, καὶ τοῖς ἐμβρύοις καὶ ὑπομαζίοις συνδιασφειρουμέναις.

Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, ἐν γαστρὶ μὲν ἐχοῦσας νοοῦμεν, τὰς μήπω τεκούσας ἀρετὴν ψυχᾶς· θηλαζούσας δὲ, τὰς τεκούσας μὲν, νηπιῶδες δὲ κύημα καὶ βραχύτατον.

20 Προσεύχεσθε δὲ, ἵνα μὴ γένηται ἡ φυγὴ ὑμῶν χειμῶνος, μηδὲ ἐν σαββάτῳ.

Φανερόν κἀντεῦθεν, ὅτι εἰ καὶ πρὸς τοὺς ἀποστόλους ἀπέτεινε τοὺς τοιοῦτους λόγους, ἀλλὰ γὰρ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἔβλεπον οὗτοι· καὶ γὰρ οὐκέτι παρεφύλαττον τὸ σάββατον οἱ ἀπόστολοι. Διὰ τί δὲ, μὴ χειμῶνος, μηδὲ ἐν σαββάτῳ; Μὴ χειμῶνος μὲν, διὰ τὴν δυσκολίαν τὴν ἀπὸ τοῦ καιροῦ· μὴ ἐν σαββάτῳ δὲ, διὰ τὸν νόμον, οὐκ ἐπιτρέποντα βαδιῆζειν ἐν σαββάτῳ περαιτέρω τῶν νενομισμένων βημάτων.

Ἀναγωγικῶς δὲ, φυγὴν μὲν νοοῦμεν, τὴν ἐξοδὸν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος· χειμῶνα δὲ, τὴν ζάλην καὶ παραγῆν τῶν λογισμῶν· σάββατον δὲ, τὴν ἀργίαν τῆς ἀρετῆς. Παρεγγυᾷ

γὰρ ὁ λόγος προσεύχεσθαι, μὴ γενέσθαι τὴν ἔξοδον τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἐν ζῳῇ καὶ παραχῇ λογισμῶν, μηδ' ἐν ἀργίᾳ τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ γαλυνιώντων τῶν λογισμῶν, καὶ ἐνεργομένης τῆς ἀρετῆς.

21 Ἔσται γὰρ τότε θλίψις μεγάλη, οἷα οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου ἕως τοῦ νῦν, οὐδ' οὐ μὴ γένηται.

Εἰ τις ἐντύχῃ τοῖς Ἰωσήπου συγγράμμασι, πληροφορηθήσεται. Καίτοι γὰρ Ἑβραῖος ὢν, διαβεβαιούται περὶ τῆς τοιαύτης Θεομηνίας, ὅτι πᾶσαν ἐνίκησε συμφορὰν, καὶ πᾶσαν ὑπερέβη τραγωδίαν. Μετὰ γὰρ τῆς ξένης ἐκείνης πολιορκίας, τοσοῦτος ἦν ὁ λιμός, ὥς καὶ αὐταῖς ταῖς μητράσιν περιμάχητον εἶναι τὴν τεκνοφαγίαν, καὶ ὑπὲρ τούτου πολέμους γίνεσθαι. Τίνος οὖν ἔνεκεν χαλεπώτερα καὶ φρικωδέστερα πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ἀνθρώπων πεπόνθασι; Διότι χαλεπώτερα καὶ φρικωδέστερα πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ἀνθρώπων τετολμήκασιν, ἀνελόντες τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Λουκᾶς δὲ πλατύτερόν φησιν, ὅτι Ἔσται ἀνάγκη μεγάλη ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὄργῃ ἐν τῷ λαῷ τούτῳ· καὶ πεσοῦνται στόματι μαχαίρας, καὶ αἰχμαλωτισθήσονται εἰς πάντα τὰ ἔθνη· καὶ Ἱερουσαλὴμ ἔσται πατομένη ὑπὸ ἐθνῶν, ἄχρι πληρωθῶσιν καιροὶ ἐθνῶν (α). ὄργην μὲν λέγων, τὴν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸν υἱὸν αὐτοῦ καιροῦς δὲ ἐθνῶν, τοὺς ἄχρι συντελείας αὐτῶν καὶ τοῦ κόσμου παντός.

22 Καὶ εἰ μὴ ἐκολοβώθησαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σὰρξ· διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς κολοβωθῇσονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι.

Ἡμέρας, τὰς τοῦ πολέμου καὶ τῆς πολιορκίας ἐκείνης φησὶ, λέγων· ὅτι Εἰ μὴ ἡλαττώθησαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι κατ' οἰκονομίαν παρὰ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἂν διεσώθη, οὐκ ἂν ὑπεξέφυγε τὸν

(α) Λουκ. ΚΑ', 23. 24.

Θάνατον πᾶσα σὰρξ, ἥγουν, οὐδεμία σὰρξ, ἰουδαϊκὴ δηλονότι. Πάντες γὰρ ἂν διεφθάρησαν, καὶ οἱ ἐντός, καὶ οἱ ἐκτός· οἱ μὲν, λιμῶ· οἱ δὲ, λοιμῶ· οἱ δὲ, ξίφει καὶ παντοίοις θανάτου τρόποις. Κατὰ πάντων γὰρ Ἰουδαίων οἱ Ῥωμαῖοι σφοδρῶς ἐμάνησαν, καὶ κατὰ τῶν πανταχῇ διεσπαρμένων ἐφέροντο. Ἐκλεκτοὺς δὲ καλεῖ, τοὺς ἐξ Ἰουδαίων πιστοὺς, δι' οὓς ταχύτερον ἔπαυσε τὸν πόλεμον, ἵνα μὴ συναπόλωνται τοῖς ἀπίστοις, ἀλλὰ μᾶλλον ἵνα τινὲς τῶν ἀπίστων συνδιασωθῶσι τούτοις, ὥςτε μηδένα δυνηθῆναι λέγειν, ὅτι διὰ τοὺς πιστεύσαντας ἡ θεήλατος αὕτη μᾶστιξ ἐπῆλθεν· ἀλλ' ἵνα βλέποντες οἱ ὑπολειφθέντες ἅπαντας τοὺς ἐν αὐτοῖς πιστοὺς διαδράντας, συνῶσι τὴν αἰτίαν, καὶ βεβαιωθῶσιν, ὡς οὐ μόνον οὐκ ἀπώλοντο δι' αὐτοὺς οἱ διαφθαρέντες, ἀλλὰ μάλιστα καὶ αὐτοὶ διὰ τούτους περιεσώθησαν.

Ὅτι δὲ τὸ, πᾶσα σὰρξ, ἀντὶ τοῦ, οὐδεμία, παρλείπεται, δῆλον καὶ ἀπὸ τοῦ δαυϊτικοῦ ῥητοῦ, λέγοντος· Μὴ κατακυριευσάτω μου πᾶσα ἀνομία (α), ἀντὶ τοῦ, μηδεμία. Καὶ τοῦτο γὰρ ἰδίωμα τῆς παλαιᾶς Γραφῆς.

Σὺ δέ μοι σκοπεῖ τοῦ θεοῦ πνεύματος τὴν οἰκονομίαν, πῶς ὁ μὲν Ἰωάννης, ὁ ζῶν, ὅτε ταῦτα γέγονε, καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν πολὺν ἔτι ζήσας χρόνον, οὐδὲν τούτων ἔγραψεν, ἵνα μὴ δόξη γράφειν, ὡς παλαι εἰρημένα, τὰ ἤδη γεγεννημένα· οἱ δὲ πρὸ τοῦ γενέσθαι ταῦτα τετελευτηκότες, ἐκείνοι πάντα σαφῶς ἔγραψαν, ἵνα ἀνύποπτος ἡ τοῦ Χριστοῦ περὶ τούτων προφητεία φανῇ. Πληρώσας τοίνυν ἄχρι τούτου τὰ περὶ τῆς ἀλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων, μέτεισι καὶ ἐπὶ τὸ λοιπὸν ἐρώτημα, τὸ περὶ τῆς δευτέρας παρουσίας, καὶ προλέγει τὰ σημεῖα ταύτης, χρήσιμα τοῖς χριστιανοῖς ἐσόμενα.

† † Ἐκολόβωσε (1) δὲ ὁ θεὸς τὰς θλίψεις καὶ τὸν πό-

(α) Ψαλμ. ΡΙΗ', 133.

(1) Ταῦτα περὶ οὐδετέρῳ τῶν δύο χειρογράφων· ἐλήφθησαν δὲ ἐκ τοῦ Θεοφ· λάκτου Σελ. 145. Α.

λεμον· εἰ γὰρ ἐκράτησεν ἐπὶ πλεόν ὁ πόλεμος, πάντες ἂν οἱ ἔνδον ὑπὸ τοῦ λιμοῦ διεφθάρησαν.

23 Τότε ἂν τις ὑμῖν εἴπῃ· Ἴδου, ὧδε ὁ Χριστὸς, ἢ ὧδε· μὴ πιστεύσητε.

Τὸ, τότε, ἔστιν ὅτε οὐκ ἀκολουθίαν δηλοῖ τῶν προειρημένων, ἀλλ' ἀρχὴν μόνον τῶν ῥηθῆναι μελλόντων, ὥσπερ καὶ τὸ, Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, περὶ οὗ διελάβομεν ἐν τῷ τρίτῳ Κεφαλαίῳ. Καὶ νῦν οὖν τὸ, τότε, οὐ τάξιν καιροῦ σημαίνει, ἀλλ' ὅτι ὅτε γενήσονται τὰ ῥηθησόμενα. Δουλεῖ μὲν οὖν καὶ ταῦτα πρὸς τοὺς ἀποστόλους λέγεσθαι· φέρονται δὲ πρὸς τοὺς ἑσόμενους τότε χριστιανούς.

24 Ἐγερθήσονται γὰρ ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆται.

Ἐγερθήσονται, ἀντὶ τοῦ, ἐλεύσονται· καὶ ψευδόχριστοι μὲν εἰσιν, οἱ ὑποκρινόμενοι τὸν Χριστόν· ψευδοπροφῆται δὲ, οἱ ὑποκρινόμενοι τοὺς προφήτας.

24 Καὶ δώσουσι σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα.

Καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων εἶπεν ἔσεσθαι ψευδοχρίστους καὶ ψευδοπροφήτας· Πολλοὶ (α) γάρ, φησιν, ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, λέγοντες· Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστός· καὶ πάλιν· Καὶ πολλοὶ ψευδοπροφῆται ἐγερθήσονται· ἀλλ' οἱ πρὸ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας οὗτοι πολλῶ βαρύτεροι τῶν πρὸ τῆς ἀλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων. Οὗτοι γὰρ καὶ ποιήσουσι σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα· οἱ μὲν ψευδόχριστοι, θαυματοποιούντες· οἱ δὲ ψευδοπροφῆται, προλέγοντές τινα μέλλοντα.

24 Ὡστε πλανῆσαι, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς.

Εἰ δυνατόν αὐτοῖς γένηται. Τούτων τῶν ψευδοχρίστων εἰς ἔστι καὶ ὁ λεγόμενος Ἀντίχριστος, τελευταῖος τῶν ἄλλων ἐρ-

(α) Ματθ. ΚΔ', 5.

χόμενος, οὐ προφήται οἱ ῥηθέντες οὗτοι ψευδοπροφῆται. Περὶ τούτου καὶ Παῦλος ἔγραψε. Καλέσας γὰρ αὐτὸν *ἄνθρωπον ἁμαρτίας, καὶ υἱὸν ἀπωλείας, ἐπήγαγεν· Οὗ ἐστιν ἡ παρουσία, κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ, ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους* (α). Οὗτοι οὖν εἰπὶ τὸ σημεῖον τῆς δευτέρας παρουσίας.

25 Ἰδοὺ, προεῖρηκα ὑμῖν.

Διαμαρτύρεται ἐξασφαλιζόμενος. Παρὰ δὲ τῷ Μάρκῳ φησιν, *Ἔμεῖς δὲ βλέπετε· ἰδοὺ, προεῖρηκα πάντα* (β), δηλονότι, τὰ περὶ τῶν πλάνων· διὰ δὲ τῶν ἀποστόλων, ὡς προδεδήλωται, πρὸς τοὺς ὕστερον ταῦτα λέγει. Παρατήρησον γὰρ, ὅτι πρὸς τοὺς ἀποστόλους εἶπε καὶ τὰ περὶ τῆς ἀλώσεως τῶν Ἰεροσολύμων, καὶ τὰ περὶ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας, ὡς πρὸς διδασκάλους τοῦ νέου λαοῦ, γινώσκων, ὅτι καὶ διδάξουσι ταῦτα, καὶ γράψουσι, πρὸς τε ἀπόδειξιν, ὧν προεφήτευσεν περὶ τῆς ἀλώσεως, καὶ πρὸς ἀσφάλειαν τῶν πρὸ τῆς δευτέρας παρουσίας πιστῶν.

26 Ἐάν οὖν εἴπωσιν ὑμῖν· Ἰδοὺ, ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐστί· μὴ ἐξέλθῃτε· ἰδοὺ, ἐν τοῖς ταμείοις· μὴ πιστεύσῃτε.

Οἱ ταῦτα τῆνικαῦτα λέγοντες, προπομποὶ καὶ ὑπηρεταὶ τοῦ Ἀντιχρίστου εἰσὶ. Ταμεῖα δὲ νόει νῦν, τὰ τῶν οἰκίων ἐνδότατα.

27 Ὡσπερ γὰρ ἡ ἀστραπή ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

Ὡσπερ ἡ ἀστραπή, φησιν, ἐξέρχεται καὶ φαίνεται πᾶσιν, οὐ δεομένη κήρυκος, οὐδὲ προμηνύοντος, ἀλλὰ τῇ ὑπερβολῇ τῆς ιδίας λαμπρότητος ἐν ἀκαριαίᾳ ῥοπῇ καιροῦ φαινομένη πάσῃ

(α) Β' Θεσσαλ. Β', 3. 9.

(β) Μαρκ. ΙΓ', 23.

τῇ οἰκουμένῃ· οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία ἐκείνου, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς οἰκείας λαμπρότητος πᾶσιν ὁμοῦ φαινομένη, καὶ γινομένη τοῖς ἀνθρώποις αὐτάγγελος ἑαυτῆς. Οὐ γὰρ, ὥσπερ ἡ πρώτη παρουσία μετὰ πτωχείας καὶ ἀδοξίας γέγονεν, οὕτως ἔσται καὶ ἡ δευτέρα· ἀλλὰ τὸναντίον, αὕτη μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς γενήσεται, δορυφορούσης ἀπάσης οὐρανοῦ στρατιάς. Διὸ οὐδεὶς ἀγνοῆσαι ταύτην τότε δυνήσεται.

28 Ὅπου γὰρ ἐάν ᾗ τὸ πτώμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ ἀετοί.

Τοῦτο εἶπε, διὰ τὴν τηνικαῦτα δορυφορίαν· καὶ ἀετοῖς μὲν, τοὺς δορυφοροῦντας παρείκασεν, ὡς καὶ πτηνοὺς, καὶ βασιλικούς· πτώματι δὲ, ἑαυτὸν, ὡς συναγωγὸν τῶν τοιούτων ἀετῶν, καὶ ὡς τροφὴν πνευματικὴν αὐτῶν, καὶ ζωὴν αἰώνιον. Σῶμα δὲ, τὸ πτώμα ἔγραψεν ὁ Λουκᾶς (α).

29 Εὐθέως δὲ μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες πεσοῦνται ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ.

Περὶ τούτων εἶπε καὶ ὁ Λουκᾶς, ὅτι Καὶ ἔσται σημεῖα ἐν ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ ἀστροῖς (β). Ὅρα δὲ πῶς εἴρηκεν, ὅτι εὐθέως, παριστῶν, ὅτι ὁμοῦ σχεδὸν ἅπαντα τὰ τε προειρημένα, καὶ ταῦτα, καὶ τὰ ῥηθησόμενα γενήσονται. Συστελεῖ γὰρ καὶ τοῦτον τὸν πειρασμὸν ὁ θεός, διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ. Θλίψιν μὲν οὖν λέγει, τὴν ἀπὸ τοῦ Ἀντιχρίστου, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀπατεῶνων, ἧτις θλίψει τοὺς εὐσεβεῖς. Ὁ ἥλιος δὲ σκοτισθήσεται, οὐκ ἀφανιζόμενος, ἀλλὰ νικώμενος τῷ φωτὶ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ· ἡ δὲ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ τὰ ἀστρα πεσοῦνται, ὡς μνηκτικῆς χρείας

(α) Λουκ. ΙΖ', 37.

(β) Λουκ. ΚΑ', 25.

οὔσης αὐτῶν· οὐκέτι γὰρ ἔσται νύξ. Ὁ δὲ Λουκᾶς ἔγραψεν, ὅτι
Καὶ ἐπὶ τῆς γῆς συγχὴ ἐθνῶν ἐν ἀπορίᾳ, ἠχοῦσης θαλάσσης καὶ σάλου, ἀποφυγόντων ἀνθρώπων ἀπὸ φόβου καὶ προσδοκίας τῶν ἐπερχομένων τῇ οἰκουμένῃ (α)· συγχὴν μὲν ἐθνῶν ὀνομάσας, τὴν ταραχὴν· ἀπορίαν δὲ, τὴν νηemiάν· χωρὶς γὰρ ἀνέμων ἠχῆσει παρὰ φύσιν ἡ θάλασσα καὶ ὁ σάλος αὐτῆς· ἀπόφυξις δὲ, τὸν θάνατον.

29 Καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται.

Καὶ αἱ οὐράναι στρατιαὶ φρίξουσι, βλέπουσαι τὴν τοιαύτην τῆς κτίσεως μεταβολήν· καὶ τὸν μὲν θεὸν εἰς γῆν κατερχόμενον, τοὺς δὲ ἀπ' αἰῶνος ἀνθρώπους ἐκ νεκρῶν ἀνισταμένους, καὶ μέλλοντας λόγους ὑποσχεῖν τῶν βεβιωμένων.

30 Καὶ τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ·

Σημεῖον αὐτοῦ λέγει, τὸν σταυρὸν, λάμποντα τότε τοῦ ἡλίου πολλῷ φαιδρότερον· ἐκεῖνος μὲν γὰρ σκοτισθήσεται, οὗτος δὲ φανήσεται. Τίνος δὲ ἕνεκεν ὀφθήσεται; Ἵνα ταραξῇ προηγουμένως μὲν τοὺς Ἰουδαίους, εἴτα καὶ τοὺς Ἕλληνας, ὅσοι τῷ Χριστῷ τὸν σταυρὸν ὠνεΐδιζον, καὶ ἵνα γινῶσιν, ὅτι αὐτὸς οὗτος κάτεισι θεὸς ὢν.

30 Καὶ τότε κόψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς.

Τότε θρηγήσει πᾶν γένος, δηλαδὴ, τῶν ἀπίστων· οἱ μὲν, ὅτι ἐσταύρωσαν τὸν θεόν· οἱ δὲ, ὅτι τοὺς χριστιανούς ἐτιμώρησαν· οἱ δὲ, ὅτι οὐκ ἐπίστευσαν. Οὐ χρεῖα γὰρ αὐταῖς ἐτέρας κατηγορίας παρὰ τὸν σταυρὸν. Ἀνόνητος δὲ αὐτοῖς ὁ τηλικαῦτα κλωθμός.

30 Καὶ ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ

(α) Λουκ. ΚΑ', 25. 26.

τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς.

Προσθεύει μὲν αὐτοῦ ὁ σταυρὸς, ὡς δικαίωμα κατὰ τῶν σταυρωσάντων αὐτόν· ἐπὶ νεφελῶν δὲ κάτεισιν, ὡς ἀνελήφθη.

31 Καὶ ἀποστελεῖ τοὺς ἄγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος φωνῆς μεγάλης· καὶ ἐπισυνάξουσιν τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, ἀπ' ἄκρων οὐρανῶν ἕως ἄκρων αὐτῶν.

Πρὸ τοῦ φανῆναι τὸν σταυρὸν, ἀποστελεῖ τούτους· οὐκ ἐχρήσατο γὰρ τάξει ἀπαγγελίας, ἀλλ' ἀπλῶς λέγει τὰ γενησόμενα. Διὰ δὲ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, τὰ τέσσαρα πέρατα τῆς οἰκουμένης ἐδήλωσεν, ἀνατολήν, δύσιν, ἄρκτον καὶ μεσημβρίαν· ἐξ ἐκάστου γὰρ πέρατος ἀνεμος ἴδιος πνεῖ· καὶ οὗτοι οἱ τέσσαρές εἰσιν, οἱ κυρίως ἀνεμοί· διὰ δὲ τῶν περάτων, καὶ τὰ μέσα συμπαρεδήλωσε. Τὸ δὲ, ἀπ' ἄκρων οὐρανῶν ἕως ἄκρων αὐτῶν, ἐφερμηνευτικόν ἐστι τοῦ, ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, σημαίνον, ὅτι τὰ ἄκρα ἐμφαίνουσιν· ἄκρα δὲ, τὰ ῥηθέντα πέρατα. Παρὰ Μάρκῳ δέ φησιν (α), ἀπ' ἄκρου γῆς ἕως ἄκρου οὐρανοῦ· διδάσκων, ὅτι τὰ αὐτά εἰσιν ἄκρα γῆς καὶ οὐρανοῦ. Σκόπει δὲ, ὅτι ἡ μὲν σάλπιγξ ἀναστήσει τοὺς νεκρούς· ἀναστάντας δὲ ἐπισυνάξουσιν οἱ ἄγγελοι· ἐπισυναχθέντας δὲ ἀρπάσουσιν αἱ νεφέλαι, καθὼς εἶπε Παῦλος (β), *Εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἡέρα*. Ὅτι δὲ καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἄγγελοι συλλέγουσιν, ἐδίδαξεν ὁ Χριστὸς, ἐρμηνεύων τὴν τετάρτην παραβολὴν τοῦ εἰκοστοῦ τετάρτου Κεφαλαίου (γ)· εἶρηκε γὰρ, ὅτι *Ἀποστελεῖ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἄγγέλους αὐτοῦ, καὶ συλλέξουσιν ἀπὸ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πάντα τὰ*

(α) Μαρκ. ΙΓ', 27.

(β) Α' Θιμ. Δ', 17.

(γ) Ματθ. ΙΓ', 41.

σκάνδαλα, καὶ τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν· καὶ ζῆτει καὶ κεῖ τὴν ἐξήγησιν.

32 Ἀπὸ δὲ τῆς συκῆς μάθετε τὴν παραβολὴν·

Παραβολὴν φησι τὸ παράδειγμα, ὃ μέλλει ἐρεῖν, πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ, μὴ πολὺ εἶναι τὸ διάστημα τὸ μεταξὺ τοῦ τε δηλωθέντος σημείου τῆς δευτέρας παρουσίας, καὶ αὐτῆς δὴ ταύτης.

32 Ὅταν ἤδη ὁ κλάδος αὐτῆς γένηται ἀπαλός, καὶ τὰ
33 φύλλα ἐκφύῃ, γινώσκετε ὅτι ἐγγὺς τὸ θέρος. Οὕτω
καὶ ὑμεῖς, ὅταν ἴδῃτε πάντα ταῦτα, γινώσκετε ὅτι
ἐγγὺς ἐστὶν ἐπὶ θύραις.

Παρά δὲ τῷ Λουκᾷ σαφέστερον εἴρηκεν (α), ὅτι ἀρχομένων τούτων γίνεσθαι, δηλαδὴ, τῶν κατὰ τοὺς ψευδοχρίστους καὶ ψευδοπροφήτας, ἀνακύψατε καὶ ἐπάρατε τὰς κεφαλὰς ὑμῶν· διότι ἐγγίξει ἡ ἀπολύτρωσις ὑμῶν. Εἰτά φησιν· Καὶ εἶπε παραβολὴν αὐτοῖς· Ἴδετε τὴν συκὴν καὶ πάντα τὰ δένδρα· ὅταν προβάλωσιν ἤδη, βλέποντες, ὑφ' ἑαυτῶν γινώσκετε, ὅτι ἤδη ἐγγὺς τὸ θέρος ἐστίν. Οὕτω καὶ ὑμεῖς, ὅταν ἴδῃτε ταῦτα γινόμενα, γινώσκετε, ὅτι ἐγγὺς ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ. Ὅταν ἴδῃτε, φησι, ταῦτα γινόμενα, δηλονότι, τὰ κατὰ τοὺς δηλωθέντας πλάνους, γινώτε, ὅτι ἐγγὺς ἐστὶν ἡ δευτέρα παρουσία τοῦ Χριστοῦ· ταύτην γὰρ λέγει νῦν, καὶ βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ ἀπολύτρωσιν τῶν δικαίων· βασιλείαν μὲν, διότι ὡς βασιλεὺς παραγίνεται· ἀπολύτρωσιν δὲ αὐτῶν, διότι σώζει αὐτούς. Ἐλαβε δὲ ἀπὸ τῆς συκῆς τὸ παράδειγμα, δεικνύων, ὅτι ὥσπερ, ὅταν αὕτη προβάλλῃ, ταυτέστιν, ὅταν ἐκφύσῃ τὰ φύλλα, ἀνάγκη πλησίον εἶναι τὸν καιρὸν τοῦ θέρους· οὕτω καὶ ὅταν τὸ σημεῖον τῆς δευτέρας παρουσίας γένηται, ἀνάγκη

(α) Λουκ. ΚΑ', 28—31.

πλησίον εἶναι καὶ ταύτην. Εἶθε γὰρ φυσικὰ παραδείγματα λαμβάνειν ἐπὶ τῶν ὄντως γενησομένων.

34 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη, ἕως ἂν πάντα ταῦτα γένηται.

Πάντα ταῦτα, ὅσα προεῖπε, δηλαδή, περὶ τε τῆς ἀλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ περὶ τῶν ἐγγύς τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας, ἄχρις αὐτῆς. Πῶς οὖν εἶπεν, ὅτι ἡ γενεὰ αὕτη; Γενεὰν ἐκάλεσε, τὴν θρησκείαν τῶν πιστευσάντων αὐτῷ. Ἰνα γὰρ μὴ ὑπολάβωσιν οἱ ἀπόστολοι, ὅτι τὰ ῥηθέντα δεῖνὰ πρόβριζον ἐξαφανίσουσι τὸ κήρυγμα καὶ τοὺς πιστοὺς, πληροφορεῖ τούτους, ὅτι οὐ μὴ ἀφανισθῇ ἡ θρησκεία τῶν πιστῶν, ἕως τῆς δευτέρας παρουσίας, ἀλλὰ διαμνεῖ μέχρι συντελείας τοῦ κόσμου, μηδενὶ διακοπτομένη. Περὶ τούτου δὲ καὶ πρότερον διαφύρως αὐτοῖς προεῖπε καὶ διαβεβαίωσατο, ἀλλ' ὥς ἔτι εὐεπιλήστους ἔτι ἐξασφαλίζεται.

35 Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται· οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν.

Αξιοπίστα κατασκευάζων, ἅπερ εἶπε, φησὶν, ὅτι τὰ πεπηγότα ταῦτα καὶ ἀκίνητα μᾶλλον ἀφανισθήσονται, ἢ οἱ λόγοι μου διαπεσοῦνται, οὓς εἶπον, περὶ ὧν ἠρωτήσατε. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ τῷ τοιούτῳ τρόπῳ τῆς διαβεβαιώσεως ἐχρήσατο, εἰπὼν· Εὐκοπώτερόν ἐστι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν παρελθεῖν, ἢ τοῦ νόμου μίαν κεφαλὴν πεσεῖν (α).

(α) Λουκ. ΙϚ', 17.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΗ'.

Περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας.

36 Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν.

Τὰ μὲν ἄλλα πάντα προεῖπεν αὐτοῖς, ὅσα συνέφερον εἰδέναι· μόνην δὲ τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν τῆς τοῦ κόσμου συντελείας ἀπέκρυψεν οἰκονομικῶς, ἵνα, ἀγνοοῦντες αὐτάς οἱ τότε, νήφωσι καὶ προσέχωσι καὶ προσδοκῶσιν αἰεὶ. Καὶ γὰρ, εἰ προεῖπε καὶ ταύτας, ἔμελλον ἀναπίπτειν καὶ ῥαθυμεῖν καὶ ἀφροντιστεῖν ἄχρως αὐτῶν. Καὶ ὅρα, πῶς θαυμασίως διεκρούσατο τὴν περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας φιλομάθειαν αὐτῶν. Ἰνα γὰρ μηκέτι περὶ τούτων ἐνοχλῶσι, φησὶν, ὅτι οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν οἶδασιν περὶ αὐτῶν, πότε ἤξουσιν, ὥσάνει λέγων, Ὅτι ἐὰν οἱ ἄγγελοι οἱ οὐράνιοι ταύτας ἀγνοῶσι, πολλῷ μᾶλλον τοὺς ἀνθρώπους τοὺς γήινους οὐ χρὴ ταύτας γινώσκειν.

36 Εἰ μὴ ὁ πατὴρ μου μόνος.

Τὸ, μόνος, πρὸς τοὺς κτιστοὺς νοεῖται, καὶ οὐ πρὸς τὸν υἱόν. Εἰ γὰρ πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, τοῦ υἱοῦ ἐστίν, ὡς ὁ υἱὸς εἶπεν (α). ἐν δὲ τῶν πάντων, καὶ τὸ εἰδέναι τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ὥραν· τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦτο πάντως. Παρὰ δὲ τῷ Μάρκῳ γέγραπται (β), ὅτι Οὐδὲ ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ πατὴρ. Καὶ τινες μὲν νοοῦσιν, ὅτι οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδε τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ὥραν, ὡς ἀνθρώπος· ὡς γὰρ θεὸς οἶδεν ἐπίσης τῷ πατρί· τὸ δὲ γλαφυρώτερόν ἐστιν οὕτως· Ὅτι οὐδὲ ὁ υἱὸς γινώσκει, εἰ μὴ ὁ πατὴρ γινώσκει· ἐπεὶ δὲ γινώσκει ὁ πατὴρ, γινώσκει ἄρα καὶ ὁ υἱός· Ἐγὼ γάρ, φησι, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί (γ). Σκόπει

(α) Ἰωαν. 15', 15.

(β) Μαρκ. 11', 32.

(γ) Ἰωαν. 1', 30.

δὲ, πῶς παρὰ μὲν τῷ Ματθαίῳ κεῖται μὲν τὸ, *μόνος*, οὐ μνημονεύεται· δὲ ὁ υἱός, ἵνα μὴ καὶ πρὸς αὐτὸν ἀναφέρηται· παρὰ δὲ τῷ Μάρκῳ τὸ μὲν, *μόνος*, οὐ κεῖται, μνημονεύεται δὲ ὁ υἱός, ἵνα νοηθῇ, καθὼς εἰρήκαμεν.

37 Ὡσπερ δὲ αἱ ἡμέραι τοῦ Νῶε, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸ αἰφνίδιον καὶ ἀπροσδόκητον αὐτῆς διὰ τοῦ παραδείγματος ἐμφαίνει.

38 Ὡσπερ γὰρ ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις ταῖς πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τρώγοντες καὶ πίνοντες, γαμοῦντες καὶ ἐκγαμίζοντες, ἄχρι ἧς ἡμέρας εἰσῆλθε Νῶε

39 εἰς τὴν κιβωτόν, καὶ οὐκ ἔγνωσαν, ἕως ἧλθεν ὁ κατακλυσμός, καὶ ἤρην ἅπαντας· οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸ παράδειγμα σαφηνίζων, ἐδίδαξεν, ὅτι καὶ τῶν πολλῶν τρυφόντων καὶ ἀμεριμνούντων ἐλεύσεται. Τοῦτο δὲ Παῦλος γράφων οὕτω φησὶν (α). *Ὅταν λέγωσιν· Εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια· τότε αἰφνίδιος αὐτοῖς ἐφίσταται ὀλεθρος. Ἐκγαμίζειν* δὲ ἔστι, τὸ τὴν θυγατέρα συζευγνύνειν ἀνδρί. Καὶ εἰ τρυφῇ ἔσται τότε, πῶς εἶπεν, ὅτι μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων; Θλίψις μὲν ἔσται, τῶν εὐσεβῶν καὶ δικαίων· τρυφή δὲ, τῶν πονηρῶν καὶ ἀναισθήτων. Ἀρμύζον δὲ τέθεικε παράδειγμα. Καθότι γὰρ οἱ ἐπὶ τοῦ Νῶε τὴν κιβωτὸν ὀρῶντες κατασκευαζομένην, τὴν ὅσον οὕτω καταστροφὴν αὐτῶν προμηνύουσαν, οὐκ ᾔσθάνοντο· οὕτω καὶ οὗτοι, τὸν Ἀντίχριστον βλέποντες ἐνεργούντα, καὶ τὰ σημεῖα τῆς συντελείας, ἀφροντίστως διακρίσονται. Παρατῆρει δὲ, πῶς πάντα προλέγει λεπτομερῶς τὰ μέχρι τῆς αὐτοῦ παρουσίας, ἐμφαίνων, ὅτι καὶ τὴν ἡμέραν ἐκεί-

(α) Α' Θεσ. Ε', 3.

(TOM. Α'.)

νην, καὶ τὴν ὄραν οἶδεν· ἀλλ' οἰκονομικῶς αὐτάς, ὡς εἴρηται, παρασιωπᾷ. Ζήτησον δὲ καὶ ἐν τῷ περὶ υἱοῦ δευτέρου λόγῳ τοῦ Θεολόγου τὸ δέκατον Κεφάλαιον, καὶ χαριεστάτην εὐρήσεις λύσιν.

40 Τότε δύο ἔσονται ἐν τῷ ἀγρῷ· ὁ εἰς παραλαμβάνεται·
41 νεται, καὶ ὁ εἰς ἀφίεται. Δύο ἀλήθουσai ἐν τῷ μύλωνι· μία παραλαμβάνεται, καὶ μία ἀφίεται.

Διὰ μὲν τῶν ὄντων ἐν τῷ ἀγρῷ, τοὺς πλουσίους δηλοῦν διὰ δὲ τῶν ἀληθουσῶν ἐν τῷ μύλῳ, τοὺς πενήτας· καὶ διδάσκει, ὅτι καὶ ἐκ τῶν πλουσίων, καὶ ἐκ τῶν πενήτων· τινὲς μὲν σώζονται, τινὲς δὲ ἀπόλλυνται. Διὸ καὶ ἐπὶ μὲν τῶν πλουσίων ἀρσενικῶς τὸν λόγον προήγαγε, τὸ ὑψηλὸν καὶ ἰσχυρὸν αὐτῶν ἐνδεικνύμενος· ἐπὶ δὲ τῶν πενήτων, θηλυκῶς, τὸ ταπεινὸν καὶ ἀσθενὲς τούτων ὑποφαίνων. Καὶ γὰρ ὅσοι μὲν, ἢ τὸν πλοῦτον καλῶς διώκησαν, ἢ τὴν πενίαν καλῶς ἐβάστασαν, παραλαμβάνονται εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου, ὡς γνῶριμοι αὐτῷ τυγχάνοντες· ὅσοι δὲ τοῦναντίον, ἀφίενται κάτω, ὡς ἀνάξιοι, περιμένοντες ἐνταῦθα τὸν δικαστήν. Λουκᾶς δὲ ἐτέρως φησὶ περὶ τούτου ἐν τῷ ἐξηκοστῷ Κεφαλαίῳ· ὅτι Ἔσονται δύο ἐπὶ κλίης μιᾶς· εἷς παραληφθήσεται, καὶ ὁ ἕτερος ἀφεθήσεται. Δύο ἔσονται ἀλήθουσai ἐπὶ τὸ αὐτὸ· ἢ μία παραληφθήσεται, καὶ ἡ ἑτέρα ἀφεθήσεται (α)· διὰ μὲν τῶν ἐπὶ τῆς κλίης, τοὺς ἐν ἀναπαύσει δηλῶν· διὰ δὲ τῶν ἐν τῷ μύλῳ, τοὺς ἐν κακοπαθείᾳ. Δῆλον οὖν, ὅτι διαφόρως κατ' ἄλλον καὶ ἄλλον καιρὸν ἐρόθησαν, τὰ τοῦ Λουκᾶ μὲν, πρότερον· τὰ δὲ τοῦ Ματθαίου, ὕστερον.

†† Ἀγρὸν (I) ὠνόμασε τὸν κόσμον· παραλαμβάνεται

(α) Λουκ, 12', 34.

(I) Ταῦτα εὐρίσκονται εἰς μόνην τὴν μετάφρασιν τοῦ Ἐντείου· καὶ ἐπειδὴ ὁ ἐκδότης τῶν ὑπομνημάτων τοῦ Εὐδομίου δὲν ἐδυνήθη νὰ εὕρῃ πόθεν ἐληφθῶσαν, μετέφρατεν αὐτὰ αὐτὸς ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

οὖν, ὁ σωζόμενος· ἀφίεται, ὁ κατακρινόμενος. Ἐκ τούτου τοίνυν μάθωμεν, ὅτι καὶ πένητες καὶ πλούσιοι καὶ δούλοι καὶ δεσπόται παραλαμβάνονται τε καὶ ἀφίενται. Δείκνυσι δὲ, ὅτι οὔτε πάντες οἱ πλούσιοι ἀπόλλυνται, οὔτε πάντες οἱ πένητες σώζονται. Ὅθεν καὶ ἐπάγει· *Γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε, ποῖα ὥρα ὁ Κύριος ὑμῶν ἔρχεται.* Τὴν ἡμέραν οὐκ εἶπε, βουλόμενος ἐναγωνίους εἶναι αὐτοὺς διηνεκῶς.

42 *Γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε, ποῖα ὥρα ὁ Κύριος ὑμῶν ἔρχεται.*

Ο δὲ Μάρκος ἐγράψεν (α). *Ἀγρυπνεῖτε καὶ προσεύχεσθε· οὐκ οἴδατε γάρ, πότε ὁ καιρὸς ἐστίν, ὁ τῆς δευτέρας, δηλοῦντι, παρουσίας· αὐτοῦ.* Ἐγρηγόρουν δὲ καὶ ἀγρυπνίαν νόει, μὴ μόνον τὴν τοῦ ὕπνου ἐγκράτειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν παντοίαν προσυχὴν τε καὶ φυλακὴν. Φησὶ γάρ καὶ ὁ Λουκᾶς (β). *Προσέχετε ἑαυτοῖς, μήποτε βαρυνθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραιπάλῃ, καὶ μέθῃ, καὶ μερίμναις βιωτικαῖς· καὶ αἰφνίδιος ἐφ' ὑμᾶς ἐπιτῇ ἡ ἡμέρα ἐέλῃ.* Ὡς παγίς γάρ ἐπελεῖσεται ἐπὶ πάντας τοὺς καθημέρους ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. [Ὡς (γ) παγίς μὲν, διὰ τὸ ἀσυμφανές αὐτῆς καὶ ἀπρόοπτον· πρόσωπον δὲ τῆς γῆς,] ἡ ἐπιφάνεια αὐτῆς· καθημέροι δὲ, οἱ διάγοντες. Εἵτα λέγει καὶ περὶ τῆς προσευχῆς (γ), ὅτι *Ἀγρυπνεῖτε ἐν παντὶ καιρῷ, δεόμενοι, ἵνα καταξιωθῇτε ἐκφυγεῖν πάντα τὰ μέλλοντα γίνεσθαι, δηλαδὴ, παρὰ τῶν πλάνων, καὶ ὅσα δεινά.*

43 *Ἐκεῖνο δὲ γινώσχετε, ὅτι εἰ ἥδει ὁ οἰκοδεσπότης, ποῖα φυλακὴ ὁ κλέπτῃς ἔρχεται, ἐγρηγόρησεν ἄν,*

(α) Μαρκ. ιη', 33.

(β) Λουκ. ΚΑ', 34, 35.

(γ) Τὰ παρενθετιμμένα λαίπυσιν ἀπὸ τοῦ Α.

(γ) Λουκ. ΚΑ', 36.

καὶ οὐκ ἂν εἶασε διορυγῆναι τὴν οἰκίαν αὐτοῦ.

Φυλακὴ καλεῖται τὸ τεταρτημόριον τῆς νυκτός, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις εἰρήκαμεν. Παραβολικῶς δὲ φησι νῦν, ὅτι ἂν ἐγίνωσκειν ὁ ἄνθρωπος, ἐν ποίῳ καιρῷ τῆς ζωῆς αὐτοῦ τὸ τέλος ἔρχεται, ἐγρηγόρησεν ἂν κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, καὶ οὐκ ἂν ἀπώλετο. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο, καὶ τὸ κοινὸν πάντων τέλος, καὶ τὸ ἴδιον ἐκάστου πεποίηκεν ἀγνοούμενον ὁ θεός, ἵνα μὴ κατ' ἐκεῖνον μόνον τὸν καιρὸν νήψωσι, τὸν ἄλλον ἅπαντα κακῶς βιοῦντες· ἀλλ' ἵνα, τοῦ τέλους ἀδήλου τυγχάνοντες, ἐκάστοτε τοῦτο προσδοκῶντες, ἐκάστοτε ὧσιν ἐναγώνιοι.

44 Διὰ τοῦτο καὶ ὑμεῖς γίνεσθε ἑτοιμοὶ· ὅτι ἢ ὥρα οὐ δοκεῖτε, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται.

Διὰ τοῦτο· ποῖον; Διὰ τὸ μὴ εἰδέναι τὸν καιρὸν. Ἐν μὲν οὖν τῷ παγκοσμίῳ τέλει φανερόν, ὅτι ὁ Κύριος ἔρχεται· περὶ δὲ τοῦ ἰδικοῦ, τινὲς μὲν φασιν, ὅτι ἐκάστου χριστιανοῦ τελευτῶντος, παραγίνεται μετὰ τῶν ἀγίων ἀγγέλων, ὅτε καὶ λογοθετεῖται ἡ ψυχὴ· τινὲς δὲ ἔλευσιν ἰδικὴν αὐτοῦ λέγουσι τὴν χέλευσιν τοῦ χωρισμοῦ τῆς ψυχῆς. Ἐπεὶ δὲ λοιπὸν εἰς τὴν τῆς μελλούσης κρίσεως ἐνέβαλε μνήμην, πρὸς τοὺς διδασκάλους τρέπει τὸν λόγον, καὶ φησί·

45 Τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς δοῦλος καὶ φρόνιμος, ὃν κατέστησεν ὁ κύριος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ, τοῦ διδόναι αὐτοῖς τὴν τροφὴν ἐν καιρῷ;

Θεραπείαν μὲν λέγει, τοὺς θεράποντας, τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ· τροφὴν δὲ, τὴν λογικὴν, τὴν διδασκαλικήν.

46 Μακάριος ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ὃν ἐλθὼν ὁ κύριος αὐτοῦ εὕρησει ποιῶντα οὕτως.

Οὕτως, ὡς προσετάγη.

47 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ καταστήσει αὐτόν.

Εἰς μεγάλην τοῦτον καταστήσει τιμὴν, τῶν ἀγαθῶν ἑαυτοῦ καταξιώσει αὐτόν. Σὺ δὲ μηδὲν ἐπὶ τῶν τοιούτων περαιτέρω πολυπραγμόνει· τὰ παραβολικὰ γάρ, ὡς ἐμφαντικὰ μόνων τῶν ἀναγκαίων, μεταχειριστέον.

Ὅρα δὲ, ὅτι δύο ταῦτα χρὴ τὸν προῖστάμενον ἔχειν, πῶς, ὥστε μὴ παρακατέχειν τὰ τῶν συνδούλων, ἢ μάτην παραναλίσκειν· καὶ φρόνησιν, ὥστε πρεπόντως διανέμειν τὰ ἐγκεχειρισμένα, καὶ μετὰ διακρίσεως, ἐν τε ποιότητι καὶ ποσότητι. Ἀρμόζει δὲ ὁ λόγος οὗτος οὐ μόνον τοῖς πλουσίοις εἰς λόγον, ἀλλὰ καὶ τοῖς πλουσίοις εἰς χρήματα. Πάντας γὰρ οἰκονόμους, ὧν εὐποροῦσιν, ὁ θεὸς κατέστησε, καὶ βούλεται πάντας πιστῶς καὶ φρονίμως πάντα διανέμειν. Ἀλλὰ καὶ τοῖς ἡντιναοῦν ἀρχὴν ἐγκεχειρισμένοις ὁ λόγος ἔτι προσήκει· δεῖ γὰρ καὶ τούτους μὴ πρὸς ἰδίαν εὖνοιαν ἢ ἀπέχθειαν διοικεῖν, ὅπερ ἐστὶ νοσφισμοῦ καὶ ἀπιστίας, μηδὲ ἀφρόνως καὶ ἀσυνέτως.

48 Ἐὰν δὲ εἴπῃ ὁ κακὸς δοῦλος ἐκεῖνος ἐν τῇ καρδίᾳ
49 αὐτοῦ· Χρονίζει ὁ κύριός μου ἔλθεῖν· καὶ ἄρξῃται
τύπτειν τοὺς συνδούλους, ἐσθίῃ δὲ καὶ πίνῃ μετὰ
50 τῶν μεθυόντων· ἤξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου ἐν
ἡμέρᾳ ἣ οὐ προσδοκᾷ, καὶ ἐν ὥρᾳ ἣ οὐ γινώσκει·

Ὁ κακὸς δοῦλος ἐκεῖνος, ὁ τοῦναντίον ἄπιστος καὶ ἄφρων ἀποβάς, ἐὰν οἰόμενος βραδύνειν τὸν κύριον αὐτοῦ, διὰ τὸ ἀγνοεῖν τὴν ἡμέραν, ὡς εἴρηται, καὶ τὴν ὥραν, ἄρξῃται τύπτειν τοὺς ὁμοδούλους αὐτοῦ, τουτέστιν, ὅπωςδήποτε βλάπτειν αὐτοὺς, εἴτε ψυχικῶς, εἴτε σωματικῶς· ἐσθίῃ δὲ καὶ πίνῃ μετὰ τῶν μεθυόντων, ἤγουν, συναναστρέφῃται φαύλοις καὶ διεφθαρμένοις ἀνθρώποις, ἀπροόπτως ἐπικαταλήψεται τοῦτον ὁ κύριος αὐτοῦ.

51 Καὶ διχοτομήσει αὐτόν.

Διελεῖ ἀπ' αὐτοῦ τὸ οἰκονομικὸν ἀξίωμα.

[Ἡ (1) διχοτομία· λέγει, τὴν παντελεῖ καὶ διηνεκὴ ἀφαιρέσιν τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου πνεύματος. Εἰ γὰρ μηδ' ἐνταῦθα ταῖς βεβηλωσάσαις αὐτὴν ἀνακείρεται ψυχαῖς, ἀλλ' οὖν πάρεστι τοῖς ἅπασι ἐσφραγισμένοις, ἀναμένουσα τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν. Τότε δὲ παντελῶς καὶ διηνεκῶς αὐτῶν ἀλλοτριωθῆσεται.]

51 Καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ὑποκριτῶν θήσεται· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

Μέρος αὐτοῦ λέγει, αὐτὸν ἐκείνον, ὡς ἤδη κειχωρισμένον ἀπὸ τοῦ οἰκονομικοῦ ἀξιώματος· ἡ διελεῖ αὐτὸν ἀπὸ τῶν θεραπόντων αὐτοῦ, καὶ τὸν κλῆρον αὐτοῦ θήσεται μετὰ τῶν ὑποκριτῶν, ὡς ὑποκρινομένου μὲν οἰκονομεῖν καὶ προΐστασθαι, βλάπτοντος δὲ μᾶλλον. Διχῇ τοίνυν διήγειρεν εἰς τὸ νῆφειν αἰεὶ, καὶ ἀπὸ τῆς ἀποκειμένης τῷ πιστῷ καὶ φρονίμῳ δούλῳ τιμῆς, καὶ ἀπὸ τῆς μενούσης τὸν κακὸν δούλον τιμωρίας. Ταύτην δὲ τὴν παραβολὴν καὶ ὁ Λουκᾶς ἀνέγραψεν ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ ἔκτῳ Κεφαλαίῳ, ἐν ᾧ φησὶ περὶ τοῦ κακοῦ δούλου, ὅτι Καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων θήσεται (α). Καὶ οἱ ἄπιστοι δὲ πάντως, ὑποκριταί· ἐπαγγέλλονται μὲν γὰρ εἰδέναι θεόν· ψεύδονται δέ. Καὶ οὕτω συμφωνοῦσι τὰ ῥητά· εἰ δὲ καὶ διαφωνοῦσιν, οὐδὲν καινόν· κατὰ διαφόρους γὰρ καιροὺς εἴρηνται.

(1) Τὰ παρατεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

(α) Λουκ. ΙΒ', 46.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΘ'.

Περὶ τῶν δέκα παρθένων.

ΚΕΦ. XXV, 1 Τότε ὁμοιωθήσεται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν δέκα παρθένοις.

Βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἰδιοτρόπως λέγει νῦν αὐτὰ τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν γενητόμενα τότε· παρθένους δέ, τοὺς παρθευόντας, εἴτε ἄνδρες ὦσιν, εἴτε γυναῖκες. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἐν μὲν τῇ πρὸ ταύτης παραβολῇ καθολικώτερον περὶ πάσης ὠφελείας τῆς εἰς τοὺς ὁμοδούλους ὀφειλομένης ἐδίδαξεν· ἐν ταύτῃ δὲ ἰδικώτερον διαλέγεται περὶ μόνης τῆς ἐν χρήμασι. Παρθένους δὲ τῇ παραβολῇ νῦν ὑποτίθησιν, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐπειδὴ μέγα τὴν παρθενίαν ἀπέδειξεν ἐν οἷς εἶπεν· *Εἰσεὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν* (α). Καὶ γὰρ ὅντως μέγα ἐπ' αὐτῇ διὰ οὐδ' εἰς ἀνάγκην νόμου κατέστη· ἀλλὰ τῇ προσιφύσει τῶν ἀνθρώπων ἐπιτέτραπται· ὁ δυνάμενος γάρ, φησι, χωρεῖν, χωμεῖτω (β). Δεῖξαι βούλεται νῦν, ὅτι οὐδὲ τὸ μέγα τοῦτο κατόρθωμα τὸν κεκτημένον ὠφελεῖ, χωρὶς ἐλεημοσύνης.

1 Αἵτινες λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν τοῦ νυμφίου.

Παρθενικὴ λαμπάς, ἡ ἀπὸ τῆς παρθενίας καθαρότης· νυμφίος δέ, ὁ Χριστὸς, ὡς ποθὼν καὶ ποθούμενος. Ἐξῆλθον δὲ εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ, τῇ προσδοκίᾳ τῆς ἀπαντήσεως.

2 Πέντε δὲ ἦσαν ἐξ αὐτῶν φρόνιμοι, καὶ πέντε μωραί.

3 Αἵτινες μωραί, λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας ἑαυτῶν,

4 οὐκ ἔλαβον μεθ' ἑαυτῶν ἔλαιον· αἱ δὲ φρόνιμοι

(α) Ματθ. 10', 12.

(β) Ματθ. 10', 12.

ἔλαβον ἔλαιον ἐν τοῖς ἀγγείοις αὐτῶν μετὰ τῶν λαμπάδων αὐτῶν.

Ἐλαιον καλεῖ τὴν ἀρετὴν τῆς ἐλεημοσύνης. Μωρὰς δὲ ταύτας εἰκότως ἐκάλεσεν· ὅτι τὸν δριμὺν καὶ σφοδρὸν τοῦ σώματος ἔρωτα νικήσασαι, καὶ μείζονα πόνον ὑποστᾶσαι, τῆς φειδωλίας ἡττήθησαν· ἐκεῖνος γὰρ ὁ πόλεμος πολλῶ ταύτης τυραννικώτερός τε καὶ βιαιότερος. Ἐκείνας δὲ φρονίμους αἰθῆς ὠνόμασεν, ὡς μὴ παθούσας, ὅπερ αἱ μωραὶ πεπόνθασιν.

[Ἐτέρως (1) δὲ ὁ Θεολόγος τινὰ τῶν προκειμένων ῥητῶν ἐξελάβετο, ἐν τῷ εἰς τὸ βάπτισμα προτρεπτικῷ· καλὰ δὲ κάκεινα καὶ ταῦτα.]

5 Χρονίζοντος δὲ τοῦ νυμφίου, ἐνύσταξαν πᾶσαι, καὶ ἐκάθευδον.

Χρονίζοντος, διὰ τὴν βραδυτῆτα τῆς δευτέρας παρουσίας. **Νυσταγμὸν** δὲ ἐντεῦθα, τὴν ψυχorrαγίαν ὑποληπτέον· ὕπνον δὲ, τὸν θάνατον.

6 Μέρσης δὲ νυκτὸς κραυγὴ γέγονεν· Ἰδοὺ, ὁ νυμφίος ἔρχεται, ἐξέρχεσθε εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ.

Μέρσης τῆς νυκτὸς εἶπεν, ἢ πάλιν τὸ ἀνύποπτον καὶ ἀπροσδοκῆτον ἐμφαίνων, ἢ παραδηλῶν, ὅτι ἐν νυκτὶ γενήσεται ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. Τὴν δὲ ῥηθεῖσαν κραυγὴν ὁ Παῦλος κέλευσμα καὶ φωνὴν ἀρχαγγέλου εἵρηκεν (α). Ἐξέρχεσθε δὲ, δηλονότι, ἐκ τῶν μνημείων.

7 Τότε ἠγέρθησαν πᾶσαι αἱ παρθένοι ἐκεῖναι, καὶ ἐκόσμησαν τὰς λαμπάδας αὐτῶν.

Πᾶσαι μὲν ἠγέρθησαν· ἐκόσμησαν δὲ τὰς λαμπάδας ἑαυτῶν

(1) Τὰ παρατηθειμένα ἀναγινώσκονται παρ' ἀμφοτέρων τοῖς χειρογράφοις ἐν τῷ περιτελίδι.

(α) Α' Θετ. Δ', 16.

αἱ φρόνιμοι· ἐκόσμησαν δὲ αὐτὰς τῷ κόσμῳ τοῦ ἐλαίου.

8 Αἱ δὲ μωραὶ ταῖς φρόνιμοις εἶπον· Δότε ἡμῖν ἐκ τοῦ ἐλαίου ὑμῶν· ὅτι αἱ λαμπάδες ἡμῶν σβέννυνται.

Καὶ τοῦτο μωρίας, τὸ προσδοκῆσαι ἐκεῖ ἐλαίον λαβεῖν εἰς κόσμησιν, καὶ (1) τότε ἄλλοις κτηθέν. Σβέννυνται δὲ, ἀμαυρούμεναι τῷ σκότει τῆς ἀνελεημοσύνης. Εἰώθασι γὰρ καὶ οἱ πολλοὶ σκοτεινοὺς (2) καλεῖν τοὺς ἀνελεήμονας.

9 Ἀπεκρίθησαν δὲ αἱ φρόνιμοι, λέγουσαι· Μήποτε οὐκ ἀρκέσῃ ἡμῖν καὶ ὑμῖν·

Καὶ τοῦτο φρονήσεως. Διδάσκει δὲ ὁ λόγος, ὅτι οὐδεὶς ἐκ τῆς οικείας ἀρετῆς ἕτερον ὠφελῆσαι τότε δυνήσεται. [Μόγις (3) γὰρ αὐτῷ πρὸς σωτηρίαν ἀρκέσει, διὰ τὸ πολλὰ πταῖσαι καὶ τὸν ἄγαν ἐνάρτεον. Ὅρα δὲ, πῶς αἱ φρόνιμοι ἀκαεῖ τὴν ἐλεημοσύνην ἐπιδείκνυνται,] θέλουσαι μὲν μεταδοῦναι καὶ ταῖς μωραῖς, μὴ δυνάμεναι δέ. Τοῦτο γὰρ ἡ ἀπόκρισις τούτων ἐμφαίνει.

9 Πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τοὺς πωλοῦντας, καὶ ἀγοράσατε ἑαυταῖς.

Μὴ δυνάμεναι μεταδοῦναι δι' εὐλογον αἰτίαν, ὅμως ὑπὸ φιλανθρωπίας συμβουλεύουσι. Πωλοῦντες δὲ εἰσιν, οἱ πένητες· ἀλλ' οὐ τότε πωλοῦσιν.

10 Ἀπερχομένων δὲ αὐτῶν ἀγοράσαι, ἦλθεν ὁ νυμφίος·

Ὡρμησαν μὲν ἀπελθεῖν, οὐκ ἠδυνήθησαν δέ. Δείκνυσιν δὲ καὶ οὗτος ὁ λόγος, ὅτι τότε ματαία ἢ πρὸς ἀρετὴν ὁρμή.

(1) Ἀσφαλὲς τῶν δύο τούτων λέξεων τὸ νόημα· καὶ ἴσως γραπτίον, καὶ τοῦτο, ἦ, καὶ ταῦτα.

(2) Οἶτω καὶ ὁ Χρυστόστομος. Τομ. 2'. Σελ. 753. Α.

(3) Τὰ περινευθεμένα λείπουσιν ἀπὸ τοῦ Α.

10 Καὶ αἱ ἑτοιμοὶ εἰσῆλθον μετ' αὐτοῦ εἰς τοὺς γάμους· καὶ ἐκλείσθη ἡ θύρα.

Γάμοι εἰσὶν, ἡ κοινωνία τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ ἡ σὺν Χριστῷ διαγωγὴ.

11 Ὑστερον δὲ ἔρχονται καὶ αἱ λοιπαὶ παρθένοι, λέγουσαι· Κύριε, κύριε, ἀνοιξὸν ἡμῖν.

Οἶονται γὰρ, ὡς παρθένοι εἰσελθεῖν.

12 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς.

Οὐ γνωρίζω, φησὶν, ὑμεῖς, ὡς ἐσβεσμένων τῶν λαμπάδων ὑμῶν. *Γνωσὶν* δὲ νῦν, τὴν ἐξ οἰκειώσεως νόησον· οὐδεὶς γὰρ ἀνελεῖμων οἰκειοῦται τῷ ἐλεήμονι Χριστῷ. Οἰμοί! μετὰ πόσους πόνους, μετὰ πόσους ἀγῶνας, μετὰ πόσα τρόπαια, ἃ κατὰ τῆς φύσεως λυττώσης ἀνέστησαν, ἀπεπέμφοθησαν διὰ τὴν ἀνελεημοσύνην! Ὅταν δὲ τις ἀνελεῖμων ὢν, μηδὲ παρθενίαν ἔχοι, ποῖας οὐκ ἂν εἴη καταδίκης ἄξιος; Οὐ περιεργαστέον δὲ, διὰ τί δέκα παρθένοι, καὶ τίνα τὰ ἀγγεῖα αὐτῶν, καὶ τις ἡ θύρα τῶν γάμων, καὶ τὰ τοιαῦτα τῆς παραβολῆς, ὡς πολλάκις καὶ ἐπ' ἄλλων παρήγγελλται.

Εἰ δὲ ἐν μὲν τῷ ἐξηκοστῷ πρώτῳ Κεφαλαίῳ γέγραπται, ὅτι πρῶτον (α) ἀπέρχονται οἱ ἁμαρτωλοὶ εἰς κόλασιν αἰώνιον, εἶτα οἱ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον· ἐν δὲ τῷ παρόντι Κεφαλαίῳ τοῦναντίον φαίνεται, πρῶτον εἰσελθουσῶν τῶν φρονίμων παρθενίων, εἶτα ἀποπεμφθεισῶν τῶν μωρῶν· μὴ ὑπολάβῃς ἐναντιολογίαν τῶν Κεφαλαίων. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἀκριβολογεῖ περὶ τῆς τάξεως· τοῦτο δὲ σκοπὸν ἕτερον ἔχει, τὸ διδάξαι μόνον, ὅτι οὐδ' ἡ παρθενία σώζει, μὴ συγκεκραμένην ἑαυτῇ καὶ τὴν ἐλεημοσύνην ἔχουσα, καὶ ὅτι ἡ ἑτέρου ἀρετὴ ἕτερον οὐκ ὠφε-

λεῖ τότε, καὶ ὅτι ἡ πρὸς ἀρετὴν ὁρμὴ τῆνικαὺτα ματαία, καὶ ὅτι πολλὰ καθικετεύοντες οἱ κατακριθέντες, οὐκ ἐπικάμπτουσι. Τάλλα δὲ πάντα συνετέθησαν ἀπαρτηρήτως, ἵνα πιθανὴ γένηται ἡ παραβολή. Καὶ γὰρ οὐδ' ὅτι ἀπεπέμφθησαν εἰς κόλασιν εἶπε, διὰ τὸ μὴ νῦν ἀκριβολογεῖσθαι περὶ τῶν τοιούτων.

13 Γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἡμέραν οὐδὲ τὴν ὥραν, ἐν ᾗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται.

Πολλάκις ἐπιλέγει τοῦτο, δεικνύς, ὅτι πολλὴ χρεῖα προσοχῆς, διὰ τὸ ἄδηλον τῆς τελευταίας ἡμέρας καὶ ὥρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Περὶ τῶν τὰ τάλαντα λαβόντων.

14 Ὡσπερ γὰρ ἄνθρωπος ἀποδημῶν ἐκάλεσε τοὺς ἰδίους δούλους, καὶ παρέδωκεν αὐτοῖς τὰ ὑπάρχον-

15 τα αὐτοῦ· καὶ ᾧ μὲν ἔδωκε πέντε τάλαντα, ᾧ δὲ, δύο, ᾧ δὲ, ἓν· ἐκάστῳ κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν·

Καὶ αὕτη ἡ παραβολὴ ὁμοία μὲν ἐστὶ τῇ τοῦ πιστοῦ δούλου καὶ φρονίμου· καθ' ἕτερον δὲ τρόπον ἐσχημάτισται, καὶ διαλαμβάνει περὶ τῶν λαμβανόντων ἐκ θεοῦ χαρίσματα διδασκαλικά· ταῦτα γὰρ νῦν ἐκάλεσε τάλαντα, διὰ τὸ τρίμιον αὐτῶν· καὶ ἡ χρωμένων αὐτοῖς καὶ κερδαινόντων, ἡ κατακρυπτόντων καὶ μηδὲν κερδαινόντων. Λέγει τοίνυν, ὅτι ἐκάλεσε τοὺς δούλους αὐτοῦ, ὁ υἱὸς, δηλαδὴ, τοῦ ἀνθρώπου, ὥσπερ ἄνθρωπος ἀποδημῆσαι μέλλων· καὶ ἄλλῳ μὲν ἔδωκε πέντε τάλαντα, ἄλλῳ, πολλὰ· διάφορα γὰρ τὰ διδασκαλικά χαρίσματα, ἅπερ ὁ Παῦλος ἀπηριθμήτατο· ἄλλῳ δὲ, δύο, τουτέστιν, ὀλίγα· ἄλλῳ δὲ, ἓν μόνον. Βλέπ. δ' ἂν οὗτοι οἱ ἐπίσκοποι καὶ διδάσκαλοι τῶν ἐκκλησιῶν. Εἶτα προστίθῃσι καὶ τὴν αἰτίαν τῆς

ἐν τῇ διανομῇ ἀνισότητος, ὅτι κατὰ τὴν ἐκάστου δύναμιν καὶ ἐπιτηδεύματα.

15 Καὶ ἀπεδῆμυσεν εὐθέως.

Ἀντὶ τοῦ, καὶ ἀφῆκεν αὐτοὺς ἐργάζεσθαι. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ ἀμπελῶνος εἶπεν, ὅτι ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς, καὶ ἀπεδῆμυσεν (α)· οὕτω φησὶ καὶ νῦν, ἵνα μάθῃς τὴν μακροθυμίαν αὐτοῦ, πῶς οὐκ εὐθέως ἀπαιτεῖ. Τινὲς δέ φασιν ἀποδημίας, τὴν ἐκ γῆς εἰς οὐρανὸν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος.

16 Πορευθεὶς δὲ ὁ τὰ πέντε τάλαντα λαβὼν, εἰργάσατο ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐποίησεν ἄλλα πέντε τάλαντα.

17 Ὡσαύτως καὶ ὁ τὰ δύο, ἐκέρδησε καὶ αὐτὸς ἄλλα δύο.

Διπλασιάζουσι τὰ ἐμπιστευθέντα τούτοις (1) χάρισματά πάντες οἱ ἐμπορευόμενοι τὴν τῶν μαθητῶν σωτηρίαν, καὶ ποιῶντες καὶ αὐτοὺς διδασκάλους πάλιν ἐτέρων. [Ὁ (2) καὶ πρᾶττων καλῶς, καὶ διδάσκων ὀρθῶς, τὰ ἐμπιστευθέντα διπλασιάζει τάλαντα.]

18 Ὁ δὲ τὸ ἐν λαβὼν, ἀπελθὼν ὥρυξεν ἐν τῇ γῇ, καὶ ἀπέκρυψε τὸ ἀργύριον τοῦ κυρίου αὐτοῦ.

Γῆν, αὐτὸν νόησον. Ἐν ἑαυτῷ γὰρ κατέχωσε τὸ δοθὲν εἰς ἐργασίαν, ὥς μήτε αὐτῷ, μήθ' ἑτέροις χρησιμεῦσαι.

19 Μετὰ δὲ χρόνον πολὺν ἔρχεται ὁ κύριος τῶν δούλων ἐκείνων, καὶ συναίρει μετ' αὐτῶν λόγον.

Ἐρχεται, κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν. Διὸ καὶ μετὰ χρόνον πολὺν εἶπε. Συναίρει δὲ λόγον, ἀντὶ τοῦ, κινεῖ λογοθέσιον.

20 Καὶ προσελθὼν ὁ τὰ πέντε τάλαντα λαβὼν, προσή-

(1) Μαθ. ΚΑ', 32.

(1) Ὁρθότερον ἴσως τὸ, αὐτοῖς.

(2) Ταῦτα πρὸ ἀμφοτέρων τῶν χειρογράφων ἐν τῇ περιεσειδίῳ

νεγκεν ἄλλα πέντε τάλαντα, λέγων· Κύριε, πέντε τάλαντά μοι παρέδωκας· ἴδε, ἄλλα πέντε τάλαντα ἐκέρδησα ἐπ' αὐτοῖς.

Κέρδος εἰσίν, οἱ διὰ τῆς σπουδῆς αὐτοῦ κτηθέντες, ὡς εἴρηται, καὶ καρποφορηθέντες θεῷ.

21 Ἔφη δὲ αὐτῷ ὁ κύριος αὐτοῦ· Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ· ἐπὶ ὀλίγα ἤς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω·

Πολλῶν χαρίτων σε ἀξιώσω, πολλῶν ἀγαθῶν σοι μεταδώσω.

21 Εἵσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου.

Τὴν ἅπασαν μακαριότητα διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς χαρᾶς ἐδήλωσε.

22 Προσελθὼν δὲ καὶ ὁ τὰ δύο τάλαντα λαβὼν, εἶπε·

Κύριε, δύο τάλαντά μοι παρέδωκας· ἴδε, ἄλλα δύο

23 τάλαντα ἐκέρδησα ἐπ' αὐτοῖς. Ἔφη αὐτῷ ὁ κύριος αὐτοῦ· Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ· ἐπὶ ὀλίγα ἤς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἵσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου.

Εἰ καὶ διάφορα τὰ χαρίσματα, ἀλλ' ἴση ἡ τιμὴ· διότι καὶ ἴση τούτοις ἡ σπουδὴ. Καὶ γὰρ ἐκάτερος τὰ δεδομένα ἐδιπλασίασεν. Ἡ καὶ ἐτέρως εἰπεῖν· ἐπίσης μὲν ἐπαινοῦνται, καὶ ἐπίσης εἰσάγονται· διαφόρων δὲ τῶν ἀμοιβῶν ἀξιοῦνται, κατ' ἀναλογίαν τῶν ἐπικερδηθέντων.

24 Προσελθὼν δὲ καὶ ὁ τὸ ἐν τάλαντον εἰληφώς, εἶπε·

Κύριε, ἔγνων σε, ὅτι σκληρὸς εἶ ἄνθρωπος, θερίζων ὅπου οὐκ ἔσπειρας, καὶ συνάγων ὅθεν οὐ διεσκόρ-

25 πιας· καὶ φοβηθεὶς, ἀπελθὼν ἔκρυψα τὸ τάλαντόν σου ἐν τῇ γῇ· ἴδε, ἔχεις τὸ σόν.

Σκληρὸς, ἀντὶ τοῦ, αὐστηρὸς. ἤετο γὰρ, ὅτι μόνη ἡ σπου-

δὴ τῶν ἐμπορευομένων ἄνευ τῆς ἐκ θεοῦ βοηθείας κατορθοῖ τὸ πᾶν. Ταύτην δὲ τὴν ἀπολογίαὶν ἐσχημάτισεν ἡ παραβολή, δεῖξαι βουλομένη, ὅτι οἱ τοιοῦτοι οὐδὲν εὐλογον ἀπολογήσασθαι δυνήθησονται, καὶ ὅτι ὅσα ἂν ἀπολογήσωνται, κατ' αὐτῶν πάντα περιτραπήσονται. Καὶ ἄκουε τῶν ἐξῆς.

26 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ κύριος αὐτοῦ, εἶπεν αὐτῷ· Πο-
νηρὲ δοῦλε καὶ ὀκνηρὲ, ἥδεις, ὅτι θερίζω ὅπου οὐκ
27 ἔσπειρα, καὶ συνάγω ὅθεν οὐ διεσκόρπισα. Ἔδει
οὖν σε βαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου τοῖς τραπεζίταις·
καὶ ἐλθὼν ἐγὼ ἐκομισάμην ἂν τὸ ἐμὸν σὺν τόκῳ.

Οὐχ, ὡς ἀληθεύσαντος ἐκείνου, ταῦτα εἶπεν ὁ κύριος· οὐδὲν γάρ κατορθοῦται χωρὶς αὐτοῦ· ἀλλ' ὑποθετικῶς τὸν λόγον προήγαγεν, ὅτι, εἰ καὶ τοιοῦτος ἦμην, ὅπερ οὐκ ἀληθές, ὁμῶς ἐπεὶ τοιοῦτόν με ἐγίνωσκας, διὰ τοῦτο μᾶλλον ἔδει σε κατα-
βαλεῖν τὸ χάρισμά μου τοῖς εἰδόσι διακρίνειν τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ κακοῦ· τούτους γὰρ λέγει τραπεζίτας· ἔδει σε διδάξαι, νοουτεῖσθαι, συμβουλευῆσαι, πᾶν τὸ σὸν ποιῆσαι· τὸ δὲ λοιπὸν ἐμοὶ ἐπιτρέψαι, λέγω δὴ, τὴν ἀπαίτησιν· ἔδει σε τὸ εὐχερέ-
στερον τέως διαπραῖξασθαι· τὸ δὲ δυσχερέστερον ἐμοὶ κατα-
λιπεῖν. Δάρεϊον μὲν οὖν, ἡ διδασκαλία· τόκος δὲ τοῦ τοιού-
του δανείου, ἡ προσθήκη τῶν ἀρετῶν. Τόκον δὲ, τὴν ἐπικερ-
δεῖαν ἀπλῶς ὠνόμασε, τῇ συνθειᾷ χρυσάμενος.

28 Ἄρατε οὖν ἀπ' αὐτοῦ τὸ τάλαντον, καὶ δότε τῷ
29 ἔχοντι τὰ δέκα τάλαντα. Τῷ γὰρ ἔχοντι παντὶ
δοθήσεται, καὶ περισσευθήσεται· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχον-
τος, καὶ ὃ ἔχει, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ.

Ἐκέλευσε γυμνωθῆναι αὐτόν τοῦ διδασκαλικοῦ αξιώματος· τοῦτο γὰρ εἶπε τάλαντον· καὶ τὴν τιμὴν ταύτην εἰς προσθή-
κην δοθῆναι τῷ ἔχοντι τὰ δέκα τάλαντα. Παντὶ γὰρ τῷ ἔχοντι

σπουδὴν τε καὶ ἐπιμέλειαν, δοθήσεται τιμὴ καὶ περισσότης τῆς ἐπιβαλλούσης αὐτῷ· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος σπουδὴν, ὡς εἴρηται, καὶ ἐπιμέλειαν, καὶ ὃ ἔχει διδασκαλικὸν ἀξίωμα, ἀφαιρεθήσεται, οἷα μὴ χρησαμένου αὐτοῦ.

30 Καὶ τὸν ἀχρεῖον δοῦλον ἐκβάλετε εἰς τὸ σκότος τοῦ ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

Οὐ μέχρι τῆς ἀφαιρέσεως ἔστησε τὴν ζημίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀφόρητον ἀπέπεμψε κόλασιν, ἀχρεῖον αὐτὸν εἰπών, ὡς ἀχρηστον καὶ ὀκνηρόν. Ὅρα πρᾶγμα φοβερόν! Κολάζεται γὰρ οὐχ ὅτι ἔπραξε κακὰ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔπραξεν ἀγαθὰ· ἐκκλίον γάρ, φησιν, ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιήσον ἀγαθόν (α). Ἡ μέντοι κατὰ τὸ ἐξηκοστὸν ἑβδομον Κεφάλαιον τοῦ Λουκᾶ (β) τῶν δέκα μνῶν παραβολὴ ἑτέρα παρὰ ταύτην ἐστίν, εἰ καὶ τὰ πολλὰ ἔοικεν· ἐν ἐκείνῃ γὰρ αἱ δύοσις μὲν ἴσαι, τὰ κέρδη δὲ ἄνισα καὶ αἱ τιμαί.

[Διότι (γ) αὕτη μὲν περὶ διαφόρων διδασκαλικῶν χαρισμάτων διαλαμβάνει, μὴ διδομένων ἐπίσης· ἐκείνη δὲ, περὶ διαφόρων διδομένων ἐπίσης.]

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΛ'.

Περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ.

31 Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ·

Λοιπὸν διηγεῖται καὶ τὰ τῆς δευτέρας παρουσίας αὐτοῦ, πρὸς

(α) Ψαλμ. ΛΓ', 15.

(β) Λουκ. ΙΘ', 13.

(γ) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

φόβον καὶ διόρθωσιν τῶν ἀκρωμένων. Δόξαν δὲ αὐτοῦ λέγει, τὴν θεοπρεπεστάτην· ἡ πρώτη γὰρ αὐτοῦ ἔλευσις ἐν ἀδοξίᾳ γέγονε· καθίσει δὲ, ὡς κριτῆς· θρόνος δὲ δόξης, ὁ ἐνδοξος, ὁ βασιλικός.

32 Καὶ συναχθήσεται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη· Ἀναστάντα, δηλαδὴ, ἐκ νεκρῶν. Προεβήκε γὰρ διαφόρως περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτῶν.

32 Καὶ ἀφοριεῖ αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, ὥσπερ ὁ ποιμὴν ἀφορίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐρίφων·

Νῦν μὲν γὰρ ἀναμιῖ εἰσι πάντες· τότε δὲ ἀκριβῶς διαχωρισθήσονται. Περὶ τῶν χριστιανῶν δὲ μόνον ὁ λόγος ἐνταῦθα, ὡς κατωτέρω δηλωθήσεται.

33 Καὶ στήσει τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τὰ δὲ ἐρίφια, ἐξ εὐωνύμων.

Προβάτοις μὲν, οἱ δίκαιοι παρεικάζονται, διὰ τὸ πρᾶον καὶ εὐτακτον καὶ καρποφόρον ἐν ἀρεταῖς, ὡς ἐκεῖνα, ἐν γάλακτι καὶ ἐρίφ' ἐρίφοις δὲ, οἱ ἁμαρτωλοὶ, διὰ τὸ ἄγριον καὶ ἀτακτον καὶ ἄκαρπον· εἴποις δ' ἂν, καὶ διὰ τὸ δυσῶδες τῆς ἁμαρτίας, καὶ διὰ τὸ μὴ εὐθυπορεῖν, ἀλλὰ πηρεγκλίνειν, καὶ διὰ τὸ κρημνοβατεῖν. Ἄλλ' ἐκεῖνα μὲν, ἐκ φύσεως ἔχουσιν, ἃ ἔχουσιν· οἱ δὲ δίκαιοι καὶ ἁμαρτωλοὶ, ἐκ προαιρέσεως· διὸ καὶ οἱ μὲν τιμῶνται, οἱ δὲ τιμωροῦνται. Δικαιεῖ δὲ αὐτοὺς, οὐ δεόμενος μαρτύρων, ἀλλ' αὐτὸς καὶ μάρτυς ὢν καὶ κριτῆς.

34 Τότε ἐρεῖ ὁ βασιλεὺς τοῖς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ· Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

Ὡ φωνῆς εὐκατίας! ὦ τιμῆς ἀρρήτου! Οἱ εὐλογημένοι, φησί, τοῦ πατρὸς μου, οἱ ἐπαινετοὶ, οἱ ἐκλεκτοί. Οὐκ εἶπε δὲ, Λά-

εστέ, ἀλλὰ Κληρονομήσατε, ὡς πατέρας, ὡς ὀφειλομένους, ὡς ἑτοιμασθεῖσαν ὑμῖν ἀπὸ συστάσεως κόσμου. Πρὸ τοῦ γενέσθαι γὰρ τοὺς ἀνθρώπους ἡτρεπίσθη τοῖς δικαίοις, γινώσκοντας τοῦ θεοῦ τὸ μέλλον. Εἴτα λέγει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς τοσαύτης τιμῆς.

35 Ἐπείνασα γὰρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με· ξένος ἦμην, καὶ συνηγάγετέ με·

36 γυμνός, καὶ περιεβάλετέ με· ἡσθένησα, καὶ ἐπεσκέψασθέ με· ἐν φυλακῇ ἦμην, καὶ ἤλθετε πρὸς με.

Ἐντεῦθεν φανερόν, ὅτι πρὸς τοὺς χριστιανούς μόνους διαλέγεται, πρὸς οὓς αἱ τοῦ εὐαγγελίου αὐτοῦ γεγόνασιν ἐντολαί· πρὸς γὰρ τοὺς ἀπίστους οὐδεὶς αὐτῷ τῆνικαῦτα λόγος· ἅπαντες γὰρ κοινῶς αὐτοκατάκριτοι ἔσονται. Διὰ τοῦτο γὰρ, φησιν, οὐκ ἀναστήσονται ἀσεβεῖς ἐν κρίσει (α), τουτέστιν, οὐκ ἀναστήσονται ἐπὶ τῷ κριθῆναι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ τιμωρηθῆναι. Καὶ γὰρ καὶ ἀνωτέρω (β) δεδήλωκεν, ὅτι ὅτε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ, τότε κόψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, μόνον τὸ συνειδὸς καταδικάζον ἔχοντες. Νῦν δὲ πρὸς τοὺς χριστιανούς, ὡς ἔφημεν, ὁ λόγος. Ὅρα δὲ, πῶς περὶ μόνῃς τῆς φιλανθρωπίας διαλέγεται, καὶ ἀπὸ μόνῃς ταύτης τοὺς μὲν δικαίους ἀξιοῖ τιμῆς, τοὺς δὲ ἁμαρτωλοὺς, τιμωρίας· οὐχ ὡς τὰ λοιπὰ τῶν δικαίων μὲν κατορθώματα, τῶν ἁμαρτωλῶν δὲ πλημμελήματα, δίχα λόγου καταλιπεῖν μέλλων· πάντων γὰρ ἐξετάσει πάντα, καὶ τὰς πράξεις, καὶ τοὺς λόγους, καὶ τὰς ἐνθυμήσεις, ὡς αὐτὸς τε πολλὰ τοῦ τῆς ἑαυτοῦ διδασκαλίας ἐνέφημε, καὶ πολλαχόθεν τῆς θείας Γραφῆς μανθάνομεν· καὶ τῶν μὲν κατορθωμάτων τιμὰς ἀποδώσει· τῶν δὲ πλημμελημάτων, τιμωρίας. Ἀλλὰ νῦν περὶ μόνῃς ταύτης, ὡς εἴρηται, διαλέγεται, βεβαιῶσαι βου-

(α) Ψαλμ. λ'. 5.

(β) Ματθ. ΚΔ, 30.

λόμενος, ὅτι ταύτην μάλιστα ζητεῖ, καὶ ταύτην ἀπαιτεῖ πρὸ πάντων, ὡς ἀναγκαιοτάτην χριστιανοῖς. Χαρακτηριστικὸν μὲν γὰρ χριστιανοῦ παντὸς ἡ ἀγάπη· ἐν τούτῳ γάρ, φησι, γινώσκονται πάντες, θεοὶ ἐμοὶ μαθηταὶ ἔστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀδελφοῖς (α). Ταύτης δὲ τὸ κράτιστον ἡ φιλοπτωχία καὶ ἡ περὶ τὸ συγγενὲς εὐσπλαγγνία καὶ συμπάθεια κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον. Οὐδενὶ γάρ, φησι, τῶν πάντων, ὡς ἐλέω θεοῦ θεωρεῖται, οὐδὲ ἄλλῳ τινὶ μᾶλλον ἢ φιλανθρωπία τὸ φιλάνθρωπον ἀντιδίδοται. Λοιπὸν οὖν ἐξαίρετως διαλαμβάνει περὶ τοῦ ἐξαίρετου χριστιανοῦ κατορθώματος, ἐκφοβῶν οὕτω καὶ συμπεῖθων ἡμᾶς, ἀνθρώπους ὄντας, φιλανθρώπους γίνεσθαι, χρῆζοντας τῆς παρ' αὐτοῦ τότε φιλανθρωπίας. Δικαιότατος δὲ μισθὸς τοῖς μὲν ἀνελεήμοσιν, ἀνελεημοσύνη· τοῖς δὲ ἐλεήμοσιν, ἐλεημοσύνη. Καὶ γὰρ ἐλεῶν ἀντιδίδωσι μικρῶν κατορθωμάτων μεγάλης ἀμοιβᾶς. Τί γὰρ τῆς βασιλείας ἐκείνης ἀντάξιον; Ἀπλὸν δὲ, ὅτι ἐκ τῶν δυναμένων ἀπαιτεῖ τὴν φιλανθρωπίαν· τοῖς γὰρ μὴ δυναμένοις ἀρκεῖ τὸ βούλεσθαι. Διάφορα δὲ μέρη καταλέγει τῆς φιλανθρωπίας, ἵνα, εἰ μὲν δυνατόν, πάντα κατορθώσωμεν· εἰ δὲ μὴ, κἂν γε τὰ δυνατό-

37 Τότε ἀποκριθήσονται αὐτῷ οἱ δίκαιοι, λέγοντες·

Κύριε, πότε σε εἶδομεν πεινῶντα, καὶ ἐθρέψαμεν;

38 ἢ διψῶντα, καὶ ἐποτίσαμεν; Πότε δέ σε εἶδομεν ξένον,

39 καὶ συνηγάγομεν; ἢ γυμνὸν, καὶ περιεβάλομεν; Πότε

δέ σε εἶδομεν ἀσθενῆ, ἢ ἐν φυλακῇ, καὶ ἤλθομεν

40 πρὸς σέ; Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ βασιλεὺς, ἐρεῖ αὐτοῖς·

Ἄμην λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων

τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε.

Βασιλεῖα ἑαυτὸν ἐκάλεσεν, ὡς πάντων λοιπὸν ὑποταγμένων·

Ἐφ' ὅσον δὲ, ἀντὶ τοῦ, καθ' ὅσον ἀδελφοὺς δέ, τοὺς πένητας

(α) Ἰωαν. 13, 35.

ωνόμασεν, ὡς θυρίαν αὐτοῖς ἀναλαβὼν φύσιν καὶ ἐλαχιστότητα, ἥ καὶ ὡς κοινωνοὺς τῆς αὐτοῦ πενίας.

41 Τότε ἐρεῖ καὶ τοῖς ἐξ εὐωνύμων· Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ.

Οὐαί· Ἡ βασιλεία μὲν τοῖς ἀνθρώποις ἡτοιμάσθη· τὸ πῦρ δὲ, τοῖς δαίμοσιν. Οἱ ἀφρονέστεροι δὲ τῶν ἀνθρώπων τὰ τῆς βασιλείας ἄξια καταλιπόντες, τὰ τοῦ πυρὸς ἄξια προετίμησαν· διὸ καὶ ἐκείνης ἐκπεσόντες, εἰς τοῦτο κατεκρίθησαν. Εἴτα καὶ ἡ αἰτία πάλιν τῆς τιμωρίας.

42 Ἐπείνασα γάρ, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδί-

43 ψησα, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με· ξένος ἤμην, καὶ οὐ συνηγάγετέ με· γυμνός, καὶ οὐ περιβάλετέ με· ἀσθενὴς καὶ ἐν φυλακῇ, καὶ οὐκ ἐπεσκέψασθέ με.

Οὐκ εἶπεν, ὅτι Οὐκ ἀπηλλάξατέ με τῆς πενίας καὶ τῆς ἀσθενείας καὶ τῆς φυλακῆς, ἀλλ' ὅτι τὰ ἀναγκαῖα οὐκ ἐνεδείξασθε, ὅτι τὰ ῥάδια οὐκ ἐπράξατε. Πρῶτον δὲ τοὺς ἐλεήμονας ἀνακηρύττει, δεικνύων τὸ τοῦ κατωρθώματος εὐχερές, ἵνα ἀπ' ἐκείνων τούτους καταδικάσῃ.

44 Τότε ἀποκριθίσονται καὶ αὐτοὶ, λέγοντες· Κύριε, πότε σε εἶδομεν πεινῶντα, ἢ διψῶντα, ἢ ξένον, ἢ γυμνόν, ἢ ἀσθενῆ, ἢ ἐν φυλακῇ, καὶ οὐ διη-

45 κονήσαμεν σοι; Τότε ἀποκριθήσεται αὐτοῖς, λέγων· Ἄμην λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον οὐκ ἐποιήσατε ἐνι τούτων τῶν ἐλαχίστων, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιήσατε.

Εἰκότως ὁ μὲν ἐλεήμων κληρονομεῖ τὴν βασιλείαν, ὅτι τὴν ἀγάπην κατώρθωσε, τῶν ἀρετῶν τὸ κεφάλαιον· ταύτης γὰρ μέρος ἡ ἐλεημοσύνη· ὁ δ' ἀνελεήμων εἰς τὸ πῦρ ἀποπέμπεται, διότι τὸ ἐναντίον τῇ ἀγάπῃ μῖσος ἐκτέσαστο, τῶν κακιῶν τὸ κεφάλαιον· τούτου γὰρ ὁμοίως μέρος ἡ ἀνελεημοσύνη· καὶ ὁ

μὲν τὸν ἐλεήμονα καὶ φιλόανθρωπον θεὸν ἐμιμήσατο· ὁ δὲ τὸν ἀνελεήμονα καὶ μισάνθρωπον διάβολον.

46 Καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον· οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Οὐαί, πᾶσι μὲν τοῖς ἁμαρτωλοῖς, μάλιστα δὲ τοῖς ἀνελεήμοσι.

ΚΕΦ. XXVI, 1 Καὶ ἐγένετο, ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς πάντας τοὺς λόγους τούτους, εἶπε τοῖς μαθηταῖς 2 αὐτοῦ· Οἴδατε, ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας τὸ πάσχα γίνεται· καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς τὸ σταυρωθῆναι.

Τοῦ νομικοῦ πάσχα συμπύπτοντος κατὰ τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην τοῦ μηνός, ὡς ὁ περὶ τούτου νόμος ἐπέτρεπε, πρόδηλον, ὅτι κατὰ τὴν δωδεκάτην τοῦτο πρὸς τοὺς μαθητάς εἶρηκε. Κατὰ ταύτην μὲν γὰρ τὴν δωδεκάτην παρὰ τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ δεδεῖπνε· κατὰ δὲ τὴν τρισκαίδεκάτην, παρ' ᾧ τὸ ἐστρωμένον ἀνώγειον, ὡς μετ' οὐ πολὺ δειχθήσεται· κατὰ τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην δὲ τὸ πάσχα συνέπεσεν. Εἶπε δὲ τοῦτο, σημαίνων ἑγγὺς οὔσαν τὴν ἑαυτοῦ τελευτήν· ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ καιρῷ τοῦ νομικοῦ πάσχα παθεῖν ἐμέλλε καὶ αὐτός. Οὐκ εἶπε δὲ ἀπλῶς, ὅτι παραδίδοται, ἀλλ' ὅτι εἰς τὸ σταυρωθῆναι. Ἀπλῶς μὲν γὰρ παρεδόθη τοῖς Ἰουδαίοις μετὰ μίαν ἡμέραν, ἥρουν, ἐν τῇ τρισκαίδεκάτῃ· ταύτης γὰρ ἐνισταμένης, μετὰ τὸ κοινωνῆσαι τοῖς μαθηταῖς τοῦ μυστικοῦ δείπνου, παρεδόθη τοῖς ἐπιβούλοις· εἰς δὲ τὸ σταυρωθῆναι παρεδόθη μετὰ δύο ταύτας ἡμέρας, ἥτοι, μετὰ τὴν δωδεκάτην καὶ τὴν τρισκαίδεκάτην· ἐν τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ γὰρ φησιν ὁ εὐαγγελιστής· Τότε ἀπέλυσε αὐτοῖς τὸν Βαραββᾶν ὁ Πιλάτος· τὸν δὲ Ἰησοῦν γραγεῖλῶσας, παρέδωκεν, ἵνα σταυρωθῇ (α).

(α) Ματθ. ΚΖ', 26.

- 3 Τότε συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς
καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ
4 ἀρχιερέως, τοῦ λεγομένου Καϊάφα· καὶ συνεβου-
λεύσαντο, ἵνα τὸν Ἰησοῦν κρατήσωσι δόλῳ, καὶ
ἀποκτείνωσιν.

Τοῦ νόμου κελεύοντος, ἵνα ἀρχιερεὶς καθίστασθαι μέχρις ἀν-
ζῆ, τούτου δὲ τελευτήσαντος, ἕτερον ἀντικαθίστασθαι, παρέ-
λυσαν Ἰουδαῖοι τὸν νόμον, καὶ ἐνιαυσιαίαν τὴν ἀρχιερωσύνην
ἐποίησαν. Ὅθεν εἰκὸς, πολλοὺς εἶναι τοὺς ἀρχιερατεύσαντας μὲν,
πεπληρωκότας δὲ τὴν λαχοῦσαν λειτουργίαν, οὗς νῦν ἀρχιερεῖς
ὁ εὐαγγελιστὴς ὠνόμασε. Γραμματεῖς δὲ λέγει, τοὺς νομο-
διδασκάλους· πρεσβυτέρους δὲ τοῦ λαοῦ, τοὺς γηραιούς καὶ
συνετωτέρους, οἱ πάντες ὁμοῦ τότε συνήχθησαν παρὰ τῷ Καϊά-
φα, τὴν ἀρχιερωσύνην τηνικαῦτα κεκληρωμένῳ διέπειν, ὑπὸ
τούτου θέλοντες τὸ τοῦ φόνου λαβεῖν ἐνδόσιμον, ὅφ' οὗ κωλυ-
θῆναι μᾶλλον ἐχρῆν. Δύλῳ δὲ κρατήσιν εἶπε, τὴν λαθραίαν
κατάσχουσιν· τὴν γὰρ ἐκ τοῦ προφανοῦς ἐφυλάσσοντο διὰ τοὺς
μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἄλλως ἐπομένους.

- 5 Ἐλεγον δέ· Μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ, ἵνα μὴ θόρυβος γέ-
νηται ἐν τῷ λαῷ.

Εἰλεγον δέ· Μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ, δηλαδὴ γενέσθω. Πάντων γὰρ
πανταχόθεν ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ πάσχα συνεληγμένων, συνέβαινε
πολλοὺς εἶναι, περὶ τὸν Ἰησοῦν· ἄλλως τε καὶ, μὴ λανθάνοντος
τοῦ πράγματος, οὐκ ἀπροσδόκητον ἦν αὐτοῖς, ταραχθῆναι τὸν
λαόν, μυσταχθέντα τούτους, οὐ μόνον ὅτι ἀθῶον ἀνείλον, ἀλλ'
ὅτι καὶ ἐν τῇ ἑορτῇ, καθ' ἣν καὶ κατὰδικον εἰς τιμὴν αὐτῆς
ἀπολύειν σὺνήθες ἦν. Οὕτως οὐ τὸν θεόν, ἀλλὰ τοὺς ἀνθρώ-
πους πανταχοῦ φοβοῦνται! Ἀλλ' εἰ καὶ τοῦτο οὕτω κεκρίκασιν,
ὅμως οὐκ ἀνέμειναν· ἀλλ' εὐρόντες τὸν προδότην, ἤρπασαν
τὸν καιρὸν, καὶ τῆς τοῦ φόνου λύσεως ἀναβαρκυσάσης αὐτούς,

καὶ τὸ συμφέρον ἠγνόησαν, καὶ ἐν τῇ ἐορτῇ τοῦτον καταθύσαντες, ἔδειξαν τῆς κατ' αὐτοῦ μανίας τὴν ὑπερβολήν. Ἔδει γάρ, ἔδει τὸν σωτήριον ἀμνὸν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς τοῦ νομικοῦ ἀμνοῦ θυσίας θυσιασθῆναι, τοῦ Σωτῆρος χρησαμένου τῇ ἐκείνων πονηρίᾳ πρὸς τὴν οἰκείαν οἰκονομίαν, ἵνα πάντως ὁ τύπος καταλλήλως λάβῃ τὴν ἐκβασιν. Χρὴ δὲ καὶ τοῦτο συνιδεῖν, ὅτι πολλάκις μὲν αὐτὸν κατασχεῖν θελήσαντες, οὐκ ἠδυνήθησαν· οὐ γὰρ αὐτὸς ᾔθελεν· ὅτε δὲ αὐτὸς ᾔθελῃσε, τότε καὶ μὴ θέλοντες αὐτοί· καὶ γὰρ ἐφυλάσσοντο τὴν ἐορτὴν, ὡς εἴρηται· συνέσχον αὐτόν. Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ὁ Μάρκος (α) περὶ τούτου φησὶν· ὁ δὲ γε Λουκᾶς (β) ἐπιτόμως εἰπὼν, πρὸς τὸν Ἰούδαν μεταβέβηκεν· ὁ δ' Ἰωάννης (γ) τοῦτο μὲν τὸ Κεφάλαιον παρήκεν, ὡς τοῖς ἄλλοις εἰρημένον, ὃ καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις κεφαλαίοις ἐποίησε· μακροβιώτατος γὰρ γενόμενος ἐνέτυχε ταῖς βίβλοις αὐτῶν, ὡς ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς παρούσης βίβλου παρεσημειωσάμεθα· ἑτέρου δὲ λόγου ἀπτεται, καὶ τὰ περὶ τοῦ νικητῆρος διέξεισιν, ὡς παραλείμεντα τούτοις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒ΄.

Περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν Κύριον μύρω.

6 Τοῦ δὲ Ἰησοῦ γενομένου ἐν Βηθανίᾳ, ἐν οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ, προσῆλθεν αὐτῷ γυνή, ἀλάβαστρον μύρου ἔχουσα βαρυτίμου, καὶ κατέχευεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀνακειμένου.

Τρεῖς εἰσὶν αἱ γυναῖκες αἱ τὸν Κύριον ἀλείψασαι μύρω. Πρώ-

(α) Μαρκ. 14', 2. καὶ 147.

(β) Λουκ. ΚΒ', 1. 2.

(γ) Ἰωαν. ΙΓ', 1 καὶ 147.

τῇ μὲν ἡ παρὰ τῷ Λουκᾷ (α), ἥτις καὶ ἀμαρτωλὸς ἦν, καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ κηρύγματος τοῦτο πεποιήκει, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ φαρισαίου, ὅτε καὶ σκανδαλίζεται μόνος ὁ φαρισαῖος, ἥτις καὶ μισθὸν δίδωσιν ὁ Σωτὴρ, τὴν ἄρεσιν τῶν ἀμαρτημάτων· δευτέρα δέ, ἡ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ (β), ἥτις Μαρία ἦν, ἡ ἀδελφὴ τοῦ Λαζάρου, βίον ἔχουσα σεμνὸν, καὶ πρὸ ἑξ ἡμερῶν τοῦ πάγχυ τοῦτο πεποιήκει, καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ, καὶ χαριστήριον τῆς τοῦ ἀδελφοῦ παλινζωΐας προστήγαγε τὸ μύρον· διὸ οὐδὲ μισθὸς αὐτῇ ἐπαγγέλλεται, ὅτε καὶ γογγύζει μόνος Ἰουδᾶς· τρίτη δὲ ἐστὶν αὕτη, περὶ ἧς Ματθαῖος καὶ Μάρκος (γ) ὁμοίως διαλαμβάνουσιν, ἥτις πρὸ δύο ἡμερῶν τοῦ πάγχυ προσήλθε, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ· πρὸς ἀντιδικαστολήν γάρ τοῦ φαρισαίου, τὸ ἀπὸ τῆς λέπρας ἐπίσημον προστεθείκασιν· ἅμα δεικνύντες, καὶ ὅτι οὐκ ἐβδελύξατο τὴν ἀκαθαρσίαν τοῦ σώματος αὐτοῦ ὁ Χριστὸς διὰ τὴν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καθαρότητα· καὶ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ Χριστοῦ τὸ μύρον κατέχευεν, οὐκ ἐπὶ τοὺς πόδας, ὡς ἐκείναι· ὅτε καὶ ἀγανακτοῦσιν οἱ μαθηταί, ἧς καὶ τὸ μνημόσυνον εἰς τὴν οἰκουμένην ἄδεσθαι ἐπαγγέλλεται. Φανεραὶ γέν οὖν αἱ διαφοραὶ τῶν τριῶν. Αὕτη δέ, λελεπρωμένη τὴν ψυχὴν οὖσα, ἐπεὶ περ εἶδε τὸν λεπρὸν Σίμονα θεραπευμένον, ἐθαύρασεν, ὅτι καὶ αὕτη τεύζεται τῆς ἰάσεως. Ἀλάβαστρον δὲ ἐστὶν, εἶδος ἀγγείου μυροδόχου (ι). Μάρκος δὲ καὶ τὸ τοῦ μύρου εἶδος προσέθηκε· γάρθου γάρ, φησι, πιστικῆς πολυτελοῦς (δ)· πιστικὴν καλῶν, ὡς ἔοικε, τὴν ἄκρατον καὶ καταπεπιστευμένην εἰς κα-

(α) Λουκ. Ζ', 37.

(β) Ἰωαν. ΙΒ', 3.

(γ) Μαρκ. ΙΔ', 3.

(ι) Ἐν λεξικῷ ἀνακρίτω. Ἀλάβαστρον· μυροδόχη ψήφινος ἢ λίθινος· ἀλάβαστον τι οὖν, πλεονασμῷ τῷ ρ, ἀλάβαστρον, εἰς λαβίσθαι διὰ λεωτήτα ἀδύνατον. ἴδ. καὶ Ζωναράν.

(δ) Μαρκ. ΙΔ', 2.

θαρότητα, ἥ καὶ προσηγορία τις ἦν τοῦτο μύρου. Λέγει δὲ καὶ ὅτι συνέτριψε τὸ ἄγγος ὑπὸ σπουδῆς, οἷα στενόπορον.

8 Ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἠγανάκτησαν, λέγοντες· Εἰς τί ἡ ἀπώλεια αὕτη; Ἡδύνατο γὰρ τοῦτο τὸ μύρον πραθῆναι πολλοῦ, καὶ δοθῆναι πτωχοῖς.

Ἡγανάκτησαν, ἀλλὰ πρὸς ἑαυτοὺς, ὡς ὁ Μάρκος εἶπεν (α), ὅς προσέθηκε, καὶ ὅτι εἶπον, Ἡδύνατο τοῦτο πραθῆναι ἐπάνω τριακοσίων δηναρίων, καὶ ὅτι καὶ ἐνεβριμῶντο αὐτῇ· τουτέστιν, ἐπέπληκτον, ἐμέμφοντο διὰ τὴν παράχρησιν. Εἰς τοῦτο δὲ προήχθησαν ὑπὸ φιλανθρωπίας, πολλάκις ἀκούσαντες τοῦ διδασκάλου πολλά περὶ ἐλεημοσύνης διαλεχθέντος, καὶ πολὺν ἤδη λόγον τῶν πενήτων ἔχοντες, καὶ γινώσκοντες, ὅτι ὁ θεὸς ἔλεον θέλει καὶ οὐ θυσίαν. Ἀξιοθαύμαστος δὲ ἐστὶν ἡ γυνή, μὴ φεισάμενη τηλικούτου ἀναλώματος ὑπὲρ σωτηρίας ψυχῆς· οὐ γὰρ ὑπὲρ σωματικῆς ἰατρείας τοῦτο πεποίηκε.

10 Γινούς δὲ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς· Τί κόπους παρέχετε τῇ γυναικί;

Ἐπεὶ ἔφθασε καταχεθῆναι τὸ μύρον, ἠνέσχετο λοιπὸν ὁ Κύριος, οὐχ ὡς τοῦ μύρου δεόμενος, ἀλλ' ἵνα μὴ ἀμβλύνη τὴν πίστιν αὐτῆς. Ἐπεὶ δὲ οἱ μαθηταί, τῇ γυναικὶ ἐπιτιμῶντες, εἰς μεταμέλειαν αὐτὴν τοῦ πεπραγμένου συνήλαυνον, μανθάνουσιν παρ' αὐτῶν, ὅτι μάτην ἀνάλωσε πολύτιμον χρῆμα, ἀντεπιτιμᾷ τούτοις· κόπους μὲν λέγων, τὰς ἐκ μεταμέλειας ὁδύνας· διδάσκων δὲ, ὅτι οὐ χρὴ πιροῦν ἀρχομένην βλαστάνειν τὴν πίστιν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ συνεκτρέφειν μάλλον αὐτὴν, καὶ μὴ παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐπιζητεῖν ἄπασαν ἀκοίδειαν, μηδὲ τὰ ὑψηλότερα τοὺς ἀσθενεστέρους ἀπαιτεῖν. Εἴτα παραμυθεῖται καὶ τὴν γυναῖκα, λέγων·

(α) Μαρκ. ΙΔ', 4. 5.

10 Ἔργον γὰρ καλὸν εἰργάσατο εἰς ἐμέ.

Ἐπαινέσας ἀπλῶς τὸ ἔργον αὐτῆς, πρῶτον μὲν λύει τὴν περὶ τῶν πτωχῶν πρόφασιν τῶν μαθητῶν, ἔπειτα ὑπεραπολογεῖται καὶ τοῦ ἔργου αὐτῆς.

11 Τοὺς πτωχοὺς γὰρ πάντοτε ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν.

12 ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε. Βαλοῦσα γὰρ αὕτη τὸ μύρον τοῦτο ἐπὶ τοῦ σώματός μου, πρὸς τὸ ἐνταφιάσαι με ἐποίησεν.

Περὶ τῶν πτωχῶν ἐκδηλότερον ἔγραψεν ὁ Μάρκος· Ὁσαρ (α) γὰρ, φησι, θέλητε, δύνασθε αὐτοὺς εὖ ποιῆσαι. Εἰπὼν δὲ, ὅτι ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε, ὑπόμνησιν αὐτοῖς ἐπέβαλε τῆς μετ' ὀλίγον σφαγῆς αὐτοῦ. Πρὸς τὸ ἐνταφιάσαι με δὲ ἐποίησεν, ἀντὶ τοῦ, πρὸς ἐνταφιασμὸν μου, καθάπερ προφητεύουσα τὸν πλησιάζοντά μου θάνατον. Καὶ τοῦτο δὲ φανερώτερον εἶρηκεν ὁ Μάρκος (β), ὅτι Ὁ ἔσχεν αὕτη ἐποίησε. Προέλαβε γὰρ μυρίσαι μου τὸ σῶμα εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν. ἔθος γὰρ ἦν μύροις ἐνταφιάζειν τὰ σώματα, πρὸς τὸ διαρκεῖν. Ὁ δὲ ἔσχεν, ἀντὶ τοῦ, ὃ ἠδύνατο. Καὶ (γ) σὺ τοίνυν, ἐὰν μὲν ἴδῃς τινὰς κατασκευάζοντας ἐκκλησίας, ἢ μοναστήρια, ἢ ἀναθήματα, μὴ κέλευε καταλύειν τὸ γινόμενον, ἵνα μὴ πηρώσῃς αὐτῶν τὴν προθυμίαν· ἐὰν δὲ πρὸ τοῦ κατασκευάσαι τις ἐρωτήσῃ, κέλευε δοῦναι πτωχοῖς.

13 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅπου ἐὰν κηρυχθῇ τὸ εὐαγγέλιον

(α) Μαρκ. ΙΔ', 7.

(β) Μαρκ. ΙΔ', 8.

(γ) Ὁ Χρυσόστομος Τομ. Ζ'. Σελ. 768. Α. «Καὶ σὺ τοίνυν, ἐὰν μὲν τινὰ ἴδῃς σκεπὴ κατασκευάζοντα ἱερὰ καὶ προσάγοντα, ἢ ἄλλον τινὰ ἐκκλησίαν κόσμον περὶ τε τοίχους καὶ ἑδάφος φιλοπονοῦντα, μὴ κέλευε παρῆναι, ἢ ἀνατρεπῆναι τὸ γεγεννημένον, ἵνα μὴ πηρώσῃς αὐτοῦ τὴν προθυμίαν. Ἄν δὲ πρὶν ἢ κατασκευάσαι τις ἐρεῖ ταῦτα, κέλευε δοῦναι πτωχοῖς. Ἐπεὶ καὶ αὐτῶς, ὥστε μὴ πηρώσῃ τὴν προθυμίαν τῆς γυναικὸς, τοῦτο ἐπέειπε.»

τοῦτο ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, λαληθήσεται καὶ ὁ ἐποίη-
σεν αὕτη, εἰς μνημόσυνον αὐτῆς.

Τοῦτο, καὶ τῆς γυναικὸς παράκλησις καὶ ἔπαινος ἦν, καὶ τῶν μα-
θητῶν παραμυθία· τῆς μὲν, ὅτι ἔσται κατὰ πᾶσαν ἀδομένην τὴν
οἰκουμένην· τῶν δὲ, ὅτι τὸ κήρυγμα πᾶσαν περιλαβεῖ τὴν οἰκου-
μένην. Τὸ εὐαγγέλιον δὲ τοῦτο, ἀντὶ τοῦ, ἡ πραγματεία ἡ ἐμὴ, ἡ
διήγησις ἡ κατ' ἐμέ. Καὶ ὅντως, ὅσοι γινώσκουσι τὰ κατὰ τὸν
Χριστόν, γινώσκουσι καὶ ὁ ἐποίησεν αὕτη, καὶ τῷ εὐαγγελίῳ συνα-
κηρύχθη τὸ ἔργον αὐτῆς, καὶ εἰς ἅπασαν τὴν γῆν διέδραμεν αὐτῆς
τὸ μνημόσυνον. Καὶ πῶς οὐδὲν πνευματικὸν ὑπέσχετο τῇ γυναικί,
ἀλλὰ μόνον τὴν εἶσαι μνήμην; Ἀπὸ ταύτης καὶ περὶ ἐκείνου
θαρόρειν ἔδωκεν. Εἰ γὰρ καλὸν ἔργον αὐτῇ προσεμαρτύρησε,
πρόδῃλον, ὅτι δώσει καὶ τὸν ὑπὲρ τούτου μισθόν. Προσιτύπου
δὲ ἡ μὲν γυνὴ τὴν ἐκκλησίαν, τὴν πρότερον οὖσαν ἀμαρτωλὸν·
τὸ δὲ μύρον, τὴν πίστιν, ἣν ἐξέχεεν εἰς Χριστόν. Ὑπόμνησιν
δὲ τοῖς μαθηταῖς, ὡς εἰρήκαμεν, ἐμβαλὼν, τῆς μετ' ὀλίγον
σφαγῆς αὐτοῦ, καὶ τὸν Ἰούδαν ὑπένυξεν, ὡς οὐ λέληθε πονηρὰ
σκεπτόμενος, ὑπανοίγων αὐτῷ μετανοίας θύραν· ὁ δὲ καὶ πρό-
τερον μὲν ἐπὶ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Λαζάρου διεγόγγυσε, λέγων·
Διὰ τί τοῦτο τὸ μύρον οὐκ ἐπράθη τριακισίῳ δυναρίων,
καὶ ἐδόθη πτωχοῖς; Ἐπεὶ δέ, φησι, τοῦτο, οὐχ ὅτι περὶ τῶν
πτωχῶν ἔμελεν αὐτῷ, ἀλλ' ὅτι κλέπτῃς ἦν, καὶ τὸ γλωσσό-
κομον εἶχε, καὶ τὰ βαλλόμενα ἐβάσταζε (α). Τὸ γλωσσόκομον
δὲ ἦν βαλάντιον, ἐν ᾧ τὰ προσαγόμενα χάριν τῶν πενήτων ἐνα-
πεθησαυρίζοντο. Ὡν δὲ βαλαντιοφύλαξ, ἐβούλετο καὶ τὸ τί-
μημα τοῦ μύρου ἐναποταμιευθῆναι τῷ βαλαντίῳ, ἵνα δύναίτο
κλέψαι. Φιλαργυρία γὰρ ἀλόους, εἰς κλοπὴν ἐώρα. Τότε δὲ τυ-
χὼν ἀπολογίας, ἐπεὶ καὶ νῦν τὸ αὐτὸ γεγονὸς εἶδε, καὶ τῆς
ἀφορμῆς τοῦ κλέψαι πάλιν ἀπέτυχεν, εἰς ὀργὴν λοιπὸν ἐξεκαύ-

(α) Ἰωαν. 1Β', 5. 8.

Θῆ· καὶ εἰσελθόντος εἰς αὐτόν τοῦ Σατανᾶ, καθὼς εἶπεν ὁ Λουκάς (α), ἄρχεται τῆς ἐπιβουλῆς.

14 Τότε πορευθεῖς εἰς τῶν δώδεκα, ὁ λεγόμενος Ἰού-
15 δας Ἰσκαριώτης, πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς, εἶπε· Τί
θέλετέ μοι δοῦναι, καὶ γὰρ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;

Οτε ἡ ἄλλοτρία φειώθη, τότε ὁ οἰκτιρῶν ἡλλοτριώθη, καὶ ἐπο-
ρεύθη πρὸς αὐτοὺς, οὐχ ὑπ' αὐτῶν μετεκλήθη. Προστίθεται δὲ
τὸ ἀπὸ τῆς ἐνεγκαιμένης ἐπώνυμον, διότι καὶ ἄλλος Ἰούδας
ἦν, ὁ Ἰακώβου. Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι τὸν Ἰησοῦν, ἢ τὸν Χριστόν,
ἀλλ' ὅτι αὐτόν· ἐμίσει γὰρ λοιπὸν αὐτοῦ καὶ τὸ ὄνομα. Λου-
κάς δὲ εἶπεν (β), ὅτι συνελάλησε καὶ τοῖς στρατηγοῖς, τὸ
πῶς αὐτὸν παραδῶ αὐτοῖς. Οἱ γὰρ ἀρχιερεῖς παρέπεισαν καὶ
τοὺς στρατηγοὺς, συνάρασθαι αὐτοῖς κατὰ τοῦ Σωτῆρος, ὡς
ἀναστατοῦντος τὸ πλῆθος.

15 Οἱ δὲ ἔστησαν αὐτῷ τριάκοντα ἀργύρια. Καὶ ἀπὸ
16 τότε ἐζῆτει εὐκαιρίαν, ἵνα αὐτόν παραδῶ.

Οἱ δ' ἀρχιερεῖς ἐστάθησαν αὐτῷ τριάκοντα ἀργύρια· τὸ
ἀργύριον δὲ, πταθμὸς ἦν ὀλκῆς, ὡσπερ καὶ τὸ δηνάριον, καὶ
ὁ στατήρ, καὶ τὸ τέλαιον. Μάρκος δὲ εἶπεν, ὅτι ἐπηγγεί-
λατο αὐτῷ ἀργύριον δοῦναι (γ)· Λουκάς δὲ (δ), ὅτι συνέ-
θετο. Εἰκὸς δὲ, πρῶτον μὲν συνθέσθαι καὶ ἐπαγγελῆσθαι,
εἶτα σταθμῆσαι. Τινὲς δὲ τὸ, ἔστησαν, ἀντὶ τοῦ, συνεφώνη-
σαν καὶ ὥρισαντο νενοήκασιν. Ἀργύριον δὲ ἀπλῶς λέγεται, καὶ
τὸ πλῆθος τῶν ἀργυρίων. Λουκάς δὲ περὶ τοῦ Ἰούδα προσέθη-
κεν (ε), ὅτι καὶ ἐξωμολόγησεν, ἡγουν, βεβαίως συνεφώνησεν,

(α) Λουκ. ΚΒ', 3.

(β) Λουκ. ΚΒ', 4.

(γ) Μαρκ. ΙΔ', 11.

(δ) Λουκ. ΚΒ', 5.

(ε) Λουκ. ΚΒ', 6.

ἐκ καρδίας ἐπηγγείλατο ποιῆσαι τὸ συντεθέν. *Εὐκαιρίαν* δὲ νόει, τὸν ἐπιτήδειον καιρὸν, ὅτε συλληφθέντος οὐκ ἔμελλε θόρυβος γενέσθαι.

Χρὴ δὲ ἀπὸ τοῦ ἐντεῦθεν ἄχρι τέλους τῶν εὐαγγελίων πᾶσαν εἰσενεγκεῖν παρατήρησιν καὶ ἀκρίθειαν, ὥστε συμβιβᾶσαι τὰ ῥητὰ τῶν εὐαγγελιστῶν, ἀλλήλοις οὐκ εὐάρμοστα δοκοῦντα, καὶ πολλὴν τοῖς μὴ προσέχουσι παρέχοντα τὴν δυσχέρειαν. Διὰ τοῦτο γοῦν τὰ τοῦ Ματθαίου μεταχειριζόμενοι, καὶ τὰ τῶν ἄλλων, ἐν οἷς εἰκός, παραθήσομεν, ὡς ἀναγκαῖα πρὸς τὴν ἐξήγησιν, ὑπὲρ τοῦ συνάδοντα καὶ σαφῆ γενέσθαι τὸν λόγον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΓ'.

Περὶ τῆς ἐτοιμασίας τοῦ πάσχα.

17 Τῇ δὲ πρώτῃ τῶν ἁζύμων προσῆλθον οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ, λέγοντες αὐτῷ· Ποῦ θέλεις, ἐτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα;

Ἄζυμα μὲν ἐνταῦθα, τὸ πάσχα καλοῦσιν οἱ εὐαγγελισταί, Ματθαῖος καὶ Μάρκος· διότι κατὰ τὸ πάσχα τοῖς τοῦ ἁμνοῦ κρέατι καὶ ἄζυμα συνησθίοντο, καὶ ἀπὸ τούτων τῶν ἁζύμων, ἄζυμα καὶ τὸ πάσχα κατωνομάζετο. Καὶ βεβαίως τοῦτο Λουκᾶς εἰπὼν (α), *Ἡγγίξε δὲ ἡ ἑορτὴ τῶν ἁζύμων, ἡ λεγόμενη πάσχα*. *Πρώτην* δὲ τῶν ἁζύμων, τὴν πρὸ τοῦ πάσχα φασὶν ἡμέραν, τὴν τρισκαιδεκάτην μὲν τοῦ μηνός, πέμπτην δὲ τῆς ἑβδομάδος· πρώτην ταύτην τῶν ἁζύμων καλέσαντες, ὡς προλαμβάνουσιν τὰ ἄζυμα τοῦ πάσχα. Καὶ μάρτυς τοῦ λόγου σαφὲς Ἰωάννης εἰπὼν· *Πρὸ δὲ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα, εἰδὼς ὁ Ἰησοῦς, ὅτι ἐλήλυθεν αὐτοῦ ἡ ὥρα, καὶ τὰ ἐξῆς* (β). Ταύ-

(α) Λουκ. ΚΒ', 1.

(β) Ἰωαν. ΙΓ', 1.

την γὰρ τὴν ἡμέραν, ἣν Ματθαῖος καὶ Μάρκος πρῶτην τῶν ἀζύμων κεκληκάσιν, οὗτος πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα ὠνόμασεν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

Ἐπεὶ δὲ περὶ ταύτης τῆς ἡμέρας, τῆς τρισκαιδεκάτης μὲν τοῦ μηνός, πέμπτης δὲ τῆς ἐβδομάδος, Μάρκος μὲν φησὶ· Καὶ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῶν ἀζύμων, ὅτε τὸ πάσχα ἔθνον (α). Λουκᾶς δὲ· Ἡλθε δὲ ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων, ἐν ᾗ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα (β). τὸ, ὅτε τὸ πάσχα ἔθνον, καὶ τὸ, ἐν ᾗ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα, μὴ πρὸς τὴν πρώτην τῶν ἀζύμων συντάξης, ἀλλὰ πρὸς αὐτὴν τὴν τῶν ἀζύμων ἡμέραν. Οὐ γὰρ ἐν τῇ τρισκαιδεκάτῃ, ἀλλ' ἐν τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ ἐθύετο. Φησὶ γὰρ ὁ νόμος· Ἐν τῷ πρώτῳ μηνί, ἐν τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνός, ὑνὰ μέσον τῶν ἑσπερινῶν, πάσχα τῷ Κυρίῳ (γ). Καὶ ἐπεὶ ἀνὰ μέσον τῆς ἑσπέρας τὸ πάσχα ἐθύετο, πῶς τὴν ἡμέραν πάσχα καὶ ἄζυμα ὀνομάζουσι; Διότι τὴν ἑσπέραν τῇ πρὸ αὐτῆς ἡμέρᾳ συνάπτειν εἰώθασιν Ἰουδαῖοι. Καὶ λοιπὸν ἀπὸ τῆς ἑσπέρας τοῦ πάσχα καὶ τῶν ἀζύμων, καὶ τὴν ἡμέραν αὐτῆς ἄζυμα ὀνομάζουσι.

Καὶ πῶς ἐπὶ τῆς τρισκαιδεκάτης τοῦ μηνός ἐῖπε Λουκᾶς, ὅτι ἡλθεν ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων (δ); Διότι τὸ, ἡλθε, σημαίνει καὶ τὸ, ἐπλησίασε, καὶ τούτῳ λοιπὸν ἐχρήσατο τῷ σημαυνομένῳ. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὥς, εἰ καὶ τῶν ἀζύμων κατὰ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην τοῦ μηνός ἀπέρχοντο, ἀλλ' οὖν τὴν ἑορτὴν τῶν ἀζύμων κατὰ τὴν πεντεκαιδεκάτην ἐπέλουν. Φησὶ γὰρ ὁ νόμος (ε). Ἐν τῇ πεντεκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνός, ἑορτὴ τῶν ἀζύμων τῷ Κυρίῳ. Ταύτην δὲ καὶ πρῶτην τῶν

(α) Μαρκ. 1Δ', 12.

(β) Λουκ. ΚΒ', 7.

(γ) Λευϊτ. ΚΓ', 5.

(δ) Λουκ. ΚΒ', 7.

(ε) Λευϊτ. ΚΓ', 6.

ἀζύμων ἐκάλουν, ὡς προαριθμουμένην τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν τῶν ὠρισμένων, ἐν αἷς οὐδὲν ζυμωτὸν ἦσθιεν. Ἐπτα γάρ, φησιν, ἡμέρας ἄζυμα ἔδεσθε (α).

Ἀλλ' οὐ περὶ ταύτης τῆς ἑορτῆς τῶν ἀζύμων, οὐδὲ περὶ ταύτης τῆς πρώτης τῶν ἀζύμων εἶπον οἱ εὐαγγελισταί, καθὼς ἀποδεδείκνται. Αὕτη μὲν γὰρ κατὰ τὴν πεντεκαιδεκάτην ἤγετο τοῦ μηνός· ἐκεῖνοι δὲ περὶ τῆς τρισκαιδεκάτης ἔγραψαν. Εἰπόντες δὲ οἱ μαθηταί (β), *Ποῦ θέλεις, ἐτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα*, ἔδειξαν, ὅτι οὐκ εἶχεν ἴδιον καταγώγιον· αἶμαι δὲ, ὅτι οὐδ' αὐτοί, πᾶσιν ἀποταξέμενοι· ἡ γὰρ ἀνέκεῖ τοῦτον ἔλθειν παρεκάλουν. Ἐπιτελεῖ δὲ τὸ πάσχα, δεικνύς ὅτι μέχρι τελευτῆς τὸν νόμον ἐτήρει. Φησὶ δὲ ὁ Λουκᾶς, πρῶτον εἰπεῖν τὸν Χριστὸν τοῖς μαθηταῖς (γ)· *Πορευθέντες ἐτοιμάσατε ἡμῖν τὸ πάσχα, ἵνα φάγωμεν*· εἶτα τοὺς μαθητάς ἐρωτῆσαι, *Ποῦ θέλεις, ἐτοιμάσωμεν*.

18 Ὁ δὲ εἶπεν· Ὑπάγετε εἰς τὴν πόλιν πρὸς τὸν δεῖνα, καὶ εἵπατε αὐτῷ· Ὁ διδάσκαλος λέγει· Ὁ καιρὸς μου ἐγγύς ἐστιν, πρὸς σὲ ποιῶ τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου.

Μάρκος δὲ καὶ τὸν ἀριθμὸν εἶπε τῶν ἀποσταλέντων (δ), ὅτι δύο· Λουκᾶς δὲ, καὶ τὰ ὀνόματα τούτων προσέθηκεν, εἰπὼν, ὅτι *Καὶ ἀπέστειλε Πέτρον καὶ Ἰωάννην* (ε). Πόλιν δὲ, τὴν τῶν ἱεροσολύμων ὑποληπτέον. Ὁρα δὲ, πῶς τὸν δεῖνα πλαγίως εἰπὼν, παρσιώπησε μὲν τοῦ ἀνδρὸς τὴν κλησιν, ὅπως μὴ μαθὼν τὴν οἰκίαν Ἰούδας ἐκδράμῃ πρὸς τοὺς ἐπιβούλους, καὶ ἐπαγάγῃ τούτους αὐτῷ πρὸ τοῦ παραδοῦναι τὸ

(α) Λευίτ. ΚΓ', 6.

(β) Ματθ. Κς', 17.

(γ) Λουκ. ΚΒ', 8.

(δ) Μαρκ. ΙΔ', 13.

(ε) Λουκ. ΚΒ', 8.

μυστικὸν δεῖπνον τοῖς μαθηταῖς. Ἀντὶ δὲ ταύτης δέδωκεν ἕτερον γνῶρισμα, ὅπερ ὁ Μάρκος ἀνέγραψεν, εἰπὼν (α), ὅτι Καὶ ἀπαρτήσῃ ὑμῖν ἄνθρωπος, κεράμιον ὕδατος βαστάζων· ἀκολουθήσατε αὐτῷ· καὶ ὅπου ἔαρ εἰσέλθῃ, εἴπατε τῷ οἰκοδεσπότῃ, ὅτι ὁ διδάσκαλος λέγει· Πού ἐστι τὸ κατάλυμα, ὅπου τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου φάγω; Καὶ αὐτὸς ἑρῖν δείξει ἀνώγειον μέγα ἐστρωμένον· ἐκεῖ ἐτοιμάσατε ἡμῖν. Τὰ παραπλήσια δὲ καὶ ὁ Λουκᾶς ἱστόρησε (β).

Καίρῳ δὲ αὐτοῦ νοοῦμεν ἐγγίζοντα, τὸν τοῦ θανάτου. Μετὰ τῶν μαθητῶν μου δὲ εἶπεν, ἵνα καὶ πρὸς τούτους αὐτάρκης ἡ ὑποδοχὴ γένηται. Κατάλυμα δὲ λέγεται, τὸ κατὰ γῶγιον. Φαίνεται δὲ, ὅτι πιστὸς ὢν ἐκεῖνος ὁ οἰκοδεσπότης, εἴτε κατὰ ἀποκάλυψιν θειοτέραν, εἴτε καὶ κατὰ συντυχίαν σωματικὴν τοῦ Σωτῆρος, ἐγίνωσκε τοῦτον παρ' αὐτῷ τελέσονται τὸ πάσχα, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς ὑποδοχὴν κῆρυτρεπισμένον εἶχε καὶ τὸ ἀνώγειον. Μετ' ἐξουσίας δὲ κἀνταῦθα μὴνύει, ὡς ἀπάντων Κύριος.

Ὑποσημαίνεται δὲ καὶ τι μυστικὸν ἐντεῦθεν, ὅτι εἰς ὃν ἂν εἰσέλθῃ τὸ θεῖον βάπτισμα· τοῦτο γὰρ αἰνίττεται τὸ τοῦ κεραμίου ὕδωρ· παρὰ τούτῳ καὶ ὁ Χριστὸς ἀναπαύεται· καὶ μᾶλλον, εἰ ἐστρωμένον ἔχει τὸ ἀνώγειον, ἤγουν, κεκαθαρμένον τὸν νοῦν καὶ κεκοσμημένον τῇ φαιδρότητι τῶν ἀνωθεωριῶν. Ἐκεῖ δὲ, φησιν, ἐτοιμάσατε ἡμῖν, τὰ πρὸς τὴν τοῦ πάσχα ἑορτὴν ἐπιτίθεις, τὸν ἀμνόν, τὰ ἄζυμα, τὰς πικρὶδας, τὰς βακτηρίδας.

[Τοῦ ἁγίου (1) Μαξίμου. Πόλις μὲν κατ' ἀναγωγὴν, ὁ αἰσθητὸς κόσμος· ἄνθρωπος δὲ, ἡ καθόλου φύσις τῶν ἀνθρώπων· δύο δὲ μαθηταὶ πρὸς τοῦτον ἀποστελλόμενοι, ὁ τῆς

(α) Μαρκ. 14', 13—15.

(β) Λουκ. ΚΒ', 10. 11.

(1) Καὶ τὰ δύο ταῦτα σχόλια τοῦ Μαξίμου ἀναγινώσκονται παρ' ἐμφωτέρου τοῖς χειρογράφοις ἐν τῇ περιελίξει.

παλαιᾶς Διαθήκης νόμος καὶ ὁ τῆς καινῆς, οἷόν τινες πρόδρομοι καὶ ἐτοιμασταὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ εὐωχίας ἐν τοῖς ἀξίοις τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ· ὁ μὲν, διὰ τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας παντὸς μολυσμοῦ τούτους ἀποκαθαίρων, ὁ δὲ, διὰ τῆς θεωρητικῆς μυσταγωγίας ἀπὸ τῶν σωματικῶν πρὸς τὰ συγγενῆ νοητὰ θεάματα γνωστικῶς ἀναβιβάζων τὸν νοῦν. Πρακτικῆς μὲν γὰρ σύμβολον, ὁ Πέτρος· θεωρητικῆς δὲ, ὁ Ἰωάννης. Καὶ ὁ μὲν τὸ *κεράμιον* τοῦ ὕδατος *βαστάζων*, εἴη ἂν ὁ διὰ τῆς πρακτικῆς τοῖς ὅμοις τῶν ἀρετῶν, ὡς ἐν κεραμίῳ, τῇ νεκρώσει τῶν ἐπὶ γῆς μελῶν τοῦ σώματος, φρουρουμένην βαστάζων τὴν διὰ τῆς πίστεως καθαρτικὴν χάριν τοῦ πνεύματος. Ὁ δὲ οἰκοδεσπότης νοηθεὶς ἂν, ὁ διὰ τῆς θεωρητικῆς τὸ ὕψος τῆς ἑαυτοῦ μεγαλοφυοῦς διανοίας καταστρώσας θεοπροπέσι ναήμασί τε καὶ δόγμασι πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ μεγάλου λόγου.

Εἰς τὸ αὐτό. *Πόλις* μὲν, ἡ τοῦ καθ' ἕκαστον ψυχῇ, πρὸς ἣν ἀποστέλλονται παρὰ τοῦ Θεοῦ ὅ, τε περὶ ἀρετῆς, καὶ ὁ περὶ γνώσεως λόγος. Ὁ δὲ τὸ *κεράμιον* τοῦ ὕδατος *βαστάζων* ἐστίν, ὁ τοῖς ὅμοις τῆς ἐγκρατείας ἀνέχων τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος δοθεῖσαν χάριν καρτερικὸς τρόπος καὶ λογισμὸς. *Οἰκία* δὲ, ἡ ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων, ὥσπερ λίθων, στερρῶν τε καὶ ἁνδρικῶν ἡθῶν καὶ λογισμῶν, οἰκοδομηθεῖσα κατὰστασις καὶ ἕξις τῶν ἀρετῶν. *Τό τε ἀνώγειον*, ἡ ὑψηλὴ διάνοια καὶ πρὸς γνῶσιν ἐπιτηδειότης, ἐστρωμένη θείοις καὶ ἀπορρήτοις λόγοις τε καὶ θεάμασιν. Ὁ δὲ οἰκοδεσπότης, ὁ νοῦς, ὁ τῷ λαμπρῷ τῆς κατ' ἀρετὴν οἰκίας ὕψει καὶ τῷ μεγέθει τῆς γνώσεως ἐμπλατυνόμενος, πρὸς ὃν ποιεῖ τὸ πάσχα ὁ Κύριος, τουτέστι, διάβασιν, ἐπιδημῶν αὐτῷ μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, λέγω δὴ, τῶν περὶ Θεοῦ καὶ θείων ὑψηλοτέρων λόγων τε καὶ μυσήσεων.]

19 Καὶ ἐποίησαν οἱ μαθηταὶ ὡς συνέταξεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς·

Ως παρήγγειλεν.

19 Καὶ ἡτοίμασαν τὸ πάσχα.

Τὰ τοῦ πάσχα, τὰ πρὸς τὴν τοῦ πάσχα ἑορτὴν ἐπιτήδεια, καθὼς εἴρηται. Φανερόν οὖν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἔφαγε τὸ νομικὸν πάσχα τότε· οὐ γὰρ ἂν μάτην τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν ἡτοίμαζον.

20 Ὁψίας δὲ γενομένης, ἀνέκειτο μετὰ τῶν δώδεκα.

Ὁψίαν, τὴν ἐσπέραν εἶπε. Καὶ ὁ Λουκᾶς δὲ φησιν, ὅτι Καὶ ὅτε ἐγένετο ἡ ὥρα (α), δηλονότι, ἡ τῆς ἐσπέρας. Ἐν-τεῦθεν τινες ἰσχυρίζονται, μὴ φαγεῖν τότε τὸ νομικὸν πάσχα τὸν Χριστὸν, καὶ παράγουσιν ἀποδείξεις· ὅτι τρισκαιδεκάτῃ τότε τοῦ μηνὸς ἦν· ἔδει δὲ κατὰ τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτῃν τὸ πάσχα φαγεῖν. Καὶ ὅτι ὁ μὲν νόμος, ἐξῴτας ἐκέλευεν ἐσθίειν τὸ πάσχα· οὗτος δὲ ἀνέπεσε. Καὶ ὅτι πᾶς ἄρτος ζυμωτὸς ἐξηρέϊτο πρὸ τῆς θυσίας, καὶ πυρὶ κατεκαίετο· νῦν δέ, καὶ ἄρτος παράκειται, καὶ διαμερίζεται. Καὶ ὅτι ὁπτὸν μόνον θέ-μις ἦν φαγεῖν· ἐνταῦθα δὲ καὶ ζωμὸς παρατίθεται.

Λοιπὸν οὖν πρὸς ἐκάστην ἀπολογίαν (1) ἀπολογητέον. Προέ-λαβε μὲν τὸν καιρὸν ἡμέρα μιᾷ κατ' οἰκονομίαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐγίνωσκεν, ὅτι κατὰ τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτῃν ἀποθανεῖται· καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς τοῦ τυπικοῦ ἁμνοῦ θυσίας θυσιασθῆναι καὶ τὸν ἀληθινὸν ἁμνόν, ὅπως καταλλή-λως ἐπενεχθῇ τῷ τύπῳ ἢ ἀλήθειᾳ· λοιπὸν κατὰ τὴν τρισκαι-δεκάτῃν ἐσθίει τὸ πάσχα, μὴ ἐγχωροῦντος ἐτέρως τοῦ πράγ-ματος. Οὕτω γὰρ καὶ τὸ νομικὸν ἐπλήρωσε πάσχα, καὶ τὸ πνευματικὸν παρέδωκε· καὶ αὐτίκα ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ συνε-λήφθη παρὰ τῶν Ἰουδαίων. Διὸ καὶ πρὸς τοὺς μαθητάς εἰπεῖν αὐτὸν ἰσορεῖ Λουκᾶς (6), ὅτι Ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν, πρὸ τοῦ με παθεῖν, τούτεστι,

(α) Λουκ. ΚΒ', 14.

(1) Ἰσοῦς, ἀντιλογίαν, 2, ἀπορίαν.

(6) Λουκ. ΚΒ', 15.

Σπουδῇ ἐσπούδασα τὸ τοῦ ἐνιαυτοῦ τούτου πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν, μὴ ἀναμείνας τὸν νενομισμένον καιρὸν, ἵνα μὴ τὸ πάθος τοῦ στυροῦ κωλύσῃ καὶ τὸν νομικὸν δεῖπνον καὶ τὸν μουσικόν. Ταῦτα μὲν περὶ τοῦ καιροῦ.

Περὶ δὲ τοῦ τρόπου τῆς βρώσεως· εἰκὸς, πρῶτον μὲν ἐσῶτας φαγεῖν τὸ πάσχα κατὰ τὸν νόμον, εἴτα ἀναπεσεῖν καὶ δειπνεῖν. Ὁ δ' ἄρτος καὶ ὁ ζωμὸς παρετέθησαν μετὰ τὸ φαγεῖν αὐτοὺς τὸ πάσχα καὶ ἀναπεσεῖν ἐν τῇ δείπνῳ· οὕτω γὰρ ἦλθεν ἡ τεσσαρεσκαίδεκάτη, καθ' ἣν ἅπαν ζυμωτῶν ἐξηφανίζετο. Καὶ οὐδὲν ἐκώλυεν ἔτι καὶ ζωμὸν ἐσθίειν.

Καὶ διὰ τί παρεσιώπησαν οἱ εὐαγγελισταὶ τὴν τοῦ πάσχα μετέληψιν; Διότι οὐκ ἦν ἀναγκαῖον τὸ περὶ ταύτης εἰπεῖν. Τί γὰρ ἂν καὶ συνετέλεσε χριστιανοῖς ἡ ταύτης διήγησις; Διὸ ταύτην μὲν παρέδραμον· τοῖς δὲ λόγοις τοῦ μουσικοῦ δεῖπνου φιλοπονώτερον προσδιέτριψαν, ὡς ἀναγκαιοτάτου καὶ συνεκτικωτάτου τῆς ἡμῶν πίστεως. Καὶ πανταχοῦ δὲ τὸν κανόνα τοῦτον τηροῦσι, τὰ μὴ ἀναγκαῖα μὲν παρατρέχοντες, ἢ κατὰ πάροδον ἐπιμιμνησκόμενοι· πᾶσαν δὲ τὴν ἀκρίβειαν καὶ σπουδὴν περὶ τὰ χρήσιμα συντείνοντες.

Καὶ ἐπεὶ πρὸ τοῦ πάσχα τὸ πάσχα τετέλεκεν ὁ Χριστὸς, πῶς Ἰουδαῖοι τὴν προφανῆ ταύτην κατηγορίαν ἀφέντες, ἐζήτουν ψευδομαρτυρίαν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ; Διότι ἐγίνωσκον, ὡς οὐ κεῖται νόμος καταδικάζων τὸν προεορτάζοντα τὸ πάσχα, πάλαι τοῦ θεοῦ προειδότης τὸ μέλλον, καὶ μηδὲν τι περὶ τούτου νομοθετήσαντος. Καὶ ὅρα θαυμαστόν, ὅτι κατὰ μὲν τοῦ μεθεορτάζοντος νενομοθέτητο, εἰ μὴ πρόφασιν οὗτος ἀναγκαιοτάτην προβάλοιτο· κατὰ δὲ τοῦ προεορτάζοντος οὐδὲν ὥριστο ἐπιτίμιον. Ὁ δὲ Ἰωάννης φησὶν, ὅτι ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ δεῖπνου, καὶ νύκτας τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, πάλιν ἀνέπεσε (α).

(α) Ἰωαν. ΙΓ', 4. 12.

Παρείθη γὰρ τοῖς ἄλλοις εὐαγγελισταῖς τοῦτ' ὁ κεφάλαιον, οὗ χάριν αὐτὸς ἱστορίσας τὰ περὶ τούτου, καθὼς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ αὐτοῦ, Θεοῦ δόντος, ἐξηγησόμεθα.

21 Καὶ ἐσθιόντων αὐτῶν, εἶπεν· Ἄμην λέγω ὑμῖν, ὅτι εἰς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με.

Ὁ δὲ Μάρκος προσέθηκεν (α), ὅτι ὁ ἐσθίων μετ' ἐμοῦ, ἵνα μὴ ὑπολάβωσιν, ὡς ἕνα λέγει τῶν πιστευσάντων μὲν εἰς αὐτὸν, μὴ συνηριθμημένων δὲ τοῖς δώδεκα μαθηταῖς. Ἄμα δὲ καὶ πρὸς τὸν Ἰουδαν ἀφανῶς ἐμαρτύρατο, ὅτι ἔγνω τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Καὶ γὰρ καὶ τοὺς αὐτοῦ πόδας ἐνίψεν, εἰς μεταμέλειαν αὐτὸν ἐκκαλούμενος, εἰ καὶ σκληρὸς ἔμενε. Παράδοσιν δὲ νόει, τὴν προδοσίαν· παρέδωκε γὰρ αὐτὸν εἰς θάνατον, καὶ προδεδώκε τοῦτον τοῖς ἐπιβουλεύουσι.

22 Καὶ λυπούμενοι σφόδρα, ἤρξαντο λέγειν αὐτῷ ἕκαστος αὐτῶν· Μήτι ἐγὼ εἰμι, Κύριε;

Ταῦτα καὶ Μάρκος εἶρηκεν (β). Ἐῴλετο γὰρ ὁ Χριστὸς φοβῆσαι καὶ λυπῆσαι πάντας τοὺς ἄλλους, ὑπὲρ τοῦ ἐπιστρέψαι τὸν ἀπολλύμενον μαθητήν. Διὰ τί δὲ οἱ λοιποὶ ἡγωνίων, μὴ δέν τι τοιοῦτον συνειδότες ἑαυτοῖς; Διότι σφόδρα τῷ διδασκάλῳ ἐπίστευον, ὡς ἀψευδεστάτῳ, καὶ ἐδεδίεσαν ἕκαστος, μῆποτε τοιοῦτος ἀποδῇ, τυφλωθεὶς τὸν νοῦν.

23 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν· Ὁ ἐμβάψας μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ τρυβλίῳ τὴν χεῖρα, οὗτός με παραδώσει.

Τίθησι καὶ παράστην, εἰς διάγνωσιν αὐτοῦ. Μάρκος δὲ εἶπεν, ὅτι *Εἰς ἐκ τῶν δώδεκα, ὁ ἐμβαπτόμενος μετ' ἐμοῦ εἰς τὸ τρυβλίον* (γ), ἤγουν, ὁ ἐμβάπτων. Τοῦτο δ' ἐπῆγαγεν ὁ Σω-

(α) Μαρκ. 14', 18.

(β) Μαρκ. 14', 19.

(γ) Μαρκ. 14', 20.

τὴν πρὸς ἐντροπὴν τοῦ Ἰουδα. Τοσοῦτον γὰρ τοῦ διδασκάλου κατεφρόνησεν, ὡς μὴδ' ὑποστέλλεσθαι τοῦτον ἔτι, ἀλλ' ἐμ-
βάπτειν μετ' αὐτοῦ. *Τρυβλίον* δέ ἐστιν, εἶδος πίνακος.

24 Ὁ μὲν υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει, καθὼς γέγρα-
πται περὶ αὐτοῦ· οὐαὶ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, δι'
οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται·

Υπάγει, ἀντὶ τοῦ, πορεύεται, μεταβαίνει ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα
ζωῆς, καθὼς γέγραπται τοῖς προφήταις περὶ αὐτοῦ, πῶς
μέλλει ἀποθανεῖν.

24 Καλὸν ἦν αὐτῷ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐ-
κεῖνος.

Συμφέρον ἦν αὐτῷ, ἔτι ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς αὐξοῦντι,
μὴ γεννηθῆναι ὅλως, τοιοῦτον μῦθος ἐργάσασθαι μέλλοντι,
καὶ τηλικαύτης ἀξιοθησομένῳ τιμωρίας. Φασὶ δὲ τινες, ὅτι
ἀνέγκλητός ἐστι, τὸ προωρισμένον ἐπιτελέσας. Πρὸς οὓς λέ-
γομεν, ὅτι οὐ διότι προώριστο, διὰ τοῦτο παρέδωκεν· ἀλλὰ
διότι παρέδωκε, διὰ τοῦτο προώριστο, τοῦ θεοῦ προειδότος τὸ
πάντως ἀποβησόμενον· ἔμελλε γὰρ ὄντως ἀποβῆναι τοιοῦτος,
οὐκ ἐκ φύσεως, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως.

Καὶ διὰ τί παρέλαβεν αὐτὸν ὅλως εἰς μαθητὴν ὁ Χριστός,
τοιοῦτον ἀποβησόμενον; Ἴνα φανῇ καὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἀγα-
θότητος, καὶ τῆς τοῦ προδότου κακίας ἡ ὑπερβολή, πῶς ὁ
μὲν, τὸν ἑαυτοῦ προδότην ἐδίδασκε τὰ σωτήρια, καὶ ἡγάπα,
καὶ χαρισμάτων ἡξίου, καὶ τῶν ἄλλων οὐκ ἐχώριζε μαθη-
τῶν, καὶ πάντα τὰ πρὸς ἐπιστροφὴν καὶ διόρθωσιν εἰσῆγεν,
ἵνα μὴ δυνηθῇ λέγειν, ὡς οὐκ ἔτυχε διδασκάλου, δυναμέ-
νου σώζειν τοὺς βουλομένους· ὁ δὲ, καὶ τούτων πάντων ἀπο-
λαύσας, πάλιν ἔμεινε πονηρός. Ἐπεὶ γὰρ τὴν ψυχὴν οἰκητή-
ριον τοῦ διαβόλου πεποίηκε, τῆς φιλαργυρίας ἀνοιξάσης καὶ
εἰσαγαγούσης αὐτὸν, οὐκ ἐξέφυγε τὸ ἄγος. Ὅθεν ὡς οὐκ ἀναγ-

καστικῶς, ἀλλὰ προαιρετικῶς προδότην γενόμενον, ταλανίζει τοῦτον ὁ Κύριος, ἐλεῶν μᾶλλον, παρ' οὐδὲν μὲν θέμενον τοὺς πολλοὺς αὐτοῦ περὶ ἀκτημοσύνης λόγους, εὐχεύωτον δὲ τῇ φιλαργυρίᾳ καὶ τῷ διαβόλῳ γενόμενον, οὐ δι' ἀσθένειαν τῶν τοῦ διδασκάλου λόγων, οἳ καὶ τελῶνας ἐπεσπάσαντο καὶ πόρνους· ἀλλὰ δι' οἰκείαν ἀπροσεξίαν καὶ πονηρίαν.

Ἀλλ' ἔρεῖ τις πάλιν ὅτι, καὶ εἰ καλὸν ἦν τῷ Ἰούδα, εἰ οὐκ ἐγεννήθη, διὰ τί εἶπεν αὐτὸν γεννηθῆναι; Διότι οὐ κακὸς ἐγεννήθη, ἀλλὰ κακὸς ἐγένετο, μοχθηρίᾳ γνώμης καὶ φαυλότητι προαιρέσεως. Οὐδένα δὲ ὁ θεὸς ἀναγκάζει γενέσθαι καλόν, εἰ μὴ ἐκὼν εἴη καλός· ἀλλ' ὑποτίθησι μὲν τὰ σωτήρια, καὶ συνεργεῖ τῷ αἰρουμένῳ ταῦτα συγχωρεῖ δὲ φέρεσθαι ἔκαστον, ὡς αὐτεξούσιον, ἔνθα βούλοιο. Καὶ ὁ Ἰούδας τοίνυν, οὐκ ἐπειδὴ ἐγεννήθη, γέγονε κακός, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐβλάθθη. Διπλῆς δὲ οἱ γινόμενοι πονηροὶ κολάσεως ἄξιοι, διότι τε γεγόνاسι πονηροὶ, καὶ διότι ἐκ τῶν ἀγαθῶν οὐκ ὠφελήθησαν. Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ γινόμενοι ἀγαθοὶ, διπλῆς εἰσιν ἄξιοι τιμῆς, διότι τε γεγόνασιν ἀγαθοὶ, καὶ διότι οὐκ ἐκ τῶν πονηρῶν ἐβλάθθησαν.

25 Ἀποκριθεὶς δὲ Ἰούδας, ὁ παραδιδούς αὐτόν, εἶπε·

Μήτι ἐγὼ εἰμι, ῥαββί;

Ω τῆς ἀναισχυντίας! Ἐρωτᾷ, λαθεῖν τοὺς μαθητὰς τέως πειρώμενος. Ἐξ ἀρχῆς μὲν γὰρ οὐκ ἠρώτησεν, ὅτε ὁ Χριστὸς εἶπεν, *Εἰς ἐξ ὑμῶν*. ὤφετο γὰρ ἔτι λανθάνειν τὸν διδασκαλόν· ὅτε δὲ καὶ παρὰσημον προσέθηκεν, ἔγνω, ὅτι διέγνωσται, καὶ λοιπὸν, τῶν ἄλλων ἐρωτησάντων, ἐρωτᾷ καὶ αὐτὸς, θαρρῶν τῇ ἐπιεικείᾳ τοῦ διδασκάλου, ὅτι πάντως οὐκ ἐλέγξει προδῆλως αὐτόν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ῥαββὶ τοῦτον ἐκάλεσεν, ἥτοι, διδάσκαλον.

25 Λέγει αὐτῷ· Σὺ εἶπας.

Ορα, πῶς ἀνεξικάκως αὐτόν ἐλέγχει, ὅρους ἡμῖν καὶ κανόνας

μακροθυμίας πηγνύς. Φησὶ γάρ· Σὺ κατέθου, ὅτι σὺ εἶ. Περιαιρουμένου γὰρ τοῦ, μή τι, τὸ, ἐγὼ εἰμι, ραβδί, περιλείπεται, κατάρθωσιν καὶ ὁμολογίαν ἐμφαῖνον. Ὁ μὲν οὖν Χριστὸς οὐδὲν παρέλειψε τῶν εἰς διόρθωσιν συντεινόντων· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ διαφόρως ὑπεμίμνησκε, καὶ κατεῖχε, καὶ δι' ἔργων, καὶ διὰ λόγων, καὶ διὰ φόβου, καὶ διὰ θεραπείας, καὶ διὰ πάντων. Ἐπεὶ δὲ οὐδὲν αὐτὸν ἀρίστα τοῦ νοσήματος, καὶ παντάπασιν ἀνίατος ἔμενε, λαιπὸν, ἐκεῖνον ἀρεῖς, ἐπὶ τὰ ἐξῆς τρέπεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΔ΄.

Περὶ τοῦ μυστικοῦ δεῖπνου.

26 Ἐσθιόντων δὲ αὐτῶν, λαβὼν ὁ Ἰησοῦς τὸν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔκλασε, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς, καὶ εἶπε· Λάβετε, φάγετε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου.

Μετὰ τὸ φαγεῖν τὸ νομικὸν πάσχα, κατακλιθέντες ἐδείπνουν, ὡς προείρηται· εἶτα ἀναστὰς, ἔνιψε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, ὡς ὁ Ἰωάννης φησὶ (α), καὶ αὖθις ἀναπεσόντες ἥσθιον· ἔπειτα μεταξὺ παρέδωκε τὸ μυστικὸν δεῖπνον τοῖς μαθηταῖς. Ἐσθιόντων γάρ, φησιν, αὐτῶν, λαβὼν ἄρτον, δηλαδὴ, τὸν παρακεείμενον αὐτῷ, ἢ καὶ ἕτερον συμπαρακεείμενον, ὡς διδάσκαλῳ, ἔκλασεν, εἶπουν, συνέθρυψε, καὶ μετέδωκεν αὐτοῖς. Ὁ δὲ Δουκᾶς γράφας (β), Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, προσέθηκε, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον, ἥγουν, παραδιδόμενον εἰς θάνατον.

Εὐχαρίστησε δὲ νῦν μὲν πρὸ τοῦ ἄρτου, μετὰ τοῦτο δὲ καὶ πρὸ τοῦ ποτηρίου, διδάσκων, ὅτι εὐχαριστεῖν δεῖ πρὸ

(α) Ἰωαν. ΙΓ', 4.

(β) Δουκ. ΚΒ', 19.

τοῦ τοιοῦτου μυστηρίου, τελουμένου πρὸς εὐεργεσίαν τῆς ἡμῶν φύσεως· εἰ γὰρ ἡ τοῦ τυπικοῦ ἀμνοῦ θυσία, καὶ ὁλοθρεύσεως ἀπαλλαγὴν, καὶ δουλείας ἐλευθερίαν τοῖς Ἑβραίοις ἐχαρίσατο, πολλῷ μᾶλλον ἡ τοῦ ἀληθινοῦ τοῖς χριστιανοῖς· ἅμα δὲ καὶ δεικνύων, ὅτι ἐκὼν ἐπὶ τὸ πάθος ἔρχεται, καὶ προσέτι παιδεύων ἡμᾶς, εὐχαριστεῖν, ἐφ' οἷς πάσχομεν.

Ὡςπερ δὲ οἱ ζωγράφοι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πίνακος καὶ τὰς γραμμὰς ὑποτιθέασιν καὶ σκιαγραφοῦσι, καὶ τὰ χρώματα ἐπιβάλλουσι καὶ μορφοῦσιν· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐπὶ τῆς αὐτῆς τραπέζης καὶ τὸ τυπικὸν καὶ σκιῶδες πάσχα ὑπέγραψε, καὶ τὸ ἀληθινὸν καὶ τέλειον προσέθηκε. Καὶ ἐπεὶπερ ἡ σφαγὴ τοῦ νομικοῦ ἀμνοῦ τὴν σφαγὴν τοῦ λογικοῦ ἀμνοῦ προεμήνυν, ἔδει πάντως τὴν σκιὰν ἀφανισθῆναι, φανέντος τοῦ ἡλίου, καὶ τὸν τύπον ὑποχωρῆσαι, τῆς ἀληθείας ἐλθοῦσης.

[Ἐπὶ τούτων (1) μετὰληψις μὲν λέγεται, διότι μεταλαμβάνομεν αὐτῶν· *κοινωνία* δὲ, διότι κοινωνοῦμεν καὶ τῷ Χριστῷ καὶ ἀλλήλοις δι' αὐτῶν, καὶ σύσσωμοι γινόμεθα Χριστοῦ, καὶ μετὰ ἀλλήλων. Οὔτε δὲ φθίρονται, οὔτε εἰς ἀφεδρῶνα χωροῦσιν, ἀλλ' εἰς σύστασιν ἀναλίσκονται οὐσιώδη τῶν μεταλαμβάνοντων. Καὶ ὥςπερ οὐχ ἕτερον παρὰ τὸ πρότερον σῶμα καὶ αἷμα τοῦ μεταλαμβάνοντος γίνονται, οὕτως οὐδὲ πάλιν ἕτερον σῶμα καὶ αἷμα παρὰ τὸ τοῦ δεσπότου τοῦτο φαμέν. Τοῦτο γάρ, φησὶν, ἐστὶ τὸ σῶμά μου. [Καὶ (2) αὖθις· Τοῦτο γάρ ἐστι τὴ αἱμά μου.] Ὑπερφυῖς δὲ ὁ λόγος. Εἰ δὲ καὶ ὁ μέγας βασιλεὺς ἀντίτυπα ταῦτα εἶπε, ἀλλὰ πρὸ τοῦ ἁγιασθῆναι, καὶ πρὸ τοῦ τὴν χάριν λαβεῖν. Ὅρα δὲ, πῶς ἐκ τῶν κατὰ φύσιν ἐν τοῖς ὑπὲρ φύσιν γινόμεθα· κατὰ φύσιν μὲν γάρ, ἡ τοῦ προκειμένου ἄρτου καὶ οἴνου βρώσις καὶ πόσις· ὑπὲρ φύσιν δὲ,

(1) Τὰ παρενθετιμμένα ἀναγινώσκονται παρ' ἀμφοτέραις ταῖς χειρογράφαις ἐν τῇ περιελίδι.

(2) Τὰ παρενθετιμμένα παραλείπονται παρὰ τῷ Α.

ἡ τούτων ἐνέργειά τε καὶ δύναμις. Ἐνίψε δὲ πρῶτον τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, εἶτα τοῦτοις τοῦ μυστηρίου τούτου μετέδωκεν, ἵνα μάθωμεν, ὅτι χρὴ πρῶτον καθαίρεσθαι, εἶτα μεταλαμβάνειν.

Ἀνθρακὰ (1) εἶδεν Ἡσαΐας (α). Ἀνθραξ δὲ, οὐ ξύλον ἐστὶν ἀπλῶς, ἀλλὰ πεπυρακτωμένον· φωτίζει μὲν τοὺς ἄξιους· [φλέγει (2) δὲ τοὺς ἀναξίους,] κατὰ τὴν διπλὴν τοῦ πυρὸς ἐνέργειαν· φλέγει δὲ, τῷ κολάζειν καὶ συντήκειν.]

27 Καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων· Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης.

Τῆς καινῆς Διαθήκης, ἥτοι, τῆς νέας νομοθεσίας. Τὸ μὲν γὰρ αἷμα τοῦ τυπικοῦ ἁμνοῦ, τῆς παλαιᾶς ἦν Διαθήκης· τὸ δὲ τοῦ ἀληθινοῦ ἁμνοῦ, τῆς νέας ἐστίν.

[Ἡ (3) τοῦτο εἶπε διὰ τὸ αἷμα τὸ τῆς παλαιᾶς Διαθήκης. Ἐν τῇ Ἐξόδῳ (5) γὰρ μοσχάρια θύσας Μωϋσῆς, «τὸ ἥμισυ τοῦ αἵματος ἐνέχεεν εἰς κρατῆρα, καὶ λαβὼν τὸ βιβλίον τῆς διαθήκης, ἀνέγνω εἰς τὰ ὦτα τοῦ λαοῦ· καὶ εἶπαν· Πάντα, ὅσα ἐλάλητε Κύριος, ποιήσομεν, καὶ ἀκουσόμεθα. Λαβὼν δὲ Μωϋσῆς τὸ αἷμα, κατεσκέδασε τοῦ λαοῦ, καὶ εἶπεν· Ἰδοὺ, τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, ἧς διεθετο Κύριος πρὸς ὑμᾶς περὶ πάντων τῶν λόγων τούτων.» Ἦν οὖν ἐκεῖνο τὸ αἷμα, σφραγὶς τῆς δια-

(1) Ἀπὸ τῆς λέξεως Ἀνθρακὰ παρὰ μὲν τῷ Α ἄρχεται ἕτερον σχόλιον, διὰφορον τοῦ προτέρου, παρὰ δὲ τῷ Β συνέχεται· τοῦτο τοῖς ἀνωτέρω.

(α) Ἡσ. σ', 6.

(2) Τὰ παρενθεθειμένα παραλείπονται παρὰ τῷ Α. Ὁ δὲ Ἐντίνιος μετέφρασεν, ὡς ἂν ἐγράφετο· φωτίζει μὲν ὁ ἀνθραξ τοῦ μυστηρίου τούτου τοὺς ἄξιους κ. τ. λ. Καὶ χωρὶς τούτων δὲν ὑπάρχει τῶντι καμία προσαρμογὴ εἰς τὸ χωρίον τοῦτο.

(3) Ταῦτα παρὰ τῷ Α.

(5) Ἐξοδ. ΚΑ', σ. 7. 8.

θήκης, καὶ μαρτύριον, καὶ βεβαίωσις τῆς συνθήκης τοῦ λαοῦ.]

28 Τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον.

Περὶ πολλῶν, ἀντὶ τοῦ, ὑπὲρ πολλῶν. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ τὸ αἷμα ὑπὲρ τῶν Ἑβραίων μόνων ἐξεχεῖτο· τοῦτα δὲ, ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων. Πολλοὺς γὰρ τοὺς πάντας ἐνταῦθα καλεῖ· καὶ γὰρ οἱ πάντες, πολλοί. *Η, πολλῶν, εἶπε, πρὸς σύγκρισιν τοῦ τῶν Ἑβραίων ἔθνους· πλείους γὰρ αὐτῶν, οἱ ἐξ ἀπάντων ἔλευθερούμενοι καὶ σωζόμενοι, δι' οὓς ὁ Χριστὸς ἀπέθανεν.

28. Εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

Ἐκεῖνο μὲν γὰρ εἰς σωτηρίαν τῶν πρωτοτόκων μόνον ἐξεχεῖτο· τοῦτο δὲ, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν τῶν πάντων ἀνθρώπων. Ὅρα, πόσον εἰσὶ μέζονα τῶν παλαιῶν τὰ νέα μυστήρια! Προσφεύστατα δὲ νῦν διαθήκην ὠνόμασε, διὰ τὸν προσεγγίζοντα θάνατον· διατίθενται γὰρ οἱ ἀποθνήσκοντες. Ὡς περ οὖν ἡ παλαιὰ διαθήκη θύματα καὶ αἵματα εἶχεν, οὕτως ἄρα καὶ ἡ καινὴ, τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ δεσπότου.

Οὐκ (1) εἶπε δὲ, ὅτι ταῦτά εἰσι σύμβολα τοῦ σώματός μου καὶ τοῦ αἵματός μου· ἀλλ' ὅτι ταῦτά εἰσιν αὐτὸ τὸ σῶμά μου, καὶ αὐτὸ τὸ αἷμά μου. Λοιπὸν οὖν χρὴ μὴ πρὸς τὴν φύσιν τῶν προκειμένων ὁρᾶν· ἀλλὰ πρὸς τὴν δύναμιν αὐτῶν. Ὡς περ γὰρ ὑπερφυῶς ἐθέωσε τὴν προσληφθεῖσαν σάρκα· οὕτως ἀπορρήτως μεταποιεῖ καὶ ταῦτα εἰς αὐτὸ τὸ ζωοποιὸν αὐτοῦ σῶμα, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ τίμιον αὐτοῦ αἷμα, καὶ εἰς τὴν χάριν αὐτῶν.

ἔχουσι δέ τινα καὶ ὁ ἄρτος πρὸς τὸ σῶμα, καὶ ὁ οἶνος πρὸς τὸ αἷμα ἐμφέρειαν. Καὶ ὁ ἄρτος γὰρ καὶ τὸ σῶμα, γεώδη, καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ αἷμα, θερμαντικά. Καὶ ὥς περ ὁ ἄρτος

(1) Τὸ χωρίον τοῦτο ἀναφέρει ὁ Ριχάρδος Σίμων ἐκ χειρογράφων Παρισίων ἐν τῇ συγρᾶμματι αὐτοῦ Histoire critique des principaux commentateurs du N. T. Σελ. 84.

στηρίζει· οὕτω καὶ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ τοῦτό τε ποιεῖ, καὶ πλέον, ἀγιάζει καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν. Καὶ ὥσπερ ὁ οἶνος εὐφραίνει· οὕτω καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ τοῦτό τε ποιεῖ, καὶ πλέον, γίνεται φυλακτήριον.

Εἰ δ' ἐνὸς σώματος καὶ αἵματος οἱ πάντες πιστοὶ μεταλαμβάνομεν, οἱ πάντες ἔνδοξον, διὰ τῆς αὐτῆς τῶν αὐτῶν μυστηρίων μεταλήψεως, καὶ ἐν Χριστῷ πάντες, καὶ ὁ Χριστὸς ἐν πᾶσιν. Ὁ τρώγων μου γάρ, φησι, τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ (α). Ὁ μὲν γὰρ λόγος ἠνώθη τῇ σαρκί, διὰ τῆς προσλήψεως· αὕτη δὲ πάλιν ἐνοῦται ἡμῖν, διὰ τῆς μεταλήψεως. Αἵματος δὲ καὶ διαθήκης μνημονεύσας, τὸν θάνατον αὐτοῦ πάλιν ἐνέφηνε, τῇ πυκνότητι τῆς μνήμης εὐπαράδεκτον αὐτοῖς τοῦτον καθιστῶν. Εἰ γάρ, καὶ πολλάκις τοῦτου προκαταγγελλέντος, ὅμως παρ' αὐτὸ τὸ πάθος ἐθορυβήθησαν, τί οὐκ ἂν ἔπαθον, μηδὲν προμαθόντες;

Λουκᾶς δὲ λέγει, καὶ τοῦτο εἰπεῖν τότε τὸν Κύριον, ὅτι Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν (β), τοῦτό, φησι, τὸ καινὸν μυστήριον, καὶ μὴ ἐκεῖνο, τὸ παλαιόν· ἐκεῖνο μὲν γὰρ τὸ θυσίασμα, εἰς ἀνάμνησιν ἐγίνετο τῆς ἐν Αἰγύπτῳ σωτηρίας τῶν ἑβραϊκῶν πρωτοτόκων, καὶ τῆς τῶν ἑβραίων ἐλευθερίας· τοῦτο δὲ, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ δεσπότου. Διὰ τῆς τοιαύτης γὰρ θυσίας ἀναμνησκόμεθα, ὅτι τὸ σῶμα αὐτοῦ παρέδωκεν εἰς θάνατον ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐξέχευε, καὶ τῇ συνεισέει τὴν μνήμην ἀνανεούμεθα.

Εἶδες, πῶς μετέθηκε τοὺς μαθητὰς ἀπὸ τῆς παλαιᾶς θυσίας ἐπὶ τὴν καινὴν; ποία γὰρ εἰκόνας ἔτι χρεῖα τοῖς ἡδὴ τὸ πρωτότυπον ἔχουσι; Φησὶ δὲ ὁ Χρυσόστομος (γ), ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς πρῶτος τότε μετέσχε τοῦ μυστηρίου, ἵνα μὴ ἀπ-

(α) Ἰωαν. γ', 56.

(β) Λουκ. ΚΒ', 19.

(γ) Τομ. Ζ'. Σελ. 783. Β.

δισθῶσι, σαρκὸς καὶ αἵματος μεταλαβεῖν ἐπιτρεπόμενοι, καὶ
τούτου δὲ τεκμήριον, τὸ εἰπεῖν αὐτόν·

29 Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι οὐ μὴ πῶς ἀπ' ἄρτι ἐκ τούτου
τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου, ἕως τῆς ἡμέρας
ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ πίνω μεθ' ὑμῶν καινὸν ἐν τῇ
βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς μου.

Εἰ δὲ τοῦ πατρὸς μετέσχε, μετέλαβεν ἄρα καὶ τοῦ ἄρτου.
Τὸ μὲν οὖν, ἀπ' ἄρτι, σημαίνει τὸ, ἀπὸ τοῦ νῦν· ἡμέραν δὲ
ἐκείνην λέγει, τὸν μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ καιρὸν, ὅτε ἔφαγε
καὶ ἔπινε μετὰ τῶν μαθητῶν, ὃ καὶ αὐτοὶ ποιοῦμενοι τῆς ἀνα-
στάσεως αὐτοῦ ἀπόδειξιν, ἔλεγον· Οἷτινες συνεφάγομεν καὶ
συνεπίομεν αὐτῷ (α). Καινὸν δὲ, ἀντὶ τοῦ, καινῶς καὶ
παραδόξως. Τοῦ σώματος γὰρ ἀθανατισθέντος, καὶ μηκέτι
δεομένου βρώσεως ἢ πόσεως, ἔφαγε καὶ ἔπινε, οὐ διὰ χρείαν,
ἀλλὰ διὰ πληροφορίαν, τοῦ μὴ φάσμα δοκεῖν. Βασιλείαν δὲ
καλεῖ, τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ἐξουσίαν, ὡς ἀνθρώπῳ, μετὰ τὴν
ἀνάστασιν· ἐδόθη μοι γάρ, φησι, πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρα-
νῷ καὶ ἐπὶ γῆς (β)· τοῦ πατρὸς μου δὲ, τουτέστι, τῇ ὑπὸ
τοῦ πατρὸς μου δοθείσῃ μοι. Τοῦτο δὲ εἶπε, καὶ διότι πρὸς
αὐτὸν ἀναφέρει πάντα τὰ ἑαυτοῦ.

Ὁμοίως δὲ καὶ Μάρκος ἔγραψεν (γ)· Ὅταν αὐτὸ πίνω καινὸν
ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ. Ναὶ μὴν καὶ Λουκᾶς (δ)· Ἔως ὅτου
ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἔλθῃ· βασιλείαν καὶ οὗτοι, τὴν δη-
λωθεῖσαν λέγοντες ἐξουσίαν. Ὁ δὲ Λουκᾶς ἔτι καὶ περὶ τοῦ
νομικοῦ πάσχα φησὶν εἰπεῖν τὸν Χριστὸν (ε), ὅτι Οὐ μὴ γά-
ρῳ ἐξ αὐτοῦ, ἕως ὅτου πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ,

(α) Πραξ. ι'. 41.

(β) Ματθ. κη', 18.

(γ) Μαρκ. ια', 25.

(δ) Λουκ. κβ', 18.

(ε) Λουκ. κβ', 16.

δηλαδή, τῇ κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα. Καὶ τότε γὰρ ἐπιτελέσει τὸ πάσχα τελεώτερόν τε καὶ καθαρώτερον, θύων τὸν ἀπόρρητον λόγον τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος τῇ μαχαίρᾳ τῆς διδασκαλίας, καὶ διαιρῶν αὐτὸν καὶ διανέμων τοῖς ἀξίοις τῆς τοιαύτης μυσταγωγίας.

Τίς δὲ ἡ πόσις καὶ ἡ ἀπόλαυσις; Ἡμῶν μὲν, τὸ μαθεῖν ἐκείνου δὲ, τὸ διδάξαι καὶ κοινώσασθαι τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς τὸν λόγον, ὡς ὁ θεολόγος φησὶ Γρηγόριος, κάλλιστα περὶ τοῦ τοιοῦτου πάσχα φιλοσοφήσας (1). Ἀλλὰ καὶ περὶ τούτων μὲν εἰς τοσοῦτον.

Τὰ δὲ τοῦ Λουκᾶ ῥητὰ μεταχειριστέον καὶ συμβιβαστέον, ὡς οἶόν τε. Λέγει γὰρ ἐκεῖνος (α), τὸν Χριστὸν πρῶτον μὲν λαβεῖν ποτήριον, καὶ εὐχαριστῆσαι, καὶ εἰπεῖν· *Λάβετε τοῦτο, καὶ διαμερίσατε ἑαυτοῖς· εἴτα λαβεῖν ἄρτον, καὶ εὐχαριστῆσαι, καὶ διανεῖμαι*. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ ποτήριον. Καὶ δοκεῖ περὶ δύο ποτηρίων λέγειν· οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο· ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἔλαβε ποτήριον, καὶ ἠὲ εὐχαρίστησε, καὶ εἶπε· *Λάβετε τοῦτο, καὶ διαμερίσατε ἑαυτοῖς· εἴτα προσθεῖς (β), ὅτι Οὐ μὴ πλώ ὑπὸ τοῦ γεννήματος τῆς ἡμπελου, ἕως ὅτου ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἔλθῃ· τῷ φόβῳ τοῦ θανάτου αὐτοῦ διετάραξεν αὐτούς. Οἷα δὲ εἰκὸς, διατριβῆς καὶ συγχύσεως γενομένης, ἀπέθετο τὸ ποτήριον· εἴτα, καιροῦ τινος διελθόντος, γεγόνاسι τὰ ἑξῆς, ἦτε τοῦ ἄρτου, καὶ ἡ τοῦ ποτηρίου μετάδοσις. Εἰπὼν γὰρ ὁ εὐαγγελιστὴς (γ) περὶ τοῦ ἄρτου, ὅτι εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς· εἴτα ἐπαγαγὼν, ὅτι Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον (δ), ἔδειξεν, ὅτι ἐκείνο τὸ ποτήριον, ὃ πρότερον ἔλαβεν. Οὐκ εἶπε γὰρ, ὅτι Ὡσαύτως καὶ ποτήριον, ἀλλ' ὅτι Ὡσαύ-*

(1) Γρηγόρ. Ναζ. Σελ. 258.

(α) Λουκ. ΚΒ', 17. 19. 20.

(β) Λουκ. ΚΒ', 18.

(γ) Λουκ. ΚΒ', 19.

(δ) Λουκ. ΚΒ', 20.

τως καὶ τὸ ποτήριον· τῇ προσθήκῃ τοῦ ἄρτου τὸ προεγνω-
σμένον δηλώσας. Τὸ δὲ, *Τοῦτο τὸ ποτήριον, ἡ καινὴ διαθήκη*
ἐν τῷ αἵματί μου (α), εἰ καὶ δοκεῖ δύσφραστον, ἀλλ' οὐδὲν
διαφέρει τοῦ λόγου τοῦ ῥηθέντος ὑπὸ Ματθαίου καὶ Μάρκου.
Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ εἶπον, *Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς*
διαθήκης, τουτέστιν, ὃ ἡ καινὴ διαθήκη παραδίδωσιν· οὗτος
δὲ φησιν, ὅτι *Τοῦτο τὸ ποτήριον, ἡ καινὴ διαθήκη ἐστίν*, ἣν
ἐγὼ διατίθεμαι νῦν, ἐντελλόμενος ὑμῖν οὕτω ποιεῖν. Καινὴ
δὲ τοῦτο διαθήκη ἐστίν *ἐν τῷ αἵματί μου*· ἡ γὰρ παλαιὰ δια-
θήκη ἀλόγου ζώου αἷμα εἶχεν. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ, *Πλὴν ἰδοὺ,*
ἡ χεὶρ τοῦ παραδιδόντός με μετ' ἐμοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης
(β), ὁμοῖον ἐστὶ τῷ, *ὃ ἐσθίω μετ' ἐμοῦ, ἢ τῷ, ὃ ἐμβάψας μετ'*
ἐμοῦ ἐν τῷ τρυβλίῳ τὴν χεῖρα. Τέθεικε δὲ τοῦτο Λουκᾶς μὲν
μετὰ τὴν τοῦ ποτηρίου καὶ τοῦ ἄρτου διανομὴν, Ματθαῖος δὲ
καὶ Μάρκος, πρὸ ταύτης. Καὶ φαίνεται, ὅτι δις εἶπε τοῦτο
ὁ Χριστὸς, πρὸ τε τῆς μεταδόσεως τῶν μυστηρίων, ὅτε καὶ
ἐν τῷ τρυβλίῳ βάπτοντες ἦσθιον· καὶ μετὰ τὴν μετάδοσιν,
ὅτε τὸ τρυβλίον αὖθις παρετέθη.

Καὶ τοῦτο δὲ πολλῆς ἀξίον ἀπορίας, πῶς, τοῦ Ματθαίου φή-
σαντος, ὅτι ὁ Χριστὸς πρὸ τῆς διανομῆς τῶν μυστηρίων ἐφανερώσας
τὸν προδότην, ἀποκριθεὶς πρὸς αὐτὸν τὸ, *Σὺ εἶπας* (γ), αὖθις ὁ
Ἰωάννης (δ) μετὰ τὴν διανομὴν, ἀγνοοῦντας ἱστορεῖ τοὺς μαθη-
τάς, καὶ ἀπορομένους, ὅτε καὶ ἑαυτὸν, ὑπὸ Πέτρου παρορμηθέν-
τα, διερωτῆσαι λέγει τὸν διδάσκαλον, καὶ δοθῆναι σημεῖον τὸ
βαφέν ψωμίον. Δῆλον γὰρ, ὡς ὕστερον τοῦτο γέγονε. *Λαβὼν γὰρ,*
φησι, τὸ ψωμίον ἐκεῖνος, εὐθέως ἐξῆλθε (ε). Τοῖς μὲν οὖν ἄλ-

(α) Λουκ. ΚΒ', 20.

(β) Λουκ. ΚΒ', 21.

(γ) Ματθ. ΚΣ', 25.

(δ) Ἰωαν. ΙΓ', 23—26.

(ε) Ἰωαν. ΙΓ', 30.

λοις ἐξηγηταῖς οὐδεμίᾳς ἐπιστάσις ἤξιώθη τὸ παρὸν ζήτημα· φιλοπονήσασαι δὲ ἡμῖν, ὃ διεγνώσθη, ρηθήσεται. Νενοήκαμεν γάρ, ὅτι πρὸ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ ποτηρίου τῶν μαθητῶν κοινῶς ἐρωτησάντων, ὁ Χριστὸς πρῶτον μὲν ἔδωκε γνῶρισμα κοινότερον τὸ, ὃ ἐμβάψας μετ' ἐμοῦ, καί, ὃ ἐμβαπτόμενος· καὶ γὰρ πάντες καὶ ἐνέβαψαν καὶ ἐνεβάπτοντο (1) ἔτι εἶτα τοῦ πρῶτου ἰδικῶς ἐρωτήσαντος, προσέθηκεν ἰδικώτερον τὸ, *Σὺ εἶπας*. Ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον γνῶρισμα πλεῖον συνεσκήαστο, τὸ δευτέρον δὲ, ἔλαττον· ὅμως δὲ καὶ τοῦτο συνεσκήαστο, διὰ φιλανθρωπίαν, ὡς ἂν ἀπὸ τε τοῦ κοινοτέρου καὶ τοῦ ἰδικωτέρου γινούς ὁ Ἰούδας, ὅτι οὐ λέληθε, μεταμεληθεῖν πρὸ τοῦ διαγνώσθηναι τοῖς ἄλλοις μαθηταῖς. Ἀλλ' οὕτω μὲν, οὔτε ἀπὸ τοῦ πρώτου γνωρίσματος, οὔτε ἀπὸ τοῦ δευτέρου δυνηθέντες νοῆσαι, τίς ὁ προδότης ἐστί· τὸ γὰρ, *Σὺ εἶπας*, αἰνίγματι ἐφύκει· οὐδὲ γὰρ ἐκ τοῦ προφανοῦς ὡμολόγησεν, ὅτι ἐγὼ εἰμι· ἀλλὰ κατ' ἐρώτησιν, *Μήτι ἐγὼ εἰμι;* ἡσύχασαν, μήποτε καὶ προσονειδισθῶσιν, ὡς ἀνόητοι· καὶ γὰρ καὶ ἄλλοτε τοῦτο πεπόνθασιν· Ἰούδας δὲ, ἀπὸ τοῦ δευτέρου γνωρίσματος συνῆκε μὲν, ὅτι διεγνώσθη τῷ Χριστῷ· λογισάμενος δὲ, ὅτι οὐπω τέως τοῖς μαθηταῖς πεφανέρωται, μὴ νενοηκόσιν ἔτι, τὸν ἀγνοοῦντα προσεποιεῖτο, τῆς τοῦ διδασκάλου καταθάρρων ἀνεξικακίας. Μετὰ δέ γε τὴν τῶν μυστηρίων διανομήν, πάλιν ὁ Σωτὴρ ἐμαρτύρησεν, ἥγουν, διεμαρτύρατο περὶ τῆς προδοσίας, ὡς ὁ Ἰωάννης ἔγραψεν, ἵνα ὁ Ἰούδας τοσαύτης ἀξιώσεως μακροθυμίας, καὶ μὴ προδήλως παραδειγματισθεῖς, μηδὲ τῶν μυστηρίων ἀπελαθεῖς, ἀλλὰ καὶ τούτων ἐπίσης ταῖς μαθηταῖς μετασχὼν, γένηται βελτίων καὶ σωφρονέστερος. Εὐθύς δὲ οἱ μαθηταί, μνηκτί δυνηθέντες καρτερεῖν ἐπὶ πλεῖον· καὶ γὰρ ἡγωνίων, καὶ ἔβλεπον εἰς ἀλλήλους, ἀπο-

(1) Ἰωάν. ἔγραψεν ὁ Εὐθύμιος, καὶ ἐνέβαπτον, ἀντὶ τοῦ, καὶ ἐνεβάπτοντο.

ρούμενοι, περὶ τίνος λέγει· αὐτοὶ μὲν καὶ οὕτως οὐκ ἐτόλμησαν τὴν ἐρώτησιν, δι' ἣν εἰρήκαμεν αἰτίαν· τῷ Ἰωάννῃ δὲ ταύτην ἐπέτρεψεν ὁ Πέτρος, ὡς ἡγαπημένῳ μάλιστα τῷ διδασκάλῳ, καὶ ἀνακειμένῳ τηλικαῦτα ἐν τῷ κάλπῳ αὐτοῦ· ὁ δὲ μεταστραφείς, καὶ ἐπιπεσὼν ἐπὶ τὸ στῆθος αὐτοῦ, μετ' εὐλαβείας ἠρώτησεν εἰς τὸ οὖς. Καὶ λοιπὸν ὁ Σωτὴρ συνιδὼν, ὅτι ἀνίατος ὁ Ἰούδας μένει, οὐδ' οὕτω μὲν ἐθριάμβευσεν αὐτὸν, ἀπεκρίθη δὲ καὶ αὐτὸς εἰς τὸ οὖς, ὅτι *Ἐκείνός ἐστιν, ᾧ ἐγὼ βάψας τὸ ψωμίον ἐπιδώσω· καὶ ἐμβάψας τὸ ψωμίον ἐπαδίδωσκιν*· Ἰούδας δὲ λαβὼν τὸ ψωμίον, καὶ γνοὺς, ὅτι τεκμήριον ἦν ἀπὸ τε τῆς τοῦ Χριστοῦ πρὸς Ἰωάννην κρυφίας καινολογίας, καὶ ἀπὸ τοῦ μόνῳ αὐτῷ τοιοῦτον ψωμίον δοθῆναι· ἕτερον γάρ ἦν τοῦτο παρὰ τὸν διαμερισθέντα πᾶσιν ἄρτον· καὶ προσέτι· ἀκούσας, ὅτι *Ὁ ποιεῖς, ποιήσῃς τάχιον*, τουτέστιν, ὁ τῷ λογισμῷ ποιεῖς, ποιήσῃ καὶ τῷ ἔργῳ· ἤγγισε γὰρ ὁ καιρός· εἰ καὶ ἔτι τοῖς μαθηταῖς καὶ τὰ περὶ τοῦ ψωμίου ἠγνόητο, πρὸς μόνον ῥηθέντα κρυφίως τὸν Ἰωάννην, καὶ ὁ λόγος ἀδήλος ἦν, πρὸς τι ἐρρήθη· *Τινές γάρ, φησιν, ἐδόκουν, ἐπεὶ τὸ γλωσσόκομον εἶχεν ὁ Ἰούδας, ὅτι λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἀγόρασον ὧν χρεῖαι ἔχομεν εἰς τὴν ἑορτήν· ἢ τοῖς πτωχοῖς ἵνα τι δῶ (α).* καὶ τοῦτο μὲν, οὐκ ἐνεγκὼν τὴν αἰσχύνην· ὑπέλαβε γὰρ ἥδη πᾶσι φανερωθῆναι· τοῦτο δὲ, καὶ φοβηθεὶς τοὺς μαθητάς, μήπου καὶ διασπαράξωσιν αὐτόν· εὐθέως ἐξῆλθε, καὶ πρὸς τοὺς ἐπιθεοῦλους ἀπῆλθε. Ταῦτα δὲ πάντα μόνος ὁ Ἰωάννης ἀπήγγειλεν, ὡς παραλελειμμένα τοῖς ἄλλοις.

Τὸ δὲ, *ὧν χρεῖαι ἔχομεν εἰς τὴν ἑορτήν*, ἀπορίαν πολλοῖς τῶν ἐξηγητῶν ἐνεποίησε· τὴν γὰρ τοῦ πάσχα ἥδη ἐώρτασαν, ὡς προεῖρηται. Δῆλον οὖν, ὅτι τινὲς μὲν τῶν μαθητῶν ἔμαθον τὸν σκοπὸν τοῦ διδασκάλου, καθ' ὃν προεώρτασε τὸ πάσχα·

(α) Ἰωαν. ΙΓ', 29.

τινὲς δὲ ἀγνοοῦντες, ἐδόκουν, ὅτι ἔτι τοῦτο ἑορτάσει καὶ κατὰ τὴν παρασκευὴν ἢ καὶ τὴν τῶν ἀζύμων ἑορτὴν ὑποληπτέον.

Διὰ τί δὲ λέγεται ἀγαπᾶν τὸν Ἰωάννην ὁ Κύριος, καὶ διὰ τί ἀνέκειτο ἐν τῷ κόλπῳ αὐτοῦ, ῥηθῆσεται, θεοῦ διδόντος, ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου. Εἰ δὲ Λουκᾶς μὲν φησιν (α), εἰσελθεῖν τὸν σατανᾶν εἰς Ἰούδαν πρὸ τοῦ συλλαλῆσαι τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ στρατηγοῖς περὶ προδοσίας· Ἰωάννης δὲ, μετὰ τὸ ψωμίον (β), οὐκ ἐναντιολογοῦσι. Πρώτερον μὲν γὰρ ὁ σατανᾶς ἀπόπειραν ἐποίησατο, καὶ διεκωδώνισε (γ) τὸν ἄθλον· ὕστερον δὲ γνοὺς ἀφορισθέντα, ὡς ἀδιόρθωτον, θαρσύνσας ἐπεπλήθυνεν· οὐ τῶν υἱῶν δὲ μυστηρίων καταπρηνήσας εἰσεβρύη· πῶς γάρ; ἀλλ' ἀνάξιον αὐτὸν εἰδὼς τῆς τούτων μεταλήψεως, καὶ μηδὲν ἐντεῦθεν ὠφελημένον.

30 Καὶ ὑμνήσαντες, ἐξῆλθον εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν.

Ἐυχάριστῃσε μὲν πρὸ τῆς διανομῆς, ὕμνησε δὲ, μετὰ τὴν διανομὴν, ἵνα καὶ ἡμεῖς οὕτω ποιῶμεν, εὐχαριστοῦντες καὶ δοξάζοντες τὸν θεόν, τὸν ἀξιοῦντα ἡμᾶς τοιούτων ἀγαθῶν. Ἐξῆλθε δὲ εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, ἵνα μὴ δόξη κρύπτεσθαι, καὶ ἵνα μὴ στάσις ἐν τῇ πόλει γένηται δι' αὐτόν. Τὸ δὲ ὄρος τῶν ἐλαιῶν πέραν τοῦ χειμάρρου τῶν κέδρων ἦν, κατὰ τὴν Ἰωάννου γραφὴν (α), ὅπου ἦν καὶ κῆπος, εἰς ὃν εἰσῆλθεν αὐτὸς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. Ἦδει δέ, φησι, καὶ ὁ Ἰούδας, ὁ παραδιδοὺς αὐτόν, τὸν τόπον, ὅτι πολλάκις συνήχθη ὁ Ἰησοῦς ἐκεῖ μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Δῆλον οὖν, ὅτι τὰ πολλὰ

(α) Λουκ. ΚΒ', 3.

(β) Ἰωαν. ΙΓ', 27.

(γ) Διακωδωνίσθ έντες· ἤτοι, διεφθαρμένους. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ λέγεται ἐπὶ τῶν διαπραχόμενων. Τέτακται καὶ ἐπὶ τοῦ, διαπειρασθέντες. Οὕτως Λουκᾶς ὁ φῆτορ. Ἀπὸ δὲ τῶν ἵππων μετενέμεται. Εἰώθεαι γὰρ οὕτω δοκμάζει· τοὺς γενναίους ἵππους, εἰ μὴ καταπλήσσονται τὸν ἐν πολέμῳ θόρυβον, τοὺς κώδωνας· φοροῦντες· Ζωνάρης.

(α) Ἰωαν. ΙΒ', 1. 2.

ἔξω διενυκτέρευεν ἐν τοῖς ὄρεσι· τοῦτο μὲν εὐχῆς ἀπερισπάστου χάριν· τοῦτο δὲ καὶ, ἵνα κοινωνῇ τοῖς μαθηταῖς λόγων μυστικωτέρων. Πρὸ μέντοι τοῦ ἐξελθεῖν εἰς τὸ ὄρος πολλά εἶπεν, ὧν τὰ μὲν ὁ Λουκᾶς, τὰ δὲ ὁ Ἰωάννης ἱστορήσαν.

31 Τότε λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Πάντες ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ· γέγραπται γάρ· «Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρόβατα τῆς ποιμένης.»

Σκανδαλισθήσεσθε, ἀντὶ τοῦ, σαλευθήσεσθε τὴν εἰς ἐμὲ πίσιν, ἡγουν, φεύξεσθε. Τοῦ προφήτου δὲ Ζαχαρίου (α) τὸ ἐξῆς ῥητόν. Λέγεται δὲ ὁ πατὴρ πατάξαι τὸν υἱόν, ὡς παταγῆναι αὐτὸν συγχωρήσας, εἴπουν, ἀναιρεθῆναι. Δηλοῦται δὲ καὶ ἐντεῦθεν, ὅτι κατὰ γνώμην τοῦ πατρὸς ἀναιρεθήσεται διὰ τὴν οἰκονομίαν.

32 Μετὰ δὲ τὸ ἐγέρθηναί με, προάξω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

Προειπὼν τὰ λυπηρὰ, προλέγει καὶ τὰ παραμυθούμενα. Προάξω δὲ, ἀντὶ τοῦ, προλαβῶ ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐκεῖ ἐκδεχόμενος.

33 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος, εἶπεν αὐτῷ· Εἰ καὶ πάντες σκανδαλισθήσονται ἐν σοί, ἐγὼ δὲ οὐδέποτε σκανδαλισθήσομαι.

Δέον μάλιστα δεηθῆναι, καὶ εἰπεῖν· Κύριε, βοήθησον ἡμῖν· ὁ δὲ τρία ὁμοῦ πταίει· πρῶτον, ὅτι ἀντεῖπε καὶ τῷ προφῆτῃ, καὶ τῷ Χριστῷ· δεύτερον, ὅτι τῶν ἄλλων ἑαυτὸν προέθηκε· τρίτον, ὅτι ἑαυτῷ μόνῳ, καὶ οὐ τῇ βοηθείᾳ τοῦ θεοῦ τεθάρρηκε. Διὸ καὶ συγχωρεῖται πεσεῖν, ἵνα συσταλῇ, καὶ μάθῃ, μὴ σφόδρα θαρρῆεν ἑαυτῷ, καὶ παιδευθῶσι καὶ ἔτεροι. Ὅπερ δὲ φησι

(α) Ζαχαρ. ΙΓ', 7.

(TOM. Α΄.)

Λουκᾶς (α), ὅτι *Σίμων, Σίμων*, ἰδού, ὁ σατανᾶς ἐξήγησάτο ὑμᾶς, καὶ τὰ ἐξῆς, καθ' ἕτερον εἶπε καιρὸν, πρὸ τοῦ ἐξελθεῖν εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν· διὸ καὶ ἑτέρου λόγου εἰσὶν ἐκεῖνα.

34 Ἐφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἀμὴν λέγω σοι, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ νυκτὶ, πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρίς ἀπαρνήσῃ με.

Πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, ἀντὶ τοῦ, πρὶν τὰς φωνὰς πληρῶσαι τῆς ἀγωγῆς. Εἶωθε γὰρ ὁ ἀλέκτωρ καθ' ἑκάστην ἀγωγὴν πολλάκις φωνεῖν, εἴτα διαναπαύεσθαι, καὶ μετὰ τινα καιρὸν πάλιν ἀφ' ἑτέρας ἀρχῆς φωνεῖν. Τοῦτο δὲ Μάρκος ἐσαφηνίσεν εἰπὼν· Σὺ σήμερον ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ, πρὶν ἢ δις ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρίς ἀπαρνήσῃ με (β). Ἀρρησιρ δὲ λέγει, τὴν τοῦ μὴ εἰδέναι αὐτόν· φησὶ γὰρ ὁ Λουκᾶς· Οὐ μὴ φωνήσῃ σήμερον ἀλέκτωρ, πρὶν ἢ τρίς ἀπαρνήσῃ, μὴ εἰδέναι με (γ).

35 Λέγει αὐτῷ ὁ Πέτρος· Κἂν δέῃ με σὺν σοι ἀποθανεῖν, οὐ μὴ σε ἀπαρνήσωμαι.

Ὅσον διαβεβαιούται ὁ Χριστὸς, τοσοῦτον ὁ Πέτρος ἀντισχυρίζεται· σφοδρὸν γὰρ ἐν αὐτῷ τὸ πάθος τῆς ἐφ' ἑαυτῷ πεποιθήσεως· διὸ καὶ χαλεπὸν ὑφίσταται ναυάγιον, ἔρημος τῆς παρὰ θεοῦ βοήθειας ἀπολειφθεὶς, καὶ ἐλεγχθεὶς, ὅτι ἀσθενὴς ἐστίν. Ὅρα γοῦν μετὰ ταῦτα, πῶς κατεσταλμένος ἐστί. Καὶ γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἰπὼν περὶ τοῦ Ἰωάννου (δ), Κύριε, οὗτος δὲ τίς; καὶ ἐπιστομισθεὶς, αὐτίκα σεσίγηκε. Καὶ πρὸ τῆς ἀναλήψεως, ἀκούσας, Οὐχ ὑμῶν ἐστὶ γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς (ε), ὁμοίως ἡσύχασε. Καὶ μετὰ ταῦτα, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ

(α) Λουκ. ΚΒ', 31.

(β) Μαρκ. ΙΔ', 30.

(γ) Λουκ. ΚΒ', 34.

(δ) Ἰωαν. ΚΑ', 21.

(ε) Πραξ. Α', 7.

ἐνωτισθεῖς, ὅτι ὁ θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοῖνον (α), καὶ οὐδὲ σαφῶς εἰδὼς τὸ ῥηθὲν, ὅμως οὐκ ἐτόλμησεν ἀντεπιῖν. Ταῦτα δὲ πάντα τὸ πτώμα ἐκεῖνο τῆς ἀρνήσεως κατώρθωσε. Καὶ πρὸ τούτου μὲν ἑαυτῷ τὸ πᾶν τῆς πίστεως ἀνέτθει, λέγων· Ἐγὼ δὲ οὐδέποτε σκανδαλισθήσομαι (β)· καὶ, Οὐ μὴ σε ἀπαρνήσωμαι (γ)· δέον παρακινᾶν τοῖς λόγοις, ὅτι ἔαν ἔχω σε βοηθόν· ὕστερον δὲ, ἐπὶ τοῦ χωλοῦ, διαφρήθην ἔλεγεν, ὅτι· Ἡμεῖς τὲ ἀτενίζετε, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἡ εὐσεβεῖα ποιοῖκόσι τοῦ περιπυτεῖν αὐτόν (δ);

Ἐντεῦθεν οὖν μέγα δόγμα μανθάνομεν, ὡς οὔτε ἀνθρωπίνη προθυμία κατορθοῖ τι χωρὶς τῆς θείας ῥοπῆς, οὔτε θεία ῥοπή κέρδος φέρει χωρὶς ἀνθρωπίνης προθυμίας. Καὶ ἀμφοτέρων παραδείγματα Πέτρος καὶ Ἰούδας. Ὅθεν χρὴ μῆτε τὸ πᾶν ἐπὶ τὸν θεὸν ῥίψαντας καθεύδειν, μῆτε σπουδάζοντας, τὸ πᾶν ἑαυτοὺς οἴεσθαι κατορθοῦν. Οὔτε γὰρ τὸ πᾶν ὁ θεὸς ἐργάζεται, ἵνα μὴ ἀργοὶ μένωμεν· οὔτε τὸ πᾶν ἡμεῖν ἐφίησιν, ἵνα μὴ καυχώμεθα· ἀλλ' ἑκατέρου τὸ βλαβερόν ἀφελὼν, τὸ χρησιμον ἡμεῖν ἀπολέλοιπεν. Ἀφῆκεν οὖν τὸν κορυφαῖον πεσεῖν, οὐ μόνον διὰ τὰς ῥηθείσας αἰτίας, ἀλλὰ καὶ, ἵνα πλεῖον ἀγαπήσῃ. Ἢ, γὰρ πλεῖον ἀφελῇ, πλεῖον ἀγαπήσει (1).

Καὶ ἡμεῖς τὸ νῦν πειθώμεθα πανταχοῦ τῷ θεῷ, καὶ μὴ ἀντιλέγωμεν, καὶ εἰ τὸ παρ' αὐτοῦ λεγόμενον ἐναντίον εἶναι δοκεῖ τοῖς ἡμετέροις λογισμοῖς, καὶ ταῖς ὁψεσι· καὶ ἔστω καὶ λογισμῶν καὶ ὁψων κυριώτερος ὁ λόγος αὐτοῦ. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν φρικτῶν μυστηρίων ποιῶμεν, μὴ τὰ προκείμενα μόνον βλέποντες, ἀλλὰ τοῖς λόγοις τοῦ δεσπότης πειθόμενοι· καὶ

(α) Πραξ. Ι', 15.

(β) Ματθ. ΚΓ', 33.

(γ) Ματθ. ΚΓ', 32.

(δ) Πραξ. Ι', 12.

(1) Ἀναφέρεται εἰς Λουκ. Ζ', 47. 48.

ἐπειδή φησι, *Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ, Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, καὶ πειθώμεθα καὶ πιστεύωμεν.* Καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος αἰσθητὸν μὲν τὸ ὕδωρ, ἀλλὰ νοητὸν τὸ δῶρον, ἡ ἀναγέννησις. Ἐπεὶ γὰρ σώματι συμπέλεκται ἡμῶν ἡ ψυχὴ, ἐν αἰσθητοῖς τὰ νοητὰ παρέδωκεν ἡμῖν ὁ θεός.

35 Ὅμοίως καὶ πάντες οἱ μαθηταὶ εἶπον.

Μιμησάμενοι καὶ αὐτοὶ τὸν Πέτρον.

36 Τότε ἔρχεται μετ' αὐτῶν ὁ Ἰησοῦς εἰς χωρίον λεγόμενον Γεθσημανῆ· καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς· Καθίσατε αὐτοῦ, ἕως οὗ ἀπελθὼν προσεύξωμαι ἐκεῖ.

Μόνος ἄπειν εἰς προσευχὴν, διδάσκων, ὅτι χρὴ τὸν θερμῶς προσεύχεσθαι μέλλοντα, μεμονωμένον προσεύχεσθαι.

[Ὡς (1) ἄνθρωπος προσηύξατο, διδάσκων τοὺς ἀνθρώπους, ἐν πειρασμοῖς προσεύχεσθαι, καὶ εἰς θεὸν ἀνατείνεσθαι, καὶ ἐκτενέστερον ἐπικαλεῖσθαι τὴν ἐκείνου βοήθειαν.]

37 Καὶ παραλαβὼν τὸν Πέτρον καὶ τοὺς δύο υἱοὺς Ζεβεδαίου, ἤρξατο λυπεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν.

[Ἔστι (2) δειλία φυσικὴ, μὴ θελούσης τῆς ψυχῆς διαιρεθῆναι τοῦ σώματος, διὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐντεθεῖσαν αὐτῇ παρὰ τοῦ δημιουργοῦ φυσικὴν συμπάθειάν τε καὶ οἰκειότητα. Καὶ ἔστι δειλία παρὰ φύσιν, ἐκ προδοσίας λογισμῶν καὶ ἀπιστίας συνισταμένη, ὡς ὅταν τις ἐν νυκτὶ δειλιᾷ, διὰ τὰ φάσματα καὶ τοὺς ψόφους. Ταύτην δὲ τὴν δειλίαν, ὡς παρὰ φύσιν, ὁ Χριστὸς οὐ προσήκατο.]

Οὐκ εἰς τὴν προσευχὴν παρέλαβεν αὐτοὺς, ἀλλὰ πρὸ τῆς προσευχῆς, ἰδίᾳ τῶν ἄλλων μαθητῶν, ὥστε μόνον ἐνδείξασθαι αὐτοῖς τὰ τῆς λύπης. Μάρκος δὲ φησιν (α), ὅτι ἤρξατο

(1) Ταῦτα παρ' ἀμφοτέροις ταῖς χειρογράφαις ἐν τῷ περιελιδίῳ.

(2) Καὶ ταῦτα ἐν τῷ περιελιδίῳ παρ' ἀμφοτέροις ταῖς χειρογράφαις.

(α) Μάρκ. 14, 33.

ἐκθαμβεῖσθαι, ἤγουν, δειλιάν· ἐφῆκε γὰρ τῇ φύσει πάσχειν τὸ ἴδιον. Ἀδημονεῖν δὲ νῦν, τὸ βαρυθυμεῖν νοεῖται. Τὴν μὲν οὖν λύπην καὶ βαρυθυμίαν ἐνδείκνυται, δεικνύων, ὅτι, ὥσπερ τὰ πάντα θεός ἐστιν, οὕτω καὶ τὰ πάντα ἄνθρωπος· ἴδιον δὲ ἀνθρωπίνης φύσεως, λυπεῖσθαι διὰ τὸν θάνατον, καὶ μάλιστα τὸν βίαιον, καὶ φοβεῖσθαι τοῦτον. Μόνοις δὲ τούτοις ἐνδείκνυται, ὡς μόνοις θεωροῖς γεγονόσι καὶ τῆς ἐν τῇ μεταμορφώσει θείας δόξης αὐτοῦ, καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων δυναμένοις μὴ θορυβηθῆναι καὶ καταπεσεῖν.

38 Τότε λέγει αὐτοῖς· Περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου· μείνατε ὧδε, καὶ γρηγορεῖτε μετ' ἐμοῦ.

Φανερώτερον ἐξαγορεύει τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως, ὡς ἄνθρωπος. Τὸ δέ, ἕως θανάτου, ἀντὶ τοῦ, ὡς ἐν θανάτῳ. Γρηγορεῖν δὲ μετ' αὐτοῦ κελεύει, παραμυθίας ἕνεκεν, ὡς ἔθος τοῖς ἐν περιστάσεσιν. Εἶτα καὶ τούτους ἀφήσιν ἐκεῖ, καὶ μόνος ἄπεισιν εἰς τὴν προσευχὴν.

39 Καὶ προελθὼν μικρὸν, ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ, Λουκᾶς δὲ καὶ τὸ μέτρον τοῦ διαστήματος εἶπεν, ὅτι ἀπεσπάσθη ἀπ' αὐτῶν ὡσεὶ λίθου βολήν (6).

39 Προσευχόμενος, καὶ λέγων· Πάτερ μου, εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο· πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ.

Εἰπὼν μὲν, ὅτι *Εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο*, ἔδειξε τὴν ἀνθρωπίνην δειλίαν· ποτήριον λέγων, τὸ τοῦ θανάτου· εἰπὼν δὲ, *Πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σὺ*, ἐδίδαξεν, ὅτι καὶ τῆς φύσεως ἀνθελκούσης, χρὴ ἔπεσθαι τῷ θελήματι τοῦ θεοῦ, καὶ προτιμᾶν αὐτὸ τοῦ ἰδίου

(α) Λουκ. ΚΒ', 41.

Θελήματος, ὡς λυσιτελέστερον. Τὸ δὲ, Πλήρ οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, σαφέστερον ὁ Λουκᾶς ἀπήγγειλεν, εἰπὼν (α). Πλήρ μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω. Μάρκος δὲ φησιν, ὅτι Προσηύχετο, ἵνα, εἰ δυνατόν ἐστι, παρέλθῃ ἀπ' αὐτοῦ ἡ ὥρα, ἥγουν, ἡ τοῦ θανάτου· καὶ ὅτι ἔλεγεν· Ἀββὰ ὁ πατήρ, πάντα δυνατά σοι παρένεγκε τὸ ποτήριον ἀπ' ἐμοῦ τοῦτο· ἀλλ' οὐ τί ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ τί σὺ (β). Τὸ μὲν οὖν, Ἀββὰ, ἑβραϊκὴ λέξις ἐστὶ, σημαῖνον τὸ, ὁ πατήρ· διὸ καὶ ἡ ἑρμηνεία τούτου προπετέθη· τὸ δὲ, οὐ τί ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ τί σὺ, ἑλληνικῇ εἰσιν· ἐλλείπει γὰρ τὸ, γενέσθω. Ἔστι γὰρ τὸ πλήρες, ὅτι Γενέσθω, οὐχ ὁ ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὁ σὺ.

Παρά δὲ τῷ Λουκᾷ γέγραπται (γ). Πάτερ, εἰ βούλει παρενεγκεῖν τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ. Καὶ ἔστι καὶ τοῦτο ἐλλιπές· ἐλλείπει γὰρ τὸ, παρένεγκε. Ὡς ἄνθρωπος δὲ εἶπεν, εἰ δυνατόν ἐστιν, ἀντὶ τοῦ, εἰ ἐνδεχόμενον· ἀνθρώπινον γὰρ τὸ ἐπιδοιάζειν (δ). Ὡς γὰρ θεὸς ἐγίνωσκεν, εἴτε δυνατόν ἦν, εἴτε ἀδύνατον. Εἰκὸς δὲ, πάντα ῥηθῆναι ἀνά μέρος· εἰώθαμεν γὰρ ἐν ταῖς προσευχαῖς διαφόρως τὸ αὐτὸ λέγειν.

40 Καὶ ἔρχεται πρὸς τοὺς μαθητάς, καὶ εὕρισκει αὐτοὺς καθεύδοντας, καὶ λέγει τῷ Πέτρῳ· Οὕτως; Τὸ, οὕτως, κατ' ἐρώτησιν ἡθικὴν ἀναγνωστέον. Ἐνέτρεψε γὰρ αὐτὸν, καίτοι καὶ τῶν ἄλλων καθευδόντων· ἀλλὰ τούτου διαφέροντως καθήψατο, ὡς προπετερέου, λέγων· Οὕτως ὑπέσχου;

40 Οὐκ ἰσχύσατε μίαν ὥραν γρηγορεῖν μετ' ἐμοῦ; Σὺν ἐμοὶ ἀποθανεῖν ἐπηγγείλασθε, καὶ οὐκ ἰσχύσατε μίαν

(α) Λουκ. ΚΒ', 42

(β) Μαρκ. ΙΔ', 35. 36.

(γ) Λουκ. ΚΒ', 42,

(δ) Συνθίστητον τὸ, εἰ δυνατόν ἐστιν.

ὥραν γρηγορῆσαι μετ' ἐμοῦ; Μάρκος δὲ φησιν, ὅτι λέγει τῷ Πέτρῳ (α). *Σίμων, καθεύδεις; οὐκ ἴσχυσας μίαν ὥραν γρηγορῆσαι; Προηγουμένως μὲν γὰρ πρὸς ἐκείνον ἀπετείνατο, εἴτα δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους.*

41 Γρηγορεῖτε, καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν·

Μὴ θαρσύνετε ἑαυτοῖς, μηδὲ ἐπαγγέλλεσθε μεγάλα, ἀλλὰ προσέχετε, καὶ προσεύχεσθε, μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν. Τινὲς δὲ πειρασμόν ἐνταῦθα, τὸν τῆς ἀρνήσεως ἐρμηνεύουσιν.

41 Τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής.

Η μὲν ψυχὴ προθυμεῖται καὶ κατατολμᾷ τοῦ κινδύνου· ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενὴς οὖσα, ὑποστέλλεται καὶ οὐκ εὐτонеῖ· διὸ προσήκει, μὴ, πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς προθυμίαν βλέποντας, θρασύνεσθαι, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς ἀσθένειαν ὁρῶντας, μετριοφρονεῖν.

42 Πάλιν ἐκ δευτέρου ἀπελθὼν προσηύξατο, λέγων·
Πάτερ μου, εἰ οὐ δύναται τοῦτο τὸ ποτήριον παρελθεῖν ἀπ' ἐμοῦ, ἔάν μὴ αὐτὸ πίνω, γεννηθήτω τὸ θέλημά σου.

Ο δὲ Μάρκος ἔγραψεν, ὅτι τὸν αὐτὸν λόγον εἶπεν (β), ὃν καὶ πρότερον. Εἰκὸς δὲ, καὶ ἐκεῖνον, καὶ τοῦτον εἰπεῖν.

43 Καὶ ἐλθὼν εὕρισκει αὐτοὺς πάλιν καθεύδοντας· ἦσαν γὰρ αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ βεβαρημένοι.

Βεβαρηντο, οὐ τῷ ὕπνῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ λύπῃ, καθὼς εἶπε Λουκᾶς (α). Ἦδη γὰρ ἐπληροφορήθησαν περὶ τοῦ θανάτου

(α) Μαρκ. ΙΔ', 37.

(β) Μαρκ. ΙΔ', 39.

(γ) Λουκ. ΚΒ', 45.

αὐτοῦ. Ὁ δὲ Μάρκος εἶπεν, ὅτι Καὶ οὐκ ἤδειςαν, τί αὐτῷ ἀποκριθῶσιν (α).

44 Καὶ ἀφείς αὐτοὺς, ἀπελθὼν πάλιν, προσηύξατο ἐκ τρίτου, τὸν αὐτὸν λόγον εἰπών.

Ἐκ δευτέρου μὲν, καὶ ἐκ τρίτου προσηύξατο, διδάσκων, ὅτι χρὴ πολλάκις προσεύχестhai, καὶ μὴ ἀποκάμνειν. Ἦλθε δὲ τὸ δεύτερον πρὸς τοὺς μαθητάς, ἐλέγχων τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν, ὡς μηδὲ μετὰ τὴν ἐπιτίμησιν βελτιωθέντων, ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον βεβαπτισμένων τῷ ὕπνῳ, ὅσον μηδὲ δύνασθαι ἀποκριθῆναι αὐτῷ· διὸ οὐδὲ καθήψατο αὐτῶν τηνικαῦτα.

Λουκᾶς δὲ πλατύτερον εἶπε (β), καὶ ὅτι Ὡφθῇ αὐτῷ ἄγγελος ἀπ' οὐρανοῦ, ἐνισχύων αὐτὸν, ἥγουν, ἰσχύειν καὶ κραταιοῦσθαι ἐπιφθεγγόμενος, ὡς ἀνθρώπῳ· καὶ ὅτι Καὶ γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ, ἐκτενέστερον προσηύχετο· παιδεύων ἡμᾶς, ἐν ἀνάγκαις ἐκτενέστερον προσεύχестhai· καὶ ὅτι Ἐγένετο ὁ ἰδρῶς αὐτοῦ, ὥσπερ θρόμβοι αἵματος καταβαίοντες ἐπὶ τὴν γῆν. Θρόμβοι δὲ αἵματος, οἱ παχύτατοι σταλαγμοὶ τοῦ αἵματος (γ). Τοῦτο δὲ εἶπε, δηλῶν, οὐχ ὅτι αἷμα ἰδρώσεν, ἀλλ' ὅτι παχεῖς κατῆγεν ἰδρώτας ὑπὸ τῆς ἀγωνίας. Ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ ὑπόκρισις τὸ γινόμενον, οὐκ ἐπὶ τοῦ προσώπου μόνον ἐνδείκνυται τὴν λύπην, ἀλλὰ καὶ φανερώτερον ἐξαγορεύει ταύτην, καὶ προσεύχεται πυκνότερον, καὶ ἄγγελος αὐτῷ φαίνεται πρὸς ἀνδρείαν ἐπαλείφων, καὶ ἔτι ἀγωνιᾶ, καὶ ἐκτενέστερον προσεύχεται, καὶ ἰδρώτες ἄδρῳι καταρρέουσι, καὶ πάντα ταῦτα καὶ ποιεῖ καὶ πάσχει, βεβαιῶν, ὅτι οὐ κατὰ φαντασίαν ἐνθροῦνησεν, ἀλλὰ κατ' ἀλήθειαν. Εἰ γὰρ καὶ τούτων ἀνθρωποπρεπῶς οὕτω γενομένων, καὶ τῆς μαρτυρικῆς καταδεέστερον γενναϊότητος, ὅμως εἰσὶ τινες ἀπιστοῦντες τῇ ἐναν-

(α) Μάρκ. 1Δ', 40.

(β) Λουκ. ΚΒ', 43. 44.

(γ) Θεοφύλακτος· Σελ. 521. C. «σταγόναι ἀδράϊς ἰδρώτων περιεστέλλετο.»

ὁρωπῆσει αὐτοῦ, πολλῶς μᾶλλον ἡπίστουν ἂν, εἰ μὴ ταῦτα γέγονεν.

Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, πόθεν οἱ εὐαγγελισταὶ μαθόντες συνεγράψαντο, τί τε προσευχόμενος εἶπε τῇνικαῦτα, καὶ ποσάκις προσηύξατο, καὶ ἀπλῶς τὰ περὶ τοῦ ἀγγέλου, καὶ τὰ ἐξῆς, οἱ μαθηταὶ γὰρ πάντες τότε μὲν ἐκάθειδον· ὕστερον δὲ ἀφέντες αὐτὸν ἔφυγον. Δοκεῖ γάρ μοι, μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ ὁ διδάσκαλος εἰπεῖν καὶ ταῦτα τοῖς μαθηταῖς, ὅτε δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὁπτανόμενος ἦν αὐτοῖς, ὡς ἡ βίβλος φησὶ τῶν Πράξεων (α).

45 Τότε ἔρχεται πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτοῖς· Καθεύδετε τὸ λοιπὸν, καὶ ἀναπαύεσθε·

Εὐντρέπων αὐτοὺς τοῦτο λέγει, καὶ καθαπτόμενος, οἷα κοιμωμένων ἐν καιρῷ κινδύνου, καὶ τῶν πολλῶν αὐτοῦ περὶ τοῦ γρηγορεῖν καὶ προσεύχεσθαι παραγγελιῶν ἐπιλαθομένων, ὥσανεὶ λέγων· Ἐπεὶ μέχρι τοῦ νῦν οὐκ ἐγρηγορήσατε, τὰ λοιπὸν καθεύδετε, καὶ ἀναπαύεσθε, εἰ δύνασθε.

45 Ἴδου, ἤγγικεν ἡ ὥρα·

Ἡ τῆς προδοσίας. Μάρκος δὲ φησιν, εἰπεῖν αὐτόν, πρὸ τοῦ λόγου τούτου, ὅτι ἀπέχει (β), τουτέστιν, ἔλαβε τὴν κατ' ἐμοῦ ἐξουσίαν ὁ διάβολος, ἢ, ἀπέχει τὰ κατ' ἐμὲ, ἡγουν, πέρας ἔχει. Καὶ γὰρ καὶ παρὰ τῷ Λουκᾷ εἴρηκεν, ὅτι τὰ περὶ ἐμοῦ τέλος ἔχει (γ).

45 Καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδεται εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν.

Τοῦτο σαφές.

(α) Πραξ. Α', 3.

(β) Μαρκ. ΙΔ', 41.

(γ) Λουκ. ΚΒ', 37.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΞΕ.

Περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ Ἰησοῦ.

46 Ἐγείρεσθε· ἄγωμεν· ἰδοὺ, ἤγγικεν ὁ παραδιδούς με.

Κάντεῦθεν ἔδειξεν, ὅτι ἐκὼν ἀποθανεῖται. Προειδὼς γάρ, ἐρχομένους τοὺς περὶ τὸν προδότην, οὐ μόνον οὐκ ἔφυγεν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀπάντησιν αὐτῶν ἐξιέναι παρὰσκευάζεται, λέγων· Ἀγωμεν πρὸς αὐτούς. Λουκᾶς δέ φησιν, εἰπεῖν αὐτὸν τοῖς μαθηταῖς (α). *Τί καθεύδετέ; ἀναστάντες προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθῃτε εἰς πειρασμόν.* Εἰκὸς δέ, τοῦτο πρῶτον εἰπεῖν, εἴτα ἐπειπεῖν τὸ, *ἐγείρεσθε, ἄγωμεν.*

47 Καὶ ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδοὺ, Ἰούδας, εἷς τῶν δώδεκα, ἦλθε, καὶ μετ' αὐτοῦ ὄχλος πολὺς μετὰ μαχαίρων καὶ ξύλων, ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ.

Εἷς τῶν δώδεκα πρόσκειται γνώρισμα, δηλοῦν, ὅτι ἐκ τοῦ πρώτου χοροῦ τῶν μαθητῶν ἦν. Καὶ ἔστι μὲν τοῦτο κατηγορία τοῦ Ἰούδα· καθάπτεται δὲ καὶ τῶν ἄλλων μαθητῶν· ἀλλ' οὐκ ἐπαισχύνονται τοῦτο γράφοντες οἱ εὐαγγελισταί· πανταχοῦ γὰρ τῆς ἀληθείας φροντίζουσιν. Ὁ δ' Ἰωάννης περὶ τοῦ Ἰούδα φησὶν (β), *ὅτι λαβὼν τὴν σπεῖραν, καὶ ἐκ τῶν ἀρχιερέων καὶ φαρισαίων ὑπηρέτας, ἔρχεται ἐκεῖ μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων καὶ ὀπλῶν.* Ἡ σπεῖρα μὲν οὖν ἦν τάγμα στρατιωτικόν, χρήμασιν ἀναπεισθεῖσα· φανοὶ δέ, τὰ λεγόμενα φανάρια.

48 Ὁ δὲ παραδιδούς αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς σημεῖον, λέγων· Ὅν ἂν φιλήσω, αὐτός ἐστι· κρατήσατε αὐτόν.

[Προδότης (γ) μὲν, κατὰ τὸν Ἰούδαν, ὁ προδιδούς τὸν λό-

(α) Λουκ. ΚΒ', 46.

(β) Ἰωαν. ΙΗ', 3.

(γ) Ταῦτα ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

γον τοῖς πάθεσι, καὶ τὴν εὐνομίαν τῆς ψυχῆς τῇ παρανομίᾳ τῶν πράξεων ἀρνεῖται δὲ αὐτὸν, κατὰ τὸν Πέτρον, ὁ διὰ φόβον τὸ καλὸν παραιτούμενος.]

Μετὰ τοσοῦτον ἔλεγχον, λαθεῖν ἐσπούδαζεν, ὅτι αὐτὸς αὐτὸν προδίδωσι· διὸ καὶ ἐκ τοῦ φανεροῦ μὲν οὐ προδίδωσι, σχηματίζεται δὲ τὸ φίλημα, θαρρῆσας τῇ ἡμερότητι τοῦ Σωτῆρος, ὅτι οὐκ ἀπόσεται αὐτὸν, θ καὶ (1) μᾶλλον ἱκανὸν ἦν ἐντρέψαι τοῦτον καὶ πάσης ἀποστερήσαι συγγνώμης, ὅτι τὸν οὕτω πρῶτον προεδίδου. Φοβηθεὶς δὲ, μήποτε διαφύγῃ τοὺς ἐπιβουλεύοντας, θ πολλάκις ἐποίησε, παρήγγειλεν, ὅτι κρατήσατε αὐτὸν, καὶ ἀπαγάγετε ἀσφαλῶς (α). Τοῦτο γὰρ θ Μάρκος προσέθηκεν.

Ἄλλ' ὁ Χριστὸς ἐλέγχων αὐτὸν, μάτην ἐξασφαλιζόμενον, καὶ δεικνύων, ὅτι οὐκ ἂν τοῦτον ἄκοντα καθέξοιεν, ἐξελθὼν εἶπεν αὐτοῖς, ὡς ὁ Ἰωάννης ἱστορήσας (β). *Τίνα ζητεῖτε; Ἀπεκρίθησαν αὐτῷ· Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Ἐγὼ εἰμι. (Εἰστέκει δὲ καὶ Ἰούδας, ὁ παραδιδούς αὐτὸν μετ' αὐτῶν.) Ὡς οὖν εἶπεν αὐτοῖς· "Οτι ἐγὼ εἰμι· ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ ἔπεσον χαμαί. Ὡς λόγου δυνάμεως! Οὐκ ἔσχυσαν ὑπενεγκεῖν τὸ, Ἐγὼ εἰμι, μόνον· διὸ καὶ φκνοὺς μὲν καὶ λαμπάδας ἔχοντες, ἐτυφλοῦντο μετὰ τοῦ προδότου· μαχαίραις δὲ καὶ ξύλοις ὀπλισμένοι τυγχάνοντες, παρελύοντο καὶ κατέπιπτον. Ἐπεὶ δὲ ἔδειξε τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ, τότε λοιπὸν συνεχώρησε, καὶ πάλιν αὐτοὺς ἐπηρώτησε· Τίνα ζητεῖτε; Οἱ δὲ εἶπον· Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον. Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς· Εἶπον ὑμῖν, ὅτι ἐγὼ εἰμι. Εἰ οὖν ἐμὲ ζητεῖτε, ἄφετε τοὺτους ὑπάγειν (γ). Ὁ δὲ Ἰούδας, καὶ τούτων οὕτω γι-*

(1) Χρυσοστ. Τομ. Ζ'. Σελ. 793. Α.

(α) Μαρκ. ΙΑ', 44.

(β) Ἰωαν. ΙΗ', 5. 6.

(γ) Ἰωαν. ΙΗ', 7. 8.

νομένων, οὐ μετεβλήθη καὶ γοῦν μικρόν, οὐδὲ τῶν δεδογμένων ἀπέσχετο.

49 Καὶ εὐθέως προσελθὼν τῷ Ἰησοῦ, εἶπε· Χαῖρε, ῥαββί. Καὶ κατεφίλησεν αὐτόν.

Φησὶ δὲ καὶ Λουκᾶς, εἰπεῖν τὸν Χριστὸν πρὸς Ἰουδαίαν, ἐγγίσαντα φιλῆσαι αὐτόν· Ἰούδα, (α) φιλήματι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδίδως; Μακροθύμως γὰρ ἐξεῖπεν αὐτῷ καὶ τὸν σκηπὸν τοῦ φιλήματος, καὶ προσωνείδισε, ποιήσαντι τὸ σύμβολον τῆς ἀγάπης σύμβολον προδοσίας· καὶ ὅμως οὐκ ἀπώσατο, ἀλλὰ καὶ τὸ φίλημα ἐδέξατο, καὶ παρέσχεεν ἑαυτὸν εἰς ἀπαγωγὴν· ὁ δὲ, καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τσακύτην λαβὼν ἀνόδειξιν, καὶ τῆς ἐπεικειᾶς καὶ ἡμερότητος, θηρίου παντὸς χαλεπώτερος ἔμενεν.

50 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· Ἐταῖρε, ἐφ' ᾧ πάρει·

Οἷον εὐσπλαγχνίαν ἀνεκδιήγητον! Ἄχρι γὰρ καὶ παρεδόθη, ἐκήδετο τοῦ προδότου. Διὸ καὶ νῦν ἐταῖρον ὠνόμασε τὸν ἔχθιστον. Τὸ δὲ, ἐφ' ᾧ πάρει, οὐκ ἐρωτηματικῶς ἀναγνωστέον· ἐγίνωσκε γὰρ, ἐφ' ᾧ παρεγένετο· ἀλλ' ἀποφαντικῶς· δηλοῖ δὲ, ὅτι δι' ὃ παραγέγονας, ἔχουν, τὸ κατὰ σκηπὸν πράττε, τοῦ προσχήματος ἀφήμενος. Σκοπὸς μὲν γὰρ ἦν ἡ προδοσία· πρόσχημα δὲ, τὸ φίλημα καὶ ὁ λόγος.

50 Τότε προσελθόντες ἐπέβαλον τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐκράτησαν αὐτόν.

Κατὰ τὸ σύνθημα.

51 Καὶ ἰδοὺ, εἷς τῶν μετὰ Ἰησοῦ, ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἀπέσπασε τὴν μάχαιραν αὐτοῦ· καὶ πατάξας τὸν

(α) Λουκ. ΚΒ', 48.

δοῦλον τοῦ ἀρχιερέως, ἀφείλεν αὐτοῦ τὸ ὠτίον.

Ο δὲ Λουκᾶς ἔγραψεν (α), ὅτι Ἰδόντες οἱ περὶ αὐτὸν τὸ ἐσόμενον, εἶπον αὐτῷ· Κύριε, εἰ πατάξομεν ἐν μαχαίρα; Καὶ ἐπάταξεν εἰς τις ἐξ αὐτῶν τὸν δοῦλον τοῦ ἀρχιερέως, καὶ ἀφείλεν αὐτοῦ τὸ οὖς τὸ δεξιόν. Ὁ δ' Ἰωάννης ἐδήλωσε καὶ τὸν πατάξαντα, εἰπὼν· Σίμων οὗρ Πέτρος ἔγων μάχαιραν, εἴλκυσεν αὐτήν, καὶ ἔπαισε τὸν τοῦ ἀρχιερέως δοῦλον, καὶ ἀπέκοψεν αὐτοῦ τὸ ὠτίον τὸ δεξιόν. Ἦν δὲ ὄνομα τῷ δούλῳ Μάλχος (β). Ἐτι γὰρ τῶν ἄλλων ἐρωτώντων, αὐτὸς οὐκ ἀναμείνας τὴν ἀπόκρισιν, οἷα θερμώτατος, ἐπάταξε μὲν κατὰ τῆς κεφαλῆς, ἀπέκοψε δὲ τὸ ὠτίον. Εἶχον γὰρ δύο μαχαίρας, ὡς ἔφη Λουκᾶς (γ), ἀπὸ τοῦ δειπνοῦ ταύτας, ὡς ἔοικε, λαβόντες, μεγάλας οὔσας, ὥστε χρῆσθαι πρὸς ἀμυναν τῶν ἐπιέναι μελλόντων.

Ἰδὼν δὲ τὸ γεγονός ὁ Χριστὸς, εἶπεν· Ἐὰντε ἕως τούτου. Καὶ ἀψάμενος τοῦ ὠτίου αὐτοῦ, ἰάσατο αὐτόν (δ). Ὁ αὐτὸς δὲ καὶ τοῦτό φησι Λουκᾶς. Εἰπὼν μὲν οὖν ὁ Χριστὸς, ὅτι ἕως τούτου, ἐνέφηκεν, ὅτι κατ' οἰκονομίαν ἀφηρέθη τὸ οὖς ὁ δοῦλος τοῦ ἀρχιερέως, εἰς σημεῖον τοῦ ἀφαιρεθῆναι τοὺς ἀρχιερεῖς ὑπὸ φθόνου τὸ ἀκούειν τῶν περὶ αὐτοῦ προφητειῶν, ἡγουν, τὸ συνιέναι ταύτας. Ἰασάμενος δὲ αὐτόν, ἔδειξε μὲν, καὶ τὸν εἰς αὐτοὺς ἔλεον, καὶ ὅτι ἡμύνατο ἂν αὐτοὺς, εἴπερ ἤθελεν· ἐδίδαξε δὲ καὶ, ὅτι χρὴ μᾶλλον εὐεργετεῖν τοὺς κακῶς ποιοῦντας. Ἀλλὰ πῶς ὁ μὴ ἀμύνεσθαι προσταχθεῖς, πατάσσει ἐν μαχαίρα; Πρῶτον μὲν, οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοῦτο ποιήκεν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου· ἔπειτα καὶ οὐπω τέλειος

(α) Λουκ. ΚΒ', 48. 50.

(β) Ἰωαν. ΙΗ', 10. 11.

(γ) Λουκ. ΚΒ', 38.

(δ) Λουκ. ΚΒ', 51.

ἦν· ὕστερον δὲ βλέπει τοῦτον, μυρία πάσχοντα, καὶ πρῶτος ἅπαντα ὑπομένοντα.

Θαυμάσειε δ' ἂν τις, πῶς οὐ συνέλαβον καὶ τοὺς μαθητάς, καὶ κατέκοψαν, διὰ τὸ γεγεννημένον εἰς τὸν δοῦλον τοῦ ἀρχιερέως. Ἀλλ' ὄντως ἡ πηρώσασα καὶ ῥίψασα τούτους δύναμις, ἐκείνη καὶ τότε διεσκέδασε τὸν ἐπὶ τῇ ἀποκοπῇ τοῦ ὠτίου θυμὸν αὐτῶν!

52 Τότε λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἀπόστρεψόν σου τὴν μάχαιραν εἰς τὸν τόπον αὐτῆς· πάντες γὰρ οἱ λαβόντες μάχαιραν, ἐν μαχαίρᾳ ἀπολοῦνται.

Επιτιμήσας αὐτῷ, ἐδίδαξε, μὴδ' ὑπὲρ τοῦ θεοῦ χρῆσθαι μαχαίρᾳ. Διὰ δὲ τῆς μαχαίρας, καὶ πᾶν ὄπλον ἐκώλυσε. Τὸ δὲ, Πάντες οἱ λαβόντες μάχαιραν, προφητεία ἐστὶ τῆς διαφθορᾶς τῶν ἐπελθόντων αὐτῷ Ἰουδαίων. Ὁ δ' Ἰωάννης εἰπεῖν αὐτὸν λέγει καὶ, ὅτι Τὸ ποτήριον, ὃ δέδωκέ μοι ὁ πατήρ, οὐ μὴ πίνω αὐτό (α); δεικνύοντα, ὅτι οὐ τῆς ἐκείνων δυνάμεως ἐστὶ τὸ γινόμενον, ἀλλὰ τῆς τοῦ πατρὸς παραχωρήσεως, καὶ ὅτι ὑπῆκόος ἐστὶ τῷ πατρὶ μέχρι θανάτου.

53 Ἡ δοκεῖς, ὅτι οὐ δύναμαι ἄρτι παρακαλέσαι τὸν πατέρα μου, καὶ παραστήσει μοι πλείους ἢ δώδεκα λεγεῶνας ἀγγέλων;

Λεγεῶν ἐστὶ, τάγμα στρατιωτικὸν πολυάριθμον. Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι δύναμαι αὐτοὺς ἀπολέσαι, ἵνα μὴ δόξῃ λέγειν ἀπίθανα, διὰ τὰ προλαβόντα πάθη, τὴν λύπην, τὴν δειλίαν, τὴν ἀγωνίαν, τοὺς ἰδρώτας, καὶ ὅσα πρὸ μικροῦ πέπονθεν, ὡς ἄνθρωπος. Οὕτω γὰρ τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ ὑπόληψιν εἶχον· διὰ τοῦτο οὖν ταπεινὰ φθέγγεται. Τοσαύτας δὲ λεγεῶνας εἶπεν ἀγγέλων, ἵνα ἐκ περιουσίας παραθαρσύνῃ τού-

(α) Ἰωαν. ΙΗ', 11.

τους, ἀποτεθνηκότας τῷ δέει. Καὶ γὰρ εἷς ἄγγελος, ἑκατὸν ὀγδοηκονταπέντε χιλιάδας ἀνείλεν ἐν βραχεὶ πάλαι (α).

54. Πῶς οὖν πληρωθῶσιν αἱ γραφαί, ὅτι οὕτω δεῖ γενέσθαι;

Εἰ μὴ οὕτως ἀναιρεθῶ, φησί, πῶς πληρωθῶσιν αἱ γραφαὶ αἱ προφητικαί, ὅσαι περὶ τοῦ θανάτου μου διεξίσαι, αἱ γράφουσαι, ὅτι οὕτω δεῖ γενέσθαι, ὅτι οὕτω χρὴ ἀποθανεῖν με;

55 Ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τοῖς ὄχλοις· Ὡς ἐπὶ ληστὴν ἐξήλθετε μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων συλλαβεῖν με· καθ' ἡμέραν πρὸς ὑμᾶς ἐκαθεζόμην διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ οὐκ ἐκρατήσατέ με.

Δείκνυσι καὶ τούτοις, ὅτι οὐχ ὑπὸ τῆς αὐτῶν κατεσχέσθη δυνάμεως. Ὡσπερ γὰρ τότε κατασχεῖν αὐτὸν οὐκ ἠδυνήθησαν, οὕτως οὐδὲ νῦν, εἰ μὴ πάντως ἠθέλησε. Λουκᾶς δὲ φησιν (β), εἶπεν ταῦτα πρὸς τοὺς παραγενομένους ἐπ' αὐτὸν ἀρχιερεῖς καὶ στρατηγούς τοῦ ἱεροῦ καὶ πρεσβυτέρους. Εἰκὸς δὲ καὶ πρὸς τούτους κἀκείνους. Φαίνεται δὲ, ὅτι ὁ μὲν Ἰούδας λαβὼν τὴν σπεῖραν, καὶ ἐκ τῶν ἀρχιερέων καὶ φαρισαίων ὑπηρέτας, προῆγεν· εἶποντο δὲ καὶ τινες τῶν ἀρχιερέων καὶ στρατηγῶν τοῦ ἱεροῦ καὶ πρεσβυτέρων, οὓς νῦν ὁ Λουκᾶς ἐδήλωσεν· ἅμα μὲν παραθήγοντες τοὺς ἀπεσταλμένους, ἅμα δὲ καὶ θεωροῦντες, ἵνα μὴ δωροδοκηθῶσι. Στρατηγούς δὲ τοῦ ἱεροῦ λέγει, τοὺς φυλάσσοντας αὐτὸ μετὰ τῶν στρατιωτῶν, οἷς καὶ ἀνωτέρω συνελάλητεν ὁ Ἰούδας.

56 Τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῶσιν αἱ γραφαὶ τῶν προφητῶν.

Τοῦτο δὲ ὅλον, δηλαδὴ, τὸ θελῆσαι κατασχεθῆναι με, γέγο-

(α) Δ' Βασιλ. ΙΘ', 35.

(β) Λουκ. ΚΒ', 52.

γεν, ἵνα τέλος λάβωσιν αἱ γραφαὶ τῶν προφητῶν, ὅσαι περὶ τοῦ θανάτου μου διαλαμβάνουσι.

56 Τότε οἱ μαθηταὶ πάντες, ἀφέντες αὐτόν, ἔφυγον.

Ἀκούσαντες, ὅτι ἐκὼν ἑαυτὸν παρέδωκε κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ἰδόντες, ὅτι οὐκ ἔτι διαφεύζεται, λοιπὸν ἔφυγον, κατὰ τὴν ἀψευδῆ πρόρρησιν αὐτοῦ. Μάρκος δὲ προσέθηκεν (α), ὅτι Καὶ εἰς τις νεανίσκος ἠκολούθησεν αὐτῷ, περιβεβλημένος σινδόνα ἐπὶ γυμνοῦ καὶ κρατοῦσιν αὐτὸν οἱ νεανίσκοι· ὁ δὲ, κατὰ λιβὸν τὴν σινδόνα, γυμνὸς ἔφυγεν ἀπ' αὐτῶν. Τινὲς μὲν οὖν φασιν, ἀπὸ τῆς οἰκίας ἐκείνης εἶναι τὸν νεανίσκον, ἐν ᾗ τὸ πᾶσχα ἔφαγεν ὁ Χριστός· ἑτεροὶ δὲ λέγουσιν, εἶναι τοῦτον Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου, ὃς καὶ παρ' ὅλην τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν, ἐνὶ περιβολαίῳ ἐκέχρητο. Περιβεβέβητο δὲ τὴν σινδόνα ἐπὶ γυμνοῦ, τοῦ σώματος, δηλονότι.

57 Οἱ δὲ, κρατήσαντες τὸν Ἰησοῦν, ἀπήγαγον πρὸς Καϊάφαν τὸν ἀρχιερέα, ὅπου οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι συνήχθησαν.

Τὰ ὅμοια καὶ Μάρκος ἔγραψε καὶ Λουκᾶς (β)· ὁ δ' Ἰωάννης πλατύτερον καὶ ἀκριβέστερον τὰ ἐντεῦθεν γράφων, οἷα παρὼν αὐτοῖς, οὕτω φησὶν· Ἡ οὖν σπεῖρα, καὶ ὁ χιλιάρχος καὶ οἱ ὑπηρέται τῶν Ἰουδαίων συνέλαβον τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἔδησαν αὐτόν, καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν πρὸς Ἀνναν πρῶτον· ἦν γὰρ πενθερὸς τοῦ Καϊάφα, ὃς ἦν ἀρχιερεὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου (γ). Εἴτα κατὰ μέρος ἀπαγγέλλας τὰ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ἄννα γινόμενα, ἅπερ οἱ ἄλλοι παρέδραμον εὐαγγελι-

(α) Μάρκ. 1Δ', 51. 52.

(β) Μάρκ. 1Δ', 53. Λουκ. ΚΒ', 54.

(γ) Ἰωάν. ΙΗ', 12. 13.

σται, τέλος λέγει· Ἀπέστειλεν αὐτὸν ὁ Ἄννης δεδεμένον
πρὸς Καϊάφαν τὸν ἀρχιερέα (α).

58 Ὁ δὲ Πέτρος ἠκολούθει αὐτῷ ἀπὸ μακρόθεν, ἕως
τῆς αὐλῆς τοῦ ἀρχιερέως·

ὑποστρέψαντες (1) εὐθύς, αὐτὸς καὶ ὁ Ἰωάννης παρεκολούθουν·
ὁ δὲ Ἰωάννης συνεχωρεῖτο καὶ πλησιάζειν, οἷα γνωστὸς τῷ ἀρ-
χιερεῖ (β), καθὼς αὐτὸς ἵστορεῖ. Ἀλλ' οἱ μὲν τρεῖς εὐαγγελι-
σταὶ τοῦ Πέτρου μόνου μνημονεύουσι συμφώνως, διὰ τὸ ἀναγ-
καῖον, ἵνα τε δείξωσι τὴν περὶ τῆς ἀρνήσεως αὐτοῦ πρόρρησιν
τοῦ Σωτῆρος εἰς τέλος ἐκβεβηκυῖαν, καὶ ἵνα διδάξωσιν, ὅποῖόν
ἔστι κακὸν τὸ θαρρεῖν ἐφ' ἑαυτῷ τινά, καὶ μὴ ἐπὶ τῷ Θεῷ· ὁ
δ' Ἰωάννης καὶ ἑαυτοῦ ἐμνημόνευσεν, ἀκριβολογίας ἕνεκα· πλὴν
ἵνα μὴ δόξῃ ἔπαινεῖν ἑαυτὸν, ὡς ἐν τοιούτοις δεινοῖς ἀκολου-
θοῦντα τῷ διδασκάλῳ, παρесиώπησε τὸ ἴδιον ὄνομα, καὶ εἶπεν·
Ἠκολούθει δὲ τῷ Ἰησοῦ Σίμων Πέτρος, καὶ ὁ ἄλλος μα-
θητῆς (γ).

58 Καὶ εἰσελθὼν ἔσω, ἐκάθητο μετὰ τῶν ὑπηρετῶν,
ἰδεῖν τὸ τέλος.

Οἱ μὲν τρεῖς εὐαγγελισταὶ τὰς τρεῖς ἀρνήσεις τοῦ Πέτρου ἐν
τῇ τοῦ Καϊάρχα αὐλῇ γενέσθαι λέγουσιν· ὁ δ' Ἰωάννης ἐν τῇ
τοῦ Ἄννα, τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ· καὶ οὐκ ἔστι τοῦτο διαφωνία·
καὶ γὰρ ἀμφοτέρων εἰς οἶκος καὶ μία αὐλή, ἔχουσα ἐν ἑαυτῇ
δύο διαίτας ἰδιαιτάτας.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ὁ Ματθαῖος μὲν πρῶτον παιδίσκην
λέγει πτοῆσαι τὸν Πέτρον· εἶτα ἄλλην· ἔπειτα τοὺς ἐστῶτας·

(α) Ἰωάν. ΙΗ', 24.

(1) Τὸ μὲν, ὑποστρέψαντες, ἀναφέρεται εἰς τὸ ἀνωτέρω, ἀφέντες αὐ-
τὸν ἔφυγον· τὸ δὲ, αὐτὸς, ἀναφέρεται εἰς τὸν Πέτρον.

(β) Ἰωάν. ΙΙΙ', 15.

(γ) Ἰωάν. ΙΗ', 15.

(TOM. Α'.)

[Μάρκος (Ι) δὲ πρῶτον παιδίσκην· εἶτα τὴν αὐτὴν πάλιν· ἔπειτα τοὺς παρεστῶτας (α).] Λουκᾶς δὲ (β), πρῶτον παιδίσκην· εἶτα ἕτερον· ἔπειτα ἄλλον· τινὰ· Ἰωάννης δὲ, πρῶτον παιδίσκην, τὴν θυρωρὸν· εἶτα, τινὰς· ἔπειτα, ἓνα τῶν δούλων τοῦ ἀρχιερέως, συγγενῇ, οὗ ἀπέκοψε Πέτρος τὸ ὠτίον (γ).

Πλὴν ἂν προσέχωμεν, οὐδ' οὕτω διαφωνία τις εὑρεθῇσεται. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς πρώτης ἀρνήσεως, ἡ αὐτὴ παιδίσκη ἐστίν, ἡ παρὰ τοῖς τέσσαρσιν εὐαγγελισταῖς μνημονευομένη· ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας, τινὰς ὁ Ἰωάννης ἐνέφηγεν ἐρωτῆσαι τὸν Πέτρον, οἵτινες ἦσαν ἡ παιδίσκη τε, περὶ ἧς εἶπε Ματθαῖος, καὶ ἡ πρώτη παιδίσκη, περὶ ἧς ἔφη Μάρκος, καὶ ὁ ἕτερος, περὶ οὗ ἰστόρησε Λουκᾶς· ἐπὶ δὲ τῆς τρίτης ἀρνήσεως, ὁμοίως Μάρκος καὶ Ματθαῖος τοὺς παρεστῶτας εἶπον ἐρωτῆσαι αὐτόν, ἐν οἷς ἔμελλεν εἶναι καὶ ὁ ἄλλος, ὁ παρὰ τῷ Λουκᾷ· οὗτος δὲ ἐστίν, ὁ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ δούλος τοῦ ἀρχιερέως. Ἐπεὶ οὖν, ἅπερ ἔδει σημειώσασθαι, παρατηρήσαμεν, λοιπὸν ἐρμηνευτέον τὰ ἐξῆς, ἅπερ ἐν τῷ οἴκῳ μὲν τοῦ Καϊάφα γεγονάσιν, οὐκ ἐμνημονεύθησαν δὲ παρὰ τοῦ Ἰωάννου, διὰ τὸ ῥηθῆναι παρὰ τῶν ἄλλων.

59 Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ τὸ συνέ-

δριον ὅλον ἐζήτουν ψευδομαρτυρίαν κατὰ τοῦ Ἰη-
60 σοῦ, ὅπως αὐτόν θανατώσωσι· καὶ οὐχ εὖρον.

Ως μὲν ἐκείνοις ἐδόκει, μαρτυρίαν, ὡς δὲ τῇ ἀληθείᾳ, ψευδομαρτυρίαν. Ἡ καί, γινώσκοντες, ὅτι μαρτυρίαν οὐχ εὐρήσουσι κατὰ τοῦ ἀνεπιλήπτου, λοιπὸν ἐζήτουν ψευδομαρτυρίαν.

(1) Τὰ παρενθετιμένα παραλείπονται παρὰ τῷ Α, καὶ ἴσως διὰ τὸ ἐστῶ-
τας, καί, παρεστῶτας, ἐκ παραδρομῆς.

(α) Μαρκ. ΙΑ', 86. καὶ ἐξ.

(β) Λουκ. ΚΒ', 56. καὶ ἐξ.

(γ) Ἰωάν. ΙΗ', 17, καὶ ἐξ.

[Ἐβούλοντο (Ι) γὰρ ὡς ὑπεύθυνον καταδικάσαι αὐτόν· διὰ καὶ σχηματίζουσι δικαστήριον, καὶ ζητοῦσι. ψευδομαρτυρίαν,] αὐτοὶ καὶ δικασταὶ καὶ κατήγοροι γινόμενοι, καὶ σπουδάζοντες παρ' ἑαυτοῖς τοῦτον καταδικάσαι. Ἠπίσταντο γὰρ, ὅτι παρ' ἑτέροις δικασταῖς οὐκ ἂν ποτε τούτου περιγένοιτο.

60 Καὶ πολλῶν ψευδομαρτύρων προσελθόντων, οὐχ εὖρον.

Ἐναντία γὰρ ἀλλήλοις ἑμαρτύρουν. Φησὶ γὰρ ὁ Μάρκος (α), ὅτι καὶ ἴσαι αἱ μαρτυρίαι οὐκ ἦσαν. Ἐπληροῦτο δὲ καὶ ἡ δαυϊτικὴ προφητεία ἡ λέγουσα· Ζητηθήσεται ἡ ἁμαρτία αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ εὑρεθῇ (6).

60 Ὑστερον δὲ προσελθόντες δύο ψευδομάρτυρες, εἶ-

61 πον· Οὗτος ἔφη· Δύναμαι καταλῦσαι τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ, καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν οἰκοδομήσαι αὐτόν.

Εἶπεν· ἀλλ' οὐκ εἶπε, λύω, ἀλλὰ, λύσατε, οὐδὲ περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ χειροποιήτου, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἰδίου σώματος. Διὰ τοῦτο οὖν καὶ τούτους ψευδομάρτυρας ὁ εὐαγγελιστὴς ὠνόμασε. Μάρκος δὲ φησι (γ), Καί τινες ἀραστάρτες, ἐψευδομαρτύρουν κατ' αὐτοῦ, λέγοντες· Ὅτι ἡμεῖς ἠκούσαμεν αὐτοῦ λέγοντος· Ὅτι ἐγὼ καταλύσω τὸν ναὸν τοῦτον τὸν χειροποιήτον, καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν ἄλλον ἁχειροποίητον οἰκοδομήσω. Καὶ οὐδὲ οὕτως ἴση ἦν ἡ μαρτυρία αὐτῶν. Πολλοὶ μὲν γὰρ περὶ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως ἑμαρτύρουν· δύο δὲ ὁμοφώνησαν, οὓς εἶπε Ματθαῖος· οἱ δὲ ἄλλοι διεφώνουν, δι' οὓς εἰρηκεν ὁ Μάρκος, ὅτι οὐδὲ οὕτως ἴση ἦν ἡ μαρτυρία αὐτῶν.

(1) Τὰ παρεντεθειμένα παραλείπονται παρὰ τῷ Α. Τὸ σφάλμα τοῦ γραφέως προῆλθεν Ἰωάν. ἐκ τοῦ διττοῦ, ψευδομαρτυρία ν.

(α) Μαρκ. ΙΔ', 58.

(6) Ψαλμ. Θ', 36.

(γ) Μαρκ. ΙΔ', 57—59.

62 Καὶ ἀναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς, εἶπεν αὐτῷ· Οὐδὲν ἀπο-
 63 κρίνῃ; τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν; Ὁ δὲ Ἰησοῦς
 ἐσιώπα.

Βλέπων μὲν, καὶ τὸ δικαστήριον παράνομον· ἐφώκει γὰρ λη-
 στῶν κριτηρίῳ καὶ τυραννικῷ βήματι· εἰδὼς δὲ, καὶ ὅτι μάρτην
 ἀποκρινεῖται παρὰ τοιούτοις, ἐσιώπα.

63 Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἀρχιερεὺς, εἶπεν αὐτῷ· Ἐξορ-
 κίζω σε κατὰ τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἵνα ἡμῖν εἴπῃς,
 εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ.

Ἐξορκίζει, βουλόμενος αὐτὸν εἰς ἀπολογίαν καταστῆσαι, ἵνα
 ταύτης δρασάμενος, ἐκ ταύτης τοῦτον καταδικάσῃ. Πρὸς ἰθὺς δὲ
 τὸ, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ· διότι καὶ οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ προφῆται χρι-
 στοὶ ἀπὸ τοῦ χρίσθαι ὠνομάζοντο. Μάρκος δὲ φησιν, ὅτι ὁ υἱὸς
 τοῦ εὐλογητοῦ (α), ἦτοι, τοῦ θεοῦ, τοῦ εὐλογητοῦ, τοῦ ὑμνητοῦ.

64 Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Σὺ εἶπας.

Κἀναυῦθα (1), περιαιρουμένου τοῦ Εἰ ὑπολιμπάνεται, Σὺ εἶ
 ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. Λέγει δὲ Μάρκος εἰπεῖν αὐτὸν,
 ὅτι Ἐγὼ εἰμι (6)· καὶ ἄμφω γὰρ εἶπε, Σὺ εἶπας, ὅτι ἐγὼ
 εἰμι. Γινώσκων οὖν, ὅτι οὐ πιστευθήσεται, ὅμως κατατίθεται,
 ἵνα μὴ δύνωνται λέγειν ὑστερον, ὅτι εἰ μετὰ τὸ ἐξορκισθῆναι
 ὠμολόγησεν, ἐπιστεύσαμεν ἄν.

64 Πλὴν λέγω ὑμῖν, ἀπ' ἄρτι ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ
 ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως, καὶ
 ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ.

Ἀπ' ἄρτι, ἀντὶ τοῦ, μετὰ μικρόν· δηλοῖ δὲ τὸν μέχρι τῆς ἀνα-

(α) Μαρκ. ΙΔ', 61.

(1) Ἀναφέρεται εἰς τὰ προηγούμενα, ἐν οἷς ἀναγινώσκονται, Εἰ σὺ εἶ ὁ
 Χριστὸς κ. τ. λ.

(6) Μαρκ. ΙΔ', 62.

τάσσεως αὐτοῦ καιρόν. "Ὁψεσθέ με, τὸν παρ' ὑμῶν ἀναιρούμενον, καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τῆς τοῦ θεοῦ, ἤγουν, σύνθρονον τῷ θεῷ καὶ πατρί. ἔτι δὲ καὶ ἐρχόμενον κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὡς θεόν. "Ὁψεσθε δὲ εἶπεν, οὐχ ὡς δυναμένων οὕτως ἰδεῖν αὐτόν, ἀλλ' ὡς διαμαρτυρούμενος· ἢ καὶ πρὸς τοὺς μέλλοντας ἐξ αὐτῶν πιστεῦειν ὁ λόγος. Τὸ δὲ, ὀψεσθε, δηλοῖ καὶ τὸ, γνώσεσθε. Φησὶ δὲ καὶ ὁ Λουκᾶς (α), ὅτι "Ἀπὸ τοῦ νῦν ἔσται ὁ οἶδος τοῦ ἀνθρώπου καθήμενος ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ, τουτέστι, βραχὺς ὁ καιρὸς τῆς κατ' ἐμοῦ ἐπισουλῆς· οὐκ εἰς μακρὰν γὰρ ἀνώτερος τῶν ἐπιβουλευόντων γενήσομαι.

65 Τότε ὁ ἀρχιερεὺς διέρρηξε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, λέγων· "Ὅτι ἐβλασφήμησε· τί ἔτι χρεῖαν ἔχομεν μαρτύρων;

Ἔθος τοῖς Ἰουδαίοις, ὅταν τι χαλεπὸν καὶ φρικτὸν ἴδωσιν ἢ ἀκούσωσι, διαρρήσειν τὰ ἱμάτια αὐτῶν, ὅπερ καὶ νῦν ὁ ἀρχιερεὺς ἐποίησεν, ὡς ἀκούσας δηρὸν βλασφημίας οὐκ ἀνεκτῆς· ἅμα δὲ καὶ ἄκων, ἀφ' ὧν ἐποίησε, προεφήτευσεν, ὅτι διαρρηχθήσεται ἡ ἀρχιερωσύνη τῶν Ἰουδαίων.

65 Ἴδε, νῦν ἠκούσατε τὴν βλασφημίαν αὐτοῦ. Τί ὑμῖν δοκεῖ;

Ἀυξήσας τὴν κατηγορίαν τοῦ λεχθέντος, καὶ βλασφημίαν τοῦτο καλέσας, καὶ προκαταδικάσας αὐτόν, καὶ ὁδὸς (1) ἤδη καὶ τοῖς ἄλλοις εἰς τὸ καταδικάσαι γενόμενος, λοιπὸν, ὡς φανεροῦ τοῦ πλημμελήματος ὄντος, ἀναγκάζει καὶ αὐτοὺς ἀποφθίνασθαι· ἵνα, κυρωθείσης οὕτω τῆς καταδίκης, ὑπεύθυνον ἀπεντεύθην αὐτὸν παραδοῖεν τῷ Πιλάτῳ πρὸς ἀναίρεσιν.

(α) Λουκ. ΚΒ', 69.

(1) Ὁρθότερον τὸ, ὁ δὲ γὰρ, ἂν καὶ παρ' ἀμφοτέρους τοῖς χειρογράφοις ἀναγινώσκεται ὁ δὲ ὅς.

66 Οἱ δὲ ἀποκριθέντες, εἶπον· Ἐνοχος θανάτου ἐστί.

Ὅπερ ἐβούλοντο, τοῦτο καὶ ἀπεφάναντο. Διεφθαρμένης οὖν γνώμης, διεφθαρμένη καὶ ἡ ἀπόφασις. Ὁ δὲ Λουκᾶς ἔγραψεν, ὅτι Καὶ ἀνήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ συνέδριον αὐτῶν, λέγοντες· Εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστός, εἰπέ ἡμῖν. Εἶπε δὲ αὐτοῖς· Ἐὰν ὑμῖν εἴπω, οὐ μὴ πιστεύσητε· ἐὰν δὲ καὶ ἐρωτήσω, οὐ μὴ ἀποκριθῇτέ μοι, ἢ ἀπολύσητε. Ἀπὸ τοῦ νῦν ἔσται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καθήμενος ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ. Εἶπον δὲ πάντες· Σὺ οὖν εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ; Ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἔφη· Ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἐγὼ εἰμι. Οἱ δὲ εἶπον· Τί ἔτι χρειαίαν ἔχομεν μαρτυρίας; Αὐτοὶ γὰρ ἠκούσαμεν ἀπὸ τοῦ στόματός αὐτοῦ (α). Εἰκὸς γάρ, καὶ τὸν ἀρχιερέα, καὶ τοὺς συνεδριάζοντας, ἐπερωτᾶν καὶ ἀνακρίνειν αὐτὸν, πάλιν τε αὐτὸν ἀποκρίνεσθαι καὶ πρὸς ἐκείνον, καὶ πρὸς αὐτούς.

Καὶ διὰ τί μὴ λάθρα τοῦτον ἀνεῖλον; Διὰ τὸ μὴ δόξει κατὰ φθόνον αὐτὸν ἀνελεῖν. Ἐσπούδαζον οὖν δημοσίᾳ τοῦτον, ὥς κακοῦργον ἀναιρεθῆναι, μηχανώμενοι βλάψαι τὴν ὑπόληψιν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ σταυρῶ τοῦτον ἀναιρεθῆναι ἠτήσαντο, καὶ ληστὰς αὐτῷ συνεσταύρωσαν· γέγονε δὲ τοῦναντίον, οἷς ἐβούλοντο· δημοσίᾳ γὰρ ἀναιρεθέντος, μᾶλλον ἐξέλαμψεν ἡ δόξα αὐτοῦ. Καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου δὲ πάλιν, αἱ σφραγίδες καὶ ἡ παραφυλακὴ μᾶλλον διαλάμψαι τὴν ἀλήθειαν πεποιτήκασι,

67 Τότε ἐνέπτυσαν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ,

Φρίζον οὐρανὲ καὶ γῇ καὶ σύμπασα κτίσις! Εἰς οἷον πρόσωπον, οἶαν ἀτιμίαν ἐπήγαγον!

67 Καὶ ἐκολάφισαν αὐτόν· οἱ δὲ ἐβρόάπισαν, λέγοντες·

68 Προφήτευσον ἡμῖν, Χριστὲ, τίς ἐστὶν ὁ παίσας σε;

Ἐπεὶ παρὰ πολλοῖς προφῆτης ἐλέγετο, διέπαιζον αὐτόν, ὡς

(α) Λουκ. ΚΒ', 66—71.

ψευδοπροφήτην. Περικαλύψαντες γὰρ ἱματίῳ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, πρὸς τὸ μὴ βλέπειν, ὡς Μάρκος καὶ Λουκᾶς εἶπον (α), τοῦτο μὲν ἐκολάφιζον, τοῦτο δὲ ἐρράπιζον, λέγοντες· Προφήτευσον ἡμῖν, Χριστὲ, τίς ἐστιν ὁ παῖσας σε; Ἔστι δὲ κολαφισμὸς μὲν, τὸ παῖειν κατὰ τοῦ τραχήλου κοίλῃ ἀφῆ, πρὸς τὸ ποιεῖν ψόφον· ραπισμὸς δὲ, τὸ παῖειν κατὰ τοῦ προσώπου.

Μετὰ γὰρ τὴν ἄδικον καταδίκην, ὡς ἀτιμόν τινα καὶ τριωβολιμαῖον (1) λαβόντες μέσον αὐτόν, οἱ μὲν πᾶσαν εἰς αὐτὸν ἐνεδεικνυντο παροινίαν, οὐκ ἐλεύθεροι μόνον, ἀλλὰ καὶ δοῦλοι, καὶ παντοῖαν ἐκένουν κατ' αὐτοῦ μανίαν, καὶ ἡδέως τῆς λύττης ἐνεφοροῦντο· ὁ δὲ πάντα μεγαλοφύχως ὑπέμενε, διδάσκων ἀνέχεσθαι. Καὶ ἦν, παρ' ἐκείνοις μὲν, κακίας ὑπερβολή· παρὰ τούτῳ δὲ, ἀνεξιματίας.

Ἄξιον δὲ θαυμάσαι καὶ τοὺς εὐαγγελιστάς, πῶς καὶ τὰ δοκῶντα ἐπονειδιστα φιλαλήθως ἀπαγγέλλουσι, καὶ οὔτε τὸν Ἰουδαν ἢ τοὺς Ἰουδαίους ὡς ἐχθροὺς διασύρουσιν, οὔτε τὸν διδάσκαλον, ὡς διδάσκαλον ὑψοῦσιν· ἀλλ' ἀπαθῶς ἅπαντα διηγοῦνται, καὶ μόνης τῆς ἀληθείας φροντίζουσι, καὶ πανταχοῦ γίνονται τῆς χρείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΣ'.

Περὶ τῆς ἁρνήσεως τοῦ Πέτρου.

69 Ὁ δὲ Πέτρος ἔξω ἐκάθητο ἐν τῇ αὐλῇ· καὶ προσήλθεν αὐτῷ μία παιδίσκη, λέγουσα· Καὶ σὺ
70 ἦσθα μετὰ Ἰησοῦ τοῦ Γαλιλαίου. Ὁ δὲ ἠρνήσατο ἐμπροσθεν πάντων, λέγων· Οὐκ οἶδα, τί λέγεις.

Σκόπει, πῶς τὸν πρὸ μικροῦ τηλικαῦτα μεγαλαυχήσαντα

(α) Μαρκ. ΙΑ', 65. Λουκ. ΚΒ', 64.

(1) Ἡ φράσις αὕτη καὶ παρὰ τῷ Χρυσόστομῳ· ἀλλὰ περὶ ἄλλου πράγματος. Τομ. Ζ'. Σελ. 421. D.

θεραπευνίδιον ἀσθενὲς ἐπτόησεν, ὡς ὑπὸ τῆς θείας χάριτος ἐγκαταλειφθέντα.

71 Ἐξελθόντα δὲ αὐτὸν εἰς τὸν πυλῶνα, εἶδεν αὐτὸν ἄλλη, καὶ λέγει τοῖς ἐκεῖ. Καὶ οὗτος ἦν με-
72 τὰ Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου. Καὶ πάλιν ἠρνήσατο μεθ' ὅρκου· Ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον.

Φεῦ! οἷον διέθηκεν αὐτὸν ὁ φόβος. Οὐ μόνον γὰρ ἠρνήσατο, ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅρκου! Ἐξῆλθε δὲ, οὐκ ἔξω τοῦ πυλῶνος, ἀλλ' εἰς τὸν πυλῶνα, τουτέστιν, εἰς τὸ προαύλιον, ὡς ὁ Μάρκος εἶπεν (α).

73 Μετὰ μικρὸν δὲ προσελθόντες οἱ ἐστῶτες, εἶπον τῷ Πέτρῳ· Ἀληθῶς καὶ σὺ ἐξ αὐτῶν εἶ· καὶ γὰρ
74 ἡ λαλιά σου δηλόν σε ποιεῖ. Τότε ἤρξατο καταθεματίζειν, καὶ ὀμνύειν· Ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον.

Ο δὲ Μάρκος ἔγραψεν (β), ὅτι Καὶ γὰρ Γαλιλαῖος εἶ, καὶ ἡ λαλιά σου ὁμοιάζει. Εἶχον γάρ τι παράσημον στολῆς οἱ Γαλιλαῖοι, ναὶ μὴν καὶ ιδιώμματα τινα διαλέκτου. Καταθεματίζειν (γ) δὲ ἐστὶ, τὸ ἀναθεματίζειν· οὕτω γὰρ ὁ Μάρκος εἶπε (γ)· καὶ ἄμφω δὲ ταυτί, τὸ καταρᾶσθαι δηλοῦσι.

74 Καὶ εὐθέως ἀλέκτωρ ἐφώνησε. Καὶ ἐμνήσθη ὁ Πέ-
75 τρος τοῦ ῥήματος τοῦ Ἰησοῦ, εἰρηκότος αὐτῷ· Ὅτι πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρεῖς ἀπαρνήσῃ με.

Μάρκος δὲ φησιν (δ), ὅτι ὅτε μὲν ἄπαξ ὁ Πέτρος ἠρνήσατο, τότε

(α) Μαρκ. 14', 68.

(β) Μαρκ. 14', 70.

(γ) Καταθεματίζειν, ἀντὶ τοῦ, καταναθεματίζειν, γράφεται καὶ ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Ματθαίου παρ' ἀμφοτέρους τοῖς χειρογράφοις.

(δ) Μαρκ. 14', 71.

(ε) Μαρκ. 14', 68. 72.

τὸν ἀλέκτορα φωνῆσαι τὸ πρῶτον· ὅτε δὲ τρίτον, τότε τὸ δεύτερον. Ἰσημειώσατο δὲ τοῦτο, δηλῶν, ὅτι οὔτε ἡ πρώτη φωνὴ τοῦ ἀλέκτορος ἀνέμνησεν αὐτόν. Καὶ ὁ Λουκᾶς δὲ λέγει πάλιν, ὅτι μετὰ τὸ φωνῆσαι τὸν ἀλέκτορα, στραφεὶς ὁ Κύριος ἐπέβλεψε τῷ Πέτρῳ (α)· διὰ τοῦ βλέμματος ὑπομιμνήσκων αὐτόν. Τοσοῦτον γὰρ αὐτοῦ κατεκράτησεν ὁ φόβος, ὥς ἀποτεθνηγέναι μικροῦ, καὶ τοῦ ἀλέκτορος φωνήσαντος οὐ μόνον ἄπαξ, ἀλλὰ καὶ δις, μηδ' οὕτως εἰς αἴσθησιν ἔλθειν, ἀλλὰ δεηθῆναι καὶ τοῦ βλέμματος τοῦ Σωτῆρος. Ἴδε γοῦν ἀσθενεῖαν, πῶς ἐν βραχεῖ καιρῷ τρίτον ἠρνήσατο, καὶ ἐκ διαδοχῆς τὰς τρεῖς ἀρνήσεις ἐποιήσατο, καὶ οὐκ ἐταῖζόμενος, ἀλλ', ὥς ἔτυχε, κατὰ πάροδον ἐρωτώμενος.

75 Καὶ ἐξελθὼν ἔξω, ἔκλαυσε πικρῶς.

Ἐξηλθεν ἔξω, φοβούμενος, μήποτε κλαίων κατασχεθῇ καὶ αὐτός. Ἐκλαυσε δὲ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ πικρῶς. Ὁ δὲ Μάρκος εἶπεν (β), ὅτι ἐπιβαλὼν, ἔκλαιεν ἐπιβαλὼν, ἀντὶ τοῦ, ἀρξάμενος. Ἰωάννης δὲ καὶ τοῦτο παρέδραμεν, ὥς τοῖς ἄλλοις εἰρημένον.

Εἶδες τὴν ἁμαρτίαν; ἶδε καὶ τὴν μετάνοιαν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αἱ ἁμαρτίαι καὶ αἱ μετάνοιαι τῶν ἁγίων ἐγράφησαν, ἵνα, ὅταν ἁμαρτῶμεν, μιμώμεθα τὴν τούτων μετάνοιαν. Παρεχωρήθη δὲ πεσεῖν ὁ Πέτρος, οὐ μόνον διὰ τὰς ἀνωτέρω ρηθείας αἰτίας, ἀλλὰ καὶ ἵνα μάθῃ συγγνωμονεῖν τοῖς ὀλισθίνουσιν, ἐκ τῆς οἰκείας ἀσθενείας καὶ τὴν τούτων ἐπιγινώσκων ἔμελλε γὰρ ποιμὴν καταστήναι καὶ ἵνα τελειουργῇς μεγάλων θαυμάτων γινόμενος, μετριοφρονῇ, καὶ τοῦ πτώματος μνημονεύων, τῷ θεῷ τὸ πᾶν ἐπιγράφεται. Καὶ Παῦλος γὰρ πειρασμοῖς ἀφῆθη παλαίειν, ἵνα μὴ, ὥς αὐτός φησιν (γ), ὑπεραι-

(α) Λουκ. ΚΒ', 61.

(β) Μάρκ. ΙΔ', 72.

(γ) Β' Κορ. ΙΒ', 7.

ρηται. Τὸ δὲ μεῖζον, ἵνα τοῖς ἀμαρτάνουσι λαμπρὸν εἶη παράδειγμα μετανοίας. Εἰ γὰρ ὁ κορυφαῖος τῶν μαθητῶν, ὁ τηλικούτων δυνάμεων τὰς μὲν ἰδὼν, τὰς δὲ τελέσας, ὕστερον ὀλίσθησεν εἰς ἄρνησιν, εἴτα τὸ πεπλημμελημένον ἐπιγνοὺς καὶ μετανοήσας, οὐ μόνον ἐν ὀλίγῳ καιρῷ τέλειον ἅπαν ἀπήλειψεν, ἀλλὰ καὶ ποιμὴν τῶν ἄλλων μαθητῶν προσβλήθη, καὶ πολλῶν καὶ μεγάλων θαυμάτων αὐτουργὸς ἐχρημάτισεν· οὐδένα πεσόντα χρὴ καταπεσεῖν, ἀλλ' αὐτίκα μετανοεῖν, ἐννοοῦντα τὸν πλοῦτον τῆς τοῦ δεσπότου χρηστότητος.

Κάνταῦθα δὲ παρατηρήτεον, ὅτι Ματθαῖος μὲν καὶ Μάρκος ἔγραψαν (α), πρῶτον γενέσθαι τὴν παρά τοῦ ἀρχιερέως ἐρώτησιν· εἴτα τὰς ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων ἀτιμίας· ἔπειτα τὰς ἀρνήσεις τοῦ Πέτρου· Λουκᾶς δὲ, πρῶτον τὰς ἀρνήσεις· εἴτα τὰς ἀτιμίας· ἔπειτα, γενομένης ἡμέρας λοιπὸν, τὴν ἐρώτησιν (β). Οἱ μὲν γὰρ οὐ μόνον ἀπήγγειλαν τὰ πεπραγμένα, ἀλλὰ καὶ τῆς τάξεως αὐτῶν ἐφρόντισαν· ὁ δὲ, μόνος τῆς ἀπαγγελίας τῶν πεπραγμένων γενόμενος, τῆς τάξεως αὐτῶν οὐκ ἐφρόντισεν.

ΚΕΦ. XXVII, 1 Πρωίας δὲ γενομένης, συμβούλιον ἔλαβον πάντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ 2 λαοῦ κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, ὥστε θανατῶσαι αὐτόν. Καὶ δήσαντες αὐτόν, ἀπήγαγον, καὶ παρέδωκαν αὐτόν Ποντίῳ Πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι.

Ομοίως καὶ Μάρκος καὶ Λουκᾶς εἶπον (γ). Ἰωάννης δὲ φησιν, ὅτι "Ἀγούσι τὸν Ἰησοῦν ὑπὸ τοῦ Καϊάφα εἰς τὸ πραιτώριον· ἦν δὲ πρωΐα· καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον, ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα γάγῳσι τὸ πάσχα (δ).

(α) Ματθ. Κς', 59. κ. ἐξῆς. 67. 69. Μαρκ. ΙΔ', 55. κ. ἐξῆς. 65. 66.

(β) Λουκ. ΚΒ', 56. 63. 66.

(γ) Μαρκ. ΙΕ', 1. Λουκ. ΚΓ', 1.

(δ) Ἰωαν. ΙΒ', 28.

Αἱ ὅλης γὰρ τῆς νυκτὸς ἤταζον αὐτόν, καὶ μετέφερον. Ἀλλ' ὦ τῆς ἀνοίας! Φανῶντες μὲν, καὶ εἰς θάνατον παραδιδόντες, οὐκ ἐδόκουν μαινεσθαι· τὸ δὲ ἐπιβῆναι τοῦ δικαστηρίου, μισμόν ἐνόμιζον, οἱ τὸν κώνωπα διῴλίζοντες καὶ τὴν κάμηλον καταπίνυντες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΖ'.

Περὶ τῆς Ἰούδα μεταμελείας.

3 Τότε ἰδὼν Ἰούδας, ὁ παραδιδούς αὐτόν, ὅτι κατε-
κρίθη, μεταμεληθεὶς, ἀπέστρεψε τὰ τριάκοντα ἀρ-

4 γύρια τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, λέ-
γων· Ἡμαρτον, παραδοὺς αἷμα ἁθῶν.

Ἰδὼν ὅτι κατεκρίθη θανάτῳ παρὰ τῶν Ἰουδαίων ὁ Χριστός. Ἔδει δὲ, πρὸ τῆς προδοσίας μεταμεληθῆναι· ἀλλὰ ταιούτος ὁ διάβουλος· πρὸ μὲν τῆς ἁμαρτίας, οὐκ ἀφίησιν ἰδεῖν τὸ κα-
κόν, ἵνα μὴ γένηται μετάνοια· μετὰ δὲ τὸ ἁπαρτισθῆναι τὴν ἁμαρτίαν, ἀφίησιν ἰδεῖν, ἵνα λυπήσῃ καὶ εἰς ἀπόγνωσιν συνελά-
σῃ. Ἡμαρτόν, φησι, παραδοὺς αἷμα ἁθῶν, εἰς τὸ χεθῆναι.

4 Οἱ δὲ εἶπον· Τί πρὸς ἡμᾶς; σὺ ὄψει.

Καὶ ὁ Ἰούδας εἰπὼν, ὅτι ἡμαρτον, παραδοὺς αἷμα ἁθῶν, ἀδίκως αὐτόν ἀπονήσκειν ἐμαρτύρησε· καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, φή-
σαντες, Τί πρὸς ἡμᾶς; σὺ ὄψει, τῇ μαρτυρίᾳ τούτου συγκα-
τέθεντο· καὶ ἡ ἀλήθεια παρὰ τῶν ἐχθρῶν ὡμολογήθη· τοῦ
θυμοῦ δὲ θήγοντος, ἅπαν τὸ ἔγκλημα προσάψαντες τῷ Ἰούδα,
λοιπὸν αὐτοὶ, τῷ πάθει μεθύοντες, ἐπὶ τὸν φόνον ἠπείγοντο.

5 Καὶ ρίψας τὰ ἀργύρια ἐν τῷ ναῷ, ἀνεχώρησε·
καὶ ἀπελθὼν, ἀπήγγξατο.

Τὸ μὲν ἐξομολογήσασθαι τὴν ἁμαρτίαν ἐνώπιον πάντων, καὶ

τὸ ρίψαι τὰ ἀργύρια, μεταμελείας εἰσὶ· τὸ δὲ ἀπάγχασθαι, ἀπογνώσεως. Ἐπέγνω μὲν γὰρ τὸ κακὸν, καὶ μετεμελήθη, καὶ ἐξωμολογήσατο· οὐκ ἐζήτησε δὲ συγγνώμην παρὰ τοῦ δυναμένου δοῦναι ταύτην· οὐ γὰρ ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ διάβολος μετανοῆσαι (1) πρὸς τὸν Χριστὸν, εἰς ὃν ἐξήμαρτεν· ἀλλὰ προεξήγαγε τοῦτον τῆς μετανόιας, ὡς μὴ φέροντα τὸν ἀπὸ τοῦ συνειδότος ἔλεγχον. Δέον οὖν ἐπὶ τὸν ἀνεξίκακον τοῦτον καταφυγεῖν· ὁ δὲ μᾶλλον ἐπὶ τὸν θάνατον κατέφυγεν, ὅπως θάττον ἀπαλλαγείη τῆς κατεγνωσμένης καὶ ἐπωδύνου ζωῆς. Καὶ οὐδὲ τούτου παρραυτικά τετύχηκεν, ὡς ἐγλίχετο· διαγνωσθεὶς γὰρ ὑπὸ τινων, καθρέθη τῆς ἀγχόνης· εἴτα ἐν ιδιάζοντι τόπῳ διέζησε καιρὸν ὀλίγον, καὶ πρηνὴς γενόμενος, εἴπουν, πεπρησμένος (2), ἐξωγκωμένος, ἐλάκησε καὶ διερῶαγή μεσος· καὶ ἐξεχύθη τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ, καθὼς φησιν ἡ βίβλος τῶν Πράξεων (α). Εἰ δὲ καὶ γέγραπται ἐν αὐτῇ, ὅτι ἐκτεήσατο χωρίον ἐκ μισθοῦ τῆς ἀδικίας, ἀλλ' οὐ μετὰ τὴν ἀγχόνην, ὡς τινες οἴονται. Τοῦτο γὰρ ἐρμηνεύων ὁ Χρυσόστομος, τὸν ἀγρόν τοῦ κεραμείου εἶναι τὸ χωρίον ἐκεῖνο λέγει. Τα τριάκοντα γὰρ ἀργύρια, ἐξ ὧν ἡγοράσθη οὗτος, μισθὸς ἦσαν τῷ Ἰούδᾳ τῆς ἀδικίας τῆς εἰς τὸν διδάσκαλον. Τί γὰρ ἀδικώτερον τῆς προδοσίης αὐτοῦ; Ἐννοήσωμεν τοίνυν οἱ φιλάργυροι, πῶς ὁ Ἰούδας καὶ τὴν ἀμαρτίαν εἰργάσατο, καὶ τῶν χρημάτων οὐκ ἀπῆλαυσε, καὶ τὴν ἰδίαν ψυχὴν ἀπώλεσεν.

6 Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς λαβόντες τὰ ἀργύρια, εἶπον· Οὐκ

(1) Ἰσως, μετανοοῦσθαι, ἤτοι μετανοεῖσθαι πρὸς τὸν Χριστὸν, εἰς ὃν ἐξήμαρτε, καὶ αἰτήσθαι συγγνώμην.

(2) Τὸ, πρηνὴς, ἐξηγείται παρὰ τῶν λεξικογράφων· Ἐπὶ πρόσωπον πεπτωκώς. Ἠούμιος. ἢ, Εἰς τοῦ μπροσθεν, ἐπὶ στόματος, ἐπὶ προσώπου. Φαβωρίνος. Ὁ δὲ Εὐθύμιος ἐρμηνεύει αὐτὸ ἐντάῃα, πεπρησμένος, ἐξωγκωμένος, ὡς ἂν ἐγράφετο, πρηνθεῖς. Ἀλλὰ, πρηνθεῖς γενόμενος—

(α) Πράξ. Α', 18.

ἔξεστι βαλεῖν αὐτὰ εἰς τὸν κορβανᾶν· ἐπεὶ τιμὴ αἵματός ἐστιν.

Ἀνεπισχύντως ὁμολογοῦσιν, ὅτι τιμὴ αἵματός ἐστιν, εἴτουν, ὧν ἡ φόνου. Κορβανᾶς δὲ ἦν τὸ τοῦ ναοῦ θησαυροφυλάκιον, τὸ δωροδοχεῖον. Οἶμαι δὲ τοῦτο εἶναι τὸ λεγόμενον (1) γα-
λοφυλάκιον· γὰρ παρὰ Ῥωμαίοις (2) ὁ πλοῦτος κα-
λεῖται.

7 Συμβούλιον δὲ λαβόντες, ἡγόρασαν ἐξ αὐτῶν τὸν

8 ἀγρὸν τοῦ κεραμέως, εἰς ταφὴν τοῖς ξένοις. Διὸ ἐκλή-
θη ὁ ἀγρὸς ἐκεῖνος, ἀγρὸς αἵματος, ἕως τῆς σήμερον.

Πολὺ κάλλιον ἦν αὐτοῖς, εἰς τὸν κορβανᾶν ταῦτα βαλεῖν· οὐ γὰρ ἂν οὕτω κατάδηλον τὸ πρᾶγμα ἐγίνετο· οἱ δὲ, πρὸς ἔλεγχον τῆς αὐτῶν μικροφονίας, ἡγόρασαν τὸν ἀγρὸν, οὗ τὸ ὄνομα σάλπιγγος λαμπρότερον ταύτην ἀνακτῇ. Καὶ οὐδὲ ἀπλῶς τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλὰ συμβούλιον λαβόντες· καὶ πανταχοῦ συμβούλιον λαμβάνουσιν, ἵνα μηδεὶς ἀθῶος ὑπολειφθῇ. Καὶ ἡ βίβλος δὲ τῶν Πράξεων φησι, κληθῆναι τὸ χωρίον ἐκεῖνο Ἀκeldαμὰ, τουτέστι, χωρίον αἵματος (α). ὥστε τοῦτό ἐστι, περὶ οὗ κακείνη λέγει.

9 Τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν διὰ Ἱερεμίου τοῦ προ-
φήτου λέγοντος· «Καὶ ἔλαβον τὰ τριάκοντα ἀργύ-
ρια, τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου, ὃν ἐτιμήσαντο

10 ἀπὸ υἱῶν Ἰσραὴλ· καὶ ἔδωκαν αὐτὰ εἰς τὸν ἀγρὸν
τοῦ κεραμέως, καθὰ συνέταξέ μοι Κύριος.»

Ἐν τῇ ἀναγινωσκομένῃ μὲν βίβλῳ τοῦ Ἱερεμίου τοῦτο οὐ γέ-

(1) Τὸ πολλάκις ἐν τῇ καινῇ Διαθήκῃ ἀπαντῶμενον.

(2) Περσικὴ ἡ λέξις γάζα. «Γάζα» παρὰ Πέρσαις βασιλεῖον (ἦτοι θησαυ-
ροφυλάκιον) ἢ οἱ ἐκ τῶν πολλῶν φερόμενοι φόροι, ἢ τὰ τίμια. » Ἡούχιος.

(α) Πράξ. Α', 19.

γραφῆται· λοιπὸν οὖν ἐν τῇ ἀποκρύφῳ αὐτοῦ ἱστόρηται. Εἰκὸς δέ, καὶ ὕστερον ἐκβλήθηται ταῦτα ἀπὸ τῆς ἀναγινωσκομένης, ἐκ κακουργίας τῶν Ἰουδαίων, ὅπερ καὶ ἐπὶ ἄλλων ῥητῶν ἐγένετο. Ἐλάβον οὖν οἱ ἀρχιερεῖς τὴν ὥνην τοῦ παντίζιμου Χριστοῦ, ὃν διειμύσαντο ἀπὸ νιῶν Ἰσραὴλ, ἥγουν οἱ Ἰσραηλῖται. Λέγει δὲ αὐτοὺς τοὺς ἀρχιερεῖς, ὅτε πρὸς αὐτοὺς εἶπεν Ἰούδας· *Τί θέλετέ μοι δοῦναι, καὶ γὰρ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;* Οἱ δὲ ἔστησαν αὐτῷ τριάκοντα ἀργύρια (α). Συνέταξέ μοι δέ, ἀντι τοῦ, εἰπέ μοι.

11 Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔστη ἔμπροσθεν τοῦ ἡγεμόνος·

Ἀγαθόντων αὐτὸν εἰς τὸ πραιτώριον, φησὶν ὁ Ἰωάννης, ὅτι ἐξῆλθεν ὁ Πιλάτος πρὸς αὐτοὺς, καὶ εἶπε· *Τίνα κατηγορίαν φέρετε κατὰ τοῦ ἀνθρώπου τούτου;* Ἀπεκρίθησαν, καὶ εἶπον αὐτῷ· *Εἰ μὴ ἦν οὗτος κακοποιός, οὐκ ἂν σοι παρεδώκαμεν αὐτόν.* Εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Πιλάτος· *Λάβετε αὐτὸν ὑμεῖς, καὶ κατὰ τὸν νόμον ὑμῶν κρίνατε αὐτόν, καὶ τὰ ἐξῆς (6).* Οἱ μὲν γὰρ παρέδωκαν αὐτόν τῷ Πιλάτῳ πρὸς ἀναίρεσιν, οὐ πρὸς ἐξέτασιν· ὁ δὲ, πρὸ ἐξετάσεως, οὐκ ἠνέσχετο τοῦτον ἀνελεῖν· διὰ τοῦτο ζητεῖ μαθεῖν, τίς ἡ κατηγορία· οἱ δὲ, μὴ θαρρόντες ἑαυτοῖς, οὐ λέγουσι μὲν κατηγορίαν, φασὶ δὲ μόνον ὅτι, *Εἰ μὴ ἦν οὗτος κακοῦργος, οὐκ ἂν σοι παρεδώκαμεν αὐτόν,* ὡς δῆθεν οὐδὲν ἄδικον ποιοῦντες· ὁ δὲ Πιλάτος δυσανασχέτησας, ὡς βουλομένων δίχα τῆς αὐτοῦ ἐξετάσεως τοῦτον ἀνελεῖν, αὐτοῖς ἐπιτρέπει τὴν ἀναίρεσιν. Ἀποτυχόντες δὲ τῆς προσδοκίας, λοιπὸν κατηγοροῦσι καὶ ἄκοντες, ὅπερ ὁ Λουκᾶς ἱστόρησε (γ), γράψας, ὅτι ἤρξαντο κατηγορεῖν αὐτοῦ, λέγοντες· *Τοῦτον εὖρομεν διαστρέφοντα τὸ ἔθνος ὑμῶν,*

(α) Ματθ. ΚΓ', 15.

(6) Ἰωαν. ΙΗ', 29—31.

(γ) Λουκ. ΚΓ', 2.

καὶ κωλύοντα Καίσαρι φόρους δίδόναι, λέγοντα ἑαυτὸν χριστὸν βασιλέα εἶναι. Καὶ ὅρα κακουργίαν! Θέλοντες γὰρ ἀνάψαι τὸν θυμὸν τοῦ Πιλάτου κατὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ συναρπάσαι πρὸς τὸ ταχέως ἀνελεῖν αὐτόν, ἀποστασίας καὶ τυραννίδος ἐγκλημα τούτῳ προσάπτουσιν· ἅμα δὲ καὶ ἵνα, φοβηθεῖς τὸν Καίσαρα Πιλάτος, μηδὲ βουλόμενος δυνηθῇ τοῦτον ἐξελέσθαι τοῦ θανάτου.

11 Καὶ ἐπηρώτησεν αὐτόν ὁ ἡγεμὼν, λέγων· Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῷ Ἰουδαίῳ; Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔφη αὐτῷ· Σὺ λέγεις.

Τὸ, Σὺ λέγεις, καὶ τὸ, Σὺ εἶπας, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὁμολογία τίς ἐστὶν ἀνεπίληπτος, καὶ μεστὴ μετριοφροσύνης. Ἰωάννης δὲ πλατύτερον καὶ περὶ τούτου τοῦ κεφαλαίου φησὶν (α), ὅτι Εἰσῆλθεν εἰς τὸ πραιτώριον πάλιν ὁ Πιλάτος, καὶ ἐφώνησε τὸν Ἰησοῦν, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; Ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἀφ' ἑαυτοῦ σὺ τοῦτο λέγεις, ἢ ἄλλοι σοι εἶπον περὶ ἐμοῦ; Ἀπεκρίθη ὁ Πιλάτος· Μήτι ἐγὼ Ἰουδαῖος εἰμὶ; τὸ ἔθνος τὸ σὲν καὶ οἱ ἀρχιερεῖς παρέδωκάν σε ἐμοί· τί ἐποίησας; Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς· Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου· εἰ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἦν ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ, οἱ ὑπηρέται ἂν οἱ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο, ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς Ἰουδαίοις· νῦν δὲ ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἐστὶν ἐντεῦθεν. Εἶπεν οὖν αὐτῷ ὁ Πιλάτος· Οὐκοῦν βασιλεὺς εἶ σύ; Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς· Σὺ λέγεις· ὅτι βασιλεὺς εἰμι ἐγώ.

Ὁ μὲν οὖν Πιλάτος, ἀκούσας περὶ ἀποστασίας καὶ τυραννίδος, καὶ φοβηθεὶς, εἶδεν αὐτόν ἡρώτησε, μυστικώτερόν τι μαθεῖν βουλόμενος· ὁ δὲ Χριστὸς ἀντηρώτησεν, ὅτι Ἀφ' ἑαυτοῦ σὺ τοῦτο λέγεις, ἢ ἄλλοι σοι εἶπον περὶ ἐμοῦ; οὐχ ὥς

(α) Ἰωάν. ΙΗ', 33—37.

ἀγνοῶν, ἀλλὰ καθαπτόμενος αὐτοῦ· διότι οὐ συμπαρέστησεν αὐτῷ τοὺς κατηγοροῦντας, οὐδὲ κατηνάγκασεν αὐτοὺς δεῖξαι σημεῖα τῆς ἀποστασίας καὶ τυραννίδος, ἵνα καὶ μᾶλλον κατασχυθῶσιν. Ὁ δὲ Πιλάτος ἀπολογούμενος, ὅτι οὐκ ἄρ' ἑαυτοῦ τοῦτο λέγει, φησί· *Μήτι ἐγὼ Ἰουδαῖός εἰμι, ἵνα γινώσκω τὰ σά; οἱ ὁμοθενοὶ σου παρέδωκάν σε ἐμοί, καὶ τούτων οἱ πρῶτοι καὶ τιμιώτεροι, καὶ αὐτοὶ τοῦτο λέγουσιν. Εἴτα ἐρωτᾷ· Τί ἐποίησας, ὅτι ποιαῦτά σοι ἐγκαλοῦσι; Καὶ λοιπὸν λύει τὴν υποψίαν τῆς τυραννίδος ὁ Χριστός, λέγων, τὴν βασιλείαν αὐτοῦ μὴ εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἀπολύει τοῦ φόβου τὸν Πιλάτον. Τίθησι δὲ καὶ λογισμόν, αὐτό τε τοῦτο δεικνύοντα, καὶ ὅτι ἡ ἐκ τοῦ κόσμου βασιλεία ἐν τοῖς ὑπηρέταις ἔχει τὴν ἰσχύν· ἡ δὲ τούτου βασιλεία, οὐράνιος οὐσα, ἄρ' ἑαυτῆς κέκτηται τὸ κράτος. Εἰπὼν δὲ, ὅτι ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, οὐχ ὑπεξήγαγε τῆς ἑαυτοῦ κυριότητος τὸν κόσμον, ἀλλ' ἐνέφηεν, ὅτι οὐκ ἔστιν, ὡς αἱ τοῦ κόσμου τούτου βασιλεῖαι, δεομένη ὑπηρετῶν, καὶ υποκειμένη φόβοις, καὶ τέλος ἔχουσα.*

Εἴτα ἐξελθὼν ὁ Πιλάτος ἐπειράθη ἐξελεῖσθαι αὐτόν. Φησί γὰρ ὁ Λουκᾶς (α), ὅτι εἶπε πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ὄχλους· *Οὐδὲν εὐρίσκω αἴτιον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ. Οἱ δὲ ἐπίσχυον, λέγοντες· Ὅτι ἀρασεῖται τὸν λαόν, διδάσκων καθ' ὅλης τῆς Ἰουδαίας, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ὥς ὧδε. Πιλάτος δὲ ἀκούσας Γαλιλαίαν, ἐπηρώτησεν, εἰ ὁ ἄνθρωπος Γαλιλαῖός ἐστι· καὶ ἐπιγνοὺς, ὅτι ἐκ τῆς ἐξουσίας Ἡρώδου ἐστίν, ἀπέπεμψεν αὐτὸν πρὸς Ἡρώδην, ὄντα καὶ αὐτὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις, καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁ μὲν οὖν Πιλάτος ἀκούσας παρὰ τοῦ Χριστοῦ περὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, καὶ*

(α) Λουκ. ΚΓ', 4—7.

γνούς, ὅτι οὐκ ἔχει παρασκευήν τινα τυραννικὴν, ἣ τὸ οἰονοῦν παράσημον ἐπιγελοῦ βασιλείας, καὶ διαγνοὺς ἀπίθανον τὴν κατηγορίαν, ἀναίτιον αὐτὸν ἀπέφηνεν· αὐτοὶ δὲ, μὴ δυνάμενοι δεῖξαι σημεῖα τῶν ῥηθέντων ἐγκλημάτων, μετέβησαν ἐφ' ἐτέραν κατηγορίαν, λέγοντες, ὅτι ἀνασεύει τὸν λαόν, ἤγουν, ἀναστατοῖ, διδάσκων. Καὶ ὅτι μὲν διδάσκει λέγουσι· τί δὲ διδάσκει, οὐ λέγουσιν, ἵνα μὴ καταγελασθῶσιν.

Ὁ δὲ Ἡρώδης ποιήσας, ὅσα φησὶ Λουκᾶς (α), ἀνέπεμψε τοῦτον πάλιν πρὸς τὸν Πιλάτον, ἐφεπομένιον καὶ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν γραμματέων, καὶ καταβοώντων. Πιλάτος δὲ συγκαλεσάμενος τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν λαόν, εἶπε πρὸς αὐτούς (β). Ὁ Λουκᾶς καὶ ταῦτά φησι· Προσηνέγκατέ μοι τὸν ἄνθρωπον τοῦτον, ὥς ἀποστρέφοιτα τὸν λαόν· καὶ ἰδοὺ, ἐγὼ ἐρώπιον ὑμῶν ἀνακρίνας, οὐδὲν εὑρον ἐν τῷ ἄνθρωπῳ τούτῳ αἴτιον, ὧν κατηγορεῖτε κατ' αὐτοῦ. Ἀλλ' οὐδὲ Ἡρώδης· ἀνέπεμψε γὰρ ὑμᾶς πρὸς αὐτόν, καὶ ἰδοὺ, οὐδὲν ἄξιον θανάτου ἐστὶ πεπραγμένον αὐτῷ. Παιδεύσας οὖν αὐτὸν ἀπολύσω. Παίδενσιν ἐνταῦθα, τὴν μετρίαν μαστίγῳσιν λέγων, εἰς παραμυθίαν καὶ καταστολὴν τοῦ θυμοῦ αὐτῶν, ἵνα δόξαντες περιγενέσθαι αὐτοῦ, παύσωνται τῆς περαιτέρω μανίας· οἱ δὲ καὶ οὕτως οὐδὲν ἔλαττον ἐξετηριῶντο, πρὸς ἓν μόνον ἀκλινῶς ὀρώντες, τὸ ἀνελεῖν αὐτόν τάχιστα· διὸ πάλιν καθυλακτοῦσι.

12 Καὶ ἐν τῷ κατηγορεῖσθαι αὐτόν ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων, οὐδὲν ἀπεκρίνατο.

Σφοδρῶς γὰρ ἤδη λυττησάντων εἰς τὸν φόνον αὐτοῦ, καὶ ἀκαθέκτων ὕλως γεγονότων, ἔγνω, ματαίαν εἶναι τοῦ λοιποῦ πᾶσαν ἀπολογίαν.

(α) Λουκ. ΚΓ', 11.

(β) Λουκ. ΚΓ', 13—16.

13 Τότε λέγει αὐτῷ ὁ Πιλάτος· Οὐκ ἀκούεις πόσα σου καταμαρτυροῦσι;

Τοῦτο λέγει, παρακινῶν αὐτὸν εἰς τὸ ἀπολογήσασθαι, καὶ ἀπαλλαγῆναι. Καὶ γὰρ ἐγίνωσκεν, ὅτι ῥῆον διαλύσει τὰς συκοφαντίας αὐτῶν.

14 Καὶ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῷ πρὸς οὐδὲ ἐν ῥῆμα·

Τὸ ἐξῆς γὰρ περιττὴν ἤγειτο καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀπόκρισιν, ὡς μὴ δυνάμενον αὐτοὺς ἀναστεῖλαι. Καὶ γὰρ ἦν μὲν μισοπόνητος ὁ Πιλάτος, καὶ σφόδρα ἠθέλησεν ἐξελεῖσθαι τὸν Ἰησοῦν· μαλακὸς δὲ ὢν, ἐνεδίδου ταῖς ἐκείνων ὁρμαῖς.

14 Ὡστε θαυμάζειν τὸν ἡγεμόνα λίαν.

Θαυμάζειν, πῶς ἐνδείκνυται τοσαύτην ἐπιείκειαν, πῶς δυνάμενος ἀπολογεῖσθαι καὶ κατασχύνειν αὐτοὺς, ἐκὼν σιγᾷ καὶ ἀνέχεται.

15 Κατὰ δὲ ἑορτὴν εἰῶθει ὁ ἡγεμὼν ἀπολύειν ἓνα τῶν

16 ὄχλῳ δέσμιον, ὃν ᾔθελον. Εἶχον δὲ τότε δέσμιον

17 ἐπίσημον, λεγόμενον Βαραββᾶν. Συνηγμένων οὖν αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς ὁ Πιλάτος· Τίνα θέλετε ἀπολύσω ὑμῖν; Βαραββᾶν, ἢ Ἰησοῦν, τὸν λεγόμενον Χριστόν;

Κατὰ δὲ ἑορτὴν, τὴν τοῦ πάσχα δηλονότι. Φησὶ γὰρ ὁ Ἰωάννης εἰπεῖν τὸν Πιλάτον· Ἔστι δὲ συνήθεια ὑμῶν, ἵνα ἓνα ὑμῶν ἀπολύσω ἐν τῷ πάσχα (α). Περὶ δὲ τοῦ Βαραββᾶ λέγει φανερώτερον ὁ Λουκᾶς, ὅτι ἦν διὰ στάσις τινα γενομένη ἐν τῇ πόλει, καὶ φόρον, βεβλημένους εἰς φυλακὴν (β). Ὁ Πιλάτος οὖν, μὴ δυνηθεὶς ὡς ἀθῶον ἐξελεῖσθαι τὸν Χριστόν, ἐπεχείρησε καὶ γοῦν ὡς κατὰδικον χαρίσασθαι τοῦτον τῇ ἑορτῇ.

(α) Ἰωαν. ΙΗ', 39.

(β) Λουκ. ΚΙ', 19.

18 Ἦδει γάρ, ὅτι διὰ φθόνον παρέδωκαν αὐτόν.

Διέγνων τοῦτο, καὶ ἤλπιζεν, ὅτι οὐκ ἂν προτιμήσῃσι τὸν ἀνδροφόνον Βαραββᾶν. Διὰ τοῦτο τοίνυν θαρρήσας ἐρωτᾷ· *Τίνα θέλετε ἀπολύσω ὑμῖν;* ὡς δὲ λέγει Μάρκος (α), πρὸ τῆς ἐρωτήσεως ἀναβοήσας ὁ ὄχλος, ἤρξατο αἰτεῖσθαι, καθὼς αἰεὶ ἐποίει αὐτοῖς, ἡγουν, αἰτεῖσθαι γενέσθαι. Ἦν δὲ ἡ αἴτησις περὶ τοῦ ἀπολύσαι ἓνα τῶ ὄχλῳ δέσμιον. Ὅθεν δραχμάμενος ἀφορμῆς ὁ Πιλάτος, ἐπεχείρησεν, ὡς εἴρηται, καὶ ἠρώτησεν.

19 Καθημένου δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ βήματος, ἀπέστειλε πρὸς αὐτόν ἡ γυνὴ αὐτοῦ, λέγουσα· *Μηδὲν σοι καὶ τῷ δικαίῳ ἐκείνῳ· πολλὰ γὰρ ἔπαθον σήμερον κατ' ὄναρ δι' αὐτόν.*

Αὐτὸς μὲν οὐκ εἶδε τοιοῦτον ὄναρ, ἢ ὡς ἀνάξιος, ἢ ὅτι ἐμελλε σιγᾶν, ὡς κριτῆς, ἢ ὅτι ἐμελλεν ἀπιστεῖσθαι, ὡς πλαττόμενος αὐτὸς πρὸς τὸ ἐξελεῖν αὐτήν· ἡ γυνὴ δὲ βλέπει μᾶλλον, ὡς ἀξία, καὶ ὡς πιθανωτέρα πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ἵνα ὡς ἀνυπόπτῳ ταύτῃ πιστεύσαντες ἀναχαιτισθῶσι. Καὶ οὐ βλέπει μόνον, ἀλλὰ καὶ πάσχει, τουτέστιν, ἐτάζεται, ἵνα τῇ συμπαθείᾳ τῆς γυναικὸς ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, καὶ μὴ πειθομένων αὐτῶν, κωλύσῃ τὸν φόνον. Τὸ δὲ, *μηδὲν σοι καὶ τῷ δικαίῳ ἐκείνῳ*, ἀντὶ τοῦ, *μηδὲν σοι καὶ ἐκείνῳ ἀμφισβητήσιμον· ἀπέχου αὐτοῦ*. Σημειωτέον δὲ, ὅτι τὸ, *σήμερον*, καὶ ἐπὶ νυκτὸς λέγεται.

20 Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἐπείσαν τοὺς ὄχλους, ἵνα αἰτήσωνται τὸν Βαραββᾶν, τὸν δὲ Ἰησοῦν ἀπολέσωσιν.

Οἱ φονεῖς τὸν φονέα προτετιμῆκασιν τοῦ ζωοδότου, καὶ οὐχ ἀπλῶς φονέα, ἀλλ' ἐπίσημόν, εἴτουν, περιβόητον ἐπὶ κακουργίᾳ. Τοσοῦτον ὁ φθόνος ἐξέκαυσεν αὐτούς! Διεφθορότες δὲ

(α) Μαρκ. ΙΕ', 8.

αὐτοί, διέφθειραν καὶ τοὺς ὄχλους, ἵνα καὶ τῆς τούτων ἀπάτης δίκην ἀπαιτηθῶσι. Μάρκος δέ φησιν (α), ὅτι ἀνέσεισαν τὸν ὄχλον, ἥγουν, ἀνεκίνησαν.

21 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἡγεμὼν, εἶπεν αὐτοῖς· Τίνα θέλετε ἀπὸ τῶν δύο ἀπολύσω ὑμῖν;

Ἡρώτησε πρῶτον, οὕτω δὲ ἀποκριθέντων, ἀσχοληθεὶς πρὸς τὸ μῆνυμα τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, πάλιν ἐπανέλαβε τὴν ἐρώτησιν.

21 Οἱ δὲ εἶπον· Βαραββᾶν.

Ως ἐδιδάχθησαν.

22 Λέγει αὐτοῖς ὁ Πιλάτος· Τί οὖν ποιήσω Ἰησοῦν, τὸν λεγόμενον Χριστόν;

Ἀστοχήσας τῆς ἐλπίδος, ἐρωτᾷ πάλιν περὶ αὐτοῦ, καὶ κυρίους αὐτοὺς ποιεῖται τοῦ πράγματος, θεραπέων οὕτω καὶ μελισσόμενος αὐτούς· οἱ δὲ μένουσιν ἀνένδοτοι.

22 Λέγουσιν αὐτῷ πάντες· Σταυρωθήτω.

Πάντες, οὐχ οἱ ὄχλοι μόνοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι. Καὶ οὐ λέγουσι· Φονευθήτω, ἀλλὰ, Σταυρωθήτω, ἵνα καὶ τὸ εἶδος τοῦ θανάτου κακοῦργον ἀπελέγχῃ αὐτόν.

23 Ὁ δὲ ἡγεμὼν ἔφη· Τί γὰρ κακὸν ἐποίησεν;

Μὴ δυνάμενος δυσωπῆσαι τούτους, ἀντιλέγει λοιπόν.

23 Οἱ δὲ περισσῶς ἔκραζον, λέγοντες· Σταυρωθήτω.

Περисσῶς, ἀντὶ τοῦ, περισσοτέρως· οὕτω γὰρ ἔγραψε Μάρκος (β)· ὁ δὲ Λουκᾶς εἶπεν (γ), ὅτι ἐπέκειντο φωταῖς μεγάλαις, αἰτούμενοι αὐτὸν σταυρωθῆναι· καὶ κατὰ χροὸν αἱ φωταὶ αὐτῶν καὶ τῶν ἀρχιερέων.

(α) Μαρκ. ΙΕ', 11.

(β) Μαρκ. ΙΕ', 14.

(γ) Λουκ. ΚΓ', 22.

24 Ἰδὼν δὲ ὁ Πιλάτος, ὅτι οὐδέν ὠφελεῖ, ἀλλὰ μᾶλλον θόρυβος γίνεται, λαβὼν ὕδωρ, ἀπενίψατο τὰς χεῖρας ἀπέναντι τοῦ ὄχλου, λέγων· Ἀθῶός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου· ὑμεῖς ὀφείθετε.

Εκάθηρε τὰς χεῖρας τῷ ὕδατι, δεικνύων, ὅτι καθαρὸς καὶ ἀμέτοχός ἐστι τοῦ φόνου· Ἰουδαϊκὸν γὰρ ἔθος ἦν, οὕτω διαμαρτύρεσθαι τοὺς μὴ θέλοντας φόνου τινὸς κοινωνῆσαι. Φησὶ γὰρ καὶ ὁ Δαυὶδ· *Nίψομαι ἐν ἁθώοις τὰς χεῖράς μου* (α).

25 Καὶ ἀποκριθεὶς πᾶς ὁ λαὸς, εἶπε· Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν.

Αἷμα λέγουσι τὴν τοῦ αἵματος καταδίκην. Ω μιαιφῶν φωνῆς! ὦ τολμηρίας ἐσχάτης! Ἀλλ' οἱ μὲν οὐ μόνον καθ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν τέκνων ἔλκουσι τὴν ἁρὰν· ὁ δὲ Χριστὸς καὶ ἐξ αὐτῶν, καὶ ἐκ τῶν τέκνων δέχεται τοὺς μετανοήσαντας· καὶ οὐ μόνον ἐξαίρεται τῆς τοιαύτης ἁρᾶς, ἀλλὰ καὶ μυρίων ἀγαθῶν ἀξιοῖ. Καὶ γὰρ καὶ Παῦλος ἐξ αὐτῶν ἦν, καὶ μυριάδες τῶν πεπιστευκότων ὕστερον ἐν Ἱεροσολύμοις.

26 Τότε ἀπέλυσεν αὐτοῖς τὸν Βαραββᾶν· τὸν δὲ Ἰησοῦν φραγελλώσας, παρέδωκεν, ἵνα σταυρωθῇ.

Μάρκος μὲν εἶπεν (β), ὅτι *βουλόμενος τῷ ὄχλῳ τὸ ἱκανὸν ποιῆσαι*. Λουκᾶς δὲ, ὅτι *ἐπέκρινε γενέσθαι τὸ αἶτημα αὐτῶν* (γ). Τὸ δὲ *φραγελλῶν* μᾶστιξ ἦν ἐκ σχοίνων ἢ λώρων πεπλεγμένη, μεθ' ἧς ἔτυπτον τὰ νῶτα τῶν καταδικῶν. Ἔσαφάνισε δὲ τὴν φραγελλῶσιν ὁ Ἰωάννης γράψας (δ), ὅτι *ἔλαβεν ὁ Πιλάτος τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐμαστίγωσε*. Ταῦτα δὲ πεποιή-

(α) Ψαλμ. ΚΓ', 6.

(β) Μάρκ. ΙΕ', 15.

(γ) Λουκ. ΚΓ', 24.

(δ) Ἰωάν. ΙΘ', 1.

κεν, ἐκλύσαι τὸν τόνον τῆς μανίας τῶν Ἰουδαίων μηχανώμενος, ὅπως ἰδόντες τὴν ὕβριν, τὴν εἰς αὐτὸν γεγεννημένην, καὶ ἀκούσαντες τῆς ἀποφάσεως, παραδόσης τοῦτον τῷ θελήματι αὐτῶν, ὡς ὁ Λουκᾶς εἶπεν (α), ἦγουν, τῷ σταυρωθῆναι· τοῦτο γὰρ ἦν τὸ θέλημα αὐτῶν· χαλάσῃ τὴν ὀργὴν, καὶ ἐμέσωσιν ὅψι ποτε τὸν ἰόν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὰ ἐξῆς συνεχώρησε γενέσθαι, τὴν περίθεσιν τῆς χλαμύδος, τὴν ἐπίθεσιν τοῦ στεφάνου, τὴν δόσιν τοῦ καλάμου, καὶ τὸν ἄλλον ἐμπαιγμόν.

27 Τότε οἱ στρατιῶται τοῦ ἡγεμόνος, παραλαβόντες τὸν Ἰησοῦν εἰς τὸ πραιτώριον, συνήγαγον ἐπ' αὐ-
28 τὸν ὅλην τὴν σπεῖραν. Καὶ ἐκδύσαντες αὐτὸν, πε-
29 ριέθησαν αὐτῷ χλαμύδα κοκκίνην. Καὶ πλέξαντες στέφανον ἐξ ἀκανθῶν, ἐπέθηκαν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ καλάμον ἐπὶ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ·

Τὴν χλαμύδα ταύτην, Μάρκος (β) μὲν πορφύραν εἶπεν· Ἰωάννης (γ) δέ, ἱμάτιον πορφυροῦν· ἱμάτιον δὲ ἦν πορφυρόχρουν. Ὁ δὲ Ματθαῖος ἀδιαφόρως κοκκίνην ἐκάλεσε τὴν τοιαύτην βαφὴν, ὡς εἰκυῖαν· οὐ γὰρ ἀληθὴς ἦν πορφύρα. Ἐπεὶ γὰρ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων ἐλέγετο, λοιπὸν ὡς βασιλεία τοῦτον διαπαιζον, τὴν πορφύραν ἐκαίην περιέντες, ἀντὶ ἀλουργίδος, καὶ τὸν ἐξ ἀκανθῶν στέφανον ἐπιέντες, ἀντὶ διαδήματος, καὶ τὸν καλάμον ἐγχειρίσαντες, ἀντὶ σκήπτρου, καὶ ἄκοντες δὲ τὴν ἀλήθειαν ἐσχημάτιζον.

29 Καὶ γονυπετήσαντες ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ἐνέπαιζον αὐτῷ, λέγοντες· Χαῖρε, ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων.

(α) Λουκ. ΚΓ', 25

(β) Μαρκ. ΙΕ', 17.

(γ) Ἰωάν. ΙΘ', 2.

30 Καὶ ἐμπτύσαντες εἰς αὐτόν, ἔλαβον τὸν κάλαμον,
καὶ ἔτυπτον εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ.

Ω ἀνεικάστου μακροθυμίας ! ὦ πάντα λόγον νικώσης ἀνεξικακίας ! Ἰωάννης δὲ φησιν (α), ὅτι ἐδίδουν αὐτῷ ραπισματα. Πᾶσαν γὰρ ὕβριν αὐτῷ προσῆγον οἱ μικροί, χαριζόμενοι τοῖς θεοστυγέσιν Ἰουδαίοις. Ὁ αὐτός δὲ Ἰωάννης καὶ τὰ ἐντεῦθεν ἱστορήσεν, ὡς τοῖς ἄλλοις παραλελειμμένα, λέγων· *Ἐξῆλθεν* (β) *οὖν πάλη* ἔξω ὁ Πιλάτος, καὶ λέγει αὐτοῖς· *Ἴδε, ἄγω ὑμῖν αὐτὸν ἔξω, καὶ τὰ ἐξῆς ἄχρι τοῦ, Τότε οὖν παρέδωκεν αὐτὸν αὐτοῖς, ἵνα σταυρωθῇ* (γ).

Φαίνεται γάρ, ὅτι δις αὐτὸν παρέδωκεν εἰς τὸ σταυρωθῆναι· ἀλλὰ τὸ πρῶτον μὲν ἐν ὑποκρίσει, διὰ τὴν προειρημένην αἰτίαν· ἐπεὶ δὲ, πάντα μηχανησάμενος, εἶδεν αὐτοὺς παντάπασιν ἀνενδότους, ἤκουσε δὲ καὶ τελευταῖον παρ' αὐτῶν, ὅτι *ἐὰν* (δ) *τοῦτον ἀπολύσῃς, οὐκ εἶ φίλος τοῦ Καίσαρος· πᾶς ὁ βασιλεὺς ἑαυτὸν ποιῶν, ἀντιλέγει τῷ Καίσαρι· τότε λοιπὸν ἐν ἀληθείᾳ παρέδωκεν αὐτὸν αὐτοῖς, ἵνα σταυρωθῇ. Διὸ καὶ τὸ πρῶτον μὲν, ἀπλῶς αὐτὸν παρέδωκε· τὸ δεύτερον δὲ, παρέδωκεν αὐτὸν αὐτοῖς.*

Μυρία μὲν οὖν ὁ Πιλάτος ἐπραγματεύσατο, πάσης εὐθύνης τὸν Χριστὸν ἀπαλλάττων, καὶ παντοίως, μὴ ἀναιρεθῆναι τοῦτον, ἀγωνιζόμενος· ἔδει δὲ αὐτὸν ἀντιστῆναι δικαστικώτερον, καὶ μὴ παραχωρῆσαι τοῖς ἀδικοῦσι, μηδὲ προδοῦναι τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἐκείνου μαρτυρούμενον ἀναίτιον εἰς θάνατον. Ὅτι γὰρ ἠδύνατο, δηλὸν ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν αὐτόν (ε)· *Οὐκ οἶδας, ὅτι ἐξουσίαν ἔχω σταυρῶσαι σε, καὶ ἐξουσίαν ἔχω ἀπολύσαι*

(α) Ἰωάν. 10', 3.

(β) Ἰωάν. 10', 4.

(γ) Ἰωάν. 10', 16.

(δ) Ἰωάν. 10', 12.

(ε) Ἰωάν. 10', 10.

σε; Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς οὐκ ἀπέλυσεν αὐτὸν καταδίκης, εἰπὼν, ὅτι ὁ παραδιδούς με σοί, μείζονα ἁμαρτίαν ἔχει (α)· μείζονα, δηλαδή, τῆς σῆς.

Οὐδὲ γὰρ ὁ περὶ τυραννίδος λόγος ἀπαλλάττει τοῦτον· ἔχρῃν γάρ, ἀκούσαντα, παρασχῆσαι τοὺς κατηγοροὺς, καὶ ἀποδείξεις ἐπιζητῆσαι, καὶ ὅσα τυραννίδος τεκμήρια, οἷον, εἰ στρατόπεδα κατέλεγεν, εἰ χρήματα συνέλεγεν, εἰ ὅπλα ἐχάλλευσεν, καὶ εἴτι τοιοῦτον· ὁ δὲ μόνον ἀκούσας, ἔπτηξεν ἀγεννῶς, καὶ ἀνεξέταστον ἀφείς τὴν τοιαύτην κατηγορίαν ὑπήχθη καὶ παρεσύρη. Ὅσον γὰρ ἦσαν οἱ Ἰουδαῖοι σκληροὶ καὶ τολμηροὶ, τοσοῦτον οὗτος μαλακὸς καὶ δειλὸς, καὶ διὰ τοῦτο κοῦφος καὶ εὐπαράγωγος. Ζήτησον δὲ καὶ τὴν ἐξήγησιν τῶν, ὡς εἴρηται, προστεθέντων παρὰ τοῦ Ἰωάννου, σφόδρα συντελούντων εἰς τὰ προκείμενα.

31 Καὶ ὅτε ἐνέπαιξαν αὐτῷ, ἐξέδυσαν αὐτὸν τὴν χλαμύδα, καὶ ἐνέδυσαν αὐτὸν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ· καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ σταυρῶσαι.

Ἐπεὶ ἐξέδυσαν αὐτὸν τὴν χλαμύδα, περιεῖλον πάντως καὶ τὸν στέφανον. Ἰωάννης δὲ φησιν (β), ὅτι παρέλαβον τὸν Ἰησοῦν καὶ ἤγαγον εἰς τὸ πραιτώριον (γ), τῶν Ἰουδαίων καὶ τοῦτο σπουδαπάντων, ἵνα ἐκείθεν ἐξαγόμενος δοκῇ κατάκριτος.

32 Ἐξερχόμενοι δὲ, εὗρον ἄνθρωπον Κυρηναῖον, ὀνόματι Σίμωνα· τοῦτον ἠγγάρευσαν, ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ.

Μάρκος μὲν προσέθηκεν, ὅτι τὸν πατέρα Ἀλεξάνδρου καὶ

(α) Ἰωαν. ΙΘ', 11.

(β) Ἰωαν. ΙΘ, 16.

(γ) Τὸ, εἰς τὸ πραιτώριον, προστίθεται καὶ ἐν τῷ καιμένῳ τοῦ Ἰωάννου περ' ἀμφοτέρω; τοῖς χειρογράφοις· ἀλλ' ὁ Χρυσόστομος Τομ. Η'. Σελ. 503. D. ἀγνοεῖ αὐτό· ἀγνοεῖ δ' αὐτὸ καὶ ὁ Κύριλλος Τομ. Δ'. Σελ. 1057. Α. διότι λέγει· « ἀπάγουσι μὲν ὡς τεθνηξόμενον ἥδη τὸν τῇ ζωῇ ἀρχηγόν. »

‘Ρούφου (α). Λουκᾶς δὲ, ὅτι ἐρχόμενον ἀπ’ ἀγροῦ (β). ὁ δὲ Ἰωάννης εἶπεν (γ), ὅτι καὶ βαστάζων τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, ἐξῆλθε. Πρῶτον μὲν γὰρ αὐτῷ τὸν σταυρὸν ἐπέθηκεν, ὡς κατὰ δίκην, καὶ βαστάζων αὐτὸν ἐξῆλθεν. εἶτα τῷ Σίμωνι συναντήσαντες, τοῦτον ἠγγάρευσαν, ἵνα ἄρῃ αὐτόν. Λουκᾶς δὲ καὶ ἔτι προσέθηκεν (δ), ὅτι Ἠκολούθει αὐτῷ πολλὸς πλῆθος τοῦ λαοῦ καὶ γυναικῶν· αὐτὸς καὶ ἐκόπτοτο καὶ ἐθρήνηον αὐτόν. Στραφεῖς δὲ πρὸς αὐτάς ὁ Ἰησοῦς, εἶπε· Θυγατέρες Ἰερουσαλὴμ, μὴ κλαίετε ἐπ’ ἐμέ· πλὴν ἐφ’ ἑαυτάς κλαίετε, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν. Ὅτι ἰδοὺ, ἔρχονται ἡμέραι, καὶ τὰ ἐξῆς· μὴ κλαίετε, λέγων, ἐπ’ ἐμέ, ἡγουν, δι’ ἐμέ· ἀλλὰ δι’ ἑαυτάς, καὶ διὰ τὰ τέκνα ὑμῶν· ὅτι ἰδοὺ, ἔρχονται ἡμέραι, αἱ τῆς ἀλώσεως τῶν ἱεροσολύμων δηλονότι.

33 Καὶ ἐλθόντες εἰς τόπον λεγόμενον Γολγοθᾶ.

Οὗτος ὁ τόπος ἐγγὺς ἦν τῆς πόλεως, ὡς ὁ Ἰωάννης ἔγραψεν (ε).

33 Ὁ ἐστι λεγόμενος κρανίου τόπος.

Ὅπερ, τὸ, Γολγοθᾶ, δηλονότι, λεγόμενον, ἦτοι, μεθερμηνευόμενον, ὡς ὁ Μάρκος εἶπεν (ζ), ἀπὸ τῆς ἐβραϊδος διαλέκτου πρὸς τὴν ἑλληνίδα, ἔστι καὶ λέγεται, κρανίου τόπος. Φασὶ δὲ τινες ἐκεῖ τὸν Ἀδάμ τετελευτηκέναι, καὶ κεῖσθαι, καὶ ὠκονομήθῃ, ἵνα, ὅπου ὁ παλαιὸς Ἀδάμ ἔπεσεν ὑπὸ τοῦ θανάτου, ἐκεῖ καὶ τὸ τοῦ νέου Ἀδάμ τρόπαιον στήῃ κατὰ τοῦ θανάτου, λέγω δὴ τὸν σταυρόν.

(α) Μαρκ. ΙΕ', 21.

(β) Λουκ. ΚΓ', 26.

(γ) Ἰωαν. ΙΘ', 17.

(δ) Λουκ. ΚΓ', 27—29.

(ε) Ἰωαν. ΙΘ', 20.

(ζ) Μαρκ. ΙΕ', 22.

34 Ἐδωκαν αὐτῷ πιεῖν ὄξος μετὰ χολῆς μεμιγμένον· καὶ γευσάμενος, οὐκ ἤθελε πιεῖν.

Ο δὲ Μάρκος εἶπεν, ὅτι καὶ ἐδίδουν αὐτῷ πιεῖν ἐσμυρτισμένον οἶνον (α). ὁ δὲ οὐκ ἔλαβε. Καὶ ἀμφοτέρω δὲ προσήνεγκαν αὐτῷ, παίζοντες, καὶ λειποθυμοῦντα δῆθεν ἀνακτῶμενοι. Τῷ ὄξει μὲν οὖν τὴν χολὴν ἔμιζαν, ἵνα τὸ δριμύ γένηται καὶ πικρόν· ἐνέφαινε δὲ ταῦτα τῆς τῶν Ἰουδαίων ψυχῆς τὴν δριμύτητα καὶ πικρίαν. Καὶ αὕτη δὲ ἡ σμύρνα πικροτάτη ἐστίν.

Ἀλλὰ πρὸ μὲν τοῦ ἀνελθεῖν εἰς τὸν σταυρὸν τὰ ῥηθέντα προσηνέχθησαν αὐτῷ, καθὼς Ματθαῖος καὶ Μάρκος εἶπον· μετὰ δὲ τὸ ἀνελθεῖν, ὄξος μόνον, ὡς αὐτοὶ πάλιν οὗτοι, καὶ Λουκᾶς, καὶ Ἰωάννης φασί (β).

Παρατηρητέον δὲ καὶ, ὅτι τὸν ἐσμυρτισμένον οἶνον, ὡς ἀκαιρον, μὴ λαβὼν· νῦν μὲν τοῦ μίγματος τοῦ ὄξους καὶ τῆς χολῆς ἐγεύσατο, διὰ μόνην τὴν χολὴν, ὅπως πληρωθῇ τό· Καὶ ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολήν (γ)· σταυρωθεὶς δὲ, μόνον ὄξος ἐποτίσθη, διὰ τὸ λείπον, λέγω δὴ τό· Καὶ εἰς τὴν δόψαν μου ἐπότισάν με ὄξος. Καὶ μὴ ἐν ταύτῃ δοκοῦσι καὶ ἄλλους καὶ χολῆς ἐγεύσατο, καὶ ἐν ταύτῃ δοκοῦσι καὶ ἄμφω τὰ ῥητὰ τὸ πέρας λαβεῖν. Ἀλλ' εἰς τὴν δόψαν μου γέγραπται· οὐκ ἐδίψα δὲ πρὸ τοῦ ἀνελθεῖν εἰς τὸν σταυρὸν, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἀνελθεῖν. Φησὶ γάρ ὁ Ἰωάννης (δ), ὅτι ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς, ὅτι πάντα ἤδη τετέλεσται, ἵνα πληρωθῇ ἡ γραφή, λέγει· Διψῶ.

Πρῶτον μὲν γὰρ οἰκοθεν αὐτοὶ τὰ δηλωθέντα πόματα προσέφερον παίζοντες, ὡς εἰρήκαμεν· ὕστερον δὲ ἀκούσαντες, ὅτι

(α) Μαρκ. ΙΒ', 23.

(β) Ματθ. ΚΖ', 48. Μαρκ. ΙΒ', 36. Λουκ. ΚΓ', 36. Ἰωαν. ΙΘ', 29.

(γ) Ψαλμ. ΞΗ', 22.

(δ) Ἰωαν. ΙΘ', 28.

διψᾷ, προσήγαγον τὸ ὄξος· καὶ ἐπεὶ γέγραπται, ὅτι ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολήν, ἤγουν, εἰς τὸ φαγεῖν με, πῶς αὐτοὶ εἰς τὸ πιεῖν καὶ ταύτην δεδώκασιν; Οἶμαι τρύφη ξηρᾶς χολῆς ἐντεθρύφθαι τῷ ὄξει, ἵνα τὸ μὲν εἴη ἀντὶ τοῦ οἴνου, τὰ δὲ, ἀντὶ ψωμοῦ καὶ προηγουμένως μὲν πόμα δεδώκασιν, ἀκροούως δὲ καὶ βρῶμα. Τοῖς γὰρ λειποθυμοῦσιν ὀρέγειν εἰώθαμεν οἶνον, ἄρτον ἐμβαλόντες, ἵνα πρῶτον πίνοντες, ἔπειτα καὶ φάγοιεν. Εἰ γὰρ μὴ οὕτω νοήσωμεν, οὐχ εὐρήσωμεν ἱστορικῶς ἀλλαχού δεδομένην εἰς τὸ βρῶμα αὐτοῦ χολήν, εἰ μὴ τις χολὴν ἀναγωγικῶς ἐρμηνεύσοι, τὴν πικρίαν, ἣν ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμα αὐτοῦ, ταυτέστιν, ἀντὶ βρώματος αὐτοῦ, παραπικραίνοντες αὐτὸν καθεκάστην.

35 Σταυρώσαντες δὲ αὐτόν, διμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, βάλλοντες κλῆρον.

Τὰ παραπλήσια λέγει καὶ ὁ Λουκᾶς (α). ὁ δὲ Μάρκος εἶπεν, ὅτι βάλλοντες κλῆρον ἐπ' αὐτὰ, τίς τί ἄρῃ (β). Ἀλλ' οὗτοι μὲν οἱ εὐαγγελισταὶ ἀπλῶς καὶ ἀδιαστόλως ἔγραψαν, ὅτι διμερίσαντο, καὶ, ὅτι ἔβαλλον κλῆρον· Ἰωάννης δὲ σαφέστερον περὶ τοῦ προκειμένου γράψας φησὶν (γ). Οἱ οὖν στρατιῶται, ὅτε ἐσταύρωσαν τὸν Ἰησοῦν, ἔλαβον τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ ἐποίησαν τέσσαρα μέρη, ἐκάστῳ στρατιώτῃ μέρος, καὶ τὸν χιτῶνα, ἔλαβον, δηλονότι. Ἦν δὲ ὁ χιτὼν ἄρραγος, ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντὸς δι' ὅλου. Εἶπον οὖν πρὸς ἀλλήλους· Μὴ σχίσωμεν αὐτόν, ἀλλὰ λάχωμεν περὶ αὐτοῦ, τίνας ἔσται. Ἦν ἡ γραφή (1) πληρωθῇ ἡ λέγουσα· «Διμερίσαντο τὰ ἱμάτια

(α) Λουκ. ΚΓ', 34.

(β) Μαρκ. ΙΕ', 24.

(γ) Ἰωάν. ΙΘ', 23. 24.

(1) Εἰς μόνον ἄρα τὸν Ἰωάννην ἀποδίδει ταῦτα ὁ Εὐθύμιος, καί, κατὰ τὴν γνώμην τῶν κριτικῶν, ὀρθῶς.

μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον.» Μόνα γοῦν τὰ τοῦ Χριστοῦ ἱμάτια διεμερίσαντο, καίτοι εὐτελέστερα τῶν ἱματίων τῶν ληστῶν ὄντα, ἵνα ἡ περὶ τούτων προφητεία τοῦ Δαυὶδ λάβῃ τέλος. Οἱ μὲν γὰρ καὶ ἐπὶ τούτοις χλευάζοντες, ὡς βασιλέως δῆθεν ἱμάτια, ταῦτα διεμερίζοντο· ὠκονομεῖτο δὲ τὸ τέλος τῆς περὶ τούτων, ὡς εἴρηται, προφητείας. Καὶ τὰ μὲν ἱμάτια διεμερίσαντο· ἐπὶ δὲ τὸν χιτῶνα τὸν ἄρραφον ἔβαλον κλῆρον· τούτου γὰρ ὠνόμασεν ἱματισμόν ἡ προφητεία.

Ἀλλὰ πόσα τὰ ἱμάτια ἦσαν, οὐδεὶς τῶν εὐαγγελιστῶν ἐδήλωσε. Διό τινες πέντε ταῦτά φασι· τέσσαρα μὲν, τὰ τοῖς τέσσαρσι στρατιώταις διαμερισθέντα· πέμπτον δὲ, τὸν χιτῶνα τὸν ἄρραφον. Δοκεῖ δὲ ἀπίθανος ὁ λόγος, διὰ τὸ τοῦ Σωτῆρος ἀπέριττον· οὐδεὶς γὰρ οὐδὲ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων τοσαῦτα περιβάλλεται. Στοχαζόμενοι οὖν αὐτοὶ λέγομεν, καὶ ἴσως οὐ πόρρω τοῦ προσήκοντος, τρία εἶναι τὰ πάντα· ἐν μὲν, τὸν ἐπὶ τοῦ σώματος χιτῶνα, λέγω δὴ τοῦτον τὸν ἄρραφον· δεῦτερον δὲ, τὸ ἐπὶ τούτῳ περιβόλαιον· τρίτον δὲ, τὸ ἐξωτάτω ἐπιβλημα.

Τοῦτον δὲ τὸν χιτῶνα ἐκ παραδόσεως πατέρων ἠκούσαμεν ἔργον εἶναι τῆς Θεομήτορος, ἐκ τῶν ἀνωθεν μερῶν ὑφαντὸν, ἦγον ἀπὸ τοῦ τραχήλου τὴν ἀρχὴν τῆς ὑφῆς λαβόντα, καὶ πλεκτὸν δι' ὅλου τυγχάνοντα, καθάπερ τὰ χειμερινὰ παρ' ἡμῖν περιβόλαια τῶν ποδῶν καὶ τῶν κεφαλῶν. Ὅθεν καὶ προσφυῶς ἀλληγοροῦσιν αὐτὸν, λέγοντες, ὅτι μόνον τὸ ἐκ τῆς Θεομήτορος ληφθὲν σῶμα ἐκ τῶν ἀνωθεν ἦν ὑφαντὸν, τουτέστιν, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἶχε συνυφασμένην ἑαυτοῦ τὴν θεότητα, ἢ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἦν ὑφαστὴς, καὶ οὐκ ἐκ σπέρματος ἀνθρώπου. Τὰ δύο δὲ ἱμάτια τέσσαρα μέρη πεποιήκασιν, σχίσαντες αὐτά· καὶ γὰρ εἰπόντες περὶ τοῦ ἄρραφου χιτῶνος, ὅτι Μὴ σχίσωμεν αὐτὸν, ἐδήλωσαν, ὅτι τὰ ἄλλα ἔσχισαν.

Οὐδὲ γὰρ ὡς πολυτελῆ ταῦτα διεμερίσαντο, ἵνα καὶ φεῖδωνται τῶν μερίδων, ἀλλὰ χλευάζοντες, ὡς προεῖρηται. Καὶ οὗτοι μὲν ἀτίμως τὰ τίμια διεμερίζοντο, δι' ὧν τηλικαῦτα θαύματα γέγονασιν· ἡ δὲ τούτων δύναμις ἐπέιχετο.

Τινὲς δὲ διαποροῦσιν, ὡς, ἐπεὶ τοῖς ἀποστόλοις ἐνομαθέτησεν ὁ Χριστὸς, μὴ κτᾶσθαι δύο χιτῶνας, πῶς αὐτὸς εὔρηται πλείονα κεκτημένος; Πρὸς οὓς ἀπολογητέον, ὅτι καὶ αὐτὸς ἕνα χιτῶνα εἶχε, τὸν ἐπὶ τοῦ σώματος· τᾶλλα γὰρ οὐκ ἦσαν χιτῶνες, ἀλλ' ἱμάτια· χιτῶν γὰρ κυρίως τὸ ἐνδοτάτω. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Ὅρα πᾶν τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος ὑβριζόμενον· τὴν κεφαλὴν μὲν, διὰ τοῦ ἀκανθίου στεφάνου καὶ τοῦ τύπτεσθαι τῷ καλᾷ· τὸ πρόσωπον δὲ, διὰ τῶν ἐμπτυσμάτων· τὰς σιαγόνας δὲ, διὰ τῶν ῥαπισμάτων· τὸ στόμα δὲ, διὰ τῆς χολῆς καὶ τοῦ ὄξους· τὰς ἀκοὰς δὲ, διὰ τῶν βλασφημιῶν· τὸν τράχηλον δὲ, διὰ τῶν κολαφισμάτων· τὰ νῶτα δὲ καὶ τὰ στήνα, διὰ τῶν φραγελλωμάτων, ἦτοι, μαστίγων· τὰς χεῖρας δὲ καὶ τοὺς πόδας, διὰ τῶν ἤλων· τὴν πλευρὰν δὲ, διὰ τῆς λόγχης, ὡς ὁ Ἰωάννης ἱστορεῖ (α)· καὶ τὰ λοιπὰ μέρη, διὰ τῆς χλαμύδος καὶ τῆς γυμνώσεως· καὶ ἀπλῶς τὸ ὅλον σῶμα, διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θριαμβεύσεως.

Ὅταν οὖν βλασφημηθῶμεν, ἢ αἰκισθῶμεν, ἢ θριαμβευθῶμεν, ταῦτ' ἐννοοῦντες πᾶσαν ἐκβάλλωμεν ἀπὸ τῆς ψυχῆς φλεγμονὴν, λογιζόμενοι, καὶ ὅτι ὁ μὲν Θεὸς ἦν, ἡμεῖς δὲ ἄνθρωποι· καὶ ὁ μὲν δεσπότης, ἡμεῖς δὲ δούλοι· καὶ ὁ μὲν ἀναμάρτητος, ἡμεῖς δὲ ἁμαρτωλοί· καὶ ὁ μὲν παρὰ δούλων ἔπασχεν, ἡμεῖς δὲ παρὰ συνδούλων· καὶ ὁ μὲν δι' ἡμᾶς, ἡμεῖς δὲ δι' ἑαυτούς· καὶ ὁ μὲν θεωρούμενος Ἰουδαίων καὶ Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων, ἡμεῖς δὲ ἐνώπιον ὀλίγων, εἰ δὲ καὶ πλειόνων, ἀλλ' οὐ τούτων.

(α) Ἰωαν. 19', 34.

[Τοῦ ἁγίου Μαξίμου (1). Ὁ μὲν ἄνωθεν ὑφαντὸς χιτῶν, ἡ διάλληλός ἐστι τῶν ἀρεπῶν πλοκή τε καὶ συνοχή, διὰ τῆς ἄνωθεν χάριτος ὑψηλασμένη, καὶ ἔνδον σκέπουσα τὸν ἐν ἡμῖν λόγον, οὗ πολλάκις γυμνοῦντες ἡμᾶς οἱ φονευταὶ δαίμονες, δι' ἀμελείας καὶ ῥαθυμίας, ὅμως οὐ συγχωροῦνται σχίσαι αὐτὸν, ὥστε μὴ γνωρίζειν ἡμᾶς ἐτι τὴν ἀρετὴν. Καὶ οὕτω γὰρ αἰεὶ γνωρίζομεν αὐτήν, εἰ καὶ μὴ περιβαλλόμεθα τὴν ἐκ ταύτης σκέπην. Τὰ δὲ σχισθέντα, ἡ ἐξωθεν ἐστι περιβολὴ τοῦ αἰσθητοῦ πλούτου, διαιρουμένη εἰς τέσσαρα κοσμικὰ στοιχεῖα, οἷς ἐμπροθὺς κεχρησθαι πείθουσιν ἡμᾶς οἱ ἐμπαίζοντες μισοφύνοι. Εἴη δ' ἂν καὶ καθ' ἕτερον λόγον, χιτῶν μὲν ἄνωθεν ὑφαντὸς, ἡ ἐκάστου ψυχῇ, ἄνωθεν ἐμπνευσθεῖσα· καὶ ἄρραφος μὲν, ὡς ἀπλῆ καὶ ἀσύνθετος· ἄσχιστος δὲ, ὡς ἀθάνατος· διαιρούμενα δὲ ἱμάτια, τὸ σῶμα, ὡς ἐκ φθορᾶς εἰς τὰ τέσσαρα στοιχεῖα διαλυόμενον.]

36 Καὶ καθήμενοι, ἐτήρουν αὐτὸν ἐκεῖ.

Εὐλόγῳ αὐτὸν, ἵνα μὴ κατενεχθῇ παρά τινος.

37 Καὶ ἐπέθηκαν ἐπάνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ γεγραμμένην· ΟΥΤΟΣ ΕΣΤΙΝ ΙΗΣΟΥΣ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΙΩΝ.

[Ἡ ἐν τῷ τίτλῳ γραφὴ (2) πρακτικῆς, καὶ θεωρητικῆς, καὶ θεολογικῆς φιλοσοφίας βασιλέα τὸν εὐαρωθέντα ἐμήνυε· πρακτικῆς μὲν, διὰ τοῦ ῥωμαῖστί γεγράφθαι· τὴν ῥωμαϊκὴν γὰρ βασιλείαν ἀνδρειοτέραν πασῶν ὁ Δανιὴλ ἐθεάσατο· πρακτικῆς δὲ ἰδίων ἢ ἀνδρείᾳ· διὰ δὲ τοῦ ἑλληνιστί, θεωρητικῆς· Ἑλληνες γὰρ θεωρητικώτεροι τῶν ἄλλων ἐθνῶν· διὰ δὲ τοῦ ἑβραῖστί, θεολογικῆς· θεολογικώτεροι γὰρ πάντων Ἑβραῖοι.]

Τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἑσταυρώθη. Σανίδι γὰρ ταύτην ἐγγρά-

(1) Ταῦτα ἐν τῷ περιελιδίῳ παρ' ἀμφοτέροις τοῖς χειρογράφοις.

(2) Καὶ ταῦτα ἐν τῷ περιελιδίῳ παρ' ἀμφοτέροις τοῖς χειρογράφοις.

Ξαντες οἱ περὶ τὸν Πιλάτον, ἐπέθηκαν, ὥστε ὑπὸ πάντων ἀναγινώσκεσθαι τῶν τε παρόντων, καὶ τῶν παρόντων. Μάρκος μὲν οὖν εἶπε (α). Καὶ ἦν ἡ ἐπιγραφή τῆς αἰτίας αὐτοῦ γεγραμμένη· Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. Λουκᾶς δέ· Ἦν δὲ καὶ ἐπιγραφή γεγραμμένη ἐπ' αὐτῷ γράμμασιν ἑλληνικοῖς καὶ ῥωμαϊκοῖς καὶ ἐβραϊκοῖς· Οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων (β). Τοῦτο δὲ τρισὶν ἐγγράφῃ διαλέκτοις, διὰ τὸ πολλοὺς ἐπιχωριάζειν τότε τῇ πόλει τῶν Ἰουδαίων Ἕλληνας καὶ Ῥωμαίους. Ἰωάννης δὲ φησιν· Ἐγράψε δὲ καὶ τίτλον ὁ Πιλάτος, καὶ ἔθηκεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Ἦν δὲ γεγραμμένον· Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος, ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. Τοῦτο οὖν τὸν τίτλον πολλοὶ ἀγνοῶσαν τῶν Ἰουδαίων, ὅτι ἐγγὺς ἦν ὁ τόπος τῆς πόλεως, ὅπου ἐσταυρώθη ὁ Ἰησοῦς· καὶ ἦν γεγραμμένον ἐβραϊστὶ, ἑλληνιστὶ, ῥωμαϊστὶ. Ἐλεγον οὖν τῷ Πιλάτῳ οἱ ἀρχιερεῖς τῶν Ἰουδαίων· Μὴ γράψῃ· Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων· ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνος εἶπε· Βασιλεὺς εἰμι τῶν Ἰουδαίων. Ἀπεκριθὲν ὁ Πιλάτος· Ὁ γέγραφα, γέγραφα (γ). Τίτλος μὲν οὖν, κατὰ Ῥωμαίους, ἡ αἰτία· τὸ δέ, ἐγγὺς ἦν ὁ τόπος τῆς πόλεως, ὅπου ἐσταυρώθη ὁ Ἰησοῦς, οὕτω συντακτέον· ὅτι ἐγγὺς τῆς πόλεως ἦν ὁ τόπος, ὅπου ἐσταυρώθη ὁ Ἰησοῦς.

Ὁ μὲν οὖν Πιλάτος ἔγραψε τὴν ῥηθεῖσαν αἰτίαν, καὶ στηλιτεύσας πᾶσι κατέστησεν αὐτὴν γνώριμον, ἵνα μὴ δύνωνται Ἰουδαῖοι κακουργίας ἄλλην αἰτίαν ἐπιφημίσειν τῷ Χριστῷ· καὶ ὁμοῦ μὲν τοῦτους ἡμύνατο· ὁμοῦ δὲ ἐκείνου ὑπεραπολογήσατο, ὅτι διὰ φθόνον ἐσταυρώθη.

Ἐπεὶ δὲ ἀνέκειντο τὰ γράμματα λαμπρῶς ἀνακηρύττοντα τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ἐπιχειροῦσιν οἱ ἀρχιερεῖς τῶν Ἰουδαίων

(α) Μαρκ. ΙΕ', 26.

(β) Λουκ. ΚΓ', 38.

(γ) Ἰωαν. ΙΘ', 19—22.

μετατρέψαι τὴν τοιαύτην ἐπιγραφὴν, λέγοντες τῷ Πιλάτῳ·
Μη γράφῃ· Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων· ἵνα μὴ ἀληθὴς ἡ ἐπι-
γραφὴ δοκῇ· ἀλλ' ὅτι Ἐκεῖνος εἶπε· Βασιλεὺς εἰμι τῶν Ἰουδαίων·
ἵνα ψευδὴς ἐκεῖνος φανῇ. Ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ τέως παρέπεισαν
αὐτόν· ἀπεκρίθη γάρ· Ὁ γέγραφα, γέγραφα, τουτέστιν, οὐκ
ἀλλοιωτὸν τὸ γραφέν. Κατὰ θεῖαν δὲ πάντως πρόνοιαν ὁ τίτλος
ἐπετέθη μόνῳ τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ· τῶν τριῶν γὰρ ἅμα
τότε καταχλωσθέντων, χρόνους ὑπερὸν ὁ δεσποτικὸς ἀνάγκη-
θεις, ἀπὸ τοῦ τίτλου μᾶλλον γέγονε γνώριμος.

38 Τότε σταυροῦνται σὺν αὐτῷ δύο λησταί· εἷς ἐκ δε-
ξιῶν, καὶ εἷς ἐξ ἐυωνύμων.

Καὶ τοῦτο τῆς τῶν Ἰουδαίων ἦν σπουδῆς, ἵνα, μέσον τῶν
κακούργων κρεμώμενος, κακούργος καὶ αὐτὸς δοκῇ, καὶ ἵνα
ἡ κοινωνία τῆς τιμωρίας κοινωνὸν αὐτὸν ἀνακηρύττῃ καὶ τῆς
κακουργίας. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ δημοσίᾳ τοῦτον ἐσταύρωσαν,
πάντων ὁρώντων· φησὶ γὰρ ὁ Λουκᾶς (α), ὅτι Καὶ εἰστήκει
ὁ λαὸς θεωρῶν· καὶ χερσὶ στρατιωτικαῖς αὐτὸν σταυρωθῆναι
παρεσκεύασαν, καὶ πάντα πεποιήκασιν, ἵνα καταχέωσιν αὐ-
τοῦ παρὰ πᾶσι πονηρὰν ὑπόληψιν. Ἐπληροῦτο δὲ κἀνταῦθα ἡ
τοῦ Ἡσαΐου προφητεία ἡ λέγουσα· Καὶ μετὰ ἀνδρῶν ἐλογί-
σθη (β).

Καὶ οἱ μὲν δύο λησταί, τοὺς δύο λαοὺς ἠνίπτοντο, τὸν τε
παλαιὸν, καὶ τὸν νέον· τούτων γὰρ ὁ μὲν βλασφημῶν αὐτὸν
ἀπέθανεν· ὁ δὲ πρὸς τῷ τέλει τοῦτον ἐπέγνω θεόν· αὐτὸς δὲ
μέσος ἐκρεμάσθη τῶν δύο τούτων, ὡς μέσος γενόμενος τῆς
τε παλαιᾶς, καὶ τῆς νέας Διαθήκης.

39 Οἱ δὲ παραπορευόμενοι ἐβλασφήμουν αὐτόν, κινουν-
40 τες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ λέγοντες· Ὁ καταλύ-

(α) Λουκ. ΚΓ', 35.

(β) Ἠσ. ΝΓ', 12.

ων τὸν ναόν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν, σῶ-
σον σεαυτόν· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, κατὰβηθι ἀπὸ τοῦ
σταυροῦ.

Οἱ παραπορευόμενοι τὴν ὁδὸν ἐκείνην Ἰουδαῖοι. Μάρκος δέ
φησιν (α), ὅτι ἔλεγον· Οὐά! ὁ καταλύων τὸν ναόν, καὶ τὰ
ἐξῆς. Ἔστι δὲ τὸ, οὐά, χλευαστικὸν ἐπὶ ῥήμα καὶ ἐμπαικτικόν·
ἔλεγον δὲ τὰ τοιαῦτα, κωμωδοῦντες αὐτόν, ὡς ψεύστην.

41 Ὅμοίως δὲ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, ἐμπαίζοντες μετὰ τῶν
42 γραμματέων καὶ πρεσβυτέρων, ἔλεγον· Ἄλλους
ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι·

Τὸ, ὁμοίως, διὰ τὴν βλασφημίαν εἴρηται. Καὶ αὐτοὶ γὰρ
ὁμοίως ἐβλασφήμουν αὐτόν, εἰ καὶ ἐν ἑτέροις ῥήμασι. Τὸ δὲ,
ἄλλους ἔσωσεν, εἶπον, διαβάλλοντες τὰς θαυματουργίας αὐ-
τοῦ, ὡς ἐν γοητείᾳ γενομένας.

42 Εἰ βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐστι, καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ
σταυροῦ, καὶ πιστεύσωμεν ἐπ' αὐτῷ.

Τοῦτο εἶπον, διὰ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ τίτλου. Μὴ δυνηθέντες
γὰρ αὐτὴν μετατρέψαι, πειρῶνται ψευδῇ ταύτην ἀπελέγξαι,
διὰ τοῦ ζητεῖν δῆθεν ἀδύνατα. Καὶ κατέβη ἄν, εἰ πιστεύειν
ἔμελλον.

43 Πέποιθεν ἐπὶ τὸν θεόν· ρυσάσθω νῦν αὐτόν, εἰ
θέλει αὐτόν· εἶπε γάρ· Ὅτι θεοῦ εἰμι υἱός.

Ὁ προεῖπε Δαυὶδ ἐκ προσώπου αὐτῶν, νῦν αὐτοὶ τοῦτο λέ-
γουσιν, ἄγοντες εἰς πέρας τὴν τοιαύτην προφητείαν. Γέγρα-
πται γάρ· Ἡλπισεν ἐπὶ Κύριον, ρυσάσθω αὐτόν· σωσάτω
αὐτόν, ὅτι θέλει αὐτόν (β). Ἐλεγον οὖν ἐπικερτομοῦντες·
Πέποιθεν ἐπὶ τὸν θεόν, ὡς υἱὸς αὐτοῦ; σωθήτω παρ' αὐτοῦ.

(α) Μάρκ. ΙΕ', 29.

(β) Ψαλμ. ΚΑ', 9.

(ΤΟΜ. Α'.)

Τοῦτο δὲ ἔλεγον, οὐχ ὡς τοῦ θεοῦ μὴ δυναμένον ῥύσασθαι αὐτόν· ἀλλ' ὡς αὐτοῦ μὴ ὄντος υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καθὼς αὐτοὶ ᾔοντο. Ἀλλ', ὦ μικροὶ καὶ παμμίᾳροι! λοιπὸν οὐδ' οἱ προφηταὶ ἦσαν προφηταί, οὐδὲ οἱ δίκαιοι πάντως δίκαιοι, ἐπεὶ δὴ αὐτοὺς οὐκ ἐξήρπασε τῶν κινδύνων ὁ θεός. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἤσαν καὶ ἐκινδύνευσαν, κατὰ διαφόρους οἰκονομίας.

44 Τὸ δ' αὐτὸ καὶ οἱ λησταί, οἱ συσταυρωθέντες αὐτῷ, ὠνείδιζον αὐτόν.

Τὸ δ' αὐτὸ, ἀντὶ τοῦ, ὡσαύτως. Οὐ μόνον γὰρ τοὺς Ἰουδαίους ἐξέκαυσεν ὁ διάβολος, ἀλλὰ καὶ τοὺς Ῥωμαίους στρατιώτας ἐξοίστησε, καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς ληστὰς, καὶ ταῦτα συνεχαιρωμένους, ἐξηγρίανε κατ' αὐτοῦ. Ματθαῖος μὲν οὖν καὶ Μάρκος (α) τοὺς δύο φασὶν ὠνείδιζειν αὐτόν· Λουκᾶς (β) δὲ τὸν ἓνα μὲν βλασφημεῖν αὐτὸν λέγει, τὸν ἕτερον δὲ μᾶλλον ἐπιτιμᾶν τῷ βλασφημοῦντι. Καὶ γὰρ πρῶτον μὲν οἱ δύο, τῶν ἰδίων ἐκλαθόμενοι πόνων, ἐξ ὠμότητος ὠνείδιζον αὐτόν, Ἰουδαῖοι καὶ αὐτοὶ ὄντες· ἴσως δὲ καὶ πρὸς χάριν τῶν Ἰουδαίων, ἵνα διὰ τοῦτο κατενέγκωσιν αὐτούς· ὕστερον δὲ ματενόησεν ὁ εἰς· τοῦτο μὲν, ὑπομνησθεῖς τῶν σημείων τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀνεπιλήπτου πολιτείας αὐτοῦ· τοῦτο δέ, καὶ ἀκούσας ὑπερευχομένου τῶν σταυρωσάντων μᾶλλον, ὡς ἰστόρησε Λουκᾶς (γ)· ἔτι δέ, καὶ ἰδὼν τὸν ἄερα σκοτιζόμενον παρὰ φύσιν.

45 Ἀπὸ δὲ ἑκτῆς ὥρας σκότος ἐγένετο ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ἕως ὥρας ἑννάτης.

Μετὰ τὸν κόρον τῆς παροινίας καὶ τῶν σκαμμάτων τοῦτο γέγονεν, ἵνα ἥδη, παυθέντος τοῦ θυμοῦ, κερδαῖναι τι δυνηθῶσιν ἀπὸ τοῦ θαύματος. Τοῦ καταβῆναι γὰρ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ,

(α) Μαρκ. ΙΕ', 32.

(β) Λουκ. ΚΓ', 39, 40.

(γ) Λουκ. ΚΓ', 34.

θαυμαστότερον ἦν τὸ τοιαῦτα ποιεῖν κρεμάμενον ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Εἰ δὲ μὴ αὐτὸν ταῦτα ποιεῖν ὑπελάμβαναν, ἀλλὰ καί, ὡς τοῦ Θεοῦ ταῦτα ποιῶντος, ἔδει φοβηθῆναι, καὶ συνιδεῖν, ὅτι δι' αὐτὸν ὀργίζεται. Καὶ γὰρ οὐκ ἠδύναντο λέγειν, ὅτι κατὰ φύσιν ἐκλειψίς ἡλίου ἦν· αὕτη μὲν γὰρ καὶ ἐν μιᾷ ῥοπῇ καιροῦ γίνεται, καὶ ἐν ἐνὶ μέρει τῆς γῆς, καὶ οὐκ ἐν τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τῆς σελήνης· τοῦτο δὲ τὸ σκότος καὶ ἐπὶ τρεῖς ὥρας διήρκεσε, καὶ ἐπὶ πᾶσαν γέγονε τὴν γῆν, καὶ ἐν τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τῆς σελήνης, ὅτε, πανσελήνου οὕσης, ἀμήχανον συμβαίνειν κατὰ φύσιν ἐκλειψιν ἡλίου.

46 Περὶ δὲ τὴν ἐννάτην ὥραν ἀνεβόησεν ὁ Ἰησοῦς φωνῇ μεγάλῃ, λέγων· Ἥλι, ἡλί, λαμὰ σαβαχθανί· τοῦτ' ἔστι· Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνατί με ἐγκατέλιπες;

Δαυϊτικὸν μὲν τὸ ῥητόν· ἑβραϊστὶ δὲ τοῦτο ἀνεβόησεν, ἵνα μόνοις Ἑβραίοις γνωρισθῇ, μόνοις εἰδόσι τὰ δαυϊτικά. Μάρκος δὲ, Ἐλωϊ, Ἐλωϊ, ἔγραψε. Δηλοῦ δὲ τὸ μὲν ἡλί, Θεέ μου· τὸ δὲ Ἐλωϊ, ὁ Θεός μου.

Ὡς ἄνθρωπος δὲ, ταῖς ἀπὸ τῶν ἡλων ὀδύναις καταταθείς, φησί· Θεέ μου, θεέ μου, ἵνατί με ἐγκατέλιπες; ἤγουν, Διὰ τί με ἀφῆκες οὕτως ὀδυᾶσθαι; Τοῦτο δὲ εἶπε βεβαιῶν, ὅτι, ὥσπερ κατ' ἀλήθειαν ἐνηνθρώπησεν, οὕτω καὶ κατ' ἀλήθειαν ἐσταυρώθη, καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν, ὡς πολλοὶ τῶν αἰρετικῶν ἐλήρησαν. Οὐ γὰρ ἂν μὴ ὀδυνώμενος οὕτως ἀνεβόησεν.

Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρως εἰπεῖν, ὅτι ἤδη ἀποθνήσκων ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, προσώπῳ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων ἀνεβόησε τὴν δηλωθεῖσαν φωνήν. Φησί γὰρ ὁ θεολόγος Γρηγόριος, ὅτι ἐν ἑαυτῷ τυποῖ τὸ ἡμέτερον· ἡμεῖς γὰρ ἤμεν οἱ ἐγκαταλελειμμένοι καὶ παρεωραμένοι πρότερον, εἴτα νῦν προσειλημμένοι καὶ σωσμένοι τοῖς αὐτοῦ πάθεσιν.

47 Τινὲς δὲ τῶν ἐκεῖ ἐστώτων ἀκούσαντες, ἔλεγον·
 "Ὅτι Ἡλίαν φωνεῖ οὗτος.

Στρατιῶται καὶ οὗτοι ἦσαν Ῥωμαῖοι, τὴν ἐβραΐδα φωνὴν ἀγνοοῦντες.

48 Καὶ εὐθέως δραμῶν εἷς ἐξ αὐτῶν, καὶ λαβὼν σπόγγον, πλήσας τε ὄξους, καὶ περιθείς καλάμῳ, ἐπότιζεν αὐτόν.

Παίζων τοῦτο πεποίηκε, (1) παρηγορῶν δὴθεν, καθὼς καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ, ἢ καὶ ἵνα ἡ δριμύτης τοῦ ὄξους προσθήκη γένηται τῆς ὀδύνης.

49 Οἱ δὲ λοιποὶ ἔλεγον· "Ἄφες· ἰδῶμεν, εἰ ἔρχεται Ἡλίας σῶσων αὐτόν.

Μάρκος δὲ φησιν (α), ὅτι αὐτὸς (2) ἔλεγεν· Ἄφετε· ἰδῶμεν, εἰ ἔρχεται Ἡλίας, καθελεῖν αὐτόν. Εἰκὸς δὲ τοῦτο λέγειν κακείνους καὶ τοῦτον.

50 Ὁ δὲ Ἰησοῦς, πάλιν κράξας φωνῇ μεγάλῃ, ἀφῆκε τὸ πνεῦμα.

Τίς δὲ ἦν ἡ φωνή, ἐδήλωσεν ὁ Λουκᾶς, ὅτι Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου (β). Ἐκραξε δὲ φωνῇ μεγάλῃ, ἵνα πάντες ἀκούσωσι, καὶ πάντες εἰδῶσιν, ὅτι μέχρι τῆς τελευταίας ὥρας πατέρα τὸν θεὸν ὀνομάζει, καὶ αὐτῷ τὸ πᾶν ἀνατίθῃσι, καὶ οὐκ ἔστιν ἀντίθεος· ἔτι δὲ, καὶ ἵνα μάθωσιν, ὅτι κατ' ἐξουσίαν, ὅτε ἠθέλησεν, ἀποθνήσκει. Ὅτε γὰρ εἶπεν, ὅτι Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου, τότε λοιπὸν τῷ θανάτῳ παρεχώρησε προσέρχεσθαι αὐτῷ.

(1) Προσθετέον τὸ, ὥς, καθὼς φαίνεται ὅτι ἀνέγνωσε καὶ ὁ Ἐντένιος.

(α) Μαρκ. ΙΕ', 36.

(2) Ἦτοι ὁ προσδραμὼν καὶ ποτίσας.

(β) Λουκ. ΚΓ', 46.

Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι παρατίθῃμι, ἀλλ' ὅτι παραθήσομαι, δη-
λῶν, ὅτι μετὰ μικρὸν ἐκπνεύσει. Τὰ γὰρ μετὰ τὴν εἰρημένην
κραυγὴν προσέθηκεν ὁ Ἰωάννης, ὡς καὶ αὐτὰ παραλειμμένα
ταῖς ἄλλοις, λέγων· *Εἰσθήκεις* αὐτὸν παρὰ τῷ σταυρῷ τοῦ
Ἰησοῦ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς (α). Εἰπὼν δὲ, πῶς πα-
ρέθετο τὴν ἡγαπημένην μητέρα καὶ παρθένον τῷ ἡγαπημένῳ
μαθητῇ καὶ παρθένῳ, καὶ πῶς διψήσας ἔπιε τὸ ὄξος, τελευ-
ταῖόν φησιν (β). "Ὅτε οὖν ἔλαβε τὸ ὄξος ὁ Ἰησοῦς, εἶπε·
Τετέλεσται· καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν, παρέδωκε τὸ πνεῦμα,
περὶ ὧν ἀπάντων ζήτησον ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ.

51 Καὶ ἰδοὺ, τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο
ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω· καὶ ἡ γῆ ἐσεισθη· καὶ αἱ
πέτραι ἐσχίσθησαν·

[*Εσχίσθη* (1) τὸ κάλυμμα τοῦ ναοῦ, καὶ ἀνεκαλύφθη τὰ ὑπο-
κεκρυμμένα τούτῳ μυστήρια· ἐβράγη τὰ τοῦ γραμματος, καὶ
ἐφάνη τὰ τοῦ πνεύματος. "Η] ὁ μὲν ἥλιος ἡμφιέσατο σκότος,
ὁ δὲ ναὸς ἔσχισε τὸ καταπέτασμα, δηλοῦντες, ὅτι πενθοῦσιν
ἐπὶ τῷ παραλόγῳ τούτῳ θεάματι· πενθοῦντων γάρ ἐστι, καὶ
τὸ ῥηγνύειν τὴν ἐσθῆτα, καὶ τὸ περιτίθεσθαι στολὴν μελαι-
ναν. Τῆς δὲ γῆς σεισθείσης, καὶ τῶν πετρῶν σχισθεῖσων, ἔδει-
ξεν ὁ Χριστὸς, ὅτι δυνατὸς ἦν ἐπιχῶσαι καὶ καταχῶσαι αὐ-
τούς· ἀλλ' οὐκ ἠθέλησε, δ' οἰκείαν τε χρηστότητα, καὶ διὰ
τούς μέλλοντας ἐξ αὐτῶν πιστεῦσαι καὶ λάμψαι.

Ἰδιώτερον δὲ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ σχίζεται, πρὸς ἀναν-
τιρρήτον ἔλεγχον αὐτῶν· ἵνα, πειρώμενοι αἰτιολογεῖν, καὶ ἀνά-
γειν εἰς τὰ κατὰ φύσιν πάθη, τὸν τε τοῦ ἡλίου σκοτασμόν,
καὶ τῆς γῆς τὸν σεισμόν, καὶ τῶν πετρῶν τὴν σχίσιν, ἐπιστο-

(α) Ἰωαν. 10', 25.

(β) Ἰωαν. 10', 30.

(1) Τὰ περὶ τοῦ ναοῦ ἀναγινώσκονται παρὰ τῷ Α' ἐν τῷ περιελιδίῳ.

μλῶνται τῇ σίσει τοῦ καταπετάσματος, οὐδέποτε δυνάμε-
νοι δεῖξαι τοιοῦτον γενόμενον.

Τοῦ καταπετάσματος δὲ σχισθέντος, ἐδήλωσεν ὁ Θεός, ὅτι
ἀπέστη λοιπὸν ἡ θεία χάρις ἀπὸ τοῦ ναοῦ, καὶ ὅτι τὰ ἔνδον,
ἦτοι, τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, πᾶσι βατὰ καὶ θεατὰ κατα-
στήσονται, θ' καὶ γέγονεν ὕστερον, τῶν Ῥωμαίων εἰσελ-
θόντων.

Τὸ δὲ χαριέστερον, ἐπεὶ τὰ μὲν ἐντὸς τοῦ καταπετάσματος
τύπος ἦσαν τοῦ οὐρανοῦ· τὰ δ' ἐκτὸς, τύπος τῆς γῆς· σχισθὲν
ἤδη τὸ καταπέτασμα, δεδήλωκεν, ὅτι ἐσχίσθη ἡδη τὸ μεσό-
τοιχον τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἤγουν, ἡ ἔχθρα ἡ μεταξὺ
τοῦ θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ γέγονεν ὁ οὐρανὸς βατὸς τοῖς
ἀνθρώποις, τοῦ Χριστοῦ λύσαντος τουτοῖν τὸν φραγμὸν, καὶ
τὴν τοιαύτην ἀνοδὸν ἡμῖν ἐγκαινίσαντος (α). Καθόλου δὲ δεῖγ-
μα θεομηνίας ἦσαν τὰ γεγεννημένα, καθαπτόμενα τῆς τῶν
Ἰουδαίων ἀναισθησίας, καὶ προαγορεύοντα τὴν τούτων ἀπώ-
λειαν (1).

52 Καὶ τὰ μνημεῖα ἀνεῴχθησαν· καὶ πολλὰ σώματα
τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη·

Εἰς ἐνδειξιν καὶ τοῦτο γέγονε τῆς δυνάμεως αὐτοῦ καὶ φόβον
τῶν Ἰουδαίων, ἵνα λογίσωνται, ὅτι ὁ ζῶσας οὕτως εὐχερῶς
τοὺς νεκροὺς, εὐχερέστερον ἂν ἠδύνατο θανατῶσαι τοὺς ζῶν-
τας. Ἔτι δὲ καὶ εἰς βεβαίωσιν τῆς μελλούσης ἀναστάσεως.

53 Καὶ ἐξελλόντες ἐκ τῶν μνημείων μετὰ τὴν ἔγερ-

(α) Ἑβρ. 1, 20.

(1) Ἐνταῦθα ἀναγιγνώσκονται παρὰ τῷ Α ἐν τῷ περιαιδίῳ παρὰ χειρὸς
πάντη νεωτέρας γεγραμμένα τὰ ἐξῆς:

«Τοῦτο τὸ καταπέτασμα ἐσχίσθη εἰς δύο· ὕψαντόν γάρ ἦν· τὸ μὲν στη-
μόνην, ἵστατο ὄρθιον· τὸ δὲ ὑπάδην, ἔπεσε κάτω. Οὕτως ἰσθόρηνται παρὰ τῷ
πατρὶ ἡμῶν Ἰωάννη τῷ Χρυσοστόμῳ.» Ἀλλὰ παρὰ τῷ Χρυσοστόμῳ οὐδὲν τοιοῦ-
τον εὕρεται.

σιν αὐτοῦ, εἰσῆλθον εἰς τὴν ἀγίαν πόλιν, καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς.

Εἰσῆλθον καὶ ἐνεφανίσθησαν, ἵνα μὴ δόξῃ κατὰ φαντασίαν ἡ τε τῶν μνημείων ἀνοιξίς καὶ ἡ τῶν κοιμητηρίων ἔγερσις. Μετὰ τὴν ἔγερσιν δὲ αὐτοῦ ἐξῆλθον ἐκ τῶν μνημείων, καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν ἀγίαν πόλιν, καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς, ἵνα ἐκ τῆς τούτων ἐγέρσεως πληροφορηθῶσι καὶ περὶ τῆς ἐκείνου, λογιζόμενοι, ὅτι ὁ τούτους ἀναστήσας, πολλῶ μᾶλλον ἑαυτὸν ἀνέστησεν. Ἄγιοι δὲ ἠγέρθησαν, ἵνα δόξωσιν ἀξιόπιστοι, λέγοντες περὶ τοῦ Χριστοῦ. Ἐφανισθέντες δὲ, πάλιν κοιμήθησαν.

54 Ὁ δὲ ἐκατόνταρχος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, τηροῦντες τὸν Ἰησοῦν, ἰδόντες τὸν σεισμόν καὶ τὰ γενόμενα, ἐφοβήθησαν σφόδρα, λέγοντες· Ἀληθῶς Θεοῦ υἱὸς ἦν οὗτος.

Τοῦτον τὸν ἐκατόνταρχον ὁ Μάρκος *κεντυρίωνα* ὠνόμασε (α). *Κεντυρίων* γὰρ παρὰ Ῥωμαίοις, ὁ ἐκατόνταρχος· ἐπειδὴ καὶ τὰ ἐκατόν, *κέντε* (1) λέγουσιν. Ἰδὼν δέ, φησιν, ὁ *κεντυρίων*, ὁ παρεστηκὼς ἐξεναντίας αὐτοῦ, ὅτι οὕτω κράζας ἐξέπνευσεν, εἶπεν· Ἀληθῶς ὁ ἄνθρωπος οὗτος υἱὸς ἦν Θεοῦ. Ἰδὼν, ὅτι μετὰ παύρησίας πατέρα τὸν Θεὸν καλέσας, καὶ εἰς χεῖρας αὐτοῦ παραθεῖναι τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ ἐπαγγειλάμενος, μετὰ μικρὸν ἐξέπνευσεν· ἰδὼν δὲ καὶ τὰ *τηνικαῦτα* γενόμενα φοβηκτὰ, ἐπίστευσεν, ὅτι υἱὸς ἦν Θεοῦ. Ὁ δὲ Λουκᾶς λέγει περὶ αὐτοῦ (β), ὅτι Ἰδὼν ὁ ἐκατόνταρχος τὸ *γενόμενον*, ἐδόξα-

(α) Μαρκ. ΙΕ', 39.

(1) Ὅχι, κέντε, ἀλλὰ κέντουμ, centum. Ἀλλ' ὁ Ἕλλην ἐπλάσε καὶ τὸ λατινικὸν κατὰ τὸν τύπον τοῦ ἑλληνικοῦ, ὡς τὸ, πέντε. — «Κεντυρίων· ἐκατόνταρχος, ἢ ταγματάρχης ἐκατοντάδος. Κέντον γὰρ παρὰ Ῥωμαίοις τὸ ἐκατόν.» Φαβρίνιος.

(β) Λουκ. ΚΓ', 47.

σε τὸν θεόν, λέγων· "Οὕτως ὁ ἄνθρωπος οὗτος δίκαιος ἦν· δίκαιον, οἶμαι, τὸν θεὸν ὀνομάσας· ἢ καὶ πρῶτον μὲν ἀπλῶς εἶπεν, ὅτι δίκαιος ἦν· εἵτα τελειώτερον, ὅτι υἱὸς ἦν Θεοῦ. Προσέθηκε δὲ Λουκᾶς (α), ὅτι Καὶ πάντες οἱ συμπαραγενόμενοι ὄχλοι ἐπὶ τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ, θεωροῦντες τὰ γενόμενα, τύπτοντες ἑαυτῶν τὰ στήθη ὑπέστρεφον. Μὴ τολμῶντες γὰρ λαλεῖν, διὰ τὸν φόβον τῶν ἀρχιερέων, ἔτυπτον ἑαυτῶν τὰ στήθη, σημαίνοντες τὴν ἐντὸς ὀδύνην. Συνῆκαν γάρ, ἀπὸ τε τῶν προλαβόντων σημείων, ἀπὸ τε τῶν τότε γενομένων, ὅτι θεῖος ἄνθρωπος ἦν, καὶ συμπάσχει αὐτῷ ἡ κτίσις, μὴ φέρουσα τὸ πάθος αὐτοῦ.

55 Ἦσαν δὲ ἐκεῖ γυναῖκες πολλαί, ἀπὸ μακρόθεν θεωροῦσαι· αἵτινες ἠκολούθησαν τῷ Ἰησοῦ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, διακονοῦσαι αὐτῷ·

Χορηγοῦσαι τὰ πρὸς τὴν χρείαν. Χορὸς γὰρ ἦσαν καὶ αὗται μαθητῶν, περὶ τὴν Θεομήτορα τετάγμεναι, καὶ παρέχουσαι δαπάνας ἐκ τῶν προσόντων αὐταῖς. Καὶ ὅρα τὴν τάξιν ἀντιστραφεῖσαν· οἱ μαθηταὶ γὰρ ἔφυγον· αἱ δὲ μαθήτραι παρέμειναν.

56 Ἐν αἷς ἦν Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου καὶ Ἰωσὴ μήτηρ, καὶ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου.

[Τινὲς (1) δὲ λέγουσιν μετὰ τὸ ταφῆναι τὸν Χριστὸν, ἀπελθοῦσαν τὴν Θεοτόκον καταπεσεῖν ὑπὸ λύπης ὑπερβαλλούσης, καὶ μὴδ' ἀφικέσθαι μετὰ τοῦτο πρὸς τὸν τάφον, ἀδυνατήσασαν ἐκ σφοδρᾶς περιωδυνίας, ἀλλὰ κεῖσθαι καὶ θρηνεῖν μέχρι τῶν εὐαγγελίων τῆς ἀναστάσεως.]

Πολλῶν οὕσῳ, τὰς ἐπισημοτέρας ἀπαριθμεῖται. Τινὲς μὲν

(α) Λουκ. ΚΓ', 48.

(1) Ταῦτα παρ' ἀμφοτέροις τοῖς χειρογράφοις ἐν τῷ περιελθίδι.

οὖν, φαίν, ὡς ἡ Θεοτόκος ἐστὶν ἡ παρὰ τοῖς εὐαγγελισταῖς
 ὀνομαζομένη ποτὲ μὲν, τοῦ Ἰακώβου καὶ Ἰωσή μητρη, ποτὲ δέ,
 Μαρία ἡ Ἰακώβου, ποτὲ δέ, Μαρία ἡ τοῦ Ἰωσή· παῖδες γὰρ
 οὗτοι τοῦ Ἰωσήφ· καὶ ὥσπερ ὁ πατὴρ αὐτῶν, ἀνὴρ αὐτῆς ὠνο-
 μάζετο, διὰ τὴν οἰκονομίαν· οὕτω καὶ αὐτοὶ πάλιν υἱοὶ
 αὐτῆς (1). Δυσπαράδεκτος δὲ ὁ λόγος οὗτος δοκεῖ· πρῶτον
 μὲν γὰρ οὐδὲν ἐκώλυε, μητέρα τοῦ Ἰησοῦ ταύτην ὀνομάσαι·
 τοῦτο γὰρ διαφόρως αὐτὴν ὠνόμασαν ἐν ταῖς προλαβούσαις
 διηγήσεσιν· ἔπειτα καὶ παράλογον, πανταχοῦ προτάττειν αὐτῆς
 τὴν Μαγδαληνὴν ἐν τοῖς ἐφεξῆς λόγοις, καὶ δεικνύειν θερμο-
 τέραν τῆς Θεομήτορος. Ὅθεν ὑπονοοῦμεν, ὅτι ἄλλη τις ἦν ἡ
 Μαρία αὕτη, μήτηρ οὕσα Ἰακώβου τοῦ μικροῦ καὶ Ἰωσή, οὐ τῶν
 υἱῶν τοῦ Ἰωσήφ, ἀλλ' ἑτέρων, ἀπὸ τῶν ἐβδόμηκοντα μαθητῶν.
 Πολλὰ γὰρ ὁμωνυμίαι τοιαῦται παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις.

Εἰκὸς δὲ τότε μὲν τὴν Θεοτόκον ἐγγυτέρω παρὰ τὰς ἄλλας
 ἵστασθαι γυναῖκας, τῆς φλεγμονῆς τῶν σπλάγχνων νικώσης
 τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων· ἵσως δὲ καὶ περιέρχεσθαι, μὴ δυνα-
 μένην ἐφ' ἐνὸς τόπου μένειν, διὰ τὰ κέντρα τῆς φύσεως, ὅτε-
 ρον δὲ παραμένειν τῷ μνημείῳ, καὶ ὄρῃν ἕκαστα.

Καὶ εἰ τοῦτο δεξόμεθα, ζητητέον, πῶς οὐκ ἐμνημόνευσαν
 αὐτῆς οἱ εὐαγγελισταί; Διότι γνωρίμων ἦν περὶ αὐτῆς, ὅτι
 πάντως περὶν, καὶ τὰ μητέρων ἐπεδείκνυτο. Διὰ τοῦτο γὰρ
 οὐδὲ θρῆνον αὐτῆς ἱστόρησαν· ἔφθασαν γὰρ ἀπαγγέλλαντες,
 ὅτι ἠκολούθει τῷ υἱῷ διδάσκοντι. Χρὴ δὲ καὶ τοῦτο ἀκκείνο
 γινώσκειν, καὶ τὸ προσφύεστερον ἀποδέχεσθαι.

Μάρκος δὲ φησιν (α). *Ἦσαν δὲ καὶ γυναῖκες ἀπὸ μακρόθεν
 θεωροῦσαι, ἐν αἷς ἦν καὶ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ Μαρία
 ἡ τοῦ Ἰακώβου τοῦ μικροῦ καὶ Ἰωσή μητρη, καὶ Σαλώμη.*

(1) Τῆς γνώμης ταύτης εἶναι καὶ ὁ Χρυσόστομος Τομ. Ζ'. Σελ. 827. B. καὶ
 αὐτὴν ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Θεοφύλακτος Σελ. 175. D.

(α) Μαρκ. ΙΕ', 40.

Ταύτην δὲ τὴν Σαλώμην τινὲς (Ι) εἶπον εἶναι τὴν παρὰ τῷ Ματθαίῳ ῥηθεῖσαν μητέρα τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΗ΄.

Περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ.

57 Ὁψίας δὲ γενομένης, ἦλθεν ἄνθρωπος πλούσιος ἀπὸ Ἀριμαθαίας, τοῦνομα Ἰωσήφ, ὃς καὶ αὐτὸς ἐμαθήτευσε τῷ Ἰησοῦ.

Ο δὲ Ἰωάννης καὶ ἄλλα πρὸ τοῦ ἔλθειν τοῦτον ἱστορίσεν· Οἱ οὖν (α) Ἰουδαῖοι, λέγων, ἵνα μὴ μελεῖν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὰ σώματα ἐν τῷ σαββάτῳ· ἐπεὶ παρασκευὴ ἦν, καὶ τὰ ἐξῆς· περὶ τῆς κατεάξεως τῶν σκελῶν τῶν ληστῶν, καὶ περὶ τῆς νύξεως τῆς πλευρᾶς τοῦ Κυρίου. Τοῦτον δὲ τὸν Ἰωσήφ, ὁ Μάρκος (β), εὐσχήμονα βουλευτὴν, ἀνέγραψε, καὶ προσδεχόμενον τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ· εὐσχήμονα μὲν, ὡς σεμνὸν καὶ κόσμιον· βουλευτὴν δὲ, ὡς ἓνα τῶν βουλευτῶν τῆς πόλεως· ὀφφικιάλιοι δὲ ἦσαν, οἱ βουλευταί· προσδεχόμενον δὲ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, τὴν μέλλουσαν, τὴν κατὰ τὴν παρουσίαν τὴν δευτέραν τοῦ Χριστοῦ. Λουκᾶς δὲ (γ), ἄνδρα ἀγαθὸν καὶ δίκαιον αὐτὸν ὠνόμασε, καὶ μὴ συγκατατιθέμενον τῇ βουλῇ καὶ τῇ πράξει τῶν Ἰουδαίων. Ἀπὸ Ἀριμαθαίας, πόλεως τῶν Ἰουδαίων. Ἰωάννης δὲ (δ), μαθητὴν μὲν αὐτὸν

(Ι) Ἐν οἷς καὶ ὁ Θεοφύλακτος Σελ. 178. D.

(α) Ἰωαν. ΙΘ΄, 31

(β) Μαρκ. ΙΕ΄, 43.

(γ) Λουκ. ΚΓ΄, 50. 51.

(δ) Ἰωαν. ΙΘ΄, 38.

εἶναι λέγει τοῦ Ἰησοῦ, κεκρυμμένον δέ, διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων· ἦν δὲ ἐκ τῶν ἐξδομήμοντα μαθητῶν.

58 Οὗτος προσελθὼν τῷ Πιλάτῳ, ᾐτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ.

Γνώριμος ὢν αὐτῷ. Μάρκος δὲ εἶπεν (γ), ὅτι καὶ τολμήσας εἰσῆλθε πρὸς Πιλάτον, καὶ ᾐτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. Τὴν προτέραν γὰρ δειλίαν τῇ ὕστερον τολμηρῇ θαυμασίως ἀπενίψατο, καὶ εἰς θάνατον ἐξέδωκεν ἑαυτὸν, τῇ πρὸς τὸν διδάσκαλον εὐνοίᾳ, τὴν παρὰ πάντων τῶν Ἰουδαίων ἀπέχθειαν ἀναδεξάμενος.

58 Τότε ὁ Πιλάτος ἐκέλευσεν ἀποδοθῆναι τὸ σῶμα.

Μάρκος δὲ φησιν (δ)· ὅτι ὁ Πιλάτος ἐθαύμασεν, εἰ ἤδη τέθνηκε· καὶ προσκαλεσάμενος τὸν κεντυρίωνα· ἐπηρώτησεν αὐτὸν, εἰ πάλοι ἀπέθανε· καὶ γνοὺς ἀπὸ τοῦ κεντυρίωτος, ἐδώρησατο τὸ σῶμα τῷ Ἰωσήφ. Προσεδόξα γάρ, βραδέως ἀποθανεῖν αὐτὸν, ὡς θεῖόν τινα καὶ ὑπὲρ τοὺς πολλούς· αὐτὸς δὲ, ὡς ἄνθρωπος, νόμῳ φύσεως ἐτελεύτησεν.

59 Καὶ λαβὼν τὸ σῶμα ὁ Ἰωσήφ, ἐνετύλιξεν αὐτὸ σινδόνι καθαρᾷ·

Ὁ δὲ Ἰωάννης πλατύτερον ἐστῆρξεν λέγων (γ)· Ἦλθεν οὖν καὶ ἦρε τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. Ἦλθε δὲ καὶ Νικόδημος, ὁ ἐλθὼν πρὸς τὸν Ἰησοῦν νυκτὸς τὸ πρῶτον, φέρων μύγμα σμύρνης καὶ ἀλόης, ὡσεὶ λίτρας ἑκατόν. Ἐλαβον οὖν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἔδωκαν αὐτὸ ἐν ὁθορίοις μετὰ τῶν ὑρωμάτων, καθὼς ἔθος ἐστὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐνταφιάζειν. Ἐπίσημος μὲν οὖν ἦν καὶ πρότερον ὁ Ἰωσήφ, ἐπίσημότερος δὲ

(α) Μαρκ. ΙΕ', 43.

(δ) Μαρκ. ΙΕ', 44. 45.

(γ) Ἰωαν. ΙΘ', 39. 40.

γέγονεν, ἐκ τε τοῦ τολμῆσαι λαβεῖν τὸ σῶμα, καὶ τοῦ τιμῆσαι αὐτό. Καὶ γὰρ οὐ μόνον ἦρεν, ἀλλὰ καὶ πολυτελῶς ἐνεταφίασε μετὰ Νικοδήμου· μίγματι δὲ σμύρνης καὶ ἀλόης τοῦτο ἐνεταφίασαν, ὥστε διαμένειν ἄσηπτον καὶ εὐώδες· ἔτι γὰρ ὡς ἄνθρωπον ψιλὸν ἐτίμων αὐτόν. Καὶ ἡμεῖς οὖν, τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου διὰ τῆς μεταλήψεως λαμβάνοντες, μυρίσωμεν τοῦτο ταῖς εὐωδίαις τῶν ἀρετῶν τῆς τε πράξεως, καὶ τῆς θεωρίας.

60 Καὶ ἔθηκεν αὐτὸ ἐν τῷ καινῷ αὐτοῦ μνημείῳ, ὃ ἐλατόμησεν ἐν τῇ πέτρᾳ· καὶ προσκυλίσας λίθον μέγαν τῇ θύρᾳ τοῦ μνημείου, ἀπῆλθεν.

Οὗτος μὲν ὁ εὐαγγελιστὴς τοῦ Ἰωσήφ εἶναι τὸ μνημεῖον εἶπεν· οἱ ἄλλοι δὲ οὐκ ἐσημειώσαντο, τίνος ἦν. Φησὶ γὰρ ὁ Ἰωάννης (α)· Ἦν δὲ ἐν τῷ τάφῳ, ὅπου ἐσταυρώθη, κῆπος, καὶ ἐν τῷ κήπῳ μνημεῖον καινόν, ἐν ᾧ οὐδέπω οὐδεὶς ἐτέθη, καὶ τὰ ἐξῆς. Εἰκὸς οὖν, τοῦ Ἰωσήφ ὑπάρχειν τὸν κῆπον, ἐν ᾧ ἦν τὸ μνημεῖον. Ὁικονομήθη δὲ, καινὸν εἶναι τοῦτο, ἵνα, τοῦ Σωτῆρος ἀναστάντος, μὴ νομισθῇ ἕτερος ἀναστῆναι. Προσεκύλισε μέντοι λίθον μέγαν, συναρκαμένου αὐτῷ καὶ τοῦ Νικοδήμου. Τὸ δὲ μνημεῖον, σπηλαιοειδὲς ἦν, λαξευτόν.

61 Ἦν δὲ ἐκεῖ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ ἡ ἄλλη Μαρία, καθήμεναι ἀπέναντι τοῦ τάφου.

Μάρκος δέ φησιν (β)· Ἡ δὲ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ Μαρία ἡ τοῦ Ἰωσήφ θεώρου, παῦ τίθεται. Λουκᾶς δὲ λέγει· Κατακολουθήσασαι δὲ γυναικες, αἵτινες ἦσαν συνεληλυθυῖαι αὐτῷ ἐκ τῆς Γαλιλαίας, ἐθεάσαντο τὸ μνημεῖον, καὶ ὡς ἐτέθη τὸ σῶμα αὐτοῦ· ὑποστρέψασαι δὲ ἠτοίμασαν ἀρώματα καὶ μύρα (γ). Αἱ ῥηθεῖσαι γὰρ, κατακολουθήσασαι τοῖς θάπτουσιν,

(α) Ἰωαν. ΙΘ', 41.

(β) Μαρ. ΙΕ', 47.

(γ) Λουκ. ΑΓ', 55. 56.

ἐκάθισαν ἀπέναντι τοῦ τάφου, θεωροῦσαι, τοῦ τίθεται τὸ σῶμα, καὶ πῶς τίθεται, ἵνα, ἀπελθοῦσαι καὶ ἐτοιμάσασαι ἀρώματα καὶ μύρα, ἔλθωσιν ἐν τῇ κυριακῇ, καὶ ἀρωματίσωσι καὶ μυρίσωσιν αὐτό.

Ὅτε μὲν γὰρ ἐτάφη, ἐσπέρα ἤδη κατέλαβε, καθ' ἣν οὐκ ἐξῆν εἰς μνημεῖον βαδίζειν· ἐτίμων γὰρ Ἰουδαῖοι μάλιστα τὴν ἐσπέραν τῆς πραρασκευῆς ἐκείνης, οὐ μόνον ὡς προεόρτιον τοῦ σαββάτου, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐόρτιον, διὰ τὸ πάσχα· ἐν ταύτῃ γὰρ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα· τὸ δὲ σάββατον ἡσύχαζον, διὰ τὸν νόμον. Ἔτι γὰρ καὶ τὰ ἦθη καὶ τὸν νόμον ἐφύλαττον. Δοιπὸν οὖν ἐν τῇ κυριακῇ πρὸς τὸν τάφον ἐλθεῖν ἐβούλοντο, ὃ δὲ καὶ πεποιθήκασιν, ὡς μετ' ὀλίγον ῥηθήσεται. Οὕτω γὰρ οὐδὲν ὑψηλὸν εἶδυται περὶ τῆς ἀναστάσεως, ἥλπιζον εὑρεῖν τὸ σῶμα τεθαμμένον.

62 Τῇ δὲ ἐπαύριον, ἥτις ἐστὶ μετὰ τὴν παρασκευὴν, συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι πρὸς

63 Πιλάτον, λέγοντες· Κύριε, ἐμνήσθημεν, ὅτι ἐκεῖνος ὁ πλάνος εἶπεν, ἔτι ζῶν· Μετὰ τρεῖς ἡμέρας

64 ἐγείρομαι. Κέλευσον οὖν ἀσφαλισθῆναι τὸν τάφον ἕως τῆς τρίτης ἡμέρας· μήποτε ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ νυκτὸς, κλέψωσιν αὐτὸν, καὶ εἰπωσι τῷ λαῷ· Ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν· καὶ ἔσται ἡ ἐσχάτη πλάνη χειρὼν τῆς πρώτης.

Ἀσφαλισθῆναι τὸν τάφον, ἤρουν, σφραγίσαι καὶ φρουρῆσαι. Ἐπεὶ δὲ ἔδει πιστευθῆναι, ὅτι καὶ ἀπέθανε, καὶ ἐτάφη, καὶ ἀνέστη, βλέπε καὶ τὰ τρία ταῦτα μαρτυρούμενα παρὰ τῶν ἐχθρῶν. Σκοπητέον γὰρ τοὺς λόγους αὐτῶν· τὸ μὲν, Ἐμνήσθημεν, οἱ οὗτοι πλάνοι ἐκεῖνος εἶπεν, ἔτι ζῶν, μαρτυρεῖ, ὅτι ἀπέθανε· τὸ δὲ, Κέλευσον ἀσφαλισθῆναι τὸν τάφον, βεβαιοῖ, ὅτι ἐτάφη· τὸ δὲ, Μήποτε ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ κλέ-

ψῶσιν αὐτόν, πληροφορεῖ ὅτι, ἀσφαλισθέντος (1); οὐ κλαπῆσεται· καὶ λοιπὸν ἀναντίρρητος ἡ ἀνάστασις.

Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, ποῦ εἶπεν, ὅτι Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι; Ὅτι μὲν γὰρ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται, διαφόρως εἶπε πρὸς τοὺς μαθητάς· ὅτι δὲ Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι, οὐκ εἶπεν οὐδαμοῦ. Λοιπὸν οὖν Ἰουδαῖοι ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν Ἰωάνν παραδείγματος, τοῦ ῥηθέντος πρὸς αὐτούς, τοῦτο συλλογίσαντο. Ἐσχάτην μὲν οὖν πλάνην λέγουσι, περὶ τοῦ, ὅτι ἡγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν· πρώτην δὲ, περὶ τοῦ, ὅτι υἱὸς θεοῦ ἦν.

Ἄλλ', ὧ ἀνόητοι! Σκοπήσατε, τίνας ἔνεκεν κλέψουσιν αὐτόν; Ἐάν γὰρ οὐκ ἀναστῇ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καθὼς ἐπηγγείλατο, πρόδηλον ὡς ἀπατηθέντες, καὶ δι' αὐτὸν πρὸς ὅλον τὸ ἔθνος ἐκπολεμωθέντες, καὶ ἄοικοι, καὶ ἀπόλιδες γενόμενοι ἀποστραφῇσονται μᾶλλον καὶ μισήσουσιν αὐτόν, ὡς πλάνον· καὶ διὰ τοῦτο μὲν οὐ θελήσουσιν αὐτόν κλέψαι. Ἄλλ' οὐδὲ δυνήσονται πείσαι τὸν λαόν, ὅτι ἡγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν. Τίνοι γὰρ καὶ θαρρήσουσιν; Τῇ δεινότητι τῶν λόγων; Καὶ μὴ ἀγράμματοί εἰσαν. Ἀλλὰ τῇ περισσίᾳ τῶν χρημάτων; Καὶ μὴ ἀπάντων εἶσι πενέστεροι. Ἀλλὰ τῇ περιφανείᾳ τοῦ γένους; Καὶ μὴ εὐτελεῖς εἰσὶν ἐξ εὐτελῶν. Ἀλλὰ τῷ πλήθει ἑαυτῶν; Καὶ μὴ οὐ πλείους εἰσὶ τῶν ἑνδεκα. Ἀλλὰ τῷ μεγέθει τῆς πατρίδος; Καὶ μὴ ἀπὸ χωρίων εἰσὶν ἀσήμεων. Ἀλλὰ ταῖς ἐπαγγελίαις τοῦ διδασκάλου; Ποίαις; Εἰ μὴ ἀναπτῇ γὰρ, οὐδ' ἐκείναις πιστεύουσι. Δέδεικται τοίνυν, ὅτι μάτην ὑποπτεύετε κλαπῆναι τοῦτον· οὐκ ἐνδέχεται γὰρ, διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας.

65 Ἐφη δὲ αὐτοῖς ὁ Πιλάτος· Ἐχετε κουστωδῖαν· ὑπάγετε, ἀσφαλίσασθε, ὡς οἴδατε.

Ὡσπερ ἡ σπείρα, οὕτω καὶ ἡ κουστωδία, τάγμα ἦν στρατιω-

(1) τοῦ τάφου.

τικόν. Οὐκ ἀφῆκε δὲ τοὺς στρατιώτας μόνους ἀσφαλίσασθαι τὸν τάφον· ἀλλὰ προηγουμένως τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ φαρισαίοις ἐπέτρεψε τὰ τῆς ἀσφαλείας, ἐπομένης τῆς κουστωδίας, οὕτω τοῦ θεοῦ οἰκονομήσαντος, ἵνα μὴ δύνωνται λέγειν μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ὅτι οἱ στρατιῶται μόνοι ἀσφαλιζόμενοι, προδεδώκασιν τὸ σῶμα τοῖς μάθηταῖς.

66 Οἱ δὲ πορευθέντες, ἡσφάλισαντο τὸν τάφον, σφραγίσαντες τὸν λίθον, μετὰ τῆς κουστωδίας.

Οὐ μόνον ἐσφράγισαν τὸν λίθον τῆς θύρας, ἐπιθέντες αὐτῷ σήμαντρα· ἀλλὰ καὶ ἐπιλεξάμενοι στρατιώτας, οὓς ἤθελον, φύλακας τούτῳ παρεκῆθισαν, ὡς δηλωθήσεται μετ' ὀλίγον. Καὶ ταῦτα εἰργάσαντο ἐν σαββάτῳ, λύσαντες τοῦτο διὰ τὴν λύσσαν τῆς μανίας αὐτῶν.

Ἰππεὶ δὲ μέλλομεν ἐρεῖν περὶ τῆς ἐπὶ τὸ μνημεῖον ἀφίξεως τῶν γυναικῶν, οὐκ ἀκαίρως προειπεῖν, ὅτι διαφόρως περὶ τῶν ὁπτασιῶν ἱστορήσαντες οἱ εὐαγγελισταί, οὐκ ὀλίγην τοῖς μὴ προσέχουσι παρέχουσιν ἀπορίαν. Καὶ ὁ μὲν Χρυσόστομος οὐδὲν τι περὶ τῆς τοιαύτης διαφορᾶς ἐπολυπραγμόνησεν· ἕτεροι δὲ πολλοί, μὴ δυνάμενοι συμβιβάζειν τὰ ῥητὰ τῶν εὐαγγελιστῶν, πολλοὺς περὶ αὐτῶν κατεβάλοντο λόγους.

Οἱ μὲν γὰρ τέσσαρας τὰς ἀφίξεις λέγοντες, κατὰ διαφόρους καιροὺς γενομένας, οὐ τὰς αὐτὰς γυναῖκας εἶναι φασί, τὰς ὑπὸ τῶν τεσσάρων εὐαγγελιστῶν μνημονευόμενας, ἀλλ' ἐτέρας καὶ ἐτέρας, ὁμωνύμους ἀλλήλαις· οἱ δὲ περὶ μὲν τῶν τεσσάρων ἀφίξεων συνομολογοῦσιν, ὑπὸ δὲ τῶν αὐτῶν γυναικῶν γενέσθαι ταύτας διῆσχυρίζονται. Καὶ οὗτοι δὲ κάκεινοι ῥαδίως ἐλέγχονται, σαθρὰ καὶ εὐανάτρεπτα λέγοντες, εἴτις φιλοπονώτερον προσέχοι τοῖς εὐαγγελισταῖς. Ἀλλ' ἡμεῖς παρ' αὐτοῦ τοῦ ταφέντος καὶ ἀναστάντος αἰτησάμενοι χάριν, πειρασόμεθα συμβιβάζειν τὰ ῥητὰ, καὶ δεῖξαι σαφῶς, ἁρμονίαν μίαν παρὰ πᾶσι τοῖς εὐαγγελισταῖς.

ΚΕΦ. XXVIII, 1 Ὁψὲ δὲ σαββάτων, τῇ ἐπιφωσκού-
σῃ εἰς μίαν σαββάτων, ἦλθε Μαρία ἡ Μαγδα-
ληνή, καὶ ἡ ἄλλη Μαρία, θεωρῆσαι τὸν τάφον.

Οἱ Ἑβραῖοι, τὸ σάββατον τιμώντες, ἦτοι, τὴν ἐβδόμην ἡμέ-
ραν τῆς ἐβδομάδος, σάββατα καὶ τὰς πρὸ αὐτοῦ ἐξ ἡμέρας,
εἰς τιμὴν αὐτοῦ, προσηγόρευον, μίαν μὲν σαββάτων, ἡγουν,
πρώτην, τὴν κυριακὴν ὀνημάζοντες· δευτέραν δὲ σαββάτων,
καὶ τρίτην σαββάτων, τὴν δευτέραν καὶ τρίτην ἡμέραν τῆς
ἐβδομάδος. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰς ἐφεξῆς. Εἰπὼν οὖν Ματθαῖος,
ὅτι ὁψὲ σαββάτων, ἐσήμανε τὸ τέλος ὄλων τῶν σαββάτων,
ἡγουν, τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν τῆς ἐβδομάδος. Καὶ ἡμεῖς γάρ, ὁψὲ
τῆς ἡμέρας λέγοντες, ἢ ὁψὲ τῆς νυκτός, τὰ τελευταῖα τού-
των δηλοῦμεν. Τέλος δὲ τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν τῆς ἐβδομάδος,
οὐ μόνον αὐτὸ τὸ κυρίως σάββατον, ἀλλὰ καὶ τὸ τούτου τέλος.
Ἵνα δὲ μὴ νοήσης, ὅτι ἐν τῷ τέλει τούτου τοῦ σάββατου αἱ δη-
λωθεῖσαι γυναῖκες ἦλθον εἰς τὸν τάφον, ἀλλ' ἐν ἀρχῇ τοῦ
ὄρθρου τῆς κυριακῆς, προσέθηκεν, ὅτι τῇ ἐπιφωσκούσῃ, τουτέ-
στι, τῇ ἐπιφανοῦσῃ ἡμέρᾳ, τῇ ἐπαυγαζούσῃ, τῇ ἐπανατελλού-
σῃ. Ἔτι δὲ σαφηνίζων τὸν λόγον, ἐπήγαγεν· ὅτι εἰς μίαν
σαββάτων· μία δὲ σαββάτων, ἡγουν, πρώτη τῶν ἑπτὰ ἡμε-
ρῶν, ἡ κυριακὴ, καθὼς προειρήκαμεν. Ἀλλὰ Ματθαῖος μὲν,
οὕτω γράψας, τὴν ἀρχὴν τοῦ ὄρθρου τῆς κυριακῆς ἐνέφηνεν·
ἀρχεται δὲ πᾶς ὄρθρος, μετὰ τὴν ἔκτην ὥραν τῆς νυκτός, ὅτε
πρῶτον οἱ ἀλεκτρυόνες φωνοῦσι.

Τὸν αὐτὸν δὲ καιρὸν καὶ Μάρκος ἐστόρησεν εἰπὼν (α). Καὶ
λίαν πρῶτ' τῆς μιᾶς σαββάτων ἐρχονται ἐπὶ τὸ μνη-
μεῖον, ἀνατελειαντος τοῦ ἡλίου (1). λίαν γὰρ πρῶτ' ἐστίν, ἡ

(α) Μαρκ. Ις', 2.

(1) Παράδειγμα εἰς τοῦτο τὴν εἰς Μαρκ. Α', 35. ἐρμηνείαν τοῦ Εὐθυμίου, ὅπου
ππομοίως παραβάλλονται πρὸς ἑαυτὰ τὸ, ἔνυχον, καὶ τὸ, γενομένης
ἡμέρας.

ἀρχὴ τοῦ ὄρθρου. Καὶ ἐὰν ᾔην λίαν πρῶτ', πῶς εἶπεν, ὅτι ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου; Διότι τότε κυρίως ἀνατέλλει ὁ ἥλιος, εἰ καὶ ἡμῖν οὕτω φαίνεται, διατρίβων ἔτι περὶ τὰ βαθύτατα καὶ ἀκρότατα μέρη τῆς ἀνατολῆς, καὶ κατὰ μικρὸν ἐπαναβαίνων· καὶ τούτου μαρτύριον ἡ τῶν ἀλεκτρονίων ᾧδῇ· πρῶτοι γὰρ πάντων τῶν ζώων, αἰσθανόμενοι τῆς θερμῆς αὐτοῦ, κρᾶζουσιν αὐτίκα, καὶ τὴν τούτου παρουσίαν προμηνύουσι τοῖς ἀνθρώποις.

Τὸν αὐτὸν δὲ καιρὸν καὶ Λουκᾶς ἐδήλωσε λέγων (α)· ὅτι τὸ μὲν σάββατον ἡσύχασαν κατὰ τὴν ἐντολήν· τῇ δὲ μετὰ τῶν σαββάτων, ὄρθρου βαθέος, ἦλθον ἐπὶ τὸ μνημα, φέρουσαι ἃ ἡτοίμασαν ἀρώματα. Περὶ δὲ Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς, ἥς ἐμνημόνευσεν ὁ Ἰωάννης, ἐροῦμεν προϊόντες ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ.

- 2 Καὶ ἰδοὺ, σεισμὸς ἐγένετο μέγας· ἄγγελος γὰρ Κυρίου καταβάς ἐξ οὐρανοῦ, προσελθὼν ἀπεκύλισε τὸν λίθον ἀπὸ τῆς θύρας, καὶ ἐκάθητο ἐπάνω αὐτοῦ. Ἦν δὲ
3 ἡ ἰδέα αὐτοῦ ὡς ἀστραπή, καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὥσει· χιών.

Ο μὲν Χριστὸς ἀνέστη πρὸ τοῦ καταβῆναι τὸν ἄγγελον· καθάπερ γὰρ ἐγεννήθη, σώων φυλαττομένων τῶν κλειθρῶν τῆς παρθενίας, οὕτως ἐξῆλθε, σώων φυλαττομένων τῶν σφραγίδων τοῦ μνηματος· ὁ δὲ σεισμὸς ἐγένετο διὰ τοὺς παρακαθημένους τῷ τάφῳ φύλακας, ἵνα, τῷ φόβῳ τοῦ σεισμοῦ ἀναστάντες, καὶ τῷ φρικτῷ τῆς ιδέας τοῦ τὸν λίθον ἀποκυλίσαντος ἐκπλαγέντες, φύγωσι, καὶ ἀπαγγείλωσι ταῦτα τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ μάρτυρες αὐτοὶ γένωνται τῆς ἀληθείας. Μάλιστα γὰρ αὕτη λάμπειν εἶωθεν, ὅταν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς ἀνακηρύττηται. Ἀπεκύλι-

(α) Λουκ. ΚΓ', 56· ΚΔ', 1.

(TOM. A'.)

σε δὲ τὸν λίθον ὁ ἄγγελος, διὰ τὰς γυναῖκας, ἵνα ἴδωσι τὸν τάφον κενὸν, καὶ πιστεῦσωσιν, ὅτι ἐγήγερται.

Μάρκος δὲ φησι περὶ τῶν γυναικῶν τούτων (α), ὅτι ἔλεγον πρὸς ἑαυτάς· Τίς ἀποκεκύλισι ἡμῖν τὸν λίθον ἐκ τῆς θύρας τοῦ μνημείου; Καὶ ἀναβλέψασαι θεωροῦσιν, ὅτι ἀποκεκύλισται ὁ λίθος· ἦν γὰρ μέγας σφόδρα. Ἐλθοῦσαι μὲν γάρ, ἔλεγον πρὸς ἀλλήλας οὕτως· ἐν ὧσιν δὲ ταῦτα διελογίζοντο, γέγονε μὲν ὁ σεισμός, προσελθὼν δὲ ὁ ἄγγελος ἀπεκύλισε τὸν λίθον, καὶ λοιπὸν ἀναβλέψασαι πρὸς τὸν τάφον, θεωροῦσιν, ὅτι ἀποκεκύλισται ὁ λίθος.

Ὁ Μάρκος δὲ, φροντίσας τῆς συντομίας, οὔτε τὸν σεισμὸν ἀνέγραψεν, οὔτε, τίς ἀπεκύλισε τὸν λίθον, ἐδίδαξεν. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Λουκᾶς συνέτεμε τὴν περὶ τούτων διήγησιν, εἰπὼν· εὗρον δὲ τὸν λίθον ἀποκεκυλισμένον ἀπὸ τοῦ μνημείου (β). Πότε μὲν οὖν ἦλθον εἰς τὸ μνημεῖον αἱ γυναῖκες, ἐδήλωσαν οἱ εὐαγγελισταί· πότε δὲ ἀνέστη ὁ Κύριος, οὐδεὶς αὐτῶν παρεσημείωσατο. Μόνος γὰρ οἶδε τοῦτο, ὁ μόνος, ὡς οἶδεν, ἀναστὰς.

Πάντες δὲ συμφώνως οἱ ἱεροὶ πατέρες καὶ διδάσκαλοι καιρὸν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ φασί, τὴν πρώτην τῶν ἀλεκτρυόνων ὥδην, ἥτις ἦδη τὸ τῆς κυριακῆς προανηκρούετο φῶς. Διὸ καὶ μετὰ τὴν ἔκτην ὥραν τῆς νυκτὸς οἱ φιλάρετοι τὴν νησεῖαν καταλύοντες, τῆς εὐφροσύνης ἀπάρχονται.

Ἀνέστη δὲ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καθὼς ἔλεγεν. Ἐπεὶ γὰρ ἐν τῇ ἐνάτῃ ὥρᾳ τῆς παρασκευῆς ἀπέθανεν, ἀριθμεῖται πρώτη μὲν ἡμέρα, ἡ παρασκευή· δευτέρα δὲ, τὸ σάββατον· τρίτη δὲ, ἡ κυριακή, ἐν ᾗ, ἀρχομένου τοῦ ὄρθρου, ἀνέστη, μικρόν τι πρὸ τῆς τῶν γυναικῶν ἀφίξεως, καὶ συναριθμοῦνται τῆς μὲν παρασκευῆς τὸ τέλος, τῆς δὲ κυριακῆς ἡ ἀρχή. Ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ

(α) Μάρκ. 16', 3. 4.

(β) Λουκ. ΚΔ', 2.

κατὰ τὸν Ἰωαν̄ν παραδείγματι ἔφη(α). Οὕτως ἔσται καὶ ὁ υἱ-
ὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ
τρεῖς νύκτας· περὶ μὲν τῶν ἡμερῶν οὐκ ἔστι διαπορεῖν· ἡρίθ-
μονται γάρ.

Περὶ δέ γε τῶν νυκτῶν ἐροῦμεν, ὡς οἱ Ἰουδαῖοι ἕως τρίτης
ἡμέρας ἡσυχάζοντες τὸν τάφον, ἤγουν, ἀπ' αὐτῆς τῆς παρι-
σκευῆς, ἕως τῆς κυριακῆς, ἡλίου δύνοντος· οὕτω γὰρ ἐψηφίσαν-
το· τὴν δὲ τρίτην νύκτα τῆς ἀσφαλείας ἐκτὸς ἀφῆκαν. Καὶ
λοιπὸν, εἰ καὶ ταύτην ἀνέμεινεν, ἔμελλε γενέσθαι ὑποπτος ἢ
ἀνάσσειν· καὶ γὰρ ἀντεῖπον ἂν, ὡς, ἐπεὶ ἐντὸς τοῦ καιροῦ τῆς
ἀσφαλείας οὐκ ἀνέστη, λυθείσης ταύτης, ἄπιστος ἢ ἀνάστα-
σις· ἐκλάπη γὰρ, οὐδενὸς φυλάττοντος. Λοιπὸν οὖν, ἔτι φυλατ-
τόντων, ἀνέστη, περιαιρὼν πᾶσαν ἀντιλογίαν. Καὶ οὐδὲ τὴν
τρίτην ὅλην ἀνέμεινεν ἡμέραν, ἀλλ' εὐθὺς ἀρχομένης ἠγέρθη.
Τὸ μὲν γὰρ ἐντὸς τοῦ καιροῦ τῆς ἀσφαλείας ἀνάσσειναι, ἀνέγ-
κλητον· τὸ δὲ ὑστερῆσαι τούτου, ὑποπτον· καὶ τὸ μὲν ταχύ-
τερον τῆς προθεσμίας, δυνάμεώς ἐστι· τὸ δὲ βραδύτερον, ἀσθε-
νείας.

Καὶ γὰρ καὶ βασιλεὺς, ἐπαγγειλόμενος εὐεργετῆσαι τινας
εἰς ῥῆτὴν ἡμέραν, εἴτα πρὸ ταύτης εὐεργετήσας αὐτοὺς, οὐ μόνον
ἐπλήρωσε τὴν ἐπαγγελίαν, ἀλλὰ καὶ χάριν ἄλλην προσέ-
θηκε, τὴν τῆς ταχύτητος. Οὐδὲν δὲ ἕτερον ἐσπούδασαν Ἰου-
δαῖοι τὰς σφραγίδας ἐπιβαλόντες καὶ τοὺς φύλακας παρακα-
θίσαντες, ἢ τὸ δημοσιεῦσθαι τὴν ἀνάστασιν, καὶ μαρτυρηθῆ-
ναι παρὰ τῶν φυλάκων αὐτῶν. Ἀλλ' ἐπανιτέον πάλιν πρὸς τὴν
ἀκολουθίαν τῆς τῶν ῥητῶν ἐξηγήσεως.

4 Ἀπὸ δὲ τοῦ φόβου αὐτοῦ ἐσείσθησαν οἱ τηροῦντες,
καὶ ἐγένοντο ὥσεί νεκροί.

Ἀπὸ τοῦ φόβου, τοῦ σεισμοῦ· μέγας γὰρ ἦν· ἢ τοῦ ἀγγέλου·

(α) Ματθ. ΙΒ', 40.

καταπληκτικὸς γὰρ ἦν. Ἐσείσθησαν δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἐτρόμαξαν· εἶτα ἀνανήψαντες, ἔφυγον, καὶ γέγονεν ἄδεια ταῖς γυναῖξιν.

5 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἄγγελος, εἶπε ταῖς γυναῖξιν· Μὴ φοβεῖσθε ὑμεῖς.

Μὴ φοβεῖσθ' ἔφησιν, ὑμεῖς· ἀλλ' οὗτοι, δηλαδή, οἱ φύλακες, καὶ πάντες οἱ ἐχθροὶ τοῦ Κυρίου. Πρῶτον μὲν οὖν ἀπήλλαξεν αὐτάς τοῦ δέους, καὶ λόγῳ καὶ σχήματι· ἔπειτα περὶ τῆς ἀναστάσεως διαλέγεται.

5 Οἶδα γὰρ, ὅτι Ἰησοῦν τὸν ἐσταυρωμένον ζητεῖτε.

Οὐκ ἐπαισχύνεται λέγων ἐσταυρωμένον τὸν δεσπότην αὐτοῦ· διότι τοῖς μὲν πρὸ αὐτοῦ σταυρωθεῖσιν, αἰσχύνῃ ὁ σταυρὸς ἦν· ἔλεγχος ὢν τῆς κακουργίας αὐτῶν· τούτῳ δὲ δόξα μᾶλλον· ἀπόδειξις ὢν τῆς εὐεργεσίας τῶν ἀνθρώπων, δι' ἣν τοῦτον καταδεδίκασται.

6 Οὐκ ἔστιν ὥδε· ἡγέρθη γὰρ, καθὼς εἶπε. Δεῦτε, ἴδετε τὸν τόπον, ὅπου ἔκειτο ὁ Κύριος.

Εἰπὼν, Δεῦτε, ἴδετε τὸν τόπον, ὅπου ἔκειτο ὁ Κύριος, ἐδήλωσεν, ὅτι δι' αὐτάς, ἵνα ἴδωσιν, ἀπεκύλισε τὸν λίθον.

7 Καὶ ταχὺ πορευθεῖσαι, εἶπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι ἡγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν· καὶ ἰδοὺ, προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν· ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε·

Προάγει, ἀντὶ τοῦ, προλαμβάνει ὑμᾶς. Κελεύει δὲ αὐτοὺς ἀπελθεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐν ᾗ χωρὶς φόβου τῶν Ἰουδαίων ἔμελλον ἐντυχεῖν αὐτῷ,

7 Ἰδοὺ, εἶπον ὑμῖν.

Περὶ πάντων δηλαδή. Ἡ καὶ ἐτέρως· Ἰδοὺ, παρήγγειλα ὑμῖν, περὶ τῶν μαθητῶν. Λοιπὸν οὖν, μὴ ἀμελήσητε τῆς παραγγέ-

λίαν. Ὁ μὲν οὖν ἄγγελος οὗτος, ἔξω τοῦ τάφου καθήμενος, ἐπάνω τοῦ λίθου, τὰ ρηθέντα πρὸς τὰς γυναῖκας εἶπεν· ἔπει δὲ, μὴ τολμώσας ἐγγίσειν, παρεκελεύσατο εἰσελθεῖν εἰς τὸν τάφον· τοῦτο γὰρ ἐμφαίνει τὸ, *Λεῦτε, ἴδετε τὸν τόπον, ὅπου ἔκειτο ὁ Κύριος*· εἰσῆλθον.

Καὶ ὁ μὲν Ματθαῖος, τὰ μέχρι τῆς εἰσελεύσεως εἰπὼν, τὰ ταύτης παρέδραμεν· ὁ δὲ Μάρκος καὶ Λουκᾶς, τὰ μέχρι τῆς εἰσελεύσεως παραλιπόντες, τὰ ταύτης ἰσόρησαν. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ μάλισα παρέχον τοῖς μὴ προσέχουσι τὴν ἀπορίαν. Φησὶ γὰρ ὁ Μάρκος (α)· ὅτι *Καὶ εἰσελθοῦσαι εἰς τὸ μνημεῖον, εἶδον νεανίσκον καθήμενον ἐν τοῖς δεξιοῖς, περιβεβλημένον στολὴν λευκὴν, καὶ ἐξεθαμβήθησαν*. Ὁ δὲ λέγει αὐταῖς· *Μὴ ἐκθαμβεῖσθε· Ἰησοῦν ζητεῖτε τὸν Ναζαρενὸν, τὸν ἐσταυρωμένον· ἡγέρθη, οὐκ ἔστιν ὧδε*· ἴδε ὁ τόπος, ὅπου ἔθηκαν αὐτόν. *Αλλ' ὑπάγετε, εἰπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ τῷ Πέτρῳ, ὅτι προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν*· ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε, καθὼς εἶπεν ὑμῖν.

Ἐπεὶ γὰρ ὁ ἔξω καθήμενος ἄγγελος παρεκελεύσατο ταύτας εἰσελθεῖν, εἰσελθοῦσαι εἰς τὸ μνημεῖον, εἶδον ἕτερον ἄγγελον, καθήμενον ἐν τοῖς δεξιοῖς αὐτοῦ μέρσι, καὶ, ὡς εἰκὸς, ἐξεθαμβήθησαν, ἐξαίφνης ἐντυχεῖσθαι αὐτῷ· ὁ δὲ λέγει αὐταῖς· *Μὴ ἐκθαμβεῖσθε, καὶ τὰ ἐξῆς*. Ὁμοίως δὲ τῷ ἐκτὸς ἀγγέλῳ, καὶ ὁ ἐντὸς, πρῶτον ἀπαλλάττει ταύτας τοῦ θάμβους· ἔπειτα περὶ τῆς ἀναστάσεως διαλέγεται· καὶ ὁ μὲν ἐκτὸς, φοβερός ἦν, διὰ τοὺς φύλακας· ὁ δ' ἐντὸς, οὐ τοιοῦτος, διὰ τὰς γυναῖκας. Διὸ ἐκεῖνον μὲν ἰδοῦσαι, ἐφοβήθησαν αὐταὶ· τοῦτον δὲ ἰδοῦσαι, ἐξεθαμβήθησαν. Τὸ δὲ, *Ἰδε, ὁ τόπος, ἀντὶ τοῦ, Ἰδοῦ, ὁ τόπος*. Ὀνομαστί δὲ προσέθηκε τὸν Πέτρον, ἵνα γνῶ, ὅτι συγκεχώρηται τὸ σφάλμα τῆς τριπλῆς ἀρνήσεως, διὰ τὴν

(α) Μαρκ. ΙΓ', 5—7.

θερμὴν μετάνοιαν, καὶ ἀναπνεύσῃ· καὶ γὰρ ἐξεβύβιστο τῇ ἀμέτρῳ λύπῃ. Ἐπαγαγὼν δὲ, ὅτι καθὼς εἶπεν ὑμῖν, ἀνέμνησεν αὐτοὺς, οὗ εἶπεν ἐν τῷ ὄρει τῶν ἐλαιῶν, ὅτι Μετὰ τὸ ἐγερθῆναι με, προάξω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ὡς εἶρηκε Ματθαῖος ἐν τῷ ἐξηκοστῷ τετάρτῳ Κεφαλαίῳ (α).

Ὁ δὲ Λουκᾶς ἔγραψεν (β), ὅτι «Καὶ εἰσελθοῦσαι, οὐχ εὔρον
 » τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ διαπορεῖσθαι
 » αὐτάς περὶ τούτου, καὶ ἰδοὺ, ἄνδρες δύο ἐπέστησαν αὐταῖς ἐν
 » ἐσθήσεσιν ἀστραπτούσαις. Ἐμφόβων δὲ γενομένων αὐτῶν,
 » καὶ κλινουσῶν τὸ πρόσωπον εἰς τὴν γῆν, εἶπον πρὸς αὐτάς· Τί
 » ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν; Ἠγέρθη, οὐκ ἔστιν ὧδε.
 » Μνήσθητε ὡς ἐλάλησεν ὑμῖν, ἔτι ὢν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, λέγων·
 » Ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδοθῆναι εἰς χεῖρας ἀν-
 » θρώπων ἀμαρτωλῶν, καὶ σταυρωθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ
 » ἀναστῆναι. Καὶ ἐμνήσθησαν τῶν ῥημάτων αὐτοῦ.»

Ὁ μὲν γὰρ καθήμενος ἐν τοῖς δεξιοῖς ἄγγελος, εἰπὼν πρὸς αὐτάς, ὅσα Μάρκος ἀπήγγειλεν, ὑπεξῆλθεν· ὁ καὶ αὐτὸ παρασιωπηθὲν τῷ Μάρκῳ, μετὰ καὶ τῶν δηλωθέντων ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ, παρέσχεν ὁμοίως ἀπορίαν. Ἐπεὶ δὲ οὐχ εὔρον αὐταὶ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, διηπόρουν περὶ αὐτοῦ, τί γέγονεν· οὐπω γὰρ ἠδύναντο πιστεῦειν, ὅτι ἀνέστη· οὕτω δὲ διαπορουμέναις, ἐπέστησαν αὐταῖς οἱ προῤῥηθέντες δύο ἄγγελοι, ὃν τε εἶδον ἔξω τοῦ τάφου, καὶ ὃν ἐθεάσαντο ἔνδον αὐτοῦ, μετασχηματισθέντες ἐν ἐσθήσεσιν ἀστραπτούσαις, ἵνα καὶ μᾶλλον ἄγγελοι θεοῦ δόξωσι, τῷ ῥαδίῳ τοῦ μετασχηματισμοῦ. Ἐμφόβων δὲ γενομένων αὐτῶν ἐπὶ τῷ καινῷ τῆς ὄψεως, καὶ μὴ δυναμένων βλέπειν εἰς αὐτοὺς, διὰ τὸ τῶν ἐσθῆτων ἀστραπηόλων· εἶπον πρὸς αὐτάς, οὐκέτι πράως, ὡς πρότερον· ἀλλ’

(α) Ματθ. Κς', 32.

(β) Λουκ. ΚΔ', 3—8.

ἐπιπληκτικῶς, διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν· τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν, ἦγουν, ὡς νεκρόν; τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, μετὰ τῶν νεκρῶν· τί ζητεῖτε τὸν ἀναστάντα, ὡς μὴ ἀναστάντα; Οὐκ ἔστιν ᾧδε, ἀλλ' ἠγέρθη. Εἵτα εἰς πλείονα πίστιν τῆς ἀναστάσεως ἐνάγοντες αὐτὰς, ἀναμνησκουσι τῶν ῥημάτων τοῦ Κυρίου, λέγοντες· Μνησθητε, ὡς ἐλάλησεν ὑμῖν, ἔτι ὢν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, λέγων· Ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδοθῆναι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἁμαρτωλῶν, καὶ σταυρωθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι.

Ἐπειτὰ φησιν ὁ εὐαγγελιστὴς· ὅτι Καὶ ἐμνησθησαν τῶν ῥημάτων αὐτοῦ, δηλῶν, ὅτι λοιπὴν ἐπίστευσαν. Ἐγραψε γὰρ ὁ Ματθαῖος ἐν τῷ τριακοστῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ (α), ὅτι ἀναστρεφομένων αὐτῶν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, εἶπερ αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Μέλλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτόν, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται. Οὐδὲν δὲ ἐνταῦθα (1) περὶ τῶν ἀποστόλων οἱ ἄγγελοι παραγγέλλουσιν, οἷα προπαραγγείλαντες τὰ περὶ αὐτῶν (2).

8 Καὶ ἐξελθοῦσαι ταχὺ ἀπὸ τοῦ μνημείου μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς μεγάλης, ἔδραμον ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ.

Εἰ καὶ οὐκ ἐμνημόνευσεν ὁ Ματθαῖος, ὅτι εἰσῆλθον εἰς τὸ μνημεῖον· ἀλλὰ νῦν εἰπὼν, ὅτι ἐξῆλθον, ἐνέφηνεν, ὅτι πρῶτον εἰσῆλθον. Μετὰ φόβου μὲν οὖν ἐξῆλθον, ἐφ' οἷς εἶδον παραδόξους· μετὰ χαρᾶς δὲ, ἐφ' οἷς ἤκουσαν εὐαγγελίους. Ὁ δὲ Μάρκος εἶπε (6), Καὶ ἐξελθοῦσαι, ἔφυγον ἀπὸ τοῦ μνημείου· εἶχε δὲ αὐτὰς τρόμος καὶ ἔκστασις, καὶ οὐδενὶ οὐ-

(α) Ματθ. 12', 22.

(1) ἦτοι παρὰ τῷ Λουκᾷ.

(2) Ἀπλὰδὴ Μαιθ. Κή, 7. Μαρκ. 16', 7.

(α) Μαρκ. 16', 8.

δὲν εἶπον· ἐφοβοῦντο γάρ. Σκόπει δέ, πῶς οὐκ ἐναντιοῦται τὰ ῥητά. Ἐξελθοῦσαι γὰρ ταχὺ ἀπὸ τοῦ μνημείου, κατὰ τὸν Ματθαῖον· ἔφυγον, κατὰ τὸν Μάρκον, διὰ τοὺς Ἰουδαίους, ἵνα μὴ θεαθεῖσαι, δόξωσιν αὐταὶ κλέψαι τὸν Ἰησοῦν.

Εἰ δὲ ὁ μὲν (1) εἶπεν, ὅτι ἐφοβοῦντο καὶ ἔχαιρον· ὁ δὲ, ὅτι (2) ἔτρεμον καὶ ἐξίσταντο, οὐκ ἔστιν ἐναντίωσις· ὁ τρόμος γὰρ ἐκ φόβου γέγονεν αὐταῖς· τὴν χαρὰν δὲ παρσιώπησεν ὁ Μάρκος· ἢ καὶ ταύτην διὰ τῆς ἐκστάσεως ἐσήμανε· καὶ ἡ χαρὰ γὰρ ἐξίστα. Οὐδενὶ δὲ οὐδὲν εἶπον τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, τῶν ἐντυγχανόντων αὐταῖς κατὰ τὴν ὁδόν· τοῖς γὰρ ἀποστόλοις εἶπον ἅπαντα, ὑποστρέψασαι πρὸς αὐτοὺς, ὡς ὁ Λουκᾶς ἱστορεῖ (α). Αἰτία δὲ τοῦ μηδενὶ μηδὲν εἰπεῖν, ὁ φόβος τῶν Ἰουδαίων, ἵνα μὴ ἀκούσαντες, ὅτι κηρύττουσι τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ, φονεύσωσι ταύτας.

9 Ὡς δὲ ἐπορεύοντο ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ ἰδοὺ, ὁ Ἰησοῦς ἀπήντησεν αὐταῖς·

Πρὸ πάντων ὀρθείσασαι, πρὸ πάντων ὀρώσι τὸν Κύριον, καὶ τοῦτο (3), μισθὸν τῆς τοιαύτης σπουδῆς κομίζονται.

9 Λέγων· Χαίρετε.

Τὸ χαίρειν δίδωσι ταῖς τὸ λυπεῖσθαι (2) κατακριθείσαις ἐκ τῆς ἀρχαίας παρακοῆς. Ἐλάλησε δὲ, ἵνα μάλιστα γνωρίσωσιν αὐτὸν ἀπὸ τῆς φωνῆς, καὶ ἡ πρώτη φωνὴ αὐτοῦ, χαρὰς εὐαγγελίον.

(1) Ματθαῖος, ὅστις λέγει, μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς.

(2) Μάρκος. Διότι οὗτος λέγει, εἶχεν αὐτάς τρέμος καὶ ἐκστάσις.

(α) Λουκ. ΚΔ', 9.

(3) Τὸ ἰδεῖν τὸν Κύριον.

(4) Ἀ· φέρεται εἰς Γενεσ. Γ', 16.

9 Αἱ δὲ προσελθοῦσαι ἐκράτησαν αὐτοῦ τοὺς πόδας· καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ.

Αἱ μὲν ἐκ πόθου καὶ τιμῆς τούτους (1) ἐκράτησαν· ὁ δὲ οὐκ ἀπεκάλυψε, παρέχων πληροφορηθῆναι διὰ τῆς ἀφῆς, ὅτι οὐκ ἔστι φάσμα.

10 Τότε λέγει αὐταῖς ὁ Ἰησοῦς· Μὴ φοβεῖσθε.

Πάλιν καὶ αὐτὸς τὸ δέος αὐτῶν ἐκβάλλει πρῶτον· εἶτα παραγγέλλει περὶ τῶν μαθητῶν, βεβαιῶν, ὅτι ἄγγελοι αὐτοῦ ἦσαν, οἱ προφανέντες καὶ προπαραγγείλαντες.

10 Ὑπάγετε, ἀπαγγείλατε τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, κακεῖ με ὄψονται.

Ταῖς γυναῖξιν, ἀποστόλοις ἐχρῆσατο πρὸς τοὺς ἀποστόλους, τιμῆς τὸ ἀτιμωθὲν γένος ἐκ τῆς ἀπάτης τοῦ ὄψεως. Καὶ ἐπειδὴ πάλαι γυνὴ γέγονε τῷ ἀνδρὶ διάκονος λύπης, νῦν γυναῖκες γίνονται τοῖς ἀνδράσι διάκονοι χαρᾶς. Ἀδελφοὺς δὲ, τοὺς ἀποστόλους προσηγόρευσεν· ἅμα μὲν, διὰ τὴν ἐνανθρώπησιν· ἀδελφοὶ γὰρ ἀλλήλων ἅπαντες ἄνθρωποι· ἅμα δὲ, καὶ πρὸς τιμὴν αὐτῶν.

11 Πορευομένων δὲ αὐτῶν, ἰδοὺ, τινὲς τῆς κουστωδίας, ἐλθόντες εἰς τὴν πόλιν, ἀπήγγειλαν τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἅπαντα τὰ γενόμενα.

Οἱ καταλειφθέντες παρ' αὐτῷ φύλακες, ἢ οἱ ἐπιστημότεροι τούτων.

12 Καὶ συναχθέντες μετὰ τῶν πρεσβυτέρων, συμβούλιον τε λαβόντες, ἀργύρια ἱκανὰ ἔδωκαν τοῖς στρα-

13 τιώταις, λέγοντες· Εἶπατε, ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐ-

(1) Τοὺς πόδας.

τοῦ, νυκτός ἐλθόντες, ἔκλεψαν αὐτόν, ἡμῶν κοιμωμένων.

Πρότερον μὲν ὠνήσαντο τὸν φόνον αὐτοῦ, νῦν δὲ ὠνοῦνται καὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, καὶ πατοῦσι τὸ οἰκεῖον συνειδὼς, καὶ οὐδὲ τοὺς φύλακας αἰδοῦνται, κακουργοῦντες, καὶ συγκαταλύπτοντες μὲν τὴν ἀλήθειαν, πλάττοντες δὲ τὸ ψεῦδος, καὶ χρώμενοι τούτου (1) διακόνους, τοῖς ἐκείνης (2) μάρτυσιν.

14 Καὶ ἐὰν ἀκουσθῇ τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος, ἡμεῖς πείσομεν αὐτόν, καὶ ὑμᾶς ἀμερίμνους ποιήσομεν.

Πείσετε αὐτόν, ὥς εὐεξακράτητον· εἰ γὰρ σταθερός ἐστιν, οὐκ ἂν πείσητε· σφόδρα γὰρ ἀπίθανος ὁ λόγος ὑμῶν. Τί γὰρ κερδᾶναι μέλλοντες ἔκλεψαν ἂν αὐτόν; Πῶς δὲ καὶ, φυλάκων τοσούτων καὶ τοιούτων παρακαθημένων, ἔλαθον ἂν; Πῶς δὲ καὶ τηλικούτου κινδύνου κατετόλμησαν, εὐπτόητοι ἄνδρες, ὧν ὁ μὲν κορυφαῖος γυναικάριον δειλιάσας ἠρνήσατο τὸν διδάσκαλον· οἱ δ' ἄλλοι δεσμούμενον αὐτόν ἰδόντες, ἔφυγον; Πῶς δὲ καὶ, δυνάμενοι κλέψαι αὐτόν ἀκινδύνως ἐν τῇ πρώτῃ νυκτί, ὅτε οὐδεὶς τὸν τάφον ἐφύλαττεν, εἴλοντο κλέψαι αὐτόν ἐπικινδύνως, ἐν τῇ δευτέρᾳ νυκτί, ὅτε παρῆσαν οἱ φύλακες; Ἀλλ' ὅρα, πῶς καθ' ἑαυτῶν ἐσπούδασαν οἱ ματαιόφρονες Ἰουδαῖοι, καθὼς ἀνωτέρω δεδηλώκαμεν. Εἰ γὰρ οὐ παρεκάθισαν τοὺς φύλακας, ἐδύναντό τι λέγειν περὶ κλοπῆς· νῦν δὲ οὐ δύνανται παρὰ δικασταῖς εὐθέσι, πολλαχόθεν ἐπιστομιζόμενοι.

15 Οἱ δὲ, λαβόντες τὰ ἀργύρια, ἐποίησαν ὥς ἐδιδάχθησαν. Καὶ διεφημίσθη ὁ λόγος οὗτος παρὰ Ἰουδαίοις μέχρι τῆς σήμερον.

Εἰ τοῦ μαθητοῦ περιεγένοντο τὰ ἀργύρια, πολλῶ μᾶλλον τῶν

(1) Τοῦ ψεύδους.

(2) Τῆς ἀληθείας.

στρατιωτῶν. Μέγα οὖν κακὸν ὄντως ἡ φιλαργυρία, καὶ μεγάλων κακῶν αἰτία! Λόγον δὲ διαφημισθέντα λέγει, τὸν περὶ τοῦ κλαπῆναι αὐτόν. Ὁ δὲ Λουκᾶς περὶ τῶν γυναικῶν εἶπεν, ὅτι Καὶ ὑποστρέψασαι ἀπὸ τοῦ μνημείου, ἀπήγγειλαν ταῦτα πάντα τοῖς ἐνδεκα καὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς (α), ἡγουν, ταῖς ἐβδομήκοντα. Εἶτα ἀπαριθμεῖται ταύτας, λέγων· Ἦσαν δὲ ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία, καὶ Ἰωάννα, καὶ Μαρία ἡ Ἰακώβου, καὶ αἱ λοιπαὶ σὺν αὐταῖς, αἱ ἔλεγον πρὸς τοὺς ἀποστόλους ταῦτα (β). Ἀλλὰ Ματθαῖος μὲν, Μαρίαν τὴν Μαγδαληνὴν, καὶ Μαρίαν τὴν τοῦ Ἰακώβου καὶ Ἰωσὴ ἀνέγραψεν (γ)· οὐχ ὡς μόνας, ἀλλ' ὡς ἐπισημοτέρας τῶν σὺν αὐταῖς· Μάρκος δὲ καὶ τὴν Σαλώμην ἐδήλωσε (δ)· Λουκᾶς δὲ τὴν μὲν Σαλώμην ἀνονόμαστον ἀφῆκεν, ἐδήλωσε δὲ τὴν Ἰωάνναν (ε)· προσθεῖς δὲ, ὅτι Καὶ αἱ λοιπαὶ σὺν αὐταῖς, ἐνέφηγεν αὐτὴν τε τὴν Σαλώμην, καὶ ἄλλας τινάς. Μετὰ μέντοι τὴν εἰρημένην τῶν γυναικῶν ἀπαρίθμησιν, ἐπήγαγε πάλιν ὁ Λουκᾶς, ὅτι Καὶ ἐφάρησαν ἐνώπιον αὐτῶν ὥσει λῆρος τὰ ῥήματα αὐτῶν, καὶ ἠπίστουν αὐταῖς (ς)

Ἐντεῦθεν οὖν ἀρχονται τὰ περὶ Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς, ἃ μόνος ὁ Ἰωάννης ἱστόρησεν (ζ), ὡς καὶ αὐτὰ μὴ μνημονευθέντα παρὰ τοῖς ἄλλοις. Ἐπεὶ γὰρ ἐφάνησαν ἐνώπιον τῶν ἀποστόλων ὥσει λῆρος τὰ ῥήματα τῶν γυναικῶν· αὕτη λογισαμένη καθ' ἑαυτὴν, ὅτι ὄντως ἠπατήθησαν, κατὰ φαντασίαν ἰδοῦσαι, ὅσα εἶδον, καὶ ἀκούσασαι, ὅσα ἤκουσαν· οὐ γὰρ ἂν ὥσει

(α) Λουκ. ΚΔ', 9.

(β) Λουκ. ΚΔ', 10.

(γ) Ματθ. ΚΗ', 1.

(δ) Μάρκ. Ις', 1.

(ε) Λουκ. ΚΔ', 10.

(ς) Λουκ. ΚΔ', 11.

(ζ) Ἰωάν. Κ', Ι. κ. εἵ.

λῆρος ταῦτα τοῖς συνετωτέροις ἐφάνησαν· οὐκ ἠρέμησεν, ἀλλ' αὐτίκα μόνῃ ἔδραμεν ἐπὶ τὸ μνημεῖον, σκοτίας ἔτι οὔσης, προσδοκῶσα κεκλεισμένον εὑρεῖν αὐτό. Θεασαμένη δὲ τὸν λίθον ἥρμενον ἐκ τοῦ μνημείου, οὐδὲν μὲν ἀνεμνήσθη τῶν προγεγενημένων· ὡς ἀποδοκιμασθείσης τῆς περὶ αὐτῶν ἀπαγγελίας ὑπὸ τῶν μαθητῶν· ὑπέλαβε δὲ μετατεθὲν τὸ σῶμα παρὰ τοῦ Ἰωσήφ εἰς τόπον ἀσφαλέστερον. Τρέχει οὖν, καὶ ἔρχεται πρὸς Σίμωνα Πέτρον, καὶ τὸν ἄλλον μαθητὴν, ὃν ἐφίλει ὁ Ἰησοῦς, καὶ λέγει αὐτοῖς· ἤραρ τὸν Κύριον ἐκ τοῦ μνημείου, καὶ οὐκ οἶδαμεν, ποῦ ἔθηκεν αὐτόν (α). Καὶ τὰ ἐξῆς γέγονασιν, ὡς ὁ Ἰωάννης ἔγραψεν.

Δέδεικται τοίνυν ἁρμονία μία παρὰ πᾶσι τοῖς εὐαγγελισταῖς, καὶ σῶμα τῆς ιστορίας ἐν, οἷα τῶν ῥητῶν κατὰ τὴν προσήκουσαν τάξιν ἐρμηνευθέντων· ὁ γὰρ οὗτος παρήκειν ὁ εὐαγγελιστής, τοῦτο ἐκεῖνος εἶπεν· οὕτω τῆς θείας χάριτος οἰκονομησάσης, ἵνα κἀντεῦθεν εἴη δῆλον, ὡς οὐκ ἐκ συνθήματος ἔγραψαν.

16 Οἱ δὲ ἑνδεκα μαθηταὶ ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

Οὐκ εὐθὺς ἐπορεύθησαν· καὶ γὰρ ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ, καθ' ἣν ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, ὤφθη αὐτοῖς, οὗτις ἔτι ἐν Ἱερουσαλὴμ. Καὶ τοῦτο ἐμφανίονσι μὲν καὶ Μάρκος καὶ Λουκᾶς (β)· φανερώτερον δὲ τούτων ἰστόρησεν Ἰωάννης. Μετὰ γὰρ τὸ ὑποστρέψαι πρὸς αὐτοὺς Μαρίαν τὴν Μαγδαληνὴν, φησὶν (γ), ὅτι Οὔσης ὥφης τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων, καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ὅπου ἦσαν οἱ μαθηταὶ συνηγμένοι διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον, καὶ λέγει αὐτοῖς· Εἰρήνῃ ὑμῖν. Καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἔδει-

(α) Ἰωάν. Κ', 2.

(β) Μάρκ. Ις', 14· Λουκ. ΚΔ', 36.

(γ) Ἰωάν. Κ', 19. 20.

ξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ. Ἐχάρησαν οὖν οἱ μαθηταὶ ἰδόντες τὸν Κύριον, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἀλλ' οὖν, ὅτι ὕστερον ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Οὐκ ἐψεύσατο δὲ, καθὼς ἀνοήτως ἔλεγεν ὁ παραβάτης Ἰουλιανὸς, ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ μὲν ὀφθῆναι τοῖς μαθηταῖς ἐπαγγελία, ἐν Ἱεροσολύμοις δὲ τοῖς ὀφθελῶσι· ἀλλ' ἐπλήρωσε μὲν καὶ τὴν τοιαύτην ἐπαγγελίαν, ὀφθελῶσι αὐτοῖς ὕστερον ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ· ἐδωρήσατο δὲ καὶ ἑτέραν χάριν, προσεμφανισθεὶς αὐτοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις, ἵνα καὶ τὴν λύπην αὐτῶν λύσῃ, καὶ βεβαιώσῃ τοὺς λόγους τῶν γυναικῶν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἰδόντων αὐτὸν ἐγγεγενημένον.

Ὁ μὲν οὖν Ματθαῖος παρῆκε τὰ μέχρι τοῦ πορευθῆναι τοὺς μαθητάς εἰς τὴν Γαλιλαίαν· οἱ δ' ἄλλοι εὐαγγελιστὰι καὶ ταῦτα συνέγραψαν· Μάρκος μὲν, ἐπιτομώτερον· Λουκᾶς δὲ, πλατύτερον· Ἰωάννης δὲ, διεξοδικώτερον.

16 Εἰς τὸ ὄρος, οὗ ἐτάξατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς.

Οὗ ἐτάξατο αὐτοῖς, ἀντὶ τοῦ, ὅπου ἐνετείλατο αὐτοῖς διὰ τῶν γυναικῶν, ὡς προεῖρηται, πορευθῆναι· ἢ ὅπου ὑπέσχετο αὐτοῖς, ὅτε εἶπε, Μετὰ τὸ ἐγερθῆναι με προάξω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν (α). Καὶ μὴν εἰς τὴν Γαλιλαίαν μὲν ἐτάξατο αὐτοῖς πορευθῆναι, περὶ δὲ τοῦ ὄρους οὐδὲν ἀναγέγραπται. Πλὴν εἰκόσ, ἢ εἰπεῖν αὐτοῖς, ἢ μηνύσαι καὶ περὶ τούτου διὰ τῶν γυναικῶν, εἰ καὶ μὴ ἀναγέγραπται. Ἄλλως τε δὲ, καὶ σύνηθες αὐτοῖς ἦν ἐκεῖνο τὸ ὄρος· ἐκεῖ γὰρ μάλιστα διὰ τὴν ἰσχυρὰν ἠυλίζοντο.

17 Καὶ ἰδόντες αὐτὸν, προσεκύνησαν αὐτῷ.

Ἰδόντες αὐτὸν, ἐκεῖ. Προέλαθε γάρ.

(α) Ματθ. ΚΓ', 32.

17 Οἱ δὲ ἐδίστασαν.

Τῖνες δὲ αὐτῶν ἐδίστασαν περὶ αὐτοῦ, φοβούμενοι τὴν πλάνην. Χρὴ δὲ μὴ ζητεῖν, τίνες ἦσαν οὗτοι· σεισώπηνται γάρ· μόνον δὲ γινώσκειν, ὅτι καὶ οὗτοι προσελθόντος αὐτοῖς (1) ἐβεβαιώθησαν.

18 Καὶ προσελθὼν ὁ Ἰησοῦς, ἐλάλησεν αὐτοῖς, λέγων·
Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς.

Ἐδόθη μοι, φησὶν, ὡς ἀνθρώπῳ, ἣν εἶχον, ὡς θεός.

19 Πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη.

Τῇ δοθείσῃ μοι ἐξουσίᾳ θαρρόυντες. Πάντα δὲ τὰ ἔθνη εἰπὼν, καὶ τὸ τῶν Ἑβραίων γένος ἐδήλωσε. Καὶ παρὰ τῷ Μάρκῳ γὰρ φανερώτερον εἶπεν αὐτοῖς (α)· Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει. Καὶ παρὰ τῷ Λουκᾷ δὲ ἔτι ἐκδηλότερον εἶρηκε (β)· Κηρυχθῆναι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἀρξάμενον ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ. Δεσπότης γάρ ἐστιν ἁμνησίκῆς τοῖς μετανοοῦσιν. Ἐπεὶ καὶ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐντυχὼν, οὐ μόνον οὐκ ἐμνημόνευσεν, ὃν πέπονθεν ὑπὸ Ἰουδαίων, ἀλλ' οὔτε τῷ Πέτρῳ τὴν ἔρνησιν ὠνείδισεν, οὔτε τοῖς ἄλλοις μαθηταῖς τὴν φυγὴν.

19 Βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος·

Τοῦτο παραγγελία περὶ βαπτίσματος καὶ δογμάτων.

[Ἐν (2) δὲ ὄνομα τῶν τριῶν, ὑποδηλοῦν τὴν μίαν φύσιν τῆς ἁγίας Τριάδος. Ὄνομα δὲ, ἢ τὸ, ὃ ὦν, ἢ τὸ, θεός, ἢ

(1) Δηλαδή, τοῦ Ἰησοῦ.

(α) Μκρ. 15', 15.

(β) Λουκ. ΚΔ', 47.

(2) Τὰ παραινθεϊμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

ἕτερον ἄρρητον. Διὸ καὶ εἰς τὸ ὄνομα μόνον λέγουσιν οἱ βαπτίζοντες, μηδὲν ἕτερον προστιθέντες.]

20 Διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν.

Τοῦτο πάλιν παραγγελία περὶ πολιτείας. Οὐκ ἀρκεῖ γὰρ τὸ βάπτισμα καὶ τὰ δόγματα πρὸς σωτηρίαν, εἰ μὴ καὶ πολιτεία προσεῖη.

20 Καὶ ἰδοὺ, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας.

Πλεῖον θάρσος ἐμβάλλων αὐτοῖς, εἶπε· Καὶ ἰδοὺ, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι, συμπράττων, καὶ πᾶν σκῶλον (1) ἐξομαλίζων, καὶ φυλάττων ὑμᾶς.

20 Ἐως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος.

[Τοῦτο (2) εἶπεν, οὐχ ὡς μετὰ τοῦτο οὐκ ἐσόμενος μετ' αὐτῶν, ἀλλ' ὡς οὐχ οὕτως ἐσόμενος, ὑψηλότερον δὲ καὶ θεοπρεπέστερον ἢ νῦν.]

Τοῦτο δὲ δείκνυσιν, ὅτι οὐ μόνον μετὰ τῶν τηνικαῦτα μαθητῶν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν μετ' αὐτοὺς ἐστίν. Οὐ γὰρ ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος οἱ ἀπόστολοι μένειν ἐμελλον· ἀλλὰ διὰ τῶν τότε καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα τὴν τοιαύτην ἀπηγγελματο χάριν, ὡς ἐνὶ σώματι διαλεγόμενος πᾶσι τοῖς πιστοῖς. Οὐκ αὐτίκα δὲ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελήφθη, ἀλλὰ μετὰ καιρὸν τινα, ὡς ἀπὸ τῶν ἄλλων εὐαγγελιστῶν ἐξεστὶ διαγινώσκειν. Καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ μέχρι τῆς ἀναλήψεως διὰ τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἦν ὀπτανόμενος τοῖς μαθηταῖς, καὶ συναυλιζόμενος (α). εἴτα ἀπὸ τοῦ ἐν Ἰουδαίᾳ ὄρους, τοῦ καλουμέ-

(1) Σκάνδαλον, ἐμπόδιον, πρόσκομμα.

(2) Τὰ παρεντεταγμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περισελιδίῳ παρὰ τῷ Δ.

(α) Πραξ. Α', 3.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

200

Η

ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ

ἀριθ. χρ. 375

Ημερομηνία
επιστροφής

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟΝ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας